İMÂM HÂFIZ EBÛ DAVUD

SÜNEN-İ EBÎ DAVUD

VE TERCEMESİ

TERCEME
İBRAHİM KOÇAŞLI

ERKAM YAYINLARI

34 - FİTEN VE MELAHİM KİTABI

Fiten: kelimesinin tekili (müfredı) olan fitne: Meşakkat, sıkıntı, rezlet ve azap mânâlarındadır.

Fitnenin aslında, imtihan mânâsına olduğu daha sonra meşakkat ve imtihanın götürdüğü kötülük mânâsında kullanıldığı söylenmektedir. Bilahare bu kelime, küfür, günah, rüsvayhk ve fisk-ü fücurdan her türlü kötülük için kullanılmaya başlanmıştır.

Ayrıca insanlar arasında vuku bulan ihtilâf, düşmanlık ve kavga mânâsında da kullanılmaktadır. Şu âyet-i kerimede, fitne bu son mânâda kullanılmaktadır.

"Öyle bir fitneden sakınınız ki, o hiç de sizden sadece zulmedenlere dokunmakla kalmaz"[1][1]

Bu âyetteki fitneden maksat, ümmetin birlik ve beraberliğini bozan ve zararı suçlu suçsuz herkese dokunacak olan ihtilâf ve tefrikadır.

Zübeyr b. el-Avvem (r.a) Cemel Vak'ası meydana geldiğinde, "Hiç şüphem yok ki bu âyet, bu gün şu vaziyette bulunan müslümanlar hakkında nazil olmuştur." demiştir.

Melâhim; Melhame kelimesinin çoğuludur. Melhame, savaş meydanı demektir. Savaş meydanına bu ismin verilmesine sebep ya bu meydanda "lahm " etin bol bulunması, yada elbisenin " "(lühme) ve sedasının (argaç ve direzisinin) biri birine girdiği gibi, insanların savaşta birbirine girmesidir. Ama birinci mânânın daha münâsip olduğu söylenmektedir.

Kamûs'ta melhamenin büyük vak'a olduğu kaydedilir.[2][2]

1. Fitneler Ve Belirtileri

4240... Huzeyfe b.el-Yeman) (r.a) şöyle demiştir:

Rasûlullah (s.a) aramızda ayağa kalktı ve o zamandan kıyamete kadar ne olacaksa hiç bir şey bırakmadan hepsini haber verdi.

Onun Öğrenen öğrendi, unutan unuttu. Onları Rasûlullah'm şu sâhâbî-leri bilir. Bir adam birinden ayrılıp da sonra tekrar gördüğünde onu tanıyıp yüzünü hatırladığı gibi ben de RasülullalVın bu söylediklerinden bir-şey meydana geldi mi hemen hatırlıyorum.[3][3]

Açıklama

Hadîsin, Buharı ve Müslim'deki rivayetlerinde Huzeyfe (r.a) Rasûlullah'in söylediklerinden unutmuş olduğu bir şeyi gördüğü zaman, bir adamın kendisinden uzağa giden birini gördüğünde hatırladığı gibi hatırladığını söylemiştir.Ebû Davud'un rivayetinde ise, Huzayfe'nin olan hadisleri hatırladığı söylenmekte, fakat onları unutmuş olduğundan bahsedilmemektedir.
Hâdis-i şerifte görüldüğü üzere Hz. Peygamber (s.a) birgün ashabı içerisinde ayağa kalkmış ve o andan itibaren kıyamete kadar meydana gelecek ne kadar fitne varsa hepsini haber vermiştir. Sahâbîlerden bir kısmı, Rasûlullah'ın söylediklerini öğrenip zapt etmiş bir kısmı ise unutmuştur. Huzeyfe (r.a) de efendimiz'in söylediklerinin bazısını unutmuştur, ama hadiseler vuku buldukça hemen onları hatırlamaktadır.
Sahîh-i Müslim'deki başka bir rivayette Huzeyfe (r.a) Rasûlullah'ın başkasına söylemediği bazı şeyleri kendisine söylediğini ve kendisinin kıyamete kadar olacak hadiseleri herkesten daha iyi bildiğini söylemiştir.
Yine Müslim'in, Ebû Zeyd'den yaptığı başka bir rivayette Efendimiz, bu hitabesi için sabah namazından sonra minbere çıkıp Öğlene kadar konuşmuş, "öğle namazı için, inmiş, namazdan sonra yine çıkıp ikindiye kadar tekrar konuşmuş, ikindiden sonra tekrar minbere çıkıp güneş balınca-ya kadar konuşmasına devam etmiştir.[4][4]
Hâdis-i şerif, Rasûlullah (s.a)'in ilminin kemâline, Huzeyfe (r.a)'in Efendimiz'in ilmine gösterdiği ihtimama ve fitnelerden kaçındığına delâlet etmektedir.
Bazı sapık mezhep sâlikleri bu hadisi delil alarak Hz. Peygamber (s.a)'in gaybı bildiğini iddia etmişlerdir, ama bu doğru değildir. Çünkü gaybı Allah'tan başka hiç kimse bilemez. Peygamberler, ancak Allah'tan aldıkları vahiyle bu bilgileri haber verirler.
Allah teâlanın kendisim "(aİimü'î ğayb) "gaybı bilen" diye vasıflandırması buna delildir. Nitekim bir âyet-i kerimemde Cenâb-ı Allah şöyle buyurmaktadır:
"Gaybi bilen Allah, gayba kimseyi müttalî kılmaz. Ancak peygamberlerden bildirmek istediği bunun dışındadır."[5][5]

Gaybı Allah'tan başka hiçbir kimsenin bilemeyeceğini isbat sadedinde Aliyyü'l Kâri El - Fıkhu'l-Ekber Şerhi'nde şunları söylemektedir.:
"Peygamberler, Allah'ın zaman zaman kendilerine bildirdiklerinin dışında gaybdan birşey bilmezler, Hanefîler, Rasûlullah'ın gaybı bildiği inancında olanın kafir sayılacağını açıkça söylemişlerdir. Çünkü bu inanç "Deki Göklerde ve Yerde gaybı Allah'tan başka bilen yoktur"[6][6]
Ayet-i kerime'sine zıttır. Ulemâdan birisi, gaybı bilmenin Allah'a has bir bilgi oluşunun zarûrati dinnîyeden olduğunu söyler. Bu husustaki nasslar çoktur. Bunlardan bazıları şu ayet-i kerimelerdir.
"Gaybın anahtarları O'nun katındadir, onları ancak O bilir. Karada ve denizde olanı bilir.[7][7]
"Kıyamef'vaktini bilmek ancak Allah'a mahsustur, yağmuru o indirir,[8][8]
Bu âyetler Allah'tan başka hiç bir kimsenin gaybı bilemeyeceğini gösterir. Onun için, Allah'tan başka birisinin gaybı bildiğini söylemek caiz değildir. Nitekim Rasûlullah (s.a) yanında söylenen bir şiirde "Aramızda yarın ne olacağını bilen Nebî var.." denilince bunu söyleyeni kınamış ve "Bunu bırak, başka şey söyle." buyurmuştur.
Netice şudur; Allah'tan başka kimse gaybı bilemez. Ancak vahiy ve ilham yoluyla Allah'ın bildirmeyi dilediği kişiler bilebilirler. Ama bu Allah'ın bildirmesi iledir.
Aliyyü'l Kârî'nin bu istidlal ve sözleri Allah'dan başka hiç kimsenin gaybı bilemeyeceğini açıkça göstermektedir.
Hattâ Peygamberler bile bu hükmün dışında değildirler. Durum böyle olunca fala ve falcıların söylediklerine inanmak asla caiz değildir.
Bu inanç, kişinin küfrüne sebep olup Allah'ın varlığını, Hz. Peygamber'in haberlerini, ahireti akıllarına aldıramayan, gördüğünden başka bir şeye inanmadığını söyleyen örümcekli kafaların, fala inanması, gazetelerdeki falları takip etmesi son derece hayret verici bir şeydir,
Hanefî fukuhasından İbn. Nüceym'in Bahru'r-Raîk adındaki fıkıh kitabındaki şu sözleri de Aliyyü'l Kârî'nin söyledikleri ile aynı istikamettedir.
"Bir kimse Allah'ı ve Rasûlü'riû şahit tutarak evlense nikâh sahîh olmaz ve bunu yapan kâfir olur. Çünkü bu Rasûlullah'ın gaybi bildiğine inanmaktır."[9][9]

Bazı Hükümler

1. Gaybı Allah'tan başka kimse bilmez. Ancak Allah (c c) bilinmesini istediği şeyleri Peygamberlerine vahy yoluyla bildirir.
2. Yetkili kişinin fark ettiği tehlikeleri teb'âsına haber vermesi meşrudur.[10][10]

4241... Abdullah (b. Mes'ud) (r.a)'den; Rasûlullah'ın (s.a)'in şöyle buyurduğu rivayet edilmiştir:
Bu ümmtte dört tane fitne meydana gelecektir. Onların sonunda yokluk vardır.[11][11]

Tahric: Sadece Ebu Davûd rivayet etmiştir.[12][12]

Açıklama

Hâdis-i Şerifi, İbn Mes'ud'dan rivayet eden sahabî'nin ismi mechûl'dür. Bu hal hadisin sıhhati açısından bir kusurdur.
Hadis-i şerifte Rasûlullah'ın (s.a), bu ümmetin dört tane fitne ile karşı karşıya geleceği bunlardan sonuncusunda yokluk olacağı belirtilmektedir. Sarihlerin bildirdiğine göre "Fitne"den maksat büyük olaylardır. Sonuncusundaki yokluktan maksat da dünyanın veya ümmetin yok olmasıdır.
Yani dördüncü büyük olaydan sonra, dünyada müslümanm kalmaması yahutta kıyametin kopmasıdır
Kenzü'l-Ummal'de bu hadisin ihtiva ettiği mânâ aynısıyla Hüzey-fe'den rivayet edilmiştir.Yine aynı eserde İmrân b. Husayn (r.a) kanalıyla, Rasûlullah'ın (s.a)'in şöyle buyurduğu haber verilmiştir. "Dört tane fitne zuhur edecektir. Birincisinde kan; ikincisinde kan ve mal; üçüncüsünde kan, mal ve helâl olacak, dördüncüsünde de Deccâl çıkacaktır."
Kenzü'l Ümmal'daki bu hadisi Taberanî'de rivayet etmiştir. Bu son rivayet göz önüne alındığında, Deccâl'in çıkmasıyla meydana gelecek büyük hadisenin sonunun müslümanların veya dünyanın sonu olacağını söylememiz mümkündür.[13][13]

4242... Abdullah b. Ömer (r.a); şöyle demiştir;

Biz Rasûlullah'm (s.a)'in yanında oturuyorduk. Efendimiz, uzun uzadıya fitneleri (meydana gelecek büyük hadisleri) aniattı Ehlâs fitnesini zikretti.
Birisi:
Ehlâs fitnesi nedir, Yâ Rasûlullah'm ? dedi.
Efendimiz:
O, insanların birbirinden kaçması ve haksız yere malların alınmasıdır. Sonra Serrâ (nimet) fitnesi vardır. Bu fitne, benim ailemden, benden olduğunu zanneden ama aslında benden olmayan bir adamın ayakları altından, yayılacaktır. Benim dostlarım ancak muttaki olanlardır. Sonra insanlar, kaburga üzerindeki oturak gibi (devam etmeyecek olan), bir adamla anlaşacaklar; daha sonra karanlık fitne çıkacak, bu ümmetten dokunmadığı kimse kalmayacak. Bitti, denildiğinde, devam edecek. O fitnede (esnasında) kişi, mümin olarak sabahlayacak akşama kâfir olarak çıkacak. İnsanlar iki çadırda (gurupta) olacaklar. Bunlar, içinde asla nifakın olmadığı iman çadırı ve imanın olmadığı nifak çadırıdır. Siz o güne ulaştığınızda o gün veya yarın Deccâli bekleyiniz.[14][14]

Açıklama

Hadis-i şeriften anladığımıza göre Hz. Peygamber (s.a) ashabına, ahir zamanda meydana gelecek birçok önemli hadiseleri yani fitneleri anlatmıştır. Râvî, Efendimiz'in anlattığı bu fitnelerden bazılarını ismen aktarmıştır. Şimdi biz bunlar hakkında sarihlerin söylediklerine bir göz atalım.[15][15]

Ehlâs Fitnesi:

Ehlas "Hıls" kelimesinin çoğuludur. Hıls, yere veya Hayvanın sırtına serilen çuldur. Anılan fitnenin bu isime izafe ediliş sebebi iki şekilde açıklanmıştır. Bunlar:
a) Bu çul, kaldırılmadıkça serildiği yerde kalır. Yani orada devamlıdır. Rasûlullah (s.a) fitnenin devamlılığına işaret etmek için fitneyi bu kelime ile ifade etmiştir.
b) Bu çul siyah renktedir. Fitnelerin karışıklığı ve karanlığından dolayı Hz. Peygamber bu tabiri kullanmıştır.

Rasûlullah'ı dinleyen sâhâbîlerden birisi kendisine, ehlâs fitnesinin ne olduğunu sormuş, Efendimiz de onun, "   " herab ve harab olduğunu söylemiştir. Avnü'l Ma'bûd'da bu kelimeler şöyle izah edilmiştir.
Herab: Kişilerin aralarındaki düşmanlık ve savaştan dolayı birbirlerinden kaçmalarıdır.
Harab: Bir insanın malını elinden almak ve onu eh boş bırakmaktır.
Hattabî, harab'ı mal ve ailenin yok olması diye açıklamıştır. Terceme - Avnü'l Ma'bud'daki izah gözönüne alınarak yapılmıştır.
Bezlü'l-Mechûd sahibi, bu fitnenin Hz. Osman'ın vefatıyla ortaya çıkıp, Muâviye'nin hilâfetine kadar devam eden karışıklık olduğunu zannettiğini söyler.[16][16]

Serra (Nimet) Fitnesi:

AHyyü'l Kâri bu fitneyi şöyle izah etmektedir:
Serra dan maksat; sıhhat, rahatlık, bolluk, hastalık ve belâlardan uzak kalma gibi insanı sevindiren nimetlerdir. Kişi elindeki bol nimetler sebebiyle ahireti unutup Allah'a isyana dalacağı için fitne bu kelimeye izafe edilmiştir.
Aliyyü'l Kârî'nin bu İzah'ı aynen Avnii'l Ma'bud'da ve Bezlü'l Mechûd'da nakledilmiştir.
Hz. Peygamber (s.a) bu fitnenin, kendi sülâlesinden ama kendi yolunda olmayan bir adamın ayağının altından yayılacağını söylemiştir. Bu mânâyı da "Benim ailemden, benden (benim yolumdan) olduğunu zanneden ama aslında benden (benim yolumdan) olmayan...." diye ifade buyurmuş daha sonra da kendi dostlarının muttâkiler olduğunu söylemiştir.
Fitne'nin kendi ailesinden bir adamın ayağının altında çıkmasından maksat o şahsın bu fitneyi yayacağı, böyle bir fitnenin yayılması için onun gayret göstereceğidir. Hadiste bu mânâ (Dehan) kelimesi ile ifâdelendirilmiştir. Bu kelime, duman mânâsındaki dühan kelimesi ile aynı köktendir. Duman ateşin yandığı yerden çıkıp koyu bir renkle yayıldığı için, fitne bu kelime ile ifâdelendirilmiştir.
Hz. Peygamber (s.a) fitnenin zuhuruna sebep olacak şahsın, neseben kendi soyundan olmasına rağmen, gerçekte kendisinden olmadığını ifade etmiştir. Bunun bir benzeri şu âyet-i kerimedir.
"Ey Nuh! o senin ailen sayılmaz, çünkü o kötü bir iş yaptı dedi."[17][17]

Sonra insanlar kaburga üzerindeki bir oturak gibi,
Bu tâbir bir darb'ı meseldir. Maksat adamın saltanımn sürekli ve düzgün olmayacağının ifadesidir. Oturak ağır, kaburga kemiği dayanıksız olduğu için, oturağın kemik üzerinde uzun süre kalması o kemiğin ağırlığa tahammül etmesi mümkün değildir. İşte insanın, idaresi uzun sürmeyecek ve düzenli olmayacak birisini başlarına getirmelerini Efendimiz bu sözleriyle ifade buyurmuştur.
Bezlü'l Mechûd müellifi Seharenfûrî, Rasûlullah'ın (s.a)'in haber verdiği bu halin hicri 1334 (m. 1915) yılında Hicazda meydana geldiğini söyler. Seharenfûrî'niıı bahsettiği bu hadise'nin özeti şudur.
Osmanlı idaresi altındaki Mekke emiri Şerif Hüseyin, İngilizlerle gizlice anlaşıp, Osmanlılar'a başkaldırır. Mekke'deki Türk askerlerini öldürüp, ailelerini esir eder. Sonra kendisini Hicaz meliki olarak ilân eder. Ancak saltanatı düzensiz ve kısa ömürlü olur.
Şüphesiz bu bir şahsın görüşüdür. Hadiste anlatılan mânâyı belirli bir hadiseye nisbet etmek uygun değildir. Söylediklerinin doğru olması da yanlış olması da muhtemeldir.[18][18]

Karanlık Fitne

Hz. Peygamber (s.a) daha sonra insanların karanlık fitnelere düşeceğini, bu fitnenin dokunmadık kimse bırakmayacağını söylemiştir. Fitnenin insanlara dokunmasını da, Türkçe karşılığı tokat vurmak olan bir kelime ile ifadelendirmiştir. Efendimiz'in haberine göre, bu fitneyi insanlar, onun bittiğini zannettikleri bir zamanda, tekrar göreceklerdir. O dönemde bazı insanlar, sabahları müslüman oldukları halde, akşam kafir olacaktır. Sarihlerin bildirdiğine göre buna sebep, kişilerin sabahları diğer müsümanlann kanlarını mallarını ve ırzlarını haram kabul ettikleri halde, akşam olunca onları helâl saymalarıdır.
Yine Rasûlullah'ın haberine göre, insanlar iki kampa ayrılacaklardır. Efendimiz, bu kampları çadır mânâsına gelen "Fûstât" kelimesi ile ifâde etmiştir. Bazı alimler, fustat kelimesinin, burada, şehir mânâsında olduğunu söylerler. Biz tercemeyi kelimenin hakiki mânâsına göre yaptık ve maksada izah bölümünde işaret etmeyi uygun bulduk.
Bu kelimeyi ister çadır, ister şehir mânâsına alalım, maksat bu mahallerin kendisi değil, içindekilerdir. Yani, Mahal zikredilmemiş içinde olanlar

kasdedilmiştir. Buna göre, insanların bir kısmı gerçek mânâ'da mü'min olacak, içlerinde en ufak bir nifak bulunmayacak bazıları da tam manâsıyla münafık olacak, içlerinde hiç bir iman kırıntısı olmayacaktır. Burada dikkat edilmesi gereken bir nokta, Hz. Peygamber'in imansızları kâfir diye değil, münafık diye ifâde etmesidir. Bundan anlıyoruz ki, anılan fitne geldiğinde kimi insanlar gerçekte mümin olmadıkları halde kendilerini mümin olarak göstereceklerdir. İşte bu halin zuhuru, Deccal'in başka bir ifadeyle kıyametin habercisidir. Çünkü, Deccâl kıyametin büyük âlâmetlerindendir.[19][19]

Bazı Hükümler

1- Hz. Peygamber (s.a) Cenâb-ı Alah'in iz geleceJc bir takım hadiselerden haberdar olur.
2- Müslümanlar zaman içerisinde bir takım fitne ve olaylarla karşılaşacaklardır. Bu fitnelerden bazılarına metinde işaret edilmiştir.[20][20]

4243... Hüzeyfe b. el-Yemân (r.a) şöyle demiştir: Vallahi, arkadaşlarım unuttular mı, yoksa unutmuş mu göründüler; bilmiyorum; Vallahi. Rasûlullah (s.a) Dünyâ'nm sonu gelinceye kadar çıkacak; olan tâbîlerinin sayısı üçyüze ve daha fazlaya varan fitne liderlerinin hiçbirini bırakmadan; hepsini, bize, adı baba adı ve kabilesinin admı anarak haber verdi.[21][21]

Açıklama

Anlaşıldığına göre, Hüzeyfe (r.a), Sâhâbîlerin Rasûlullah (s.a)'in haber verdiği fitneler konusunda konuşmayıp susmalarından yakınmakta ve onların bu suskunluklarına sebebin Rasûlullah'dan duyduklarını unutmaları mı, yoksa bir maslahata binaen unutmuş görünmeleri mi olduğunu, bilmediğini, söylemektedir. Bilahare Hüzeyfe, kıyamete kadar çıkacak olan ve peşinden gelecekler üçyüz ve daha fazla kişi olacak olan tüm fitne çıkarıcıları, Hz. Peygamber'in şüpheye mahal bırakmayacak şekilde açıkça haber verdiğini bildirmektedir.
Avnü'l Ma'bûd müellifi Kârî'den naklen "Fitne lideri"nden maksadın insanları sapıklığa çağıran, bid'ate sevk eden İslâm düşmanları olan ve müslümanlarla savaş edenler olduğunu söyler. El Ezhâr'da da fitne

liderlerinin, fitne çıkaran ve insanları ona davet eden liderler olduğu ifade edilmektedir.
Allame el Erdebilî, Hüzeyfe'nin bu hadisi ile ilgili olarak Hz. Peygamber'in; tabileri üçyüz ve daha fazla olacak olan fitne liderlerini haber verdiğini, ama tâbîleri daha az olanları anmadığını söyler. Aynı zat, bu hadisin Hz, Peygamber (s.a)'in ümmetine olan şefkat ve merhametine, onun ilmine delâlet ettiğini ve bunun bir mucize olduğunu ilâve eder.[22][22]

4244... Sübey b. Hâlid şöyle demiştir:
Tüster feth edildiği zaman[23][23] Küfe'ye gelmiştim. Oradan katır getiriyordum. Mescide girdim, bir de ne göreyim: İnsanlardan bir topluluk ve aralarında bir adam oturuyor. Onu gördüğümde Hicazlılar'dan birisi olduğun hemen anladım.
"Bu (zat) kim?" dedim. Oradakiler bana asık bir suratla dik dik baktılar ve,
"Sen bunu bilmiyor musun? Bu Rasûlullah'ın (s.a)'in arkadaşı Huzeyfe b. El Yamân'dır" dediler.
Hüzeyfe (r.a): "İnsanlar Rasûlullah'ın (s.a)'j (Ümmeti için) hayırlı olan şeyleri sorarlardı. Ben ise şer olanını sorardım." dedi. Halk ona gözlerini dikti. (Dikkatle dinlemeye başladı.)
Hüzeyfe devamla şöyle dedi: Ben size hoşlanmayacağınız şeyler haber vereceğim, Ben Rasûlullah (s.a)'e
"Yâ Rasûlullah, Allah'ın bize verdiği bu hayırdan sonra yine eskisi gibi şer olacak mı? Bana haber ver" dedim.
Evet, karşılığını verdi,
Ondan korunma(nın yolu) nedir?
Kılınç (Savaş),
Peki sonra ne olacak Yâ Rasûlullah?
Eğer yeryüzünde Allah'ın bir halifesi olursa, sırtına (haksız yere) vursa malını alsa bile ona itaat et, ama eğer Allah'ın halifesi bulunmazsa, o zaman ağaç kökü kemirerek (Issız bir yerde öl).
Sonra Ne olacak, (Yâ Rasûlullah)?
Sonra Deccâl çıkacak. Onunla birlikte bir nehir ve bir ateş bulunacak. Onun ateşine düşene Ecri (sevabı) verilecek, günahı silinecek, nehrine düşene ise günahı verilecek ve sevabı silinecek
Daha sonra ne var?

Daha sonra kıyamet kopacak.[24][24]

Açıklama

Hâdis-i şerifte geçen bazı tâbirlerin açıklanmasına ihtiyaç var.
Önce bunlara bir göz atalım. Daha sonra da hadis konusunda ileri sürülen görüşlere geçelim:
"insanlardan bir topluluk" Bu cümlenin karşılığı olan "ifâdesini, başka türlü anlayanlar da vardır.
Bu anlayış farkları, kelimenin okunuşundan da kaynaklanabilir.Bizim tercememiz Kamûs'taki (Sadi1) okunuşuna göre yapılmıştır.
Mecmâ'da; dâl harfi sakin okunarak "(Sad')" şeklinde "iki kişi arasında bir adam" diye îzah edilmiştir. Yine aynı eserde dâl'm harekesi ile "Mutedil genç" mânâsına da işaret edilmiştir.
Hattabî, Mecmâ'dan nakledilen mânâlardan ikincisine, İbnü'l Esir'de birincisine işaret etmişlerdir.
Bu rivayetleri birleştirerek 'İnsanlardan bir gurup içerisinde mutedil bir genç" demek mümkündür.
"...Bana asık bir suratla baktılar" Bu tâbir, Hüzeyfe (r.a) tanımadığı için oradakileri Sübey'a olan hoşnutsuzluklarını ifâde için kullanılmıştır. Nihâye'de bu cümlenin karşılığı olan "(fe tecehhemenî) " kelimesi, "beni katı ve kerih bir yüzle karşıladılar" diye izah edilmiştir.
"Ağaç kökü kemirerek öl" sözünden maksat, Sindî'ye göre müslümanların başında Allah adına hüküm veren bir halife bulunmadığında, halktan ayrılıp uzlete çekil" demektir.
Beydâvî ise bu konuda şöyle demektedir: "Yer yüzünde halife olmadığı zaman, insanlardan ayrıl ve zamanın sıkıntılarına tahammül et. Ağaç kökünü kemirmek, sıkıntıya katlanmaktan kinayedir. Bu, acıdan, taşı ısırdı, demeye benzer. Yada maksat, ona sarılmaktır. Başka bir hadisteki, onu azı dişlerinizle ısırınız, sözüne benzer"
Onunla birlikte bir nehir ve bir ateş bulunacak"
Bu cümle Deccâl'le birlikte iki hendek bulunacağını, bunlardan birinde su, öbüründe ateş olacağını bildirmektedir. Bu sözlerin hakikî mânâya kullanılmış olması muhtemel olduğu gibi, bunun bir sihir ve hayâle işaret olması da muhtemeldir. Yani bir hendeğin su ile, öbürünün de ateş ile dolu

imiş gibi gösterileceği ve Decca'lin insanları suya davet edeceğinin anlatılmış olması muhtemel olabilir.

Bu kelimelerden; su, dünya zevk ve eğlencelerinden, ateş de taâtlerden ve meşru olmayan zevkleri terkten kinaye olabilir.

Kanaatimizce Efedimiz'in maksadı budur. Rasûlullah, bu sözleri ile Deccal çıktığı zaman; ümmetini, ona uymamaya, onun sevimli gösterdiği şeyin zıddını almaya teşvik etmektedir. Bu mânâya da Deccal'in teşvik ettiği nehre girenin günah işlemiş olacağı ve eski sevaplarının silineceğini, Deccal'in kötü gösterdiği ateş'e girenin ise sevap kazanacağı ve eski günahlarının silineceğini söyleyerek işaret etmiştir.

Hüzeyfe (r.a)'ın, Rasûlullah'a fitnelerle ilgili olarak sorduklarının ilki, "Allah'ın bize verdiği bu hayırdan sonra, yine eskisi gibi şer olacak mı?" sorusudur. Buradaki hayırdan maksat İslâm Dini, şer'den maksat şirktir. Yani maksat, İslâmdan sonra insanların bir daha küfre dönüp dönmeyeceklerini anlamaktır.

Hz. Peygamber (s.a) Hüzeyfe'nin bu sorusuna "Evet" cevabını vermiş ve o fitneye silâhla karşı çıkılmasını emretmiştir. Katâde; Hüzeyfe'nin, Rasûlullah'tan naklen haber verdiği bu fitnenin Rasûlullah'ın vefatından sonraki riddet (dinden dönme) olayları olduğunu söyler. Bu olaylar Hz. Ebu Bekir'in hilâfeti esnasında olmuştur.

Hadis'in izahını Hafızın şu sözleriyle bitirelim:

"Hadiste, Allahm kullar hakkında hikmetlerine işaret edilmiştir: Şaha-bilerden çoğuna, tatbik etmeleri ve başkalarına tebliğ etmeleri için hayır yollarını sormayı sevdirmiştir.Hüzeyfe'ye ise kaçınması ve Allah'ın kurtulmasını dilediği kullarını korumaya sebep olması için, şer olan şeyleri sormayı sevdirmiştir. Ayrıca bu hadiste, Rasûlullah'm gönlünün genişliğine ve onun tüm hikmet yönlerini bildiğine işaret vardır. Efendimiz, her soru sorana, uygun bir şekilde cevap verirdi. Bunlardan her birini seven kişi, o konuda başkalarından daha üstündür. Bu yüzden Huzeyfe Rasûlullah'm sırlarına vakıf idi. O başkalarının bilmediklerini bildirdi. İleride olacak birçok hadiseleri ve Münafıkların isimlerini sadece Huzeyfe bilirdi."[25][25]

Bazı Hükümler

1- Dini konuları konuşmak için,câmide toplanıp oturmak caizdir.

2- Gayr-i meşru olmamak kaydı ile herkesin ayrı konulara ilgi duyması normaldir.
3- Hz. Peygamber (s.a)'in vefatından sonra bir takım kargaşaların çı-kacağj daha önceden Hz. Peygamber tarafından haber verilmiştir.
4- Yeryüzünde Allah'ın hâlifesi bulunmadığı, ahkâmının uygulanmadığı zamanlarda uzlete çekilmek caizdir.
5- Müslümanlar, dünyanın cazip görünen zevklerine dalmamak, zor da görünse Allah'ın rızasına uygun filleri işlemelidir.[26][26]

4245... Bize Muhammed b. Yahya b. Farîs haber verdi. Bize Ma'mer-den naklen Abdurrezzak haber verdi. Ma'mer, Katâde; Katade, Nasr, b. Asım'dan; o da, Halid b. Halid el - Yeşkürî'den bu (önceki) hadisi haber verdi. (Bu rivayette) Huzeyfe dedi ki:
(Rasûlullah'a) Kılıçtan sonra (ne olacak)? dedim,
"(Kalplerde) fesat kalıntısı ve duman üzerinde bir sulh" buyurdu.
(Ma'mer) Hadisin kalanını söyledi, ve şöyle dedi:
"Katâde bunu, Hz. Ebu Bekir zamanındaki riddet (dinden çıkma) olaylarına hamlederdi. Yine katâde (metindeki) ala akzâın (kelimesi)nin (kazaen) kir hüdnetün (kelimesi)nin de. "Kinler üzerine yapılan sulh " olduğunu söyler.[27][27]

Açıklama

Bu rivayet önceki hadisin değişik bir şeklidir.Burada, öbür rivayette olmayan bazı kelimeler vardır. Bu kelimeler, "(Kalplerde) fesat kalıntısı" ve "duman içerisinde bir sulh" şeklinde terceme ettiğimiz tâbirlerdir. Rivayetin sonunda Ma'mer, bu kelimelerin ne mânâya geldiklerini Kata'deden nakletmiştir. Ama yine de daha izaha ihtiyaç vardır.
"...Fesat Kalıntısı" diye terceme ettiğimiz " terkibini Avnü'l Ma'bûd müellifi şu şekilde tefsir etmiştir: Yâni insanlar kalplerindeki fesat üzere kalacaklar. "kelimesi ".............   "(kazâûn) kelimesinin çoğuludur. O da göz ve su üzerindeki toz ve kir tabakasıdır. Fesâd bu kire benzetilmiştir.
"Duman üzerinde bir sulh" Duman kelimesi ile ifade edilmek istenen, hile nifak ve ihanettir. Yani kılıçla hâili gereken bu fitneden sonra, görünüşte sulh, ama aslında kalpte hiyânet, hile ve nifak olan bir hâdise olacaktır.

Bundan sonra gelecek olan rivayete göre. bu tabiri, bizzat Rasûluliah (s.a) Efendimiz '"Milletlerin kalpleri eskiden olduğu hâle dönmez" diye tefsir etmiştir. Yâni aralarında sulh bile olsa, daha Önceki dostluk ve samimiyet kalmaz.
Hattabî bunu, "kin kalıntıları üzerinde sulh" diye izah eder.
Aliyyü'l Kâri, bizim şeyh AbdülhamıcTın tâlikına tebaen "duman" diye terceme ettiğimiz" "dehan" kelimesinin aslında bulanıklık, siyaha çalan renk mânâsında olduğunu bunun da içerisinde fesat karışık olan sulhu hissettirdiğini söyler.
Yukarıya aktardığımız izahlar eski âlimlerin söyledikleridir. Bezlü 1 Mechûd müellifi ise üstâd Muhammed Yahya'nın hocasının ders takririnden şunları yazdığını söylemektedir. dan maksat, bir miktar hayrın kalması ama bunun önceki hayır gibi temiz olmayıp, içerisinde biraz kötülük ve bulanıklığın bulunmasıdır.
Bu izah, hayırdan sonra gelecek ve kılıçla defedilecek olan şerrin, Hz. Ebû Bekir dönemindeki riddet olduğu tarzındaki anlayışa uygun değildir. Çünkü, riddet hadisesi bastırıldıktan sonra herhangi bir karışıklık kalmamıştır. Aksine karışıklıklar, Hz. Osman'ın vefatından sonra baş göstermiştir.
Bezi müellifi Sehârânfûrî, bu izahları göz önüne alarak hadisteki "kılıçla" sözünü, Hz. Osman'ın katli sebebiyle ortaya çıkan savaşlara hamletmenin daha uygun olacağını söyler. Buradaki silâha doğrudan sarılmanın da fitne çıkarmak olmayacağını, çünkü fitnenin doğru ile yanlışın ayrılmadığı yerde olacağını hata belli olunca doğruya yardımın şart olduğunu ekler.
Kanaatimizce, bu tür hadisleri belirli olaylara tahsis etmek uygun değildir. Çünkü Rasûlulla'm muradının ne olduğunu kesin olarak bilmek mümkün değildir.[28][28]

4246... Nasr. b. Asım el-Leysî şöyle demiştir:

Benû Leys'ten bir heyet içerisinde el Yeşkürî'ye[29][29] geldik.
El-Yeşkûrî:
"(Bu) heyet kim"? dedi.
"(Biz) Benû Leys'(iz)- Sana Hüzeyfe hadisini sormaya geldik" dedik.
El Yeşkûrî hadisi şöyle aktardı:
Hüzeyfe:

" YaRasûlullah bu hayırdan sonra şer var mı?" dedi.
Rasûlullah: "Fitne ve şer..."
Hüzeyfe:
"Yâ Rasûlullah, bu serden sonra hayır var mı?" dedi.
Rasûlullah üç defa:
"Yâ Hüzeyfe, Allah'ın Kitab'ını öğren ve içindekilere uy (bu soruyu bırak)"[30][30]
Hüzeyfe:
"Yâ Rasûlullah, bu serden sonra hayır var mı?"
Hz. Peygamber:
"Duman üzerinde bir suh ve içerisinde fitneler olan bir toplum."
Hüzeyfe:
"Yâ Rasûlullah duman üzerindeki Sulh nedir?"
Hz. Peygamber:
"Milletlerin kalpleri eskiden olduğu hale dönmez (Eski sevgi kalmaz)."
Hüzeyfe:
"Ya Rasûlullah, bu hayırdan sonra şer var mı?"
Rasûlullah:
"Kör ve sağır fitne... cehennemin kapılarında fitneye çağıran da-vetçilef olacak. "Yâ Hüzeyfe, senin bir kök ısırarak (yiyerek) ölmen o fitnecilerden birisine uymandan daha hayırlıdır."[31][31]

Açıklama

Hadisin İbn Mâce'deki rivayetinde, buradaki rivâyetin sa(jece son tarafı vardır. İbn Mâce'nin hadisi şu şekildedir. "Fitneler olacak, onların kapılarında, cehennem ateşine çağıran davetçiler bulunacak, Senin bir ağacın kökünü ısırarak öl men onlardan birisine uymandan daha hayırlıdır."
Hadîsin Sahîh-i Müslim'de de buradakinden hayli farklı bir rivayeti vardır.[32][32]
Hâdis-i şeriften anladığımıza göre; Hüzeyfe b. El-Yemân, Hz. Peygamber (s.a)'e içerisinde bulundukları hayırlı durumdan sonra tekrar eskisi gibi kötülüklerin gelip gelmeyeceğini sormuş, Hz. Peygamber (s.a) de bir takım fitnelerin çıkacağını haber vermiştir. Hüzeyfe, çıkacak fitnelerin bastırılıp tekrar iyi ve hayırlı günlerin gelip gelmeyeceğini sormuş, Efendimiz sanki

bu tür soruları lüzumsuz görmüş ve "Yâ Hüzeyfe, sen (bu gibi sorularla uğraşma) Allahın Kitab'ını öğren ve içindekilere uy" buyurmuştur. Ancak Hüzeyfe soru sormaktan vazgeçmemiştir.
Hüzeyfe'nin sorduğu soru ve aldığı cevaplardan anlıyoruz ki, Müslümanlar arasında çıkan fitneler, yatıştırılacak ve tekrar sulh ve sükûn doğacak; ama bu sulh, samimiyetten uzak, kin ve düşmanlıklar gizli; her an hortlayacak tipte olacak, birlik içerisinde olanları birleştiren de onların imanı ve dinlerinden ziyâde bir takım kötülükler ve günahlar olacaktır
Hz. Peygamber (s.a) in bildirdiğine göre en sonunda kör ve sağır bir fitne olacak ve fitne çıktığında insanları kötülüğe ve cehenneme ağıran kişiler bulunacaktır. O zaman halk içinde yaşamaktansa, ıssız yerlerde aç kalarak; gerekirse ağaç kökü yiyerek, yaşamak, bu fitneye karışmaktan çok daha iyi olacaktır.
"Kör fitne" den maksat, insanların gözünü köreltip hakkı görmelerine mâni olan fitnedir. "Sağır fitne" den inaksalda, o fitnenin, insanların kulaklarını, hakkı ve nasihati duymayacakları şeklide sağır etmesidir.
Kâdî îyâz, fitnenin kör ve sağır oluşunu şöyle izah etmektedir: "Fitnenin hiç bir çıkış yolu görülmeyecek ve yardım etmek isteyenlerin sesi duyulmayacak bir şekilde olmasıdır. İnsanlar, o fitne içerisinde basiretlerini yitirecekler, hak olan sözleri duyup düşünmek ve kendilerine edilen nasihâtları dinlemekten kaçınacaklardır."
Aliyyü'l Kârî'de bunun o fitnenin karanlığı ve içerisinde hakkın meydana çıkmamasından, şiddetten ve fitnecilerin sertliğinden kinaye olduğunu söyler,[33][33] Şüphesiz bunlar, birer anlayış şeklidir. Kesin olan, insanların basiretini kapatıp, Hakkı duymalarını engelleyecek büyük bir fitnenin gelecek olmasıdır. İnsanların hakikati görmesini ve hakkı duymasını engelleyen şeyin, medeniyetin getirdiği şaşalar, nefislere ve şehvetlere hitabeden ve gözleri kamaştıran, başka birşey görüp düşünmelerine mâni olan, yazılı ve sözlv faaliyetlerin olması mümkündür. Bunlara gerçeklerin, hak ve hakikatin anlatılıp öğretilmesini otorite yoluyla engellemek de eklenebilir.
Bu fitne içerisinde cehennem ateşine çağıran davetçilerin de insanları, dinden ve Allah inancından uzaklaştırmaya çalışan dinsizlerin, insanların basiretini kapatmaya çalışan şehvet, zevk, eğlence ve fuhuş delâletlerinin olması muhtemeldir.

Hadisin sonunda, Hz. Peygamber (s.a) Huzeyfe'ye, o cehennem davet-çisi fitnecilere uymaktansa, uzlete çekilmenin, tenhalara kaçmanın daha hayırlı olacağını söylemişlerdir. Dikkat edilirse, Efendimiz "Sen onlara uymadan" buyurmuştur. Yani, fitnecilere uymayıp kendisini onlara kaptırmayanların, toplum içinden çekilip meydanı tümüyle fitnecilere bırakmasını tavsiye etmiyor. O halde müsiüman sadece kendisini düşünüp kaçmamalı, hicretin caiz olduğu gibi cihâdın farz olduğunu düşünmelidir. Fitnecilerin davetine uymamalı. bununla da kalmayıp onlarla mücadele etmeli, tuzaklarına başkalarının düşmesini engellememelidir. Ama fitnecilere kapılacağından eminse veya bundan fevkalade endişe duyuyorsa, kenara çekilip yalnız kalması daha iyidir.[34][34]

4247... Sûbey b. Halid bu (önceki) hadisi Hüzeyfe (r.a)"den o da Rasûlullah (s.a)'den rivayet etti.
(Bu rivayete göre) Rasûlullah (s.a) şöyle buyurdu:
"O gün bir halife bulamazsan, ölünceye kadar kaç. Sen (ağaç kökü) ısırarak ölürsen, (bu) daha hayırlıdır."
Râvî, hadisinin sonunda şöyle dedi:
Ebu Hüzeyfe dedi ki:
"Bundan sonra ne olacak?" dedim.
Rasûlullah (s.a) Şayet bir adanı kısrağın doğurmasını istese, o doğurmadan kıyamet kopacaktır."[35][35]

Açıklama

Avnü'l Mabûd sahibinin, Mişkat'tan nakline göre hadisin bir rivayeti de şu şekildedir. "Sonra tay doğacak ama kişi kıyamet kopuncaya kadar, ona binemeyecek" Bu rivayete göre meydana gelecek son fitne, kıyamete çok yakın olacaktır. Bezlü'l Mechûd'da, anılan bu fitnenin, önceki hadiste ifâde edilen "Kör ve sağır fitne" olduğu bildirilmektedir. Bu fitne, kıyamete o kadar yakın olacak ki, meselâ bir kişi kısrağının yavrulamasını isteyecek ve bunun için gerekli tedbirleri alacak, ama buna imkân bulamayacaktır. Yahut dünyaya gelen bir tayın büyüyüp kişinin ona binmesine fırsatı olmayacaktır. Bundan maksadın Hz .İsa zamanı olduğu da söylenmektedir. Çünkü, o zaman, insanlar birbirleri ile savaş için taya binme ihtiyacı duymayacaklardır. Bir başka görüşe göre, bundan maksat DeccaTin

zamanıdır. Dec-cal çıktıktan sonra kıyamete fazla zaman kalmayacaktır.[36][36]

4248... Abdullah b. Amr (r.a)'den; Rasûlullah (s.a)'in şöyle buyurduğu rivayet edilmiştir:

"Bir imama biat edip de ona elinin safkasım[37][37] ve kalbinin semeresini veren (samimi olarak biat eden) kişi, gücü yettiğince ona itaat etsin. Eğer bir başkası çıkıp o imamla nizalaşırsa boynunu vurunuz"
(Abdurrahman b. Abdi Rabbi'l Kabe der ki:) (İbn Amr'e) "Bunu, sen, bizzat Rasûlullah'tan mı işittin?" dedim. "Onu kulaklarım duydu ve kalbim hıfzetti" dedi. "Senin şu amcan oğlu Muâviye bize (birşeyler) yapmamızı emrediyor,biz de yapıyoruz" dedim.
"Allah'a itaat konusunda ona itaat et, ama Alla'a isyanda karşı açık" dedi.[38][38]

Açıklama

Hâdis-i şerifin, Müslim ve İbn Mâce'deki Rivâyetleri buradakinden hayli uzundur. Meseleyi daha iyi tasavvur edebilmek bakımından Müslim'in rivayetini aynen buraya Abdurrahman b. Abdî Rabbî'l Ka'be şöyle dedi:
Mescid-i Haram'a girdim, baktım ki Abdullah b. Amr b. As Kabe'nin gölgesinde oturuyor. İnsanlar başına toplanmışlar. Ben de vardım ve yanına oturdum Abdullah şunları söyledi:
Bir seferde Rasûlullah (s.a)'le birlikte idik. Bir yerde konakladık. Kimimiz çadırını düzenliyor, kimimiz ok atıyor, kimimiz de mer'adaki hayvanların başında duruyorduk Derken Hz. Peygamber'in müezzini, namaza toplanın, diye seslendi. Biz de Rasûlullah'ın yanında toplandık. Efendimiz şöyle dedi:
Benden önceki her peygambere, ümmeti için hayır bildiği şeyleri onlara öğretmesi, şer bildiği şeylerden de sakmırması bir hak ve görev oldu. Şüphesiz, sizin şu ümmetinizin afiyeti öncekilerine verilmiştir. Sonrakilerine ise belâ ve hoşlanmıyacakları bir takım şeyler gelecektir. Bir fitne gelecek, birbirini aratacak. Öyle bir fitne gelecek ki mü'min, işte bu benim helâkımdır, diyecek. Sonra o açılacak yine bir fitne gelecek, Mümin, işte bu (benim helakim) diyecek. Artık kim cehennemden uzaklaştırılıp, cennete sokulmak isterse, oun ölümü Allah'a ve ahiret gününe inanır olduğu

halde gelsin. O, insanlara kendisine yapılmasını istediği şekilde muamele etsin. Bir kimse bir imama bîat etmiş, ona elini vermiş ve samimiyetle bağlanmış ise, eğer gücü yeterse, itaat etsin. Başka biri gelir de o imamla nizaa tutuşursa, sonrakinin boynunun vurunuz.
Abdurrahman der ki: Ben Abdullah'a yaklaşarak "Allah aşkına söyle, bunu Rasûlullah'tan bizzat mı işittin?" dedim. Elleri ile kulakları ve kalbini işaret ederek, onu iki kulağım işitti, kalbim de öğrendi, dedi.
Ben kendisine:
Şu amcan oğlu Muâviye var ya, bize aramızda mallarımızı, haksız yere yememizi ve kendi kendimizi öldürmemizi emrediyor. Halbuki Allah (cc)
"Ey İnananlar, kendi kendi aranızda mallarını haksızlıkla yemeyin, ama sizin karşılıklı rızanızla bir ticaret olursa müstesna, kendi kendinizi de öldürmeyin. Şüphesiz ki Allah size merhametlidir."[39][39] buyuruyor, dedim.
Sen ona Allah'a itaat hususunda itaat et, Allah'a isyan konusunda da karşı çık, dedi."'
Görüldüğü gibi Müslim'in rivayeti Ebû Davud'un kinden oldukça uzun.
Hadisin Sahîhî Müslim ve Sünen-i İbn Mâce'dcki rivayetleri de göz önüne alındığında şunu anlıyoruz:
Hz. Peygambcr'in vefatından sonra müslümanların başına bir takım belâ ve musibetler gelecektir. Bunlar öyle olacak ki nerede ise gelen gideni aratacak ve mümin her bir fitne gelişinde "bu beni mahvedecek" diyecektir. İşte bu ortam içerisinde, Allah'a ve ahirete inanmış bir vaziyette ölenler cennete gireceklerdir. Mümin o şekilde ölebilmeye çalışmalıdır. Ayrıca mü'min kendisine yapılmasını istemediği bir muameleyi başkalarına yapmamalı, kendisine nasıl davramlmasını istiyorsa başkasına da öyle davranmalıdır.
Hadisin Sünen-i Ebû Davûd'daki kısmı ise İmamlık, yani devlet başkanlığı ile ilgilidir. Hz. Peygamber bu konuda bir devlet başkanına biat eden kişinin, artık ona itaat etmesi, kendisine isyan edenlere karşı onu koruması gerektiğini ifâde buyurmuştur.
Hadisin sonunda belirtildiği üzere râvî Abdurrahman; Abdullah b. Amr'a, Muaviye'nin kendilerine bir şeyler yapmalarını emrettiğini; onların da yaptıklarını söylüyor. Bundan maksat, Hz. Muaviye'nin, esas halife Hz. Ali olduğu halde, kendilerine Ali (r.a) ile mücadele etmelerini cm-retmesidir. Çünkü, bu soru, Abdullah'ın Hz. Peygamber (s.a)'in bir halifeye biat

edildikten sonra artık ona itaatin gerekli olduğunu söylediğini haber vermesi üzerine gelmiştir. Abdurrahman ona, sen böyle diyorsun, ama amcanın oğlu Muaviye bize hâlife olan Ali'ye karşı çıkmamızı istiyor, biz de denileni yapmak zorunda kalıyoruz, diyor. Abdullah'da "Allah'a isyan konusunda" onun emrine itaat etmemesini, Allah'a taâtte ise itaatin gerekliliğini söylüyor. Abdullah'ın bu sözünü hem, Muaviye'nin Allah'a isyanı emrettiğini ihsasa hem de aksine ihtimali vardır.

Bilindiği gibi Hz. Ali ile Hz. Muâviye arasındaki hilafet kavgası, müslümanlar arasında büyük ayrılıkların çıkmasına, bir çok müslüman kanının dökülmesine ve tesiri zamanımıza kadar uzanan büyük fitnelerin çıkmasına sebep olmuştur. Müslümanlar, bu kavgada genelde, Hz. Ali'nin haklı olduğunu; esas hilâfetin onda olduğunu, Hz. Muaviye'nin ise bir ietihad hatası işleyerek Hz. Ali'ye karşı çıktığını söylerler. Hz. Muaviye, sahâbî'den birisi olduğu ve Rasûlullah (s.a) ashabını övdüğü için, onu günahkarlığa iiisbet etmezler ve halifeye isyan eden bir âsi olarak değerlendirmezler. Tabiki, bu konuda hassasiyet gösterenler ehl-i sünnet alimleridir. Müslümanların başına büyük gaileler açan bu kavgaların unutulmayıp, canlı tutulması ve bu sebeple müslümanlar arasına tefrikalar sokup birbirlerine düşürülmesi, şüphesiz, ya gayri müslimlerin ya da gafil müslümanların işidir. Biz bu konuyu kendi kaynaklarına terk ederek hadisteki "Allah'a taat konusunda ona itaat et" sözü ile ilgili olarak Bezltri-Mechûd'daki bir değerlendirmeyi özetlemek istiyoruz.

Râvi'riin sorusuna karşılık, Abdullah b. Amr'm verdiği cevap pek uygun düşmemektedir. Çünkü, hz. Ali'ye daha önce biat etmişlerdir ve o, hilâfete daha müstehaktır. Hz. Muaviye'nin Hz. Ali'ye karşı ilk savaşı haksızdır. İçtihadında hatâ etmiştir. Buna sebep kendisine gelen, tevatür derecesindeki haberlerin ona Osman'ın katlinin Hz. Ali'nin işareti ile intibaı vermesidir. Hz. Hasan'la Hz. Hüseyin'in kapıda bulunuşları da buna bir delil ve fesatçı muannitlere bir hüccet olmuştur. Sâhâbrlerden Yezîd'e biat edenler ve biat etmiyenler için de aynısını söyleriz. Şüphesiz Hz. Peygamber'in "Ötekinin boynunu vurunuz" emri mutlak değildir. Nasıl böyle olsun ki? Çünkü eğer bu emir, hiç bir kayda bağlı kalmadan mutlak olsaydı teklifi mâlâyütak olurdu. Nasıl böyle olsun ki? Bu emir ancak, asiyi öldürme imkânına sahip olana yöneliktir; gücü yetmeyene değil! Böyle olunca; çaresiz kalınca, isyankar lidere boyun eğmenin caiz olduğu anlaşılır. Aksi halde boşu boşuna nefsi tehlikeye atmak söz konusudur.

Hz. Ali'nin vefatından sonra tüm sahâbîler, Hz. Muaviye'nin hilâfetinde ittifak etmişlerdir. Yezid'in hilafetî konusunda ise çeşitli guruplara ayrılmışlardır. Kimisi, zalim hükümdarlara da itaatin gerekliliği konusundaki emirlerin zahirini esas alarak onun halifeliğini caiz görmüşler, kimileri de onun halifeliğini kabul etmeyerek başka bir halifenin seçilmesini gerekli görmüşlerdir Abdullah b. Zübeyr (r.a) bu ikinci gruptadır. O kendisini hilâfete lâyık görmüş ve biat almıştır. Herhalde onun biat alışı, ya Yezid'den önce ya da onunla birlikte olmuştur. Her iki halde de O, Yezid'e isyan etmiş sayılamaz. Çünkü, Yezîd halife olmamıştı ki, kendisine çıkanlar âsi olsun. Abdullah b. Ömer'in ona biat etmesi de onun güç üstünlüğünü görmesinden ve fitne çıkacağından korkmasından ötürüdür. İbn Zübeyr ise, Yezîd'e karşı koyma gücünü kendisinde görmüş onun için biat etmemiştir.
Burada akla bir soru gelebilir: Hz. Hüseyin, her ikisine de biat etmemiştir. O halde, O, en azından birisine karşı âsi sayılmaz mı? Bu soruya şöyle cevap verilebilir. Hz. Hüseyin, Yezîd'e biat etmedi, çünkü onu bu işe layık görmüyordu Üstelik Ehlü'1-hâl ve'l-akd henüz onun hilâfetinde ittifak etmemişlerdi. İbn Zübeyr'e biat etmeyiş sebebi de onun halifeliği haberi kendisine ulaşmamasından olabilir. Yahut ulaşsa bile, Medine'ye varınca ona biat etmek istediği halde meydana gelen olaylar yüzünden buna imkan bulamamış olabilir. İkinci bir ihtimal olarak, İbn Zübeyr'de Yezîd'e karşı koyacak güç göremediği için özelikle gecikmiş olması mümkündür.
Bu zatların hiçbirisini âsi saymak mümkün değildir.[40][40]

Bazı Hükümler

1- Müslümanlar kendilerine lider olarak seçtikleri kişiyi başka liderlik iddiasında bulunanlara karşı korumakla yükümlüdürler.
2- Liderin Allah'a tâat konusundaki veya Allah'ın emrine muhalif olmayan emirlerine uymak lazımdır.
3- Allah'a isyan konusundaki emri, emri veren devlet başkanı bile olsa uymak caiz değildir.
4- Silâh yoluyla İdareyi ele geçirenin, Allah'a isyan mâhiyetinde olmayan emirlerine uymak caizdir.[41][41]

4249... Ebû Hureyre (r.a)'den; Rasûlullah (s.a)'in şöyle buyurduğu rivayet edilmiştir:
"Yaklaşan serden (dalıy) Vay arapların haline, Elini (savaştan) çeken kurtuldu."[42][42]

Açıklama

Hadisin Buhari, Müslim ve İbn Mâce'deki rivayeti Zeynep binti Cahş (r.a)'dandır. Buralardaki rivayetler arasında, ufak bazı farklar olmakla beraber, birbirlerine olan benzerlikleri Ebû Davud'un bu rivayetine olan benzerliklerinden daha yakındır. Buharî'nin Kitabü'l Fiten'deki rivayeti şu şekildedir. Zeynep binti Cahş (r.a) şöyle demiştir.
Rasûlullah (s.a) yüzü kızarmış bir vaziyette uyandı. Şöyle diyordu: "Lâilâhe illallah, yaklaşan serden (dolayı) vây Arapların haline !Bugün Yecüc ve Mecüc Şeddinden şu akar -Süfyan; doksan veya yüzü işaret etti.- [43][43]
Rasûlullah (s.a)'e, Aramızda sâlihler varken biz helak olacak mıyız? denildi. "Fısku fücur çoğaldığında evet" buyurdu."
Hadisten anladığımıza göre, Rasûlullah (s.a) yakında bir fitnenin çıkacağını ve bu yüzden, müslümanlarm sıkıntıya düşüp rahatsız olacaklarını haber vermiştir. Hadiste Özellikle Araplar anılarak "Vay Arapların haline" denilmesine sebep, o zaman Müslümanların büyük çoğunluğunun Araplardan oluşudur. Yoksa, maksat arap olmayanların gelecek olan bu fitneden rahatsız olmayacaklarını ihsas değildir. Sindî'nin ifâdesine göre ise, bu tahsise sebep Arapların ilk müslüman olanlar olmalarıdır.
Hadîsi terceme ederken "Vây haline" diye terceme ettiğimiz (veylün) kelimesi bir kaç mânâda kullanılmaktadır. Bunlar: Bir şerrin gelmesi, azap için kullanılan bir kelime ve cehennemde bir vadinin adıdır.
Sarihler, Rasûlullah'm yaklaştığım haber verdiği şer, yani fitneden maksadın, müslümanlarm ilk asırda yaşadıkları kargaşalar olduğunu söylerler. Bunlar, Hz. Osman (r.a)'m öldürülmesi ve Hz. Ali ile Hz. Muâviye arasında cereyan eden savaştır. Başka bir görüşe göre de mak'sat, Yezîd ile Hz. Hüseyin Efendimiz arasındaki acı hâdisedir. Avnü'l Ma-'bûd ve Bezlü'l Mechûd müellifleri, sonraki ihtimali daha uygun bulmuşlardır. Bunun Arap olanlar ve olmayanlar arasında açık bir şer olduğunu söylemişlerdir.

Rasûlullah (s.a), o fitnede, savaşa iştirak etmeyip kenarda kalanların kurtulacaklarını ifade buyurmuştur.
Hadisin diğer kitaplardaki, Zeynep Binti Cahş'tan yapılan rivayetinde, o gün Ye'cüc ve Me'cüc şeddinde bir deliğin açıldığı ifade edilmiştir. Yecüc ve Me'cüc denilen milletler kıyamete yakın bir zamanda ortaya çıkıp fitne çıkartacaklardır. Kur'an-ı Kerim'de (Kehf 83, 96 ve Enbiya 96,97) Yecüc ve Mecüc'den bahsedilmektedir. Bunların hangi milletler olduğu konusunda çeşitli görüşler vardır. Kimi alimler Moğollar ve Hunlarin olduğunu söylerler. Bazıları'da Rusların Ye'cüc, İngilizler'in ve Almanlar'ın da Me'cüc sülâlesinden olduklarını. Hiç birisi kesin bir delile dayanmaz.
Ye'cüc ve Me'cüc Şeddinin nerede olduğu konusunda da farklı görüşler vardır. Bu görüşler, Ye'cüc ve Me'cüc Şeddinin: "Çin Şeddi, Ye-men'deki Me'rib Şeddi, Ermenistan ve Azerbaycan arasındaki demir kapı, Buhara'nm Kokya dağı bitişiğindeki sed şeklindedir. Ye'cüc ve Me'-cüc'un hangi Millet olduğu konusundaki görüşler gibi, şeddin de neresi olduğu konusundaki görüşler de sağlam dayanaktan yoksun birer mütalaadır.
Yine hadîsin Buharı, Müslim ve İbn Mâce'deki rivayetlerinde toplum içerisinde sâlih kullar olduğu halde gelecek azabın umumi olacağı, fisk-u fücurun, yani fuhşun çoğaldığı dönemde tüm insanların helak olacakları ifâde edilmektedir. Bazı âlimler ise fısk-u fücuru mutlak kabul etmişler ve tüm günahlara şâmil olduğunu söylemişlerdir.
Enfâl Sûresi'ndeki şu âyet, Rasûlullah'ın; fitnenin umumi olacağı tarzındaki haberlerini teyid etmektedir:
Öv/e hır fitneden sakınınız ki o, hiç de sizden sadece zulmedenlere dokunmak fa kalmaz"[44][44]

4250... Ebû Davûd dedi ki:
Bana İbn. Vehb'den haber verildi; dedi ki: Bize Çerir b. Hâzim, Ubeydullah b. Ömer'den haber verdi. O NâfTden, Nâfî'de îbn Ömer'den, Ra-sûlullah (s.a)'in şöyle buyurduğunu rivayet etti.
"Yakın bir zamanda Müslümanlar Medine'de muhasara edilecekler, öyle ki en uzak sınır karakolları, selâh olacak"[45][45]

Açıklama

Avnü'l Ma'bud'da, hadiste mechûl bir şahsın bulundugu, çünkü Ebû Davud'a hadîsi haber veren şahsın belirtilmediği ifâde edilmektedir.
Bezlü'l Mechûd'da bu sözler müstakil bir hadîs olarak ele alınmamış:, bir önceki hadîs içerisinde verilmiştir.
Hadîsten anladığımıza göre, Müslümanlar, bir gün düşman tarafından sıkıştırılacak ve Medine-i Münevvere ile selâh denilen yer arasında muhasara edileceklerdir.
Hadis-i şerifte, işaret edilen günde Medine'ye en uzaktaki sınır karakolunun Selah olacağı ifade buyurulmuştur. Sınır karakolu diye terceme ettiğimiz "Mesâlih "kelimesi, " Mesleha" kelimesinin çoğuludur. Bu kelime aslında silâh deposu mânâsındadır. Ancak, sınır ka-rakollarmdaki insanlar düşmanın ani bir hücumuna karşı pür silâh oldukları için bu isimle tabir edilmiştir.
İbnü'l Esîr, en-Nihâye adındaki eserinde, bu kelimeyi "Sınırları düşmandan koruyan topluluktur. Onlar, silahlı oldukları veya silâh deposunda eğleştikleri için Mesleha denilmiştir. O, gözetlenen karakol gibidir. Orada düşmanın ani hücumunu gözetleyen insanlar vardır." diye açıklamıştır.[46][46]

Selah:

Hayber yakınından bir yerin adıdır, Hayber ile Medine arasına düşer. Bu kelimeyi Sülah şeklinde okuyanlar da vardır.
Aliyyü'l Kârî, Müslümanların son karakol noktasının, Medine'ye yakın bir mesafede olan Selah'ta oluşu, kâfirlerin sıkıştırmasının şiddetine ve müslümanları kuşatmalarının fazlalığına delâlet ettiğini söyler.[47][47]

4251... Zührî şöyle demiştir: Selah, Hayber'in yakınındadır.[48][48]

Açıklama

Bu haber yukarıdaki hadiste geçen Selah denilen Mevkinin, Zührî tarafından yapılan bir izahıdır, Görüldüğü gibi, o Hayber yakınında bir yerdir.[49][49]

4252... Sevban (r.a)'den rivayet edildi ki; Rasûlullah (s.a) şöyle buyurdu:

"Allah (c.c) benim için yer yüzünü dürüp topladı -Yahut "Rabbim benim için yeryüzünü dürüp topladı." dedi.[50][50] doğusunu ve batısını gördüm.[51][51] Şüphesiz benim ümmetimin hükümranlığı, dünya'dan benim için dürülüp toparlanan yere ulaşacak. Ayrıca bana kırmızı (altın) ve beyaz (gümüş) olan iki hazine verdi.
Ben, Rabbim'den ümmetim için, onları genel bir kıtlıkla helak etmemesini, onlara kendilerinden başka bir düşman musallat edip de köklerini kazımamasını istedim.
Rabbim, bana şöyle dedi:
"Yâ Muhammed, (s.a) Şüpesiz ben bir şeyi takdir ettiğim zaman, artık o geri çevrilmez. Ben, onları genel bir kıtlıkla helak etmeyeceğim. Onlar aleyhine dünyanın dört bucağından toplansalar bile, köklerini kazısın diye, başlarına kendilerinden başka bir düşmanı musallat etmem. Ta ki, birbirlerini helak etsinler ve birbirlerini esir etsinler."
Ben Ümmetim için ancak sapıtıcı (yoldan çıkartıp bid'atları emreden) liderlerden korkarım. Benim ümmetimin arasına kılıç girdi mi
(iç kavgalar çıkınca), artık kıyamet gününe kadar bir daha çıkmaz. Ümmetimden bazı kabileler, müşriklere iltihak etmedikçe ve yine ümmetimden bazı kabileler putlara tapmadıkça kıyamet kopmaz. Şüpesiz, ümmetim içerisinden otuz tane yalancı çıkacak. Onların her biri kendisini peygamber sanacak. Halbuki, ben, Peygamberlerin sonuncusuyum. Benden sonra Peygamber yoktur. Benim ümmetimden bir grup da Allah'ın emri gelinceye kadar hak üzerine -İbn İsa, "Üstün olarak" dedi. - devam edecek. -Sonra, iki râvî ittifak ettiler - Onlara muhalefet edenler kendilerine zarar vermeyecektir.[52][52]

Açıklama

Hâdîs-i şerif, Rasûlullah'ın peygamberliğine şahit eden mucizeler kabilindendir. Çünkü Hz. Peygamber (s.a), ileriye matuf bir takım haberler vermiş ve bu haberler aynı ile tahakkuk etmiştir. Gerçekten İslâmiyet tüm dünyaya yayılmış ve bu yayılma genelde doğu batı istikametinde olmuştur. Müslümanlar zenginleşmişler, ganimetler elde etmişlerdir. Irak Kîsrası'nın gümüşleri müslümanların eline geçmiştir. Zaman zaman mevzii kıtlıklar olmakla beraber İslâm Alemi'nin tümünü kaplayan ve onları helak eden bir

genel kıtlık yaşanmamıştır. Asırlardan beri tüm küfür alemi çeşitli isimler altında Müslümanlar'i yok etmek, yeryüzünden İslam'ın izini silmek için çalışmalarına rağmen buna muvaffak olamamışlardır, ve inşallah olamıyacak-lardır da.. Buna mukabil Hicret'in ilk asırlarından beri Müslümanlar arasında tefrika girmiş, müslümanlar birbirlerini boğazlamışlar, birbirlerini esir etmişlerdir. Bu hâl zamanımıza kadar aynı şekilde devam etmiş ve hâlâ'da sürüp gitmektedir.

Rasûlullah Efendimiz'in buyurduğu gibi, gayri müslîmler onları alt edemediler ve İslâm'ı yok edemediler, ama içlerinden çıkan liderler, onları sapıttılar, yönlerini değiştirdiler. Değişik fikirler ve akımlar ortaya atarak, halkı, o akımların içine soktular. Dinlerinin ve inançlarının içine bir takım hurafe ve bid'atlar soktular Ruhlarını alıp, onları kabukla oyaladılar. Müslümanları gayri müslimlerin birer uydusu hâline getirdiler, içleri ve dışlarıyla onlara benzettiler. Müslümanlığı isimlerinde bıraktılar. Kendilerinin uydurdukları ve gayri müslimlerden aldıkları birtakım nizamları, İslâm'ın yerine ikâme ettiler.

Bazı müslüman topluluklar, gerçekten müşriklere iltihak etti. Bazıları, çeşitli isimler altındaki putlara tapınırlar hale geldiler. Bu durum Hz. Peygamber'in vefatından iibaren yalancı peygamberlerin çıkması ile başladı. Yalancı peygamberlerin arkası kesilmedi de.. Efendimiz, bunların otuz kadar olacağını söyler. İbn Mâce'deki rivayette bu yalancılar Deccal diye adlandırılmıştır.

İbn Hacer, Buharı şerhinde bu deccallardan bazılarının isimlerini ve özelliklerini anlatmaktadır. Tabiki bu bir tahmindir.

Hadîsin sonunda Müslümanlar'dan bir taifenin Allah'ın emri gelene kadar hak üzere devam edeceği ve muhaliflerin onlara zarar veremiyecek-leri beyan buyurulmaktadır. Fethü'l - Vedûd müellifi, buradaki Allah'ın emrinden maksadın, tüm müslümanların ruhu kabzedileceğinde esecek olan rüzgar olduğunu söyler. Hakim'in Müstedrik'indeki rivayette ise, "Ümmetimden bir taife, kıyamete kadar hak üzere galip olarak devam edecek" şeklindedir. Bu rivayetten, Allah'ın emrinden muradın kıyamet olduğu anlaşılmaktadır.

Münavî ise "Kıyamet yaklaşıncaya kadar... zira yeryüzünde Allah diyen kalmayıncaya kadar kıyamet kopmaz" der.

Hâdîs-in İbn Mâce'deki rivayetinde, Hz. Peygamber Efendimiz, kendisinin Allah (c.c)'den üç şey istediğini söylemiş peşinden ise ikisini saymıştır.

Bunlar **1-** Ümmetin tümünü kaplayıp onları helak edecek bir kıtlık vermemesi, **2-** Düşmanların Müslümanlar aleyhinde birleşmemeleridir.
Bu durum, iki şekilde izah edilebilir. Ya hadisteki "üç" Efendimiz'in isteklerinin üç kere tekrarlandığı şekilde anlaşılmalıdır. Ya da Hz. Peygamber istediği üçüncü şeyi söylememiştir.[53][53]

4253... Ebû Malîk - Yanı el-Eş'arî- (r.a)'dcn rivayet edildiğine göre[54][54] Rasûlullah (s.a) şöyle buyurmuştur.
Allah (c.c) sizi (şu) üç şeyden himaye etmiştir.
1- Peygamberinizin size beddua edip de, sizin toptan helâk olmanızdan,
2- Bâtıl üzere olanların hak üzere olanlara galabe çalmasından,
3- Dalâlet (sapıklık) üzere birleşmenizden.[55][55]

Açıklama

Bu hadîsi Muhammed b. Avf iki ayrı târikten rivâyet etmiştir. Bunlardan birisi, Muhammed b. îsmâîl, babası İsmail ve Damdam ve Şûreyh isnadıdır.
Bu isnad "bize haber verdi" tarzındadır. Diğer isnâd ise 'İsmail'in kitabından okudum, o da Damdam kanalıya Şüreyh'ten" tarzındadır. Bu isnad daha âlîdir. Yani râvî sayısı daha azdır.
Hafız, Telhis.de bu hadisin isnadında inkıta olduğunu, bunun, birden fazla yolla rivayet edildiğini, ama hepsinin tenkide maruz kaldığım söyler. Hafız, başka bir yerde ise, bu hadisin senedinin hasen olduğunu söylemiştir:
Münzirî, Muhammedin babası İsmail hakkında lâf edildiğini; Ebû Hatim ise, Muhammed'in, babasından hadis duymadığını söylemişlerdir.
Hadis-i şeriften Allah tealâ Hazretleri'nin, biz Ümmet-i Muhammed'ı üç felâketten koruduğunu görüyoruz. Metinde de müşahade edildiği gibi; bunlardan birisi, Peygamberimiz'in bedduasına maruz kalmayışımızdır. Halbuki Önceki ümmetlerden, peygamberlerinin bedduasını alıp da helâk olanlar vardır. Meselâ Hz. Nuh, kavmine beddua etmiş, onlar da helak olmuştur. Bizim Peygamberimiz ise, kavmi için beddua etmek şöyle dursun devamlı hidayet istemiş, en sıkıntılı zamanlarında dahi ümmetini hatırından çıkarmamış ümmeti için hayır dua etmiştir.
Cenâb-ı Hakk'ın bize bahşettiği ikinci ayrıcalık, bâtılın asla hakka galip gelemeyeceğidir. Zaman zaman zahirde ehl-i bâtıl güçlü görülebilir. Ama

bunlar, geçici ve izafîdir. Aslında ehl-i hakk galiptir. Üçüncü husus da Müslümanların tümü ile sapıklık üzere birleşmeyecekleridir, yani eğer müslümanlar bir konuda görüş birliği halinde iseler o haktır. Bu sebepten dolayı icma, kitap ve sünnetten sonra üçüncü şef i delil olmuştur.[56][56]

4254... Abdullah b. Mesud (r.a) rivayet edildiğine göre,
Rasûlullah (s.a) şöyle buyurmuştur:
"İslâm'ın değirmeni otuzbeş, otuzaltı yada otuzyedi yıl dönecektir. Eğer (bundan sonra) helak olurlarsa, ihtilâfa düşüp din işlerini ihmal ederlerse, yolları kendilerinden önceki ümmetlerden helak olanların yoludur. Eğer dinleri (tahrife ve tağyire uğramadan) kalırsa, yetmiş sene devam eder."
İbn Mes'ud derki:
"Yetmiş yıl, otuzbeş, otuz altı veya otuz yedi yıldan kalan (sonra) dan mı, yoksa baştan mı başlar?" dedim.
Rasûlullah (s.a), "Baştan başlar" buyurdu.[57][57]
Ebû Davûd der ki: (İsnadtaki Râbî b. Hiraş'ı ha'yı noktalı olarak) " diyen hatâ etmiştir.)[58][58]

Açıklama

Bu hâdisîn anlaşılmasında ulema arasında hayli ihtilâf edililmiştir. Bu ihtilâflar genelde metinde kullanılan cümlelerin ifâde ettiği mânâları anlama konusunda olmuştur. Bu farklı anlayışları özetlemek istiyoruz:
"İslam'ın değirmeni: .... dönecektir." Bu cümlenin ifâde ettiği mânâda iki görüş vardır.
1- Dinin işlerinin düzgün olarak ve Rasûlullah devrinde olduğu hâl üzere devam etmesidir. Allah'ın ahkâmının uygulanması, hadlerin tatbiki, hilâfet ve velayetin düzgün bir biçimde devamıdır.
Ulema'nm çoğunluğu, anılan cümleyi bu şekilde anlamışlardır. Onlar bu anlayışa götüren amil, belirli bir hızla dönmekte olan değirmenin eski halinden bir değişikliğin olmayışı eski hali ile sonraki halinin aynı oluşudur.
2- Bundan maksat, savaşların çıkması, müslümanlarm birbirlerini Öldürmeleridir. Bu görüş Hattabî ve Begavî'ye aittir.
Değirmenin dönmesi ile savaş arasındaki ilgi şudur: Değirmen döndükçe, taşlar arasındaki taneleri ufalar, öğütür un ufak eder. Savaş da, savaşa

katılanların canlarını öğütür; onları yok eder. Ayrıca Arap edebiyatında savaşın, "Değirmen taşının dönmesi" ile ifâde edildiğini söylerler ve bunun için şahitler getirirler. Meselâ bir şair savaşı vasf ederken "
“Bizim değirmenimiz ve onların değirmeni döndü" demiştir. Ayrıca Ferezdak'in dedesi Sa'saa:"Elini Ce-mel değirmeninden (yani Cemel Savaş 'ında) kaldırdığı zaman Ali b. Ebî Talip (r.a)'a geldim" demiştir.
Avnü'l Ma'bud müellifi, Arap edebiyatındaki bu isti 'mallar j gösterilerek; ikinci, yani Hattabî ve Begavî'nin anlayışlarının sahih olmasının gerekliliği tarzında varid olacak itiraza şöyle cevap vermektedir.
"Şüpesiz Araplar, harpten kinaye olarak değirmenin dönmesini kullanırlar. Ancak bu, sözde açıkça veya işaretle harp kelimesi zikredildiği taktirdedir. Hadiste ise, harp kelimesi geçmemektedir. Türbeştî şöyle der.: Araplar, harpten kinaye olarak değirmenin dönmesini kullanırlar ve harbin değirmeni döndü derler. Onların harp kelimesini anmadan, değirmenin dönmesini savaştan kinaye olarak söylediklerini bulamazsın. Bu hadiste harp kelimesi anılmamış, İslâm'ın değirmeni denilmiştir. Uygun olan, bu sözden maksadın İslâm'ı anılan müddet zarfında işinin; düzgün bir şekilde, eskiden olduğu gibi devam etmesidir. Değirmenin dönmesinin, kişinin işlerinin düzgün bir şekilde yürümesi mânâsında müstear olduğu vakidir..."
Avnü'l Ma'bud müellifi bundan sonra, İbnü'l Esîr'den de önceki mânâyı destekleyen nâkiller yapmaktadır:
"Otuzbeş veya otuzaltı, ya da otuz yedi yıl." Alimler bu sözden maksadın, Anılan müddet zarfında mı yoksa, anılan müddetlere kadar rm olduğunda ihtilaf etmişlerdir. Başka bir ifâde ile anılan rakamların başındaki "lam" harfinin vakit manasında mı, yoksa gaye için olan "-İlâ" mânâsında mı olduğunda ihtilâf etmişlerdir. Tercih edilen görüş "lâm"m vakit mânâsında oluşudur. Bu cümledeki rakamlar arasındaki " =veya" kelimesinin hangi mânâda kullanıldığı da tartışılmalıdır. Bazı âlimler bunun tenvî için yada " = bilâkis" manâsında olduğunu söylerlerken, İzâletü'I - Hafâ adındaki eserde, bunun râvîlerden birisine ait bir şek olduğu söylenmektedir.
Rasûlullah'ın haber verdiği bu otuzbeş, otuzaltı, veya otuzyedi senelik müddetin başlangıç zamanı hadisde zikredilmemiştir. Bu müddetin başlangıcının Hicret olması muhtemel olduğu gibi, hadisin varid olduğu, yani Hz. Peygamber'in bu sözü söylediği zaman olması da muhtemeldir. Bu Hadis Hz. Peygamber'in vefatından beş ya da altı yıl evvel varid olmuştur.

Eğer başlangıç müddeti olarak Hicret esas alınırsa, İslâm'ın işlerinin müstakim bir şekilde devam edeceği, otuzbeş yada otuzaltı yıllık müddetin sonu, Hz. Osman'a karşı yapılan ayaklanma olmuş olur, Hz. Ali döneminin bu müddetten hariç tutulması, onun döneminde İslâm âleminin tümünde tek hükümranlığın olmayışıdır. Ama başlangıç zamanı olarak, hadisin varid olduğu an esas alınırsa, otuzbeş yılın bitimi Hz. Ali'de dahil Hülefa-i Râşidîn devrinin sonudur. Cemel Savaşı otuzaltı yılının sonu, Sıffîn savaşı da otuz yedi yılının sonunda olmuştur.
"Eğer (bundan sonra) helak olurlarsa (ihtilafa düşüp din işlerini ihmâl ederlerse, yolları helak olanların yoludur."
Alimler, bu cümlenin anlaşılmasında da ihtilâf etmişlerdir. Çoğunluk, bizim terceme ederken parantezle işaret ettiğimiz şekilde anlamışlardır. Yani helake sebep olan şeyler, helak olarak adlandırılmışlardır. Yani mânâ" eğer onlar durumlarını değiştirir dinlerini tahrif eder, liderlerine karşı çıkar, Allah'a isyan edip zulme dalar ve Allah'ın hududunu terkederlerse..." demektir.
Hattabî'ye göre ise bu söz, "Şayet savaş ve cihadı terk etmek suretiyle helak olurlarsa onların yolu önceki milletlerden helak olanların yoludur." şeklinde anlaşılmalıdır.
"Eğer, dinleri (tahrife uğramadan) kalırsa..."
Bizim tercememiz, Avnü'l Ma'bud müellifinin anlayışına göre yapılmıştır. Hattabî ise, bu cümledeki "din" kelimesinin melik manasında olduğunu söyler ve şöyle der: "Bununla, Ben-i Ümeyye'nin saltanatı ve saltanatın onlardan, Abbasîler'e geçişi kastedilmiştir. Hükümranlığm tam olarak Emevîler'e geçişi ile, Horasan'da Abbasî Devletinin doğuşu ve Emeviler'in zayıflmaya başlayışı arasında yetmiş sene kadar geçmiştir."
Avnü'l Ma'bud müellifi, Hattabî'nin bu sözünün son derece zayıf, hattâ bâtıl olduğunu ve İbn-ül Esir'in şu sözlerini nakleder. "Gördüğün gibi bu tevil doğru değildir. Çünkü onun işaret ettiği müddet yetmiş sene defe gridir. Ve o müddet zarfında din kaim değildi."
Erdebilî ulemâ'nm, Hattabî'nin sözünü zayıf bulduklarına işaretle şöyle der. "Ümeyye oğulları dönemi bin aydır. Bin ay, seksen üç sene ve dört ay eder"
Türbeştî'de, Hattabî'nin yukarıya aktardığımız sözünü naklettikten sonra şunları söylemektedir: "Allah, Ebû Süleyman'a yani Hattabî'ye rahmet etsin. Şayet o, hadîsi iyice düşünse ve tevilini hadîsin siyakı üzerine kursa idi, Rasûlullah'ın bu sözleri ile Emeviler'in saltanatını kastetmediğini bilirdi.

Aksine onun maksadı, Ümmetin işinin baştakilerc itaat-la, hadleri yerine getirmekte düzenli gitmesidir."
Hadisin sonunda İbnü'l Mes'ud, Hz. Peygamber (s.a) bu yetmiş senelik müddetin, daha önce geçen otuz küsur senenin bitiminden itibaren mi yoksa, o müddetin başından itibaren mi başladığını sormuş Rasûlullah'da başından başladığını söylemiştir. Yani onların dinlerine ait işler, Hicret'ten (veya o sözü söylediği andan) itibaren yetmiş sene devam edecektir.[59][59]

4255... Ebû Hûreyre (r.a)'den rivayet edildi ki; Rasûlullah (s.a) şöyle buyurmuştur:
"Zaman yaklaşıp (kısalacak), ilim (ehli) azalacak, fitneler ortaya çıkacak, (insanların içine) cimrilik atılacak ve here çoğalacak" Rasulullaha:
" Herç" nedir Ya Rasûlullah? denildi. -Kati, Kati... buyurdu.[60][60]

Açıklama

Hadîsin, Buharî'nin Fiten'deki rivayeti buradaki ile aymdır. Müslim'in Fitendeki rivayeti ise kısadır. Sadece sonundaki katl'in çoğalacağını bildiren bölüm vardır.
Hadisteki "Zaman yaklaşacak..." cümlesinden muradın ne olduğu konusunda hayli farklı ihtimâller üzerinde durulmuştur. Bu konuda ortaya atılan ihtimâller şunlardır.
1- Kıyametin yaklaşmasıdır.
2- İnsanların şer ve fitnede birbirlerine yaklaşmalarıdır.
3- İnsanların ömürlerinin kısalığıdır.
4- Günlerin ve gecelerin kisalmasıdır. Öyle ki, sene, ay gibi; ay, hafta gibi; hafta gün gibi; gün saat gibi, saat da alevin parlaması gibi olacaktır.
5- Bereketin azalmasıdır.
6- Devletlerin son bulmaya ve asırların yok olmaya koşuşmalarıdır.
7- İnsanların dini hayatlanndaki gevşeklikten dolayı hallerinin birbirine yaklaşmasıdır. Öyle ki, içlerinde iyiliği emredip, kötülükten men eden kimse kalmayacaktır. Çünkü fısk artacak, fasıklar çoğalacaktır.
Bu ihtimallerin bir kısmı değişik alimler tarafından ileri sürülmüştür. Biz hepsini icmal ederek verdik.
Hadîsin devamında Rasûlü Ekrem Efendimiz, işaret edilen zamanda ilmin azalacağını haber vermiştir. Bu, ulemanın ölmesi ve yerlerini doldurulacak

kişilerin yetişmemesidir. Zira, Cenab-ı Allah, ilmi insanların içinden söküp almaz. Alimlerin ruhlarını kabzetmek suretiyle alır.
Bundan sonra Hz. Peygamber (s.a) insanların kalplerine cimriliğin atılacağını söylemektedir. Sarihler, buradaki cimriliği malla ilgili olana tahsis etmemişler, her halin kendine göre bir cimriliğinin olduğunu söylemişlerdir. Meselâ, alim, ilmini yaymaktan; sanatkâr, sanatını öğretmekten; zengin, fakire yardımdan imtin ederse, bunların her biri cimriliktir.
Hadisin sonunda da Hz. Peygamber "herec"in çoğalacağını söylemiş, bunun ne olduğunu soranlara da "kati kati" cevabını vermiştir.[61][61]

2.Fitneye Koşmaktan Nehy

4256... Ebû Bekre (r.a)'dan rivayet edildi ki;
Rasûlullah (s.a) şöyle buyurmuştur:
"Yakında bir fitne çıkacaktır. O fitne zamanında (ona karışmayıp) uzanıp yatan, oturandan; oturan (ona karışmak üzere) ayakta durandan; ayakta duran, yürüyenden; yürüyend de (fitneye) koşandan daha hayırlı olacaktır."
Ebu Bekre:
Yâ Rasûlullah, (Ozaman) benim ne yapmamı emredersin? dedi.
Rasûlullah (s.a) :
"Devesi olan devesinin, koyunu olan koyunun, arazisi olan da arazisinin yanına gitsin" buyurdu.
Ebu Bekre:
Bunlardan hiç bir şeyi bulunmayan ne yapsın?
Rasûlullah :
Kılıcına dayansın, onun ağzını taşa vursun, gücünün yettiği kadar o fitneden korunsun.[62][62]

Açıklama

Bu hadisin baş tarafına benzer ifâdeler, Buharı’ de Ebu Hureyre (r.a)'dan rivayet edilmiştir. Müslim'in, Ebû Bekre'den rivayeti de, Ebû Davud'un rivayetinden hayli farklıdır. Müslim'in rivayetine göre Hz. Peygamber (s.a) hadisi sonunda üç kere "Allah'ım tebliğ ettim mi?" demiştir. Sonra da bir adamın, "Ya Rasûlullah, Mecbur edilir de iki saftan veya iki gruptan

birisine götürülürsem ve bana birisi kılıcını vurur veya bir ok gelip beni öldürürse ne buyurursun?" dedi. Hz. Peygamber'de "Hem kendi günahını hem de senin günahını yüklenir ve Cehennemliklerden olur." buyurdu.

Rasûlullah Efendimiz çok yakında müslümanlar arasında bir fitnenin zuhur edeceğini, o fitneden uzak duranların uzaklık ölçülerine göre başkalarından daha hayırlı olduğunu söylemiştir. Alimler, Efendimizin haber verdiği bu fitnenin, Cemel ve Sıffın savaşları, Hz. Osman ve Hz. Hüseyin'in öldürülmeleri olduğuna dair görüşler beyan etmişlerdir. Böyle fitneler, zuhur ettiğinde yatan uyuyandan daha hayırlı olacaktır. Çünkü oturmakta olan, uzanmakta olanın göremediklerini görür, duymadıklarını duyar. Dolayısıyla oturan, uzanana nisbetle bu fitnenin azabına daha yakındır. Oturan, ayakta durandan daha hayırlıdır. Çünkü ayakta duran da oturanın göremediklerini görür, duyamadıklarını duyar. Buradaki oturandan, maksadın yerinden ayrılmayan; ayakta olandan maksadın, savaşa iştirak için kalkan kişi olması muhtemeldir. Yürüyenden maksat, fitneye yürüyerek iştirak eden; koşandan maksat'da fitneye koşandır. Peygamber Efendimiz, fitne anında deve, koyun ve arazi gibf malları olan kişilerin, halktan ayrılıp mallarının başına geçmelerini tavsiye etmiştir.

Kılıca dayanıp ağzını taşa vurmaktan maksat, bazı alimlere göre hakiki mânâsıdır. Bazılarına göre, harbi bırakmak mânâsına mecazdır.

İmam Nevevî'nin bildirdiğine göre ulema, fitne zamanında harbe katılmanın hükmünde ihtilâf etmişlerdir. Bir kısım alimler, bunu asla caiz görmemişlerdir. Bu gruba göre fitneciler; birisinin evine girip onu öldürmek isteseler kendisini müdafaa etmesi caiz değildir.

Bu görüş Sahîh-i Müslim'deki rivayete uygundur. Hadisin râvîsi Ebu Bekre'de bu görüştedir. îbn Ömer ve İmran b. Husayn'a göre, kişinin fitneye iştiraki caiz olmamakla beraber, kendisini öldürmek isteyene karşı nefsini müdafaa etmesi caizdir.

Ashâb, Tabiîn ve sonraki müslümanlarm çoğuna göre; Müslüman, fitne esnasında hak sahibine yardım etmeli, onun yanında savaşa katılmalıdır. Nitekim Cenab-ı Hakk bagîlere karşı savaşmayı emretmiştir. Bu hadisteki fitneye karışmama emri, haklı olan tarafın belli olmaması ya da her iki grubun da zalim olmaları hâli ile tevil edilir. Çünkü eğer kişi, haklıya yardım etmez ise yeryüzünü fesat kaplar.[63][63]

4257... Sa'd b. Ebi Vakkas (r.a), Rasûlullah (s.a) 'den bu (önceki) hadisi rivayet edip şöyle dedi:
"Yâ Rasûlullah, evime girip beni öldürmek için elini kaldınrsa {ne yapayım) ne dersin?" dedim.
Rasûlullah (s.a) :
"Adem'in iki oğlu[64][64] gibi ol" buyurdu.Yezîd:
Eğer beni öldürmek için elini bana uzatırsan; ben, seni öldürmek için elimi uzatmam"[65][65] ayetini okudu.[66][66]

Açıklama

İzâletü'l-Hafâ'daki rivayete göre Sa'd b. Ebi Vakkas(r.a) bu hadisi Hz. Osman'ı öldürmek için fitne çıktığı zaman rivayet etmiştir. Rivayetin baş tarafı, bir önceki Ebu Bekre hadisi gibidir. Yani fitne çıktığı zaman yatmakta olanın oturandan; oturanın, ayakta durandan; ayakta duranın, yürüyenden; yürüyeninde koşandan daha hayırlı olduğu bildirilmiştir.
Bu rivayette Sa'ad b. Ebî Vakkas, Hz. Peygamber'e birisi evine girip onu öldürmek üzere elini kaldınrsa ne yapması gerektiğini sormuş, Efendimiz de, "Adem'in iki oğlu gibi ol" cevabını vermiştir. Dipnotta işaret ettiğimiz gibi bu cümle, bazı nüshalarda "Adem'in oğlu gibi ol" diğer nüshalarda ise "Ademin oğullarından hayırlı olanı gibi ol" şeklindedir. Efendimiz'in bu sözden maksadı, Hz. Adem'in oğlu Kabil'dir. Yani Rasûlullah , Adem'in katil olan oğlu Kabil gibi değil, öldürülen oğlu Hâbil gibi ol demek istemiştir. Bilindiği gibi Hz. Adem'in oğullan Hâbil ile Kabil arasında kavga çıkmış, Kabil, Habil'i öldürmek istemişti. Hâbil ise kardeşini öldürmektense, onun tarafından öldürülmeyi tercih etmiş ve "Eğer beni öldürmek için elini uzatırsan, ben seni öldürmek için elimi uzatmam" demiştir.
Zaten Râvî Yezîd'in okuduğu âyet de Hâbil'le Kabil hakkındadır.[67][67]

4258... İbn Mes'ud (r.a) şöyle demiştir; Rasûlullah (s.a)'ı şunları söylerken işittim:
İbn Mes'ud, (yukarıda geçen) Ebû Bekre hâdisi'nin bir kısmını zikredip şöyle dedi:
"Fitnede öldürülenlerin tümü cehennemdedir."

Vâbisa, der ki; İbn Mes'ud'a:
"Bu ne zaman olacak yâ ibn Mes'ud?" dedim.
"İnsanın birlikte oturduğu kişiden emin olmadığı, kati günlerinde" dedi.
" O zaman'a yetişirsem bana ne yapmamı emredersin"?
"Elini ve dilini fitneden uzak tutarsın. Evinin sergilerinden bir sergi (gibi devamlı evinde) olursun"
Osman (r.a) öldürülünce, gönlüm bir tarafa gitmek istedi. Bir hayvana binip Dimeşk (Şam)'a geldim. Huraym b. Fatik'e vardım. Olanı ona anlattım. Huraym b. Fatik, İbn Mes'ud'un bana anlattıkları gibi Rasûlul-lah'tan kendisinin de duyduğuna, kendisinden başka ilâh olmayan Allah'a yemin etti.[68][68]

Açıklama

Metnin siyakından anlaşıldığı üzere bu hadis de öncekilerle aynı mânâyı ifâde ile fitneye kanşılmaması-nı tavsiye etmektedir. Ancak bu hadiste öncekilerden farklı olarak fitne esnasında, yani iç savaş da her iki taraftan ölenlerinde cehenneme gidecekleri beyan edilmektedir.
Bezlü'l Mec'hud'da ifâde edildiğine göre buradaki söz konusu olan fitne; kimin haklı, kimin haksız olduğu bilinmeyen fitnedir. Böyle bir savaşta her iki taraftakilerin de maksadı hakkı ortaya çıkarmak olmadığı için cehennemi haketmislerdir. Ama haklıya yardım ederken öldüren veya başka birini öldürmek istemediği halde zulmen öldürülen kişi bu hadîste söz konusu edilen fitne maktullerinden değildir.
Kâdî İyâz da böyle fitne günlerinde öldürülenlerin cehennemlik oluşlarının sebebini şöyle anlatır. "Çünkü onlar, bu savaşla dinin yücelmesini, zalimin zulmünü defetmeyi veya haklıya yardımı kastetmemektedirler. Aksine onların maksadı mal ve mülk arzusu ile giriştikleri bir mücadeledir.
Râvîlerden Vâbisa İbn Mes'ud'a fitne günlerine ulaştığı takdirde kendisine ne tavsiye ettiğini sormuş, İbn Mes'ud da elini ve dilini fitneden korumasını tavsiye etmiştir. Şüpesiz İbn Mesud'un bu tavsiyesi, Rasûlullah'tan aldığı bir bilgiye dayanır.
Kişinin dilini fitneden korumasından maksat, fitne ile ilgili konuları konuşmaktan uzak kalması; elini korumatan maksat da, kimseyi öldürme-mesidir. "Evinin çullarından bir çul olması" evinden dışarı çıkmamasından, devamlı evinde kalıp fitneye karışmamasından kinayedir. Evin sergisi nasıl

devamlı evde durur, sanki oraya yapışır kalırsa, sende aynı şekilde evinde kal oradan ayrılma, demektir.
Hadîsin sonuna doğru Vâbisa "Hz. Osman öldürülünce gönlüm bir yerlere gitmek istedi." demiştir. Bundan murad, Hz. Osman'ın öldürüldüğü fitnenin çıktığı yeri terketmek istediğini ifade eder. Bu mânâya gelen cümlesinin kelime kelime karşılığı "Kalbim konacağı yere uçtu" demektir. Bu cümleden murad edilen mânânın "kalbim hareketlendi, üzüldü", olması da muhtemeldir.[69][69]

4259... Ebû Mûsel-Eş'arî (r.a)'den; Rasûlullah (s.a)'in şöyle buyurduğu rivayet edilmiştir:
Şûphesiz kıyametin hemen önünde karanlık gecenin parçalan gibi büyük fitneler çıkacaktır. O fitnelerde, kişi, mümin olarak sabahlayıp kafir olarak akşamlayacak; mü'min olarak akşamlayıp, kafir olarak sabahlayacaktır. O fitnelerde; oturan, ayakta durandan; yürüyen, koşandan daha hayırlıdır. (O zaman) siz yaylarınızı kırınız, kirişlerinizi (yay iplerinizi) parçalayınız, kılıçlarınızı taşa vurunuz. Eğer sizden birinizi (öldürmek için) evine girilse, o Adem'in iki oğlundan hayırlısı gibi olsun.[70][70]

Açıklama

Hadis-i şerifte kıyamet kopmadan, hemen önce korkunç fitneler olacağı, bu fitnelerin karanlık gecenin bölümlerine benzeyeceği bildirilmektedir. Bu benzetme ile anlatılmak istenen, fitnelerin korkunçluğu, şiddeti, mahiyetinin bilinmemesi iç yüzünün insanlara karşı kapalı olması, sürekliliği ve yaygınlığıdır. O dönemde insanların mü'min olarak sabahlayıp, kafir olarak akşamlamaları veya aksi durumda olmaları, onların inanç ve düşüncelerindeki değişkenliğe işarettir. Yani onların, bir anının başka bir anı tutmayacağının ifadesidir. Yoksa, sadece bu iki vakitteki iman ve fikir farklılığına işaret değildir. Meselâ, o an gelince insanlar, müslüman kanının akıtmanın haram olduğunu söylerken, hemen fikirleri değişecek ve müslüman kanının helâl olduğunu söyleyecek, böylece küfre düşeceklerdir. Böylece kısa zamanda içerisinde mü'minken kafir olacaklardır.
Hadisteki oturanın ayakta durandan; yürüyenin, koşandan hayırlı olmasından murad, fitneye ve fitnecilere uzak kalmanın; hayırda olmanın ölçüsünü ifade eder.

Hadîsin son kısmında, evinde saldırıya uğrayıp öldürülmek istenen kişinin Hz. Adem'in oğullarından Hâbil'in, Kabil'e yaptığı gibi yapması, karşısındaki müslümam öldürmektense kendisinin ölmeyi tercih etmesinin uygun olacağı belirtilmektedir.
Ancak bu anılan fitnelerle ilgilidir, ve fitneye karışmamak içindir. Yoksa insan canını ve malını korumak için mücadele eder. Nefsi koruma İslâm'ın kabul ettiği bir davranıştır. Mesele yanlış anlaşılmamalıdır.[71][71]

4260... Abdurrahman (yani İbn Semûre) şöyle demiştir:
Medine sokaklarından birinde İbn Ömer'le el ele tutuşmuş vaziyette (yürüyor) idik. Birden asılmış bir (insan) başın(m) yanma geldik. İbn Ömer "Bunu öldüren şakîdir." dedi. İleri geçince "bunun (maktulün) da şakı olduğunu zannediyorum. Rasûlullah (s.a)'i "Ümmetimden birini öldürmek için yürüyen kimseye (öldürülmek istenen) şöyle yapsın (boynunu uzatsın). Öldüren cehennemlik, öldürülen de cennetliktir, buyururken işittim." dedi.Ebû Davûd der ki:
Bu hadisi Sevrî, Avn'den; Avn, Abdurrahman b. Semîr veya Abdurrahman b. Semire'den rivayet etti. Ayrıca onu Leys b. Ebu Süleym Avn kanalıyla Abdurrahman b. Semire'den rivayet etti.
Yine Ebû Davûd şöyle demiştir:
Hasen b. Ali bana şöyle dedi:
Bu hadîsi bize, Ebû Avene'den Ebûl-Velıd haber verdi ve " O benim kitabımda İbn Sebure'dir." dedi. (Onun için) "Semure" dediler. "Sümeyrâ" dediler. Bu, Ebû Velid'in sözüdür.[72][72]

Açıklama

Hadiste görüldüğü üzere Abdurrahman b. Semure'nin ibn Ömer'le birlikte Medine sokaklarında gezerken hurma ağacına asılmış bir insan başı görmüşler ve İbn Ömer, metinde görülen sözleri söylemiştir. Avnü'l Ma'bud'da asılı olan bu kafanın, İbn Zübeyr'nin başı olduğunu söylenmektedir. Bezl'ül Mechûd'da ise buna itiraz edilerek şöyle denilmektedir. "Avnü'l Ma'bûd sahibi, onun, İbn Zübeyr'inin başı olduğunu söyler. Ahmediye Haşiyesin'dede böyledir. Ancak zahire göre bu sahîh değildir. Çünkü onların Medine yollarından birinde yürümeleri bu iddiayı imkansız kılar. Eğer "O, İbn Zü-beyri'nin başı olsaydı Medine yolunda'1

derdi. "Medine yollarından bir yolda" denilmesi o olayın Medine içinde olduğunu gösterir. Ayrıca hadisin devamındaki "Ben onun (Maktülün)da şakı olduğunu zannediyorum." ifâdesi de buna imkan vermez. Çünkü İbn Zübeyr bir şahabıdır ve kendi nefsini ve müslümanları müdafa etmiştir. O, halifeliğe Yezid'den daha müstehaktır.
İbn Ömer, gördüğü başın sahibini öldürenin cehennemlik olduğunu kat'i bir dille ifâde ettiği halde, öldürülen şahsın cehennemlik olduğunu zan ile ifade etmiştir. Çünkü onun suçlu olup olmadığını kesin olarak bilmemektedir.
Hadisin devamında îbn Ömer (r.a); Efendimiz'in, kişinin kendisini öldürmek üzere gelene "şöyle yapmasını" emrettiğini söylemiştir. Bazı nüshalarda da bu cümleden sonra tefsir olarak "yani boynunu uzatsın" ilâvesi yer almıştır. Biz tercemeyi yaparken bu ilâveyi göz önünde bulundurduk.
Hz. Peygamber'in bu sözünden maksat şüphesiz, kişinin kendisini öldürmek isteyenin önüne yatıp» boynunu uzatması değildir. Maksat, bir müslümanın, başka bir müslümanı öldürmektense kendisinin ölmesinin daha iyi olduğunu, çünkü katilin cehennemde, maktulün ise cennette olduğunu bildirmektedir. Ayrıca, bir kimsenin canını, koruması görevi, nefsini müdâfaa için başkasını öldürmesi hakkıdır.
Ebû Davûd, hadîsin sonunda Abdurrahman'ın babasının adı konusunda söylenen farklı görüşleri vermiştir. Bunlar Semûre, Sebûre, Semîra, Sümeyrâ'dır.[73][73]

4261... Ebu Zer (r.a) şöyle demiştir: Rasûlullah (s.a) bana, -Yâ Ebû Zer, dedi.
Buyur, Yâ Rasûlullah, Emrin başım üstünde... dedim. Râvî hadisi zikredip, şöyle dedi:
Rasûlullah:
İnsanlar (topluca) ölüp, kabir bir köle fiyatına olduğu zaman ne yaparsın? buyurdu.
Allah ve Rasûlü daha iyi bilir veya Allah ve Rasulu benim için ne seçerse onu.
Sabra sanl-veya Sabret[74][74] Rasûlullah daha sonra şöyle dedi: -Yâ Ebû Zer,
Buyur ya Rasûlullah

Ahcâr'u zeyt'in kan içinde kaldığını gördüğün zaman ne yaparsın? -Allah ve Rasûlü benim için ne isterse onu.
Sen kendilerinden olduğun kişilerin (ailenin veya bi'at ettiğin hükümdarın) yanına katıl.
Yâ Rasûlullah! Kılıcımı alıp, boynuma takmayayım mı? (savaşa katılmayayım mı?)
Öyle yaparsan o kavme ortak olursun.
Öyleyse bana ne emredersin?
Evine kapan
Eğer seni kılıç parıltısının kaplamasından korkarsan elbiseni yüzüne tut, o (seni öldürmek isteyen kişi) senin ve kendisinin günahı ile döner)[75][75]

Açıklama

Hadîsin İbn Mâce'deki rivayetinde Ebû Zer're insanların başına gelecek olan kıtlıkta nasıl davranacaklarına dair, Rasûlullah'm soru ve tavsiyeleri de yer almaktadır. İbn Mâce'deki bu fazla metnin Ttirkçesi şu şekildedir.
Rasûlullah, "Yâ Ebâ Zer', insanların başına gelecek olan; mescidine gelip de yatağına dönemeyeceğin derecede şiddetli olan açlık halinde ne yaparsın?" buyurdu. Ben de : Allah ve Rasulü daha iyi bilir, veya - Allah ve Rasulü benim için ne isterse o olur, dedim. Rasûlullah, "O zaman iffetli ol (dilenmekten veya haram nzıktan sakın) buyurdu..."
Hadis Metnindeki "İnsanların ölüp kabrin bir köle fiyatına olacağı..." cümlesi alimler arasında değişik şekillerde açıklanmıştır. Hattabî bu cümleyi iki şekilde açıklar:
a) İnsanlar ölülerini gömmekle o kadar meşgul olacaklar ki, bir Ölü için kabir kazıp, defnedecek birisi bu işi ancak bir köle veya köle kıymeti karşılığında yapacaktır.
b) İnsanların kabristanları daralacak, cenaze defnedecek yer kalmayacak bir kabrin fiatı bir kölenin fiyatına erişecek.
Türbeştî, Hattabî'nin bu yorumlarından ikincisini, yeryüzünün geniş olduğunu insanlar ne kadar çok ölürlerse ölsünler yine de kabir sıkıntısının olmayacağını söyleyerek tenkid etmiştir.
Avnü'l Ma'bûd müellifi ise Türbeşti'nin tenkidini olumsuz bularak, hadisteki maksadın, Hattabî'nin ikinci yorumu olduğunu söyler ve bu iddiasını başka rivayetlerle teyid eder.

Avnü'l Ma'bud'un bu konudaki sözleri şu şekildedir:
"Türbeşti'nin bu iddiasına şöyle cevap verilir. Buradaki kabristan'dan maksat, Medine'deki Cibâne'dir. Medineliler'in adeti, cenazelerini oradan başka yere defnetmemek şeklinde cari olmuştur. Mirkat'ta da böyle denilmektedir. Bir de ben derim ki, Mesabih ve el-Mişkat'ta rivayet şu şekilde vâki olmuştur: "Yâ Ebâ Zer! Medine'de ölümler olup, bir kabir, köle fiatma çıkar da kabir köle karşılığında satılırsa... "bu rivayet, ikinci manâyı teyid etmektedir. Ve maksat olan mânâ da budur. Çünkü hadisler birbirlerini tefsir ederler."
Bu cümle ile ilgili olarak, iki mânâ daha ileri sürülmektedir. Onlardan birisi şudur: Ölümler çok olduğu için, evler boşalacak ve ucuzlayacak. Nihayet bir köle fiyatına bir ev satılacaktır. Halbuki ev fiyatları köle fiyatlarından çok daha pahalıdır.
İleri sürülen ikinci mânâ da, kalabalık olan, hizmetçileri çok olan evlerde ancak bir hizmetçi kalacak ve alinenin tüm işlerini o yürütecektir.
Şüpesiz bu son iki mânâ sadece Ebû Davud'un rivayeti göz Önüne alınırsa muhtemeldir. Ama EI-Mesabih ve el-Mişkat'ın rivayetleri göz önüne alındığında, bu mânâları anlamak mümkün değildir. Hadisin siyakına uygun olan mânâ, Avnü'l Ma'bûd müellifinin de tercih ettiği Hattabî'nin ikinci izahıdır.
Hadis-i şerifte, Efendimiz, "kabir" mânâsına, sözlük manası "ev" olan " kelimesini kullanmıştır. Râvilerden birisi de metni rivayet ederken bu kelimeyi "yâni kabir" diye tefsir etmiştir. Biz tercemeyi yaparken kelimeyi asıl mânâsı ve râvînin tefsirine hiç işaret etmeden, doğrudan doğruya maksat olan mânâyı verdik ve "kabir" dedik.
Hadis'in devamında Hz. Peygamber Efendimiz, müslümanlar arasında cereyan edecek ve ortalığı kana bulayacak bir savaşı haber vermektedir. Bu savaş "Ahcâru'z zeyd" denilen yerde olacaktır. Burası Medine'de bir mahalle veya Medine'de bir yerdir. Avnü'l Ma'bûd müellifi'nin Türbeş-tî'den naklettiğine göre burası, Yezid döneminde meydana gelen savaşın geçtiği Nacre'den bir parçadır. Bu savaşta Yezid ordusunun komutanı, Müslim b. Ukbe idi. Ukbe ordusu hz. Peygamberin haremi olan Medine'ye saldırdı. Orasının dokunulmazlığını hiçe saydı. Medine'nin batısındaki Harre denilen yerde konakladı. Medine'deki erkekleri kılıçtan geçirdi. Üç beş gün bu zulmü sürdükten sonra, Mekke ile Medine arasında tuzun suda eridiği gibi

eridi. İşte bu savaşta Ahcar'uz - Zeyd denilen yer, müslümanların kanlan altında kaldı.
Hz. Peygamber (s.a) Efendimiz, bu savaşta Ebu Zer'rin kendilerinden olduğu kişilere katılmasını emretmiştir. Bundan maksat, terceme esnasında da işaret edildiği gibi, kendi aile ve aşireti veya kendisine bi'at ettiği halifedir.
Ebû Zer, bu savaşta kılıcını alıp savaşa iştirak edip edemiyeceğini sormuş, Rasûlullah'da Eğer öyle yaparsan onlara ortak olmuş olursun" buyurmuştur.
Bazı âlimler, buradaki ortaklığın, günahta ortaklık olduğunu söylerler.
İbn Melik ise bunun, kan akıtmaktan sakındırmayı tekit için olduğunu, çünkü kişinin kendisini müdafaa etmesinin vacip olduğunu söyler.
Aliyyü'I Kârî ise şöyle der:
"Doğrusu şudur: Eğer hasım müslümansa ve bir fesat söz konusu olmazsa, kişinin kendisini müdafaası caizdir. Ama saldırgan kâfir ise imkân nisbetinde kendisini müdafaa vaciptir."
Efendimiz Ebû Zer're son olarak "Kılıç parıltısının seni kaplamasından korkarsan elbiseni yüzüne tut" buyurmuştur. Bundan murad şudur: eğer hasmının kılıcını kullanmasından korkarsan, gözlerini kapa, kılıcını görme. Eğer onlar savaşmak isteseler bile, sen savaşma; sulh taraftan ol. Şayet sen bu durumda öldürülürsen, seni öldüren hem senin hem de kendisinin günahını çekecektir.[76][76]

Bazı Hükümler

1- Müslüman, gelen felâketlere karşı sabırlı olmalıdır.
2- İnsan bir lidere biat ettiği zaman, lider İslâm'a göre hükmettiği müddetçe onun yanında yer almalıdır.
3- Müslümanlar arasında bir çatışma çıkar ve bir kimse, kimin haklı kimin haksız olduğu bilinmezse tarafsız kalmalı, savaşa iştirak etmemelidir.
4- Bir fitne esnasında bir müslüman saldırıya uğrar ve kendini korumadan saldırgan tarafından öldürülürse günahlarını saldıran yüklenir.[77][77]

4262... Ebû Musa (r.a)'den rivayet edildiğine göre, Rasûlullah (s.a) şöyle buyurmuştur. "Şüphesiz önünüzde karanlık gecenin bölümleri gibi fitneler vardır. (O zaman) kişi mümin olarak

sabahlayacak, kafir olarak akşamlayacaktır. O fitne esnasında oturan ayakta durandan, ayakta duran yürüyenden, yürüyende koşandan daha hayırlıdır."
Rasûlullah (s.a):
"Bize ne emredersiniz?" dediler.
"Evinizin çulları (gibi) "olunuz" buyurdu.[78][78]

Açıklama

Hz. Peygamber Efendimiz, ileride korkunç fitneler çıkacağını insanların fitneden uzak kaldıkları ölçüde hayırlı olacaklarını beyan etmiştir. Bu konu 4259 no'lu hadiste geçti. Efendimizi dinleyen sâhâbîler, o durumda ne yapmaları gerektiğini sormuşlar Rasûlullah'da evlerine çekilip olaylara karışmamalarını emretmiştir. Çullar diye terceme ettiğimiz .... kelimesi .... kelimesinin çoğuludur. Bu kelime hayvanlarda semerin altına atılan çul evlerin sergisi manasına gelir. Evin çulu olmaktan maksad da nasıl, çul evde devamlı şergili kalır, başka başka tarafa taşınmazsa, insanın da evine kapanması bir tarafa çıkmamasıdır.
Bu mesele de 4258 Numaralı hadisin izahında geçmiştir.[79][79]

4263... Mikdad b. el-Esyed (r.a) şöyle demiştir:
Allah'a yemin ederim ki Rasûlullah (s.a)'i şöyle derken işittim.
"Şüphesiz Mes'ûd kişi, fitnelerden uzak kalandır. Şüphesiz mesud kişi, fitnelerden uzak kalandır. Şüphesiz mes'ud kişi fitnelerden uzak kalan, bir belâya uğradığında sabredendir. (Fitneye katılana) vah yazık"[80][80]

Açıklama

Hadis-i şerif fitnelerden uzak kalan ve fitneye veva bjr belaya düçâr olup da sabreden kişinin mes'ud olduğunu beyan etmektedir. Tabi bu saadet aslında ahiret saadeti'dir. Ama bu durumdaki kişi, aynı zamanda dünyada da mes'uddur.
Hadisin sonundaki "yazık vah vah" diye terceme ettiğimiz " kelimesi iki mânâda kullanılır.
1- Keder ve üzüntü anında ya da bir fırsat kaçırıldığında söylenir. Tehassür ifâde eder. Terceme de bu manâ esas alınmıştır. Tabii o zaman mâ-nâ'nın

düzgün anlaşılması için, bir takdir yapılması gerekir. Bu takdir de parantez içinde işaret edilmiştir.
2- Hayret anında ve bir şey güzel bulunduğu zaman söylenen bir kelimedir. Teaccüb ifade eder. Bazı alimler, bu mânâyı verebilmek için kelimesinin başındaki "Lâm" harfinin kesreli okunması gerektiğini söylerler. Bu izaha göre hadisteki son cümlenin "Bir fitneye düçâr olup da ona sabreden kişi ne iyidir" şeklinde anlaşılması gerekir.
Avnü'l Ma'bud müellifi başındaki "lâm" harfini fetha okumanın da kelimesini teaccüb mânâsında almaya engel teşkil etmeyeceğini söyler.[81][81]

3. Dili (Kötü Sözden) Korumak

4264... Ebû Hureyre (r.a)'den rivayet edildiğine göre;
Rasûlullah (s.a) şöyle buyurmuştur:
"İleride sağır, dilsiz ve kör fitneler olacak. Kim fitnelere yaklaşırsa, onlar da o şahsı kendilerine çekerler. Dilin fitnelere dalması kılıç darbesi gibidir."[82][82]

Açıklama

Bu hadis-i şerifte fitne, fitnecilerin özellikleri ile nitelenmiştir. Maksat, fitne anında fitnecinin hakkı işitmesi, hakkı bilmesi ve hakkı batıldan ayıramamasıdır.
Aliyyü'I Kârî bu konuda şöyle der "Fitneciler, fitne anında hakkı batıldan ayıramazlar. Nasihat, emr-i bi'l maruf ve nehy-i ani'l münker dinlemezler. Aksine, o ortamda hakkı konuşana eziyet edilir".
Rasûlullah Efendimiz, fitneler zuhur ettiği zaman, ona yaklaşanın kendisini fitnenin içerisinde bulacağını, onun yakınında kalmanın mümkün olmadığını ifâde etmiştir. 4262 no'lu hadiste geçen, fitne zamanında insanların hayırlı oluşlarının fitneye ve fitneciye uzaklığına göre oluşu, bu mânâyı teyid etmektedir.
Metnin sonunda fitneye dil ile karışmanın, kılıçla karışmak gibi olduğu bildirilmektedir. O halde müslüman, fitne zuhur ettiğinde hiç karışmamalı kendi halinde kalmalıdır.[83][83]

4265... Abdullah b. Amr (r.a)'den rivayet edildiğine göre Rasûlullah (s.a) şöyle buyurmuştur:
"İleride Arapları kaplayan bir fitne olacaktır. O fitnede öldürülenler cehennemdedir. O fitnede dil kılıç darbesinden daha şiddetlidir."
Ebû davûd der ki:
Bu hadisi, Sevri, Leys'ten, Tâvus'tan, o da A'cemMen rivayet etmiştir.[84][84]

Açıklama

Daha önce geçen benzeri hadislerde olduğu gibi, bu hadiste de çıkacak olan fitnede öldürülenlerin cehennemlik oldukları bildirilmektedir. Çünkü bu tür savaşlarda, tarafların maksadı, ya mevki ve makam elde etmek veya mal mülk edinmektir. Ya da maksadı böyle olanlara yardım etmektir. Halbuki İslâm'ın arzu ettiği savaş, İlây-i Kelimetûllah için olandır. Ancak bu mânâya yönelik olan savaşlarda ölenler şehiddirler.
Peygamber Efendimiz, o fitne esnasında dilin, kılıç darbesinden daha şiddetli olduğunu ifade buyurmuştur, el, KevkebuM - DürrîMe dilin kılıç darbesinden şiddetli oluşu şu iki şekilde izah edilmiştir:
1- Hak söz, kılıçtan daha şiddetlidir.
2- Dillerin tesiri, kılıçların tesirinden daha fazladır.
3- Fitnecileri kötülemek ve onlar aleyhinde konuşmak, bu fitneye katılmaktan daha şiddetlidir.
Burada bir de şu söylenebilir: Kişi, bizzat savaşa katılmasa bile, taraflardan birisini över, Öbürünü yererse fitne iyice alevlenir. Kurtubî'ye göre ise bu sözün mânâsı şudur: Fitne zamanında zalim idarecilerin yanında dedikodu etmek, yalan söylemek, onlara bilgi toplamak, kılıç darbesi kadar zararlıdır. Çünkü bu tür hareketler kin ve düşmanlık doğurur ve fitnenin iyice kabarmasına sebep olur.
Mişkat Haşiyesi'nde es-Seyyid'de Kurtubî'nin yukarıdaki izahına benzer şeyler söylemiştir.[85][85]

4266... Bize Muhammed b. İsa b. Tıbâ haber verdi, bize Abdullah b. Kuddüs haber verdi, Abdullah (ziyad denilen bir adam, sozunun yerine) Zıyad; ısımın kuş dedi.[86][86]

Açıklama

Bu haber, yukarıdaki hadisin isnasındaki bir şahıs hakkında açıklamadır. O hadiste râvîlerden Tavus hadisi kendisine nakleden şahsın Ziyad denilen birisi olduğunu söylemektedir. Abdullah b. Abdi Kuddüs ise bu zatın "Ziyad Sîmîn kûş" olduğunu söyler.

"Sîmîn kûş" farsça bir lâfızdır. Beyaz kulaklı mânâsına gelmektedir.[87][87]

4. Fitne Esnasında Çöle Çekilmeye Ruhsat

4267... Ebû Said el Hudri (r.a)'den,
Rasûlullah (s.a)'in şöyle buyurduğu rivayet edilmiştir:
"Yakın bir gelecekte Müslüman'ının en hayırlı malı, dağ başında ve yağmur suyu (birikintileri) başında güttüğü davarlar olacaktır.

(böylece) Dinini fitnelerden korumuş olur."[88][88]

Açıklama

Hadis-i şerif, fitneden korunmak, dinini muhafaza etmek, günaha dalmamak maksadıyla ıssız yerlere çekilmenin efdâl olduğuna delâlet etmektedir. Ancak bu, başka çare kalmadığı takdirdedir. Esas olan tenhalarda İslâm'ı yaşamak değil, toplum içerisinde yaşamak ve yaşatmaktır.
Ama toplum içerisinde İslâm'ı yaşamak mümkün olmaz ise dinden taviz vererek yaşamaktansa, malı mülkü bir tarafa bırakıp, dağ başlarına çekilip çobanlık yapmak daha iyidir.
Rasûlullah Efendimiz, fitneler zuhur ettiğinde, kişinin en hayırlı malının dağ başlarındaki güttüğü davarlar olduğunu söylemiştir. Allah'u âlem bundan maksadı şudur: İnsanoğlu tab'an mala düşkündür. Kolay kolay malından ayrılmak istemez. Bulunduğu çevre ne kadar bozuk olursa olsun, malını mülkünü bırakıp dinine zararsız bir çevreye çekilmek istemez. İşte Efendimiz, bunu bildiği için, gerekirse köydeki şehirde ki mallarını bırakıp çöllere, dağlara, vahalara çekilmeyi teşvik etmiştir. Buradaki koyunların, fitne dolu toplum içerisindeki mallardan daha hayırlı olduğunu beyan buyurmuştur.[89][89]

5. Fitne Esnasında Savaşmaktan Nehy

4268... Ahmed b. Kays şöyle demiştir:

Ben savaşmayı isteyerek çıkmıştım. Ebû Bekre (r.a) ile karşılaştım. Bana; geri dön, ben, Rasûlullah (s.a)'i "İki müslüman kılıçları ile karşılaştıkları zaman öldüren de ölende cehennemdedir." buyururken işittim, Birisi: "Yâ Rasûlellah şu katil, pekî öldürülenin durumu ne ki? o da Cehennem de" dedi.

Rasûlullah: O da karşısındakini öldürmek istemişti, buyurdu.[90][90]

Açıklama

Hadisin Buharı ve Müslim'in "fiten" deki rivâyetlerinde, Ahmet b. Kays'm, Hz. Peygamber (s.a)'in amcaoğluna yardım etmek iizere çıkıp, Ebû Bekre ile karşılaştığı bildirilmektedir. Ayrıca Buharî'nin Kitabü'l İman'daki rivayetinde buradaki rivayetin sonundaki "o da karşısındakini öldürmek istemişti" cümlesi, "O da karşısındakini Öldürmeğe hırslı idi" şeklindedir,

Ayrıca Buharî'nin rivayetinde, Hz. Peygambere "Katilin durumu belli, ama ya maktule ne oluyor?" sorusunu soranın bizzat Râvî Ebû Bekre olduğu anlaşılmaktadır.

Buharı ve Müslim'in rivayetlerinden anlaşıldığına göre, Ahmed b. Kays'ın iştirak etmek istediği savaş, Hz. Ali ile Hz. Aişe arasında vuku bulan Cemel Savaşı'dır. Çünkü, Hz. Ali, Rasûlullah'ın amcasının oğludur.

Ebû Bekre'nin haberine göre; Rasûlullah (s.a), iki müslüman savaştığında, hem ölenin hem de öldürenin cehennemde olduklarını haber vermiştir.Bundan maksat, onların cehennemlik bir iş yapmış olduklarını bildirmektir. Yoksa, mutlaka cehenneme gireceklerini bildirmek değildir. Çünkü Allah (c.c) dilerse, onları affedip, cehenneme koymaz. Hele hele onların ebediyyen cehennemde kalacaklarım söylemek hiç mümkün değildir. Zaten Efendimiz'in her iki taraf için "müslüman" tabirini kullanması buna delildir.

Hem ölen hem de öldüren müslümanm cehennemi hak ettikleri savaş; savaşı, şer'an caiz görecek bir tevilin bulunmadığı savaştır. Savaşa katılan sahâbilerin her iki tarafta olanlarının cehennemlik olmaları da buna delildir. Çünkü onlar kendi ictihadlarının neticesi ve savaşta dini islâh olduğu düşüncesi ile savaşmışlardır. "

"Eğer müminlerden iki taife savaşırlarsa"[91][91] Ayet-i kerimesinde, isyancılara da hasımları gibi mü'min denilmesi bu izaha delildir.

Kastalanî bu hadisteki "Çünkü o da karşısındakini öldürmek istemişti" cümlesinin, kişi yapmasa bile, bir şeye azmedince ondan dolayı muahaze edileceğini söyleyenlere delil olduğunu belirtir. Karşı görüşte olanlar, yani insan bir şeyi yapmadıkça niyetinden dolayı sorumlu tutulmaz diyenler, bu iddiaya şöyle cevap vermişlerdir: Burada fiil vardır. Çünkü onlar silâhla karşılaşmışlardır.Ve ortada bir savaş vardır. Ayrıca katil ve Mak-tü'ün cehennemde olmaları onların aynı mertebede olmalarını gerektirmez. Katil, hem savaşa katıldığı hem de öldürdüğü için azab edilir. Maktul ise sadece savaşa katıldığı için azab edilir. Sırf bir şeyi yapmak istediği için azab edilmez.[92][92]

4269... Bize Muhammed b. el-Mütevekkil el Askalanî haber verdi, Bize Abdürrezzak haber verdi. Bize Ma'mer haber verdi. Bunlar Eyyûb' dan, o da Hasen'den, önceki hadisi aynı isnâdla ve muhtasar olarak aynı mânâ ile haber verdiler.[93][93]

6. Mü'mini Öldürmek Çok Büyük Günahtır.

4270... Hâlid b. Dihkân; şöyle demiştir:
Biz Kostantiniyye (İstanbul) Gazvesinde Zülukya'da idik. Filistinlilerin hayırlılarından ve ileri gelenlerinden oradakilerin kendisini tanıdıkları bir adam geldi. Adı Hâni b. Kiilsüm b. Şüreyk el - Kenânî idi. Abdullah b. Ebi Zekeriyyâ'ya selâm verdi. Abdullah, onun kıymetini biliyordu. Halid bize dedi ki:
"Bize Abdullah b. Ebî Zekeriyya,haber verip şöyle dedi: Ben Ümmü'd - Derdâ'dan işittim, O da Ebûd-Derdâ'dan duymuş.
Ebû'd-Derda, Rasûlullah (s.a)'i şöyle buyururken işittim, dedi: "Müşrik olarak ölen ve haksız yere kasden bir mü'mini öldüren mü'min müstesna, Allah'ın bütün günahları bağışlaması umulur." Hânî b. Kiilsüm şöyle dedi:
Mahmud b. er-Rabî, Ubâde b. es-Sâmit'ten haber verirken işittim. Mahmud'da Ubâde'yi, Rasûlullah'm şöyle buyurduğunu haber verirken işitmiş.
"Bir kimse haksız yere zulmen bir mü'mini öldürürse, Allah ondan ne nafile ne de farz 'hiç bir ibâdeti) kabul etmez" Hâlid bize şöyle dedi.
Bize İbn Ebî Zekerriyya, Ümmü'd - Derdâ'dan naklen haber verdi. Ümmü'd - Derdâ'da Ebûd - Derdâ'dan, Rasûlullah (s.a)'in şöyle buyurduğunu

duymuş:
"Mü'min haram bir kanı dökmedikçe salih amellerde koşmaya devam eder. Ama haram bir kan dökerse işi bitmiştir, (amelden kesilir)
Hânî b. Külsum bize Mahmud b. er-Rabî'den haber verdi. Ona da Ubade b. es-Sâmit, Rasûlullah'tan yukardaki rivayetin benzerini haber vermiş.[94][94]

Açıklama

Bu hadis bir mü'mini haksız yere öldüren bir müslümanın, işlediği günahın büyüklüğüne işaret etmektedir. Birisini haksız yere öldürmekten maksat, had veya kısas ya da nefsi müdafaa için olmayan haksız yere öldürmektir.
Râvî Halid b. Dihkân, bir müslümana haksız yere öldürmenin suçunun büyüklüğünü ifâdede üç ayrı rivayet nakletmiştir. Bunlar:
a) Abdullah b. Zekeriya'nın, Ümmü'd-Derdâ'dan onun da kocası Ebü'd-Derdâ vasıtasıyla Rasûlullah (s.a)'den rivayet ettiğine göre, Allah (c.c) kendisine şirk koşan ile, mü'mini haksız yere öldürenden başka herkesi affeder. Yani Alah (c.c), müşrik olup da iman etmeden ölen kişi ile, bir müslümanı kasden ve haksız yere öldüreni affetmez.
Müşrik olarak öleni affetmeyeceği konusunda bir ihtilâf yok. Müslümanı haksız yere öldüren kişinin tövbe ettiği takdirde Allah'ın affına mazhar olup olmayacağı konusunda iki görüş vardır.
1- Bir mü'mini zulmen öldüreni Allah affetmez, üzerinde durduğumuz hadisin zahiri ve
"Teammüden bir mü'mini öldürenin cezası cehennemdir."[95][95] âyetinin zahiri bu görüşe delildir. İbn Abbas (r.a)'da bu görüşü benimsemiştir. Ehl-i Sünnet dışı bazı mezhepler de bu kanaattedirler.
2- Allah (c.c) kendisine şirk koşmanın dışındaki bütün günahları dilerse affeder. Dolayısıyla zulmen adam öldüreni de affedebilir. Selef ulemâsının büyük çoğunluğu ve Ehl-i Sünnet'in tamamı bu görüştedir. Bu görüş sahiplerinin delilleri
"Şüphesiz Allah, kendisine şirk koşulmasını bağışlamaz. Bunun dışında dilediğini bağışlar"[96][96] Âyeti kerimesi ve bazı hadislerdir. Doksandokuz kişiyi Öldürüp de bir rahibe gelen ve, rahibin kendisi için tövbe imkanı olmadığını söylemesi üzerine onu da Öldüren ve bağışlanan İsrailliyi

anlatan hadis ile, "Seninle tevbe arasına kim girebilir?" manâsındaki hadis, katilin af edilebileceğine delildir.
Bu görüşte, olanlar üzerinde durduğumuz hadisi ya mü'mini öldürmeyi helâl sayarak öldürene hamletmişler, ya da adam öldürmekten men ve uzaklaştırmak maksadıyla zecr için kullanılmış bir ifade saymışlardır. Yani cumhura göre Allah (c.c), bir mü'mini öldürmeyi helâl sayarak öldüreni affetmez, ama adam öldürmenin haramlığını kabul ile pişmanlık duyarak tevbe edeni dilerse affeder.
Yine bu görüşte olanlar bir mü'mini taammüden öldürenin cezasının cehennem olduğunu bildiren âyeti: "Eğer Allah ona ceza vermek,isterse cehennemle cezalandıracaktır." şeklinde anlamışlardır.
b) Hânî b. Külsüm'ün, Muhammed b. Rabî'den, onun da Ubade b. Sâmit vasıtasıyla Rasûlullah (s.a)'den haber verdiğine göre; Allah (c.c), haksız yere zulmen bir mü'mini öldürenin, farz ve nafile ibadetlerin kabul etmez. "Haksız yere zulmen" diye terceme ettiğimiz kelimesi bazı nüshalarda ğayınla şeklinde vâriddir. Bu durumda mânâ "bir mümini öldürüp de buna sevinen, ferah duyan" şeklinde olacaktır. En Nihâye'de, hadisin Ebû Davud'un süneninde böylece vârid olduğu belirtildikten sonra, hadisin sonunda. Râvî Halid b. Dihkâ'nm şu açıklamasının yer aldığı eklenmiştir:
"Yahya b. Yahya'ya " sözünün ne mânâ'ya geldiğini sordum, şu cevabı verdi: Müslümanlar arasında çıkan iç savaşa katılan müslümanlan öldüren ve kendisinin hak yolda olduğunu zannederek tövbe istiğfar etmeyendir."
Nihâye sahibi, bu tefsir'in üzerinde durduğumuz kelimenin " şeklinde olduğuna delil kabul eder ve şöyle der. "Çünkü katil hasmını öldürünce sevinir. Maktul mü'min olur ve onu öidürdiiğü için sevinirse bu derecedeki bir vaîde müstehak olur."
Şerhlerde metindeki bu mesele ile ilgili olarak varid olan ve kelimelerinin, nafile ve farz ibadetler olduğuna işaret edilmiş, hüküm yönünden bir izah yapılmıştır. Ancak, Allah'ın kâtil'in tövbesini kabul edeceği görüşünde olanlara göre, buradaki ifadelerin, katlin günahının büyüklüğüne işaret ve mü'mini bu fiili işlemekten sakındırmaya matuf ifâdeler olduğunu söylemek gerekir. Çünkü günahlarına tövbe eden kişi, günahsız gibi olur. Katilin günahı da affedilirse, onun ibâdetinin kabulünü engelleyen bir durum yoktur. Yahut buradaki öldürmeden maksat mü'mini öldürmeyi helâl sayarak öldürmedir ki, o zaman katil dinden çıkar.

c) Abdullah b. Ebî Zekeriyya'nm Ümmü'l- Derdâ vasıtasıyla Ebü'd Derdâ'dan, onun da Rasûlullah (s.a)'den rivayet ettiğine göre; bir mü'min, haram bir kanı dökmedikçe sâlih amel işlemeye devam eder, ama haram bir kan dökerse ameli kesilir.
Haram bir kan dökmekten maksat, haksız yere bir müslümanı öldürmektir.
"Sâlih amellerde koşmaya devam eder" diye terceme ettiğimiz cümledeki kelimesi, süratli yürüyüş şekli anlamındadır. Bazı âlimler bunu "taâta koşan, amele devam eden" diye açıklamışlardır. Terceme bu izah gözönünde tutularak yapılmıştır. Bazılarınca ise kelimenin "Koşmak" mânâsı esas alınarak "Kıyamet gününde koşar' diye açıklanmıştı.
Hadisin sonuna doğru gelen ve "işi bitmiştir" diye terceme ettiğimiz kelimesi de: "yoruldu ve kesildi" mânâlarına gelir. En-Nihâye de bu tabir: "Kişi yorgunluktan takati kesilip de hareket edemez hale gelince bu söz söylenir. Burada maksat, kişinin haram bir kanı dökmek suretiyle mahvolmasıdır". diye izah edilmiştir.
Sonuç olarak şunu söyleyebiliriz: Öldürmeyi mubah kılan bir delil olmadan bir mü'mini öldüren kişi, müşriklerle birlikte anılacak, ibadetleri, kabul edilmeyecek derecede büyük günah işlemiştir.[97][97]

4271... Halid b. Dihkân şöyle demiştir: Yahya b. Yahya El - Gassâ-nfye: sözünün mânâsını sordum: "Fitne anın-
da savaşanlardır. Onlardan birisi bir mümini öldürür ve kendisini haklı olduğunu zannederek Allah'dan bağış istemez yani bundan dolayı (istiğfar etmez)" Ebû Davud dedi ki...................Kanını döktü demektir dedi.[98][98]

Açıklama

Bu rivayet önceki hadisteki tâbirinin, râvî tarafmdan yapılan bir izahıdır. Bu konuya yukardaki hadisin şerhi esnasında temas edilmiştir.[99][99]

4272... Harice b. Zeyd şöyle dedi:
Zeyd b. Sabit'i, şu bulunduğum yerde şöyle derken ısittım: Kim bir mümini kasden öldürürse cezası, içinde temelli kalacağı cehennemdir"[100][100] âyet-i kerimesi Fûrkan süresindeki "Onlar, Allah'ın yanında başka tanrı tutup ona

yalvarmazlar, Allah'ın haram kıldığı cana haksız yere kıymazlar."[101][101] mânâsına gelen âyetten altı ay sonra indirildi."[102][102]

Açıklama

Haberde, Zeyd b. Sabit (r.a), Nisa Sûresi'nin 93.'cü âyetinin, Fûrkan sûresinin 68. ayetinden altı ay sonra nazil olduğunu, dolayısıyla onu rieshettiğini bildirmektedir.
Burada neshin önemini anlayabilmek için Fûrkan Sûresi'ndeki âyetten önceki ve sonraki bazı âyetlere işaret etmek gerekecektir.
Fûrkan Sûresi'nin 63,'ncü ayetinden, 68. ayetine kadarki kısımda Allah'ın kullarının özelliklerinden bahs edilmektedir. 68, 69, 70'inci âyetlerin mealleri de şu şekildedir. "Onlar Allah'ın yanında başka tandır tutup ona yalvarmazlar. Allah'ın haram kıldığı cana haksız yere kıymazlar. Zina etmezler, bunları yapan, günaha girmiş olur; kıyamet günü azabı kat kat olur. Orada afçaltilarak temelli kalır. Ancak tövbe eden, inanıp yararlı iş işleyenler müstesna. Allah, onların kötülüklerini iyiliklere çevirir. Allah bağışlar ve merhamet eder."
Görüldüğü gibi bu âyetlerde; Allah'ın kullarının, haksız yere adam öldürmeyecekleri, zina etmeyecekleri; şayet bunları yaparlarsa büyük günah işlemiş sayılacakları, kıyamet günü azaplarının katlanacağı, ama tövbe edip hayırlı işler yapanların affedileceği ve kötülüklerinin iyiliklere çevrilecekleri beyân edilmektedir. Kısacası, adam öldüren kişinin tövbesini kabul edileceğine işaret edilmektedir. Nisa Sûresi'nin 93.cü ayetinde ise, haksız yere adam öldürenin cezasının cehennem olduğu ve orada sürekli kalacağı ifâde edilmektedir. Bu durumda âyetler arasında bir çelişkinin varlığı söz konusu olmaktadır. İşte Zeyd b. Sabit, haksız yere adam Öldürenin ebeddiyyen cehennemde kalacağını bildiren Nisa Sûresi'nin 93.cü âyetinin, tövbenin kabul edileceğini işaret eden Fûrkan Sûresi'ndeki âyetten daha sonra indiğini, dolayısıyla onun hükmünü ortadan kaldırdığını söylemiştir.
Bundan sonraki hadiste ise, konu daha değişik bir tarzda ele alınmış; Fûrkan Sûresi'ndeki âyetin, müslüman olmak üzere olan müşriklerle ilgili; Nisa Sûresi'ndeki ayetin ise daha önceden müslüman olup İslâm Şeri-âtini bilenlerle ilgili olduğu ifâde edilmiştir.

Ancak hadisin sonunda, Mücahîd'in; pişmanlık duyanların ebediyyen cehennemde kalma hükmünün dışında olduğunu izah eden beyanı yer almıştır.
Alimlerin çoğu, âyeti kerimelerin "Haber" niteliğinde olduğunu, haberde ise neshin caiz olmadığını ve Nisa Sûresi'ndeki âyette anılmamış olsa da bir istisnanın olduğunu söylemişlerdir. Buna göre, Nisa Sûresi'nin 93'üncü âyetinin mânâsı: "Kasden bir mü'mini öldürenin cezası, içerisinde devamlı kalacağı cehennemdir. Ama tövbe edip, pişmanlık duyanlar müstesna", şeklinde anlaşılacaktır. O zaman, iki âyet arasında bir çelişki sözkonusu olmaz. Dolayısıyla neshin varlığını söylemeye de ihtiyaç kalmaz.
Bu izah, bir sonraki hadiste gelecek olan, Mücâhid'in izahına uygundur.[103][103]

4273... Saîd b. Cübeyr (r.a) şöyle demiştir:
îbn Abbas (r.a)'a, (Kasden haksız yere adam öldürenin durmunu) sordum: şöyle dedi:
"Onlar Allah'ın yanında başka tanrı tutup ona yalvarmazlar, Allah'ın haram kıldığı cana haksız yere kıymazlar"[104][104] Ayeti inince Mek-keli müşrikler: "Biz Allah'ın haram kıldığı canı haksız yere öldürdük, Allah'tan başka tanrıya yalvardık (taptık) kötülükler yaptık." dediler. Bunun üzerine Allah (c.c)
Ancak tövbe eden, inanıp yararlı iş işleyenler müstesna, "İşte, Allah onların kötülüklerini iyiliklere çevirir"[105][105] âyetini indirdi. İşte bu âyet onlar (müşrikler) içindir. Nisa Sûresi'ndeki
"Kim bir mümini kasden öldürürse cezası cehennemdir."[106][106] âyetine gelince, İbn Abbas onun hakkında şöyle dedi:
"Adam İslâm'ın şeriatini öğrenir sonra da kasden bir adamı öldürürse onun cezası cehennemdir, onun için tövbe de yoktur" Sâid b. Cübeyr derki: Bunu Mücahid'e söyledim, "Pişman olan müstesna" dedi.[107][107]

Açıklama

Hadisin Buharî'deki bir rivayetinde İbn Abbas pûrkân Sûresi'ndeki âyetin Mekke'de nazil olduğunu, Nisa Sûresi'deki âyetin ise Medine'de nazil olup, Onun nesh ettiğini söylemiştir. Diğer bir rivayette, Nisa Sûresi'ndeki âyetin

sonra nazil olup, onu nesh eden bir şey olmadığını ifâde etmiştir. Üçüncü bir rivayet ise şu şekildedir:
Saîd b. Cübeyr der ki: İbn Abbas'a "Onun cezası cehennemdir" âyetini sordum. "Onun için tövbe yok" dedi. "Allah'tan başka tanrıya yalvarnıazlar" âyetini okudu. "Bu câhiliyede idi" dedi.
Sahih-i Müslim'in rivayetlerin de Nisa Sûresi'ndeki; bir mümini kasden öldürenin cezasun cehennem olduğunu bildiren âyetin, son inen âyetlerden olup, onu nesh eden başka bir âyet bulunmadığını ifâde tarzındandır.
Bu rivayetler göz önüne alındığı zaman, Fûrkan Sûresi'ndeki ayetlerle, Nisa Sûresi'ndeki âyet konusunda İbn Abbas'dan iki farklı izah nakledilmiştir. Bunlar:
1- Fûrkan Sûresi'ndeki âyetler, müslüman olmamak için bahane arayan Mekke'li müşrikler hakkında, Nisa Sûresi'ndeki âyet ise İslâm'ın esaslarını öğrenen müslümanlar hakkında nazil olmuştur.
2- Nisa Sûresi'ndeki âyet, Fûrkan sûresi'ndekini neshetmiştir.
İbn Hacer, Fethu'l Bâri'de bu farklı izahlara işaret ettikten sonra şöyle der:
"İbn Abbas'ın iki sözü arasını şu şekilde cem etmek mümkündür: Fûrkan Sûresi'ndeki âyetin umumundan, bizzat ve kasden öldüren mü'min tahsis edilmiştir. Seleften çoğu tahsise nesh derler. Bu izah, onun sözünde çelişki olduğunu söylemekten ve önce nesh olduğunu söylüyordu sonra bundan döndü, demekten daha iyidir."
İbn Hacer'in bu sözleri, anılan âyetlerle ilgili olarak İbn Abbas'dan gelen ifâdeleri telifteki güzel bir yoldur.
Hadisin sonunda belirtildiğine göre, İbn Abbas bir mü'mini kasden Öldüren için tövbenin söz konusu olmadığını söylemiş: Said b. Cübeyr bunu Mücahid'e nakledince, o da pişmanlık duyanın affedileceğim belirtmiştir. Bu konu ile ilgili olarak Nevevî şöyle demektedir:
"İbn Abbas'dan rivayet edilen meşhur görüş budur. Ondan ayrıca
"Bir günah işleyip veya nefsine zulmedip de sonra Allah tan bağış dileyen kişi Allah'ı bağışlayıcı ve merhamet sahibi olarak bulur."[108][108]
âyetinden dolayı, katilin tövbesinin kabul edilip, günahının bağışlanacağı da rivayet edilmiştir. Bu ikinci rivayet tüm Ehl-i Sünnet'in, Sâhâbîlerin, Tabiîlerin ve sonraki ulemanın görüşüdür. Bazı selef âlimlerinden, bu görüşe muhalif olarak, rivayet edilen görüşler, adam öldürmekten sakındırmaya ve oun ne kadar büyük bir günah olduğuna işarete hamledilir.

İbn Abbas'ın dayandığı bu âyette, kasden adam öldürenin ebediyyen cehennemde kalacağına dair kesin bir açıklık yoktur. Onda olan, katilin cezasının cehennem olduğudur."[109][109]

4274... İbn Abbas (r.a) bu (önceki hadiste geçen) kıssa hakkında; (şöyle dedi)

"Allah'dan başka bir ilâh'a (tapıp) dua edenler[110][110] âyetinde kasdedilenler müşriklerdir. Birde
"Ey kendilerine kötülük edip aşırı giden kullarım; Allah'ın rahmetinden umudunuzu kesmeyin"[111][111] âyeti indi.[112][112]

Açıklama

İbn Abbas (r.a) metinde geçen iki âyetin de müşrikler hakkında nazil olduğunu söylemiştir.
Fûrkan Sûresi'ndeki âyetle ilgili olarak, bundan önceki hadislerin izâhı esnasında biraz durmuştuk. Burada kısaca Zümer Sûresinin 53. âyeti üzerinde duralım.
Allah (c.c) küfür ve şirk ile kendilerine kötülük edenlere Allah'ın rahmetinden umutlarını kesmemelerini, îman edip İslâm dinine girdikten sonra, kendilerinin affedileceklerini bildirmektedir. Yani câhiliyye dönemlerindeki kötü hallerinin, İslâm'a girmeye engel teşkil etmeyeceğini, adam da öldürmüş olsalar aff-ı ilâhi'ye mazhar olacaklarını hatırlatıyor.
îtm Abbas'm görüşüne göre; iman edip, İslâm'ın ahkâmım öğrendikten sonra haksız yere adam öldürenin günahı affedilmez; onun için tövbe söz konusu değildir.[113][113]

4275... İbn Abbas (r.a) şöyle demiştir:

"Bir mü'mini kasden öldüren" âyetini hiç bir şey nesli etmemiştir.[114][114]

4276... Ebû Miclez ""Bir mü'mini kasden öldürenin cezası cehennemdir."[115][115] âyeti hakkında şöyle demiştir:

"Cehennem onun cezasıdır. Ama Allah affetmeyi isterse affeder".[116][116]

Açıklama

Ebû Miclez'in konumuzdaki ayetle ilgili açıklaması Cumhurun görüşüdür. İbn Abbas'm ve bir rivayette Zeyd b. Sâbit'in hilâfına, ulemanın çoğunluğuna göre Allah, şirkin dışındaki bütün günahları bağışlayabilir. Hatta dilerse kul, tevbe etmese bile affedebilir. Ancak tövbe edenin günahını affedeceğini vaadetmiştir.[117][117]

7. Katlde Umulan Mağfiret

Bab Başhğı'nin ifade ettiği mânâ konusunda iki görüş ileri sürülmüştür bunlar:
1- Maktül'ün velîlerine, onun öldürülmesinden dolayı verilmesi umulan ecir.. Bu anlayışa sevkeden âmîl, yakınlarının ölümünden dolayı katlandıkları sıkıntı ve kederdir.
2- Bizzat öldürülenlere verilmesi umulan ecir. Bezlü'l Mechûd'da birinci maddedeki izah daha uygun bulunmuş hattâ onun bu babda sarîh olduğu vurgulanmıştır. İkinci mânâ ise maksattan uzak bulunmuş, gerekçe olarak da, fitnede öldürülenlerin Ecre müstehak olamıyacaklan gösterilmiştir.
Ancak, aşağıda gelecek olan hadislere ikinci maddedeki izah daha uygun görülmektedir.[118][118]

4277... Saîd b. Zeyd (r.a)[119][119] şöyle demiştir:
Biz Rasûlullah (s.a)'in yanında idik. Efendimiz, fitneyi anlattı ve onu
çok dehşetli gösterdi. Bunun üzerine: "Yâ Rasûlullah, eğer bu fitne bize yetişirse bizi mahveder." dedik veya dediler.
Rasûlullah: "Hayır, şüpesiz öldürülme(niz size yeter)" buyurdu.
Saîd: "Ben kardeşlerimi (hep) öldürülmüş gördüm) dedi.[120][120]

Açıklama

Hadisten anladığımıza göre, Rasûlullah (s.a) Efendimiz, ileride zuhur edecek olan fitnede, yani müslümanlar arasında çıkacak olan savaşlarda öldürülenlerin öbür dünyada cezaya çarptırılmayacaklanm beyan buyurmuştur. Bunu, çıkacak olan fitneden korkan sâhâbileri teselli etmek için söylemiştir. Müslümanlar arasında çıkacak olan savaşta öldürülenler bu dünyada bir sıkıntı görmüş olacaklar, ama öbür dünyada ceza

görmeyeceklerdir. Öldürenlerin cezaları ise verilecek ve çok şiddetli olacaktır.
Bu hadis daha önce geçen ve fitne esnasında kendisini öldürmeye gelene karşı koymamayı teşvik eden hadislerle uygunluk arz etmektedir.[121][121]

4278... Ebû Musa (r.a)'dan rivayet edildiğine göre ; Rasûlullah (s.a) şöyle buyurdu:
"Benim şu ümmetim, merhamet edilmiş bir ümmettir. Ona âhirette azâb yoktur. Onun dünyadaki azabı, fitneler, zelzeleler ve bir birlerini öldürmeleridir."[122][122]

Açıklama

Efendimizin "Benim şu ümmetim" sözünden kas devircıe olan müsliimanlardır; ya da kıyamete kadar gelecek olan tüm müslümanlardır. Ancak bu ihtimâllerden birisini tercihe yarayacak bir delil yoktur.
Bu Ümmetin, merhamet edilmiş bir ümmet oluşundan maksat şudur: Eski ümmetler için olan bir çok yük ve görevler, bu ümmete yüklenmemiştir. Meselâ: onlar, günahtan tövbe için kendilerini öldürürler, zekat olarak mallarının dörtte birini verirler, necaset bulaşan yeri kaziriardı. Biz, Muhammed ümmetin'e ise bu gibi güçlükler emredilmemiştir.
Hadisteki en önemli bölüm, Hz. Peygamber (s.a)'in ümmetine ahiret-te azabın olmayışını ifâde eden kısımdır. Bu konu, alimleri hayli meşgul etmiş çeşitli tevillerde bulunmalarına sebep olmuştur. Çünkü bu ifadenin zahirine göre, ister günah işlesin, ister işlemesin, ister sâlih olsun, ister şakî hiç bir müslüman ahirette azap görmeyecektir. Halbuki, Allah'ın adaletinin gereği, iyiler mükâfat; affa uğramayan kötüler ceza görecektir. Bu keyfiyet bir çok sahîh hadiste sabittir. İşte bunun için, bu cümleyi izahta alimlerden çok değişik tefsirler nakledilmiştir. Biz bu cümleden anlaşılan mânâları maddeler halinde vermek istiyoruz.
1- Müslümanlardan ahirette azap edilenlere kafirler gibi azap edilmeyecektir.
2- Bu ümmet hakkında galip olan bağışlanmaktır.
3- Çoğunlukla Müslümanlar yaptıklarının cezasını dünyada çekerler. Uğradıkları sıkıntılar, tutuldukları hastalıklar onların günahları için keffârettir.

4- Bu hadis, büyük günah işlemeyenlere mahsustur. Yahut Efendimiz "bu Ümmet" derken huzurunda bulunan sahabelere işaret etmiştir. Ahirette azab edilmeyecek olanlar onlardır.
5- Burada, Allah'ın dilemesine işaret eden bir kelime takdir edilir. Çünkü Cenab-ı Hakk bir âyette
"Şüphesiz Allah kendisine eş koşulmasını bağışlamaz. Bunun dışında dilediğini bağışlar.” [123][123] buyurmaktadır.
6- Buradaki "Ümmeften murâd, Hz. Peygamber'in sünnetine uyan, Allah'ın emirlerine imtisal edenlerdir.
7- Hadis, Hz. Peygamber'in ümmetini medh ve onların Allah'ın inayetine ve rahmetine mazhar olduğunu ifâde için varîd olmuştur. Bu ümmet, diğer ümmetlere verilmeyen lütûflara naîl olmuştur. Öyle ki, birisinin ayağına diken batsa, onun sebebiyle Cenab-ı Allah o kişinin bir günahını affeder. Bu başka hiç bir ümmete verilmemiş hususiyetlerdendir.
Aliyyü'l Kân bu tevillerin hiç birisinin karşımıza çıkan müşgülü ortadan kaldırmaya kafi gelmediğini söyler.
Hadisin devamında, bu ümmetin cezasının dünyada verileceğini onun da fitneler, zelzeleler ve birbirlerini Öldürme olduğunu belirtilmektedir. Dünyadaki azap ahirettekinden çok daha hafif olduğu için, dünyada sıkmti çekecek olmasına rağmen, müslümanlar rahmetle muamele edilenler diye vasıflanmışlardır.
Miinâvî, bu mesele ile ilgili olarak şöyle der. "Çünkü eski ümmetlerin durumu adaletle Rububiyet yolu üzeredir. Bu ümmetin hali ise fazl ve ilahî ihsan yolu üzeredir." Münâvî'nin dediklerinden şu sonuçları çıkarıyoruz: Daha önceki ümmetler, suça uygun ceza esası ile muamele edileceklerdir. Bu Ümmet ise af, fazl ve mağfiret esasına göre muamele görecektir. [124][124]

31. GİYİM KUŞAM BÖLÜMÜ

Her müslümanın avret yerlerini örtecek ve kendisini olumsuz hava şartlarından koruyacak kadar giyinmesi farzdır.
Erkeklerin elbisesi kırmızı ve sarı olmamalıdır.
Giyimde esas olan orta yollu olmasıdır. Bununla birlikte Allah'ın verdiği nimetleri açıklamak için olandan fazla giyinmek müstehabtır. Zira Hz.

Peygamber, "Şüphe yok ki Allahu Teala rtimetinin eserini kulunun üzerinde görmeyi ister"[125][1] buyurmuştur..
Güzel giyinmeyi itina göstermek mubahtır. Kibirlenmek ve başkalarından üstün ve farklı görünmek niyetiyle giyinmek ise mekruhtur.
İsraf sayılacak tarzda ve şekilde giyinmek haramdır. Fakirlerin veya orta halli kimselerin zenginleri taklik ederek israfa düşmeleri caiz değildir. Zira bu durum fakirliği artırdığı gibi insanlar arasında kıskançlık ve düşmanlık da doğurur.
İpek elbise kadınlar için helal ise de erkekler için haramdır. İpekten yapılmış sair eşyayı kullanmak ise caizdir.
Erkekler altın kullanamazlar. Yalmz gümüş vasair yüzük kullanabilirler. Altını diğer madenden az olan alaşımlardan yapılan yüzük takmalarında bir mahzur yoktur.
Altın dışındaki madenler ağızda koku yaptıklarından altın diş veya altın kaplama yapılmasına cevaz verilmiştir.
Bu bilgilerin ışığında İslamm giyim kuşam konusundaki teklifleri şöylece özetlenebilir.
1- Giyilen elbise avret mahallerini kapatmalıdır.
2- Giyilen elbise haram veya mekruh olmamalıdır. İpek elbise erkeğin avretini kapatırsa da giyilmesi haram kılınmıştır.
3- Giyilen elbise vücudu gösterecek kadar şeffaf olmamalıdır. Şeffaf olmamakla beraber avret yerlerini belli edecek kadar dar olan elbiseler de giyilmemelidir.[126][2]

1. Amr B. Ayn'ın Rivayeti

4020... Ebû Saîd el-Hudri'nin şöyle dediği rivayet olunmuştur: Relulullah (s.a.v) yeni bir elbise giydiği zaman gömlekse veya sank-sa(o elbisenin) ismini anar sonra;at "Allalı'im sana hamd olsun, bunu ban sen giydirdin. Ben senden bunun hayrını ve yapılış gayesindekî hayrı istiyorum. Bunun ve yapılış gayesinin şerrinden sana sığınıyorum" diye dua ederdi.
(Ravi) Ebu Nedre dedi ki: Peygamber (s.a.v)'in sahâbilerinden biri yeni elbise giydiği zaman (tebrik etmek maksadıyla) ona (İnşallah sen bu elbiseyi) eskit(inceye kadar giyin)irsin ve yüce Allah (sana) onun yerine (daha hayırlısını) verir, denirdi.[127][3]

Açıklama

Hadis-i şerifte açıklandığı üzere Hz. Peygamber,se giyindiği zaman, "bana giymeyi nasip ettiği şu gömlekten veya şu sarıktan dolayı" gibi bir sözle o elbiseden bahsederek metinde geçen duayı okumak suretiyle Allah'a şükredermiş.
Aliyyü'I-Kâri'nin açıklamasına göre, elbisenin hayrı onun uzun ömürlü, necasetten ve haram para ile alınmış olma şaibesinden uzak olması, kibir ve tefahur için olmayıp ihtiyaçtan dolayı giyilmiş olmasıdır.
Yapılış gayesindeki hayır ise, kişinin avret yerini örtmek, onu soğuğa veya sıcağa karşı koruma gibi hayırlardır. Bu hayırları istemek elbisenin yapılış gayesine erişmesini istemektir.
Elbisenin şerri.yukarıda geçen hayırlarından uzak olması yani haram, pis, dayanaksız olmasıdır. İftihar, kibir gibi haram gayelerle dokunmuş olması veya giyilmesidir. Elbisenin şerrinden sığınmak, onu bu niyet ve duygularla giymekten veya dokunuş gayesinde bulunan bu gibi duygulardan Allah'a sığınmaktır.
Yine hadis-i şerifte sahabilerden biri yeni elbise giydiği zaman diğer sahabiler "Tüblî, yuhlifullahu Teâla Sen (bunu inşallah üzerinde) eskitirsin ve yüce Allah onun yerine (daha hayırlısını) verir" diyerek onu tebrik ederlermiş. Bu sözler, elbise giyen kişinin ömrünün uzun olmasını ve daha nice yeni elbiseler giyip onları da ekşitmesin temenni etme anlamına gelirler.[128][4]

4021... (Bir önceki hadis-i şerifin bir) benzeri de el-Cerîrî'den yine aynı senedle rivayet olunmuştur.[129][5]

4022... (4021 numaralı hadisin) manası da el-Cerîrî'den yine aynı senedle rivayet edilmiştir. (Yani her ikisi de bu hadisi el-Cerîrî'den işitmişlerdir.)
Ebu Dâvûd dedi ki: (Bu hadisi rivayet edenlerden) Abdülvahhab (kendisi bizzat Hz. Peygamber'den alan) Ebu Saîd'i (senedinde) zikretmedi.
Hammâd b. Seleme de (bu hadisi) el-Cerîrî'den, (o da) Abû-'l Âlâ'dan o da Peygamber (s.a.v)'den de (mek suretiyle mürsel olarak rivayet) mistir.
Yine Ebû Davûd dedi ki: Hammâd b. Seleme ile (el-Vehhâb) es-Saka-fî1 (nin bu hadisi işittikleri (ravi) birdir.[130][6]

Açıklama

4020-4022 numaralı hadis-i şerifler aynı manaya gelen lafızlarla bazen muttasıl ve merfu olarak , bazen de mürsel menfu olarak rivayet edilmişlerdir.
Bu hadislerin manasıyla ilgili açıklama 4020 numaralı hadis-i şerifinde geçtiğinden burada tekrar lüzum görmüyoruz.[131][7]

4023... (Sehl b, Muaz b. Enes'in) babasından rivayet edildiğine göre; ResuluIIah (s.a.v) şöyle buyurmuştur:
"Kim bir yemek yer ve sonra;
" Benim hiç güç ve kuvvetim olmaksızın bu yemeği bana yediren ve onu bana rızk olarak veren Allah'a hamd olsun derse onun geçmiş ve gelecek günahları bağışlanır."
Kim de bir elbise giyer ve;
"Bu elbiseyi ben hiç bir güç ve kuvvetim olmadan bana giydiren ve onu bana rizik olarak veren Allah'a hamdolsun" derse (onun da) geçmiş ve gelecek günahları bağışlanır."[132][8]

Açıklama

Metinde seçen "geçmiş günahlardan maksat, geçmişte işlenen küçük günahlardır, büyük gurklar, değildir. Fakat bu duayı yapan kimsenin küçük günahları yoksa oniann yerine büyük günahlarının hafifletilmesi umulur.
Yemek duası içerisinde geçen "gelecek günahlar" anlamındaki kelime, Tirmizi ve İbn Mace'nin rivayetlerinde bulunmadğı gibi Sünen-i Ebu Davud'un bazı nüshalarında da bulunmamaktadır.
Ancak bu kelime elbise duası içerisinde bütün rivayetlerde ve nüshalarda bulunuyor. Ulema bu dualar sebebiyle Allahu Teala hazretlerinin, geçmişteki küçük günahları olduğu gibi gelecekteki küçük günahları da affetmesinin caiz olduğunu söylemişler ve Bedir gazilerini misal göstermişlerdir.
Çünkü yüce Allah onların gelecekteki günahlarını da affettiğini bildirmiştir. Bu bakımdan Bedir gazileri kendilerinden sâdır olacak günahlardan hesaba çekilmeyeceklerdir.

Bazılarına göre, Bedir gazilerinin gelecekteki günahlarının affedilmesinden maksat şudur: Onların işleyecekleri günahlar affedilmiş olarak meydana gelir. Bu bakımdan hiç işlenmemiş gibi olurlar. Bazılarına göre de Allah onları günah işlemekten korur onlar hiç günah işlemezler. İşte Allah 'in, onların gelecekteki günahlarını affetmesinin manası budur.
Münziri'ye göre, bu hadisin senedinde bulunan Sehl b. Muaz ile Ebu Merhum zayıf raviler olduklarından, sadece bunların rivayetinde bulunan bu "gelecek günahlar" sözünün hadisten olduğuna hükmedilemez. Binaenaleyh bu sözün bu ravilerden birinin hatası yüzünde bu hadise izafe edildiğine hükmetmek gerekir.[133][9]

2. Yeni Elbise Giyen Kimseye Nasıl Dua Edilir?

4024... Ümmü Halid binti Halid b. Sâid el-As'dan rivayet edildiğine göre;
Resulullah (s.a.v)'a çizgili kare şeklinde küçük ve siyah bir aba getirildi. Bu abaya en müstehak kimi görüyorsunuz?" diye sordu. Orada bulunan) topluluk cevap vermedi. Bunun üzerine;
"Bana Ümnıü Halid'i getiriniz" buyurdu.
Ürriraü Halid (Hz. Peygamber'inyanına getirildi ve bu abayı ona giydirdi. Sonra "Eblî ve ahlikî= Eskit (ve yerine yenisini al) diye iki defa dûa etti. (Elbisenin güzelliğini ifade etmek için Ümmü Halid'e doğru "Senâhu senâhu, ey Ümmü Halid" diyerek aba üzerindeki sarı ya da kırmızı çizgiye bakmaya başladı. "Senâhu, senâhu" kelimesi Habeş dilinde 'güzel' demektir.[134][10]

Açıklama

el-Hamîsa: İki tarafında çizgileri bulunan; dört köşe ve siyan aba demektir.
Senâhu: Habeş dilinde güzel anlamına gelir.
Ümmü Halid Habeşistan'da dünyaya geldiği için Hz. Peygamber ona karşı aslı Habeşce olan bu kelimeyi kullanmıştır. Metinde geçen "ahlifi= yerine yenisini al" kelimesi Sünen-i Ebu Davud'un bazı nisalarında "ab-liki= eskit" şeklinde yazılmıştır.
Aslında "eblî" kelimeyisle "ahlikî" kelimesi arasında bir fark olmadığından "eblî" kelimesinden sonra "ahlikî" kelimesini kullanmak cümleye tekidden başka yeni bir mana kazandırmaz.

Metuf ile Matufun aleyh arasında bir farklılık olması gerktiğinden ikinci kelimenin "ahlikî" değil de "ahlifî" olması daha uygundur. Çünkü bu kelimede "eblî" kelimesinin ifade ettiği "eskit" kelimesinden fazla olarak "yerine yenisini almak " gibi bin mana da vardır. Nitekim 4020 numaralı hadis-i şerif bu gerçeği teyid ediyor.
Tarikat şeyhlerinden bazıları bu hadise dayanarak şeyhlerin müridleri-ne hırka giydirmelerinin sünnetden olduğunu sÖylemişlerdir.İmam Suyu ti'nin açıklamasına göre, Hz. Peygamber'in düşman üzerine gördermekte olduğu bir seriyyenin kumandanı olan Abdurrahman b Avf a bizzat kendi eliyle sarık giyilip sarığın ucunu aşağıya sarkatarak ona sarığın bu şekilde sarılmasını emrettiğine dair Beyhaki'nin Şuabü'l- imân isimli eserinde zikrettiği hadis-i şerif, hırka giydirmenin Hz. Peygamber'in sünnetinden olduğuna bu hadisten daha çok ve daha açık bir şekilde delalet eder. Çünkü;
1- Sûfiler başlarına takke giyerler. Hadis-i şerifteki sarık buna delalet eder.
2- Hz. Peygamber'in Hz. Abdurrahman'a elbise değil de sarık giydirmeşinin özel manası vardır ve bu durum başın taşıdığı şerefe de işaret etmektedir.
3- Hırka giydirmek biatlaşmak anlamına gelir. Hz. Peygamber, Ürnmü Halid'e sözü geçen hırkayı giydirdiği sırada biat edecek yaşta değildi. Bu bakımdan Beyhaki'nin naklettiği hadis hırka giydirmenin sünnetten olduğuna mevzumuzu teşkil eden hadis-i şeriften daha çok delalet etmektedir.
Avarifu'l- Maârif müellifi Sıhreverdî'nin de dediği gibi, her ne kadar Hz. Peygamber zamanından bugünküne benzer hırkalar yok idiyse de tarikat şeyhlerinden hırka giydirmeyi usul ittihaz edenler kesinlikle bir asla dayandıklarından onların bu gibi usullerini inkara kalkmak doğru değildir.[135][11]

3. Gömlek Giyme Hakkında Gelen Hadisler

4025... Ümmü Seleme'den rivayet olunmuştur; dedi ki: "Resulullah (s.a.v)'a elbiselerin en sevimli olanı gömlek idi.[136][12]

Açıklama

Kamış: Cepleri ve yenleri olan giysi demektir.
Türkçede buna gömlek derler.

Gömlek insanın vücuduna ridadan ve izardan daha rahat oturup vücut üzerinde kolayca durduğu ve örtünmeyi daha iyi sağladığı için Hz. Peygamber gömleği daha fazla sevmiş olabilir.
Burada k'âmîs kelimesiyle vücudu boyundan ayaklara kadar örten cep-li ve yenli elbiseleri kastedilmiş de olabilir. Bu durumda onun sevimli la-rafi, örtünme ihtiyacına birinci derecede cevap vermiş olmasıdır. Gömlek üzerine giyilen giysilerin örtünme ihtiyacına verdiği cevap ise bu şekildeki gömleğe nisbetle ikinci derecede kalır.[137][13]

4026... Ümmü Seleme'den şöyle dediği rivayet edilmiştir: Resıılullah (s.a.v)'a hiçbir elbise gömlekten daha sevimli değildi.[138][14]

4027... Esma binti Yezid'den şöyle dediği rivayet edilmiştir:
Resulullah (s.a.v)'ın gömleğinin yen(ler)i bileğe kadar (uzanır)dı.[139][15]

Açıklama

Burada "el" anlamına gelen "yedü" kelimesiyle"yan" anlamına gelen "kumm" kelimesinin yanya-na gelmesi, ikincinin birinciyi açıklama için gelmesinden başka bir manaya yorumlanamaz.
Tirmizi'nin rivayetinde de bu kelimeler "kummu yedi Resûlullah= Re-sulullah'rn kolunun yen(ler)i" şeklinde gelmiştir ki, Tirmizi'nin bu rivayeti daha açıktır.
Ebû Davûd Sünenindeki rivayette "kumm" kelimesinin "yed" kelimesini açıklamak üzere getirildiği kabul edilmediği takdirde ikisinden birinin fazladan getirilmiş olduğunu kabul etmek icap edecektir.
Mirkâtu's- Suûd isimli eserde açıklandığına göre, bu hadis-i şerifte kastedilmek istenen gömlek Hz. Peygamber'in yolculuk esnasında giydği gömlektir. Çünkü Beyhâkî'nin Şuabu'l- İman isimli eserinde rivayet ettiği hadiste Hz. Peygamber'in hazar vaktinde giydiği gömleğin yenlerinin parmaklarına kadar uzandığı, bundan fazlasını ise kestiği ifade edilmektedir.
Ancak mevzumuzu teşkil eden hadis-i şerifte tarif edilen şekildeki gömleği giymenin daha faziletli, Beyhâkî'nin eserinde tarif edilen şekildeki gömleği

giymenin ise caiz olduğu düşünülebilir. Yani bu iki hadis bu şekilde tevil edilerek araları telif edilebilir.[140][16]

4. Kaftanlar Hakkkında Gelen Hadisler

4028... el-Misver b. M ah rem e'd en rivayet olunmuştur; dedi ki:
Resulullah (s.a.v) (kendisine hediye olarak) verilen bir takım) kaftan-lan (halka) dağit(mış)tı, (fakat âmâ olan babam) Mahreme'ye hiç birşey vermemişti.
(Babam) Mahreme (bana), "Ey oğulcuğum, bizi Resulullah (s.a.v)'a götür." dedi. Ben de kendisiyle birlikte (Hz. Peygamber'in yanına gittim. (Hz. Peyamber'in bulunduğu yere varınca babam), "Gir onu bana çağ'ırı-ver" dedi. Ben de Hz. Peygamber'i çağırdım. Üzerinde (sözü geçen) kaftanlardan bir kaftanla birlikte babamın yanına çıktı ve;
"Şu kaftanı senin için saklaınıştıırTdedi. (Misver sözlerine devam ederek şöyle) dedi:
"Bunun üzerine (babam elleriyle) kaftana (iyice bir) baktı." Yezid b.
Halid: "Mahreme" diye ilave etti. Bundan sonraki kısımda da Kuteybe ile Yezid b. Halid şu sözü riveyette) birleştiler:
"Mahreme razı oldu" dediler. Kuteybe (bu hadisi), "İbn ebî Müley-ke'den" diyerek rivayet etti. (İbn Ebî Müleyke'nin) ismini söylemedik.[141][17]

Açıklama

Buhâri'nin rivayetinden anlaşıldığına göre Hz.Peygamber'in dağıtmış olduğu bu kaftanlar kendisine hediye edilmişti. Onlardan bir tanesini Mahreme'ye vermek üzere ayırmıştı.[142][18]
Bu hadisi Musannif Ebu Davud'a rivayet eden ravilerden Kuteybe, İbn Ebi Müleyke'nin ismini açıklamamıştır. Fakat Yezid b. Halid onun isminin Abdullah b. Ubeydullah olduğunu açıklamıştır.
Metinde geçen "radiye Mahreme" sözünün Hz. Peygamber'e ait olduğunu farzedersek, başında gizli bir soru edatı bulunduğunu da kabul etmemiz gerekir. Bu durumda cümlenin manası şöyle olur:
"Hz. Peygamber, 'Mahreme memnun oldu mu? diye (Hz. Mahreme'ye) sordu." Yahutta cümlenin başında soru edatı yoktur. Bu durumda cümle "Mahreme (bu kaftandan) memnun oldu" anlamına gelmektedir ve

Peygamber (s.a) bu cümleyi Mahreme'nin memnun olduğunu haber vermek için söylemiştir. Yahutta bu cümle, olduğu gibi Mahreme'ye aittir ve memnuniyetini belirtmek için söylemiştir.
Mahreme âmâ olduğundan onun kaftana bakması söz konusu olmayacağından, metinde geçen "kaftana baktı" cümlesi, kaftanı elleriyle yokla-yafak onu iyice tetkik etti anlamına gelmektedir. Nitekim tercüme de buna işaret ettik.
Hadis-i şerif kaftan giymenin caiz olduğuna delalet etmektedir.
Kaftan; Lehçesi Osmani'de açıklandığı üzere, "Türkide kaftan, farisiye nakille haftan yazılır. Kaba, üste giyilen astarsız entari, bir nevi ak, sade hilat-i taşrifat" demektir.[143][19]

Meşhur Olmaya Yarayan Elbise Giymenin Hükmü[144][20]

4029... ibn Ömer'den rivayet olunduğuna göre, Resuluiah (s.a.v) şöye buyurmuştur:
"Kim dünyada şöhret elbisesi giyerse Allah da ona kıyamet gününde benzerini giydirir." Muhammed b. İsa) Ebu Avâne'den (rivayet ettiği bu hadise) Hz. Peygamber'den naklen şu sözleri de ekledi: "Sonra onun üzerinde ateş

(ler) alevlenir."[145][21]

Açıklama

Bu hadis-i şerif İbn Mace'nin Sünen'inde, "Her jm dünyada şöhret elbisesini giyerse, Allah da onu kıyamet gününde zillet elbisesini giydirir."mealindeki lafızlarla rivayet edilmiştir.
İbn Esirin açıklamasına göre, şöhret elbisesinden maksat; halkın dikkatilerini üzerine çekmek maksadıyla giyilen, rengi veya biçimi halkın elbisesiniden farklı olan elbiselerdir. Bu elbiseyi giyen kimse halka çalım .satmak ve büyüklük taslamak niyetiyle giydiği için kıyamet gününde Allah onu cehennem ateşi ile cezalandıracaktır.
İbn Mâce'nin Sünen'indeki rivayette; bu gibi kimselerin kıyamet gününde zillet elbisesi giydirilerek cezalandıracağı ifade buyurulmaktadır. Cezalanıl

işlenen ameller cinsenden verileceği düşünülürse şöhret büyüklük taslama, gibi niyetlerle elbise giyen kimselere verilecek en uygun ce-zaninda onları böye zillete ve hakarete maruz bırakacak şekilde olmasın-nın hikmeti kolayca anlaşılır.
Bezlü'l-Mechud yazarının açıklamasına göre; halkın dikkatlerini çekmek, zfihd vetakva gösterisinde bulunmak, fakir görünmek gibi niyetlerle giyilen eski ve yamalı elbiseler de şöhret elbisesinden sayılır.
Hadis-i şeriff, şöhret elbisesi giymenin haram olduğuna delalet etmektedir.[146][22]

4030... Müseddid(in) Ebu Avâne'den rivayet etti(gine; göre Resulullah {s.a); "Dünyada şöhret elbisesi giyene Allah kıyamet gününde" dedikten sonra sözlerini şöyle tamamlamıştır:)
"(Ona) zillet elbisesi (giydirecektir)."[147][23]

4031... îbn Ömer'den rivayet olunduğuna göre; Resulullah (s.a.v)
"Kendisini bir kavme benzetmeye çalışan kimse o kavimdendir" buyurmuştur.[148][24]

Açıklama

Metinde geçen "teşebbehe" fiili, binası "tekellüf" olan "tefe’ul" babından geldiği için bu kelimeyi benzemeye çalışırsa diye tercüme ettik. Çünkü bu babda "tekellüf" "zorluk" manâsı vardır.
Bu bakımdan hadis-i şerifte, klik kıyafet gibi dış görünüş itbariyle meydana gelen değişikliklerin tümü değil, ancak kişinin kendi istemesi ve Özentisi ile meydana gelen benzemeler söz konusu edilmektedir. Binaenaleyh bu hadis-i şerif, kendi istek ve özentisi ile dış görünüşünü kafirler topluluğuna benzeten kimsenin, kafirler topluluğundan olduğu ve kâfirler topluluğunun İslam cemiyetinde yeri ne ise bu kimsenin yerinin de o olduğu; dış görünüşünü isteyerek ve Özenerek salihler topluluğuna benzeten kimsenin de gerçekte tam anlamıyla o salihler gibi olmasa bile, sahillere yapılan muamele ve ikrama layık olduğu ifade buyurulmaktadır.
Kılık kıyafetini salihler topluluğuna benzetmekle beraber , esas niyeti onlara benzemek olmayıp, halk arasında onlardan bilinip onlar gibi şöhrete

ve ikrama erişmek olan bir kimse ise, bir önceki hadis-i şerifte ifade buyurulan şöhret için elbise giymenin hükmüne girdiğinden Allah yolunda makbul değildir.
Hadis-i şerif, müslümanların dışındaki topluluklara kılık-kıyafet itibariyle benzemek caiz olmadığını; kişi kendisini hangi hususta bir kavime benzetmişse o hususta o kavimden sayıldığını ifade etmektedir.
Eğer kendisini küfürde bir kavime benzetmişse bu kimse kafirlikte o kavimle beraberdir. Günah ve isyanda benzetmişse günah ve isyanda onlarla beraberdir. Eğer herhangi bir kavme ait alametleri taşımakta onlara benziyorsa bu alametleri taşımanın dünyevi ve uhrevi sorumluluğunda onlarla beraberdir.
Nitekim diğer bir hadis-i şerifte, "Bizden başkasına benzeyen bizden değildir."[149][25] buyrulmuştur. ibn Teymiye ile İbn Hacer, bu hadisin senedinin hasen olduğunu söylemişlerdir.[150][26]

5. Yün Ve Kıl(Dan Dokunmuş Elbise) Giymek

4032... Aişe (ranha)'dan şöyle rivayet olunmuştur:
Resulullah (s.a.v) (bir sabah evden) çıktı, üzerinde siyah kıldan (dokunmuş) çizgili bir peştemal vardı.
Hüseyin (b. Ali: "İbn Ebu Zaide" yerine) Bize Yahya b. Zekeriyya rivayet etti, demiştir.[151][27]

4032/1... Utbe b. Abcles-Sülemî'rîen şöyle dediği rivayet olunmuştur: Resulullah (s.a.v)'tan (bana bir) elbise giydirmesini istedim de bana adi ketenden iki parça elbise giydiriverdi. Birde gördüm ki, arkadaşlarım arasında elbisesi en alizel olan benim.[152][28]

4033... Ebu Burde'den rivayet olunmuştur; dedi ki:
Babam bana: "Ey oğulcuğum, eğer sen bizi Peygamberimiz (s.a.v) ile beraber (olduğumuz günlerde) yağmura tutulmuş haldeyken bir görmüş olsaydın, kokumuzu koyun kokusu zannederdin" dedi.[153][29]

Açıklama

Miri: Yünden ya da kıldan dokunan kumaştır. Peş temal olarak kullanılır.

Murahhal: Çizgili kumaş demektir.
Hadis-i şerif, yün ve kıldan dokunmuş elbise giymenin caiz olduğuna delalet etmekledir. Ancak İmam Malik; yün ve kıldan dokunmuş elbise giymek zühd ve takva ile şöhret bulmasına sebep olabilmesi cihetiyle, kıl ve yünden elbise giymeyi 4029 numaralı hadisin hükmüne sokarak mekruh görmüştür.[154][30]

Bazı Hükümler

1. Hz. Peygamber ve sahabilerinin giyimleri çok sade ye hayatları çok mülevazi idi.
2. Şöhret kasdıyla olmamak şartıyla, kıl ve yünden dokunmuş elbise giymek caizdir.[155][31]

Yüksek (Fiyatlı) Elbise Giymenin Hükmü[156][32]

4034... Enes b. Malik'den rivayet olunduğuna göre;
Zu Yezen kralı, otuzüç (erkek veya dişi) deve karşılığında almış olduğu bir elbiseyi Resulullah (s.a.v)'a hediye etmiş; (Hz. Peygamber de) bu elbiseyi kabul etmiş.[157][33]

4035... İshak b. Abdillah b. el-Hâris'den rivayet olunduğuna göre; Resulullah (s.a.v), yirmi küsur deve karşılığında bir elbise satın alıp Zü Yezen (reisin)e hediye etmiş.[158][34]

Açıklama

Zû Yezen: Himyer ülkesidir. Zû Yezen kiralı daHimyer kiralıdır. Himyer ülkesinde "Yezen" isminde bir vadiyi koruduğu için bu ismi almıştır.
Bu babdaki hadis-i şeriflerden anlaşıldığına göre, Himyer meliki müslümanlığı kabul edince Hz. Peygamber'e 33 erkek veya dişi deve değerinde bir elbise hediye göndermiş, Hz. Peygamber de bu hediyeyi kabul edip karşılığında ona yirmi küsur deve karşılığında satın alınan bir elbise göndermiştir.
Ancak bu hadislerden 4034 numaralı hadis, senedinde Umare b. Zazan bulunduğu için tenkid edimiştir. Çünkü bu ravinin güvenirliliği ihtilaflıdır.

4035 numaralı hadis de mürseldir ve senedinde rivayetleri delil kabul edilmeyen Ali b. Zeyd b. Cüd'an vardır.[159][35]

Bazı Hükümler

1. Hediye almak cazdır.
2. Hediyeye hediye iie mukabeıe etmek müstehaptır.
3. Gösteriş için olmamak şartıyla, pahalı elbise giymek caizdir
Nitekim bu mevzuda İmam Kastalani şöyle diyor:
"Şöyle malum olsun ki, giyiniş ve görünüşte güzellik üç nevi üzeredir. Bir nevi beğenilen, bir nevi kötülerleridir. Bir nevi de ne beğenilen ne de kötiilenendir.
Birincisi, (beğenilen) şu nevi dir ki, Hak Teâlâ hazretleri için olur. Hak Teâlâ hazretlerinin taatına ve hükümlerinin infazına ilişkin olur. Nitekim Resulullah Efendimiz hazretleri, elçiler geldiği zaman kendini güzelleştirirdi. Yeni güzel ve hoşa gidecek elbiselerle cemalini gösterirdi. Bunun benzeri, savaş için harp aleti takınıp, savaş meydanında ipek elbiseler giyip kafirlere karşı salına salına yürümektir. Bütün bunlardan maksat i'la-yi kelimetullah (Allah'ın sözünü yüceltmek) olup islamın şerefini ve insanların efendisinin dininin şevketini göstermek olduğu için beğenilmiştir. Bu niyetle hareket edenler sevap ve mükafat kazanmış olurlar.
İkincisi; (kötülenen) şu nevidir ki, dünya ve başkanlık için olur.Giyi-nip kuşanmaktan maksadı, hak içinde giyimiyle böbürlenmek ve kibirlenmekten başka bir şey olmaz. İsteklerinin sonucu, kendini süsleyip donatmaktan ibaret olur.
Üçüncü nevi; (yani ne beğenilen ve ne de kötülenen) şu kısımdır ki, iki garazdan uzak olur. Yani, ne Allah için, ne de dünya için olur. Sadece şerefli şeriatın ruhsat verdiği güzel elbiseleri giyinip kuşanır, ama niyetinde ne İslâm dininin şevketini göstermek ne de halk arasında böbürlenip Kibirlenmek garazı bulunur. Bu takdirde o kimse ne beğenilmeye ve övülmeye layık olur, ne de kötülerime" ' Hak etmiş bulunur.[160][36]

Kaba (Dokunmuş) Elbise (Giymek)[161][37]

4036... Ebû Bürde'den, şöyle dediği rivayet edilmiştir:
Aişe (r.anha)'nın yanına girdim Bize Yemen'de yapılan kaim bir peşte-

mal ile mülebbede diye isimlendirilen bir giysi çıkardı ve; "Allah'a yemin ederim ki, Resulullah şu iki elbisenin içinde vefat etti" dedi.[162][38]

4037... Abdullah b. Abbas'ın şöyle dediği rivayet olunmuştur:
(Kendilerine) Hârûriyye (isim verilen Haricîler, Hz. Ali ile savaşmak üzere yola) çıktıklarında ben Ali(r.a)'ın yanma vardım. (Beni Hârûrilerle görüşmekle görevlendirip:)
(Haydi) şu topluluğa gidip (onlarla bir görüş), dedi. Ben de Yemen kumaşlarımın en güzelini giydim (ve yola koyuldum).
Ebû Zümeyl, (hadisin burasında) "İbn Abbas, güzel ve görkemli bir adam idi" demiştir.
(İbn Abbas, sözlerine şöyle devam etti): Onların yanma vardım. (Bana), "Merhaba ey Abbas'ın oğlu!" dediler. (İbn Abbas da onlara): "Beni (bu elbiselerden dolayı) niçin ayıplıyorsunuz? Ben elbiselerin en güzelini Resulullah (s.a.v)'ın üzerinde gördüm" cevabını verdi.
Ebû Dûvud dedi ki: Ebû Zümeyl'in adı, Simak b. el-Velid el-Hanefi'dir.[163][39]

Açıklama

Kîsâ-i Mülebbede: Bazılarına göre yamalı elbise demektir; bazılarına göre de yoğun ve sık dokunmuş, keçeye benzer bir elbise demektir.[164][40]
Haruriyye: Haricilerdir. Harura denilen yere nesbetle onlara "Haruri-ler" denmiştir. Harura Kufe'nin dışında bir köy adıdır. Sıffın harbinde bunlar İmam Ali'nin ordusundan ayrıldıktan sonra burada toplanmışlardır.[165][41]
Haricilerin başlattıkları hareket şiddetini artırınca İmam Ali onlarla muharebe etmek, münazara ve münakaşa suretiyle fikirlerini reddetmek üzere harekete geçti...
İmam Ali onlarla Nahrevan'da Safer 38) H. (17 Haziran 658 M.) tarihinde harbetti. Orada er-Râsibî ile birlikte gurubunun bir çoğu öldürüldü. Ancak pek az miktarı kurtulabildi.[166][42]
Bu Babdaki hadis-i şerifler, Hz. Peygamber'in, yerine göre kaba dokunmuş veya kıymetli elbeseler de giydiğini ifade etmekte ye bu çeşit elbiseleri giymenn caiz olduğuna delalet etmektedir.

Hafız ibn Kayyım'ın ifade ettiği gibi, Fahr-i Kainat Efendimizin elbise hususunda belli bir çeşide, renge münhasır bir adeti yoktu. Bir başka ifadeyle her zaman aynı vasıfları taşıyan elbiseler giymezdi. Hangisi eline geçerse onu giyerdi. Bazen yünlü, bazen pamuklu, bazen kaba dakunmuş Yemen kumaşı; bazen yeşil, bazen kırmızı çizgili, bazen beyaz renkli elbiseler giyerdi.
Bunlardan bazılarım tercih etmiş olmakla beraber diğelerini giymeyi de mubah kılmıştır.
Yasak olan elbise; gösteriş, riya ve tefahur gibi Allah'ın hoşlanmadığı niyet ve duygularla giyilen ve avret mahallerini örtmeyen elbiselerdir.
Bazılarına göre Hz. Peygamber pahalı elbiseleri, hediye edenlerin gön lünii almak ve pahalı elbise giymenin caizliğini göstermek için giymiş fakat onları uzun süre üzerinde tutmamış, giydikte kısa bir süre sonra hemen çıkarıp hibe etmiştir.[167][43]

6. İpekli (Kumaş Giyme) Hakkında Gelen Hadisler

4038... (Abdullah b. Sa'd b. Osman'ın) babası Sa'd'dan rivayet olunmuştur; dedi ki:
Buhara'da beyaz bir katıra binmiş, (başı) üzerinde ipekli siyah sarık bulunan bir adam gördüm. "Bunu bana Resulullah (s.a.v) giydirdi" diyordu.
Bu (hadis) Osman'ın rivayet ettiği lafızlarladır. (Çünkü senedde geçen ve) ihbar (ifâde eden "ahberenî" kelimesi) Osman'ın rivayetinde bulunmaktadır.[168][44]

4039... Ebû âmir yahutta Ebu Malik'den rivayet olunduğuna göre; kendisi Resulullah (s.a.v)'ı şöyle buyururken işitmiş:
"İleride ümmetimden ipekli kumaşı ve saf ipeği helal sayacak bir takım kimseler türeyecektir" (Abclurrahman b. ganm el-Eş'ârî dedi ki: Ebû Ârnir ya da Ebû Malik burada bazı sözler (daha) rivayet etti. (Fakat ben tesbit edemedim. Bu kelimelerden sonraki rivayeti şöyledir: Hz. Peygamber sözlerine devam ederek) dedi ki: "Onlardan (geriye kalan) diğer kısımda maymun ve domuz kılığına sokulur. (Bu durum) kıyamete kadar (Böyle devam eder gider)."

Ebû Dâvud dedi ki: Resulullah (s.a.v)'ın sahabilerinden yirmi kişi yahutta daha fazlası ipek giymiştir. Enes ile Bera b. Azib bunlardandır.[169][45]

Açıklama

Bab başlığında geçen "el-hazzu" kelimesi "kalın ipek anlamına gelir. Bazılarına göre bu kalime "erkek tavşan" demek olan "eRtuzez" kelimesinden türetilmiştir. Kamus yazan Fîruzâbâdi bu görüştedir. Bazılarına göre de bu kelime tavşan tüyünden yapılan elbiseler için kullanılır. Tavşan tüyünden yapılmış olduğu için bu ismi almıştır. Münziri bu görüştedir.

en-Nihâye yazarı İbnü'l- Esîr'e göre, bu kelime ipek ve yjin karışımı kumaşlar için kullanılır.

İbnü'l- Arabi, bu kelimenin; çözgüleri ipek olan, dokuma maddesi de ipekten başka bir madde olan yahutta tersi olan kumaşlar için kullanıldığını söylüyor.

Söz konusu kelime üzerinde ileri sürülen bütün bu görüşler, onun saf ipek olmayıp içinde ipek karışımı bulunan elbise anlamına geldiğim ort-ya koyduğundan biz bu kelimeyi "ipekli kumaş" şeklinde tercüme ettik.

4039 numaralı hadisi rivayet eden sahabinin kim olduğu kesin olarak bilinmiyor. Onun Ebû Âmir (r.a) ile Ebû Mâlik (r.a)'den birisi olması gerekmektedir. Bilindiği gibi sahabilerden hepsi de güvenilir kimseler olduğundan onların kimliğini kesin, olarak tesbit edememek hadisin sıhhatine zarar vermez.

Yine aynı hadiste, Hz. Peygamber'in bu hadisinin bir kısmının ravi tarafından iyice tesbit edilemediği ifade edilmektedir. Gerçekten de bu hadisin bir kısmı burada zikredilmemiştir.

Hadisin tamamı Buhari de şu manaya gelen sözlerle ifade edilmektedir:

"Ümmetimden muhakkak bir takım zümreler türeyecektir. Bunlar zina etmeyi, epekli elbise giymeyi, şarap içmeyi, def ve dümbelekler ile eğlenmeyi helal sayacaklardır. (Bunlardan) birtakım (acımasız, bencil) insanlar dağ başına çıkarlar. Onlara ait koyu sürüsü ile çoban sabahları yanlarına gelecek, Akşam gidecek Bunlara bir fakir hacet için gelecek de bu (duygusuz insan)lar o fakire; haydi (bugün git) yarın gel, diyecekler. Bunun üzerine Allah (sevip eğlendikleri) dağı üzerlerine indirerek bir kısmını

helak edecek, (sağ kalan) öbürlerini de kıyamet gününe kadar maymun ve domuz suretlerine tebdil edecek. "[170][46]

Bazı Hükümler

İpekli elbiseler giymek erkeklere haramdır.Nitekim 4057 numaralı hadis-i şerifte buna delalet etmektedir.
Ancak Hanefi fıkıh kitaplarından Hidaye'de açıklandğı üzere; ipekten olan kısım, nişane ve elbise etrafına çevrilen dikiş gibi dört parmak miktarı kadar az olursa ona ruhsat vardır.[171][47]
Bezlü'l-Mechud yazarının açıklamasına göre; bu yasaklar saf ipek hakkındadır, tavşan tüyünden yapılan ipekler için geçerli değildir.
İpekli elbiseler giymenin caiz olduğunu ifade eden rivayetler, tavşan tüyünden yapılan ipeklerle ilgilidir. İpekten dokunan elbiselerle ilgili değildir.
İpek giymenin helal olduğunu söyleyen bazı sahabilerin bu sözlerini tavşan tüyünden yapılan ipekli elbiselerle ilgili olması da mümkündür.
Şevkani'nin belirttiği gibi; esasen sözü geçen sahabilerin bu görüşlerinin saf ipek hakkında olduğu- düşünülse bile onların bu görüşü saf ipekten dokunmuş elbise giymenin haramlığım değiştirmez. Çünkü Fahr-i Kainat Efendimiz; ileride ipekli elbise giyen birtakım zümrelerin türeyeceğini haber vermiş ve onlar hakkında tehditte bulunmuştur.
2. Bazı kimselerin suretlerinin maymun veya domuz suretine çevrilmesi bu ümmette de görülecektir.
Ancak bazı kimseler; bu değişiklir hakiki manada suret değişikliği olmayıp ahlaklarında meydana gelecek değişiklik olduğunu sÖylemişİerse de, bunun hakiki manada bir değişiklik olması hadisin siyakına daha uygundur. Nitekim Hattabi de böyle demiştir.[172][48]
İbnü'l-Arabi'de, hadisteki maymun ve domuz suretine Mesih ve tebdilin geçmiş ümmetlerde olduğu gibi hakikat olduğunu, ancak tebdil-i ahlaktan kinaye de olabileceğini söylemiştir.[173][49]

7. Saf İpek(Ten Dokunmuş Elbise) Giyme Hakkında Gelen Hadisler

4040... Abdullah b. Ömer'den divayet olunduğuna göre; Ömer b. el-Hattâb, Mescidin kapısı önünde (saf ipekten dokunmuş) çizgili bir elbisenin satılmakta olduğunu görmüş ve:
Ey Allah'ın Rasulü, şu elbiseyi sen satın alsan da cuma günleri ve elçiler geldiği vakit giysen, demiş. Resulullah (s.a.v) da:
"Bunu ancak ahirette nasibi olmayan kim(ler) giyer" buyurmuş. (Bir süre) sonra Resulullah (s.a.v)'a (bu elbiselerden bâzı elbiseler gelmiş ve onlardan birini Ömer b. Hattab'a vermiş. Hz. Ömer de:
Ey Allah'ın Resulü! Sen bu elbiseyi bana giydirdin. Halbuki (geçenlerde mescidin önünde satılmakta olan) Utarid'in elbisesi hakkında söyleyeceğini söylemiştin, demiş. Bunun üzerine Resulullah (s.a.v):
"Ben onu sana giyesin diye giydirmedim" buyurmuş.
Ömer b. Hattab da onu Mekke'de buluna bir müşrik kardeşine giydirivenniş.[174][50]

4041... Şu (bir önceki hadis-i şerifte geçen) hadise Salim b. Abdillah'ın babasından da (rivayet olunmuştur. Şu farkla ki, Salim'im babası) bu rivayette şunları söylemiştir. (Bir süre) sonra (Hz. Peygamber) Hz. Ömer'e kaba ipekten dokunmuş bir cübbe gönderdi ve: "Bunu satarsın ve onun (parasıy)la ihtiyacını karşılarsın" buyurdu.[175][51]

4042... Ebû Osman en-Nehdî'den şöyle dediği rivayet olunmuştur: Ömer (b. el-Hattab) (r.a), Utbe b. Ferkad'a (şu mealde bir) mektup yazmıştır:
"Peygamber (s.a.v) ipeği (erkeklere) yasaklamıştır. Ancak, şöyle iki, üç ve dört parmak kadar olanı müstesnadır.[176][52]

4043... Ali (r.a.)'den rivayet olunmuştur; dedi ki:
Resulullah (s.a.v)'a, (saf ipekten dokunmuş) çizgili bir elbise hediye edilmişti. Onu bana gönderdi. Ben de onu giyip yanına vardım. (Bu elbiseyi üzerimde görmesinden mütevellit) yüzünde öfke (alametleri) gördüm ve (bana hitaben):
"Ben onu sana giyesin diye gördermedim" buyurdu ve bana (bu elbiseyi hanımlarıma vermemi) emretti, ben de (tuttum) onu yakınlarımdan olan hanımlarıma paylaştırdım.[177][53]

Açıklama

SİyerÂ: Saf ipekten yapılmış elbisedir. Bu kelime muhtelif şekillerde izah edilmiştir. Hatta altın diyenler olduğu gibi; uzun çizgili, renkli bir nebattır diyenler bile olmuştur. es-Sihah adlı lügatta siyerâ; san çizgili bir kumaştır denilmiştir. Burada ondan halis ipekli kumaş kastedildiğinde bir şüphe yoktur. Çünkü ittifakla haram olan budur.

Halâk: Hayırlı nasip ve salah manasına gelir. Bunun, hürmet ve din manasına geldiğini söyleyenler de olmuştur. Şu halde bu kelimenin geçtiği cümleye üç türlü mana verilebilir.

1. "Bunu ancak ve ancak ahirette nasibi olmayanlar giyebilir."

2. "Bunu ancak ve ancak hürmeti olmayanlar giyer."

3. "Bunu ancak ve ancak dini olmayanlar giyer"[178][54]

Birinci kavle göre bu cümle kafirlere hamledilmiştir. ikinci ve üçüncü kavillere göre hem müslümana hem de 'kafire şamildir.

Mescid-i Nebevi'nin kapısı önünde ipek elbise satan şahsın adı Utarid b. Hâcid b. Zürâre idi. Bu zat kumaş tüccarı idi, geçimini bu yoldan sağlardı.

Hz. Ömer'in kendisine Hz. Peygamber tarafından hediye edilen ipekli kumaşı verdiği müşrik kardeşi, Nesâi'nin açıklamasına göre anne bir kardeşi idi. Onun isminin Osman b. Hakim olduğu söylenir. Hz. Ömer'in diğer kardeşi Zeyd b. el-Hattâb ise müslüman idi, hatta müslümanlığı Hz. Ömer'den önce kabul etmişti.

Hz. Ali'nin, Hz. Peygamber'in hayatı süresince Hz. Fatıma'dan başka bir hanımı olmadığından hadis sarihleri, 4043 numaralı hadisin metninde geçen "onu hanımlarım arasında bölüştürdüm." anlamına gelen cümleye "onu yakınlarımdan olan hanımlara bölüştürdüm" manasım vermişlerdir, Yine hadis sarihleri, Müslim'in Sahih'inde geçen,"Bunu baş bezi olarak Fatımalar arasında taksim et" mealindeki cümleye bakarak; Hz. Ali'nin bu kumaşı Fatıma binti Resulullah (s.a.v), Fatıma binti Esed (ki bu hanım Hz. Ali'nin annesidir), Faüma binti Hamza, b. Abdulmuttalib, Fatıma binti Şeybe b. Rabia (ki bu hanım, Akil b. Ebu Talib'in hanımıdır) arasında paylaştırdığını söylemişlerdir.[179][55]

Bazı Hükümler

1. Erkeklerin ipek elbise giymeleri haramdır ipekten dokunmuş elbise giymenin kadınlara helal olması ise, "Peygamber Efendimiz, bir elinde ipekten bir kumaş, diğer elinde de altınla çıktı ve: Bu ikisi ümmetimin erkeklerine haram, kadınların? helal kılınmıştır, buyurdu" mealindeki 4057 numaralı hadis-i şerifle sabittir.
Ancak üç dört parmak miktarı kadar az olursa ona ruhsat vardır. İpekten nişane ve elbise etrafının dikişi gibi. Karışık ipekliye gelince; Şafıiİe-re göre, vezn itibariyle ipeği fazla gelmedikçe giyilmesi haram değildir. Hanefilere göre ise, İtibar argacadır.
2. Mescit kapılarında alışveriş yapmak caizdir.
3. Faziletli kimseler de bizzat ticaretle meşgul olabilirler.
4. Giyilmesi caiz olmayan şeyin temellükü ve hediye edilmesi caizdir.
5. Kafir olan oğlan kardeşe ihsan ve yardım caizdir.
6. Kafire hediye vermek caizdir.
7. Cuma günleri ve kabul günlerinde güzel elbise giymek meşrudur.
8. Dünyada ipek giyen erkekler ahirette ondan mahrum kalacaklardır.
Dünyada ipek giyen erkekler, bazı ulemaya göre; tövbe etsinler etmesinler ahirette ondan mahrum kalacaklardır. Ekseri ulemaya göre ise, tövbe edenler ahirette mahrum kalmayacaklardır.
Mezhep imamlarının bu mevzudaki görüşlerini 4054 numaralı hadisin şerhinde açıkladık.[180][56]

8. İpek Elbise Giymeyi Hoş Görmeyenler (İn Rivayet Ettikleri Hadisi Şerifler)

4044... Ali b. Ebî Tâlib(r.a)'den rivayet olunduğuna göre;
Resulullah (s.a.v), Kassiyy ipeklisi (riden yapılmış elbise giymek) ile asfurla boyanmış elbise giymeyi, altın yüzük takınmayı ve rükûda Kur'an okumayı yasaklamıştır.[181][57]

Açıklama

Elkasiyyü" kelimesi, çeşitli şekillerde açıklanmştır. Hattabi'ye göre bu, Mısır'dan getirilen ve içinde ipek karışımı bulunan bir kumaş türüdür.
Bazılarına göre ise bu, "Elkâss" denilen bir memleketten getirilen bir kumaştır. Sözü geçen memlekete nis-bet edilmesinden dolayı bu ismi

almıştır. Bu kelimenin aslının "Elkâzz" olduğu, fakat sonradan "zay" harfi "sin" harfine değiştirilerek bu şekle geldiğini söyleyenler de vardır.
Kamus yazarına göre, Elkaziyyü; "ibrişim" denilen ipek türünden dokunmuş olan bir kumaştır. Kamus yazarının bu açıklanmasından anlaşılıyor ki, "el-Kasiyyü" bir çeşit ipekli elbisedir. İmam Nevevî'nin açıklamasına göre o, içerisinde ipek karışımı bulunan kumaştır. Kalitesiz ipek anlamına geldiğini söyleyenler de olmuştur.
Mevzumuzu teşkil eden bu hadis-i şerif, Hz. Ali (r.a)'nin ipekli elbise giymeyin caiz görmediğini ifade etmektedir.
Hafız İbn Hacer'in açıklamasına göre, ulema ipekli elbise giymenin hükmü konusunda ihtilafa düşmüşlerdir.
Ulemadan bir kısmına göre ipekli elbise giymek her halükarda hem kadınlara hem de erkeklere haramdır. Sahabilerden Hz. Ali ile Hz. Ömer , Huzeyfe, Ebü Musa ve İbn ez-Zübeyr (r.a); tabiilerden de Hasan-ı Basrî ile İbn Şîrîn (r.a)'in bu görüşte oldukları rivayet olunmuştur.
Bazılarına göre de, 'hadis-i şeriflerde geçen ipek elbise giyme yasağı, onu kibirlenerek ve bötoüklenerek giyenler içindir. Kibire düşmeden giyenler için değildir. Yanıtta hadislerde geçen fea yasağın hükmü keraheti tenzihiyyedir, haramhk değildir.
Ancak bu ikinci gönişü&.işab.^si&liji aşıkür. Çünkü ipek giymekle ilgili hadis-i şeriflerde bulunan tehditler ipek giymenin haramlığım açıkça ortaya koymaktadır.
Mezhep imamlarının bu mevzudaki görüşlerini 4054 numaralı hadisin şerhinde açıkladık.
Mevzumuzu teşkil eden hadis-i şerifte Hz. Peygamber'in yasakladığı ifade edilen hususlardan biri de, sanya boyanmış elbise giymektir. Mezhep imamlarının sarıya boyanmış elbise giyme hakkındaki görüşleri şöyledir:
1- Şafiilere göre, erkekler için tümü ya da büyükçe bir kısmı aşfurla boyanmış elbise giymek mekruhtur. Fakat üzerinde aspurdan noktalar bulunan elbise giymekte bir sakınca yoktur. Kırmızı, sarı, siyah ve beyaz renkli elbiseler giymek ise ne haramdır, ne de mekruhtur.
2- Hanbelilere göre ise, za'ferân ve saf kırmızı renkle boyanmış elbise giymek erkekler için mekruhtur. Fakat bu renklerle başka renklerin karışımı ile boyanmış elbise giymekte bir kerahet yoktur. Aspurla boyanmış elbise giymek erkekler için mekruhtur.[182][58]

3- Malikilerin meşhur olan bu görüşüne göre, kırmızı ve sarı boya ile boyanmış elbiseler giymek mekruhtur.”[183][59]
Hanefîlere göre ise , beyaz elbise giymek müstehaptır. Nebati ve kırmızı renkte elbise giymek ise mekruhtur.
San ve kırmızı zaferanla boyanmış elbise giymek de erkekler mekruhtur. Aspur ile sarı ve kırmızı zaferan dışındaki renklerde sakınca yoktur.[184][60]
Hadis-i şerifte Hz. Peygamber'in yasakladığı ifade edilen hususlardan biri de altın yüzük takmaktır.
İmam Nevevi'nin açıklamasına göre, ulema erkelerin altın yüzük takınmalarının haram, kadınların takınmalarının ise mubah olduğunda icma etmişlerdir.
Hattabi'ye göre; bu hadis-i şerifte söz konusu edilen eşyaların yasaklı-ğı erkekler içindir, kadınlar için değildir.
Ayrıca hadis-i şerif, rüku halinde Kur'an okumanın haram olduğuna delalet etmektedir. Çünkü namazda Kur'an-ı Kerim okumanın yeri kyam-dır. Rükû ve sücûd ise kıraat mahalli değildir, teşbih ve dua mahallidir. Nitekim Fahr-i Kainat Efendimiz bir hadis-i şerifte: "Dikkkat edin ki, ben rükû ve secde halinde Kur'an okumaktan nehyolundum. Rükuda Allahu Teala'yı tazim edin. Secdede ise dua etmeye çalışın. Zira secde halinde duanızın mestecab olması çok umulur "[185][61] buyurmuştur.[186][62]

Bazı Hükümler

1. Erkeklerin ipekten dokunmuş elbise giymeleri haramdır
2. Sarıya boyanmış elbise giymek caiz değildir.
3. Altın yüzük takmak erkeklere haramdır.
4. Rükûda Kur'an okumak haramdır. Bir numara sonra gelecek hadiste açıklandığı üzere secde halinde Kur'an okunmasının hükmü de böyledir.[187][63]

4045... Şu (bir Önceki hadis) Ali b. Ebî Talib (r.a)'den de rivayet olunmuştur. (Bu rivayetinde Hz. Ali şöyle dedi:
(Resulullah (s.a.v) beni), rükûda ve secdede (Kur'an) okumaktan menetti.[188][64]

4046... Şu (bir önceki hadis-i şerif} İbrahim b. Abdullah'dan da rivayet edildi. (Şu farkla ki İbrahim b. Abdullah bu rivayetinde bir önceki hadise şunları da) ilave etti: "Sizi hehyetti demiyorum.[189][65]

4047... Enes b. Mâlik'den rivayet olunmuştur; dedi ki: Rum kralı, Peygamber (s.a.v)'e saf ve ince ipekten, yenleri geniş bir kürk hediye etti de onu giyindi. Ben (hâlâ Peygamber Efendimizin) titreşmekte olan yenlerini görüyor gibiyim. Sonra (Hz. Peygamber) o kürkü Cafer'e gönderdi. Cafer'de onu giyinip Hz. Peygamber'in huzuruna geldi. Peygamber (s.a.v) de (ona):
"Ben (bunu) giyesin diye vermedim" buyurdu. (Cafer): Öyleyse onu ne yapayım? diye sordu.
(Hz. Peygamber de):
"Onu kardeşin Necâsî'ye gönder" cevabını verdi.[190][66]

4048... İmran b. Husayn'dan rivayet olunduğuna göre; Allah'ın Peygamberi' (s.a.v) şöyle buyurmuştur:
"Ben kızıl renkli eğer yastığına binmem, aspurla boyanmış elbise giymem, (yakası) ipekle çevrili elbise giymem" (Katade) dedi ki: Hasan (bu son cümleden maksadın, yakası ipekle işlenmiş elbise Iduğunu anlatmak için, cümleyi söylerken kendi) gömleğinin yakasına işaret etti. (Katade sözlerine devam ederek) dedi ki:
(Hz. Peygamber daha sonra şöyle) buyurdu:
"Dikkatli olun! Erkeklerin esansı, rengi olmayan kokudur. Uyanık olun! Kadınların esansı, kokusu olmayan renktir." (Bu hadisin ravile-rinden) Saîd (b. Ebî Arûbe) dedi ki: Öyle zannediyorum ki, Katade (şöyle) dedi: Ulema (burada geçen) kadınların esansı" sözünün, kadınların dışarı çıkmalarıyla ilgili olduğunu (evinde) eşinin yanında olduğu zaman ise istediği esansı sürünebileceğim söylediler.[191][67]

Açıklama

Her ne kadar 4047 neki hadiste, Rum kralı Herak liyüs'ün Hz. Peygamber'e hediye elarak gönderdği kürkün saf ipekten olduğu ifade ediliyorsa da İbnü'ül-Esîr'dediği gibi; bir kürkün her tarafının tümüyle ipekten olması pek mümkün olmadığından, onun sadece kenarlarının ipekle çevrili bir kürk olduğu ve bu yüzden de ondan ipek kürk diye bahsedildiği anlaşılmaktadır.

Bazılarına göre, bu kürkle kastedilmek istenen geniş bir cübbedir. Gerçekten kürkten maksat cübbe ise o zaman te'vile lüzum yoktur. Çünkü ipekten bir cübbenin bulunması mümkündür.
Sözü geçen hadis- şerif Hz. Peygamber'in kürk ve bornoz gibi aba cinsinden genişçe giysiler giydiğini ifade etmekte ve onların içerisinde namaz kıldıgına delalet etmektedir. Nitekim Ömer b. el-Hattab (r.a)'dan rivayet edilen bir hadis-i şerifte gerçekten, Peygamber,elleri kürkün içinde iken namaz kılmıştır' denilmektedir.[192][68]
Ancak Hz. Peygamber, Rum kralının gönderdiği ipekli kürkü giydikten bir süre sonra ipekli elbise giymek yasaklanmış Hz. Peygamber de onu Cafer'e hediye etmiştir. Nitekim şu hadis-i şeriflerde ipekli elbise giymenin sonradan yasaklandığını ifade etmektedirler.
1. İpekli elbise yasaklanmadan önce Ükeydir, Hz. Peygamber (s.a.v)'e ipekten bir cübbe hediye etmişti. Hz. Peygamber onu giydi. Halkın pek hoşuna gitmişti. Bunun üzenine Hz. Peygamber:
"Varlığım elinde olan Allah'a yemin olsun, Sa'd b. Muâz'ın cennetteki mendilleri bile bundan daha güzeldir."[193][69] buyurdu.
2. Resulullah (s.a.v)'a ipek bir kaftan hediye edilmiş, o da onu giymişti. Sonra onunla namaz kıldı. Sonra giderek hoşîanmazmış gibi şiddetle çekip çıkardı ve: "Bu takva sahiplerine yaraşmaz" buyurdu.[194][70]
3. Peygamber (s.a.v) bir gün kendisine hediye edilen ipekten bir elbise giymişti. Sonra onu çabucak çıkarıp Ömer b. Hattab (r.a)'a gönderdi. Kendisine: Onu ne çabuk çıkardın ya Resulallah? dediler. O da:
"Beni ondan Cebrail rnenetti" buyurdu. Derken Ömer (r.a) ağlayarak çıkageldi ve:
Ey Allah'ın Resulü, hoşlanmadığın bir şeyi bana verdin. Şimdi benim halim ne olacak? dedi. (Hz. Peygamber de):
"Onu ben sana giyesin diye vermedim, sataşın diye verdim" buyurdu. Hz. Ömer de onu iki dirheme sattı.[195][71]
Bütün bu hadisler ipek elbise giymenin sonradan yasaklandığına, bu yasaktan sonra Hz. Peygamber'in sahabilerinin bir daha ipekli elbise giymediklerine delalet etmektedir.
Her ne kadar Hz. Peygamber'in ipekten yaması olan, kenarları ipekle işlenmiş bir cübbesi olduğunu ifade eden bir hadis varsa da bu hadis[196][72]

anlattığımız gerçeğe aykırı değildir. Çünkü Aliyyü'l Kâri'nin dediği gibi, sözü geçen ciibbedeki ipek miktarı dört parmağı geçmiyordu. 4049 numaralı hadis-i şerifte açıkladığımız gibi, dört parmak miktarını geçmeyecek kadar az ipek karışımı bulunan elbiseyi giymek caizdir. Hanefi ulemasının görüşü de budur. Fakat bu kadarından da kaçınmak takva gereğidir. 4048 numaralı hadis-i şerif, toplum huzuruna çıkmak, halk arasına katılmak isteyen bir kimsenin vücudunda bulunan çirkin kokuları hissettirmeyecek ve onları bastıracak şekilde güzel kokular sürünmesinin müstehap olduğuna delalet etmektedir. Ancak erkeklerin sürüneceği bu kokuların renksiz olması gerekir. Çünkü renklerle bezenmek kadınlar içindir.

Kadınların da, tesettüre riayet etmek şartıyla, kokusu olmayan allıklar sürünmeleri caizdir. Erkeklerin dikkatlerini çekerek göz zinası işlemelerine sabep olacağı için kadınların dışarı, çıkarken kokulu allıklar sürmeleri haramdır. Nitekim bir hadis-i şerifte: "Her göz (yabancı bir kadına şehvetle baktığı zaman)zina işlemiştir. Kadın da güzel koku sürünerek bir meclisten geçtiği vakit böyledir, yani zina işlemiştir."[197][73] buyurul-muştur.[198][74]

Fakat kadınlar evlerinde iken istedikleri kokuyu sürünebilirler.[199][75]

4049... Ebû'l-Hüsayn el-Heysem b. Şefiyy'den rivayet olunmuştur; dedi ki:

Ebû Âmir diye anılan bir arkadaşımla Kudüs'te namaz kılmak için yola çıkmıştım. (Arkadaşım) Meâfirli bir kimse idi. (O sırada Kudüs) vaizi olan kimse sahabeden Ezdli ve Ebû Reyhan diye anılan birisiydi. Arkadaşım mescide benden önce vardı. Ben de arkasından varıp yanma oturdum. Bana, "sen hiç Ebû Reyhan'ın vaazlarında bulundun mu?" dedi. (Ben de) "Hayır cevabını verim (Bunun üzerine bana şunları) anlattı:

Ben onu (şöyle) derken işittim:

Peygamber (s.a.v) on şeyi yasakladı:

1) Törpüleyerek dişlerinin uçlarını inceltmeyi,

2) Dövme yapmayı,

3) (Kadınlar için) yüzdeki kılları, (erkekler için de yüzdeki beyaz kılları) yolmayı,

4) Arada bir örtü olmaksızın erkeğin erkekle (çıplak olarak) yatması-

5) Kadının kadınla (çıplak olarak ve) arada bir perde olmaksızın yatısını,

6) Kişinin elbisesini altına, ecnebiler gibi ipek koymasını,

7) Yahutta (elbisesinin) omuzlarına ecnebiler gibi ipek koymasını,
8) Başkalarının mallarını yağma etmeyi,
9) Pars (derisinden yapılmış eşya) üzerine oturmayı,
10) İdareciler dışındaki kimselerin yüzük takınmalarını,
Ebû Dâvud dedi ki: Bu hadisin diğer yollardan gelen rivayetlerinde zikredilmeyip de sadece bu yoldan gelen rivayetinde zikredilen kelime "yüzük" kelimesidir.[200][76]

Açıklama

İliya: Kudüs-i Şeriftir. Burada namaz kılmanın fazileti çok büyüktür. Nitekim bir hadis-i şerifte:
"Bir kimse sadece Kudüs-i Şerifteki Mescid-i Aksa'da namaz kılmak maksadıyla evinden çıkar da orada namaz kılarsa, en azından doğduğu günkü gibi günahlarından arınmış olur" Duyurulmuştur.
Bu bakımdan Harem-i Şerifte ve Mescid-i Nebevi'de namaz kılmak için özel olarak yolculuğa çıkmak caiz olduğu gibi, Mescid-Î Aksa'da namaz kılmak için özel olarak yolculuğa çıkmak da caizdir.
Mevzumuzu teşkil eden bu hadis-i şerifte bu on şeyin yasaklandığı ifade Duyurulmaktadır:
1- Dişleri törpüleyerek uslarını inceltmek. Bunu daha ziyade genç görünmek isteyen yaşlı kadınlar yapar. İçerisinde Allah'ın yarattığı bir organın şeklini değiştirmek ve insanları aldatmak gibi haram fiiller bulunduğundan bu fiil haram kılınmıştır.
2- Dövme yapmak veya yaptırmak. Deri, iğne veya çuvaldızla delinerek içine sürme veya benzeri bir şey doldurulur, o yer renk tutarak ebe-diyyen çıkmama şartıyla boyalı kalır. 4168-4170 numaralı hadislerde de açıklanacağı üzere, "dövme, kadına da, erkeğe de, yapana da, yaptırana da haramdır." Yalnız küçüklere yapılırsa henüz mükellef olmadıkları için günahı sadece yapanlara olur.[201][77]
3- Kadınların yüzlerindeki kılları yolup yaratılışlarını değiştirmeye çalışmaları yasaklandığı gib erkeklerin yüzlerindeki beyaz kılları yolmaları da mekruhtur. Bir musibet anında kişilerin saçlarım sakallarım yolmaları da bu yasağın şümulüne girer.

4,5- Arada bir örtü olmaksızın bir kadının teninin diğer bir kadının tenine, ya da bir erkeğin teninin diğer bir erkeğin tenine değmesi haramdır. Bu daha ziyade kişilerin çıplak olarak bir yatakta yatmaları halinde olur. Ancak eşlerin bu şekilde bir arada yatmalarında bir sakınca yoktur.
6,7- Kişilerin ecnebiler gibi elbisesinin altına meşru olan miktardan fazla ipekli elbiseler giymesi haram olduğu gibi, elbisesinin omuzları üstüne meşru olan miktardan fazla ipek yerleştirilmesi de haramdır.
Ecnebiler yumuşak tutması için elbiselerinin altına ipekli kısa elbiseler giyerler, görkemli görümmek için de omuzlarına ipekli kumaşlar yerleştirirlerdi. Hadis-i şerifte geçen "ecnebiler gibi" sözü bunu ifade etmektedir. Sonuç olarak, el-Muzhir'in de dediği gibi; erkeklere ipekli elbise giymek kesinlikle haramdır. İster elbisenin üstüne isterse altına veya kenarına giyilmiş olsun netice aynıdır.
8- Müslümanların mallarını yağma etmek de haram kılınmıştır. Bilindiği gibi İslamiyette müslümanlann malları, canları, ırzları masundur; kimse tevcüz edemez. Ancak savaşta meşru hudutlar içerisinde düşmanın mallan yağmalanabilir.

9- Pars derisinin giyilmesi de yasaklanmıştır. Çünkü pars derisi pistir. İmam Şafii'yi göre ve daha başkalarına göre parsın derisi tabaklanmakla da temizlenmez. İşte bu yüzden giyilmesi haram kılınmıştır.
Yahut, giyene gurur ve kibir getirdiği için yasaklanmıştır. Pars derisinden yapılan elbise giymek kafirlere ait özel bir kıyafet sayıldığı için de yasaklanmış olabilir.
Hanefilere göre; domuzdan başka bir hayvanın derisi tabaklanmakla temiz sayıldığından[202][78] pars derisinden yapılmış olan elbise giymenin haram oluşunun sebebini son iki ihtimalde aramak gerekir.
10- İdarecilerin dışındaki kimselerin yüzük takınmaları Ulemâdan bazıları bu hadis-i şerife dayanarak resmî evraka mühür basmak zorunda olan idarecilerin dışındaki kimselerin yüzük kullanmalarının haram olduğunu söylemişlerdir. İdareci zümreye, yüzüklerinin üzerinde yazılı olan isimlerini resmi evrak üzerine basarak imza atmak zorluğundan kurtulmalarını sağlaması nedeniyle onlara bu şekilde yüzük takmayı caiz görmüşlerdir. Cumhuru ulema ise, gümüş yüzük takmanın herkes için caiz olduğunu söylemişlerdir.
Hanefi mezhebine göre de gümüş yüzük takmak herkese helaldir. Ancak erkeklerin altın, tunç ve demirden yüzük takmaları haramdır.[203][79]
Şafii mezhebine göre ise, gümüş yüzük takmak sünnettir. Çünkü Peygamber (s.a.v), üzerinde "Allah'ın Resulü Muhammed" ibaresi bulunan bir gümüş yüzük takınırdı.[204][80]
Hulefa-i Raşidinin de gümüş yüzüğü vardı. Hz. Ebu Bekir'in yüzüğünün nakşı "Ni'mei kâdiru Allah", Hz. Ömer'in ki, "kefa bil-mevti vaizan", Hz. Osman'inki, "lâ ta'tebirunne letendemunne", Hz. Ali'nin kinde "EI-mülkti lillâhi" ibaresi yazılı idi.[205][81]

4050... Hz. Ali'den rivayet olunmuştur; dedi ki:
Kızıl renkli ipekten yapılmış eğer yastıkları (nı kullanmak) yasaklanmıştır.[206][82]

Açıklama

Haram ve helal hudutlarını tayin ve tesbit etmek sadece Allah'ın ve onun izni ile bir de Resulullah'ın hakkı olduğundan, Hz. Ali'den nakledilen bu

hükmün kendi hükmü olması mümkün değildir. Bu hükmü Hz. Peygamber'den naklettiği kesindir. Bu itibarla hadis-i şerif her ne kadar zahiren mevkuf ise de hükmen merfu olur. Biz, kızıl rekli ipekten yapılmış eğer yastıklarının hükmünü 4048 numaralı hadisin şerhinde açıkladığımızdan burada tekrara lüzum görmüyoruz.[207][83]

4051... Hz. Ali (r.a)'dan rivayet olunmuştur; dedi ki: Resulullah (s.a.v), bana altın yüzüğü, ipekli elbiseyi ve kırmızı eğer yastıklarını yasakladı.[208][84]

4052... Aışe (ranha) dan rivayet edildiğine göre;
Resûlullah (s.a.v) (bir gün) üstünde damgalar bulunan bir hamîsa üzerinde namaz kılmış, (namaz esnasında onun) damgalarına gözü ilişmiş, (Namazı bitirip de) selam verince;
"Benim şu hamîsamı Ebû Cehm'e (geri) götürünüz. Çünkü demin beni o (az kalsın) namazdaki huzurdan aukoy(uyor)du. Bana (Ebu Cehm'in) elbisesini getiriniz" buyurmuş.
Ebû Dâvûd dedi ki: Ebû Cehm b. Huzeyfe, Adiyy b. Ka'b oğullarındarıdır.[209][85]

Açıklama

Hamîse: Yünden, dört köşeli, iki tarafı zencefili bjr çeşit siyah abaya denir. Pek yumuşak ve dü-rünce pek az yer kapladığı için bu ismi vermişlerdir. Bu hamîse, Şam kumaşlarından olup Risalet meab Efendimize Ebu Cehm el-Ku resi tarafından hediye edilmişti.
Enbicâiyye: Bu garip kelimenin kökü hakkındaki dedikoduların bize lüzumu yoktur. Bu, nakış ve süsü olmayan, yumuşak fakat kalın yünlü abaya denir ki hamîse kadar gösterişli kumaşlardan sayılmaz.
Hz. Peygamber'in Ebu Cehm'in hediye ettiği hamîsayı geri görderdik-ten sonra arkasından onun enbicâiyesini istemesindeki hikmet, onun hediyesini reddetmekle kalbinin kırılmasını önlemektir. Aslında namazda iken olur olmaz şeylerle Hz. Peygamber'in gönlünün meşgul olması mümkün değildir. Ancak Fahr-i Kainat Efendimiz bu hareketiyle, ümmetinin namazlarını sade elbiseler ve seccadeler üzerinde kılmak suretiyle namaz esnasında dikkatlerini tamamen namaza vermelerini ve namazlarını huşu ve hudu ile kılmalarını talim ve tavsiye etmek istemiştir. Nitekim Buhari ile

Muvatta'da bulunan hadisten bu husus açıkça anlaşılmaktadır. Yoksa değil "kâbe kavseyn" makamına varmış olan Fahr-i Kainat Efendimiz, ümmeti içinde bile hidâyet nuru ile ten ve canı zinde olmuş, kemâl alemine kanat açmış öyle erler vardır ki, kalbini Hakka tevcih eder etmez, hiçbir hâdise onlairr-u-hâni zevklerinden ayıramaz.
Nitekim tabiunun ileri gelenlerinden Müslim b. Yesâr namazda iken tavan çöküp yanıbaşına düşmüş de onun hiç haberi olmamış.
Rasul-i zîşân Efendimizin hamisayı Ebu Cehm'e geri vermesi ise onunla namaz kılması için değil namazın dışında ondan yararlanması içindir.
Bu hadisten ulema, mescidlerin mihraplarıyla duvarlarım, cemaatı ne-mazda meşgul edecek nakış ve çizgilerle süslemenin mekruh olduğu hükmü çıkarmışlardır.
Ebû Cehm Âmir yahut Ubeyd b. Huzeyfe el-Kureşî el-Adevî (r.a), Mekke'nin fethi günü islam ile müşerref olmuştur. Kendisi Kureyş'in ulularından ve nesep ilmine vakıf olan dört Kureyşliden biri idi. Allah'ın uzun ömürle nimetlendirdiği kimselerden olup Hz. Muaviye'nin son günlerine yetiştiği gibi, ondan sonra da berhayat Öİrrıuştür.Kabe'nin her iki inşasında da hazır bulunduğu rivayet edilir.[210][86]

4053... (Şu bir önceki hadisin bir) benzeri de (yine) Hz. Aişe'den rivayet olunmuştur. Ancak bir önceki; (hadis buna nisbetle) daha uzundur.[211][87]

9. (Elbise Üzerinde) Damga Ve İpek İplik Bulunmasına İzin Vardır

4054... Esma binti Ebî Bekir'in azadlı kölesi Abdullah Ebû Ömer şöyle dedi:
Ben İbn Ömer (r.a)'i çarşıda gördüm. Şam kumaşından bir elbise satın almıştı. Biraz sonra onun üzerinde kırmızı (ipekten yapılmış) ip (ler) bulunduğunu gördü ve elbiseyi (sahibine) geri verdi. Bunun üzerine varıp Esma (ranha)'ya anlattım. (Esma cariyesine), "Ey cariye, Resulullah (s.a.v)'m cübbesini bana bir getiriver" diye emretti. (Cariye de) taylasan-iar gibi kalınca dokunmuş; yakası, yenleri ve yırtmaçları ipekle işlenmiş cübbesini çıkar (ip getir) di.[212][88]

Açıklama

İbn Mace'nin Sünen'ninde, İbn Ömer'in satın aldığı şeyin, üzerinde damgalar bulunan bir sarık olduğu ifade edilmektedir. Bu durum İbn Mace'nin Sünen'inde anlatılan hadise ile rhevzümuzu teşkil eden hadis-i şerifte anlatılan hadisenin iki ayrı olay olduğunu gösterir.

Hz. Esma'nın Hz. Peygamber'in yakası, yenleri ve yırtmaçları ipekli cübbesini çıkarıp göstermekten maksadı, içerisinde az miktarda ipek karışımı bulunan ipekli elbise giymenin haram olmadığını belirtmektir.

Binaenaleyh bu hadis-i şerif, az miktarda ipek karışımı bulunan ipekli elbise giymenin caiz olduğunu söyleyen Hanefi, Şafii ve Haribeli mezhebinin delilidir.

İpekli elbise giyme hakkında mezhep imamlarının görüşü kısaca şöyledir:

1_ Hanefi mezhebine göre, ipek elbise giymek erkeklere haramdır. Ancak dört parmak miktarı kadar az olursa ona ruhsat vardır.[213][89]

2_ Şafii meshebi de Hanefi mezhebi gibidir. Ancak şu var ki, ipek ile pamuk veya keten ya da yün gibi bir maddeden dokunan elbisedeki ipek miktarı tartı bakımından az veya diğer maddeye denk ise erkeklere de caizdir. İpek miktarı fazla ise caiz değildir. Bir elbisenin kenarlarına çevrilen ipek ise örf ve adete göre fazla sayılmazsa helaldir, aksi takdirde haramdır. İpek nakış biçiminde ise Hanefi mezhebinde olduğu gibi top-lamînın dört parmaktan fazla olmaması gerekir. Fazla ise haramdır.

3_ Hanbeli mezhebine göre ise ipekli elbisedeki ipek miktarı az ve diğer madde kadarsa caizdir, fazla ise caiz değildir. Yani bu hususta Şafii mezhebi gibidir. Şu kadar var ki, bir ipekli elbisedeki ipek miktarı tartı bakımdan diğer maddeden fazla olmakla beraber görünüşünde az ise caizdir. Bir elbisenin erişi ipek olup argacı başka maddeden ise, meşhur kavle göre yine haramdır. Tabii bu hükümler erkekler hakkındadır. Elbisenin nakısı ve kenarlarına geçirilen parçalar ipek ise Hanefi ve Şafii mezheplerinde olduğu gibi toplamının dört parmaktan fazla olmaması şartı vardır.

4_ Maliki mezhebine göre, bir elbisedeki ipek nakış miktarı bir parmaktan az ise erkeklere helâldir. Bir parmak eninde veya iki üç parmak eninde ise mekruhtur. Dört parmak eninden fazla ise'haramdır. Erişi ipek olup argacı pamuk veya keten gibi bir maddeden olan elbise tahkikli kavle göre mekruhtur.[214][90]

4055... İbn Abbas (r.a)'dan rivayet edilmiştir; dedi ki:

Resulullah (s.a.v), sırf ipek (olan) elbise (giyme) yi yasaklamıştır. Fakat (elbise üzerinde) ipekten damga (lar bulunması) ve elbisenin argacı (nın ipekten olması) sakıncalı değildir.[215][91]

10. Bir Özürden Dolayı İpek Elbise Giymek

4056... Enes (r.a)'den rivayet olunmuştur; dedi ki:
Resulullah (s.a.v) Abdurrahman b. Alefile Zübeyr b. Avvam a, kendilerinde uyuz hastalığı bulunğu için yolculukta ipek gömlek giymelerine izin verdi.[216][92]

Açıklama

Bu hadis-i şerif; uyuz, bit gibi insanı rahatsız eden haşerenin tasallutunda dolayı ipek giymenin erkeklere de caiz olduğuna delalet etmektedir. Nitekim şu hadis-ı şerif de bunu açıkça ifade ediyor: "Abdurrahman b. Ayf.ilc Zübeyr b. Avvam, Resulullah (s.a.v)'a bitten şikayet ettiler. O da iştirak ettikleri bir gazada onların ipek gömlek giymelerine izin verdi."[217][93]
Bu mevzuda Şafii alimlerinden İmam Nevevi şöyle diyor: "Bu hadis, Şafii ile ona muvafakat edenlerin mezhebine sarahatan delalet etmektedir. Bir kimsede uyuz hastalığı bulunursa ipek giymek caiz olur. Çünkü ipekte serinlik vardır. Bit ve o manada şeylerin bulunması da böyedir. İmam Malik caiz olmadığına kaildir. İpeği zarurette giymek de caizidir. Harb, birden bire patladığı için başka bir şey bulamayan, sıcaktan ve soğuktan korkarak giyen gibi, ulemamızca sahih olan kavle göreipeği uyuz ve benzeri rahatsızlıkları dolayısıyla hem seferde hem de hazarda giymek caizdir. Ulemamızdan bazıları ipek giymenin cevazı sefere mahsustur, demişse de bu kavil zayıftır.
Maliki ulemasından İmam Kurtubî ise şunları söylemiştir: "Bu hadis, zaruret halinde ipeğin giyilebileğine delalet etmektedir. Malikilerden bazılarının kavli de budur. İmam Malik'e gelince, o ipek giymeyi her iki vecihten de men etmiştir. Bu hadis açık olarak onun aleyhine hücettir."
Hanefi ulemasından Bedreddin Aynî ise, ipek giymenin tecviz edilmesine üç şeyin sebep olduğunu söylüyor. Bunlar; yolculuk, gaza ve uyuzdur. Tabiatiyle bit, pire gibi şeyler de uyuz hükmündendir.

İbn Battâl'ın beyanına göre, selef uleması ipek hususunda ihtilaf etmişlerdir. Bazıları ipek giymeyi caiz görmüş, bir takımları da mekruh saymıştur, Ömer b. Hattâb, İbn Şîrîn İkrime ve Muğayriz; kerahetine kail olmuşlar ve, "harpte şehit düşmek ümit edildiği için ipek giymek daha şiddetle mekruhtur" demişlerdir. İmam Mâlik ile İmam Azam'in kavilleri de budur.
Efıes b. Mâlik, Ata, Muhammed b. Hanefîyye, Ürve ve Hasan el Basrî; harpte ipek giymenin caiz olduğunu söylemişlerdir. İmam Muhammed ve İmam Şafii'nin kavilleri de budur.[218][94]

11. Kadınların İpek Giymesinin Hükmü

4057... Abdullah b. Züreyr el-Gâfikî, Ali b. Ebî Talib (r.a)'i şöyle derken işittiğini söylemiştir:
Allah'ın Peygamber'i (s.a.v), bir ipek (kumaş) alıp onu sağ eline birde altın alıp onu da sol (el)ine koydu. Sonra;
"Bu ikisi ümmetimin erkeklerine haramdır"[219][95] buyurdu.[220][96]

4058... Enes b. Malik (r.a)'den rivayet edildiğine göre;
Kendisi, Resulullah (s.a.v)'m kızı Ümmü Gtilsüm'ün üzerinde ipekten, (enlice) çizgiler bulunan (çubuklu) birkumaş görmüştür. (Zühri yada diğer ravilerden biri) dedi ki: (Metinde geçen "es-siyera" kelimesinden maksat) üzerinde ipekten, enlice çizgiler bulunan kumaştır.[221][97]

4059... Cabir (b. Abdillah) dedi ki:
"Biz ipek elbiseyi erkek çocuklardan çıkarır, kız çocuklarına giydirirdik." (Bu hadisin ravilerinden) Mis'ar dedi ki: Ben bu hadisi (rayilerinden biri olan) Amr b. Dinar'a sordum da hatırlayamadı.[222][98]

Açıklama

Bu babda geçen hadis-i şerifler, ipek elbise giymenjn erkeklere haram, kadınlara helal olduğunu ifade etmektedir.
Hanefi ulemasında Aleyyü'l-Kârî'nin açıklamasna göre, erkeklerin altın yüzük takınmalarının ve ipek elbise giymelerinin haram olduğunda İslam uleması ittifak etmişlerdir. Fakat erkeğin ipeği giyim dışında kullanmasının hükmü üzerinde ihtilaf vardır. İmam Ebû Hanife'ye göre, üzerinde fesim

olmamak kaydıyla ipek kumaştan minder, döşeme, perde yapıp kullanmakta üzerlerine yaslanmak veya yatıp uyumakta bir sakınca yoktur. İmam Ebû Yusuf ile İmam Muhammed ise; ipeği giyim eşyası olarak
kullanmak haramdır, giyimin dışında başka bir maksatla kulunmak tenzihen mekruhtur görüşündedirler:
Çocukların ipek elbise giymelerine gelince; Şevkâni'nin dediği gibi, bu mevzuda da ihtilaf vardır. Ulemânın büyük çoğunluğuna göre ipek giymek erkeklere olduğu gibi çocuklara da haramdır. Çünkü 4057 numaralı hadisin hiimü geneldir. Sözü geçen hadis büyüklerle küçükler arasında bir ayırım yapmadğı gibi, 4059 numaralı hadis-i şerif de bu konuda büyüklerle küçükler arasında bir ayırım olmadığına açıkça delalet etmektedir.
İmam Ebu Hanife (r.a)'nın görüşü de budur. Binaenaleyh çucuklannm üzerinde ipek elbise gören veliler onu çıkartmakla mükelleftir Aksi takdirde günahkar olurlar.
İmam Şafii'den bu mevzuda iki görüş rivayet edilmiştir:
1_ Çocuklarında ipek elbise giymeleri haramdır. Bu bakımdan çocuk velilerinin onlara ipek elbise giydirmeleri caiz değildir. Çocuk velileri on ların üzerinde ipek elbise gördükleri zaman onu çıkarmakla mükelleftirler. İbn Salah ile Ahmed b. Hambel ve başkaları da bu görüşü tencih etmişlerdir.
2_ Çocuğun yedi yaşma kadar ipek giymesi caizdir. Fakat yedi yaşından sonra haram olur. İbn Reslân'm açıklamasına göre er-Rafîî bu görüşü tercih etmiştir.
Şafii uleması çocukların bayram günlerinde ipek elbise giymesinin caiz olduğunda ittifak etmişlerdir.
4059 numaralı hadisi Abdullah b. Câbir'den rivayet eden Amr b. Dinar zamanla bu hadisi unuttuğu için bir gün Mis'ar, kendisine sorunca hatırlayamamiştır.[223][99]

12. Pamuklu Elbise Giymek

4060... Katade'den rivayet olunmuştur; dedi ki:
Biz, Enes b. Malik'e: "Resulullah (s..v)'ın en hoşuna giden elbise hangisiydi?" diye sorduk da, "Pamuklu" cevabını verdi.[224][100]

Açıklama

Hibere: Cevherî'nin açıklamasna göre hibere, ketenden ya da pamuktan dokunmuş kumaş demektir. Süslü bir görünümü olduğu için ona bu isim verilmiştir. Çünkü bu kelime sözlükte süslü ve güzel anlamına gelir.
Bu elbisenin görünüşü güzel olmakla beraber üzerinde fazla süs ve nakış olmayıp sade olduğundan üzerindeki tozlan fazla belli etmediğin den dolayı Hz. Peygamber'in onu beğendiği düşünülebilir.
Dâvûdî, onun cennet giysileri gibi yeşil renkli olduğunu, bu bakımdan beyaz renk daha makbul olmakla beraber kefenlerin de yeşil renkli kumaşlardan yapılmasının müstehap olduğunu söylemiştir.[225][101]

13. Beyaz (Elbise Giymen)İn Hükmü

4061... İbn Abbas'tan rivayet olunduğuna göre; Resulullah (s.a.v): "Elbisenizi beyaz (renkli kumaşlardan) seçiniz. Çünkü o elbiselenizin en hayirlisidır. Ölülerinizi beyaz renkli kefenlere sarınız.
Sürmelerinizin en hayırlısı da ismid taşıdır. O gözün nurunu artırır,kirpikleri besler" buyurmuştur.[226][102]

Açıklama

Bu hadis-i şerif, beyaz elbise giymenin ve cenazelerj beyaz kumaşlarla kefenlemenin müstehap olduğuna delâlet etmektedir.
Çünkü beyaz elbise alçak gönüllülük ile diğer güzel huylara, sadeliğe, iç ve dış temizliğine delalet eder.
Şevkâni'nin açıklamasına göre, buradaki beyaz elbise giymekle ilgili emir vücub değil müstehablık ifade eder. Esasen Fahr-i Kainat Efen-dimiz'in beyazın dışında diğer renkleri de giymesi, ashab-ı kiramdan bazılarının diğer renklerden giydiği elbiseleri sükûtla karşılaması da bunu ifade eder. Çünkü, eğer beyaz elbise giymek farz olsaydı, Önce kendisi diğer renklerden elbise giymezdi ve sahabilerin başka renklerden elbise giymesine izin vermezdi.
3151 numaralı hadis-i şeriften de anlaşıldığı gibi, Hz. Peygamber de bizzat beyaz kefenle defnedilmiş ve sağlığında ümmetine pamuktan yapılmış beyaz kefenleri tencih efmelirini tavsiye etmiştir. Ancak bu bir tavsiye niteliğinden öte gitmemiştir.[227][103]

Hadis-i şerif ayrıca isrrîid denilen maddeyi sürme olarak gözlere çekmenin müstehap olduğuna delalet etmektedir. Tirmizi'nin rivayetinde bu hadisin sonunda şu ifade yer almaktadır. "Resuliulah (s.a.v)'ın bir sürme kutusu vardı. Her gece yatmadan önce üç defa bunu sağ göze üç defa da sol göze çekerdi."[228][104]

14. Elbiseyi Yıkamanın Ve Eski (Elbise Giyme) nin Hükmü

4062... Cabir b. Abdillah'dan rivayet olunmuştur; dedi ki:
Resulullah (s.a.v) yanımıza gelmişti. Karışık saçlı bir adam gördü. (bakımsızlıktan) saçları dağılmıştı. Bunun üzerine;
"Bu (adam) saçlarını düzeltecek bir şey bulamamış mı acaba?" buyurdu. Bir de üzerinde kirli elbiseler bulunan başka bir adam gördü.
"Bu (adam da) elbisesini yıkayacak bir şey bulamamış mı?" buyurdu.[229][105]

Açıklama

Bu hadis-i şerif ,saçlannı iyice yıkayıp yağladıktan sonra güzelce taramanın müstehap olduğuna delalet etmektedir. Nitekim Resul-i Zişan Efendimiz, günaşırı olmak üzere saçlarını yıkayıp yağlar ve güzelce tarardı. Ümmetine de böyle yapmalarını tavsiye ederdi.
Hadis-i şerif ayrıca bedenin ve elbiselerin kirini, ve pasım, su ve sabun gibi temizleyici rrddelerle yıkamanın müstehap olduğuna delâlet etmektedir. Ancak, namaza mani oîan pislikleri yıkamak ise farzdır. Onun hükmü ayrı bir konudur.[230][106]

4063... Ebu'l- Ahvas'ın babası Mâlik b. Nadle'den rivayet olunmuştur; dedi ki: Eski bir elbise ile Peygamber (s.a.v)'e varmıştım. (Bana):
"Senin (zekat verecek kadar) malın mülkün var mı?" diye sordu. "Evet" cevabını verdi(m).
"Hangi (cins) maldır?" diye sordu.
Allah bana deve, koyun, at ve köle verdi, diye cevap verdi(m).
Allah sana bir mal verdiği zaman Allah'ın nimetinin ve ikramının iz(ler)i senin üzen ide görülsün" buyurdu.[231][107]

Açıklama

Hadis-i şerif, maddî imkanı olan kimsenin yeni elbise giymesinin müstehap olduğuna delalet etmektedir.
Hali vakti yerinde olduğu halde, başkalarının dikatini ve merhametini celbedecek şekilde eski elbiselerle gezmek; hal diliyle, Allah'ın verdiği nimetleri inkar etmek, dilenmek ve Allah'ı kullara bin nevi şikayet etmek anlamına geldiğinden doğru bir hareket değildir.
Nitekim, " Ve Rabbinin nimetini dile getir"[232][108] ayet-i kerimesi de kişinin, Allah'ın kendisine verdiği nimeti gizleyip açığa vurmasını emretmektedir.
Nu'man b. Beşir'den rivayet olunduğuna göbe, Peygamber (s.a.v): "Aza şükretmeyen çoğa da şükretmez. İnsanlara teşekkür etmeyen Allah'a teşekkür etmez. İnsanın kendisine verilen nimeti itiraf etmesi şükürdür. İtiraf etmekten kaçınması ise küfrân-ı nimettir" buyurmuştur.[233][109]

15. Sarıya Boyanmış (Elbise Giymenin Hükmü)

4064... Zeyd b. Eslem'den rivayet olunduğuna göre; İbn Ömer (r.a) sakalını sarıya boyarmış. Hatta elbisesini de tamane san (boya) ile boyarmış, Kendisine (bir gün):
Sen niçin sarıya boyanıyorsun? diye sorulmuş.
Ben ResuİLilIah (s.a.v)'ı sarıya boyanırken gördüm. Kendisine sarıdan daha sevimli bir renk yoktu. Elbisesini sarığa varıncaya kadar tümüyle sarıya boyardı.[234][110]

Açıklama

Münziri'nin açıklamasına göre, elbisenin san ile boyanmasının caiz olup olmaması konusunda ulema ihtilafa düşmüştür. Bazılarına göre hadisteki, Hz. Peygamber'in elbisesini sarıya boyanmasından maksat, saklını zaferan ile boyaması sakalına değen giysilerinin de bu boya ile boyanmasıdır.
Bazılarına göre de bu hadiste sözü gücen cümle ile kastedilen, gerçekten Hz. Peygamber'in elbisesini tümüyle sarıya boyaması ve sarı boyalı elbise giymestdir.

Nitekim hadisin sonunda bulunan "sarığına varıncaya kadar tüm elbisesini sarıya boyardı" cümlesi de bu ikinci görüşü teyid etmektedir. Fakat bu cümle Buharı ile Müslim'in rivayetinde yoktur.
AIiyyü'1-Kârî, metinde geçen "Kendisine sandan daha sevimli bir renk yoktu" mea(lindeki cümleye "îbn Ömer'e sarı renkten daha sevimli bir renk yoktu" manasını vermiştir. Yani "ileyhi" kelimesindeki zamiri îbn Ömer'e göndermiştir.
Her ne kadar mevzumuzu teşkil eden hadis-i şerif ikinci görüşü te'yid ediyorsa da, bu görüş "Melekler sarya boyanmış cenazede hazır bulunmazlar" hadisine aykın düşmektedir. İbn Battal ve İbn TııVe göre, sarıya boyanmayı nehyeden bu hadis, bedenin cildinisarıya boyamakla ilgilidir. Sanya boyamanın caiz olduğunu ifade eden mevzumuzu teşkil eden hadis ise elbisenin sarıya boyanması ile ilgilidir.
Mevahib yazarı İmam Kastalânî'ye göre ise sarıya boyanmış elbise giymeye cevaz veren hadisler, bir kısmı sarıya bonamış elbise giymekle ilgilidir. Bunu yasaklayan hadislerse tümü sarıya boyanmış elbise giymekle ilgilidir.
İbnü'l-Cevzi'nin açıklamasına göre, sahabe ve tabiinden bir cemaat sakallarını sarıya boyaıianruş. Ahmed b. Hanbcl (r.a), sakalını sarıya boyamış birini görünce; "Ölmüş bir sünneti dirilten bir kimse görüyorum" demiştir. Mezhep imamlarının sarıya boyanmış elbise giymenin hükmü hakkındaki görüşlerini 4044 numaralı hadisin şerhinde açıkladığımızdan burada tekrara lüzum görmüyoruz.[235][111]

16. Yeşil Elbise Giymek

4065... Ebû Rimse (diye anılan Rifaz b. Yesribî. ya da Habib h. Hayyan') dan rivayet olunmuştur; dedi ki:
Babamla birlikte Peygamber (s.a.v)'in yanma gitmiştim. Üzerinde iki yeşil giysi gördüm.[236][112]

Açıklama

"Bazı hadis-i şeriflerde açıklandığı üzere, cennet ehlinin ekserisinin elbisesi yeşildir. Nitekim yüce Allah Kuranı Keı iminde. "Cennet ehlinin üzerinde yeşil ipekten ince ve kaim giysiler vur" buyurmuştur.[237][113] Gerçekten renklerin göze en yararlı ve en hoş geleni yeşildir. İhtimal ki

yeşil rengin bu gibi özelliklerinden dolayı Hz. Peygamber de zaman zaman safi yeşil renkli elbiseler giymiştir. Hadisin zahirinden anlaşılan mana budur.
Hanefi ulemasından Aleyyii'I-Kâri, hadis-i şerifte geçen "biird" kelimesinin ifade ettiği kumaş cinsinin genellikle yeşil çizgili olduğundan hareket ederek, Hz. Peygamber'in giydiğinden bahsedilen yeşil elbisesinin tümüyle yeşil olmayıp yeşil çizgili olması ihtimali üzerinde durulmuşsa da hadisin zahiri bu ihtimale yer bırakmamaktadır.
Bu hadis-i şerif, yeşil elbise giymenin sünnet olduğuna delalet etmektedir. Bazıları hadis-i şerifin zahirinden yeşil elbise giymenin sünnet olduğu hükmünü çıkarmanın mümkün olmadığını, ancak yeşil elbise giymenin mubah olduğu manası çıkarılabileceğini iddia etmişlerse de Aliy-yü'1-Kâri, "Eşyada asıl olan zaten mubah olmaktır. Bir şeyin mübahhğıni anlamak için delile ihtiyaç bulunmadığım bu bakınmdan Hz. Pelgam-ber'in yeşil elbise giymeyi tercih etmesin onu giymenin mübahlığını değil müstehaphğını ispatladığım" söylemek suretiyle

bu iddiayı reddetmiştir. Tirmizi bu hadisin basen garib olduğunu söyemiştir.[238][114]

17. Kırmızı Elbise Giymek

4066... (Amr b. Şuayb'ın) dedesi (abdullah b. Amr b. ÂsVdan rivayet olunmuştur, dedi ki:
Resulullah (s.a.v) ile birlikte (Ezahir dağ yolu denilen) dağ yolundan iniyorduk. (Bir ara) Resulullah (s.a.v) dönüp bana baktı. Benim üzerimde de aspurla boyanmış, tek desenli sade bir giysi vardı.
“üzerindeki bu giysi de nedir?" diye sordu. Ben onun bundan hoşlanmadığım hemen anlamıştım. Doçru tandırlarını yakmakta olan ev halkının yanına vardım ve bu elbiseyi tandıra attım. Sonra ertesi gün Hz. Peygamber'in yanına vardım.
"Ey Abdullah, o elbiseyi ne yaptın?" dedi. (Ben de yaptıklarımı teker teker) ona anlattım.
"Keşke onu aile halkından bazılarına giydirseydin. Çünkü bunda kadınlar için bir sakınca yoktur"[239][115] buyurdu.[240][116]

Açıklama

Reyta: Tek desenle dokunmuş çarşaf, örtü ve ihram gjkj Sürünülen dikişsiz ve bir parçadan ibaret giysilerdir.
Ustur ise, aspur denilen boyadığı elbiseye kızıl bir renk veren boyadır.
Aspurla boyanmış elbise giymenin hükkü hakkında Tuhfetu'l Ahvezi yazarı şu açıklamayı yapıyor:
"Bu hadis-i şerif, aspurla boyanmış elbise giymenin erkeklere haram olduğuna delalet etmektedir. Çünkü nehyde asıl olan haramıiktır. Nitekim Şevkâni de Neylü'I-Evtâr isimli eserinde aspurla boyanmış elbise giymenin haram olduğunu söylemiştir. İbnü'l-Kayyim'in dediği gibi, her ne kadar Hz. Peygamber'in kırmızı elbise giydiğine dair bir hadis[241][117] varsa da o hadisle bu hadis arasında bir çelişki yoktur. Çünkü burada yasaklanan aspurla boyanmış olan kırmızı elbisedir. Herhangi kırmızı boya ile boyanmış olan kırmızı elbise değildir. Aspurla boyanan kırmızı elbisenin özel bir durumu vardır. Nitekim imam Tirmizi de Süncninde, "Erkeklere kızıla boyanmış elbise giymenin mekruhiuğu" başlığı altında şu hadisi rivayet etmiştir: "üzerinde (üst ve alt giysisi olarak) iki kırmızı giysi bulunan bir adam. Peygamber (s.a.v)'e selam vererek geçti ve Rasul-i Ekrem onun selamını almadı" İmam Tirmizi bu hadis hakkında şu mütalaayı serdet-mektedir: İlim adamlarınca bu hadisin manası şudur ki, Rasul-i Ekrem, aspurla boyanmış elbiseyi mekruh görmüştür. İlim adamları aspurla boyanmış olmadığı takdirde kırmızı kil veya başka bir madde ile kırmızıya boyanmış elbisede sakınca görmemektedirler."[242][118]
Yine İbnül-kayyim el-Cevziyye'nin açıklamasına göre, Hz. Peygamber'in giydiği kırmızı elbiseden maksat tümüyle kırmızı elbise değildir. Kırmızı ile siyah karışımı elbisedir. Araplar böyle elbiseye "kırmızı elbise" derîer. Bu inceliği bilmeyen bazı kimseler Hz. Peygamber'in kırmızı elbise giydiğini ifade eden 4183 numaralı hadisi delil göstererek, kırmızı elbise giyip halk arasına çıkarlar ve bu hareketleriyle unutulmuş bir sünneti ihya etmeye çalıştıklarını iddia ederler. Onların bu sözleri tamamen bir vehimden ibarettir.[243][119]
Bu mevzuda İmam Nevevî de şöyle diyor:
İslam alimleri erkekler için aspurla boyanmış elbise giymenin caiz olup olmayacağında ihtilaf etmişlerdir. Sahabe ve tabiûnun cumhuru ile onlardan

sonra gelen ulema bunu mubah görmüşlerdir. İmam Ebû Hanîfe (r.a) ile İmam Mâlik'in ve İmam Şafiî'nin kavilleri de budur. Yalnız İmam Mâlik, başka bir boya ile boyanmış elbiseyi daha efdal görmüştür. Birri-vayette, evlerde ve avlu içlerinde giyilmesini caiz ; toplantı yerlerinde, sokak ve pazarlarda ise mekruh görmüştür. Ulemadan bir cemaata göre sarıya boyanmış elbise giymek kerahat-i tenzihiyye ile mekruhtur. Onlar hadisteki nehyi bu manaya hamletm işledir.
Hattabi'ye göre, buradaki nehiy, kumaşı dokuduktan sonra boyamaya aittir. Evvela ipliği boyanır da dokunursa bu memnu değildir.
Ulemadan bazıları buradaki nehyi hac ve umre için ihrama girmiş olanlara hamietmişlerdir. Bu takdirde hüküm, İbn Ömer hadisine uygun olur.
Mezkur hadiste, "Peygamber (s.a.v), ihramlının vers ve zaferan değmiş elbise giymesini yasak etti."[244][120] denilmekledir.[245][121]
Gerçekten Beyhakî bu meseleyi iyice tetkik etmiş olup, bu arada konu hakkında rivayet olunan hadisleri nakleder ve; eğer Şafii bu hadislerden habedar olsaydı buhlarla hüküm verirdi. Çünkü o, "Peygamber (s.a.v)'in hadisi benim söyledğim hükmün hilafına hümkettiği zaman hadisle amel ediniz ve benim fetvamı bırakınız" demiştir, diye kaydeder.[246][122]
Nitekim 4044 numaralı hadisin şerhinde de açıladığımız gibi, fıkıh alimlerinin büyük çoğunluğu aspurla boyanmış elbise giymenin mekruh olduğu görüşündedirler.[247][123]

4067... (Bir önceki hadisin ravilerinden) Hişâm b. el-Gâzî (Abdullah b. Amr'in şöyle dediğini) rivayet etti: (Üzerimde bulunan elbise aspurla) boyanmış (idi). Öyle ki tamamen koyu kırmızı da değildi, gül (kurusu) renginde de değildi, (ikisinin ortasında idi).[248][124]

4068... Abdullah b. Amr b. el-As'dan rivayet olunmuştur; dedi ki:
Resulullah (s.a.v) beni gördü. (Hadisin burasında Musannif Ebu Davud'un talebesi) Ebû Ali (el-Lü'lüî şöyle) dedi: Öyle zanediyorum ki, (şeyhim) Ebû Davûd (hadisin bundan sonraki kısmını Abdullah b. Amr'dan naklen şöyle rivayet etti):
Benim üzerimde aspurla boyanmış gül (kurusu) renginde bir elbise vardı. (Bunu görünce bana):

"Bu nedir?" dedi. Ben de gidip o elbiseyi (fırında) yaktım (ve Hz. Peygamber'in huzuruna vardım. Beni karşısında bir başka elbiseyle görünce;
"(Öbür) elbiseni ne yaptın?" diye sordu. "Yaktım" cevabını verdim.
"Onu (yakacağına) aile halkından (olan kadınlardan) birine gîy-dirseydin ya!" buyurdu.
Ebû Dâvûd dedi ki: Bu hadisi Sevr, Halid'den; "(Üzerimde bir) gül (kurusu) renginde (elbise vardı)" diye rivayet etti. Tâvûs ise, "(Üzerimde) aspurla boyarmış bir elbise vardı" (şeklinde) rivayet etti.[249][125]

4069... Abdullah b. Amr'dan rivayet olunmuştur; dedi ki: Üzerinde (biri eteklik diğeri de gömlek olmak üzere) iki kırmızı giysi bulunan bir a-dam Peygamber (s.a.v)'e (selam vererek) geçti de Peygamber (s.a.v) onun selamını almadı.[250][126]

4070... Râfî b. Hadîc'den rivayet edilmiştir; dedi ki:
Resûlullah (s.a.v) i!e bir yolculuğa çıkmıştık. Develerimizin üzerinde kırmızı pamuktan çizgiler taşıyan elbiseler (bulunduğunu) gördü de: "Dikkatli olun! şu kırmızı elbiseleri size hakim ohnuş görüyorum." buyurdu.
Resulullah (s.a.v)'in bu sözü üzerine (yerlerimizden) süratle kalktık, (develerde yüklü olan eşyalarımıza) koştuk. Hatta develerimizden bazıları (bizim bu ani hareketimizden) ürküp kaçtılar. Elbiseleri tuttuk, devlerin üzerinden çekip aldık. (Onları bir daha giymedik)[251][127]

4071... Esed oğullarından bir kadın (in şöyle) dediği rivayet edilmiştir: Ben bir gün Resulullah (s.a.v)'m hanımı Zeyneb'in yanında idim. Kırmızı kil ile Zeyneb'e ait elbiseleri boyuyorduk. O sırada Resulullah (s.a.v) üzerimize çikagcldi ve kırmızı kili görünce döndü ve gitti. (Zeyneb) bunu görünce yaptığımız işten Resulullah (s.a.v)'m hoşlanmadığını hemen anlamıştı. Bunun üzerine tuttu, elbisilerini yıkadı ve (onlarda bulunan) kırmızılığın tümünü gözden kaybetti.
Bir süre sonra Resulullah (s.a.v) (tekrar) döndü geldi. Baktı, (biraz Önce gördüklerinden) bir şöy görmeyince (içeri) gidi.[252][128]

Açıklama

4070 Numaralı hadis-i şerifte anlatılan olayın, hac veya kj,. savaş yolunda geçtiği anlaşılmaktadır.Özellikle hac yolunda insanın süslü ve gösterişli elbiseler giymekten kaçınması gerektiği için Resul-i Zişan Efendimiz yüklerinde süslü ve gösterişli elbiseler taşıyan sahabilerini ikaz etmiş, yaptıkları işin doğru olmadığını kendilerine uygun bir dille anlatmıştır. Nitekim Fahr-i Kainat Efendimiz, hacca gittiği zaman, altında devesinin palanından başka bir şey yoktu. Devesinin yükünde giyecek olarak sadece dört dirhem değerinde kadifeden eski bir elbise vardı.
4071 numaralı hadis-i şerifte Hz. Peygamberin Hz. Zeyneb'in kırmızı kille elbise boyarken gördüğü için yanına gelmekten vazgeçip uzaklaşıp gittiğinden ve bu işi bıraktıktan sonra girdiğinden bahsedilmektedir.
Ancak Bezlü'l-Mechud yazarınmda açıkladığı gibi, bu hadiste Hz. Peygamber'in Hz. Zeyneb'in yanından dönüp gitmesinin sebebinin onun elbisesini kırmızı kille boyamakla meşgul olmasıyla açıklanması tamamen Hz. Zeyneb'in şahsi görüşüdür. Halbuki Hz. Peygamber başka bir sebepten dolayı Zeyneb'in yanına girmekten vazgeçmiş olabilir. Belkide Hz. Zeyneb'in yanında yabancı kadınlar olduğu için onun yanına girmekten vazgeçmiştir.
Esasen 4066 numaralı hadis-i şerifin şerhinde de açıkiandğıınız gibi, Hz. Peygamber'in kırmızı aspurla boyanmış elbise giymeyi yasaklaması sadece erkekler içindir. Kadıınlar için böyle bir yasak yoktur. Mezhep imamlarının Hz. Peygamber'in sünnetinden çıkardıkları hüküm budur. Ayrıca bu hadisin senedinde İsmail b. Ayyaş ile oğlu Muhammed vardır. Bu iki ravi hadis alimlerince tenkid edilmiştir. 4067-4069 numaraıl hadislerde ise Hz. Peygamber'in erkeklere kırmızı elbise giymeyi yasakladığından bahsedilmektedir. Biz bu mevzuyu 4066 numaralı hadisin şerhinde açıkladığımızdan tekrara lüzum görmüyoruz.[253][129]

18. Kımızı Elbise Giymenin Caızlıgı Hakkında (Gelen Hadisler)

4072... Berâ (r.a)'dan (şöyle) dedi(ği rivayet olunmuştur:) Resulullah (s.a.v)'m saç(3ar)ı kulak memelerine erişirdi. Onu (bir gün) kırmızı bir elbise içinde görmüştüm. (Bu haliyle) Resulullah (s.a.v)'dan güzel hiçbir şey görmedim.[254][130]

4073... (Hilal b. Amir b. Amr'ın) babasından (rivayet olunmuştur;) dedi ki: Resulullah (s.a.v)'ı, Mina'da bir katır üzerinde hutbe okurken gördüm. Üstünde kırmızı bir elbise vardı. Ali de (onun) önünde (duruyor ve onun) sözlerini yüksek sesle tekrarlayarak uzaklara iletiyordu.[255][131]

Açıklama

Her ne kadar bu lîadis-i şeriflerin zahirinden Hz.Peygamber'in kırmızı elbise giydiği anlaşılıyorsa da, Hafız İbn. Kayyim el-Cevzîyye'nin dediği gibi; aslında burada kastedilen katıksız kırmızı elbise değil üzerinde kırmızı çizgiler bulunan siyah elbiselerdir. Yemen kumaşları böyle kırmızı çizgili olur. Araplar böyle elbiseye kırmızı elbise derler. Kendine ilim adamı süsü veren bazı kimseler saf kırmızı elbiseler giyerek bu hareketleriyle Hz. Peygamber'in unutulmuş bir sünetini diriltmeyi açıkladıklarını iddia ederler. Onların bu hareketi sırf vehim ve hatadan başka bir şey değildir. Eğer bu kimseler "kırmızı elbise" sözüyle kastedilen elbisenin, üzerinde kırmızı çizgiler bulunan "siyah elbise" olduğunu bilselerdi böyle hareket etmezlerdi.[256][132]

Aslında bu hadis-i şerifler, "ipekli olmadığı takdirde kırmızı elbise giymekte bir sakınca yoktur" diyen Şafiilerin ve onlar gibi düşünen fıkıh alimlerinin aleyhine; "aspurun dışındaki herhangi bir kımızı elbise giymekte bir sakınca yoktur." diyen Hanefi alimlerinin de lehine bir delildir.

Ancak, Hadis-i şerifte Hz. Peygamber'in saçlarının kulak memelerine eriştiği efade edilmektedir. Hz. Peygamber'in saçlarının uzunluğu hakkında çeşitli rivayetler vardır. Onların omuzlara döküldüğünü ifade eden hadisler olduğu gibi, kulaklarının yarısına kadar ulaştığını ifade eden hadis-i şerifler de vardır.

Kadı Iyaz'ın açıklamasına göre, bu rivayetlerin hepsi de Hz. Peygamber'in saçlarını ayrı bir cepheden görünüşünü ifade etmektedir. Hz. Pey-gamber'i arkadan görenler onun saçlarının omuzlanma kadar indiğini, kulaklarına bakanlar kulak memelerine kadar indiğini ve omuzu ile kulak memesi arasına sarktığını görmüşlerdir.

Bazılarına göre de Hz. Peygamber'in saçları duruma göre değişirdi. Hz. Peygamber onları kestirdiği zaman kulakların yarısında kalırlardı. Biraz uzayınca kulak memelerinden aşağıya sarkardı. Bazen de omuzlarına kadar

inerdi. Hz. Peygamber'in saçlarına dikkat edenler onları bu değişik şekilleriyle görmüşler ve her ravi sadece gördüğünü rivayet etmiştir.[257][133]

19. Siyah Elbise Giyme Hakkında (Gelen Hadisler)

4074... Aişe (ranha)'dan rivayet olunmuştur; dedi ki: Resulullah (s.a.v) için bir elbiseyi kırmızıya-boyamıştım. Onu giydi (fakat) terleyince (ondan bir) yün kokusu hissetti ve hemen onu (çıkarıp) attı.(Katade) dedi ki: Öyle zananediyorum ki, (Muttarraf bu hadisi şöyle) rivayet etti: "Güzel koku Hz. Peygamber'in hoşuna giderdi.[258][134]

Açıklama

Bu hadis-i şerif, siyah elbise giymenin caiz olduğuna delalet etmektedir. Bu bakımdan islam alimleri, siyah elbise giymenin caiz olduğu görüşünde ittifak etmişlerdir. Çünkü Hz. Peygamber'in söz konusu elbiseyi çıkarıp atmasının sebebi renginin siyah olması değil, kokusunun çirkinliğidir. Hz. Peygamber güzel kokuları çok severdi, çirkin kokulardan ise hoşlanmazdı.
Hanefi ulemasından ibn Âbidin, Abbas oğullarının şiarı olması ve Hz. Peygamber'in Mekke'ye girerken başında bulunan sarığın siyah olması sebebiyle siyah elbise giymenin müslehap olduğunu söylemiştir.[259][135]

20.Saçak (lı Elbise Giymenin Cevazı) Hakkında

4075... Cabir b, Süleym'den (rivayet olunmuştur;) dedi ki: Peygamber (s.a.v)'ın yanına varmıştım. Bir peştemala bürünüp dizlerini öne dikerek ellerini önden kavuşturmuş bir halde oturuyordu. Peşte-malının saçakları ayaklarının üzerine düşüyordu.[260][136]

Açıklama

Bu hadis-i şerif, saçaklı elbise kullanmanın ve dizleri dikip arkayı ve dizleri bir peştamalla örterek oturmanın caizliğine delalet etmektedir.
Her ne kadar, 4080-4081 numaralı hadislerde sırt ve bacaklar bir peştamalla örtülü iken bu şekilde oturmanın yasaklandığı ifade ediliyorsa da, bu yasak üzerinde sedece bir peştamal oiup da bu şekilde oturunca avret yerleri

açılan kimseler içindir. Fakat üzerinde yeteri kadar elbise olduğu gibi ayrıca üzerine bir peştamal alıp) onunla da arkasını ve dizlerini örten kimseler için değildir. İşte mevzumuzu teşkil eden hadis-i şerifte Hz. Peygamber'in üzerinde avret yerlerini iyice örtecek şekilde elbiseler varken bunlara ilaveten bir de saçaklı bir peştemal alarak onunla arkasını ve dizlerini örtüp (yukarıda tarif eltimiz şekilde) oturduğu ifade edilmektedir.
Allame Erdebilî, el-Mesâbih şerhinde bu hadis hakkına şöyle demektedir:
"Bu hadis-i .şerifte üç mesele vardır:
1) Bu hadisi Ebû Davucl ile Nesâi rivayet etmişlerdir.
2) "Semle"; bedeni örten büyük peştamal demektir. "Hüdüb" ise saçak anlamına eelir.
3) Dizleri dikip bir peştamal ile arkayı ve dizleri örterek oturmak caizdir."
Saçaklı peştamal örtünmenin cevazı konusunda İman Buhari de Sahihinde özel bir bab açmıştır.[261][137]

21. Sarık Hakkında (Gelen Hadisler)

4076... Cabir (r.a)'den rivayet olunduğuna göre;
ResuîuJİah (s.a.v) fetih yılında Mekke'ye, başında siyah bir sarıkla girmiştir.[262][138]

4077... (Cafer b. Amr b. Hureys'in) babasından (rivayet olunmuştur;) dedi ki:
Peygamber (s.a.v)'i minber üzerinde görmüştüm Başında siyah bir sarık vardı, ucu da omuzlarının arasına sarkıtmiştı."[263][139]

4078... (Ebu Cafer Muhammed b. Ali b. Rükane'nin) babasidan rivayet olunduğuna "öre;
Rükane, Peygamber (s.a.v) ile güreşmiş de Peygamber (s.a.v) onu yenmiş, Rükâne (şöyle) demiştir: Ben Peygamber (s.a.v)'i;
"Bizimle müşrikler arasındaki fark fes üzerindeki sarıktır" derken işittim.[264][140]

4079... Medineli bir ihtiyar, şöyle demiştir:

Ben Abdurrahman b. Avfı; "Resulullah (s.a.v) bana sarık sardı. Uçlarının birini) önüme (diğerini de) arkama sarkıttı" derken işittim.[265][141]

Açıklama

Mevzumuzu teşkil eden 4076 numaralı hadis-i şerifte Hz. Peygamberdin fetih gününde Mekke'ye başında siyah bir sarıkla girdiği ifade edilmekle beraber, İmam Buhari'nin
Enes b. Malik'den rivayet ettiği bir hadis-i şerifte Hz. Peygamber'in Mekke'ye başında bir miğferle girdiği ifade erilmektedir.
Miğfer diye, zırhdan takke gibi örülmüş tolgaya derler. Bazıları, siyah. sarığın miğfer üstüne sarılmış olabileceğini söyleyerek zahirde farklı gibi görünen bu iki rivayetin arasını telif etmişlerdir. NitekimMoğultayî de iki hadisin arasını telif ederken aynı fikri ileri sürmüştür.
Kadı Iyaz ise bu iki rivayetin arasını şöyle bulmuştur: "O şehre girdiği zaman mübarek başında miğfer vardı, daha sonra siyah sarık sarındı.
Görüldüğü gibi, aslında bu iki rivayet arasında bir fark yoktur. Ancak Hz. Enes, Hz. Peygamber'in düşmana karşı korunmak için miğfer giydiğine dikkati çekmek istediği için miğferden bahsetmekle yetinmiş, Hz. Cabir de Hz. Peygamber'in fetih günü Mekke'ye girerken ihramsız olduğuna dikkati çekmek istediği için başında sarık olduğunu seylemekle yetinmiş ve miğferden bahsetmeye lüzum görmemiştir.[266][142]
Mevzumuzu teşkil eden bu babın hadisleri sarığın ucunu ikiomuz arasına sarkıtmanın müstehap olduğuna delalet etmektedir.4077 numaralı hadis-i şerif, Hz. Peygamberin cuma günü hutbe okurken başımda ucu iki omuzu arasına sarkan bir sarık bulunduğunu ifade ettiğinden Bezlü'l Mec-hud yazarı cuma günü cuma namazına giderken sarık sarmanın müstehap olduğunu, imamlar içinse kuvvetli bir sünnet olduğunu söylemişlerdir. Nitekim Ebu'd-Derda'dan rivayet edilen bir hadis-i şerifte, "Allah cuma günleri sarık sarınan kimseler rahmet eder, melekler de o kimselerin bağışlanmaları için Allah'a yalvarırlar" buyurmaktadır. İbn Ömer (r.a)'den rivayet edilen merfu bir hadis-i şerifte de, "Sarıkla kılınan bir vakit namazın sarıksız kılınan yirmibeş vakit namaza, sarıklı kılınan bir cuma namazının da yetmiş cuma namazına denk dolduğu ifade Duyurulmaktadır.[267][143] İbn Asâkir'in İbn Ömer'den rivayet ettiği, "Sarıklı olarak kılman farz ya da

nafile bir namaz sarıksız kılınan yirmibeş namaza, denktir"[268][144] mealindeki hadis-i şerif de. bu gerçeği teyid etmektedir.
Osmanlı ulemasından Muhammed Mevkûfâti'nin Mülteka üzerine yazmış olduğu meşhur fıkıh kitabında da, "Sünnet olan sarığın bir ucunu iki omuz'arasına sarkıtmaktır"[269][145] denilmektedir.
Her ne kadar İbn Kayyim el-Cevziyye, 4076 numaralı hadis-i şerifte Hz. Peygamber'in Mekke'ye girerken başında sarık bulunduğundan bahsedildiği halde sarığın ucunun aşağıya sarkıtıldığından bahsedilmemesini delil göstererek Hz. Peygamber'in her zaman sarığının ucunu omuzları arasına sarkıtmadığını söylemişse de bu doğru değildir. Çünkü bu hadis-i şerifte Hz. Peygamber'in sarığının ucunu iki omuzu arasına sarkıttığından bahsedilmemesi, gerçekten Hz. Peygamber'in o anda sarığının ucu iki omuzu arasında sarkıtmamış olmasını gerektirmez ve Hz. Peygamber'in bazen sarığını ucunu omuzları arasına sarkıtmadığı anlamına gelmez.[270][146]
Gerçekten Hz. Peygamber'in sarığının ucunu sarkıtmayı hiç terketme-miştir. Bu nedenle Süyûti, "Sarığın ucunu sarkıtmanın sünnet olduğunu bildiği halde onu kasten terkeden kimse günahkar olur. Fakat herhangi bir kasdı olmaksızın sarığı terkeden kimse günahkar olamaz[271][147] demiştir.
Hz. Peygamber'in sarığının ucunu ne tarafa sarkıttığı konusunda gelen hadisler muhteliftir. Arka tarafına, iki omuzu arasına sarkıttığına dair hadisler olduğu gibi, Hz. Peygamber'in Hz. Ali'nin başına sarık sarıp acunu arkasına ve sol omuzu üzerine attığına dair de hadisler vardır.
Taberânî'nin rivayet ettiği bir hadis-i şerifte ise Hz. Peygamber'in kendi sarığımnn ucunu arka tarafına attığı ifade edilirken; Ebu Davud'un rivayet ettiği ve isnadında meçhul bir ravİ bulunan bir hadiste de (yani 4079 numaralı hadiste) Hz. Peygamber'in, Abdurrahman b. Avf in başına sarık sardıktan sonra ucunun birini ön tarafa diğerini de arkaya sarkıttığı ifade edilmekledir. Ancak bu mevzuda gelen hadis-i şeriflerin en sahihi Hz. Peygamber'in kendi sarığının ucunu arkasına, iki omuzu arasına sarkıttığına dair olan 4077 numaralı Amir rbn-i Hureys hadisidir.[272][148]
Taberani'nin Mu'cemu'I-Kebir'inde Hz. Pcygamber'in tayin ettiği valileri gönderirken başlarına sarık sarıp, sarığın ucunu sağ tarafına sarkıttığına dair

bir hadis-i şerif varsa da bu hadisin senedinde bulunan Cemi b. Sevb zayıftır.[273][149]

Hz. Peygamber'in Abdurrahman'm başına sardığı sarığın bir ucunu önüne diğer ucunu da arkasına sarkıttığını ifade eden 4079 numaralı hadise gelince; bu hadisin senedi zayıftır. Ayrıca bu hadiste, birisinde sarığın ucu öne diğerinde arkaya sarkıtılan iki ayrı sarık sarma hadisesinden de bahsedilmiş oiabilir. Netice olarak Hz. Pcygamber'in kendi sarığını iki omuzu arasına sarkıttığından bahseden 4077 numara!: hadis bu hususda bizim için en kuvvetli delildir. Bununla beraber bu şekillerin hapsiyle de sünnet yerine getirilmiş olur. Fakat iki omuz arasına sarkıtmanın fazileti daha fazladır.[274][150]

Ayrıca Hz. Peygamber'in sarığının hangi ucunu sarkıttığına dair gelen rivayetler içerisinde en sağlan olan, sarığın üst ucunu sarığın dolamları altına sokup çıkardıktan sonra onu iki omuzunarasına sartıtığma dair olan rivayettir. Sünnete uygun olan onu bu şekilde sarkıtmaktır.[275][151]

İbn Kayyim el-Cevziyye, Zadu'I-Mead isimli eserinde. Şeyhülislam ibn Termiye'nin sarığın ucunu sarkıtmanın hikmeti hakkında şöyle bir güzel rhadise anlattığını söylüyor: "Rcsuiullah (s.a.v) Medine'de bir gece rüya görmüştü, hemen rüyanın sabahında sarığının ucunu sarkıttı." O rüya şöyle anlatılmıştır:

Ulu ve yüce Rabbim bu gece en güzel surette uyku aleminde bana geldi ve: "Ya Muhammed, Mele-i âlâ aralarında neyi konuşuyorlar biliyor musun?" dedi. Ben de "Hayır" dedim. Bunun üzerine elini iki omuzumun arasına koydu ve ben o elin soğukluğunu iki memem arasmda-veya göğsümde-hissettim. Sonra göklerde ve yeryüzünde ne varsa hepsini bildim. Bunun üzerine, "Ey Muhammed. Mele-i âlâ neyi müzakere ediyorlar biliyor musun?" dedi. Ben de. "Evci, keffaretler hakkında (konuşuyorlar). Keffaretler. namazdan sonra mescidde kalmak, cemaatlere yaya olarak yürümek ve güçlüklerde güzelce abdest almaktır. Kim bunu yaparsa hayırla yaşar, hayırlı olur ve hatalarından (sıyrılarak) annesinin kendisini dünyaya getirdiği gibi (tertemiz) olur" dedim. Sonra "Ya Muhammed, namaz kıldığın vakit; "Allah'ım; iyilikleri yapmayı, kötülüklerden el çekmeyi ve yoksulları sevmeyi senden dilerim. Kullarına bir fitne (felaket) muv rad ettiğin zaman beni o fitneye uğramamış olarak yanına al; diye dua et" buyurdu.

Hz. Peygamber daha sonra şöyle buyurdu: "Dereceler ise. selamı yaymak, yemek yedirmek ve herkes uykuda iken geceleyin namaz kılmaktır."[276][152]

Her ne kadar 4076 numaralı hadis-i şerifte Hz. Peygamber'in Mekke'nin fethi günü başında siyah sarık bulunduğundan bahsedilmekte ise de; beyaz külah ve sarık giydiğine dair hadisler de vardır.[277][153]

İmam Nevevi'nin açıklamasına göre, Hz. Peygamber'in birisi kısa birisi uzun olmak üzere iki sarığı vardı. Kısa sarığı yedi zira uzun olanı da oniki zira idi. Ancak, fazla kısa olan sarık insanın başını yeteri kadar koruyamayacağı, fazla uzunu da insana sıkıntı vereceği muhakkatır. Hz. Peygamber'in her işte en Ölçülü ve faydalı olanı tencih etliği düşünülürse yedi zirahk sarığı ölçü olarak almak Hz. Peygamber'in sünnetinin ruhuna daha uygun düşmektedir.[278][154]

Hz. Peygamber'in sarığının ucunu omuzları arasına bir karış kadar uzattığı rivayet edildiği gibi, belinin yarısına kadar ve oturduğu zaman yere değecek kadar uzattığına dair rivayetler de vardır.[279][155]

4078 numaralı hadisten anlaşıldığına göre sarık müslümaniarla kafirler arasında benzeşmeyi Önleyen bir engeldir. Ve bu sebeple sarık islamm simasıdır.[280][156] Bineaneleyh başa yalnız külah giyip de üzerine sarık sarmamak, kafirlerin kıyafetidir. Külahsız başa sark sarmanın sünnete uygunluğu cihetinden fazileti varsa da cfdal olan sarığı külah üzerine sarıp başa giymektir ve sarıksız külah giymekten son derece kaçınmaktır.

Sözü geçen 4078 numaralı hadis-i şerif rivayet eden[281][157] Rükâne (r.a) hakkında siyer kitaplarında şu bilgiler veriliyor:

Rükâne Mekke'de tanınmış bir pehlivandı. O kadar cüsseli ve kuvvetli idi ki, yere serilmiş bir inek veya deve derisi üzerine dikildiği zaman birkaç ki.şi deriden tutmak suretiyle onu çekmek istedikleri takdirde deri yırtılıyor, fakat o yerinden kımıldamıyordu.

Bir gün Rükâne koyun sürüsünü otlatırken Hz. Muhammed (s.a.v) ona rastladı. Ve adet edindiği şekilde onu İslama davet etti. Burada iki rivayet var. Bunlar belki de aynı hikayenin iki ayrı bölümüdür.

Rükâne, Peygamberliğinin delili olarak ağaçların emrine uyarak yürürümesini Hz. Peygamber (s.a.v)'den talep etti. Hz. Muhammed (s.a.v) ona dedi ki: "İşte bir ağaç, oraya git. benim tarafımdan ona öteki ağacın

yanına gitmesini söyle." Ağaçların yürüdüğünü gören Rükâne tatmin olmadı. Kendi mesleğinden emin olduğundan Peygamber'i güreşe davet etti. Kendisini yendiği takdirde İslamiyet! kabul edeceğini belirtti. Üç defa sırtı yere geldi ve böylelikle İslâmiyeti kabul etti. Diğer rivayette ise Rü-kâne'nin güreş, teklifine Hz. Muhammed şöyle cevap verdiği anlatılıyor:
Peki ama seni yenersem sürünün üçte birini alırım. Arka arkaya üç güreşte de Rükâne yenilince sürüsünü elinden çıkardığı için ağlamaya başladı. Karısından korkuyordu. Hz. Muhammed (s.a.v) ona dedi ki: "Korkma, ben hem senin ardı ardına yenilmeni, hem de bütün mülkünün elinden gitmesini istemem. Koyunlarını al ve rahatça git. Bu hareket Rii-kâne'ye mucizelerden çok tesir etti ve kendiliğinden haykırdı:
Seni Allah'ın peygamberi olarak tanıyorum, ve dinini kabul ediyorum.[282][158]

Bazı Hükümler

1. Sarık sarınmak ve sarığın bir ucunu iki omuz arasına sarkıtmak müstehabdır.
2. Sarıksız külah giymek küfür alametidir. Sarık sünneti, takke ile de hasıl olabilir. Özellikle beyaz takke tercih edilir. Külahsız olarak başa sarık sarmak .sünnete uygun olmakla beraber efdal olan, sarığı külahın üzerine sarmaktır.
Erkeğin başı avret olmadığından, kendi evinde, bağ ve tarlada baş açık olarak kalmasında bir beis yoktur. Fakat sokak ve çarşıda baş açık olarak gezmesi memfekitin Örf ve adetine göre değişir.[283][159]
3. Güreş tutmak caizdir. Ancak vahşice ve barbarca tutulan güreşler İslamın ruhuna aykırıdır.[284][160]

22. Vücudun Hiçbir Yeri Açıkta Kalmayacak Şekilde Örtünmek

4080... Ebıı Hureyre (r.a)'den şöyle dediği rivayet olunmuştur:
Resulullah (s.a.v), iki çeşit elbise giymeyi yasaklamıştır:
1) Kişinin cinsel organı açıkta kalacak ve havaya gelecek şekilde oturmasından, ısınan,

2) Elbisesini (vücudunun) bir tarafı açıkta kalacak şekilde giyip elbisesini(n boşta kalan kısmını) da omuzuna atmasından.[285][161]

4081... Cabir (r.a)'den (rivayet olunmuştur;) dedi ki:
Resulullah (s.a.v), sanıma (denilen giyiniş şekli) ile, bir elbise içerisinde ihtibâ (denilen oturuş şeklin) den nehyetti.[286][162]

Açıklama

Sanıma: Bu kelimenin manası üzerinde lügat alimaijmıerj ihtilafa düşmüşlerdir. Lügat alimlerinden el-Esmâi'ye göre, bu kelime kişinin elleri de içeride olmak üzere vücudunun hiçbir tarafı dışarıda kalmayacak şekilde Örtünerek gi-yinmesidir. Bu durumda insanın kendisini boş tehlikelere karşı savunması imkansızlaşacağı için Hz. Peygamber bu şekilde giyinmeyi yasaklamıştır.
Fıkıh alimlerine göre sanıma, kişinin elbisesini (vücudunun) bir tarafı açıkta kalacak şekilde giyip, elbisesinin boşta kalan kısmını da omuzuna atmasıdır. Fıkıh alimlerine göre, bu giyim şekli avret mahalinin görülmesine sebep olacağı için yasaklanmıştır.Hanefi ulemasından Aleyyü'l-Kâ-rî'nin açıklamasına göre. giyinen bir kimsenin avret mahallinin açılması kesinse bu giyinişi ona haramdır. Eğer kesin değil de ihtilaf dahilinde ise mekruhtur. Eğer bu şekilde giyilen elbisenin altında başka bir elbise olursa o zaman avret mchallinin açılması söz konusu olmadığından bir sakınca yoktur.
İhtiba: Kişinin dizlerini dikip, bir elbiseyi arkasından dizlerine doğru dolamak suretiyle örtünmesidir. Altında başka elbise bulunmayan bir kimsenin bir elbiseye bu şekilde sarılarak oturması avret mahallinin görünmesine sebep olacağından yasaklanmıştır. Fakat altında başka bir elbise bulunan kimsenin bu şekilde sarılıp örtünmesinde bir sakınca yoktur.
4080 numaralı hadis-i şerifte tarif edilen iki giyiniş şeklinden birincisi ihtiba denilen bu giyiniş şekline, ikincisi de fıkıh alimlerinin anladığı manadaki sanıma denilen giyiniş şekline girmekledir.[287][163]

23. Elbisenin Düğmeleri(Ni) Çözmek Ve O Şekilde Kalmak

4082... (Muâviye b. Kurre'nin) babası şöyle dedi:

Müzeyne (kabilesin) den bir toplulukla Resulü İlah (s.a.v)'a varmıştım. (Müslüman olduğumuza ve miislüman olarak kalacağımıza dair hepimiz) kendisine bial enik. O sırada gömleğinin düğmeleri çözüktü. Kendisine biat ettik. Sonra (teberruken) elimi gömleğinin yakasına soktum ve (iki kürek kemiği arasında bulunan peygamberlik) mühr(ün)e dokundum.
Merve dedi ki: Muaviye ile oğlunu yazda ve kışta kesinlikle düğmeleri çözük olarak gördüm. Düğmelerini hiçbir zaman iliklemezlerdi.[288][164]

Açıklama

Hz. Kurre'nin elini Hz. Peygamberin yakasına sonra iki kürek kemiğinin arasındaki peygamberlik mührüne elleyebiîmesi Hz. Peygamberin o anda düğmelerini çözük olduğun gösterir.
Ancak Hz. Peygamber'in her zaman böyle düğmeleri çözük olduğu söylenemez. Özellikle namazda böyle düğmeleri çözük olmak evlayı terktir. Aslında Hz. Peygamber'in böyle düğmeleri çözük olarak durması o anda içinde bulunduğu arızi bir halle elgili olabilir. Çünkü Hz. Peygamber'in genellikle gömleğinin düğmelerinin ilikli bulundurduğu bilinen bir gerçektir. Bununla beraber Hz. Kurre ve oğlu Muaviye, onu böyle gördükleri ve ona bu hususta da uymak istedikleri için böyle yakalan çözük olarak gezmeleri onlar için herhangi bir keraheti gerektirmez. Yani onların bu hareketleri aslında Hz. Peygamber'in bu konudaki genel davranışına aykırı olduğu halde kendi kesin bilgilerine dayanarak Hz. Peygamber'in sünnetine uyduklanırdan emin oldukları için kerahat işlemiş olmazlar.[289][165]

24. Basın Ve Yüzün Bir Kısmını Bir Örtüyle Örtmek

4083... Urve (r.a). Âişe (ranha)'nın şöyle dediğini rivayet etmiştir: Biz (bir ? ün Mekke'de) güneşin iyice yükseldiği bir sırada evimizde otururken, birisi Ebu Bekir (r.a)'e şöyle dedi: (Hz. Peygamberin) "Bize (hiç; gelmediği (bir vakit olan şu) vakitte başı ve yüzünün büyük bir kısmı örtülü olarak gelmekte olan şu (zat) Resulullah (s.a.v) olmalıdır." Ve kısa bu süre sonra (gerçekten) Resulullah (s.a.v) geldi ve (yakınımıza gelmek için. izin istedi. Bunun üzerine {girmesi için) izin verildi ve (yanımıza) girdi.[290][166]

Açıklama

İbn Esîr'in en-Nihâye isimli eserindeki açmamasına göre. 'nahru'z-zahire". güneşin sema,... en üs zirveye yükseldiği vakittir.
İbn Esîr'in bu açıklamasına göre, bu kelime ile anlatılmak istenen güneşin tam tepe noktasına erişip sıcaklığın son haddine ulaştığı vakittir. Hadis-i şerif gerek sıcaktan korunmak gerekse düşmanlara tanınmama için için insanın başının ve yüzünün büyük bir kısmını örtü ile örtmesinin caizliğine delalet etmektedir. Hadisin lam metni Buharî'dedir.[291][167]

25. Eteği (Yerlere Doğru) Sarkıtma Konusunda Gelen Hadisler

4084... Ebu Cüreyy Câbir b. Süleym'den (rivayet olunmuştur;)dedi ki: Halkın fikrinden (yararlanarak) döndüğü bir adam gördüm. Onun her söylediğini halk kabul ediyordu. (Halka) "Bu (zat)kimdir?" diye sordum. "Resulullah (s.a.v)dır" cevabım verdiler. (Bunun üzerine yanına varıp;
"Aleykesselam ey Allah'ın Resulü; diyerek iki defa selam verdim.
"Aleykesselam diye selam verme. Çünkü 'aleykesselam” ölülerin selamıdır. 'Esselamu aleyke' diye selam ver" buyurdu.
Sen Allah'ın Resulü müsün? Dedim.
"Ben Allah'ın Resulüyüm. (O öyle bir Allah 'tır ki) sana bir zarar gelse de kendisine dua etsen o zararı senden giderir. Sana bir kıtlık yıh gelse de kendisine dua etsen o yılı senin için verimli hale getirir. Eğer susuz ve kıraç bir yerde yada bir çölde iken bineğin kaybolsa da kendisine dua etsen onu sana geri getirir" buyurdu.
Bana bir tavsiyede bulun, dedim.
"Kimseye sövme" dedi.
Ondan sonra ben hiçbir hür insana, köleye, deveye ve koyuna sövmedim. (Sonra tavsiyesine devamla) şöyle buyurdu:
"Hiçbir iyiliği küçümserde.(Müslüman) kardeşinle güler yüzle konuşmanı da küçümseme. (Çünkü) bu da bir iyiliktir. Eteği dizinin yarısına kadar (yukarı) kaldır. Eğer bunu kabul etmezsen topuklarına kadar(kaldır). (Fakat) eteği(ni daha aşağıya) salıvermekten sakın. Çünkü bu büyüklennıe alametidir. Allah büyüklenmeyi sevmez. Eğer bir kimse sana söverse ve sende (olduğunu) bildiğin bir şeyden dolayı seni ayıplayacak olursa, sen de

onda (olduğunu) bildiğin bir şeyden dolayı onu ayıplama. Çünkü bunun vebali onadır." [292][168]

Açıklama

Bu hadis-i şerifin zahirinden kabir ziyareti esnasında ölülere ancak "Aleykesselam", "Aleykümüsse-lam" gib sözlerle selam verileceği manası anlaşılmakla beraber, aslında Hz. Peygamberin ölülere de aynen diriler gibi "Esslamu Aleyküm" diyerek selam verdiği 3237 numaralı hadis-i şerifte ifade edilmektedir. Bine-aneleyh Hz. Peygamber ıh ölülere selam verişi ile dirilere selam verişi arasında bir fark yoktur.
Bununla beraber Hz. Peygamber'in burada karşısında bulunan şahsa "Aleykesselam ölülerin selamıdır" buyurmakla o sırada araplarca meşhur ve yürürlükte olan ölülere selamı kastetmiş ve "Öyle araplarca ölü selamı olarak bilinen bu sözlerle bana selam verme" demek istemiştir.
Hadis-i şerifte duanın, kainatın tüm idaresinin Allah'a ait olduğuna, isteneni vermenin ancak Allah'ın gücü dahilinde olduğuna inanmak" gibi bazı şartlan olduğuna bu şartlara uyulduğu ve Allah'ın iradesine uygun düşüldüğü zaman duanın kabul edileceğine dair delalet vardır.
Hadis-i şerifte ayrıca şu hıısuslarada yer verilmiştir:
1- Erkekler için elbisenin dizin yansında kalıp daha aşağıya inmemesi müstehab, topuklara kadar inmesi kerahetsiz olarak caiz. lopukian da örtecek kadar aşağıya inmesi ise haramdır. Çünkü büyüklük dugusu verir. Büyüklük duygusu hissetmeden topukları örtecek kadar uzun elbise giymek ise tenzihen mekruhtur.
2- Sövmek haramdır.
3- Büyüklenmek haramdır.
4- Söven kimseye aynı şekilde söverek karşılık vermek caiz olmadığı gibi, kendisini ayıplayan bir kimseyi bir ayıbından dolayı ayıplayıp kalkmak da caiz değildir. Ancak kötü bir işi işlerken görünce ondan nehyet-mek emri bil-maruf nehyi ani'l-münker konusuna girdiğinden vaciptir.
Bezlü'l-Mechud yazarının da ifade ettiği gibi; sözlü saldın veya hakarete uğrayan bir kimsenin, yalan ve iftira yoluna sapmamak ve kendisine yapılan saldırıdan daha ileri gitmemek şartıyla karşılık vermesi caizdir.[293][169]

4085... (Salim b. Abdiiiah'ın) babasından rivayet olunduğuna göre; Re-sûlullah (s.a.v):

"Elbisesini büyüklük taslayarak(yerlerde) sürü(yüp gezen) kimseye Allah kıyamet güuüde(rahmet nazarıyla) bakmayacaktır." buyurmuştur.

Bunun üzerine Hz. Ebu Bekir(r.a):

Benim eteğimin bir yanı da (yere) sarkıyor. Oysa ben(elinden geldiğince onu bundan korumaya dikkat ediyorum, dedi.(Fahr-'i Kainat Efendimiz de):

"Sen bunu büyüklenerek ycpanlardan değilsin" buyurdu.[294][170]

4086... Ebu Hureyre (r.a)'den şöyle dediği rivayet olunmuştur: Bir adam eteğini (topuklarının altına kadar sartıkmış bir halde namaz kılarken Resululah (s.a.v)(onu gördü de) kendisine, "Git, abdest al" buyurdu. (Adam gidip abdest aldı geldi. (Hz. Peygamber tekrar); "Git abdest al" buyurdu. Bunun üzerine (arada bulunan başka bıradam Hz. Peygamber'e:

Ey Allah'ın Resulü, (namaza albestli olarak başladığı halde) bu adama niçin abdest almasını emrediyorsun, sonra da bun(un hikmetin) den bahsetmiyorsun? dedi. (Hz. Peygamber de):

"O eteğini (topuklarının altına kadar) sarkıtmış bir halde namaz kılıyordu. Oysa yüce Allah (eteğini topuklarının altına) sarkıtmış olan bir insanın namazını kabul etmez" buyurdu.[295][171]

4087... Ebû Zer (r.a)'den şöyle dediği rivayet olunmuştur: Peygamber (s.a.v):

"Üç (kişi) vardır ki, Allah kıyamet gününde onlarla konuşmaz ve onlara (rahmet nazarıyla) bakmaz ve onları (günah kirlerinden) temize çıkarmaz. Onlar için acıklı bir azap vardır" buyurdu.

(Sevaplardan) eli boşa çıkan ve (amellerinden) fayda göremeyen bu kimseler kimdir, ey Allah'ın Resulü? diye sordum. (Resulullah (s.a.v) yukarıdaki sözünü üç defa tekrarladı. (Ben,yine);

Ey Allah'ın Resulü, (gerçekten) mahrumiyet ve hüsrana uğrayan bu kimseler kimlerdir? dedim.

"(Elbisesini) eteğini kibrinden dolayı topuklarının altına kadar sarkıtan (verdiğini) başa kakan, yalan yere yeminle malına sürüm sağlayandır. -Ya da facir olan kimsedir-" buyurdu. (Buradaki tereddüt raviye aittir.)[296][172]

4088... Şu (bir önceki) hadisi Peygamber (s.a.v)'den Ebû Zer (r.a) yoluyla Harşe b. el-Harr)da (rivayet etmiştir, ancak bir önceki rivayet daha uzundur. (Bir önceki hadisin ravilerinden Ebû Zer'a) dedi ki: "Mennan, her verdiğini başa kakan kimse anlamına gelir."[297][173]

Açıklama

Tercümesini sunduğumuz bu hadis-i şerifler, büyüklük duygusu vereceği için topuklardan aşağıya kadar sarkan uzun elbise giymenin haram olduğunu ifade etmektedir. 4086 numaralı hadis-i şerifte ifade edildiği üzere Hz. Peygamber, bu şekilde namaz kılmakta olan birini görünce ona abdestini yenilemesini emretmiştir.
Bezlü'l-Mechud yazarının dediği gibi, Hz. Peygamber'in o kimseye ab-dest almasını emretmesi, "Böyle uzun elbise giymenin abdesti bozmasından değil de, abdesti günahlara keffaret olması cihetiyle o kimsenin hissetmiş olduğu büyüklük duygusunun günahına keffaret olması içindir." denilebilir. Bu sözü geçen hadis- i şerifte, Hz. Peygamber'in uzun elbise ile namaz kılan adama abdest almasını emrettiği halde, namazını tekrar kılmasını emretmemesi, uzun elbiseler içerisinde kılınan namazın iadesi gerekmediğine fakat büyüklerime duygusu hissetmesi sebebiye günahkar olduğuna delalet eder.
Her ne kadar hadis-i şerifte, Hz. Peygamber'in uzun elbise ile namaz kılan kimsenin kıldığı bu namazın kabul edilmeyeceği ifade buyuruluyorsa da bu söz, "Allah o kimseye ve amellerine değer vermez" gibi manalara gelmektedir. Nitekim namaz bölümünde 637 numaralı hadis-i şerifin şerhinde bu hususu ve mezhep imamlarının bu husustaki görüşlerini açıklamıştık.
Hadis-i şerif aynı zamanda Hz. Ebu Bekir'in faziletine, büyüklenme duygusu gibi mezmum duygulardan arınmig olduğuna da delalet etmektedir.
122 - 4087 numaralı hadis-i şerifte geçen, "Allah kıyamet gününde onlarla konuşmaz", "onlara bakmaz", onları temiz çıkarmaz" sözlerini açıklarken Bezlü'l-Mechud yazarı şöyle diyor:
1- Allah'ın onlarla konuşmamasından maksat, onlarla razı olduğu kimselerle konuştuğu gibi rızasıyla konuşmaz, bilakis gazabı ile konuşur demektir.

2- Allah'ın onlara bakmasından maksat ise,rahmeti ve rızası ile bakmaması, yani onlardan yüz çevirmesidir.
3- Onları temize çıkarmaması ise, onların günahlarını temizlememesi yani bağışlamarhasıdır.[298][174]

4089... Kays b. Bışr et-Tağlibî'den rivayet olunmuuştur; dedi ki: Ebu'd-Derda'nın arkadaşı olan babam bana (şunları) anlattı: Dımişk'da Peygamber (s.a.v)'irı sahabilerden İbn Hanzaliyye diye anılan bir adam vardı. Yalnız (lığı seven ve yalnız yaşayan) bir kimseydi. Halk ile az oturur kalkardı. Onun (meşguliyeti nafile) namaz{dan ibaretti bu meşguleyetini bitirince) ailesinin yanına varırdı. (Bir gün) biz. Ebu'd-Derda'nın yanında iken bize uğradı. Ebu'd-Derda (r.a) ona: "Bize yararlı olacak ve sana zararlı olmayacak bir söz (söyle)" dedi. (Bunun üzerine İbn Hanzaliyye şunları) söyledi:
Resulullah (s.a.v) (düşman üzerine) bir akıncı birliği göndermişti. Bir süre sonra (bu birlik savaştan) döndü. Derken bu birliğe katılanlardan biri (Hz. Peygamber'in mescidine geldi ve Resulullah (s.a.v)'m da bulunduğu meclise oturdu. Yanında bulunan birisine
Düşmanla karşılaştığımızda bizi bir görseydin! Falan kimse düşmana saldırıp "Al, bu da benden! Ben Gifarlı yiğidim!" diyerek mızrağım (düşmana) sapladı. Onun bu sözü hakkında görüşün nedir? dedi. (O adam da):
,O zatın (bu sözüyle yapmış olduğu cihadın) sevabını iptal ettiği görüşündeyim, cevabını verdi. Bu sözü bir başkası işitti ve:
Ben bu sözde bir sakınca görmüyorum,
Bunun üzerine münakaşaya başladılar. Nihayet (onların bu münâkaşasını) Resulullah (s.a.v) duydu ve şöyle buyurdu:
"Hayret doğrusu! (Allah yolunda savaşırken) bu gibi sözler söyleyen bir müslümanın (bu savaşından gereği gibi) sevap almasına ve (dünyada) iyilikle anılmasına hiçbir engel yoktur."
Kays b. Bişr sözlerine evam ederek dedi ki: Babam daha sonra bana şunları anlattı:
Gördüm ki, Ebu'd-Derda, Hz. Peygamber'in bu sözüne (çok) sevindi, ve "Sen bunu bizzat Rcsuîullah (s.a.v)'dan mı işittin?" diyerek başını İbn Hanzaîiyye'yc (doğru) kaldırmaya başladı. (İbn Hanzaliyye'de): "Evet,

(duydum)" cevabını verdi. Ebu'd-Derda, ibn Hanzaliyye'ye (bunu bizzat Resulullah'tan mı duydun diyerek sormaya devam etti. Nihayet ben (Ebu'd-Derda'nm bu soruyu tekrarlarken içinde bulunduğu tevazuyu ve edebi görünce, kendi kendime) "Kesinlikle ebu'd-Derda (İbn Hanzeliy-ye'nin) dizlerine kapanacak" diyordum.
(Babam sözlerine devam ederek şöyle) dedi: (İbn Hanzaliyye) bir başka gün (yine) yanımıza uğradı. (Yine) Ebu'd-Derda ona:
Bize yararlı olan ve sana zararlı olmayan bir söz (söyle) dedi. O da:
Resulullah (sav) bize: "Cihad için elinde tuttuğu ata masraf eden kimse sadaka vererek elini açıp da kapamayan kimse gibidir" buyurdu, dedi.
Başka bir gün (yine) bize uğradı. (Yine) Ebu'd-Derda:
Bize yararlı ve sana zararlı olmayan bir söz dedi. (O da):
Rcsuluilah (s.a.v) bize: "Saçları (kulak memelerinden aşağı inecek kadar) uzun, eteğide topuklarından daha aşağıya kadar sarkık olmasa Hureym el-Esedî ne iyi adamdır" buyurdu, dedi.
Bu (söz) Hureym'e ulaştı da koşup (eline) bir bıçak (aldı) ve onunla saçını kulaklarına kadar, eteğini de dizlerinin yarısına kadar kısalttı. Sonra diğer bir günde bize (yine) uğradı. Ebu'd-Derda ona:
Bize fayda verecek ve sana zarar vermeyecek bir söz! dedi. (O da):
Resulullah (s.a.v)'ı (şöyle) derken işittim: "Siz (müslüman) kardeşlerinizin yanına varıyorsunuz. (Onların yanına vardığınız zaman) binek hayvanlarına güzel eğerler vurunuz ve güzel elbiseler giyininiz. Öyle ki halk içinde (vücuttaki) "ben" gibi olunuz. Çünkü Allah çirkinliği ve isteyerek çirkinleşmeyi sevmez"
Ebû Dâvûd dedi ki: (Bu cümleyi) Ebû Nuaym da Hişâm dan, "Ta ki halk arasında (vücuddaki) "ben" gibi olunuz diye rivayet etti.[299][175]

Açıklama

Hadis-i şerifte söz konusu edilen olayları anlatan jbn Hanzaliyye'nin bu olayları oturarak mı yoksa ayakta mı anlattığı kesin olarak belli değildir.
Eğer oturarak anlatmış ise, "Ebu'd-Derda kesinlikle dizlerine kapanarak" anlamındaki cümlede bulunan "dizlerine" kelimesindeki zamirin İbn Hanzaliyye ile ilgili olması gerekir. Bu durumda cümle "Kesinlikle Ebu'd-Derda İbn Hanzaliyye"nin dizlerine kapanacak diyordum" anlamına gelir. Ahmed b. Hanbel'in rivayetinde bu cümle "Ebu'd-Derda onun dizlerine

kapanmaya niyetlendi" anlamına gelen lafızlarla rivayet edili-ğinden biz. İbn Hanzaliyye'nin bu olayı oturarak anlattığı kanaatine vardık ve sözü geçen zamirin de İbn Hanzaliyye'ye döndüğüne hükmederek tercümeyi buna göre yaptık.
Ancak, İbn Hanzaliyye'nin bu olayı ayakta anlattığı farzedilirse, anlatılanları oturarak dinleyen Ebu'd-Derda'mn ibn Hanzaliyye'nin dizleri üzerine kapanması mümkün olmayacağından sözü geçen zamirin Ebu'd-Derda ile ilgili olması gerekir. Bu durumda sözkonusu cümle "Ebu'd-Derda kendi dizleri üzerine çöktü" anlamına gelir.
İbn Hanzaliyye, ibadete düşkün, insanlar arasına fazla sokulmaktan hoşlanmayan birisi olduğu için sözlerini bir an önce bitirip ibadetine dönmek gayesiyle konuşmasını oturmadan ayakta yapmış olması da kuvvetle muhtemeldir.[300][176]

Bazı Hükümler

1. Bir kimsenin savaş esnasında, düşmana kargI yiğjtHk taslaması ve cengaverliğini ifade eden sözler söylemesi caizdir. Bunun caizliğinde selef uleması ittifak etmişlerdir.
2. Kişinin cihad için beslediği alına yaptığı masraf Allah yolunda verilmiş sadaka gibidir.
3. Bir kimsenin, söylediği sözlerin kesinlikle müsbet yönde tesir göstereceğini bilmesi halinde, miişlüman kardeşini içinde bulunduğu kusurlu durumdan kurtarmak maksadıyla onun kusurlarını, hakkında söylenenleri kendisine ulaştıracak kimselerin yanında söylemesi caizdir.
4. Kişinin saçlarını kulak memelerinden aşağı, eteklerini de topuklarından aşağı inecek kadar uzatması caiz değildir.
5. Kişinin toplantılara giderken güzel elbiseler giymesi, yolculuğa çıkarken binitini en güzel şekilde hazırlaması sünnettir.[301][177]

26. Büyüklenme Hakkında (Gelen Hadisler)

4090... Ebu Hureyre'den rivayet olunduğuna göre; Resulullah (s.a.v) şöyle buyurmuştur:
"İzzet ve celâl sahibi olan Allah buyurdu ki: Büyüklük benim gömleğim, ululuk da benim etekliğimdir. Kim bunlardan birinde benimle yarışmaya

ycltenirse onu ateşe atarım."[302][178]

Açıklama

Rida: Bedenin belden yukarı kısmı için knlanılan elbisedir. îzarda bedenin belden aşağı kısmı için kulanılan elbisedir. Allah Teâlâ bu hadiste, "Kibriya benim ridamdır ve azamet benim izanındır." buyurmaktadır. Tabii Allah giysiden pak ve nezihtir. Onun hakkında böyle bir şey de düşünülmez. Çünkü o. bir cisim değildir.
Avnü'l-Mabud yazarının beyanına göre Hattabi bu cümleyi açıklarken özetle şöyle demi.ştir:
Bu cümlelerin manası şudur: Kibriya yani büyüklük ve azamet Allah Sübhânehu'ya mahsus iki sıfattır. Hiçbir kimse bu iki sıfatta Allah'a ortak olamaz ve hiçbir yaratığa bu sıfatları takınmaya kalkışması yakışamaz. Çünkü yaratığın .şaşmaz ve kaçınılmaz sıfatı alçak gönüllülük ve küçüklüktür. Ridâ ve İzar denilen giysi bir misal olarak kullanılmıştır. Yani bir insanın üstündeki elbiseyi aynı anda bir başkasının bürünmesi, böyece ortak olması nasıl düşüniilemiyorsa Allah'a mahsus bu iki sıfatta başka bir varlığın ortaklık taslaması da düşünülemez.
Sindî de bu hadisin izahı bölümünde Özetle şöyle der:
Hadisten maksat şudur: Bir insanın elbisesine başkasının ortak olması nasıl düşünülmüyorsa, Allah'ın bu iki sıfatına da başkasının ortak olması, bu sıfatların başkası hakkında kullanılması veya başkasının bu sıfatlan taşıması düşünülemez. Bilindiği gibi Allah'ın rahmet ve kerem sıfatları mecazi anlamda başkaları hakkında kullanılabilir. Mesela falan adam merhametlidir, filan kişi kerem sahibidir denilir. Fakat kibriya ve azamet sıfatları böyle değildir. Mecazi anlamda da olsa başkaları bu sıfatlan takına-maz. Hadisin zahirine göre kibriya ve azamet kelimelerinin manaları arasında bir farkın olmadığı lügat kitaplarından anlaşılmaktadır. Bu itibarla bu kelimelerin manaları arasında bir farkın bulunup buunmadığı hususunda ilim adamlarının bazısı duraklamış, birşey söylememeyi ve görş beyan etmemeyi tercih etmişlerdir. Diğer bir kısım alimler şu farkın bulunduğunu söylemişlerdir:
Kibriya; Allah Teâla'nın büyüklüğü. Yaratıklar tarafından takdir edilsin edilmesin, bilinsin veya bilinmesin onun haddi zatında büyük olmasıdır. Azamet ise, yaratıkların onun büyüklüğünü takdir e kabul etmiş olmasıdır.

Bu duruma göre kibriya, zatî bir sıfat mahiyetindedir, izafi değildir ve azamet sıfatından daha-yüksektir. Çünkü azamet sıfatı izafidir. Yani yaratıkların takdir ve kabulü ile ilgisi bulunan bir sıfattır. Bu nedenledir ki, kibriya. bedenin üst kısmına giyilen ridaya benzetilmiş; azamet de bedenin alt kısmini örten izar'a benzetilmiştir.[303][179]

4091... Abdullah (b. Mes'ud) (r.a)'dan rivayel olunduğuna göre; Rcsulullah (s.a.v) şöyle buyurmuştur:
"Kalbinde hardal tanesi kadar kibir bulunan kimse cennete giremez. Kalbinde hardal (tanesi) kadar iman bulunan kimse de cehenneme girmez."
Ebu Dâvud dedi ki: (Bu hadisin) bir benzerini de el-Kasmeli, El A'meş'ten rivayet etmiştir.[304][180]

Açıklama

Hardal; turpgillerden, tadı sert ve yakıcı bir madde taşıyan tohumu hekimlikte kullanılan bir bitkidir. Bu hadis-i şerifin isnadında bulunan A'meş ile İbrahim ve Alkame'nin üçü de tabiî ve Kufeli olduğu gibi, hadisi Hz. Peygamberden rivayet eden Abdullah b. Mes'ud (r.a)da Kıfeli'dir.
Metinde geçen, kalbinde hardal tanesi kadar bir kibir bulunan kimse cennete giremez" ibaresinin tevili hususunda ulema ihtilaf etmişlerdir.
Ebû Süleyman Hattâbi bu ibareyi iki ve.cihle tevil etmiştir;
1_ Kibirden murad, imandan tekebbür etmek yani iman etmemektir. Bu halde ölen bir kimse asla cennete giremez.
2_ Maksat; cennete giren bir kimsenin kalbinde oraya girerken kibir bulunmaz demektir. Nitekim Allah Teâlâ hazretleri, "Biz onların kalble-rindeki kin ve hasedi çıkaracağız" buyurmuştur.[305][181]
Ancak Hattâbi'nin bu tevillerini Nevevi beğenmemiş; hadisin maruf olan kibirden yani kendini başkalarından yüksek görerek onları tahkir ve-hakkı bertaraf etmekten nehy için varid olduğunu söylemiş, binaenaleyh ibarenin bu te'villere hamledilerek matlup olan manadan çıkarılmaması gerektiğini bildirmiştir.
Kadı Iyaz ile sair alimlere göre. Hadisin manası kibirli kimse cennete giremez demektir. Nevevî de bu kavli ihtiyar etmiştir. Bazıları; "Evet, ceza verilirse mana budur. Fakat Cenabı-ı Hakkın lütfü keremiyle o kimseyi

affetmesi de caizdir. Bineâenaleyh bütün müminler ya doğrudan doğruya yahutta büyük günah işlemekte ısrar halinde ölen günahkarlardan bazıları azab gördükten sonra mutlaka cennete gireceklerdir" demişlerdir. Hadisten murad, "kibirlilerin cennete giren ilk takva sahipleriyle birlikte giremeyceklerini açıklamaktır" diyenler de olmuştur.
Hadisin sonunda yer alan. "Kalbinde hardal (tanesi) kadar iman bulunan kimse de cehenneme girmez" mealindeki ibarenin manası da "kafirler gibi cehenneme ebedi olarak giremez" demektir.[306][182]

4092... Ebff Hureyrû (r.a)'den rivayet olunduğuna göre; Güzel bir adam Peygamber (s.a.v)'e gelip;
Ey Allah'ın Resulü, ben kendisine güzellik sevdirilen bir adamım. Gördüğüm kadarıyla ondan bana da verilmiştir. Hatta bir kimsenin (güzellikle) benden üstün olmasını (asla) sevmiyorum, demiş. (Ebu Hurey-re'nin hatırlayabildiği kadarıyla o zat); ya (güzellikte birinin) "bişirâk-i na'Iî= nalinimin tasmasını (geçmesini bile istemiyorum)” demiş; yahutta bişı's-i na'lî= nalinimin tasmasını (geçmesini bile istemiyorum)" demiş (ve sorusunu şöyle tamamlamış): "Bu kibirden midir?"
(Hz. Peygamber de şöyle) cevap verdi:
"Hayır, fakat kibir, hakkı inkâr eden ve halkı küçük gören kim-se(nin yaptığı inkâr ve büyiiklenme fiilleri)dir."[307][183]

Açıklama

Hz. Peygamber'e, güzelliği sevdiğinden ve bu hususta hiçbir kimsenin kendisini geçmesini istemediğinden bahseden ve bu halinin kibir sayılıp sayılmadığını soran zatın kimliği kesin olarak bilinmiyor. Kadı Iyaz ile İbn Abdilberr bu zatın Mâlik b. Murre olduğunu iddia ederlerken, İbnü'l-Arabî, onun Ebû Reyhâne Şen'un olduğunu, Ali b. el-Medinî de Rabbi b. Amir olduğunu söylemiştir. İbn Ebi'd-Dünya. bu zatın Muaz b. Cebel olduğunu iddia edenlerin de bulunduğunu söylüyor. Abdullah b. Amr b. As ve Hureym b. Fâtik olduğunu söyleyenler de vardır.
Hadis-i şerif; güzelliği, güzel giyinmeyi ve güzel işleri sevmenin kibirle bir ilgisi olmadığını; asıl kibirin, hakkı kabulden kaçınmak ve insanları küçük gömekten ibaret olduğunu ifade etmektedir.

Gerçekte, güzel elbise giymenin kibirle ilgisi yoktur. Bilakis güzel giymek Allah'ın nimetine şükür manasına taşır. 4063 numaralı hadis-i şerifte de ifade edildiği gibi "Allah verdiği nimetin eserini kulunun üzerinde görmeyi sever."
Diğer bir hadis-i şerifte de şöyle buyurulmaktadır:
"Şüphesiz ki Allah güzeldir, güzelliği sever. "[308][184]

27. Eteğin Nereye Kadar Uzanacağı Hakkında (Gelen Hadisler)

4093... (el-Alâ b. Abdurrahman'ın) babasından rivayet edilmiştir; dedi ki:
Ben Ebû Saîd el-Hudrî'ye; eteği(n nereye kadar uzanacağını) sordum da (bana) şöyle dedi: "Bunu tam bilene sordun. Resulullah (s.a.v);
"Müminin eteğinin uzunluğu dizinin yansı (na kadar) dır. Dizin yarısı ile topukları arasında olmasında da bir sakınca yoktur. Topuklardan daha aşağısında olan etekler ise cehennemdedir. Allah (c.c) eteğini büyüklenerek yerlerde sürükleyip (gezen(kimsenin yüzüne bakmayacaktır”[309][185] buyurdu.[310][186]

4094... (Salim b. Abdullah b. Ömer'in) babasından rivayet olunduğuna göre; Peygamber (s.a.v) şöyle buyurmuştur:
"(Giysiyi aşağıya doğru) sarkıtmak, belden yukarı giyilen giyside, gömlekte ve sarıkta (da)olur. (Sadece eteklere mahsus bir şey değildir.) Allah bunların (birini giyip de) bir ucunu (yerlerde) sürükleyen kimsye kıyamet gününde bakmayacaktır."[311][187]

4095... Zeyd b. Ebî Siimeyye'den rivayet olunmuştur; dedi ki: Ben (Abdullah) b. Ömer'i şöyle derken işittim:
ResuluIIah (s.a.v)'ın etek için söylediği, gömlek için de (geçerlidir).[312][188]

4096... Muhammed b. Ebi Yahya'dan rivayet edilmiştir; de ki: İkrime (bana) şöyle dedi:
İbn Abbas'i, İzannı giyip önden (yere doğru sarkan) uç kısımlarını ayaklarının üst tarafına değdirirken, arkasından (yere doğru sarkan) kısımlarını da (topuklarından yukarı) kaldırırken gördüm. (Kendisine),

"İzannı niçin böyle giyiniyorsun?" dedimde, Resûlullah (s.a), böyle giyerken gördüm" karşılığını verdi.[313][189]

Açıklama

4093 ve 4094 numaralı hadis-i şeriflerde, elbisenin rjn bizleri,-) yansına kadar uzatılıp daha aşağıya kadar uzatılmaması tavsiye edilmektedir.
4084 numaralı hadis-i şerifin şerhinde de açıkladığımız gibi, erkekler için elbiselerin dizlerin yarısında kalıp daha aşağıya sarkmaması müste-hap, topuklara kadar inmesi kerahatsiz olarak caiz, topukları örtecek kadar aşağıya inmesi ise haramdır. Çünkü büyüklük verir. Büyüklük hissi duymadan topukları örtecek derecede uzun elbise giymek tenzihen mekruhtur.
4095 numaralı hadis-i şerifte de ifade buyUrtıIdıiğu üzere, Hz. Peygam-ber'in ölçüyü aşan etekler hakkındaki tehdilkâr sözleri ölçüyü aşan gömlekler, sarıklar, zırhlar ve abalar içinde geçerlidir.
Abalar, zırhlar ve gömlekler hakkındaki Ölçü aynen elekler hakkındaki ölçü gibidir. Yani gömleğin müstehap olan uzunluğu dizlerin yarısına kadardır. Topukları da içine alacak kadar uzun gömlek giymek ise haramdır.
Sarıklar hakkındaki ölçü ise 4079 numaralı hadis-i şerifin şerhinde açıkladığımız gibidir.
4096 numaralı hadis-i şerifte ise İbn Abbas'm, eteklerini topuklara kadar indirip topukları kapatmasından kaçındığı ve Hz. Peygamberden böyle ^ördüğü için böyle hareket ettiğini söylediği ifade edilmektedir.
Yukarıda açıkladığımız gibi, topukları kapatmak şartıyla eteklen topuklara kadar uzun tutmak kerahatsiz olarak caizdir. 4085 numaralı hadi-i şerifte de açıklandığı üzere büyüklük duygusuna kapılmadan topukları kapatacak derecede uzun elbise giymek haram değildir. İbn Abbas'ın bu giyimi bu husuları açıklığa kavuşturmaktadır.[314][190]

28. Kadınların (Giyimi Hakkında) (Gelen Hadisler)

4097... îbn Abbas (r.a)'dan rivayet olunduğuna göre; Peygamber (s.a.v), kadınlardan erkeklere benzemeye çalışanlara, erkeklerden de kadınlar benzemeye çalışanlara lanet etmiştir.[315][191]

4098... Ebû Hureyre (r.a)'den rivayet olunduğuna göre; Resûlullah (s.a.v), kadın gibi giyinen erkeğe de, erkek gibi giyinen kadına da lanet etmiştir.[316][192]

4099... İbn Ebî Müleyke'den rivayet olunmuştur; dedi ki: Âişe (ranha)'ya bir kadının erkek ayakkabısı giydiği söylendi de; "Resulullah (s.a.v), kadınlardan kendini erkeğe benzetmeye çalışan (lar)a lanet etti" karşılığını verdi.[317][193]

Açıklama

Lanet, Allah'ın rahmetinden uzaklık demektir.
hadis-i şerifler, erkeklerin kadınlara mahsus olan elbiseler giyerek, kadınlara mahsus zinetleri takınarak giyim kuşamlarında, kılık ve kıyafetlerinde kadınlara; kadınların da erkeklere has kıyafetlere girerek erkeklere benzemesinin haram olduğunu İfade etmektedir.
Hafız İbn Hacer'in açıklamasına göre; kadınların ya da erkeklerin, konuşmalarda ve yürüyüşlerinde zıt cinslerine benzemeye çalışmaları da giyim kuşamlarında benzemeye çalışmaları gibi haramdır.
Ancak, kadın ve erkeğin kıyafetleri beldelere göve değiştiği için bazı beldelerde erkek ve kadın kıyafetlerinin ayırd edilmeleri zorlaşacak şekilde birbirine benzeyebilirler. Bu durumda kadınların islami şekilde örtünmeleriyle bu benzerlik ortadan kalkmış olur.
Konuşmada ve yürüyüşte karşı cinse bezemenin lanete hedef olması ise, yürüyenin ya da konuşanın kasdına bağlıdır. Binaenaleyh yürümesini veya konuşmasını isteyerek karşı cinse benzeten kimse bu lanete hedef olursa da, yaratılışları icabı yürüyüşleri ve konuşmaları kadına benzeyen kimseler bu benzerlikten dolayı hadis-i şerifteki lanete hedef teşkil etmezler.
Ancak bu durumda olan kimseler bu benzerlikten kurtulmak için güçlerinin yettiği nisbette alıştırma yapmakla mükelleftirler. Alıştırma sonucu yavaş yavaş bu durumdan kurtulabilirler. Eğer bu durumdan .kurtulmak için gereken çabayı göstermezlerse onlar da bu lanete müstahak ve hedef olurlar. Bu hususta ellerinden gelen çabayı sarfettikten sonra bu benzeyişten kurtulamayanlar ise vebalden kurtulmuş olurlar. Binaenaleyh İmam Nevevî; sözü geçen hususlarda kadınlara benzeyen erkeklerin bu hallerinden dolayı kinanamayacaklarını söylerken, elinden gelen çabayı sarfettikten

sonra bu benzerlikten kurtulamayan erkekleri kasdetmiş olması gerekir. -Ulema, İmam Nevevî hazretlerinin bu sözünü böyle anlamıştır.
Bir kadının ilimde, irfanda ve dinen rağbet edilen diğer hususlarda erkeğe benzemesinde hiçbir sakınca yoktur. Bilâkis bu gibi durumlardaki benzeme makbuldür.[318][194]

29. "Örtülerini Üstlerine Salsınlar"[319][195] (Ayeti Kerimesi) Hakkında (Gelen Hadisler)

4100... Safiyye binli Şeybe'den rivayet olunduğuna göre;
Aişe (ranha) Ensar kadınlarından bahsetmiş, onları övmüş, onlar hakkında iyi (sözler) söylemiş ve; "Nûr sûresi (nin) 31. âyet-i kerimesi inince onlar hemen (bellerinde bağlı olan) peştamallarına yöneldiler." (Burada ravi) Ebû Kâmil (Hz. Aişe'nin, hiçbir anlamı olmayan) hucûr (kelimesini) mi (yoksa, kemer anlamına gelen) lıucûz (kelimesini) mi (söylemiş olduğunu iyice hatırlayamamış ve) tereddüde düşmüştür. (Safiyye binti Şeybe'nin rivayetine göre Hz. Aişe sözlerine şöyle devam etmiştir:)
"Ve hemen onları iki parçaya ayırıp birer parçasını başörtüsü edindiler."[320][196]

Açıklama

Tefsir kitaplarında açıklandığına göre, "başörtüle-yakalarının üstlerine salsınlar"[321][197] âyet-i kerimesi inmeden önce müslüınan kadınları başörtülerini sadece arkalarına sarkıttıkları için boyunlarının ön tarafı ile gerdanları açıkta kalırdı. Yüce Allah onları bu çirkin durumdan ve zavallılıktan kurtarmak için Nûr sûresinin 31. âyetini indirdi.
İbn Ebî Hâtim'in babası vasıtasıyla Safiyye binti Şeybe'den rivayet ettiği diğer bir hadis-i şerifte şöyle buyuruluyor: "Başörtülerini yakalarının üstüne salsınlar" âyeti nazil oldu. Erkekleri evlerine dönüp Allah Te-âlâ'nın kendilerine kadınlar hakkında bu âyeti indirmiş olduğunu onlara bildirdiler. Herkes bu âyeti karısına, kızına, kız kardeşine ve arkabasma okudu. Onlardan hiçbir kadın kalmayıp, nakışlı, resimli elbiselerine yöneldiler ve bunlarla başlarından aşağıya örtündüler ki Allah Teâlâ'mn kitabından indirmiş olduğuna iman etmiş ve onu doğrulamış olsunlar. Sabahleyin

namazda Allah Rasûlü (s.a)'nün arkasında baştan aşağı örtülü olarak durdular. Sanki başlan üzerinde kargalar vardı.[322][198]
Aslında mevzumuzu teşkil eden bu hadisin yeri bir sonraki bab olduğundan burada değil de orada zikredilse daha isabetli olurdu.[323][199]

4101... Urrirnli seleme (ranha)'dan rivayet olunmuştur; dedi ki: "Ey Peygamber; zevcelerine, kızlarına ve müminlerin kadınlarına dış elbiselerini üstlerine giymelerini errifet"[324][200] (âyet-i kerimesi) inince, Ensar kadınları dışarıya çıktılar. (Başlarına bağladıkları siyah) örtülerden dolayı sanki başlarında (siyah) kargalar varmış gibi görünüyorlardı.[325][201]

Açıklama

Bu hadis-i şeritte, Allah Teâlâ hazretlerinin, müslüman kadınların şerefini korumak için Ahzâb sûresinin 59. âyetini indirerek, onlara şereflerine uygun bir şekilde tepeden tırnağa örtünmelerini emrettiği, bu emirdeki inceliği ve hikmeti derinden kavrayan Ensarlı kadınların da ince bir titizlik ve büyük bir şevkle bu emre sarılıp islâmî kıyafete büründükleri ifade edilmektedir. Müfessirler Ahzâb sûresinin sözü geçen âyetinde bir takım incelikler tesbit etmişlerdir.
Bu inceliklerden bazıları şunlardır:
1- Allah Teâlâ örtünme emrine evvelâ Rasûlullah (s.a)'nın zevceleri ve kızları ile başlamıştır. Bu, onların diğer kadınların önderi ve imtisal numunesi olduklarını göstermektedir.
2- Hicâb âyeti, kadınların avret mahallerini örtünmeleri istikrar kazandıktan sonra nazil olmuştur. Öyleyse bu âyette emrolunan tesettür, daha önce farz kılınan Sbtr-i avretten başka ve fazla bir örtünmedir. Bunun içindir ki bütün müfessirler, tabirler değişik de olsa mefhumda birleşerek ayetteki "cilbâb"dan maksadın kadının elbiseleri üzerine giyilen ve bütün vücudu örten bir örtü, elbise olduğunda ittifak etmişlerdir.
3- Ayetteki, "Zevcelerine, kızlarına ve müminlerin kadınlarına" ifadesindeki tafsilat, hicabın yalnız Rasûlullah (s.a)'nın zevcelerine farz olduğunu ileri sürenlerin bu iddialarını açıkça reddetmektedir.[326][202]

Örtünmenin Şekli Nedir?

Allah Teâlâ kadınlara, iffet ve haysiyetlerinin korunması için yabancı erkekler karşısında uzun bir örtü ile elbiselerinin üzerini örtmelerini emretmiştir. Alimler bu tesettürün nasıl olacağı hususunda ihtilâf ederek birkaç görüşe ayrılmışlardı:

1- Süddî'ye göre, "Örtü, kadının sol gözü hariç bütün yüzünü kapatmalıdır." Ebû Havyan da şöyle der: "Endülüs'teki âdet de Süddî'nin tarif ettiği gibi idi."

2- Ümmü seleme (anha)'dan rivayet edildiğine göre, "Bu âyetin nüzulünden sonra Ensâr kadınları siyah çarşaflara büründüler. Sanki hepsinin başına birer karga konmuştu."

3- Taberi, İbn Şîrînden şöyle rivayet eder: "Abide es-Selmanî (r.a)'ye, "dış elbiselerini de üstlerine giymelerini söyle" âyetinin manasını sordum, büyük bir çarşaf olarak onunla bütün vücudunu Örttü. Başını ta kaşlarına kadar kapattı, yüzünü de tamamen kapattı. Yalnız sol gözünü açık bıraktı. Böylece âyeti fiilî olarak tefsir etti."

4- Taberi ve Ebû Hayyân, İbn Abbas (r.a)'tan şöyle rivayet etmişlerdir: "Kadın cilbâbmı alnının üzerine indirir ve oradan sıkar. Alttan da burnunun üzerine kadar kapatır. Yalnız gözleri dışarıda kalmalıdır. Yüzünün kalan kısmı ile göğsünü tamamen kapatmalıdır.[327][203]

Bu mevzuda merhum Hamdi Yazır şöyle diyor: "Cilbâbdan örtmek" tabirinde iki vecih vardır

1) Çilbâblardan birisiyle bedeni sıkıca örtmek

2) Birisi de, bir cilbâbm bir tarafıyla başından yüzünü örtmek. Bu beyanda da iki suret vardır: Birisi kaşlarına kadar örttükten sonra büküp yüzünü de örtmek ve yalnız tek bir gözünü bırakmak. İkincisi de, alnının üzerinden sıkıca sardıktan sonra burnunun üzerinden dolayıp gözlerinin ikisi de açık kalsa da yüzün kısmı âzamini ve göğsü tamamen örtmüş olmaktır."[328][204]

Mezhep imamlarının bu meyzudaki görüşlerini 4104 numaralı hadisin şerhinde açıkladık.[329][205]

30. "Başörtülerini Yakalarının Üstüne Salsınlar"[330][206] (Ayeti Kerimesi) Hakkında (Gelen Hadisler)

4102... Urve b.Zübeyr'den rivayet olunduğuna göre: Aise (ranha) söyle demiştir:
Aliah ilk nuıhacir kadınlara rahmet eylesin. (Yüce) Allah, "Başörtülerini yakalarının üstüne salsınlar" ayetini indirdiğinde (yünden ya da ipekten dokunan) dış giysilerin bedeni en iyi şekilde örtenini, (ravi Ah-med)b. Salih (burayı) "Yünden ya da ipekten dokunan dış giysilerinin en kalınım ikiye bölüp onlan(n bir parçasını) kendilerine başörtüsü yaptılar" diye rivayet etti.[331][207]

4103... İbn es-Serh şöyle dedi:
Ben dayımın kitabında (bir önceki hadisin) manasının Ukayl vasıtasıyla İbn Şihâb'dan ve (yine bir önceki) senediyle (rivayet edilmiş olarak) gördüm.[332][208]

Açıklama

4100 ve 4101 numaralı hadisler hakkında yaptığı açıklamalar bu hadis-i şerifler için de geçerlidir. İbn es-Serh'in dayısı Abdurrahman b. Abdülhamid'dir. Münzirî'nin açıklamasına göre 4102 numaralı hadisin ravilerinden Kurre, çok yanılmakla itham edilen bir ravidir.[333][209]

31. Kadınların Zinet (Yer)Lerinden Nerelerini Gösterebileceği Konusunda (Gelen Hadisler)

4104... Aişc (ranha)'dan rivayet olunduğuna göre:
Esma, binti Ebî bekir (bir gün) üzerinde ince (bir elbise) ile RasûMlah (s.a.v.)'ın yanına gelmişti. (Hz. Peygamber) ondan yüzünü çevirdi ve;
"Ey Esma! (şurası) muhakkak ki, kadın ergenlik çağına erişince on (un vücudun) dan şundan ve şundan başkasının görünmesi uygun olmaz" dedi ve (kendi) yüzü ile elini işaret etti.
Ebû Dâvûd dedi ki: Bu (hadis) mürseldir. (Çünkü) Halid b. Düreyk, Aişe (ranha)'ya erişmemiştir.[334][210]

Açıklama

Bu hadis-i şerif, ergenlik çağına giren bir kadının ile elinin dışında bütün vücudunun avret olduğunu ifade etmektedir. Binaenaleyh fitne korkusu olmadığı zaman elleri ve yüzleri açık olarak yabancı erkeklerin karşısına çıkması caizdir.

Saadet asrı olan Hz. Peygamber dönemi, fitneden uzak bir dönem olduğu için Hz. Peygamber buna izin vermiştir. Hanefî, Mâliki ve Şafiî uleması; kadının elleri ve yüzü açık olarak yabancı erkeklerin karşısına çıkmasının caiz olmasını fitnenin bulunmamasına bağlamışlardır. Çünkü Hz. Peygamber kadının ellerinin ve yüzünün avret olmadığını söylediği zaman herhangi bir fitne mevcut değildi.

İbn Reslân'ın açıklamasına göre; müslümanlann bütün devirlerde kadınlarım özellikle fitnenin çoğaldığı zamanlarda, ihtiyaç olmadıkça yüzleri ve elleri açık olarak dışarı çıkmalarına izin vermemiş olmaları kadınların ellerini ve yüzlerini yabancı erkek karşısında açmalanyla ilgili cevazin aynı zamanda bir ihtiyaca da bağlı olduğunda delâlet etmektedir.

Bir başka ifadeyle, söz konusu cevaz için şu iki şartın bulunması gerekir:

1) Fitne korkusu olmayacak,

2) Kadının elini ve yüzünü açmasına bir ihtiyaç duyulacak.

Fıkıh ulemasının bu mevzudaki görüşlerini şu şekilde özetleyebiliriz:

1- Hambelîlere ve Şâfiîlerin bir görüşüne göre, kadının elleri ve yüzü dışında bütün vücudu avrettir. Doktora muayene olmak, alışveriş yapmak, şahitlik etmek gibi bir zaruret olmadıkça herhangi bir tarafı açık olarak yabancı erkeklerin karşısına çıkamaz.

Yüz ve eller zaruri olarak açıldıklarından avret sayılmamışlardır.

2- Hanefîler ile Şâfiîlerin ikinci görüşüne ve Mâlikîlerin meşhur olan görüşlerine göre; kadının elleri ve yüzü dışında bütün bedeni avrettir. Ancak ellerin ve yüzün avret sayılmaması fitne korkusunun bulunmamasına bağlıdır. Binaenaleyh fitne korkusu bulunmadığı zaman kadınların yollarda elleri ve yüzleri açık olarak dolaşmaları caizdir.[335][211]

Mevzumuzu teşkil cclen bu hadisin senedinde Saîd b. Beşîr Ebû Abdurrahman en-Nasrî vardır. Hadis uleması bu zatı çeşitli yönlerden zayıf kabul etmişlerdir.[336][212]

32. Köle Hanımefendisinin Saçına Bakabilir

4105... Câbir (r.a)'den rivayet edildiğine göre;
Ümmü Seleme (ranha) kan aldırmak için Peygamber (s.a.v)'den izin istemiş. (Hz. Peygamber de) Ümmü Seleme'den kan alması için Ebû Tay-yib'e emretmiş.
(Ravi Ebu'z-Zübeyr) dedi ki: Öyle zannediyorum ki Câbir (r.a) (Ebû Tayyib'in), Ümmü Seleme'nin süt kardeşi olduğunu, ya da .(o sırada) henüz ergenlik çağına ermemiş bir çocuk olduğunu söyle(miş î) di-.[337][213]

4106... Enes'den rivayet edildiğine göre;
Peygamber (s.a.v) Fâtıma'ya (daha önce) kendisine bağışlamış olduğu bir köleyi getirmiş. (O sırada) Fâtıma'nın üzerinde, başını örtse ayaklarına ayaklarını örtse başına yetişmeyecek (kısa) bir elbise varmış. Peygamber (s.a) (kızının) karşılaştığı bu durumu görünce;
"Bunda senin için bir sakınca yoktur. (Seni gören kimselerin birisi) babandır, (diğeri de) kölendir" buyurmuş.[338][214]

Açıklama

Kan, genellikle baş, bilek, ense gibi kadınların ya- bancı erkeklere göstermesi caiz olmayan yerlerden alındığı için, 4105 numaralı hadisin zahiri zımnen, kadınların saçlarını ergenlik çağına gelmemiş çocuklara ve süt kardeşi gibi kendilerine nikâh düşmeyen yakınlarına göstermelerinin caiz olduğunu ifade etmektedir.
Söz konusu hadis bu hükmü ifade edince, Musannif Ebû Dâvûd bunu, kölenin de mahrem olduğu görüşünden hareket ederek süt kardeşine kıyasla mevzumuzu teşkil eden "Köle hanımefendisinin saçına bakabilir" başlığının altında yerleştirmiştir.
Ancak Ebû Dâvûd her ne kadar köleyi, hanımefendisinin mahremi olduğu zannıyla sütkardeşi gibi mahrem erkeklere kıyas etmişse de, ulema kölenin hanımefendisinin mahremi olduğu konusunda ittifak etmiş değillerdir.
Hidâye mülellifi fıkıh âlimlerinin bu mevzudaki görüşlerini açıklarken şöyle diyor:
"Köle, kendi hanımının, yalnız bir erkeğin yabancı bir kadına bakabildiği yerlerine bakabilir, İmam Mâlik; köle, hanımına karşı mahrem gibidir, demiştir. İmam Şafiî'nin bir görüşü de böyledir. Delilleri ise, "Mümin kadınların süslerini göstermeyecekleri erkeklerden müstesna olanlardan biri

de sahip oldukları köledir.[339][215] mealindeki âyet-i kerime ile kölenin, hanımefendisinden izin almadan onun bulunduğu yere girmeye ihtiyacı olmasıdır.
Biz Hanefîler diyoruz ki: Köle, herşeyden önce mahrem olmayan bir erkektir. Hanımefendisinin kocası da değildir. Şehvet de söz konusudur. Ayrıca köle daha çok ev dışında çalıştığı için hanımefendinin yanına girmeye fazla bir ihtiyaç] da yoktur. Bu bakımdan köle hanımefendisine nis-betle yabancı erkek hükmündedir."[340][216]
Beziül-Mechûd yazarının da açıkladığı gibi. Hanefî ulemasına göre, Nûr sûresinin sözü geçen âyet-i kerimesinde, mümin kadınların kendilerinden sakınmaları istenen kimselerin dışında bırakılan kölelerden maksat, erkek köleler değil kadın köleler yani cariyelerdir.
Her ne kadar 3927 numaralı hadis, "köle mûkâteb oldukları sonra hanımefendisinin onun ya/unda kapalı olmasını"n gerekliliğini ifade ediyor ve mûkâteb olmadan önce kapanması gerekmediğine delâlet ediyorsa da Hanefi uleması bu hadis-i şerifi, "hanımefendi, kölesinin yanında şer'î ölçülere uygun olarak kapanacaktır. Mûkâteb olduktan sonra işe daha da fazla örtünecektir" şeklinde anlamışlardır. Nitekim bu hususu sözü geçen hadisin şerhinde açıklamıştık.
İbn Reslân, 4106 numaralı hadisin, "köle hanımefendisinin mahremidir. Binaenaleyh hanımefendinin vücudundan mahremlerinin bakabileceği yerlere kölesi de bakabilir" diyen Mâlikîlerle Şâfiîlerin delili olduğunu söylemiştir.
Kölenin hanımefendisinin mahremi olmadığım söyleyen Hanefîlere göre, sözü geçen hadisten böyle bir hüküm çıkarmak isabetli değildir. Çünkü hadis-i şerifte söz konusu edilen köle ergenlik çağma gelmeyen bir çocuktur. Nitekim Hz. Peygarnber'in bu köle hakkında, "Erkek çocuk" anlamına gelen tabirini kullanması bunun en büyük delilidir.[341][217]

33. "Kadına İhtiyacı Bulunmayan Erkekler"[342][218] Ayet-i Kerimesi Hakkında (Gelen Hadisler)

4107... Aişe (ranha)'dan şöyle rivayet olunmuştur:
Peygamber (s.a)'in hanımlarının yanına kadın tabiatlı bir adam giriyordu. (Halk) onu (kadınlara) ihtiyacı olmayan (erkekler) den sayıyorlardı. Derken

bir gün o adam (Hz. Peygamberin hanımlarının birisinin yanında iken Hz. Peygamber (bizim) yanımıza giriverdi. Adam (o sırada) bir kadını tasvir etmekte idi ve, "Geldiği zaman dörtle gelir, gittiği zaman sekizle gider" diyordu. Hz. Peygamber (bu sözü işitti ve): "Dikkat edin, görüyorum ki bu adam orada ne olduğunu biliyor. Sakın sizin yanınıza bir daha gelmesin" buyurdu. Artık onu (gelmekten) menettiIer.[343][219]

Açıklama

"Muhanneş" yahut "muhannis"; ahlâk, hareket ve sözünde kadınlara benzeyen erkektir. Bazen yaratılıştan kadına benzer ve tıpkı kadınlar gibi konuşur. Onun kadına benzemesi kendi arzusuyla değildir. Bu bir nevi hünsa sayılabilir. (Hünsa, kendisinde hem erkeklik hem de kadınlık uzvu bulunan kimsedir) Peygamber (s.a.v.)'in. bu adamı ilk gördüğü zaman bir şey dememesi bundandır. Zaten herkes onun cima ihtiyacı olmadığını kabul ediyordu.
Bazen doğuştan benzemediği halde kendi arzusuyla kadınlara benzemeye çalışanlar vardır. Bunlara da "muhanneş" denir.
İşte burada bahis mevzuu oîan ve 4097 ve 4099 numaralı hadis-i şeriflerde lanetlenen muhannesler bunlardır.
Rasûlullah (s.a.v)'in evine giren bu muhannesin ismi, meşhur kavle göre "Hît"tir. Bazıları "Hinb", diğer bazıları da "Matı" olduğunu söylemişlerdir. Bu babda daha başka isimler de zikredilmiştir ki. Gelen rivayetlerden, Rasûlullah (s.a)'ın bunları çeşitli yerlere sürgün ettiği anlaşılıyor.
İbn Kelbî'nin beyanına göre, "Hİt\ vasfettiği kadın hakkında ileriye giderek, "Ağzı papatya çiçeği gibi, oturduğu zaman iki olur. Konuşursa renk saçar. Bacaklarının arasındaki başaşağıya çevrilmiş bir kap gibidir" demiş. Rasûlullah (s.a) bunu işitiyormuş ve, "Sen ona inceden inceye bakmışsın ey Allah düşmanı!" buyurmuş. Sonra kendisini Medine'den Ha-ma'ya sürgün etmiştir. Tâif fethedilince onun tasvir ettiği kız ımislüman olmuş ve Abdurrahman b. Avf ta evlenmiştir. Rasûlullah (s.a.v) dünyadan gittikten sonra Ebû Bekir (r.a) Hît'i Medine'ye kabul etmemiş, Hz. Ömer halife olunca bazı kimseler araya girerek şefaatçi olmuşlar, "Hît, artık zayıf, yaşlı ve muhtaç bir kimsedir" diyerek Medine'ye gelmesine izin verilmesini rica etmişler. Hz. Ömer de her cuma günü, Medine'ye gelerek dilenmesine, sonra yine yerine gönderilmesine izin vermiştir.

Ulema, Hît'in sürgün edilmesine üç sebep zikretmişlerdir, bunlardan biri hadiste beyan edildiği veçhile onun kadına ihtiyacı olmadığı zannedilmesi, hakikatte ise kadına ihtiyacı olduğu halde bunu gizlemesidir. İkincisi kadınların güzelliklerini ve avret yerlerini başkalarına anlatması-dır. Üçüncüsü de Hît'in kadınların mahrem yerlerine kadar bütün cinsel özelliklerini öğrenmiş olduğunun meydana çıkmasıdır.
Hz. Peygamber, "Sakın sizin yanınıza bir daha girmesin" emriyle bütün muhannesleri kasdetmiştir. Binaenaleyh, muhannes olanlar kadınların yanına giremediği gibi kadınlar da açık saçık onların yanına girip çıkamazlar. Muhannesler aynen kadınlara ihtiyaç duyan diğer erkekler hük-mündediıier. Enenmiş (hayaları çikarılmış) ve âleti kesilmiş erkeklerde aynı hükümdedirler.
Hît'in, Gaylân'm kızını tasvir ederken, "Dörtle gelir sekizle gider" demesi, gelirken vücudunun kabarık ve şişkin yerleri dört, giderken sekiz görünür manasındadır. Gaylân, Tâifin fethinden sonra müslüman olmuş, fakat hicret edememiştir. Beyaz tenli, uzun boylu, kumral saçlı, iri ve yakışıklı bir zat olduğu söylenir. Vaktiyle Peygamber (s.a.v) hakkında, "Kur'ân buna indirileceğine iki şehirden birinde büyük bir adama indirilseydi ya" diyenlerden biridir. Kisra'ya bir heyet içinde gönderildiği vakit onunla görüşmüş, Kisra onun aklını beğenerek, "Senin gıdan nedir?" diye sormuş. O da "buğdaydır" deyince, "Bu akıl buğdaydandır. Sütle kuru hurmadan değildir" demiş.[344][220]

4108... Aişc (ranha)'dan, (bir önceki hadis-i şerifin) manası (rivayet edilmiştir).[345][221]

4109... Şu (4107 numaralı) hadis Aişe'den, (ayrı bir senetle bir defa rîyavet edilmiştir. Ancak bu rivayetin senedinde bulunan ravilerden Yunus bu rivayete şunları da) ilâve etmiştir: (Hz. Peygamber bu kadın tabiatlı kimseyi Medine'den) dışarı sürgün etti. (Bu sürgünden sonra o) çöllerde (yaşar) idi ve her cuma (günü Medine'ye iner. halktan) yiyecek dilenirdi.[346][222]

4110... el-Evzaî'den rivayet olunduğuna göre; şu (4307 numaralı hadiste anlatılan) olayda (şu hâdise de varmış):

(Hz. Peygamber'e); "Ey Allah'ın Rasûlü, (eğer sen onu Medine'den sürgün edersen) o zaman o açlıktan ölür" denmiş. Bunun üzerine Hz. Peygamber ona her hafta Medine'ye iki defa girip dilenmesine, sonra (yine Medine'den) çıkmasına izin vermiş.[347][223]

Açıklama

4107 nolu hadisi şerifin şerhinde geçen açıklamalar maiar, 4108 ve 4110 numaralı hadisler için de geçerli olduğu için burada yeni bir açıklamaya lüzum görülmemiştir.[348][224]

34. Allah Teâlâ'nın "Mümin Kadınlara Da Söyle Gözlerini (Haramdan) Sakınsınlar"[349][225] Ayeti Hakkinda (Gelen Hadisler)

4111... İbn Abbas (r.a)'dan şöyle dediği rivayet edilmiştir: "Mümin kadınlara da söyle, gözlerini (haramdan) sakınsınlar"[350][226] âyeti neshedildi de bundan," Evlenme arzusu kalmamış oturan (ihtiyar) kadınlar..."[351][227] âyet(inin hükmü) dışarıda bırakıldı.[352][228]

Açıklama

Bu hadis-i şerif, Nür sûresinin 60.'âyet-i kerimesinin. Nûr sûresinin 31.âyetinin kadınların örtünmesiyle ilgili genel hükmünü tahsis ettiğini ifade etmekte ve hayızdan, doğumdan kesilmiş, artık nikâha ümidleri kalmamış olan, kimsenin evlenme arzusunda bulunmayacağı ya^lı kadınların, yabancı erkekler karşısında sokakta örtündüğü örtüyü zinet mahallerini göstermemek kaydıyla çıkarabileceklerine delâlet etmektedir.
Söz konusu âyet-i kerimenin tamamı şu mealdedir: Evlenme ümidi kalmayan, (yaşlanıp) olurmuş kadınlara, zilletlerini açığa vurmamak şarüyla dış elbiselerini çıkarmaktan dolayı bir vebal yoktur. Ama iffetli davranmaları Onlar için daha hayırlıdır. Allah her şeyi işitendir, her şeyi bilendir.[353][229]
Ayet-i kerimeyi tefsir ederken Hafız İbn Kcsîr şöyle diyor: "Yaşlanıp oturmuş kadınlara, dış elbiselerini çıkarmalarından dolayı bir günah yoktur." âyeti hakkında İbn Mes'ud; başörtülerinin üzerine örttükleri örtü

veya mantodur, demiştir. İbn Abbas, İbn Ömer, Mücâhid, Saîd, b. Cü-beyr, Ebû Şa'sâ, İbrahim Nehaî, Hasan. Katilde, Zührî, Evzâi ve başkalarından da böyle rivayet edilmiştir. Ebû Salih söyle der: Dış elbiselerini bırakır da erkeklerin arasında gömlek ve başörtüsüyle durabilir. Saîd b. Cü-beyr ve başkalarının söylediğine göre; Abdullah b. Mes'ud'un kıraatmda
(elbiseleri...) kelimesinin önünde bir de "inin" harf-i cerri vardır. Burada kastedilen elbise, başörtüsünün üzerine örtülen bir örtüdür. Yaşlı kadının başında sık dokulu bir başörtüsü olduktan sonra bu örtüyü çıkarmasında bir beis yoktur. Saîd b. Cübeyr, "Zinueticrini açığa vurmamak şartıyla" âyeti hakkında şöyle der: Üzerindeki zinet görünsün diye üstündeki dış elbisesini çıkarmak suretiyle açılıp saçılmamalı. İbn Ebû Hâtim'in babası kanalıyla Hz. Aişe (r.a)'den rivayetine göre bir kadın Hz. Aişe'nin yanma girip: Ey müminlerin annesi; kına, boya, küpe, halhal, altın yüzük ve ince elbiseler hakkında ne dersin? diye sormuştur. Hz. Aişe şöyle cevapladı: Ey kadınlar topluluğu, sizin durumunuz birdir. Açılıp saçılma olmaksızın Allah Teâlâ size zineti helâl kılmıştır. Yani zinetinizin namahrem olan birine görünmesi sizin için helâl değildir:
Süddî şöyle anlatıyor: Benini, Müslim adında bir ortağım vardı ve bu Huzeyfe İbn Yemân'ın hanımının kölesi idi. Bir gün çarşıya geldiğimde elinde kına izi vardı. Kendisine bunu sordum, hanımefendisinin -ki Huzeyfe'nin eşidir- başına kına yaktığını söyledi. Ben bunu hoş karşılamadım ve: İstersen seni onun yanına götürüp (bunu soralım), dedim. Eve gidelim, dedi. Beni hanımefendisinin yanına götürdü. Bir de baktım ki yaşlı başlı bir hanım!. Ben: Müslim senin başına kına yaktığını bana nakletti öyle mi? diye sordum. Evei, dedi: şüphesiz ben evlenme ümidi kalmayan, yaşlanıp oturmuş kadınlardanım. Allah Teâlâ bu konuda senin de işittiğin şeyleri buyurdu.[354][230]

4112... Ümmü seleme (ranha)'dan rivayet olunmuştur; dedi ki: Rasûlullah (s.a)'ın yanında (bulunuyor) idim. Yanında Meymûne de vardır. Derken İbn Ümmü Mekiûın çıkagekli. Bu (olay) biz örtünme ile emrolunduktan sonra (olmuştu). Bunun üzerine Peygamber (s.a) (bize): "Ondan örtününüz" buyurdu.
Ey Allah'ın Rasûlü, o âmâ değilıni ? O bizi göremez ve tanıyamaz, dedik. Peygamber (s.a) de:

"Siz de âmâ mısınız, onu görmüyor musunuz?" buyurdu.
Ebû Dâvûd dedi ki: Bu (emir) sadece Peygamber (s.a.v)'in hanımları içindir. Baksana, Fâtıma binli Kays. (Abdullah) İbn Ümmü Mektûm'un yanında iddet beklemiştir. Hz. Peygamber (s.a) Fâtıma binti Kays'a: "İbn Ümmü Mektûm'un yanında iddet (ini) bekle. Çünkü o âmâ bir adamdır. Elbiselerini onun yanında (iken) çıkarabilirsin" demiştir.[355][231]

Açıklama

Hz. Ümmü Seleme ile Hz. Meymûne, ilim öğrengayesiyle Hz. Peygamber'in yanma geldikleri bir sırada Hz. Peygamber'in müezinlerinden Abdullah İbn Ümmü Mek-tûm da oraya çıkıp gelmiş. Abdullah âmâ olduğundan, Ümmü Seleme ile Meymûne onun .gelmesiyle vücutlarının örtülmesinde yabancı erkekler karşısında gösterdikleri titizliği göstermek istememişlerdir.
Hz. Peygamber, onları bu tutumlarından dolayı ikaz etmiş ve onlara Hz. Abdullah'ın huzurunda da diğer yabancı erkeklerin huzurunda olduğu yüzle-riyle birlikte gerdanlarını da örtmeleri gerektiğini, onun yanında bu şekilde örtünmeleri için kendilerinin onu görebilmelerinin yeterli bir sebep olduğunu
ve Hz. Abdullah'ın âmâ olmasının onun huzurunda örtünme hususunda gerekli titizliği göstermemek için bir sebep teşkil edemeyeceğini hatırlatmıştır.
Hadis-i şerifte özellikle ifade edildiğine göre bu olay, "Ey Peygamber! eşlerine, kızlarına ve inananların kadınlarına söyle, örtülerini üstlerine salsınlar"[356][232] mealindeki örtünme âyeti indikten sonra olmuştur.
Bu bakımdan hadis-i şerifin zahiri, kadınların erkeklere bakmalarının caiz olmadığına delâlet etmekledir. İmam Nevevî'ye göre ise (ki ulemânın cumhuru da aynı görüştedir.) kadının, yabancı bir erkeğin diz kapaklan ile göbeği arası dışında kalan kısımlarına bakması caizdir. Ancak bu cevaz fitne korkusu olmama şanıyla kayıtlıdır. Binaenaleyh fitne korkusu olduğu zaman bu kısmlara bakması da haramdır.
Bu konuda Aliyyü'i FCârî şöyle diyor;
"Bu hadis-i şerif, kadının yabancı bir erkeğe bakmasının mutlak surette haram olduğuna delâlet etmektedir. Bazıları da hadisteki bu yasağın fitne

korkusuyla ilgili olduğunu, fitne korkusu bulunmadığı zaman bu yasağın kalktını söylemişlerdir, kadının yabancı bir erkeğe bakmasının mutlak surette haram olduğu görüşünü savunanlara göre; "Bir bayram günü Mescid-i Nebevî'nin avlusunda Hz. Peygamber'in huzurunda Habeşîler oynarken Hz. Aişe'nin onları seyrettiğini"[357][233] ifade eden hadis-i şerif, Örtünme âyeti inmeden varid olmuştur. En doğru olan şudur ki, kadının yabancı bir erkeğin avret yerlerine bakması haram, avret yerlerinin dışında kalan yerlere bakması ise caizdir. Erkeğin avret yerleri göbeği ile diz kapağı arasıdır. Göbek ve diz kapağının avret olup olmaması konusu fıkıh uleması arasında ihtilaflıdır. Biz fıkıh ulemasının bu mevzudaki görüşlerini 4114 numaralı hadisin şerhinde açıklayacağız inşallah. Mevzumuzu teşkil eden hadis-i şerifte kadının yabancı bir erkeğin avret olmayan yerlerine bakmaktan da kaçınmasının takva ve verâ açısından daha uygun olduğu ifade edilmektedir.

Hafız Süyûtî'nin açıklamasına göre, Habeşîlerin Mescid-i Nebevî'nin bahçesinde oynamaları hadisesi hicretin 7. senesinde olmuştur. O sene, Hz. Aişe onaltı yaşında idi. Bu durum bu hadisenin örtünme âyetinin inmesinden sonra olduğunu gösterir."

Görüldüğü gibi Aliyyül Kârı fr.a), mevzumuzu teşkil eden hadis-i şerifteki yasağı verâ ile, Hz. Aişe'nin Mescid-i Nebevî'de oynayan Habeşî-leri seyrettiğini ifade eden Hadisi şerifi de cevaz ile açıklamak suretiyle bu iki hadis arasındaki zahirî çelişkiyi kaldırmış ve iki hadisin arasını telif etmiştir.

Aynı şekilde Hz. Peygamber'in Fâtıma binti kays'a, "Sen iddetini îbn Ümmii Mektûm'un evinde bekle. Çünkü o âmâdır. Onun yanında elbiselerini çıkarabilirsin" buyurduğunu ifade eden 2284 numaralı hadisi de bu şekilde cevaza hamledince mevzumuzu teşkil eden hadisle onun arasında da bir çelişki kalmaz.

Bazıları da mevzumuzu teşkil eden hadis-i şerifteki yasağın sadece Hz. Peygamber'in hanımlarına, bu mevzudaki cevazla ilgili hadislerin de diğer müslüman hanımlara ait olduğunu söylemişlerdir ki Masannıf Ebû Dâvûd (r.a) metnin sonuna ilâve ettiği sözleriyle bu görüşe işaret etmek istemiştir.[358][234]

4113... Abdullah b. As'dan rivayet olduğuna göre; Peygamber (s.a): "Biriniz cariyesini kölcsiyle nikahladığı zaman (artık bir daha cariyesinin) avret yerlerine bakmasın" buyurmuştur.[359][235]

4114... Abdullah b. As'dan rivayet olunduğuna göre; Peygamber (s.a.) şöyle buyurmuştur:
"Biriniz cariyesini kölesine yahut işçisine nikahladığı zaman cariyenin göbek(inin) altı ile diz kapak(ınm) üstüne bakmasın."[360][236]

Açıklama

Bu hadis-i şeritler; bir kimsenin cariyesini bir baş kasıyla evlendirdiği zaman artık şehvetini tatmin yönünden o cariyeden istifade edemeyeceğini, o cariyenin artık kendisine diğer yabancı kadınlar gibi haram olacağını, binaenaleyh onun sadece hizmetinden yararlanabileceğini ifade etmektedir.
Hadisin zahiri ve diğer bazı hadisler; göbek ile diz kapağının avret yeri olmayıp bu ikisi arasında kalan kısımların avret olduğunu ifade etmektedir.
Avnü'I Ma'bûd da bu konuda şöyle denilmektedir:
"Mîrkât" isimli eserde açıklandığı üzere; ulema erkeklerde göbeğin avret yeri olmadığında ittifak etmişlerdir. Diz kapaklarına gelince, İmam Mâlik ile İmam Şafiî ve Ahmed'e göre erkeklerde diz kapakları avret yeri değildir. İmam Ebû Hanîfe ile İmam Şafiî'nin ashabından bazılarına göre erkeklerde diz kapağı avrettir.
Cariyenin avret yerlerine gelince. İmam Mâlik ile İmam Şafiî'ye göre cariyelerin avret yerleri aynen erkeklerin avret yerleri gibidir. İmanı Ebû Hanîfe'ye göre erkekierinkinden fazla olarak cariyelerin karınları ile sutları da avrettir."[361][237]

35. Başörtüsü(nü Bağlamak) Nasıl Olur?

4115... Ümmü Seleme (ranha)'dan rivayet edildiğine göre;
(Bir gün) kendisi başörtüsünü bağlarken Peygamber (s.a) yanına girmiş ve, "Bir dolam; iki dolam değil" buyurmuş.
Ebû Dâvûd dedi ki: "Bir dolanı; iki dolam değil" sözünün manası, "erkeklerin sarık sarındığı gibi sarınma, onu (başına bir defa doladm mı yeter) bir veya iki dolam daha ilâve etme" demektir.[362][238]

Açıklama

4107 ve 4111 numaralı hadis-i şeriflerin şerhinde açıklandığı üzere, erkeklerin kadınlara benzemesi nasıl haramsa. kadınların erkeklere benzemesi de aynı şekilde haramdır.
İşte bu esastan hareketle Fahri Kâinat Efendimiz, kadınların erkeklere benzemekten kaçınmak için başlarına bağladıkları örtüleri birden fazla dolam teşkil edecek şekilde bağlamamalarını, bir dolam teşkil edecek şekilde bağlamakla yetinmelerini emretmiştir.
Masannıf Ebû Dâvûd (r.a)'un metnin sonunda ilâve ettiği açıklamasından anlaşılan budur.[363][239]

36. Mısır Kıptîlerinîn Ketenden Yaptıkları Kubtiyye Denilen İnce Elbiseleri Giymenin Hükmü

4116... Dihyc b. Halîfe el-Keibî (r.a)'den rivayet edilmiştir: Dedi ki;
Rasûllullah (s.a)'e, kubtiyye denilen ince kumaşlar getirilmişti. Onlardan birini bana verdi ve:
"Bunu ikiye böl, birini (kendine) gömlek dik; diğerini de hanımına ver, onu kendisine başörtüsü yapsın" buyurdu. Sözlerine şöyle devam etti: Hz. Peygamber'in bu emrini alan) pbihye (oradan ayrılmak üzere) sırtını döndüğü zaman (Hz. Peygamber ona):
"Hanımına (bu kaputun) altında kendi (teni)ni göstermeyecek başka bir elbise giymesini de emret" dedi.
Ebû Dâvûd dedi ki: Bu hadisi (Musa b. Çübeyr'den) Yahya b. Eyyub da rivayet etti. (Şu farkla ki, Ubeyduliah b. Abbas'dan) "Abbas b. Ubey-dullah b. Abbas" diye bahsetti.[364][240]

Açıklama

"Kubüyye" ketenden dokunmuş ince kumaş demektir. Mısır'ın yerlileri olan kiptiler tarafından dokunduğu için onlara nisbet edilerek bu isim verilmiştir.
Memleketimizde bu çeşit kumaşlara verilen kaput isminin "Kubtiyye" kelimesinin bozulmuş şekli olması muhtemeldir.
Hz. Diriye, sözlerinin başında kendisinden "ben" diye bahsettiği halde, sonunda üçüncü bir şahıstan söz edermiş gibi Dihye diye bahsetmesi

edebiyatta "iltifat" denilen söz sanatlanndandır.
İnce elbiseler sahibinin tenini dışarı yansıttıkları için Hz. Peygamber bu tehlikeye dikkat çekmek gayesiyle Hz. Dihye'ye bu durumdan bahsetmiş ve hanımının elbisesinin altına bir elbise daha giymedikçe onu giymemesi için uyarmıştır.
Altında başka bir elbise olmadan bu çeşit elbiseleri giyenler daha ziyade kadınlar olduğu için Hz. Peygamber bu uyarısını yaparken Hz. Dih-ye'nin hanımı üzerinde durmuş, Hz. Dihye'nin üzerinde durma lüzumu hissetmemiştir. Çünkü erkekler gömleklerine genellikle şalvar üzerine giyerler.[365][241]

37. Eteğin Uzunluk Ölçüsü Hakkında (Gelen Hadisler)

4117... Safiye binti Ebî Ubeyd'den rivayet olunduğuna göre; Rasûlullah (s.a), belden aşağı giyilen eteklik(ler)den bahsedince hanımı Ümmü Seleme;
Ey Allah'ın Rasûlii, (bu hususla) kadm(ın durumu nedir)? demiş. (Hz. Peygamber de):
" (Erkeğin eleğinden) bir karış (fazla) uzatır" buyurmuş. Ümmü Seleme:
O zaman (kadın yürüyünce) vücudunun bir kısmı açılır, demiş. (Hz. Peygamber de):
"Bir zira (arşın) uzatabilir, daha fa/la uzatatoaz" karşılığın vermiş.[366][242]

4118... Şu (bir önceki) hadis Ümmü Seleme'den Süleyman b. Yesâr tarafından da rivayet olunmuştur.
Ebû Dâvûd dedi ki: Bu hadisi İbn Lshak ve Eyyub b. Musa, Nâfi aracılığıyla Safiyye'den rivayet etmiştir.[367][243]

4119... İbn Ömer (r.a)'dan rivayet edilmiştir, dedi ki:
Rasûlullah (s.a), hanımlarının eteklerini erkeklerinkinden) bir karış (fazla) uzatmalarına izin verdi. Sonra onu daha fazla uzatmak istediler.Bunun üzerine onlara (eteklerini) bir karış daha uzatmalarına izin verdi.Bu hâdiseden sonra (kadınlar) bize etek gönderiyorlardı, biz de onları bir zira (uzunluğunda olacak şekilde) ölçüyorduk.[368][244]

Açıklama

4117 numaralı hadis-i şerif, Hz. Peygamber'in, kadınlara eteklerini erkeklerin eteğinden bir karış fazla uzatmalarını tavsiye ettiği; Ümmü Seleme'nin, erkeklerin eteğinden bir karış kadar uzunluktaki bir etekle yürüyen bir kadının yürüme esnasında vücudunun bir kısmının açılabileceği endişesini belirtmesi üzerine, kadınların eteklerini erkeklerden en çok bir zira fazla uzatabileceklerini söylediğim ifade etmektedir. 4119 numaralı hadis-i şerifte kadınların, eteklerini erkeklerinkinden en çok iki karış uzatabileceklerini ifade ettiğinden, sözü geçen hadisteki "iki karış" kelimesi 4117 numaralı hadisteki "bir zira" kelimesinin tefsiri durumundadır.
Binaenaleyh, hadis-i şeriflerden anlaşılan mana şudur ki, kadınlar eteklerini erkeğin eteğinden en çok iki karış, en-az bir karış uzatırlar. Bir karıştan daha az, iki karıştan daha fazla uzatmaları caiz değildir. Burada şu husus hatırda tutulmalıdır: Anlatılan bu konu erkeklerin entari giydikleri yerlerle ilgilidir.
Bu mevzuda Avnü'l-Ma'bûd müellifi, Hafız İbn Hacer'den naklen şöyle diyor: "Erkeklerin eteklerinin uzunluğunda biri müstehap, diğeri de mubah olmak üzere iki hal vardır. Müstehap olan hal, eteklerin dizlerinin yansına kadar inmesi ve daha aşağıya inmemesi halidir.
Mubah olan hal ise eteklerinin topuklara kadar inmesi halidir.
Aynı şekilde kadınlar içinde bu mevzuda biri müstehap diğeri mubah olmak üzere iki hal vardır. Erkeklerin eteğinden bir karış fazla uzatmaları mestehap hali. iki karış yani bir arşın uzatmaları da mubah halidir.
Bezlü'l-Mechûd müellifinin dediği gibi, burada dikkati çeken bir husus daha vardır ki o da kadınların eteklerinin yerde sürünecek kadar uzun olmasına verilen cevazdır. Çünkü kadınların elekleri erkeklerin eleklerinden iki karış uzun olunca yerde sürünmesi kaçınılmazdır. Nitekim İmam Tirmizi de hadisi rivayet ettikten sonra; "Bu hadiste kadınlar için daha kapalı olacağından eteklerini yerde sürümelerine ruhsat vardır" demiştir.
Hafız İbn Hacer'in açıklamasına göre; elbisenin yerde sürünecek kadar uzun olması hakkındaki yasağın kadınlara ait olmayıp sadece erkeklere ait olduğunda icmâ vardır. Aslında 4117 numaralı hadis-i şerif 4093 numaralı hadis-i şerifin devamıdır.[369][245]

38. Ölü (Hayvanların) Derilerinin Temizlenmesi) Hakkında (Gelen Hadisler)

4120... (Hz. peyganıber'in hanımı) Meymûne'den rivayet olunmuştur; dedi ki:
Bizim azatlı bir cariyemize sadaka (olarak toplanmış koyunlar) dan bir koyun hediye edil(miş)ti, bir süre sonra koyun öldü. Derken Peygamber (s.a), (Ölü olarak yol üzerine atılıverilmiş olan) bu koyunun yanından geçti ve:
"Bu koyunun derisini tabaklayıp ondan yararlanmalıydılar" buyurdu. (Bunu işitenler);
"Ey Allah'ın Rasûlü, o bir leştir, dediler. (Hz. Peygamber de):
"Ölü hayvanın ancak yenmesi haramdır" karşılığını verdi. [370][246]

4121... Şu (bir önceki) hadis, Zührî'den (bir başka senedle daha rivayet edilmiştir ve bu rivayetinde Zührî) Meymûne'yi zikretmem iştir. (Bu rivayetinde Ziihrî; Hz. Peygamber: "Onun derisinden faydalanmalıydınız" buyurdu, dedi(kten) sonra (bir önceki hadisin manasını rivayet etmiş.orada geçen) tabaklamayı ise rivayet etmemiştir.[371][247]

4122... Ma'mer'den rivayet edilmiştir; dedi ki;
Zührî, (deri) tabaklamayı kabul etmezdi ve "deriden her hal-(li kâr)da yararlanılabilir" derdi.
Ebû Dâvûd dedi ki: (4120 numaralı) Zührî hadisinde (onu rivayet edenlerden) el-Evzaî, Yunus ve Ukayl; tabaklama kelimesini rivayet etmemişlerdir.
Tabaklanmayı ise, Zübeydî, Saîd b. Abdülaziz ile Hafs b. el-Velîd rivayet ettiler.[372][248]

4123... İbn Abbas'dan rivayet olunmuştur; dedi ki: Rasûlullah (s.a)'ı;
"Deri tabaklandığı zaman temiz olur" buyururken işittim.[373][249]

4124... Peygamber (s.a)'ın hanımı Aişe (ranha)'dan rivayet edildiğine göre;
Rasûlullah (s.a), ölü (hayvan)ların derileri tabaklanınca (onlardan) yararlanılmasını emretmiştir.[374][250]

Açıklama

İmam Nevevî'nin açıklamasına göre, ulema "ihâb" kelimesinin manası üzerinde ihtilâfa düşmüşlerdir.
Bazılarına göre bu kelime mutlak surette deri anlamına gelir. Bazılarına göre ise "ihâb" derinin tabaklanmadan önceki halidir. Tabaklandıktan sonraki haline ise "edîm" denir.
Hattâbî'nin açıklamasına göre ise, ulemadan bir kısmı ihâb kelimesinin sadece etleri yenilebilen hayvanların derileri anlamına geldiğini bu bakımdan tabaklamanın ancak.eti yenen hayvanların derileri için geçerli olduğunu, eti yenmeyen hayvanların derilerinin tabaklanma ile temiz olmayacağını iddia etmişlerdir. Evzaî, İbn Mübarek, İshak b. Râhûyeh ve Ebû Sevr bu görüştedirler.
Hattâbî'ye göre ihâb kelimesi, eti yenen hayvanların derileri için kullanıldığı gibi, eti yenmeyen hayvanların derileri için de kullanılır.
Mevzumuzu teşkil eden bu hadis-i şerifler, ölmüş bir hayvanın sadece etini yemenin haram olduğunu, derilerininse tabaklanmakla temizleneceğine delâlet etmektedir.
Söz konusu hadisler aynı zamanda. Ölmüş bir hayvanın bütün kısımlarının haram olduğunu ifade eden. "Sîze leş haranı kılındı" mealindeki âyet-i kerimenin genel olan hükmünü tahsis etmişlerdir. Bu durum âyet-i kerimelerin hadis-i şeriflerle tahsis edilebileceğine delâlet eder.
Ancak âyet-i kerimeyi hangi tür hadis-i şerifin tahsis edebileceği konusu ulema arasında ihtilaflıdır.
Avnu'l-Ma'bûd da belirtildiğine göre, ölmüş bir hayvanın derisinin tabaklanmak suretiyle temizlenip temizlenemeyeceği konusunda yedi görüş vardır:
1- İmam Şafiî'nin görüşü: Köpek ve domuz hariç bütün leşlerin derileri tabaklanınca içiyle ve dışıyla temizlenmiş olur. Bu deriler tabaklandıktan sonra içleri de dışları gibi temiz olduğundan ıslak yerlerde de kuru yerlerde de kullanılabilirler. Ali b. Ebî Tâlib (r.a) ile Abdullah b. Mes'ud (r.a)'un da bu görüşte oldukları rivayet edilmiştir.
2- Hiçbir leşin derisi tabaklanmakla temiz olmaz. Ömer b. Hattâb (r.a) ile oğlu Abdullah ve Aişe (ranha) da bu görüştedirler. İmam Mâlik'den rivayet edilen iki görüşten biri üe İmam Ahmed'in meşhur olan görüşü de budur.
3- Eti yenen hayvanların leşlerinin derisi tabaklanma ile temizlenir, eti yenmeyen hayvanların leşlerinin derileri temizlenmez. el-Evzaî ile İbn Mübarek, Ebû Sevr ve İshak b. Rûhûyeh bu görüştedirler.

4- Domuzdan başka bütün hayvanların leşlerinin derileri tabaklanmakla temizlenmiş olur. Bu İmam Ebû Hanîfe (r.a)'nin görüşüdür.
5- Her leşin derisi tabaklanınca dışı temizlenmiş olur, fakat içi temiz* lenmiş olmaz. Bu bakımdan tabaklanmış deri kuru işlerde kullanılırsa da rutubetli işlerde kullanılmaz. Çünkü içlerine yaşlılık erişince oradaki pisliği dışına çıkar. Bu sebeple böylesi derilerin dış yüzeyi üzerinde namaz kılınırsa da giyilmek suretiyle içerisinde namaz kılınmaz. İmam Mâlik'in meşhur olan görüşü budur.
6- Domuz ile köpek de dahil olmak üzere bütün hayvanların leşlerinin derileri içiyle ve dışıyla temizlenmiş olur. Bu da Dâvud ez-Zâhiri ile Zahirîlerin görüşüdür. Bu görüş İmam Ebû Yusuf tan da rivayet olunmuştur.
7- Her leşin derisinden yaş iken de kuru iken de yararlanılabilir. Yararlanabilmek için tabaklamaya ihtiyaç yoktur. Zührî tarafından ileri sürülen bu görüşe ulema iltifat etmemiştir. Zührî'nin bu husustaki dayanağı, 4120 numaralı hadis-i şerifte "tabaklama" kelimesinin geçmemiş olmasıdır.
Kendisine, "Her ne kadar konu ile ilgili hadiste tabaklanmadan söz edilmiyorsa da onun tefsiri mahiyetinde gelen ondan sonraki hadislerde tabaklamadan bahsedilmekte ve leşin derisinin temizlenmesinin ancak tabaklama ile olabileceği açıklanmaktadır" diye cevap verilmiştir.[375][251]

4125... Seleme b. el-Muhabbık'dan rivayet olunduğuna göre;
"Rasûlullalr (s.a), Tebük savaşında bir eve varmış, evde (deriden yapılmış) asılı bir su tulumu görmüş ve (ev halkından tulumdaki) su (dan bir miktar vermelerini) istemiş. (Onlar):
Ey Allah'ın Rasûlü, bu {su tulumunun derisi) bir leş(e ait)tir, demişler. (Hz. Peygamberde):
“Onun tabaklanmış olması temizlenmesi (demek)dir" buyurmuş.[376][252]

4126... Âliye binti Sübey'den rivayet olunmuştur; dedi ki:
Uhud'da bana ail bir koyun (sürüsü) vardı. Onlara kıran girdi(de pek çoğu öldü). Bunun üzerine Hz. Paygambeı-'in hanımı Meymûne'yc varıp bu durumu kendisine anlattım. Meymûne de bana:
Onların derilerini alıp onlardan yararlanmalıydın, dedi. (Kendisine):
Bu helâl inidir? dedi(m).

Evet. Bir defasında Kureyş'ıen bazı kimseler kendilerine ait bir koyunu eşek (sürür) gibi sürüyerek Rasûlullah (s.a)'ın yanına geldiler. Rasû-lullah (s.a) onlara;
"Derisini almalı (ve tabakladıktan sonra ondan yararlanmalı) idiniz" buyurdu. (Onlar bu sözü işitince;)
O bir leştir, {onun derisinden nasıl yararlanabiliriz)? dediler. Rasûlullah (s.a) da:
“O deriyi su ve mazı temizler" karşılığını verdi.[377][253]

Açıklama

4125 numaralan hadis-i şerif, tabaklama ile temizlenen bir derinin içinin de dışı gibi'temizleneceğine ve içine su gibi sıvı maddeler konulabileceği gibi, böyle bir deriden yapılmış elbise giyinmiş iken namaz kılan kimsenin namazının sahih olacağına delâlet etmektedir.
Çünkü sözü geçen hadis-i şerifte Hz. Peygamber'in ölü bir hayvanın tabaklanmış derisinden yapılmış bir su tulumundan su içtiği ve "bu derinin tabaklanmak suretiyle temizlenmiş olduğunu" söylediği ifade edilmektedir.
İmam Mâlik'in iddia eltiği gibi, tabaklanan bir derinin sadece dışı temizlenip, içi temizlenmemiş olsaydı içindeki su iç kısımlarına da nüfuz edeceği için Hz; Peygamber ondan su içmezdi. Bu bakımdan söz konusu hadis İmam Mâlik'in aleyhine; İmam Şafiî ile Ebû Hanîfe'nin lehine bir delildir.
1426 numaralı hadis-i şerif ise, leş derisinin sadece tabaklamakla te-mizlenmeyip suyun da katkısı ile temizleneceğine delâlet etmektedir.
Avnu'l-Ma'bLid müellifinin ifade ettiğine göre, suyun yardımı iki şekilde olur:
1) Mazı ile karıştırılıp derinin üzerine dökülmesiyle olabilir.
2) Deri tabaklandıktan sonra suyla yıkanmasıyla olabilir. Söz konusu hadis-i şerifin bu manaların ikisine de ihtimali vardır.
Bezlü'l-Mechûd yazarının dediğine göre, bu hadis-i şerif; "Deri, suyun katkısı olmadan sadece tabaklanmakla temizlenmez; mutlaka suyun katkısı da olmalıdır" diyenlerin delilidir. Domuz derisi dışındaki derilerin sadece tabaklanmakla temizlenmiş olacağını söyleyen İmam Mâlik ile Şafiî ve Ebû Hanîfe'nin delilleri ise; bir derinin tabaklanmakla temiz olacağını ifade eden

4123 numaralı hadis-i şerifle, "tabaklanan her deri temiz olur"[378][254] mealindeki hadis-i şerifin;. Ancak bu hadis, köpeğin derisinden tabaklanmakla da temiz olmayacağım söyleyen Şâfiîlerin de aleyhine bir delildir. Hanefîler, pisliğine dair hakkında âyet bulunduğu için domuz derisinin bu hadisin hükmüne girmediğini söylerler.[379][255]

39. Ölü Hayvan Derisinden Yararlanamayacağına Dair Rivayet Edilen Hadisler

4127... Abdullah b. Ukeym'den rivayet olunmuştur; dedi ki: Ben, genç iken Cüheyne toprağında bulunduğum bir sırada bize Rasûlullah (s.a)'ın bir mektubu okundu (Mektupta şu ifadeler yer alıyordu): "Leşin derisinden de sinirinden de yararlanmayınız."[380][256]

4128... Hakem b. Uteybe'cten rivayet olunduğuna göre;
Kendisi bazı kimselerle birlikte Cüheyne (kabilesin)'den Abdullah b. Ukeym'e gitmişler. Hakem (sözlerine devam ederek şöyle) dedi: Yanımdaki insanlar Abdullah b. Ukeym'in yanına girdiler. Bense kapıya oturdum, fonları beklemeye koyuldum). Kısa bir süre sonra (oradan) çıktılar, benim yanıma (geldiler) ve Abdullah b. Ukeym'in kendilerine şöyle söylediğini haber verdiler: "Rasûlullah (s.a) vefatından bir ay önce Cühey-ne'ye bir mektup gönderdi. (İçerisinde şu ifadeler yer alıyordu): Ölmüş bir hayvanın derisinden de sinirinden de yararlanmayınız."
Ebû Dâvûd dedi ki: Nadr b. Eş-Şümeyl. "Tabaklanmamış deriye 'ihâb' dendiğini, tabaklanınca ona ihâb deniimeyip !şenn' ve "kirbe" dendiğini" söyledi.[381][257]

Açıklama

Bu hadis-i şerifler, "hiçbir leşin derisi tabaklan malda temizlenmez" diyen Ahmet b. Hanbel'in meşhur olan görüşüyle İmam Mâlik'ten rivayet edilen görüşlerden birini te'yid etmektedir.
İmam Ahmed ile İmam Mâlik'in bu görüşünü savunanlara göre, "Bu ha-dis-i şeriflerde söz konusu edilen Hz. Peygambere ait mektub, vefatından bir ay önce yazıldığı için bu mevzuda kendinden önceki hadisleri neshetmiştir. Her ne kadar bu mektubu okuyan kimsenin kim olduğu bilinmediği için

mektubun muhtevası "mürsel hadis" durumunda ise de bu, hadisin sıhhatine zarar vermez. Çünkü Hz. Peygamberin mektubunu dinlemek, bizzat kendisini dinlemek gibidir. Eğer böyle olmasaydı, Hz. Peygamber sağlığında kimseye mektup göndermezdi. Oysa sağlığında pekçok krallara mektup göndermiştir.”

Her ne kadar bu görüşte olanların iddiaları böyle ise de aksi görüşte olanlar bunu tenkid ederek isabetsiz olduğunu söylemişler ve leşlere ait derilerin tabaklanmakla temizleneceğini delillerle ispat etmişlerdir. f424 numaralı hadis-i şerifin şerhinde açıkladığımız gibi, İmam Şafiî ile İmam Ebû Hanîfe ve taraftarları, domuz ve köpek gibi bazı istisnaları bulunmakla beraber, şer'an pis olarak ölmüş olan hayvanların derilerinin tabaklanmakla temizleneceği görüşündedirler. Sözü geçen fıkıh imamlarına göre, böylesi derilerden yararlanılamayacağmi ifaden bu gibi hadis-i şerifleri, tabaklanmakla temizlenebileceğim ve bu suretle kendilerinden yararlanılabileceğini ifade eden hadis-i şeriflerle birlikte gözden geçirip değerlendirmek icab eder. Böyle yapıldığı zaman; leşlere ait derilerden yararlanmayı yasaklayan hadislerin tabaklanmayan leş derilerini, yararlanmayı emreden hadis-i şeriflerin ise tabaklanmış olan leş derilerini kastettiği kolayca anlaşılır.

Ayrıca mevzumuzu teşkil eden bu leş derilerinden yararlanmayı yasaklayan hadisler aslında sahih değillerdir. Avnü'l-Mâbûd müellifi, bu hadislere yöneltilen lenkidleri Şevkânîden naklen şöyle hülasa eder:

"**1-** Bu hadis mürseldir. Çünkü rivayet eden Abdullah b. Ukeym, aslında Peygamber (s.a)'den hadis almamıştır.

2- Bu hadis aynı zamanda munkali'dir. Çünkü Abdıırrahman b. Ebî Leylâ, Abdullah b. Ukeym'den hadis dinlememiştir.

3- Bu hadis hem senedi hem de metni cihetiyle mıızdariptir. Çünkü senedinin birinde bu hadisin Hz. Peygambcr'in bir mektubundan alındığı ifade edilirken, birinde Cüheyneli bir şeyhden işitildiği, bir diğerinde de Hz. Peygamber'in mektubunu okuyan bir kimseden işitildiği ifade edilmektedir. Diğer taraftan bu hadisin metinlerinden birinde sözü geçen mektubun Hz. Peygamber'in vefatından bir ay Önce yazıldığı ifade edilirken, birinde iki ay önce, diğer birinde kırk gün, bir diğerinde de üç gün önce yazıldığı ifade edilmektedir. Bu bakımdan, bu gibi derilerin tabaklanmakla temizleneceğini ifade etlen hadis-i şeriflerin böylesi zayıf hadislere tercih edilmesi gerekir."

Nitekim İbn Abdilber ile Beyhakî ve Hafız İbn Hacer'in görüşlerine göre de, yasaklanan leş derilerinden maksat tabaklanmamış deri (ihâb)lerdir.
Bu mevzuda İmam Tirmizî de şöyle diyor: Ahmed b. el-Hasan'dan işittim, dedi ki: "Ahmed b. Hanbel, bu hadiste "vefatından iki ay önce" diye zekredilmiş olmasından ölürü bu hadise itimad etmişti ve Rasülullah (s.a)'ın son emrinin bu olduğunu söylerdi. Bilâhara raviîer, hadisin senedinde karmaşıklığa düşünce, Ahmed bu hadisi lerketli. Şöyle ki, bazıları (hadisin senedinde) "Abdullah b. Ukeym'den-Cüheyneli şeyhlerden" dediler."[382][258]
Mevzumuzu teşkil eden bu hadis-i şerifler, pis olarak ölen bir hayvanın sinirlerinin de etleri ve derileri gibi pis olduğunu ifade etmektedir, nitekim Hanefî ulemasından AIiyyü'l-Kârî de; "Bir hayvanın canlı iken sinirlerinin kesilmesinin ona acı vermesi, hayvanın ölmesi ile sinirlerinin de pisleneceğine ve cansız olan yün ve boynuzlar gibi temiz kalmayacağına delâlet etler" demiştir.[383][259]

40. Kaplan Ve (Diğer) Yırtıcı Hayvanların Derileri Hakkında (Gelen Hadisler)

4129... Muâviye b. Süfyân (r.a)'dan rivayet edildiğine göre; Rasûlullah (s.a): "İpek(ten) ve kaplan (derisinden yapılmış) eyer"e binmeyiniz" buyurmuştur. (İbn Seriy yahutla Ebîi Dâvûd) dedi ki: Muâviye (devlet başkam olduğu için) Rasûlullah (s.a)'dan (rivayet ettiği bu) hadiste tenkid edilmezdi.
Bize Ebû Saîd dedi ki: "Bize Ebu Dâvûd, Ebu’l-Mu'temir'in isminin Yezid b. Tahınân olduğunu ve Hîre'ye yerleştiğini söyledi."[384][260]

4130... Ebû Hureyrc (r.a)'den rivayet edildiğine göre; Peygamber (s.a): "Melekler yanlarında kaplan derisi bulunan yolculara katılmazlar" buyurmuştur.[385][261]

4131... Halid (b. Mi'damJ'dan rivayet edilmiştir; dedi ki: Mikdâm b. Madîkerb'le Amr b. el-Esed ve Kmnesrîn halkından olan Esedoğullanndan bir adam. Muâviye b. Ebû Süfyân'a elçi olarak gelmişlerdi.
Muâviye, Mikdâm'a:
Hasan b. Ali'nin vefat ettiğini biliyor musun? dedi.

Mikdâm (bu haberi işitince) hemen "inna lillâhi ve inna ileyhi râciun" dedi. (Esedoğullanndan olan) adam (veyahut orada bulunan bir başka adam) da Muâviye'ye:

Sen bu hâdiseyi (aramızda korkunç fitnelerin doğmasına yol açacak) bir musibet olarak mı görüyorsun? dedi. Muâviye de ona:

Onu Rasûlullah (s.a) kucağına koyup, "Bu bendendir, Hüseyin de Ali'dendir" buyurduğu halde ben bu hadiseyi niçin bir musibet olarak görmeyeyim? dedi. Esedoğullanndan olan kişi de:

(Bu hâdise gerçeklen kıvılcımları her tarafa saçılıp büyük yangınlara sebep olabilecek tehlikeli) bir alcş parçası(dir). Onu Allah söndürdü (ve bizi bu tehlikeden kurtardı) dedi.

(Bu sözleri işiten) Mikdâm (Hz. Muâviye'ye hitaben):

Ben bugün seni öfkelendirmekten ve sana hoşuna gitmeyen sizleri işittirmekten geri durmayacağını, dedi. Sonra şöyle devam etti: Ey Muâviye! Eğer ben (şimdi söyleyeceğim sözlerimde) doğruyu söylemişsem beni tasdik et, eğer yalan söylemişsen o zaman da beni yalanla, dedi. (Hz. Muâviye de):

(Peki öyle) yaparım, dedi. (Mikdâm):

(O halde ey Muâviye!) Allah aşkına söyle. Sen Rasülullah (s.a)'ın (erkeklere) allın (yüzük) takınmayı yasakladığını bil(m)iyor musun? dedi. (Muâviye);

Evet, (biliyorum), cevabını verdi.

Allah için söyle. Rasûlullan (s.a)'ın ipek giyinmeyi yasakladığını bil(m)iyor musun?

Evet (biliyorum), dedi.

Allah için söyle, Rasûlullah (s.a)'ın yırtıcı hayvanların derilerini giymeyi ve o derilerin üzerine binmeyi yasakladığını bil(m)iyor musun? dedi.

Evet, karşılığını verdi. (Bunun üzerine Mikdûm);

Allah'a yemin olsun ki ey Muâviye, ben bunların hepsini senin evinde gördüm, diye konuştu.

Muâviye ise;

Ey Mikdâm. gerçekten anladım ki ben senin elinden asla kurtulamayacağım, dedi.

(Bu hâdiseyi nakleden Halid b. Mi'dân sözlerine devam ederek) dedi ki: (Bu konuşmanın hemen arkasından) Muâviye (Mikdâm'm) iki arkadaşına verilmesini emrettiğinden daha fazlasını Mikdâm'a verilmesini emretti ve

oğlunun da (divandan) iki yüz dinar (alanlar) arasına kaydedilmesini istedi. Mikdâm (Muâviye'nin kendisine bağışladığı bu) bahşişleri (kendi yol) arkadaşlarına dağıttı. Hsedoğullarından olan kiş ise (Hz. Mu-âviye'den aldıklarından) kimseye bir şey vermedi. Bu (haber) Muâviye'ye ulaştı (da Muâviye): "Mikdâm cömert bir insandır. (Bu yüzden) elini açtı ve (elinde olanı arkadaşlarına dağıttı). Esed oğulların dan olan kişi ise elifi'-dekini çok iyi tutan (tutumlu) bir insandır" dedi.[386][262]

Açıklama

Bu hadisti şerifler, kaplan eve benzerî yırtıcı hayvanların derilerinden faydalanmanın caiz olmadığını ifade etmektedir.
el-Muvaffak'ın açıklamasına göre; "Ulemadan bazıları bu hadis-i şeriflere dayanarak kaplan gibi yırtıcı hayvanların derilerinin tabaklandıktan sonra da temizlenmediklerini, hiçbir zaman onların üzerine oturmanın ve-yahutta onları giymenin caiz olmayacağım söylemişlerdir. İmanı Evzaî ile İbnü'l-Mübârek, ishak ve Ebû Sevr (r.a) bu görüştedirler. Hz. Câbir ile İbn Şîrîn ve Urve ise, bu derilerin kullanılmasında bir sakınca görmemişlerdir. Hasan-ı Basit (r.a) ile es-Şa'bî ve Hanefî ulemasına göre, bu deriler temizdir. Dolayısıyla onları kullanmak caizdir."
Bu gibi hayvanların murdar ölmeleri halinde dertleri tabaklanmak suretiyle yine temizlenmiş olur.
Şâfiîlere göre ise, murdar olarak (boğazı kesilmeden) ölen yırtıcı hayvanların derileri tabaklanma neticesinde temizlenmekle beraber tüyleri temizlenmiş olmaz. Binaenaleyh onlardan faydalanılabilmesi için tabaklandıktan sonra ayrıca tüylerinin suyla yıkanması gerekir. Yine Şâfiîlere göre; mevzumuzu teşkil eden hadis-i şeriflerdeki yırtıcı hayvanların derilerini kullanmakla ilgili yasak, onları tabaklanmadan ve tüyleri yıkanmadan kullanmakla ilgilidir. Tabaklanıp yıkandıktan sonra kullanılmalanyla ilgili değildir. Zalim ve tenbel olan kişiler, bu derileri genellikle tabaklamadan ve yıkamadan kullandıkları için hadis-i şerif, sözü geçen derileri bu şekilde kullanmanın caiz olmadığını ifade için sevkedilmiştir.
Bu derilerin tabaklanma ile temizleneceğini söyleyen Hanefî ulemasına ve taraftarlarına göre ise bu babda gelen hadis-i şeriflerdeki yasak, söz konusu derilerin tabaklanmadan kullanılmasıyla ilgilidir, tabaklandıktan sonra

kullanıimalanyla ilgili değildir. Çünkü, "Derinin tabaklanması temizlenmesi demektir" mealindeki 4125 numaralı hadis-i şerifle "Ham olan herhangi bir deri tabaklanınca temizlenmiş olur."[387][263] mealindeki hadis-i şerif de buna delâlet etmektedir.
4131 numaralı hadis-i şerif ayrıca saf ipekten dokunmuş elbise giymenin ve altın yüzük takınmanın haramıığma da delâlet etmektedir. Biz ipek giymenin hükmünü 4038-4039 numaralı hadislerin şerhinde anlatmıştık. Altın yüzük takmanın hükmü de 4222 numaralı hadisin şerhinde gelecektir.
4131 numaralı hadis-i şerifle sözü geçen Hz. Mikdâm'm oğlunun ismi Yahya'dır.
Hafız Münzirî'nin açıklamasına göre. 4130 numaralı hadisin ravüerin-den İmrân b. Dâver. bazı ilim erbabınca lenkid edilmiştir.
4131 numaralı hadisin senetlinde bazı ilim erbabınca tenkid edilen Bakiyye b. el-Velîd vardır.[388][264]

4132... (Ebu'l-Melîh b. Üsâme'nin) babasından rivayet olunduğuna göre;
Rasûlullah (s.a) yırtıcı hayvanların derilerinden (yararlanmayı) nehyetmiştir.[389][265]

41. Ayakkabı Giyme Hakkında (Gelen Hadisler)

4133... Câbir (r.a)'den rivayei olunmuştur; dedi ki:
Peygamber (s.a) ile birlikle bir yolculukta {bulunuyor) idik.
"Ayakkabıları (giymeye) çok önem veriniz. Çünkü insan ayakkabı giydiği sürece (sanki) bin itli (gibi) olur" buyurdu.[390][266]

Açıklama

Hadis-i şerif; ayakkabının insanın ayağını yolda bulunan taş ve diken gibi rahatsız edici engellerden koruduğu ve yolun sikmıısım azalttığı için müslümanlara ayakkabı giymeyi tavsiye etmekte; varacakları yere çıplak ayakla giden kimselere nisbetle daha kolay ve zahmetsiz varacakları için. ayakkabı giyen kimseleri binitli olarak yolculuk yapan kimselere benzetmektedir.[391][267]

Bazı Hükümler

1. Yolculukta ayakkabı giymek müstehaptır.
2. Bir kumandanın emri altında bulunan kimselere ayakkabı giymelerini tavsiye etmesi müstehabtır.[392][268]

4134... Enes (r.a)'den rivayet olunduğuna göre; Peygamber (s.a)ün pabucunun parmaklar arasına geçirilen iki (adet) küçük tasması vardı.[393][269]

Açıklama

Ayak parmaklan arasına geçirilen tasma; şirâk, jse ayak parmıağının üst kısmına takılan tasma demektir.
Avnü'l Mâ'bûd'un açıklamasına göre. Paygamber (s.a)'in pabuçlarının ikişer tasmacıkları vardı. Onlarda biri orta parmağı ile onun yanındaki parmağı arasında olurdu.
el-Cezerî, "Birisi baş parmağı ile onun yanındaki parmak arasında; diğeri de orta parmağı ile onun yanındaki parmak arasında olurdu. Bunların ikisini de kendilerine takılan büyükçe bir tasma birleştirirdi" demiştir.[394][270]

4135... Câbir (r.a)'den rivayet olunmuştur; dedi ki: Rasûlullah (s.a), kişinin ayakkabıyı ayakta giymesini men etti.[395][271]

Açıklama

Bu hadis-i şerifte ayakkabıları oturarak giymek tavsiye edilmiştir. Gerçekten bazı ayakkabıları ayakta giymek çok zor olur. Böylesi ayakkabıları giyebilmek için el yardımına ihtiyaç vardır. Ayakla giyildiği takdirde insanın düşüp zarar görmesi ani eğilip doğrulmalarla belinin sakatlanması mümkündür. Bu bakımdan ulemadan bazıları hadisteki bu tavsiyenin her ayakkabı için olmayıp ancak giyilmesi el yardımıyla mümkün olan ayakkabılar için olduğunu söylemişlerdir.[396][272]

4136... Ebû Hureyre'den rivayet olunduğuna göre; Rasûlullah (s.a): "-Hiçbiriniz tek ayakkabı ile yürümesin. Ya ikisini de giysin ya ikisini de çıkarsın" buyurmuştur.[397][273]

4137... Câbir'den rivayet edildiğine göre; Peygamber (s.a) şöyle buyurmuştur:
"Birinizin (pabucunun) tasması koptuğu zaman, tasmasını onartincaya kadar tek pabuçla ile yürümesin. Tek mest ile de yürümesin ve sol el(iy)le yemesin."398[274]

Açıklama

Hattâbî'nin de ifade ettiği gibi, tek ayakkabr ile yürümek başkalarının dikkatini çeker. Nitekim 4029 numaralı hadis-i şerifte başkalarının dikkatini çekmek için bir giysi giymek lanetlenmiştir. Tek ayakkabı giymek böyle olduğu gibi, belden yukarısına giyilen elbiselerin kolunun birisini serbest bırakıp diğerini giymek de böyledir. Ayrıca göze de çirkin görünür. Çünkü insanlar onun bir ayağının ötekinden kısa olduğunu zannedebilirler.
Hafız İbn Hacer (r.a) bu mevzuda şöyle diyor:
"Hadis-i şerifteki yasağa uymamak insanın vakarım giderir. Hadis-i şerifte belirtilen yasak giyiniş şekilleri şeytanın kıyafetidir. Sol elle yemek yemek de ayı şekilde şeytana amir. Bir de hadis-i şerifte yasaklanan bu davranış şekillerinde insan için bir zorluk ve tehlike de söz konusudur." Çünkü insan tek ayakkabı ile yürürken dengeyi kaybedip düşebilir. Sol elle yemek yiyenin de etrafına uyum sağlayamadığı için yemeği üzerine dökebilir.
Neyevî'nin açıklamasına göre. bu hadis-i şeriflere aykırı hareket etmek tenzihen mekruhtur.
Bazıları, Tirmizî'nin rivayet ettiği. "Rasûllıüah (s.a) bazen tek ayakkabı ile yürürdü"399[275] Vieâlindeki "hadis-i şerifle mevzumuzu teşkil eden bu hadis-i şerifler arasında çelişki bulunduğunu söyleyerek bu hadisleri reddetmek istemişierse de İbn Kuieybc onlara şu cevabı vermiştir:
"Biz deriz ki: Efhamdüllah burada herhangi bir terslik yoktur. Çünkü bir kimsenin ayakkabısının tasması koparsa ya o ayakkabıyı atar veya eline alır ve bir başka tasma buluncaya kadar tek ayakkabı ile yürür.
İki ayakkabı, iki mest ve diğer ikili olarak kullanılan elbiselerde bunlardan birinin kullanılıp diğerinin kullanılmaması çirkin ve hoş karşılanmayan bir harekettir. Keza ridânm sadece bir omuza atılıp diğer omuzun açık bırakılması çirkindir. Fakat bir kimsenin ayakkabısının tasması kopabilir ve

onu tamir ettirene kadar hu halde bir iki veya üç adım atabilir. Muhakkak ki, bu ne çirkindir, ne de kötü görünen bir harekettir.
Azın hükmü pek çok yerde çoğun hükmüne muhalif olabilir. Görmüyor musun, namaz kılan bir kimsenin rükû halinde iken önündeki boş safa doğru bir iki veya daha çok adım atması caizdir de, yine rükû halinde olduğu halde yüz veya iki yüz zira (arşın) yürümesi caiz değildir.
Keza ridâsi düşünce onu omuzlarında ativermesi (namazda) caizdir de, namazda elbisesini toplaması veya uzunca bir iş yapması caiz değildir.
Yine bir kimse namazda tebessüm ederse namazı bozulmaz, fakat kahkaha ile gülerse namazı bozulur."[400][276]

4138... İbn Abbas (r.a)'dan şöyle elediği rivayet olunmuştur:
Kişi otur(mak iste) diği zaman, ayakkabılarını çıkarıp (sol) yanına koyması sünnettendir.[401][277]

Açıklama

İnsan bir yerde bir süre oturmak istediği zaman ayakkabılarını çıkarıp sol tarafına koyması müste-haptır. Ayakkabıda pislik bulanahiieceği için onu sağ tarafına ve kıble cihetine koyması caiz değildir. Çünkü insanın bu iki ciheti devamlı hürmete lâyık olduklarından insan oralara karşı her zaman edepli davranıp, edebe aykırı davranışlardan kaçınmalıdır.
Ayakkabıları arkaya koymaksa hırsızlık tehlikesi sebebiyle orada kaldığı sürece sahibinin gönlünü meşgul edeceğinden sakıncalıdır.
Bir memleketle kıble ciheti genellikle değişmezse de sağ, sol ve arka dhetieri insanın durumuna göre değişebilir. Bir başka ifadeyle bu cihetler izafîdir. Fakat bu cihetlerin izafî olması hadisin hükmünü değiştirmez, İnsanın sağ tarafına gelen cihet devamlı hürmete lâyıktır. Kıble ciheti de böyledir.[402][278]

4139... Ebû Hureyre'den rivayet edildiğine göre; Rasûlullah (s.a): "Biriniz ayakkabı(smı) giyeceği zaman sağdan başlasın, çıkaracağı zaman da soldan başlasın. Sağı, giyerken ayakların ilki, çikarırker de sonuncusu olsun" buyurmuştur.[403][279]

4140... Âişe (ranha)'dan rivayet olunmuştur; dedi ki:

"Rasûlullah (s.a), temizlenmesinde, taranışında, ayakkabısm(ı) giyme de (yani) bütün işlerinde elinden geldiği kadar sağdan başlamayı severdi."
Müslim (bu hadisi); "misvak kullanırken de(sağdan başlamayı severdi)" diye rivayet etti. "Bütün işlerinde" (kelimesini) rivayet etmedi.
Ebû Dâvûd dedi ki: Bu hadis-i Şu'be'den Muaz da rivayet etti. (Fakat) "misvaklanmasmda da (sağdan başlamayı severdi" sözünü) rivayet etmedi.[404][280]

4141... Ebû Hureyre'den rivayet olunduğuna göre; Rasûlullah (s.a) şöyle buyurmuştur:
"Giyinirken ve abdest alırken sağ taraflarınızdan başlayınız."[405][281]

Açıklama

Bu hadis-i şerifler her ne kadar Rasûlullah (s.a)'ın her işe sağdan başladığını ifade ediyorlarsa da buradaki umum, haricî delillerle tahsis edilmiştir. Bu mevzuda Nevevî diyor ki:
"Sağdan başlama meselesi şeriatın daimî bir kaidesidir, kaide şudur: Tekrim ve teşrif babından olan; elbise, ve mest giymek, mescide girmek, misvak tutunmak, sürme çekinmek, tırnak kesmek, bıyık kısaltmak, saç taramak, koltuk yolmak, bası tıraş etmek, namazda selam vermek, taharet azalarını yıkamak, heladan çıkmak, yiyip içmek, musafaha etmek, Hacer-i Esved'i öpmek ve benzeri şeylerde sağdan başlamak müstehaptır. Bunun zıddı olan helaya girmek, mescidden çıkmak, burnunu silmek, taharetlenmek, elbise, don ve mest çıkarmak gibi şeylerde ise soldan başlamak müstehaptır. Bütün bunlar sağ tarafın keramet ve şerefindendir."
Bazıları şöyle demişlerdir: "Bu meselenin hakikati şudur: Yapılması maksut ve matlup olan işlerde sağdan başlamak müstehaptır. Soldan başlaması müstehap olan fiiller maılup değildir. Bunlar ya terki matlup yahut yapılması maksut olmayan fiillerdir."[406][282]

Bazı Hükümler

1. Sağ soldan şereflidir.
2. Başı yıkarken, tıraş ederken ve tararken sağ taraftan başlamak müstehaptır. Vakıa yıkamakta ve taramakta kiri gir dermek, tıraş olmakta da

saçı gidermek manası olduğu, binaenaleyh bunların izale kabilinden gayri maksut fiiller sayılması lâzım geldiği hatıra gelebilirse de hakikatte bu fiiller başı tezyin ve güzelleştirme maksadıyla yapıldığından maksut fiillerden sayılırlar.

3. Ayakkabı ve mest gibi şeyleri de sağdan başlayarak giymek müstehaptır.

4. Abdestte her uzvu sağdan başlayarak yıkamak müstehaptır. İbnü'l-Münzir: "Abdest alırken soldan başlayana iade lazım gelmediğine ulema icmâ etmişlerdir" diyor. Filhakika Hz. Ali ve İbn Mes'ud'un; abdest alırken; "Sağdan mı başladım, ehemmiyet vermem" dedikleri rivayet olunur. Nevevî, abdest alırken sağdan başlamanın sünnet olduğuna bütün ulemanın ittifak ettiklerini, bunu yapmayanın fazilete nail olamayacağını, mamafih abdestinin tamam olduğunu söyler. Onun bütün ulemadan muradı Ehli Sünnet ulemadır. Çünkü Şiilerin mezhebine göre sağdan başlamak farzdır. Ulema'dan Râfi'î, İmam Ahmed.b. Hanhel'in de sağdan başlamanın vücubuna kail olduğu zannını veren sözler söylemişse de bu iddia doğru değildir. Zira H an be lî'I erden cl-Muğnî isimli eserin sahibi İbn. Kudâme, "Sağdan başlamanın vacip olmadığı hususunda hiçbir hilaf bilmiyoruz" demiştir.

Nevevî diyor ki: Soldan başlamak ne kadar kifayet etse de mekruhtur. İmam Şafiî, el-Ümnı isimli eserinde bunu bilhassa tasrih etmiş sonra şunları söylemiştir: Malumun olsun ki. abdest azalarının içinde sağdan başlanması müstehap olmayanlar da vacdrr. Bunlar kulaklar, avuçlar ve yanaklardır. Mezkur uzuvlar bir defada yıkanılır. Şayet bir defada yıkamak mümkün olmazsa o zaman sağdan başlanır.

Mevzumuzu teşkil eden btı hadisler sağdan başlamanın lüzumu hakkında nasstir. Binaenaleyh ona muhalif harekette bulunmak ya mekruh, yahutta haram olacaktır. Muhalif hareketin haram olmadığına icma bulunduğuna göre onun mekruh olması icap eder.[407][283]

42. Döşekler Hakkında (Gelen Hadisler)

4142... Câbir b. Abdullah'dan rivayet olunmuştur; dedi ki: Rasûlullah (s.a) yataklardan bahsetti ve şöyle buyurdu:

"Erkek için bir döşek, hahim(ı) için bir döşek, (ayrıca) misafir için de bir döşek vardır. Dördüncü fdöşek ise) şeytan içindir."[408][284]

Açıklama

Bu hadisten murad. ihtiyaçtan fazla döşek edinmenin doğru olmadığını beyandır. Çünkü fazlasını edinmek, öğünmek, böbürlenmek ve dünya zinetine aldanmak içindir. Bu sıfatta olan herşey kınanır ve çirkindir. Mezmum olan şeyler de şeytana izafe edilir. Çünkü şeytan bu gibi şeylerden razı olur. İnsanlara vesvese vererek onları cüzel gösterir.
Ulemadan bazıları hadisi zahirî manası üzere bırakmışlardır. Bu takdirde lüzumsuz yere edinilen yalak vs. şeytan için hazırlanmış olur. Şeytan gece ve gündüz istirahatlarında o döşekte yatar. Nitekim bir kimse aeceleyin evine girerken Besmele çekmese orada da geceler.
Karı koca için ayrı bir döşek edinmeye gelince; bunda bir beis yoktur. Çünkü her biri, hastalık ve benzeri hallerde ayrı döşeğe muhtaç olabilir. Bazıları bununla istidlal ederek. "Bir kimsenin karısıyla beraber yatması lâzım gelmez, ayrı döşekte yaiahilir" demişlerse de bu istidlal zayıftır. Çünkü burada maksat hastalık ve benzeri ihtiyaç zamanıdır. Gerçi bir kimsenin mutlaka karısıyla bîr döşekle yatması vacip değilse de, doğrusu şudur ki bir özür bulunmadıkça beraber yatmaları efdaldir. Rasûlullah (s.a)'ın davamlı yaptığı fiili budur.' Her gece teheccüd namazına kalkar, sonra yine zevcesenin yanına yatardı.[409][285]
İnsanın ayrıca bir de misafir için yalak bulundurması icab eder. Çünkü bu misafirin hakkıdır ve insanın kereminin bir alâmetidir.[410][286]

4143... Câbir b. Semüre'den rivayei olunmuştur; dedi ki: Hz. Peygamber (s.a) evinde iken yanına girdim. Kendisini bir yastık üzerine dayanmış bir halde gördüm.
(Ravi Abdullah) el-Cerrah (bu riyavele); "solu üzerine" (sözünü de) ekledi.
Ebû Dâvûd dedi ki: İshak b. Marisûf da (bu hadisi) İsrail'den aynı şekilde, "solu üzerine (yastığa dayanmış halde gördüm)" diye rivayet etti.[411][287]
Her ne kadar ravi Câbir b. Semüre Hz. Peygamberi

Açıklama

Her tarafı üzerine yaslanmış bir halde görmüşse de bu, Hz. Peygamber'in sağ tarafı üzerine hiç yaslanmadığı anlamına gelmez. Ravi sadece gördüğünü rivayet ermiştir.

Aslında Hz. Peygamber'in soluna yaslandığı gibi sağına da yaslandığı sabit olduğundan, insanın sağ israfına da sol tarafına da yaslanması caizdir.[412][288]

Hz. Peygamber'in yastık üzerine yaslandığında rivayetler birleşiyorsa da sol tarafına yaslandığında bütün rivayetler birleşmiyor. Bu mevzuda İmam Tirmizî şöyle diyor: "Bu hadis hasen gariptir. Birden çok ravi, bu hadisi İsrajl'den, Simâk'dan, Câbir b. Semüre'den Câbir'in; "Hz. Peygamber'i (s.a), bir yastığa yaslanmış olarak gördüm" dediğini rivayet etmekte ve (fakat), "solunda bulunan" ibaresini zikretmemektedirler."[413][289]

4144... Saîd b. Arar, el-Kureyşî'nin babasından rivayet olunmuştur; dedi ki:

İbn Ömer, Yemen halkından (develerinin) palanları deriden olan bir yol arkadaşları topluluğu gördü ;

Her kim (sadelik bakımından) Rasûlullah (s.a)'m ashabına benzeyen bir yol arkadaşları topluluğu görmeyi severse şunlara baksın, dedi.[414][290]

Açıklama

Bu hadis-i şerif Hz. Peygamber'in ashabına uymaya ve her hususta onlara benzemeye çalışmaya teşvik etmektedir. Bilindiği gibi Kur'an'ı kerim'de Allah kelamıyla övülen ashab-ı kiram, her hususta Hz. Peygamberi örnek alırlardı. Dolayısıyla onlara uymak ve onları örnek almak, Hz. Peygambere uymak ve onu örnek almak demektir. İnsanın yolculuktaki yükü, onun yolculuk süresince yatağı ve sergisi demektir. İşte bu hadisin bab başlığı ile ilgisi de burasıdır.[415][291]

4145... Câbir (r.a) dedi ki: Rasûlullah (s.a) bana;

"Döşeklerinizin dış yüzü var mı?" diye sordu.

Bizim için döşeklere dış yüz almak nerede? cevabını verdim.(Bunun üzerine);

"Şunu iyi bilin ki ileride sizin döşeklerinizin (bir de) dış yüzleri olacaktır" buyurdu.[416][292]

Açıklama

"Nemt" kelimesi, Mütercim Asım Efendİ'nin ifade ettiğine göre, mutlak olarak döşeğin dış yüzü anlamına gelir. Musannif Ebû Dâvûd da bu kelimeyi böyle anladığı için mevzumuzu teşkil eden bu hadis-i şerifi döşekleri konu alan bu bab'a yerleştirmiştir.
Bu kelime, saçaklı halı, perde, deve palanı üzerine serilen ince sergi ve yol gibi manalara da gelmektedir. Avnu'l-Ma'bûd yazarı Azîmâbâdî ve Nevevî söz konusu kelimenin burada döşeğin dış yüzü manasında kullanıldığını ifade ederlerken; Bezlü'l-Mechûd yazarı, saçaklı halı manasında kullanıldığını söylemektedir.
Bu hadis, Hz. Peygamber'in istikbale ait verdiği haberlerle ilgili mucizelerinden biridir. Çünkü gerçekten Hz. Peygamber'in bu haberine Uygun olarak ileride döşeklere çekilen dış yüzler de, saçaklı halılar da, perdeler ve deve palanlarının üstüne gerilen ince sergiler de ortaya çıkmış ve bunlar müslümanlar tarafından kullanılmaya başlanmıştır.
Hadis-i şerif, üzerinde resim ve ipek gibi haram unsurlar bulunmadığı takdirde, halı ve yatak yüzü gibi eşyanın kullanılmasında bir sakınca olmadığına delâlet etmektedir.[417][293]

4146... Âişe (ranha)'dan rivayet olunmuştur; dedi ki: Rasûlullah (s.a)'ın yastığı, -İbn Menî (bu sözü "Rasûlullah'm) geceleyin üzerinde uyuduğu yastığı" diye rivayet etti; Hadisin bundan sonraki kısmını (Osman b. Ebî Şeybe ile İbn Menî'nin her ikisi de) birleşerek (şöyle rivayet ettiler - İçi (hurma) lifi (ile dolu, tabaklanmış) bir deri (den ibaret) idi.[418][294]

Açıklama

Hadis-i şerif, istirahat için yastık ve yatak üzerindi yatıp uyumanın cevazına ve Hz. Peygamber'in gayet sade bir hayat tarzı yaşadığına delâlet etmektedir. Ümmetinin her hususta mesut ve güvenceli bir hayata sahip olmaları da hayatlarının her noktasında onu örnek almalarıyla mümkündür. Fahr-i Kâinat Efendimiz hayatında herşeyin en azı ve en sadesi ile yetinirdi.[419][295]

4147... Âişe (ranha)'den rivayet edilmiştir; dedi ki:

Rasûlullah (s.a)'m yatağı, içi (hurma) lif (i ile) dolu (tabaklanmış) bir deri (den ibaret) idi.[420][296]

4148... Üirirftü Seleme'den rivayet edildiğine göre; "Onun yatağı, Peygamber (s.a)'in (kendi hücresinde) mescid (olarak kullanıldığı yer) in (tam) hizasında olduğunu söylemiştir."[421][297]

Açıklama

Bu hadis-i şerif istirahat için yatak üzerinde yatıp uyumanın ve evin bir kısmini mescid olarak tahsis etmenin cevazına delâlet etmektedir. Rivayete göre Hz. Peygamber'in yatağı boyutları itibariyle aynen bir kabri andırırdı. İmam Gazaîî'nin tesbitine göre Hz. Peygamber'in yatağının uzunluğu aşağı yukarı iki arşın, eni de bir arşın ve bir karış kadardı.[422][298]

43. Perde Kullanma Hakkında (Gelen Hadisler)

4149... Abdullah b. Ömer'den rivayet olunduğuna göre;
Rasûlullah (s.a) (bir gün seferden dönünce doğru kızı) Fâtıma'ya vardı, (fakat) kapısında bir perde (asılı olduğunu) görünce girmedi. (Abdullah rivayetine devam ederek şöyle) dedi: (Rasûlullah (s.a)'ın bir yolculuktan dönüşünde ziyaretine) Fâtıma'dan başlamadan (hanımlarından birinin yanına) girmesi pek az olurdu. Ali (r.a) (evine döndüğü zaman) Fâtima'y] üzüntülü bir halde görünce, "Neyin var?" diye sordu. (Hz. Fâtıma da);
Peygamber (s.a.) bana uğradı da yanıma girmedi, cevabını verdi. Ali (r.a) (Hz. Peygambere varıp);
Ey Allah'ın Rasûlü, senin kendisine uğrayıp da yanına girmemen Fâtıma'nın pek ağrına gitmiş, dedi. (Hz. Peygamber de):
"Ben nasıl dünya ile beraber olabilirim ve nasıl nakış (lar)la bir arada bulunabilirim?" buyurdu.
Bunun üzerine (Hz. Ali, Hz.) Fâtıma'ya varıp kendisine Rasûlullah (s.a)'m sözünü bildirdi. (Hz. Fâtıma Hz. Peygamber'in söylediklerini öğrenince Hz. Ali'ye; hemen git) Rasûlullah (s.a)'a (bu hususta) bana ne emrettiğini sor, dedi. (Hz. Ali varıp Hz. Peygambere, bu hususta Hz. Fâtıma'ya ne emrettiğini sordu.) (Hz. Peygamber de):

"Ona söyle, o perdeyi falanlara göndersin." Onların örtünmek için bir elbiseye çok ihtiyaçları vardır, onu kendilerine elbise yapsınlar) buyurdu.[423][299]

4150... Şu (bir Önceki hadis) (Muhammed) İbn Fudayl'm babasından da (rivayet olunmuştur. Şu farkla ki İbn Fudayl bu hadisi; "Hz. Fâtıma'nm kapısında) nakışlı bir perde vardı" diye rivayet etti.[424][300]

Açıklama

Bu hadis-i şerifler, ihtiyaç yokken kapılara ya da pencerelere perde takmanın caiz olmadığına delâlet etmektedir.
Bezlü'l Mechud'taki açıklamaya göre, el -Muvaffak bu konuda şöyle demiştir:
"İhtiyaçtan dolayı evlere resimsiz perde asmakta bir sakınca yoktur. Binaenaleyh soğuktan veya sıcaktan korunmak için kapılara ya da pencerelere perde takabilir. Fakat böyle bir ihtiyaç yokken sadece süs ve gösteriş olsun diye kapılara veya pencerelere perde takılması mekruhtur. Hatta bir davete giden kimsenin gittiği yerde böyle bir ihtiyaç yokken asılmış bir perde görmesi orayı terketmesi için meşru bir mazeret sayılır. Nitekim Hz. Ebû Eyyub, davetli olduğu bir düğün evinde böyle bir perde gördüğü için oraya gitmekten vazgeçmiş ve onların yemeğini yememiştir. Bu bakımdan İmam Şafiî; ihtiyaç yokken evlere perde asmanın mekruh olduğunu söylemiştir. Bazıları da mevzumuzu teşkil eden hadis-i şeriflere bakarak, ihtiyaç yokken perde takmanın Hz. Peygamber için haram olduğunu söylemişlerdir."
Nitekim yüce Allah Kur'an-ı Kerim'inde Peygamberine hitaben; "Onlardan bazı zümrelere kendilerini denemek için verdiğimiz dünya hayatının süsüne gözlerini dikme. Rabbinin rızkı daha hayırlı ve daha süreklidir"[425][301] buyurmuştur.[426][302]

Bazı Hükümler

1. Soğuk ve sıcaktan korunmak gibi bir ihtiyaç ypfclçen sırf süs olsun diye evlere perde asmak caiz değildir. Günümüzde özellikle apartmanlarda

evlerin içini yabancı kimselerin nazarlarından korumak için perde asmakta bir sakınca olmadığı gibi, bu yapılması zorunlu bir şeydir.
2. Bir kimsenin çoluk ve çocuğunu, ailesini ve yakınlarını tedib etmek ve onlara yaptıkları işin meşru olmadığını hissettirmek için o işi bırakın-caya kadar evlerine gitmeyi terketmesi caizdir.[427][303]

44. Elbisede Haç Resmi Bulunması

4151... Âişe (ranha)'den rivayet olunduğuna göre;
Rasûlullah (s.a), evde üzerinde haç resmi bulunan hiçbir şeyi bırakmaz, onu mutlaka imha edermiş.[428][304]

Açıklama

Üzerinde hıristiyanlık alâmeti olan haç resmi bulunan eşyavı evde bulundurabilmek için haç resmini imha ve iptal etmek gerekir. Hadis-i şeriften anlaşılan budur.[429][305]

45. Resim Hakkında Gelen Hadisler

4152... Ali (r.a)'den rivayet olunduğuna göre: Peygamber (s.a): "-İçinde resim, köpek ve cünüp bulunan bir eve melekler girmez" buyurmuştur.[430][306]

4153... Ebû Talha el-Ensârî'den rivayet olunmuştur; dedi ki: Ben Peygamber (s.a)'i;
"Melekler, içerisinde köpek ve heykel bulunan eve girmezler"
derken işittim. (Ben bu hadisi rivayet edince Zeyd b. Halid el-Cühenî bâ-na; haydi) bizi müminlerin annesi Aişe'ye götür, bu hadisi kendisine soralım, dedi. Bunun üzerine (Hz. Aişe'nin yanına) gittik ve;
Ey müminlerin annesi! Ebû Talha bize Rasûlullah (s.a)'dan şöyle (dediğini) rivayet ediyor. (Gerçekten sen de) Rasûlullah (s.a)'i bunları söylerken (hiç) işittin mi? dedik.
Hayır, fakat (şimdi) size Hz. Peygamberi (bizzat) yaparken gördüğüm (buna benzer) bir işi anlatacağım. Rasûlullah (s.a), savaşlarından bir savaşa çıkmıştı. Ben onun savaşından dönmesini bekliyordum. Derken (yünden

dokunmuş olan) bize ait bir yaygıyı genişçe bir tahtanın üzerine örttüm. (Hz. Peygamber) gelince kendisini karşıladım ve;
Ey Allah'ın Rasûlu! selâm, Allah'ın rahmet ve bereketi senin üzerine olsun, seni aziz ve kerim kılan Allah'a hamdolsun, dedim. Eve baktı ve yaygıyı gördü. Bana hiçbir cevap vermedi. Yüzünde bir memnuniyetsizlik (alâmeti) gördüm. Hemen yaygıya varıp onu yırttı, sonra şöyle buyurdu:
"Allah bize rızık olarak verdiği şeylerde (harcama yaparak) taşları, kerpiçleri giydirmenizi emretmedi."
(Hz. Âişe) dedi ki: Ben de o yaygıyı kestim ve ondan iki yastık yaptım, içlerini (hurma) lif (i) ile doldurdum. Bundan dolayı bana itiraz etmedi.[431][307]

4154... (Bir önceki hadisin) bir benzeri de (yine) aynı senedle Süheyl'den de (rivayet edildi. Şu farkla ki bu rivayette Zeyd b. Halid, el-Cühenî) dedi ki: "Ben (Hz. Âişe'ye); Ey anneciğim; şu (yani Ebû Talha) bana Peygamber (s.a) 'in (şunları) anlattığını söyledi, dedim," (cümleleri de yer almaktadır. Yine) bu rivayette, (bir öncekinden farklı olarak şu söz de yer almaktadır: Cerir) dedi ki: "Saîd b. Yesâr, Neccâr oğullarının azatlı kölesidir."[432][308]

4155... Büsr b. Saîd, Zeyd b. Halid'den (naklen) Ebû Talha'(nın şöyle) dedi (ğini rivayet etti):
Rasûlullah (s.a); "içerisinde resim bulunan eve melekler girmezler" buyurdu.
(Ravi) Büsr (b. Saîd) dedi ki: (Bir gün sonra) Zeyd (b. Halid) rahatsızlandı ve kendisini ziyaret ettik. Birde ne görelim! kapısının üzerinde resim bulunan bir perde var!. Peygamber (s.a)'in hanımı Meymûne'nin üvey oğlu Ubeydullah el-Havlanî'ye;
Zeyd, bir gün önce bize resmin haram olduğunu haber vermedi miydi? dedim. Ubeydullah da:
Sen onu; "Ancak kumaşa işlenmiş olan müstesnadır" derken işitmedin mi? karşılığını verdi.[433][309]

4156... Câbir (r.a)'den, şöyle dediği rivayet edilmiştir: Peygamber (s.a) Ömer b. el-Hattâb (r.a)'a, Fetih yılında (Muhassab denilen) vadide iken, "Kabe'ye varıp orada (duvarlarda çizili) bulunan bütün resimlerin

silinmesini" emretmiş ve Peygamber (s.a) oradaki bütün resimler silininceye kadar Kabe'ye girmemiştir.[434][310]

4157... Peygamber (s.a)'in hanımı Meymûne (ranha) şöyle demiştir: Peygamber (s.a), (bir gün) şöyle buyurdu: "Gerçekten Cibril (a.s) bı gece benimle görüşeceğini bana vadetmişti ama görüşmedi"
Sonra aklına sedirin altındaki köpek eniği geldi ve onu oradan çıkarmalarını) emretti (hayvan oradan çıkarıldı). Sonra eliyle su alarak eniğir yerine serpti. Cibril (a.s) Hz. Peygamber'in yanına gelince, "Biz, içerisinde köpek ve resim bulunan eve girmeyiz" dedi.
Sabah olunca Peygamber (s.a) köpeklerin öldürülmesini emretti.
Hatta küçük bahçe köpeğinin öldürülmesini emrediyor, büyük bahçe köpeğini bırakıyordu.[435][311]

4158... Ebû Hureyre (r.a) Rasûlullah (s.a)'m (şöyle) buyurduğunu söyledi:
"Bana Cibril (a.s) geldi de (şöyle) dedi:
Dün gece sana gelmiştim, senin yanma girmeye bir şey engel olamazdı. Ancak kapı üzerinde ve evde de resimler bulunan nakışlı duvar örtüsü vardı. Evde bir de köpek bulunuyordu. Binaenaleyh evdeki heykelin başını (n koparılmasını) emret. (O zaman başı) kesilir ve bir ağaç şekline girer. Örtü için de emir ver, kesilsin ve ondan yere atılıp çiğnenen iki minder yapılsın. Köpek için de emret (oradan) çıkarılsın."
Rasûlullah (s.a) (bunları) yaptı. Bir de ne görsünler. Peygamber ailesinin balkonu altında Hasan ya da Hüseyin'e ait bir köpek eniği var. Bunun üzerine Hz. Peygamber, onun (oradan çıkarılmasın) emretti de (köpek eniği oradan) çıkarıldı.
Ebû Davûd dedi ki: Nedad, üzerine elbiselerin konulduğu, karyola gibi bir şeydir.[436][312]

Açıklama

"Suret"; biçim, görünüş, kılık, yol, tarz. üslup, nüsna; resim ve fotoğraf manalarına gelir. Tasavvufta ise suret, sîretin karşılığı olarak kullanılmaktadır. Şöyle ki, suret insanın dış görünüşüne; sîret ise iç âlemine denilir.

Mevzumuzu teşkil eden bu hadis-i şerifler; içerisinde resim, heykel, köpek ve cünüb kimse bulunan evlere rahmet meleklerinin girmediğini ifade etmekte, resim ve heykel yapnıanın ya da evde bulundurmanın caiz olmadığına delâlet etmektedir.

Bu hadis-i şeriflerden 4155 numaralı hadis, elbise üzerine resim işlemekte ve üzerinde resim bulunan bir elbiseyi giymekte bir sakınca bulunmadığım; 4158 numaralı hadis-i şerif ise bir canlının medâr-ı hayat olan baş gibi bir organı olmayan bir resmi veya heykeli evlerde bulundurmakta bir sakınca bulunmadığını ifade ediyor.

Bezlü'l-Mechûd yazan, İslâm ulemasının resim hakkındaki görüşlerini özetlerken, Muhammed Şefî'ed-Diyabendî'nin bu mevzuda özel olarak hazırladığı Risâletü't-Tasvîr isimli eserinde şu bilgileri nakletmektedir:

Güneş gibi ruhsuz olan varlıklardan bile olsa kendisine tapılan şeylerin resimlerini yapmak veya kullanmak mutlak surette yasaktır.

İnsanların tapındığı bu tür varlıkların dışındaki şeylere gelince, bunlar ruh sahibi olan ve Ruh sahibi olmayan varlıklar olmak üzere ikiye ayrılırlar. Bunlardan ruhsuz olan varlıkların resimlerini yapmak mutlak surette caizdir. Ruh sahibi olanlara gelince, bunların resmini (ayak altında çiğnenen minder gibi) önemsiz ve hürmete lâyık olmayan eşya üzerine yapmkta bir sakınca yoktur. Ancak perde gibi yükseklere takılan önemli eşya üzerine yapmaksa haramdır. Yine bu türden olan varlıkların resimlerini, yere konduğu zaman ayakta duran kimsenin göremeyeceği şekilde küçükçe yapmakta da bir sakınca yoktur."

Gerçekten, böyle ruh sahibi olmayan yarlıkların resmini çizmekte sakınca olmadğına, "Eğer sen sanatına devam etmek mecburiyetinde isen ağaç ve zîhayat olmayan varlıkların resmini çiz"[437][313] mealindeki hadis-i şerif delâlet etmektedir. Çünkü sözü geçen hadis-i .şerifte Cebrail (a.s), Fahri Kâinat Efendimize, kapı üzerinde bulunan heykellerin başını koparmasını tavsiye etmiştir. Başı koparılan bir varlığın kesinlikle hayatı sona ereceğinden, Hz. Cebrail'in bu tavsiyesi hayat ve ruh sahibi olmayan bir varlığın resmini çizmekte ve böyle bir resmi evlerde bulundurmakta bir sakınca olmadığına delâlet eder.

Yine aynı hadis-şerifte Cibril'in Rasûl-i Zişan Efendimize; üzerinde resim bulunan perdeleri kesip, onlardan yere atılıp üzerine oturulan minder yaptırmasını tavsiye etmesi ise. böylesi canlı hayvan resimlerinin minder,

yastık, halı, kilim gibi ayak altına serilen eşya üzerinde bulunmasında bir sakınca olmadığına delâlet eder.
Ancak ulemadan bazılarına göre; Hz. Cibril'in bu perdeden minder yapılmasına izin vermesi, onun çiğnenmesinden değil, minder yapılırken resminin kaybolmasındandır. İmam Nevevî bu görüştedir.
Yine Şefî, ed-Diyâbendî'nin açıkladığı gibi; yere koyduğu zaman ayakta bulunan bir kimsenin göremeyeceği kadar küçük olan canlı resimlerinde de bir sakınca yoktur. Bu mevzuda Nimet-i İslâm yazarı M. Zihni şöyle diyor:
"Çünkü böyle belli olmayana tapılmaz, Söz, açıktaki suretler hakkındadır. Kese ve çıkın gibi şeylerde saklı olanlarda kerahet olmadığı, Düı-rü'1-Muhtâr'da açıklanmıştır. Merâk'il-Felâh'ın yazarı der ki; namaz kılanın üstünde, kıral suretli paralar bulunsa bunda beis yoktur. Bu kitabın açıklayıcısı Tahtavî merhum da derki: Yüzükte nakşedilmiş fakat belirsiz suret de böyledir. Ancak belli olursa mekruh olacağL anlaşılıyor. O derece küçük suretler, yaygılarda veya ayak altlarında horlanmış resimler, büyükçe suretler gibi melâikenin girmesine de engel sayılmaz. Bu mevzuda-ki hadisler - belli yer ve durumlara göre - tahsis edilmiştir.
Hz. Ebû Hureyre (ı\a)'nın yüzüğünde iki sinek resmi; Danyal (a.s.)'m yüzüğünde de bir erkek bir dişi aslan, aralarındaki çocuğu yalar vaziyette oldukları bir resmin olduğu vakidir. Sebebi de Buhtunnasır, kendisinin helaki onun elinde olacak bir çocuğun doğacağını işiterek, doğan çocukları öldürmekte olduğu sırada , Hz. Danyal'ın annesi, Danyal'ı doğurmuş ve belki selâmet bulur diye onu bir ormada bırakmış. Cenab-ı Hak, ona muhafız olmak üzere, bir erkek aslan ve emzirici olmak üzere de bir dişi aslan tayin ederek o şekilde neşvü-nemâlandırmış olduğundan, Hakkın, işbu nimetini ve kudretini göz önünden ayırmamak için Hz. Danyal (a.s.)'m yüzüğüne o haldeki sureti nakşettirmîştir.
Adı geçen yüzük, Hz. Ömer'ül-Faruk devrinde ele geçmiş ve Hz. Ömer onu görüp gözleri yaşla dolarak, Ebû Muse'l Eş'arî hazretlerine vermiştir."[438][314]
Bu mevzuda Bezlü'l-MechûdMa şöyle deniliyor:
"Hadis âlimleri, içerisinde resim bulunan bir eve rahmet meleklerinin girip girmeyeceği konusunda ihtilâf ettiler. Bu ihtilâf iki madde ile özetlenebilir.
1) İçerisinde resim bulunan eve rahmet melekleri girmezler. İmam, Nevevî (r.a) bu görüştedir.

2) İçerisinde resim bulunan bir eve rahmet melekleri de girebilir. Böyle bir eve rahmet meleklerinin giremeyeceğini bildiren hadislerin genel hükümleri tahsis edilmiştir. Binaenaleyh bu yasak, yukarıda açıklanan. canlı ve insanlar tarafından tapınılan varlıklara ait olmak ve kendisine rağbet edinilen eşya üzerinde bulunmak gibi özellikler taşıyan resimlerle ilgilidir. Bu özellikleri taşımayan resimler hadislerin genel hükümlerinin dışında kalır. İbn Abidin böyle demiştir. Hanefî mezhebinin meşhur kitaplarından el-Bahrü'r - Râik isimli eserde de böyle denilmektedir. Hanefî mezhebinin bu konudaki görüşü bundan ibarettir."

4155 numaralı hadis-i şerifte geçen, "Ancak kumaşa işlenmiş olan (resim) müstesnadır." mealindeki ibarenin zahirinden, elbise üzerinde bulunan resimde bir sakınca bulunmadığı anlaşılmaktadır.Kasım b. Muhammed gibi bazı fıkıh âlimleri bu hadis-i şerife dayanarak kumaş üzerinde bulunan resimlerde hiçbir sakınca olmadığını söylemişlerdir. Cumhura göre ise, bu hadis-i şerifte söz konusu edilen resimden maksat ağaç resmi gibi cansız varlık resmidir. Böyle bir resim duvarda veya kapıda bulunmasına bir sakınca bulunmadığı gibi, kumaş üzerinde bulunmasında da bir sakınca yoktur. Mâliki ulemasından İbnül Arabi'nin açıklamasına göre ise, "İslâmın ilk yıllarında kumaş üzerinde bulunan resimlerde bir sakınca görülmüyordu. Bu hüküm sonradan neshedilerek kumaş üzerine çizilen resimler de yasaklandı."[439][315]

İbn Hacer el-Askalânî'nin Buharî şerhindeki açıklamasına göre, elbise ve kumaşlar üzerine çizilmiş hayvan resimleri hakkında dört görüş vardır:

1- 4155 numarada geçen hadise dayanarak caiz olduğunu kabul eden görüş.

2- Resim konusunda gelen hadislerin umumî hükümlerine dayanarak haram olduğuna hükmeden görüş.

3- "Eğer resim elbise ya da herhangi bir eşya üzerinde tam olarak görülüyorsa haramdır. Şayet parçalanmış veya başı kesilmiş halde bulunuyorsa caizdir" diyen görüş. En sahih olan görüş de budur.

4- "Kullanılışında önem verilmeyen; sergi gibi kumaşlar üzerinde çizilen resimler mubahtır. Önemli eşya üzerinde bulunuyorsa haramdır" diyen görüş.[440][316]

İmam Nevevî, Müslim Şerhi'nde, resimle ilgili görüşünü özetle şöyle ifade ediyor:

"Bizim mezhep ulemasıyla diğer mezhep uleması diyorlar ki: Canlı varlıkların resmini yapmak şiddetle yasaklanmıştır. Resim yapanın üzerine büyük vebal terettüp eder. Hakkında büyük tehditler varid olmuştur. Zira resim yapmak, Allah'ın yaratıcılık işini taklit etmek anlamını ifade eder. Resim, ister elbise, halı, para, kap ve duvar gibi şeyler üzerinde; ister başka bir şey üzerinde yapılsın haramdır. Yalnız ağaç, deve semeri ve cansız mahlukların resmini yapmak haram değildir. Gölgeli - heykel- ile gölgesiz suretler arasında fark yoktur. Canlılara ait olduktan sonra haramdır. İbn Hacer, canlı mahlukların suretlerini yapmanın haram olduğunu, bulundurulmasının da caiz olmadığını belirttikten sonra şöyle der:

Cansız mahlukların resmini yapmak ve yaptırmakta beis olmadığı gibi, yerde ve ayak altında bulunan sergilerde hakarete maruz kaldığı halde bulunmasında da beis yoktur. Ama ayak altında kalması için dahi olsa canlı mahlukun resmini yapmak caiz değildir.

Gölgeli, gölgesiz resimler sahabe, tabiîn. Cumhur ulema ile Hanefî, Şafiî, Mâlikî ve Sevrî gibi mûcteh'idlerce de haram karşılanmıştır. Ancak haram olmayan resimler de vardır. Şöyle ki:

1- Küçük kızların oynaması için oyuncaklar.

2- Baş veya göbekten itibaren yukarı tarafın resmi. Böyle bir resim tam olmadığından bulunmasında yine beis yoktur. Çünkü böyle bir mahlukun yaşaması mümkün değildir. Bundan anlaşılıyor ki tapu, nüfus cüzdanı, pasaport ve diğer muameleler için lüzumlu olan vesikalık fotoğraf ile dış ve iç organların filimlerinin çekilmesinde hiçbir beis yoktur.

3- Yukarıda beyan ettiğimiz gibi, yerde ve ayak altında bulunan sergilerdeki resimlerdir. Bu tür resimlerin bulunmasında beis yoktur.

4- İmam Nevevî'nin dediği gibi, dağ, deniz, ağaç ve bütün cansız mahlukların resmini yapmak ve yaptırmaktır.[441][317]

Buharı ve Müslim'in Hz. Aişe'den rivayet ettiği:

"Kıyamet günü en şiddetli azaba uğrayacaklar, dünyada Allah'ın yarattıklarına benzer şeyler yapanlardır."[442][318] mealindeki hadisi şerifle;

Kıyamet günü bu suretleri yapanlara azap edilecek ve yarattıklarınıza can veriniz denilecektir."[443][319] mealindeki ve;

"Yüce Allah şöyle buyurdu; Yarattıklarım gibi yaratmaya kalkışanlardan daha zalim kim vardır? Eğer onlar yaratıcı iseler bir zerre veya bir arpa

tanesi yaratsınlar."[444][320] mealindeki hadis-i şerifler, resim ve heykelin haram kılınmasındaki illetin, Allah (c.c.)'ın yarattıklarına benzetmek olduğuna delildirler.

Bu yasaktaki hikmet ise, insanları putperestlikten uzaklaştırmak, itikadı şirkten ve puta tapıcıhktan korumaktır.[445][321]

Muhammed Hamidullab İslâm'daki resim yasağına güzel sanatlar açısından yaklaşırken şunları söylüyor:

"Sanat zevki insanları harekete geçiren tabiî bir kuvvettir. Sanat kudreti olanlar az olmakla beraber birçokları onunla alâkadar olur. Gerek heykel olsun, gerek resim, müzik, şiir, edebiyat, mimari veya herhangi bir sanat şubesi olsun, bütün sanat eserlerinin temelinde insanı harekete geçiren aynı kuvvet vardır.

Bu fıtrî kabiliyet bütün insanlarda az veya çok yüksek seviyelerde bulunur; tıpkı hafıza, zekâ, görme, işitme vs. gibi. Bu vasıflar insanda geliştirilebilir. Onlar bir nebatın gelişmesi gibidir:

Faydasız kısımlar, meselâ birçok dallar budanırsa bu durum, çiçek, meyva vs. gibi diğer kısımların artmasını ve gelişmesini temin eder. Körlerin hafızasının umumiyetle gören insanlardan kuvvetli olduğu malumdur.

Arzedeceğimız gibi, Hz. Peygamber (s.a) sanatı asla yasak etmiş görünmüyor. O sadece bir bahçıvanın iyi meyva alabilmek için ağacın lüzumsuz dallarını budadığı gibi, sanatın bazı tezahürlerine set çekmiştir.

Şüphesiz en büyük darbeyi, hayvan (İnsan dahil) heykel ve resiınciliğine indirmiştir. Fakat yasak tam şümullü ve istisnasız değil gibi görünüyor. Önce bu yasağın tasavufî veya fizik ötesi diyebileceğimiz cephesini ele alalım. Kitab-ı Mukaddesin ve İslâm peygamberlerinin kabul ettiği gibi Allah, insanı kendi suretinde yarattı. Aliah asıl olandır ve insan onun yansımasıdır. İnsan, dindarlıkla, her zaman Rabbinin huzurunda tevazuunu ve aczini izhar etmek ister. İlâhlaşmak veya ona eşit olmak bir tarafa, insan yaratıcısına hürmetini parlak bir şekilde izhar hususunda bazı kayıtlar altına dahi girer. İnsan yaratıklar âleminde hayvanların, cansız .cisimler ve hatta nebatlardan daha fazla Rabbinin yaratıcılık vasfının muhteşem tezahürü olduğunu gördüğünden, insan daha aşağısıyla iktifa ederek, Allah'ı en yüksek kudretinde taklitten kaçınır: İnsan, "Yaratmak" da yani -heykel ve resimde- maden ve nebatlarla iktifa ederek hayat ve can sahibi olanları Rabbine münhasır bırakır. Müşahhas realitelere daha yaklaşırsak en eski

devirlerden beri, insanın görünmeyen, müteal hakkında bir fikir sahibi olmayı istediğini, kendi imalatını ilâh olarak alıp, ona tapacak kadar aptallaştığmı görürüz. Putperestlik İslâm peygamberi tarafından en korkunç bir delilik olarak telakki edilmiştir. O her ne olursa olsun bir yaratığa tapma arzusunu ortadan kaldırmaya teşebbüs etti: Bu ister bir sanatkârın muhayyilesine göre ilâh resmi, ister bir hayırseverin, bir atanın, bir mürşidin veya bir başkasının ilâhlaştırılmasına matuf heykel olsun mesele aynıdır. İşaret ettiğimiz gibi ilahî lütuf olan sanat kabiliyeti insanda böylelikle kaybolmuyor; bir taraftan söndürülürken diğer taraftan daha kuvvetli olarak çıkıyor.
Malumdur ki İslâm sanatı hiçbir milletinkinden aşağı değildi. Hatta birçok sahalarda başkaları ona ulaşamadı.
Meselenin ahlakî cephesi de var: Sanatkâr, şayet nefsaniyeti galebe ederse ekseriye çıplaklığı mevzu edinir. İslâm nazarında bu, sanatın güzel ismini lekelemektir. Cemiyette aleniyetten kaldırılmış olan şey, sanat bahanesiyle resim ve heykelde ele alınmamalıdır.[446][322]

Resmin Hahamlığı Etrafında Meydana Getirilmek İstenen Bazı Şüpheler:

Batı kültürü ile doldurulmuş ve Batı kültürüne ayarlanmış bazı kimseler, resmin yüksek ve bediî bir sanat dalı olduğunu, Batı medeniyetine erişebilmek için resmin önemli bir vasıta olduğunu iddia etmektedirler. Bu vesile ile de resim ve heykelin haramlığı husuunda bazı şüpheler ileri sürmektedirler. Biz şimdi bu şüpheleri özetleyerek yanlışlıklarını ortaya koymaya çalışacağız:
1- Birinci şüphe; Bu iddiacılar resim ve heykel hakkındaki yasaklayıcı naslarm putperestliğin hüküm sürdüğü yıllarla ilgili olduğunu, putlara tapma korkusu kalktıktan sonra bu nasların hükümlerinin de yürürlükten kaldırıldığım iddia ederler.
Bu kimseler, şu anda gerçek bir putperestliğin mevcut olduğunu unutmaktadırlar. Meselâ günümüzde kabirlere ve kabirlerde yatanlara öyle bir hürmet vardır ki, putperestlikten pek farklı değildir. Kabirlere taparcasına saygı gösterilmekte, bir sıkıntısı olan bir kabirde yatandan sıkıntısının giderilmesi hususunda yardım islemektedir.

2- İkinci şüphe; Resmi ve heykeli yasaklayan nasların âhad tarikiyle sabit oldukları, haramlık ifade eden bir hükmünse âhad haberlerle sabit olamayacağı iddiasından doğmaktadır.
Oysa bu iddia, sahiplerinin İslâm şeriatini bilmediklerini ortaya koyan bir iddiadır. Çünkü bütün İslâm âlimleri ister, mütevâtir, ister âhad olsun
Rasûlullah (s.a)'dan rivayet edilen bütün kavlî, fiilî ve amelî hadislerle amel etmemizin vacip olduğunda ittifak etmişlerdir.
3- Üçüncü şüphe; Resim ve heykelin haram olmadığını iddia edenler bu iddialarını ahkâm âyeti olmayan bazı âyetlere dayandırmak istemektedirler. Aslında onların dayanmak istedikleri âyetlerin hükümleri Kur'an-ı
Kerim ile nesbedilıniştir.
İşte bu âyetlerden biri, "O, kalelerden, heykellerden, büyük havuzlar gibi çanaklardan, sabît kazanlardan ne dilerse (o cinler) kendisine yaparlardı"[447][323] mealindeki âyet-i kerimedir.
Oysa bu ayette resim ve heykelin helâl olduğuna delâlet eden hiçbir şey yoktur. Çünkü bu âyet cinlerin Süleyman (a.s) yaptıkları hizmetleri haber vermektedir. Ayette sözü geçen heykellerin canlı varlıkların heykelleri olduğuna dair hiçbir işaret yoktur.[448][324]

Bazı Hükümler

1- İçerisinde canlı resmi ya da heykeli bulunan bir eve rahmet melekleri girmez. Ancak bunu sadece evlere tahsis etmek yanlış olur.
Bu hadise dayanarak Şâfiîlerin bazıları içerisinde resim bulunan bir eve girmenin caiz olmadığını Söylemişlerdir. İmam Ahmed; içerisinde resim bulunan bir eve yapılan bir ziyareti terketmek o resmi oraya sokan ev sahibini cezalandırmak için caiz olmakla beraber, böyle bir eve girmek de caizdir görüşündedir. İmam Mâlik'in görüşü de budur. Nitekim Kabe'de Hz. İbrahim ile Hz. İsmail'in resimlen olduğu halde Hz. Peygamber'in oraya girdiğini ifade eden hâdis-i şerif, resim bulunan bir eve girmenin caiz olduğuna delalet eder.
2. Tasavvuf erbabı; "İçerisinde köpek bulunan bir eve melek girmez" mealindeki hadis-i şerife dayanarak, "Kalbinde hased, kin, intikam, vurup kırma gibi yırtıcılık sıfatları bulunan kimselere meleklerin ulvî duygular ve gerçekleri ilham etmeyeceklerini" söylemişlerdir. Hattâbî'nin de açıkladığı

gibi, sadece zevk için evlerde köpek beslemek haramdır. Ancak büyük bahçeleri ve koyun sürülerini beklemesi için köpek beslemekte bir sakınca yoktur.

3. İçerisinde cünüp bulunan bir eve rahmet melekleri girmez. Yine Hattâbî'nin dediği gibi, buradaki cünüpten maksat keyfî olarak yıkanmayıp cünüp olarak bekleyen kimsedir, Çaresizlik sebebiyle cünüp olarak bekleyen kimse değildir. Nitekim 227 numaralı hadisin şerhinde açıklamıştık.

4. Duvarları halı ve benzeri örtülerle süslemek caiz değildir.[449][325]

11. HAC BÖLÜMÜ

"Menâsik" kelimesi "mensek" kelimesinin çoğuludur. "Mensek" bir ibadetin eda ediliş tarzı ve edası esnasında gözle görülebilen zahirî kısımları demektir. İbadet yapılan yere de "mensek" denilir. Esasen "mensek" kelimesi zaman ve mekân için kullanılır. Daha sonra bu kelime hacc ibadetinin bütün fiillerini ifade eden bir terim haline gelmiştir. Kur'ân-ı Kerım'de; = Bize ibâdet edeceğimiz yerleri, hac amellerini göster"[1] âyet-i kerîmesinde bu kelime hem zaman ismi, hem de hacc İbâdetinin bütün fiilleri anlamında kullanılmıştır. "Mensek" kelimesi bir mekân ismi olarak "kurban kesilen yer" manâsını da ifâde eder. Aynı kökten gelen "nesike" kelimesi kurbanlık hayvan, "nüsük" kelimesi de ibâdet anlamında kullanılır.

Hac sözlükte kasdetmek, hürmek gösterilecek makamları ziyaret etmek demektir. Şeriatte ise "belli bir zamanda Arafat'ta bir mikdâr durmak ve sonra Kabe'yi tavaf etmek" demektir. Belli zamandan maksat, Arafat'a nisbetle Kurban Bayramının arefe günü zeval mden, Bayram gününün fecrine, tavafa nisbetle de Bayram gününün fecrinden ömrün nihayetine kadar devam eden zamandır.

Allah teâlâ ve tekaddes hazretleri haccı, "Allah'ın evini ziyaret etmek, buna gücü yetenler için Allah'ın insanlar üzerinde bir hakkıdır."[2] âyetiyle farz kılmıştır. Hz. Peygamber de hac ibâdetinin İslâmın beş esasından biri olduğunu bildirmiştir. Bütün İslâm âlimleri, haccın farziyyeti üzerinde icmâ etmişlerdir. Haccın farziyyetini inkâr etmek küfürdür. Hac ömürde bir defa yerine getirilmesi gerekli ve yeterli olan bir farzdır.

Farz olan hac, şartlarına sahib bir müslümanın ömründe bir defa edasıyla mükellef olduğu hacdır. Bu şartlar oluştuğu ilk yılda hacca gidilmelidir. Buna haccın fevrî oluşu denir. Daha sonraki yıllara bırakılırsa tercih edilen görüşe göre günahkâr olunur. Fakat eda eden günahtan kurtulur. Hiç haccetmeden ölen mükellef ise, hac için vasiyette bulunmuş olsa bile, günahkârdır.

Vacip olan hac; nezredilen (adanan) veya başlanılmışken bozulan nafile bir haccın kazasıdır.

Nafile olan hac; henüz mükellef olmayan bir kimsenin veya farz olan haccı yapmış olan kimsenin yaptığı hacdır.

Umresiz olarak yapılan hacca hacc-ı ifrâd denir. "Hac" denilince dar manâsıyla "hacc-ı ifrâd" anlaşılır.
Şevval, Zilkade ve Zilhicce'nin ilk on günü hac mevsimi olarak belirlenmiştir. Hacc-ı temettü' ile Hacc'ı kıran ve bu müddet içerisinde edâ edilebilir. Hac bu zaman dışında edâ edilemez. Ancak Umre yapılır. Şevval ayından önce hacca başlanamaz. Hatta hac için tavâf-ı kudümü ta'kip edecek olan sa'y da ancak hac aylarında caiz olur.
Mekke ve civarındaki hacılara Mekkî, başka ülkelerden gelen hacılara âfâkî denir.[3]

Haccın Farz Oluşunun Şartları:

1. Müslüman olmak. Müslüman olmayana Hac farz değildir.
2. Akıllı ve bâliğ olmak.
3. Hür olmak.
4. Haccın farziyetine vakıf olmak (islam ülkesinde bulunmayanlar için)
5. Hac vazifesini zorlanmadan yapabilecek vakit bulunmak.Yani bir kimse hac için gerekli şartları tamamen haiz olduğu tarihten itibaren bunu yerine getirmeye müsâid bir vakit bulamadan ölürse bununla sorumlu olmaz.
6. Hacca gidip gelinceye kadar kendisi ve ailesini geçindirebilecek kadar serveti olmak.
7. Sağlıklı olmak.
8. Yol emniyeti bulunmak.
9. Hac için en az on sekiz saatlik yolculukta bulunacak kadının yanında kocası veya evlenmesi ebediyyen haram olan (baba, oğul, kardeş gibi) bir erkek bulunmalı. Yanında böyle bir kimse bulunmayan bir kadın üzerine hac farz değildir.
10. Hacca gidecek kadın, kocasından boşanmış veya kocası ölmüş ise, iddeti bitmiş olmalıdır. [4]

Haccın Sıhhatinin Şartları:

1. Mekân: Bundan maksat, Arafat ile Kabe'dir. Dolayısıyla Arafat'ta vakfe ve Kabe'de tavaf yapılmadıkça hac sahih olmaz.

2. Zaman: Bundan maksat, Arafat'ta vakfe ile Kabe'yi tavaf zamanlarıdır. Arafat'ta vakfe zamanı arefe günü zevalden kurban bayramının birinci günü fecir doğuncaya kadardır. Tavafın vacip olan vakti bu andan kurban bayramının ilk üç günüdür. Fakat tavaf ömrün sonuna kadar yapılabilir,

3. İhram: Kişinin, helal olan şeyleri kendine geçici olarak haram kılmasıdır. İhrama girmeden hac sahih olmaz. İhrama mikat denilen yerlerden girilir.[5]

Haccın Rükû'nleri:

1. Arafat'ta vakfe yapmak.
2. Kabe'yi tavaf etmek. Bu ikisinden biri yapılmadığı takdirde hac fâsid olur.[6]

Haccın Vacipleri:

1. İhrama mikatlardan girmek, ihramda geçici olarak haram kılınan şeyleri terketmek.
2. Arafat'ta vakfeyi güneşin grubuna kadar uzatmak.
3. Kurban Bayramı'nın birinci gününün fecrinden sonra ve güneşin doğmasından evvel Müzdelife'de durmak.
4. Cemreleri taşlamak.
5. Hacc-ı temettü veya hacc-ı kıran'da kurban kesmek.
6. Halk veya taksir'de bulunmak (saçı kesmek veya kısaltmak). Bunu Mekkede ve Kurban Bayramı günlerinde cemreleri taşladıktan sonra yapmak.
7. Kurbanı, cemreleri taşlama ile tıraş arasında kesmek.
8. Tavafı, bayram günlerinde yapmak.
9. Hac zamanı içerisinde Safa ile Merve arasında sa'y etmek. Sa'ya Merve'den başlamak ve özürlü değilse bunu yaya yapmak.
10. Yabancıların veda tavafı yapması.
11. Her tavafa hacer-i esved'den başlamak. Kabe'yi sola alarak ve yürüyerek tavaf etmek.
12. Tavaf esnasında abdestli ve avret yerleri örtülü olmak.

13. Tavafı Hatîm (hazire-i İsmail) in arkasından yapmak.
14. Tavafı tamamladıktan sonra iki rekât namaz kılmak.
15. Dört şavtı (devresi) farz olan tavaf-ı ziyareti, yedi şavt olarak tamamlamak.[7]

Haccın Sünnetleri:

1. İhrama girerken yıkanmak veya abdest almak, âki rekât namaz kılmak.
2. İhram için beyaz bir üst ve alt örtüsü örtünmek.
3. Güzel koku sürünmek.
4. İhrama girdikten sonra her seher vaktinde, her namaz kılışta her yokuşa çıkış ve inişte, her insan grubuna rast gelişte orta bir sesle üç kere "Lebbeyk Allahümme lebbeyk..." diye telbiyede bulunmak.
5. Resûl-i ekrem (s.a.) efendimize çokça salat-ve selâm etmek.
6. Allah'a dua edip yalvarmak.
7. Mekke'ye girmek için yıkanmak, gündüzün girmek, Kabe'yi görünce dua etmek, önünde tekbir ve tahlil etmek.
8. Yabancıların tavaf-ı kudüm yapması.
9. Mekke'de bulundukça nafile tavaflarda bulunmak.
10. Tavaf esnasında erkeklerin sırt örtülerinin birer ucunu sağ koltuklarının altından alarak sol omuzları üzerine atmaları.
11. Tavaf-ı ziyaretin ilk üç savunda erkeklerin remel yapmaları (kısa adımlarla koşmaları).
12. Safa ile Merve arasında sa'y ederken iki yeşil direk arasında erkeklerin hervele yapmaları (koşmaları), sonra yine yavaş yavaş yürümeleri.
13. 7 Zilhicce'de Mekke'de öğle namazından sonra haccın menâsikini anlatan hutbe okunması.
14. 8 Zilhicce'de güneş-doğduktan sonra Mekke'den Mina'ya çıkmak, O gece Mina'da kalmak.
15. 9 Zilhicce'de güneş doğduktan sonra Mina'dan Arafat'a çıkmak. Burada öğle namazı ile ikindi namazı öğle vaktinde beraberce kılınır (cem'i takdim). Sonra gidilen Müzdelife'de de akşam ile yatsı namazları yatsı vaktinde kılınır (cem'i tehir). Bu sıralarda göz yaşlarıyla Allah'a yalvarıhr.
16. Güneşin grubundan sonra ağır ağır Arafat'tan inmek ve Müzdelife'ye varıldığı vakit gelen gidenleri engellememek için Kuzeh Tepesi yakınında

toplanmak.
17. Bayram gecesi, Müzdelife'de kalıp bayram sabahı Mina'ya inmek ve bayram günlerini burada geçirmek.
18. Mina'da taş atılırken Mina'yı sağa, Mekke'yi sola almak, sırasıyla önce cemre-i ûla'yı sonra cemre-i vusta'yı yaya olarak sonrada cemre-i akabeyi binekli olarak taşlamak ve bu son cemrede taşları aşağıdan yukarıya doğru atmak.
19. Taşlamaya ilk gün güneşin doğmasıyla zevali arasında, diğer günlerde ise, zeval ile grub arasında başlamak.
20. Bayramın ilk günü bir hutbe ile haccın geri kalan menâsikini anlatmak.
21. Mina'dan Mekke'ye çabuk inmek isteyen kimsenin 12 Zühicce'de grubdan önce yola çıkması.
22. Mina'dan Mekke'ye gelirken Muhassib ve Ebtah denilen yerlerde bir müddet kalmak.
23. Veda tavafından ve iki rekât namazdan sonra Zemzem suyundan Kabe'ye bakarak ayakta kana kana içmek ve dökünmek.
24. Hacer-i Esved ile Kabe'nin kapısı arasındaki Mültezem denen yere göğsü ve yüzü sürmek.
25. Kimseye zarar vermeden Kabe'nin örtüsüne sarılıp dua etmek. Mümkün olursa, Kabe'nin içine girip iki rekât namaz kılmak.
26. Medine'ye gidip Peygamber Efendimizin kabrini ziyaret etmek. [8]

Haccın Adabı:

1. Yola çıkmadan borçlar ödenmelidir.
2. Günahlardan tevbe etmeli, eğer varsa ibâdetlerini kaza etmelidir.
3. Mütevâzı olmak.
4. Hac için müşaverede bulunmak.
5. Arkadaş, vasıta vs. hakkında istihare yapmalı, iyi Trir arkadaş edinmeli.
6. Yolda kaba davranışlardan kaçınılmalıdır. Hataları af ve müsamaha ile karşılamahdır.
7. Yolculuğa Perşembe veya Pazartesi günleri çıkmak.
8. Yolculuğa çıkmadan dostlara, yakınlara, veda ziyaretleri yapılmalı aile efradının ve onların duaları istenmelidir. Onların da kendisini karşılamaları sünnettir.

9. Hacca gidiş ve dönüşte evinde iki rekât namaz kılıp dua etmelidir.[9]

Haccın Yasakları (Cinâyetü'1-Hac):

Hac veya umre için ihrama girmiş kimseler için yapılması şer'an yasak olan şeylere "cinâyetü'1-hac" denir. Bunlarda özür kabul edilmez.

1. İşlenmesinden dolayı sadece birer dem (koyun veya keçi) kurban edilmesi gereken cinayetler) İhrama giren bir kimsenin, bir uzvuna tamamen güzel koku sürmesi, saça yağ veya kına sürmek, dikişli bir elbiseyi tam bir gün giymek, başına bir şey örtmek, tıraş olmak, kıl almak, tırnak kesmek, haccın vaciplerinden birisini terketmek, cemreleri taşlama, kurban kesme ve tıraş fiillerinin sırasını bozmak.

Hacc-ı kıran'da bu cinayetlerden biri ortaya çıkarsa, iki dem gerekir. Böyle dem gereken durumlar bir özürden dolayı ortaya çıktığında istenirse bir kurban kesilir, istenirse herhangi bir yerde üç gün oruç tutulur, istenirse altı fakire üç sa' buğday sadaka olarak verir. Bu sadakanın Mekke fakirlerine verilmesi daha iyidir.

2. İşlenmesinden dolayı bedene (deve ve sığır) kurban edilmesi gereken cinayetler:

Arafat'ta vakfeden sonra tıraştan önce cinsî temasta bulunmak, ziyaret tavafını cünüp olarak veya hayız ve nifas halinde yapmak. Tavaf temiz olarak tekrarlanırsa ceza düşer.

3. İşlenmesinden dolayı yarım sa' tasadduk edilmesi gereken cinayetler. İhrama girenin uzvunun bir kısmına güzel koku sürmesi, bir günden az dikişli bir şey giymesi veya başını örtmesi, başının dörtte birinden az bir kısmını tıraş etmesi, yalnız bir tırnağını kesmesi, başkasını tıraş etmesi, başkasının tırnağını kesmesi, abdestsiz olarak tavaf-ı kudümde veya tavaf-ı veda'da bulunması gibi şeylerdir.

4. İşlenmesinden dolayı yarım sa' (1664 gr)dan az buğday tasadduk edilmesi gereken cinayetler:

Çekirge, kehle gibi haşaratı öldürmek veya öldürülmesini sağlamak gibi fiillerdir.

5. Tazmin edilmesi gereken fiiller: Av hayvanlarım öldürmek veya Mekke içindeki ağaçları yeşil otları kesip koparmak. Bunlar yapıldığında bedelleri tazmin edilir veya kıymetleri sadaka olarak verilir.

Hz. Peygamber bir defa hacca gitmiştir. Bunun için birden fazla hacca gitmek sünnet değildir. Yalnız, tatavvudur. Yani hiç bir emir ve mecburiyet olmadan kulun kendi isteğiyle yaptığı bir takım iyi işlerdir. Fakat bu tatavvuun farz, vacip hatta sünnetlerin hakkına tecâvüz etmemesi ve onların ihmaline sebep olmaması gerekir. Tatavvu (nafile) olarak hacca gitmektense o parayı müslümanların ihtiyaçlarına, Allah yolunda, İslâm'ın yükselmesi uğrunda harcamanın efdal olduğuna dair verilmiş bir çok fetva bulunmaktadır.[10]

Hacc-ı Kıran:

Hem hac, hem de umre için birden ihrama girmeye hacc-ı kıran denir. Bu hacda umre ile hac arasında fasıla yoktur.
Hacc-ı Kıran'da bulunacak zât mikatta veya daha önce umre ile hacca birlikte niyet edip iki rekât namaz kılar, sonra umre ile hacca niyet eder. Daha sonra telbiyede bulunur, ihramın şartlarına riâyet eder.
Mekke'ye girince umresini yapar. Kabe'yi tavaf eder, Safa ile Merve arasında sa'y eder. Sonra haccın menâsikini ifa eder. Cemreleri taşladıktan sonra, tıraştan Önce kurban kesmek, hacc-ı kıran ve hacc-ı temettü yapanlara vaciptir. Bunu kesemeyenler arefe gününe kadar üç gün, yedi gün de bayram çıktıktan sonra istediği zaman toplam on gün oruç tutarlar.
Hacc-ı kıran'a niyet eden umresini yapmadan Arafat'a gidecek olursa, umresi bozulur.
Hacc-ı kıran ve hacc-ı temettü afakîlere (yabancılara) mahsusdur. Mekke'de veya Mekke ile Mikat arasında bulunanlar bunu yapmazlar.[11]

Hacc-ı Temettü

Hac ve umreyi ayrı ayrı iki ihramla yapmaktır. Yabancı hacılar ihramda fazla kalmamak için bu haccı tercih ederler.
Bir kimse mikatta ihrama girdiği zaman umreye niyet ederek telbiyede bulunur, iki rekât namaz kılar.
Mekke'ye girince umre için Kabe'yi yedi kere tavaf eder, sonra iki rekât namaz kılar, sonra da Safa ile Merve arasında sa'y yapar, bunu takiben tıraş olarak umresini bitirir. Böylece ihramdan çıkar.

Mina'ya çıkılan gün tekrar ihrama girerek hacca niyet eder, telbiyede bulunur ve yalnız hac (hacc-ı ifrad) için niyet etmiş olan birisi gibi, haccm menâsikini yerine getirir, bundan başka Mina'da bir kurban keser. Bu hac ile umreyi bir arada yapabilmeyi başarmaya karşı bir şükür nişânesi-dir. Cemre-i Akabe taşlandıktan sonra tıraştan önce bir bayram günü kesilir. Bunu yapamazsa, hcc-ı kıran'daki gibi oruç tutar.
Mekke'ye hedy olarak kurban getiren kimse ise, umre için tavaf, sa'y yaptıktan sonra hac için niyet eder. Kurban Bayramı'nın ilk günü şükran kurbanını keser, sonra tıraş olup ihramdan çıkar.[12]

Hac Amellerinin Hikmeti

Haccın hikmeti: Kâbe-i Muazzama yeryüzündeki ilk bina ve tevhid dininin ilk mabedi olduğu gibi bütün müslümanlann birlik ve beraberlik timsalidir. Hac ise, bunu fikir ve duygu halinden fiil haline dönüştüren bir ibâdettir. Belli zaman ve mekânlarda topluca yapılması mecburî olan bu ibâdet aynı zamanda müslümanlann siyâsî birliğini de gerçekleştirme vasıtalarındandır. İslâm'ın en son farz kılınan ibâdeti olan hac ile bir müslüman kendisini Allah'a arz ve takdim etme imkânına kavuşur.
Dünyanın dört bir yanından gelen müslümanlar mahşer yerinin bir benzeri olan Arafat'ta toplanırlar. Hesap gününün heyecanı içerisinde ilahî emirleri kayıtsız şartsız yerine getireceklerine dair toplu olarak and içerler. Emre âmâde ve hizmete hazır olduklarını "Lebbeyk" yani "emret, hazırım" nidalarıyle bildirirler. Allah huzurunda toplanan yüz binlerce kişilik, bu İslâm ordusu Mina'ya doğru harekete geçerler.
Kefeni andıran ihramlar içerisinde dünya ile bütün irtibatlarını adeta kesmişlerdir. Arafat'tan sonra tekbirlerle Müzdelife'ye gelen hacılar bayram gecesini orada geçirdikten sonra bayram günü şeytanî vesveselere karşı olan nefretin bir remzi olarak Mina'da cemreleri taşlarlar. Sonra Allah yolunda canlarını vermeye hazır olduklarını göstermek için bir kurban keserler. Nasıl gezegenler, güneş, elektronlar çekirdek etrafında dönüyorsa, hacılar da Kabe etrafında dönerler, tavaf ederler. Bu aynı zamanda Îslâm etrafındaki birliğe olan aşkın, Muvahhid müminlerin vahdetlerinin bir ifadesidir.

Hacda temsili olarak âhiret hayatını yaşayan bir müslümanın dünya hayatının hiçliğini herkesten daha çok anlamış olması gerektir. Ayrıca hacc dolayısıyla İslâm dünyasının bütün dava, dert ve meselelerini yakından görmek imkânını'elde etmiş olan hacı, kendi ülkesinde de küfür ve nifakla nasıl mücâdele edileceğini daha iyi öğrenir. Hacdan ülkesine dönen bir müslüman eğitimden cepheye gelmiş bir askerdir. Ayrıca hac İslâm'ın cihana yayılmasını teşkilâtlandıran bir ibâdettir. Gerçekte hac, "amellerle ifade edilen semboller mecmuasıdır." Biz bu sembolleri anlayabildiğimiz zaman hac amellerinin hikmetini de kolayca anlayabiliriz. Şöyle ki:

İHRAM: Hakikatte nefsânî arzulardan heva ve hevesten sıyrılmak. Allah'ın büyüklük ve celâlini düşünerek O'nun dışında ne varsa hepsini bir kenara bırakmaktan başka birşey değildir.

TELBİVE: Nefse karşı yapılan bu işleme şâhidlik etmek, ibâdet ve tâata devam etmenin lüzumunu idrâk etmektir.

TAVAF: Bütün nefsî arzulardan sıyrıldıktan sonra nimetlerini gösterip kendi zatını gizleyen Allah teâlânm kutsiyyeti etrafında kalbin devamlı bir sevgi ile dönmesidir.

SA'Y: Tavaftan sonra iki rahmet işareti arasında Allah'ın bağışı ve rızasını arayarak gidip gelmektir.

VUKUF: Arafat'ta vakfeye durmak, Sa'yden sonra haşyet ve heyecan dolu kalpler bağışlanma ümidi ile semaya uzanan eller ve dua ile meşgul olan dillerle merhametlilerin en merhametlisi olan yüce Allah'a sadık amellerle yapılan bir yalvarıştan başka birşey değildir,

Rabbin nurunu kalplere indiren bu amellerden sonra şeytan sembollerini taşlamak ise, şer ve kötülükleri, nefsin arzu ve isteklerini kışkırtan, fertleri veya toplumları ifsâd eden, bozguncu istekleri fiilen kovmayı temsil eden sembolik bir ameldir.

KURBAN KESMEK ise, Salih amellerle kuvvet bulan fazilet eliyle rezaletin kanını akıtmayı, Allah'ın temiz ve sadık askerlerinin, Allah yolundaki sadâkat ve fedakarlıklarını temsil etmektedir.[13]

İslâm'ın bu eşsiz ibadetindeki yüce hikmetleri anlamayan bazı kimseler ise haccı Arap putperestliğinin te'siri altında kalmış bir ibâdet olarak vasıflandırmakta ve cehaletin vermiş olduğu bir cesaretle, Kabe ve etrafında tavaf, Hacer-ul Esved'i istilâm ve buna benzer diğer ta'zim ve hürmet ifadelerinin, bu te'sirin tezahüründen başka birşey olmadığını söyleyerek

İslama hücum etmektedirler. Oysa bu sözler gerçeği ifâde etmekten fersah fersah uzaktır.
Çünkü Kabe'yi ziyaret eden yahut Hacer ul-Esved'i istilâm eden bir müslüman onların ne maddi bir fayda ne de zarar veremeyecek bir taş olduğuna kesinlikle inanır. Müslümanların âdil ve cesur halifesi Hz. Ömer'in, Hacerü'l-Esved'e dair şu sözleri bu gerçeği ne güzel ifade etmektedir: "Bilivorum sen bir taşsın, ne zararın olur, ne de faydan. Eğer Peygamber (s.a.)'i seni öperken görmeseydim, ben de seni öpmezdim."[14]
Bu durum Allah'ın yüce kelâmında şu manâya gelen sözlerle ifâde ediliyor: "Allah Kabe'yi, o beyt-i haramı o haram olan ay(lar)ı (Mekke'ye) hediye edilecek kurbanı ve (onların) boyunlarında ki gerdanlıkları in-sanlar(ın din ve dünyaları) için bir nizâm yaptı. Bu Allah'ın göklerde ve yerde ne varsa (hepsini) bildiği, Allah'ın (zâten herşeyi) hakkıyla bilici olduğunu sizin de bilmeniz içindir."[15]
Şurasını unutmamak gerekir ki, kelime ve cümlelerin ifâde edemediği ince manâları ve yüksek duyguları temsil eden yegâne dil semboldür. Kâ'be-i Muazzama Allah'ın yer yüzünde dikilmiş bir bayrağı gibidir. O bayrak Müslümanların mukaddes ifâdesini sembolize etmektedir.
Şunu söylemek gerekir ki, haccın manâsı ve icra ediliş tarzı Hz. İbrahim'den sonra zamanla müşrik Araplar tarafından tahrif edildi. Nihayet İslâmiyet de bu bozuklukları yeniden temizleyip islâh etti. Bu İslâhatın esaslarını şu şekilde özetleyebiliriz:
1. Her ibâdetin asıl maksat ve gayesi zikr-i ilâhi, taleb-i mağfiret, kelimetü'llah'ın i'lasıdır.
Arabistan ahalisi ise hacc-ı; şahsî, ailevî bir isim ve şöhret vasıtası kılmışlardı. Nitekim, haccın bütün menâsikinden fariğ olunca bütün kabileler gelip Mina'da toplanırlardı. Bu, Arapların millî mefâhirlerindendi. Bu umumî toplantı yerine toplandıktan sonra o arada zikr-i ilâhi yerine her kabile kendi baba ve dedelerinin iyiliklerini sayıp dökerlerdi. İşte bunun için şu ayet-i kerime nazil oldu:
"Babalarınızı andığınız gibi, Rabbinizi daha fazla, daha hürmetle anın."[16]
2. Kurban keserlerdi.Bu kurbanın kanım Kabe'nin kapısına, duvarına sürerlerdi.Bu şekilde tanrıya yaklaşacaklarını sanırlardı. Yahûdilerde de bu usûl vardı ki, kurbanın kanını bir leğene doldurup, kurbangâha dökerlerdi.

Kurbanın etini de yakarlardı. Resûl-i ekrem vasıtasıyla bu iki adet ortadan kaldırıldı. Bu hususta ayet-i kerime nazil oldu:
"Onların etleri de, kanları da hiç bir zaman Allah'a erişemez. Sizden yana, Allah'a erişen sizin takvanızdır."[17]
Kurbandan asıl maksat, fakir ve gariplere ziyafet çekmektir, denildi.
3. Yemen ahalisinin usûlüne göre hacca giderken yol hazırlığı yapmadan, yolluk tedarik etmeden yola çıkılırdı. Bu hazırlıkları yapmadan yola çıkar, "biz Allah'a mütevekkiliz" derlerdi. Neticede Mekke'ye vardıklarında Mekke'de dilenirlerdi. Bunun üzerine şu ayet-i kerime nazil oldu.[18]
"Azıklarımız! Muhakkak ki azığın en hayırlısı takvadır, nefsinizi sakınmaktır."[19]
4. Kureyş'in Arap kabileleri arasında birçok imtiyazları vardı. Buna binaen Kureyş'ten başka bütün Arap kabileleri çıplak olarak Kabe'nin etrafını tavaf ederlerdi. Bunun için Kabe'de tahtadan bir yer yapmışlardı. Halk elbiselerim onun üstüne atar, soyunup çırılçıplak olurdu. Bu çırılçıplak cemaatın ayıp yerlerini örtmek Kureyş'in cömertliğine kalmıştı. Ku-reyş o zaman bu çırılçıplak cemeâta ayıp yerlerini örtecek elbise dağıtırdı. Kureyş erkekleri erkeklere, kadınları da kadınlara elbise verirlerdi. Onlarda bu elbiseyi giyinip tavaf ederlerdi. Kureyş'in bu cömertliğinden mahrum kalanlar da çırılçıplak tavaf ederlerdi.[20] İslâm hayasızca yapılan bu işi katiyyetle ortadan kaldırdı. Bu hususta şu ayet-i kerime nazil oldu:
"Her namaz vaktinde ziynetlenin."[21]
Hicret'in 9 ncu senesinde Resûl-i ekrem bu hususu ilân için Hazreti Ebû Bekir'i hacca gönderdiler. Bundan böyle çıplak tavaf edilmeyeceği ilan edildi. Bu ilândan sonra bu âdet de ortadan kalktı.[22]
5. Kureyş'in imtiyazlı hususiyetlerinden biri de bütün Arap kabileleri Arafat'ta durdukları zaman Kureyş Harem hududunun haricine çıkmayı dini mansıblanna aykırı addederdi. Bunun için Kureyşliler, Müzdelife'de dururlardı. îslâm, Kureyş'in bu imtiyazını da ortadan kaldırdı. Bu hususta "Sonra herkesin cemeâtle döndüğü yerden siz de dönün."[23] mealindeki âyet-i kerime nazil oldu.[24]
6. Cahiliyye zamanında haccın dini hususiyetlerinden biri de büyük bir toplantı yapılması idi. Her taraftan her çeşit insan toplanır, gürültü patırtı ile bağırıp çağırırlar, seslerini yükseltip birşeyler okurlar, hulâsa her çeşit fisk-

u fücur ayyuka çıkardı. İslâm bir defada bunların hepsini ortadan kaldırdı. Bu hususta şu ayet-i kerime nazil oldu:

"Kim bu aylarda hacci ifâya azmederse, artık hacda kötü söz söylemek, sövüşmek, kavga çıkarmak gerekmez. Siz ne iyilik ederseniz Allah onu bilir."[25]

7. Menasik-i haccı bitirdikten sonra geri dönmek isteyen halk ikiye ayrılırlardı. Bir zümre eyyâm-ı teşrikte geri dönenlerin günahkâr olduklarını söyler, diğerlerinin daha fazla orada kalmalarını temin etmek isteler-di. Kur'ân-ı Kerim bu hareketlerin her ikisini de caiz addetmiştir. Bu hususta şu ayet-i kerime nazil olmuştur:

"Kim acele edip iki günde dönerse, ona günâh yoktur. Kim geride kalırsa ona da günah yok. Bu ittika eden (kendini fenalıklardan sakınanlar) içindir." [26]

8. Bir de sessiz hac icâd etmişlerdi. Yani bazıları hac ihramını giyince susarlar, konuşmazlardı. Susup konuşmayan bir kadın Hz. Ebu Bekir'in dikkatini çekti. Sorunca bu kadının sessiz hac ihramı bağladığı anlaşıldı. Hz. Ebu Bekir bu kadını bu işten men etti. Bu câhiliye adetidir, dedi.

9. Yaya olarak Kabe evine hacca gelmek için adak adanırdı.Böyle yapmakla büyük sevap kazanılacağına inanırlardı. Nitekim bir gün Resûl-i ekrem, iki oğlunun omuzlarına dayanarak zorla yürüyen, yaya gelen bir ihtiyar gördü. Meseleyi sordular. Bu adamın yaya olarak hacca gelmeyi adadığını söylediler. "Cenâb-ı Hakk'ın bu gibi şeylere ihtiyacı yoktur, kendi vücuduna eziyyet edemezsin" diyerek birşeye binmesini emir buyurdu.

Bu şekilde yine bazı kadınlar başı açık, ayağı çıplak olarak yaya Kabe'ye kadar gelmeyi adamışlardı. Resûl-i Ekrem tesadüfen bunlardan birini gördü: "Hak Teala sizin bu perişan halinize karşı bir mükâfat vermeyecektir. Bir şeye binebilirsiniz; buyurdular. Yine bunun gibi kurban olarak getirilen hayvanlara bu kurban, sırf kurban içindir düşüncesiyle binmezlerdi. Nitekim bir gün Resûl-i Ekrem bir adamın bir deveyi çekerek getirdiğini gördü. "Bu hayvana bin” buyurdu. Adam devenin kurbanlık olduğunu söyledi. Resûl-i Ekrem üç defa deveye binmesini tekrarladı.

10. Ensar hacdan döndükleri zaman evlerine kapıdan girmezlerdi. Arkadan bir yer uydurup oradan girerlerdi. Bu işi sevap sayarlardı. Bir gün adamın biri hacdan dönmüş ve âdet hilâfına kapıdan evine girmişti. Halk bunun bu

hareketini zemmedip kötülüyorlardı.[27] Bunun üzerine Kur'ân-ı Kerîm'den şu ayet-i kerîme nazil oldu:
"Evlere arka taraftan girmeniz iyilik değildir. İyilik insanın (fenalıktan) sakınmasıdır, ittika'dır. Evlere kapılarından girin"[28]
11. Halkın bir kısmı da tavaf ederken günahlarının hususiyetine ve vaziyetine göre muhtelif ve münasebetsiz tavırlar takınıyorlardı. Bazısı burnuna ip bağlar, kendisini başka birisine çektirirdi. Resûl-i ekrem böyle birine rastlamış burnundaki ipi çözdürmüştü. Başka bir zaman da, birinin başka bir şahısla ellerini birbirlerine bağlayarak tavaf ettiklerini gördüler. Çözdürerek şöyle buyurdu: "Elinden tut, o şekilde tavaf ettir".
Bir ara yine Resûl-i Ekrem iki kişinin bir ağaç gövdesine ip bağlayıp çekerek geldiklerini gördüler. Sorunca ağaç gövdesini çekenler cevaben:
Biz böyle hac yapmayı adamıştık, dediler. Zât-ı risâletpenâhîleri şöyle buyurdular:
"Böyle adaklar adamayınız. Adaklar yalnız zât-ı ülûhiyyet için olur."[29]
12. Arab halkı hacda umre yapmazlardı. "Ne zaman hacca giden bineklerin sırtındaki yaralar iyi olursa o zaman umre yapılır" diyorlardı. Fakat Resûl-i Ekrem bizzat hacda umre yaptılar ve bi'1-fi'il bu yersiz ve lüzumsuz âdeti de kaldırmış oldular.
13. Cahiliyye devrinde hacca niyyet ettikten sonraki (günlerde işi-gücü ahş-verişi bırakırlardı. Bunu hacca mugayir sayarlardı. Halkın çoğu da ticaret ve alış verişin hacca aykırı olduğuna inanırlardı. İslâmiyet ise alış verişin haccın kudsiyyet ve hürmetine münâfi olmadığım ortaya koydu. İki farizayı birlikte edâ için şu ayet-i kerîme nazil oldu.
"(Hac esnasında ticaret ederek) Rahbini/in lütf ve keremini aramakta günah yoktur"[30]
Bu şekilde cahiliyye devrinin bozuk âdeti sona erdi. Bununla birlikte ticaret, alış-veriş işleri de ilerledi.
14. Safa ile Merve'nin tavafında iki zümreye ayırıhyorlardı. Medineliler Menat'a ihram bağlarlardı. Menat için ihrama girer, fakat tavaf etmezlerdi. Ancak diğer Arablar Safa ile Merve'yi tavaf ederlerdi. İslâmiy-yet gelince Kabe'nin tavafı emrolundu. Safa ile Merve hakkında âyet nazil olmadığı için bunların tavafının caiz olup olmadığını müslümanlar Rasûl-i Ekrem'den sordular, bunun üzerine şu âyet-i kerime nazil oldu:

"Safa ile Merve Allah'ın tayin ettiği nişanelerdir. Kim ki Beytullah'a hac eder, yahut "umreye gider de onları tavaf ederse, bunda bir beis yoktur."[31]

1. Hac Farizası

1721. ...İbn Abbas (r.a.)dan rivayet edildiğine göre el-Akra' b. Habis Peygamber (s.a.)'e:
Ey Allah'ın Rasülü, hac (bize) her sene mi farzdır, yoksa (ömrümüzde) bir kerre mi? diye sormuş, (Peygamber (s.a.) de);
"Yok, hayır. Bir kerredir. Kim daha fazla yapacak olursa, o nafiledir." diye cevap vermiştir.[32]
Ebû Dâvûd dedi ki; "Seneddeki Ebû Sinan, Ebu Sinan ed-Düveliyy'dir. Aynı şekilde Abdü'l Celil b. Humeyd ile Süleyman b. Kesîr de ez-Zührî'den (bu ravtnin ismini Ebû Sinan olarak) rivayet etti. Ukayl de rivayetinde yerine demiştir.[33]

Açıklama

Bu hadîs-i şerif Müslim'in rivayetinde şu manâya gelen sözlerle rivayet edilmiştir: "Allah'ın Rasûlü bize şöyle hitâb etti:
"Ey insanlar! Hac size farz kılındı. Hac yapın." Sahâbîlerden biri sordu:
Ya Resûlallah, her sene mi (hac yapmak bize farz kılındı?) Allah'ın Rasûl'ü bu sûala cevap vermedi. Sahâbi suâlini üç defa tekrarlayınca şöyle buyurdu:
"Evet deseydi m. her yıl farz olurdu. Ve siz de buna güç yettiremez-diniz. Size açıklamadığım hususlarda beni kendi hâlime bırakın. Sizden önceki topluluklar çok sual sormaları ve peygamberleri hakkında ihtilâfa düşmeleri sebebi ile yıkıma uğradılar. Size birşey emrettiğim zaman gücünüz ölçüsünde onu yapın. Sizi bir şey den sakındırdığım zaman da onu bırakın."
[34]

Ahmet b. Hambel'in İbn-i Abbas'tan rivayet ettiği bir hadis de şu anlamdadır: (Resûlullah (s.a.) bize hitâb ederek;
“Ey insanlar, Allah haccı sizin üzerinize farz kılmıştır." buyurdu. Bunun üzerine el-Akra' b.Hâbis;
Her sene mi ya Resûlullah? dedi. Peygamber (s.a.)'de; "Eğer evet deseydim, (her sene haccetmek) üzerinize farz olurdu.

(Her sene) farz olunca da onu yerine getirmezdiniz (yahut) getiremezdiniz. Kim daha fazla yapacak olursa, o nafiledir."[35]
Buhârî'nin rivayetinde ise, bu hadîs "Ben sizi (serbest) bıraktığım müddetçe siz de beni (serbest) bırakın (soru sormayın)"[36] şeklinde geçmektedir.
Konumuzu teşkil bu hadis-i şerif ile aktardığımız diğer rivayetler hac-cın insana ömründe bir kerre farz olduğunu ifâde etmektedir. Hafız İbn Hacer ve Nevevî gibi ilim adamlarının beyânına göre, ilim adamları bu mevzuda ittifak etmişlerdir. Ancak "Ona bir yol bulabilenlerin (gücü yetenlerin) Beyti hac (ve ziyaret) etmesi Allah'ın insanlar üzerinde bir hakkıdır,"[37] ayet-i kerimesiyle hac sadece gücü yetenlere farz kılınmış, gücü yetmeyenler ise, hac ibadetiyle mükellef tutulmamışlardır. Hattâbî'nin beyanına göre: "Haccın insana ömründe bir kerre farz olacağına ve bu far-ziyyetin tekerrür etmeyeceğine dâir icmâ varsa da bu icmâ başka bir delile dayanmaktadır. O delil ise, hadisin aslında bulunan "haccediniz" emri değildir. Çünkü bu emir haccın tekerrür etmeyeceğine delâlet etmez. Eğer sözü geçen emir hac farizasının tekerrür etmeyeceğine açıkça delâlet etmiş olsaydı, o zaman el-Akra' b. Habis (r.a.) de bu mevzuda soru sorma lüzumunu hissetmeyecekti."
Esâsesen bu mesele usûl-i fıkıh ulemasmca ihtilâf konusu olmuştur. Bu ihtilâfı ana hatlarıyla şu şekilde özetlemek mümkündür. Bu hususta dört mezhep vardır:
1. Mutlak emir, umûm ve tekrar iktizâ eder.
2. Umum ve tekrar iktizâ etmez. Lâkin bunlara ihtimâli vardır. İmam Şafiî'nin mezhebi budur. Nevevî diyor ki: "Ulemamızca sahih olan kavle göre emir tekrarı iktiza etmez. İkinci kavle göre tekrarı iktiza eder. Üçüncü bir kavle göre, bir defadan fazlası hakkında beyâna ihtiyaç vardır. Binâenaleyh tekrarı iktiza ettiğine ve etmediğine hükmolunamaz. Tevakkuf olunur. Bu kavlin sahipleri (konumuzu teşkil eden) bu hadisle istidlal etmişlerdir. Çünkü mutlak emir tekrarı yahut adem-i tekrarı iktizâ etseydi Hz. Akra Resûlullah'a sormazdı. Peygamber (s.a.) dahi, "suâle hacet yok, mutlak emir şu manâya hamledilir", cevabım verirdi. Emrin tekrar iktiza ettiğini söyleyenler Hz. Akra'nın meseleyi ihtiyaten ve izahat alma kiçin sorduğunu iddia ederler."
3. Hanefi ulemâsından bazılarına göre mutlak emir tekrar icâb etmez. Lâkin bir şarta muallak olur veya bir vasfın sübûtuyla mukayyed bulunursa, tekrar

ifâde eder.
4. Hanefiler'in ekserisi tarafından ihtiyar edilen sahih mezhebe göre mutlak emir umûm ve tekrar iktiza etmez. Onlara ihtimali de yoktur. Namaz, oruç ve zekât gibi ibâdetlerin tekerrür etmesi sebeplerinin tekerrüründen dolayıdır. Haccın sebebi olan Beyt-i Şerif tekerrür etmediği için ömürde bir defa ifâ etmekle bu bâbdaki emir yerini bulur.
Yine usul-ı fıkıh ulemâsına göre bir şeyden nehy, o şeyi devam üzere bırakmayı iktiza eder. Binâenaleyh Resûlullah (s.a.)'in:
"Sizi bir şeyden nehyettim mi, onu derhal bırakın" sözü itlâkı üzere bırakılır. Bundan yalnız zaruret hali müstesnadır.
Resûlullah (s.a.):
"Ben sizi bıraktığım müddetçe siz de beni bırakın..." buyurmakla "Size bir şey emir veya nehy ettiğim müddetçe siz de beni bırakın. Bir şey sormayın" yahut "Bir mesele hakkında inceden inceye tafsilât istemeyin. Çünkü bu işin sonu Beni İsrail'in helaki gibi kötü bir neticeye varabilir" demek istemiştir. Gerçekten Allah te'âlâ hazretleri bir sığır kesmelerim Beni İsrâile emir buyurmuştu. Emre itaat ederek herhangi bir sığın kesseler, emir yerini bulurdu. Fakat onlar öyle yapmadılar. Kesilecek hayvanın rengi nasıl, yaşı kaç, gibi bir çok sualler sordular. Onların isyankâr su'âl-lerine karşı Allah te'âlâ da kendilerine şiddet gösterdi.
Şer'î bir meselede, Resûl-i Ekrem'in istemesiyle o meselenin farz olması konusunu 1373 numaralı hadisin şerhinde açıklamıştık. Burada aynı konuya şunları da ilâve etmekte fayda görüyoruz:
1. Resûl-i ekrem'in bir meselenin yapılmasını emretmesi kendi içtihadının mahsûlü olabilir. O içtihâde uymak da mü'minler için farz olur.
2. Cenâb-ı Hakk, haccı mü'minlere mutlak olarak emretmiş, vasıf ve şartlarını ve adedini Resulüne havale etmiş olabilir. Dolayısıyla Resûl-i Ekrem'in, kendisine "Bizim üzerimize her sene haccetmek farz mıdır?" diye soru soran bir kimseye "Evet" diye cevap vermiş olsaydı, mü'minlere her sene hac etmek farz olurdu.[38]
Hattâbî'nin beyânına göre bu hadis-i şerif, hac farizasını eda ettikten sonra dinden dönen bir kimsenin, tekrar müslüman olmasıyla daha önceden edâ etmiş olduğu haccı iade etmesi lâzım geldiğine delâlet etmektedir. Bu görüş aynı zamanda Şafiî mezhebinin görüşüdür. İmâm Mâlik'e ve Hanefî ulemâsına göre ise, dinden dönen bir kimsenin daha önce edâ etmiş olduğu

farzları iade etmesi lâzım gelmez. Ancak hac farizası bundan müstesnadır. Çünkü diğer farzların vakti geçmiştir. Haccın vakti ise henüz geçmemiştir. Zira haccın vakti ömrün sonuna kadar devam eder. Eğer o kimse dininden döndükten sonra tekrar imâna gelir ve irtidâd etmeden önceki edâ etmiş olduğu herhangi bir farzın vakti de henüz geçmemiş olursa, o farzı da iade etmesi lâzım gelir. Çünkü henüz vakti geçmemiştir.[39]

Bazı Hükümler

1. Gücü yeten kimselerin ömründe bir defa haccetmeleri farzdır.
2. Allah'ın, bazı hükümlerin meşru kılınmasını Resulüne havale etmesi caizdir.[40]

1722. ...Ebû Vâkid'den; demiştir ki: Veda haccında Resûlullah'ı (s.a.), hanımlarına;
"Bu (hacdan) sonra (sizler için) hasırların üstleri (vardır.)" buyururken işittim.[41]

Açıklama

Veda Haccı, Peygamber efendimizin yaptığı ilk ve son hacdır ve hicretin 10. yılı olaylarındandır. Hicretin 10. yılında İslâm bütün Arabistan'a yayılmıştı. İdarî ve siyasî teşkilâtı tamamen oluşmuş, eğitim faaliyetlerine hız verilmişti. Hz. Peygamber bu yılda hac yapacağını etrafa bildirdi. O'nunla birlikte hac yapmak isteyen müslü-manlar kafile kafile Medine'de toplandılar. Hazırlıklarını tamamlayan Hz. Peygamber 25 Zi'1-ka'de'de kırkbin kişiyle birlikte Medine'den Mekke'ye yöneldi.
Medine-Mekke yolculuğu on gün sürdü. Mekke'ye girdiğinde bu şehirde 140 bin müslüman toplanmış oldu. Hz. Peygamber bir Cuma'ya tesadüf eden arefe günü (9 Zi'1-hicce) Arafat'ta, Rahmet Tepesi'nde deve üstünde İslâm inkilâbının en büyük konuşmasını yaptı. Veda Hutbesi denen bu konuşma insan hak ve vazifelerini özetlemektedir. Hz. Peygamber, bu konuşmadan üç ay sonra vefat ettiğine göre, bu onun, gerçek vasiyeti sayılmalıdır.

Aynı gün vahyedilen bir Kur'an ayeti de Muhammed (s.a.)'in ilâhi görevinin son bulduğunu açıklamıştır: "Bugün sizin dininizi kemâle erdirdim ve üzerinizdeki nimetlerimi tamamladım. Size din olarak İslâmı seçip ondan hoşnut! oldum."[42] Bu ayeti işiten Hz. Ebû Bekir bunu peygamberin vefatına işaret saydığı için ağlamıştır.
Hac dolayısıyla Hz. Peygamber Mekke'de 10 gün kaldıktan sonra Medine'ye döndü.
Metinde geçen "Bu (hacdan) sonra (sizler için) hasırların üstleri vardır"
sözü, bundan sonra size bir kerre daha haccetmek farz değildir. Bir daha hac için evlerinizden çıkmayınız, evlerinizden ayrılmayınız, anlamında bir kinayedir. Bu cümlenin iki ayrı manâya ihtimali vardır:
1. Şu edâ ettiğiniz hacdan sonra üzerinize bir daha haccetmek farz değildir.
2. Bu hac farizasını edâ ettikten sonra bir daha evlerinizden dışarı çıkmamanız üzerinize farz kılınmıştır.
Resûl-i Ekrem (s.a.)'in hanımlarından Şevde Bint Zem'â ile Zeyneb bint Cahş bu hadise ikinci manâyı vermişler ve hayatlarının sonuna kadar bir daha hac etmemişlerdir. İbn Sa'd'ın, Ebû Hureyre'den rivayetlerine göre Hz. Şevde ile Zeynep, "Biz Resûl-i Ekrem'in iştihâlinden sonra bir daha yolculuk etmedik" demişlerdir.
Hz. Âişe, ise bu hadise birinci manâyı vermiş ve Resûl-i Ekrem (s.a.)'in nafile hac yapmayı teşvik eden hadis-i şeriflerini de gözönünde bulundururak nafile hac yapmakta bir sakınca görmemiştir. el-Muhalleb'in beyânına göre Rafızîler bu hadis-i şerifin İfk olayı sebebiyle, vârid olduğunu iddia ederez. Hz. Âişe validemiz aleyhine bir delil saymak isterler. Ayrıca Resûl-i Ekrem'in Hz .Âişe'ye hitaben "Sen Hz. Ali ile haksız olarak savaşacaksın" dediğini iddia ederler. Gerçek olan şudur ki, Hz. Peygamber bu sözü Zübeyr b. Avvâm (r.a.) için söylemiştir.[43]
Râfizilerin hadisi bu şekilde tefsir etmeleri için hiç bir karine ve sebep yoktur. Bu hadisi en isabetli tefsir eden yine Hz. Âişe olmuştur. Çünkü kendisi Peygamber (s.a.)'e, "Yâ Resûlullah biz cihâdı amellerin faziletlisi olarak görüyoruz. Biz de sizinle beraber cihâda çıksak olmaz mı?" diye sormuş, Resül-i Ekrem de;
"-Hayır. En faziletli cihâd, kabul olunmuş hacdır" cevâbını vermiştir.[44]
Yine Ebû Hureyre'nin rivayet ettiği bir hadis-i şerifte de; "Resûl-i Ekrem'e hangi amel daha faziletlidir?" diye sorulunca, "Allah'a ve resulüne imân

etmektir" diye cevâp vermiştir. "Sonra hangisidir?" diye sorulunca, "Allah yolunda cihâd dır" demiş; "sonra hangisidir?" denilince de, "Kabul olunmuş hacdır" buyurmuştur.[45]

Bu sebeple Hz. Âişe bir daha hac etmeyi terketmemiş hayatının sonuna kadar nafile hacca rağbet ve devam etmiştir. Bu hadis-i şerifler erkeklerin olduğu gibi kadınlarında tekrar tekrar nafile hac yapmalarının meşru olduğuna delâlet etmektedir. Buhârî'nin rivayet ettiği bu hadis-i şerif Nesâî'nin Sünen'inde şu manânaya gelen lâfızlarla rivayet edilmiştir:

Adamın biri Resûlullah'a:

Yâ Resûlullah hangi ameller daha faziletlidir? diye sordu. Resûlullah (s.a.)da, "Allah'a imândır" buyurdu. Adam:

Sonra hangisidir? dedi. Resûlullah (s.a.); "Allah yolunda cihaddır" buyurdu. Adam:

Sonra? Resûlullah (s.a.)'da: "Makbul olan hacdır" buyurdu.[46]

Ebû Hüreyre Resûlullah (s.a.)'ın şöyle buyurduğunu nakletmektedir: "Büyüğün, küçüğün, düşkünün ve kadının cihâdı, hac ve umredir."[47]

Bütün bu deliller metinde geçen "Bu (hacdan) sonra (sizler için) hasırların üstleri vardır" sözünün, "şu ettiğiniz hacdan sonra bir daha haccetmek üzerinize farz değildir, fakat nafile hac yapabilirsiniz" anlamına geldiğini açıkça ortaya koymaktadır. Hadisin manâsı üzerinde önceleri sükûtu tercih eden Hz. Ömer daha sonra hadisin bu manâya geldiğini söyleyen Hz. Âişe'nin isabetli olduğunu anlayınca kendi halifeliği yıllarında Resûl-i Ekrem (s.a.)'in hanımlarının hacca gitmelerine izin verdiği ve onların hac ibâdetlerini yapmalarına yardımcı olmak üzere Osman b. Affân ile Abdurrahman b. Avf'ı görevlendirdiği, Buhârî'nin ve Beyhakî'nin rivayetlerinden anlaşılmaktadır.[48]

Bazı Hükümler

1. Erkeklere olduğu gibi kadınlara da ömür boyunca bir kerre hacc etmek tarzdır.

2. Kadınların ev işlerini görmeleri cihâda gitmelerinden daha faziletlidir.Nitekim âyeti kerimede de. "Vakarınızla evlerinizde durun da evvelki câhiliyyet çıkışı gibi süslenip çıkmayın"[49] buyuruluyor.[50]

2. Yanında Mahremi Olmadan Hacceden Kadının Durumu

1723. ...Ebû Hüreyre (r.a.)'den demiştir ki: Resûlullah (s.a.) şöyle buyurdu: "Hiç bir müslüman kadına yanında kendisine nikâhı düşmeyen bir adam bulunmaksızın, bir gecelik yola çıkması helâl değildir."[51]

Açıklama

Mahrem, karabetten dolayı nikâhı haram olan kimse demektir.Bir kıza nisbetle kardeş gibi. Mukabili "gayr-i mahrem = nâmahrem"dir. Metinde geçen "Kendisine nikahı düşmeyen adam" sözünden maksad, "yola çıktığı kadınla evlenmesi ebeddiyyen haram olan kimse"dir. Enişte gibi nikâhı muvakkaten haram olan kişiler değildir. İmâm Ahmed'e göre bu hadis bir kadının ehl-i kitap olan babasıyla hacca gitmesini de yasaklamaktadır.
Bu hadis-i şerifin bir kadının yalnız başına bir gecelik mesafedeki yere yolculuk etmesini yasakladığında şüphe yoksa da kadının tek başına çıkması yasak edilen yolculuğun mesâfesini ta'yin konusunda ulemâ ihtilâfa düşmüştür. Çünkü bu mesafenin mikdarıyla ilgili hadislerde farklı ifâdeler bulunmaktadır.
Bazılarında bu mesafenin bir berîd (12 mil), bazılarında "bir gecelik yol" bazılarında "bir gün ve gecelik yol", bazılarında da "üç günlük yol" ifâdeleri bulunmaktadır. Taberânî'nin İbn Abbas'tan merfû' olarak rivayet ettiği bir hadiste; "Bir kadın yanında mahremi bulunmadan 3 millik bir mesafeye çıkmasın" denildiği halde, Tahâvî'nin rivayet ettiği Ebu Sa'-id el-Hudrî hadisinde Hz. Peygamber'in; "Bir kadın yanında mahremi olmadan iki günlük yola çıkamaz" buyurduğu ifâde edilmektedir.[52] Bu-hârî ve Müslim'de de bu mesafenin "iki günlük bir yol" olarak belirlendiğine dâir rivayetler vardır.[53] Buhârî'nin diğer bir rivayetinde de Hz. Pey-gamber'in, "Hiç bir kimse bir kadınla başbaşa kalmasın, hiç bir kadın yanında mahremi olmadan yola çıkmasın" buyurduğu, bunun üzerine bir adamın ayağa kalkarak; "yâ Resûlullah ben falan savaşa yazıldım, eşim de hacca gitti. Ben ne yapayım?" dediği, Resûl-i Ekrem'in de; "'Karınla beraber sen de hacca git" buyurduğu[54] ifâde ediliyor. Ancak görüldüğü gibi Buhârî'nin bu rivayetinde, kadının beraberinde kocası da bulunması gereken bu

yolculuğun mesafesi ile ilgili olarak bir kayıt ve beyân yoktur. Bu durumu nazar-ı itibâra alan Şafiî ve Mâlikî ulemâsı uzunluğu ne kadar olursa olsun hiç bir zaman nafile hac yapmak isteyen bir kadının, yanında mahremi bulunmadan yolculuk yapmasının caiz olamayacağını söylemişlerdir.

Bu görüşte olan ilim adamlarına göre, Hadis-i şeriflerde geçen "üç gün, iki gece, bir gece, bir gündüz, iki gün" gibi ölçüler herkes için geçerli genel bir hüküm ifâde eden birer kayıt niteliği taşımaktan uzaktırlar. Çünkü bu ölçüler o soruyu soran şahısla ve onun yapacağı yolculuğun mesâfesiyle ilgilidirler. Birisi ailesinin yalnız başına üç gün yolculuk yapmak istediğini sormuş red cevâbı almış, diğeri de ailesinin yalnız başına yapacağı başka bir yolculuktan bahsetmiş o da red cevâbı almış, bu hadiselere şâ-hid olan râvilerden her biri kendi gördüğünü anlatmış, aynı hâdiseyle ilgili olarak farklı iki cevâp nakleden bir râvi çıkmamıştır. Buradaki mukayyed lâfızların mutlak lâfızları kayıtlaması da söz konusu değildir. Çünkü bu konudaki hadislerde bulunan kayıtlar, genel bir hüküm ifâde etmekten uzaktırlar. Hafız İbn Hacer'in “Fethü'l-Bârî isimli eserindeki beyânına göre ulemâ bu mevzûdaki hadisler birbirinden farklı olduğundan kendi içtihâdlarına göre amel etmişlerdir. Münzirî'ye göre hadis-i şeriflerde geçen "bîr gün" sözünden maksat, gecesiyle beraber bir gün, başka bir deyişle "bir gün bir gece"dir. "Bir gece" sözünden maksat da "gündüzüyle beraber bir gece" yani "bir gece bir gündüzdür". Bu adetlerin temsili bir miktar ifâde etmiş olması da mümkündür. Meselâ "bir gün" sözüyle bir sayısına, "iki gün" sözüyle çokluğun en az sayısına "üç gün" sözüyle de, çoğulun en az sayısına işaret edilmiş olabilir. Sanki bu sözlerle "böyle az mesafelerle bile kadın mahremsiz olarak yolculuk yapamaz. Artık uzun yolculuğa nasıl çıkabilir?" denilmek istenmiştir.

Şevkânî ise Neyl-ül-evtâr isimli eserinde şunları söylemektedir: Taberânî'nin İbn-i Abbas'tan rivayet ettiği "Bir kadın yanında kocası veya nikâh düşmeyen biri bulunmadıkça üç millik yola gidemez" anlamındaki hadis-i şerif, aslında yanında kocası veya mahremi bulunmayan bir kadının üç millik bir yolculuğa çıkamayacağını ifâde etmektedir ki bu bir kadının bir beridlik mesafeden daha kısa olan yola dahi mahremsiz olarak gidemeyeceğini gösterir. Üç millik mesafeye gidemeyeceğine göre üç milden yukarı olan mesafelere hiç gidemeyeceği bu hadisin ifâdesinden anlaşılır. Çünkü daha kısa olan mesafenin yasaklanmış olması, daha uzun mesafenin de yasaklanmış olduğunu daha açık ve kesin bir şekilde ortaya

koyar. Herhangi bir uzunluk mesafesinin yasaklanmış olması daha kısa olan mesafenin yasak olmadığına mefhûm olarak delâlet ederse de "üç mil" sözüyle, kadının yalnız başına yola çıkması sakıncalı görülen en kısa mesafenin "üç mil" olduğu mantûk (sözlü) olarak ifâde edilmiş ve bu en kısa mesafenin de yasak olduğunda şüpheye yer bırakılmamıştır. Çünkü bilindiği gibi mantûkun delâleti mefhûmun delâletine tercih edilir.

Hanefî ulemâsı ise, "bir kadının yanında mahremi olmadan üç günlük veya daha uzun yola çıkması caiz olmadığını" söylemişlerdir. Üç günlük mesafeden daha kısa yolculuğa yalnız başına çıkmasında bir sakınca görmemişlerdir. Hanefi imamlarından Tahâvî Şerhi Meâm'I-Âsâr isimli eserinde Hanefi ulemâsının bu mevzûdaki görüşlerini te'yid eden hadis-i şerifleri naklettikten sonra şunları söylemektedir: "Bütün bu hadis-i şerifler ve haberler bir kadının mahremsiz olarak üç günlük ve daha fazla bir yolculuğa çıkamayacağım, daha kısa mesafelere çıkmasında-ise, bir sakınca bulunmadığını ifâde etmektedirler. Resûl-i Ekrem'in bu mesafeyi "üç gün" olarak belirlemesinin anlamı budur. Ancak kadının mahremsiz olarak daha kısa olan yolculuğa çıkması konusunda gelen hadislerin ifâdeleri birbirinden farklıdır. Fakat Resûl-i ekrem (s.a.) "üç günlük mesafe" sözünü .söylerken daha kısa mesafeler için kadının yalnız başına yolculuk yapmasında bir sakınca olmadığını belirtmek istemiştir. Daha kısa mesafeler için de kadının yalnız başına yolculuk yapmasının caiz olmayacağını ifâde eden hadis-i şeriflere gelince, burada şöyle bir durum vardır. Kadının mahremsiz olarak yaptığı yolculuğun haram olması için bu yolculuğun uç günlük bir mesafede olması gerektiğini ifâde eden hadisler şu iki durumun dışında olamazlar: Bu hadisler:

1. Ya kadının üç günlük mesafeden daha kısa yolculuğa yalnız başına çıkmasının câiz olmadığını ifâde eden hadislerden önce vârid olmuşlardır.

2. Yahut da sonra vârid olmuşlardır.

Şayet önce vârid olmuşlarsa, daha sonra gelen hadisler üç günlük mesafeden daha az olan yola da kadının yalnız başına çıkamayacağı hükmünü getirmişlerdir. Fakat bu durumda yine de Hanefilerin, delilini teşkil eden hadislerin hükmü üç günlük yola kadının yalnız başına çıkamaması ve daha aşağı yola çıkabilmesi gibi durumlarda yürürlüktedir. Öyleyse bu mesafeyi "üç gün" olarak belirleyen ve Hanefi ulemâsının delijini teşkil eden hadislerin hükmü üç günlük yola ve daha uzun mesafelere kadının mahremsiz olarak çıkamayacağı hususunda yine

yürürlüktedir. Fakat, bu mesafeyi üç gün olarak belirleyen hadisler daha sonra vârid olmuşîarsa, bu mesafeyi daha kısa olarak belirleyen hadislerin hükmü tamamen yürürlükten kalkmış demektir. Öyleyse her iki ihtimale göre de hükmünün bir kısmı veya tamamı yürürlükte olan hadis, Hanefilerin delili olan hadistir. Aksini ifâde eden hadislerin hükümleri ise, ancak Hanefilerin delilini teşkil eden hadislerden sonra vârid olmaları halinde geçerlidir. Daha önce geldikleri kabul edilirse hükümleri tamamen geçersizdir. Bilindiği gibi her iki halde de hükmü geçerli olan bir hadis, hükmü bir ihtimale göre geçerli, diğer bir ihtimale göre geçersiz olan hadise tercih edilir.[55] Fakat Tahâvî'-nin bu sözüne "Bir kadının yalnız başına yola çıkması için sakıncalı olan mesafeyi üç gün olarak belirleyen hadisler, daha kısa mesafenin sakıncalı olmadığına mefhûm olarak delâlet ederler. Oysa daha kısa olan mesafenin sakıncalı olduğunu mantûk (sözlü) olarak ifâde eden hdisler vardır. Man-tûk olan ifâde, mefhûm olan delâlete tercih edilir" diye itiraz edilmiştir.
Malikîlere göre ise, bir gün ve gecelik yola, bir kadının mahremsiz olarak çıkması caiz değildir. Fakat yanında mahremi veya güvenebildiği arkadaşları bulunduğu takdirde böyle bir yolculuğa çıkmasında sakınca yoktur. Bu konuda güvenilir arkadaşlar topluluğunun kadın ve erkek olmalarında bir fark olmadığı gibi kadının genç veya ihtiyar olması arasında da bir fark yoktur. Mahremin de baliğ veya mümeyyiz olması müsavidir. Mâliki ulemâsının bu mevzûdaki delilleri de şu hadis-i şeriftir: "Allah'a ve ahiret gününe imân eden bir kadının yanında mahremi bulunmadan bir gün ve gecelik yola çıkması caiz değildir."[56] Bir numara sonra gelecek olan 1724 numaralı hadis-i şerifde Mâlikîlerin bu görüşünü te'yid etmektedir. Mâliki ulemâsına göre kadın için yalnız başına çıkmanın sakıncalı olduğu yolun miktarını belirleyen diğer hadislerdeki ölçüleri "bir gün ve bir'gece" ölçüsüyle uzlaştırmak mümkündür. Meselâ bu mesafeyi sadece "bir gün" olarak belirleyen hadisteki "bir gün" sözünden maksat yine "birgün ve gecedir". Gece ile gündüz birbirinin tamamlayıcısı olduğu için sadece "bir gün" sözüyle yetinilmiş "bir gece" sözünü ilâve etmeye lüzum görülmemiştir. "İki gün, iki gece" sözüyle de hem gidiş ve hem de geliş kastedilmiştir. Eğer dönüş hesaba katılmazsa geriye "bir gün ve gece" kalır. "Üçgün sözüyle de" gidiş-dönüş ve ihtiyacı karşılamak için varılan yerde

bir gün kalış" kasdedilmiştir ki, dönüş ile varılan yerde kalış hesab edilmezse geriye "bir gün ve gece" kalır.
Ancak kadının yalnız başına yola çıkmasının yasak olması için şart görülen bir gün ve gecelik mesafe, farz olan hac yolculuğu için söz konusudur. Nafile hac için veya herhangi meşru' bir sefer için ise, kadının hiç bir şekilde yanında mahremi veya kocası olmadan yola çıkamaz, bu yol ne kadar kısa olursa olsun netice değişmez. Ancak Mâlikî ulemâsı bu görüşlerinden dolayı "sebepsiz yere lâfızları zahiri manâlarından çıkardıkları" ve "kadının yalnız başına üç millik ve bir berîdlik yola çıkamayacağına dâir vârid olan hadislerin onlar aleyhine büyük bir delil teşkil ettiği" ve "mukayyed lâfızlarda bulunan kayıtların tahdid için geldiği kesin olmadıkça mutlak lafızlarla amel etmenin daha isabetli ve şâyân-ı tercih olduğu" iddiasıyla tenkid edilmiştir.
Beyhakî de bu konuda şunları söylemiştir: "Bir kadının yalnız başına yolculuk etmesinin sakıncalı olduğu mesafeyi, "üç gün", "iki gün", "bir gün", olarak sınırlandıran hadislerin üçü de sahihdir. Ancak bu hadislerden hiç biri bu yolculuğun mesâfesini sınırlandırmak için söylenmemiştir. Her biri o yolculuğu yapan kişiyle ilgilidir. Her şahıs ayrı bir yolculuğa ait soru sormuş, hepsi de red cevâbı almıştır. Bunların hiç birisi söz konusu yolculuğu sınırlandırıcı nitelikte değildir. Bu konudaki delilleri de Buhârî hadisidir.[57]
Nevevî'ye göre ise, Hz. Peygamber, kadının yalnız başına yolculuk yapmasının sakıncalı sayıldığı mesafeyle ilgili hedis-i şeriflerinde "üç günlük yol", "iki günlük yol", "bir gün ve gecelik yol"; "bir günlük yol", "bir gecelik yol", "bir beridlik yol" gibi kayıtlarla bu mevzû'daki mesafeyi sınırlandırmayı kasdetmemiştir. Ancak Resûl-i ekrem'in, bir kadının bu miktarlardaki yolculuklara yalnız başına çıkmasını yasaklaması bu miktarların hepsinin yolculuk sayıldığını ve kadının bu yolculuklara mahrem-siz olarak çıkmasının sakıncalı olduğunu gösterir.
Ulemâ aynı zamanda bir kadının üzerine haccın farz olması için kocası veya mahreminin bulunmasının şart olup olmaması meselesinde de ihtilâf etmişlerdir.
1. Hasan el-Basrî, en-Nehâî, İshak ve Ibnü'l-Münzir bir kadına haccın farz olabilmesi için bunun şart olduğunu söylemişlerdir. İmam Ahmed b. Hanbel'in de bu görüşte olduğuna dair bir rivayet vardır.

2. Hanefî ulemâsına göre ise, kadın ile Mekke arasında üç günlük (18 saatlik) mesafe varsa, üzerine hac vâcib olması için yanında ya kocası yahut da bir mahreminin bulunması şarttır. Delilleri de Buhârî'nin İbn Abbâs (r.a.)'dan rivayet ettiği, "kadın yanında mahremi olmadan yolculuk edemez ve mahremi olmadıkça yanına hiç bir yabancı erkek giremez" anlamındaki hadis-i şerifle, müellif Ebû Davud'un rivayet ettiği "bir kadın yanında mahremi bulunmadıkça üç günlük yola çıkamaz" anlamındaki 1327 numaralı hadîs-i şeriftir. Bu şart bulunmadıkça bir kadın hac yolculuğuna çıkamaz. İsterse yanında bir veya daha çok kadın bulunsun. Çünkü kadınların çokluğu fitneyi daha çok da'vet eder.
3. Mâliki ulemâsına göre ise, bir kadına haccın vâcib olması için eğer Mekke ile arasındaki mesafe "bir güivve gecelik" uzaklıkta ise, yanında ya kocası, ya mahremi yahutta kendisinden emin olduğu arkadaşlarının bulunması şarttır.
4. Şafiî'lere göre ise, kadının yanında kocası veya mahremi veya güvenilir kadınlar bulunmadıkça kendisine hac farz olmaz. Bu mevzuda mesafenin uzak veya yakın olması arasında bir fark yoktur. Şafiî ve Mâliki ulemasının, kadının hacca gidebilmesi için yanında emin yol arkadaşlarının bulunmasını yeterli görmelerinin delili Buhârî ve Beyhakî'nin, "Hz. Ömer'in kendi halifelik yıllarında haccetmeleri için Hz. Peygamberin hanımlarına izin verdiğini ve bu ibadetlerini yapmalarını te'min etmeleri maksadıyle Hz. Osman b. Affân ile Abdurrahmân b. Avf'ı görevlendirdiğini ifade eden hadis-i şerif[58] ile o zaman hayatta bulunan bütün ashâb-ı kiramın bu hadiseyi olumlu karşılamalarıdır. Bu görüşte olan ulemânın bu konudaki diğer bir delilleri de; "O'na bir yol bulabilenlerin (gücü yetenlerin) Beyt-i hac etmesi Allah'ın insanlar üzerinde bir hakkıdır"[59] meâlindeki ayet-i kerimedir. Çünkü bu âyet-i kerimedeki hitap kadın-erkek herkese şâmildir. "Yol bulabilmek "ten maksat, binek ve yol azığıdır. Binaenaleyh binek ve yol azığına sahib olan herkes bu âyetteki emir gereğince hac etmekle mükelleftir. Kadının yanında mahreminin bulunmasından maksat ise, kadının güvenliğini sağlamaktır. Bu da kadınlardan oluşan bir toplulukla sağlanabilir.
Ancak Hz. Ömer'in, Hz. Peygamber'in hanımlarının hacca gitmelerine izin verip başlarına da Hz. Osman b. Affân ile Abdurrahman b. Avf i görevlendirmesi delili "Hz. Peygamber'in hanımlarının bütün mü'minlerin

annesi olmaları dolayısıyla başka kadınlarla mukayese edilemez" gerekçesiyle reddedildiği gibi ikinci delilleri de, "yanında kocası veya mahremi bulunmayan bir kadın" sözü geçen ayet-i kerimenin emri kapsamına girmez. Çünkü kadının yolculukta yalnız başına inip-binmeye gücü yetmez, mutlak bir erkeğe ihtiyacı vardır. Binâenaleyh kadının yanında kocası veya mahremi olmadan hacca gitmesi caiz değildir, diye reddolunmuştur. Gerçekten de bir kadının yanında başka kadınların bulunması o kadın için bir emniyet teşkil etmesi şöyle dursun bilakis iyice fitneyi davet eder.

Evzaî'ye göre kocası ve mahremi olmayan bir kadın, dürüstülğü herkesçe bilinen bir kafileyle birlikte yola'çıkar, şayet hayvanla yolculuk ediyorlarsa, erkekler ona yaklaşmazlar. Sadece binerken ve inerken hayvanın başım tutarlar, hayvana binip inmesi için merdiven görevi yapacak imkânları hazırlarlar.

Muvatta' şârihi Zürkânî'nin beyânına göre "Ona bir yol bulabilenlerin (gücü yetenlerin) beyti haccetmesi, Allah'ın insanlar üzerindeki bir hakkıdır" mealindeki âyet-i kerimenin zahirine göre "Bedenen gücü kuvveti yerinde olan kadın-erkek herkese haccetmek farzdır. Bu bakımdan kadının hacca gitmek için yanında kocasının veya mahreminin bulunması şart değildir". Bu konudaki hadis-i şeriflerin zahiri manâları ise, hacca gitmek isteyen kadınlar için âyet-i kerime'nin öngördüğü şartların dışında daha başka şartların da bulunması gerektiğini ifâde etmektedir. İşte bu âyet-i kerime ile hadis-i şerifler arasını uzlaştırmak için ulemâ çeşitli görüşler ileri sürmüşlerdir. Hanefî ulemâsı, "bu hadis-i şerifler, âyetin hükmünü beyânetmek için gelmişlerdir" diyerek bu mevzûdaki hadis-i şeriflerin zahirine sarılmışlardır. Mâliki ulemâsı ise, âyette "güç yetmek"ten maksat, "kadının ve erkeğin kendisini emniyette hissetmesidir" diyerek kadının haccı mevzuunda gelen hadisleri bu manâda te'yil etmişlerdir.[60]

Kadının haccı konusunda Mâlikî ulemâsından Kurtubî de şunları söylemektedir: "Ulemâmız diyorlar ki; kadın henüz hac farizasını ifâ etmemişse, yanında mahremi bulunmasa bile onu hacdan menetmek caiz değildir."[61]

Seyyid Sabık da bu konudaki görüşlerini şöyle açıklıyor: "Nasıl ki erkek üzerine hac farz ise, aynı şekilde kadın üzerine de farzdır. Her ikisi de farziyette müsavidir. Ancak kadın için ziyâde olarak beraberinde kocası

veya bir mahremi bulunması şartı vardır. Çünkü Resûl-i Ekrem efendimiz "Bir erkekle bir kadın kesinlikle başbaşa kalmasınlar. Ancak kadının yanında bir mahremi ini hm s un" buyurmuş, bunun üzerine ashâbdan bir kişi kalkıp "Yâ Resûlullah, karım hac için yola çıktı ben ise, falan muharebeye asker olarak yazılmıştım", deyince: "Askerlikten ayrıl, karınla birlikte hacca git!” cevabını vermiştir.
Bir kadın, Rey ehlinden olan İbrahim en-Nehâî'ye "Kendisinin zengin bir kadın olduğunu, hacca gitmek istediğini, fakat hayatta kocası ve mahremi bulunmadığını" yazmış, İbrahim en Nehâî'de ona "sen Allah'ın hacca gitmek için güç vermediği kimselerdensin" diye cevap vermiştir. Çünkü İbrahim, kadının hacca gidebilmesi için yanında kocasının veya mahreminin bulunmasını da haccın farziyyetinin şartlarından sayıyordu. İmâm Ebû Hanîfe ve taraftarları ile el-Hasan, es-Sevrî, İmâm Ahmed ve İshâk da bu görüştedir. Bu konuda Hafız (İbn Hacer) de şunları söylemektedir: "Şafiî mezhebine göre, meşhur olan kocanın veya mahrem bir kimsenin veyahut bunlar da yoksa güvenilir kadın arkadaşların bulunmasıdır. Bir kavle göre de, güvenilir bir kadın da arkadaş olarak yeterlidir. Diğer bir kavle göre de yol emin ise, kadın yalnız başına da yolculuk yapabilir. Bütün bu yol arkadaşı bulunması şartı, farz olan hac veya umre içindir. Yine Hafız İbn Hacer Sübülu's-Selâm isimli eserinde de şunları söylüyor: "İmamlardan bir cemaat ihtiyar kadınların, yanlarında kocaları veya mahremleri olmadan hacca gitmelerinde bir sakınca görmemişlerdir."
Emin bir arkadaş bulursa veya yol eminse kocasız veya mahremsiz de kadının sefer etmesinin caiz olduğunu söyleyenler, Buharî'nin Adıy b. Hâtem'den rivayet ettiği şu hadîs-i şerifi delil gösterirler: Adiy diyor ki, Resûlullah (s.a.)'in yanında idim. Bir kişi geldi ve fakirliğinden şikâyet etti. Sonra bir başkası geldi yol kesicilikten dert yandı. Bundan sonra Resûl-i ekrem (s.a.) buyurdu ki:
"Ya Adiy, sen Hire'yi gördün m.ü?" dedi. Ben de: "Hayır, görmedim. Fakat Hire hakkında başkalarından izahat aldım," diye cevap verdim. Bunun üzerine Peygamber (s.a.) şöyle buyurdu:
"Eğer ömrün uzun olursa, yalnız başına bir kadının Hevdec üzerinde Hire'den kalkıp Mekke'ye geldiğini ve Kabe'yi tavaf ettiğini ve Allah'tan başka kimseden korkusu olmadığını göreceksin."

Bu konudaki ikinci delilleri de şudur: Ömer (r.a.) halifeliği döneminde Hz. Peygamberin hanımlarının da hacca gitmelerine izin verdi. Yanlarında da Hz. Osman b. Affân ile Abdurrahman b. Avf'ı gönderdi. Hz. Osman ara sıra "Dikkat edin kimse hanımlara yaklaşmasın ve onlara bakmasın" diye haykırıyordu. Hanımlar ise, develer üzerinde hevdeclerde idiler.
Kadın kocasına muhalefet eder; yani kocası veya mahremi olmadan hacca gider de haccederse, haccı sahihdir. Yine hacca kudreti yokken hac yapanın da haccı muteberdir. Netice olarak, hacca kudreti olmadığından üzerine hac farz bulunmayan kimse meselâ, hasta, fakir, felçli, yolu kesilmiş, mahremsiz kadın ve benzeri kimseler her müşkülü göze alıp da hacca gider ve menâsik-i haccı eda ederlerse hac farizasını edâ etmiş sayılırlar.
Hacıların bir kısmı vardır ki, hac farizasını en güzel şekilde yerine getirirler. Yaya olarak hacca gidip edâ edenler gibi. Bir kısmı da vardır ki, kötü hareket ederek hacca gitmiştir. Dilenerek hacca gitmek, kadının mahremsiz hacca gitmesi gibi. Fakat bu hacların hepsi de makbuldür. Çünkü ehliyetleri tamdır. Günahları yolda vâki' olmuştur. Bizzat hac menâsikinde değildir.
Muğnî'de de deniliyor ki; hacca gitmeye gücü yetmeyen kimse zorlanarak ve meşakkatleri göze alarak azıksız ve bineksiz gider de haccederse, haccı sahihdir ve kâfidir. Kadın için farz olan hacca gitmek üzere kocasından izin istemesi müstehabdır. Kocası izin verirse, çıkar. Eğer izin vermezse, izinsiz çıkar. Çünkü erkeğin, karısını farz olan hacdan menetmeye hakkı yoktur. Zira hac ona farz olan bir ibâdettir. "Halika isyan olan yerde mahlûka itaat edilmez." Yine kadının farz borcundan kurtulmak için hacca gitmekte acele etmesi hakkıdır. Çünkü hadis-i şerifte "haccetmek isteyen kimse acele etsin" buyuruluyor. Nasıl ki namazlarını vaktin evvelinde edâ etmesi hakkı ise, haccı da acele olarak edâ etmesi hakkı olduğundan erkeğin, acele haccetmek isteyen karısını yolculukta, yanında kimse olmadığını bahane ederek menetmeye hakkı yoktur. Adanmış hac da vâcib olduğundan onun farz olan hac gibi acele olarak edası gerekir. Fakat nafile haclardan kocanın mene hakkı vardır."[62]
Bu konuda Hanefi ulemâsından Bedruddin el-Aynî de şunları söylemektedir: Hz. Peygamber bir hadis-i şerifte "üç günlük yola kadın ancak mahremi ile gidebilir" buyurmuştur. Bu hadis-i şeriften İmam Ebû Hanife Hazretleri ve Ashabı; kadının hacca gitmesi farz olabilmesi için gideceği yerle Mekke arasında üç gün ve üç gecelik mesafe varsa, yanında

mahremi bulunmasını şart kıldılar. Bu kadar mesafe yoksa, onda ihtilâf ettiler. Şafiî ve Mâliki mezheplerinde ise, kadın kocası ve mahremi olmasa dahi farz olan hacca gidebilir, memleketi ile Mekke arasında ister sefer mesafesi bulunsun, ister bulunmasın. Hadis-i şerifteki yasaklama, farz olmayan nafile haclar hakkındadır" demişlerdir. Zahirilerden bir taife de; kadının gideceği mesafe, berîdden noksan ise, gidebilir, fazla ise mahremsiz gidemez, demişler. Delil olarak Ebû Hüreyre (r.a.)'in rivayet ettiği: "Kadın bir berîd mesafesindeki bir yere kocası veya mahremi olmaksızın sefer edemez" hadis-i şerifine dayanmaktadırlar. Berîd ise, iki fersah veya dört fersah mesafedir demişler. Diğer bir hadis-i şerifte: "Bir gün ve bir gecelik yolculuğa kadının mahremsiz gitmesi helâl olmaz." buyurulmuştur.[63]

Yine bedruddin el-Aynî'ye göre, sefere çıkacak kadın hakkında beş görüş vardır:

1. Hasan el-Basrî, Zührî ve Katâde'nin mezhebi ki: Kadının iki gece kocasız ve mahremsiz seferi caiz olmaz, eğer bundan az mesafe olursa caizdir.

2. İbrahim en-Nehâî, Şâ'bî, Tâvûs ve Zahiriler de dediler ki: Mesafe ne olursa olsun, kadının kocası veya mahremi bulunmadan sefere çıkması mutlak surette yasaktır.

3. Atâ ve Sâ'id b. Keysân ve Zahirîlerden bir taifeye göre de; gideceği yer berîdden az ise, seferi caizdir; daha fazla ise, mahremsiz gidemez.

4. Evzâî, el-Leys, Mâlik ve Şafiî mezheblerinde: Kadın bir günden az mesafeye mahremsiz gidebilir. Fazlasına mahremsiz veya kocasız gidemez. Mâlik ve Şafiî'ye göre: "Kadın farz olan haccına kocası veya mahremi olmaksızın yalnız basma gidebilir. Beldesi ile Mekke arasındaki mesafe ne olursa olsun, bakılmaz. Peygamberimizin yasaklaması, farz olmayan seferlere mahsûsdur."

5. Sevrî, A'meş, Ebû Hanife, Ebû Yûsuf ve Muhammed de dediler ki: Üç gün ve daha ziyâde mesafeye kadın, ancak kocası veya mahremi ile gidebilir, üç günden az mesafeye mahremsiz gider.[64] Kâmil Mirâs'da bu konudaki görüşlerini şöyle ifâde ediyor. "Bu rivayetlerin hiç birisinde hacdan bahis buyurulmamış olduğundan Malikîlerle Şâfiîler: Nebiyy-i ekrem'in yasakladığı seferlerde hac dahil değildir. Bu yasak vacip olmayan seferlere mahmuldür. Hac ise, farzdır. Binaenaleyh bu nehye dahil olamaz. O halde üzerine hac farz olmuş kadın, kocası veya mahremi birlikte olsun

veya olmasın, olduğu yer ile Mekke arasında sefer mesafesi bulunsun, bulunmasın hac seferine çıkar, derler.
Hanefîler ise, bu nehyi her sefere âm ve şâmil kabul edip hac edecek "'kadının bulunduğu yer ile Mekke-i Mükerreme arasında üç konaklık mesafe olduğu takdirde üzerine hac vacip olabilmek için birlikte gidecek bir mahremin vücûdunu şart koşarlar.[65] Hanbelî mezhebîne göre ise mahremi olmayan kadına hac farz değildir.[66] Ve bu konuda hac yolculuğunun kısa veya uzun olması arasında da bir fark yoktur.[67]
Hanbelî ulemâsına göre: "Bir kimse karısını Ramazan orucunu tutmaktan, beş vakit namazı kılmaktan nasıl men edemezse, aynı şekilde farz olan haccı edâ etmekten de men edemez. Ancak kadının, kocasının iznini alması müstehabtır. Koca izin verirse ne alâ, vermezse, izinsiz olarak yola çıkar." [68]

Hanefî ulemâsına göre, "hac yolculuğu üç gün sürecekse, kadın kocasız veya mahremsiz olarak haccedemez. Mahreminin nafakası çja kadına âid olur. Koca izin vermezse dahi farz olan hacca kadın mahremi ile kocasının izni olmadan gidebilir.[69] "Eğer bir kadın yanında kocası veya mahremi bulunmadığı halde haccedecek olursa, dilenerek hacca giden bir kimsenin haccınm sahih olduğu gibi onun haccı da sahih olur, bunda ittifak vardır. Fakat yalnız başına yolculuk ettiğinden dolayı âsî olur. Hanefi 'ulemasına göre "kadın mahremsiz olarak haccedemez" sözünden maksat, "mahremsiz olarak hac yolculuğuna çıkamaz" demektir.
el-Menhet sahibinin beyânına göre bir kadının yanında kocası veya mahremi bulunmadan hacca gitmesi sahibini isyana götüren bir ibâdet olması itibariyle sünnete muhaliftir.[70]

1724. ...Ebû Hureyre (r.a.)'den rivayet edildiğine göre Peygamber (s.a.) şöyle buyurmuştur:
"Allah'a ve âhiret gününe imân eden bir kadının bir gün ve gecelik yola çıkması helâl olmaz..."[71] (Daha sonra Ebû Hüreyre sözlerine devamla önceki hadisin manâsını da (nakletmiştir). Nüfeylî: "bize (bu hadîsi) Mâlik rivayet etti" dedi.
Ebû Dâvûd dedi ki: el-Ka'nebî ile en-nüfeylî (senette) "bahasından" sözünü zikretmediler. İbn Vehb ile Osman b. Ömer de Ka'nebVnin rivayet ettiği

gibi (bu hadîsi) Mâlik'den (rivayet ettiler.)[72]

Açıklama

Önceki hadîs-i şerifin şerhinde de söylediğimiz gibi bu hadîs, "Kadının yanında kocası veya başka bir mahremi bulunmadan bir gün ve gecelik yola çıkması caiz değildir," diyen Mâli-kî ulemasının delilidir. Hanefî ulemasına göre buradaki "bir gün ve gece" sözü, genel bir hüküm ifâde etmez. O gün yola çıkacak olan kimsenin yapacağı yolculuğun uzunluğu bu kadar olduğu için, "bir gün ve gece" sözü kullanılmıştır. Biz bu konudaki görüşleri bir önceki hadîsin şerhinde nakl ettiğimizden burada tekrara lüzum görmüyoruz.
Bu hâdis-i şerifi Abdullah b. Mesleme, Ebû Davud'a "Mâlik'den" sözüyle muanan olarak rivayet ettiği halde, diğer râvî en-Nüfeylî bu hadîsi Mâlik'ten bizzat işittiğini ifâde için "Haddesenâ Mâlik" sözüyle rivayet etmiştir.
Müellif Ebü Davud'un beyânına göre İbn Vehb ile Osman b. Ömer de bu hadîsi, Ka'nebî'nin yaptığı gibi bizzat Mâlik'ten rivayet etmişler. Netice olarak bu hadîsi musannif Ebu Dâvûd üç kişiden rivayet etmiştir: **1)** Abdullah b, Mesleme, **2)** Abdullah b. Muhammed-En-Nufeylî, **3)** Bişr b. Ömer.
Bunlardan ilk ikisi bu hadîsi Mâlik ve Saîd vasıtasıyla Ebû Hureyre'-den rivayet ettikleri halde, Bişr, Mâlik, Saîd ve babası vasıtasıyle Ebû Hureyre'den rivayet etmiştir. Bu rivayetlerden her ikisi de sahîhdir. çünkü Saîd'in de babası Ebû Saîd'in de Hz. Ebû Hureyre'den hadis rivayet ettikleri sabittir. Saîd'in bu hadisi önce babasından nakletmesi ve daha sonra da bizzat Hz. Ebû Hureyre'den duyarak nakletmiş olması böyle iki farklı senedin ortaya çıkmasına sebep olmuş olabilir.[73]

1725. ...Ebû Hureyre'den; demiştir ki: "Resûlullah (s.a.) şöyle buyurmuştur, (Râvi, suheyl) Önceki hadisin benzerini zikretti... Farklı olarak "berîd" (sözünü) ilâve etti.[74]

Açıklama

Bu hadîs-i şerîf ibare bakımından aynen önceki hadîs-i şerîfe benzemektedir. Ancak bir önceki hadîs-i şerifte, kadının yanında kocası veya mahremi olmadan çıkması yasak olan yolculuğun uzunluğu "birgün ve gece" olarak belirlendiği halde, bu hadîs-i şerifte bu uzunluk "bir berîd" olarak belirlenmiştir. Daha önce de açıkladığımız gibi tercih edilen görüşe göre bir berîd, dört fersahtır, bir fersah da dört mil olduğuna göre bir berîd on iki mile eşittir.[75]

1726. ...Ebû Sa'îd'den; demiştir ki: Resûlullah (s.a.) şöyle buyurmuştur:
"Allah'a ve âhiret gününe imân eden bir kadının yanında babası veya erkek kardeşi veya kocası veya oğlu veya nikâhı haram olan birisi bulunmaksızın üç günlük ve daha fazla yola çıkması helâl değildir."[76]

Açıklama

Bu hadîs-i şerifte bir kadının yanında kocası veya babası, erkek kardeşi, oğlu gibi yakını ve kendisine nikâhı ebeddiyyen haram olan bir kimse bulunmadıkça üç günlük veya daha uzun bir yola çıkmasının helâl olmayacağı ifâde edilmektedir. Nikâhı ebeddiyyen haram olan kimsenin nikâhının neseb cihetinden haram olmasıyla süt veya sıhriyet yönünden haram olması arasında bir fark yoktur. Bir erkeğe nikâhı ebeddiyyen haram olan kimseler üç kısımdır:
1. Neseb hısımlığı (kan hısımlığı)
a. Kişinin usûlü yani erkek ise anası, ninesi; kız ise babası, dedesi...
b. Fürû'u; yani oğlu, kızı, bunların çocukları, torunları...
c. Dede ve ninelerin fürû'u; amcalar, hâlâlar, dayılar, teyzeler.
Bununla beraber amca, hâlâ, dayı ve teyzenin kızlarıyla evlenilebilir.
Sadece bir erkeği ele alırsak buna ebeddiyen haram olan kadınlar şunlardır: Anne, anneanne, babaanne, kız, kızının kızı, oğlunun kızı, kızkardeşler, hâlâlar, babanın ve annenin hâlâları, teyzeler, annenin ve babanın teyzeleri, kardeş kızları, kızkardeş kızları.
2. Evlenmeden doğan hısımlık (sıhriyyet, müsâhare)
a. Usûlün eşleri: Babanın eşi, annenin veya babanın babasının eşleri... gibi.
b. Fürû'nun eşleri: Çocukların, torunların eşleri.

c. Karının usûlü: Kayınvalide ve onun usûlü: Bu iki şıkta nikâhın haram olması için sadece nikahlanmış olmak yeterlidir, cinsi birleşme şart değildir,
d. Karının fürû'u: Bir erkeğe cinsî birleşmede bulunduğu karısının başka kocadan olan çocukları ve bunların çocukları haramdır. Buna göre erkeğe sıhriyet yoluyla ebediyyen haram olan kadınlar şunlardır: Kayınvalide, nine, kayınbabanın annesi, cinsî birleşmede bulunduğu karısından doğan üvey kızları, oğullarının kızları, gelinler, torunların karılan, üvey anneleri, Sıhhriyyetten doğan bu haram oluşlar sahîh nikahtan doğmakla beraber, emzirme veya zina ile de gerçekleşir. Kişiye karısının başka kocadan olan kızı ve karısının annesi haram olduğu gibi karısının süt kızı ve süt annesi de haramdır. Zina ettiği kadının kızı, anası, süt kızı, süt annesi de ebediyyen haramdır.
3. Sut emzirmeden doğan hısımlık, kan hısımlığı ve evlenmeden doğan hısımlık derecesindeki süt hısımlıkları da devamlı evlenme mânilerindendir. Bir erkeğe süt anneleri, kızları, kızkardeşleri vs. ile süt kayınvalideler, süt üvey kızlar, süt çocuğun karısı, süt babanın karısı da ebediyyen haramdır.
Ancak İmâm Mâlik bir kadının üvey oğlu ile hacca gitmesini mekruh görmüştür.[77]

Bazı Hükümler

1. Kadın üc gunIük voIa yanında kocası veya nikahı kendisine ebediyyen haram olan bir mahremi olmadan çıkamaz.
2. "Mahrem" sozu, nikâhı ebediyyen haram olan herkese şâmildir. Yalnız İmâm Mâlik bundan kadının üvey oğlunu yani kocasının başka karısından doğan oğlunu istisna etmiştir. Ona göre kadın üvey oğluyla sefere çıkamaz. Gerçi onun nikâhı da haramdır. Fakat Hz. İmâm insanların ahlaken bozukluklarını nazar-ı itibâra alarak bu bâbdaki mahremiyetle ncseben mahremiyet arasında fark görmüştür.
3. Kadına hac farz olabilmek için mahremi bulunması şarttır.
4. Yalnız başına sefere çıkmamak hususunda bütün kadınlar müsavidir. Yalnız Ebu'l-Velîd el-Bâcî'ye göre şehvete konu olmaktan çıkmış pek yaşlı kadınlar yalnız başlarına sefer edebilirler. İbn Dakîk'1-îd, el-Bâcî'ye itiraz ile kendisine her düşeni bir kapan bulunduğunu hatırlatmıştır. Bu sözden

murâd ne kadar yaşlı olursa olsun ahlâksızlık yolunu tutan bir kadının kendisi gibi ahlâksız müşteri bulmasıdır.
İbn Dakîk diyor ki: Bu mesele birbirine tearuz eden iki umûmi delile teâlluk etmektedir. Çünkü Allah teâlâ hazretlerinden: "Yoluna gücü yetenlere Beyt-i haccetmek Allah için insanların boynuna borçtur..." âyet-i kerimesi, bütün erkek ve kadınlara şâmildir. Bunun muktezâsı sefer için kudret hasıl oldu mu hepsine hac lâzım gelmesidir. Halbuki Peygamber (s.a.)'in kadın mahremsiz sefere çıkmasın hâdis-i şerifi her sefere âmm ve şâmildir. Buna hac da dahildir. Binaenaleyh hac seferini hadisin umûmundan çıkaranlar âyetin umûmiyetiyle bu hadîsi tahsîs etmiş; çıkarmayanlar ise hadîsin umûmiyetiyle âyeti tahsîs etmişlerdir. Bu takdirde tercih için hârici bir delil lâzımdır. İkinci kavli tercih edenler:
"Allah'ın cariyelerini, Allah'ın mescîdlerine gitmekten men etmeyin..." hadîsiyle istidlal etmişlerdir. Mamafih bu istidlal söz götürür. Çünkü bu hadîsde de nehiy umûmidir. O da Kâbetullah, Mescid-i Nebevî ve Mes-cid-i Aksa ile tahsis edilmiştir.
5. Bazıları bu hadîsle istidlal ederek haccın ümterahî olarak edâ edilebileceğini söylemişlerdir. Yani hemen imkân bulduğu sene gitmeyip bir veya bir kaç sene sonra haccedebilir, demektir.[78]

1727. ...İbn-i Ömer (r.a.)'den rivayet olunduğuna göre Peygamber (s.a.):
"Kadın beraberinde bir mahrem bulunmadıkça üç (günlük) sefere çıkmasın" buyurmuştur.[79]

Açıklama

Bu hadis-i şerif kadın üç günlük ve daha uzun yola yanında kocası veya başka bir mahremi bulunmadan çıkamaz diyen Hanefî ulemasının delilidir.
Bir önceki hadîs-i şerifin izahında da açıkladığımız gibi buradaki "mahrem" sözünden maksat, nikâhı ebeddiyyen haram olan kimselerdir. Bu mevzii ile ilgili geniş açıklama bir önceki hadis-i şerifle 1723 numaralı hadis-i şerifin şerhinde geçtiğinden burada tekrara lüzum görmedik.[80]

1728. ...Nâfi'den rivayet edildiğine göre İbn Ömer, Safîyye ismindeki cariyesini (hayvanının) arkasına bindirirdi. (Câriye bu şekilde) onunla

beraber Mekke'ye kadar yolculuk ederdi.[81]

Açıklama

Musannif Ebû Davud'un bu hadîs-i şerifi buraya koymaktan maksadı daha önce bu bâbda geçen hadîs-i şeriflerdeki mahrem ve koca kelimelerinin zâhiri manâlannda kullanılmadıklarını, bilâkis mahrem ve koca hükmünde olan kimselerin de bu kelimelerin şümulü içerisine girdiklerini, bu itibârla nasıl bir kadın kocasıyla yolculuk edebilirse, bir cariyenin de efendisiyle sefer hükmünde olan bir yolculuğa çıkmasının caiz olduğunu ifâde etmektedir. Bu durumda kadına nisbetle kocası nasılsa, cariyeye nisbetle efendisi de aynı durumdadır.[82]

3. (İslâm'da) Hacc Yapmamak (Ve Evlenmemek) Yoktur

1729. ...İbn Abbas (r.a.)'dan; demiştir ki: Resûlullah (s.a.): "-İslâm'da hacca gitmemek olmaz" buyurdu.[83]

Açıklama

Metinde geçen "sârûre" kelimesi gücü yettiği hal-de evlenmeyen veya hacca gitmeyen kimse demektir. Biz mevzûumuza uygun düştüğü için tercümede ikinci manâyı tercih ettik. Esasen bu kelime "sarr' kökünden türetilmiştir. Men' etmek, alıkoymak, haps etmek anlamlarına gelir. Gücü yettiği halde bir müslümamn hacca gitmemesi düşünülemez. Çünkü hac İslâm'ın beş temel direğinden birini teşkil eder. Aynı şekilde gücü yettiği halde hiç bir engel yok iken de bir müslümamn evlenmekten yüz çevirmesi doğru değildir. Çünkü nikâh sünnettir. Evlenmeden yaşamak ise, ruhbanlık ve hıristiyanlık ahlâkındandır.
Bazılarına göre "İslâm'da sarûre yoktur'* sözü, "harem dahilinde kati cinayeti işleyen bir kimse öldürülür. Harem içerisinde bulunduğu için affedilmez" manasınadır. Binânealeyh harem dahilinde cinayet işleyen bir kimsenin "Ben İslâmî manâda bir hac ibadeti ile meşgul değilim. Harem dahilinde bu işi yapmanın bir cinayet olduğunu da bilmiyordum" demesine itibâr edilmez. Harem dâhilinde bulunan hiç bir müslüman haremin

hürmetini ihlâl edemez. Câhiliyye döneminde herhangi bir suç işleyen kimse Kabe'ye sığınırdı. Hiç bir kimse bu adamdan işlediği suçun hesabını soramazdı. Şayet birisi bu kimseden şikâyetçi olursa ona, "Bu adam sarûredir. Onu rahatsız etme" denirdi. İslâmiyet bu düşünceyi de yürürlükten kaldırmıştır. Sarûre kelimesinin sonunda bulunan yuvarlak te te'nîs İçin değil, mübalağa içindir. Bu bakımdan bu kelime dişiye sıfat olduğu zaman nasıl sonunda yuvarlak te bulunursa, erkeğe sıfat olduğu zaman da sonunda yuvarlak te bulunur.[84]

Bazı Hükümler

1. Üzerine hac farz olan bir kimsenin hemen hacca gitmesi ve gelecek senelere bırakmaması gerekir.
2. Hac farizasını îfâ etmemiş bir kimse başkasının yerine hacca gidemez.
Nitekim İmâm Evzaî, Şafiî, Ahmed, îshâk (r.a.) bu görüştedirler. İmâm Mâlik ve es-Sevrî ile rey ashabına göre ise, hacca gitmemiş olan bir kimse kimin hesabına hacca niyyet ederse hac o kimse için kabul olur. Kendisi için niyyet ederse kendisi için kabul olur.[85]

Hacc İçin Azık Temin Etmek[86]

1730. ...İbn Abbas'tan; demiştir ki: Hacca giderlerdi ve (yanlarına) azık almazlardı. (Hadîsi Ebü Davud'a nakleden râvilerden biri olan) Ebû Mesüd (İbn Abbas'dan naklen şunları) söyledi: Yemen halkı yahutta Yemen'den bazı kimseler azıksız olarak hacca gidiyorlardı ve "biz mütevekkiliz" diyorlardı. Bunun üzerine Allah (c.c.) "Bir de (hac seferinize yetecek mikdarda) azıklamnız. Muhakkak ki azığın en hayırlısı (dilenmekten, insana yük olmaktan) sakınmaktır."[87] (ayet-i kerimesini) indirdi.[88]

Açıklama

Yemen halkı yahut Yemenli bazı kimseler hacca giderken yanlarına yiyecek almadıkları gibi yolda ihtiyaçlarını
karşılayacak para da almazlarmış ve Medine'ye varınca da dilenirlermiş. Kendilerine niçin böyle yaptıkları sorulunca da "biz mütevekkiliz"

derlermiş. Bir başka rivayete göre de Mekke'ye varınca dilenirlermiş. Hafız İbn Hacer'e göre bu ikinci rivayet daha doğrudur.

Bu yaptıkları hareketin doğru olmadığı ve böyle bir tevekkül anlayışının îslâm'ın ruhuna uymadığım beyân etmek üzere Allah teâla; "Azıklanınız, muhakkak ki azığın en hayırlısı sakınmaktır," ayet-i kerimesini indirmiştir.

Çünkü İslâm'da makbul olan tevekkül; Allah'a güvenmek, bir sonuca ulaşmak için gerekli tedbirleri aldıktan ve şartlan eksiksiz bir şekilde hazırladıktan, sebeplere başvurduktan sonra o sonucun elde edilmesini Allah'tan beklemek, insanların güçlerinin yetişmediği şeyleri Allah Teâlâ'ya bırakıp ümitsizlik ve üzüntüden uzak olmaktır. Tevekkül edene "mütevekkil" denir. Kul tedbirini alır, sebeplere baş vurur, fakat sonucu tedbire ve sebebe bağlamaz, Allah'tan bilir. Allah'a tevekkül ettiği ölçüde sebeb ve tedbire itimadı azalır.

Tevekkül konusunda Kur'an'da; "Kim Allah'a tevekkül ederse o ona yeter," [89] buyurulmuştur. Yine Kur'an'da mü'minlere tevekkül etmeleri emredilmiştir. "Mü'minler Allah'a tevekkül etsinler"[90] "Eğer mü'inin iseniz Allah'a tevekkül ediniz"[91]

Tevekkül müslümanların kadere olan inançlarının bir sonucudur. Tevekkül eden kimse Allah'a kayıtsız şartsız teslim olmuş, O'nun takdirine razı olmuş demektir. Tevekkül eden kişi Allah'tan başkasına sığınamaz.

Fakat ne kadere inanmak ne de tevekkül etmek, tembellik, miskinlik, gerilik demek değildir. Bütün müslümanlar, tabii olayların tabiat kanunlarının çerçevesinde| sebep sonuç ilişkileri içinde olup bittiğini bilirler. Ekim yapılmadan mahsul biçilmez. Bunun gibi kötü şeyler yaparak da cennet kazanılmaz. Her şeyin bir sebebi vardır, cennet'i elde edebilmek içinde iyi ve hayırlı işler yapmak gerekir.

Tevekkül çalışıp çabalarken Allah'ın bizimle olduğunu hissetmektir. Bu insan için sonsuz bir güç kaynağıdır.

islâm'da tevekkülün şartı tabii kanunların gerektirdiği dikkat ve basireti göstermektir. Bunun için sebeplere sarılmak gerekir. "Öyle ise sebeplere sarılsınlar,"[92] Bunu ihmal eden insanın karşılaşacağı kötü sonuçtan kimseyi sorumlu tutmaya hakkı yoktur. Peygamber Efendimiz, devesini salarak tevekkül ettiğini bildiren bir bedeviye: "Hayır, deveni bağla, Allah'a öyle tevekkül et"[93] buyurmuştur.

Allah teâlâ Yemenlilerin tevekkül anlayışlarının asılsızlığını ortaya koyan bu ayet-i kerimesiyle, hac esnasında dilencilikten ve halka yük olmaktan sakınmak için hac masraflarım ve azığını yola çıkmadan tedârik etme emrini vermiştir. Bu suretle aynı zamanda bir mü'min için en yüksek ve erişilmesi en makbul ve matlub olan mertebenin takva mertebesi olduğuna, her fenalıktan korunup takva mertebesine ermek için de azığın tedariki lazım geldiğine, bunu tedarik etmeyen ve tedarik için çalışmayanların ihtiyaç sebebiyle fena durumlara düşebileceklerine işaret buyurmuştur. Bu âyet-i kerime aynı zamanda, birisi dünyada sefer, diğeri de dünyadan sefer olmak üzere insan için iki ayrı sefer bulunduğuna, dünyada sefer için yiyecek, içecek, binecek ve gerektiği zaman sarf edecek azık ve harçlık lâzım olduğu gibi dünyadan ahirete sefer için de bir azık tedârikine ihtiyaç bulunduğuna bunun da Allah'ı bilmek ve sevmekle takva mertebesine erip, Allah'tan başkasına halini arz etmemekle gerçekleşebileceğine dikkat çekmektedir.[94]

Bazı Hükümler

1. Dilencilikten kaçınmak takva alâmetidir.
2. İnsanın vakar ve izzetini koruması ve bunun için gerektiğinde aza kanâat etmesi gerekir; bununla birlikte gücü yettiğince çalışıp çabalamayı da aksatmamalıdır.
3. Dilencilik tevekkül değildir.
4. Gerçek tevekkül, sebeplere sarılmakla birlikte işlerin neticesini Allah'a havale etmek ve yaratıklardan yardım istememektir.
5. Dilenerek hacca gitmek yasaktır. Her ne kadar İmâm Mâlik, "dilencilik âdeti olan bir kimsenin yürüyerek hacca gitmeye gücü yetiyorsa, dilenerek hacca gitmesi üzerine farz olur" demişse de bu görüşe itiraz edilmiştir. Çünkü zaruret olmadıkça dilenmek haramdır. Hatta îmâm Ebû Hanife ve taraftarlarına Süfyân es-Sevrî'ye ve Şafiî'ye göre bir kimseye hacca gidebilmesi için zekât vermek bile caiz değildir.[95]

4. Hacda Ticâret Yapmak (Caîz Midir?)

1731. ...Mücâhid dedi ki: İbn Abbas (r.a.) şu; "Rabbinizin lütfundan istemenizde bir günah yoktur."[96] mealindeki ayeti okudu da; "(mü'minler İslâm'ın ilk yıllarında) Mina'da ticaret yaprrfazlardı. Bunun üzerine Arafat'tan (Mina'ya) dönünce ticâret yapmalarına izin verildi," dedi.[97]

Açıklama

Tefsirlerin verdiği bilgilere göre araplar cahiliyye döneminde hac mevsimlerinde Ukâz, Mecenne, Zülmecâz gibi pazar ve panayırları kurarlar ve kazançlarını oralardan te'min ederlerdi. İslâm dini gelince müslümanlar cahiliyye adeti olduğu düşüncesiyle hac mevsimlerinde bunlardan sakınmaya başladılar. Bu davranışlarının doğru olmadığım beyân etmek için bu ayet-i kerime nazil oldu.[98]
Araplar cahiliyye döneminde Zilka'de'nin yirmi gününde Ukâz panayırında kalırlar, sonra Mecenne'ye giderek on gün Zilkâ'de ayından, sekiz gün de Zilhicce'nin başından olmak üzere on sekiz gün de orada kalırlardı. Zilhicce'nin sekizinci günü olan terviye günü de Arafat'a giderlerdi. Bu panayırların en büyüğü Ukâz panayırı idi. Nahle ile Tâif arasında, Nahle'ye bir merhale uzaklıkta bir yerdi. Mecenne ise, Mekke'nin aşağısında Mekke'ye bir berîdlik mesafede idi. Zülmecâz da Arafat'a bir fersah uzaklıkta bir yerdir.
Her ne kadar hadisin zahirinden, ticârete ancak Arafat'ta vakfeden sonra izin verildiği anlaşılırsa da biraz önce tercümesini sunduğumuz Buhârî hadisiyle ileride tercümesini sunacağımız 1734 numaralı hadîste bu izinin bütün hac mevsimine şâmil olduğu açıklanmaktadır.
Bu hadis-i şerif hac mevsiminde bir hacı adayının ticâretle meşgul olmasında bir sakınca olmadığını ifade etmektedir. Ancak Ebû Müslim el-Havlânî bu hadis-i şerifte geçen "ticâretle Rabbinizin lütfundan istemenizde bir günah yoktur"[99] âyet-i kerimesindeki ticaret yapma izninin hac mevsimi sonrasıyla ilgili olduğunu iddia etmiş ve bu âyeti "artık o namaz kılınınca dağılın"[100] âyetine kıyas ederek, "hac ibâdetini edâ ederken benden korkunuz. Hac bittikten sonra ticâretle Rabbinizden rızık istemenizde bir günah yoktur," manasım vermiştir. Fakat kendisine, "bu ayet-i kerime hac mevsiminde bir hacının ticâretle meşgul olmasının caiz

olup olmadığı hakkındaki şüpheyi kaldırmak için gelmiştir. Hacdan sonra ticaretle meşgul olmada bir sakınca olmadığı bilinen bir gerçek olduğundan âyet-i kerimenin bunu beyan için geldiği düşünülemez. Hem hac namaza kıyas edilemez. Çünkü namazın fiilleri arasına başka bir iş giremez. Hac ise, böyle değildir." diye itiraz edilmiştir.[101]

5. (Haccın Ta'cili İle İlgili) Müsedded'in Rivayet Ettiği Hadis

1732. ...îbn Abbas'dan; demiştir ki: Resûlullah (s.a.);
"Haccetmek isteyen kimse acele etsin" buyurdu.[102]

Açıklama

Bu hadis-i şerif, üzerine hac farz olan bir kimsenin hac mevsimi gelir gelmez hemen hacca gitmesi lâzım geldiğini, sonraki yıla bırakmanın caiz olmadığını, bir başka ifadeyle, hac farizasının fevrî olduğunu te'hirin caiz olmadığını söyleyen îmâm-ı Ebû Hani-fe, Mâlik, Ebû Yûsuf, Ahmed ve bazı Şafiî imamları (r.a.)'in görüşlerini desteklemektedir. Yine Ahmed b. Hanbel'in Musned'inde İbn Abbas'-dan merfû' olarak rivayet ettiği; "Hacca gitmekte acele ediniz. Çünkü hiç biriniz ileride karşısına hangi engelin çıkacağım bilemez"[103] mealindeki hadis-i şerif'de haccın farziyyetinin fevrî olduğuna delâlet ettiği gibi "Haca da, umreyi de Allah için tam yapın"[104] ayeti kerimesi ve Beyhakî'nin rivayet ettiği "Mekke'ye gitmekte acele ediniz. Çünkü hiçbiriniz ileride hangi hastalığın veya hangi ihtiyacın kendisine engel olacağım bilemez" anlamındaki hadis ile Sa'îd b. Mansûr'un Sûnen'inde Abdurrahmân b. Sâbit'den rivayet ettiği, "Kim kendisine engel olan bir hastalık, zalim bir sultan yahutta kaçınılmaz bir ihtiyaç olmadığı halde hacca gitmeden ölürse, o kimse ister Yahudi olarak ister Hıristiyan olarak nasıl isterse öyle ölsün, farketmez"[105] anlamındaki hadis de hac farizasının fevrî olduğunu göstermektedir. Çünkü haccın farziyyetinin fevrî olmaması haccın hükmünü farz olmaktan çıkarır. Zira hac farizasının terâhî üzere emredilmiş olması halinde, insanın bu farizayı tehir etmesinin ve bu esnada vefat etmesinin günah olmaması gerekir. Allah Te'âlâ ve Tekaddes Haz-retleri'nin hem hac farizasını edâ etmeyi geciktirmeye izin verip, hem

de geciktirdiğinden dolayı hac edemeden öldüğü için onu Yahudi ve Nasranî olarak ölmüş kabul etmesi düşünülemez. Bu durum onun mutlak adaletiyle bağdaşmaz. Üzerine hac farz olan bir kimsenin, haccı zamanında yapmadan ölmesi halinde İslâm'dan çıkmış sayılması, hac farizasının fevrî olduğunu gösterir.
İmâm-ı Şafiî, el-Evzaî, Es-Sevrî ve Muhammed b. el-Hasen'e göre ise hac, terâhî üzere farz olmuştur. Yani haccın farz olmasının şartları gerçekleşir gerçekleşmez, haccın hemen edası gerekmez, sonraki yıllara te'hiri caizdir. Te'hirinden dolayı, günahkâr olunmaz. Nevevî'nin beyanına göre İbn Abbâs, Enes, Câbir, Atâ ve Tâvûs'un da bu görüşte olduğu, el-Mâverdî tarafından nakl edilmiştir.
Bu görüşte olan ilim adamlarının delilleri şudur: hac hicretin 6. yılında farz kılınmıştır. Resûlullah (s.a.) Mekke'yi hicrî 8. senenin Ramazan ayında fethetmiş, aynı senenin Şevval ayında orada bulunanlara haccetmelerini emrederek Medine'ye gitmişti. O sene kendisi haccı edâ etmediği gibi kendisiyle birlikte Medine'de bulunan pek çok ashâb-ı kiram da hac etmelerine hiç bir engel yokken Medine'de kaldılar, hacca gitmediler. Hicretin 9, senesinde Tebûk Gazvesi olmuştu. Rasûl-i Ekrem bu sene de halka haccetmelerini emretti ve hac farizasını yapmalarını sağlamak üzere Hz. Ebû Bekr'i başlarına hac emîri olarak görevlendirdi. Kendisi de Medine-i Münevvere'ye gitti. Yine bu sene de Rasûl-i Ekrem'i ve Medine'de bulunan ashabı hacdan alıkoyan herhangi bir savaş veya maddi bir imkânsızlık yoktu. Nihayet Resûl-i Ekrem, aileleri ve sahâbileri ile birlikte hac farizasını hicretin 10. senesinde edâ etti. Bu durum haccın terâhi üzere farz olduğunu gösterir. Zira eğer haccın farziyyeti fevrî olsaydı, o zaman Resûl-i Ekrem ve ashabı üzerlerine farz olan hac borcunu hicretin 10. yılına kadar te'hir etmezlerdi.
Yine Şafiî imamlarından Nevevî'nin beyânına göre bu delil hem İmâm-i Şafiî hem de ashabın büyük çoğunluğunun delilidir. Bu konuda Şafiî ulemasından Beyhakî'de İmâm-ı Şafiî'nin bu görüşünün sağlam haberlere dayandığını söyledikten sonra Şafiî ulemasının diğer bir delili olarak da Buharı ve Müslim'in Ka'b b. Ucre'den rivayet ettikleri şu hadisi naklediyor:
Peygamber (s.a.) Mekke'ye girmezden önce Hudeybiye'de Ka'b ihrama girmiş. Çömleğin altına ateş yakarken O'nun yanına uğramış, Ka'b'ın yüzünden, bitler akıyormuş. Resûlullah (s.a.)
"Bu böcekler sana eziyet vermiyor mu?" diye sormuş Ka'b

Evet! cevabını vermiş.
"Öyle ise, başım tıraş et de bir farak zahireyi altı fakir arasında taksim et yahut üç gün oruç tut veya bir hayvan kes" buyurmuşlar. Farak, üç sa' olan bir ölçektir.[106] Bunun üzerine "İçinizden hasta olana veya başından bir sıkıntısı olana tıraş için oruç veya sadaka veya kurbandan ibaret bir fidye vardır,"[107] ayet-i kerimesi nazil olmuştur. Bu durum haccın, hicretin 6. yılında farz olduğunu gösterir. Resûlullah (s.a.)'in, hiç bir -engel olmadığı halde o sene haccetmeyip, haccını gelecek senelere ertelediği ise, bilinen bir gerçektir.
Bütün müslümanlar Huneyn Savaşı'nın Mekke'nin fethinden sonra olduğunda ve Rasûl-i Ekrem (s=a.)'in o sene umre yaptıktan sonra hac mevsimine az bir zaman kaldığı halde hac etmeden Medine'ye gittiğinde ittifak etmişlerdir. Bu da haccın fevrî olmadığını gösterir. Çünkü eğer fevrî olsaydı o zaman hac farizasını eda etmeden Medine'ye gitmezdi. Zira hac etmelerine mani hiçbir sebep yoktu. Resül-i Ekrem bu ertelemeyi yaparken haccın fevrî olmayjp terâhî üzere farz olduğunu, binâenaleyh diğer senelere ertelemenin caiz olduğunu göstermek ve İslâm daha da geliştikten sonra büyük bir halk kitlesi ile haccederek orada okuyacağı bir hutbe ile İslâm'ın genel bir tasvirini yapmak istiyordu.
Yine Beyhakî'nin beyânına göre, haccın terâhi üzere farz olduğuna dâir Şafiî ulemâsının diğer bir delili de Hz. Enes'in rivayet ettiği şu hadîs-i şeriftir:
Resûlullah (s.a.)'e birşey sormaktan nehy olunmuştuk. Bundan dolayı çöl halkından aklı başında bir adam gelerek biz de dinlemek şartıyle Peygamber (s.a.)'e sual sorması çok hoşumuza giderdi. Derken çöl halkından bir adam geldi ve:
Ya Muhammedi Bize senin elçin geldi de şöyle bir lakırdı etti: Güya sen Allah'ın seni Peygamber gönderdiği iddiasında bulunuyormuş-sun öyle mi? dedi. Resûlullah (s.a.):
"(Evet) doğru söylemiş" buyurdu. O zât:
Şu halde gökyüzünü yaratan kimdir? diye sordu. Resûlullah (s.a.): "-Allah'dır" buyurdu. Adam:
Ya yeri kim yaratmıştır? dedi. Peygamber (s.a.): "-Allah" cevabım verdi. Adam:

(Peki) şu dağları kim dikti; ve onlarda her ne yarattı ise kim yarattı? diye sordu. Peygamber (s.a.);

"Allah" buyurdu. Adam:

Öyle ise gökyüzünü ve yeri yaratan, şu dağları diken Allah aşkına seni Allah mı gönderdi? dedi. Resûlullah (s.a.):

"Evet" buyurdu. Adam:

Hem senin elçin gündüzümüzle gecemizde beş (vakit) namaz farz olduğunu söyledi, dedi. Resûlullah (s.a.):

"Doğru söylemiş" buyurdu. (Yine) o zat:

Öyle ise seni gönderen Allah aşkına, bunu sana Allah mı emretti? dedi. Resûlullah (s.a.);

"Evet" cevabım verdi. Adam:

Elçin bize mallarımızdan zekât vermenin farz olduğunu söyledi, dedi. Peygamber (s.a.):

"Doğru söylemiş" buyurdu. Adam:

Seni gönderen Allah aşkına, bunu sana Allah mı emretti? dedi. Resûlullah (s.a.) yine;

"Evet" buyurdu. Adam:

Elçin bize yılda bir Ramazan ayı orucunun farz olduğunu söyledi, dedi. Peygamber (s.a.):

"Doğru söylemiş" buyurdu. Adam:

Seni gönderen Allah aşkına, bunu sana Allah mı emretti? dedi. Resûlullah (s.a.):

"Evet" buyurdu. Adam:

Elçin bize, yoluna gücü yetenlerimize Beyt'i hac etmenin farz olduğunu söyledi dedi. Peygamber (s.a.);

"Doğru söylemiş" buyurdular. Enes demiş ki: Sonra o adam:

Seni hak (din) ile gönderen Allah'a yemin olsun ki, bu farzlardan ne fazla yaparım ne de eksik, diyerek dönüp gitti. Bunun üzerine Peygamber (s.a.);

"Yemin olsun, eğer bu adam doğru söyledi ise, mutlaka cennete girer" buyurdular.[108]

Nevevî'nin de dediği gibi Buhârî ve Müslim'in ittifakla rivayet ettiği bu hadis-i şerifte çölden gelerek soru sorduğu ifâde edilen şahıs Dımam b. Sa'lebe'dir. Bu zâtın Rasûl-i Ekrem'e soru sormak üzere geldiği sene Muhammed b. Habib'e ve diğer bazı kimselere göre hicretin 5. senesidir.

Bazıları bu senenin hicretin 7. senesi olduğunu, Ebû Ubeyd de 9. senesi olduğunu söylemiştir. Bütün bunlar, Rasûl-i Ekrem'in üzerine hac farz olur olmaz hemen hacca gitmeyip, gelecek senelere ertelediğini ve dolayısıyla haccın fevri olmayıp terâhî üzere farz olduğunu gösterir. Bu sebeble sözü geçen bu âlimler, haccı erteleyen kimsenin şahitliğini muteber saymışlardır. Şâyel haccı ertelemek caiz olmasaydı bu işi yapan kimsenin şâhidliğini kabul etmezlerdi.

Yine Şafiî ulemâsından İmâm Nevevî diyor ki:

Bir emrin fevrî olduğuna dâir bir karine bulunmadıkça o emrin terâhî ifâde ettiği kabul edilir. Hac farîzasıyle ilgili emirlerin fevrî olduğuna delâlet eden bir karîne yoktur.

Şafiî ulemâsı mevzûmuzu teşkil eden ve haccın ertelenmemesini emreden Ebû Dâvûd hadisini şöyle te'vil etmişler:

1. Bu hadis zayıftır. Çünkü senedinde Mihrân Ebû Safvan vardır. Aynı şekilde "Hacca gitmekte acele ediniz..." anlamındaki Ahmed b. Han-bel hadisi de zayıftır.

2. Bu hadisteki hacca gitmekte acele etmekle ilgili emir farziyyet değil, mendûbluk ifâde eder.

3. Bu hadis Şafiî'nin aleyhine değil, lehine bir delildir. Çünkü hadiste geçen "haccetmek isteyen" sözü, hac farizasının fevrî olmadığına, bilâkis hac etme zamanının kişilerin isteğine bırakıldığına delâlet eder,

4. "Kim kendisine engel olan bir hastalık, zâlim bir sultan, kaçınılmaz bir ihtiyaç olmadığı halde hacca gitmeden ölürse o kimse ister Yahudi ister Hris.tiyan olarak ölsün, farketmez!" hadisi ise, haccın farz olduğuna inanmadığı için hac etmeyen kimselerle ilgilidir. Çünkü farziyyetine inandığı halde sadece ihmalciliğinden dolayı hacca gitmeden ölen bir kimsenin kâfir olmayıp sadece âsi ve günahkâr olarak öldüğüne dâir icmâ vardır.

5. Karine bulanmadığı takdirde, bir emrin fevrîliğine değil, fevrî olmadığına hükmedilir. Şayet fevrîliğine hükmedildiği kabul edilse bile, Rasûl-i Ekrem efendimizin hac farizasını üzerine farz olduğu sene eda etmeyerek sonraki yıllara ertelemiş olması hac emrinin terâhi ifâde ettiğine dâir bir karine teşkil eder.

6. Zamanından geciktirilmiş olarak yapılan hacca kaza değil, edâ ismi verildiğinde ilim adamları arasında görüş birliği vardır. Bu ittifak Kadı Ebu't-Tayyib ve Kadı Huseyn gibi ilim adamları tarafından

nakledilmektedir. Bu durum haccın terâhi üzere emrolunduğunu gösterir. Şayet fevr üzere emredilmiş olsaydı, geciktirilerek yapılan hacc için "edâ" değil "kaza" tabiri kullanılırdı.
Bu mevzûdaki her iki tarafın delillerini gördükten sonra şunu söyleyebiliriz: İmâm-ı Şafiî'nin kuvvetli delilleri olduğu ve mü'minler için bir genişlik getirdiği söylenebilirse de, İmâm Ebû Hanife (r.a.) ve taraftarlarının delilleri de kuvvetli ve daha ihtiyatlıdır. Ayrıca Şafiî ulemâsının konumuzu teşkil eden Ebû Dâvûd hadisine zayıf demeleri doğru değildir. Çünkü bu hadis İmâm Ahmed tarafından hasen bir senedle rivayet edilmiştir.[109]

6. Hac Yolculuğu Esnasında Hayvanını Kiraya Vermek

1733. ...Ebû Ümâme et-Teymfden; demiştir ki: Ben hac yolunda (hacılara binek hayvanlarını) kiraya veren bir kimseydim, halk bana;
Senin haccın olmuyor, diyorlardı. Bir de İbn Ömer'e rastladım ve;
Ey Ebû Abdurrahman ben hac yolunda (binek hayvanlarını hacılara) kiraya veren bir kimseyim. (Bu sebeple) halk bana "senin haccın olmuyor" diyorlar (Sen ne dersin?) diye sordum. İbn Ömer:
Sen İhrama girmiyor musun, telbiye yapmıyor musun, Beyt'i tavaf etmiyor musun, Arafat'tan inip taşları atmıyor musun? dedi. Ben de;
Evet (bütün bunları yapıyorum), diye cevap verdim.
Öyleyse senin haccın oluyor. (Çünkü) Peygamber (s.a.)'e bir adam gelip senin sorduğun şeyin aynısını sormuştu da Resûlullah (s.a.) sükût etmişti, şu: "Rabbinizden nzık istemenizde günah yoktur"[110] mealindeki âyet ininceye kadar cevâb vermemişti. (Bu ayetin inmesi üzerine) Resûlullah (s.a.) onu çağırtıp kendisine bu âyeti okuyarak;
“Senin (bu şekilde) haccın sahihtir" buyurmuştu, dedi.[111]

Açıklama

Hz. Abdullah b. Ömer, hac yolunda binek hayvanını kiraya vererek ticâret yapmanın haccı ifsâd edip etmeyeceği mevzuunda kendisine soru soran Ebû Ümâme et-Teymî'ye cevâb verirken Hz. Peygamber'in aynı konuda verdiği bir fetvayı delil getirerek bunda bir sakınca olmadığı yolunda fetva vermiş. Nitekim, bu konuda ilim adamları görüş birliğine varmışlar. Ebû Müslim el-

Havlânî'den başka bunun aksini iddia eden bir kimse çıkmamıştır. 1731 numaralı hadis-i şerifin açıklamasında da söylediğimiz gibi Ebû Müslim'in bu görüşüne iltifat eden olmamıştır.[112]

1734. ...îbn Abbâs (r.a.)'dan rivayet edildiğine göre, insanlar haccın ilk zamanlarında, hac mevsimlerinde Minâ'da, Arafat'ta ve Sûkuzu'l-Mecâz'da alış-veriş yaparlardı. (Fakat) ihrâmh olarak alışveriş yapmaktan da korkarlardı. Bunun üzerine noksan sıfatlardan münezzeh olan Allah "(Hac mevsiminde) Rabbinizden rızık istemenizde bir günâh yoktur"[113] (âyet-i kerimesini) indirdi.
(Râvi îbn Ebi'z-Zi'b) dedi ki: Ubeyd b. Umeyr'in bana haber verdiğine göre O (îbn Abbâs) Kur'ân'da bu (hac mevsimleri) kelimesini okurmuş.[114]

Açıklama

İnsanlar cahiliyye döneminde hac mevsimlerinde Arafat, Mina, Sûkuzu'l-Mecâz gibi mukaddes yerlerde alış-veriş yapmaktan çekinmezlerdi. İslâmiyyetin gelmesi ve İslâmî manâdaki haccın farz kılınmasıyla müslümanlar hac mevsimlerinde eski alışkanlıklarına uyarak sözü geçen mukaddes yerlerde yine alış-verişlerine devam ediyorlardı. Bir taraftan da hem cahiliyye âdetine uyduklarından, hem de buralarda alış-veriş yapmanın hacla ilgisi olmadığından ihrâmlı bir halde bu işi yapmanın haclarını ifsâd edeceğinden korkuyorlardı. Bunun üzerine Allah Te'-âlâ âyet-i kerime indirerek hac mevsiminde ihrâmlı iken Arafat ve Mina gibi harem dahilindeki mukaddes yerlerde bile olsa, rızık .temin etmekte bir sakınca olmadığını beyân etti. Bir önceki hadisin şerhinde de açıkladığımız gibi bu konuda mezhep imamları arasında görüş birliği vardır.
Bu hadis-i şerifte İbn Abbâs (r.a.)'ın, Bakara Sûresi'nin yüz doksan sekizinci ayetini “Hac mevsiminde Rabbinizden rızık istemenizde bir günâh yoktur," şeklinde okuduğu ifâde ediliyor. Bilindiği gibi bu şekilde Kur'ân-ı Kerîmi tek bir şahsın okuyuş tarzına "Kıraât-ı âhâd" veya "Şâz kırâ'at'Menir. Şâz kırâ'atler de meşhur ve gayr-ı meşhur diye ikiye ayrılır.
Gayr-ı meşhur kırâ'atler, bütün imamlarca geçerli değildir. Bunlar ile hiç bir şer'î hüküm isbat edilemez. Meşhur şazlar ise, İmâm Malik ile İmâm Şafiî'ye göre, yine hiç bir şer'î hüküm için mesned teşkil etmezler.

Hanefî imamlarınca ise, yalnız ibâdet ve muamelât hususunda geçerlidir. Bunlar Kur'ân'dan olmasalar bile, hadis sayılabilir. Bu yönden kendileri ile zannî meselelerde amel olunabilir.
Meselâ; yemin kefaretini bildiren âyet-i kerime "Hz. Osman mushafında "Üç gün oruç tutunuz"[115] diye kayıtlıdır. İbn-i Mesûd'un mushafında ise; "üç gün arka arkasına oruç tutunuz" diye yazılıdır. Bu mushaftaki "peşi peşine" kelimesi şâz'dır. Fakat meşhur şâz olduğundan Hanefi imamlarınca yemin kefareti orucunun, peşi peşine üç gün tutulması gereklidir. Demek ki, bu meşhur şâz kırâ'at ile mutlak olan birâyeti ibâdet, hususunda takyid eylemişlerdir.
Meşhur olmayan şâz kırâ'ata bir örnek: Ramazan-ı şerif orucunun kazasına ait olan âyet, Hz. Osman Mushaf'ında "Ramazan orucunu tutmayan kimse bir güne mukabil; bir gün oruç tutar"[116] şeklindedir ve bu âyet, Übey b. Ka'b'ın Mushafında "Birbiri ardınca bu kaza orucunu tutar" şeklinde yazılmıştır. Fakat bu kayıt, tek bir kişinin intikâl ettirmesi dolayısıyle, meşhur değildir. Haber-i ahâd kabilindendir. Bundan dolayı bununla bütün imamlara göre âmel edilemeyeceğinden kazaya kalmış ramazan orucunu birbiri ardınca tutmak şart değildir. Bunlar ayrı ayrı günlerde de tutulabilir.
Bu hadîsle ilgili gerekli diğer bilgiler 1731 numaralı hadîsin şerhinde geçtiğinden burada tekrara lüzum görülmemiştir.[117]

1735. ...(Musannif Ebû Davud'un dediğine göre kendi şeyhi) Ahmed b. Salih bir hadis rivayet etmiştir (ki bu hadisin) manası (şudur):
İbn Abbâs'ın hürriyetine kavuşturduğu kölesinin Abdullah b. Abbas'dan rivayet ettiğine göre insanlar haccın ilk zamanlarında (hac mevsiminde) alış-veriş yaparlardı... (Musannif Ebû Davud'un rivayetine göre Ahmed b. Salih daha sonra önceki hadisin) manasını (en son kelimesini teşkil eden) "mevâsimü'1-hacc (Hac mevsimleri)"ne kadar nakletmiştir.[118]

Açıklama

Bu hadisi Müellif Ebû Dâvûd, Ahmed b. Sâlih'den rivâyet etmiştir. Ancak Ahmed b. Salih'in sözlerini mânâ olarak rivayet etmiştir. Müellifin mana

olarak nakl ettiği ettiği bu hadis önceki hadisin aynısı olduğundan oradaki açıklama ile yetiniyoruz.[119]

7. Çocuğun Hacc Etmesi

1736. ...İbn Abbâs'dan; demiştir ki: Resûlullah (s.a.) Ravhâ'da bulunuyordu. Bir deve kervanına rastlayarak onlara selam verdi ve; "Siz kimsiniz?" dedi. (Onlar da);
Müslümanlarız, cevabını verdiler ve;
Sen kimsin? dediler.
(Resûlullah (s.a.)'ın yanında bulunan) sahabiler de, "Resûlullah" diye cevap verdiler.
Bunun üzerine bir kadın (fırsatı kaçıracağından) korktu (koşarak gitti), bir çocuğun pazusundan tutup kendi tahtırevanından çıkardı ve;
Ey Allah'ın Resûlu, bunun için de hac (sevabı) var mıdır? dedi. (Resûl-i Ekrem (s.a.) de);
"Evet, senin içinde ecir vardır" buyurdu.[120]

Açıklama

Metinde geçen "ravhâ" kelimesi, Medine-i Munevvere'ye otuz altı mil uzaklıkta bulunan bir yerin ismidir.Kadı Iyâz "ihtimal bu karşılaşma geceleyin olmuş da Resûlullah (s.a.)'ı tanıyamamışlar, yahut gündüz olmuş fakat onu daha evvel görmedikleri için bilememişlerdir." diyor.
Metindeki "evet" kelimesi, "Evet bu çocuk için de hac sevabı vardır. Fakat bu hac, baliğ olduğu zaman üzerine farz kılınacak olan hac yerine geçmez. Şimdiki yapacağı hac nafile bir hacdır. Nasıl ki çocuk daha baliğ olmadan namaz kılmaya teşvik edilir ve bu kıldığı namazın sevabı hem çocuğa hem de onu teşvik eden kimseye yazılırsa, bu da aynen öyledir," anlamına gelmektedir. Metinde geçen "senin için de ecir vardır," sözü de; "çocuğun hac etmesini sağlayan kişiye de çocuğu taşıdığı-ve ihramhya kaçınılması lâzım gelen şeylerden koruyarak ona ihramlı muamelesi yaptırdığı için sevap vardır." anlamına gelmektedir.
Bu hadis-i şerif, mümeyyiz olmasa bile çocuğun yaptığı haccın sahîh olduğuna, mümeyyiz olmayan çocuğun velisinin, onun yerine ihrama

girebileceğine ve ihramdan çıkabileceğine ve yine onun yerine telbiye getirebileceğine, ona tavaf ve sa'y yaptırıp Arafat'ta durdurabileceğine ve taşlan onun yerine atabileceğine bir delildir. İmâm Mâlik, Şafiî Ahmed ve ulemânın büyük çoğunluğu ve Hanefî ulemâsı bu görüştedir. Hanefi ulema-sındanıAllâme İbn Abidîn "ReddıTl-muhtâr" isimli meşhur eserinde Sabi ve mecnûna babası hac yaptırabilir. Babalarının bunlar adına ihrama girmeleri, bunların bizzat kendilerinin girmeleri gibidir. Çünkü bunlar âcizdir," demektedir.

Bu görüşte olan ulemânın dayanağı konumuzu teşkil eden Ebû Dâ-vûd hadisinden başka, es-Sâib b. Yezîd'in rivayet ettiği; "Resûlullah (s.a.) ile birlikte Veda Hacci'nda (babam ve annem tarafından) hacca götürüldüm. O zaman yedi yaşındaydım."[121] anlamındaki hadisle Hz. CaRr'den rivayet edilen şu hadis-i şeriftir: "Biz Resûlullah (s.a.) ile hacca gitmiştik (yanlarımızda) kadınlarla çocuklar da vardı. (Taşları) onların yerine biz attık."[122]

Çocuğun yaptığı hac kabul olmakla beraber bu hac nafile bir hac olmaktan öteye gidemez. İleride çocuk baliğ olunca üzerine farz olan haccm yerini tutamaz. Çünkü İmam Ahmed'in bu konuda rivayet ettiği şöyle bir hadis-i şerif vardır. Resûl-i Ekrem (s.a.) buyurdu ki: "Bir çocuğa ailesi hac yaptırır da sonra o çocuk ölecek olursa, o hac sahihtir. Fakat bu hacdan sonra çocuk yaşayıp da bâlig olursa, o zaman üzerine yeniden hac yapmak gerekir." [123]

Davud-i Zâhirî'ye ve taraftarlarına göre ise, bir çocuk bulûğ çağına girmeden haccedecek olursa, bu hac onun için yeterlidir. İleride bulûğa erince bir hac daha yapması gerekmez. Zahirî uleması konumuzu teşkil eden Ebû Dâvûd hadisinin bu görüşlerine bir delil teşkil ettiğini söylemiş-lerse de, gerçekte Ebû Dâvûd hadisinden böyle bir mânâ çıkarmak mümkün olmadığı gibi İmâm Ahmed'in rivayet ettiği hadis-i şerif Zahirîlerin bu konuda yanıldıklarını en açık bir şekilde ortaya koyan büyük ve yeterli bir delildir.

Şevkânî'nin Neylü'l-Evtâr'daki beyânına göre İbn Battal, "hac eden bir çocuğun bu haccının nafile bir hac olarak kabul edildiğine ve bulûğ cağına erinceye kadar üzerine bir hac daha gerekmeyeceğine dair fakîhlerin ittifak ettiklerini" söylemiştir. Hanefi imamlarından Tahâvî de metinde geçen "evet" sözünün "hac eden bir çocuğun üzerine bir daha haccın farz

olmayacağı" anlamına gelemeyeceği ancak bu sözün "hac eden bir çocuğun bir daha haccetmesi gerekmez" diyen kimselerin aleyhine bir hüccet teşkil ettiğini, çünkü bu metnin râvisi İbn Abbâs'ın bizzat kendisinin "Ailesi tarafından hac yaptırılan bir çocuğun bulûğ çağına erişince bir hac daha yapması gerektiği" görüşünde olduğunu söylemiş ve bütün bu hadis-i şeriflerden şöyle bir neticeye varılabileceğini ifâde etmiştir: "Çocuğun yaptığı hac bulûğa erdiği zaman yapması gereken haccın yerine geçemez. Bu açık bir gerçektir ve bu mevzudaki bütün delillerin aralarındaki ortak noktayı bulmak için kabul edilmesi gereken bir neticedir."
Ancak hac esnasında ihramlı iken mükellef bir kimse için lâzım gelen her türlü ceza çocuk için de söz konusudur. Bu itibarla o hac esnasında herhangi bir cezayı gerektiren bir fiili işleyen çocuğun cezası, gerek fidye, kurban ve gerekse av cezası olarak o çocuğun velisi üzerinedir.
Hattâbî'ye göre ise, hacca giden bir çocuğun yürümeye gücü yetmiyorsa, o çocuğu taşıyarak Arafat'a götürmek, tavaf ettirmek ve sa'y ettirmek ve hacla ilgili fiillerde ona yardımcı olmak sünnettir. Deli -eğer kendine gelmesinden ümit kesilmişse- çocuk hükmündedir. Haccı ifâ ederken işlemiş olduğu bir hatayı telâfi etmesi gerektiği gibi, eğer bir av avlayacak olursa büyük adam gibi ona da ceza lâzım gelir. Bundan velisi mes'ûl tutulur. Bazı Iraklılar çocuğu hacca götürmenin caiz olmadığını söylüyor-larsa da bu söze itibar edilemez. Çünkü bu konuda itibar edilmesi gereken bir esas varsa, o da sünnettir.
Şurasını unutmamak gerekir ki, çocuğun haccı ile ilgili olarak naklettiğimiz bütün bu hükümler mümeyyiz olmayan küçük çocuk hakkındadır. Mümeyyiz olan çocuğa velîsi izin verir ve çocuk kendisi ihrama girer. Velisinin izni olmadan çocuk ihrama girer yahut onun namına veli niyet ederse, esas olan kavle göre, hac sahîh değildir. Mümeyyiz olmayan çocuk için velînin ihrama girmesi, kalbiyle bu çocuğu ihranılandırdım diye niyet etmek 'suretiyle olur. İmâm A'zam'ın; "çocuğun haccı sahîh değildir" dediği rivayet olunmuştur. Kaadî İyâz diyor ki: "çocuklara hac ettirmenin cevazı hususunda ulema arasında ihtilâf yoktur. Bunu yalnız bid'at taifelerinden biri caiz görmemişse de onların kavillerine itibar olunmaz. Hatta bu kavil Peygamber (s.a.) ile ashabının fiilleri ve keza icma-ı ümmetle reddedilmiştir. Ebû Hanife'nin hilafı, çocuğun haccı mün'akıd olup da üzerine hac ahkâmı ve fidye, ceza kurbanı gibi mükelleflere mahsus şâir ahkâmın terettüp edip etmemesi hususundadır. Ebû Hanife bunların hiç

birini kabul etmiyor ve çocuğun fidye ve sâireyi icâb edecek hallerden sakındırılmasının alıştırmak için yapıldığını söylüyor. Cumhur ise; bu hususta çocuğa hac ahkâmı carîdir. Onun haccı nafile olarak mün'akiddir, diyorlar. Çünkü Peygamber (s.a.) çocuğun haccını takrir buyurmuştur. Ulema bu haccın çocuk baliğ olduktan sonra farz olarak hac yerini tutmayacağında müttefiktirler. Yalnız bir fırka şuzûz göstererek çocuğun haccı, farz olan hac yerini tutar demişlerse de ulema bunların kavillerine iltifat etmemişlerdir.[124]

Hanefî ulemâsına göre çocuk bir yasağı çiğneyecek olursa, bundan dolayı velisine de kendisine de dem lâzım gelmez. Mâlikî ulemasına göre çocuğun ihramlı iken elbise giymesinin ve güzel koku sürünmesinin fidyesi velisi üzerinedir.

Çocuk av avlayacak olursa iki durum vardır:

1. Eğer çocuk bu avı harem sahasının dışında avlamışsa bu avın cezası kayıtsız şartsız veli üzerinedir.

2. Harem dahilindeki avın cezası da ikiye ayrılır:

a. Eğer çocuk yalnız bırakıldığı zaman kaybolacağından korkulmayacak durumda ise, bu çocuğun avladığı avın cezasından velisi sorumludur.

b. Eğer çocuk yalnız bırakılınca kaybolacağından korkulacak durumda ise, çocuğun avladığı avın bedeli çocuğun kendi malından ödenir.

Şafiî ulemâsına göre ise, mümeyyiz olmayan çocuk bir yasağı çiğneyecek olursa, hiçbir ceza lâzım gelmez. Fakat mümeyyiz olan bir çocuk bir yasağı çiğneyecek olursa cezası velisi üzerinedir. Eğer bu yasağı çiğnemesine vasıta olan birisi varsa bu cezasının sorumluluğunu o kimse yüklenir.

Hanbelî ulemasına göre çocuğun nafakası ile birlikte çiğnemiş olduğu yasakların keffareti de velisi üzerinedir.[125]

8. Mikatlar

1737. ...İbn Ömer (r.a.)'den; demiştir ki: Peygamber (s.a.) Medine halkı için Zulhuleyfe'yi, Şamlılar için Cuhfe'yi, Necid halkı için Karn'ı mîkat olarak tayin etti. Yemen halkı için de Yelemlem'i mîkat tayin ettiği (haberi) bana ulaştı.[126]

Açıklama

Mîkat: Muayyen vakit demektir. Fakat istiare yoluyla "hacca niyyet edilmek için durulan yer" manasında kullanılmaktadır.
Resûl-i Ekrem (s.a.) Efendimiz sağlığında dünyanın dört tarafından hacca gelenlerin nerede ihrama gireceklerini bu hadis-i şerifle tayin buyurmuştur. Şöyle ki M edinenlerin mikâtı "Zulhuleyfe"dir. Bu yer Medine'nin güneybatısında, Mekke ile Medine arasında olup Medine'ye 6 mil, Mekke'ye ise 200 mile yakın mesafededir. Mekke'ye en uzak olan mikattır. Fahr-i kâinat efendimiz buradan ihrama girmiştir. Vaktiyle burada bir ağaç olduğu, Peygamber (s.a.) efendimizin oraya iki mescid inşa ettirdiği rivayet edilir. Bi'r-i Ali (Ali'nin kuyusu) diye bilinen kuyu oradadır.
Burası Medinelilerin mikatı olduğu gibi, başka memleketlerden olup da oradan geçen hacı adaylarının da mîkatıdır.
Hz. Ali'nin burada Cinnîlerle savaştığına dair halk arasında yaygın bir rivayet varsa da bunun aslı yoktur. Tihâme'de aynı isimle anılan bir yer daha vardır, ikisini karıştırmamak gerekir.
Cuhfe: Mekke'nin kuzeybatısında ve Mekke'ye dört merhale (4 konak = 54 mil) mesafede bir yerdir. Râbiğ yakınlarındadır. Buraya Mühey'a ismi de verilir. Vaktiyle buranın halkım seller sürükleyip götürdüğü için buraya "Cuhfe" ismi verilmiştir.
Kam: Bu isim bazı rivayetlerde "Karnu'l-menâzil" diye geçmektedir. Bu ismi taşıyan iki yer bulunmaktadır. Bunlardan biri bir yokuşun aşağısında diğeri de yukarısında bulunmaktadır. Aşağısındakine Karn-ı menâzil yukarısındakine Karn-ı se'âlib denir. Bilindiği gibi seâlib, "tilkiler"

demektir. Burada çok tilki bulunduğu için bu isim verilmiştir. Hadislerde genellikle "Karn-ı menâzil" geçer. Burası Mekke'nin kuzeydoğusunda Arafat'ın kuzeyinde ve Arafat'a bir gün ve gecelik mesafede bulunan bir dağdır. Esasen "Karn" büyük dağlarla bağlantısı olmayan küçük ve dikdörtgen şeklindeki dağ anlamına gelir. Bazı rivayetlerde bu kelime "karan" şeklinde geçmekte ise de, kelimeyi bu şekilde telaffuz etmek yanlıştır. Çünkü "karan" Yemen'de bir köydür.

"Karnü's-seâlib"in Minâ'nın aşağısında bulunan Minâ mescidine 500 zira' uzaklıkta bir dağ olduğunu iddia edenler de vardır. Bu durumda Karnü's-Seâlib'in mîkattan sayılması mümkün değildir.

Necid: İç Arap yarımadasının kuzey ve batı taraflarını kaplayan geniş bir yerdir. Üç taraftan çölle sarılı, yalnız bir taraftan Hicaz ve Yemen'e açıktır.

Yelemlem: Bu kelimenin aslı "elemlem"dir. Fakat kelimenin başında bulunan hemze "yâ" ya çevrilmiştir. Yelemlem, Mekke'nin güneyinde ve Mekke'ye iki konaklık mesafede bir yerdir. Bu mesafenin 30 mil olduğunu söyleyenler de vardır.

Her ne kadar hadisin zahirinden "Yelemlem"in bütün Yemenlilerin mikâti olduğu anlaşılıyorsa da gerçekte bütün Yemenlilerin mikâti "Yelemlem" değildir. Çünkü Yemen'den Mekke'ye giden iki yol vardır. Bunlardan birisi Tihâmelilerm yoludur. Bu yol Yelemlem'e uğrar. Yahut-ta bu yoldan gidenler Yelemlem'in hizasından geçerler. İkinci yol ise, Yemen Necid'inden geçen yoldur. O havalide dağlık bölgelerde eğleşen kimseler de hacca bu yolla giderler. Bunların mikatı da "Karn"dır. Hadisi şerifte "Yemen" sözü kullanılmış fakat kül-cüz alakasıyla mecazen "Tihâme" kasdedilmiştir. Dünyanın neresinde olursa olsun hacca gelenler, hangi mîkatten geçerlerse, orada ihrama girerler. Sözü geçen mîkatla-rm içinde yâni Mekke tarafında yaşayanlar ise, bulundukları yerden ihrama girmek için mikatlara gitmeleri şart değildir.

Metinde geçen "Yemen halkı içinde Yel emicini tayin ettiği (haberi) bana ulaştı*' cümlesi, bu hadisi rivayet eden İbn Ömer'in, Resûl-i Ekrem'in Yelemlem'i Yemen halkı için mikat tâyin ettiğini bizzat ağzından duymadığını fakat bunu başkalarından öğrendiğini ifâde eder. Dârimî'nin rivayetinde bu durum daha açık bir şekilde ifâde edilmektedir.[127]

1738. ...Amr b. Dînâr Tâvûs'tan o da İbn Abbas'tan; Abdullah b. Tavus ise Tâvûs'tan naklen; "Resûlullah (s.a.) mikat tayin etti" dediler (ve önceki hadisin) mânâsını (rivayet ettiler). Bunlardan birisi "Yemen halkı için Yelemlem'i (tayin etti)" dedi. Diğer birisi de "Elemlem'i (tayin etti)" dedi. (Bu iki râvinin ifadelerine göre Resûlullah (s.a.) şöyle buyurmuştur:
"Bu yerler, adı geçen yerlerin halkı ile bu yerlerin halkı olmadıkları halde hac veya umre maksadıyla buralara uğrayan kimseler için (mikat tayin edilmiş)dir. (Mekke'ye) bundan daha yakın olanlar ise..." (İbn Tavus rivayetinde) dedi ki: (Bu kimseler) istedikleri yerden (ihrama girerler) yine Mekke halkı da Mekke'den ihrama girerler.[128]

Açıklama

Musannif Ebû Dâvûd, bu hadisi iki ayrı senedle rivâyet etmiştir.Bu senedlerden birisi Amr b. Dînâr, Tâvûs ve İbn Abbâs vasıtasıyle Hz. Peygambere ulaşırken, diğeri de Abdullah b. Tâvûs, Tâvûs vasıtasıyla Hz. Peygambere ulaşmaktadır. Bu durumda birinci senet merfû' olduğu halde ikinci sened mürseldir. Çünkü bu senette sahâbî atlanmıştır. Dârekutnî de bu hadisi Ebû Dâvûd gibi iki ayrı senetle rivayet etmiştir.
Hadis-i şerifte dünyanın dört bucağından gelmekte olan hacıların nerelerden ihrama girecekleri belirtilmektedir. Şöyle ki, sözü geçen mîkatler, çevrelerinde bulunan halkın ihrama girecekleri yerler olarak ta'yin edilmişlerdir. Bu çevrelerde bulunan halk kendi çevrelerinde bulunması münâsebetiyle kendilerine tahsis edilen yerden ihrama girecekleri gibi, yolu kendilerine tahsis edilen mîkatm dışında bir mîkata uğrayan kimselerin kendi memleketlerine mahsûs bir mîkatlerinin bulunup bulunmaması önemli değildir. Her iki halde de ihrama yollarının uğramış olduğu mikâtten girerler. Fakat kendi memleketleri halkı için belirlenmiş bir mîkatleri olduğu halde, yolları daha kendi mikatlerine uğramadan evvel başka bir mikate uğrayanların durumuna gelince, İmâm Şafiî, İmâm Ahmed ve İshâk (r.a.)'a göre bunların ilk uğradıkları mikâtten ihrama girmeleri icâb eder. imâm Ebû Hanife (r.a.)'nin de böyle bir kavli vardır. Bu meseleye bir misâl olarak, Medine'den Mekke'ye giden Şam'lı bir hacıyı gösterebiliriz. Bu hacı, Şamlılar için ta'yin edilen Cuhfe'ye varmadan önce Zülhuleyfe'ye varmaktadır. Sözü geçen imamlara göre bu hacının ilk uğradığı mîkatten

iihrâmagirmesi gerekir. İmâm-ı Mâlik'e göre ise, bu kişinin ilk uğradığı mîkatten ihrama girmesi mendûptur. Şayet oradan ihrama girmemişse ikinci mîkatten girmesi lâzımdır. Hanefî ulemâsının meşhur olan görüşü de budur.
Hanefî mezhebinin meşhur fıkıh kitablarından olan Bedâyi' isimli eserde bu mesele şöyle anlatılmaktadır: "Bir kimsenin ilk mikati ihrâmsız olarak geçip ikinci ihrama kadar gitmesi caizdir. Ancak birinci mîkatte ihrama girmesi müstehabtır.
Ebû Hanife (r.a.)'nin, "Medine'Iilerin dışında her hangi bir kimsenin yolu Medine'den geçecek olursa bu kimsenin Zülhuleyfe'de ihrama girmeden Cuhfe'ye kadar ihrâmsız olarak gidip ihrama Cuhfe'de girmesinde her hangi bir sakınca yoktur. Bununla beraber, Zülhuleyfe'den ihrama girmesi bence daha hoştur." dediği rivayet edilir. Hanefi ulemâsına göre Medine'li bir kimsenin Zülhuleyfe'yi ihrâmsız olarak geçip de Cuhfe'de veya Cuhfe hizasında bir yerde ihrama girmesinde bir sakınca yoktur.
Bir kimse gerek karada ve gerekse denizde iki mrkat arasından geçen bir yol takip edecek olursa, Hanefîlere göre, bu kimse kendi kanâatine göre bu iki mikatten herhangi birisinin hizasına geldiğini anlayınca ihrama girer. Birinci mîkâtın hizasına gelince ihrama girmeyip, ikinci mikatin hizasında ihrama girmesinde bir sakınca yoktur. Ancak Mekke'ye en uzak olan mîkatten ihrama girmesi daha faziletlidir. Mâliki mezhebinin de meşhur olan görüşü budur. Şafiî ulemâsına göre de en sahih olan görüş budur.
Metinde geçen "Hac veya umre maksadıyla buralara uğrayan kimseler" sözünün zahiri, mîkate uğrayan bir kimsenin ihrama girmesi için bu yolculuğa Mekke'ye hac ve umre niyetiyle çıkmış olması gerektiğini, şayet böyle bir niyeti yoksa ihrama girmesi icab etmediğini ifâde etmektedir. Meselâ hac veya umre niyeti olmaksızın Zülhuleyfe'yi ihrâmsız olarak geçen bir kimse Hareme yaklaşırken hac veya umre yapmak isterse, hemen bulunduğu yerde ihrama girer, bulunduğu yere kadar ihrâmsız olarak geldiğinden dolayı üzerine kurban kesmek de gerekmez. Abdullah b. Ömer'le, Abdullah b. Abbâs, bu görüşte oldukları gibi İmâm Şafiî'nin iki kavlinden sonuncusu da böyledir.
İmâm Evzâî, Ahmed, Ebû Hanife, İshâk ve ulemânın büyük çoğunluğu ise, bu kimsenin geri dönerek mikatten ihrama girmesi lâzım geldiğini, aksi takdirde bir kurban kesmesi gerektiği, çünkü gerek hac niyetiyle olsun gerekse başka bir niyetle oisun mîkatlere uğrayan kimselerin ihrama girmeden geçemeyecekleri, geçerlerse günahkâr olacakları görüşündedirler.

Çünkü İbn Ebî Şeybe'nin ve Taberânî'nin İbn Abbâs'dan rivayet ettikleri bir hadis-i şerifte Peygamber (s.a.), "Mîkat ihrâmsız olarak geçilemez" buyurmuştur. İmâm Şafiî, el-beyhakî ve İbn Ebî Şeybe'nin Câbir b.Zeyd'den rivayet ettikleri bir hadis-i şerifte de; "İbn Abbâs'ın mîkatı ihrâmsız olarak geçen bir kimseyi —ihrama girmek üzere mîkata— geri çevirdiği" ifâde edilmektedir. İshak b. Râhûye'nin rivayet ettiği bir hadiste de Hz. İbn Abbâs'ın "Bir kimse eğer ihrâmsız olarak mîkatı geçerek Mekke'ye kadar gelecek olursa, geri dönüp mikatten ihrama girer. Mikate döndüğü takdirde haccın vaktinin geçeceğinden korkarsa, bulunduğu yerden ihrama girer. Fakat üzerine dem lâzım gelir."[129] dediği ifâde edilmektedir. Bu hadislerin lâfızları "mîkatleri ihrâmsız olarak geçmenin caiz olmadığını" ifâde etmektedirler. Metinde geçen "hac veya umre maksadıyla buralara uğrayan kimseler" sözünün Hz. Peygambere ait olmayıp râviye ait bir söz olması ihtimâli vardır. "Peygamber (s.a.)'in Mekke'nin fethi günün başında siyah bir sarıkla ve ihrâmsız olarak Mekke'ye girdiğini"[130] ifâde eden Câbir hadisi ise, Rasûl-i Ekrem'le ilgili özel ve geçici bir durumdur. Harp sebebiyle belli bir süre devam etmiş ve sonra bu izin sona ermiştir. "Mekke haram kılınmıştır. Benden önce hiçbir kimseye helâl kılınmadığı gibi benden sonra hiçbir kimseye de helâl kılınmayacaktır. Ancak bana bir günün sadece bir saatinde helâl kılındı, sonra yine eski haramlığına döndü." [131] mealindeki hadis-i şerif bu gerçeği çok açık bir şekilde ifade etmektedir.
Yolu mîkate uğrayan kimselerin durumu böyle. Memleketi mîkat mahalli ile Mekke arasında bulunan kimselere gelince; Mekke'ye girişleri için ihrama lüzum yoktur. Çünkü bunlar Mekke'ye veya Hareme sık sık girmek durumunda olduklarından, Mekke'ye her girişlerinde ihrama girmeleri halinde ömürlerinin büyük bir kısmı ihramh olarak geçer ki, bunda zorluk vardır. Allah Teâlâ ise, "Allah nğrunda (nasıl savaşmak lazımsa öylece) hakkıyle cihâd edin. Sizi o seçti. Din işlerinde üzerinize hiçbir güçlük de yüklemedi."[132] ayet-i kerimesi ile müminlerden zorluğu kaldırmıştır.
Hanefî ulemâsından Aynî bu konuda şunları söylemektedir. "İmâm Ebû Hanîfe (r.a.) hazretlerine göre bir kimse Mekke'ye girme kasdıyla ihramsız olarak mikatı geçemeyeceği gibi, Mekke'ye girmek kasdı olmadan da ihramsız olarak geçemez. İmâm Kurtubî de hac yapmak niyetiyle olmadığı halde Mekke'ye girmek isteyen bir kimse hakkında Mâliki ulemasının

ihtilâf ettiklerini fakat konumuzu teşkil eden hadisin mîkatleri geçerken ihrama girmenin sadece hac veya umre yapmak niyetinde olanlar için gerektiğine açıkça delâlet ettiğini, Ebu Mus'ab ile İmâm Zührî'nin de bu görüşte olduğunu söylemektedir."[133] Aynî daha sonra Hanbelî ulemasından İbn Kudâme'nin bu mevzûdaki görüşlerini şu şekilde özetliyor: "Hac veya umre niyeti olmadan, mîkati ihramsız olarak geçen kimseler iki sınıftır:
1. Mekke'ye girmek niyetinde olmayan, fakat bir ihtiyacı için mîkati geçip Harem sınırları içerisine girmeyen kimselerdir. Bunlara mîkati geçmek için ihram gerekmez ve ihramı terkettikleri için üzerlerine bir ceza da lâzım gelmez. Bu meselede ulema arasında görüş birliği vardır. Çünkü Resûl-i Ekrem (s.a.) iki kerre Zülhuleyfe'yi ihramsız olarak geçmiş ve Bedr'e kadar varmıştır. Kendisi ihrama girmediği gibi beraberinde bulunan ashâb-ı kiramdan da ihrama giren olamamıştır. Bu şekilde mîkati geçen bir kimsenin daha sonra hac için ihrama girmesi icâb ederse, ihram için mîkata kadar gitmesi gerekmez, bulunduğu yerden ihrama girer. İmâm Mâlik, Sevrî, Şafiî, Hanefîlerden imâm Muhammed ve Ebû Yûsuf (r.a.) da bu görüştedir.
İbnu'l-Münzir'in naklettiğine göre, İmâm Ahmed ile İshâk hac niyeti olmaksızın Zülhuleyfe'yi ihrâmsız olarak geçen bir kimsenin daha sonra hac etmek isteyince ihrama girmek için tekrar Zülhuleyfe'ye gitmesi gerektiği görüşündedirler.
2. Harem içerisine girmek maksadıyla mîkatten geçenlerdir. Bunlar üç kısımdır. Bu uç kısımdan biri de Mübâh bir savaştan veya korkudan veya odun, erzak taşıyıcılığı gibi bir ihtiyâçtan dolayı sık sık Hareme girmek mecburiyetinde kalanlardır ki, bunlara mikatten geçmeleri için ihram gerekmez..."[134]
Hanefî mezhebinin bu konudaki görüşünü İmâm Ekmelüddin Muhammed b. Mahmûd el-Bâbertî, şu manaya gelen lâfızlarla ifâde etmektedir.
"Mekke'ye girmek kasdı olan kimse ihrâmsız mîkati geçemez. Çünkü Beytullah ta'zime şâyân şerefli bir yer olduğundan ona evvelâ bir kale kılındı ki Mekke şehridir. Bu kaleye de, koruluk kılındı ki, yukarıda hudutları çizilen Haramdır. Bu harem'a da, bir kale konuldu ki, o da mikatlerdir. Tâ ki, Beyt'e gelmek isteyenler O'na saygı ve ta'zim ederek ancak ihram ile gelebilsinler. O halde kaide şudur ki; kim, sadece bir mikati

geçmek niyetinde olup (Mekke'ye girmek niyetinde değilse,) ihrâmsız geçmesi helâl olur. Fakat ikisini yani mîkati, sonra da Harem hududunu geçmek dilerse helâl olmaz. Binâenaleyh bir kimse hac veya umre niyetiyle gelirse veyahut Mekke'ye bir ihtiyaç dolayısı ile girmek kasdederse onun ihrâmsız girmesi caiz olmaz. Çünkü o kimse, mîkati olan beş mikatten birisini, sonra da içerideki ikinci derecede mikât sayılan Harem hududunu geçmeyi tasarlamıştır. Binâenaleyh âfâkî olan yani Hicaz'da mîkat dâhilinde oturmayan kimsenin ihrâmsız girebilmesi için çâre, Mekke'ye değil mîkat dâhilinde bir köy veya şehre gitmeyi kasdeylemesidir. O takdirde ihrâmsız mîkati geçmesi caiz olur. Çünkü bu niyeti ile bir mikati geçmeyi kasdetmiştir.[135] Yine Hanefi alimlerinden Mevsilî de bu konuda şunları söylüyor:

"Mekke'ye girmeyi murad etmeksizin mîkati ihrâmsız geçene birşey lâzım gelmez. Çünkü İhram Allah'ın şereflendirdiği Mekke'ye ta'zim için konmuştur. Mîkat ile Mekke arasındaki köyler ve şehirlere ta'zim vacip değildir. Bu sebeple Mîkat dahilindeki bir şehre veya köye gitmek için Mîkatı ihrâmsız geçen kimse, vardığı o şehir halkından sayılır. Daha sonra Mekke'ye hac veya umre niyeti olmaksızın başka bir sebeple gitmek ihtiyacı belirirse ihrâmsız olarak gidebilir."[136]

Metinde geçen "Mekke'ye bundan daha yakın olanlar" sözünden maksat, memleketi bu mîkatlerden biri ile Mekke arasında olan kimselerdir. Bu kimseler, ihrama kendi memleketlerinden girerler. İhrama girmek için mîkate gitmeleri gerekmez. Bunlar için bulundukları şehrin veya köyün Kabe'ye en uzak olan kenarından ihrama girmek daha faziletlidir. İhrama mikatten giren kimselerin de ihrama mikatm Mekke'ye en uzak olan tarafından girmeleri daha faziletlidir. Çadırda yaşayan bedeviler için de aynı durum söz konusudur. Bir vadide yaşayan kimseler ise, vadinin her iki tarafından da ihrâmlı olarak geçerler. İhram için tayin edilen bu yerleri ihrâmsız olarak geçen kimselerin geri dönüp kendileri için tayin edilen yerden ihrama girmeleri gerekir. Yoksa günâh işlemiş olurlar ve üzerlerine kurban lâzım gelir. Bu mîkatlerden birisi ile Mekke arasında bulunan bir evde veya çadırda yaşayan bir kimse ise, kendi evinden veya çadırından ihrama girer. Bütün bu ifâdelerden anlaşılıyor ki, mîkat ile Mekke arasındaki yerleşim bölgelerinde oturan kimseler hac etmek için veya hac ile birlikte umre yapmak için bulundukları yerlerden ihrama girerler. Fakat

ileride umre ile ilgili hadisler dolayısıyla açıklayacağımız gibi umre için ihrama gireceklerin de Harem hududları dışına çıkmaları gerekir.[137]

Bazı Hükümler

1. Hac veya umre yapmak isteyen bir kimsenin, yolu üzerinde bulunan bir mıkatı ihrâmsız olarak geçmesi caiz değildir. Bu mevzuda ulemâ arasında görüş birliği vardır.
2. Mîk'ate varmadan ihrama girmek caizdir.
3. Hac yolculuğuna çıkan bir kimsenin yolu hangi mîkate uğrarsa, oradan ihrâmâ girer.Bu mikâtin başka memleketler için ta'yin edilmiş olması zarar vermez.
4. Mikatlerden herhangi birisi ile Mekke arasında ikâmet eden bir kimse hac için bulunduğu yerden ihrama girer.
5. Mekke'Iilerin hac için ta'yin edilen mikatleri Mekke'dir. Fakat umre yapmak istedikleri zaman ihrama girmek için harem hududları dışına çıkmaları gerekir. Çünkü Hz. Peygamber, Hz. Âişe umre yapmak istediği zaman, kayınbiraderi Abdurrahman'a, Âişe'yi Ten'îm'e götürmesini ve oradan ihrama girmesini sağlamasını emretti.[138]

1739. ...Âişe (r.a.)'den rivayet edildiğine göre, Resûlullah (s.a.) Zâtu Irk'i, Irak halkı için, ihrama girme yeri (mîkat) olarak ta'yin etti.[139]

Açıklama

Zâtu Irk, Mekke'nin kuzey-batısına düşen bir dağ eteği yahut tepedir. Onunla Mekke arasında altı, yahut da dört millik bir mesafe vardır. Ulemânın büyük çoğunluğuna göre Resûl-i Ekrem (s.a.) sağlığında burayı Iraklılar için ihram yeri olarak ta'yin etmiştir. Âta b. Ebî Rebâh da bu görüştedir. Nitekim, Beyhâkî'nin İbn Cüreyc vasıtasıyla rivayet ettiği bir hadiste Atâ'nın şöyle dediği ifâde ediliyor: "Resûlullah (s.a.) ihrama girme yeri olarak Medine'liler için Zülhuleyfe'yi, mağrib halkı için Cuhfe'yi, maşrık halkı için de Zât-u Irk'ı ta'yin etti." yine Beyhâkî'nin Câbir'den rivayet ettiği bir hadis-i şerifte de "Rasûlullah (s.a.) Medinelilere

Zülhuleyfe'yi, Şamlılara Cuhfe'yi, Tihamelilerle Yemenlilere de Yelemlem'i, Tâiflilere Karn'ı, Iraklılara da Zât-u Irk'ı mikât olarak ta'yin etti".

Nitekim Müslim'in İbn Cüreyc'den rivayet ettiği "İbn Cüreyc dedi ki: Bana Ebuz-Zubeyr haber verdi. O da Câbir b. Abdullah (r.a.)'a ihram yeri sorulurken işitmiş. Hz. Peygamber buyurmuş ki;

"Medine'lilerin ihram yeri Zülhuleyfe'dîr, öteki yoldan Cuhfe'dir. Iraklıların ihram yeri Zâtu Irk, Necid'lilerin ihram yeri Zâtı Karn, Yemenlilerin ihram yeri de Yelemlem'den muteberdir."[140] anlamındaki hadis de bunu te'yid etmektedir. Hanefî ulemâsından Tahâvî'nin Câbir'den rivayet ettiği: "Rasûlullah (s.a.) Medineliler için Zulhuleyfe'yi, Şamlılar için Cuhfe'yi, Necidliler için Kar'ı, Yemen'liler için Yelemlem'i, Iraklılar için de Zât-ı Irk'ı ihram yeri olarak ta'yin etti" anlamındaki hadis-i şerif de[141] bu gerçeği ifâde etmektedir. Yine Tahâvî'nin Hilâl b. Zeyd'den tahric ettiği hadis-i şerifde şu manaya gelmektedir: "Enes b. Mâlik, Resûlullah (s.a.)'i Medine'liler için Zülhuleyfe'yi, Şam'hlar için Cuhfe'yi, Basra'lılar için Zat-ı Irk'ı, Medâinliler için de Akîk'i ihram yeri olarak tayin ederken işittiğini söylemiştir."[142] Bu konuda Buhârî'nin rivayet ettiği bir hadis-i şerif de şu anlamdadır: "Hz. Ömer zamanında Basra ve Küfe şehirleri kurulup da müslümanlar çoğalınca, Ömer (r.a.)'e gelip:

Ya emîrelmü'minin! Rasûlullah (s.a.) Necidlilere Karn'ı ihram yeri olarak ta'yin etti. Burası bizim yolumuzdan sapadır. Bizim Karn'dan ihrama girmemiz bize çok güçlük veriyor; diye şikâyet etmişlerdi. Hz. Ömer bunlara:

Öyle ise siz bakınız Karn-i menâzilin hizasına düşen ve size sapa olmayan bir yeri kendinize mîkat seçiniz; buyurup bunlara ihram yeri olarak Zâtu Irk'ı ta'yin etti."[143]

İmâm-ı Şafiî'nin Tâvûs'dan rivayet ettiği bir haberde de; "Rasûl-i Ekrem'in hiç bir zaman Zâtu Irk'ı Irak'lıların mıkati olarak ta'yin etmediği ve Rasûl-i Ekrem'in hayatında Irak'lıların müslümanhğı kabul etmedikleri" ifâde ediliyor.[144] Buhârî'nin rivayet ettiği Ömer Hadisi[145] ile İmâm Şafiî'nin Tâvûs'tan rivayet ettiği hadis[146] Zâtu Irk'ın Iraklıların mî-kati olduğuna dâir Hz. Peygambere kadar ulaşan bir hadisin bulunmadığını ifâde etmektedirler. Nitekim, Câbir b. Zeyd, Tavus, Muhammed b. Şîrîn, Gazzâlî, er-Râfiî ve en-Nevevîde bu görüştedir.

Ancak gerçek şudur ki, Zâtu Irk'ın Hz.Peygamber tarafından ihram yeri olarak ta'yin edildiğine dâir bir çok merfû hadis vardır. Hafız İbn Hacer'in de dediği gibi, her ne kadar bu hadislerin bir kısmının sıhhati tenkide uğramışsa da, bu mevzûdaki diğer hadisler bunları takviye ettiğinde söz konusu tenkitlerin bir değeri kalmamıştır. Bu konuda Şevkânî Neylu'l-Evtâr' isimli eserinde şunları söylemektedir: " Hz. Âişe'nin rivayet ettiği bu hadisin sıhhati hakkında Ebû Dâvûd, görüşünü bildirmemiş, sükût etmiştir. Münzirî de sükûtu tercih etmiştir.Telhîs'de bu hadisle ilgili olarak şu görüşlere yer verilmiştir: Bu hadisi Hz. Âişe'den el-Kasım rivayet etti. Eflâh'tan rivayet eden râvisi sadece el-Muâfi b. İmrân'dır. Ef-lâh'tan rivayet eden başka bir râvi yoktur. Başka bir ifadeyle "el'Muâfî bu hadisi Eflâh'tan rivayet etmekte |teferrüdl etmiştir. Bununla beraber hadisin zayıf olduğu söylenemez. Çünkü el-Muâfi güvenilir bir râvîdir.

Bu mevzuda, Müslim'in Câbir'den rivayet ettiği hadisin[147] Hz. Peygambere kadar ulaşan merfû bir hadis olup olmadığı şüphelidir. Ebû Avâne'-nin Müstahrec'inde rivayet ettiği hadis de böyledir. Fakat İmâm Ahmet ile İbn Mâce' ıin bu konudaki rivayet ettikleri haldisin[148] merfû olduğu kesindir. Hernekadar Ahmed b. Hanbel'in rivayet ettiği hadisin[149] senedinde zayıf bir râvi sayılan İbn Lehîa İbn Mâce'nin senedindede rivayetlerine güvenilmeyen İbrahim İbn Yezid varsada. Bu konuda Ebû Dâvûd, el-Hâris b. es-Sehmî'den (1742 numaralı hadis); Tahâvî, Enes'den[150] İbn Abdilber, İbn Abbâs'tan ve İmâm Ahmed, Abdullah b. Ömer'den gelen hadisler rivayet etmiştir.[151] Gerçi Ahmed b. Hanbel'in senedinde Haccâc b. Ertâd bulunmakta ise de, hadislerin hepsi birbirini takviye ettiğinden zayıflıktan kurtulup "hasen li gayrihî" derecesine ulaşmaktadırlar. Ve neticede, İbn Huzeyme'nin "Zât-u Irk hakkında bir takım haberler varsa da, bu haberlerin hadis ulemâsı yanında hiç bir değeri yoktur," demesinin bir değeri kalmadığı gibi, İbn-u'1-Munzir'in, "Biz, Zât-u Irk hakkında sabit olmuş bir hadise rastlayamadık" şeklindeki sözünün de, bir değeri kalmamıştır. Bazı kimseler, "Hz. Peygamber'in sağlığında daha Irak fethedilmemişti ki, Zâtu Irk Hz. Peygamber tarafından Iraklıların ihram yeri olarak ta'yin edilmiş olsun"[152] diyerek, Zâtu Irk'm Hz, Peygamber tarafından Irak'lıların mîkati olarak ta'yin edildiğini ifâde eden hadislerin sıhhatli olamayacağını söylemişlerse de, İbn Abdilber; "Rasûl-İ Ekrem,

ileride yapılacak fetihleri daha önceden bildiği için, bir çok nahiyelerin mîkatlerini daha o nahiyeler fethedilmeden tayin ettiğini, Şam'ın mikati olan Cuhfe'yi de, bu şekilde daha Şam fethedilmeden ta'yin ettiğini, binâenaleyh, Irak'ın mikati olan Zâtu Irk'ı da, daha Irak'ın fethinden evvel tayin etmesinin mümkün olacağını" söyleyerek bu hadislere yöneltilen tenkitleri gaflet olarak nitelendirmiştir."[153] Hanefî imamlarından Ta-havî de bu konuda aynen İbn Abdilber gibi düşünmektedir. Hatta İbn Abdilber, "Zâtu Irk'ın Irak'lıların, mîkati olduğunda ulemânın görüş birliğine vardığını" söylüyor. Fakat gerçek olan şu ki, ulemâdan Tâvûs, İbn Sîrin, Câbir b. Zeyd "Iraklıların mikati bulunmadığı ve fangi mîkate uğrarlarsa oradan veya onun hizasından ihrama girmeleri gerektiği" görüşündedirler.[154]

1740. ...İbn Abbâs (r.a.)dan; demiştir ki: Resûlullah (s.a.) maşrik halkı için "Akîk"i mîkat ta'yin etti.[155]

Açıklama

Bu hadis-i şerifte Peygamber (s.a.)in Iraklıların ihram yeri olarak Akîk'i ta'yin ettiği ifade ediliyor. Esasen "Akîk", dereye sel sularının aktığı sel yatağına denir. "Vadi" anlamında, da kullanılır. Firûzâbâdî'nin beyânına göre, "Akîk, Medine'de, Yemâ-me'de, Tâif'de Tihâme'de ve Necd ülkesinde bir yerin adıdır. Bunlardan başka aynı isimle anılan altı yer daha vardır.[156] Buradaki Akîk'den maksat Iraklıların ihram yeri olarak bilinen Zâtu Irk ile Irak arasında kalan, Irak'a yaklaşık olarak bir konaklık mesafede bulunan bir yerdir. Bir önceki hadis-i şerifte Iraklıların mîkati olarak Zâtu Irk'ın ta'yin edildiği ifade edildiği halde burada "Iraklıların mîkat yeri olarak Akîk ta'yin edildi denilmesi bu iki hadis arasında bir çelişki bulunduğunu göstermez. Çünkü gerçekte bu iki ifade arasında bir fark yoktur. Çünkü Iraklıların ihrama Zâtu Irk'tan girmeleri farzdır. Zâtu Irk'ı ihramsız olarak geçmeleri haramdır. Zâtu Irk'dan biraz daha geride bulunan Akîk'den ihrama girmeleri ise, müstehabdır. Çünkü "Akîk" Mekke'ye Zâtu Irk'dan daha uzaktır. Yahutda daha önceleri Zâtu Irk bugünkü Akîk denilen yerde bulunduğu için vaktiyle buraya Zâtu Irkda deniyordu. Daha sonra Zâtu Irk'ın bugünkü yerine kaldırılmış olması ve Iraklıların ihrama farz olarak

girecekleri noktanın Akîk olarak belirlenmiş olduğu da düşünülebilir. Netice olarak şunu söyleyebiliriz ki; Akîk ile Zatu Irk bir biribirlerinden farklı iki ayrı yer değildir, aksine bir yerin Irak'a yakın tarafını "Akik" Mekke'ye yakın tarafını da Zâtu Irk teşkil etmektedir. Nitekim Sa'îd b. Cübeyr'in, Zâtu Irk'tan ihrama girmek isteyen bir adamı görünce o adamın elinden tutup Akîk vadisinin öbür kıyısında bulunan mezarlığa getirerek "Burası birinci Zâtu Irk'dır," dediği rivayet edilir. Ayrıca Zâtu Irk'ın Iraklılardan Basra halkı için, Akîk'in de Medâyin halkı için ihram yeri olarak ta'yin edilmiş olması da mümkündür. Nitekim Tahâvı'nin rivayet ettiği bir hadiste "Enes b. Mâlik'in Resûl-i Ekrem (s.a.)'i Zülhuleyfe'yi Medineliler için, Cuhfe'yi Şamlılar için, Zâtu Irk'ı Basralılar için, Akîk'i de, Medâyinliler için ihram yeri olarak ta'yin ederken işittiği" ifâde edilmektedir.[157]

Bununla beraber, konumuzu teşkil eden ve "Akîk"in Iraklıların ihram yeri olarak ta'yin edildiğini ifâde eden Ebû Dâvûd hadisi zayıftır. Çünkü bu hadisi Muhammed b. Ali'den rivayet eden tek râvi, Yezîd b. Ebû Ziyâd'dır. O da güvenilir bir kimse değildir. İmâm Nevevî, Şerhu'l-Mühezzeb isimli eserinde bu hadisle ilgili olarak, "bu hadisi Yezid b. Ebî Ziyâd rivayet etmiştir. Yezid'in zayıf bir râvi olduğunda, hadis âlimleri ittifak etmişlerdir. Binâenaleyh İmâm Tirmizî'nin bu hadis hakkında "hasendir" demesi, doğru değildir." der.[158] Hattâbî de, Iraklıların mi-kati konusunda en sağlam haberin "Irak fethedildikten sonra Hz.Ömer'in Zâtu Irk'ı Irak'lıların ihram yeri olarak tayin ettiğini" bildiren haber olduğunu ve Şafiî'ye göre Irak'lıların ihrama Akîk'ten girmeleri müstehab olduğunu, eğer Zatu Irk'tan girecek olurlarsa, bunun da kâfi geleceğini, kendi zamanına gelinceye kadar müslümanların İmâm Şafiî'nin bu görüşüyle amel edegeldiklerini söylemektedir.

Bundan önceki hadiste de ifâde ettiğimiz gibi her ne kadar Zâtu Irk'ın Irak'lıların mikati olduğunu ifâde eden hadisler zayıfsa da, birbirilerini takviye ettiklerinden zayıf derecesinden kurtulup hasen liğayrihı mertebesine yükselmişlerdir. Ancak, "eğer Zâtu Irk'ın Irak'lıların mikati olduğuna dâir sağlam bir hadis bulunsaydı Hz. Ömer, ictihâd edip de Zâtu Irk'ı tekrar Iraklıların mîkati olarak ta'yin etmeye lüzum görmezdi" diye itiraz edilirse de Tahâvî'nin dediği gibi ona şu şekilde cevap verilebilir: "Hz. Ömer, Hz. Peygamber'in, Zâtu Irk'ı Iraklıların mikati olarak ta'yin ettiğini

duymadığı için bu mevzuda ictihâd etme lüzumunu duymuş ve içtihadında da, Hz. Peygamber'in tesbitine isabet etmiş olabilir."[159]

1741. ...Peygamber (s.a.)'in hanımı Ümmü Seleme (r.a.)'den rivayet edildiğine göre kendisi, Resûlullah (s.a.)'i, "Kim hac veya umre için Mescid-i Aksa'dan ihrama girip Mecsid-i Harâm'a kadar (ihramda) kalırsa onun geçmiş ve gelecek günah(lar)ı bağışlanır," veyahutta "Onun için cennet(e girmek) kesinleşmiştir." buyururken işitmiştir.[160]
(Râvi) Abdullah, (Yahya b. Ebî Sûfyan'ın) bu iki (cümle) den hangisini söylediğinde şüpheye düşmüştür.
Ebû Dâvûd dediki: Allah Vekî'e rahmet etsin. Beytul-Makdis'den ihrama girdi. Yani Mekke'ye kadar (ihramda kaldı.)[161]

Açıklama

Bu hadis-i şerif mîkate varmadan evvel ihrama girmenin mikata girmekten daha faziletli olduğunu söyleyen ulemânın delilidir.
Bilindiği gibi ulemâ hac etmek isteyen bir kimsenin evinde mi, yoksa mik'atta mı ihrama girmesinin daha faziletli olduğunda ihtilâf etmişlerdir.
İmâm Mâlik, îmâm Ahmet ve İshâk'a göre mîkatlerde ihrama girmek bir ruhsattır. Herkesin evinde ihrama girmesi efdaldir. Delilleri, ashâb-ı kiram'ın fiilleridir.
Sahabeden İbn Abbâs, İbn Mes'ud, İbn Ömer (r.a.) hazeratı ile başkaları mîkata varmadan ihrama girmişlerdir. Onlar sünneti elbette herkesten iyi bilirler. Zahirîlerin kaidelerine göre ihramın ancak mik'atta giyilmesi icâb eder.
İbn Abdilberr, İmâm Mâlik'in mîkatten evvel ihrama girmeyi kerih gördüğünü söylemiştir. Zira ashâb-ı kirâm'dan, Ömer (r.a.), İmran b. Husayn (r.a.)'in Basra'dan ihrama girmesini, Osman b. Affan (r.a.) dahi Hz. Abdullah b. Âmir'in mîkatten önce ihrama girmesini tasvip etmemişlerdir.
Buhârî'nin ta'likine göre Hz. Osman, Horasan'dan, Kirmân'dan; Hasan el-Basrî ile Atâ'dahi uzak yerlerden ihrama girmeyi kerih görmüşlerdir.
İbn Bezîza bu hususta ulemâdan üç kavil nakledildiğini söyler. Birinci kavle göre, mîkat dışında ihrama girmek mutlak surette her yerde caizdir.
İkinci kavle göre, mikat dışındaki her yerde mutlak surette mekruhtur.

Üçüncü kavle göre, uzak yerlerde caiz, yakın yerlerde caiz değildir.
İmâm A'zam ile İmâm Şafii: "İktidarı olan kimsenin bu mîkatlardan evvel ihrama girmesi efdaldir" demişlerdir.
Hz. Ali, İbn Mes'ûd İmran b. Husayn, İbn Abbas ve îbn Ömer hazeratının mîkatlara uzak yerlerde ihrama girdikleri sahih rivayetlerle sabit olmuştur. [162]

1742. ...el-Hâris b. Amr-es-Sehmi demiştir ki, Resûlullah (s.a.) Minâ'da ya da Arafat'ta iken yanına varmıştım; halk etrafına toplanmıştı. Araplar geliyorlardı, yüzünü görünce "Bu mübarek yüzdür" diyorlardı. O gün Resûlullah (s.a.) Zâtu Irk'ı Iraklılara mik'at tayin etti.[163]

Açıklama

Bu hadis-i Şerif Zâtu Irk denilen yerin bizzat Hz.Peygamber tarafından Iraklıların ihram yeri olarak ta'yin
edildiğim kabul eden ulemânın görüşünü te'yid eden ve "Zâtu Irk'ın Iraklıların ihram yeri olarak Hz. Peygamber tarafından ta'yin edildiğine dair sağlam bir haber yoktur." diyenlerin aleyhine olan bir delildir. Ancak Münziri'nin beyânına göre, Beyhakî "bu hadisin senedinde kimliği meçhul bir kimse bulunmaktadır." demiştir. Beyhakî'nin bu beyanına göre bu hadis zayıftır. Fakat bir önceki hadisin şerhinde de açıkladığımız gibi bu mevzudaki zayıf hadisler hep biribirini takviye ettiği için zayıflıktan kurtulup hasen liğayrihî derecesine yükselmektedirler.[164]

9. Kadın Hayızlı İken Hac İçin İhrama Girebilir

1743. ...Âişe (r.an'ha) den; demiştir ki: Esma bint Umeys, (Zulhuleyfe'de) ağacın altında Muhammed b. Ebî Bekr'i doğurdu da, Resûlullah (s.a.) Ebû Bekr'den (Esma'mn) yıkanmasını ve ihrama girmesini istedi.[165]

Açıklama

Nifas: Çocuk doğurmak ve doğum sonrası gelen kan manalarını ifâde eder; hayz manasına dahi kullanılır.

Hadisin bir rivayetinde Hz. Esmâ'nın ağacın yanında, diğer rivayetinde Zülhuleyfe'de, başka bir rivayetinde Beydâ'da doğurduğu bildiriliyor. Bunlar birbirine yakın yerlerdir. Ağaç Zulhuleyfe'dedir. Beydâ, Zulhuleyfe'nin kenanndadır.
Kadı İyaz: "İhtimal Hz. Esma, göze görünmemek için Beydâ kenarına inmiştir; Peygamber (s.a.)in konakladığı yer Zülhuleyfe'de idi; orada gecelemiş orada ihrama girmişti..." diyor.
Hadis-i şerif, nifaslı ve hayızh kadınların ihrama girebileceklerine delildir. Bunların ihram için yıkanmaları Hanefîlerle Şâfiilere ve cumhur-ı ulemaya göre müstehap, zahirîlerle Hasan el-Basrî'ye göre vacibdir.
Hayz ve nifaslı kadınlar tavafla iki rekât tavaf namazından maada bütün hac fiillerini yapabilirler. Çünkü peygamber (s.a.): "Hacıların yaptığı her şeyi yap; yalnız tavaf etme" buyurmuştur.
Bu hadis iki rekât tavaf namazının sünnet olduğuna delildir. Zira Hz. Esma bu namazı kılmamıştır.[166] Ayrıca bu hadis gerek hac ve gerekse umre yapmak isteyen kimseler için gusletmenin müstehap olduğunu, bu konuda kadının hayızh veya nifaslı olup olmaması arasında da bir fark bulunmadığını ifade etmektedir. Çünkü buradaki guslden maksat, maddi temizliktir. Bu bakımdan suyun bulunmaması veya suyu kullanmaktan aciz kalınması halinde yapılacak teyemmüm de guslün yerini tutmaz. Zira teyemmüm manevî pisliği giderirse de maddi pisliği gidermez. Bu meselede ulemâ görüş birliğindedir.[167]

1744. ...İbn Abbas'dan rivayet edildiğine göre, peygamber (s.a.);
"Hayizlı ve nifash (kadınlar) ihram yerine geldikleri zaman gusl edip, ihrama girerler ve Beyt'i tavafın dışında bütün hac ibadetlerini yerine getirirler" buyurmuştur.
(Bu hadisi Ebû Davud'a rivayet eden iki ravî'den biri olan) Ebû Ma'mer rivayetine "temiz oluncaya kadar" sözünü de eklemiştir. (Diğer ravf) İbn İsa ise, (hadisin senedinde sadece) "A ta'dan Oda İbn Abbas'dan" diyerek Mücâhidle İkrime'den bahsetmediği gibi) "Beyt'i tavaf etmenin dışında kalan hac ibadetlerini (yerine getir" şeklinde) rivayet etmiştir.[168]

Açıklama

Bu hadis-i şeriften "hayızlı veya nifaslı oldukları için hades-i ekberden kurtulamayan kadınların, gusletmek suretiyle manevî temizliğine kavuşan kimselere benzemek gayesiyle onlar gibi gusletmesinin müstehab olduğu ve ha-yızlı veya nifash bir kadının hac veya umre için ihrama girmesinin sahih olduğu" anlaşılmaktadır. Hadis âlimlerinden Hattâbî bu konuda şunları söylüyor: "Bu hadis-i şerifte nakıs olan kimselerin kemâl ve fazilet sahiplerine benzemek ve onların mertebesine ve sevabına erişmek ümit ve arzusuyla onları taklit etmelerinin müstehap olduğu ifâde edilmektedir. Hayız-h veya nifash bir kadının guslederek hadesden kurtulması mümkün olmadığı halde gusletmesi ancak, hayızsız ve nifassız olan ve gusleden kadınlara benzemek arzusundan ve içinde bulunduğu zaman mekâna saygıdan başka bir şekilde açıklanamaz." Ayrıca bu hadis şu hükümlere de delâlet etmektedir:

1. Ulemâ bu hadise bakarak ihrama girmek isteyen bir kimsenin ihramdan önce gusledeceği konusunda görüş birliğine varmışlardır. Ulemânın büyük çoğunluğu bu guslün müstehab olduğuna hükmetmişlerdir. Hasan el-Basrî (r.a.) ile Zâhiriyye ulemâsından başka farz olduğunu söyleyen olmamıştır.

2. Hayızlı ve nifaslı kadının, Kâbe-i Muazzama'yi tavaf ile iki rekât tavaf namazı dışında bütün hac amellerini yapması gerekir,

3. Ulemânın büyük çoğunluğuna göre tavaftan sonra abdesti bozulan kimsenin sa'y için tekrar abdest alması şart değildir. Hasan el-Basrî ile bazı Hanbelî ulemâsının dışında sa'y için abdestin farz olduğunu söyleyen olmamıştır. Bunlar sa'yı tavafa benzettikleri için sa'y için de şart olduğuna hükmetmişlerdir.

Fakat ulemânın büyük çoğunluğuna göre tavaftan önce hayız veya nifâs gören bir kadının abdestsizlik ve gusülsüzlükten temizlenip de tavaf etmedikçe sa'y yapması yasaklanmıştır. Çünkü sa'yin sahih olması için sa'ydenönce,kâmil bir tavafın yapılmış olması şarttır. Bilindiği gibi tavafın kâmil olması abdestsizlikten ve gusülsüzlükten temizlenmiş olarak yapılması demektir. Nitekim, İbn Ebî Şeybe'nin İbn Ömer'den rivayet ettiği Âişe (r.a.) ihrâmlı iken şerefte hayız görmeye başlayınca O'na Hz. Peygamber:

"Temizleninceye kadar bir hacının yapacağı hac fiillerinin hepsini yap, fakat tavaf ile sa'yı yapma! buyurmuştur." anlamındaki hadis-i şerif de bu görüşü te'yid etmektedir. Hafız İbn Hacer, bu hadisin senedinin sahih olduğunu ifâde etmiştir. İmâm Sevrî ile Atâ'ya göre ise, sa'yin sahih

olabilmesi için sa'ydan önce tavafın yapılmış olması şart değildir. İmâm Ebû Hanife de, bu görüştedir. Ancak Hz. İmâm'a göre, tavafın sa'ydan önce yapılmaması halinde dem lâzım gelir.

4. Hayızlı ve nifaslı bir kadının tavaf yapması kesinlikle yasaklanmıştır. Aynı şekilde abdestsiz ve gusulsüz olan bir kimsenin de, Beyt'i tavaf etmesi yasaktır. Nitekim, Hâkim'in el-Müstedrek'inde sahih bir senetle İbn Abbâs'tan rivayet ettiği "Tavaf namazın ta kendisidir. Ancak Allah te'âlâ -Namazdan farklı olarak- sizin tavaf esnasında hayırlı şeyler konuşmanıza izin vermiştir" anlamındaki hadis-i şerifte bu gerçeği te'yid etmektedir. Ayrıca bu konuda Tirmizî'nin de rivayet ettiği şöyle bir hadis-i şerif vardır: "Ka’be-i Muazzama'yı tavaf etmek namaz kılmak gibidir. Ancak, -Namazdan farklı olarak- siz tavaf esnasında konuşabilirsiniz."[169] Bu iki hadis-i şerife göre abdestsiz olarak yapılan tavaf sahih değildir. Çünkü bu hadislerde tavaf, konuşmanın dışında aynen namaza benzetilmiştir. Abdestsiz namaz sahih olmadığına göre namazın aynısı olan tavafın da, sahih olmaması gerekmektedir. Binâenaleyh namaz için şart kılınan abdest, setr-i avret gibi şartlar tavaf için de aranmaktadır. Bunlardan birisi, terk edilecek olursa ulemânın büyük çoğunluğuna göre o tavafın da iadesi lâzımdır.

Fakat Hanefî ulemâsına göre, abdestsiz yapılan tavafın iadesi lazım gelir. Şayet iade edilmeyecek olursa, dem lazım gelir. Hanefî ulemâsından bazıları tavaf esnasında abdestin sünnet olduğunu hesâb ederek abdestsiz yapılan bir tavafın iade edilmemesi halinde fıtır miktarı bir sadakanın yeterli olacağını söylemişlerdir.

Ahmet b. Hanbel'den, "Tahâretsiz olarak yapılan tavafın sahih olacağına ve bundan dolayı herhangi bir ceza lazım gelmeyeceğine" dâir de bir rivayet bulunmaktadır. Ebû Sevr ise, abdestsiz olduğunu bilmeden tavaf eden bir kimsenin tavafının sahih olduğunu, fakat abdestsiz olduğunu bile bile tavaf eden kimsenin tavafının sahih olmadığım söylemiştir. Abdestsiz olarak yapılan tavafın caiz olduğu görüşünde olanlar; tavafı, Arafat'taki vakfeye, sâ'ye ve haccın diğer amellerine kıyas eden kimselerdir. Bu kimselerin kıyâsına göre, sözü geçen bu amellerde abdest şart olmadığına göre bunların benzeri olan tavafta da, şart olmaması gerekir. Fakat konumuzu teşkil eden Ebû Dâvûd hadisinde geçen "Beyt'i tavafın dışında bütün hac ibâdetlerini yerine getirirler" cümlesi ile, bu hadisin şerhi esnâsında

tercümelerini sunmuş olduğumuz hadis-i şerifler, bu kıyasın fâsid bir kıyas olduğunu ve tavaf için taharetin şart kılındığını açıkça ortaya koymaktadırlar.[170]

10. İhrama Girerken Koku Sürünmek

1745. ...Âişe (r.anha) demiştir ki: Ben, Rasûllullah (s.a.)'a ihrama girmesi için ihramdan önce, ihramdan çıkması için de Beyt'i tavaf etmeden önce koku sürdüm."[171]

Açıklama

Hacca niyet eden bir kimseye, kadınla cima, dikişli elbise, kara avcılığı, koku sürünme, tırnak kesme ve benzeri fiiller yasak kılındığından, hacca niyet etmeye "ihram" adı verilmiş. Bu bakımdan metinde geçen "ihrama girme" sözüyle hacca niyet etme mânâsı kasdedilmiştir. Bir başka tabirle ihram; harama girmek, "hılF'de ihramdan çıkmak demektir. İhramdan çıkan bir kimseye ihramh iken haram kılınan şeyler tekrar helal kılındığından ihramdan çıkmaya bu isim verilmiştir.
Metinde geçen "koku sürdüm" sözünden maksat, hacca veya umreye niyet edeceği için bedeninin ve elbisesinin bir kısmına güzel kokulu misk sürdüm demektir. Bu ifade Nesâ î'nin rivayetinde; "Resûlullah'a (s.a.) ihrama girerken ve ihramdan çıkacağı sırada kendi ellerimle güzel koku sürdüm."[172] şeklindedir.
Metindeki "Beyt'i tavaf" kelimesinden maksat "tavaf-ı ifâza" da denilen "tavaf-i ziyâref'tir. Bilindiği gibi hacıların Arafat'tan indikten sonra yaptıkları bu tavaf, haccın rükünlerinden olup bunun dört şavtı her hac edene farzdır. "Akabe cemresi atılıp, kurban kesildikten ve tıraş olunduktan sonra ve tavafı ziyaretten önce her hacı adayı için cinsî münasebetin dışındaki hacla ilgili bütün yasaklar helâl olur. Buna "et'tehallülu'l-evvel = birinci helâl" denir. İşte Hz. Âişe'nin Hz. Peygambere koku sürmesi bu esnada olmuştur.
Müslim'in bir rivayetinde de bu hadis "Ben, Resûlullah (s.a.)'i ihrama girmezden evvel bulabildiğim en güzel koku ile kokulardım, sonra ihrama girerdi."[173] şeklinde geçtiğinden fiili yardımcı fiil olarak kullanıldığı

zaman tekrar ifâde edip etmediği ulemâ arasında ihtilâf konusu olmuştur. Bu sebeple bazıları fiilinin yardımcı fiil olarak kullanıldığı zaman tekrar ifade ettiğini söyleyerek bu hadisten "Bir ihram için birkaç defa koku sürünmekte bir sakınca olmadığı" hükmünü çıkarmışlardır. Bazıları da Hz. Âişe'nin, Resûlullah (s.a.)'a bir defaya mahsus olmak üzere Veda Haccı'nda koku sürdüğünü delil getirerek "(dit) fiili yardımcı fiil olarak kullanıldığı zaman tekrar ifade eder" diyenlerin görüşünü reddetmişlerdir. İbn Hâcib birinci görüşü müdafaa ederken, İmâm Fahruddîn Râzî de ikinci görüşü benimsemiştir.
Ehl-i tahkik ulemâdan bazılarına göre tekrar ifade eder. Fakat tekrar ifade etmediğine dair bir karine bulunduğu zaman, tekrar ifade etmediği anlaşılır. Hanefî imamlarından Aynî de bu görüştedir. Bu mevzudaki Müslim hadislerinin bazılarında bu ifadenin "kokulardım" şeklinde geçmesi, fiilinin tekrar ifade ettiğine ve Hz. Âişe'nin resûl-i Ekrem'i ihramdan önce birkaç defa kokulamış olduğuna bir karine teşkil etmektedir.[174]

Bazı Hükümler

1. İhrama girerken güzel koku sürünmek müstehabdır.Kokunun ihram halinde devam etmesi zarar vermez. İmâm Mâlik'in bir kavline göre ihrama girerken koku sürünmek haramdır. İkinci kavline göre fidye vermek icab eder.
Bu konuda Hanefî ulemâsından Bezlu'l-mechûd sahibi Halil Ahmed şunları söylüyor:
"Ulemanın büyük çoğunluğuna göre ise, ihrama girdikten sonra kokusu devam etse bile ihramdan önce vücûda koku sürünmek müstehabdır. Fakat elbiseye sürülen koku üzerinde görüş ayrılığı vardır. Şafiî ve Han-belî ulemasına göre ihramdan sonra kokusu devam etse bile, peştemala koku sürmekte bir sakınca yoktur. Hanefî ulemâsından İmâm Ebû Hanife ile İmâm Ebû Yûsuf, vücuda sürülen koku mevzuunda aynen Şafiî ve Hanbelî ulemâsı gibi düşünüyorlarsa da peştemala sürülen ve kokusu ihramdan sonra da devam eden misk hakkında kendilerinden iki görüş rivayet edilmiştir.
a. Böyle bir kokuyu sürünmek caiz değildir.

b. Bu konuda bedenle elbise arasında bir fark yoktur. Bu itibarla böyle bir kokuyu elbiseye sürünmek müstehabdır.
Hanefî imamlarından Muhammed'e göre ise, böyle bir kokuyu elbiseye veya bedene sürünmek mekruhtur.[175] İmâm Mâlik'in bir kavline göre, ihrama girerken koku sürünmek, haramdır. İkinci kavline göre, fidye vermek icâb eder. Mâlikî ulemâsı bu husustaki görüşlerini şu delillerle ispata çalışmışlardır:
a. Resûlullah (s.a.)'m koku süründükten sonra yıkandığını bildiren hadisler vardır.
b. Medineliler ihrama girerken koku sürünmezlerdi.
c. İhrama girerken koku sürünmek Peygamber (s.a.)'e mahsustur. Fakat diğer mezheplerin uleması bu delillerin hepsine ayrı ayrı itirazda bulunmuşlardır.[176]
2. Tıraştan sonra daha ihramda iken koku sürünmek helâldir.[177]

1746. ...Âişe (r.a.hâ)dan; demiştir ki: Rasûlullah (s.a.) ihrâmlı iken, (O'nun) saç ayrımındaki misk pırıltısını hâlâ görür gibiyim.[178]

Açıklama

Metinde geçen " =vebîs" kelimesi; parlaklık anlamına gelir. Maksat, misk'in maddesi değil, tesiri ve kokusudur. Ismailî'ye göre ise, bu kelime ile misk'in parıltısı kasdedilmiştir. îsmailî, bu ifadesiyle burada bu kelimeyle misk'in sadece kokusunun değil de, maddesinin de kasdedilmiş olduğunu söylemek istiyor.
Bu hadis-i şerif ihrama girerken koku sürünmenin müstehâb olduğunu ve bu kokunun tesirinin koku ve renginin ihramdan sonra da devam etmesinde bir sakınca bulunmadığını ifâde etmektedir. Nitekim bu konuda ulemânın büyük çoğunluğunun görüşü budur. İmâm Ebû Hanife, Ebû Yûsuf, Züfer, Şafiî, Ahmed, İshâk, Es-Sevrî ve el-Evzaî (r.a.) de bu görüştedir. Hz. Âişe, Sa'd b. Ebî Vakkâs, İbn Abbâs, el-Berâ b. Âzib, Enes b. Mâlik, Ebû Zer, el-Hasen b. Ali, İbnu'lHanefiyye, İbnu'z-Zübeyr, Ebû Sa'id el-Hudrî, Ömer b. Abdil-aziz, el-Esved, el-Kâsim, Salim, Hişâm b. Urve, Hârice b. Zeyd ve İbn Cüreyc gibi sahâbî ve tabiînden bazı ulemanın da aynı görüşte oldukları bilinmektedir. Hanefî fıkıh kitaplarından Bedrayiu's-Sanâyi isimli eserde

deniliyor ki: "İhrama girmek isteyen bir kimse, istediği kokuyu sürünebilir. İhramdan önce sürünmüş olduğu bu kokunun maddesi kalacak olsa bile, bir sakıncası olmaz. Nitekim İmâm Ebû Hanife ile Ebû Yûsuf da bu görüştedir. Önceleri İmâm Muhammed de bu görüşte idi. Fakat daha sonra bu görüşünden dönerek ihrama girerken, kokusu ihramdan sonra da devam edecek olan bir kokuyu sürünmenin mekruh olduğunu savunur oldu. Bu görüşünden dönüşünün sebebi kendisine sorulunca, "Ben böyle sürünmek için kokular hazırlayan bir topluma rastladım. Bu işin çirkinliğini anladım. Onun için ihramdan önce tesiri kalıcı olan bir koku sürünmenin mekruh olduğu kanaatine vardım" diye cevâp vermiştir."
Atâ, Sa'îd b. Cübeyr, İbn Şîrîn, Hasan el-Basrî, ez-Zühri (r.a.)gibi âlimler de ihrama girerken maddesi kalıcı bir kokuyu sürünmenin haram olduğunu söylemişlerdir. Ömer, Osman ve Abdullah b. Ömer (r.a.) de bu görüştedirler.
Mâliki ulemâsına göre ise, maddesi ihramdan sonra da kalıcı olan bir miski ihrama girerken sürünmek haramdır. İhrama girerken böyle bir kokuyu sürünen kimseye fidye lâzım gelir. Eğer ihramdan önce sürülen misk'in rengi ihramdan sonra da kalıcı ise, miski sürünen kimseye fidye lâzım gelip gelmeme konusunda Mâlikî ulemâsından iki görüş rivayet olunmuştur.
a. Kokusunun kalıcı olduğunu bile bile, misk sürünmek mekruhtur, sahibine fidye gerekmez.
b. Böyle bir kokuyu sürünen kimseye fidye lâzım gelir.
Mâlikî ulemâsı bu mevzudaki görüşlerinin doğruluğuna; "Peygamber (s.a.) Ci'râne'deyken yanına bir adam geldi. Bu zât umreye niyet etmişti. Saçını sakalını sarıya boyamış ve bir cübbe giymişti. "-Ya Resûlullah! Ben umreye niyet ettim. Halim gördüğün gibidir." dedi. Bunun üzerine Resûlullah (s.a.) "Üzerinden cübbeyi çıkar, sarı boyayı da yıka, haccetmiş olsan ne yapacak idiysen umrende de onu yap" buyurdu,"[179] anlamındaki hadis-i şerifle ileride gelecek olan (31) numaralı babın ihtiva ettiği hadis-i şerifleri delil gösterirler.
Mâlikî ulemâsı konumuzu teşkil eden hadis-i şerifi de "her ne kadar bu hadis-i şerifte Âişe (r.anha) Resûl-i ekrem'in başında misk gördüğünden bahsediyorsa da bu misk kokusu ihramdan sonra da kalıcı olan bir misk değildir. Bilâkis, kokusu bir anda kaybolup giden, bir miskdir. Yahutta Resûl-i Ekrem bu miski süründükten sonra yıkanmıştır," şeklinde te'vıl

etmişlerdir. Hadis-i şerifi bu şekilde te'vil ederken Buhârî'nin rivayet ettiği şu hadise dayanmışlardır. Hz. Âişe (r.anhâ) dedi ki: "Ben Resûlullah (s.a.)'a misk sürerdim. O da (gece) bütün hanımlarını dolaşırdı. Sabah olunca ihrama girerdi."[180] Yine Mâlikî ulemâsı diyorlar ki: "Bilindiği gibi bu hadis~i şerifte geçen "dolaşırdı" kelimesi "cima ederdi" anlamına-dır. Resûl-i Ekremin her cimâdan sonra yıkanmak sünnet-i seniyyesi idi. Bu. gerçekten hareket edildiği takdirde Resûl-i Ekrem'in geceleyin süründüğü misk'in maddesinden ve renginden bir iz kalmadığı anlaşılır.
Fakat Mâlikîlerin bu iddiaları yine Buhârînin rivayet ettiği; "Allah Ebû Abdirrahman'a merhamet etsin. Ben Resûl-i Ekrem'e misk sürerdim. O da (o gece)hammlarını dolaşırdı. Sabahleyin (üzerine sürdüğüm) miskin te'siri (daha) üzerinde iken ihrama girerdi."[181] anlamındaki hadis-i şerifle reddedilmiştir. Çünkü bu hadiste Resûl-i Ekrem'in ihrama girmeden önce süründüğü miskin te'sirinin devam ettiği açık bir şekilde ifade edilmektedir.
Her ne kadar Mâlikî ulemâsı "Buhari' nin bu hadisindeki cümleler yer değiştirmiştir; bu hadisin aslı, "Resûl-i Ekrem(s.a.)üzerinde misk kokusu var iken hanımlarını dolaşırdı, sonra ihrama girerdi" şeklinde idi" diyerek kendi görüşlerini savunmuşlarsa da, bu iddiaları, bu konuya ışık tutan hadislerin zahirî mânâlarına ve açık ifadelerine aykırı düştüğü gibi konumuzu teşkil eden Ebû Dâvûd hadisinin zahirine de ters düşmektedir! Aynı zamanda Nesâî'nin rivayet ettiği; "Resûlullah (s.a.)'ın saçlarım ayırdığı yerde sürdüğü güzel kokunun parlaklığını üç gün sonra bile gördüğüm olmuştur."[182] anlamındaki hadis-i şerifte konumuzu teşkil eden hadisin zahiri mânâsını desteklemektedir. Mâlikî ulemâsından bazıları da konumuzu teşkil eden Ebû Dâvûd hadisinde ve benzerlerinde geçen "misk parıltısı" sözünden maksadın, "Resûlullah (s.a.)'ın ihramdan önce süründüğü miskin kokusuz olan kalıntısı" olduğunu iddia etmişlerse de bunun, bu mevzudaki açık manâlı hadislerin ifâdeleri karşısında bir görüşten öteye gidemeyeceği gerekçesiyle reddedilmiştir.
Mâlikî ulemâsının dayandığı Buhârî hadisi ise, ulemânın büyük çoğunluğuna göre mensûhtur. Çünkü Buharî hadisinde söz konusu olan olay hicretin sekizinci senesinde Ci'râne'de vuku bulmuştur. Konumuzu teşkil eden hadiste anlatılan olay ise, hicretin onuncu senesinde Veda haccı'nda vuku bulmuştur.

Mâlikîlerin "İhrama girerken kokusu kalıcı olan bir misk sürünmek ancak Resûl-i Ekrem için caizdir. Bu cevaz Resûlullah (s.a.) ile birlikte Mekke'ye gitmek üzere yola çıkardık da ihrama gireceğimizde alınlarımıza güzel kokulu bir misk sürerdik. Yolda birimiz terleyince bu miskler (terle birlikte) yüzlerimize akardı. Peygamber (s.a.) de bunu gördüğü halde bundan nehyetmezdi" anlamındaki 1830 numaralı hadisle reddedilmiştir. Musannif Ebû Davud'un rivayet ettiği bu hadîs'e "bu durum kadınlara ait özel bir durumdur" diyerek itiraz edilemez. Çünkü ihrâmlı iken güzel koku sürünmenin haram olmasında kadınla erkek arasında bir fark yoktur.
Mâliki ulemâsının "Medinelilerin uygulaması da bizim görüşümüzü desteklemektedir. Ebû Dâvûd hadisi Medinelilerin uygulamasına aykırıdır," demeleri de isabetli değildir. Çünkü Nesâî'nin Süleyman b. Abdil-melik'den rivayet ettiği "ilim adamlarından bir topluluk hacca gitmişti. İçlerinde Kasım b. Muhammed, Hârice b. Zeyd, Abdullah b. Ömer'in iki oğlu Salim ve Abdullah, Ömer b. Abdilaziz, Ebu Bekr b. Abdirrah-mân b. el-hâris de vardı. Süleyman b. Abdilmelik onlara ifâza tavafından önce misk sürünmenin hükmünü sordu, hepsi de bunun yapılmasını istediler," mealindeki rivayet de onların bu görüşlerinin isabetsizliğini ortaya koymaktadır. Çünkü sözü geçen bu alimler hepsi de Medinelidir ve tabiûn ulemâsındandır.[183]

11. Baştaki Saçları Birbirine Tutturmak

1747. ...İbn Ömer'den; demiştir ki; Resülullah'(s.a.)'ı, (zamklı bir madde ile) başının saçlarını toplamış olduğu halde yüksek sesle telbiye ederken işittim. [184]

Açıklama

“telbîd" kelimesi saçları tozdan, topraktan ve benzeri şeylerden korumak maksadı, a yapışkan bir madde ile birbirine tutturmaktır.
Bu hadis-i şerif toz, toprak gibi zararlı maddelerden korunmak maksadıyla, günümüzdeki toka ve benzeri eşya ile saçları birbirine tutturmanın müstehab olduğuna delâlet etmektedir. İmâm Şafiî ve taraftarları bu görüşte olduğu gibi İmâm Ahmed de aynı görüştedir. Hanefî ve Mâliki ulemâsına

göre de saçları birleştirmek için kullanılan aletin başın dörtte birini örtmemesi şartıyla saçları birbirine tutturmak müstehabdır. Fakat saçları birbirine tutturmak maksadıyla başın en az dörtte birini örten bir aletin kullanılması haramdır. Böyle bir aleti bir gün veya daha fazla kullanan kimseye dem lâzım gelir. Bir günden daha az takacak olursa, sadaka-i fitır miktarınca sadaka vermesi lâzım gelir. Ancak bu durum erkek için söz konusudur. Kadının başının dörtte birini örtmesinde bir sakınca olmadığı gibi, başının tamamını örtmekle de mükelleftir.

İbn Battâl'ın Beyânına göre ulemânın büyük çoğunluğuna göre ihram esnasında saçlarını birbirine tutturan bir kimsenin ihramdan çıkarken saçını tıraş etmesi farzdır. Çünkü Resûl-i Ekrem'in uygulaması böyle olmuştur. Hz .Ömer el-Fârûk ile oğlu da halka bunu emretmişlerdir. Nitekim mezhep imamlarından İmâm Mâlik, Sevrî, Şafiî, Ahmed ve İshâk (r.a.) de bu görüştedirler. Sözü geçen ulemâya göre saçlarını örgü yapan veya bir yapıştırıcı ile başına yapıştıran kimse de aynı hükme tâbidir. Çünkü İbn Adiyy'in İbn Ömer'den rivayet ettiği bir hadise göre Peygamber (s.a.); "Kim ihrama girmek için başı(nın saçları)nı toplarsa (ihramdan çıkarken) saçlarım tıraş etmesi üzerine farz olur," buyurmuştur.

İmâm Ebû Hanife ve taraftarlarına göre ise, başı(nın saç!arı)m toplayan veya ören bir kimsenin saçlarını kısaltması yeterlidir. Tıraş olması şart değildir. Çünkü îbn Abbâs'ın, "başının saçlarını biribirine tutturan veya başına yapıştıran veya örgü yapan bir kimse eğer tıraş olmaya niyet etmişse tıraş olsun, eğer böyle bir niyeti yoksa muhayyerdir, dilerse tıraş olur, dilerse saçlarım kısaltmakla yetinir." dediği rivayet edilmiştir. Hanefî ulemâsına göre diğer mezhep ulemâsının bu konuda dayanmış oldukları İbn Ömer hadisi zayıftır. Çünkü senedinde Abdullah b. Râfi' vardır. Bu râvi zayıftır. Darekutnî bu râvi hakkında "sağlam değildir" ifadesini kullanmıştır. [185]

1748. ...İbn Ömer (r.a.)'dan rivayet edildiğine göre; Peygamber (s.a.) ihrama girerken başı(mn saçları)m bal ile toplamıştır.[186]

Açıklama

Saçları birbirine tutuşturarak bir araya toplamanın faydası, ihram esnasında saçların dağılmasını önlemek, toz toprak gibi insanı rahatsız edici kirlerden korumaktan ibarettir. Usûlü hadis ulemâsından İbn Salâh'a göre metinde geçen "asel = bal" kelimesinin yerinde "ğısl" kelimesinin olması lâzımdır. Yanlışlıkla "ğayn" harfinin noktası düştüğü için "asel" şekline sokulmuştur. Bilindiği gibi "asel" bal demektir. "ĞisI" ise vaktiyle sabun yerine kullanılan "hatmî" gibi temizlik maddelerine verilen bir isimdir. Hanefi ulemâsından Buharı Şârihi Bed-rûddîn Aynî de İbn Salâh'ın bu görüşüne katılmaktadır ki, kanaatimizce makul olan da budur. Çünkü bal saçların tozlanmasını kolaylaştırdığı gibi, sinekleri de başa konmaya davet eder.
Bununla beraber biz bu kelimeyi tercüme ederken metne sâdık kalarak "baİ" diye tercüme ettik.
Şurasını da ifade etmek isteriz ki İbn Salâh'ın ve Aynî'nin bu açıklamalarının "hac, saçların dağılması ve biribirine karışmasıdır"[187] anlamındaki hadise aykırı olduğu iddia edilemez. Çünkü Tirmizî'nin bu rivayetinde kasdedilen bütün süs eşyalarının terk edilmesidir. Saçları başa toplamak ise, süs değildir. Bu hadisle ilgili hükümler bir önceki hadiste geçmiştir.[188]

12. Hacda Kesilen Kurban

1749. ...İbn Abbâs'dan rivayet edildiğine göre, Resûlullah (s.a.) Hudeybiye yılında, hac kurbanları arasında bir de, Ebû Cehl'e ait olan ve başında gümüşten bir halka bulunan kurbanlık bir deve gönderdi. (Bu hadisin diğer râvisi) İbn Minhâl (bu cümleyi) "altından bir halka" diye nakletti. Nüfeylî' (buna bir de) "müşrikleri bununla öfkelendiriyordu." (cümlesini) ilâve etti. [189]

Açıklama

Hudeybiye, Harem sınırlan dışında, Mekke'nin kuzey-batısında ve Mekke'ye 15 kilometre uzaklıkta bir yerdir. Hicret'in altıncı senesinde müslümanlarla müşrikler arasında yapılan Hudeybiye sulhu burada akdedilmiştir. O sene Peygamber (s.a.) bir ağacın altında bütün sahâbilerinden ölünceye kadar savaşmak üzere söz aldı. Bu söze "Bey'atü'r-

rıdvân" adı verilir. Bu mevzu ile ilgili hadisler "cihâd" bölümünün 168 numaralı babında gelecektir.
Metinde geçen "hedy" hacda kesilen kurban demektir. Hedy vâcib olan temettü' ve Kıran haccı kurbanları yanında, nafile, ceza ve keffaret olarak kesilen kurbanları da içine alır. Kurbanda aranan şartlar hedyde de aranır. Hanefî mezhebine göre en az bir yaşındaki koyun ile altı ayını doldurup bir yaşındaki koyun gibi görünen toklu ve beş yaşını tamamlamış deve ile iki yaşım bitirmiş sığırlardan olur. Bunların erkek veya dişi olmaları fark etmez. Bezlu'l-mechûd sahibinin beyânına göre: "Bu hadis-i şerif hedyin sadece dişi develerden olmasını şart koşan" Şafiî (r.a.)'ın aleyhine ve hedyin hem erkek hem de dişi hayvanlardan olabileceğini söyleyen İmâm Mâlik'in ve Hanefîlerin lehine bir delildir. Hedyin her çeşidi Mekke'de kesilir. Ceza ve kefaret için kesilenler hariç, diğer hedy kurbanlarının etinden kesen de yiyebilir.
Hadis-i şerifte söz konusu edilen Ebû Cehl'e ait deve Bedr Muharebe-si'nde ganimet olarak müslümanların eline geçmiş ve ganimetlerin taksimi neticesinde Resûl-i Ekrem'in payına düşmüştü. Her ne kadar metinde bu devenin başında gümüşten bir halka bulunduğu ifade ediliyorsa da kül-cüz alakasıyla mecazen bu halkanın burnunda takılı olduğu ifade edilmek istenbiştir.
Bu deveyi kurbanlık olarak Resûl-i Ekrem'in Veda Haccı'nda göndermiş olduğuna dair Tirmizî'den bir rivayet varsa da, Ebu Davud'un bu haberi Tirmizi'nin rivayetine tercih edilmiştir.
Müşriklerin bu deveyi görünce kızmalarının sebebi kendilerine Bedr Savaşındaki yenilgilerini hatırlatmasıdır.[190]

Bazı Hükümler

1. Hedy kurbanr devenin dişisinden de erkeğinden de olabilir.
2. Az olmak şartıyla altın veya gümüş kırıntıları bulunan gemleri hayvanlara takmak caizdir.[191]

13. Sığırın Hedy Kurbanı Edilmesi

1750. ...Peygamber (s.a.)'in zevcesi Âişe (r.anha)'dan rivayet edildiğine göre, Resûlullah (s.a.) Veda Haccı'nda ailesi için bir sığır kestirmiştir.[192]

Açıklama

Kurbandan asıl maksat fakir ve gariblere ziyafet çekmek ve Allah'a olan kulluk borcunu, vermiş olduğu nimetle-
ri O'nun yolunda feda etmek suretiyle ödemektir. Bu ibâdette, fakir ve fukaranın karnını doyurmak demek olan İbrahimî şenliğe katılmanın ve nefsi cimrilik hastalığından kurtarmanın tadı ve saadeti, Allah'a kulluktaki sadakati nefsim onun yolunda feda etme derecesine kadar eren Hazreti İsmail'in hatırasını yaşama ve yaşatma mânâsı, ve "kim Allah'dan kor-karsa (Allah) ona bir (kurtuluş) çıkış yeri ihsan eder,"[193] âyetinin sırrına ermek vardır. Bu hikmete bağlı olarak Cenâb-ı Hak kıran veya temettü haccı yapmaya muvaffak olan kimselere bir şukrân borcu olarak kurban kesmeyi vâcib kılmıştır. Hayvanın boğazından kesilmesine "zebh", göğsünün üst tarafından kesilmesine de "nahr" denir. Koyun ve sığırlar zebh, develer ise nahr suretiyle boğazlanır. Metinde geçen “Nehara" kelimesi "göğsünün üst tarafından kesti" manasında kullanılmıştır.
Söz konusu olay Veda Haccı'nda vuku' bulmuştur. Bilindiği gibi Veda haccı, Peygamber efendimizin yaptığı ilk ve son hacdır ve hicretin onuncu yılı olaylarındandır. Hadis sarihlerinin verdiği bilgilere göre o sene Rasûl-i Ekrem'in yanında hanımları da bulunuyordu. Bu hacda Hz. Âişe aybaşı olmuştu. Rasûl-i Ekrem diğer yedi hanımının hepsine birden bir dişi sığır kurban etmekle yetindi.[194]

Bazı Hükümler

1. Bir sığırı yedi kişiye kadar ortak olarak kesmek caizdir. Ulemanın büyük çoğunluğu bu görüştedir. Süfyân es-Sevrî, Şafiî ve İmâm Ahmed de bu görüşü paylaşanlardandır. Sözü geçen ilim adamlarına göre bir sığırı veya deveyi yedi kişinin kurban etmesi caizdir. Ortaklardan bir kısmının bu hayvanı sadece ibâdet maksadıyla kesmek istemesi yanında, diğer bir kısmının da eti için kesmek istemesi zarar vermez.

Hanefî ulemâsına göre ise, bir deve veya sığırı yedi kişinin ortaklaşa kurban etmesinin caiz olabilmesi için ortakların hepsinin müslüman olması ve hepsinin de kurban niyetiyle kesmiş olması gerekir. Eğer içlerinde sırf et almak veya ticâret maksadıyla kesmek niyeti olan birisi varsa, hiç birinin kestiği kurban kabul olmaz.
Davûd-ı Zâhirî'ye ve bazı Mâlikî ulemâsına göre ise, ortaklık sadece nafile olan kurbanlar için câzidir, vâcib olan kurbanlar için caiz değildir.
İmâm Mâlik'in meşhur olan görüşüne göre, kurbanda ortaklık hiç bir şekilde caiz değildir. Ancak sahih hadisler İmâjm Mâlik (r.a.)'nın bu görüşünün isabetsizliğini açık bir şekilde ortaya koymaktadır.
Davar cinsinden bir hayvanın ortaklaşa kurban edilemeyeceği konusunda ise, ulemâ arasında görüş birliği vardır.[195]

1751. ...Ebû Hureyre (r.a.)'den rivayet edildiğine göre; Rasûlullah (s.a.) umre yapan zevceleri için, aralarında (ortaklaşa) olarak bir sığır kestirmişti.[196]

Açıklama

Sözü geçen hâdise Veda Haccında vuku' bulmuştur. Bir önceki hadis-i şerifin şerhinde de ifâde ettiğimiz gibi Ve
da Haccında Rasûl-i Ekrem'in yanında hanımları da bulunuyordu. "Şerif" denilen yere gelince Hz. Âişe'nin aybaşı olması üzerine Rasûl-i Ekrem O'na umreyi bırakmasını ve sadece "ifrâd haccı" ile yetinmesini emretti. Neticede hac farizası sona erdikten sonra Rasûl-i Ekrem, önce umreyi sonra da haccı yaparak temettü' haccın ifâsına muvaffak olan diğer hanımları için bu muvaffakiyetlerinin şükrânesi olmak üzere bir sığır kurban etmiştir. Hz. Âişe için de ayrı bir sığır kurban etmişse de, Hz. Âişe için kesilen bu kurban, diğerlerininki gibi bir şükür kurbanı değil, bir ceza kurbanıdır. Çünkü Hz. Âişe ayhali olması sebebiyle hacdan önce yapması gereken umreyi terketmişti. Hz. Âişe hac farizasını bitirdikten sonra, fahr-i kâinat efendimiz kayınbiraderi Abdurrahman'a "Hz. Âişe'nin Ten'imden ihrama girerek umre yapmak suretiyle kaçırmış olduğu umreyi kaza etmesine yardımcı olmasını" emretti. Hz. Âişe adına kesilen kurban kaçırmış olduğu bu umre sebebiyle kesilmiş bir ceza kurbanıdır. Müslim'in Câbir'den

nakletmiş olduğu bir hadiste bu hadise, şu manaya gelen lâfızlarla anlatılmaktadır: "Kurban bayramı günü Resûlullah (s.a.) Âişe namına bir sığır kesti."[197]
Hanefi ulemasının bu konudaki görüşleri böyledir.
Diğer mezhep ulemâsına göre ise, Hz. Âişe ayhali olması sebebiyle umreyi terk etmemiş sayılır. Çünkü Hz. Âişe'nin yapmaya niyetlendiği halde muvaffak olamadığı umre, hac amelleri arasına girmiştir. Neticede hac için yapmış olduğu tavaf aynı zamanda, ifâ edemediği umre için de geçerli olmuştur. Bu sebeple Resûl-i Ekrem (s.a.), Hz. Âişe ayhali olunca O'na hitaben, "Haccı bitirdiğin zaman hac için yapmış olduğun tavaf, kaçırmış olduğun umre için de geçerlidir," buyurmuştur. Bu durumda Hz. Âişe ifrâd haccı değil, kıran haccı yapmıştır. Ve O'nun adına Rasül-i Ekrem'in kesmiş olduğu kurban ceza kurbanı değil, şükür kurbanıdır.[198]

Bazı Hükümler

1. Temettü' haccı yapanlar için şükür kurbanı kesmek vcıbdır. Bu konuda ulema arasında görüş birliği vardır. Çünkü Allah Te'âla, Kur'ân-ı Kerîm'inde: "Emin olduğunuz vakit ise, kim hacca kadar umre ile fâidelenmek (sevaba girmek) isterse, kolayına gelen bir kurban(ı kesmek vâcib olur.)[199] buyurmuştur. Buhârî'nin rivayet ettiği bir hadis-i şerifte de "İbn Abbâs bana, temettü' haccı yapmamı ve temettü' haccından sonra da deve veya sığır veya koyun kesilmesini veya ortaklaşa olarak (deve vahut sığır) kesilmesini emretti," denilmektedir.[200]

14. (Kurbanlık Develere) Nişan Koymak

1752. ...İbn Abbâs (r.a.)'den rivayet edildiğine göre Resûlullah (s.a.) Zülhuleyfe'de Öğleyi kıldıktan sonra bir deve istemiş de onu hörgücünün sağ tarafından nişanlayıp, ondan kan akıtmış, boynuna da iki nalın takmıştır. (Daha) sonra da devesini getirip üzerine binince (deve) kendisini düzlüğe çıkarınca, (burada) hacca telbiye getirmiştir.[201]

Açıklama

Söz konusu hadise hicretin onuncu yılında Veda Haccında cereyan) etmiştir.Fahr-i kâinat Efendimiz o sene Zilkade'nin sona ermesine beş gün kala öğle namazını Medine mescidinde kıldıktan sonra büyük bir kafile ile yola çıkmıştır. İkindi vakti Zülhuleyfe'ye varınca orada konaklayıp geceyi de orada geçirmiştir. O gün orada sırasıyla ikindi, akşam, yatsı namazlarını ertesi gün de sabah ve Öğle namazlarını ikişer rekat olarak kılmıştır. Hadis-i şerifte Resûl-i Ekrem'in kıldığından bahsedilen öğle namazı yolculuğun ikinci gününde Zülhuleyfe'de seferi olarak kıldığı öğle namazıdır. Bu hadis-i şerifle, "Resûlullah (s.a.) Beydâd'da öğle namazını kıldıktan sonra umre ve hac için ihrama girdi. Daha sonra da devesine binerek Beydâ dağına tırmandı."[202] anlamındaki hadis arasında bir çelişki olduğu zannedilmemelidir. Çünkü Resûl-i Ekrem'in, o günkü öğle namazını Zülhuleyfe ile Beydâ'mn arasındaki sınırda kılmış olması mümkündür.

Metinde geçen “eş'are" kelimesi aslında, nişanlanmak, alâmet takmak; manasına gelir.

Burada maksat, devenin hörgücünü sağ tarafından bıçak veya sivri bir demirle çizerek kan akıtmaktır. Bu, o hayvanın Harem-i şerife gönderilecek bir kurban olduğuna alâmettir.

Başka hayvanlara karıştığında kolayca ayrılması, kaybolduğunda bulan kimsenin getirmesi için bunu yapmak Cumhûr'a göre meşrudur. Çünkü bununla bir şiâr-ı dinî ilan edilmektedir. Ancak İmâm-ı Ebû Hanife'ye göre bu nişan hayvana işkence verdiği için mekruhtur. İmâm Ebu Yûsuf ve Muhammed'e göre ise, bunda bir sakınca yoktur.[203]

"Bedene" kelimesi ise deve ve sığır cinsi için kullanılır. Yağlı ve iri olmalarından dolayı bu ismi almışlardır. Bu açıdan bakıldığı zaman bu ismin deve cinsi için daha uygun olduğu görülür.

Kurbanlığın boynuna nâhn takmaktan maksat harem-i şerifte bulunan fukaranın o nalınları giymeleridir. Bilindiği gibi nalın ayaklan yerin sertliğinden ve sıcaklığından koruduğu için Araplarca çok kıymetlidir. Bir nalını hediye etmek, bir binek hayvanı hediye etmek kadar makbuldür.

Bu bakımdan ulemânın büyük çoğunluğuna göre kurbanlığın boynuna bir çift nalın takmak meşrudur. Nalının tek olması bu müstehabı yerine getirmiş olmak için yeterli değildir. Süfyân-ı Sevrî'ye göre ise kurbanlığın boynuna takılan nalının çift olması şarttır. Ulemânın bir kısmına göre ise bir tek nalın

bile takmak yeterli olduğu gibi ayakkabı yapılmaya elverişli bir deri takmak da yeterlidir ve kurbanlığın boynuna nalın takmak, sırtına çul çekmekten daha faziletlidir.[204] Çünkü Allah teâla ve tekaddes hazretIeri'Kur'ân-ı Kerîm'de "Allah Ka'be'yi, o Beyt-i Harâm'ı, o haram olan ay(lar)ı, (Mekke'ye) hediye edilecek kurbanı ve onların boyunlarındaki gerdanlıkları insanlar(ın-din ve dünyaları) için bir nizâm yaptı"[205] buyuruyor. Şevkânî'nin beyânına göre "İmâm Mâlik'e ve rey (ictihad) taraftarlarına göre ise, "takılan bu pabuçlar hayvanı zayıflatacağından, kurbanlığın boynuna nalın takmak caiz değildir." Ancak ulemânın büyük çoğunluğu İmâm Mâlik'in ve rey taraftarlarının bu görüşünü sağlam hadislere aykırı olduğu gerekçesiyle reddetmişlerdir.[206] Ebû İsa, et-Tirmizî de bu konuda şunları söylemiştir: "Peygamber (s.a.)'in ashabından ve sonrakilerden ilim adamlarının ameli bu hadis üzeredir. Nişan konulması görüşündedirler. es-Sevrî, Şafiî, Ahmed ve İshâk'ın kavli de budur.
Veki' demiştir ki: "Rey taraftarlarının bu meseledeki sözüne iltifat etmeyin. Nişan koymak sünnet ve onların görüşleri bid'attir" Ebû's-Sâib'den, işittim; diyor ki: Vekî'nin yanında idik, Vekî rey taraftarlarından birine;
Resûlullah (s.a.) hedy kurbanına nişan koymuştur, Ebû Hanife ona müsle(tenkil) diyor" dedi. Adam: "İbrahim en-Nehâî'nin de nişan koymaya tenkil dediği kendisinden rivayet edilmiştir" dedi. Bunun üzerine Vekî'nin sert bir şekilde öfkelendiğini ve (o adama hitaben) şöyle dediğini gördüm: "Ben sana Rasûlullah (s.a.) buyurdu diyorum, sen ise, "İbrahim dedi" diyorsun. Habsedilmeyi ve bu sözünden geçinceye dek çıkmamayı nasıl da hak ediyorsun."[207]
Hanefî ulemâsından Şeyhülislâm Bürhâneddin el-merğınânî, Hanefî ulemâsının bu konudaki görüşlerini şöyle özetlemiştir: "Eğer kurbanlık nafile olarak kurban edilecekse ve temettü' veya kıran hacları için şükür kurbanı olarak boğazlanacaksa bunun boynuna nalın takılabilir. Fakat ceza kurbanı olarak kesilecekse takılmaz. Çünkü birincisinin sebebi ibâdet, ikincisinin sebebi ise cinayettir. İbâdet izhar edilmeye, cinayet ise, gizli kalmaya lâyıktır. İhsâr kurbanı da ikinci guruba dahildir."[208]
Metinde geçen "Hacca telbiye getirdi" sözünden maksat hac için ihrama girdi, yani niyet etti demektir. "Telbiye getirdi" tabiri hacca niyet ettiği manasında kullanıldığı gibi "Umreye niyet etti" anlamında da kullanılır.

Nitekim Müslim'in şu rivayetinde bu kelime her iki manada da kullanılmıştır: "Enes dedi ki: Ben Peygamber (s.a.)'i umre ile haccın ikisine birden "Umre ile hac için lebbeyk; umre ile hac için lebbeyk" derken işittim"[209] Nitekim bu kelime 1790 numaralı hadis-i şerifte de aynı manada kullanılmıştır.[210]

Bazı Hükümler

1. Hac veva umre için ihrama girecek olan bir kimsenin mıkattcn Harem-ı Şerife kurban göndermek ve kurbanlık bedenelerin (deve ve sığırların) sağ tarafını kanatarak nişanlamak meşrudur. İmâm Şafiî'ye ve Ahmed'e göre bu nişanı bedenenin sağ tarafına koymak daha faziletlidir. Nitekim Ebû Hasan'ın İbn Abbas'dan rivayet ettiği, "Peygamber (s.a.) (hayvanın) sağ tarafına işaret koydu."[211] mealindeki hadis-i şerifte bu görüşü desteklemektedir. İmâm Mâlik'e göre bedeneyi sol tarafından nişanlamak daha faziletlidir.
İmâm Ahmed'in de aynı görüşte olduğu rivayet edilmiştir. Bu iki imâmın bu mevzudaki delilleri ise, Ebû Hassan'ın İbn Abbas'dan rivayet ettiği "Resûlullah (s.a.) Zulhuleyfe'ye gelince devesinin sol tarafına işaret koydu. Kanı parmağıyla sildi,"[212] anlamındaki hadis ile, İmâm Mâlik'in, ibn Ömer'den rivayet ettiği; "Resül-i Ekrem (s.a.) Medine'den Harem-i şerife bir kurbanlık gönderdiği zaman onun sol tarafını kanatarak işaretlerdi, boynunada bir çift nalın takardı,"[213] anlamına gelen hadistir.
Hanefi imamlarından İmâm Ebû Yûsuf ile, İmâm Muhammed'e göre hacı adayı bu işareti kurbanlığın sağına ve soluna koymakta muhayyerdir. Nâfi rivayet ettiği "İbn Ömer (r.a.) kurbanlığın sağına mı yoksa soluna mı işaret koyduğuna önem vermezdi",[214] anlamındaki hadis-i şerif de İmâ-meyn'in bu görüşünü desteklemektedir. Şafiî ulemâsından Hattâbî de İmâ-meyn'in bu görüşünü paylaşmaktadır.
Bazılarında "Resül-i Ekrem (s.a.)'in genellikle süngü sağ elinde olurdu ve karşısından gelen hayvanı sol tarafından işaretlerdi. Ondan sonra gelen hayvanın sağ tarafını işaretlemek daha kolayına geldiği için onun da sağ tarafını işaretlerdi."[215]

Bütün bunlar ulemânın büyük çoğunluğuna göre Mekke'ye sevk edilen kurbanlık deve ve sığırları kanatarak işaretlemenin meşru olduğunu gösterir. Her ne kadar İmâm Ebû Hanife (r.a.) bunu mekruh görmüşse de, onun mekruh gördüğü mesele kendi zamanındaki kimselerin, hayvanların sırtını çizerken mübalağa göstermeleri ve merhametsiz davranmalarıyla ilgilidir.
İmâm Mâlik "Eğer sığırın hörgücü varsa ona da işaret konur. Hör-gücü yoksa konmaz" demiştir. Koyuna işaret koymanın caiz olmadığına dair ulemâ arasında görüş birliği vardır. Çünkü koyun hem zayıftır, hem de vücûdu kıllarla kaplıdır.
2. Mekke'ye sevk edilen kurbanlık develerin boynuna nalın, veya deri yahut ip takmak müstehabdır. Ulemânın büyük çoğunluğuna göre sığır ve koyunlar da bu konuda aynı hükme tâbidir. Çünkü bu mevzuda rivayet edilen sahih hadisler bu gerçeği açıkça ifade etmektedirler. Ancak Hanefî ulemâsına göre koyunun boynuna nalın veya benzeri şeyler takmak sünnet değildir. İmâm Mâlik'in meşhur olan mezhebine göre ise mekruhtur.
3. Hacca binitli olarak gitmek yürüyerek gitmekten daha faziletlidir.
4. İhrama vasıtaya bindikten sonra girmek müstehabdır.[216]

1753. ...Şu (önceki) hadis (yani) Ebu'l-Velîd (hadisi) Şu'be'den de (rivayet edildi. Ancak bu hadisin râvisi) "kanı eliyle sildi" ifadesini kullandı.
Ebû Dâvûd dedi ki: Bu hadisi Hemmâm da rivayet etti. (Ve); "kanı ondan parmağıyla sildi" ifadesini kullandı. Bu (hadis) sadece Basrahların rivayet ettiği hadislerdendir.[217]

Açıklama

Görüldüğü gibi Müsedded'in Yahya vasıtasıyla Şu'be'den rivayet ettiği bu hadis, bir önceki hadisin aynısıdır.Şu farkla ki "Ondan kam sildi" tâbiri yerine burada "kanı eliyle sildi" tâbiri bulunmaktadır. Bu hadisi rivayet eden diğer bir râvi de Hemmâm'dır. Onun rivayetinde bu cümle "kanı ondan parmağıyla sildi" şeklinde geçmektedir. Bilindiği gibi böyle sadece bir şehir halkının rivayet ettiği hadislere Ferdi nısbî, başka bir deyişle "garib hadis" adı verilir.[218]

1754. ...el-Misver b. Mahreme ile Mervân'dan; demişlerdir ki: Resûlullah (s.a.) Hudeybiye (müsalahası) yılında (umre için Medine'den yola) çıkıp da Zulhuleyfe'ye vardığında kurbanlığın boynuna gerdanlık taktı (sonra) işaretledi ve ihrama girdi.[219]

Açıklama

Daha önce de ifade ettiğimiz gibi Hudeybiye barışı hicretin altıncı senesinde müslümanlarla, Mekkeli müşrikler arasında Mekke'nin varoşlarındaki Hudeybiye'de yapılmıştır. Bu senede Hz. Peygamber (s.a.) Zilkade ayının başında 1500 kadar ashâbıyla Mekke'ye doğru yola çıktı, yanında 70 kurbanlık deve bulunuyordu. Ashâb-ı kiramın yanında bulunan develerin sayısı ise, yedi'yüze ulaşıyordu.
Dârekutnî'nin rivayetinde ise, "Peygamber (s.a.)'in yanında Hudeybiye Barış gününde 700 kişi için 70 kurbanlık deve bulunduğu" kaydedilmektedir. Buharı ve Nesâî'nin rivayetlerinde Resûl-i Ekrem (s.a.)'in yanında bulunan sahâbi sayısının bin küsur olduğu kaydedilirken bazı rivayetlerde de 1400 sahâbi olduğu ifade edilmektedir.
Bir önceki hadis-i şerifin şerhinde genişçe açıkladığımız gibi "Hedyi nişanlamak" kurban edilmek üzere Mekke'ye gönderilen hayvana belirleyici bir işaret yapmaktır. Meselâ devenin hörgüçlerinden birini biraz keserek bu nişan yapılabilir. Bu, o hayvanın başkalarına karışması ve kaybolması halinde kurbanlık olduğunu belirtmek içindir. Bu şekildeki bir hayvanı, vebalinden korktuğu için hırsız görürse çalmaz. Ulemânın büyük çoğunluğu kurbanlık olan hayvana işaret koymayı meşru görürler. Bunu caiz görmeyenler var ise de aslında onlar, işaret koymayı değil işaret koyarken aşırı gidip hayvana işkence yapılmasını caiz görmemişlerdir. Bu hadis-i şerif, mürseldir. Çünkü birinci râvisi Misver, her ne kadar sahabî ise de Hudeybiye yılında henüz dört yaşında idi. İkinci râvisi Mervân'm ise, sahâbîliği yoktur.
Bilindiği gibi muhaddislerin ekseriyyetine göre mürsel hadis zayıftn, delil olma niteliği yoktur. Şafiî ulemasından, İmâm Nevevî bu konuda şunları söylüyor: "Hadisçilerin büyük çoğunluğuna, fıkıh ve usul alimlerinin bir çoğuna göre mürsel hadis zayıftır."[220] İmâm Müslim de "Bizim asıl görüşümüze ; ve haberler ilmi ustalarının görüşüne göre, mürsel rivayetler

hüccet değildir.”[221] diyerek İmâm Nevevî ile aynı görüşte olduğunu ortaya koymuştur.
İmâm Ebû Harîife'ye, meşhur olan bir rivayete göre İmâm Mâlik'e ve Ahmed b. HanbePe göre, mürsel hadisle kayıtsız şartsız amel edilebilir. Bunlara tâbi, hadis, fıkıh ve usûl alimleri de aynı görüşü benimsemişlerdir. Delilleri ise, "İnsanların en hayırlısı yaşadığım devirde yaşayanlardır, sonra onları ta'kib eden (tâbî)ler, sonra da onları ta'kib edenler (tebeuttâ-biîn) gelir,"[222] anlamındaki hadisi-i şeriftir.
İmâm Şafiî'ye göre ise, âdıd (onu destekleyen başka) bir rivayetle kuvvet kazanması halinde mürsel hadisle amel etmek caizdir.[223]

1755. ...Âişe (r.anha) dan rivayet edildiğine göre Resûlullah (s.a.) (Beyt-i şerife) boynunda nişan takılı bir koyun göndermiştir.[224]

Açıklama

Beyt-i şerife gönderilen hayvanın boynuna kurbanlık olduğunu gösteren bir nişan takmaya "taklîd" denir. Esasen taklid, "kılâde yani gerdanlık takmak" demektir. Hayvanın boynuna alâmet olmak üzere, bükülmüş ip, deri parçası gibi bir tasma takmak ulemânın büyük çoğunluğuna göre sünnettir. Ancak nişanın nalın gibi küçük baş hayvanlara zor gelecek ve onları zayıflatacak derecede ağır bir tasma olmamasına dikkat etmek gerekir.
İbn Hacer el-Askalânî'nin Fethu'l-Bârî'deki beyânına göre İbnu'l-Münzir, "İmâm Mâlik ile rey taraftarları, kurban edilmek üzere Harem-i şerife sevk edilen koyunların boynuna ne şekilde olursa olsun tasma takmanın caiz olmadığı görüşünde olduklarını" söylemiştir. Yine İbnu'l-Münzir'in ifadesine göre, bu konuda İmâm Mâlik'e ve rey taraftarlarına muhalif olan ilim adamları da "Öyle zannediyoruz ki bu hadis İmâm Mâ-lik'in ve rey taraftarlarının eline ulaşmamıştır. Şayet bu hadis onların eline ulaşmış olsaydı bu hükme varmayacaklardı. Çünkü bunların "Tasma koyuna ağır gelir ve onu zayıflatır" demekten başka bir delilleri yoktur, bu ise çok zayıf ve geçersiz bir delildir" demektedirler.
Hanefî ulemâsından el-Aynî ise, bu konuda şunları söyler: İmâm Şafiî bu hadisin Mekke'ye gönderilen kurbanlık koyunun boynuna tasma takılabileceğine dair bir delil olduğunu söylüyor. İmâm Ahmed, İshâk, Ebû

Sevr ve İbn Habib de bu görüştedir. İmâm Mâlik ile Ebû Hanife (r.a.) koyunu zayıflatacağı gerekçesiyle kurbanlık koyuna tasma takılamayacağına hükmetmişlerdir. Bu konuda Ebû Ömer de şunları söylemiştir: "Kurbanlık koyunun boynuna tasma takmayı caiz görmeyenler, Resûl-i Ekrem'in (s.a.) hayatında bir kerre hac yaptığını onda da hiç bir koyuna tasma takmadığını iddia ederek, Buhârî'nin Resûlullah (s.a.)'m kurbanlık koyunlara tasma taktığına dair olan hadisim kabul etmiyorlar ve "Hz. Âişe'nin böyle bir hadis rivayet ettiğini, Hz. Âişe'nin yakınlarından bilen bir kimse yoktur" diyerek reddediyorlar. Bazıları da İmâm Mâlik ile rey taraftarlarının görüşlerini tenkid ederek; "konumuzu teşkil eden Ebû Dâ-vûd hadisinin onların yanıldıklarını gösteren en büyük delil olduğunu, çünkü bu hadisin Resûl-i Ekrem'in (s.a.) kurbanı ihrama girmeden önce gönderdiğini ve ihrama girmeden bulunduğu yerde kaldığını açıkça ifâde ettiğini, Resûl-i Ekrem (s.a.)'in davranışları arasında bir çelişkinin düşünülemeyeceğini, bir zaman yaptığı işi daha sonra terketmesinin o işin neshedildiği anlamına gelemeyeceğini, kaldı ki Resûl-i Ekrem (s.a.)'in hac ettiği sene Beyt-i şerife gönderdiği kurbanlar arasında koyun bulunmadığını iddia eden tek bir sahâbînin bile bulunmadığını binâenaleyh İmâm-ı Mâlik ve rey taraftarının iddialarına mesned olacak bir delilin bile mevcûd olmadığını" söylemişlerdir.
el-Aynî bu konudaki görüşleri bu şekilde özetledikten sonra kendi görüşlerini de şöyle ifade ediyor:
Bu hadis-i şerifte Resûl-i Ekrem (s!a.)'in Beyt-i şerife gönderdiğinden bahsedilen kurbanlık koyun hacla veya umre ile ilgili bir kurban değildir. Resûl-i Ekrem (s.a.)'in bu kurbanlığı gönderdikten sonra orada ihrama girmeden kalmış olması, bu kurbanlık koyunların hac veya umre ile ilgili olarak Beyt-i şerife gönderilen bir kurbanlık olmadığını gösterir. Bunun aksini ifade eden hiç bir rivayete rastlamak mümkün değildir.
"Resûl-i Ekrem'in (s.a.) davranışları arasında bir çelişki düşünülemeyeceğini" söyleyerek İmâm Mâlik ile rey taraftarlarının görüşlerini tenkid etmek de doğru değildir. Çünkü çelişki iki delil arasında olur. Bu konuda ise sadece Resûl-i Ekrem (s.a.)'in gönderdiği koyunun ihrama girerken Beyt-i şerife gönderilen hedy kurbanı olmadığına dair bir delil vardır, aksini isbat eden bir delil yoktur. Binâenaleyh burada iki delil arasında tearuz söz konusu değildir. Ebû Ömer'in, İmâm Mâlik'i ve rey taftarlarını tenkid maksadıyla "Resûl-i Ekrem'in (s.a.) hac ettiği sene Beyt-i

şerife gönderdiği kurbanlar arasında koyun bulunmadığını iddia eden tek bir sahâbinin bile bulunmadığım" söylemesi de isabetsizdir. Çünkü "Resûl-i Ekrem (s.a.)'in hac için ihrama girerken Beyt-i şerife kurbanlık koyun gönderdiğini iddia eden bir kimse var mıdır?" diyerek bu idiayı reddetmek mümkündür. Yine Ebu Ömer, "Hanefîlerin koyunun hedy kurbanı olamayacağını iddia ettiklerini binâenaleyh konumuzu teşkil eden hadisin bu açıdan da Hanefîlerin aleyhine olduğunu" iddia etmektedir. Gerçekte ise, bütün Hanefî kitapları koyunun hedy kurbanı olarak Kabe'ye sevk edebileceğine dair ifâdelerle doludur.
Hanefîlere göre koyun hedy kurbanı olur, fakat boynuna tasma takılamaz. Çünkü müslüman cemiyeti ve cemaati arasında böyle bir uygulama görülmemiştir. Şayet Peygamber (s.a.)'in böyle bir tatbikatı olsaydı, müslümanlar onu terk etmezlerdi. Yine Hanefî ulemâsına göre konumuzu teşkil eden hadis ferd hadisi denilen zayıf hadislerdendir. Çünkü bu hadisi Esved'den başka rivayet eden olmamıştır. Mebsût sahibi Serahsî'ye göre "bu hadis şâz(= sahih hadislere aykırı)dır.[225] Ancak her ne kadar Serah-sî böyle demişse de, ferd hadislerin râvileri, zabtı tam ve sika (güvenilir) iseler, tek basına rivayetleri kimseye aykırı düşmemişse sahihdir.
Bu sebebledir ki İmâm Tîrmizî bu hadisle ilgili olarak şunları söylemiştir: "Bu hadis hasen-sahihdir. Peygamber (s.a.)'in ashabından ve sonrakilerden bazı ilim adamlarının ameli bu hadis üzerinedir. Davarın da boynuna tasma geçirilmesi görüşündedir."[226]

15. Hedy'in Değiştirilmesi (Caiz Midir?)

1756. ...Abdullah (b.Ömer)'den; demiştir ki: Ömer b. el-Hattab, buhtî (denilen türden bir deveyi Beyt-i şerife) gönder(me"k üzere işaretlemişti. Bu deveyi üç yüz dinara satın almıştı. Peygamber (s.a.)'e gelip;
Ey Allah'ın Resulü ben bir buhtîyi (Beyt-i şerife) gönder(mek üzere işâretlemiş)dim. Ona karşılık olarak bana üçyüz dînar teklif edildi. Onu satıp da parasıyla başka (kurbanlık) develer satın alabilir miyim? dedi. (Resûl-i Ekrem de:)
"Hayır, kurban et onu!" buyurdu.[227]
Ebû Dâvûd dedi ki: (Resûlullah (s.a.)'ın bu (hükmü)nün sebebi (Hz. Ömer'in) onu işaretlemiş olmasıydı.[228]

Açıklama

Metinde geçen Buhtî kelimesi Arap ve Acem develerin-den doğma melez deve anlamına gelir. Buhtunnasır'a nisbet edilerek bu ismi almıştır. Uzun boyunlu olmakla tanınır.
Bu hadis-i şerif Beyt-i şerife kurbanlık olarak gönderilmek üzere işaretlenen bir kurbanlığın yerine bir başka kurbanlık göndermenin caiz olmadığım ifade etmektedir. Bu mevzuda ulema farklı görüşlere sahiptir:
1. Hanefî ulemâsına göre, eğer Kabe'ye gönderilmek istenen bu kurbanlık hayvan nafile olarak gönderilmek isteniyorsa bunun yerine başka bir kurbanlık göndermek asla caiz değildir. Çünkü o kurbanlık daha satın alındığı andan itibaren vâcib bir kurbanlık olarak belirlenmiş olur. Bu belirlenme sebebiyle tfe bir daha başka kurbanla değiştirilemez. Fakat bir vacibi yerine getirmek üzere alınan bir kurbanı başka bir kurbanla değiştirmekte bir sakınca yoktur. Bununla beraber değiştirmemek daha faziletlidir. Nitekim Hanefî ulemâsından İbnu'l-Hûman Fethu'l-Kadîr isimli meşhur eserinde bu konuyla ilgili görüşlerini şöyle dile getiriyor:
"Eğer bir kimse kurbanlık bir deveyi temettü haccında kurban etmek için almış da sonra buna altı kişi daha ortak olmaya kalkışmışsa bu kişilerin söz konusu kurbanı ortaklaşa kesmeleri caiz değildir. Çünkü bu kurbanlığı tek başına kesmek önce, satın alan adam üzerine vâcib olmuştur. Bir hisseyi temettü kurbanı, geriye kalan altı hisseyi de kendisi üzerine kendisinin vâcib kıldığı bir kurban olarak kesmesi gerekir. Eğer bu kurbanı altı kişiyi de ortak ederek kesecek olursa o zaman o altı hissenin fiatını tasadduk etmesi gerekir."
2. Mâlikîlere göre ise bu kurbanlık işaretlenmiş ve boynuna bir tasma (ip) takılmış ise, veya özellikle o kurbanın kesileceği nezredilmişse, değiştirilmesi caiz değildir. Aksi halde değiştirilmesinde herhangi bir sakınca yoktur.
3. Şafiî ulemâsına göre ise, belirlenmiş nezir kurbanının dışında her kurban değiştirilebilir. Çünkü insanın kendi malı üzerinde tasarruf hakkı vardır. Binâenaleyh bir hayvanın hedy kurbanı olarak işaretlenmesi veya boynuna bir gerdanlık takılmış olması o hayvanı o kimsenin mülkiyetinden çıkarmaz ve üzerindeki tasarruf hakkını kaldırmaz. Fakat "özellikle bu hayvanı, hedy kurbanı olarak boğazlamayı üzerime vâcib kıldım ve nezrettim" gibi bir

sözle nezirde bulunacak olursa, artık o kurban kendi mülkiyetinde çıkmış ve fakirlerin mülkü haline gelmiş olur ki, değiştirmesi caiz değildir.
4. Hanbelilere göre ise, bir kimse bir hayvanı gerek sözle, gerekse işaretle veya boynuna gerdanlık takmak suretiyle işaretleyerek onu hedy kurbanı olarak göndermeye niyet edecek olursa, daha iyisiyle değiştirmek câzidir. Fakat onu yukarıda açıklanan şekillerden biriyle kendi üzerine vacib kılmadan kurban etmeye niyetlenecek olursa, böyle bir kurbanı değiştirmesinde bir sakınca olmadığı gibi bu kurbanı kesmekten vazgeçmesinde de bir sakınca yoktur.[229]

16. Hedy Kurbanını Gönderdiği Halde Memleketinde Kalan Kimsenin Durumu

1757. ...Âişe (r.anha)'den; demiştir ki: Ben Resûlullah (s.a.)'uı develerinin gerdanlıklarını ellerimle ördüm, sonra o develeri işaretledi, boyunlarına gerdanlık taktı ve Beyt-i şerife gönderdi. (Kendisi de) Medine'de kaldı, ama (bununla) kendisine helâl olan hiç bir şey haram olmadı.[230]

Açıklama

"Kalâid" kelimesi "gerdanlık" anlamına gelen "kılâde" kelimesinin çoğuludur. “Budn" kelimesi "deve" manasına gelen "bedene" kelimesinin çoğuludur.
Resûl-i Ekrem (s.a.) bu kurbanlık develeri hicretin dokuzuncu yılında Hz. Ebû Bekir'le göndermiştir.
Bu hadis-i şerif vürûd sebebi ile birlikte Buhârî'de şu şekildedir: Amre bint Abdir rahman 'in rivayet ettiğine göre Ziyad b. Ebî Süfyân, Hz. Âişe'ye hitaben bir mektup yazarak Abdullah b. Abbas'ın, "Kim Kabe'ye bir kurbanlık gönderirse, artık bu kurban kesilinceye kadar bir ihramlı için haram olan şeyler o kimseye de haram olur." dediğini bildirmiş ve bu sözün doğru olup olmadığını sormuştu. Bunun üzerine Hz. Âişe de şöyle buyurdu: "(Mesele) İbn Abbâs'ın dediği gibi değildir. Ben ResûîulIah'ın kurban(lar)ının gerdanlıklarını, kendi elimle ördüm. Resîullah da onu kendi elleriyle o kurbanlığın boynuna taktı sonra da onu babamla (Beyt-i şerife)

gönderdi. Resûl-i Ekrem (s.a.)'e kurbanlığı göndermeden önce helal olan şeylerin hepsi deve kesilinceye kadar yine helâl olarak kaldı."[231]

Hanefî imamlarından Tahâvî; "Beyt-i şerife kurbanlık gönderip te memleketinde kalan bir kimseye, elbiselerinden soyunması ve ihrama giren bir kimseye yasak olan hareketlerden kaçınması gerekmediğini, ancak hac ve umre için ihrama girdiği zaman bu yasaklara riâyet etmesi lâzım geldiğini" iddia eden ilim adamlarının dayandıkları delilleri göstermek için bu hadisi on sekiz senedle rivayet etmiştir.

Nitekim sahabenin büyük çoğunluğu ile Hanefi ulemâsı, İmâm Mâlik, Evzaî, Sevrî, Şafiî ve İmâm Ahmed de Hz. Âişe'nin görüşündedirler. Başta İbn Abbas olmak üzere Hz. Ömer, Ali, en-Nehâî, Atâ ve İbn Sîrîn'e göre ise, kurbanlığı harem-i şerife gönderen bir kimsenin ona gerdanlık taktığı andan itibaren elbiselerinden soyunarak ihrama girmesi ve bir ihramlı için söz konusu olan bütün yasaklardan kaçınması gerekir. Delilleri ise, Câbir b. Abdullah'ın rivayet etmiş olduğu şu hadis-i şeriftir: "bir gün Peygamber (s.a.)'in yanında oturuyordum. Birden bire gömleğini yakasından yırtarak ayaklarından çıkarıp attı. Topluluk ise Peygamber (s.a.)'e bakıyordu. Bunun üzerine şöyle buyurdu: "Bugün ben (Beyt-i şerife) göndereceğim kurbanlıklara gerdanlık takmak ve onları falanca suyun yanında işaretlemekle emrolunmuştum. Fakat unutarak gömleğimi giyinmişim. Ben gömleğimi hiç bir zaman baş tarafından soyunmam. Onun için böyle ayak tarafından çıkarıp attım."[232] Lâkin bu hadisin râvilerin-den olan İbn Ebî Lebibe; bu hadisi Abdülmelik b. Câbir'den rivayet eden tek kişidir. Bu râvinin tek başına rivayet ettiği hadisler ulemâya göre deli! niteliği taşımaktan uzaktır. Bu bakımdan bu hadis zayıftır. Hz. Âişe hadisi karşısında bir hükmü yoktur. Çünkü onu rivayet eden kişiler güvenilir kişilerdir. İmâm Tahâvî bu iki hadisle ilgili olarak şunları söylemiştir: Hz. Âişe hadîsinin senedinin sahih olduğunda ulemâ ittifak etmiştir. Fakat Câbir b. Abdullah'ın rivayet ettiği hadis böyle değildir. Çünkü onu rivayet eden râviler itimad ve güven noktasından Hz. Âişe hadisini rivayet eden kimselere nisbetle daha aşağıdırlar. Fakat Mecmau'z-zevâid'de bu hadisin Ahmed b. Hanbel'in Müsned'indeki senedinin sağlam olduğu kaydedilmiştir. Atâ b. Yesâr'dan rivayet edilen bir hadis-i şerifte de böyle deniyor: "Peygamber (s.a.) birgün otururken birdenbire elbisesini yırtıp attı ve şöyle buyurdu: "-Gerçekten ben bugün nişanlanmış bir kurbanlık

göndermeyi vadetmiştim."[233] Bu hadisin de senedi sahihtir. Öyleyse az önce geçen, Câbir b. Abdillah hadisi için "bu hadisin aslı yoktur" demek doğru değildir. Sâ'id b. el-Müseyyeb'den rivayet edilen; "Kim bir kurbanın boynuna gerdanlık takarak Hareme gönderir de kendisi onunla birlikte yola çıkmaz, kendi memleketinde kalırsa, ihrâmlı için haram olan şeyler ona haram olmaz. Ancak Müzdelİfe gecesinde kadınlara yaklaşmak haram olur" anlamındaki habere gelince, bu haberde ihrâmlı için haram olan şeylerin, Beyt-i şerife kurbanlık gönderip de, hac yolculuğuna çıkmayan kimse için de haram olacağına dâir bir delâlet yoktur. Mevzûmuzu teşkil eden Ebû Dâvûd hadisi ise ihrâmlı için haram olan şeylerin, Beyt-i şerife kurbanlık gönderen bir kimse için de haram olmasını kesinlikle reddetmektedir.[234]

Bazı Hükümler

1. Hac yapmak niyetinde olmayan bir kimsenin Mekke'nin fakirlerine hediye olmak üzere kurbanlık göndermesi müstehâbdır. Bu kurbana 'hedy kurbanı' denir.
2. Bir kimsenin hedy kurbanım kendi memleketinde iken işaretlemesi ve boynuna gerdanlık takması müstehâbdır. Ancak hac veya umre yapmak isteyen kimsenin kurbanlığı işaretlemeyi ve boynuna gerdanlık takmayı mîkate kadar te'hir etmesi müstehâbdır.
3. Hedy'e gerdanlık örmek müstehâbdır.
4. İhrâmlıya yasak olan şeyler, Beyt-i şerife kurbanlık gönderen kimseler için yasak değildir.[235]

1758. ...Urve ile Amre bint Abdirrahman'dan rivayet edildiğine göre Âişe (r.anhâ.) (şöyle) buyurmuştur: Rasûlullah (s.a.) Medine'den (Beyt-i Şerife) kurbanlık gönderirdi. Kurbanlığının gerdanlığım da ben örerdim. (Kurbanlığı gönderdikten) sonra ihrama giren kimsenin sakınacağı şey(ler)den sakınmazdı.[236]

1759. ...Mü'minlerin annesi (Âişe) dedi ki: Resûlullah (s.a.) (Beyt-i Şerife) kurbanlık gönderdi, (o kurbanın) gerdanlığını da yanımda bulunan (renkli)

yün(ler)den ben ördüm. Sonra aramızda ihrâmsız olarak kaldı. (İhrâmsız bir) erkeğin ailesine yaklaştığı gibi (ailesine) yaklaşırdı.[237]

Açıklama

Bu hadis-i şerifte Hz. Peygamberdin kendi hedyinin boğazına taktığı iplerin renkli yünlerden örüldüğü ifâde edilmektedir. Bu bakımdan ulemânın büyük çoğunluğu "Beyt-i Şerife gönderilen kurbanların boynuna takılan iplerin renkli yünlerden örülmesinin müstehab. olduğuna" hükmetmişlerdir. Ancak İmâm Mâlik ile Rabıa, hayvanın boynunu sıkma ve eziyet verme tehlikesi olduğu için yünden örülen ip takılmasını uygun görmemişler ve otlardan örülen ip takmayı daha uygun bulmuşlardır. Ancak konumuzu teşkil eden hadis-i şerif, bu ikinci görüşü hükümsüz kılmaktadır.
Hattâbî'nin beyânınagöre İmâm Mâlik'e ve Şafiî'ye göre kendisi memleketinde kaldığı halde Beyt-i Şerife kurbanlık gönderen bir kimse kurbanlığın boynuna gerdanlık takınca ihrama girmiş sayılmaz.
Süfyân es-Sevrî, Ahmed b. Hanbel ve İshâk'a göre ise, hac etmek niyetinde olan bir kimsenin Beyt-i şerife göndereceği kurbanlığın boynuna gerdanlığı takar takmaz ihrama girmesi ve ihramhnın kaçındığı bütün yasaklardan kaçınması gerekir.
Rey taraftarlarına göre ise, bir kimsenin Beyt-i şerife gönderdiği kurbanın boynuna gerdanlığı takdığı andan itibaren ihrama girmesi vâcib olur. Eğer hac veya umre yapmak niyetinde değil idiyse, ikisinden birine niyet etmekte muhayyerdir. Nitekim İbn Ömer'in de "hedyine gerdanlık takan bir kimse ihrama girmiş sayılır," dediği rivayet olunur. Atâ'nın da aynı görüşte olduğu rivayet edilmiştir.[238]
Bu konudaki Hanefî ulemâsının görüşünü Bezlu'l-mechûd sahibi de Hidâye'den naklen şöyle anlatıyor: "Kim bir deveye veya sığıra nafile, nezir veya ceza kurbanı olmak üzere gerdanlık takar ve hac niyetiyle onunla birlikte yola çıkacak Jolursa? o andan itibaren ihrama girmiş sayılır. Çünkü Beyt-i Şerife kurbanlık göndermek telbiye anlamına gelir. Telbiyeyi ise, ancak hacca veya umreye niyet eden kimse getirir. Bilindiği gibi telbiye icabet izharında bulunmak demektir. İcabet izharında bulunmak, dil ile olabileceği gibi fiil ile de olabilir. Fiil veya kavi ile birlikte niyette bulunacak olursa ihrama girilmiş olur. Niyetin söz veya fiil ile birlikte

bulunması şartı, ihramın özelliklerindendir." İbnu'l-Hümâm Hidâye yazarının sözünü açıklarken şunları söylüyor: "Beyt-i Şerife kurbanlık sevk eden bir kimsenin ihrama girmiş sayılabilmesi için şu üç şartın bulunması gerekir: **1.** Hac veya umre ibâdeti için niyet etmiş olmak, **2.** Kurbanlıkla birlikte hac için yola çıkmış olmak. **3.** Kurbanlığın boynuna gerdanlık takmak."[239]

Netice olarak Hanefî mezhebine göre bir kimse sadece Beyt-i Şerife kurbanlık göndermekle ihrama girmiş sayılmaz. Bu hadisle ilgili görüşler 1757 numaralı hadisin şerhinde ayrıntılı olarak zikredilmiş bulunmaktadır.[240]

17. Kurbanlık Develere Binmek

1760. ...Ebû Hureyre (r.a.)'den rivayet edildiğine göre, Rasülullah (s.a.) kurbanlık deve sürüp giden bir adam görmüş de ona;

"Deveye bin!" buyurmuş. O kimsede;

(Ya Rasûlullah) bu (Kurbanlık) bir devedir, diye cevap vermiştir. (Bu emir ve cevap üç defa tekrarlanmıştır.) Bunun üzerine (Rasûlullah) ikinci veya üçüncü defasında;

"Yazıklar olsun sana, şuna bin" dedi.[241]

Açıklama

Deve suren zatın kim olduğu belli değildir. Bu zât, "Ya Resukıllah! Bu kurbanlık devedir" demekle, devenin kurban edilmek üzere Mekke'ye gönderilmekte olduğunu anlatmak istemiştir. Rivayetlerin bazılarından anlaşıldığına göre devenin boynunda kurbanlık alâmeti bulunuyormuş, binâenaleyh Resûlullah (s.a.)'in onu görür görmez kurbanlık olduğunu anladığında şüphe yoktur. Buna rağmen binmesini emir buyurduğu vakit o zatın: "Bu kurbanlık bir devedir," mukabelesinde bulunarak binmemekte ısrar etmesi Resûlullah (s.a.)'in onu te'dib için "Yazık sana!" buyurmasına sebeb olmuştur. Kurtubî, İbn Abdilberr ve İbnu'l-Arabî'nin mütalası budur. Kurtubî'ye göre ihtimal Resûlullah (s.a.)'in bu zatın câhiliye adetine riayet ederek kurbanlık deveye binmediği manasını anlamış ve kendisini bundan menetmiştir. Kadı Iyaz'ın re'yi de budur. Mezkûr reyi tercih eden ulemâ:

"Buradaki emir, irşâd için de olsa, o adam emre imtisal hususunda çekingenlik gösterdiği için zemmi hak etmiştir," demektedirler. Fakat rivayetlerin zahirine bakılırsa bu zât, inadından dolayı Peygamber (s.a.)'in emrine muhalefet etmiş değildir. İhtimal binersem günaha girerim, yahut ceza lâzım gelir zannetmiş, Rasûlullah (s.a.)'in emrini de şefkat mânâsına almış, bu sebeple tereddüt göstermiştir. Resûlullah (s.a.) kendisini tekdir edince, O'nun emrine imtisâlen derhal deveye binmiştir. Nitekim bu cihet bazı rivayetlerde tasrih olunmuştur. Buhârî'-nin, İkrime tarikiyle Hz. Ebu Hureyre'den tahrîc ettiği rivayette: "Müteakiben o zatın devesine binerek Peygamber (s.a.) ile birlikte yola revân olduğunu gördüm. Ayakkabı devenin boynundaydı" denilmektedir. Bazıları o zâtın yorgunluktan helak derecesine vardığını söylerler. Bu takdirde hadisin mânâsı; "Helak olacaksın! Niçin binmiyorsun?" demek olur. Evvelce de görüldüğü vecihle ulemâdan bazılarına göre "veyl" kelimesini hak ettiği bir helake düşen bir kimseye söylenir. Hak etmediği bir helake maruz kalan için Araplar "veyh" kelimesini kullanırlar. Bir takımları bu kelimenin kasıtsız olarak beddua manasında kullanıldığını söylerler. Es-maî'ye göre veyl kelimesi azab, veyh ise, rahmet için kullanılır. Sîbeveyh veyh'in helâka maruz kalan bir kimseyi menetmek için kullanıldığını söylemiştir! Bir hadis-i şerifte de veyl'in cehennemde bir vadi olduğu bildirilmiştir.[242]

Bazı Hükümler

1. Kurbanlık deveye binmek caizdir. Hedyin vâcıb veya nafile olması arasında bu hususta fark yoktur. Çünkü Peygamber (s.a.) efendimiz o zâta tafsilat vermediği gibi kendisi de bu bâbda fark olup olmadığını sormamıştır. Binâenaleyh vâcible nafile hedy arasında binme hususunda fark yoktur. Nitekim İmâm Ahmed’in Hz. Ali (r.a.)den rivayet ettiği bir hadisde bunu izah etmektedir. Bahis konusu hadisde Hz. Ali'ye bir kimsenin hedy olarak gönderdiği devesine binip binemeyeceği sorulduğu vakit, "bunda beis yoktur. Peygamber (s.a.) yaya giden bazı kimselere tesadüf ederdi ve kurbanlık develerine binmelerini emir buyururdu," dediği bildirilmektedir. Bu meselede ulemâ ihtilâf etmiş, ortaya altı kavi çıkmıştır:
a. Mekke'de kurban edilecek deveye binmek mutlak surette caizdir. Urve b. ez-Zübeyr'in kavli budur. İbnu'l-Münzir mezkûr kavli İmâm Ahmed'le

İshak'a nisbet etmiştir. Zahirîlerin mezhebi bu olduğu gibi Şâfiîler-den Nevevî dahi katiyyetle buna kail olmuştur.
b. Nevevî ile diğer bazı Şafiî ulemâsından nakledilen ikinci bir kavle göre kurbanlık deveye binmek ihtiyaçla mukayyeddir. Rûyânî: "İhtiyaç olmaksızın bunu caiz görmek nassa muhalefet olur," demiştir. Tirmizî'-nin rivayetine göre İmâm Şafiî ile İmâm Ahmed'in ve İshâk'ın kavilleri de budur Mezkûr kavil Şâ'bî, Hasan el-Basrî, Atâ' b. Ebî Rebâh gibi birçok tabiînden nakledilmiştir. Hanefîlerin mezhebi de budur. Haneklerden "Hidâye" sahibi kurbanlık deveye zaruret zamanında binilebileceğini kaydetmiştir.
c. İbn Abdilberr hacet yokken kurbanlık deveye binmenin mekruh olduğunu İmâm Şafiî ile İmâm Mâlik'den nakletmiştir.
d. İbnu'l-Arabî'ye göre zaruret varsa binmek caizdir. Fakat biraz istirahattan sonra yine inmek icâb eder.
e. Kurbanlık deveye binmek mutlak surette memnudur. İbnü'l-Arabî bu kavli İmâm A'zam'dan nakletmiş vqbu hususta ,Hz. İmam'ata'n ve teşni'de bulunmuşsa da yersizdir. Çünkü Tahâvî'nin de beyân ettiği veçhile İmâm A'zam'ın mezhebi "Hidâye" sahibinin söylediği gibidir.
f. Kurbanlık deveye binmek vâcibdir. İbn Abdilberr bu kavli bazı Zahiriyye ulemâsının görüşü olarak naKletmiştir.
Nevevî "el-İstizkâr" nâm eserinde İmâm-ı Mâlik, Ebû Hanife, Şafiî ve ekseri fukahâeya göre kurbanlık devenin sütünü içmenin mekruh olduğunu, hatta Ebû Hanife ile Şafiî'ye göre binmek ve sütünü içmek hayvana bir noksanlık getirirse, noksanlığın kıymetini ödemek lâzım geldiğini kaydetmiştir. İmâm Mâlik'e göre dahi sütü içilmezse de içildiği takdirde ödemek icâb etmez.
Binmeyi tecviz edenler kurbanlık deve üzerinde yük taşınıp taşınmayacağı hususunda ihtilâf etmişlerdir.
Devenin dişisinden de erkeğinden de hedy kurbanı olur. Hanefîlerle İmâm Mâlik'in mezhepleri budur. Mezkûr kavi bir çok ashâb-ı kiramdan nakledilmiştir. İbnu't-Tîn, hedyûı yalnız dişi deveden olacağını söylemiş ve bu kavli İmâm Şafiî'den nakletmiştir.
2. Hadis-i şerif âlimin fetvayı tekrar edebileceğine onu kabul etmeyeni tekdir ve tevbinde bulunabileceğine delildir.[243]

1761. ...Ebu'z-Zubeyr, Câbir b. Abdillah'a kurbanlık deveye binme meselesini sordum. O dedi ki:

(Ben) Resûlullah (s.a.)'i;

"Ona binmeye mecbur kaldığın vakit başka hayvan buluncaya kadar her zamanki gibi bin" buyururken işittim.[244]

Açıklama

Bu hadis-i şerif, zaruret halinde hacı adayının içinde bulunduğu zor durumdan kurtuluncaya kadar kurbanlık deveye binmesinde bir sakınca olmadığını ifâde etmektedir. Bu mevzuda ulemâ ihtilâfa düşmüştür. Ulemanın bu mevzudaki görüşlerini şu şekilde özetleyebiliriz:

1. Kurbanlık deveye binmek kayıtsız şartsız caizdir.

Urve b. Zübeyr, Zahiriyye ulemâsı, Kaffâl ve Mâverdî bu görüştedirler. Delilleri ise, bir önceki hadis-i şeriftir. Sözü geçen ilim adamları, bir önceki hadis-i şeriften kayıtsız ve şartsız olarak kurbanlık deveye binilebi-leceği hükmünü çıkarmışlardır. Çünkü önceki hadis-i şerifte geçen "deveye bin" sözü mutlaktır.

Fakat bir önceki hadisin konumuzu teşkil eden hadisteki "Ona binmeye mecbur kaldığın vakit" sözüyle kayıtlandığı, kendilerine hatırlatılarak, bir önceki hadisin, bir hacı adayının kurbanlık deveye kayıtsız şartsız binmesinin caiz olduğuna delâlet eden bir delil olmayacağı ifâde edilmiştir.

2. Bir ihtiyaç duyulmadan kurbanlık deveye binmek mekruhtur. Bu görüş ise en-Nu'man, İmâm Mâlik, Şafiî, Ahmed ve İshâk'dan irvâyet olunmuştur.

3. Kurbanlık deveye ancak zaruret halinde binilebilir. Bu da Hanefî ulemâsının görüşüdür. Ancak Hanefî ulemâsına göre hacı adayı kurbanlık deveye binerek veya yükünü yükleterek hayvana bir zarar verecek olursa bu zararı ödemekle mükellef tutulur. Şafiî ulemâsı da vâcib olan kurbanlığa binildiği veya yük yüklendiği zaman hayvana verilecek zararın ödetilmesi noktasında Hanefî ulemâsıyla birleşmektedir.

Mâlikî ulemâsından İbnü'I-Arabî'ye göre, hacı adayı mecbur kaldığı zaman kurbanlık deveye biner. Fakat dinlendikten sonra iner. îmam Mâ-lik'in meşhur olan görüşüne göre ise hacı adayı zaruret halinde kurbanlık deveye binebilir ve bu şartla kurbanlığa binen hacı adayının dinlenince inmesi de gerekmez.

4. Mutlak surette kurbanlık devey'e binmek vâcibdir. Zahiriyye ulemâsından bazıları bu görüştedirler. Delilleri ise, konumuzu teşkil eden Ebû Dâvûd hadisidir. Sözü geçen ulemâ bu hadiste geçen "ona bin" emrinin zahirine sarılarak bu hükme varmışlardır. Bu hükme varırlarken aynı zamanda Balıîrc (sütünü putların hizmetçilerinden başka kimse içemeyen deve) ve sâibe (putlara adandığı için üzerine binilemeyen ve yük vurulamayan deve) denilen develere binmeyen cahiliyye Araplarına muhalefet etmek istedikleri gibi Hz. Ali'den rivayet edilen şu hadis-i şerifi de dikkate almışlardır: Bir kimse;

Beyt-i Şerife kurbanlık olarak gönderilen deveye binebilir mi? diye Hz. Ali'ye soruldu. O da şöyle cevap verdi.

Bunda bir sakınca yoktur. Peygamber (s.a.) yürümekte olan bazı kimselere rastlamış da onlara benim kurbanlık devem ile kendi kurbanlık devesine binmelerini emrettikten sonra şöyle buyurmuştu. "Sizin kendinize örnek alacağınız en faziletli şey Peygamberiniz (s.a.)'în sünnetidir."[245] Ancak bu hadisin senedinde Muhammed b. Ubeydillah b. Ebî Râfi' vardır. İbn Hıbbân bu zatın güvenilir bir kimse olduğunu söylemişse de bazı kimseler zayıf bir râvi olduğunu iddia etmişlerdir. Dolayısıyla bu hadis delil olma niteliğinden uzaktır. Ayrıca bu dördüncü görüş "metinde geçen "ona bin" emrine muhâtab olan kişi, kurbanlık deveye binmeye fevkalâde muhtaç olduğu için bu emre muhatap olmuştur. Binâenaleyh bu emir mutlak vûcüba delâlet etmez," gerekçesiyle reddedilmiştir. Kurbanlık deveye binme konusunda ulemânın görüşü bundan ibarettir.

Ayrıca ulemâ kurbanlık devenin üzerine yük vurulup vurulamayacağı konusunda da ihtilâf etmişlerdir. Mezhep imamlarından İmâm Mâlik kurbanlık deveye yük vurulmasını caiz görmezken ulemânın büyük çoğunluğu "ihtiyaç halinde bunda bir sakınca yoktur," demiştir.

Bir hacı adayının kurbanlık deveye başkasını bindirip bindirememesi konusunda da ulemânın çoğunluğu "ihtiyaç duyulmak şartıyla insanın kendi devesine başkasını bindirmesinde bir sakınca yoktur," demişlerdir. Ancak ücretle kiraya vermenin caiz olmadığında bütün ilim adamları ittifak etmişlerdir.

Kurbanlık devenin sütünün içilip içilmemesi konusunda ulemanın görüşlerini şöylece özetlemek mümkündür:

1. İmâm Mâlik'e Şafiî'ye, Hanefî ulemâsına ve diğer ulemânın büyük çoğunluğuna göre kurbanlık devenin yavrusu süte kandıktan sonra kalan sütü içmek mekruhtur. Bu sütün fakirlere sadaka olarak verilmesi icâb eder. Şayet içilmişse İmâm Mâlik'in dışında bütün ilim adamlarına göre içilen sütün bedeli tasadduk edilir. İmâm Mâlik'e göre ise, şayet süt içilmisse bir daha onun için para tasadduk etmeye lüzum yoktur.
2. İmâm Ahmed'e göre ise, yavrusu süte kandıktan sonra kurbanlık devenin sütünü içmekte bir sakınca yoktur. Çünkü memede kalan süt hayvana zarar verir. İmâm Ahmed'in bu konudaki delili el-Muğîre b. Şu'be'-nin şu sözüdür: "Birgün adamın birisi Hz.Ali'ye (kurbanlık) bir inek getirmişti de Hz. Ali Ona "Bunun sütünü içme. Ancak yavrusu kandıktan sonra geriye kalan sütünü içebilirsin" buyurdu."[246] Fakat anneye zararı olmayan veya yavrunun^muhtaç olduğu sütü içecek olursa bu sütün fiatını tasadduk etmesi gerekir. Çünkü bu sütü almakla yavrunun hakkına tecâvüz etmiş sayılır.[247]

18. Kurbanlık Beyt-i Şerif'e Varmadan Telef Olacak Hale Düşerse Ne Yapılır?

1762. ...Naciye el-Eslemî'den rivayet olunduğuna göre Resûlullah (s.a.) onunla (Beyt-i Şerife) bir kurbanlık göndermiş ve "Ona (Beyt-i Şerife varamayacak şekilde) bir acizlik gelecek olursa, kes. Sonra (boğazında takılı olan) nalını kanına batır, sonra da insanlara bırakıver."[248]

Açıklama

Bezlu'l-mechûd sahibinin kaydettiğine göre, İmâm Nevevi bu hadism râvisi Nâcjye eı.Eslemî ile Naciye el-hu-
zâî'yi karıştırmış ve ikisini aynı şahıs zannetmiştir. Bu sebeple Naciye'den "Naciye b. Kâb b. Cündüb, el-Eslemî el-Huzâî" diye bahsetmektedir.
Gerçekte ise, Naciye isimli iki ayrı şahıs vardır. Bunlardan birinin künyesi Naciye b. Cündüb el-Esmâî, diğerininki de, Naciye b. Cündüb b. Ka'b el-HuzâîJdir. Nitekim İbn Hacer el-Askalânî de el-İsâbe isimli eserinde bu iki zatın ayrı ayrı kimseler olduğunu ve her ikisinin de aynı şekilde Beyt-i Şerife Resûlullah'ın kurbanını sürdüklerini, Urve'nin hadis rivayet ettiği

Naciye'nin Naciye el-Huzâî, Meczee'nin hadis rivayet ettiği Naciye'nin de Naciye el-Eslemî olduğunu ve bu ikincisinde ulemânın ittifak ettiğini, söylüyor.
Hanefî ulemâsından Aliyyu'l-Kârî'nin kaydettiğine göre: el-Vâkıdî, Hu-deybiye gazvesini anlatırken bu hadiseyi de uzunca anlatmıştır. Vakıdî'nin beyânına göre Hz. Pegamber (s.a.) Naciye b. el-Eslemî'yi kurbanlıkları Beyt-i Şerife götürmekle görevlendirmiş ve bunların sayısı yetmişe ulaşıyormuş nihayet kurbanlıklardan biri yolda telef olacak bir duruma düşünce Hz. Naciye "Ebva" denilen yerde Resûl-i Ekrem'e ulaşıp durumu haber vermiş, Resûl-i Ekrem de: "Onu kes boynundaki(nahn)leri de kanına ba-tır. Sakın sen ve arkadaşların onun etinden yemeyiniz, onu (fakir) halka bırakınız," cevabını vermiştir.[249]
Kurbanlık devenin boynundaki nalınların kana batırılmasının sebebi usûlüne uygun olarak kesilip ehil olan kimselerin yemesine terk edildiğini beyân içindir.
İmâm Tîrmizî bu hadis-i Şerifle ilgili olarak şunları söylüyor: "bu babda Züeyb Ebû Kabîse el-Huzâî'den de hadis rivayet edilmiştir. Naciye'nin hadisi hasen-sahihdir. İlim adamlarının ameli bu hadis üzerinedir. İlim adamları tetavvu' (nafile) hedyi hakkında şöyle diyorlar: "Hedy telef olma durumuna gelirse, onu götüren kimse ve beraberinde bulunanların hiçbiri onun etinden yiyemez. İnsanlara bırakılıp geçilir, ehil olanlar yerler. Bu sahibinden kurban yerine geçer." Şafiî, Ahmed ve İshâk bu görüştedir. Yine bu ilim adamlarına göre Şayet sahibi onun etinden yiyecek olursa, yediği mikdarın kıymetini öder. Bazı ilim adamları da "Nafile olarak gönderilen hedyin etinden yerse onu tazmin eder (onun yerine başka keser), diyorlar. Ancak bu görüş Cumhûr'un görüşüne muhaliftir."[250]
imâm Ahmed'den bir rivayete göre kurbanlığın sahibi ve arkadaşları nafile hedy ile mut'a ve kıran kurbanlarının etlerinden yiyebilirler. Hanefî ulemâsı da bu görüştedir. Çünkü bu kurbanlar ceza için değil, hac ibadetlerinden sayılmak üzere kesilirler. 1763 numaralı hadisin şerhinde bu hadisle ilgili ayrıntılı açıklama vardır.[251]

1763. ...İbn Abbâs'dan; demiştir ki: Resûlullah (s.a.) Eslem'li bir kimseyi on sekiz deve ile birlikte (Beyt-i Şerife) göndermişti. (O zat);

Onlardan birisi yürümekten âciz kalacak olursa ne (yapmamı uygun) görürsün? dedi. (Resûl-i Ekrem de);
“Onu boğazlarsın, sonra (boynundaki nişanlık) nalınını kanına boya ve hörgücünün yambaşına vur. O deveden sen de yeme, beraberindekilerden birisi de (yemesin)" buyurdu. Yahutta "yol arkadaşlarından birisi de (yemesin)" dedi.
Ebû Dâvûd dedi ki: (Ebu't-Teyyah'ın) bu hadiste yalnız kaldığı kısım "Ondan sen de yeme, yol arkadaşlarından birisi de(yemesin)" sözüdür. (Müsedded) Abdülvâris ('den rivayet ettiği) hadisinde ise, “sonra onu vur" (sözü) yerine (sözünü) nakletmiştir.
Ebû Dâvûd dedi ki; Ben Ebû Seleme'yi, "(Sözü, ravisine) isnadı ve manayı doğru (nakl) ettin mi, kâfidir" derken işittim.[252]

Açıklama

“ezlıafe" kelimesi, sürünmek, yol almak ve yorgun düşerek yolda kalmak manalarına gelir. Cevheri ile diğer lügat bilginleri bu hususta biri zehafe, diğeri ezhafe olmak üzere iki lügat kullanıldığını bunlardan her ikisinin de birbirinin yerinde kullanılabileceğini söylemişlerdir. Kelimenin buradaki anlamı hayvanın yürüyemeyip yolda kalmasıdır.
Müslim'in rivayetinde Beyt-i Şerife gönderilen develerin onaltı aded olduğu ifade edilmektedir.[253] îmâm Nevevî adetle ilgili rivayetler arasındaki ihtilâfa bakarak bu hadisin ayrı ayrı iki yerde meydana gelmiş olabileceğine ihtimal verdiği gibi, aynı hâdisenin ayrı ayrı rakamlarla ifâde edilmiş olmasını da mümkün görmüş ve "Bu konuda fazla adet tercih edilir çünkü adet isimlerinin muhalif mefhumuyla amel caizdir." demiştir. Bir önceki hadisin şerhinde de açıkladığımız gibi kurbanlık devenin boynundaki nalınların kana boyanmasmdaki hikmet o kurbanın usûlüne uygun olarak kesilip ehil olan kimselerin yemesine terk edildiğinin anlaşılmasını sağlamaktır.
Her ne kadar musannif Ebû Dâvûd, bu hadiste geçen "Ondan sen de yeme arkadaşların da yemesin" sözünün bu hadisin diğer senetlerle gelen rivayetlerinde bulunmadığını söylüyorsa da, gerçekte bu cümle diğer rivayetlerde de mevcuttur. Meselâ Müslim bu hadisi şu mânâ'ya gelen lâfızlarla rivayet etmiştir: "Eğer bu develerden sakatlanan olur da

öleceğinden korkarsan hemen boğazla, sonra (boynundaki nişan) nalınını kanına daldır ve hörgücünün yan tarafına vur. Ondan kendin yemediğin gibi, yol arkadaşarından hiç biride yemesin!"[254]
Musannif Ebû Dâvûd, sözü geçen cümlenin başka yollarla da takviye edildiğinden habersiz gibi görünmekle beraber yine de hadisin zayıf olmadığı kanaatindedir. Çünkü hadisteki isnadın ve mânânın doğru olması halinde lafızların değişik olmasının hadis için bir kusur teşkil etmeyeceği görüşündedir. "Ben Ebû Seleme'yi "isnad ve mânâyı doğru nakl ettin mi kâfidir," derken işittim," sözünü bu görüşünü takviye için zikretmiştir.[255]

Bazı Hükümler

1. Hadis-i Şerif, nafile olarak Beyt-i Şerife sürülen hedy kurbanının yolda telet olması halinde, yerine bir başka kurban gön dermek gerekmediğini ifade etmektedir.
2. Nafile olarak gönderilen hedy kurbanını yolda sürmekle görevli olan kimsenin, hayvanın telef olacağını anlayınca onu boğazlaması ve boynunda nişan olarak asılı bulunan nalınları hayvanın kanıyla boyadıktan sonra hörgücünün yambaşına vurması gerekir. Bu şekilde hareket etmek onun usulüne uygun olarak boğazlanıp ehil olan kimselerin yemesi için terkedildiğine bir işaret teşkil eder. Bu etten yemeye ehil olanlar sadece fakirlerdir. Bu etten zenginler yiyemediği gibi sürücü ve onun yol arkadaşları da yiyemezlere Nitekim Hanefî ulemâsı da bu görüştedir. Şu farkla ki sözü geçen ulemâya göre sürücünün fakir olan yol arkadaşları da hayvanın etinden yiyebilir.
3. Eğer hedy kurbanı kıran, temettü' haccı için veya ceza kurbanı gibi vacib bir kurban olarak sevk edilmiş de yolda telef olacak bir duruma düşmüşse veya kurban olmaya engel teşkil edecek bir ayıp arız olmuşsa o zaman bu kurbanlığı kurban olarak kesmek caiz olmayacağından yerine bir başka kurbanlık bulmak gerekir. Bu durumda sahibi eski kurbanlık üzerinde istediği gibi tasarrufta bulunabilir. Çünkü o, kurbanlık olmaktan çıkmış yine sahibinin mülkiyetine girmiştir.
Yolda böyle bir duruma düştüğü için kurban olma niteliğini kaybeden vâcib bir kurbanlık Beyt-i Şerif varmadan kesilecek olursa Nezr kurbanına dönüşeceğinden sahibi yiyemez. Şayet yiyecek olursa yediği mikdarın

bedelini borçlanmış olur. Nitekim İbn Ömer (r.a.)ın rivayet ettiği bir hadis-i şerifte şöyle buyuruluyor: "Kim (Beyt-i Şerife) bir bedene (deve) gönderir de o deve yolda kaybolur veya ölürse nezr kurbanına dönüşür. Bu sebeple o kurbanlığın yerine başka bir kurbanlık bulması lâzım gelir. Fakat bu kurban (vacib değü de) nafile bir kurban idiyse o zaman sahibi muhayyerdir. Dilerse yerine yenisini keser, dilerse bırakır kesmez."[256]

Bu konuda Sa'id b. el-Müseyyeb, şunları söylüyor: "Kim Beyt-i Şerife nafile olarak bir bedene (büyük baş hayvan) gönderip de o hayvan yolda telef olma durumuna düşürse onu kesip halkın istifâdesine terk eder. Fakir halk onun etini yer. Fakat sahibi yiyemez. Şayet yiyecek olursa veya başkalarını yemeye teşvik edecek olursa o zaman yerine yeni bir kurbanlık bulması üzerine borç olur."[257] Fakat Beyt-i Şerife sürülen kurbanlık kıran haccı veya temettü' haccı kurbanlığı olarak veya nafile bir kurbanlık olarak' Harem-i şerifte kesilecek olursa, ondan sahibinin yemesi ve tasad-dukta bulunması müstehabdır. Çünkü Cenab-ı Hak Kur'ân-ı Kerim'inde "Biz kurbanlık develeri de sizin için Allah'ın şeâirinden kıldık. Onlar da sizin için hayır vardır. O halde onlar ayakda dur(up boğazlamalarken üzerlerine Allah'ın ismini anın. Yanları üstü düş(üp ö)(dükleri vakit de ondan hem kendiniz yiyin, hem de ihtiyacım gizleyen ve gizlemeyip dilenen fakirlere yedirin."[258] buyuruyor. Ancak sahibi ceza kurbanını yiyemez. Çünkü onun kanı keffâret olsun diye akıtılmıştır.

Mâliki ulemâsına göre ise, Beyt-i Şerife sürülen nafile hedy kurbanlığı iki kısımdır.

a. Sahibinin "bu, Allah için nafile olarak Beyt-i Şerife gönderilen bir kurbanlıktır" diyerek ve fakirlerin yemesini kasdederek gönderdiği kurbandır. Yahutta fakirlerin yemesi niyetiyle "Beyt-i Şerife nafile olarak Allah için bir kurban göndermek üzerime borç olsun" diyerek gönderdiği kurbandır. Yahutta "şu fakirler için nafile bir kurbandır" sözüyle veya "fakirler için nafile bir kurban göndermek üzerime borç olsun" gibi fakirleri belirleyici sözlerle gönderilen kurbandır. İster yolda isterse Harem-i şerifte kesilmiş olsun, bu cins kurbanları sahibinin yemesi haram olduğu gibi, herhangi bir zenginin de, sürücüsününde yemesi haramdır.

b. Fakirlere ait bir kurban olduğuna dair, sahibinin bir sözü veya niyeti olmayan hedy kurbanlarıdır. Bu çeşit kurbanlar yolda telef olacağından korkularak kesilecek olursa, bunların boyunlarında asılı olan nişanları

kanlarına boyanarak etleri insanların yemelerine terk edilir. Sahibinin ve sürücüsünün dışında kâfir dahil, bütün insanlar yiyebilir. Eğer sahibi bu kurbandan yiyecek olursa veya onun etinden yemeye ehil olmayanları teşvik ederse o zaman yediğinin fiatını borçlanmış olur. Fakat Beyt-i Şerife vardıktan sonra kesilecek olursa, o zaman, her insan gibi sahibi ile sürücüsü de onun etinden yiyebilirler.

Şâfîîlere göre ise, nafile olarak Beyt-i Şerife gönderilen hedy kurbanı Harem-i şerife varmadan yolda telef olacak duruma düştüğü için kesilecek olursa, bu hayvanın etinden sahibi istediği gibi tasarrufta bulunabilir. İsterse satar başkalarına yedirir, isterse başkalarının yemesine terk eder gider.

Fakat bu kurban haccın vâciblerinden birini terkten veya bir yasağı çiğnemekten dolayı zimmete,geçmiş bir vâcib kurban ise veya muayyen bir nezir kurbanı olur da yolda {elef olacak veya kesilecek olursa, yahut kaybolacak veya çalınacak olursa o zaman yerine yenisini göndermek icâb eder. Çünkü zimmetten düşmemiş olur.

Eğer bu kurbanlık, nezr-i muayyen yani belirli bir kurbanlığı tayin-ederek kesilmesi adanmış kurbanlığı olur da sahibinin bir ihmali bulunmaksızın yolda telef olursa o zaman sahibine yenisini göndermek gerekmez. Etinden sahibi yiyemediği gibi fakir bile olsalar sürücüsüyle onun yol arkadaşları da yiyemezler.

Hanbelî ulemâsına göre ise, bir kimse sözle veya hayvanın sırtını çizmek veya boynuna nişan takmak gibi bir işaretle, bir hayvanı Beyt-i|Şerif e göndermeyi kendi üzerine vâcib kılmamış da nafile olarak Beyt-i Şerife göndermişse, onu boğazlamadıkça istediği anda bundan dönme hakkı vardır. Fakat "Bu bir hedy kurbanıdır," gibi bir sözle veya Harem'e göndermek niyetiyle boynuna bir nişan takmakla veya sırtını, usûlüne uygun olarak çizmek suretiyle o hayvanı Beyt-i Şerife göndermeyi kendi üzerine vâcib kılar ve o hayvan da, yolda sahibinin ihmali neticesi olmayarak telef veya kaybolursa, onun yerine yenisini göndermek gerekmez. Eğer hayvanın yolda telef olacağı anlaşılırsa, hemen orada boğazlanır. Ve fakir kimselerin yemelerine terk edilir. Bu kurbanın etinden sahibi veya sürücüsü yiyemediği gibi fakir bile olsalar, yol arkadaşları da yiyemezler.[259]

19. Hârûn B. Abdullah’ın Hadisi (Hedy'i Kendisi Kesen Ve Başkasından Yardım İsteyenler)

1764. ...Ali (r.a.)'den; demiştir ki: Resûlullah (s.a.) kurbanlık develerini kestiği zaman otuz tanesini kendi eliyle kesti, geriye kalanlarım da bana emretti, ben kestim."[260]

Açıklama

İleride gelecek 1905 numaralı hadis-i şerifte Resûl-i Ekrem (s.a.)'in kendi eliyle kestiği deve sayısının altmış-üç olduğu ifâde ediliyor. Beyhâkî'nin rivayetinde de, aynı şekilde Rasûl-i Ekrem'in kendi elleriyle kestiği develerin altmış üç olduğu, geriye kalan develerin Hz.Ali'nin kestiği ve toplam deve sayısının yüz aded olduğu ifâde edilirken konumuzu teşkil eden Ebû Dâvud hadisinde Resul-i Ekremin kendi eliyle kestiği develerin otuz adet olduğu ifade ediliyor.
Bu duruma bakarak konumuzu teşkil eden hadisin diğer iki hadisle çeliştiğini söylemek doğru değildir. Çünkü Hz. Peygamberin otuz deveyi tek başına kestikten sonra otuz üç tanesini de Hz.Ali'nin yardımıyla kesmiş olması mümkündür. Böyle bir durumda tek başına kestiği kurban sayısı otuz, Hz.Ali'nin yardımıyla kesmiş olduğu kurban sayısı da, altmış üç eder. İşte konumuzu teşkil eden Ebû Dâvûd hadisi Resûl-i Ekrem'in, kimsenin yardımı olmadan tek başına kestiği kurban sayısını söz konusu etmişken, ileride gelecek olan 1905 numaralı hadisle, Beyhâkî'nin rivayet ettiği hadis, Hz.Peygamber'in kesmiş olduğu kurbanların tümünü söz konusu etmiş ve görünüşte ortaya iki farklı adet çıkmıştır. Gerçekte ise, bu iki aded arasında herhangi bir çelişki yoktur. Hz. Peygamber'in, develerin geri kalan kısmının kesimini de Hz. Ali'ye bıraktığında üç hadis de birleşiyor.
Konumuzu teşkil eden hadisin 1905 numaralı hadisle çeliştiği kabul edilse bile, yine de, böyle bir çelişkiyi sözkonusu etmeye lüzum yoktur. Çünkü senedinde, tedlis yapmakla suçlanan Muhammed b. İshak bulunduğu için konumuzu teşkil eden hadis zayıftır. Fakat 1905 numaralı Câbir hadisi ise, sağlamdır. Çünkü onun senedinde ve metninde bir kusur olmadığı gibi aynı zamanda Müslim ve İbn Mâce tarafından da rivayet edilmiştir.[261]

Bazı Hükümler

1. Sahibinin, kurbanını başkalarının yardımıyla kesmesi caizdir.
2. Vekâlet vererek kurbanı başkasına kestirmek caizdir.
3. İnsanın kurbanlarının bir kısmını yalnız başına kestiği halde kalanını başkalarının yardımıyla kesmesi veya vekaletle başkasına kestirmesi caizdir.[262]

1765. ...Abdullah b. Kurt'dan rivayet edildiğine göre, Peygamber (s.a.) şöyle buyurmuştur:
"Sânı yüce olan Allah katında günlerin en büyüğü kurban (bayramı) günüdür. Sonra da karr günüdür"
İsa(nın) rivayet etti(ğine göre) Sevr; "O, (karr günü, Kurban Bayramı'mn) ikinci gün(ü)dür" demiştir. (Râvî Abdullah b. Kurt) dedi ki: Resûlullah (s.a.)'a beş veya altı tane kurbanlık deve getirilmişti. (Resûlullah'ın kesime) kendilerinden başlaması için (kendiliklerinden) ona yaklaşmaya başlıyorlardı. (Develerin) yanlan ve başları yere düşünce (Resûlullah) gizli bir söz söyledi, anlayamadım. (Önümdekine) "ne diyor?" diye sordum. "İsteyen (bu kurbandan) kesip alabilir'(diyor)" diye cevâp verdi.[263]

Açıklama

"Günlerin en büyüğü Kurban (Bayramı) günüdür" cümlesi, "Allah katında derecesi en yüksek olan gün Kurban Bayramı'nın birinci günüdür," anlamına gelebildiği gibi, "Zilhicce'-nin ilk on gününün Allah katında derecesi en yüksek olanı Kurban (Bayramı) günüdür" anlamına da gelebilir. Bu ibare İbn Hıbbân'ın Sahih'inde "Allah katında günlerin en faziletlisi Kurban günüdür," anlamına gelen lâfızla ifâde edilmiştir. Bu hadisle; "Allah katında Arafe gününden daha faziletli bir gün yoktur. Çünkü Arefe günü Allah Te'âlâ dünya semâsına iner ve dünya sakinleri ile semâ sakinlerine karşı iftihar eder, övünür. İnsanların Cehennem'den en çok çıkarıldığı gün Arafe günüdür."[264] anlamındaki hadis arasında bir çelişki olmadığı gibi, Müslim'in rivayet ettiği "üzerine güneş doğan en hayırlı gün Cum'a günüdür."[265] Anlamındaki Ebû Hureyre hadisine de aykırı değildir. Çünkü Cum'a haftanın günlerinin en hayırlısıdır. Eğer ikisi bir günde

birleşecek olurlarsa bu iki faziletin ikisi de o günde birleşmiş olurlar. Eğer ayrı ayrı günlere isabet edecek olurlarsa Kurban Bayramı'nın birinci günü Cum'a gününden daha faziletli olur.[266]
Şafiî ulemasından Nevevî'ye göre; Arefe günü Kurban Bayramı'nın birinci gününden daha faziletlidir.
Hanefî ulemâsından Aliyyü'l-Kârî'ye göre, "Cum'a günü Arefe gününe tesadüf ederse, mutlak surette günlerin en faziletlisi olur. O günde işlenen amel de en faziletli ve makbul olur, hacc-ı ekber bundadır.
Irâkî'ye göre ise, "Cum'a gününün Arefe'den daha faziletli olduğu" görüşü daha doğrudur.
Bütün bu görüşlerin arası şu şekilde uzlaştırılmıştır: Oruç tutulan günlerin en hayırlısı Arafe günüdür. Kurban kesilen günlerin en faziletlisi Kurban Bayramı'nın birinci günüdür, sonra "karr günü" denilen Kurban Bayramının ikinci günü gelir. Bu güne "karr günü" denmesinin sebebi o günde halkın Minâ'da karar kılıp istirahata kavuşmasıdır.
Resûl-i Ekrem'in huzuruna getirilen hedy kurbanlıklarının Resûl-i Ekrem (s.a.)'ın mübarek elleriyle kurban edilmek için yarış etmeleri, Resûl-i Ekrem (s.a.)'e ait mucizelerden biridir. Karşılığında dünyevî veya uhrevî bir mükâfata erişmeyecekleri halde Resûl-i Ekrem'e itaat ve teslimiyette hayvanlar bile böyle yarışa girerlerken dünyevî ve uhrevî saadetleri Resûl-i Ekrem (s.a.)'in emirlerine teslim olmakta ve nehiylerinden kaçınmakta olan insanların, Resûlullah (s.a.)'a teslim olmaya bir türlü yanaşmamaları doğrusu akıl sahiplerini fevkalâde hayrete ve dehşete düşürecek bir hadisedir.
Metinde geçen "yanları yere düşünce" sözü "canı çıkıpda yere düşünce" mânâsına gelmektedir. Bir sonraki babta geleceği üzere Hz. Peygamber (s.a.) deveyi ayakta ve sol önayağı bağlı, olarak keserdi. Hayvan bu şekilde kesilince canı çıkar ve sol yanına düşerdi. Artık deve bu şekilde yere düştükten sonra etini isteyen herkes yiyebilir. Resûl-i Ekrem (s.a.); "İsteyen (bu kurbandan) kesip alabilir" sözleriyle bunu ifade buyurmuştur.[267]

Bazı Hükümler

1. Kurban Bayramı'nın birinci ve ikinci günlerımn fazileti çok büyüktür.

2. Kurban kesmeyi becerebilen kimselerin kurbanlarını kendi elleriyle kesmeleri başkalarına kestirmelerinden daha faziletlidir.
3. Haremde kesilen hedy kurbanlığının etinden, zengin-fakir herkes yiyebilir.Diğer kurbanlıkların eti de böyledir.[268]

1766. ...Ğurfe b. el-Hâris el-Kındî'den; demiştir ki: Resûlullah (s.a.)'ı Veda Haccında gördüm. (Kendisine) hedy kurbanlıkları getirilince; "Bana Ebû Hasan'ı çağırınız!" dedi. Bunun üzerine derhal kendisine Ali (r.a.) çağrıldı. O'na (hitaben); "Şu süngünün (kabzasının) alt kısmından tut" buyurdu. Resûlullah (s.a.) de süngünün (kabzasının) üst kısmından tuttu. Sonra onu kurbanlık develere (ikisi birden) çaldılar. (Resûlullah s.a.) işini bitirince devesine bindi ve Ali (r.a.)'yi de arkasına aldı.[269]

Açıklama

Sözü geçen hâdise Veda Haccında vuku' bulmuştur. Bilindiği gibi Veda Haccında Resûl-i Ekrem (s.a.)'in Beyt-i
Şerife gönderdiği kurbanlık develer yüz adetti ve bu kurbanlıklara Hz. Ali de ortaktı. Bu sebeple, Hz. Peygamber özellikle Hz.Ali'yi çağırtmış kurbanların masrafına ortak olduğu gibi onları kesmenin sevabına ortak olmasını sağlamıştır. Resûl-i Ekrem (s.a.) kendisi süngünün kabzasının üst tarafından tutarken Hz. Ali'ye de kabzanın alt tarafından tutmasını emretmiş bu suretle hem süngünün yere düşmesini önlemiş, hem de kurbanı beraberce kesmelerim ve Hz. Ali'nin de kurban kesmenin ecrine ortak olmasını sağlamıştır.[270]

Bazı Hükümler

1. Kurbanlığı keserken başkasından yardım istemek caizdir.
2. Deveyi keserken efdal olan boğazının alt (esfel) kısmından kesmektir.
3. Güçlü hayvana iki kişinin binmesi caizdir.
4. Resûl-i Ekrem (s.a.) çok merhametli ve çok alçak gönüllü idi.[271]

20. Kurbanlık Develer Nasıl Kesilir?

1767. ...Abdurrahman b. Sâbi'den rivayet edildiğine göre; Peygamber (s.a.) ve ashabı kurbanlık develeri sol (ön ayaklan) bağlı ve geri kalan ayaklan üzerinde dikili olarak boğazlardı.[272]

Açıklama

Peygamber (s.a.) ve ashabı deveyi sol ön ayağı bağlı iken keserlerdi. Çünkü Allah Teâla ve tekaddes hazretleri Kur-'ân-ı Kerim'inde "Biz kurbanlık develeri de sizin için Allah'ın şeâirinden kıldık. Onlarda sizin için hayır vardır. O halde onlar ayakta duru(p boğazlanı)rlarken üzerlerine Allah'ın ismini anın. Yanları üstü düşüp öldükleri vakitte ondan hem kendiniz yiyin, hem ihtiyacını gizleyen ve gizlemeyip dilenen fakir(ler)e yedirîn.Onları, şükredersiniz diye, böylece müsahhar kıldık."[273] buyuruyor. Bu ayet-i kerimede geçen "savaffe" kelimesine İbn Abbas'ın "kıyam = ayakta" manasını verdiği Buhârî tarafından rivayet edilmiştir.[274]
Buhârî'nin İbn1 Abbâs'dan ta'Iikan rivayet ettiği bu hadisi, Hâkim Müstedrek'inde mevsûlen yine İbn Abbâs'dan şu lâfızlarla rivayet ediyor: "Üç ayak üzerinde kâim ve bağlı olarak kesiniz" İbn Mes'ûd (r.a.) ise tercümesini sunduğumuz ayet-i kerimedeki kelimesini şeklinde okumuştur ki (safine) kelimesinin çoğuludur. Bilindiği gibi "safine” kesilirken muzdarib olmaması için bir ayağı bağlanarak kaldırılan hayvan demektir.
Hayvanı bu şekilde kesmekten maksat, kesilen kurbanın, "yanları üstüne düştükleri vakit de ondan hem kendiniz yeyin, hem ihtiyacını gizleyen ve gizlemeyip dilenen fakirlere yedirin"[275] mealindeki ayet-i kerimede belirtilen şekilde yere düşmesini sağlamak ve hayvanın keserken zar,ar%er-mesini önlemektir.
Konumuzu teşkil eden hadis deveyi sol ön ayağı bağlı olarak ayakta boğazlamanın sünnet olduğunu ifade etmektedir. Her ne kadar Kadı lyâz, Tavus'tan, devenin yatırılarak boğazlanmasının efdal olduğunu nakletmiş-se de Nevevî bunun sünnete muhalif olduğunu söylemiştir. Nitekim bir numara sonra gelecek olan, "onu bağlı olarak ayağa kaldır. Peygamberinizin sünnetine tâbi ol" anlamındaki hadis-i şerif de Nevevî'yi doğrulamaktadır.
Her ne kadar Şevkânî Neylu'l-Evtâr isimli eserinde; "Hanefîlere göre deveyi ayakta kurban etmekle yatırarak kurban etmek arasında bir fark yoktur" diyerek Hanefîlerin bu konuda yanıldıklarını söylemek istemişse de

gerçekte Hanefî'lerin bu konudaki görüşleri Şevkânî'nin dediği gibi değildir. Çünkü Hanefîlere göre deveyi ayakta kurban etmek müstehabdır. Nitekim Hidâye'de "deve ayakta boğazlanır. Davarla sığır cinsi ise, yatırılarak kesilir." denilmektedir. Kâsânî'nin Bedayiu's-sanâyi isimli eserinde de Hidâye'deki bu görüşlere aynen yer verilmektedir. Ancak Şevkânî'yi yanıltan Ebû Hanife'nin bir deveyi kestikten sonra "devenin kesilirken etrafındakilere zarar vereceğinden korktuğunu" ifade etmesidir. Gerçekte Hz. İmâma göre efdal olan deveyi ayakta kesmektir. Lâkin devenin zararlı olmasından korkulduğu zaman yatırılarak kesilmesini tercih etmiştir. Çünkü her ne kadar Hz. Peygamber develeri ayakta kesmişse de bu konuda bizim durumumuz onunkinden çok farklıdır. Zira 1765 numaralı hadis-i şerifte de açıklandığı üzere kurbanlık develer, kesilirken Resûl-i Ekrem (s.a.)'e zorluk çıkarmadıkları gibi onun eliyle kesilmek için daha önce onun bıçağının altına yatmakta birbirleriyle yarış ederlerdi.[276]

Bazı Hükümler

1. Develeri sol ön ayaklan bağlı olarak boğazlamak müstehabdır. Aralarında dört mezhep imamının bulunduğu cumhûr-ı ulemâ bu görüştedir. Kadı İyaz, Tâvûs'un "develeri yatırarak kesmenin daha faziletli olduğu" görüşünde olduğunu söylemişse de, Tâvûs'un görüşü sahih hadislere aykırıdır.
2. Davar ve sığır cinsini ise yatırarak kesmek müstehabdır.Bu cins kurbanlıklar sol taraflarına yatırılarak sağ arka ayağı serbest bırakılıp diğer üç ayağı bağlanarak kesilir.[277]

1768. ...Ziyâd b. Cubeyr'den; demiştir ki: Minâ'da İbn Ömer'le birlikte idim. Kurbanlık devesini çökdürerek boğazlayan bir adama rastladı (ve ona):
Onu bağlı olarak ayağa kaldır.'(Peygamberimiz) Muhammed (s.a.)'in sünnetine uy!" dedi.[278]

Açıklama

Metinde geçen "Peygamberimiz (s.a.)'in sünnetine uy!" ; cümlesindeki "sünnet" kelimesini nasb eden "uy!" fiili hazf edilmiştir. Bu kelimeyi mahzûf bir mübtedâya haber olmak üzere merfû okumak da caizdir. Bu

durumda cümleye "Bu Peygamberinizin (s.a.) sünnetidir." şeklinde mânâ verilir. Nitekim hadisin bu şekilde rivayeti de vardır. Harbî'nin "el-Menâsık" isimli eserinde bu hadis-i şerif, "Onu ayakta boğazla! Çünkü Muhammed (s.a.)'in sünneti budur," anlamına gelen lâfızlarla rivayet olunmuştur.[279]

Bazı Hükümler

1. Deveyi ayakta boğazlamak sünnettir.
2. Camlın sünnete muhalif bir hareketim görünce susmayıp ona doğrusunu öğretmek müstehabdır.
3. Sahâbinin "sünnettir" sözü, Buhârî ile Müslim'e göre merfû' hadis hükmündedir. Nitekim Buhârî ile Müslim'in bu hadisi delil olarak nakletmeleri de bunu gösterir.
4. Devenin ayakta bağlı olarak kesilmesinden maksat, sol ön ayağının iple bağlandıktan sonra boğazlanmasıdır. Sığırla koyunu yatırarak kesmek ve üç ayağını bağlayarak sağ arka ayağını serbest bırakmak müstehabdır.[280]

1769. ...Ali (r.a.)'den; demiştir ki: Resûlullah (s.a.) bana, develerine bakmamı, derileriyle çullarını (fakirlere) dağıtmamı, kasaba bunlardan bir şey vermememi emretti. Ve;
"Ona biz kendimizden (birşeyler) veririz." buyurdu.[281]

Açıklama

Daha önce de ifade ettiğimiz gibi, Resûl-i Ekrem (s.a.) Vedâ Haccında kesilmek üzere yüz adet kurbanlık deve göndermişti. Bunları Hz. Ali ile ortak olarak gönderdiklerinden kesim sevabına da ortak olmaları için keserken bıçağı beraber çalmışlardı.[282] Resûlullah (s.a.) kesimden önce develerin bakımını Hz. Ali'ye havale ettiği gibi kesimden sonra deri ve çullarının dağıtımı işini de Hz. Ali'ye havale etti. Bu hadis-i şerif Buharî ve Müslim'in rivayetinde, Resûlullah (s.a.) bana develerine bakmamı, etleriyle derilerini ve çullarını tasadduk etmemi, kasaba bunlardan birşey vermememi emir buyurdu" şeklinde geçmektedir. Buhârî ve Müslim'in bu rivayetlerinde Ebû Davud'un rivayetinden farklı olarak; "Resul-i Ekrem'in, Hz.Ali'ye kurbanların etlerini dağıtmasını da emretti" ifadesi vardır.
Ulemâ kurbanlıkların çullarının dağıtımı konusunda özellikle kurbanlık develerin çulları üzerinde durmuştur. Çünkü deve çulları sahibinin mâlî gücüne göre değişmektedir. Ekonomik güçlerine göre bazı kimseler bu çulları nakışlı, süslü ve kıymetli taşlardan yapmışlardır. Genellikle kıymetsiz çulların hörgüç üzerine gelen kısmı hörgüce göre oyularak oraya yerleştirilip, düşmemesi sağlanırdı. Fakat bu çullar kıymetli kumaşlardan yapılmış olursa o zaman kumaşın kıymetini düşürmemek için oyulmazdı. Aynı zamanda da devenin kuyruğuna da iliştirilerek düşmemesi temin edilirdi.[283]

Bazı Hükümler

1. Bir kimsenin kurban işlerine bakmak, onu keserek etim dağıtmak gibi şeyler hususunda birini vekil tayin etmesi caizdir.
2. Kurbanın eti, derisi ve çulu fakirlere dağıtılır.
3. Kasaba ücret olarak kurban eti verilemez. İbn-Huzeyme'ye göre hadisten murad, ücret olarak kasaba kurban eti vermemektir. Beğavî dahi "Şerhu's-Sünne" adlı eserinde aynı şeyi söylemiş ve "kasabın ücretini tamam verdikten sonra fakir ise, sair fakirlere olduğu gibi, ona tasaddukta bulunmakta bir beis yoktur" demiştir.
4. Kurban derisinin satılamayacağına kail olanlar bu hadisle istidlal etmişlerdir. Kurtubî: "Kurban etinin satılamayacağına ulemâ nasıl ittifak ettilerse, derisiyie çulunun hükmü de böyledir," demiştir. Evzaî, İmam Ah-

med, İshak ve Ebû Sevr'e göre kurbanın derisini satmak caizdir. Şâfiîlerin bir kavli de budur. Bu zevata göre kurbanın derisi satılarak etinin sarfedildiği yerlere verilir. Hz. İbn Ömer'den bir rivayete göre kurbanın derisini satarak parasını tasadduk etmekte beis yoktur. Hz. Ebû Hureyre'ye göre ise, kurbanının derisini satan kimse kurbansız kalır. İbn Abbas (r.a.): "Kurban sahibi deriyi ya tasadduk eder, yahut ondan kendisi faydalanır, başkasına satamaz," demiştir. İbrahim en-Nehâî ile Hakîm'e göre deriyi satarak.parasıyla kalbur, elek, balta, terazi gibi nesilden nesile intikal edecek demirbaş eşya almakta bir sakınca yoktur.
Hanefî ulemâsından Kudûrî kurban derisinin tasadduk edileceğim söylemiş, "Hidâye" sahibi de aynı şeyleri söyledikten sonra "Çünkü deri, kurbanlığın bir cüzüdür" demiştir. Bununla beraber elek ve tulum gibi evde kullanılan bir âlet yapılabileceğini, hatta kurban derisiyie tulum gibi devamlı surette işe yarayan birşey satın almanın istihsânen caiz olduğunu bildirmiştir. Bu babdaki ayrıntılı bilgi fıkıh kitaplarındadır.
İbn Ömer (r.a.) kurbanın çulunu Kabe'ye örtermiş. Sonraları Kabe için ayrıca örtü yapılınca tasadduk etmeye başlamış.
Kadı İyaz'ın beyânına göre hayvanı çullamak sünnettir. Ulemâ bunun deveye mahsus olduğunu söylerler. Çulun kıymeti kurban sahibinin mâlî varlığına göre değişir.[284]

1770. ...Sâ'id b. Cübeyr'den; demiştir ki: Abdullah b. Abbâs'a:
Ey Ebû Âbbâs, ben, Resûlullah (s.a.)'ın girdiği ihramın zamanı hakkında sahâbîlerin görüş ayrılığına düşmelerine şaşıyorum, dedim. (Bana şöyle) cevap verdi:
Gerçekten bunu insanların en iyi bileni benim. Resûlullah (s.a.)'ın haccı, (sadece) bir kere olduğu için (insanlar) bu konuda ihtilâfa düştüler. (Şöyle ki:) Resûlullah (s.a.) hac maksadıyla (yola) çıktı. Zülhuleyfe'deki namazgahında iki rekât(lik namaz)'ını kıldı. Namazını bitirince bulunduğu yerde hacca niyet edip hac için yüksek sesle telbiye getirdi. Bunu kendisinden işiten kimseler kendisinden (işittikleri gibi) bellediler. Sonra (devesine) binip de devesi O'nu kaldırıp doğrultunca (ikinci) bir telbiye (daha) getirdi. Bazı kimseler de kendisinden bunu işitmiş oldular. İşte bu (ihtilâfın sebebi) oraya (halkın) bölük bölük gelmiş olmaları ve devesi onu kaldırdığı sırada Rasûlullah'ı telbiye getirirken işitenlerin, "Resûlullah (s.a.)

telbiyeyi devesi kendisini kaldırdığı zaman getirdi." demeleri, daha sonra Rasûlullah (s.a.) (deveyle biraz daha ileri) gidip te Beydâ'nın tepesine çıktığı sırada getirdiği telbiyeyi duyan diğer bazı kimselerin de; "Rasûlullah (s.a.) Beydâ tepesinde hacca niyet etti." demeleridir. Allah'a yemin olsun ki O, namazgahında ihrama girdi ve devesi kendisini kaldırınca telbiye getirdiği gibi, Beydâ tepesine çıktığında da telbiye getirdi. Said (b. Cübeyr) dedi ki:
Abdullah b. Abbas'ın (bu) sözüne sarılan(lar) iki rekât(lık namazlarını bitirdikten sonra yüksek sesle telbiye getirirler.)[285]

Açıklama

İhram; haccı veya umreyi veya her ikisini edâ için mübâh olan şeylerden bazılarını nefsine geçici olarak haram kılmak onları yapmaktan sakınmaktır. Ayrıca ihram, hac, umre veya her ikisine birden (hacc-ı kıran) niyet etmek ve "lebbeyk AHahümme lebbeyk, lebbeyk lâ şerîke leke lebbeyk, innelhamde venni'mete leke ve'1-mülk lâ şerike lek = Emret Allah'ım! Emrine amadeyim, emrine amadeyim, senin ortağın yoktur emret! Hamd sana mahsustur, nimeti veren sensin, mülk, kâinat üzerindeki hakimiyet ve tasarruf Senindir, Senin benzerin ve ortağın yoktur."[286] diye tel-biyede bulunmakla olur. Kısaca ifade etmek gerekirse ihram, niyet ve telbi-yeden (veya telbiye yerine geçen bir zikir veya kurbanlık bedenenin boynuna tasma't'akmaktan) ibarettir. Bu ikisi bulunmazsa hacca niyet edilmemiş olur. Niyet için bu iki esasın bulunması şartı hacca mahsus özel bir durumdur. Bu hadis-i şerif Resûl-i Ekrem (s.a.)'in Veda Haccında ihrama nereden girdiğini açıkça ifade etmekte ve bu konuda gelen rivayetler arasında görülen zahirî ihtilâfların arasım uzlaştırmaktadır. Bu yönüyle büyük bir ehemmiyeti hâizdir.[287]

Bazı Hükümler

1. İhrama, iki rekâtlık İhram namazından veya bir farz namazı eda ettikten sonra ve kıbleye karşı oturarak girmek müstehabdır. Hanefi uleması, Hanbelîler, İshâk ve Şafiî ulemâsından bazıları bu görüştedirler. Delilleri ise, konumuzu teşkil eden bu hadis-i şerifle birlikte Sa'id b. Cübeyr'in İbn

Abbas'dan rivayet ettiği şu hadis-i şerifdir: "Resûlullah (s.a.) namazdan sonra ihrama girerdi"[288] Ancak Tirmizî bu hadisle ilgili olarak şunları söylemiştir."Bu hadis garibdir. İlim adamları ihrama namazdan sonra girmenin müstehab olduğunu söylemişlerdir" demektedir.
Mâliki ulemâsına göre süvari için efdal olan hayvana bindiği zaman, yaya için ise yürümeye başladığı zaman telbiye getirmektir. Şafiî ulemâsının meşhur olan görüşü de budur. Delilleri ise Buhârî ve Müslim'in tahrîc ettikleri: "Resûl-i Ekrem (s.a.) devesi kendisini kaldırarak doğrulttuğu zaman telbiye getirirdi."[289] mealindeki hadis-i şerifi ile Müslim'in yine İbn Ömer'den rivayet ettiği "Resûlullah (s.a.) ayağını üzengiye koyupda hayvanı kendisini kaldırdığı vakit Zülhuleyfe'de telbiye getirdi."[290] anlamındaki hadîsi şeriftir. Enes (r.a.)'da bu konuda şunları söylüyor: "Peygamber (s.a.) Me-dinede dört rek'ât Zulhuleyfede iki rekât namaz kıldı. Hayvanına binip de hayvan kendisini kaldırınca telbiye getirdi."[291] İmâm Nevevî'ye göre bütün bu hadislerin manaları birdir ve telbiyeyi deveye bindikten ve deve de yürümek üzere ayağa kalktıktan sonra getirmenin daha faziletli olduğuna delâlet eder.[292] İhram için telbiyenin sözü geçen üç yerde de getirilebileceği konusunda ittifak etmişlerdir. Ancak ihtilâf hangisinin daha efdal olduğu meselesiyle ilgilidir.
2. İhramlı için ihrama girerken, hayvana veya vasıtaya binerken ve her yüksek tepeye çıkınca tekbîr getirmek müstehabdır. Her ne kadar musannif Ebû Dâvûd bu hadisin sıhhati İle ilgili bir söz söylemekten çekinmişse de Hâkim, bu hadisin Buhârî ve Müslim'in sahihlik şartlarına uygun olduğunu söylemiştir. Bu hadisin râvisi Husayf hakkında bazı söylentiler varsa da Yahya b.Maîn, Ebû Hâtem, Ebû Zûr'a bu râvinin sağlam olduğunu söylemişlerdir. Nesâî'ye göre.de bu hadis sahihtir. Bütün bu rivayetler bu hadisin zayıf olduğu iddialarını çürütmek için yeterlidir.[293]

1771. ...Salim b. Abdullah’tan rivayet edildiğine göre, babası Abdullah b. Ömer şöyle demiştir: Şurası (sizin) Resûlullah (s.a.) hakkında iddiada bulunduğunuz Beydâ'nızdır. Resûlullah (s.a.) ise, atıcak mescidin yanında, yani Zülhuleyfe mescidinde ihrama girdi.[294]

Açıklama

Metinde geçen Beydâ, sahra ye çöl demektir. Fakat burada Zülhuleyfe'nin Mekke tarafına düşen ve oraya yakın bulunan bir tepedir. Orada bina ve benzeri şeyler bulunmadığı için "çöl" anlamına gelen *'Beydâ" ismi verilmiştir.
Ulemâ Resûl-i Ekrem (s.a.)'in ihrama nereden girdiği konusunda ihtilâf etmişlerdir. Bazılarına göre Zülhuleyfe mescidinde iken ihrama girmiş, bir takımları da mescidden çıktıktan sonra Beydâ denilen tepede telbiye getirdiğini söylemişlerdir.
Hanefî imamlarından Tahâvî diyor ki; "Ulemâdan bir cemaat Resûlullah (s.a.)'ın Beydâ'da ihrama girdiği rivayetini kabul etmemişlerdir. Zira İbn Ömer'in rivayet ettiği bir hadiste Hz. İbn Abbas'm şunları söylediği ifade ediliyor:
"Ben bu hususu herkesten iyi bilirim. Resulullah (s.a.)'dan sâdır olan hüccet birdir. Halk o hüccet hakkında ihtilâf etmişlerdir. Resûlullah (s.a.) hacca niyet ederek yola çıkmıştı, Zülhuleyfe mescidinde iki rekât namaz kıldığı vakit orada hacca niyet ederek telbiye getirdi. Bazıları bunu işiterek belletmişlerdir. Sonra hayvanına bindi, hayvanı yola çekilince yine telbiye getirdi. Bir takımları' da bunu görmüşlerdir. Çünkü halk dağınık tyr şekilde geliyorlardı.
Devesi yollandığı vakit telbiye getirdiğini işitenler:
Resûlullah (s.a.) ancak hayvanı yola çekildiği vakit telbiye getirdi, demişlerdir. Sonra Resulullah (s.a.) yoluna devam etti. Beydâ düzüne çıktığı vakit tekrar telbiye getirdi. Bir takımları da bunu görerek:
Resûlullah (s.a.) ancak Beydâ düzüne çıktığında telbiye getirdi, demişlerdir.
Gerçek olan ise şu ki, Resûlullah (s.a.) hacca namazgahında iken niyetlenmiş ve hem hayvanına bindiği vakit hem de Beydâ düzüne çıktığında telbiye getirmiştir."
Bundan sonra Tahâvî, "Biz de buna kâniyiz. Ebû Hanife ile Ebû Yûsuf, (r.a.) de bu görüştedir" der.[295] Evzâî, Ata ve Katâde'ye göre ise, Beydâ'da ihrama girmek müstehabdır.[296]

Bazı Hükümler

1. Hatalı söze yalan ve iftira demekte bir sakınca yoktur.

2. Medinelilerin mikatı Zülhuleyfe'dir.
3. İhrama girecek kimsenin iki rekât nafile namaz kılması müstehabdır. [297]

1772. ...Ubeyd b. Cüreyc'den rivayet olunduğuna göre Ubeyd, Abdullah b. Ömer (r.a.)'e:
Ey Ebû Abdurrahman! Görüyorum ki, sen arkadaşlarının yapmadığı dört şeyi yapıyorsun, demiş, İbn Ömer (r.a.) de:
Onlar nedir Ey İbn Cüreyc demiş. Ubeyd:
Senin Kabe rükünlerinden yalnız (iki rükün olan) Rükn-i Yemânîlere dokunduğunu gördüm. Ve yine gördüm ki "Sıbtiyye" denilen ayakkabıları giyiyorsun. Ve yine gördüm ki (elbiseni veya saçım) sarıya boyuyorsun. Bir de Mekke'ye vardığında başkaları hilâli gördükleri vakit telbiyede bulunurken senin terviye gününe kadar telbiye getirmediğini gördüm, cevabım vermiş. Bunun üzerine Abdullah b. Ömer (r.a.) şunları söylemiş:
Rükünlere gelince: Ben, Resûlullah (s.a.)'i iki Rükn-i Yemânî'den başkasına dokunurken görmedim. Sıbtiyye denilen ayakkabıları giymemin sebebi: Resûlullah (s.a.)'i kılsız ayakkabı giyerken görmüş olmamdır. Onlarla abdest alırdı. Binâenaleyh ben de öyle ayakkabı giymeyi tercih ederim. Sarı boyaya gelince: Ben Resûlullah (s.a.)'i sarı boyalı elbise giyerken gördüm. Bu sebeple ben de san boyalı elbiseyi giymeyi severim. Telbiye meselesinde dahi Resûlullah (s.a.)'ı hayvan, kendisim kaldırıp doğrultuncaya kadar telbiye ederken görmedim.[298]

Açıklama

Rükn-i Yemânî: Kabe'nin, Yemen'e bakan cephesinde ve Hacer-i Esved'e varmadan önceki köşedir. Ka'be'yi sola
alarak tavaf ederken Hacerü'l-Esved'in bulunduğu köşeye varmadan önceki köşe, Yemen tarafına1 baktığı için bu isim verilmiştir. Biraz daha ilerleyince Hacerü'l-Esved'in bulunduğu köşeye varılır ki, bu köşeye üzerinde Hacerü'l-Esved bulunduğu için Rükn-i Hacerî denildiği gibi, Irak tarafına baktığı için Rükn-i Irakî de derler. Rükn-i Yemânî ile Rükn-i Hacerî aynı çizgi üzerinde bulundukları için tağlib yoluyla mecazen her ikisine

birden "Yemâniyân" denilirken Hatîm tarafında kalan çizgi üzerindeki iki köşeye de, Şam tarafında bulundukları için "Şamiyân" denilir.
Ulemânın beyânına göre Yemâniyân denilen köşeler Hz. İbrahim (a.s.)'ın attığı temel üzerinde kalmışlardır. "Şâmiyân" denilen köşelerin yeri ise değiştirilmiştir. Bu sebeple "Rükn-i Şâmi" denilen iki köşeye istilâm edilmez. İstilânı, "Yemânî" denilen köşelere, yapılır. Bilindiği gibi, "istilâm" elle dokunmak, yahut öpmek demektir.
Bu hadis-i şerifin zahirinden anlaşılıyor ki, Abdullah b. Ömer'in dışında, Ubeyd'in gördüğü bütün sahabe ve tabiîler Ka'be'nin dört rüknünü de istilâm ederlermiş. Nitekim el-Hasen, Huseyn, İbnü'z-Zübeyr, Câbir b. Abdullah, Enes, Urvetübnü'z-Zübeyr, Mu'âviye, Câbir b. Zeyd ve Süveyd b. Gafele'den gelen rivayetler de, Ubeyd'in bu rivayetini doğrulamaktadır.
Bu konuda Ebu't-Tufeyl'den rivayet edilen bir hadisin meali şöyledir:
Biz, İbn Abbâs ile beraberdik. Mu'âviye, her rüknü behemehal istilâm ederek geçiyordu. Bunun üzerine İbn Abbas O'na şöyle dedi:
Resûlullah (s.a.) yalnız Hacerü'l-esved'i ve Rükn-i Yemânf yi istilâm etti." Mu'âviye (cevâb olarak);
Beytu'llah'ın mehcûr (istilâm edilemeyecek) tarafı yoktur, dedi.[299]
Tirmizî'ye göre bu hadis hasen ve sahihdir. Ebû Tufeyl'in bu hadisini Ahmed b. Hanbel de, Müsned'inde Mücâhid'den rivayet etmiştir. İmâm Ahmed (r.a.)'ın bu rivayetinde şu ilâve de vardır. "İbn Abbas,.... "gerçekte Resûlullah'ta sizin için güzel örnekler vardır" dedi.[300] Bunun üzerine Hz. Muâviye (İbn Abbas'a) "doğru söyledin" diye cevap verdi.[301] Ahmed b. Hanbel'in bu rivayeti Hz. Muâviye'nin Kabe'nin dört rüknünün de selamlanması gerektiğine dair olan görüşünden vazgeçtiğini gösterir. Ayrıca îmâm Mâlik'in Hişâm b. Urve'den rivayet ettiği bir hadisde de "Urve b. Zübeyr'in Beyt-i Şerifi tavaf ettiği zaman bütün rükünleri istilâm ettiği" [302] ifâde edilmektedir. Çünkü kardeşi Abdullah İbn ez-Zübeyr H.65 yılında Kabe'yi Hz. İbrahim'in temelleri üzerine bina etmişti. H. 73 yılında Hac-cac'ın Kabe'yi yıkmasına kadar bu hal üzere kaldı.[303] Bu süre içerisinde halk Kâbe-i Muazzama'nın dört köşesini de istilâm etmişlerdir.
Bu konuda İmâm Şafiî (r.a.) de şunları söylemiştir: "Hz. Muâviye'nin 'Beytullah'ın mehcûr (istilâm edilemeyecek) tarafı yoktur' sözüne gelince şunu ifade etmek isterim ki, biz hiçbir zaman Beyt'i ifclâm etmeyi terk

etmiyoruz. Biz sadece Resûl-i Ekrem'in sünnetine uyuyoruz. Beyt-i Şerifin iki rüknünü istilâm etmemek o iki rüknü terk etmek anlamına gelseydi, rükünler arasında uzanan duvarları ve taşları terk etmek de Kabe'nin büyük bir kısmini teşkil eden duvarları terk etmek anlamına gelirdi. Halbuki yeryüzünde Kabe inşa edildiği günden beri Kabe'nin köşeleri arasında kalan duvarları hiç bir kimse istilâm etmemiş, bu duvarlar istilâm edilmediği için de "Ka'be terkediliyor" diye tenkidde bulunan bir kişiye rastlanmamıştır.

Bu konuda İbn Ömer şunları söylüyor: "Resûlullah (s.a.)'m "Şâmiyân" denilen köşeleri istilâm etmeyişinin sebebi bu köşelerin, Hz. İbrahim'in attığı temellerin köşeleriyle çakışmayışlanndandır. İbnü't-Tîn'in beyânına göre yukarıda geçen İmâm Mâlik'in rivayet ettiği, Urve b. ez-Zübeyr'in, Ka'be'nin bütün köşelerini istilâm ettiğini ifâde eden hadisi de bu açıdan ele almak mümkündür. Çünkü el-Ezrakî'nin Mekke Tarihi isimli eserinde de, açıklandığı gibi İbnü'z-Zübeyr, o devirde Ka'be'nin duvarlarını Hz. İbrahim'in temelleri üzerine yeniden oturtup, tamamlamış ve inşâ'at tamamlanınca Ten'-îm'e gidip oradan ihrama girerek umre yapmış ve tavafı esnasında Ka'be'nin dört köşesini de istilâm etmişti. Hz. İbnu'z-Zübeyr, şehid edilinceye kadar Ka'be bu haliyle kaldı ve tavaf eden kimseler. Beyt'in dört köşesini de istilâma devam etti.[304] Fakat, hicri 73 yılında Haccâc'ın Ka'be'yi yıkmasından sonra, bir daha Hz. İbrahim'in temelleri üzerinde inşâ edilememiştir.[305] İshâk'dan rivayet edilen bir hadisin ifâdeleri de şu mânâya gelmektedir: "Âdem (a.s.) hac yaptığı zaman, Ka'be'nin dört köşesini de istilâm ederdi. Hz. İbrahim ile Hz. İsmail de Beyt-i Şerifin inşâsını bitirdikleri zaman Ka'be'yi yedi defa tavaf ettiler. Ve her defasında Beyt'in dört köşesini de istilâm ettiler." Dâvudî'nin ifâdesine göre Hz. Mu'âviye'nin "Beytu'llah'ın meh-cûr (istilâm edilemeyecek) tarafı yoktur."[306] demesinin sebebi, Ka'benin olduğu gibi Hz. İbrahim'in attığı temellerin üzerinde yükselmiş olduğunu zannetmesinden başka bir şey değildir. İşin aslı hiç de Mu'âviye'nin zannettiği gibi değildir.[307]

Abdullah b. Ömer (r.a.)'nın rivayetine göre, Resûlullah (s.a.) Hz. Âişe (r.anhâ)'ya,

"Sen kendi kavminin Ka'be'yi inşâ ederlerken Hz. İbrahim'in attığı temellere göre inşâ etmeyip O'nu küçülterek inşâ ettiklerini biliyor musun?" deyince Hz. Âişe de; Ya Resûlullah, O'nu Hz. İbrahim'in attığı temellere göre yeniden inşâ etsen, demişti. Resûl-i Ekrem (s.a.) de;

"Eğer senin kavminin beni küfürle itham etmelerinden korkmasaydım, bunu yapardım" diye cevâb vermiştir. Abdullah b. Ömer, dedi ki: "Eğer, Hz. Âişe Resûl-i Ekrem'den bu hadisi işitip de, nakletmiş olmasaydı, o zaman ben de, Resûl-i Ekrem'in rükn-i şâmileri selâmlamayışının sebebini bu iki rüknün Hz. İbrahim'in belirlediği köşelerin üzerinde yükselmeyişine bağlamazdım." [308]

Bilindiği gibi istilâm Hacerü'I-Esved'e elle dokunmak yahut öpmektir. Bunları yapamayanlar sopa gibi bir şeyle dokunarak, dokundukları şeyi öperler,
Sıbtiyye'denilen ayakkabılardan murâd, tabaklanmış sığır derisinden yapılan ayakkabıdır. (Bazılarına göre Sıbtiyyej, derisi üzerinde kıl bulunmayan ayakkabıdır. Arapların âdeti deriyi tabaklamadan kılları ile ayakkabı yapmakmış.) Tabaklanmış deriler, Tâif gibi yerlerde yapılır. Bunlardan yapılan ayakkabıları zenginler giyerlermiş.
Hadis-i şerifteki sarıya boyanma tâbiri ile elbisenin veya saçın boyanması ifâde olunmuştur.
Ayakkabılarıyla abdest almaktan murâd, abdest aldıktan sonra onları yaş ayakla giymektir.[309]

Bazı Hükümler

1. Kabe'nin rükn-i Yemani denilen iki köşesine dokunmak müstehabtır.
Kadı İyaz diyor ki: "Bugün Ka'be'nin rükn-i Şâmî denilen köşelerine istilâm yapılmayacağında ulemâ ittifak etmişlerdir. Bu hususta yalnız Asr-ı saadette bazı ashâb ve bazı tabiîn arasında ihtilâf vâki' olmuştur. Sonra hilaf ortadan kalkmıştır.
Yine Kadı İyaz'in beyânına göre Haceru'l-Esved'ın bulunduğu rükn iki şeyle yani istilâm ve öpmekte, diğer Rükn-i Yemânî ise, yalnız istilâm ile hususiyet kesbetmişlerdir.
Rükn-i Şâmîler öpülmediği gibi, onlara istilâm dahi yapılmaz. Sahabe ve tabiînden bazıları onlara dokunmayı da müstehab sayarlarmış.
İbn Abdilberr: "Câbir, Enes, Îbnuz-Zübeyr, Hasan ve Hüseyin (r.a.) hazerâtının bütün rükünleri istilâm ettikleri rivayet olunmuştur," diyor.
2. "Sıbtiyyej" denilen tabaklanmış deriden mamul ayakkabıları giymenin caiz olduğu hususunda İbn Abdilberr, ulemânın müttefik olduklarını

söylemiştir. Bazıları bunların kabristanda giyilmesini mekruh addetmişlerdir.
3. Sarı boya meselesi elbiseye olduğu gibi bedene de şâmildir.Bununla beraber mesele ulemâ arasında ihtilaflıdır.
Kadı İyaz'a göre hadisteki sarı boyadan mûrad elbiseninin boyanmasıdır.Fakat İbn Ömer (r.a.)'dan gelen rivayetlerden anlaşıldığına göre kendisi sakalını safran ile sarıya boyar, Resulullah (s.a.)'ın da böyle yaptığını söylermiş. Zira müellif Ebû Davud'un tahrîc ettiği bir" rivayette Peygamber (s.a.)'in sarı boyayla elbisesini ve sarığını boyadığı bildirilmiştir. Ashâb-ı Kirâm'ın birçokları ile tabiîn hazerâtımn sakallarını sarıya boyadıkları rivayet olunmuştur. Ebû Hureyre ile Hz. Ali (r.a.) bunlar meyanındadır.
4. İhlâl yani yüksek sesle telbiye meselesi dahi ihtilaflıdır.Bazılarına göre Zilhicce ayını karşılamak için telbiyede bulunmak efdaldir. İmâm-ı Şafiî'ye göre yola revân olmak üzere hayvan, yerinden kalktığı zaman telbiye getirmek daha faziletlidir. İmâm Mâlik ile İmâm Ahmed'in kavilleri de budur. İmâm-ı A'zam'a göre namazı kıldıktan sonra oturduğu yerde telbiye getirmek efdaldir.
5. Mîkatte ve Harem dâhilinde ikâmet eden kimselerin hac için ihrama, Minâ'ya hareket günü olan ve "terviye günü" denilen Zilhicce'nin sekizinci gününde ve yola çıkılacağı sırada girmeleri müstehabdır. İbn Ömer (r.a,) ile Şafiî ulemâsı ve bazı Mâlikîler bu görüştedirler. Ulemânın büyük çoğunluğuna göre ise, efdal olan Zilhicce'nin birinci günü ihrama girmektir. Aslında bu tarihlerin hepsinde ihrama girmenin caiz olduğunda ulemâ ittifak etmiştir. İhtilâf sadece bu tarihlerin hangisinde ihrama girmenin daha faziletli olduğu konusundadır.[310]

1773. ...Enes (r.a.) den; demiştir ki: Resûlullah (s.a.) öğleyi Medine'de dört (rekât) olarak kıldı, ikindiyi de iki (rekât) olarak Zülhu-leyfe'de kıldı. Sonra geceyi Zülhuleyfe'de geçirdi. Nihayet sabah olunca hayvanına bindi. Kendisini, hayvan kaldırınca yüksek sesle telbiye getirdi.[311]

Açıklama

Resûl-i Ekrem (s.a.) hac için yola çıkmadan önce öğle namazını mukîm olarak, Medine'de dört rekât kılmıştır. İkindi namazını ise, Zülhuleyfe'de seferî olduğu için iki rekât olarak kılmıştır. O gün geceyi Zülhuleyfe'de geçirmiş ertesi günü yine orada kurbanlık develerinin hörgliçlerinin sol taraflarını çizerek işaretlemiş ve çıkan kanları eliyle sildikten sonra boyunlarına birer çift nalın takmış ve Beyt-i Şerife hareket etmek üzere devesine binmiştir. 1770 numaralı hadis-i şerifin şerhinde de açıkladığımız gibi namazdan sonra ihrama girmiş, ayrıca hem devesine binince nemde devesi kendisini Beydâ tepesine çıkardıktan sonra yüksek sesle telbiye getirmiştir. Bu hadisin elrHasen tarikiyle gelen rivayeti "Resûhıllah (s.a.) Beydâ'da öğle namazını kıldıktan sonra umre ve hac için ihrama girdi, daha sonra da bineğine binerek Beydâ dağına tırmandı."[312] şeklindedir.
Metinde geçen "ehelle" kelimesi hac veya umre için ihrama girmek anlamına geldiği gibi yüksek sesle telbiye getirmek anlamına da gelmektedir.[313]

1774. ...Enes b.Mâlik'den rivayet olunduğuna göre, Peygamber (s.a.) öğle namazını kıldıktan sonra binitine binmiş, Beydâ dağına çıkınca da yüksek sesle telbiye getirmiştir.[314]

Açıklama

1770 numaralı hadis-i şerifin şerhinde açıkladığımız gibi Resûl-i Ekrem (s.a.)'in ihrama ne zaman ve nerede girdiği farklı şekillerde nakledilmektedir. Bu farklılık hacda bulunan ashabın çok olması sebebiyle Peygamber (s.a.)'in her hareketini anında görememelerinden kaynaklanmaktadır. Her sahâbî sadece görebildiğini nakletmiştir. Kimisi Hz. Peygamberi namazdan sonra ihramlı görmüş onu nakletmiş, bineği üzerinde ihramlı görmüş onu nakletmiş, kimisi de Beydâ'da bineği üzerinde ihramlı görmüş onu nakletmiş ve hepsi de Hz. Peygamber (s.a.)'i gördükleri zaman o anda ihrama girdiğini zannetmişler. Gerçek; Hz. Peygamber Zülhuîeyfe mescidinde kıldığı namazdan sonra ihrama girmiş, daha sonra hem devesi kendisini kaldırınca, hem de Beydâ tepesine çıkınca yüksek sesle telbiye getirmiştir.[315]

1775. ...Âişe bint Sa'd b. Ebî Vakkâs'dan; Sa'd b. Vakkâs (şöyle) demiştir: Peygamber (s.a.) (hacca gitmek için) el-für' yolunu seçecek olursa;' bineği kendisini kaldırdığı zaman yüksek sesle telbiye getirerek ihrama girerdi. Eğer Uhud yolunu seçecek olursa, Beydâ dağı üzerine çıktığı zaman yüksek sesle telbiye getirerek ihrama girerdi.[316]

Açıklama

el-Für': Mekke ile Medine arasında Rebeze'nin nâhiyelerinden büyük bir koydur. Medine ye 178 km. uzaklıktadır. Orada yirmi bin kadar hurma ağacı sulayan Rabaz ve Necef isimli iki pınar bulunmaktadır.
"Eğer Uhud yolunu geçecek olursa Beydâ dağı üzerine çıktığı zaman yüksek sesle telbiye getirerek ihrama girerdi," cümlesinde bir yanlışlık vardır. Çünkü Uhud Medine'nin kuzeyinde, Mekke ise, Medine'nin güneyinde bulunmaktadır. Bu bakımdan Medine'den Mekke'ye giden bir hacı adayının yolu hiçbir zaman Uhud'dan geçmez. Gerçek, Beyhakî'nin Yahya b. Ebî Talib vasıtasıyla Vehb'den rivayet ettiği ve şu ma'nâya gelen sözlerin ifade ettiği gibidir: "Eğer Mekke'ye gitmek için bir başka yolu seçecek olursa Beydâ dağı üzerine çıktığı zaman yüksek sesle telbiye getirerek ihrama girerdi."
Bu yanlışlık râvi Muhammed b. Beşşâr'a aittir. Yine bu hadisin senedinde bulunan, Muhammed b. İshâk her ne kadar tedlîs yapmakla maruf ise de, güvenilir ve rivayeti makbul bir râvidir.[317]

22. Hac İçin İhrama Girerken Şart Koşmak

1776. ...İbn Abbâs (r.a.)'dan rivayet edildiğine göre Dubâa bint ez-Zübeyr b. Abdilmuttalib, Resûlullah (s.a.)'e gelip,
Ey Allah'ın Resulü, ben hacca gitmek istiyorum (ihrama girerken) şart koşabilir miyim? demiş. Resûl-i Ekrem (s.a.) de;
"Evet" cevabını vermiştir. (Bunun üzerine Dubâa),
Şartı nasıl koşayım? deyince, (Resûl-i Ekrem efendimiz);

"Ey Allah'ım emrine amadeyim, ey Allah'ım beni engellediğin yerde ihramdan çıkmam şartıyla emrine âmâdeyimîde" buyurmuştur.[318]

Açıklama

1. Dubâa, Resûlullah (s.a.)'ın amcası kızıdır.Sancılı bir kadındı; sancısı gelirse haccının yanda kalacağından korkuyordu. Bunun üzerine Resûl-i Ekrem (s.a.), ona şartlı olarak ihrama girmesini ve bunun için ne söylemesi gerektiğini öğretti. Buna göre Hz. Dubâa sancılandığı takdirde ihramdan çıkıp geri dönebilecekti ve hakkında hiçbir sorumluluk lâzım gelmeyecekti. Ancak ulemâ, böyle bir şartın caiz olup olmayacağında ihtilâf etmişlerdir.
2. Ashâb-ı kiramdan Hz. Ömer, Osman, Ali, İbn Mes'ud, Ammâr ve İbn Abbâs (r.anhum) hazretleri ile tabiînden Sa'îd b. el-Müseyyeb, Ur-ve, Atâ, Alkame ve Şureyh şartlı olarak ihrama girmeyi caiz görmüşlerdir.Delilleri ise, mevzuumuzu teşkil eden hadis-i şeriftir.
3. Haccı tamamlamaya engel teşkil edecek bir hastalığın veya benzeri bir arızanın ortaya çıkması halinde ihramdan çıkabilmek için ihrama girerken şartlı olarak girmiş olmak gerekir. İhrama şartlı olarak girmemiş olan bir kimse karşılaştığı bir engel sebebiyle ihramdan çıkamaz. Zahirî uleması bu görüştedir. Sözü geçen ulemâya göre hadisin zahirinden bu mânâ anlaşılmaktadır. Ayrıca şu hadisi de bu görüşlerine delil getirirler: "Haccet ve şart koş! Ya Rabbî! İhramdan çıkacağım yer, beni haccetmekten âciz kılacağın yer olsun de!"[319]
İmâmı Şafiî ve Ahmed (r.a.)'ın sahîh olan görüşlerine göre ihrama şartlı olarak girmek müstehabdır. İmâmı Şafiî Kitâb-ül menâsık'de bu konuyla ilgili görüşlerini şöyle açıklıyor: "Eğer şartlı olarak ihrama girme konusundaki (Müslim'in rivayet ettiği) Hz. Âişe hadisinin[320] sabit olduğundan emin olsaydım, bu konuda başka bir delil aramaya asla lüzum görmezdim. Çünkü Resûl-i Ekrem (s.a.)'dan geldiği kesinlikle belli olan bir hadis karşısında başka bir.görüşe yer vermek helâl değildir." Şafiî ulemâsından Beyhakî, İmâm Şafiî'nin bu ve benzeri meselelerdeki hareket tarzının odak noktasını teşkil edecek usûlünü bu şekilde naklettikten sonra İmâm-ı Şafiî'nin görüşünü açık ve kesin bir şekilde şöyle temellendiriyor: "Hz. Âişe hadisinin Hz. Peygamberden (s.a.) nakledildiği, çeşitli yollardan gelen rivayetlerle sabit olmuştur."[321]

Mâlikî ve Hanefî ulemâsıyla tabiîn ulemâsından bazılarına göre ise, bir kimsenin ihrama şartlı girmesi o kimseye ayrı bir hak ve bir ayrıcalık tanımaz. Bu konuda bu kimse de başkalarının tâbi olduğu hükümlere tâbidir. Başka bir tâbirle haccı tamamlamadan ihramdan çıkma konusunda ihrama şartlı olarak giren kimseyle şartsız olarak giren kimse arasında bir fark yoktur. Çünkü İbn Ömer'den rivayet edilen şu hadis-i şerif buna delâlet etmektedir: "Abdullah b. Ömer şartlı haccı tanımaz ve Peygamberimizin sünneti size kâfi değil mi? derdi." ibn Ömer, İbn Abbâs'ın şartlı hac hakkındaki fetvasını tanımamış ve Peygamber (s.a.)'ın şartlı hac yapmadığım belirterek müslümanları onun sünnetine uymaya davet etmiştir. el-Beyhâkî ise, "Du-bâ'a'nın hadisi İbn Ömer'e varmış olsaydı onu kabul ederdi" diyor.[322] İmâm Tırmizî'ye göre mevzûmuzu teşkil eden hadis, hasen ve sahîhdir. Tirmizî'-nin bu hadisini aynı zamanda Buharî ile Beyhakî de rivayet etmişlerdir.[323] İleride kırk dördüncü babda bu konu genişçe ele alınacaktır.
3. Şartlı ihrama girmenin caiz olmadığını söyleyen ulemâya göre şartlı ihrama girmek Hz. Dubâ'a'ya ait özel bir durumdur.
Şafiî ulemâsından, Hattâbî'nin beyânına göre Hz. Dubâ'a'nın durumunda olan herkes şartlı olarak ihrama girebilir. Şevkânî'nin beyânına göre ise, Hz. İbn Abbâs şartlı ihrama girmenin neshedildiği görüşündedir. Lakin İbn-i Abbas'dan gelen bu rivayetin senedinde el-Hasen b. Umâre vardır. Bilindiği gibi bu zâtın rivayetleri muteber değildir. Metinde geçen "Beni engellediğin yerde ihramdan çıkmam şartıyla" cümlesinin zahiri, ihramda iken engelle karşılaşan bir kimsenin kaldığı yerde ihramdan çıkabileceğine ve bulunduğu yer haremin dışında bile olsa kurbanlarını orada kesebileceğine delâlet ettiğinden Şafiî, Hanbelî ve Mâlikî ulemâsı bu konuda böyle hüküm vermişlerdir.
Hanefî ulemâsına göre ise böyle bir engelle karşılaşan bir kimse hiçbir zaman harem hudutları haricinde kurbanını kesemez. Çünkü kurban ancak harem hudutları içerisinde kesilir. Bu bakımdan bu duruma düşen bir kimse şayet kurbanlığı yanında ise, onu kesilmek üzere birisiyle hareme gönderir ve ondan kurbanlığı hangi tarihte hareme eriştireceğine dair söz alır. Kurbanlığının kesildiğinden emin olduktan sonra ihramdan çıkar. Şayet kurbanlığı yanında değilse, belli bir günde bir kurban alıp kesmek üzere birini vekil tayin eder ve o günde ihramdan çıkar. Bu konudaki delilleri ise;

"Haccı da umreyi de Allah için tam yapın. Fakat (herhangi bir sebeble bunlardan) alı-konursanız, o halde kolayınıza gelen kurban(ı gönderin. Bununla beraber) kurban yerine (Minâ'ya) varıncaya kadar başlarınızı tıraş etmeyiniz..."[324] mealindeki âyet-i kerimedir.[325]

23. İfrad Haccı (Umresiz Hac)

1777. ...Âişe (r.anha)dan rivayet edildiğine göre Resûlullah (s.a.) (umresiz olarak) sadece hac yapmıştır.[326]

Açıklama

İfrâd, Temettü' ve Kıran olmak üzere üç çeşit hac vardır.Umresiz olarak yalnız başına hacca niyet edilirse, bunun
adına "ifrad" ve bu niyetin sahibine "müfrid" denir. Hac mevsiminde önce umre, sonra hac için ihrama girilirse, buna "temettü" ve bunu yapana da "mutemetti" denir. Umre ile hac, bir ihram ve bir niyetle yapılırsa buna da "kıran" ve bunu yapana "kârin" denir.[327]
Ulemâ bu üç çeşit hacdan hangisinin daha faziletli olduğu konusunda ihtilafa düşmüşlerdir. Bu ihtilaf Resûl-i Ekrem (s.a.)'in yaptığı haccın, hangi neviden hac olduğu meselesinden kaynaklanmaktadır. Bu mevzu ile ilgili görüşleri şu şekilde özetlemek mümkündür:
1. Şafiî ve Mâliki ulemâsına göre Peygamber (s.a.) ifrad haccı yapmış-lir, dolayısıyla ifrad haccı, temettü' ve kıran haclarından daha faziletlidir. Aynı zamanda İmâm Evzaî de bu görüştedir. Delilleri ise, konumuzu teşkil eden Ebü Dâvûd hadisi ile birlikte İmâm Ahmed ve Müslim'in rivayet ettikleri Ebû Dâvûd hadisiyle aynı anlama gelen hadislerdir.[328] Ayrıca daha önce tercümesini sunduğumuz 1752 numaralı hadis-i şerif de sözü geçen ulemânın delilini teşkil etmektedir.
2. İmâm Ahmed'e göre ise, efdal olan temettü' hacadır. Sonra ifrâd sonhra da kıran haccı gelir. İbn Kudâme'nin el-Muğnî'de beyân ettiğine göre eğer hacı adayı kurbanlığını Beyt-i Şerife göndermişse kıran haccına niyetlenmesi daha faziletlidir. Yoksa temettü' haccı daha faziletlidir.
3. İmâm Şafiî'ye göre, ise, efdal olan ifrad hacadır. Sonra temettü sonra da kıran haccı gelir.

4. Hanefî ulemâsına göre ise en faziletli hac kıran hacadır. Sonra temettü' sonra da ifrad haccı gelir. Hanefî ulemâsının bu konudaki görüşlerini şu şekilde özetlemek mümkündür:
Araştırıcılar, Hz. Peygamber'in yaptığı haccın, hacc-i kıran olduğunu söylerler. Nitekim, on iki sahâbînin bu konudaki rivâyetleriyle de asla te'vile gerek kalmayacak şekilde hükme bağlanmıştır. İbn Hazm, Veda Haccı ile ilgili olan bu rivayetleri bir araya toplamıştır. Hemen şunu da belirtelim ki, Hz. Peygamberin yaptığı haccın nevî konusunda değişik rivayetler de yok değildir. Meselâ, haccı- ifrâd yaptığını rivayet edenler vardır. Bunu rivayet eden sâhâbî Hz. Peygamberin hacca niyet etliğini görmüş, umreye niyetini görmemiş olmalı ki, sadece gördüğünü, nakletmiştir. Veyahut da "Hz. Peygamber hacc-ı ifrâd yaptı" diyenler "ifrâd" kelimesiyle Hz. Peygamber'in hayatı boyunca tek bir defa hac yaptığım kasdetmektedirler. Çünkü Peygamberimiz Veda Haccmdan başka hac yapmamıştır.
Hz. Peygamber'in hacc-ı temettü' yaptığını rivayet eden ashâb ise, Hz. Peygamberi umre için ihrama girerken görmüş olup, hac için niyet edişini, sesinin yavaşlığı yüzünden duyamamış olmalıdır.[329] Yahut da, Hz. Peygamber "hacc-ı temettü' yaptı" sözüyle hacc-ı kıran yaptığı kastedilmektedir. Çünkü Arapların eskiden "kıran" kelimesi yerine "temettü" kelimesini de kullandıkları olmuştur. Yahut da bazı hadis-i şeriflerde geçen "Resûl-i Ekrem ifrâd haccı yaptı", yahut "temettü' haccı yaptı" gibi cümlelerdeki "ifrâd haccı yaptı", "temettü* haccı yaptı" ifâdelerinin, "Resûlullah bu hacların da yapılmasını emretti" anlamında kullanılmış olması, "Resûl-i Ekrem (s.a.)'in bizzat kendisinin ifrad veya temettü' haccı yaptığı" anlamında kullanılmadığı da düşünülebilir. Çünkü bir işin yapılmasını emreden kimseden bahsedilirken o işi yapan bir kimse olarak bahsetmek mümkündür.[330] Ayrıca Hz. Peygamber (s.a.)'in kıran haccı yaptığını ifade eden hadisler daha açık, râvilerinin daha fazla olması ve daha fazla cümleler ihtiva etmesi gibi özellikler taşımaları sebebiyle ifrad veya temettü' haccı yaptığını ifade eden hadislere tercih edilebilirler.[331]

Hanefîlerin bu mevzuda en kuvvetli delillerinden biri de 1795 numaralı hadistir.[332]

1778. ...Âişe (r.anhâ)'dan demiştir ki: Zilhicce hilâline yakın (bir günde) Resûlullah (s.a.) ile beraber yola çıktık. Zülhuleyfe'ye varınca (Resûlullah (s.a.):

"Hacca niyet etmek isteyen (hacca) niyet etsin. Umreye niyet etmek isteyen de umreye niyet etsin" buyurdu. Vuheyb hadisinde, Musa (Resûl-i Ekrem'in) "Eğer hedy kurbanını göndermiş olsaydım ben de umreye niyet ederdim" (buyurduğunu) rivayet etti. (Mûsâ), Hammâd b. Seleme hadisinde de (Resûl-i Ekrem (s.a.)'in şöyle buyurduğunu) rivayet etti "Bana gelince; ben hacca niyet ediyorum. Çünkü yanımda hedy kurbanlığı vardır."

(Bu hadisi Ebû Davud'a farklı şekilde nakleden râvîler, hadisin bundan sonraki kısmında Hz. Âişe'nin sözlerini naklederlerken, hadisin bundan) sonrasında ittifak ettiler: (Hz. Âişe dedi ki:) Ben de umreye niyet eden(ler) arasındaydım. Yolun bir kenarına varınca hayızlandım. Ben ağlarken Resûlullah (s.a.) yanıma çıkageldi:

"Seni ağlatan şey nedir?" dedi. ben de

"Keşke bu sene hac yolculuğuna çıkmasaydım, dedim. (Bunun üzerine).

"Umreyi bırak, saçını çöz ve taran" buyurdu.

Mûsâ (bu cümleyi) "Hacca niyet et" (şeklinde) Süleyman ise, "Müslümanlar haclarında ne yapıyorlarsa, sen de onu yap" (buyurdu) diye rivayet etti. (Medine'ye) dönüleceği gece Resûlullah (s.a.) Âbdurrahman'a Hz. Âişe'yi (umre için ihrama girmek üzere) Ten'îm'e götürmesini emretti. Mûsâ (bu rivayete şunları) ilâve etti: (Hz. Âişe (r.anha) terkettiği) umresinin yerine (yeniden) ihrama girdi ve Beyt'i tavaf etti. (Bu suretle) Allah (onun) umresini de haccını da gerçekleştirmiş oldu. (Daha önceki) terk ettiği umreden dolayı bir kurban lazım gelmedi.[333]

Ebû Dâvûd dedi ki Musa, Hammad b. Seleme hadisine (şu cümleleri de) ilâve etti. Âişe (r.anha) Batha gecesinde (hayızdan) temizlendi.[334]

Açıklama

Bu hadis-i şerif Ebû Davud'a iki ayrı senedle ulaşmıştır. Bunlardan birisi Süleyman b. Harb diğeri de Mûsâ b. İsmail senedidir.

Ayrıca bu hadis Mûsâ b. İsmail'e de birisi Vuheyb, diğeri de Hammad olmak üzere iki ayrı senedle ulaşmıştır. Bütün bu senedlerin hepsi de daha

yukarıda Hişâm b. Urve'de birleşmekte ve Hişâm'ın babası Urve vasıtasıyla da Hz. Âişe'ye ulaşmaktadır.
Bilindiği gibi bir hadisin iki veya daha fazîa isnadı varsa bir isnâddan ötekine geçerken araya harfi koyarlar. Bu harf "tahavvül'den kısaltmadır ve isnadın değiştiğini gösterir. Hadisi okuyan ona geldi mi (hâ) diye okuyup geçmelidir. Bazıları sözü geçen harfin araya girmek manasına gelen fiilinden kısaltma olduğunu ve ona gelince bir şey söylemek icab etmediğini söylerler. Bu harfin hadisi okumaya devam işareti olduğunu söyleyenler de vardır. Hatta mağrib ulemâsı ona vardıkları zaman "el-hadise" derlermiş, "el-hadise" hadisi oku demektir. Konumuzu teşkil eden bu hadis-i şerifte farklı isnadlardan doğan farklı ifadeler vardır ki tercüme esnasında bu rivayet farklarına işaret ettik.
Resûl-i Ekrem (s.a.) "Umreyi bırak, saçını çöz ve taran" emriyle, "Umre ihramından çık ve umre ile ilgili fiilleri terk et," demek istemiştir. Çünkü bu cümledeki "Umreyi bırak" sözü bunu açıkça ifade etmektedir. Ayrıca "taran" emri de bu mânâyı te'yid etmektedir. Çünkü taranmak bazı saç tellerinin dökülmesine sebep olur. Bilindiği gibi ihramlı için saç koparmak yasaktır. Binâenaleyh "taran" kelimesi "Umre için girdiğin ihramdan çık" anlamına gelir. Diğer râvi Süleyman b. Harb'in rivayet ettiği "Müslümanlar haclarında ne yapıyorlarsa sen de onu yap" cümlesi de Resûl-i Ekrem'in Hz. Âişe'ye, "Umreyi terkedip sadece hac için ihrama girmesini ve tavafın dışında bütün hac fiillerini yerine getirmesini emrettiğini" ifâde eder.
Hadiseyi şu şekilde özetleyebiliriz: Hz. Âişe önce umreye niyet etmiş, ancak hayız görmeye başlayıp da hacdan önce umreyi tamamlamaya muvaffak olamayacağı anlaşılınca, Peygamber (s.a.) O'na umreyi tamamen bırakıp hacca niyet etmesini emretmiştir.
Hanefî ulemâsına göre Hz. Âişe Resûl-i Ekrem (s.a.)'in bu emrine uyarak önce haccedip daha sonrada terkettiği umresini kaza etmiş ve bu suretle kıran haccı yapmaya muvaffak olmuştur.
İmâm Şafiî'ye göre ise, "Resülullah (s.a.) Hz. Âişe'ye, girmiş olduğu ihramdan çıkmadan umreyi bırakmasını ve haccı yarım kalan umre üzerine bina etmesini emretmiştir. Bu emri yerine getiren Hz. Âişe haccı umre üzerine bina ettiği için, hac île umreyi birleştirmeye ve dolayısıyla kıran haccı yapmaya muvaffak olmuştur. Meseleye bu açıdan bakan İmâm Şafiî'ye göre, metindeki "saçını çöz ve taran" emri, ihramdan çıkmayı gerektiren bir emir değildir. Çünkü ihramh bir kimsenin, saç tellerini

koparmadan saçlarını taramasında bir sakınca yoktur. Ayrıca Peygamber (s.a.), Hz. Âişe'ye bu emri, başındaki rahatsızlıktan dolayı vermiş de olabilir.
Kadı İyaz'ın beyânına göre, haccı umre üzerine bina etmenin caiz olduğunda ulemâ görüş birliği içerisindedir. Yalnız ulemâdan pek az kimse bu görüşe itiraz etmiştir.
Hac üzerine umre bina etme meselesi ise, ihtilaflıdır. İmâm Ebû Hanife ile eski mezhebinde İmâm Şafiî bunu caiz görmüş, bunların dışında kalan diğer ulemâ ise, caiz görmemiştir. Onlara göre bu uygulama Peygamber (s.a)'e ait özel bir durumdur. Ancak bilindiği gibi, bir uygulamanın Resûl-i Ekrem'in şahsına ait özel bir durum olduğuna hükmedebilmek için bir delile ihtiyaç vardır. Oysa bu görüşte olanlar iddialarını ispat edecek böylesi bir delile sahip değildirler.[335]
Hz. Âişe'nin hacca mı yoksa umreye mi niyetlendiği hususunda pek muhtelif rivayetler vardır. Bu sebeple ulemâ bu mevzuda ihtilâfa düşmüşlerdir. Bazıları hacca niyet ettiğine kail olmuş, umreye niyetlendiğini bildiren rivayetlerin hata olduğunu söylemişlerdir. Onlara göre Hz. Âişe yanında hedy kurbanı bulundurmamış Peygamber (s.a.) böyle olanlara hacca bozarak umreye niyetlenmelerini emir buyurunca o da hac niyetini bozarak umreye niyetlenmiş fakat bitiremeden hayız görmüş, bu sebeple, Resûlullah (s.a.) hacca niyetlenmesini emir buyurmuş, o da hacca niyetlenerek hacc-ı kıran yapmıştır.
Vakfede frayızlı bulunmuş; bayram günü temizlenerek tavaf-ı ifâzayı yapmıştır. İbn Hazm'ın beyanına göre, Mekke'ye giderken Şerif denilen yere vardıkları zaman Peygamber (s.a.) ashabını, haccı, umreye çevirmekle çevirmemek arasında muhayyer bırakmıştır. Ebû Ömer İbn Abdilberr: "Hz. Âişe'nin haccı ile ilgili hadisler muzdaribdir. Ulemâ bu husustaki rivayetleri tevcih için pek çok şeyler söylemiş fakat bu rivayetlerin arasım bulamamışlardır" diyor. Hadisin râvilerinden Kasım, Hz. Âişe'nin hacca niyet ettiğini söylemiş, Urve ise; "Âişe, umreye niyet etti" demiştir.[336]
Hanefî ulemâsından Aynî diyor ki; "Hz. Âişe'den sabit olan meşhur rivayete göre kendisi yalnız hacca niyet etmişti. Peygamber (s.a.) ona umreyi terketmesini buyurmuştu. Hz. Âişe'nin;
"Arkadaşlarım hac ve umreyle dönerken ben yalnız hacla dönüyorum"[337] sözü buna delildir.[338] Peygamber (s.a.)'in,

""Eğer hedy kurbanını göndermiş olmasaydım, ben de umreye niyet ederdim" sözü, yanlarında hedy kurbanı götürenlerin haccı bozarak umreye niyetlenmelerinin caiz olmadığını ifade etmek için söylenmiştir. Hedy kurbanı götüren hacılar, onu kesmedikçe ihramdan çıkamazlar. Kurban ise, ancak bayram günü kesilir. Bu konuda İbnu'1-Esîr diyor ki: "Resûlullah (s.a.) bu sözüyle ashabının gönüllerini almak istemiştir. Çünkü kendisi ihramiı olduğu halde ashabının ihramdan çıkmaları, onlara çok ağır gelmişti. Peygamber (s.a.) gücenmemelerini tavsiye etmiş ve emrettiğini yapmalarının, onlar için daha faziletli olacağını bildirmiştir."
Yine bu cümle Ahmed b. Hanbel gibi temettü' haccının diğer haclardan daha faziletli olduğunu söyleyenlerin deliliğini teşkil etmektedir. Ayrıca bu cümle "Beyt-i Şerife kurban sevk eden bir kimsenin umreyi bitirince ihramdan çıkamayacağını, ihramdan çıkabilmesi için hac fiillerim de bitirmiş olması lazım geldiğini" söyleyen Hanefî ulemâsının bu mevzûdaki delillerini teşkil etmektedir.
Yine metinden anlaşıldığına göre hacılar bütün hac görevlerini yerine getirip de Medine'ye dönecekleri sırada Peygamber (s.a.) kayınbiraderi Hz. Abdurrahman'a ablası Hz. Âişe'yi umre için ihrama girmek üzere Ten'im'e götürmesini emretti. Ten'im, Harem hudutları içerisinde ve Medine yolu üzerinde bulunan Mekke'ye altı kilometre uzaklıkta bir yerdir. Harem hududları içerisinde bulunan bir kimse için en yakın hıl dairesi ise, Ten'im'dir.
Metinde geçen "Allah (onun) umresini de haccını da gerçekleştirmiş oldu," cümlesi, Hz. Âişe'ye ait değildir. Hz. Âişe'nin sözleri arasına sokulmuş, râvilerden birisine ait bir sözdür. Müslim'in Veki' vasıtasıyla rivayet ettiği bir hadiste; "Urve; "Allah Âişe'nin hac ve umre yapmasını takdir buyurmuş" dedi"[339] ifadesi bulunduğundan, söz konusu cümlenin Urve'ye ait bir cümle olduğu anlaşılmaktadır.
Âişe (r.anhâ)'nm yalnız hac fiillerini edâ edip de daha sonra umreyi kaza etmesinden dolayı şükür kurbanı veya keffaret kurbanı lâzım gelmediğini ifade eden "terkettiği umreden dolayı bir kurban da lâzım gelmedi" cümlesi de Hz. Âişe'nin sadece ifrâd hac yaptığına delâlet etmektedir. Çünkü temettü' veya kıran haccı yapmış olsaydı, şükür kurbanı kesmek vâcib olurdu, Bu konuda Davud' Zâhirî'nin dışında bütün ulemâ görüş birliğine varmışlardır. Ancak burada "Hz. Âişe ilk önce girmiş olduğu umreyi terk

ettiğinden dolayı niçin keffaret kurbanı kesmedi?" diye bir soru hatıra gelebilir. Nitekim Müslim'in rivayet ettiği bir hadis-i şeriftede "bu hacda hedy kurbanı, oruç ve sadaka yoktu,"[340] buyurulmaktadır.

Gerçekte ise, Resûl-i Ekrem (s.a.), Hz. Âişe'nin terkettiği umreden dolayı bayramın birinci günü kurban kesmiştir. Müslim'in rivayet ettiği bir hadis-i şerifte bu gerçek şu anlama gelen sözlerle ifâde edilmektedir: "Kurban bayramı günü Resûlullah (s.a.), Âişe (r.anhâ) adına bir sığır kesti"[341]

Konumuzu teşkil eden Ebû Dâvûd hadisinin râvisi bu durumdan haberdâr olmadığı için "Terkettiği umreden dolayı bir kurban da lâzım gelmedi" sözünü sarfetmiştir.

Metinde geçen "Hz. Âişe Bathâ gecesinde (hayızdan) temizlendi" cümlesindeki "Bathâ gecesf'nden maksad, Resûl-i Ekrem (s.a.)'in Minâ'dan döndüğü ve Muhassab denilen yere uğradığı, Zilhicce'nin ön dördüncü gecesidir. Bathâ, Mekke'nin kuzey-batısında, Cebel-i Nûr ile Hacûn arasında bulunan bir vadinin ismidir. Muhassab, Ebtah, Hayfu Benî Kinâne gibi isimlerle anılır. Hacıların Minâ'dan Mekke'ye dönerlerken burada bir süre beklemeleri sünnettir. Nitekim İbn Ömer (r.a.)'dan rivayet edilen bir hadis-i şerifte, "Resûl-i Ekrem (s.a.) Efendimizin Minâ'dan dönerken öğle, ikindi, akşam ve yatsı namazlarını Bathâ'da kıldığı ifâde edilmektedir. [342] Ancak yukardaki Hz. Âişe'nin hayızdan temizlendiği geceyi belirleyen ve râvi Musa'ya ait olan cümle, Müslim'in rivayet ettiği "Bayram günü gelince ben temizlendim. Resûlullah (s.a.) emir buyurdu, tavaf-ı ifâzami yaptım,"[343] anlamındaki hadis-i şerife aykırıdır. Ulemânın beyânına göre, gerçeği ifâde bakımından Müslim hadisi daha sahihdir ve tercihe lâyıktır. Çünkü sözü geçen hadis Hz. Âişe'nin bizzat kendi ifadesidir. Hz. Âişe'nin kendi halini kendisinin daha iyi bileceğinde ise, asla şüphe yoktur.

Müslim'in rivayet ettiği;

Hz. Âişe Şerif de hayız görmüş ve Arafat'ta temizlenmiş. Bunun üzerine Resûlullah (s .a.) O'na;

Safa ile Merve arasında tavaf yapman, sana hem haccın hem de umren için kâfidir", buyurmuş[344] anlamındaki hadis-i şerifin ise, bu konuyla bir ilgisi yoktur. Çünkü bu hadis Hz. Âişe'nin Arafat'ta vakfeye durmak için ve hayız hali devam ederken yaptığı guslü ifâde etmektedir. Hayızdan sonraki yıkanmasıyla ilgili değildir. İşte bu sebeple İbn Hazm da bu konuyla ilgili

olarak; "Hz. Âişe daha Zilhicce'nin üçüncü günü, Şerif-de hayız görmeye başladı, Zilhicce'nin onunda cumartesi günü temizlendi" demektedir.
Metindeki "Eğer hedy kurbanı göndermiş olmasaydım ben de umreye niyet ederdim" cümlesi, Resûl-i Ekrem (s.a)'in Veda Haccında temettü' haccına niyet ettiğine ve dolayısıyla hacc-ı temettü'ün diğer hac çeşitlerinden daha faziletli olduğuna delâlet ve bu görüşü benimseyen İmâm Ahmed'i te'yid eder. Ancak ulemâdan Şâkik b. Seleme, Sevrî, Ebû Hanife, Ebû Yusuf, Muhammedi İshâk, Şâfiîlerden Müzem ile Ebû İshâk, Mervezî ve İbnu'l-Munzir'e göre kıran haccı daha faziletlidir. Sözü geçen ulemâya ve Kurtubî'ye göre Peygamber (s.a.) Veda Haccında kıran haccına niyet etmiştir. Hz. Ali de bu görüştedir.
Gerçi Peygamber (s.a.)'in bir rivayette ifrâd haccına, başka bir rivayette temettü'a, diğer bir rivayette kırana niyet ettiği ifade ediliyorsa da, Hanefî ulemâsından Tahâvî bu rivayetlerin arasım bulmuş ve; "Rasûlallah (s.a.) önce umreye niyet etmişti, temettü' niyetiyle umreye devam buyurdu, sonra tavaftan önce hacca niyet ederek kıran yaptı."[345] demiştir.
Yine metinde geçen "Hz. Âişe terkettiği umresinin yerine yeniden ihrama girdi ve Beyt'i tavaf etti" cümlesi de, Hz. Âişe'nin Veda Haccında, ifrad haccına niyet ettiğini ve terkettiği umresini de sonradan kaza ettiğini ifade ve bu görüşü benimseyen Hanefî ulemâsını te'yid eder.
İçlerinde İmâm Mâlik, Şafiî ve Ahmed b. Hanbel de bulunan ve büyük çoğunluğu teşkil eden ulemâya göre ise, Hz. Âişe umreyi terketme-miştir. Haccı umre üzerine bina etmiştir. Delilleri ise, "Bundan sonra Resûlullah (s.a.) Hz. Âişe'nin yanına girdi. Hz. Âişe ağlıyordu. O'na,
"Hâlin nedir?" diye sordu. Hz. Âişe ise;
"Hâlim hayız görmüş olmamdır. Başkaları ihramdan çıktı, ben çıkamadım; Beyt'i de tavaf edemedim. Alem şimdi hacca gidiyorlar" dedi. Bunun üzerine Resûlullah (s.a.):
"Bu, Allah'ın Adem kızlarına takdir buyurduğu bir şeydir. Yıkan, sonra hacca niyet et!" buyurdu.
Hz. Âişe de öyle yaptı ve bütün vakfe yerlerinde durdu. Temizlendiği vakit Kâ'be'yi ve Safa ile Merve'yi tavaf etti. Sonra Peygamber (s.a.):
"Haccmda umrenin ikisinden beraberce hilPe çıktın."[346] anlamındaki Câbir hadisi ile, "Bu tavafın, hem ha cana hem de umrene kâfidir."[347] anlamındaki Tavus hadis-i şerifidir.[348]

Bazı Hükümler

1. Hac yapmak isteyen bir kimse ifrad, temettü, kıran haclarından istediğine niyet edebilir.
2. Temettü' haccı diğerlerinden daha faziletlidir.
3. Hz. Âişe Veda Haccında ifrad haccı yapmıştır. Sonra terkettiği umreyi kaza etmiştir.
4. Hadesten ve cünüblükten temizlenmeyen bir kimse tavaf edemez. Ulemânın bu meseledeki ihtilâfının hulâsası şudur:
a. Hanefîlere göre tavaf için temizlik şart değildir. Üzerinde pislik bulunan yahut abdestsiz veya cünüp olan kimselerin tavafları sahihdir. Çünkü âyet-i kerimede Kabe'yi tavaf, mutlak olarak emir buyurulmuştur.
Haber-i Vâhidle amel ederek tavaf için temizliği şart koşmak, nass üzerine ziyâde demek olur. Bu caiz değildir. Ancak hadesten temizlenmeden tavaf eden kimsenin bir koyun, cünüb olarak tavaf eden kimsenin ise, bir deve kesmesi, icâbeder.
b. İmâm Şafiî'ye göre tavaf için temizlik şarttır.
c. Cumhûr-ı ulemâ, abdestsiz, cünüb ve hayızlı kimselerin Safa ile Merve arasında sa'y yapabileceklerini söylemişlerdir.
d. Hasan el-Basrî'den gelen bir rivayete göre bu gibi kimseler sa'yi ihramdan çıkmazdan önce tekrar yaparlar. Şayet temizlenmeden sa'y yaptıktan sonra ihramdan çıkarlarsa birşey lâzım gelmez.[349]

1779. ...Peygamber (s.a.)'in zevcesi Âişe (r.anhâ)'dan; demiştir ki: Veda haccı yılında Resûlullah (s.a.)'le birlikte (hac için yola) çıkmıştık. Bizden kimisi sadece umreye, kimisi hacla birlikte umreye, kimisi de sadece hacca niyetlenmişti. Resûlullah (s.a.) de sadece hacca niyetlenmişti. Sadece hacca niyet edenlerle, hac ile birlikte umreye niyet edenler, kurban (bayramı) gününe kadar ihramdan çıkamadılar.[350]

Açıklama

Bu hadis-i şerifin Buhâri'deki rivayeti ile Şafiî'nin Müsned'indeki rivayetinde Hz. Aişe'nin; "Ben de umreye niyet edenler arasında

bulunuyordum" dediği kaydedilmektedir. Her ne kadar bu cümlenin zahirinden içlerinde Hz. Âişe'nin de bulunduğu bir cemaatin mikat'tan önce umre yapmak niyetiyle ihrama girdiği anlaşılırsa da gerçekte bu cemaat başlangıçta sadece hacca niyet etmişken yanlarında kurbanlık bulunmayanların temettü' haccı yapmak maksadıyla ve Resûlullah (s.a.)'m emri üzerine haclarını umreye tebdil ettikleri ve umreyi edâ ettikten sonra da terviye günü tekrar hac için ihrama girdikleri anlaşılmaktadır. Nitekim bu gerçek ileride gelecek olan 1782 numaralı hadiste geçen Hz. Âişe'nin şu sözlerinde de açıkça ifade edilmektedir. "Biz sadece hacca niyet etmiştik. Nihayet Şerife vardığımız zaman ben hayızlandım. Biz Mekke'ye varınca Resûlullah (s.a.): "Yanında hedy kurbanlığı olanların dışında isteyen herkes haccını umreye çevirebilir" buyurdu. Bu ifadeler aynı şekilde 1783 numaralı hadis-i şerifte de geçmektedir. İleride gelecek olan 1787 numaralı Câbir hadisinde ise, Hz. Câbir'e ait olan; "Biz Resûlullah (s.a.)'le birlikte sadece ve sadece hacca niyet etmiştik. Bu niyetimize başka bir niyet karışmamıştı" sözleri de bu cemaatin önce hacca niyet ettiğini açık ve kesin bir şekilde ortaya koymaktadır.
Ancak hacca niyet eden bu cemaat, temettü' haccı yapmak maksadıyla niyet ettikleri haccı önce umreye tebdil ettikleri ve bu umreyi edâ ettikten sonra ihramdan çıkıp terviye günü tekrar hac için ihrama girdikleri de yine 1787 numaralı hadiste yer alan "Sonra Resûlullah (s.a.) bize ihramdan çıkmamızı emretti ve "Eğer yanımda hedy kurbanı olmasaydı ihramdan ben de çıkardım" buyurdu", cümleleriyle ifade edilmektedir.
Yahya b. Saîd'in Ömer vasıtasıyla Hz. Âişe'den rivayet ettiği hadis-i şerifte de Hz. Âişe'den şu mânâya gelen sözler nakledilmektedir: "Biz Resûî-i Ekrem (s.a.)'le birlikte Zilkâ'de'nin çıkmasına beşgün varken hac yolculuğuna çıkmıştık. Hac yapmaktan başka bir niyetimiz yoktu. Şerif denilen yere varırken Peygamber (s.a.) yanında kurbanlık bulunmayan kimselerin haclarını umreye tebdil etmelerim emir buyurdu. Râvi Yahya demiş ki: "Ben bu hadisi Kasım b. Muhammed'e arz ettim de, "Vallahi Âişe hadisi sana olduğu gibi söylemiş" dedi."[351]
Hafız İbn Hacer bu hadis-i şeriflerle ilgili düşüncelerini şöyle ifâde ediyor: Her ne kadar Hişâm b. Urve'nin babasından rivayet ettiği hadis-i şerifte Hz. Âişe'nin; "Ben de umreye niyet edenler arasmdaydım" dediği kaydediliyorsa da, İsmail el-Kâdî bu rivâyet'in yanlış olduğunu ve Hz.

Âişe'nin sadece hacca niyet ettiğini ifade eden hadislerin gerçeğin ifadesi olduğunu söylemiştir."

Her ne kadar bu görüş de tenkide uğramışsa da, bu hadislerin arası şu şekilde uzlaştınlarak ihtilâf kökünden halledilmiştir: "Önce diğerleri gibi Hz. Âişe de haccı ifrada niyet etmişti.[352] Sonra, Peygamber (s.a.) onlara haclarını umreye tebdil etmelerini (ve daha sonra hac yaparak mutemetti olmalarını) emretmiş, Hz. Âişe de bu emre uymuştur.[353] Ancak Hz. Âişe Mekke'ye vardığı zaman hayizlandığından, tavaf yapması mümkün olmayacağı için Resûl-i Ekrem (s.a.) O'na sadece hacca niyet etmesini emretmiştir.[354]

Hz. Âişe'nin yaptığı bu haccın hangi hac nevinden olduğu bir Önceki hadisin şerhinde geçmiştir.

Metinde geçen "Resûlullah (s.a.)de sadece hacca niyetlenmişti," cümlesi, bir rivayette "temettü* haccına niyetlenmişti", diğer bir rivayette de "kıran haccma niyetlenmişti" şeklinde geçmektedir. Bir önceki hadisin şerhinde de açıkladığımız gibi Hanefi ulemâsından Ebû Cafer et-Tahâvî bu rivayetlerin arasını şöyle ce'lif etmiştir:-"Resûlullah (s.a.) önce umreye niyet etmişti. Temettü' niyetiyle umreye devam buyurmuş, sonra tavaftan önce hacca niyet ederek kıran yapmıştır."[355] Şafiî ulemâsı da Hz.Peygamber' (s.a.)in kıran haccı yaptığını söylüyor. Ancak Ahmed b. Hanbel'e göre temettü' haccı yapmıştır.[356]

Bazı Hükümler

1. Haccetek isteyen bir kimsenin yalnız hacca niyet etmesi caiz olduğu gibi hacla birlikte umreyede niyet etmesi caizdir.

2. Sadece hacca niyet etmiş olan bir kimse, yanında hedy kurbanlığı varsa veya hedy kurbanlığım Beyt-i Şerife göndermişse, bu kimse bayram günü kurbanlığını kesinceye kadar ihramdan çıkamaz. Nitekim Hanefî ve Hanbelî ulemâsı da bu görüştedirler.[357]

1780. ...Ebu'l-Esved'den aynı senedle önceki hadisin benzeri rivayet olunmuştur. Ancak râvî İbn Vehb bu hadise (şunu da) ilave etmiştir: "Ama

sadece umreye niyet eden kimseler, (bayramdan önce) ihramdan çıktılar." [358]

Açıklama

Bu hadis-i şerif, Müslim'in rivayetinde Yahya b. Yahyâ ve Malik senediyle Hz. Âişe'ye isnâd olunmuştur. Meali şöyledir: "Veda haccı senesi Resûlullah (s.a.) ile yola çıkmıştık. Kimimiz umreye, kimimiz hac ile umreye, bazılarımız da yalnız hacca niyet etmiştik. Resûlullah (s.a.) de yalnız hacca niyet etmişti. Umreye niyet edenler, (onu edâ ettikten sonra) ihramdan çıktılar. Yalnız hacca, yahut hac ile umreye niyet etmiş olanlar bayram gününe kadar ihramdan çıkmadılar." Bilindiği gibi Hanefi ve Şafiî ulemâsına göre bayram gününden önce ihramdan çıkanlar Beyt-i Şerife hedy kurbanı göndermeyenlerdir.[359]

1781. ...Peygamber (s.a.)'in zevcesi Âişe'den; demiştir ki: Veda haccı senesi Resûlullah (s.a.) ile birlikte yola çıktık ve umreye niyet ettik. Sonra Resûlullah (s.a.):
"Kimin yanında Hedy kurbanı varsa umre ile beraber Hacca'da niyet etsin. Sonra ihrama devam ederek neticede her ikisinin ihramından birden çıksın."buyurdu.Ben Mekke'ye hayızlı olarak vardım. Beyt'i tavaf etmediğim gibi Safa ile Merve arasında sa'y da yapmadım. Bunu Resûlullah (s.a.)'e arz ettim de:
"Saçım çöz, taran ve hacca niyet et, umreyi bırak" buyurdu. Ben de öyle yaptım. Haccı edâ ettiğimiz vakit, Resûlullah (s.a.) beni (kardeşim) Abdurrahman b. Ebû Bekr ile Ten'im'e gönderdi. (Orada) umre için ihrama girdim. Resûlullah (s.a.):
"Bu senin (kazaya kalan) umrene bedeldir" buyurdu. Artık sadece umreye niyet edenler, Beyt'i tavaf ettiler ve Safa ile Merve arasında sa'y yaptılar. Sonra ihramdan çıktılar. Nihayet Minâ'dan döndükten sonra hacları için son bir tavaf daha yaptılar.
Hacla umreyi beraber yapanlara gelince: Onlar yalnız bir tavaf yaptılar.
Ebû Dâvûd dedi ki: Bu hadis-i şerifi aynı şekilde, îbn Şihâb'dan, İbrahim b. Sa'd ile Ma'mer de rivayet ettiler. (Ancak bunlar Hz. Âişe'ye ait olan)

"Hacla umreyi beraber yapanlara gelince..." (cümlesini) nakletmediler.) [360]

Açıklama

Veda Haccı; Hicretin 10. yılında yapılmıştır. Resûlullah (s.a.) Medine'ye hicretinden sonra yalnız bu haccı ifâ etmiştir. Bu hacca "Veda haccı" denilmesinin sebebi, Resûlullah (s.a.)'m, ashaba va'zu nasihat ederek kendileriyle vedalaşmalarıdır.
Hz. Âişe'den bu hususta rivayet edilen hadisler muhteliftir. Bunlardan bazısında "Umreye niyet ettik" bazısında "Kimimiz umreye, kimimiz hacca niyet ettik" denilirken, diğer bir rivayette de "yaiaız hacca niyet ederek yola çıktık" denilmektedir. Biz bu hadislerin arasının nasıl te'lif edildiğini şu şekilde açıklamıştık: "önce diğerleri gibi Hz.Âişe de haccı ifrâda niyet etmişti. Sonra Peygamber (s.a.) onlara haclarını umreye tebdil etmelerini (ve daha sonra hac yaparak mutemetti' olmalarını) emretmiş, Hz. Âişe de bu emre uymuştur. Ancak Hz. Âişe Mekke'ye vardığı zaman hayızlandığından tavaf yapması mümkün olmadığı için, Resûl-i Ekrem (s.a.) O'na sadece hacca niyet etmesini emretmiştir. İbn Abdilberr'e göre ise, bu hadisler muzdaribdir, birini diğerine tercih etmek imkânsızdır. Kadı İyaz da aynı görüştedir. İbn Hacer ise, bu hadislerin arasını yukarıda görüldüğü şekilde te'lif etmiştir.[361]
Umre: Kâ'be'yi tavaf ile sa'yden ibarettir. Buna "küçük hac"da derler. Haccın bundan başka temettü' ve kıran namıyla iki nevi daha vardır.
Temettü'ün şekli: Evvela umre yapmak sonra ihramdan çıkarak tevriye gününe kadar Mekke'de kalmak, tevriye günü harem-i şerifte tekrar ihrama girmektir. Bu ikinci ihramda dahi ifrad haccı yapanlar gibi hareket edilirse de aralarında bazı farklar vardır. Temettü' haccını yapmaya muvaffak olanlara şükür kurbanı kesmek vâcib olur.
Kıran: Hac ile umreye beraberce niyet edilerek yapılan hacdır. Bunda da iki tavaf ve iki sa'y lazım geldiği gibi kurban kesmek de icab eder.
Şâfiîlere göre ifrâd; İmâm Mâlik ile imâm Ahmed'e göre temettü'; Hanefîlere göre ise, kıran haccı cidaldir.
İbnu'l-Cevzî, Hz. Âişe'nin metinde geçen: "Mekke'ye hayızlı olarak vardım, Beyt'i tavaf etmedim, Safa ile Merve arasında sa'y da yapmadım" sözlerini

delil getirerek abdestsiz ve gusülsüz bir kimsenin tavafının caiz olmadığını söylemiştir.
Bu mesele ulemâ arasında ihtilaflıdır. İmâm Ahmed'den bir rivayete göre abdestsiz ve gusülsüz bir kimse Beyt'i tavaf edemez. Eğer abdestsiz tavaf ederse, bir koyun; gusülsüz tavaf ederse, bir deve kesmesi ve Mekke'de bulunduğu süre içerisinde bu tavafı iade etmesi icâb eder. Ahmed b. Hanbel'den diğer bir rivayete göre Beyt'i tavaf için abdestsizlik ve gusülsüzlükten temizlenmek şarttır.
İmâm Mâlik ile İmâm Şafiî de gusülsüzlükten ve abdestsizlikten temizlenmeyi tavafın şartı saymışlardır.
Hanelilere göre ise, tavaf için temizlik şart değil, vâcibdîr. Üzerinde pislik bulunan, yahut abdestsiz veya cünüp olan kimselerin tavafları şahindir. Çünkü âyet-i kerimede Kâ'be'yi tavaf etmek mutlak olarak emir buyurulmuştur.
Haber-i Vâhidle amel ederek tavaf için temizliği şart koşmak nas üzerine ziyâde demek olur. Bu ise caiz değildir. Ancak hadesten temizlenmeden tavaf eden kimsenin bir koyun; cünüp olarak tavaf eden kimsenin ise, bir deve kesmesi ve Mekke'de bulunduğu süre içerisinde bu tavafı iade etmesi gerekir.
Ulemânın büyük çoğunluğuna göre sa'yı tavaftan sonra yapmak şarttır. Hanefî ulemâsından Bedâyi' sahibi Kasânî ile Sindî de bu görüşü tercih etmiştir. Ancak Hanefi'nin sahih olan görüşüne göre, sa'yın, tavaftan sonra yapılması şart değil, vâcibdir. Binaenaleyh tavaftan önce yapılan sa'y, ulemânın büyük çoğunluğuna göre bâtıldır. Hanefi ulemâsına göre ise, böyle bir sa'y, eğer sahih bir tavaftan sonra yeniden yapılmayacak olursa, dem lâzım gelir.
Metinde geçen "saçını çöz" cümlesi, "başını tara, umre ile ilgili amelleri bırak ve hac için ihrama gir" anlamına geldiği gibi, umreyi bırak anlamına da gelebilir. Nitekim 1778 numaralı hadisin şerhinde de açıklamıştık.
Yine metinde geçen "Bu senin kazaya kalan umrene bedeldir," cümlesi ise, "Şu senin Ten'im'den girdiğin umre, daha önce kendisini terk ettiğin yahutta ma'zeretin sebebiyle fiillerini terk edip de kendisini terk etmediğin ve üzerine haccı bina ettiğin umrenin yerinedir," anlamına gelmektedir. Hz. Âişe'nin Ten'im'de ihrama girdiği umre, kaza umresidir. Umre'nin kendisini değil de amellerini terkedip, üzerine haccı bina ettiğini kabul eden diğer ulemâye göre ise, nafile bir umredir. Ayrıca metinden Hz. Âişe'nin

durumunda olmayan ve umreye niyet eden kimselerin Beyt-i Şerifi Tavaf ettikten ve sa'yı yaptıktan sonra ihramdan çıktıkları ve terviye günü tekrar hac için ihrama girdikleri ve temettü' haccına niyet etmiş bir kişi olarak Minadan Mekke'ye dönüşlerinde ifâza tavafını ifa ettikleri de anlaşılmaktadır. Bu durum Buhârî'nin rivayetinde, "Umreye niyet edenler, önce tavaf ettiler, sonra ihramdan çıktılar. Daha sonra da Minâ'dan dönüşlerini müteakiben başka bir tavaf daha yaptılar,"[362] şeklinde ifade edilmektedir.

Metinde geçen "Hacla umreyi beraber yapanlara gelince: Onlar yalnız bîr tavaf yaptılar," cümlesi, kıran haccı yapan bir kimeye sadece bir tavaf ile bir sa'y yeterlidir. Umre için ayrıca bir tavaf ve sa'ye ihtiyaç yoktur, çünkü umre haccın içindedir diyen İmâm Şafiî, İmâm Ahmed ve İmâm Mâlik'in delilini teşkil etmektedir.

Hanefî ulemâsına göre ise, kıran haccı yapan bir kimseye biri umre için diğeri de hac için olmak üzere iki tavaf ile iki sa'y yapmak lazımdır. Bu konudaki delilleri Mücâhid'in rivayet ettiği "İbn Ömer hac ile umreyi birleştirdi ve ikisi için de ayrı ayrı tavaf ve sa'y yaptı. Sonra da, "Ben Resûlullah (s.a.)'ın bu şekilde hareket ettiğini gördüm dedi"[363] anlamındaki hadisi şeriftir. Her ne kadar bu hadisi tahrîc eden Dârekutnî "Bu hadisi el-Hasen b. Umâre'den başka rivayet eden olmamışır. Aslında el-Hasen'in rivayet ettiği hadis makbul değildir, metruktür," diyerek bu hadisin zayıf olduğunu ifade etmek istemişse de, kıran haccı için iki tavaf, iki sa'y yapılacağı konusunda Hanefî ulemâsı yalnız değildir. Ashâb-i kiramdan Ebû Bekr, Ömer, Ali, İbn Mesud da bu görüşte olduğu gibi mez-heb imâmlarmd Ahmed b. HanbePin bir kavli de budur.

Hanefî ulemâsına göre, metinde geçen ve "hac iîe umreyi birleştirenlerin bir tavafla yetindiklerini" ifade eden cümle, aslında bu kimselerin daha önce umre için bir tavaf ile bir sa'y yapmış olmaları ihtimalini ortadan kaldıramaz. Çünkü bu ifâdenin umre ile ilgisi olmayıp sadece hacla ilgili olması mümkündür. İnşaallah bu konuya kıran haccı bölümünde yine dönülecektir.[364]

Bazı Hükümler

1. İfrad haccı yapmak câiz olduğu gibi kıran ve temettü' hacları da caizdir. Her ne kadar Hz.Ömer ile Hz. Osman halkı temüüü' haccı yapmaktan nehyetmişierse de, bu temettü' haccının câiz olmadığından değil, sözü geçen halifelerin ifrâd haccmı daha faziletli görmelerinden ve halkı ifrâd haccına özendirmek istemeierindendir. Daha sonraki devirlerde temettü' haccının câiz olduğuna dair icmâ' vaki olmuştur.

Bu konuda Mâzirî şunları söylüyor: "Hacda Hz. Ömer'in yasak ettiği mutanın ne olduğu ihtilaflıdır. Bazıları bunun haccı bozup, umre yapmak olduğunu, bir takımları da umreyi hac aylarında yapıp da arkasından haccı ifâ etmekten ibaret olduğunu söylemişlerdir. Bu takdirde, Ömer (r.a.)ın nehyi, efdal olan hacc-ı ifrâda teşvik içindir. Yoksa umrenin haram olduğundan değildir."

Bazılarına göre ise, Hz. Ömer'in halkı temettü' yapmaktan nehyedişinin sebebi, onların umreden sonra kadınlarına yaklaşmalarından korkma-sıydı. Çünkü o, bir hacmin hac esnasında gönlünün kadınlarla meşgul olmasını mekruh görüyordu. Nitekim Hz. Ömer'in, "Biliyorum ki, Peygamber (s.a.) ile ashabı bunu yapmıştır. Lâkin halkın "Erak" denilen yerde kadınlarla cima edip, sonra başlarından su damlar bir halde hacca gitmelerini iyi görmedim,"[365] demesi de maksadını ifâde için yeterlidir.

2. Temettü' haccı yapan bir kimse yanında kurban götürmüşse veya daha önce Beyt-i Şerife kurban göndermişse, bayram günü kurbanını kesmedikçe ihramdan çıkamaz.

Hanefî ulemâsı ve îmâm Ahmed bu görüştedir. îmânı Mâlik ile îmâm Şafiî'ye göre temettü' haccına niyet eden bir kimse, tavaf ile sa'yını yaptı mı kurban olsun, olmasın ihramdan çıkabilir ve kendisine herşey helâl olur. Bu hadis onların aleyhine ve Hanefî ulemâsının lehine bir delildir.

3. Abdestsiz ve gusülsüz olarak yapılan tavaf caiz değildir.

4. Umre niyetiyle ihrama giren bir kadın hayızlanacak olursa umre fiillerini terkeder ve hacca niyet edip, tavafın dışındaki bütün hac fiillerini ifâ, hayızdan kurtulduktan sonra da terketmiş olduğu umreyi kaza eder.

5. Mekke'de yahut harem hududları içerisinde bulunan bir kimse umre yapmak istediği zaman ihram için harem hududları dışarısına çıkar.

6. Temettü' haccına niyet eden bir kimsenin yanında kurbanlığı yoksa, umreden sonra ihramdan çıkar ve terviye günü denilen Zilhiccenin sekizinci günü hac için yeniden ihrama girer.[366]

1782. ...Âişe (r.anha)'dan; demiştir ki: Biz hacca (niyet ederek) telbiye getirmiştik. Şerife vardığımız zaman hayızlandım. Az sonra Resûlullah (s.a.) yanıma geldi. Ben ağlıyordum.
"Ey Âişe, niye ağlıyorsun?" diye sordu. Ben de.
Hayızlandım. Keşke bu sene haccetmemiş olsaydım, diye cevap verdim. Bunun üzerine;
"Sübhânellâh! Bu, Allah'ın Âdem kızlarına takdir buyurduğu (her kadının başına gelen) bir şeydir. Beyt'i tavafın dışında bütün hac ibâdetlerini yap" buyurdu. Mekke'ye vardığımız zaman Resûlullah (s.a.) (ashabına);
"Yanında hedy kurbanı olanların dışında dileyen haccım umreye çevirsin" dedi ve kendisi de bayram günü aileleri için bir sığır kurban etti. Bathâ gecesi olunca, Âişe temizlendi ve; Ya Resûlallah (s.a.) arkadaşlarım hac ve umreyle dönüyor bense yalnız bir hacla dönüyorum (ne dersin?) dedi. Resûlullah (s.a.)'m emretmesi üzerine Abdurrahman b. Ebî Bekr Âişe'yi Ten'im'e götürdü. Âişe de (orada umre için) ihrama girdi.[367]

Açıklama

Daha önce geçen 1779 numaralı hadis-i şerifin metnin-de de ifade edildiği gibi, Veda haccmda halkın bir kısmı sadece umreye, bir kısmı sadece hacca niyet ettiği gibi bir kısmı da hac ile umreyi birleştirerek her ikisine birden niyet etmişti.
Daha önce geçen 1778 numaralı hadis-i şerifte Hz. Âişe'nin; "Ben umre edenler arasında idim" dediği ifade edilirken, burada Hz. Âişe'nin "Hacca (niyet ederek) telbiye getirdik" demesi, iki hadis arasında bir çelişki olduğunu göstermez. Çünkü Hz. Âişe'nin önce hacca niyet ettiği halde sonra Peygamber (s.a.)'in ashabına haccı bozup umreye niyet etmelerini emretmesi üzerine Hz. Âişe'nin de onlar gibi hacca niyet etmiş olması, fakat Mekke'nin kuzeyinde ve on, on iki kilometre uzaklıktaki Şerif denilen yerde hayızlanmasi üzerine Hz. Peygamber'in ona umreyi de terkedip sadece hacca niyetlenmeyi emretmesi ve Hz. Âişe'nin de bu emre uymuş olması mümkündür. Bu bakımdan iki hadis arasında bir çelişki yoktur. Ayrıca Hz. Âişe'nin tağlib yoluyla arkadaşlarının yaptıkları hac niyetini mecazen kendine de nisbet ederek, "Hacca (niyet ederek) telbiye getirdik," demiş

olması da mümkündür. 1778 numaralı ve bir önceki hadislerin şerhlerinde de açıkladığımız gibi haccın sahih veya caiz olabilmesi için tavafın hadesten temizlenmiş olarak yapılması lâzımdır. Bu sebeple Hz. Âişe de tavaf için, hayızdan kurtuluncaya kadar beklemiştir.
Resûl-i Ekrem'in aileleri adına kesmiş olduğu, sığır cinsinden bir hayvandır. Nitekim 1750 numaralı hadis-i şerifte de ifade edilmektedir. Ancak bir sığırın yedi kişi için kurban edilebileceği ve o sene Hz. Peygamber'in yanında ailesinden dokuz kişinin bulunduğu düşünülürse, geriye kalan iki kişi için de ayrı bir kurban veya birkaç kurban kestiği anlaşılır. Daha önce geçen 1778 no'lu hadisin şerhinde de açıkladığımız gibi Hz. Âişe, Bathâ gecesinde hayızdan kurtulmuştur. Bathâ gecesinden maksat Resûl-i Ekrem'in Minâ'dan döndüğü ve Muhassab denilen yere uğradığı, Zilhiccenin 14. gecesidir. Bathâ, Mekke'nin kuzeybatısında, Cebel-i Nûr ile Ha-cûn arasında bulunan bir vadinin adıdır. Muhassab, Ebtah, Hayfu Benî Kinâne gibi isimlerle anılır. Daha geniş bilgi için sözü geçen hadisin şerhine bakılabilir.[368]

Bazı Hükümler

1. Resûl-i Ekrem ümmetine son derece şefkatli idi. Özellikle kadınlara karşı son derece merhametli idi.
2. Niyet edilen bir haccı bırakıp da umreye niyetlenmek caizdir. Binâenaleyh bu hadis bu görüşte olan Hanbelî ve Zahirî ulemâsının delilidir Ulemânın büyük çoğunluğuna göre niyet edilen haccı bırakıp umreye niyet etmek Resûlullah (s.a.)'a ve ashabına ait ezel bir durumdur. İlk ve son defa olmak üzere Veda Haccında vuku bulmuştur. Nitekim, "Ya Resûlullah (s.a.) hac olarak başlayıp umreye tebdil etmek size mi mahsûs yoksa genel mi?" diye sordum. "Sadece bize mahsûsdur," buyurdu.[369] hadisi bunu göstermektedir.
3. Bir erkeğin karısı hesabına Beyt-i Şerife kurbanlık göndermesi caizdir.
4. Hz. Âişe hayır işlemeye son derece hırslı idi.[370]

1783. ...Âişe (r.anhâ.)'dan; demiştir ki: Resûlullah (s.a.) ile birlikte (hac için yola) çıktık. Sadece hacca niyet edeceğimizi sanıyorduk. (Mekke'ye) gelince Beyt-i tavaf ettik. Resûlullah (s.a.) (Beyt-i Şerife) hedy kurbanı

sevketmemiş olan kimselerin ihramdan çıkmalarını emretti. Bunun üzerine hedy kurbanı sevketmemiş olanlar ihramdan çıktı(lar).[371]

Açıklama

Veda Haccına kadar hac mevsiminde umre yapıldığı görülmemişti. Bu mevsimde sadece hac yapılırdı. Bir başka tabirle o tarihe kadar sadece ifrâd haccı bilinirdi. Kıran ve temettü' hacları bilinmezdi. Resûl-i Ekrem (s.a.) hac mevsiminde umrenin de yapılabileceğini öğretmek maksadıyla Zulhuleyfe'de umre için ihrama girmiş olan ashabına daha önce niyet etmiş oldukları haccı feshederek umreye niyet etmelerinde bir sakınca olmadığını söylemiştir. Nitekim bu mesele 1779 no'lu hadis-i şerifte de ifade edilmektedir. Ancak Hz. Âişe'nin ihramı konusuyla ilgili rivayetler birbirinden oldukça farklıdır. 1778 numaralı hadis-i şerifte Hz. Âişe (r.anhâ)'nın sadece umreye niyet ettiği ifade edilirken, 1782 numaralı hadiste "sadece hacca niyet etti" deniliyor. Konumuzu teşkil eden hadiste de "sadece hacca niyet edeceğimizi sanıyorduk" ifadesi vardır. Bunların hepsi de sahihdir ve aralarını şu şekilde uzlaştırmak mümkündür. Hz. Âişe önce hacca niyet etmişken, sonra Resûl-i Ekrem'in (s.a.) emriyle haccı bırakıp umreye niyet etmiştir. Daha sonra hayızlanınca Resûl-i Ekrem (s.a.)'in emri üzerine umreyi yahut umrenin fiillerini terkedip Jıac için ihrama girmiştir. Nitekim 1779 numaralı hadisin şerhinde açıklamıştık. Hz. Âişe niyet ettiği haccın tavafını yapmadığı halde, (Mekke'ye) "gelince Beyt'i tavaf ettik" demesi mecaz ifade eder. Hz. Âişe tağlîb yoluyla onlar yerine "biz" tabiri kullanmıştır. Gerçekte ise, Hz. Âişe Mekke'ye vardıkları zaman tavaf yapmamıştır.[372]

1784. ...Âişe'den rivayet edildiğine göre Resülullah (s.a.) şöyle buyurmuştur:
"Daha önceki işimi, daha Sonraki işimi bildiğim gibi bilmiş olsaydım, hedy kurbanlığım göndermezdim."[373]
Muhammed (b.. Yahya) dedi ki: Öyle zannediyorum ki (şeyhim Osman b. Ömer, Resülullah (s.a.)'ın) bu sözünü şu şekilde) rivayet etti: "Ve umre (yapmak) için (hac) ihram(ın)dan çıkanlarla birlikte ben de çıkardım.”

(Muhammed b. Yahya) dedi ki: Resülullah (s.a.) bu sözüyle herkesin işinin aynı olmasını (temin etmek) istedi.[374]

Açıklama

"Umre için, ihramdan çıkanlarla birlikte ben de çıkardım" sözünden maksat şudur: Eğer hac mevsiminde umre yapmanın caiz olduğunu Allahu Teala bana daha önceden bildirmiş olsaydı, hedy kurbanını göndermezdim de umre yapmak gayesiyle, daha önce hacc-ı ifrad için girdikleri ihramdan çıkanlarla birlikte ben de çıkardım, sonra onlarla birlikte umre için ikinci kez ihrama girerdim. Fakat hac mevsiminde umre yapmanın caiz olduğunu daha önceden bilmediğim için kurbanlığımı Beyt-i Şerife gönderdim. Artık Beyt-i Şerife kurbanlık gönderildikten sonra bir daha umreye niyet etmem mümkün değildi.
Râvi Muhammed b. Yahya'ya göre Resûl-i Ekrem (s.a.) bu sözü halkın yaptığı hac.amelleri arasında bir birlik sağlamak maksadıyla söylemiştir, hacc-ı temettü'nün hacc-ı kırandan daha faziletli olduğunu beyan etmek için değil.[375]

Bazı Hükümler

1. Resûl-i Ekrem (s.a.) ümmetinin çıkarlarını gözetmekte son derece hırslı idi.
2. En faziletli hac, temettü' hacadır. Nitekim bu görüşü benimseyen Hanbelî ulemâsı görüşlerinin doğruluğunu isbat için bu hadisi delil getirirler. Bu hadis hakkında ayrıntılı bilgi için 1778 numaralı hadisin açıklamasına da müracaat edilebilir.[376]

1785. ...Câbir (r.a.)'dan; demiştir ki: Resûlullah (s.a.) ile birlikte biz sadece, hacca niyet ederek yola çıktık. Âişe ise, sadece umreye niyet ederek yola çıktı. Şerife vardığımızda Hz. Âişe hayızlandı. (Mekke'ye) gelince biz Kâ'be'yi ve Safa ile Merve arasını tavaf ettik. Resûlullah (s.a.) yanında hedy bulunmayanlarımızın ihramdan çıkmasını emretti.

(Bize) ne helal (olacak)? dedik. (Resûlullah (s.a.):

"İhrâmsiza helâl olan herşey!" buyurdular.
Bunun üzerine kadınlarla cima1 ettik, güzel kokular süründük ve elbiselerimizi giyindik. Arefe günüyle aramızda ancak dört gece vardı. Sonra terviye günü tekrar hacca niyet ettik. (Daha) sonra Resûlullah (s.a.) Âişe (r.anhâ)'mn yanına girdi. Hz. Âişe (r.anhâ) ağlıyordu. (O'na);
"Hâlin nedir?" diye sordu.
Hâlim hayız görmüş olmamdır. Halk ihramdan çıktı, bense çıkamadım, Beyt'i de tavaf edemedim. Başkaları şimdi hacca gidi-.yorlar, diye cevap verdi. Bunun üzerine Resûlullah (s.a.);
"Bu, Allah'ın âdem kızlarına takdir buyurduğu birşeydir. Yıkan sonra hacca niyet et!" buyurdular. (Âişe de öyle) yaptı ve bütün vakfe yerlerinde durdu. Nihayet temizlenince Kâ'be ile Safa ve Merve arasını tavaf etti. Sonra Resûlullah (s.a.):
"Hac ile umrenin, ikisinin de ihramından çıktın," buyurdu. Âişe;
Ya Resûlullah! Ben içimden hacca gidip, Beyt'i tavaf etmediğimi hissediyorum, dedi. (Resûl-i Ekrem (s.a.) de:
Öyle ise, Ey Abdurrahmân! Bunu götür de Ten'inTden umre yaptır!" buyurdular. Bu hadise, Hasbe gecesi olmuştu.[377]

Açıklama

Asâb-ı kiramın "Ya Resûlullah bize ne helâl olacak?" diye sormalarına sebep, o güne kadar hac mevsiminde umre yapıp da umreden sonra, özellikle Arafe gününün yaklaştığı bir zamanda ihramdan çıkmayı yadırgamış olmalarındandır. İhramdan çıkmaları için emir verilmesinin sebebi bir önceki hadisin şerhinde açıklanmıştır. "Terviye günü"nden maksat, Zilhiccenin 8. günüdür. "Hasba gecesinden maksat ise, Resûl-i Ekrem (s.a.)'in Minâ'dan dönerken "Muhassab" denilen yere indiği Zilhiccenin on dördüncü gecesidir.[378]

Bazı Hükümler

1. Temettü’ Haccına niyet eden bir kimsenin tavaf ve sa yi yaparak umreyi tamamladıktan sonra ihramdan çıkması müstehabdır.

2. Hac veya umre için ihrama girmek istediği zaman ihramdan önce, hayızlı veya nifaslı olsa bile, gusletmesi vâcibdir.
3. Tavafın dışındaki hac amelleri için taharet şart değildir.
4. İbâdete bir engel çıktığı zaman ağlamak caizdir.
5. Kıran haccı için bir tavaf ile bir sa'y yeterlidir. Ulemânın büyük çoğunluğu bu görüştedir. Hanefî ulemâsına göre, kıran haccı için iki umre, iki sa'y gerekir. Delilleri ise, İbrahim b. Muhammed b. el-Hanefiyye'nin şu sözüdür: "Babamla birlikte tavaf yaptım. Kendisi hac ile umreyi birleştirmişti. Yani kıran haccı yapıyordu. Hac ve umre için iki tavaf, iki de sa'y yaptı. Ve;
Hz. Ali de böyle yaptı ve bana Peygamber (s.a.)'in de böyle yaptığını söyledi." dedi. Her ne kadar el-Esedî, bu hadisin senedinde bulanan Hammâd b. Abdrurrahmân'm zayıf olduğunu söylemişse de, İbn Hıbbân bu râviyi güvenilir râviler arasında saymıştır. Bu bakımdan adı geçen râvi-nin hadisleri hasen derecesinden aşağı düşmemiştir.[379]

1786. ...Ebu’z-Zubeyr Câbir'i şöyle derken dinlemiş: -Peygamber (s.a.) Âişe'nin yanına girdi... dedi (ve) şu (önceki hadisteki) olayın bir kısmım (anlattıktan sonra) 've hacca niyet et" cümlesine ilâve olarak; "Haccet, tavafın ve namazın dışında hacıların yaptığı herşeyi yap." sözlerini nakletti.[380]

Açıklama

Bu hadisle ilgili açıklama 1778 numaralı hadisin şerhinde geçti.[381]

1787. ...Câbif b. Abdillah'dan demiştir ki: Biz Resûlullah (s.a.) ile birlikte sadece hac yapmak için ihrama girmiştik. Ona başka bir-şey karışmayacaktı. Dört gecede, Zilhiccenin dördünde Mekke'ye vardık. Biz tavaf ve sa'yi yaptıktan sonra Resûlullah (s.a.) ihramdan çıkmamızı emretti ve;
"Eğer (yanımda) kurban(lar)ım olmasaydı bende ihramdan çıkardım " buyurdu. Sonra Süraka b. Mâlik ayağa kalkarak:
Ey Allah'ın Resulü, bizim bu ihramdan çıkışımız sadece bu seneye mi mahsûsdur, yoksa edebiyete kadar (devam edecek) midir, ne dersin? dedi.

Bunun üzerine Resûlullah (s.a.) de;
"Bilâkis o ebediyyen devam edecektir" buyurdu.
Evzaî dedi ki: Ben bu hadisi, Atâ b. Ebî Rebâh rivayet ederken işittim (fakat) iyi ezberleyemedim. Nihayet İbn Cüreyc'le karşılaştım da o bunu bana yeniden hatırlattı, (sağlam bir şekilde ezberledim).[382]

Açıklama

1779 numaralı hadis-i şerifte ifade edildiği üzere Veda Haccında, Ashâb-ı kiramın bir kısmı sadece umreye bir
kısmı sadece hacca, bir kısmı da hem umreye hem de hacca birlikte niyet etmişken burada Hz. Âişe'nin "sadece hac yapmak için ihrama girmiştik" demesi, mecazi bir sözdür. Ashâb-ı kiramın çoğunluğu sadece hac için ihrama girmiş olduğundan tağlib yoluyla böyle mecazî bir ifade kullanılmıştır. 1778 no'lu hadis-i şerifte de belirtildiği gibi o sene Hz. Âişe sadece umreye niyet edenler arasında idi.
"Biz tavaf ve sa'yı yaptıktan sonra Resûlullah (s.a.) ihramdan çıkmamızı emretti" cümlesinde takdim ve te'hir vardır. Cümlenin aslı "Sonra Resûlullah (s.a.); "yanında kurbanlık bulunmayanlar(ımız)ın haclarını umreye tebdil etmelerini emretti. Bunun üzerine tavafı ve sa'yı yapıp ihramdan çıktık," şeklindedir. Nitekim Atâ'nın Câbir'den rivayet etmiş olduğu şu hadis-i şerif bunu te'yid etmektedir: "Câbir'in haber verdiğine göre: Kendisi Resûl-i Ekrem'in Beyt-i Şerife kurbanlık gönderdiği sene O'nunla birlikte hacca gitmişti. (Ashâb-ı kiramın hepsi de) ifrâd haccına niyet etmişlerdi. Mekke'ye vardıkları zaman Resûl-i Ekrem (s.a.); "(Hac yapmak için girdiğiniz) ihramınızdan çıkınız, hemen Beyt-i Şerifi ve Safa ile Mer-ve arasını tavaf ediniz ve tıraş olarak tekrar ihramdan çıkınız. Nihayet terviye günü gelince hac için yeniden ihrama giriniz" diye emretmiştir."[383]
Buharı ve Müslim'in rivayet ettiği bu hadis de açıkça gösteriyor ki Veda Haccı senesinde Ashâb-ı kiram Mekke'ye vardıktan sonra Resûlul-Iah'ın emri üzerine önce tavaf sonra sa'y yapıp daha sonra da tıraş olarak ihramdan çıkmışlar ve terviye günü denilen Zilhicce'nin 8. günü hac için yeniden ihrama girmişlerdir. Ancak konumuzu teşkil eden Ebû Dâvûd ha-, disindeki "Mekke'ye vardık... Resûlullah (s.a.) ihramdan çıkmamızı

emretti" cümlelerine bakıp da bu hadisle Hz. Peygamber'in bu emri, Şerifte verdiğini ifade eden hadisler arasında bir çelişki bulunduğunu zannetmemek lâzımdır. Çünkü Resûl-i Ekrem'in bu emri hem Şerifte hem de Harem-i şerifte vermiş olması mümkündür.
Bilindiği gibi kurbanlığı yanında olan bir kimsenin kurban bayramı günü kurbanlığını kesinceye kadar ihramdan çıkması caiz değildir. Resûl-i Ekrem (s.a.) Efendimiz, "Eğer (yanımda) kurban(lar)ım olmasaydı ben de ihramdan çıkardım" buyurmakla, bu hükmü ifade etmek istemiştir. Ashâb-ı kiramın Resûl-i Ekrem'e; "Ey Allah'ın Resûİü bizim bu ihramdan çıkışımız sadece bu seneye mi mahsûstur, yoksa ebediyete kadar devam edecek midir?" diye sormaları, o güne kadar hac mevsiminde umre yapılamayacağı kanaatinde olmalarındandır.
Müellif Ebû Davud'un metnin sonunda Evzâî'nin sözünü nakletmekten maksadı, bu hadisin muhtelif kimseler tarafından nakledildiğini, binâenaleyh sağlam bir hadis olduğunu ifâde etmektedir.
Bu hadis temettü' haccının kıran haccından daha faziletli olduğunu söyleyen Hanbelî ulemâsının delilidir. Hanefîlerin bu mevzûdaki görüş ve delilleri 1778 numaralı hadisin şerhinde açıklanmıştır.[384]

1788. ...Câbir'den; demiştir ki: Resûlullah (s.a.) ve ashabı Zilnicenin dördünde (Mekke'ye) ayak bastılar. Beyt(-i Şerif)i ve Safa ile Merve arasını tavaf ettikleri zaman, Resulullah (s.a.);
"Yanında kurbanlıkları bulunanların dışındakiler haclarım umreye tebdil etsinler" buyurdu. Terviye günü (denilen Zilhiccenin 8. günü) olunca (ashâb-ı kiram) hac için (yeniden) ihrama girdiler. Bayram günü olunca gelip (tekrar) Beyt(-i Şerif)i tavaf ettiler, fakat Safa ile Merve arasını tavaf etmediler.[385]

Açıklama

Resûlullah (s.a.)'m, "yanında kurbanlıkları bulunanların dışındakiler haclarını umreye tebdil etsin" emri, ifrâd haccına niyet edip de yanında kurbanlık bulunmayan hacı adayları içindir.
Yine "Bayram günü olunca gelip Beyt-i Şerifi tavaf ettiler" cümlesindeki tavaftan maksat, hacıların Arafat'tan indikten sonra yaptıkları "ziyaret

tavafı" veya "ifâda tavafı" diye bilinen tavaftır. Bilindiği gibi bu tavaf haccın rükünlerinden olup bunun dört şâvtı her sene hac edene farzdır. Bunun için bu tavafa "rükün tavafı" da denilmiştir. Ancak bu hadis-i şerif, "Resulullah (s.a.) bize "hac için girmiş olduğunuz ihramı, umre ihramına tebdil ediniz" dedi, sonra terviye gecesinde hacca niyet etmemizi emretti. Hac amellerini bitirince (Mekke'ye gelip) Beyt(-i Şerif)i ve Safa ile Merve arasını tavaf ettik. Üzerimizde bir kurban borcu bulunduğu halde haccı bitirmiştik," anlamındaki hadis-i şerife aykırı olduğu ibi, mezhep imamlarının "temettü' haccı yapan bir kimseye ifâda tavafından sonra Safa ile Merve arasında sa'y yapmak lâzım geleceği"ne dair görüşlerine de aykırıdır. Bu ihtilafı şu şekilde halletmek mümkündür:
İfâda tavafından sonra Safa ile Merve arasında sa'y yapılmayacağını ifâde eden ve konumuzu teşkil eden Ebû Dâvûd hadisi, kıran haccı veya ifrâd haccı yapıp da yanında hedy kurbanı bulunan ve aynı zamanda kudüm tavafından sonra sa'yini yapmış olan kimselerle ilgilidir. Bu gibi kimselere ifâda tavafından sonra sa'y lâzım gelmez. Haccı kıran yapan kimsenin ifada tavafı yapıp yapmayacağı ulema arasında ihtilaflı ise de, yanında hedy kurbanlığı bulunmayan ve ifâda tavafı yapan kimsenin tavafından sonra sa'y yapmayacağında görüş birliği vardır.
Eğer bu ihtilâfın bu şekilde halledilemeyeceği farzeG-lirse, o zaman Buhârî'nin rivayet ettiği ve "ifâda tavafından sonra sa'y yapılması gerektiğini" ifâde eden İbn Abbas hadisinin, konumuzu teşkil eden Ebû Dâvûd hadisine tercih edilebileceğini söylemek mümkündür. Çünkü İbn Abbas hadisi hem sıhhat bakımından daha kuvvetli, hem de icmâa uygundur. Bu durumda müelif Ebû Davud'un bu hadisinin sonundaki "Safa ile Merve arasında sa'y yapmadılar," cümlesinin bazı râviler tarafından yanlışlıkla ilave edilmiş olması düşünülebilir. Bu konu ile ilgili 6aşka te'viller varsa da nakle lüzum görmedik.[386]

1789. ...Câbir (r.a.) dedi ki: Resûlullah (s.a.) ve ashabı hacca niyet etmiş(ler)di ve o gün Peygamber (s.a.) ile Talha'dan başka hiç birinin yanında kurbanlık yoktu. Ali (r.a.) de bir kurbanlıkla birlikte Yemen'den geldi ve;
Ben Resûlullah (s.a.)'ı girdiği gibi ihrama girdim, diyerek niyet etti. Peygamber (s.a.)'de ashabına haclarını umreye çevirmelerini, (yani) yanında

kurbanlığı olmayanların (önce) tavaf yapıp sonra tıraş olarak ihramdan çıkmalarını emretti. Bunun üzerine sahâbe(-i kiram kendi aralarında);
Cinsel organlarımızdan meni damlarken Minâ'ya mı gideceğiz? diye konuştular. Bu (konuşmaları) resûlullah (s.a.)'e ulaşınca;
"Arkamda bıraktığım şu iş bir daha önüme çıksaydı, yanımda kurbanlık getirmezdim, yanımda kurbanlık olmasaydı, ben de ihramdan çıkardım" buyurdu.[387]

Açıklama

Şevkânî bu hadisi Neylu'l-Evtâr isimli eserinde aynı anlama gelen Ebû Musa el-Eşârî hadisiyle birlikte zikrettikten sonra şunları söylüyor: "Bu iki hadis bir kimsenin, "Ben falan kişinin niyetine aldığı hacca niyet ediyorum" diye hacca niyet etmesinin caiz olduğuna delildir. Kişinin hangi hac çeşidi olduğunu belirtmeden mutlak surette hacca niyet edip de daha sonra dilediği haccı belirtmesi de caizdir. Ulemânın büyük çoğunluğu bu görüştedir. Ancak Maliki ulemâsına göre tayinsiz olarak mutlak surette hacca niyet etmek caiz değildir. Küfe ulemâsı da bu görüştedir. İbn Münir'in beyânına göre, Buhârî'nin de bu görüşte olduğu söz konusu hadislerin başlığındaki açıklamalardan anlaşılmaktadır. Çünkü Buhârî o başlıkta "Peygamber (s.a.)'in devrinde"[388] kaydım zikretmekle, -mutlak hacca niyet etme cevazının sadece Peygamber (s.a.) devrine mahsûs bir cevaz olup, daha sonraki devirler için geçerli olmadığını- ifâde etmek istemiştir." [389] Şevkânî'ye göre aslında bu mesele Resûl-i Ekrem (s.a.) Efendimizin bir kişiye veya belli bir topluluğa karşı söylediği bir sözün sadece o kişileri mi ilgilendirdiği, yoksa bu sözün hükmünün bütün ümmete şâmil mi olduğu meselesiyle ilgilidir. Resûl-i Ekrem (s.a.)'in hitaplarının bütün ümmeti ilgilendirdiği görüşünde olan kimselere göre, Ebû Mûsâ hadisinin sadece Resûl-i Ekrem (s.a.) dönemindeki kişilere âit olduğu söylenemez. Bunu söyleyebilmek için bir delile dayanmak gerekir. Oysa böyle bir delil mevcûd değildir. Resûl-i Ekrem (s.a.)'in hitabının sadece o devirdeki muhatablarını ilgilendirdiği görüşünde olanlara göre ise, söz konusu hadislerin hükmü sadece muhatablarını ilgilendirir.[390]
Hanefî ulemâsından Aliyyul-Kârî, "Lübâb ü'1-Menâsık" üzerine yazdığı şerhte şunları söylüyor: "Haccm sıhhati için hangi hacca niyet edildiğini dil

ile söylemek şart değildir. Hacca mı, umreye mi yoksa kıran haccı-na mı niyet ettiğini sadece kalbinden geçirmesi haccın sıhhati için yeterli olduğu gibi hangi haccı yapacağım tayin etmeden sadece hac ibadeti için niyet etmesi de yeterlidir. Fakat (daha sonra bu haccın) hangi neviden hac olduğunu kesinlikle belirtmek gerekir. Aym zamanda "falan kimsenin niyet ettiği şekilde ben de niyet ediyorum" şeklinde yapılan bir niyet de sahihdir." Burada tayinsiz olarak yapılan hac niyetiyle başka birinin yaptığına bağlı olarak yapılan hac niyetinin Hanefîlerce de caiz olduğu anlaşılır. Her ne kadar yine Hanefî ulemâsından olan Aynî, konumuzu teşkil eden Ebû Dâvûd hadisini şerh ederken aksini iddia etmişse de, [391] işin aslı budur.
Nitekim Hanefilerin fıkıh kitaplarından Bedâiyu's-sanâyı isimli eserde de şu ifadeler yer almaktadır: "bir kimse ihrama niyet ederek telbiye getirse de hac veya umre için bir niyette bulunmasa, Beyt-i Şerifi bir kerre tavaf etmediği müddetçe istediği hac nevine veya umreye niyet etme hakkı vardır. Fakat Beyt-i Şerifi bir kerre tavaf edecek olursa, artık girmiş olduğu ihram umre için teayyûn etmiş (belirlenmiş) olur." Çünkü ihram edâ değildir. Haccı edâ etmenin şartıdır, Edâ etmek şartıyla yapılan.bir akdin, beyâna bağlı ve mücmel olarak yapılması caizdir.[392]
"Cinsel organlar muzdan meni damlarken Minâ'ya mı gideceğiz" cümlesi, umreyi müteâkib ihramdan çıkmaktan ve ailelere yaklaşmaktan kinayedir. Fakat Resûl-i Ekrem "Yanımda kurbanlık bulunmasaydı ben de ihramdan çıkardım" sözleriyle bunun caiz olduğunu, fakat yanında kurbanlık bulunan kimsenin kurbanını kesmedikçe ihramdan çıkamayacağını, binâenaleyh böyle bir kimsenin umre yapamayacağını ifâde etmiştir.[393]

Bazı Hükümler

1. Resûl-i Ekrem (s.a.)'in Veda haccında yaptığı hac temettü haccı değildir.
2. Niyet edilen bir haccı bozarak umreye niyet etmek caizdir. Nitekim Ahmed b. Hanbel ile Zâhiriyye ulemâsı bu görüştedir. Ulemânın büyük çoğunluğuna göre ise, Resûl-i Ekrem (s.a.)'in haccı bozup da umreye niyet etme emri Veda haccına iştirak eden sahâbe-i kirama ait özel bir emirdir. Bundan sonra gelecek (no'suz) babda bu mevzu ayrıntılı olarak ele alınacaktır.

3. Bir kimsenin, "falanca kimsenin niyet ettiğine" diyerek hacca niyet etmesi, caiz olduğu gibi yapacağı haccın nevini belirtmeden mutlak olarak hacca niyet etmesi ve daha sonra tavafa başlamadan önce yapacağı haccı ta'yin etmesi caizdir. Hanefî ulemâsı ile İmâm Şafiî, Ahmed ve İmâm Mâlik (r.a.) hazretleri de bu görüştedirler.[394]

1790. ...İbn Abbas'dan rivayet edildiğine göre Peygamber (s.a.) şöyle buyurmuştur:
"Bu (bizim hacla birlikte hac mevsiminde iki ihramda yaptığımız ve) kendisiyle faydalandığımız bir umredir. Kimin yanında kurbanlık yoksa, o kimse ihramdan derhal (ve) tamamıyla çıksın! Çünkü umre kıyamet gününe kadar hacca dahil olmuştur."[395]
Ebû Dâvûd dedi ki: Bu hadis münkerdir. Bu (aslında) İbn Abbas'ın sözüdür. [396]

Açıklama

"Bu, bizim kendisinden faydalandığımız bir umredir," cümlesi, "Veda haccında Resûlullah (s.a.) temettü' haccı yaptı" diyen kimselerin delilidir. Resûl-i Ekrem (s.a.)'in Veda haccında temettü' haccı yapmadığı görüşünde olan kimselere göre ise, Resûlullah (sa.) "bizim kendisinden faydalandığımız bir umredir," sözüyle kendisinin temettü' haccı yaptığını ifâde etmek istememiştir. Her ne kadar Ra-sûl-i Ekrem (s.a.) bu cümle ile yapılan temettü' haccını kendisine nisbet etmişse de bu söz, bir kabile reisinin, kavminin yaptığı fiillerden "bizim yaptığımız işler" diye bahsetmesi kabilinden mecazi bir sözdür. Çünkü kavim o işi reisin emriyle yapmıştır. Bilindiği gibi bir fiili failinin gayrisine nisbet ederek ifade etmeye "mecâz-i Luğavî" denir. "Çünkü umre kıyamet gününe kadar hacca dahil olmuştur," cümlesi üzerine farklı iki görüş vardır.
1. Umrenin farz olduğunu söyleyenlerin görüşü,
2. Umrenin farz olmadığını söyleyenlerin görüşü,
1. Birinci görüşte olanlara göre bu cümle iki anlama gelir:
a. Kıran haccı yapan bir kimsenin umresi haccı içerisine girmiş olduğundan umre için ikinci bir tavaf ve sa'y gerekmediği gibi ikinci bir ihram da

gerekmez. Hac için işlenen bu ameller haccın içinde bulunan umre için de işlenmiş olur.
b. Hac mevsiminde umre de yapılabilir. Hz. Ömer, İbn Ömer, İbn Abbas, Atâ, Tavus, Mücâhid, Hasan el-Basrî, İbn Şirin, Şa'bî, Sa'id b. Cübeyr, Şafiî, Ahmed, İshâk, Ebû Ubeyd ve es-Sevri bu görüştedir.
2. İkinci görüşte olanlara göre "umrenin hacca dahil olması" demek "Haccın edâ edilmesiyle umre de eda edilmiş olur" demektir. Hanefi ulemâsı ile İmâm Mâlik ve Ebû Sevr bu görüştedir.[397]
"Kimin yanında kurbanlık yoksa o kimse ihramdan derhal ve tamamıyla çıksın" emri ile, umreyi ifâ eden bir kimseye hac için ikinci bir ihrama gireceği terviye gününe kadar ihramh olmayan bir kişiye helâl olan şeylerin hepsinin helâl olduğunu ifade etmektedir. Ancak, yanında kurbanlığı bulunan kimse yine bu emir gereğince bayram günü olup da kurbanını kesmedikçe, içinde bulunduğu ihramdan çıkamaz, bir başka ifadeyle temettü' haccı yapamaz.[398]

Bazı Hükümler

1. Hac mevsiminde umre yapmak caizdir.
2. Bu hadis ibn Abbas in sozudur, yanı mevkuf hadistir," denilmişse de İmâm Ahmed, Müslim ve Beyhakî bu hadisi raerfû! olarak rivayet etmişlerdir. Bu durumda Ebû Dâvûd hadisi aslında merfû' bir hadistir.[399]

1791. ...İbn Abbas (r.a.)'dan rivayet edildiğine göre Peygamber (s.a.);
"Bir kimse (sadece) hacca niyet eder, sonra Mekke'ye gelir de Beyt-i ve Safa ile Merve'yi tavaf ederse ihramdan çıkabilir ve bu (yaptığı) umredir," buyurmuştur.[400]
Ebû Dâvûd dedi ki: Bu hadisi İbn Cüreyc de bir adam vasıtasıyla Ata'dan (şu şekilde) rivayet etmiştir: "Peygamber (s.a.)'in ashabı sadece hacca niyet ederek (Mekke'ye) gelmişti. (Ashabının niyet ettiği) haca umreye çevirtti." [401]

Açıklama

Bu hadis-i şerif, "ifrâd haccına niyet eden bir kimsenin kudüm tavafını yaptıktan sonra ihramdan çıkabileceğini ve yaptığı bu amelin umre sayılacağım" söyleyen Hz. İbn Abbâs'ın delilidir. Ulemânın büyük çoğunluğuna göre ise, sadece kudüm tavafını ifâ etmekle ihramdan çıkmak caiz değildir. İhramdan çıkabilmek için Arafat'ta vakfe yaparak Minâ'da şeytan taşlayıp kurban kesmek ve ziyaret tavafını ifâ etmek gerekir.

Hz. İbn Abbas'm görüşü Müslim'in rivayet ettiği bir hadiste şu mânâya gelen sözlerle ifâde edilmektedir:

İbn Cureyc dedi ki: Bana Âtâ şöyle söyledi: İbn Abbâs dedi ki:

Beyt'i tavaf eden ister hacı olsun isterse hacı olmasın ihramdan çıkar. (İbn Cureyc) Atâ'ya:

Acaba bunu neye istinaden söylüyordu? diye sordum.

Allah Teâlâ'nın: "sonra onun hill yeri Beyt-i Atîk'dir." âyet-i kerîmesine[402] istinaden, cevâbını verdi.

Ama bu Arafat'dan sonra olacaktır, dedim; Atâ:

Peygamber (s.a.)'in Veda Haccında kendilerine verdiği hilPe çıkma emrinden diyordu, dedi."[403]

Bu konuda Nevevî diyor ki: "İbn Abbâs'ın âyetle istidlali doğru değildir. Çünkü âyet-i kerime'de bu hususa delâlet yoktur. Âyet kurbanın yalnız Harem-i Şerifte kesileceğini bildirmektedir. Onda ihramdan çıkmak olsaydı, tavafa lüzum kalmadan mücerred kurbanlık Harem-i Şerife varmakla ihramdan çıkmak icâb ederdi. İbn Abbâs'm Veda Haccında Peygamber (s.a.)'in verdiği hilPe çıkma emriyle istidlali de doğru değildir. Zira bu emirde mücerred Kâ'be'yi tavaftan sonra ihramdan çıkılacağına delâlet yoktur. Resûlullah (s.a.)'in emri o seneye mahsûs olmak üzere haccı umreye tebdil hakkındadır."[404]

Bazıları Hz. İbn Abbâs'ın kavlini te'vil etmiş ve "Onun maksadı haccı tamamlayamadan kalanlardır. Böyleleri tavaf ve sa'yden sonra ihramdan çıkarlar demek istemiştir" şeklinde mütâlâa yürütmüşlerse de, bu te'vil ihtimalden uzak görülmüştür.

Çünkü rivayetlerin birinde İbn Abbâs'ın "Hacı olsun olmasın, Beyti tavaf eden kimse ihramdan çıkar" dediği bildirilmektedir. [405]

Ulemânın büyük çoğunluğuna göre bu hadis Resûl-i Ekrem'e ulaşan merfû' bir hadis değildir. İbn Abbâs'ın kendi sözüdür .ve senedinde ulemânın zayıf olduğunda ittifak ettiği "Nehhâs" vardır. Durum onu gösteriyor ki, bu

hadisin merfû olarak rivayeti münkerdir. Gerçekte bu hadisi Atâ, İbn Abbâs'dan mevkuf olarak rivayet etmiştir ve şu anlamdadır: "Kim hacca niyet ederek (Ka'be'ye) gelir de, Beyt'i ve Safa ile Merve arasım tavaf edecek olursa, haccı umreye dönüşür."[406] Bu hadisi İmâm Ahmed Müsned'inde hasen bir senedle rivayet etmiştir. Ve Zahirî ulemâsından bazıları bu hadisle amel etmişledir.
İmâm Ahmed'e göre, hacc-ı ifrâda niyet ederek Ka'be'ye gelip de Beyt-i Şerifi ve Safa ile Merve arasını tavaf eden bir kimsenin ihramdan çıkması müstehâbdır. Ebû Dâvûd metnin sonuna "Peygamber (s.a.)'in ashabı sadece hacca niyet ederek (Mekke'ye) gelmişti. (Ashabının niyet ettiği) haccı umreye çevirtti," anlamındaki ta'liki ilâve etmekle . "yanında hedy kurbanı olmayan ve ifrâd haccı yapmak maksadıyla Mekke'ye gelen bir kimsenin tavafı ve sa'yı yaptıktan sonra ihramdan çıkabileceğini" söyleyen Hz. îbn Abbâs'ın görüşünü delillendirmek ve takviye etmek istemişse de ulemânın büyük çoğunluğuna göre Resûl-i Ekrem'in bu emri Veda Haccında bulunan ashab-ı kirama âit özel bir emirdir. Câhiliyye çağından kalan "hac mevsiminde umre yapılamayacağı" yolundaki görüşü yıkmak için verilmiştir. Hz. İbn Abbâs'ın görüşünü destekleyici bir delil olmaktan uzaktır. Bu ta'lik daha uzun şekliyle 1787 numaralı hadiste geçmişti.[407]

1792. ...îbn Abbâs'dan; demiştir ki: Peygamber (s.a.) sadece hacca niyet etmişti. (Mekke'ye) gelince Beyt (Şerif)'i ve Safa ile Merve arasını tavaf etti. (Bü hadisi Ebû Davud'a nakleden diğer râvî) İbn Şevker dedi ki: (Resûlullah (s.a.) tavaftan sonra) "tıraş olmadı" (Bundan sonra her iki râvî de şu cümleleri nakletmekte) birleştiler: (Yanında) kurban (bulunduğun)dan dolayı kendisi ihramdan çık(a)madı ve (Beyt-i Şerife) kurban göndermemiş olan kimselerin tavaf ile sa'yi yapıp, saçlarını kısaltmalarından sonra ihramdan çıkmalarını emretti.
İbn Meni' ise, rivayetinde "saçlarını kısalttıktan sonra" sözüne şu sözleri de ilâve etmiştir: "Yahut da tıraş olduktan sonra ihramdan çıkmalarım" (emretti).[408]

Açıklama

Bir evvelki hadis-i şerifin şerhinde de ifâde ettiğimiz gibi cahiliyye devrinde hac mevsiminde umre yapmak yasaktı. Fahr-i kâinat Efendimiz bu inancı yıkmak için ve sadece o seneki hacılara mahsûs olmak üzere Veda haccında hacca niyet eden ashabına Beyt-i Şerifi tavaf ettikten ve sa'yı yaptıktan sonra tıraş olup ihramdan çıkmak suretiyle bir umre yapıp, terviye günü denilen Zilhicce'nin 8. günü hac için yeniden ihrama girmelerini istemiştir. Ancak kendi yanında kurbanlık bulunduğu için bayram günü kurbanını kesmedikçe ihramdan çıkması mümkün olmadığından umreden sonra ihramdan çıkamamışsa da yanında kurbanlığı olmayan ashabına umreden sonra tıraş olup veya saçlarını kısaltıp ihramdan çıkmaîarını emretmiştir.
Bu hadisi Ebû Davud'a nakleden İbn Şevker'in rivayetinde bu hâdise "tavaf ile sa'yı yapıp saçlarını kısaltmalarından sonra ihramdan çıkmalarını emretti" şeklinde ifâde edilirken, diğer râvi Ahmed b. Menî'nin rivayetinde "tavaf ile sa'yı yapıp saçlarını kısaltmalarından yahud tıraş olmalarından sonra ihramdan çıkmalarını emretti" şeklinde ifâde edilmiştir. Daha doğrusu îbn Şevker'in rivayetinde "tıraş olmaları" ifâdesi yoktur.[409]

Bazı Hükümler

1. Hac niyetinden donup umreye niyet etmek caizdir.
2. Yanında kurbanlık bulunan veya Beyt-i Şerife kurbanlık gönderen bir kimse umre yapınca ihramdan çıkamaz. Ancak bayram günü kurbanını kestikten sonra çıkabilir.
3. Veda haccında Peygamber efendimiz kıran haccı yapmıştır.[410]

1793. ...Sa'îd b. el-Müseyyeb'den rivayet edildiğine göre Peygamber (s.a.)'in ashabından bir adam Hz. Ömer'e gelerek; Resûlullah (s.a.)'in,, (ruhunun) kabzedildiği hastalığında hacdan önce umre yapmaktan nehyettiğini bildirdi.[411]

Açıklama

Hattâbî'nin beyanına göre, bu hadis-i şerifin senedi tenkid edilmiştir. Çünkü senedinde Ebû İsâ ile Abdullah b. Kasım vardır. Bununla beraber hadisin

sahih olduğu kabul edilecek olursa, haccın umreden önce yapılması emrini istihbâbâ hamletmek gerekir. Çünkü hac ibâdeti, umreye nisbetle daha önemli ve ecrî daha büyüktür. Ayrıca hac için ayrılan zaman belli ve sınırlıdır. Bu bakımdan haccı biraz geciktirmekle hac vaktinin geçmesi tehlikesi ortaya çıkar. Umre ise, böyle değildir. Çünkü onun için belli bir mevsim yoktur. Her sene ve her mevsimde yapılabilir. Bu bakımdan Resûl-i Ekrem, hacdan önce umre yapmayı yasaklamıştır. Allah Te'âlâ ve tekaddes hazretleri de "Haccı ve umreyi Allak için tamamlayınız"[412] mealindeki âyet-i kerimede de hac kelimesini umreden önce zikretmekle bu inceliğe işaret buyurmuştur. Binâenaleyh bu yasağa uymamak tenzihen mekruhtur. Haram olduğunu söylemek mümkün değildir. Çünkü Hattâbî'nin de ifâde ettiği gibi Resûl-i Ekrem Efendimizin hac mevsiminde haccını yapmadan önce iki defa umre yaptığı sabittir. Sabit olduğu bilinen bir emir, konumuzu teşkil eden Ebû Dâvûd hadisi gibi zayıf ve dolayısıyla zannî bir delille terk edilemez. Nitekim hacdan önce umre yapmanın caiz olduğunda ulemâ da görüş birliğine varmıştır.[413]

1794. ...Basra halkından olan Ebû Şeyh tarîkiyle Ebû Mûsâ el-Eş'arî'den nakledildiğine göre: Mu'âviye b. Ebî Süfyân, Peygamber (s.a.)'in ashabına (şunları) söylemiştir:
Siz Resûlullah (s.a.)'m pek çok şeylerle birlikte kaplan derisinden yapılmış eğer üzeri)ne binmekten de nehyettiğini biliyor musunuz?
Evet (biliyoruz), dediler. (Bunun üzerine Hz. Mu'âviye), Hac ile umrenin arasını birleştirmeyi yasajdadığım da biliyor musunuz? dedi. (Ashâb-ı kiram da),
Buna gelince hayır, diye cevâb verdiler. (Hz. Mu'âviye de), İyi biliniz ki, bu da o (yasak) olanlardandır, fakat siz unutmuşsunuz, dedi.[414]

Açıklama

Metinde geçen "an keza ve keza = şunlardan şunlardan" tabiri "bir çok şeyleden" anlamına gelen bir kinayedir. Resûl-i Ekrem'in pek çok şeyleri yasak ettiğini kısaca ifâde etmek maksadıyla kullanılmıştır.
Kaplan derisinden yapılan eyere ve benzeri şeylerin üzerne oturmanın yasaklanmasının hikmeti insana kibir ve gurur vermesi ve yabancılara âit

bir kıyafet olmasıdır.
Bu hadis-i şerif kıran haccı yapmanın mekruh olduğunu söyleyen kimselerin delilidir. Hz. Mu'âviye de kıran haccının yasak olduğu görüşünde idi. Fakat sahâbe-i kiramdan hiç bir kimse Hz. Mu'âviye'nin bu görüşünü kabul etmemiştir.Öyle görünüyor ki, Hz. Peygamber, câhiliyye devrinden kalan "hac mevsiminde umre yapılamayacağı" görüşünü yıkmak maksadıyla veda haccında hac için ihrama giren kimselere "hac için girdikleri ihramı umreye tebdil etmelerini" emredip de, bu emrin onlara ağır geldiğini görünce; "Arkamda bıraktığım şu iş, bir daha önüme çıksaydı yanımda kurbanlık getirmezdim" buyurmasından Hz. Mu'âviye, Hz. Peygamberin kıran haccını yasakladığı manâsım çıkarmıştır-. Çünkü Hz. Peygamber o sene kıran haccı yapmakta idi. Bu sebeble O'nun "arkamda bıraktığım şu iş bir daha önüme çıksaydı bir daha yanımda kurbanlık getirmezdim"[415] sözünü Hz. Mu'âviye; "bundan sonra kıran haccını yasaklıyorum" şeklinde anlamıştır. Halbuki Hz. Peygamber (s.a.), bu sözü, kendisinin haccını bozup umreye niyet etmediğini gören ashabın, duydukları üzüntüyü gidermek ve aslında bu mevsimde umre yapmanın faziletli bir ibâdet olduğuna onları inandırmak ve yanında kurbanlık bulunmamış olsaydı, kendisinin de onlar gibi umre yapacak olduğunu ifâde etmek için söylemiştir. Şayet Hz. Muâviye'nin dediği gibi Resûl-i Ekrem'in bu hadisinin kıran haccını yasakladığı kabul edilse bile, bu yasağın hükmü kerâhet-i tenzihiyyeden öte gidemez. Çünkü kıran haccının caiz olduğuna dâir icmâ' vardır. Nitekim Şafiî ulemâsından Hattâbî bu konuda şunları söylemektedir: "Kıran haccının caiz olduğunda bu ümmetin icmâ'ı vardır. Oysa dinen yasak olan bir meselede icmâ'ın bulunması düşünülemez." Nitekim ashâb-ı kiram da kıran haccının caiz olduğu görüşündedir. Bu yüzden Hz. Muâviye'nin bu konudaki görüşüne katılmamışlardır. Bazılarına göre Peygamber (s.a.)'in bu sözü ifrâd haccı yapmanın diğer haclardan daha faziletli olduğuna delâlet eder. Çünkü başlıbaşına bir tek umre veya hac yapmak, o ibâdeti en mükemmel bir şekilde yapmayı ve Beyt-i Şerife defalarca gelmeyi gerektirir. Nitekim Ömer (r.a.) "hac ile umreyi birleştirmeyiniz, çünkü bu şekilde hareket etmeniz, sözkonusu ibâdetleri daha mükemmel yapmanızı sağlar" buyurmuştur. Hz. Osman da hac ile umrenin birlikte yapılmasının hükmü sorulunca "haccın ve umrenin mükemmel olması, hac meysiminde bir arada yapı Imâmalarında dır, hac

mevsiminin dışında sadece umre yapıp da sonra hac için ikinci bir kere daha Beyt-i Şerife gelmeniz daha faziletlidir" diye cevâb vermiştir. Bazılarına göre bu hadiste nehyedilen şey, enaz bir şavtlık kudüm tavafı yapmadan önce ifrâd haccını umreye idhâl etmektir. Çünkü bu fiil, kuvvetli üzerine zayıfı bina etmek anlamına geldiği için Hanefîlerce mekruh görülmüştür. Mâlikîlerce ve Şâfiîlerce en sahih olan kavle göre batıldır. Bu konu bir sonraki bâbda daha ayrıntılı bir şekilde ele alınacaktır.[416]

24. Kıran Haccı

Hem hac, hem de umre için birden ihrama girmeye "Hacc-ı Kıran = kıran haccı" denir. Bu hacda, umre ile hac arasında fasıla yoktur.

Hacc-ı Kıran'da bulunacak zât, mîkatte veya daha önce, umre ile hacca birlikte niyet edip, iki rekât namaz kılar, sonra umre ile birlikte hacca niyet eder. Daha sonra telbiyede bulunur ve ihramın şartlarına riâyet eder.

Mekke'ye girince umresini yapar. Ka'be'yi tavaf eder. Safa ile Merve arasında "sa'y" eder. Sonra haccın menâsikini ifâ eder. Cemreleri taşladıktan sonra tıraştan önce kurban kesmek, haccı-ı kıran ve hacc-ı temettü' yapanlara caizdir. Bunu kesmeyenler arefe gününe kadar üçgün, bayram çıktıktan sonra da istedikleri zaman yedi gün, toplam on gün oruç tutarlar.

Hacc-ı kırana niyet eden bir kimse umresini yapmadan Arfat'a gidecek olursa, umresi bozulur.

Hacc-ı kıran ile hacc-ı temettü' afakîlere (Harem hâricinden gelen taşralılara) mahsûsdur.

Mekke'de veya Mekke ile mîkat arasında oturanlar bu iki haccı yapmazlar. Ayrıca tavafın çoğunu ifa etmeden önce hac ihramını umre ihramına idhal etmeye de hacc-ı kıran denildiği gibi, en az bir şavtlık tavaf, yapmadan, umre ihramını hac ihramına idhal etmeye de "hacc-ı kıran" denir. Fakat bu ikinci şekil Hanefîlerce mekruh, Melikîler ve Şâfiîlerce, en sahîh olan kavle göre, bâtıldır.[417]

1795. ...Enes b. Mâlik'in şöyle dediği rivayet olunmuştur: Ben, Resûlullah (s.a.)'i,

"Umre ile hac için lebbeyk! Umre ile1 hac için !lebbeyk!" derken işittim. [418]

Açıklama

Bu hadis-i şerif, "Resûl-i Ekrem (s.a.) Veda haccında hac ile umreyi birleştirerek kıran haccı yapmıştır" diyerek kıran haccının diğer haclardan daha faziletli olduğunu söyleyen Hanefi ulemasıyla Sevrî ve İshâk'ın delilidir. Sözü geçen ilim adamlarına göre fazilet bakımından kıran haccından sonra "temettü" haccı, daha sonra da "ifrad" haccı gelir. Şafiî ulemâsından Nevevî ile el-Müzenî, İbnu'I-Münzir, Takıyyu'ddîn Sübkî de bu görüştedirler. Bu konuda konumuzu teşkil eden hadisten başka şu hadisleri de delil olarak gösterirler:

1. Enes'den (rivayet edilmiştir): "Resülullah (s.a.)'i hac ve umreyi beraberce yapmak için teîbiye getirirken işittim"[419] Mezkûr ulemâya göre bu hadis Hz. Peygamberin Veda haccında hacc-i kıran yaptığını en açık bir şekilde ortaya koymaktadır.

Ancak tercümesini sunduğumuz bu Enes hadisinin altında Müslim ve Nesâî, Bekr b. Abdullah el-müzenî'den şu anlamda bir hadis rivayet etmişlerdir. Enes'in, "Resûlullah (s.a.)'i umre ile haccı birlikte yapmak için telbiye getirirken işittim" dediğini duydum. Bunu hemen İbn Ömer'e anlattım. Bana "sadece hac içiff ihrama gir" dedi. Daha sonra Enes'le karşılaştım. O'na İbn Ömer'in söylediklerini naklettim. "Siz bizi çocuk zannediyorsunuz! Resûlullah'ın "umre ile birlikte hacca niyet ettim" diyerek ihrama girdiğini bizzat işittim" dedi.[420] Her ne kadar Hz. İbn Ömer'in sözü ile Hz. Enes'in sözü biribirine aykırı gibi görünüyorsa da aslında aralarında bir çelişki yoktur. Çünkü Hz. İbn Ömer Resûlullah'ın ihrama girerken yaptığı niyeti işitmiş ve onu nakletmiştir. Hz. Enes ise, daha sonra Resûl-i Ekrem'in umreyle haccı birleştirip ikisine birden niyet edişini duymuş ve onu nakletmiştir. Daha doğrusu İbn Ömer'in rivayeti Hz. Peygamber'in ihramının başlangıcıyla Hz. Enes'in rivayeti de son tarafıyla ilgilidir.

2. "Resûlullah (s.a.) hacla umrenin arasını birleştirmiştir. Sonra vefatına kadar bundan nehy buyurmamış, bunu haram kılan bir Kur'ân âyeti de inmemiştir."[421] Resûl-i Ekrem'in (s.a.) Veda haccında kıran haccı yaptığını açıkça ifade eden bu hadis-i şerifler, tbn Ömer, Âişe, Câbir, Ömer b. el-Hattâb, Ali, İmrân b. Husayn gibi sahabe-i kiramdan rivayet edildiği

halde bir numara önceki Hz. Muâviye hadisi, "Hz. Peygamber (s.a.)'in Veda haccında ifrâd haccı yaptığını ifade etmektedir. Bununla beraber bu rivayetlerin arasını şu şekilde uzlaştırmak mümkündür. Hazret-i Peygamberin Veda haccında, haccı ifrâda niyet ettiğini söyleyenler, Fahr-i Kâinat Efendimizin sadece hacca niyet ettiğini görmüş ve umreye niyet ettiğini görmemiş olmalılar ki sadece gördüklerini nakletmekle yetinmişlerdir. Yahutta, "Hz. Peygamber ifrâd haccı yaptı" derken "ifrâd" kelimesiyle, Hz. Peygamberdin hayatı boyunca tek bir defa hac yaptığını kasdetmektedirler.
Hz. Peygamber'in temettü' haccı yaptığını rivayet eden ashâb ise, Hz. Peygamber'i umre için ihrama girerken görmüş olup hafif sesle hac için niyet edişi yüzünden duyamamış olmalıdırlar. Yahutta "Hz. Peygamber hacc-ı temettü' yaptı" sözüyle haccı kıran kastedilmiştir. Çünkü Arapların eskiden kıran kelimesi yerine "temettü' " kelime kullandıkları bilinmektedir.
Ayrıca Resûl-i Ekrem Efendimizin Veda haccında kıran haccı yaptığını ifâde eden hadisler aksini ifâde eden hadislere nisbetle tercihe şayandır. Çünkü:
1. Kıran haccı yaptığını ifade eden hadislerin râvileri güvenilir kimselerdir ve bu hadisler diğerlerine nisbetle daha uzundur. Bilindiği gibi güvenilir râvilerin rivayet ettiği ilâveler kabul ve tercih edilir.
2. Kıran haccı yaptığına dair olan hadisler daha çoktur.
3. Kıran haccı yaptığını ifade eden hadisler te'vile muhtaç değildirler. İfrâd haccı yaptığını ifade eden hadislerse te'vîle muhtaçdırlar.
4. Resûl-i Ekrem (s.a.) Efendimizin, Veda haccında ashabına hac ile umreyi birleştirmelerini emrettiği bilinmektedir. Kendisi ifrâd haccı yaptığı halde ashabına aksini emretmesi düşünülemez.
5. İfrâd haccı yaptığını rivayet eden râviler hakkında ulemâ ihtilâf ettiği halde, kıran haccı yaptığını rivayet edenler hakkında böyle bir ihtilâf yoktur. Hakkında ihtilaf olmayan kimselerin yaptığı rivayetin ihtilaflı kimselerin yaptığı rivayete tercih edildiği bilinen bir gerçektir, tbn Hazm'-ın beyânına göre Rasûl-i Ekrem'in yaptığı haccın ifrâd haccı olduğunu rivayet eden kimseler, aynı zamanda kıran haccı yaptığını da rivayet etmişlerdir. Hacc-ı kıran yaptığı aynı zamanda Hz. Ali'den ve İmrân b. Husayn'dan da rivayet olunmuştur. Yine İbn Hazm'ın beyânına göre kıran haccı yaptığını rivayet eden mü'minlerin annesi Hafsa ile Berâ b. Azib ve Enes b. Mâlik'den gelen rivayetlerde ızdırab ve ihtilâf olmadığı halde aksini rivayet

edenlerin rivayetleri muzdaribdir. Bütün bu durumlar gözönünde bulundurulursa bu konuda gelen hadisler Rasûl-i Ekrem'in Veda Haccında Kıran haccı yaptığım kesinlikle ortaya koyarlar.[422]

1796. ...Enes (r.a.)'den rivayet edildiğine göre, Peygamber (s.a.) gece sabaha kadar Zülhuleyfe'de kaldıktan sonra (devesine) bindi ve (devesi) kendisini Beydâ Tepesi'nde yukarı kaldırınca Allah'a hamdetti ve "Sübhânallah, Allahü ekber" dedi. Sonra da hac ve umre için ihrama girdi, halka da hac ve umre için ihrama girmeleri emrini verdi. (Halk bu emir gereğince umre yaparak) ihramdan çıktılar. Nihayet terviye günü olunca (yeniden) hac için ihrama girdiler. Ve (bayram günü) Resûlullah (s.a.) yedi tane deveyi ayakta oldukları halde kurban etti.[423]
Ebû Dâvûd dedi ki: Bu hadisten Enes"in tek başına rivayet ettiği kısım, "O (Hz. Peygamber), önce elhamdülillah, Subhânellah, Allahu ekber dedi, sonra hac için ihrama girdi" cümlesidir.[424]

Açıklama

Bilindiği gibi ihram, hacca veya umreye veya her iki-sine birden niyet etmek ve "Lebbeyk Allahümme lebbeyk" diye telbiyede bulunmak demektir.
Peygamber (s.a.)'in ihrama girerken sadece "sübhanallah" demekle yetinmeyip, metinde ifâde edildiği şekilde, "elhamdülillah" vel"Allahu. ekber" cümlelerini de ilâve etmesi, "telbiye için sübhanallah demenin yeterli olduğunu" iddia eden kimselerin aleyhine bir delil teşkil ettiği gibi, aynı kanatte olan Hanefî mezhebine mensup alimlerinde aleyhine bir delildir. Çünkü Hanefî mezhebindeki tercihe şayan görüşe göre telbiye lafızlarından bir kelimeyi bile eksik okumanın caiz olmadığı, fakat bu lâfızlara Peygamber (s.a.)'in ilâve ettiği lâfızları ilâve etmenin müstehab olduğu kabul edilmiştir.
Her ne kadar metinden Hz. Peygamber'in sabah namazından sonra deveye bindiği neticesi çıkıyorsa da, daha önceki hadislerden de anlaşıldığı üzere Resûl-i Ekrem devesine öğle namazından sonra binmiştir. Ayrıca daha önceki bazı hadis-i şeriflerin şerhlerinde de ifâde ettiğimiz gibi Veda Haccında bulunan hacıların bir kısmı sadece umreye, bir kısmı sadece

hacca, bir kısmı da hacla birlikte umreye niyet etmişti.[425] Binâenaleyh metinde geçen "halk da hac ve umre için ihrama girdi" cümlesi halkın bir kısmını ifade etmektedir. Resûl-i Ekrem'in halka (umre yaparak) ihramdan çıkmalarına ilişkin emri ise, yanında kurbanlığı olmayan veya daha önce Beyt-i Şerife kurbanlık göndermemiş olan kişiler içindir. Çünkü yanında kurbanlığı bulunan veya daha önce Beyt-i Şerife kurbanlık göndermiş bulunan bir kimse bayram günü kurbanlığını kesmedikçe ihramdan çıkamaz.
Bu hadis-i şerifte, Resûl-i Ekrem Efendimizin yatırmadan kestiği kurbanların adedinin yedi olarak ifâde edilmesi ile daha önce geçen 1764 numaralı hadiste bu develerin sayısının 30 aded olarak belirtilmesi arasında bir çelişki olmadığı gibi, ileride gelecek olan, bayram günü Fahr-i Kâinat Efendimizin 63 aded kurbanlık deve kestiğini ifâde eden 1905 numaralı hadisle de çelişik değildir. Çünkü bu hadisleri rivayet edenlerden birisi Resûl-i Ekrem kurban keserken bu kurbanlardan yedi tanesi kesilinceye kadar hadise mahallinde bulunmuş ve gördüğünü rivayet etmiş, diğeri otuzunu kesinceye kadar hâdise mahallinden ayrılmamıştır. Bunlardan her birinin olaydan gördüğü kadarını nakletmiş olması bu rivayetler arasında bir çelişki olduğuna delâlet etmez.
Her ne kadar musannif Ebû Dâvûd, "Hz. Peygamber (s.a.) önce "elhamdülillah, sübhanallah, Allahü ekber" dedi, sonra hac için ihrama girdi" Cümlesini Hz. Enes'den başka rivayet eden bir râvinin bulunmadığını söylüyorsa da Hz. Enes'in bu cümleleri rivayette yalnız kalması, bu rivayetin sıhhatine bir zarar vermez. Çünkü Hz. Enes sahâbidir, sahâbilerin adaletinde ise şüphe yoktur.[426]

Bazı Hükümler

1. Hacı adaylarının mikatte gecelemeleri müstehabdır.
2. Hac ibâdeti için ihrama girmeden önce "Elhamdülillah, sübhanallah, Allahu ekber" demek müstehabdır.
3. Develeri keserken yatırmadan ve sol önayakları bağlı olarak kesmek sünnettir.
4. İnsanın kurbanını kendi eliyle kesmesi daha faziletlidir.
5. Resûl-i Ekrem (s.a.) Veda Haccında kıran haccı yapmıştır.[427]

1797. ...el-Berâ b. Âzib'den; demiştir ki: Ben, kendisini Resûlullah (s.a.) Yemen'e vali ta'yin ettiği zaman Hz. Ali'nin yanında idim. (Hz. Berâ) dedi ki: Onun yanında kilolarca (mal) elde ettim. Kendisi Yemen'den Resûlullah (s.a.)'ın yanına geldiği vakit Fâtıma (r.anha.)'yı boyalı elbiseler giyinmiş ve evide güzel misklerle kokulandırmış bir halde buldu. (Hz. Fâtima) dedi ki.
Sana ne oluyor da (ihramdan çıkmıyorsun) oysa Resûlullah (s.a.) ashabına (ihramdan çıkmalarını) emretti, onlar da ihramdan çıktılar.
(Hz. Ali) dedi ki:
Ben de O'na, "Ben Peygamber (s.a.) ne niyetle girdiyse ben de o niyete ihrama girdim (O ise henüz ihramdan çıkmadı)" diye cevap verdim ve Peygamber (s.a.)'in yanına geldim. Bana:
İhrama girerken nasıl hareket ettin? diye sordu. Ben de: "Peygamber (s.a.)'in girdiği gibi ihrama girdim" diye niyet ettim cevabını verdim. (O'da):
"Ben (Beyt-i Şerife) hedy kurbanlığı gönderdim ve (hac ile umreyi) birleştirdim. Sen kurbanlardan 67'sini yahutta 66'sım kes 33'ünü yahutta 34'iinü kendine bırak (kestiğin) develerin her birinden biraz (et parçası)da bana bırak" buyurdu.[428]

Açıklama

"Mâ leke = sana ne oluyor?" sözü Nesâî'nin rivâyetinde şu şekilde geçmektedir: "Gelince baktım ki Fâtıma evi güzel kokularla kokulamış, hemen üzerine yürüdüm. O da; "Sana ne oluyor? Resûlullah ashabına böyle yapmalarım emretti. Onlar da böyle yaparak ihramdan çıktılar" diyerek bana çıkıştı," şeklinde geçiyor.
"Ben, Peygamber (s.a.) ne niyetle ihrama girdiyse ben de o niyetle ihrama girdim," sözü ileride gelecek olan 1905 numaralı hadis-i şerifte şu anlama gelen lâfızlarla geçmektedir: "Ali (r.a.) Yemen'den Resûlullah (s.a.)'ın develerini getirdi ve Hz. Fatıma'yı da ihramdan çıkanlar arasında buldu. Fatıma (r.anhâ.) boyalı elbiseler giymiş ve sürme çekinmişti. Hz. Ali bu durumu beğenmedi ve, "bunu sana kim emretti?" diye çıkıştı. Hz. Fâtıma da, "Babam" diye cevap verdi. Hz. Ali Irak'ta iken şöyle derdi: "Bunun üzerine ben Fâtıma'yı bu yaptığından dolayı azarlatmak ve Resûlullah (s.a.)

adına söylediklerim sormak için Resûlullah (s.a.)'a gittim. Fâtıma'nın yaptıklarını beğenmediğimi ve "bunu bana babam emretti" dediğini kendisine haber verdim de "doğru söylemiş, doğru söylemiş" diye cevap verdi.

"Bana; "ihrama girerken nasıl hareket ettin?" diye sordu," cümlesi 1905 numaralı hadis-i şerifte "Sen hacca niyetlenirken ne dedin? buyurdu. Ben de "Yarabbi Resulün neye niyetlendiyse ben de ona niyet ediyorum" dedim, cevabını verdim. "Benim yanımda kurbanlığım var. Sen ihramdan "Çıkma" buyurdular," şeklinde geçmektedir.

Her ne kadar konumuzu teşkil eden hadis-i şerifte adedleri yüze ulaşan kurbanlık develerin altmış altısını veya altmış yedisini Hz. Ali'nin kestiği ifade ediliyorsa da 1905 numaralı hadis-i şerifte bu develerin altrmşüç tanesini Resûl-i Ekrem (s.a.)'in kendi eliyle kestiği ve geriye kalanları da Hz. Ali'nin kestiği ifade edilmektedir. Nevevî'nin dediği gibi işin doğrusu da budur. Hatta "Sen kurbanlardan 67'sini yahutta 66'sını kes" cümlesi, Nesâî'nin ve Beyhâkî'nin rivayetinde bulunmuyor. Metinde geçen söz konusu cümlenin, "Sen bu kurbanlardan (67'sini veya) altmış altısını benim için kesime hazırla biraz sonra gelip onları keseceğim"-anlamına gelmesi mümkün olduğu gibi, aslında bu sözü Hz. Ali'ye söyledikten sonra bu develeri bizzat kendisinin kesmesinin daha uygun olacağını düşünerek bizzat kendi eliyle kesmeye karar vermiş olması da mümkündür. Sözü geçen cümledeki "altmış yedisini veya altmış altısını" sözlerindeki tereddüt râvi-ye aittir.

Yine 1905 numaralı hadis-i şerifte; "sonra her deveden bir parça alınmasını emir buyurdu. Bunlar bir tencereye konarak pişirildi. İkisi de develerin etinden yiyip (çorbasından) içtiler," denilmektedir. Resûl-i Zişân Efendimiz bunu her kurbanın etinden yemenin sünnet olduğunu göstermek için yapmıştır.[429]

Bazı Hükümler

1. İhramdan çıkan kimsenin güzel kokular sürünmesi müstehabdır.
2. Hacca, "Falanın niyet ettiği gibi niyet ediyorum" diye niyet etmek caizdir. Nitekim 1789 numaralı hadisin şerhinde açıklamıştık.
3. Fahr-i Kâinat Efendimiz Veda Haccında hac-i kırana niyet etmiştir.

4. Birden fazla kurban kesmek müstehabdır.
5. Kurban kesmek için vekil ta'yin etmek caizdir. îmâm-ı Şafiî'ye göre bu vekil kitabî de olabilir. Vekâlet vermek için kurbanı kesime götürürken niyet etmek yeterli olduğu gibi, kesileceği sırada niyet etmek de yeterlidir.
6. Hedy kurbanlarının ve nezr kurbanı dışındaki diğer kurbanların etinden yemek müstehabdır. Bu konuda ulemâ ittifak etmiştir.[430]

1798. ...Ebû Vâil'den; demiştir ki: es-Subeyy b. Mâ'bed şöyle dedi: Ben (Hac ile umrenin) ikisine birden niyet et(miş)tim. Ömer bana; "Peygamberinin sünnetine uymuşsun" dedi.[431]

1799. ...es-Subeyy b. Mâ'bed demiştir ki: Ben Hıristiyan bir Araptım. Daha sonra müslüman oldum. Kendi aşiretimden Hüzeym b. Sürmele denilen bir adama gelerek;

Yahu, ben gerçekten cihada çok düşkünüm. Hac ve umrenin üzerime farz olduğunu gördüm. (Hacla umreyi) ikisini birlikte yapsam nasıl olur? diye sordum. Bana;

Hacla umreyi beraber yap, sonra da kolayına gelen (cinsten) bir kurban kes, dedi. Bunun üzerine hac ve umre için ihrama girdim. Uzeyb (denilen yer)e gelince Selmân b. Rabîa ve Zeyd b. Sû-hân ile karşılaştım. Ben hacla umre için ihrama girmiş halde, ydim. (Beni bu halde görünce) birisi diğerine,

Bu (adam) devesinden daha anlayışlı değildir, dedi. (Bunu duyunca) sanki üzerime dağ yıkılmış zannettim. Hz. Ömer'e kaıdar gelip:

Ey mü'minlerin emiri! Ben Hıristiyan bir Araptım ve müslüman oldum. Cihada gerçekten çok düşkünüm. Hac ve umrenin üzerime farz olduklarını gördüm. Bunun üzerine kavmimden bir adama geldim. (Durumumu anlattım. Bana); "îkisini birleştir ve kolayına gelen (cinsten) bir kurban kes" dedi. Ben de ikisi için birden ihrama girdim, dedim. Bunun üzerine Ömer (r.a.) bana;

Peygamberinin sünnetine uymuşsun, diye cevap verdi.[432]

Açıklama

es-Subeyy, hac ve umrenin kendi üzerine farz olduğu hükmünü "Allah için haccı da umreyi tamamlayınız"[433] âyetinden çıkarmış olabilir. Nitekim İmâm Şafiî ile İmâm Ahmed'e göre, umre de hac gibi farz bir ibadettir. İmâm Mâlik ile Hanefî ulemâsından bazılarının kavline göre de hac gibi umre de farzdır. Hanefî ulemâsının sahih olan kavline göre ise, umre sünnettir ve âyet-i kerimedeki umreyi tamamlama emri başlanmış olan umreyle ilgilidir. Her nafile ibâdet gibi aslında sünnet olan umreyi başladıktan sonra tamamlamak sahibi üzerine vâcib olur. Subeyy'in haccı

ifrada niyet etmeyip de hacc-ı kırana niyet ettiğini gören Selmân İle Zeyd (r.anhuma)'nın, Subeyy'i kasdederek, "Hacc-ı ifrâdın, hacc-ı kırandan daha faziletli olduğunu anlamak hususunda bu adamın şu deveden farkı yoktur," demeleri Hz. Ömer'in kıran haccını mekruh gördüğünü zannetmelerinden kaynaklanmaktadır. Gerçekte ise Hz. Ömer'in yasakladığı hac, kıran haccı değil, muta hacadır. Yahutta hacc bozupda umreye niyet etmektir. Eğer öyle olmasaydı hacc-ı kıran yapan Subeyy'e; "Sen Peygamberinin sünnetine uymuşsun" diye cevap vermezdi. Esasen 1795 numaralı hadis-i şerifin şerhinde delilleriyle açıkladığımız gibi Hz. Peygamber'in Veda haccında kıran haccı yaptığı bilinen bir gerçektir. Ancak, eğer Hz. Ömer'in umre ile hacı birleştirmeyi yasakladığı düşünülürse, Subeyy'in bu hareketini nasıl tasvib ettiği sorusu akla gelir.
Buna şöyle cevap verebiliriz: Hz. Ömer'in bu yasaklaması bazı faydaları hedef almaktadır. Nitekim Hz. Peygamberin hacla umreyi birleştirmesinin sebebi de hayırlara vesile olması itibariyledir. Şayet bunların kötüye vesile olması söz konusu olursa, elbette ki kaldırılmasında bir sakınca olmaz.[434]

Bazı Hükümler

1. Hz.Subeyy hayra ve taata ve ciddi amellere atılmakta ve saadet sebeplerine yapışmakta son derece hırslı idi.
2. Bir kimsenin bilmediği bir meseleyi, bîr bilene sorması gerekir. Çünkü Allah Teâlâ Kur'ân-ı Kerim'den; "Eğer bilmiyorsanız zikir ehline sorunuz" [435] buyuruyor.[436]

1800. ...Ömer b. el-Hattab, Resûlullah (s.a.)'i (şöyle) derken işittiğini söylemiştir:
"Bu gece bana aziz ve celi] olan Rabbimden bir elçi geldi de..." (Hz. Ömer) dedi ki: (Resûl-i Ekrem bu olayı anlatırken) kendisi Akik (denilen vadi)de (idi)- "Bu mübarek vadide namaz kıl. Hac ile birlikte umreye de niyet et dedi."
Ebû Dâvûd dedi ki: Bu hadisi el- Velid b. Müslim ile Ömer b. Abdilvâhid de rivayet etmiştir. Bu hadisin Yahya b. Kesîr'den gelen rivayetinde "Ve " (Ey Muhammed) Hacc ile birlikte umreye" diye niyet et" cümlesi vardır.

Aynı şekilde bu hadisin, Ali b. el-Mubârek'in, Yahya b. Kesîr'den rivayet ettiği metninde de; "Rabbimden gelen elçi bana) dedi ki: "ve (Ey Muhammed) Hacla birlikte umreye" diye niyet et" cümlesi vardır.[437]

Açıklama

Resûl-i Ekrem (s.a.)'e Cenâb-ı Hak'tan gelen elçi Cebrâil aleyhisselamdır. "Akik" ise, Medine'ye dört mil (= 7420 m) mesafede bir vadidir. Aslında "Akîk" yeryüzünden ayrılan bir parça anlamına gelir. Arap ülkelerinde "Akik" adıyla bilinen pek çok yer vardır. Bu hadisin râvîlerinden olan Velid b. Müslim'e göre buradaki "Akik Vadisi"nden maksat, Zulhuleyfe'dir.

Namaz kıl"sözüyle "iki rekât namaz kıl" denilmek istenmiştir. Ancak bu emir "vücûb" ifâde eden bir emir değil, bu vadideki namazın faziletini bildiren "ihbârî" bir emirdir. Çünkü bu vadide namaz kılmanın farz olmadığında icmâ' vardır. Bu emr fazilete irşâd için vârid olmuştur.

"Hac ile birlikte umreye" cümlesinin başında gizli bir" de, niyet et" kelimesi vardır. Bu takdirde cümle şu anlama gelir: "Ey Muhammed, sen bu yaptığın hac ibâdetine "bu hac ile birlikte umredir" diye niyet et". Buhârîde ise umre kelimesi başında bulunduğu farzedilen bir fiilinin mef'ûlu olabilecek şekilde mensûb olarak, rivayet edilmiştir. Bu haliyle Buhârî'nin rivayeti "Ben bu nüsûkumu hacla birlikte umre kılmak istiyorum," anlamına gelir.

Netice olarak bu cümle üç ayrı şekilde rivayet edilmiştir:

1. Miskin b. Bekr'in rivayet ettiği "ve kaale umretün fi haccetin" şeklindeki cümle.

2. Velid b. Müslim ile Ömer b. Abdülvâhid'in Yahya b. Ebi Kesir den rivayet ettiği "kul, umretün fî haccetin" şeklindeki cümle.

3. Ali b. Mubârek'in "kaale" ve "kul" lâfızlarını birleştirerek Yahya b. Ebî Kesir'den rivayet ettiği "kaale ve kul umretün fî haccetin" şeklindeki cümle.

Aslında bu farklılıkların hiç birisi manaya tesir edecek şekilde önemli değildir.

Hanefî ulemâsından aynî'ye göre bu rivayetler içerisinde en doğru olanı Buhârî'nin rivayet ettiği "kul, umreten fi haccetin" şeklindeki rivayettir. Buhârî'nin rivayet ettiği bu cümle "hacla birlikte umre yapmayı" emretmektedir. Bu şekildeki hac, kıran haccının-sıfatıdır. Dolayısıyla

Buhârî'nin bu rivayeti Resûl-i Ekrem'in Veda Haccında hacc-ı kırana niyet ettiğine delâlet etmektedir.[438]
Münzirî'nin beyânına göre bu cümle Buhârî'nin bir rivayetinde "kul umretün ve haccettin"[439] şeklinde gelmiştir. Bazıları bu rivayete bakarak, Resûl-i Ekrem'in Veda Haccında hacc-ı kıran yaptığını, çünkü atıf vâv'ı mutlak cem'e delâlet ettiğini, dolayısıyla Buhârî'nin bu rivayetinin hacc-ı kıranın diğer haclardan daha faziletli olduğunu ifâde ettiğini iddia etmişlerse de, aslında bu cümlenin "haccını bitirdiğin zaman memleketine dönmeden önce aynı zamanda ve mekânda umreye de niyet et" anlamına gelmesi mümkün olduğu gibi, umre kelimesiyle hac kelimesi arasına giren vâv'ın bu iki ibadetin arasım ayırmaya delâlet etmesi de mümkündür.[440]

Bazı Hükümler

1. Akîk Vadisi çok faziletli bir vadi olduğundan ihrama girerken burada iki rekat namaz kılmanın fazileti çok büyüktür. Bu konuda ulema ittifak etmiştir. Ancak Şafiî âlimlerinin dışındaki ulemâya göre, ihrama girerken kılınacak olan bu namazın kerahet vakitlerine rastlamaması lâzımdır. Şafiî ulemâsına göre ise, bu namazın esas sebebi ihrama girmek istemektir. Binâenaleyh, sebeb bulunduğu için kerahet vaktine de rastlasa, bu iki rekâtlık namazı kılmak müstehabtır. -
2. Resûl-i Ekrem Efendimiz Veda Haccında hacc-ı kıran yapmıştır.
3. Kıran haccı temettü' haccından daha faziletlidir.Ancak daha önce de açıkladığımız gibi Resûl-i Ekrem'in Veda Haccında ifrad haccına niyet eden ashabına temettü haccı yapmalarını emretmesine bakarak temettü' haccının kıran haccından daha faziletli olduğunu zannetmemelidir. Çünkü, Resûl-i Ekrem'in ashabına bu tavsiyede bulunması ashâb arasında câhiliyye döneminden kalma "hac aylarında umre yapılamaz" kanaatini silmek istemesiyle ilgilidir.[441]

1801. ...Sebre'den; demiştir ki: Resûlullah (s.a.) ile birlikte (hac için yola) çıkmıştık. Usfan'a varınca Süraka b. Mâlik el-Müdlicî;
Ey Allah'ın Resulü, bize (analarından) bugün-doğmuş I-imsele-re açıklama yapar gibi (hac hakkında) açıklama yap, dedi. Bunun üzerine Resûlullah

(s.a.) Allah Te'âlâ, size şu haccımzla birlikte umreyi de meşru' kıldı. (Mekke'ye) vardığımızda Beyti ve Safa ile Merve arasını tavaf eden (ler) ihramdan çıksın(lar). Ancak yanında kurbanlık olanlar ihramdan çıkmasınlar" buyurdu.[442]

Açıklama

Sürâka b. Mâlik, "Bugün bize analarından yeni doğmuş kimselere açıklamada bulunur gibi hac hakkında açıklama yap" demekle "biz hac hakkında hiç bir şey bilmiyoruz. Bu mevzuda dünyaya yeni gelmiş bir çocuktan farksızız. Bu sebeple bize lüzumlu olan hac meselelerini en basitine varıncaya kadar açıklayıver" demek istemiştir.
Bunun üzerine Fahr-i Kâinat Efendimiz, beraberinde bulunan kimselere önce Mekke'ye varır varmaz nasıl hareket edeceklerim önemine binâen açıklamak lüzûnrnu duymuş ve hac mevsiminde umre yapmanın da caiz olduğunu, cahiliyye döneminden kalan "hac aylarında umre yapılamaz" düşüncesinin İslâm'da yeri olmadığını, bu itibârla yanında hedy kurbanı bulunmayan kimselerin Beyt-i Şerifi ve Safa ile Merv e arasım tavaf etmek suretiyle bir umre yapıp ihramdan çıkabileceklerini izah etmiştir. Resûl-i Ekrem'in buradaki; "Allah Te'âlâ, size şu haccımzla birlikte umreyi de meşru' kıldı" sözünden , bazıları umrenin de hac gibi farz olduğu ve hacc-ı kıran yapan bir kimseye bir ihram ile bir tavaf ve bir sa'yin yeterli olduğu hükmünü çıkarmışlardır.
Bunların dışında kalanlara göre ise, umrenin hacla bir olmasından maksat hac farizası ifâ edilince umre yapma mükellefiyetinin (yükümlülüğünün) düşmesidir. Bu görüşte olanlara göre hac için ayrı bir ihram ile ayrı bir tavaf ve sa'y gerektiği gibi, umre için de ayrı bir ihram ile ayrı bir tavaf ve sa'y lâzım gelir. Nitekim 1785 ve 1790 numaralı hadislerin şerhinde açıklanmıştır.[443]

Bazı Hükümler

1. Hac niyetini bozarak umreye çevirmek câizdir.
2. Yanında hedy kurbanlığı bulunan bir kimse bayram günü kurbanlığım kesmedikçe ihramdan çıkamaz.[444]

1802. ...İbn Abbas'dan rivayet edildiğine göre Mu'âviye O'na;
Ben Resûlullah (s.a.)'in saçından (bir kısmım) Merve'de makasla kısalttım-veya-Merve'de O'nun saçının-makasla kısaltıldığım gördüm demiştir.[445]
(Bu hadisi) ibn Hallad dediki; Muâviye (Rivayetinde); "Ahbarahû" sözünü zikretmedi.[446]

Açıklama

Bu hadis-i şerif Nesâî'nin rivayetinde "Bir umre esnasında Resûllullah'ın saçlarını Merve'de makasla kısalttım" şeklinde geçmektedir. İlim adamlarının beyânına göre burada kasdedilen umreden maksat, Ci'râne umresidir. Çünkü Hz. Muâviye bu umre sırasında müslüman olmuştur. Veda Haccında Hz. Peygamberin saçını. Hz. Muâviye'nin kısalttığı iddia edilemeyeceği gibi, hicretin 7. yılında yapılan kâza umresinde kısalttığı da iddia edilemez. Zira, Hz. Muâviye'nin o tarihlerde henüz müslüman olmadığı, ancak hicretin 8. yılında müslüman olduğu bilinmektedir.[447]
Bu hâdisenin Veda Haccında olduğunu düşünmek de doğru değildir. Çünkü Hz. Peygamber, Veda Haccında hacc-ı kırana niyet etmişti. Bu hacda Minâ'da tıraş olduğu ve saçlarını Ebû Talha'mn halka dağıttığı kesinlikle bilinen bir gerçektir.
Ancak Hafız İbn Hacer'in beyânına göre Hz. Muâviye, aslında Hudeybiye musâlahası ile umretü'1-kazâ arasında müslüman olmuş, fakat korkusundan müslümanhğım açıklayamamıştı. Nitekim, İbn Asâkir de, Târih-i Dımaşk'ında bu gerçeği açıkladıktan sonra şunları söylüyor: "Hz.Peygamber, kâza umresi yapmak üzere Mekke'ye gelince Mekkelilerin pek çoğu Mekke'nin dışına çıkmışlardı. Hz. Muâviye'yi kendi aralarında göremi-yorlardı. Ashâb-ı kiram da Beyt'i tavaf ediyorlardı. Hz. Muâviye'nin Hz. Peygamberin saçını kısaltmak için Mekke'de kalmış olması ihtimâlden uzak değildir. İbn.Asâkir'in bu rivayeti ile Müslim'in rivayet ettiği şu hadis-i şerif arasında da bir çelişki yoktur: "Sa'd b. Ebi Vakkas'a müta'yı sordum da:
Biz onu yaptık, dedi. Ve Hz. Muâviye'yi göstererek
Bu, o gün Uruş'ta kâfir olarak bulunuyordu, dedi.[448]

Bu durum, Hz. Mu'âviye'nin kâza umresinde müslüman olduğunu ancak fetih gününe kadar müslümanhğım açıklamayadığını, dolayısıyla Hz. Peygamberin saçlarını kâza umresinde kısaltmış olabileceğini mümkün kılmaktadır.
Her ne kadar Nesâî'de "Mu'âviye anlatıyor: Beytullah'ı tavaftan ve Safa ile Merve arasında sa'yettikten sonra Zilhicce'nin ilk on günü içinde yanımda bulunan makasla Resûlullah'ın saçlarının uçlarını toplayıvermiştim"[449] anlamında bir hadis-i şerif varsa da, bu hadis-i şerif, hadis otoriteleri tarafından kabul edilmemiştir. Çünkü Peygamberimiz Veda Haccında Minâ'ya varıncaya kadar ihramdan çıkmamıştır. Nitekim, Kays, bu hadis hakkında şöyle demiştir: "Muâviye'nin "Hz. Peygamberin saçlarını Safa ile Merve arasında tıraş ettim" demesini halk kabul etmedi."[450]
Hafız İbn Hacer'e göre Kays önce bu hadisi mânâ olarak rivayet etmiş sonra bu hadisin hadis otoritelerinin tasvibine mazhar olmadığını görmüştür.[451]

Bazı Hükümler

1. İhramdan çıkarken tıraş daha fazilet olmakla beraber, saçları kısaltmakla yetinmek de caizdir.Ancak mutemetti' için müstehab olan umreden sonra saçları kısaltmak, hacdan sonra da tıraş olmaktır.
2. Her ne kadar ihramdan çıkmak için harem hududları içerisinde herhangi bir yerde tıraş olmak veya saçları kısaltmak yeterli ise, de, umre yapan bir kimsenin bu iş için Merve'ji seçmesi hac yapan kimsenin de Minâ'yı seçmesi müstehabdir.[452]

1803. ...îbn Abbâs'dan rivayet edildiğine göre, kendisine Muâviye (şöyle) demiştir:
Sen benim Resûlullah (s.a.)'ın saçlarından (bir kısmını) bir Arap makasıyla kısalttığımı bilmiyor musun?
(Râvi) hasen rivayetine, "hac (niyetiyle girildiği ihramdan çıkması) için" sözünü ilâve etmiştir.[453]

Açıklama

Bu hadis-i şerif, Müslim'de şu mânâya gelen lâfızlarla rivâyet edilmiştir: "Bana, Muâviye;
Haberin var mı, ben Merve'de Resûlullah (s.a. ('in saçını makasla kısalttım? dedi. Ben de O'na;
Ben bunun ancak senin aleyhine bir hüccet olduğunu biliyorum! diye cevâp verdim.[454]
Hz. İbn Abbâs'ın bu cevâpta ne demek istediği, NesâTnin rivayet ettiği şu hadis-i şerifte açıklığa kavuşturulmuştur: "Hz. Mu'âviye, Hz. İbn Abbâs'a;
Sen, benim Merve'de Hz. Peygamber'in saçlarını kısalttığımı bilmiyor musun? dedi. İbn Abbâs:
Hayvr! cevâbını verdi.
(Başka bir zaman) İbn Abbâs şöyle dedi, "Resülullah (s.a.) umre ile haccı birleştirdiği halde bana Merve'de Hz. Peygamberin saçlarını kısalttığını söyleyen Muâviye umre ile haccın birleştirilmesini yasak etmiştir."[455]
Bu mevzû'da Ahmed b. Hanbel'in İbn Abbas'dan rivayet ettiği hadis-i şerif de şu mânâdadır.
"Resülullah (s.a.) kendisi temettü' haccı yaptı.(Sağlığında bunu kimseye yasaklamadı) Nihayet vefat etti. Ebû Bekr, Ömer ve Osman (r.a.) de öyle idiler. Hacc-ı temettü'u İlk yasaklayan Hz. Muâviye oldu. İbn Abbas, dedi ki: "Ben buna hayret ediyorum. Muâviye hem, "ben (Merve'de) Resûlullah'ın saçlarını makasla kısalttım" diyor. Hem de hacc-ı temettü'u yasaklıyor."[456]
Hafız İbn Hacer'in beyânına göre bu hadis, Hz. İbn Abbas'm sözü geçen tıraş olayının Veda Haccında olduğu ve Hz. Peygamber'in Veda Haccında temettü haccı yaptığı kanâatini taşıdığına delâlet etmektedir. Çünkü, Hz. İbn Abbâs'ın, Hz. Muâviye'ye; "Ben bunun ancak senin aleyhine bir hüccet olduğunu biliyorum" diye cevâp vermesi, Hz. İbn Abbâs'ın bu tıraş olayının Veda Haccında Hz. Peygamber temettü' haccı yaparken umreden sonra olduğuna inanmasıyla izah edilebilir. Zîrâ, eğer Hz. Muâviye, Hz. Peygamberi beraberinde hac bulunmayan bir umre hitâmında tıraş etmiş olsaydı, bu durum, İbn Abbas açısından Hz. Muâviye'nin aleyhine bir delil teşkil etmezdi ve dolayısıyla Hz. Muâviye'ye böyle cevap vermezdi. Fakat Hz. İbn Abbas'm, Hz. Peygamberin Veda Haccında temettü' haccı yaptığına ilişkin görüşü münakaşa edilebilir. Çünkü, Veda Haccında Hz. Peygamberin yanında kurban bulunduğu için bayram günü Mina'da kurbanını kesinceye

kadar ihramdan çıkamadığı bilinen bir gerçektir.[457]'Ayrıca, Fahr-i Kâinat Efendimizin Veda Haccında hacc-ı kırana niyet ettiği delillerle sabittir. Nitekim, biz bu delilleri 1795 numaralı hadisin şerhinde naklettik. Ayrıca bir evvelki hadisin şerhinde de açıkladığımız gibi söz konusu tıraş olayı, veda Haccında değil, Veda Haccı senesinin dışında vuku bulan bir umrenin hitamında olmuştur.
Musannif Ebü Davud'un metnin sonundaki taliki zikretmekten maksadının, Hz. Peygamber'in Veda Haccında kıran haccı yaptığını, yani hac farizasını bitirinceye kadar ihramdan çıkmadığını beyan etmek olduğu düşünülürse, talikte geçen "hac (niyetiyle girdiği ihramdan çıkması) için" (tıraş ettiğimi biliyor musun?)" cümlesini, zahirî mânâsında anlamak ve Hz. Muâviye'nin Hz. Peygamberi Veda haccında Minâ'da hac farizasını bitirdikten sonra tıraş ettiğine hükmetmek gerekir.
Fakat bir önceki hadisin şerhinde açıkladığımız gibi Hz. Muâviye'nin, Hz. Peygamberi Ci'râne umresinden veya kaza umresinden sonra tıraş ettiği düşünülürse, o zrman bu ta'likteki "hac" kelimesinin mecazen umre manasında kullanıldığına ve söz konusu ta'likin, "Benim (Resûlullah'ı) umre (için girdiği ihramdan çıkması) için (tıraş ettiğimi bilmiyor musun?)" anlamına geldiğine hükmetmek gerekir. Çünkü hem umrede hem de hacda "kast" ve "ziyaret" manası bulunduğundan ve hacla umrenin amellerinin büyük bir kısmı müşterek olduğundan bu -iki kelimeden her birinin diğeri anlamında kullanılması caizdir. Nitekim ileride gelecek olan 1806 numaralı hadiste de "umre" kelimesi "hac" anlamında kullanılmıştır.[458]

1804. ...İbn Abbas'dan şöyle dediği nakledilmiştir: Peygamber (s.a.) umre için, ashabı da hac için ihrama girdi(ler).[459]

Açıklama

Her ne kadar burada Hz. Peygamberin Veda Haccında sadece umre için ihrama girdiği ifâde ediliyorsa da, daha önce işaret edildiği gibi Resûl-i Ekrem (s.a.) Veda Haccında hacc-ı kırana niyet etmiştir. Gerçi Peygamber (s.a.)'in bir rivayette yalnız hacca, başka bir rivayette temettu'a, diğer bir rivayette de kırana niyet ettiği bil-dirilmişse de Tahâvî bu rivayetlerin arasını bulmuş ve;

"Resûlullah (s.a.) önce umreye niyet etmiş, temettü' niyetiyle umreye devam buyurmuş, sonra tavaftan önce hacca niyet ederek kıran yapmıştır," demiştir.
Netice.olarak her râvi gördüğünü veya işittiğini rivayet ettiği için zahirde birbirinden farklı üç ayrı rivayet ortaya çıkmıştır.[460] Esasen râvîlerin birinin Resûl-i Ekrem'in sadece umreye niyet ettiğini rivayet etmiş olması sonradan hacca da niyet etmiş olması ihtimalini ortadan kaldırmaz.
"Ashabı da hac için ihrama girdiler" cümlesine gelince; 1779 numaralı hadis-i şerifte de açıklandığı üzere Veda Haccında ashâb-ı kiramın bir kısmı sâdece hacca, bir kısmı sadece umreye bir kısmı da hac ile birlikte umreye niyet etmişti. Resûl-i Ekrem hac aylarında da umre yapmanın caiz olduğunu göstermek için ashabına hac için girdikleri ihramı umreye çevirmelerini ve umreden sonra ihramdan çıkmalarını ve terviye günü denilen Zilhiccenin 8. günü yeniden hac için ihrama girmelerini emretti. İşte veda haccında Resûl-i Ekrem'in ve ashabının yaptıkları hac bu şekilde cereyan etmiştir.[461]

1805. ...Salim b. Abdullah’tan, Abdullah b. Ömer'in şöyle dediği rivayet olunmuştur: Resûlullah (s.a.) Veda Haccında umreyle haccı (birleştirerek) temettü' yaptı ve hedy kurbanı kesti. Hedyi Zulhüleyfe'den beraberinde götürdü. Resûlullah (s.a.) önce umre, sonra da hac için telbiye getirdi. Halk da Resûlullah (s.a.) ile birlikte umreyle haccı (birleştirerek) temettü' yaptı(lar). Halkdan bazıları hedy kurbanı almış ve göndermiş, bazıları da almamıştı. Resûlullah (s.a.) Mekke'ye varınca halka (hitaben);
"Sizden her kim hedy kurbanı getirdi ise o kimse haccınıedâ edinceye kadar kendisine haram olan hiç bir şeyi (kendisine) helâl kılamaz. Sizden kim hedy getirmedi ise, hemen Beyt'i ve Safa ile Mene'yi tavaf etsin ve saçını kısaltarak ihramdan çıksın! Daha sonra hac için telbiye getirerek kurban kessin! Hedy kurbanı bulamayan (kimse) hac esnasında üç, ailesi yanına döndüğü zamanda yedi gün oruç tutsun" buyurdu.
Resûlullah (s.a.), Mekkeye vardığında tavaf yaptı ve ilk işi rüknü selâmlamak oldu. Sonra yedi tavafın üçünde remel ile yürüdü, dördünü ise, âdi yürüyüşle yürüdü. Nihayet Beyt'i tavafım bitirince (Hz.İbrahim'e! âid) makamın yanında iki rekat namaz kıldı. Sonra selam vererek namazdan çıktı ve Safâ'ya giderek Safa ile Merve arasında yedi tavaf yaptı. Sonra haccını bitirinceye kadar (ihramlı olduğu için) kendisine haram kılınan hiç

bir şeyi kendisine helâl kılmadı. Bayram günü kurbanını kesti. Ve (Mekke'ye) inip, Beyt'i tavaf etti. Ondan sonra (ihrama girince) kendisine haram kılınan her şeyi kendisine helâl kıldı. Halkdan (yanında) hedy götürenler de Resûlullah (s.a.)'ın yaptığı gibi yaptılar.[462]

Açıklama

Burada Resûl-i Ekrem'in (s.a.) temettü' yapmasından maksat, fıkıh ilminde anlaşıldığı mânâda "önce umre yaptı, umrenin hitâmında ihramdan çıktı, sonra terviye günü hac için yeniden ihrama girdi," demek değildir. Burada "temettü* " kelimesi sözlük anlamında yani "menfaatlanmak, faydalanmak" mânâsında kullanılmıştır ki, bununla "önce hacca niyet edip, sonra umreye de niyet etmek suretiyle haccı kıran yaptı" demek istenmiştir. Bu mevzuda rivayet edilen hadislerin aralarım uzlaştırmak için bu hadisi böyle te'vil etmek zarureti vardır. Aksi takdirde bu ve benzeri hadis-i şeriflerle yine İbn Ömer'in rivayet ettiği "Hz. Peygamber'in ifrâd haccı yaptığına" dâir hadisin[463] arasını uzlaştırmak mümkün olamaz.
el-Mühelîeb'in beyânına göre, Resûlullah (s.a.)'in temettu'undan maksat, temettu'u emir buyurmasıdır. Umreden başlaması da aynı mânâyadır. Yani ashabına önce umre yapmalarını sonra hacca niyet etmelerini emir buyurmuştur. el-Mühelleb'e göre hadisi bu mânâda te'vil etmek zorunludur. Çünkü Resûl-i Ekrem'in Veda Haccında hacc-ı îfrâd yaptığına inanan İbn Ömer'in rivayet ettiği bu hadisin bunun dışında bir mânâ ifâde etmesi düşünülemez. Bazılarına göre bu te'vil çok yersiz ve anlamsızdır. Hanefî ulemâsından Aynî'ye göre Resûllullah (s.a.)'ın-temettu'unun manası evvelâ hacc-ı ifrâda niyet edip sonra da, hac için ihrama girmesinden ibarettir.[464]
Hz. İbn Ömer'in, Hz.Peygamberin Veda Haccında hacc-ı kıran yaptığını kabul etmediğini ifâde eden 1795 numaralı hadis, "Hz.Peygamber başlangıçta kıran haccına niyet etmemişti. Sonradan haccla umreyi birleştirdi," anlamına gelmektedir.
"Resûl-i Ekrem (s.a.) önce umre, sonra da hac için telbiye getirdi" cümlesine, "hac ve umre için ayrı ayrı iki ihrama girdi" mânâsı vermek doğru değildir. Bu mânâ bu konuda ki diğer rivayetlere aykırı düşer. Çünkü bu cümledeki "ehelle" kelimesi aslında "ihrama girerken telbiye getirdi"

demektir. Buna göre söz konusu cümle "Resûl-i Ekrem (s.a.) ihrama girerken önce hacc-ı ifrâd için telbiye getirmişti. Sonra bu hacca umreyi de ilâve etmek isteyince önce umre için telbiye getirdi ve hemen arkasından da hac için telbiye getirdi" anlamına gelmektedir. Binâenaleyh 1795 numaralı hadisin şerhinde de açıklandığı gibi Hz. Peygamber Veda Haccında temettü' haccı değ», kıran haccı yapmıştır.
Nitekim, metinde geçen "halk da peygamber (s.a.) ile birlikte temettü' yaptılar" cümlesi de bu te'vili te'yid etmektedir. Çünkü bilindiği gibi Veda Haccında ashâb-ı kiram önce hacc-ı ifrâda niyet etmişlerdi. Sonra bu haccı umreye tebdil ettiler. Ve bu suretle temuttu' yapmış oldular.
Ancak bilindiği gibi içlerinde hacca niyet edip de umre yapmak istediği halde yanında kurbanlığı bulunduğu için ihramdan çıkamayanlar bulunduğu gibi 1779 numaralı hadis-i şerifte ifâde edildiği şekilde sadece hacca, sadece umreye ve hacla birlikte umreye niyet edenler de vardı. Binaenaleyh metinde "halk da Resûllullah (s.a.) ile birlikte temettü' yaptı" denilmesi içlerinde hacc-ı ifrâd ve hacc-ı kıran yapanların bulunmadığı anlamına gelmez.
Her ne kadar metinde, "Resûlullah (s.a.), Mekke'ye varınca halka hitaben ....dedi" deniliyorsa da, bazı hadislerde bu hitabın "Şerif" denilen yerde vâki olduğu ifâde edilmektedir. Bu durum söz konusu hadisler arasında bir çelişki bulunduğunu göstermez. Çünkü bu hitabın hem Şerirde hem de Mekke'de vuku' bulmuş olması mümkündür.
"Sizden kim hedy getirmedi ise, hemen Beyt'i ve Safa ile Merve'yi tavaf etsin ve saçını kısaltarak ihramdan çıksın," cümlesindeki ihramdan çıksın sözü, emir kalıbında gelmiş bir haber kipidir. Sözü geçen cümlede tarif edilen kimselerin saçlarını kısaltarak ihramdan çıkmakla bir ihramlı için yasak olan şeylerin artık kendileri için helâl olacağını ifâde etmektedir. Daha önce de açıkladığımız gibi temettü' haccına niyet ederlerin umreden sonra Merve'de saçlarını kısaltmaları ve hacdan sonra da Minâ'da saçlarını tıraş etmeleri daha faziletlidir. Çünkü umreden sonra saçların tıraş edilmeyip de kısaltılması sayesinde hac sonunda tıraş olmak için saçların bir kısmının kalması sağlanmış olur. Bazılarına göre de buradaki emir, ibâha ifade eden gerçek manada bir emir kipidir.
Konumuzu teşkil eden cümlenin sonunda gelen "sonra hac için ihrama girsin" cümlesi "ihramdan çıkar çıkmaz hemen ihrama girsin" manasında değil, "Zilhiccenin 8. gününe kadar beklesin ancak o gün ihrama girsin"

anlamında kullanılmıştır. Çünkü "sümme" kelimesi, burada "ta'kib" değil "terâhî" ifâde eder.
"Daha sonra hacca telbiye getirerek kurban kessin" cümlesi, temettü' hacci yapanlar için bir emirdir. Binaenaleyh temettü' haccı yapan kimselerin bu emri yerine getirmek için sadece bir koyun veya keçi kesmeleri yeterlidir. Mâliki ve Şafiî mezheplerine göre efdal olan, bu kurbanı bayramın birinci günü kesmektir. Hanefî ulemâsına göre ise, bu kurbanı Akabe cemrelerini atmadan önce kesmek yeterli değildir. Bu konuda Hanefî ulemâsından Aliyyü'1-Kârî şunları söylüyor: "Kurban Bayramının birinci günü şafak söktükten sonra kesilebilir. Fakat sünnet olan, güneş doğduktan sonra şeytan taşlamakla, tıraş oirnak arasında kesilmelidir. Kurban kesmeye kadir olan Kârin veya mutemetti' kesmeden ölürse, kesilmesini vasiyet etmelidir. Bu vâcibdir. Eğer vasiyet etmemişse vârislere borç olmaz, fakat buna rağmen vârisler kendiliklerinden kesecek olurlarsa bu teberru'-ları murislerini borçtan kurtarmış olur.
Temettü' haccı yapana bu kurbanın vâcîb olması için, kendisinde beş şartın bulunması lâzımdır:
1. Umre için ihrama girmiş olmak. Ve bu umrenin en az dört tavafını hac mevsiminde edâ etmiş olmak.
2. Hac için ihrama girmeden önce, umre ihramından çıkmış olmak. Eğer, Umreden çıkmadan önce, hac ihramını umre ihramı üzerine bina edecek olursa o zaman kıran haccı yapmış olur ki, bu durumda ona temettü' kurbanı gerekmez.[465]
3. Temettü' haccına niyet ettiği halde umreden sonra ihramdan çıkınca hac yapmadan memleketine giden bir kimseye de temettü' kurbanı kesmek vâcib değildir. Çünkü bu durumda bu adam, daha sonra memleketinden gelip hac yapmış bile olsa, Hanefîlere göre temettü' haccı yapmış sayılmaz. Fakat kendi memleketine değil de başka bir memlekete gitmesi temettü1 haccı yapmış olmasına bir engel değildir. İmâm Yûsuf ile Muhammed'e göre ise, bu konuda umreden sonra ve hacdan önce kendi memleketine gitmiş olmasıyla yabancı bir memlekete gitmiş olması arasında bir fark yoktur. Her ikisi de temettü' haccını bozar. İmâm Mâlik'e göre, kendi memleketine yahutta ondan daha uzak bir memlekete gidecek olursa temettü' haccı yapmış olmaz. Memleketinden daha yakın olan yabancı diyarlara gitmiş olmasında bir sakınca yoktur. İmâm Şafiî'ye göre ise,

mîkata dönmedikçe temettü' haccı bozulmaz. Hanbeli ulemasına göre ise, namazı kısaltmayı gerektirecek kadar uzun sefere çıkmadıkça temettü' haccına bir zarar gelmez.
Hasan el-Basrî'ye göre ise, umreden sonra temettü' haccına niyet eden bir kimse kendi memleketine veya başka bir memlekete gitmekle hacc-ı temettu'e bir zarar gelmez. Münziri de "kim hacca kadar umre ile faide-lenmek isterse, kolayına gelen bir kurban(ı kesmek vâcib olur)"[466] âyet-i kerimesinin genel ifâdesine bakarak Hasan el-Basrî (r.a.)'ın görüşünü tercih etmiştir.
4. Afakî (taşralı) olmak ve Mescid-i Haram'ın yerlisi olmamak. Hanefî ulemasına göre mîkat sınırları içinde kalan kimselerle mîkat ile Mekke arasında kalan kimseler Mescid-i Haram'ın yerlisidirler. Bunun dışında kalan kimseler de Afakî sayılırlar. İmâm Şafiî'nin eski görüşü de böyledir.
İmâm Mâlik'e göre ise, Mescid-i Haram'ın yerlisi Mekkelilerdir. İmâm Şafiî'nin yeni görüşü de böyledir. İmam Ahmed'e göre ise, Mekke de oturanlar ile, Mekke'ye kasr mesafesi (yani namazları kısa kılmayı mubah kılacak uzaklıktaki yolculuk kadar) uzaklıkta olmayan kimseler Mescid-i Haram'ın yerlisi sayılırlar. Kasr uzaklığında ve daha ötelerde bulunan kimseler Afakî sayılırlar.
5. Hac için ihrama girmek maksadıyla kendi memleketinin mîkatına dönmemiş olmak.
Bu şartlardan biri bulunmayacak olursa o kimse temettü' haccı yapmış sayılmaz ve kendisine şükür kurbanı lâzım gelmez.
Ancak kurban kesmek icâb ettiği halde kurban parası ve satılık kurban bulamayan veya bulsa da fahiş fiat teklifi karşısında kalan bir kimse, üç günü hac mevsimi içerisinde, yedi günü de kendi memleketinde olmak üzere oruç tutar. Efdal olan bu üç günlük orucu üçüncü günü Arafe gününe gelecek şekilde arka arkaya tutmaktır. Çünkü o güne kadar kurban temin etme imkânı doğabilir. Bu sebeble söz konusu orucu o güne kadar tehir etmek Hanefîlere ve İmâm Ahmed'e göre müstehabdir.
Bununla beraber bu oruç, umre için ihrama girdikten sonra, tavaftan önce bile tutulabilir. Hatta Şevval ayında bile olsa daha hac için ihrama girmeden bu orucu tutmak yeterlidir. Çünkü bu oruç için aranan sebep hac mevsiminde umre için ihrama girmiş olmaktır.

Şâfiîlere göre bu üç günlük orucu kurban bayramından önce tutmak vâcibdir. Efdâl olan, umreden sonra hac için ihrama girip arafeden önce bitirmektir.

Eğer umreden çıkar çıkmaz hac için ihrama girmeden tutacak olursa Şâfiîlerin sahih olan kavline göre, bu da caizdir. Bu kavil aynı zamanda İmâm Ahmed'den de rivayet olunmuştur.

Mâliki ulemasına göre ise, bu üç günlük orucu hac için ihrama girmeden önce tutmak caiz değildir. Çünkü bu orucun vacib olmasının vakti hac için ihrama girme vaktidir. İmâm Şafiî de bu görüştedir. Eğer umre için ihrama girer de umreyi bitirmeden bu orucu tutacak olursa, Mâlikî ve Şafiî ulemâsına göre bu oruç yeterli değildir.

Hanefî ulemasına göre bu orucu bayram gününden önce tutmamış olan bir kimse için kurban kesmekten başka bir çıkar yol kalmamıştır. Çünkü söz konusu oruç için tayin edilmiş olan vakit çıkmıştır. Bu durumda kalan bir kimse, temettü' kurbanım kesmeden ihramdan çıkacak olursa, o zaman birincisi kurbanı kesmeden ihramdan çıkmanın cezası, ikincisi de temettü' kurbanı olmak üzere iki kurban kesmesi gerekir. Hz. Ömer ile İbn Abbas ve İbrahim en-Nehâî de bu görüştedir.

İmâm Mâlik'e göre ise, söz konusu orucu bayramdan önce tutnunış olan bir kimse teşrîk günlerinde-yani bayramın ikinci, üçüncü ve dördüncü günlerinde- tutar. Evzaî, İshâk, Ahmed bu görüşte oldukları gibi İmâm Şafiî'nin eski görüşü de budur. Bu konudaki delilleri ise, İbn Ömer ile 'Hz. Âişe'den rivayet edilen şu hadis-i şeriftir: "Kurban bulamayanların dışında hiç bir kimse için teşrik günlerinde oruç tutma izni verilmemiştir.[467]

Dârekutnfnin rivayet ettiği bir hadis-i şerifte İbn Ömer'in, "Resûlullah (s.a.) kurbanlık bulamayan kimseler için teşrik günlerinde üç gün oruç tutmaya izin vermiştir."[468] dediği ifâde ediliyorsa da, senedinde güvenilir bir kimse olmayan Yahya b. Sellâm bulunduğundan bu hadis zayıftır.

Bu durumda olan bir kimse eğer bu orucu teşrik günlerinde tutmaz da sonra kurban bulacak olursa, orada kurbanı kesmesi daha iyidir. Kurbanı kesmezse oruç tutması gerekir.

Bazı Şâfiilere göre ise, bu durumda olan bir kimse kurban kesmez, üç günlük orucu kaza eder.

İmâm Ahmed'e göre ise, bu kimseye üç günlük oruç tutmak gerektiği gibi aynı zamanda vacibi geciktirdiğinden dolayı bir de kurban lâzım gelir. Sözü

geçen vacibi meşru bir mazeretten dolay geciktirmiş olması da neticeyi değiştirmez.
Minâ'da kurban kesmeye muvaffak olamayan kimse, yukarıda açıkladığımız şekilde üç gün oruç tuttuktan sonra yedi gün de memleketine döndükten sonra oruç tutar. İmâm Şafiî hadisin zahiriyle amel ederek, orucun hakikaten memlekete dönüldükten sonra tutulacağına hükmetmiştir. Hanbelî ulemâsına göre de efdal olan budur. İmâm Mâlik'in de bu görüşte olduğuna dair bir rivayet vardır. Fakat İmâm Mâlikçe tercih edilen görüşe göre Mekke'den Minâ'ya dönünce tutulur. İmâm Şafiî de bu görüştedir.
Hanefî ulemâsına göre dönmekten maksat, hac fiillerini bitirmektir. Zira onları bitirmek memlekete dönmeye sebepdir. Binaenaleyh metinde geçen "Hedy kurbanı bulamayan kimse hac esnasında üç gün, ailesi yanına döndüğü zaman da yedi gün oruç tutsun" cümlesindeki "ailesinin yanına dönmek"ten maksat, hac fiillerini bitirmektir. Zira onları bitirmek memlekete ve ailenin yanına dönmeye sebeptir. Cümlede müsebbibi zikir, sebebi irade kabilinden mecaz vardır. Bu bakımdan Hanefî ulemâsına göre, yedi günlük orucu Mekke'de tutmak da caizdir. Nitekim kıymetli âlimlerimizden merhum M. Zihnî Efendi de bu konuda şunları söylemiştir:
"Kurban bulamaz ise, üçü kurban bayramı günlerinden önce ve yedisi evine döndükten sonra olmak üzere on gün oruç tutar. Yedi günlük oruç, teşrîk günleri geçtikten sonra Mekke'de tutulabilir. Bunları ayrı ayrı vakitlerde tutmak da caizdir.[469]
Ancak bu orucun sahih olabilmesi için geceden niyet edilmesi, üç günlük oruçtan ve teşrîk günlerinden sonra tutulmuş olması gerekir. Âyetin ve hadisin zahirine uygun olması için orucu memlekete döndükten sonra tutmak daha faziletlidir.
Kurbanı bulmakta zaman olarak bayramın birinci gününe itibâr edilir. Binaenaleyh üç gün oruç tuttuktan sonra bayramın 1. günü kurban bulmaya muvaffak olan bir kimsenin tutmuş olduğu oruç bâtıl olur ve kurbanı kesmek üzerine vâcib olur. Eğer kurbanı bayramın birinci gününden sonra bulacak olursa, yedi günlük orucu da tutması icab eder, kurban kesmesi gerekmez. Kurbanı bayramın birinci gününden sonra alabilen bir kimse üç günlük ve yedi günlük oruçları tutmadan memleketine dönecek olursa, Hanefî ulemâsına göre, eğer gücü yetiyorsa, o kimsenin kurban kesmesi gerekir. Oruç tutması onu sorumluluktan kurtarmaz. Mâliki ulemâsına göre

bu on günlük orucu ara vermeden peşi peşine tutmak müstehabdır. Ancak Şafiî uleması, "üç günlük oruçla yedi günlük orucun arasını en az Mekke'den vatana dönünceye kadar geçecek zamana 4 gün ilavesiyle elde edilecek bir süre kadar ayırmak gerekir" derler.[470]
Esasen bu süre üç günlük oruçla yedi günlük orucun normal olarak edası esnasında iki oruç arasında geçen sûredir. Hanbelî ulemâsına göre ise, bu iki orucun herbirinin kendi aralarında peşipeşine tutulması gerekmediği gibi her iki orucun arasım ayırmak da söz konusu değildir. Çünkü bu oruçlarla ilgili emirler mutlaktır, aralarının ayrılacağına veya birleştirileceğine delâlet eden bir kayıtla kayıtlı değildir.
Metinde bahsedilen "Resul-i Ekrem (s.a.)'in Mekke'ye gelir gelmez yaptığı tavaf" Rasûlullah (s.a.)'ın Veda Haccında hacc-ı ifrad ve kıran yaptığını kabul edenlere göre kudüm tavafıdır. Temettü' haccı yaptığını kabul edenlere göre ise, umre tavafıdır. Çünkü Mâlikîler dışında bütün mezheblere göre hacc-ı kıran ve ifrad yapacak olanlara kudüm tavafı yapmak sünnettir. Mâiikîlere göre ise, vâcibdir. Fakat umre yapacak olanlara vardıkları zaman yapacakları umre tavafı kudüm tavafının yerini tutar.
Tavafın ilk üç turunu kısa adımlarla koşarak ve omuz silkerek süratle ve çalımlıca yapmaya "remel" denir. Remel bütün tavaflarda değil, sadee kendisinden sonra sa'y yapılacak tavaflarda erkekler için. sünnettir. Kadınlar remel yapmazlar. Nafile tavaflar ile Veda tavafında sa'y olmadığından bu tavaflarda remel ve ızdıba olmaz. Remel yapılan ilk üç turun dışında kalan dört turda ise, normal adımlarla, yavaş yavaş, sükûnetle ve ağırbaşlılıkla yürünür.
Tavaf bitince Hz. İbrahim'in makamında iki rekathk bir tavaf namazı kılınır ki, bu namaz Hanefîlere ve İmâm Mâlikle İmâm Şafiî'ye göre vâcibdir. Çünkü Allah Teâlâ ve tekaddes hazretleri Kur'ân-ı Kerim'inde "Siz de İbrahim'in makamından bir namazgah edinin"[471] buyurmuştur. Hanbelî ulemasına göre ise sünnettir. Bu namaz Şâfıîlerin en sahih olan görüşüne göre de sünnettir. Çünkü Hanbelîlerle Şâfiîler âyet-i kerimedeki emri, istihbâba hamletmişlerdir.
Bu namazın birinci rekatında Kâfirûn ikini rekâtında da İhlâs sûresi okumak sünnettir.

Makam-ı İbrahim: Hz. İbrahim'in Kabe'yi inşa ederken iskele olarak kullandığı veya halkı hacca davet ederken üzerine çıktığı taşın bulunduğu yerdir.
Konumuzu teşkil eden hadis-i şerifte Resûl-i Ekrem'in (s.a.) Veda haccındaki uygulamasıyla bütün bu meseleleri ana hatlarıyla açıklığa kavuşturduğu ye iki rekatlık tavaf namazından sonra sa'y yapmak üzere doğruca Safa'ya yöneldiği ifade edildiği halde, ne tavaf esnasında ne de sa'ye başlarken Hacer-i Esved'i selamladığından söz edilmemektedir. Halbuki 1905 numaralı hadis-i şerifte Resûl-i Ekrem'in iki rekatlık tavaf namazından sonra Beyt-i Şerife yönelerek Hacer-i Esved'i selamladığı ifâde edildiği gibi, ileride gelecek olan 48. babdaki hadis-i şerifler de "Resûl-i Ekrem'in Beyt-i Şerifi tavafı esnasında her turda Hacer-i Esved'i selamladığı ifade edilmektedir. Konumuzu teşkil eden hadisten anlaşıldığına göre Resûl-i Ekrem (s.a.) hac fiillerini ifâda tavafıyla bitirmiştir. Bilindiği gibi ifâda tavafı hacıların Arafat'tan indikten sonra yaptıkları tavaftır. Buna ziyaret tavafı da denir. Bu tavaf haccın rükünlerinden olup bunun ilk dört şavtı (turu) her haccedene farzdır. Bunun için bu tavafa rükün tavafı da denir. Bu tavaf ile artık kişinin ailesine yaklaşması dahil ihramla ve hacla ilgili bütün yasaklar sona erer.[472]

Bazı Hükümler

1. Mîkatte iken Beyt-i Şerife kurbanlık göndermek caizdir.
2. Hacc-ı temettu'a niyet eden bir kimse yanında kurbanlık getirmemişse veya daha önceden Beyt-i Şerife kurbanlık göndermemişse umreyi bitirince ihramdan çıkabilir.
3. Hacdan veya umreden sonra saçları kısaltmak veya tıraş olmak hacla ilgili bir ibâdettir. İçlerinde mezhep imamları da olmak üzere ulemânın büyük çoğunluğu bu görüştedir. Bazı kimseler ihramdan saçları kısaltarak veya tıraş ederek çıkıldığına bakarak saçları kısaltmanın veya tıraş olmanın bir ibâdet olamayacağı görüşünü ileri sürmüşlerse de bu zayıf bir iddia olmaktan öte gidememiştir.
4. Kudüm tavafı haccı kıran yapanlar için sünnettir. Mâlikîlere göre ise, kudüm tavafı vâcibdir. Haccın ilk üç tavafında remel yapmak müste-habdır.

Makam-ı İbrahim'in yanında iki rekat tavaf namazı kılmak meşru kılındığı gibi bayramın birinci günü ifâda tavafı yapmak da meşru kılınmıştır.
5. Peygamber (s.a.) Veda Haccında kıran haccı yapmıştır. "Sonra haccını bitirinceye kadar (ihramlı olduğu için) kendisine haram kılınan hiç bir şeyi kendisine helâl kılmadı" sözü bu gerçeği ifâde eder.[473]

1806. ...Peygamber (s.a.)'in zevcesi Hafsa (r.anhâ)'dan rivayet edildiğine göre kendisi (Veda Haccında)
Ya Resûlullah, (bu) insanlara ne oluyor da sen umre (için girdiğin) ihramından çıkmadığın halde onlar ihramdan çıktılar? demiş. Resûl-i Ekrem de;
"Ben başımı keçeledim, kurbanıma nişan taktım. Binâenaleyh kurbanı kesinceye kadar ihramdan çıkamam" buyurmuşlar.[474]

Açıklama

Daha önce tercümesini sunduğumuz 1803 numaralı hadis-i şerifin şerhinde de açıkladığımız gibi konumuzu teş-
kil eden bu hadis-i şerifte "umre" kelimesi "hac" anlamında kullanılmıştır. Çünkü hem umrede hem hacda "kast" ve "ziyaret" manâsı bulunduğundan ve hacla umrenin amellerinin büyük bir kısmı müşterek olduğundan bu iki kelimeden birinin diğeri anlamında kullanılması caizdir. Özellikle burada bir cüz olan umre zikredilmiş, kül olan kıran haccı kastedil-mişde olabilir. Yahutta Resûl-i Ekrem (s.a.) Serîf de halka umreye girmelerini emredince, Hz. Hafsa Resûl-i Ekrem'in de hacı feshederek umreye niyet ettiğini zannettiği için ya da Resûl-i Ekrem'in mîkatte umreye niyet ettiği inancında olduğu için hac yerine umre tabirim kullanmış olabilir.
Oysa, 1795 numaralı hadis-i şerifin şerhinde de açıkladığımız gibi, Resûl-i Ekrem'in Veda haccında hacc-ı kıran yaptığı kuvvetli delillerle sabittir.
Her ne kadar bazı kimseler metin geçen kelimesindeki "min" harf-i cerrinin "bi = ile" anlamında kullanıldığım söyleyerek, bu cümleye "sen haccını umreye tebdil etmekle, ihramdan çıkmadığın halde onlara ne oluyor da çıkıyorlar?" mânâsı vermişlerse de, Nevevî'ye göre bu mânâ yanlıştır.[475]
Bazıları da "bu hadiste geçen sözünü Nâfî'den sadece Mâlik rivayet etmiştir. Mâlik'ten başka rivayet eden olmamıştır" demişlerse de, bu söz de yanlıştır.

Çünkü, sözünü Nâfî'den bir cemâat rivayet etmiştir. Ubeydullah b. Ömer ile Eyyûb b. Ebî Temime de bunlar arasındadır. Bu iki zât İmâm Mâlik gibi Nâfi'in râvilerindendir.
Uzun süre ihrâmlı olarak kalacak olan kimseler kene, karınca gibi haşerelerin, toz ve toprağın saçlar arasına girmesini ve saçların dağılmasını önlemek için bunları ya zamkla ya da buna benzer bir şeyle yapıştırıp toplarlar, buna "başı keçelemek" denir. Hadis-i şerifte de kastedilen budur.
"Kurbanı nişanlamak" ise, hayvanın boynuna ip gibi birşey takmakla olur.[476]

Bazı Hükümler

1. Yanında hedy kurbanlığı götüren veya kendinden önce Harem e hedy kurbanı gönderen hacılar, bayram günü kurbanlarını kesmedikçe ihramdan çıkamazlar, imâm Ebû Hanîfe ile İmâm Ahmed b. Hanbel bu görüştedir.
2. îhramlı iken saçları yapışkan bir maddeyle tutturmak ve kurbanın boynuna nişan takmak müstehabtır.
3. Resûl-i Ekrem, veda haccında kıran haccı yapmıştır. Şafiî ulemâsından Hattâbî bu konuda şunları söylüyor: "Bu hadis-i şeriften anlaşılıyor ki, Resûl-i Ekrem önce umreye niyet etmişken, daha sonra bu emreye bir de hac ekleyerek hacc-ı kıran yapmıştır. Zaten haccın umre üzerine ilâve edilebileceği konusunda ulemâ ittifak etmiştir"
Ancak ulemâ umrenin hacc üzerine ilâve edilip edilemeyeceği konusunda ihtilâfa düşmüştür. İmâm Mâlik ile İmâm Şafiî bunun caiz olmadığı görüşündedirler. Rey taraftarlarına göre bu caizdir. Binâenaleyh umreyi hac üzerine ilâve eden bir kimse de hacc-ı kıran yapmış olur.[477]

Haccı Umreye Tebdil Etmek[478]

1807. ...Selîm b. Esved'den rivayet edildiğine göre Ebû Zer (r.a.); "Hacca niyet edip de sonra haccını umreye tebdil eden kimse(ler) hakkında, bu (ruhsatı) ancak, (Veda Haccında) Resûlullah (s.a.)'la birlikte bulunan kimseler içindir" dermiş.[479]

Açıklama

Haccı umreye tebdîl etmekten maksat, hacci feshederek umre yapmaktır.Nevevî'nin beyânına göre "bu feshin sa-
habeye mahsûs olmak üzere yalnız Veda Haccı yılında mı yapıldığı, yoksa kıyamete kadar hükmünün geçerli mi kalacağı hususunda ulemâ ihtilâf etmişlerdir.
İmâm Mâlik, imâm Şafiî, İmâm Ebû Hanife ile selef ve halefin çoğunluğuna göre mesele o seneye mahsûstur. Sonraki yıllarda haccı umreye tebdil etmek caiz değildir. O sene ashâb-ı kirama tebdil emri verilmesi câhiliyyet devrindeki hac aylarında umre yapılamayacağı yolundaki inancı yıkmak içindi.”[480]
İşte konumuzu teşkil eden bu hadis, ulemânın büyük çoğunluğunun bu meseledeki görüşlerinin delilini teşkil etmektedir.
Yine Nevevî'nin beyânına göre, Hz. Ebû Zer'in maksadı, temettü haccının tamamen iptal edildiğini söylemek değil, haccın feshedilerek umreye çevrildiğini anlatmaktır. Binâenaleyh, umreden sonra halk ihramdan çıkmış, bir süre sonra tekrar hac için ihrama girerek umre ile haccı birleştirmişler, yani hacc-ı temettü' yapmışlardır.[481]

1808. ...Bilâl b. el-Haris'den; demiştir ki: Ben;
Ya Resûlullah, haccı feshederek (umreye çevirmek) sadece bize mi mahsûsdur, yoksa bizden sonrakiler için, (de geçerli) midir? diye sordum.
"Hayır! Sadece bize mahsûsdur" buyurdu.[482]

Açıklama

Önceki hadis-i şerifin şerhinde de ifâde ettiğimiz gibi içlerinde İmâm Şafiî, Mâlik ve Ebû Hanife de bulunan ule-
mânın büyük çoğunluğuna göre, niyet edilen bir haccı umreye çevirmek sadede Veda Haccında bulunan ashâb-ı kirama ait bir izindir. Bunun hikmeti ise, cahiliyye devrinden kalma "hac aylarında umre yapmanın caiz olmayacağı" yolundaki bir inancı yıkmaktı. İşte bu maksatla Resûl-i Ekrem o seneye mahsûs olmak üzere hacc-ı ifrada niyet etmiş olan kimselere haclarım feshederek umreye çevirmelerini emretti. Daha sonra da çeşitli vesilelerle bu uygulamanın sadece Veda Haccına katılan sahâbîlere mahsus

olduğunu açıkladı. Şafiî ulemasından Hattâbî'nin beyânına göre, "haccını fesheden bir kimsenin yine hacdan çıkmış sayılamayacağı, feshedilmiş haliyle yine de hacca devam edeceği" konusunda ulemâ ittifak etmiştir.
İmâm Ahmed ile Mücâhid, Hasan el-Basrî'ye ve zâhiriyye ulemâsından bazı âlimlere göre, haccı feshederek umreye çevirmek izni sadece Veda Haccında bulunan sahâbîlere mahsûs olmayıp kıyamete kadar bütün müslliman nesiller için geçerlidir. Bu konudaki delilleri ise, Nesâî'nin rivayet ettiği şu hadis-i şeriftir: Sürâka naklediyor: Resûlullah (s.a.) hacla um- p reyi birleştirdi, biz de birleştirdik. Bunun üzerine:
Bu sadece bize mi mahsûs yoksa ebediyyen böyle mi yapılacak? dedik. Resûlullah (s.a.); "Ebediyyen böyle yapılacak" buyurdu.[483]
Nitekim daha önce tercümesini sunduğumuz 1787 numaralı hadis-i şerif de bu anlamdadır.
Veda Haccındaki bu uygulamanın bütün müslüman nesiller için geçerli olduğunu iddia eden Ahmed b. Hanbel ve taraftarları bu uygulamanın sadece Veda Haccında bulunan sahâbîlere mahsûs olduğunu ifâde eden hadisler hakkında şunları söylemişlerdir:
1. Bundan önceki 1707 numaralı Ebû Zer hadisi zayıftır. Çünkü senedinde Muhammed b. İshak vardır. Bu şahıs tedlisçiliğiyle tanınmıştır. Şayet salih olduğu kabul edilse bile, bu hadis Ebu Zer'in kendi sözüdür.Sadece kendi görüşünü yansıtmaktan öte bir önem taşımaz. Bu bakımdan delil olma niteliği taşımaktan uzaktır. Hele bu konuda gelen ve aksini beyân eden şu hadisler karşısında bir değeri hâiz olamaz:
a. Resûlullah (s.a.), Merve üzerinde son tavafını yaparken "Arkamda bıraktığım iş tekrar karşıma çıksaydı, hedyi getirmez bu haccı umre yapardım. İmdi sizden hanginizin yanında hedy yoksa hemen ihramdan çıksın ve haccını umreye çevirsin?" buyurdu.
Bunun üzerine Sürâka b. Mâlik b. Cü'şum ayağa kalkarak: Ya Resûlullah! Bu iş bizim bu senemize mi mahsûs, yoksa ilelebed devam edecek mi? diye sordu. Resûlullah (s.a.) parmaklarını birbirine kenetledi ve iki defa:
"Umre, hacca dahil olmuştur, hayır, ebedi olarak devam edecektir! buyurdu."[484]
b. "Beyt-i Şerifi tavaf eden her hacı (adayı) ihramdan çıkabilir."[485]
2. Bu konuda Âhmed b. Hanbel (r.a.) de şunları söylüyor: Bilâl b. el-Hâris hadisi zayıftır. Ben O'ndan hadis rivayet etmeni ve bu şahsın kimliği de

meçhuldür. Şayet kimliği bilinse bile, haccı umreye çevirmenin caiz olduğunu söyleyen 11 sahâbînin rivayeti yanında bu şahsın rivayetinin bir değeri yoktur. Ebû Davud'un rivayet ettiği "haccı umreye çevirmenin sadece Veda Haccına ait olduğunu" ifade eden hadis-i şerifse sahih değildir. Çünkü Ebû Musa el-Eş'arî bunun caiz olduğuna dair Hz. Ömer devrinin ilk sıralarında da fetva verirdi.[486]

Bu konuda Ibn Kayyirri el-Cevzî de şunları söylüyor:

Bilâl b. el-Haris hadisi gerçekten zayıftır ve el-Hâris yanılmıştır. Çünkü haccı feshederek umreye çevirmenin herkes için caiz olduğu Resûl-i Ekrem'den rivayet edilen hadis-i şeriflerle sabit olduğu gibi Hz. tbn Ab-bas bu konuda her zaman ve her yerde fetva verirdi de ashâb-ı kiramdan hiçbirisi aksini iddia etmezdi.[487]

Görülüyor ki ulemânın bu konudaki ihtilâfı haccı umreye çevirmenin Veda Haccından sonraki yıllarda da caiz olup olmamasıyla ilgilidir. Fakat hac mevsiminde umre yapmanın caiz olduğunda ulema arasında ittifak vardır.

Yine ilim adamları ifrâd, temettü' ve kıran haclarının hepsinin caiz olduğunda da görüş birliğine varmışlardır. Ancak ihtilâf bu haclardan hangisinin daha faziletli olduğu konusundadır.

a. Bilindiği gibi Mâliki ulemâsına ve Şafiîlerin büyük çoğunluğuna ve tabiûn ve sahabeden bir cemaate göre hacc-ı ifrâd daha faziletlidir,

b. İbn Ömer, İbn Abbas, İbn ez-Zûbeyr, Aîşe, Câbir b. Zeyd, Hasan el-Basrî, Mâlikî ulemâsından "Lahmî'ye ve Şâfillerden bazılarına göre ise, temettü' haccı daha faziletlidir. îmâm Ahmed'in meşhur olan görüşü de budur. Delilleri ise 1784 ve 1789 numaralı hadis-i şeriflerdir. Hanefî ulemâsı ile İshak ve Sevrî'ye göre ise, kıran haccı diğerlerinden daha faziletlidir. Nitekim 24. bâbda geçen hadis-i şerifler de bunların delilini teşkil etmektedir. Hanefî ulemâsı ve taraftarları "ifrâd haccı daha faziletlidir," diyenlere şu cevâbı vermişlerdir:

1. Kıran haccının daha faziletli olduğunu ifâde eden hadisler ifrâd haccının daha faziletli olduğunu ifâde eden hadislere nisbetle daha fazla hükümler ihtiva etmektedir. Bilindiği gibi sağlam râvilerin rivayet ettiği hadisler daha fazla hükümler getirdiği zaman, daha az hüküm ihtiva eden hadislere tercih edilirler. Bu bir usûl kâidesidir.

2. Ayrıca Veda Haccında Resûl-i Ekrem'in hacc-ı ifrâd yaptığını ifâde eden hadislerin râvileri hakkında ulemâ ihtilâfa düştükleri halde, hacc-ı kıran

yaptığını ifâde eden hadislerin râvileri hakkında ihtilâfa düşülme-mistir. Şurası bilinen bir gerçektir ki, hakkında ihtilâf edilmeyen bir râvi-nin rivayeti, hakkında ihtilâf edilen râvinin rivayetine tercih edilir.
Hanefî ulemâsı ve taraftarları, temettü' haccının daha faziletli olduğunu savunan İmâm Ahmed'e ve taraftarlarına da şöyle cevâb verirler: Resûl-i Ekrem'in Veda Haccından hacc-ı ifrâda niyet eden kimselere temettü' haccı yapmalarını tavsiye edişinin sebebi câhiliyye devrinden kalma "hac mevsiminde umre yapılamayacağı" yolundaki kanâati yıkmaktı. Ashâb-ı kirama "arkamda bıraktığım iş bir daha karşıma çıksaydı, hedyi getirmez, bu haccı umreye çevirirdim,"[488] buyurması da kendisinin umre yapmadığını görünce üzülen ashabının gönlünü almak içindi.[489]
Ulemânın hacc-ı ifrâd yapan bir kimseye kurban lâzım gelmediğinde ittifak ettikleri gibi Tâvûs ile Dâvûd Zâhiri'nin dışında kalan ve çoğunluğu teşkil eden ulemâ da hacc-ı kıran yapan kimseye de kurban lâzım geleceğinde ittifak etmişlerdir.
Hattâbî'nin beyânına göre iki hacca niyet ederek ihrama giren bir kimseye İmâm Şafiî Ahmed ve İshak b. Râhûye'ye göre bir hac yapmak lâzım gelir. Şayet böyle bir kimse iki hac yapacak olsa, bunun ancak birinin sahih olacağında icmâ' vardır.
Rey taraftarlarına göre ise, bunun bîrini gelecek seneye bırakır, diğerini ifâya devam eder ve üzerine kurban lâzım gelir.
Süfyân es-Sevrî'ye göre ise, bu kimseye o sene içerisinde bir hac, bir de umre ile birlikte kurban lâzım geldiği gibi gelecek sene tekrar bir hac daha yapması gerekir.
İmâm Mâlik'e göre ise, o kimse hacc-ı kıran yapar ve ayrıca bir de kurban keser. Şafiî'ye göre ise, sadece bir hac yapar. Gelecek sene ikinci bir hac yapması gerekmediği gibi kurban ve kaza da lâzım gelmez.[490]

25. Kişi Başkasının Yerine Hacc Edebilir Mi?

1809. ...Abdullah b. Abbâs (r.a.)'dan; demiştir ki: Fadl b. Ab-bâs, Resûlullah (s.a.)'ın terkisinde bulunuyordu. Peygamber (s.a.)'e Has'am Kabilesi'nden bir kadın fetva istemeye geldi. Derken Fadl kadına, kadın da Fadl'a bakmaya başladılar. Bunun üzerine Resûlullah (s.a.) Fadl'ın yüzünü öbür tarafa çevirmeye başladı. Kadın:

Yâ Resûîullah! Allah'ın, kullarına hac hakkındaki farizası babama pir-i fâni iken yetişti. Babam deve üstünde duramıyor. Binâenaleyh, onun namına ben hac edebilir miyim? dedi. Resûlullah (s.a.);
"Evet" cevabını verdi. Bu (hâdise) Veda Haccında oldu.[491]

Açıklama

"Redif" kelimesi hayvan üzerinde bulunan bir kimsenin arkasına oturan kimse anlamına gelir. Buna türkçemizde
"terkisine almak" denir. İbn Mende'nin beyânına göre Resûlullah (s.a.)'ın terkisine aldığı şahısların sayısı otuz küsuru bulmaktadır.
Bu hadisin isnadında ihtilâf edilmiştir. Sahih olan kavle göre hadis-i şerif mürseldir. Çünkü Veda Haccında Resûlullah (s.a.) İbn Abbâs'ı ailesinin zayıf olanlarıyla birlikte geceleyin Müzdelife'den Minâ'ya göndermiş kendisi de bayram sabahı Fadl b. Abbâs'ı terkisine alarak yola' çıkmıştır. Binaenaleyh İbn Abbâs (r.a.) olayı gözüyle görmemiş, Fadl'dan ışitmiştir. Nitekim bundan sonraki rivayette bu cihet tasrih edilmiştir. Hz. İbn Abbas'ın vak'ayı birkaç kişiden işitmiş olması da mümkündür. Yalnız kimden işittiğini bu rivayette tasrih etmemiştir. Fadl (r.a.) Resûlullah (s.a.)'in amcası Abbas b. Abdulmuttalib'in oğludur.
Has anı: Yemen'de bir kabilenin adıdır. Bir rivayette sual soran kadının Cüheyne kabilesine rnensub olduğu bildirilmiştir.
Soran erkek mi kadın mı ve keza sualinin babaya mı anneye mi yahut kardeşe mi ait olduğu hadisin muhtelif rivayetlerinde muhtelif şekillerde beyan edilmiştir.
Bu konuda gelen hadis-i şeriflerden bazıları şunlardır:
1. İbn Abbâs'dan rivayet olunmuştur. Dedi ki: Peygamber (s.a.) bayram günü el-Fadl'ı hayvanının acze düşmesinden dolayı kendi hayvanının arkasına bindirmişti. Fadl yakışıklı bir adamdı. Bir ara Peygamber (s.a.) kendisinden fetva soran kimseler için durdu, derken Has'am kabilesinden güzel bir kadın da fetva istemek için Hz. Peygamber'e doğru yöneldi. el-Fadl bu kadına bakmaya başladı. Onun güzelliğinden etkilenmişti. Peygamber (s.a.) eliyle Fad'lın çenesinden tutarak yüzünü öbür tarafa çevirip kadına bakmasını engelledi.[492]
2. Süleyman b. Yesâr, Fadl b. Abbâs'dan naklediyor:

Fadl, Resûlullah (s.a.)'ın terkisinde İdi. Bir adam Hz. Peygambere gelerek:
Ya Resûlullah (s.a,)! Annem ihtiyar bir kadındır. Bineğe bindirsem duramaz .(hayvanın üzerine durabilmesi için) bağlasam ölür, diye korkuyorum, dedi. Resûlullah (s.a.):
"Annenin bir borcu olsa onu öder misin?" dedi. Adam:
Tabii, dedi. Resûlullah (s.a.)
"Öyleyse annenin yerine haccet" buyurdu.[493]
3. Abdullah b. Abbâs anlatıyor: Adamın biri Hz. Peygambere gelerek: Babama hac farz oldu. Halbuki o ihtiyar bir kimsedir. Binekte duramaz, bağlasam ölür, diye korkuyorum, acaba onun yerine hac edebilir miyim? diye sordu. Hz. Peygamber:
"Eğer babanın bir borcu olsaydı, onu öder miydin, ne dersin?" buyurdu. Adam:
Tabii, deyince Peygamberimiz:
"Öyleyse babanın yerine haccet!" buyurdu.[494]
4. el-Fadl b. Abbâs (r.a.)'dan rivayet edilmiştir: Has'am kabilesinden bir kadın;
Ya Resûlullah! dedi. Babama hac farizası ulaştı ve kendisi ihtiyar bir kimsedir. Hayvanın sırtında durmaya gücü yetmez. Resûl-i Ekrem
"Onun yerine sen haccet!" buyurdu.[495]
5. Hz. Ali'den rivayet edildiğine Has'am kabilesinden genç bir kadın (Resûi-i Ekrem'e gelerek);
Ya Resûlullah babam kendisine ihtiyar halinde hac farz olan bir kimsedir. Onun edaya gücü yetmiyor. Bu haccı ben onun yerine edâ edebilir miyim? diye sormuş da Resul-i Ekrem efendimiz;
"Evet" diye cevap vermiş.[496]
Bu rivayetlerin arasını bulmak için Şeyh Zeynüddin "bu soruların müteaddid defalar sorulduğunu" söylemiştir. Buna göre bir defa Resûlullah (s.a.)'a bir kadın babası adına hac edip edemeyeceğim, başka bir zaman diğer bir kadın annesi adına, yine ayrı ayrı zamanlarda bir erkek annesi adına, diğer biri de babası adına üçüncü bir kimse de kardeşi adına hac edip edemeyeceklerini sormuşlar demektir. Sünen sahiplerinin rivayetlerine göre erkeklerden bu hususta soru soranlar Husayn b. Avf ile Lakît b. Âmir'dir. Kadınlardan soru soranların isimleri belli değildir.[497]

Bazı Hükümler

1. Hayvan kuvvetli olmak şartıyla bir kimseyi terkiye almak câizdir.Bu iş bilhassa hac mevsiminde âdettir. Çünkü yollar kalabalık, yürümek meşakkatlidir. Bir de hacca hayvan üzerinde gitmek yürümekten efdaldir.
2. İhramlı iken kadın yüzünü açabilir, aynı zamanda ihtiyaç duyulduğu zaman yabancı bir kadınla konuşmakta da bir sakınca yoktur. Ancak, yabancı bir kadının yüzüne şehvetle bakmak haramdır.
3. Âlim olan bir zâtın başkasında gördüğü kusurları mümkün mertebe değiştirmeğe çalışması gerekir. Resûlullah (s.a.)'ın Hz. Fadl'ı menettiği halde kadına bir şey dememesi, hükümde ikisi de bir olduğu için kadının bunu anlayacağına itimad ettiğinden ileri gelmiş olabilir.Yahut Fadl'ı men etmekle ikisini de kasdetmiş olabilir. Mâlikîlerden bazıları bu hadisi delil getirerek kadının yüzünü örtmesi lâzım gelmediğine hükmetmişler ve "erkeğe düşen vazife, kadına bakmamaktır" demişlerdir.
4. Hz. Fadl'ın kadına bakması, insan tabiatının Benî Âdem'e galebe çaldığını ve insanın şehvetlerine karşı olan zaafım gösterir.
5. Bir kadının erkek adına hac yapması caizdir.
6. Anne ve babaya iyilik olarak, ihtiyaçlarını karşılamak, borçlarını ödemek ve âciz kaldıkları zaman onların adına hacc etmek teşvik edilmiştir.
7. Bizzat haccetmekten âciz olan kimse adına haccedilmesi caizdir. Hanefîlerle, Sevrî, Şafiî, Ahmed, İshak, Ebû Sevr, Dâvûd, İbnu'l-Münzir ve Mâliki ulemâsından İbn Habib bu görüştedirler. Bu konuda kendisi adına haccedilecek kimseye haccın sıhhatli zamanında farz olmasıyla, kendisine vekil göndermeyi caiz kılan meşru bir mazereti bulunduğu zamanda farz kılınmış olması arasında bir fark yoktur.
Ancak Ebû Hanife'den rivayet edilen bir kavle göre başkası adına yapılacak haccın, onun adına kabul olunabilmesi için o kimseye haccın sıhhatli zamanında farz olması ve âciz duruma düşünceye kadar hacc farizasını edâ etmemiş olması gerekir.
Netice olarak, Hanefî mezhebine göre bir kimsenin başkası adına hac yapabilmesi konusunu şu şekilde özetlemek mümkündür:
a. Bir kimsenin başkası adına nafile hac yapması kayıtsız şartsız caizdir.
b. Başkası adına yapılan farz haccın sahih olabilmesi için kendisi adına hac yapılan kimsenin hac yapmaktan âciz durumda olması ve iyileşmesinden

ümidin kesilmiş olması gerekmektedir.
c. Niyetin, kendisi adına hac yapılan kimse için yapılması gerekir. Telbiye esnasında "lebbeyk an fülânin- falan kimse adına lebbeyk" diyerek hac sahibinin adının anılması menduptur.
d. Efdal olan böyle bir haccı yapacak kimsenin hür, erkek, daha Önce kendi adına hac yaptığı için hac meselelerini iyi bilen bir kimse olmasıdır. Köle, kadın ve daha kendi haccını yapmamış bir kimse olması mekruhtur.
e. Başkası adına hac yapacak kimsenin -yolda hastalanmış bile olsa-bu haccı mutlaka bizzat kendisinin yapması, yerine başkasını vekil tayin etmemesi gerekir. Ancak yola çıkarken hac sahibinin böyle bir izin,vermiş olması müstesna.
Bu konuda Hanefî ulemâsından Burhaneddin el-Merğınânî "el-Hidâye" isimli eserinde şunları söylemiştir: "Kaide şudur ki, ehl-i sünnete göre bir insan namaz, sadaka, oruç ve daha başka amellerinin sevabını başkasına bağışlayabilir. Çünkü Hz. Peygamberin biri kendi, diğeri ümmeti adına olmak üzere iki tane koç kurban ettiği rivayet olunmuştur. îbâdetîer çeşitlidir. Bazısı zekât gibi sırf malî, bazısı namaz gibi bedenî, bir takımı da hacda olduğu gibi hem mâlî, hem de bedenîdir. Birinci nevide başkası adına amel caiz, ikinci nevide hiç bir şekilde caiz değildir. Aczin şartı ölünceye kadar devam etmektir."
İmâm Mâlik ile, Leys'e göre" hayatta olan bir kimse adına başkasının haccetmesi caiz değildir. Yalnız haccetmeden ölen kimse adına başkası haccedebilir. Bu konudaki delilleri ise, "Ona yol bulabilen herkesin Ka'-be'yi haccetmesi insanlar üzerinde Allah'ın bir hakkıdır."[498] âyet-i kerîmesidir.
Sözü geçen imamlara göre âyet-i kerimede söz konusu olan "yol bulabilmek" veya "güç yetirebilmek" insanın bu gücü bizzat kendi nefsinde bulmasıyla gerçekleşir. Hacca gitmeyi ancak başkalarının gücüyle başarabilen kimseler, kendi nefislerinde bu gücü bulamamış sayılırlar. Bu bakımdan kendilerine hac yapmak veya yaptırmak lâzım gelmez. Esasen hac da namaz gibi vekâlet kabul etmeyen ibâdetlerdendir. Gerek sıhhatli iken, gerekse acz halinde hac için vekâlet vermek caiz değildir. Çünkü ibâdetler imtihan için farz kılınmışlardır. Bu imtihan ise, bedenî ibâdetlerde ancak bedeni zahmete ve meşakkate sokarak onu yormakla gerçekleşir. Ancak zekât farklıdır. Çünkü zekâtta imtihan malı eksiltmekle yapılır. Malı

eksiltmek ise, kişinin kendi eliyle gerçekleşebileceği gibi başkasının eliyle de gerçekleşebilir.
Yine bu görüşte olan imamlar, "kişinin bir başkası adına hac yapmasının caiz olduğunu ifâde eden hadis-i şerifler, bu konudaki âyet-i kerimeye aykırıdırlar. Bu itibarla mütavâtır olan âyet-i kerimeyle amel etmek bu hadislerle amel etmeye tercih edilir" demişlerse de, kendilerine şöyle cevâb verilmiştir: "Ayet-i kerimenin ifâdesi geneldir. Bu konudaki hadisler ise, âyet-i kerimedeki genel ifâdeleri açıklayan ayrıntılı ifâdelerdir. Âyet-i kerimede haccetmeye gücü yetmeyenlerin üzerlerine hac farz olmadığı genel bir ifâde olarak bildirilmiş, fakat bunların kimler olduğu açıklığa kavuşturulmamıştır. Fakat hadis-i şerifler, bunların iyileşmelerinden ümit kesilen kimseler olduğunu açıklığa kavuşturmuştur. Bu bakımdan âyet-i kerimeyle hadis-i şerif arasında herhangi bir çelişki söz konusu değildir.
Ayrıca, âyet-i kerimedeki "yol bulabilmek" diye ifâde edilen "güç yetirme" şartının gerçekleşebilmesi için bu gücün bizzat insanın kendi nefsinde, başkalarının yardımı olmadan bulunması gerektiğini savunmak da yanlıştır. Çünkü Ebû Dâvûd hadisinde geçen "Ya Resûlullah babama hac farizası pir-i fâni iken yetişti. Deve üstünde duramıyor. Binâenaleyh onun namına ben haccedebilir miyim?" cümlesi bu gerçeği açıkça ifâde etmektedir. Zira hac insanın sadece bedeniyle gerçekleştirdiği bir ibâdet değildir.
Haccın gerçekleşebilmesi için insanın kendi bedeni dışında azığa ve binite de ihtiyaç vardır. Nitekim, ileride tercümesini sunacağımız 1811 numaralı hadis-i şerif de bunu ifâde ediyor.
Yine sözü geçen imamlar, konumuzu teşkil eden Ebû Dâvûd hadisine, "bu hadiste zikredilen olay Has'ame'ye âit özel bir durumdur" diyerek, bir başkası adına haccetmenin caiz olmadığını savunmuşlar ve bu iddialarını isbât için de İbn Hazm'ın rivayet ettiği şu hadisi delil göstermişlerdir: Resûl-i Ekrem (s.a.)'e bir kadın gelerek;
Yâ Resûlullah, benim babam ihtiyar bir kimsedir," dedi. Resûl-i Ekrem de;
"Öyleyse onun yerine sen hac ediver. Fakat bu izin sadece sana mah-sûsdur. Senden sonra bir kimse için bu izin yoktur" buyurdu.
Bu hadisi Abdülmelik b. Habib de "el-Vâdıru." isimli eserinde iki mürsel senedle rivayet etmiştir. Ayrıca bu hadisi İbn Hıbbân da Sahih'in-de rivayet etmiştir.[499]

Fakat bu iddiaları "İbn Hazm'ın ve Abdülmelik b. Habib'in rivayet ettikleri hadisler mürsel hadis denilen zayıf hadislerdendir. Binâenaleyh, delil olma niteliğinden uzaktır" gerekçesiyle reddedilmiş ve ayrıca bu hadislerin, Buhârî'nin rivayet ettiği "Cüheyne Kabilesi'nden bir kadın Peygamber (s.a.)'e gelerek;

"Yâ Resûlullah annem haccetmeyi nezretmişti. Fakat, haccedemeden vefat etti. Ben onun yerine haccedebilir miyim? dedi. Resûl-i Ekrem de;

"Evet, haccedebilirsin. Eğer annenin bir borcu olsaydı, onu ödemeyecek miydin? Sen onun Allah'a olan hac borcunu da ödeyiver. (Şurasını unutma ki) borcu ödenmeye en lâyık olan Allah'tır." buyurdu.[500] anlamındaki sahih hadis-i şerife aykırı olduğu ve dolayısıyla ilmî bir kıymeti hâiz olmadığı da kendilerine hatırlatılmış, "çünkü hac hem mâlî, hem de bedenî bir ibâdettir. Namaza benzediği kadar zekâta da benzer" denilmiştir.

Bütün bu anlatılanlar "başka birinin, yerine haccetmenin caiz olduğunu" savunan ulemânın haklı olduğunu ortaya koymaktadır. Nitekim Hafız İbn Hacer'in beyânına göre, vasiyette bulunan bir kimse adına hac yapılabileceğini Mâliki ulemâsı da kabul etmektedir.[501] Şafiî ulemâsından Hattâbî bu mevzu ile ilgili olarak şunları söylüyor: "Bu hadis-i şerif bir kimsenin hayatta olsun veya olmasın bir başkası adına hac yapmasının caiz olduğuna delâlet etmektedir. Çünkü hac, vekâlet kabul etme bakımından, namaz ve oruç gibi- bedenî ibâdetlere benzemez. İmâm Şafiî (r.a.)'de bu görüştedir. Ancak İmâm Mâlik bu görüşte değildir ve "kendisi" için hac yapılmasını vasiyet etmeden ölen bir kimsenin malından sadaka vermek ve köle azat etmek, bence o malla o kimse adına hac yapmaktan daha iyidir, derdi". İbrahim en-Nehâî ile tbn Ebî Zî'b de; "kimse kimse için hac yapamaz" derlerdi. Oysa Ebû Dâvûd hadisi onların aleyhine bir delildir. Aynı zamanda bu hadis bir maldan ihtiyarlığında veya kötürümlük halinde yararlanmakta olan kimseye mâlî gücü yettiği takdirde yerine haccetmek üzere bir başkasını görevlendirmesini gerekli kılmaktadır. Bazıları da bu hadisin metninde geçen "Allah'ın kullarına farz kıldığı hac, babama pir-i fâni iken yetişti" cümlesine "babam ihtiyar bir halde iken müslüman oldu" mânâsı vermişlerdir. Bu hadis-i şerif aynı zamanda kadının erkek adına haccedebileceğine de delâlet etmektedir. Ancak bazı ilim adamları kadının ihramda erkeğin giyemeyeceği giysileri giydiği

gerekçesiyle "erkeğin yerine ancak bir erkeğin hac edebileceğini" savunmuşlardır.
İmâm Mâlik ile Ebû Hanife kötürüm olan bir kimseye haccın farz olmadığını söylemişlerdir. Ancak Ebû Hanife'ye göre kötürüme, sağlam iken hac farz olduysa kötürüm olduktan sonra bu farz kendisinden sakıt olmaz, edâ etmesi gerekir. İmâm Mâlik'e göre ise, bu farz ondan sakıt olur. [502]

Kötürüm olan bir kimsenin yerine başkasının hac yapmasının caiz olduğu görüşünde olan kimseler; kendi adına hac yaptıran kötürümün sıhhate kavuşunca tekrar hac yapması gerekip gerekmediği konusunda da ihtilâf ettiler. Bunların büyük çoğunluğuna göre kendisi adına hac yapılan kötürümün sıhhate kavuşunca haccetmesi gerekir. İmâm Ahmed ile İs-hâk'a göre ise, gerekmez. Çünkü o zaman bir kişiye haccın iki kerre farz olduğu neticesi hasıl olur.
Fakat İmâm Ahmed ile İshâk'ın bu görüşleri "Bu iki hacdan biri farz diğeri de nafile olur," gerekçesiyle reddedilmiştir.
Netice olarak sunuda söylemek isteriz ki, bir kimse adına başkasının haccetmesi konusunda irnam M,âlik'ten üç kavil rivayet edilmiştir. Meşhur olan birinci kavle göre, ölmüş bir kimse adına da olsa, bir kimse diğer bir kimse adına hac yapamaz. İkinci kavline göre ölen bir kimse adına çocukları hac yapabilir. Üçüncü kavline göre ise, ölenin vasiyeti varsa onun namına başkasının hacetmesi caizdir.[503]

1810. ...Hafs b. Ömer dedi ki: Âmir oğullarından bir adam;
Ya Resûlullah (s.a.) babam ihtiyar bir kimsedir. Hacca ve umreye gücü yetmiyor, (yaya veya binitli olarak) yolculuğa da (dayanamıyor), dedi. (Resûl-i Ekrem de);
"Babanın yerine hac ve umre yap" buyurdu.[504]

Açıklama

Bu hadis-i şerif âciz durumda kalan bir kimsenin yerine başkasının hac veya umre yapmasının caiz olduğuna delâlet etmektedir.
"Babanın yerine umre yap" cümlesine bakarak Şafiî ve Hanbelî ulemâsı umrenin de hac gibi farz olduğu kanaatine varmışlardır. Beyhâkî'nin

Müslim b. Haccâc'dan rivayet ettiği bir hadiste ifâde edildiğine göre Ahmed b. Hanbel konumuzu teşkil eden Ebû Dâvûd hadisini kasdederek şöyle dermiş: "Umrenin farz olduğuna dair bu hadisten daha güzel ve daha Ysahih bir hadis bilmiyorum."[505] Bilindiği gibi Hanefî ve Mâîikî ulemâsına göre, umre yapmak sünnettir. Ve yine bu iki mezheb ulemâsına göre bir kimsenin başkası adına hac veya umre yapması kendisine farz değildir. Ve konumuzu teşkil eden hadisteki: "Babanın yerine hac ve umre yap" emri, farziyyet değil, mendubluk ifâde eder.[506]

1811. ...İbn Abbâs'dan rivayet olunduğuna göre, Peygamber (s.a.) bir adamı " Şübrüme için lebbeyk" derken işitti de (O'na): "Şübrüme kimdir?" diye sordu. (O adam da): Kardeşimdir -yahutta- "Yakınımdır" deyince (O'na): "Sen kendin için hac yaptın mı?" diye sordu. (O adam da): "Hayır" deyince; "Sen (önce) kendin için bir hac yap da ondan sonra Şübrüme'nin yerine hac yap" buyurdu.[507]

Açıklama

Hadis-i şerifte sözü geçen adam Nübeyşe b. Abdülâh'dır.Bu hadisi Tâvûs, İbn Abbâs'dan şu mânâya gelen söz-
lerle rivayet etmiştir:
Peygamber (s.a.) Nübeyşe için telbiye getiren bir adam işitti de O'na, "Ey Nûbeyşe|adına telbiye getiren adam! Senin şu getirdiğin telbiye Nübeyşe içindir. Bir de kendin için hac yap" buyurdu. Bu hadisi rivayet eden Dârekutnî, daha sonra şu ta'liki ekler: "Hasan b. Umâre bu hadisi tek basma rivayet etti, onun, rivayet ettiği hadisler ise metruktür. Bu konuda tercih edilen hadis İbn Abbâs'dan nakledilen Şübrüme hadisidir."[508] "Sen kendin için hac yaptın mı?" cümlesi, İbn Mâce'nin rivayetinde, "Resûl-i Ekrem O'na "Sen hac yaptın mı?" diye sordu. (O adam da); "hayır" deyince, "Bu haccı kendin için yap sonra bir de Şübrüme için yaparsın" buyurdu, şeklinde gelmiştir.[509]

Bazı Hükümler

1. Kendisi hac yapmadığı halde başkası için hac yapmak üzere ihrama giren bir kimsenin bu ihramı kendisi adına değiştirmesi gerekir. Çünkü hadisteki Şübrüme için ihrama girmiş olan kimseye Resûl-i Ekrem'in; "Sen (önce) kendin için bir hac yap da sonra Şübrüme'nin yerine hac yap" diye emir vermesi bunu ifade eder. Şöyle ki: Şübrüme adına ihrama girmiş olan kimsenin bu emri gerçekleştirebilmesi, ancak bu ihramı kendisi adına değiştirmesiyle mümkündür. Buna göre kendisi için hac yapmamış olan te kimsenin (isterse hac yapmak imkânına sahip bulunmasın) ölü veya diri herhangi bir kimse adına hac yapması caiz değildir. Şafiî ve Hanbelî ulemâsıyla el-Evzâî ve İshâk bu görüştedirler. Ahmed b. Hanbel'den rivayet edilen bir kavle göre de bu hac, haccı yapan kimse için sahih olamayacağı gibi kendisi adına hac yapılan kimse için de sahih olmaz.
2. Mâliki ve Hanbelî ulemâsına göre ise, kendisi için hac yapmamış olan bir kimsenin başkası için hac yapması mekruhtur. Çünkü hadis-i şerifte Şübrüme için ihrama giren kimseye önce kendisi için, ondan sonra başkası için hac yapması ile ilgili emir mendupluk ifâde eder. Binâenaleyh bu menduba uymamak tenzihen mekruhtur.
3. İmâm Sevrî'ye göre ise, hac yapmaya imkânı olan kimsenin kendisi için hac yapmadan başkası adına hac yapması caiz değildir. Fakat kendisine hac yapma imkânı yoksa o zaman başkası adına hac yapması caiz olur.
4. Hanefî ulemâsına ve taraftarlarına göre, konumuzu teşkil eden hadis zayıftır. İmâm Ahmed'in beyânına göre bu hadisi Abde b. Süleyman merfû' olarak rivayet etmişse de, bu rivayet hatalıdır. İbnu'l-Münzir'e göre de, bu hadisin merfû' olarak rivayeti sabit değildir. Tahâvî'ye göre ise, bu hadis mevkuftur.
5. Birinci görüşü temsil eden ulemâya göre ise bu hadis merfûdur ve bu hadisi merfû' olarak rivayet eden Abde b. Süleyman, kendisine Buhârî ve Müslim'in de itimad ettiği güvenilir bir râvidir. Muhammed b. Bişr el-Abdî ile Muhammed b. Abdillah el-Ensârî de O'nun gibi bu hadisi merfû' olarak rivayet etmişlerdir. Hadisin merfû' olduğunun rivayet edilişi mevkuf olarak rivayet edilişine nisbetle bir ziyadelik ifade eder. Bilindiği gibi güvenilir râvilerin rivayet ettikleri ziyadelik makbuldür. Beyhâkî'ye göre de bu hadisin senedi sahihdir. Ebû Ömer İbn Abdilberr'e göre ise, bu hadisi merfû' olarak rivayet eden râvi hafızdır, bu bakımdan başkalarının tesbit edemedikleri bazı rivayetleri tesbit etmiş olması tabiidir. Bu sebeple hafızın

tesbit ettiği ve diğer rivayetlere göre fazlalık ifade eden rivayetleri tercihen kabul etmek gerekir.
6. İbnu'l-Kattan'in beyânına göre bu hadisi merfû' olarak rivayet eden râviler güvenilir kimselerdir. Başkalarının bu hadisi mevkuf olarak rivayet etmesi onların bu hadisi merfû' olarak rivayet etmelerine bir zarar veremez. Çünkü onlar hafızdırlar. Başkalarının tesbit edemedikleri incelikleri tesbit edip rivayet etmeleri gayet tabiidir. Bu hadisin bazıları tarafından mevkuf, bazıları tarafından da merfû' olarak rivayet edilmiş olmasını şu şekilde izah etmek de mümkündür: Bu hadisi İbn Abbâs'dan mevkuf olarak rivayet edenler, İbn Abbâs'ın bu mevzûdaki görüşünü nakl etmişler, merfû' olarak rivayet edenler de İbn Abbâs'ın rivayetini nakletmişlerdir.[510]

26. Telbiye Nasıl Yapılır?

1812. ... Abdullah b. Ömer (r.a.)'den rivayet edildiğine göre Resûlullah (s.a.)'m telbiyesi (şundan ibaretti):
"Tekrar tekrar icabet sana Ya Rabbi, tekrar icabet sana, tekrar icabet sana, senin ortağın yoktur, emret! Hamd sana mahsûstur, nimeti veren sensin, mülk (kâinatın mutlak egemenliği) senindir, senin benzerin ve ortağın yoktur."
(Bu hadisin râvilerinden Nâfi') dedi ki: Abdullah b. Ömer tel-biyesine (şu kelimeleri de) eklerdi: "Emret, emrine amadeyim, emret! Senden saadetler dilerim, hayır(lar) senin elindedir, dilek(ler) sana (arzedilir) amel(ler) de sanadır."[511]

Açıklama

Ulemâ kelimesi üzerinde ihtilâf etmişlerdir. Sîbeveyh'e göre bu lâfız teşriiyedir. Yalnız onunla çokluk ve sayıda tekrar kasdedilir. Yûnus'a göre ise, müfred bir kelimedir. Manâsı üzerinde de ihtilâf vardır. Bazıları "tekrar tekrar icabet ederim," manasına geldiğini söylemişlerdir.
Bir takımlarına göre "Sana tekrar tekrar itaat ederim", daha başkalarına göre ise,. "teveccühüm sanadır," mânâsına gelir. "Muhabbetim sanadır" mânâsına geldiğini söyleyenler bulunduğu gibi, "samimiyyetim sanadır" mânâsında kullanıldığını iddia edenler de olmuştur. Meşhuru birinci mânâdır. Çünkü

ihrama giren bir kimse Allah'ın davetine icabet etmiş demektir. Kadı İyaz'ın beyânına göre bu icabet Hz. İbrahim aleyhisselâmdan kalmıştır. İbn Abbas (r.a.)'dan rivayet olunan bir hadiste:
"İbrahim (aleyhisselâm) Kâ'be'yi inşâ edip tamamladıktan sonra kendisine:
Hac için insanları da'vet et, emri verildi. İbrahim (aleyhisselâm)
Benim sesim onlara ulaşmaz dedi. Allah teâlâ hazretleri:
Sen da'vet et, sesini duyurmak bana aittir, buyurdu. Bunun üzerine İbrahim aleyhisselâm:
Ey insanlar, Beyt-i Atîk'i haccetmeniz size farz kılınmıştır, diye nida etti. Bu sözü yerle gök arasında bulunanların hepsi işitti. Görmüyor musun? İnsanlar en uzak yerlerden icabet edip geliyorlar? denilmiştir.[512]
"Hamd" kelimesinin "ni'met" kelimesinden önce zikredilmesinde hamd kelimesinin mânâsının daha genel olduğuna bir işaret vardır. Çünkü Allahu Teâlâ sadece nimet verdiğinden dolayı değil, her halükârda medh ve senaya lâyıktır.
Burada şöyle bir sual hatıra gelebilir: Telbiyede hamd ile ni'met beraber mülk ise ayrıca zikredilmiştir. Bunun sebebi nedir?
Çünkü hamd ni'metle ilgilidir. Bundan dolayıdır ki, "Bütün ni'metle-ri için Allah'a hamd olsun" denilebilir. Telbiye eden kimse sanki- "Hamd ancak sana mahsûstur. Çünkü ni'met ancak senden gelir," demiş gibi olur.
Mülk'ün manası ise müstakildir. Bu kelime bütün ni'metlerin Allah'a ait olduğunu vurgulamak için gelmiştir. Zira mülkün gerçek sahibi ve hakimi Allah'tır.[513]

Bazı Hükümler

1. Telbiye getirmenin dinen meşru' kılındığında bütün ılım adamları ittifak etmişlerdir. Telbıyenın hikmeti ise, insanların Beyt-i Şerife misafir olarak gelmelerinin Allah'ın kendilerine büyük bir lütuf ve ihsanı olduğuna; zira, buraya ancak Allah'ın kendilerini davet etmesiyle gelebildiklerine dikkatlerini çekmektir. Tel-biyenin hükmü üzerinde de ilim adamları ihtilâf etmişlerdir:
a. Hanefî ulemasına göre telbiye ihramın şartıdır. İhramın sahih olabilmesi için telbiye şarttır. Çünkü Ünımü Seleme (r.anhâ.)'dan rivayet edilen bir hadis-i şerifte şöyle deniyor: "Ben Resûlullah (s.a.)'ı; "-Ey Mu-hammed

ailesi, sizden kim hac yapacak olursa kesinlikle telbiye getirsin!" derken işittim."[514] Sübhanallah, lâilâhe illallah gibi telbiye manasına gelen tesbihatı getirme veya Beyt-i Şerife kurban göndermek veya kurbanın boynuna tasma takmak veya kurbanla birlikte Beyt-i Şerife doğru yönelmek de telbiyenin yerini tutar.

Hanefî ulemâsından Aliyyü'1-Kârî, Hanefî mezhebinin bu konudaki görüşlerini şöyle ifade ediyor: "Telbiyenin şartı dille yapılmasıdır. Kâlb ile telbiye getirmek telbiye sayılmaz. Gücü yettiği takdirde dilsizin de dilini hareket ettirmesi gerekir. İmâm Muhammed bunu şart koşmuştur. Dili hareket ettirmenin müstehab olduğunu söyleyenler de vardır. Dua özelliği bile taşımış olsa, Allah'ı ta'zim kasdıyla yapılan her türlü tehlîl, tekbir, teshih ve tahmîd telbiyenin yerini tutar. Ve en sahih olan görüşe göre sadece "Allahümme" demek bile telbiye için yeterlidir. Bu arada telbiyenin ve zikirlerin meselâ Türkçe kelimelerle yapılması da caizdir. Arapça telbiye getirmeye gücü yeten bir kimsenin bile Arapça'nın dışında herhangi bir dille telbiye getirmesi caizdir. Ancak namazın iftitah tekbiri telbiye-ye benzemez. Onun mutlaka Arapça olarak getirilmesi lâzımdır. Çünkü hac da namaza nisbetle daha fazla genişlik vardır. İhrma girerken telbiye getirmek farzdır. Telbiye başlayınca birden fazla sayıda tekrar etmek sünnet, sabahın olması, akşamın girmesi, bir yere girip çıkmak, oturup-kalkmak, insanlarla karşılaşmak, tepelere çıkıp derelere inmek gibi bir halden diğer bir hale intikâlde telbiye getirmek kuvvetli bir müstehabdır. Telbiye-yi her halükârda sık sık ve çokça yapmak ise menduptur."[515]

Mâlikîlere göre ise, telbiye getirmek vâcibdir. Terk edilirse kurban kesmek icâb eder. Bu görüşü Maverdî bazı Şâfiîlerden de rivayet ettiği gibi Hattâbî de Ebû Hanîfe'den rivayet etmiştir. Mâliki ulemâsından İbn Habîb ile Zâhiriyye ulemâsına ve Ata'ya göre telbiye, ihramın rüknüdür. Telbiyesiz ihram olamaz. Bu görüş aynı zamanda İbnu'l-Münzir ile İbn Ömer, Tâvûs ve İkrime'den de rivayet olunmuştur.

İmâm Şafiî ile Ahmed'e göre telbiye sünnettir. Bu görüş aynı zamanda İmâm Mâlik'ten de rivayet olunmuştur. Sözü geçen imamlara göre Resül-i Ekrem'in bir işi sadece yapmış olması o işi yapmanın farziyyetine delâlet etmez. Resûl-i Ekrem'in öğretmiş olduğu telbiyeye başka kelimeler ifâve etmenin caiz olup olmadığı konusunda da ulemâ ihtilâfa düşmüştür:

a. İmâm Ebû Hanife, Muhammed b. el-Hasen, el-Evzaî ve İmâm Ahmed (r.a.)'e göre Resûl-i Ekrem'in öğretmiş olduğu telbiyeye başka kelimeler ilâve etmekte bir sakınca yoktur. İmâm Şafiî'nin meşhur olan görüşü de budur. Gerçekten içlerinde Hz. Ömer, Abdullah b. Ömer, İbn Mes'ûd (r.a.)'in de bulunduğu sahabeden bir cemaat, Resûl-i Ekrem'in öğrettiği telbiyeyi okurken bazı kelimeler ilâve ederek okumuşlardır. İbn Mes'ûd'un, "Ey Allah'ım çakıl taşları ve topraklar adedince tekrar tekrar emrine icabet ediyorum" şeklinde ilâveler yaparak telbiye getirdiği rivayet olunmuştur. Nitekim bir numara sonra gelecek olan Câbir hadisinde de Veda Haccında halkın, Resûl-i Ekrem'in öğretmiş olduğu telbiyeye "Ey yüksek dereceler sahibi Allah'ını" gibi kelimeler ilâve ettikleri ve Resûl-i Ekrem'in bunu duyduğu halde hiç müdâhalede bulunmadığı ifâde ediliyor.
b. Hanefî imamlarından Ebû Yusuf'a göre Resûl-i Ekrem'in öğretmiş olduğu telbiyeye başka kelimeler ilâve etmek mekruhtur. İmâm Şafiî de bu görüştedir. Tirmizî'nin beyânına göre İmâm Şafiî telbiyeye Allah'ı ta'zim ifâde eden kelimeler ilâve etmekte bir sakınca görmediği halde, hiç ilâvesiz okumayı daha uygun bulurdu.[516]
Nitekim Hanefî ulemâsından Tahâvî de Âmir b. Said b. Ebî Vakkâs'-ın rivayet ettiği şu hadîse dayanarak bu görüşü tercih etmiştir: Said b. Ebî Vakkâs (r.a.); "Ey yüksek dereceler sahibi (olan Allah'ım), emrine tekrar tekrar icabet ediyorum, emret" şeklinde telbiye getirmekte olan bir adamı görünce "Biz Resûl-i Ekrem zamanında telbiyeyi böyle getirmezdik" buyurmuştur.[517] Tahâvî bu hadisi naklettikten sonra, "Her ne kadar Sa'd b. Ebî Vakkas böyle demişse de kendisi Resûl-i Ekrem'in öğretmiş olduğu telbiyeye ilâve yapılabileceğini söylemiştir," diyerek "telbiyeye ta'zını ifade eden bazı kelimeler ilâve etmekte bir sakınca olmasa da hiç ilâve edilmemesinin daha da uygun olacağını" ifade etmek istemiştir. Gerçekten şu hadis-i şerifler telbiyeye, ta'zim ifâde eden bazı kelimeler ilâve etmekte bir sakınca bulunmadığını gösteriyorlar:
1. "Peygamber (s.a.) Arafat'ta dururken telbiye getirdiği zaman "Hayır, ancak âhiret hayrıdır." sözlerini de ilâve etti."[518]
2. "Peygamber (s.a.)'ın telbiyesi; "gerçekten hac yaparak ve kulluk ederek tekrar emrine icabet ediyorum" şeklinde idi."[519]
3. Ebû Hureyre'den rivayet olunmuştur! Dedi ki: Resülullah (s.a.)'in telbiyesi "Ey Mabûd-ı hakîkî olan Allah'ım! Emrine tekrar tekrar icabet

ediyorum" şeklinde idi."[520]

1813. ...Câbir b. Abdillâh'dan; demiştir ki: Resûlullah (s.a.) telbiye getirerek sesini yükseltti. (Hz. Cabir, Resûlullah sallallahû aleyhi vesellemin okuduğu) telbiyeyi İbn Ömer hadisi(nde anlatıldığı) gibi anlattı. Dedi ki: Halk, "Yüksek dereceler sahibi (Allahım)" gibi kelimeler ilâve ediyorlardı. Peygamber (s.a.) de (söylenenleri) işittiği halde, ses çıkarmıyordu.[521]

Açıklama

Me'âric, ma'rec'in çoğuludur. Ma'rec, meleklerin çıktığı yüksek makam ve dereceler anlamına gelir ki, burada gökler kastedilmiştir. Bazılarına göre burada "me'âric" kelimesiyle Allah'ın nimetleri, fazl-u ihsanı kasdedilmiştir. Çünkü, Allah'ın insanlara bağışladığı nimet ve ihsanların derece ve mertebeleri çok farklıdır.
Resûl-i Ekrem'in kendi öğrettiği telbiyeye başka kelimeler ilâve ederek telbiye yapan halkı gördüğü halde onları bundan menetmeyişi onların bu hareketlerini tasvib ve takrir anlamına gelir. Bilindiği gibi Resûl-i Ekrem'in huzurunda yapıldığı halde ses çıkarrftadığı ve olumlu karşıladığı fiillere "takrîrî sünnet" ismi verilir. Ancak bir önceki hadisin şerhinde açıkladığımız gibi Resûl-i Ekrem'in öğrettiği telbiyeye hiçbir kelime ilâve etmeden okumanın daha uygun olduğuna delâlet eden hadis-i şerifler de vardır.
Ulemânın büyük çoğunluğuna göre telbiyeyi yüksek sesle yapmak müstehabdır. Bir numara sonra gelen hadis-i şerifte de ifâde edildiği gibi Resûl-i Ekrem (s.a.) Efendimiz; "Bana Cebrail aleyhisselâm gelerek ashabıma telbiye ve ihlâli yüksek sesle yapmalarını emretmemi talim buyurdu" demiştir. İbn Mâce'nin rivayet ettiği Zeyd b. Hâlid hadisinde de Resûl-i Ekrem: "Bana Cebrail geldi ve "Yâ Muhammed, ashabına telbiyeyi yüksek sesle yapmalarını emret. Çünkü, telbiye haccın alâmetlerindendir" dedi," buyurmuştur.[522]
Bu konuda Tirmizî'nin rivayet ettiği bir hadis-i şerif de şu mânâdadır: "Bir müslüman, telbiye getirdi mi şuradan ve şuradan (şarktaki ve garptan) kesiliş noktalarına dek, onun sağında ve solunda bulunan bütün taş ağaç ve toprak mutlaka telbiye getirir."

İbn Battal, "telbiyeyi yüksek sesle yapmak müstehabdır" demiştir. Ebû Hanife, Sevrî ve Şafiî'nin kavilleri de budur.
Bu mevzuda İmâm Mâlik'den muhtelif görüşler rivayet olunmuştur, ibn Kasım'ın rivayetine göre İmâm Mâlik, "yüksek sesle telbiye ancak Mescid-i Haram ile Minâ mescidinde yapılır" demiştir.
Ulemâ, kadınınancak kendi işiteceği kadar kısık bir sesle telbiye getireceğinde ittifak etmişlerdir. Zira îbn Ebî Şeybe'nin rivayetine göre, Hz. Abbâs, "Kadın yüksek sesle telbiye getiremez," demiştir.[523]

1814. ...Hallâd b. es-Sâib el-Ensârî babası (es-Sâib) den rivayet ettiğine göre, Resûlullah (sallaHahu aleyhi vesellem (şöyle) buyurmuştur:
"Bana Cibril aleyhisselâm gelip ashabıma ve yanımdakilere ihlâlde seslerini yükseltmelerini emretmemi söyledi."[524]
"(Ravi Rasûlulah sallallahû aleyhi vessellem'in) iki (kelime)den birini (söylediğini) kasdederek (dedi ki); Rasûlullah; Yahut da telbiyede (seslerini yükseltmelerini öğretmemi emretti)" dedi.[525]

Açıklama

Ulemânın büyük çoğunluğuna göre, Cebrail aley his selâmın, Resûl-i Ekrem'e; "ashabına yüksek sesle telbiye. getirmelerini öğretmesi" yolundaki emri farziyyet ifade eder. Çünkü bir Peygamberin Cebrail vasıtasıyla Cenâb-ı Haktan tebliğ etmek üzere aldığı emri olduğu gibi ümmetine bildirmesi kendisi için farzdır. Aldığı emri ketme-dip ümmetine bildirmemesi ise, peygamberlerde bulunması vâcib olan tebliğ sıfatına aykırıdır. Yine ulemânın çoğunluğuna göre Resûl-i Ekrem'in bildirdiği bu emre uymak ümmeti için menduptur. Zahirî ulemâya göre ise, ümmeti için de bu emre uymak farzdır.
"İhlâl" ile "telbiye'* kelimeleri aynı manayı ifâde ederler. Bilindiği gibi telbiye; İhram halinde iken, "lebbeyk Allahümme lebbeyk, lebbeyk lâ şerike leke lebbeyk innelhamde venni'mete leke velmülk lâ şerike lek = Tekrar tekrar icabet sana Yâ Rabbi, tekrar icabet sana, tekrar icabet sana, senin şerikin yoktur. Tekrar icabet sana, hiç şüphe yoktur ki, ha m d ve ni'met sana mahsûsdur. Mülk de senindir, senin şerikin yoktur," sözlerini okumaktır.

Ravî, Rasûl-i Ekrem'in aynı mânâya gelen ihlâl ve telbiye kelimelerinden hangisinin kullandığını kesinlikle hatırlaymadığından bu iki kelimeden birini söylediğini ifâde etmek maksadıyla "Yahutta telbiyede seslerini yükseltmelerini öğretmemi emretti, dedi." demiştir.
"Ashabıma" sözüyle, her zaman resûl-i Ekrem'in sohbetinde bulunan muhacirler ve ensâr kasdedilmiş "ve yanımdakiler" sözüyle de başka zamanlarda beraberinde bulunamadıkları halde o anda hac münâsebetiyle yanında bulunan sahâbîler kasdedilmiştır. Bu emri sadece yanında devamlı kalan sahâbilere bildirmek üzere almadığını, isterse bir kere olsun Resûl-i Ekrem'le karşılaşmak saadetine erişmiş olan bütün sahâbilere bildirmek üzere aldığını ifade etmek maksadıyla her iki kelimeyi de bir arada kullanmıştır.
Bu hadis-i şerif, İbn Mâce'nin rivayetinde, "Bana, ashabına telbiyeyi yüksek sesle getirmelerini bildirmemi emretti" şeklinde geçiyor. Nesâî'de ise, bu hadis "Ey Muhammed, ashabına telbiyeyi yüksek sesle getirmelerini emret" anlamına gelen sözlerle rivayet edilmiştir. Yine bu hadis, Zeyd b. Hâlid el-Cühenî'den şu mânâya gelen sözlerle rivayet edilmiştir: "Bana Cibril geldi de; "Ey Muhammed ashabına telbiyeyi yüksek sesle getirmelerini emret. Çünkü telbiye haccın şeâirindendir" dedi."[526]

Bazı Hükümler

1. İhrama giren bir kimsenin telbiye okuması farzdır. Hanefî uleması bu görüştedir.
2. Telbiyeyi yüksek sesle getirmek meşru kılınmıştır,. Ancak telbiye getirirken sesi yükseltmenin hükmü, ulemâ arasında ihtilaflıdır. Zahiriyye ulemâsı bu hadisin zahirine bakarak telbiyeyi yüksek sesle getirmenin farz olduğunu söylemişlerdir. Çünkü onlara göre resûl-i Ekrem'in hac esnasındaki fiilleri hükmü farz olan, "Ona yol bulabilen herkesin Kâ'be'yi haccetmesi insanlar üzerinde Allah'ın bir hakkıdır.[527] âyet-i kerimesinin tefsiri durumundadır. Dolayısıyla bu hadis-i şerifte geçen fiillerin hükmü de âyet-i kerimenin hükmü gibi farzdır. Nitekim şu hadis-i şerif de bunu ifâde etmektedir: "ben Peygamber (s.a.)'i bayram günü hayvanın üzerinde taş atarken ve; "Hac ibadetlerinizi (benden) alınız.(görüp belleyiniz.) Çünkü

bilmiyorum; belki bu baççımdan scnra bir daha haccedememem!" derken işittim"[528]

Hanefi ulemâsına, yeni mezhebinde İmâm Şafiî'ye ve ulemânın büyük çoğunluğuna göre telbiye getirirken sesi yükseltmek müstehabdır. Çünkü hadisteki emrin farziyet için olmayıp mendupluk ifade ettiğine karine teşkil eden ve İbn Mes'üd'dan rivayet edilen şöyle bir hadis-i şerif vardır: "Haccın en faziletlisi acc'dır ve secc'dir" (Yani kendisinde telbiye getirilirken ses yükseltilen, kurban büyük başlı hayvanlardan seçilerek kan şo-ruldatılarak akıtılan hacdır.)[529] Çünkü bu hadis-i şerifteki "efdâl" kelimesi telbiye esnasında sesi yükseltmenin farz olmadığına delâlet eder. İmâm Mâlik'in meşhur olan kavline göre ise, telbiyede müstehab olan, sesin-orta yükseklikte yani ne yamndakilerin dahi duyamayacağı kadar kısık ne de haddinden fazla yüksek olmaması, bilâkis ikisinin arası bir. yükseklikte bulunmasıdır. İmâm Mâlik bu konuda şunları söylüyor: "İhrama giren bir kimse telbiye okurken sesini mescidlerde yanındakilere işittirmek için yükseltemez. Ancak mescid-i Haram ile Minâ mescidi müstesna. Çünkü bu iki mescidde sesi yükseltmekte bir sakınca yoktur.[530] İmâm Şafiî'nin eski kavli de böyledir, şu farkla ki, İmâm Şafiî sesi yükseltmenin caiz olduğu mescidler arasında Arafe mescidini de saymıştır. İmâm Ahmed'e göre ise, Mekke'nin, Mescid-i Haram'ın, Mescid-i Minâ'nın ve Mescid-i Arafe'inin dışında telbiye esnasında müstehab olan sesi kısmaktır. Çünkü İbn Abbas'tan rivayet edilen bir hadis-i şerife göre İbn Abbas Medine'de yüksek sesle telbiye okuyan bir adamı görünce "bu adam mecnûndur" demiştir. Bütün bu naklettiklerimiz erkekler içindir. Halef ve selef ulemâsının büyük çoğunluğuna göre kadınlar hiç bir zaman telbiye getirirken seslerini yükseltemezler. Ancak kendilerinin duyabileceği kadar yükseltebilirler. Bu konuda Hanefî ulemâsından Aynî şunları söylüyor: "Kadının telbiye esnasında sesini ancak kendisinin duyacağı kadar yükseltebileceğinde ve daha fazla yükseltemeyeceğinde ulemâ ittifak etmiştir. Delili ise, İbn Abbas'dan rivayet edilen, "Kadın telbiye esnasında sesini yükselte-mez," anlamındaki hadis-i şerif ile İbn Ömer'den rivayet edilen "telbiye esnasında kadınların seslerini yükseltmeleri gerekmez" anlamındaki hadis-i şeriftir." [531] Bu konuda İbn Ömer'in de şöyle dediği rivayet edilir: "Kadın Safa ve Merve (tepeleri)nin üstüne çıkamaz ve yüksek sesle telbiye getiremez."

[532] İmâm Mâlik ilim adamlarının "kadının yüksek sesle telbiye getiremez" dediklerini duyduğunu ve bu mevzuda ilim adamları arasında görüş birliği bulunduğunu söylemiş ve bununla, birlikte telbiye getirirken sesini yükseltmesinin haram olmayıp mekruh olacağını, çünkü kadın sesinin aslında avret olmadığını ifade etmiştir.
Kadınların yüksek sesle telbiye getiremeyeceğine dair nakletmiş olduğumuz bu görüşlerle; "Hz. Muâviye'nin Minâ'dan Mekke'ye inildiği gece bir telbiye sesi duyduğunu bu sesin kime ait olduğunu sorduğunu bu durum Hz. Âişe'ye anlatılınca; "eğer bana soraydı, cevabını verirdim" dediğini" ifade eden hadis[533] ile İbn Münzir'in rivayet ettiği "Hz. Meymûne'nin yüksek sesle telbiye getirdiğini" ifâde eden hadis arasında bir çelişki söz konusu değildir. Çünkü Hz. Âişe ile Meymûne mü'minlerin annesidirler. Başkaları için haram olan bazı fiillerin bunlar için helâl olması gayet tabiîdir. Ayrıca Resûlullah'ın bu iki zevcesinin bu işin caiz olduğunu başkalarına öğretmek için yapmış olmaları da mümkündür.[534]

27. Telbiyeye Ne Zaman Son Verilir?

1815. ...el-Fadl b. Abbâs'dan rivayet edildiğine göre; Resûlullah (s.a.) cemre-i akabe'de taşlan atıncaya kadar telbiyeye devam etmiştir.[535]

Açıklama

Bilindiği gibi remy, atmak demektir. Cim harfinin esresiyle olan cimâr, "cemrenin" çoğuludur.Kâmûs tercümesinde açıklandığına göre, cemre diye ateş parçasına denildiği gibi, ufacık taş parçalarına da "cemre" denir. Misbâlı sahibinin açıklamasına göre "cemre" küçük taş yığını demektir. Bu mânâya göre cemre "küçük taşların toplandığı yer" demektir. Çoğulu "cemerât" gelir.
Buna göre "remy-i cimâr" terkibi ufacık taşlar atmak anlamına geldiği gibi, cemrelere küçük taş atmak anlamına da gelir. Burada masdar mef ûlüne muzâftır. [536]
Bu hadis Nesâî'nin rivayetinde; "Resûlullah'ın terkisinde bulunuyordum. Akabe cemresini taşlayıncaya kadar telbiyesini duydum, onu taşlayınca

telbiyeyi de kesti" şeklinde geçiyor.[537]

Bazı Hükümler

1. Hacı adayının akabe cemresini taşlayıncaya kadar telbiyeye devam etmesi gerekir. Bazı ılım adamları bu görüştedir. Tirmizî bu mevzu ile ilgili olarak şunları söylüyor: "el-Fadl'ın hadisi hasen-sahihdir. Peygamber (s.a.)'in ashabından ve sonrakilerden ilim adamlarının ameli bu hadis üzeredir. Hacı cemreyi atıncaya kadar telbiyeyi kesmez. Şafiî, Ahmed ve İshâk'ın kavli budur.[538] Hanefi ulemâsı, bir rivayette İmâm Şafiî, Süfyân es-Sevrî ve ulemânın büyük çoğunluğuna göre hacc-ı ifrâd veya temettü' veya kıran yapan bir hacı, bayramın birinci günü cemretü'l-akabe'ye ilk taşı attığı andan itibaren telbiyeyi keser. Çünkü İbn Mes'ûd'dan gelen bir hadis-i şerifte: "ben Peygamber (s.â.)'in telbiyesini takib ettim. Akabe cemresine ilk taşı atıncaya kadar telbiyeye devam etti,"[539] buyuruluyor. Ancak Dârekutnî'nin bu hadisinin senedinde Şüreyk ile Âmir b. Şakîk vardır. Bu iki râvi zayıftır. Âmir hakkında Yahya b. Mâîn ile Ebû Hatim "zayıftır" demişlerdir. Diğer hadis âlimlerine göre ise, Âmir güvenilir bir râvidir.
Yine Buhârî ile Müslim'in İbn Abbas'tan rivayet ettikleri uzunca bir hadiste, "Resûlullah (s.a.)'in cemretü'l-akabe'nin yanına varıncaya kadar telbiyeye devam ettiği" ifâde edilmektedir.[540]
İmâm Mâlik, Saîd b. el-Müseyyeb, el-Evzaî ve el-Leys'e göre ise, tel-biyeye Arafe günü güneşin zevaline kadar devam edilir. Ondan sonra kesilir. Bu görüş aynı zamanda Hz. Ali ile İbn Ömer'den, Hz. Âişe'den ve Medine ulemâsının büyük çoğunluğundan da rivayet edilmiştir. Ayrıca Cafer b. Muhammed'in babasından rivayet ettiği bir hadiste de "Ali b. Ebî Tâlib (r.a.)'ın hac esnasında güneş batıya kayıncaya kadar telbiyeye devam ettiği" haber veriliyor.[541] Yine İmâm Mâlik'in Hz. Âişe'den rivayet ettiği bir hadis-i şerifte: "Hz. Aişe'nin Arafe günü zeval vaktinden sonra Arafat'ta vakfe yerine gelinceye kadar telbiyeye devam ettiği" ifade ediliyor.[542]
İmâm Mâlik bu hadisi rivayet ettikten sonra şunları söylüyor: "Bizim memleketimizde (yani Medine'de) ilim adamlarının uygulaması da böyledir." Bu hadisle ilgili olarak Zürkânî de şunları söylüyor: Fadl hadisi sahih bile olsa Hz. Âişe ile Hz. Ali'nin uygulamaları ona tercih edilir.

Çünkü Hz. Âişe ile Hz. Ali'nin uygulamalarının Hz. Peygambere nispeti, Hz. Fadl'ın hadisinin Hz. Peygambere nisbetinden daha kuvvetlidir. Hasan el-Basrî de telbiyenin bayram sabahına kadar devam etmesi gerektiğini söylüyor. el-Menhel sahibine göre, bu görüşler içerisinde en sağlam delile dayanan görüş, Hanefî ulemâsının görüşüdür. Her nekadar Hafız îbn Hacer Telhîs'de "telbiyenin Akabe cemresine ilk taşı atınca sona ereceğine dair bir delil bulamadım" demişse de, Beyhâkî'nin Fadl b.Abbas'dan rivayet ettiği; Peygamber (s. a.) her çakılı atışında tekbir getirirdi,[543] mealindeki hadis-i şerif telbiyenin ilk çakılın atılmasıyla sona erdiğine bir delildir. Çünkü her çakılın atılışında telbiye getirilmeyip de tekbir getirilişi telbiyenin ilk çakılla sona erdiğini ifâde eder.
Müslim ile Buhârî'nin Üsâme b. Zeyd'den rivayet ettikleri "Hz. Peygamber (s.a.) Akabe cemresini taşlayıncaya kadar telbiyeye devam etti." anlamındaki hadis de bu mânâyı teyid etmektedir. Bir rivayette de "Cemretü'I-Akabe'ye varıncaya kadar telbiyeye devam etti," buyurulurken, Nesâî'nin rivayetinde de "(Taşları) atıncaya kadar telbiyeye devam etti. Taşları atınca telbiyeyi de kesti," buyuruluyor.[544]
Cumhûr-ı ulemâ, bu konudaki ihtilâfı ortadan kaldırmak için "taş atmaktan maksat, taşlan atmaya başlamaktır" demişlerdir.
İmâm Mâlik'in, "Hz. Âişe ile Hz. Ali hadisi, Fadl hadisine tercih edilir. Binâenaleyh telbiye zeval vaktine kadar devam eder," şeklindeki sözüne de şöyle cevab verilmiştir: Hz. Ali ile Aişe'nin zevaldan sonra Arafat'ta telbiyeyi kesmeleri o mübarek makamda duâ ile meşgul olmaları sebebiyledir. Uzunca süren dualarını bitirdikten sonra tekrar telbiyeye başladıklarından şüphe etmemek gerekir. Arafat'taki bir süre devam eden sükûtlarına bakıp ta telbiyelerine son verdiklerini zannetmek doğru değildir.[545]

1816. ...Ömer (r.a.)den; demiştir ki: Minâ'dan Arafat'a Resûlullah (s.a.) ile birlikte sabahleyin hareket etmiştik. Kimimiz telbiye getiriyordu, kimimiz de tekbir getiriyordu.[546]

Açıklama

Bu hadis-i şerif "Arefe günü fecrin doğuşundan itibaren telbiyeye son verilir" diyen kimselerin aleyhine bir delildir. Çünkü, hadis-i şerifte söz konusu olan yolculuk, Arefe günü güneş doğduktan sonra Minâ'dan Arafat'a yapılan yolculuktur. Bilindiği gibi Resûlullah'ın Veda Haccındaki uygulaması böyle olmuştur. Onun için Zil-hicce'nin 8. günü güneş doğduktan sonra Mekke'den Minâ'ya gitmek, o gece Minâ'da kalmak, Zilhicce'nin 9. günü, güneş doğduktan sonra Minâ'dan Arafat'a hareket etmek sünnettir.[547]

Resûl-i.Ekrem'in Arafe günü telbiye ve tekbir getirenleri işittiği halde onları bundan men etmeyişi, Arefe günü de telbiyeye devam etmenin meşru' olduğunu gösterir. .

Muhammed b. Ebî Bekr es-Sekafî'nin rivayetine göre kendisi Ene's b. Mâlik'le birlikte Minâ'dan Arafat'a giderlerken Hz. Enes'e;

Siz Resûlullah ile beraber iken bugünde nasıl hareket etmiştiniz? diye sormuş da Hz. Enes şöyle cevab vermiş:

Kimimiz telbiye getirirdi, kimimiz de tekbir getirirdi. Resûl-i Ekrem hepsini de hoş karşılardı.[548]

Bu sözün mânâsı "bir kısmımız sadece telbiye getirirdi de tekbir getirmezdi, bir kısmımız da sadece tekbir getirirdi de telbiye getirmezdi" demek değildir. "Biz tekbir ile telbiyeyi birleştirirdik. Öyleki telbiyeye başladık mı tekbirle telbiye sesleri birbirine karışırdı" anlamınadır. Nitekim İbn Mes'ûd'dan rivayet edilen bir hadis-i şerif de şu anlama gelmektedir: "Resûl-i Ekrem'le birlikte (şeytan taşlamak üzere yola) çıkmıştım. Cemretü'l-Akabe'yi taşlayıncaya kadar telbiyeye devam etti. (Telbiyesine) tekbir ve tehlîl (seslerini de) karıştırıyordu.[549] Bu da gösteriyor ki konumuzu teşkil eden Hz. Ömer hadisiyle bir önceki Fadl b. Abbâs hadisi arasında bir çelişki yoktur.

Bu bakımdan Hattâbî'nin, "Ulemâ sadece telbiye getirileceğini ifâde eden Fadl b. Abbâs'ın hadisiyle amel edilmesi yoluna gitmişler, Hz. Ömer hadisiyle amel etmekten kaçınmışlardır," şeklindeki sözlerinin bir değeri olmasa gerektir. Aynı şekilde "Arafe günü sabahı Minâ'dan Arafat'a giderken sünnet olan sadece telbiye getirmektir," diyen Irâkî-nin bu sözlerine de iltifat etmemek gerekir. Çünkü konumuzu teşkil eden Hz. Ömer hadisiyle biraz önce tercümesini sunduğumuz İbn Mes'ûd hadisi telbiye ile birlikte tekbir ve tehlîl de getirmenin caiz olduğuna açıkça delâlet

etmektedirler. Bilindiği gibi tehlîl getirmek, "Lâ ilahe illallah" demektir.[550]

Bazı Hükümler

1. Zilhicce'nin 8. günü Minâ'ya gidip geceyi orada geçirmek ve sabahleyin güneş doğduktan sonra Arafat'a hareket etmek sünnettir.
2. Minâ'dan Arafat'a giderken telbiye ile birlikte tekbir getirmek müstehabdır. Nevevî Arafat'a giderken telbiye getirmenin tekbirden efdal olduğunu söylemiştir.[551]

28. Umre Yapan Kimse Telbiyeyi Ne Zaman Keser?

1817. ...İbn Abbas'tan rivayet edildiğine göre, peygamber (s.a.) şöyle buyurmuştur.
"Umre yapacak bir kimse Hacer-i(Esved'i) selamlayınca}a kadar telbiyeye devam eder."[552]
Ebû Dâvûd dedi ki: bu hadisi Abdülmelik b. Ebî Süleyman ile Hemmâm da Ata tarikiyle Abbâs'dan mevkuf olarak rivayet ettiler.[553]

Açıklama

Umre yapmak maksadıyla ihrama giren bir kimse Hacer-i Esved'i öpünceye kadar telbiyeye devam eder. Daha önce de ifâde ettiğimiz gibi, ihrama girerken telbiye getirmek farzdır. Telbiyeye başlayınca birden fazla sayıda tekrar etmek sünnet, ihrama girdikten sonra her seher vaktinde, her namaz kılışta, her yokuşa çıkış ve inişte, her cemaata rast gelişte tekrarlamak müstehabdır. Hacer-i Esved'i "istilâm etmek" sözü Hacer-i Esved'i selâmlamak, ona el sürmek ve öpmek manasınadır. Kalabalık olmadığı zaman el sürülüp öpülür. Kalabalık olduğu zaman elle selâmlamakla yetinilir.
Bu hadis haber suretinde gelmiş bir emirdir. Harem-i Şerife giripde Kâ'be’yi Muazzama'yı görünce Hacer-i Esved'e varıp onu istilâm edinceye kadar telbiyeye devam.etmeyi ve Hacer-i Esved'i istilâmdan sonra telbiye-yi

kesmeyi emretmektedir. Ancak özel dualar okumayı gerektiren vakitler bunun dışında kalır. O vakitlerde kendilerine mahsus olan dualar okunur. [554]

Bazı Hükümler

1. Umre yapacak olan kimsenin ihrama girdikten sonra Hacer-ı Esved ı istilama başlayıncaya kadar telbiyeye devam etmesi müstehabdır. Nitekim İbn Abbâs, Hanefî ulemâsı, yeni mezhebinde İmâm Şafiî ve İmâm Ahmed (r.a.) de bu görüştedirler. İmâm Tirmizî de bu konuda şunları söylemektedir: "İbn Abbâş'-ın bu hadisi, hasen-sahihdir. İlim adamlarının çoğunun ameli bu hadis üzeredir. "Umre yapan kimse Hacerü'l-Esved'i istilâm edinceye kadar tel-biyeyi kesmez," diyorlar. Kimi ilim adamları da; "Mekke'nin evlerine vardığı zaman telbiyeyi keser," diyor. Amel Peygamber (s.a.) 'in hadisi üzeredir. Süfyân, Şafiî, Ahmed ve İshâk, bu hadise kail olmuşlardır." [555]

İmâm Ahmed'e göre umre yapan kimse Hacer-i Esved'i selâmlarken de telbiyeyi kesmez. Sesini alçaltarak ona devam eder. İmâm Şafiî'nin eski mezhebi de böyledir.
İmâm Mâlik'e göre ise, umre için ihrama giren bir kimse Hareme girinceye kadar telbiyeye devam eder. Ci'râne'den veya Tenim'den ihrama girenler ise, Mekke'nin evlerine gelinceye kadar devam eder, ondan sonra telbiyeyi keserler.[556] Atâ' İbn Ebî Rebâh'a
Umre için ihrama giren bir kimse telbiyeyi ne zaman keser? diye sorulmuş da;
Hareme varınca keser, diye cevap vermiştir,[557] Bu konuda Mücâhid de şöyle der. "İbn Ömer (r.a.) umre esnasında Mekke'nin evlerini görünceye kadar devam ederdi. Ondan sonra da Hacer-i Esved'i istilâm edinceye kadar tekbire ve zikre.devam ederdi."[558]

29. İhramlı Bir Kimsenin Hizmetçisini Te'dibi

1818. ...Esma bint Ebî Bekr (r.anha) dan; demiştir ki: Biz hac maksadıyla Resûlullah'la birlikte (yola) çıkmıştık. Arç (denilen yer)e varınca Resûlullah

(s.a.) (hayvanından) indi. Biz de indik. Aişe (r.anha) Resûlullah (s.a.)'ın yanına oturdu, ben de babamın yanına oturdum. Ebû Bekr (r.a.) ile Resûlullah (s.a.)'m (ortaklaşa kullandıkları) bir tek yük hayvanı vardı. Ebû Bekr (r.a.)'a ait bir hizmetçinin yanında bulunuyordu. Ebû Bekr oturdu, hizmetçisinin (hayvanıyla birlikte) gelmesini bekliyordu. Derken çıkageldi ve yanında yük hayvanı yoktu.
Hayvanın nerede? diye sordu. (O da): -Dün gece onu kaybettim, dedi. Ebû Bekr (r.a.):
(Zaten) bir tane hayvan (vardı) sen de onu kayıp (mı) ettin? dedi. Ve ona vurmaya başladı. Resulullah (s.a.) gülümseyerek (şöyle) diyordu:
"Şu ihramlıya bakın ne yapıyor?"
İbn Ebû Rizme dedi ki: Resûlullah (s.a.) gülümseyerek "şu ihramlıya bakın ne yapıyor?" dedi; (Bundan) fazla bir

tepki göstermedi.[559]

Açıklama

"Arc" Medine'nin güney-batısında ve 120 km. uzaklıkta bir yerdir.
Zimâle: Üzerinde yük ve azık yükletilen deve demektir.
Her ne kadar Ebû Bekr (r.a.)'in hizmetçisine bu şekilde davranması ihramına bir zarar vermezse de, af ile muamele etmesi kendisi için daha efdal idi. Bununla beraber hizmetçiye hakkettiği için bu şekilde davranmak; "Artık hacda kadına yaklaşmak, günah işlemek, kavga etmek yoktur."[560] âyetinin kapsamına girmiyor.
Fakat Hz. Ebû Bekr'in bu hareketiyle efdal olanı terkettiğine işaret etmek için Resûl-i Ekrem Hz. Ebû Bekr'in hareketini basite alarak tebessümle karşılamış ve, "Şuna bakın ihramlı olduğu halde nasıl hareket ediyor?" sözleriyle ta'rizde bulunmuştur. Ancak Ebû Bekr es-Siddîk'ın bu hareketi, mezkûr âyetin kapsamı içine girmediği için daha fazla üzerine varmamıştır. Esasen hizmetçiyi hakkettiği için tartaklamak şayet mezkûr âyetin kapsamına girmiş olsaydı, Ebû Bekr es-Sıddîk (r.a.) buna cesaret edemezdi.[561]

30. (Dikişli) Elbiseleri İle İhrama Giren Kimsenin Durumu

1819. ...Safvân b. Ya^â b. Umeyye'nin babası (Ya'la)'dan rivayet etdiğine göre Peygamber (s.a.) Ci'rane'de iken üzerinde "halûk" kokusu yahutta sarılık (izi) bulunan çübbeli bir adam gelmiş. (Bu zât):
Ya itesûlullah, umremi yaparken ne şekilde hareket etmemi tavsiye edersin? diye sormuş. Bunun üzerine noksan sıfatlardan münezzeh ve şâm yüce olan Allah, Peygamber (s.a.)'e vahy indirmiş. Vahyin gelişi bitince;
"Umreyi soran zât nerede?" diye sormuş. (Ve o zâta hitaben),
"Vücudundan "halûk"un kokusunu -yahut da- sanlığı yıka, cübbeni çıkar, haccında ne yaptınsa, umrende de onu yap!" buyurmuştur.[562]

Açıklama

Resûlullah (s.a.)'e gelen zatın ismi kesin olarak belli değildir. Buhârî'dej bu zatın bir bedevi olduğu kaydedilirken, Tartüşî Tefsir'inde bu zatın Atâ b. Ümeyye olduğu belirtiliyor. Abdurrezâk'ın Musanna!'ı ile Beğavî'nin Mu'cemü's-Sahâbe isimli eserinde ise, bu zatın isminin Sevâde b. Amr olduğu ifâde edilmiştir. Tahâvî'ye göre ise, bu zâtın ismi Ya'lâ b. Ümeyye'dir.[563]
Ci'râne, Arafat ile Müzdefile arasında Mekke'nin doğusunda ve Harem sınırları üzerinde Mekke'ye 16 km. uzaklıkta bir yerdir. Bu kelimeyi Ciırrâne şeklinde okuyanlar varsa da "Ci'râne" şeklindeki okunuşu daha fasih ve meşhurdur. Halûk, Safran v.s.'den mürekkep bir çeşit esanstır.
Hadisin zahirine göre Resûl-i Ekrem'e gelen kişi, kokuyu ve sarı boyayı elbisesine değil, vücuduna sürünmüştür. Nitekim 1822 numaralı hadiste bulunan "Onun sakalı ve saçları sarıya boyanmıştı" sözleri de bunu gösterir, Bühârî'nin rivayetinde bu zat hakkında "üzerinde sarı izler bulunan bir gömlek vardı," denilirken Müslim'in Atâ'dan gelen rivayetinde, "Resûlullah (s.a.)'ın beraberinde bulunuyorduk. Yanına cübbe giymiş bir adam geldi, Cübbenin üzerinde halûk (denilen esans) izi vardı." deniliyor.[564] Bu durum, söz konusu hadisler arasında bir çelişki olduğunu değil, halûk kokusuyla sarılık izlerinin o zâtın hem teninde hem de cübbesinde bulunduğunu, bu sebeble Resûlullah'ın ona, "cübbeni çıkar ve vücûdunu yıka" buyurduğunu gösterir.

"Haccında ne yaptınsa umrende de onu yap" cümlesi "Arafat'ta vakfe, Müzdelife'de geceleme, Minâ'da cemreleri taşlama gibi hacca mahsûs olan fiillerin dışında hacda hangi fiilleri yapmışsan umrende de o fiilleri yap" anlamına gelmektedir.
Bu durum cahiliyye çağında Arapların haccı bildiklerini umreyi ise bilmediklerini gösterir. Bu mevzuyla ilgili olarak İbnü'l-A'râbî şunları söylüyor: "Galiba Araplar cahiliyye döneminde haccettikleri vakit elbiselerini çıkarır, ihram halinde koku sürünmekten kaçınırlar, fakat umre yaparken bu hususta daha müsamahalı davranırlarmış. Bu sebeple Resûlullah (s.a.) onlara bu konuda hacla umre arasında bir fark olmadığını bildirmek lüzumunu duymuştur."[565]

Bazı Hükümler

1. Kendisine bir mesele sorulan kimse bu meselenin hükmünü bilmiyorsa onu öğreninceye kadar cevap vermemelidir.
2. İhrama giren bir kimsenin üzerine dikişli elbiseler giymesi haramdır. Eğer unutarak veya bilmeyerek böyle bir elbiseyi üzerine giyecek olursa, hemen çıkarması gerekir. İhramh bir kimsenin yanlışlıkla giydiği dikişli bir elbiseyi nasıl çıkaracağı konusunda ulemâ ihtilâf etmiştir. Ulemânın büyük çoğunluğuna göre, bu kimse giymiş olduğu elbiseyi başından çıkarır. Delilleri ise, Safvân b. Ya'lâ'nın babasından rivayet ettiği "Onu başından çıkardı" anlamındaki 1821 numaralı hadistir. Bu elbiseyi çıkardıktan sonra İmâm Şafiî ile İmâm Ahmed'e göre kurban da lâzım gelmez. Çünkü böyle yapan bir kimseye Resûl-i Ekrem kurban kesmesini emretmemiştir. Hattâbî'nin beyânına göre, îbrâhim en-Nehâî bu durumda olan bir kimsenin elbisesini başından çıkarmayıp yırtıp atması gerektiğini söy-lermiş. Nitekim Şa'bî de aynı görüşte imiş. Fakat iddia sünnet-i seniyyeye aykırıdır. Çünkü Peygamber Efendimiz bu durumda kalan bir kimseye cübbesini çıkarmasını emretmiş, o kimse de cübbesini başından çıkarmış. Resûl-i Ekrem (s.a.) bu hareketinden dolayı o kimseyi herhangi bir şekilde sorumlu tutmamıştır. Ve Resûl-i Ekrem malı telef etmeyi kesinlikle yasaklamıştır. Elbiseyi yırtmanın malı telef etmekten başka birşey olmadığı muhakkaktır. Binâenaleyh bu elbiseyi yırtmak caiz değildir.[566]

Nitekim Katâde'nin Atâ yoluyla Ya'lâ b. Umeyye'den rivayet ettiği bir hadiste ifade edildiğine göre, Hz. Peygamber üzerinde halûk ve safran tesiri hissedilen bir cübbeyi giymiş olan bir kimseye; "Onu çıkar ve haccı-nı nasıl yaptıysan umreni de öyle yap" buyurmuş. Katâde diyor ki: Atâ'-ya biz Peygamber (s.a.)'in (o zata); "O elbiseyi yırt" demiş olduğunu işitmiştik (öyle değil mi?) diye sordum da bana; "Yırtmak ifsâd etmektir. Allah Teâlâ ise, ifsâdî sevmez" diye cevap verdi.[567]
Câbir b. Abdillâh'm rivayet ettiği "Ben mescidde Peygamber (s.a.)'in yanında oturuyordum. Gömleğini yakasından yırtıp;
"Ben göndermiş olduğum kurbanlıkların boynuna tasma takmakla ve onlara şu şekilde alâmet koymakla emrolundum. Böyleyken unutarak üzerime (dikişli olan) gömleğimi giyindim. Ben bu gömleği başımdan da çıkaramazdım,” buyurdu.[568] anlamındaki hadis-i şerif ise zayıftır, delil olma niteliği yoktur. Çünkü senedinde Abdurrahman b. Atâ vardır. Onun hakkında hayli söylentiler vardır. el-Ezdî'ye göre onun rivayet ettiği hadisler sahih değildir. el-Hâkim ve İbnu Abdilber'e göre de bu zat güvenilir bir kimse değildir. İmâm Mâlik ise, ondan hadis rivayet etmeyi terketmiştir. Şayet. Câbir hadisinin sahihliği kabul edilse bile, Ya'Iâ hadisi yanında bir değeri yoktur. Çünkü Ya'lâ hadisini Buhârî ve Müslim de şartlarına uygun buldukları için rivayet etmişlerdir. Fakat İmâm Tahâvî'ye göre Câbir hadisi daha sağlamdır.
3. İhrama girerken (yani hacca niyet ederken) te'siri ihramdan sonra da kalacak şekilde esans sürünmek mekruhtur. İmâm Mâlik ile Hanefiler-den Muhammed b. Hasen bu görüştedir. Bu görüş aynı zamanda da Hz. Ömer ile Hz. İbn Ömer'den ve Hz. Osman b. Ebi'l-Âs'dan da rivayet olunmuştur. Hz. Atâ ve Zührî'nin mezhebleri de budur. İçlerinde İmâm Ebû Hanife ile İmâm Şafiî (r.a.)'nin de bulundukları Cumhûr-ı ulemâya göre ise, ihrama girerken koku sürünmekte herhangi bir sakınca yoktur. Delilleri ise Hz. Âişe'nin rivayet ettiği, "Ben Resûlullah (s.a.)'ı ihrama gireceği vakit ihramı için (ifâza) tavafını yapmadan önce de ihramdan çıkması için de kokulamışımdır."[569] anlamındaki hadis-i şerif ile yine Hz. Âişe'den rivayet edilen, "Resûlullah (s.a.) ihramlı iken onun saç ayırımındaki misk pırıltısını hâlâ görür gibiyim,"[570] mealindeki hadis-i şeriftir.
Bu görüşte olan ulemâya göre konumuzu teşkil eden Ebû Dâvûd hadisi Hz. Âişe hadisiyle neshedilmiştir.

Çünkü Ci'râne'de geçen hâdise hicretin 8. senesinde vukua gelmiştir. Hz. Âişenin anlattığı hâdise ise hicretin onuncu yılına tesadüf eden Veda Haccında meydana gelmiştir. Yahutta Hz. Peygamber'in Ci'râne'de gördüğü adama, üzerindeki kokuyu gidermesini söylemesinin sebebi, bu kokunun içerisinde zaferân bulunmuş olmasıdır. Çünkü zaferân sürünmek, ihramlı veya ihramsız herkese yasaklanmıştır. Hz. Âişe hadisinde söz konusu edilen Hz. Peygamber'in ihrama girerken ve ihramdan çıkarken esans sürünmesi hadisesinin Hz. Peygamber'e mahsûs özel bir durum olduğu iddiası da tamamen yersiz, mesnedsiz ve delilsizdir. Bu konuda Cumhûr-ı ulemanın görüşü sağlam esaslara ve delillere dayanmaktadır.

4. Yanlışlıkla üzerine dikişli bir elbise giyen veya koku sürünen bir kimse farkına varır varmaz elbiseyi çıkarır veya kokuyu giderirse kendisine bir ceza lazım gelmez. Çünkü Hz. Peygamber bu şekilde hareket eden bir kimseyi herhangi bir fidye ile sorumlu tutmamıştır. Bilmeyerek ihramlı için yasak olan bir fiili işleyen kimsenin durumu da böyledir. İmâm Şafiî, Sevrî, Atâ, İshâk, Dâvûd ve bir rivayete göre İmâm Ahmed bu görüştedirler.

Hanefî ulemâsıyla İmâm Mâlik'e ve Şafiî ulemâsından Müzenî'ye göre hatâ, unutkanlık, zorlama, bayılma ve uyku insandan fidyeyi kaldıracak birer mazeret sayılamazlar. İmâm Ahmed'in en sahih olan görüşü de budur. Bunlara göre konumuzu teşkil eden Ebû Dâvûd hadisinde bilmeyerek üzerine koku sürünen ve dikişli cübbe giyinen ve Hz. Peygamber'in ikâzı üzerine bunları üzerinden çıkaran kimseyi Resûl-i Ekrem'in fidye vermekle yükümlü tutmaması ise, bu hadisenin ihramda dikişli elbise giymenin yasak edilişinden önce vukua gelmesinden dolayıdır. Fakat ihramlı bir kimsenin dikişli elbise giymesi yasaklandıktan sonra bilerek veya bilmeyerek bu yasağı işleyen herkes için fidye lâzım gelir.[571]

1820. ...Ya'lâ b. Umeyye şu (önceki hadiste geçen) olayı anlattı ve (şunları da) söyledi: Peygamber (s.a.) o adama;

"Cübbeni çıkar" dedi. O da cübbeyi başından çıkardı. (Daha sonra Ya'lâ) hadisin tamamını nakletti.[572]

Açıklama

Bu hadis, bir önceki hadisten fazla olarak "Hz. Peygamber o adama "cübbeni çıkar" dedi. O da cübbeyi başından çıkardı" cümlesini ihtiva etmektedir. Metinde geçen (daha sonra Ya'lâ) "hadisi(n tamamını) nakletti," cümlesiyle, -daha sonra, önceki hadisi tamamlayan "haccında ne yaptıysan umrende de onu yap! buyurdu." cümlesini de naklederek hadisi tamamladı-denmek isteniyor.[573]

Bazı Hükümler

1. İhramlı iken unutarak veya yamlarak üzerine dikişli elbise giymiş olan bir kimsenin o elbiseyi başından çıkarması meşrudur.
2. Unutarak veya yamlarak üzerine dikişli elbise giyen ihramlı bir kimsenin o elbiseyi yırtması veya ayaklarından çıkarması gerektiğini söyleyenler yanılmışlardır.[574]

1821. ...Ya'lâ b. Münye'nin babasından şu (bir önceki) haber (nakledildi) (ve bu) haberde (Ya'lâ ayrıca): Resûlullah (s.a.) (o adama cübbesini) çıkarmasını ve (vücudunu) iki veya üç kere yıkamasını emrettiğini de söyledi ve (sonra) hadisi(n geri kalan kısmını) nakletti.[575]

Açıklama

Metinde geçen "(cübbesini) çıkarmasını ve iki veya üç kere yıkamasını emretti," cümlesindeki (yıkama) emrine mevzu teşkil eden şeyin ne olduğu kesinlikle belli değildir. Burada yıkanması emredilen şey, emre muhatap olan şahsın vücûdu olabileceği gibi, o kimsenin vücuduna sürülmüş olan esans da olabilir. İki kere yıkamaktan gaye, yıkamayı en güzel şekilde gerçekleştirmektir.[576]

1822. ...Ya'lâ b. Ümeyye'nin babası Ümeyye'den rivayet ettiğine göre, sakalım ve başını sarıya boyamış, üzerinde cübbe bulunan ve umre için ihrama girmiş olan bir adam Ci'râne'de Peygamber (s.a.)'e gelmiş... (Daha sonra Ya'lâ b. Ümeyye) hadisi(n tamamını) nakletti.[577]

Açıklama

Bu hadis Tahâvî'nin Şerhu Meâni'1-Âsâr isimli eserinde şöyle sona eriyor: O kimse: "ya Resûlullah ben umre için ihrama girdim. Ve şu gördüğün haldeyim," dedi. Resûl-i Ekrem de "Ciibbeni çıkar, vücudundan sarı boyayı da yıka, haccetmiş olsan ne yapacak idiysen, umrende de onu yap.” buyurdu.[578] Bu hadis Nesâî'-de ise şu anlama gelen lafızlarla rivayet edilmiştir: Umre için ihrama giren, bir adam Resûlullah'a geldi. Adamın üzerinde dikişli bir elbise vardı. Elbisesine de karma boya sürmüştü. Resûlullah (s.a.)'e, "Umre için ihrama girdim ne yapayım?" dedi. Resûlullah (s.a.)'de:

"Hacda ne yaptıysan onu yap" buyurdu. Adam: "Bundan sakınıyor, kokuyu da yıkıyordum." dedi. Bunun üzerine Resûlullah (s.a.);

"Hacda ne yaptıysan, umrede de onu yap" buyurdu.[579]

Bu hadisle ilgili açıklama 1819 numaralı hadis-i şerifte geçmiştir.[580]

---

[1] el-Bakara (2), 128.
[2] el-Bakara (2), 97.
[3] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 6/387-388.
[4] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 6/388.
[5] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 6/388-389.
[6] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 6/389.
[7] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 6/389.
[8] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 6/389-391.
[9] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 6/391.
[10] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 6/391-392.
[11] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 6/392-393.
[12] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 6/393.
[13] Yusuf el-Kardâvî, İbadet, (Çev. Husameddin Cemal) s. 410-412.
[14] Buhârî hacc 50, Müslim, hacc 248, 251; Nesâî, menasik 147; lbn Mâce, menâsık 27; Ahmed b   Hanbel, I, 17, 26, 34, 35, 46, 53, 54.
[15] el-Mâide (5), 97.
[16] el-Bakara (2), 200.
[17] el-Hacc (22), 37.
[18] Buhâri, hacc 6.
[19] el-Bakara (2), 197.
[20] Buharı, hacc 91.
[21] el-A'râf (7), 30.
[22] Buhârî, hac 67.
[23] el-Bakara (2), 199.
[24] Buhârî, hacc 91.
[25] el-Bakara (2), 197.
[26] el-Bakara (2), 202.
[27] Buhârî, Umre 18.
[28] el-Bakara (2), 188.
[29] Felhu’I-bârî III, 386.
[30] el-Bakara (2), 197.
[31] el-Bakara (2), 158.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 6/393-399.
[32] Müslim, hac 412; Tirmizî, hac 5, tefsir-i sûre (5), 15; Nesâî, Menâsik 1; îbn Mâce; menâsik 2; Dârimî, menâsik 4; Ahmed b. Hanbel, I, 255, 292, 301, 321, 325; II- 508.
[33] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 6/399-400.
[34] Müslim, hac 412.
[35] es-Sa'âti, el-Fethu'r-Rabbânî, XI, 15.
[36] Buhârî, İ'tisâm 3.
[37] Âl-i tmrân (3), 97.
[38] es-Sa'âti, el-Fethu'r-Rabbânî X, 14-15.
[39] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 6/400-402.
[40] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 6/403.
[41] Ahmed b. Hanbel, II, 446; X, 218-219; VI, s. 324.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 6/403.
[42] el-Mâide (5), 3.
[43] Aynî: Umdetu'l-karî, IX, 134-135.
[44] Buhârî, hac, 4.
[45] Buhârî, hac, 4.
[46] Nesâî, menâsik 5.
[47] Nesâî, menâsik 5.
[48] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 6/403-405.
[49] el-Ahzâb (33), 33.
[50] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 6/405.
[51] Buhârî, taksir 4, mescıd-i Mekke 6, Sayd-26, Savm 67; Müslim, hac 412-424;Tirmızî, rıdâ 15; Ibn Mâce, menâsik 7; Muvatta, tsti'zan 37; Ahmed b. Hanbel, I, 222, 346; II, 13, 19, 182, 236, 251, 304, 347, 423, 437, 445, 493, 506; III, 7, 34, 45, 52, 53, 54, 62, 64, 66, 71, 77.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 6/406.
[52] bk. Şerhü Meâni'1-âsâr, II,   113.
[53] bk. Müslim, hac 415-4ı6; Buhârî, Savm 67.
[54] Buhârî, cihâd 140; Müslim, hac 424.
[55] bk. Tahâvi, Şerlı-ıTMeâni'l-asâr, II, 115.
[56] Müslim, eyman 41; Muvatta, istizan 40.
[57] Bk. Buharı, cihad 140.
[58] Buhârî, sayd 26.
[59] Âl-i İmrân (3), 97.

[60] Zürkâni, Şeru'l-Muvatta, V, 453.
[61] Kurtubî, el-Câmi' li ahkâmi-1-Kur'ân, II, 78.
[62] Sabık Seyyid, Fıkhu's-Sünne, I, 534, 536.
[63] Aynî Um detu'1-kârî, VII, 126.
[64] Aynî Umdetü’l-Kârı,VII, 264.
[65] Miras Kâmil, Tecrîd-i Sarih Tercemesi.III, 511.
[66] îbn Kudâme, Mugnî.IH, 236.
[67] Mansûr b. Yunus: er-Ravdu'1-mürbi', I, 462.
[68] İbn Kudâme, el-Muğnî, III, 240.
[69] Mevsilî, el-İhtiyar, I, 141.
[70] el-Menhel, X, 261.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 6/406-416.
[71] Müslim, hac 421; İbn Mâce, menâsik 7.
[72] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 6/417.
[73] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 6/417-418.
[74] Müslim, hac 421; İbn Mâce, Menâsik 7.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 6/418.
[75] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 6/418.
[76] Müslim, hac 423; Tirmizî, ndâ 15; İbn Mâce, Menâsik 7.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 6/419.
[77] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 6/419-420.
[78] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 6/420-421.
[79] Buhâri, taksîru's-salâ 4; Müslim, hac 413.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 6/421.
[80] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 6/421.
[81] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 6/422.
[82] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 6/422.
[83] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 6/422.
[84] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 6/423.
[85] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 6/423.
[86] Concordance'da bu baba numara verilmemiştir.
[87] el-Bakara (2), 1971.
[88] Buhârî, hac 6; Beyhakî, es-Sunenü'l-kubrâ, IV, 332.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 6/424.
[89] et-Talâk (65) 3.
[90] İbrahim (14), 11.
[91] el-Mâide (5), 23.
[92] Sad (38), 10.
[93] Tirmizî, kıyâme 60.
[94] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 6/424-426.
[95] es-Sa'âti, el-Fethu'r-Rabbânî, XI, 42.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 6/426.
[96] el-Bakara (2) 198.
[97] Buhârî, hac 150.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 6/427.
[98] Buhârî, hac 150.
[99] el-Bakara (2), 198.
[100] el-Cuma (62) 10.
[101] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 6/427-428.
[102] Îbn Mâce, menâsik 1; Ahmed b. Hanbel, I, 214, 225, 323, 355.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 6/428.
[103] el-Fethu'r-Rabbfinî XI, 16.
[104] el-Bakara (2), 196.
[105] bk. Gazâlî, İhyâu ulûmiddîn, I, 239; el-Mubârek fûrî Tuhfetu'1-ahvezî, III, 540.
[106] Müslim, hac 81; Buhârî, Muhsar 6.
[107] el-Bakara (2), 196.
[108] Buhârî, ilim 6; Müslim, İmân 10; Tîrmizi, zekât 2; Nesâî, sıyâm 1; Dârimî, vudu' 1.
[109] es-Sa'âtî, el-Fethu'r-Rabbânî, X, 21.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 6/429-433.
[110] el-Bakara (2), 198.
[111] Kütüb-İ Sitte arasında sadece Ebû Dâvûd rivayet etmiştir.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 6/433-434.
[112] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 6/435.
[113] el-Bakara (2), 198.
[114] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 6/435.
[115] el-Mâide (5) 89.

[116] EI-Bakara (2), 185.
[117] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 6/435-437.
[118] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 6/437.
[119] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 6/437.
[120] Müslim, hac 409, Ahmed b Hanbel 1-219
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 6/438.
[121] Buhârî, Cezâu's-sayd 25.
[122] İbn Mâce, Menâsik 68.
[123] Bk. es-Sa'âti, el-Fethu'r-Rabbânî XI, 30.
[124] A. Davudoğlu, Sahlh-i Müslim Tercüme şerhi, VII, 77.
[125] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 6/438-441.
[126] Buharı, hac 7,9,11; Cezâu's-Sayd, 18; Müslim, hac 11, 12 Nesaî, menâsik 19, 20, 23, Dârimî, menâsik 5; Ahmed b. Hanbel, I, 238, 249, 252, 339; II, 46, 50, 78, 81, 107, 140, 181.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 6/442.
[127] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 6/442-444.
[128] Buhârî, hac 7; Müslim, hac 11, 12; Nesâî, menâsîk 20.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 6/444.
[129] Hadisler için bk. Zeylâî, Nasbu'r-Râye III, 15.
[130] Müslim, hac 451, 452; Nesâî, menâsik 108, zîne, 109.
[131] Buhârî, cezâu's-sayd 9, 10.
[132] el-Hac (22), 78.
[133] Umdetu'1-Kârî, IX, 141.
[134] Aynî, Umdetul-Kârî IX, 141. Ayrıca bu meselede Ibn Kudâme'nin sözlerinin tamamını görmek için bk. el-Mıığnî, 111, 268, 269.
[135] Fethu'l-Kadîr, II, 132 (Hamişinde)
[136] el-Mevsilî, el-İhtiyar, I, 142.
[137] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 6/445-449.
[138] Buhârî, hac. 3.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 6/449.
[139] Müslim, hac 18; Nesâî, menâsık 22.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 6/450.
[140] Müslim, hac 18.
[141] Bk. Tahâvî, Şerhu Me'âni'l-Âsar, II, 117
[142] Tahâvî, Şerhû Me'âni'1-âsâr II, 119.
[143] Buhârî, hac 13.
[144] Şafiî, el-Ümm II, 118.
[145] Buhârî, hac 13.
[146] Şafiî, el-Ümm, II, 118.
[147] bk. Müslim, hac 18.
[148] bk. İbn Mâce, menâsık 13.
[149] bk. es-Sa'âtî, el-Fethü'r-Rabbânî, XI. 110.
[150] bk. Tahâvî, Şerh-u Me'ânil-Asâr, II, 119.
[151] bk. es-Sa'âtî, el-Fehu'r-Rabbâtı , XI, 110.
[152] Ahmed b. Hanbel, II, 11.
[153] Şevkânî, NeylıTI-evtar, IV, 332.
[154] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 6/450-452.
[155] Tırmizî, hac 17. Ahmed b. Hanbel, I- 343.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 6/453.
[156] Tercümatu'l-Kâmus III, 24.
[157] bk. et-Tahâvî, Şerhu Me'âni'I-asâr II, 119.
[158] es-Sa'âtî,, el-Fethur'r-Rabbânî, XI, 111.
[159] el-Mubârekfûrî, Tuhfetu'l-ahve/î, III, 571; es-Subkî, el-Menhel, XI, 275.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 6/453-454.
[160] Ibn Mâce menâsık 49.
[161] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 6/455.
[162] A. Davudoğlu, Sahih-i Müslim Tercüme ve Şerhi, VI, 292.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 6/455-456.
[163] Beyhakî, es-Sunenu'l-kubrâ, V, 173.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 6/456-457.
[164] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 6/457.
[165] Müslim, hac 109-110; İbn Mâce, menasîk 12, 26; Nesâî, tahare 136; hayz 24 menasİk 57; Dârimî, menasik 11; Muvatta, hac 1, 2; Ahmed b. Hanbel IV, 169.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 6/457-458.
[166] A. Davudoğlu, Sahih-i Müslim Tercüme ve Şerhi, VI, 384.
[167] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 6/458.
[168] Buhârî, hayz 7; îdeyn 20; hac 81, 98; Tirmizî, hac 98; İbn Mâce, menâsik 12, 36; Ahmed b. Hanbel, VI, 138.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 6/458-459.

[169] Tirmızî, hac 112.
[170] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 6/459-461.
[171] Buhârî, hac 18, 143, libâs 73, 74, 79, 81; Müslim, hac 31, 32, 33, 34, 35, 36, 37, 38, 46, 49; Tırmizî, hac 77; Nesâî, menâsîk 41, 42, 97; Ibn Mâce, menâsik 18, 80; Dârimî, menâsik 10; Muvaltâ', hac 19; Ahmed b. Hanbel, VI, 39, 98, 108, 130, 162, 175, 181, 186, 192, 200, 207, 209, 214, 237, 238, 244, 245, 254, 257.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 6/461-462.
[172] Nesâî, menasîk 41.
[173] Müslim, hac 37.
[174] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 6/462-463.
[175] Bezlu'l-mechud, VIII, 334.
[176] A. Davudoğlu Sabih-i Müslim Tercüme ve Şerhi, VI, 318.
[177] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 6/463-464.
[178] Müslim, hac 45; Nesâî, Menâsik 41, Ahmed b. Hanbel, VI, 38, 245.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 6/464.
[179] Buharı, hac 17; Müslim, hac 9, 10 Nesâî, menâsik 44; Ahmed b. Hanbel, IV, 224.
[180] Buhârî, gusl 14.
[181] Buharî, gusl 12.
[182] Nesâî, menâsik 43.
[183] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 6/464-467.
[184] Buhârî, hac 19; Müslim, hac 21; Nesâî, menâsik 40; İbn Mâce, Menâsik 72; Ahmed b. Hanbel, II, 121, 131.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 6/467.
[185] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 6/468.
[186] Beyhaki, es-Sünenü'I-kübrâ, V, 36.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 6/468-469.
[187] Tirmizî, tefsir 3.
[188] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 6/469.
[189] ibn Mâce, menâsik 98.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 6/469-470.
[190] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 6/470-471.
[191] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 6/471.
[192] Ibn Mâce edâhî 5.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 6/471.
[193] et -Talâk (65), 2.
[194] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 6/471-472.
[195] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 6/472.
[196] Ibn Mâce, edâhî 5.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 6/473.
[197] Müslim, hac 356.
[198] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 6/473-474.
[199] el-Bakara (2), 196.
[200] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 6/474.
[201] Buhârî, hac 106, 108; megâzî 35; Müslim, hac 205, 362; Tirmizî, hac 65; Nesâî, hac 63, 68; İbn Mâce, menâsik 96; Dârimî, menâsik 68; Ahmed b. Hanbel, I, 216, 254, 280, 339, 344, 347, 376; IV-345, 346.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 6/474-475.
[202] Nesâî, menâsîk 56.
[203] Şevkânî, Neylu'l-evtâr, V, 112.
[204] Şevkânî, Neylu'l-evtâr, V, 113.
[205] el-Mâ'ide (5) 97.
[206] Şevkânî, Neylü'l-evtâr, V, 112.
[207] el-Mubârekfûrî, Tuhfetü'l-ahvezî, III, 649, 650.
[208] Fethu'l-kadir II, 326.
[209] Müslim, hac 214.
[210] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 6/475-477.
[211] Bedâiu'l-minen II, 79.
[212] Zeylaî, Nasbu'r-râye, 111, 116.
[213] Zurkanî, Şerh-ül-Muvatta', 111, 158; Muvatta', hac 145.
[214] Bedâi-ul-minen, II, 80.
[215] Ibnu'l-Humâm, Felhu'l-Kadîr, II, 213.
[216] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 6/477-478.
[217] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 6/478.
[218] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 6/478-479.
[219] Buhârî, hac 110; Müslim, hac 1321; Nesâî, menâsik 62.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 6/479.
[220] et-Takrîb, s.9.
[221] bk. Müslim, mukaddime 6. bab.
[222] Muslini, fedâilu's-sahâbe 210.

[223] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 6/479-480.
[224] Buhârî, hac 110; Müslim, hac 367; Nesâî, menâsik 69; İbn Mâce, menâsik 95.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 6/480.
[225] bk. Aynî, Umdet-u'1-Karî, IX, 42.
[226] Tirmizî, hacc 69.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 6/480-482.
[227] Ahmed b. Hanbel, II, 145; Beyhakî, es-Sünenu'1-kûbrâ, V, 241.
[228] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 6/483.
[229] İbn Kudâme, el-muğnî, III, 534.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 6/484-485.
[230] Buhârî, hac 106, 111; vekâle 14; Müslim, hac 362, 364, 366, 369; Nesâî menasik 66, 68; Ahmed b. Hanbel, VI, 78, 224, 238.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 6/485.
[231] Buhârî, hac 109.
[232] es-Sâ'âti, el-Fethü'r-Rabbânî, XIII, 331; Mecmeü'z-zevâid, III, 227.
[233] Mecmeü'z-aevâid, III, 227.
[234] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 6/485-487.
[235] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 6/487.
[236] Buhârî, hac 106, 111, vekâle, 114; Müslim, hac 362, 364, 366, 369; Nesâî, menâsik 66, 68, Ahmed b. Hanbel, VI, 78, 324, 238.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 6/487-488.
[237] Buhârî, hac 66, 68, vekâle 114; Müslim, hac 362, 364, 366, 369, Neasâî, menâsik 66, 68, Ahmed b. Hanbel, VI, 78, 324, 238.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 6/488.
[238] Me'âlimu's-Sunen, II, 366.
[239] Bezlu'l-mechûd, 351.
[240] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 6/488-489.
[241] Buhârî, hac 103, 1)2; edeb 95; Müslim, hac 371, 372, Tirifircî, hac 72; Nesâî, hac 73, 74; Muvatta', hac 144; Ahmed b. Hanbel, III, 99.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 6/490.
[242] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 6/490-491.
[243] A. Davudoğlu, Sahih-i Müslim Terceme ve Şerhi, VII, 33, 36.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 6/491-492.
[244] Müslim, hac 375; Nesâî, menâsîk 76.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 6/492-493.
[245] es-Sa'âtî, el-Fethu'r-rabbânî, XIII, 42.
[246] Beyhakî, es-Sünenü't-kübrâ, V, 236.
[247] İbn Kudâme, el-Muğnî, III, 540.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 6/493-495.
[248] Tirmizî, hac 71; İbn Mâce, menâsik 101; Müslim, hac 377, 378; Dârimî, menâsik 66; Muvatta', hac 148; Ahmed b. Hanbel, IV, 64, 187, 225, 334; V, 377.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 6/495.
[249] Aliyyu'l-Kârî, Mirkâtü'l-Mefâtih, III, 234.
[250] el-Mubârekfûrî, Tuhfetu'l-ahvezî, III, 606.
[251] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 6/495-496.
[252] Müslim, hac 374, 378; İbn Mâce, menâsik 101; Ahmed b. Hanbel, I, 217, 279; IV, 64, 225, 238; V, 377.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 6/497-498.
[253] bk. Müslim, hac 377.
[254] Müslim, hac 378. Aynı cümlenin diğer rivayetleri için bk. İbn Mâce, menâsîk 101; es-Sâ'âtî, el-Fethu'r-rabbânî, XIII, 49.
[255] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 6/498.
[256] Zürkânî, Şerh u'l-Mu vatta', II, 229.
[257] Aynı yer.
[258] el-Hacc (22), 36.
[259] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 6/499-501.
[260] Beyhâki, es-Sünenü'1-Kübrâ, V, 238.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 6/501.
[261] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 6/502.
[262] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 6/502.
[263] Beyhâkî es-Sünenu'l-kübrâ, V, 237.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 6/502-503.
[264] Şevkânî Neylu'l-evtâr, V, 222.
[265] Müslim, cum'a 17.
[266] Avnü'l-Ma'bûd, V, 186.
[267] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 6/503-504.
[268] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 6/504.
[269] Beyhakî, es-Sünenü'l-kübrâ, V, 238.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 6/505.
[270] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 6/505.
[271] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 6/506.
[272] Beyhâkî, es-Sünenü'1-kübrâ, V, 237.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/7.

[273] el-Hac, (22), 36.
[274] Buhârî, hac 118.
[275] el-Hac (22), 36.
[276] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/7-8.
[277] Nevevî, Şerhu'l-Miislim, IX, 69.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/9.
[278] Buhârî, hac 106; Müslim, hac 358; Ahmed b. Hanbel, VI, 3.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/9.
[279] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/9.
[280] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/9-10.
[281] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/10.
[282] bk. 1766 no'lu hadis.
[283] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/10-11.
[284] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/11.
[285] Ahmed b. Hanbel, I, 260; Beyhakî, es-Sünenu'1-kübrâ, V, 37.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/12-13.
[286] Nesâî, menâsik 55.
[287] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/13-14.
[288] Nesâî, menâsik 56, el-Mübârekfûrî, Tuhfetu'l-ahvezî, II, 81.
[289] Buhârî, hac 28; Müslim, hac 28.
[290] Müslim, hac 27.
[291] Buhârî, hac 24.
[292] Nevevî, Şerhu Müslim, VIII, 94.
[293] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/14-15.
[294] Müslim, hac 23, 24; Tirmizî, hac 8; Nesâî, menâsik 56; Muvatta', hac 30. Ahmed b. Hanbel, II, 66, 154; Beyhakî, es-Sünenü'l-kübrâ, V, 38.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/15.
[295] bk. Tahâvî, Şerhu Meâni'1-Âsâr, II, 123.
[296] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/15-16.
[297] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/16.
[298] Müslim, hac 25, 27; Beyhakî, es-Sünnenuıl- kübrâ, V, 37.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/16-17.
[299] Tİrmizî, hac 35; ayrıca bk. Buharî hac 59; Müslim, hac 247.
[300] el-Ahzâb (33) 33.
[301] el-Fethu'r-Rabbânî, XII, 41.
[302] Muvatta', 3ıac 114; Zürkânî, Şerhu'1-Mu vatta III, 128.
[303] bk. K. Miras, Tecrid Tercemesİ, VI, 48, 56 (1. baskı).
[304] Ka'be ve Mekke Tarihi, s. 194.
[305] bk. Tecrid Tereemesi, VI, 56, 61.
[306] Tirmizî, hac 35.
[307] İtbn Hacer, Fethu'1-Bârî, IV, 219.
[308] Buhârî, hac 42.
[309] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/17-20.
[310] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/20-21.
[311] Buhâri, hac 24; Nesâî, menâsik 56.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/21.
[312] Nesaî, menâsîk 56.
[313] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/21-22.
[314] Nesâî, menasik 54; Ahmed b. Hanbel, I, 260. II, 18, 36, III, 320, 378.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/22.
[315] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/22.
[316] Beyhakî, es-Sünenü'1-kübrâ, V, 38.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/22-23.
[317] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/23.
[318] Müslim, hac 104, 108; Tirmizî, hac 95; Nesâî, menâsik 60; İbn Mâce, menâsîk 24; Dârimi, menâsik 15; Ahmed b. Hanbel, I, 337, 356; VI, 164, 202.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/24.
[319] Buhârî, nikâh 15; Müslim, hac 104.
[320] bk. Müslim, hac 104.
[321] Beyhakî, es-Sünenu'l-kübrâ, V, 221.
[322] Tirmizî, hac 97.
[323] Buhârî, muhsar 2; Beyhakî, es-Sünenu'l-kübrâ, V, 223.
[324] el-Bakara (2) 196.
[325] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/24-26.
[326] Müslim, hac 122; Tirmizî, hac 10; tbn Mâce, menâsik 37; Nesâî, menâsik 48.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/26-27.
[327] Ayrıntılı bilgi için bk. Bilmen, Büyük İslâm İlmihali, s. 366.
[328] Bu hadisler için bk. Müslim, hac 122; es-Sa'âti, el-Fethu'r-rabbânî, XI, 146.

[329] Tahâvî, Şerhu Me'ânî'1-Âsâr, II, 155.
[330] Sünen-ün Nesâî ve Hâşiyetü'l-İmâmi's-Sindî, V, 146.
[331] Bk. Zafer Ahmedj'laü's-Sünen, X, 244, 245.
[332] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/27-28.
[333] Buhârî, hayz 15, 16, hac 31, umre 5, 7, meğazi 77; Müslim, hac 111, 113, 115; Nesâî, tahâre 15, menâsik 85; İbn Mâce, tahâre 124, menâsik 48; Muvatta hac 222; Ahmed b. Hanbel, VI, 164, 177, 191, 246.
[334] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/28-30.
[335] Aynî, Umdetu'l-kârî, IX, 184.
[336] Aynî, Umdetu'1-Kârî, IX, 196.
[337] Buharî, hac 34.
[338] Aynî, Umdetu'1-Kârî, IX, 196.
[339] Müslim, hac 117.
[340] Müslim, hac 117.
[341] Müslim, hac 356, 357.
[342] bk. 2013 numaralı hadis.
[343] Müslim, hac 120.
[344] Müslim, hac 133.
[345] Davudoğlu, Sahilı-i Müslim Tercüme ve Şerhi, VI, 390; Tahâvî, Şerhu Meâni'1-Âsâr,II, 155.
[346] Müslim, hac 136; Ebû Dâvûd 1785 no'lu hadis.
[347] Müslim, hac 132.
[348] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/30-35.
[349] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/35.
[350] Buhârî, hac 31; MüsJim, hac 118; Nesâî, menâsik 53.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/35-36.
[351] Müslim, hac 125.
[352] 1782-1783 no'lu hadisler.
[353] Buhârî, umre 5.
[354] Buhârî, hac 34; İbn Hacer, fethu'1-Bârî, IV, 165, 166; Ebû Dâvûd, 1781 no'lu hadis.
[355] bk. Tahâvî, Şerhu Meâni'l-Âsar, II, 154, 155.
[356] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/36-38.
[357] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/38.
[358] Buhârî, hac 31; Müslim, hac 118; Nesâî, menâsik 53
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/38.
[359] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/38.
[360] Buharı, hac 31; Müslim, hac 111, 118; Nesâî, menâsik 53.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/38-40.
[361] bk. 1779 No'Iu hadisin açıklaması.
[362] Buhârî, hac 77.
[363] Emin Mahmud Hatlâb Tekmiletu'l-Menhel, 1, 51.
[364] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/40-42.
[365] Müslim, hac 157.
[366] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/42-43.
[367] Buhârî, hac 31; Müslim, hac İli, 144; Nesâî, menâsik 53, 77.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/43-44.
[368] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/44-45.
[369] Nesâî, menâsik 77.
[370] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/45.
[371] Buhârî, hac 34; Müslim, hac 111, 134; Nesâî, menâsik 77.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/46.
[372] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/46.
[373] Buhârî, umre 6.
[374] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/47.
[375] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/47.
[376] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/47-48.
[377] Müslim, hac 136; Nesâî, menâsik 58; Ahmed b. Hanbel, III 394; Beyhakî, es-Sünenü'l-kiibrâ, IV, 347.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/48-49.
[378] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/49.
[379] Zeylaî, Nasbu'r-Raye, III, 110.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/49-50.
[380] Müslim, hac 137.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/50.
[381] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/50.
[382] Buhârî, umre 6; Müslim, hac 141; Nesâî, menâsik 77.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/51.
[383] Buhârî, hac 34; Müslim, hac 143.
[384] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/51-53.

[385] Buhârî, hac 35; Müslim, hac 141.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/53.
[386] Bu te'villeri görmek için bk. Bezlu'l-Mechüd, VIII, 399-400.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/53-54.
[387] Buhârî, hac 81; umre 6; şirk 15; temennî 3; İ'tisâm 27; Müslim, hac 130, 141; Nesâî menâsik 46, 49, 77; İbn Mâce, cenaiz 9; menâsık 84; Dârimî, menâsik 34; Ahmed b. Hanbel, I, 253, 259; III, 148, 246, 305, 317, 320, 364, 366; VI, 175, 247, 267.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/54-55.
[388] Buhârî, hac 2; Nesâî, menâsik 52.
[389] Şevkânî, Neylu'l-Evtâr, IV, 358.
[390] Aynı yer.
[391] Aynî, Umdetu'1-Kârî, IX, 185.
[392] Bezlu’l-mechûd, VIII, 402; Kâsânı,Bedâi'us-Sanâi, II, 163.
[393] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/55-56.
[394] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/56-57.
[395] Müslim, hac 203; Nesâî, menâsik 77; Dârimî, menâsik 38; Ahmed b. Hanbel, I, 236, 253, 259, 261, 290, 341.
[396] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/57.
[397] es-Sa'âtî, el-Fethu’r-Rabbânî,XII, 60, 61, 96.
[398] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/57-58.
[399] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/58.
[400] es-Sa'âti, el-Fethu'r-rabbânî, XII, 97.
[401] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/58-59.
[402] el-Hac (22), 33.
[403] Müslim, hac, 208.
[404] Nevevî, Şerhu Müslim, VIII, 230.
[405] Davudoğlu, Sahîh-i Müslim Tercüme ve Şerhi, VI, 499.
[406] es-Sâ'âti, el-Fethü'r-Rabbânî, XII, 97.
[407] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/59-60.
[408] es-Sâ'âti, el-Fethu'r-rabbânî, XI, 144.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/61.
[409] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/61.
[410] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/62.
[411] Beyhakî, es-Sünenü'l-kübrâ, V, 19-20.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/62.
[412] el-Bakara (2), 196.
[413] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/62-63.
[414] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/63.
[415] bk. 1789 numaralı hadis.
[416] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/63-65.
[417] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/65.
[418] Buhârî, hac 34; Müslim, hac 185, 214, 215; Tirmizî, hac 11; Nesâî, hac 49; İbn Mâce, menâsik 14, 38; Muvattâ, hac 40; Dârİmî, menâsik 78; Ahmed b. Hanbel, I, 136; II, 53; III, 99, 485.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/65-66.
[419] Nesâî, menâsik 49; Müslim, hac 185.
[420] Nesâî, menâsik 49;.Müslim, hac 186.
[421] Müslim, hac 167; es-Sâ'âti, el-Fethu'r-Rabbânî, XI, 147.
[422] Aynî, Umdetu’l-Kârî, IX, 175.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/66-68.
[423] Buhârî, hac 24; Beyhakî, es-Sünenü'1-kübrâ, V, 9.
[424] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/68.
[425] bk. 25. bâb.
[426] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/69-70.
[427] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/70.
[428] Nesâî, menâsik 46, 52; Beyhakî, es-Sünenü'l-kübrâ, V, 15.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/70-71.
[429] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/71-72.
[430] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/72.
[431] Nesâî, menâsik 49; İbn Mâce, menâsik 38; Ahmed b. Hanbel, I, 14, 25, 34, 37, 53.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/72-73.
[432] Nesâî, menâsik 49; İbn Mâce, menâsik 38; Ahmed b. Hanbel, I, 14, 25, 34, 37, 53.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/73-74.
[433] el-Bakârâ (2), 196.
[434] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/74-75.
[435] el-Enbiyâ (21), 7.
[436] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/75.
[437] Buhârî, hac 16; İbn Mâce, menâsik 40; Ahmed b. Hanbel, I, 24.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/75-76.

[438] Aynî, Umdetu'1-kârî, IX, 148.
[439] Buhârî, i'tisâm 16.
[440] bk. el-Azimabâdî, Avnu'l-ma'bûd, V, 233.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/76-77.
[441] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/77.
[442] Dârimî, menâsik 35.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/77-78.
[443] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/78-79.
[444] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/79.
[445] Buharı, hac 127; Müslim,,hac209, 210; Ahmedb. Hanbel, IV, 96 98-Nesâî menâsik 183.
[446] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/79.
[447] Nevevî, Şerhu Müslim, VIII, 231.
[448] Müslim, hac 164.
[449] Nesâî, menâsik 184.
[450] Nesâî, menâsik 184.
[451] İbn Hacer, Feihu'I-Bârî, III, 368.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/79-80.
[452] Nevevî, Şerhu Müslim, VIII, 231.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/80-81.
[453] Buhârî, hac, 127; Müslim, hac 209, 210; Nesâî, menâsik 183; Ahmed b. Hanbel, IV, 96, 98.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/81.
[454] Müslim, hac 209.
[455] Nesâî, menâsik 50.
[456] es-Sa'âtî, cl-Fethu'r-rabbanî, XI, 157, 158.
[457] İbn Hacer, Feîhu'1-Bârî, III, 366.
[458] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/81-83.
[459] Müslim, hac 196; Nesâî, menâsik 77.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/83.
[460] bk. Tahâvî, Şerhu Meâni'1-Asâr, II, 155.
[461] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/83-84.
[462] Buhârî, hac 104; Nesâî, menâsik 50; Müslim, hac 174.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/84-85.
[463] Nevevî, Şerhu Müslim, VIII, 216, Nesâî, menâsik 49.
[464] Aynî, Umdetu'I-kârî, X, 31.
[465] Bu durumda ona, Hanefî ulemâsına göre yine kurban kesmek vâcib olur.
[466] el-Bakârâ (2), 196.
[467] Buhârî, savm 68.
[468] Darekûtnî, Sünen, II, 186.
[469] Nimet-i İslâm, s. 651.
[470] Nevevî, Şerhu Müslim, VIII, 211.
[471] el-Bakârâ (2), 125.
[472] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/85-92.
[473] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/92.
[474] Buhârî, hac 126, libâs 69; Müslim, hac 176; Nesâî, menâsik 40; İbn Mâce, menâsik 72;Ahmed b. Hanbel VI, 125.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/93.
[475] Nevevî, Şerhü Müslim, VIII, 212.
[476] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/93-94.
[477] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/94.
[478] Concordance bu baba numara vermemiştir.
[479] Müslim, hac 160; Nesâî, menâsik 77; İbn Mâce, menâsik 42.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/94-95.
[480] Nevevî, Şerhti Müslim, VIII, 203.
[481] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/95.
[482] Nesâî, menâsik 77; İbn Mâce, menâsik 41, 42; Dârimî, menâsik 37, Ahmed b. Hanbel, III, 469.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/95-96.
[483] Nesâî, menâsik 77.
[484] Müslim, hac 147.
[485] Nevevî, Şerhu Müslim, VIII, 230.
[486] el-Fethu'r-rabbânî, XII, 105.
[487] Zâdü'1-meâd, 1, 208.
[488] bk. 1905 numaralı hadis.
[489] Nevevî, Şerhu'l-Mühezzeb, VII, 165.
[490] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/96-99.
[491] Buhârî, meğâzî77; hac 1, sayd 24; Müslim, hac 408; Nesâî, menâsik 2, 10, 11, 174; İbn Mâce, menâsik 10; Muvattâ', hac 97; Dârimî, menâsik 4; Ahmed b. Hanbel, I, 212, VI, 429.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/99.

[492] Buhârî, İsti'zân 2.
[493] Nesâî, menâsik 13.
[494] Nesâî, menasik 11.
[495] el-Mubarekfûrî, Tuhfetü'l-ahvezi, II, 113.
[496] Beyhâkî, es-Sünenu'1-Kübrâ, IV, 329.
[497] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/100-101.
[498] Âl-i îmrân (3), 96.
[499] İbn Hazm, el-Muhallâ, VII, 59. (mesele 815).
[500] Buhârî, Cezâu's-Sayd 22.
[501] İbn Hacer, Ffethü'l-Bfirî, IV, 441.
[502] Hattâbî, Meâlimii's-Sünen, II, 171.
[503] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/101-105.
[504] Tirmizî, hac 87; Nesâî, menâsİk 2, 10; Ibn Mâce, menâsik 10; Ahmed b. Hanbel, IV,10, 11, 12.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/105-106.
[505] Beyhakî, es-Sünenü'1-kübrâ, IV, 350.
[506] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/106.
[507] İbn Mâce, menâsik 9.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/106-107.
[508] Dârekutnî, Sünen, II, 268.
[509] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/107.
[510] Aynî, Umdetu'1-kârî, IX, 129.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/107-109.
[511] Buhârî, hac 26; Müslim, hac 19, 22; Tirmizî, hac 13; Nesâî, menâsik 54; Muvatta', hac 28; Dârimî, menâsik 13; Ahmed b. Hanbel, I, 302, 298, II, 3, 79. VI-243.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/109.
[512] İbn Hacer, Fe!hü'l-Bâri, IV, 152.
[513] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/109-110.
[514] el-Fethu'r-Rabbânî, XI, 178.
[515] İrşâdüs-Sârî, 70.
[516] Mubârekfûrî, Tuhfetu'l-ahvezî, II, 74.
[517] Tahâvî, Serhu Meâni'1-âsâr, II, 125; el-Felhu'r-rabbânî, XI, 177; Mecmeu'z-zevâid, III, 223;'Beyhakî, es-Sünenü'1-kübrâ, V, 45.
[518] Beyhakî, es-Sünenü'I-kübrâ, V, 45; Hâkim, Müstedrek, I, 465.
[519] Mecmeü'z-zevâ'id, III, 223.
[520] Dârekutnî, Sünen, II, 225. İbn Mâce, menâsik 15; Beyhakî, es-Sünenü'1-kübrâ V, 45.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/110-112.
[521] İbn Mâce, menâsik 5; Ahmed b. Hanbel, III, 320.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/113.
[522] İbn-Mâce, menâsik 16.
[523] Aynî, Umdetü'l-Kârî IX, 171.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/113-114.
[524] Tirmizî, hac 15; îbn Mâce, menâsik 16; Dârimî, menâsik 14; Muvalta', hac 34; Nesâî, menâsik 35; Ahmed b. Hanbel, IV, 55, 56.
[525] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/114.
[526] el-Fetha'r-Rabbânî, XI, 180; Hakim Müstedrek, I, 450.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/115.
[527] Âl-i İmrân (3), 97.
[528] Müslim, hac 310; Nevevî, Şerhıı Müslim, IX, 44.
[529] Mecmeu’z-zevâid, III, 224.
[530] bk. Zürkânî, Şerhu'l-muvatta, III, 46.
[531] Aynî, Umdetü'1-Kârî, IX, 171.
[532] Beyhâkî, es-Sünenü'1-kübrâ, V, 46.
[533] Aynî, Umdetu'1-Kârî, IX, 171.
[534] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/115-117.
[535] Buhârî, hac 101; Müslim, Hac 267; Nesâî, menâsik 229; İbn Mâce, menâsik 69; Tirmizî, hac 78.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/117-118.
[536] M. Zihnî Efendi, Nimet-i İslâm, s. 623.
[537] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/118.
[538] Mübârekfûrî, Tuhfetu'l-ahvezî, II, 110.
[539] bk. Beyhâkî, es-Sünenü'1-Kübrâ, V, 137.
[540] bk. İbn Hacer, Fethu'1-Bâri, III, 338.
[541] Zürkânî, Şerhül-Muvatta', III, 56.
[542] bk. Aynı yer.
[543] bk. Beyhâki, es-Sünenü'l-Kübrâ, V, 137.
[544] bk. İbn Hacer, Telhîsü'l-Hâbîr, s. 218.
[545] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/118-120.
[546] Müslim, hac 272, 275.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/120.

[547] bk. M. Zihni Efendi, Nimet-i İslâm, s. 637.
[548] bk. Muvatta', hac 43; Buhârî, hac 86; Müslim, hac;274.
[549] el-Fethu'r-rabbânî, XI, 182.
[550] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/120-121.
[551] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/121.
[552] Tirmizî, hac 79.
[553] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/121-122.
[554] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/122.
[555] Mubârekfûrî, Tuhfetü'l-ahvezî, III, 665.
[556] bk. Zürkânî, Şerhü'l-Muvatta', III, 57.
[557] Beyhâkî, es-Sünenü'l-kiibrâ, V, 104.
[558] bk. Aynı yer. ,
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/122-123.
[559] İbn Mâce, menâsik 21; Ahmed b. Hanbel, VI, 344; Beyhakî, es-Sünnenu'1-kübrâ, V,68.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/123-124.
[560] el-Bakârâ (2), 197.
[561] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/124-125.
[562] Buhârî, Umre 10; Cezâu's-Sayd 19, nikâh 54, 56, menâkıbu'l-ensâr 3; Müslim, hac 6, 7, 10; Nesâî, menâsik 50, ziynet 34; Ahmed b. Hanbel, III, 165; IV, 224, VI, 339.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/125-126.
[563] bk. Tahâvî, Şerhu Meâni'1-Âsâr, II, 126.
[564] Müslim, hac 10.
[565] bk. İbn Hacer, Fethu'1-Bârî, IV, 137, 138.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/126-127.
[566] Hattâbî, Meâlimu's-Sünen, II, 175.
[567] Beyhâkî, es-Sünenu'1-kübrâ, V, 57.
[568] Tahâvî, Şerhu Meâm'1-Âsâr, II, 133.
[569] Müslim, hac 31.
[570] Müslim, hac 45; Nesâî, menâsik 41; Ahmed b. Hanbel, VI, 38, 245.
[571] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/127-129.
[572] Beyhakî, es-Sünenü'l-kübrâ, V, 57.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/129.
[573] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/129.
[574] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/129.
[575] Beyhaki, es-Sünenül-kübrâ, V, 57.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/130.
[576] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/130.
[577] Buhârî, hac 17; Müslim hac 16, 10; Tirmizî hac 20; Nesâî, menâsik 44.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/130.
[578] bk. Müslim, hac 9: Şerhti Meâni'1-Âsâr, II, 126.
[579] Nesâî, menâsik 44.
[580] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/131.

31. İhramlının Giyebileceği Şeyler

1823. ...İbn Ömer'den; demiştir ki: Bir adam Resûlullah (s.a.)'e; -İhramlı (bir kimse) elbiselerden hangilerini (giymeyi) terkeder? diye sordu. (Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellemde);
"Gömlek, bornoz, don, sarık, alaçehre veya safran çiçeğiyle boyanmış elbise ve mest giyemez. Ancak (dikişsiz) ayakkabı bulamayan kimse müstesnadır. Kim (dikişsiz) ayakkabı bulamazsa mest giysin(Ama) onları topuklardan aşağı olacak şekilde kessin,"[1] buyurdu.[2]

Açıklama

Resûl-i Ekrem'e bu soruyu soran zatın kim olduğu hak-kında kaynaklar bir bilgi vermiyor. Hadisin zahirinden sözü geçen zatın bu soruyu daha ihrama girmeden önce sorduğu anlaşılıyor. Nitekim İbn Ömer'in rivayet ettiği şu hadis-i şerif de bu ihtimali te'yid etmektedir: Adamın biri Resûhıllah (s.a.)'e. yüksek sesle:
"İhrama girdiğimiz zaman ne giyelim? diye sordu...[3] Beyhâkî'nin rivayet ettiği şu hadisten de bu sorunun Peygamber (s.a.)'in mescidinde sorulduğu anlaşılıyor: Adamın biri.şu yüksek makamda -yani mescidin giriş yerinde- Resûlullah (s.a.)'e hitaben;
"Ya Resûlullah, ihramlı kimse hangi elbiseleri giyebilir? dedi. (Resûlullah sallallahu aleyhi ve selem);
"Don giyemez" diye cevap,verdi.[4] Bu hadis-i şerifle İbn Abbâs'ın rivayet etmiş olduğu: Peygamber (s.a.) bize Arafat'ta bir hutbe irâd etti de: "Kim eteklik bulamazsa, don giyinsin" buyurdu.[5] anlamındaki hadis-i şerif

arasında bir çelişki yoktur. Çünkü bu hâdisenin iki kere tekerrür etmiş olması mümkündür. İbn Hacer'in beyânına göre, İbn Ömer hadisinin soru soran bir zata cevap mâhiyetinde oluşu, İbn Abbâs hadisinin ise, herhangi bir soruya cevap vermek maksadı taşımaksızın bu mevzuyu açarak söze başlamış olması da bu ihtimali kuvvetlendirmektedir. [6]
Metinde geçen, "İhramlı bir kimse elbiselerden hangilerini (giymeyi) terkeder?" cümlesi, değişik şekillerde rivayet edilmiştir. Ebû Davud'un bu rivayeti şâz bir rivayettir. Bu rivayetler içerisinde tercih edilen (mahfuz olan) rivayet Buhârî ile Beyhâkî'nin Mâlik vasıtasıyla Nâfi'den naklettikleri, "ihramlı bir kimse elbiselerden (hangisini) giyebilir?" diye başlayan rivayettir. Çünkü bu rivayette ihtilâf yoktur.[7] Ulemânın beyanına göre, hadis-i.şerif Peygamber (s.a.)'in bedi ve veciz sözlerinden biridir. Çünkü kendisine hacca niyet eden bir kimsenin neler giyebileceği sorulmuş, cevaben "filân ve filân şeyleri giymeyiniz" buyurmuştur. Bu suretle cevaptan, hadisde zikri geçen şeylerin giyilemeyeceği, onlardan maada her şeyin giyilebileceği anlaşılmıştır.
Giyilmeyecek şeylerin tasrîh buyurulması evlâdır. Çünkü bunlar mahduttur. Giyilecek şeyler ise, çok olup teker teker sayılması zordur. Nevevî diyor ki: "Ulemâ bu hadiste geçen şeylerin ihram halinde giyilemeyeceğinde ittifak etmişlerdir. Resûlullah (s.a.) gömlek ve don ile onlara benzer dikişli ve bedeni sımsıkı saran herşeyin giyilemeyeceğine işaret buyurduğu gibi, kavuk ve bornoz ile dikişli veya dikişsiz başı örten her şeye hatta sargıya dahi dikkat çekmiştir. Sargıya ihtiyacı olan hacı, onu sarar, fakat fidye vermesi icab eder.
Mestlerle ayakları örten her şeyin ihram halinde giyilmesinin yasak olduğunu ifade buyurmuştur. Bütün bunlar erkeklere mahsustur. Kadına gelince: Dikişli veya dikişsiz her şeyle, -yüzünden maada- bütün bedenini örtmesi mubahtır. Fakat ne ile olursa olsun, yüzünü örtmesi haramdır. Ellerini eldivenle örtmesi ulemâ arasında ihtilaflıdır. Şafiî'nin bu hususta iki kavli vardır. Esah olan kavline göre ihramlı bir kadının eldiven giymesi haramdır.
Resûlullah (s.a.) alaçehre ve safranı zikretmekle bu türden şeylere, yani güzel koku sürünmeye işaret buyurmuştur. İhram halinde erkek ve kadın bütün hacılara her nevi koku sürünmek haramdır. Lâkin meyve ve çiçek gibi şeyleri koklamak haram değildir. Zira bu gibi şeyler kokulanmak maksadıyla kullanılmazlar. Ulemânın beyânına göre hacca niyet eden kimseye zikri geçen şeylerin haram kılınması onu refah halinden uzaklaştırmak, huşu ve mezellet sıfatıyla vasıflandırmak içindir.
Hacı bütün hacc müddetince ihramlı olduğunu hatırlayacak bu suretle daha ziyâde zikir ve ibâdetle meşgul olacak kendini murâkebe edecek, ibâdetini koruyacak, haram olan şeylerden sakınacak ihram elbisesiyle ölümü, kefeni ve kıyamet gününde insanların yalınayak baş açık huzur-u ilâhiye çıkacaklarım hatırlayacaktır.
Koku sürmenin ve kadınlara yaklaşmanın haram kılınmasındaki hikmet, dünya ziynetleriyle dünya lezzetlerinden ve refahdan uzak kalarak bütün düşüncesini uhrevî maksatlara tahsis etmektir.
Vers: Yalnızca Yemen'de yetişen sarı oir çiçektir. Elbise boyamakta kullanılır. Safran dahî sarı bir çiçektir. Arap memleketlerinde yetişmez. cümlesindeki "lâ" kelimesi nâfiye ve nahiye olabilir. Nâfiye olduğu takdirde dahil olduğu fiil-i muzârî' merfû', nahiye olduğuna göre mecnûm okunur.[8]

Bazı Hükümler

1. Hacca niyet eden kimsenin dıkışh elbise, serpuş, eldiven ve dikişli ayakkabı giymesi haramdır.
Niyet ederken üzerinde bu gibi elbise bulunanlar onları çıkarırlar. Bazıları elbiseyi yırtarak çıkarmak icâb ettiğine kaail olmuşlarsa da Cum-hûr'a göre yırtmadan başından çıkarmak caizdir.
İmam A'zam, İmam Mâlik ve İmam Şafiî'nin mezhebleri de budur. Gömleği giymeden sarınmak caizdir.
2. Mest giymenin caiz olması için konçlarının kesilmesi şarttır. Yalnız İmam Ahmed'e göre kesmeden de giyilebilir.
Atâ'dan da böyle bir görüş rivayet olunmuştur.
3. Bazıları İbn Ömer (r.a.) hadisinin mensûh olduğunu iddia etmişlerdir.
4. İbnü'l-Cevzî ile diğer bir takım ulemâ İbn Ömer hadisinin mefkûf mu, yoksa merfû mu olduğunda ihtilâf etmişlerdir. Maavfiafih hadis ulemâsı bu hadisin merfû olduğunu söylemiş, mevkuf rivayetinin şâzz olduğunu bildirmişlerdir.
5. Safran ve vers gibi şeylerle boyanmış elbise giymek hadisin zahirine göre mutlak surette memnû'dur.
Rivayete nazaran İmam Mâlik'e, koku sürülmüş, fakat rüzgâr sebebiyle kokudan eser kalmamış elbisenin hükmü sorulmuş, Hz. İmam: "Safran veya vers ile boyanmamışsa bunda bir beis yoktur. Mekruh olan boyayı içmiş elbise giymektir" demiştir.
İmam Şafiî'ye göre, elbise ıslandığı vakit koku salacak şekilde boyanmışsa giyilmesi caiz değildir. Yalnız rengi kalan elbise hakkında İmamü'l-Haremeyn iki kavil rivayet etmiştir.
Şâfiîler'den Râfiî', "Sahih olan kavle göre yalnız renk muteber değildir" diyor.

Hanefiler'e göre yıkandıktan sonra silkmekle rengi dağılmayan elbiseyi ihramda giymekte beis yoktur. Bu görüş, Said b. Cübeyr, Atâ b. Ebî Rabâh, Hasan el-Basrî, Tavus, Katâde, İbrahim en-Nehâî, Sevrî; İmam Ahnıed, İshâk ve" Ebû Sevr'den de nakledilmiştir.
Bazılarına göre elbiseyi yıkayıp sildikten sonra dikkat edilecek cihet, koku salmamasıdır. Muteber olan görüş de budur.
Elbisenin yıkandıktan sonra boyası yayılmasa bile kokusu çıkmamışsa giyilmesi yasaktır. Çünkü kokması, koku veren şeyin orada kaldığına delildir.
6. Hacca gitmeyen kimseler safran vs. ile boyanmış elbise giyebilirler. Çünkü Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) hadisdeki beyanâtım ihramlı kimsenin ne giyebileceği suâline cevap olarak ifâde buyurmuştur. Binaenaleyh ihrama girmeyenler mezkûr eşyayı giyebilirler. Aynî diyor ki: "Üstadımız Zeynüddîn, vers'in koku sayılıp sayılmadığı hususunda ulemânın ihtilaf ettiğini söylemiştir.
Îbnü'l-Arabî'ye göre vers (alaçehre) koku değildir. îbnü'I-Arabî: "Vers koku olmasa da onun güzel bir kokusu vardır. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) bununla halis kokudan ve kokuya benzer şeylerden kaçınılmasını anlatmak istemiştir" demiştir.
Râfiî; "söylenildiğine göre alaçehre Yemen'in en güzel kokularmdanmış" demektedir.
Nevevî'nin sözü dahi alaçehrenin koku sayıldığım andırıyor![9]

1824. ...Önceki hadisin manasını İbn Ömer Peygamber (s.a.)'den rivayet etmiştir.[10]

Açıklama

Bilindiği gibi bir önceki hadis-i şerifi ez-Zührî, Salim'den, Salim,İbn Ömer'den, İbn Ömer de Hz.Peygamberden rivayet etmişti. Sözü geçen hadisi aynı lâfızlarla olmamakla beraber mânâ olarak İmâm Mâlik de rivayet etmiştir. İmam Mâlik'in rivayeti Hz. Peygambere Nâfi ve İbn Ömer vasıtasıyla erişmektedir.[11] Ve şu mânâya gelen lâfızlardan ibarettir: "Bir adam;
Yâ Resûlullah, ihramlı bir kimse elbiselerden hangisini giyemez? diye sordu da Rasûlullah sallallahu aleyhi ve sellem;
"Gömlek, sarık, don,.bornoz, mest giyemez. Ancak (dikişsiz) ayakkabı bulamayan kimse müstesnadır. Kim (dikişsiz) ayakkabı bulamazsa mest giysin. (Ama) onları topuktan aşağı kessin. Safran veya alaçehre sürülmüş elbiselerden birini de giymeyin” buyurdu.[12] Bu hadisin diğer kaynaklarını ve şerhini görmek için bir önceki hadisle ilgili açıklamalara bakılabilir.[13]

1825. ...İbn Ömer vasıtasıyla Peygamber (s.a.)'den (iki numara) önceki hadisin manası rivayet edilmiştir. Ancak (Nâfi bu rivayetine) şunları ilâve etmiştir: "İhramlı kadın yüzünü örtemez ve eldiven giyemez."[14]
Ebû Dâvûd dedi ki:
1. Şu (bir önceki) hadisi (aynen) el-Leys'in rivayet ettiği gibi, Mûsâ vasıtasıyla Nâfi'den (merfû olarak) Hatim b. İsmail ile Yahya b. Eyyûb de rivayet etti:
2. Bu hadisi Musa b. Târik da, Mûsâ b. Ukbe vasıtasıyla mevkuf olarak İbn Ömer'den rivayet etti.
3. Bu hadisi aynı şekilde (İbn Ömer'den) mevkuf olarak Ubey-dullah b. Ömer ile Mâlik ve Eyyûb de rivayet etmiş(ler)dir.
4. İbrahim b. Saîd el-Medînî de (bu hadisi) Nâfi' ve İbn Ömer vasıtasıyla Peygamber (s.a.) den (merfû' olarak ve şu manaya gelen lâfızlarla rivayet etti:) "İhramlı bir kadın yüzünü örtemez ve eldiven takınamaz."
5. Ebû Dâvûd dedi ki: İbrahim b. Saîd el-Medinî, Medine halkından bir râvîdir.Kendisinden (rivayet edilen) fazla bir hadis yoktur.[15]

Açıklama

el-Leys b. Sa'd'in, Nâfi', vasıtasıyla merfû' olarak rivâyet ettiği bu hadis-i şerifin tamamı şu anlama gelmektedir:
Bir adam ayağa kalkarak;
Yâ Rasûlullah, bize ihramlı iken hangi elbiseyi giymemizi emir buyurursunuz? dedi. Rasûlullah (s.a.) de:
"Gömlek, don, sarık, bornoz ve mest giymeyiniz. Ancak bir kimsenin (dikişsiz) ayakkabı bulamaması müstesnadır. (O takdirde o kimse) mest giysin (ama) topukların aşağısından kessin, safran veya alaçehre sürülmüş bir elbiseyi de giymeyiniz. İhramlı bir kadın yüzünü örtemez ve eldiven giyemez" buyurdu.[16]

Görülüyor ki, bu hadis-i şerif daha önce geçen 1825 numaralı Zührî hadisinin aynısıdır. Ancak Onlardan fazla olarak, "ihramlı bir kadın yüzünü örtemez ve eldiven giyemez" cümlesini ihtiva etmektedir.[17]

Bazı Hükümler

1. İhramlı bir kadın yüzünü örtemez. Bu konuda ıcma vardır. Inşaallah ileride 33 numaralı babda bu konuyu daha ayrıntılı bir biçimde yeniden ele alacağız.
2. İhramlı bir kadının eldiven giymesi veya ellerim dikişli bir paçavra ile örtmesi caiz değildir.

Mâlikî ulemâsı ile Hanbelî ulemâsı, İbn Ömer, İshâk, sahih olan görüşüne göre İmâm Şafiî bu görüşte olduğu gibi, Hanefî ulemâsının meşhur olan görüşü de budur. Nitekim, ileride gelecek olan; "Rasûl-i Ekrem'in, ihramlı kadınları eldiven giymekten, yüzlerini örtmekten, alaçehre ve safran sürülmüş elbise giymekten nehyettiğini" ifâde eden 1827 numaralı İbn Ömer hadisi de bu görüşü doğrulamaktadır.
Bu konuda Hattâbî şunları söylüyor: İhramlı bir kadının eldiven takınması konusunda ulemâ ihtilâf etmişlerdir. Ulemânın çoğunluğuna göre ihramlı iken eldiven giyen kadın için herhangi bir ceza lazım gelmez. Bu görüşte olan ilim adamlarına göre, metinde geçen "eldiven" kelimesi, Hz. Peygamberin değil, Hz. ibn Ömer'in sözüdür. İmâm Şafiî'ye göre ise, ihramlı bir kadının ellerini kınalamasında herhangi bir sakınca yoksa da ellerini herhangi bir paçavra ile örtmesi fidye vermesini gerektirir.
Muhammed b. Hasen ve es-Sevrî'ye göre ihramlı bir kadının eldiven giymesi haram değildir. Sahâbe-i kiramdan Hz. Ali ile Hz. Âişe de bu görüştedir. Şafiî ulemâsından Müzem, İmâm Şafiî'nin de bu görüşte olduğunu rivayet etmiştir. İmâm Mâlik'in de bu görüşte olduğuna dâir bir rivayet vardır. Çünkü İbn Ömer (r.a.); "Kadının ihramı sadece yüzünde, erkeğinki ise, başındadır" buyurmuştur. Bu hadisi Dfekutnî ile Beyhakî rivayet ettiler. Bu hadisle ilgili olarak Beyhakî şunları söylemiştir: "Bu^ hadisi ed-Dâreverdi ve başkaları Hz. İbn Ömer'in sözü olarak rivayet ettiler. Dâreverdî bu hadisi Eyyûb b. Muhammed ve Nâfı' kanalıyla İbn Ömer'den merfû bir hadis olarak rivayet etmiştir. Hadisin metni (meâlen) şöyledir: Resûlulİah (s.a.) buyurdu ki:
"-Kadının ihramı sadece yüzündedîr". Dâreverdî bu hadisle ilgili görüşlerini şu şekilde dile getiriyor: "Eyyûb b. Muhammed Ebu'l-Cemei Yahya b. Main ve başkaları tarafından zayıf görülmektedir."[18]
Fakat Beyhakî'ye göre Eyyûb b. Muhammed güvenilir bir râvidir. Ebû Hatim O'nun hakkında “ = zararı yok, iyice" tabirim kullanmış. Zehebî ise, "Zuafâ" isimli eserinde sözü geçen râvi hakkında şunları söylemiştir: "Yahya b. Maîn O'nun zayıf olduğunu söylerken başkaları O'nun güvenilir bir râvi olduğunu ifâde etmişlerdir."
Hanefî ulemâsından el-Kâsânî de eldiven giymek konusundaki görüşlerini şu şekilde dile getiriyor: "Bu konuda bizim için delil "Saîd b. Ebî Vakkas'ın ihramlı kızlarına eldiven giydirdiğine" dâir rivayet edilen hadis-i şeriftir. Çünkü eldiven giymek elleri dikişli bir paçavra ile örtmek demektir. İhramlı

bir kadının ellerini Örtmesinde bir sakınca olmadığı ise, bilinen bir gerçektir. Kadının ihramlı iken ellerini gömleğiyle örtmesinde bir sakınca olmadığına göre başka bir şeyle örtmesin de de bir sakınca olmaması icabeder. Fakat yüz bunun aksinedir. "Kadın ihramlı iken eldiven takamaz," anlamındaki nehye uymanın hükmü menduptur. Bu yasağa uymamanın hükmü haram değildir. Bu mevzuda gelen hadislerin arasını uzlaştırmak ancak hadisin hükmünü bu şekilde anlamakla mümkündür.[19]
1. İhramlı bir kadının eldiven giymesinin caiz olmayacağım savunan ve delil olarak konumuzu teşkil eden hadise dayanan cumhûr-ı ulemâya göre bu hadis Peygamber (s.a.)'e ulaşan merfû' bir hadistir. "Kadının ihramı ancak yüzündedir," anlamındaki İbn Ömer hadisi ise mevkuftur ve zayıftır. Merfû' ve sahih olan bir hadisin karşısında mevkuf ve zayıf olan bir hadise yer yoktur. Ayrıca konumuzu teşkil eden hadis mânâya sözle delâlet ettiği halde İbn Ömer hadisi mefhumuyla delâlet etmektedir. Bu sebeple konumuzu teşkil eden hadis ibn Ömer hadisine tercih edilir.
2. Eyyûb b. Muhammed Ebu'l-Cemel hadisi tenkide uğramıştır. Ebû Dâvûd hadisi karşısında bir değeri yoktur.
3. Sa'd b. Ebî Vakkas hadisi sağlam bir senetle rivayet olunmamıştır ve mevkuf bir hadistir. Bu itibarla konumuzu teşkil eden hadis karşısında hükümsüzdür.
Konumuzu teşkil eden hadise dayanarak, ihramlı bir kadının eldiven giymesinde bir sakınca görmeyen kimseler ise, cumhurun ileri sürdüğü delillere şu cevaplan veriyorlar:
1. el-Leys'in Nâfi vasıtasıyla merfû' olarak rivayet ettiği Ebû Dâvûd hadisini aynı zamanda Mûsâ b. Ukbe ile birlikte, Ubeydullah b. Ömer, Mâlik ve Eyyûb da yine Nâfi' vasıtasıyla İbn Ömer'den rivayet etmişlerdir.
2. İhramlı kadınlara eldiven giymeyi yasaklayan ibn Ömer hadisinin senedinde İbn İshâk vardır. Bilindiği gibi İbn İshâk Ubeydullah b. Ömer'e nisbetle hafıza yönünden daha aşağı derecelerde kalır.
Ayrıca Buhâri kadınların ihramlı iken eldiven giyemeyeceklerini ifade eden İbn Ömer hadisini rivayet ettikten sonra "Kadının eldiven giyemeyeceğini" ifade eden cümlenin İbn Ömer'e ait olduğunu ifade etmiştir.[20] Her iki tarafın görüşleri incelendikten sonra görülüyor ki deliller ihramlı bir kadının eldiven giymesinin caiz olmayacağını isbât etmektedirler.
a. Ebû Davud'un, metnin sonuna ilâve ettiği birinci taliki Nesâî merfû' olarak şu mânâya gelen lâfızlarla rivayet etmiştir: İbn Ömer anlatıyor:

Adamın biri ayağa kalkarak:
Yâ Resûlullah! İhramda nasıl bir elbise giymemi emredersiniz? diye sordu. Rasûlullah (s.a.) de:
"Gömlek, şalvar, mest giymeyin. Yalnız dikişsiz ayakkabısı bulunmayan yan taraflarını kestiği mestleri giyebilir. İhramlı kimse za'feran ve alaçehre sürülen hiçbir elbiseyi de giyemez, ihrama giren kadınlar da peçe ve eldiven takamazlar" buyurdu.![21]
b. Bu taliki aynı zamanda Beyhakî de Hafs b. Meysere, Musa b. Ukbe ve Nâfi vasıtasıyla Rasûl-i Ekrem'e ulaştırmıştır:[22]
c. Yine Beyhakî bu ta'liki ayrıca Hz. Peygambere bir de Fudayl b. Süleyman, Mûsâ b. Ukbe, Nâfi' ve ibn Ömer vasıtasıyla eriştirmiştir.[23]
İkinci ta'likden anlaşılıyor ki, konumuzu teşkil eden ibn Ömer hadisinin bir kısmını da mevkuf olarak Mûsâ b. Târik, Mûsâ b. Ukbe'den, o da Nâfi'den, o da ibn Ömer'den rivayet etmiştir. Menhel müellifi bu ta'liki Hz. Peygambere eriştiren bir rivayete rastlayamadığını ifâde ediyor.
jÜçüncü ta'liki isejBuhârî muallak olarak rivayet etmiş ve "ihramlı kadın eldiven giyemez" sözünün İbn Ömer'e ait olduğunu ifâde etmiştir.[24]
Buhârî'nin ifâdesine göre konumuzu teşkil eden Ebû Dâvûd hadisini Ubeydullah "alaçehre" kelimesine kadar merfû olarak, gerisini de İbn Ömer'in sözü olarak rivayet etmiştir.[25]
Dördüncü ta'lik ise, konumuzu teşkil eden Ebû Dâvûd hadisinin mânâ olarak ve senedi Rasûl-i Ekrem'e kadar ulaşan bir rivayetini göstermektedir. Ancak musannif Ebû Davud'un beşinci ta'likte ifâde ettiği gibi bu ta'likin senedinde Ebû İshak el-Medînî vardır ve bu râviden fazla bir hadis rivayet eden olmamıştır. Çünkü zayıf bir râvidir. İbn adiy'in beyânına göre; "bu râvi merfû bir hadis rivayet etmemiştir. Bü sebeple kendisine uyup da o'nun hadis rivayet ettiği şeyh'den hadisırivâyet eden olmamıştır. Zehebî, Mizânü'l-İ'tidâl'inde "bunun hadislerinin metruk olduğunu", İmâm Nevevî, "Et-Takrîb" isimli eserinde bu zâtın kimliğinin mec-hûl olduğunu söylüyor.[26]

1826. ...İbn Ömer'den rivayet edildiğine göre Peygamber (s.a.) "4hramlı bir kadın yüzünü örtemez ve eldiven takamaz" buyurmuştur.[27]

1827. ... Abdullah b. Ömer'den rivayet olunduğuna göre, kendisi Resûlullah (s.a.)'ı kadınları ihramlarında iken eldiven ve peçe takmaktan, alaçehre ve

safran sürülmüş şeyleri giymekten nehyederken ve;
"Kadınlar bunun dışında kalan giyeceklerden (ister) aspurla boyalı (olsun, ister) ipekli zinet, don, gömlek veya mest (olsun) istedikleri türden elbiseleri giysinler" (derken) işitmiştir.
Ebû Dâvûd dediki: Bu hadisi İbn İshak vasıtasıyla îbn Ömer'den Abde (b. Süleyman) ile Muhammed b. Seleme de "ve ma mes-selversu vezza'ferânüfninessiyâbi" cümlesine kadar rivayet ettiler. Fakat daha gerisini nakletmediler.[28]

Açıklama

Bu hadis-i şerifte ihramlı bir kadının eldiven ve peçe takmasının ve alaçehre ve safran gibi kokular sürülmüş olan elbiseleri giymesinin yasak olduğu, bunların dışında giyilmesi meşru olan her çeşit elbiseyi giyebilecekleri ifâde edilmektedir.[29]

Bazı Hükümler

1. İhramlı bir kadının bilezik ve gerdanlık gibi ziynet eşyalarını takmasında ve dikişli, geniş ve uzun elbiseler giymesinde herhangi bir sakınca yoktur. Ancak alaçehre, safran gibi esanslar sürülmüş elbiseleri giymekle eldiven ve peçe takması yasaklanmıştır;
2. ihramlı bir kadının aspurla boyanmış bir elbiseyi giymesi caizdir. Câbir ve İbn Ömer'le Şafiî ve Hanbeli uleması bu görüştedir, delilleri ise, konumuzu teşkil eden Ebu Dâvûd hadisiyle İbn Ebî Müleyke'nin rivayet ettiği ve Beyhâkî'nin tahrîc ettiği "Âişe (r.anhâ) ihramlı iken aspur ile hafifçe boyanmış elbiseler giyerdi."[30] anlamındaki hadis-i şeriftir. Ve Kasım b. Muhammed de "Âişe (r.anhâ) ihramlı iken aspurlu elbiseler giyerdi," dedi.[31]
Ebû'z-Zubeyr'in Câbir'den rivayet ettiği, "Kadın ihramlı iken esanslı elbiseler giyemez ama aspur ile boyalı elbiseleri giyebilir. Ben aspuru bir esans olarak görmüyorum,"[32] anlamındaki hadis-i şerif de bu görüşü desteklemektedir.
3. Mâlikî ulemâsına göre ise, ihramh bir kadının vücudunu boyayacak şekilde aspurlu bir elbiseyi giymesi mekruhtur. Böyle bir elbiseyi giyen bir kadın bir kerahet işlemiş olursa da üzerine fidye vermek gerekmez.

Fakat konumuzu teşkil eden hadis-i şerif böyle bir hüküm çıkarmaya müsait değildir.
4. Hanefî ulemâsına göre ise, aspurla boyanmış bir elbiseyi, ihramh bir kimse ancak boyası çıkmayıncaya kadar yıkanmış olmak şartıyla giyebilir. Aksi takdirde giyemez. Delilleri ise Ümmü Seleme (r.anhâ)'dan rivayet edilen "kocası ölen kadın aspurla veya kırmızı çamurla boyanmış elbise giyemez," anlamındaki 2304 numaralı hadis-i şeriftir.
Hanefî ulemâsından Tahâvî'nin beyânına göre "bu hadis-i şerif aspurun esans cinsinden olduğuna ve bu yüzden kocası ölen bir kadının iddet beklerken aspur sürünmekten nehyedildiğine delâlet eder: Çünkü eğer aspur esans değil de zinet olduğundan dolayı yasaklanmış olsaydı ondan önce "asb" denilen kumaşları giymek yasak edilirdi. Çünkü "asb" denilen kumaşların ziynet olma niteliği aspura nisbetle daha fazladır. Oysa "asb", giymek hadis-i şeriflerde ihramh kadınlar için yasaklanmamıştır. Yine Hanefi ulemâsına göre İbn Ömer'in rivayet ettiği şu hadis-i şerif de aspurun ziynet olmadığını ifade eder:
Ömer (r.a.) Taİha b. Ubeydullah'ın ihramh olduğu halde boyalı bir elbise giydiğini görünce;
Ey Talha bu nedir? diye sordu. Hz. Talha da:
Ey mü'minlerin emiri, bu kurumuş kırmızı çamurdur, diye cevap verdi. Bunun üzerine Hz. Ömer;
Ey topluluk sizler halkın kendisine örnek aldığı kişilersiniz. Fakat cahil birisi bu elbiseyi (üzerinizde) görecek olursa Talha b. Ubeydullah ihramh iken boyalı elbise giydi, der. Öyleyse ey topluluk sakın şu boyalı elbiselerden herhangi birini giymeyiniz! dedi.[33]
Hanefi ulemâsından Kemaleddin b. el-Humâm'a göre de aspur güzel kokulardandır. Dolayısıyla ihramh bir kimse aspurla bir elbise giyemez. Kına da güzel kokulardan olduğu için ihramh bir kimsenin kına yakması da caiz değildir.
Konumuzu teşkil eden Ebû Dâvûd hadisi hakkında da İbnul-Hümâm şunları söylüyor: "Bu hadisin "Kadınlar bunun dışında kalan giyeceklerden aspurla boyalı, ipekli, zinet, don, gömlek veya mest istedikleri türden elbiseleri giyebilirler," kısmı müdrecdir. Yani Resûl-i Ekrem'in sözü değildir, râvilerden biri tarafından metne sıkıştırılmış bir ilâvedir."[34] Nitekim musanıf Ebû Davud'un metnin sonuna ilave ettiği talikta bu kısmın bulunmayışı ibn Hümâm'ın bu görüşünü te'yid etmektedir.

Tekmiletu-Menhel yazarına göre, ihramlı bir kimsenin aspurlu elbise giymesinin caiz olduğunu söyleyenlerin görüşleri daha isabetlidir. Metinde bulunan ilâvenin talikta bulunmayışı o ilâvenin kesinlikle müdrec olduğuna delâlet etmez. Çünkü bu hadiste olduğu gibi güvenilir bir râvinin başka râvilere nisbetle ziyâde olarak yaptığı rivayetler hadis ulemâsınca makbuldür. Çünkü bu ziyâde hafızası sağlam bir kimsenin hafızasında tutmaya muvaffak olduğu bir ziyâde demektir. Şayet söz konusu cümlenin Resûl-i Ekrem'e ait olmadığı kabul edilse bile, bir sahâbî sözüdür. Sahabi sözü ise, Hanefîlerce delildir.

Konumuzu teşkil eden hadis Muhammed b. İshâk'tan çeşitli şekillerde rivayet edilmiştir. Bu rivayetler içerisinde en uzun ve tam olanı tercümesini sunduğumuz metindir.

Ebû Dâvûd metnin sonuna ilâve ettiği talik ile bu rivayetler ve aralarındaki farklara işaret etmek istemiştir. Talikte ifâde edildiği gibi bu hadisi Muhammed b. İshâk'tan rivayet eden sadece İbrahim b. Sa'd değildir. Söz konusu hadisi Muhammed b. İshâk'tan bizzat rivayet eden iki. râvi daha vardır:

1. Abde b. Süleyman,

2. Muhammedb. Seleme.

Ancak bunların her ikisi de rivayetlerinde, İbrahim b. Sa'd'in rivayet ettiği metnin sonunda buhman "Kadınlar bunun dışında kalan giyeceklerden aspurla boyalı, ipekli, zinet, don, gömlek veya mest, istedikleri türden elbiseleri giyebilirler," anlamındaki cümleyi nakletmemişlerdir. Musannifin bu açıklamayı yapmaya lüzum görmesi, Muhammed b. İshâk hakkındaki tenkitlerden ileri gelmiştir. Musannif talikteki iki rivayeti de göstermekle bu hadisin zayıf olmadığını ifade etmek istemiştir.

Bu hadisi ta'likte görüldüğü şekliyle yani metindeki ziyâdeliği zikretmeden rivayet edenlerden biri de Ahmed b. Hanbel (r.a.)'dır. Yezîd b. Ebî Habib, İbn İshâk, Nâfi' ve İbn Ömer senediyle merfû' olarak ve şu manaya gelen lâfızlarla rivayet etmiştir: Ben Rasûlullah (s.a.)'ı şu minber üzerinde ihramlı olan kimseleri kendilerine haram olan şeylerden nehyederek:

"Sarık, gömlek, don, bornoz ve mest giymeyiniz. Ancak mest giymek mecburiyetinde kalan kimse onu topuklarının altından kessin. Ala-çehre veya safran sürülmüş elbise de giymeyiniz" derken ve kadınları da eldiven ile peçe takmaktan ve alaçehre veya safran sürülmüş elbise giymekten

nehyederken işittim.[35] Hadisin merfû ve mevkuf olarak rivayet edildiği senedleri görmek için Tekmiletu'l-Menhel (I, 140)'e bakılabilir.[36]

1828. ...Nâfi'in İbn Ömer'den rivayet ettiğine göre İbn Ömer Üşümüş de, "Ey Nâfi, üzerime bir elbise atıver" demiş. (Nâfi diyor ki): Ben de üzerine bir bornoz attım. Bunun üzerine; "Sen bunu benim üzerime atıyorsun ama, Rasûlullah (s.a.) ihramlı bir kimsenin onu giymesini yasak etti dedi.[37]

Açıklama

Aslında bornoz denilen parke, kollu hamam havlusu, palto ve benzeri dikişli giyecekleri örtünmek, bir ihramlı için sakıncalı değildir. Sakıncalı olan bu giyeceklerin giyilmesidir. Örtünmek, giyinmekten tamamen farklıdır. Bu bakımdan Hz. Ömer'in bu sözü bir ihramlınm bornoz ve benzeri dikişli giyecekleri örtünmesinin haram olduğunu göstermez. Ancak bu konudaki titizliğini, zühd ve takvasını, yahut da onunu ihramlı bir kimsenin, dikişli elbise giymesini mekruh saydığını gösterir. Çünkü Resûl-i Ekrem Efendimiz bu çeşit elbiseleri ör-tünmekten hiçbir zaman nehyetmemiştir. Nitekim Beyhâkî'nin rivayet ettiği "Bu nedir? dedi. Ben de "Bornozdur" dedim. Bunun üzerine "Onu benden uzaklaştır" dedi"[38] anlamındaki hadis-i şerif ile Ahmed b. Han-bel'in rivayet ettiği; "İbn Ömer üşümüştü üzerine bir bornoz attım. Bunun üzerine, "bu nedir?" dedi. Ben de "bornoz" deyince, "onu benden uzaklaştır. Sen Rasûlullah (s.a.)'ın ihramlı bir kimsenin bornoz giymesini yasakladığını bilmiyor musun?" dedi.”[39]

1829. ...İbn Abbâs (r.a.)'dan; demiştir ki: "Ben Rasûlullah (s.a.)'ı (şöyle) buyururken işittim;
"Don, eteklik bulamayan (ihramlı kimseler) içindir. Mest de dikişsiz ayakkabı bulamayan (ihramlı kimseler) içindir."[40]
Ebû Dâvûd dedi ki: Bu, Mekkelilerin hadisidir. Kaynağı ise, Basra'lı Câbir b. Zeyd'dir. Zeyd donu zikretmekle teferrüd etmiş, mestleri kesmekten hiç bahsetmemiştir.[41]

Açıklama

Bu hadis ihramlı bir kimsenin eteklik ve dikişsiz ayakkabı bulamadığı zaman don ve mest giyebileceğini ifâde ediyor. Dikişsiz mesti topukların altından kesmeyi de şart koşmuyor.
Atâ, Ahmed, İshâk (r.a.) bu hadis-i şerifle amel etmişlerdir. Süfyân es-Sevrî'nin de bu görüşte olduğu rivayet olunmuştur. Sözü geçen ulemâya göre, don eteklik olarak kullanılmaya müsait bile olsa, eteklik bulunmadığı için giyilmesinde bir sakınca yoktur ve giyildiğinden dolayı fidye de lâzım gelmez.
İmâm Şafiî ile Mâlik de eteklik bulamayan kimsenin don giymesinin caiz olduğu görüşündedirler. Ancak bu iki imâma göre dikişsiz ayakkabı bulamayan kimsenin mest giyebilmesi için mesti topuktan aşağısı kalacak şekilde kesmek şarttır.
Hanefî ulemâsına göre, dikişsiz ayakkabı bulamayan kimsenin mest giyebilmesi için mestleri topuktan aşağısı kalacak şekilde kesmeyi şart koştukları gibi, eteklik bulamayan bir kimsenin eline geçirdiği donu eteklik ojarak kullanabilmesi için eğer müsaitse, dikişlerini söküp ondan sonra eteklik yapmasını şart koşmuşlar ve "madem ki, (1823 numaralı) hadiste dikişsiz ayakkabı bulamayan kimsenin eline geçirdiği mesti topukların altından kesmesi şart koşulmaktadır. Öyleyse donun da meste kıyasla dikişlerinin sökülerek eteklik yapılması gerekir" diyorlar.
Yine Hanefi ulemâsına göre, don eteklik yapmaya müsaitken eteklik yapmadan ve mestler topukların altından kesilmeden giyilecek olursa fidye lâzım gelir.[42]

1830. ...Mü'minlerin annesi Âişe (r.anhâ) dedi ki: Biz Peygamber (s.a.)'le birlikte Mekke'ye (gitmek üzere yola) çıkmıştık. îhrama gireceğimizde alınlarımıza kokulu madde(ler) sürdük. Birimiz terlediği zaman kokulu madde yüzüne akardı. Peygamber (s.a.), bunu görürdü de o kimseyi (bu kokuyu sürünmekten) nehyetmezdi.[43]

Açıklama

Metinde geçen "sükk" kelimesi terkibinde mazı ve nar kabuğu bulunan "râmîk" ten yapılan bir misk çeşididir. Kamus Tercümesi'nde açıklandığına göre râmiki un edip elden geçirdikten suyla karıp gereği gibi ovduktan

sonra , kaba yapışmaması için bir mikdar yağ ilâve edip bir gece beklettikten sonra üzerine bir mik'-dar misk dökerek elde edilir. Hadis-i şeriften anlaşılıyor ki, Rasûl-i Ekrem, kadınların ihramdan önce sözü geçen esansı süründüklerini ve ihramdan sonra bu kadınlar terledikleri zaman sürünmüş oldukları esansın terle birlikte yüzlerine aktığını gördüğü halde onları bundan nehy etmemiştir.[44]

Bazı Hükümler

İhramdan önce sürülmüş olan bir miskin tesirinin ihramdan sonra da devâm etmesi, ihrama aykırı değildir. Ulemânın büyük çoğunluğu bu görüştedir.
İmâm Mâlîk'le, Hanefi imamlarından Muhammed b. el-Hasen'e ve Şafiî'lerden bazılarına göre ihrama girerken esans sürünmek caiz değildir. Çünkü ihrama girdikten sonra devâm edecek olan kokusu ihrama aykırıdır. Fakat hadis-i şerif, bu görüşte olanların aleyhine bir delildir.[45]

1831. ...Muhammed b. İshâk'dan; demiştir ki: Ben İbn Şihâb'a (ihramh bir kadının mestleri topukların altından keserek giymesinden) bahsettim de bana (şöyle) dedi:
Salim b. Abdullah(ın) bana haber verdiği(ne göre), Abdullah İbn Ömer böyle yaparmış. Yani ihramh kadın(lar) için mestleri kesermiş. Sonra (ailesi) Safiyye bint Ubeyd O'na, Âişe (r.anhâ)'nın;
"Gerçekten Rasûlullah (s.a.) mest hususunda kadınlara izin vermişti" dediğini söyledi. Artık (İbn Ömer) bu (tutumu)nu bıraktı.[46]

Açıklama

Abdullah b. Ömer (r.a.) 1823 no'lu hadis-i şerifte "ihramlı bir kimsenin topukları aşağısından kesilmeyen bir mesti giymesinin caiz olmayacağına" dâir yer alan ifâdenin genelliğine bakarak, ihramlı kadınların da kesilmemiş mestleri giymesinin caiz olamayacağına hükmetmiş ve kendisinden bu mevzuda fetva isteyenlere bu istikâmette fetva vermeye başlamıştır. Ancak zevcesi Safiyye, "Rasûl-i Ekrem'in ihramlı kadınların mest giymelerine izin verdiğine" dâir Hz. Âişe'den duyduğu hadisi kendisine haber verince artık bu görüşünden ve bu yönde fetva vermekten vazgeçmiştir.[47]

32. İhramlı Bir Kimsenin Silah Taşıması Caiz Midir?

1832. ...Ebû İshâk'dan; demiştir ki: Ben el-Berâ b. Âzib'i şöyle derken işittim:
"Rasûlullah (s.a.), Hudeybiye (de Mekke) halkı İle barış yapınca, Mekke'ye sadece silah dağarcığı ile girmek şartıyla onlarla anlaşma yaptı... (Şu'be der ki: Ben Ebû İshâk'a);
Silah dağarcığı nedir? diye sordum. (Ebû îshâk da);
"Kın ve içindeki (kılıç)dır, diye cevâb verdi."[48]

Açıklama

Hudeybiye, Mekke'nin kuzey-batısında ve Mekke'ye 15 km. uzaklıkta bir köydür. İsmini orada bulunan bir kuyudan veya eğri bir ağaçtan almıştır. Haram hududları içerisindedir. Bu köyün bir kısmının haram hududları içerisinde, bir kısmında haram hududları dışında kaldığım söyleyenler de vardır. Bilindiği gibi Hudeybiye anlaşması hicretin 6. yılında ve Zilkâ'de ayında yapılmıştı.[49]
Cülbân, içerisine kını ile birlikte kılıç, kamçı ve benzeri şeyler konulan, deriden yapılmış bir mahfazadır.
Hattâbî'nin beyânına göre, müşriklerin, müslümanların Mekke'ye kılıçları kınlarında olarak girmelerini şart koşmaları şu iki sebepten kaynaklanmaktadır:
"**1.** Müslümanlar Mekke'li müşriklere güvenemiyor ahidlerini bozacaklarından korkuyorlardı. Bu bakımdan kılıçları kınlarında olarak Mekke'ye girmekle, ihanetle karşılaştıkları anda silaha sarılmak imkânına sahip olmak istiyorlardı.
2. Kılıçların kınlarında oluşu barış alâmeti sayılırdı." Hattâbî'nin bu sözleri, müşriklerle, müslümanlar arasındaki sulh şartlarım Hz. Peygamberin ileri sürdüğü kabul edildiği takdirde, güzel bir tesbittir.
Ancak söz konusu şartlan, müşriklerin ileri sürdüğü düşünülürse, o zaman bu şartların sebebi şu şekilde açıklanabilir:
1. Müşrikler, müslümanların Mekke'ye kılıçları kınlarında olarak girmelerini istemekle, galib bir edâ ile girmelerini önlemek ve müslümanları Mekke'ye girerken görenlerin, müslümanların oraya galib olarak girmediklerini anlamalarını sağlamaktır.

2. Hz. Peygamber'in ve Ashabının kılıçları kınında olarak Mekke'ye girmelerini sağlamakla bir anda kılıçlarıyla müşriklerin üzerine saldırmalarını önlemek.[50]

Bazı Hükümler

1. İhtiyaç sebebiyle veya zaruret anında Mekke'de sılan taşımak caizdir. Bundan dolayı fidye de lazım gelmez. Ulemâ'nın büyük çoğunluğu bu görüştedir.
2. İhtiyaç olmadığı halde Mekke'de silah taşımak caiz değildir. Nitekim şu hadis-i Şerif de bu gerçeği ifâde etmektedir. "Hiç birinize Mekke'de silâh taşımak helâl değildir."[51]
Bu konuda Nevevî diyor ki: "Bu nehy, ihtiyaç olmadığına göredir. İhtiyaç bulunduğu takdirde Mekke'de silâh taşımak caizdir. Bizim mezhebimiz (Şafüler) ve cumhuru ulemânın mezhebi budur. Kadı İyaz ise, şunları söylüyor: "Ulemâya göre bu hadis zaruret ve ihtiyaç olmaksızın taşınan silâhla ilgilidir. İhtiyaç olursa silah taşımak caizdir. İmâm Mâlik, Şafiî ve Atâ'da bu görüştedir. Hasan el-Basrî ise, hadisin zahirine sarılarak; Mekke'de silah taşımayı mutlak surette mekruh görmüştür."[52]

33. İhramlı Kadının Yüzünü Örtmesi

1833. ...Âişe (r.anhâ)'dan; demiştir ki: Biz Rasûlullah ile birlikte ihramlı iken yanımıza süvariler gelirdi. Karşımıza geldikleri zaman (her) birimiz çarşafım başından yüzüne sarkıtır (ve yüzünü örter)di. Bizden uzaklaştıkları zaman da (yüzünü) açardı.[53]

Açıklama

Bu hadis-i şerif, Veda haccında bulunan kadınların yabancı erkeklerle karşılaştıkları zaman çarşaflarını başlarından aşağıya doğru sarkıtarak yüzlerini onlardan gizlediklerini ve onların bulunmadığı yerlerde yüzleri açık olarak gezdiklerim ifâde etmektedir.[54]

Bazı Hükümler

1. İhramlı kadının yabancı bir erkekle karşılaştığında ve ihtiyaç duyduğu zamanlarda yüzünü örtmesi caizdir. Dört mezhep imamıyla birlikte Atâ, Sevrî ve îshâk'da bu görüştedirler. Fakat Hanefî ulemâsıyla, Şafiî ulemâsına göre, ihramlı bir kadının yüzünü örtmesinin caiz olabilmesi için kadının başından yüzüne doğru sarkıttığı çarşafın veya peçenin kadının tenine dokunmaması şarttır. Hanbelî ulemâsından bazıları da bu görüştedir. Şayet sarkıttığı örtü tenine değer değmez, hemen teninden uzaklaştınrsa, bir şey lâzım gelmez. Fakat gücü yettiği halde kaldırmayacak olursa, o zaman kurban kesmesi icâb eder. Bu konuda Hanbelî ulemasından İbn Kudâme şunları söylüyor:

"Ben İmâm Ahmed'in kadının yüzüne örttüğü çarşafın tenine değmemesi gerektiğine dair bir şart koştuğunu görmedim. Bu örtünün ihramlı kadının tenine değmemesi gerektiğini ifâde eden bir hadis de yoktur. Bu mevzuda gelen haberler de bunun aksini ifâde etmektedirler. Esasen yüzü Örtmek üzere baştan aşağı doğru sarkıtılan bir örtünün tene değmemesi mümkün değildir. Hem de eğer söz konusu Örtünün cilde değmemesi şart olsaydı, Rasûl-i Ekrem (s.a.) hadis-i şeriflerinde bu noktayı açıklamaktan geri durmazdı. İhramlı kadın yüzüne peçe ve benzeri şeyleri tutmaktan menedilmiştir."

Her ne kadar, İbn Kudâme "Eğer sözkonusu örtünün cilde değmemesi şart olsaydı, Rasûl-i Ekrem (s.a.), hadis-i şeriflerinde bu noktayı açıklamaktan geri durmazdı" demişse de, aslında Rasûl-i Ekrem efendimiz, ihramh bir kadının peçe kullanamayacağını ifâde eden (1825-1826) numarah hadislerle ihramlı bir kadının yüzünü, tenine değecek şekilde bir peçeyle örtmesinin caiz olmadığını beyân etmiştir.

Konumuzu teşkil eden hadis-i şerifte, ihramh bir kadının yabancı bir erkekle karşılaştığı zaman yüzünü örteceği ifâde edildiği halde 1825-1826 numaralı hadislerde, kadının yüzünü peçe ve benzeri şeylerle örtmesinin yasak olduğundan bahsedilmektedir. Bu iki hadisin arasını şu şekilde uzlaştırmak mümkündür.

a. İhramlı bir kadının yüzünü tenine değecek şekilde bir peçe ile örtmesi caiz değildir.

b. Fakat tenine değmeyecek şekilde başından aşağı sarkıtarak örtmesi caizdir. Bu durumda kadın evde bir çatı altında veya şemsiye altında gölgelenen bir erkeğin durumundadır.

c. Yüzü örtmek üzere baştan aşağı sarkıtılan bir örtünün tene değmemesinin imkânsız olduğunu iddia etmek de doğru değildir. Çünkü karşıdan gelen yabancı bir erkeğin uzaklaşıp gidinceye kadar ihramlı bir kadının başından aşağı sarkıtacağı bir örtü ile tenine dokundurmadan yüzünü örtmesi mümkündür.
2. Kadının yabancı erkeklerle karşılaştığı zaman yüzünü örtmesi gerekir. Yüzünü açması yasaklanmıştır.[55]

34. İhramlı Bir Kimsenin Gölgelenmesi

1834. ...Ümmu'l-Husayn'dan; demiştir ki: Veda Haccında Peygamber (s.a.) ile birlikte haccettik, de Usâme ile Bilâl'i gördük. Biri Peygamber (s.a.)'in devesinin yularını tutuyor, diğeri de elbisesini kaldırarak O'nu sıcaktan koruyordu. Böylece cemre-iakabe'de(taşları) attı.[56]

Bazı Hükümler

1. Hayvan üzerinde cemerat'ı taşlamak caizdir.
2. İhramlı bir kimsenin elbise veya benzen şeylerle gölgelenmesi caizdir. Bu konuda ihramhnın hayvan üzerinde bulunması ile yerde bulunması arasında bir fark yoktur. İçlerinde Hanefî ulemâsı ile İmam Şafiî'nin de bulunduğu cumhur-ı ulemâ bu görüştedir. Mâlikî ulemâsına göre ise, ihramhnın, tenine.dokunmamak şartıyla bina, ağaç, çadır, tavan, deve ve benzeri şeylerle başını ve yüzünü koruması caizdir. Kubbesi sabit olan taht-ı revanla gölgelenmesinde de bir sakınca yoktur. Fakat sabit bir kubbesi olmayan, tavanı elbise veya benzeri şeylerden oluşan taht-ı revanla gölgelenmek kurban kesmeyi gerektirir. Bu kimsenin üzerine kurban kesmek yâ vâcib olur, yâ da mendûp olur. Hastalığı sebebiyle gölgelenmek mecburiyetine düşmüş olması da bu hükmü değiştirmez. Gölgelenmek için bir süre elini başına veya yüzüne koyması da caiz değildir. Fakat bu durumun devam etmemesi, elin başın üzerine ve yüze konur konmaz kaldırılması ise zarar vermez. Bir sırık üzerine konup asılan bir elbise ile gölgelenmek, bir şemsiye ile yağmurdan veya doludan korunmak da caizdir. Fakat yağmur ve dolunun dışında güneşten veya yağmur gibi şeylerden korunmak için yürürken şemsiye kullanmanın caiz olmadığı Mâlikî ulemâsınca ittifakla kabul edilmiştir.

İmâm Ahmed'e göre ise, ihramlı bir kimsenin başını elbise veya benzeri şeylerle korumasında bir sakınca yoktur. Fakat devenin üzerine yerleştirilen portatif çadırla ve taht-ı revanla gölgelenmesi tenzihen mekruhtur.
İmâm Mâlik ile İmâm Ahmed'in ve İbn Ömer (r.a.)'ın; "İhramlı bir kimsenin binitli iken gölgelenmesini mekruh gördükleri ve delil olarak da; "Ben Hz. Ömer'le birlikte haçta bulundum. (Hacdan) dönünceye kadar hiçbir şekilde çadır kurduğunu görmedim?"[57] anlamındaki Abdullah b. Ayyaş b. Ebî Rabîa hadisi ile "Hz. Ömer deve üzerinde giderken gölgelenmekte olan bir adam gördü de ona; "Sen gölgeden dışarı çık" dedi"[58] anlamındaki İbn Ömer hadislerini gösterdikleri rivayet olunmuştur.
Ulemânın çoğunluğuna göre ise:
1. Hz. Ömer'in hac seferinde çadır kurmamış olması gölgelenmenin kerahetine delâlet etmez.
2. İbn Ömer hadisi ise, konumuzu teşkil eden Ebû Dâvûd hadisinden sonra vârid. olduğu kabul edilse bile, yine de ihramlı bir kimsenin gölgelenmesinin yasaklığına delâlet etmez. Çünkü ihramlı bir kimsenin gölgelenmesinin caiz olduğu görüşünün dayandığı deliller daha kuvvetlidir. Esasen ihramlı bir kimsenin çadır veya tavan altına oturmasının câizliğinde icma' olduğu gibi başına veya yüzüne değmemek şartıyla Ka'be'nin örtüsüne bürünmesinde bile bir sakınca bulunmadığında, fakat başına veya yüzüne dokunduğu takdirde tahrimen mekruh olacağında da icma' vardır.
3. Hattâbî'ye göre bu hadis ihramlı bir kimsenin yorgunluktan dolayı duyulan ihtiyaç karşısında hayvana binebileceğine delâlet etmektedir. Resûl-i Ekrem Efendimizin; "Hayvanların sırtını oturak edinmeyiniz" anlamındaki hadis-i şerif ise, hayvanır sırtına hiç ihtiyacı yokken binen ihramlı kişilerle ilgilidir.[59]

35. İhramlı'nın Kan Aldırması

1835. ...İbn Abbâs'dan rivayet edildiğine göre Peygamber (s.a.) ihramlı iken kan aldırmıştır.[60]

Açıklama

Bu hadis-i şerif Rasûlallah (s.a.)'m ihramlı iken kan aldırdığını ifâde etmektedir. Müslim'in rivayetinde bu hadisenin Mekke yolunda vukua

geldiği kaydedilirken îbn Adiyy'in tahric ettiği İbn Ömer hadisinde Rasûlallah (s.a.)'m kan aldırırken oruçlu olduğu ve haccâmın ücretini verdiği ifâde edilmektedir. Buhârî'nin rivayetinde ise, olayın "Lahy-ı cemel" denilen yerde geçtiği kaydediliyor. Burası Mekke ile Medine arasında olup, Medine'ye daha yakındır.
Hadisin Müslim'deki rivayetinde başının ortasından, el-Muvatta'daki rivayetinde ise, başının üzerinden kan aldırdığı ve bir başka hadiste de bunun uyuklamaya, baş ve diş ağrılarına şifa olduğu bildirilmektedir.[61]

Bazı Hükümler

1. ihtiyacı olmasa bile, ihramlı bir kimsenin kan aldırması caizdir. Ata, ibrahim, Nehaı, Tavus, Şa'bî, Sevrî, Ebû Hanife, Şafiî, Ahmed b. Hanbel ve İshâk'ın görüşü de böyledir.
Sözü geçen ulemâya göre saç kesilmemek şartıyla kan aldırmadan dolayı fidye vermek gerekmez. Ancak kan aidinken saç kesilecek olursa, o zaman sahibine fidye vermek gerekir. Delilleri ise, "Kurban yerine (Mi-nâ'ya) varıncaya kadar başlarınızı tıraş etmeyin. Artık içinizden kim hasta olur, yahut başından bir eziyeti bulunursa, ona oruçtan, ya sadakadan yahutta kurbandan (biriyle) fidye (vâcib olur)"[62] mealindeki ayet-i kerimedir.
1836-1837 numaralı hadis-i şeriflerde Resûl-i Ekrem'in ihramlı iken kan aldırması başındaki rahatsızlığa bağlı olarak zikredildiğinden İmam Mâlik, zaruret olmadıkça ihramımın kan aldırmasının caiz olmadığını söylemiştir.[63] Mâliki ulemâsından Zürkânî de bu konuda şunları söylüyor: "kan aldırmak kuvvet za'fına ve yorgunluğa sebeb olduğundan, ihramlı-nın kan aldırması mekruhtur. Nitekim kan aldırmaktan daha hafif olduğu halde hacılar için Arefe günü oruç tutmak bile mekruh sayılmıştır."[64]
Hasan Basrî'ye göre ise, saç kesilmeden yapılsa bile, ihramhnm kan aldırması fidyeyi gerektirir.
Zahirî ulemâsına göre başını tıraş ettirmedikçe ihramhya kan aldırmasından dolayı fidye gerekmez.
İbnu't-Tîn kan aldırmanın iki nevi olduğunu söylemiştir. Bunların birincisi başta olur ve saçları kesmek icâbeder. Bu tür kan aldırmadan dolayı fidye lâzım gelir.
İkinci nevi, vücudun başka bir yerinden, kıl keserek kan almakla olur. Bu takdirde yine fidye lâzımdır.

el-Mebsût'da, "başla vücudun sair yerlerinin saçları hükmen müsavidir," deniliyor. îmâm-ı Azam'la İmâm Şafiî'nin kavilleri de budur.
Zahirîlere göre fidye yalnız başı tıraş etmekle lâzım gelir.
Kan, saç kesmeyi gerektirmeyen bir yerden alınırsa zarurete binâen alındığı takdirde fidye lâzım değildir. Zaruret yokken alınırsa, İmâm Mâlik'e göre câîz değil, Sahnûn'a göre caizdir. Sahnûn'un kavli Atâ'dan da rivayet olunmuştur.
2. Damar kesmek, diş çıkarmak vs. gibi tedavi çârelerine baş vurmak ihram halinde de caizdir. Yalnız bunları yaparken ihramhya memnu' olan koku sürünmek, saç kesmek gibi şeylerden sakınmak şarttır.
3. Nevevî diyor ki: "Bu hadis ihram meselelerine ait bir kaideyi beyan ediyor. Kaide şudur: Zarurete binaen tıraş olmak elbise giymek ve av vurmak gibi şeyler ihramhya mubah olur, fakat fidye vermesi icâbeder."[65]

1836. ...İbn Abbâs'tan rivayet olunduğuna göre, Rasûlullah (s.a.) ihramlı iken başındaki bir rahatsızlıktan dolayı kan aldırmıştır.[66]

Açıklama

İhramlı bir kimsenin başından kan aldırması caizdir. Bu hadis Nesâî'nin rivayetinde; "Rasûlullah (s.a.) ayağındaki bir ağrıdan dolayı ihramlı iken kan aldırdı," şeklinde ifâde edilirken, İbn Mâce'nin rivayetinde, "tabanında bulunan bir ağrıdan dolayı ihramlı
iken kan aldırdı" şeklinde ifâde edilmektedir. Buhârî'nin rivayetinde ise, bu ağrının Resûl-i Ekrem'in başında olduğu kaydediliyor.[67]

Bazı Hükümler

1. îhramlının bir özründen dolayı kan aldırması caizdir. Bu konuda ıcma vardır.
2. İhramlının vücûdunda bulunan bir yarayı veya çıbanı açarak kan aldırması caiz olduğu gibi damarı yarması, diş çektirmesi ve benzeri tedavi yollarına baş vurması caizdir. Ancak bu tedavi yolları uygulanırken koku sürünmek, saç kestirmek gibi ihramh için yasak olan fiillerden birini işlememek şarttır. Aksi takdirde sahibine fidye lâzım gelir.[68]

1837. ...Enes (r.a.)'den rivayet olunduğuna göre, Resülullah (s.a.) ihramlı iken ayağının üzerinde bulunan bir ağrıdan dolayı kan aldırmıştır.[69]
Ebu Dâvûd dedi ki: Ben Ahmed'i, "İbn Ebî Arûbe bu hadisi Katâde'den mursel olarak rivayet etti," derken işittim.[70]

Açıklama

Ebû Davud'un ifâde ettiği gibi râvi Katâde bu hadisi iki şekilde rivayet etmiştir:
1. Enes'i atlamak suretiyle mürsel olarak rivayet etmiştir.
2. Enes'i zikretmek suretiyle mevsül olarak rivayet etmiştir.
Hadisle ilgili geniş açıklama 1835 ve 1836 numaralı hadislerde geçmiştir.[71]

36. İhramlı Kimsenin Sürme Çekmesi

1838. ...Nübeyh b. Vehb'[72]den; demiştir ki: Ömer b. Ubeydullah b. Ma'meiy gözlerinden rahatsız oldu. Bunun üzerine (Ömer) Ebân b. Osman'a -ki Süfyân, Ebân'ın (o sene) hac emiri olduğunu söylüyor- gözlerine ne yapacağını (sormak üzere bir adam) gönderdi. Ebân da;
Onlara sabr çek. Çünkü ben Osman (b. Affân)'ı bunu Rasûlullah (s.a.)'den rivayet ederken işittim, diye haber gönderdi.[73]

Açıklama

Sabır, acı bir ağacın usaresi (özü)'dir. Hadis-i şerif, ihramının "tedavi maksadıyla gözlerine sabr denilen ilâç ve sürme gibi kokusuz şeyleri çekmesinin caiz olduğuna delâlet etmektedir. Şafiî ulemâsından Nevevî'nin beyânına göre; "Ulemâ gözleri ve vücudun diğer organlarını sabır gibi koku sayılmayan bir ilâçla tedavi etmenin caiz olduğunda birleşmişlerdir. Bundan dolayı fidye dahi lâzım gelmez. Fakat koku sürünmek icâb ederse, sürünür ve fidyesini verir. Ulemâ ihramlı bir kimsenin kokusuz olmak şartıyla sürme çekinmesinde herhangi bir sakınca bulunmadığı konusunda ve bundan dolayı fidye lâzım gelmeyeceği görüşünde de birleşmişlerdir. Fakat ziynet için sürme çekmek İmâm Şafiî ile diğer birtakım ulemâya göre mekruhtur. Ulemâdan bazı kimseler d bunun yasak olduğunu

söylemişlerdir. İmâm Ahmed ile İshâk da bu görüştedirler. İmâm Malik'ten bu iki görüşe uygun iki gürüş rivayet olunmuştur. Fidye lâzım gelip gelmeyeceği konusunda Malikî ulemâsı ihtilaflıdır."[74]
Mâliki mezhebinin bu mevzûdaki meşhur olan görüşüne göre, ihramlı bir kimsenin süs için sürme çekmesi haramdır ve sahibine fidye lâzım gelir. Hanefî mezhebine göre ise, ihramlı bir kimsenin kokusuz sürme çekmesinde hiçbir sakınca yoktur. Bundan dolayı fidye vermek de gerekmez. Evlâ olan zaruret olmadıkça bundan kaçınmaktır. Çünkü sürmede ziynet özelliği vardır. Fakat ihramlı bir kimse kokulu bir sürmeyi üç defa.çekecek olursa, kurban kesmesi gerekir. Bir veya iki kere çekecek olursa, fıtır sadakası kadar sadaka vermesi icab eder. Kurban olarak sadece bir koyun kurban etmek yeterlidir. Eğer buna gücü yetmezse bayramdan önce üç-gün, hac farizasını tamamen edâ ettikten sonra 7 gün oruç tutmak gerekir.[75]

1839. ....(Şu önceki) hadis Nubeyh b. Vehb'den de rivayet olunmuştur.[76]

Açıklama

Ebû Dâvûd, bu rivayeti sevketmekle önceki hadisi takviye etmek istemiştir. Zira Nubeyh b. Vehb'den bu hadis Eyyub b. Musa ve Nafî' kanalıyla iki ayrı senedle rivayet edilmiştir.[77]

37. İhramlı Kimse Yıkanabilir

1840. ...Abdullah b. Huneyn'in babası (Huneyn)'den rivayet ettiğine göre Abdullah b. Abbâs ile el-Misver (el-Ebvâ" (denilen yer)de görüş ayrılığına düştüler. İbn Abbâs, "îhramlı kimse başını yıkayabilir" dedi. el-Misver de "İhramlı kimse başını yıkayamaz" dedi. Bunun üzerine Abdullah b. Abbâs, Abdullah b. Huneyn'i (bu meseleyi sormak üzere) Ebû Eyyûb el-Ensârî'ye gönderdi. (Abdullah b. Huneyn) onu kuyunun iki direği arasında bir örtü elbise ile örtülü olduğu halde yıkanırken buldu. (Abdullah b. Huneyn) dedi ki:
Kendisine selâm verdim. "Sen kimsin?" dedi.
Abdullah b. Huneyn'im. Rasûlullah'ın ihramlıyken başını nasıl yıkadığını sormam için beni sana Abdullah b. Abbâs gönderdi, dedim. Ebû Eyyûb

elini örtünün (elbisenin) üzerine koyarak onu biraz aşağı indirdi, Nihayet başı göründü. Sonra kendisine su döken adama:
Dök! dedi. O da başına su döktü. Sonra başını elleriyle ovarak ellerim öne ve arkaya götürdü ve;
Resûlullah (s.a.)'ı işte böyle yaparken gördüm, dedi.[78]

Açıklama

Ebvâ: Cuhfe'nin kuzeyinde ve Cuhfe'ye 23 mil (42.665 mt) uzaklıkta bir köyün adıdır.Resûl-i Ekrem (s.a.)'in annesi Âmine bint Vehb'in kabri buradadır. Yağmurlardan oluşan seller buraya indiği için bu ismi almıştır. Abdullah b. Abbâs ile Misver arasında geçen bu tartışmanın sebebi başta saçların bulunmasıdır. Çünkü başı yıkarken saçların dökülmesi veya kırılması söz konusudur.
Buhârî'nin rivayetinde bu hadisin sonunda şu ilâveler vardır: "Daha sonra ben onların yanına döndüm ve (Ebû Eyyûb el-Ensârî'den duyduklarımı) haber verdim de Misver, İbn Abbas'a "ben seninle hiçbir zaman tartışamam" dedi."[79]

Bazı Hükümler

İlmî meseleler üzerinde tartışmak ve netice alınamadığı zaman yetkili kimselere başvurmak, ilmi meseleler üzerinde çıkan anlaşmazlıklarda Kitâb ve Sünnete müracaat etmek gerekir.
2. Güvenilir bir kimsenin verdiği haber kabul edilir.
3. Guslederken örtünmek gerekir.
4. Yıkanırken başkasından yardım istemek caizdir.
5. Guslederken konuşmak ve selâm vermekte herhangi bir sakınca yoktur.
6. İhramlı bir kimsenin saç dökülmemesinden emin olduğu takdirde başını yıkarken eliyle sürtmesi1 caizdir. Hanefi ulemâsıyla, İmâm Şafiî, Ahmed, İshâk ve cumhur bu görüştedir. Ömer, Câbir, İbn Abbas ve İmâm Mâlik (r.a.)'ın de bu görüşte oldukları rivayet olunmuştur. Ancak İmâm Mâlik'in ihramlının başını yıkamasının mekrûhluğu görüşünde olduğuna dair İmâm Mâlik'ten bir görüş daha rivayet olunmuştur. Çünkü baş yıkanırken bazı kılların düşmesi söz konusudur. Hz. Abdullah b. Ömer'in ihtilâm olmadıkça başını yıkamadığı rivayet olunmaktadır.

Şafiî ulemâsından Hattâbî bu mevzuda şöyle diyor: "İlim adamlarının çoğunluğu ihramlının başını yıkamasını caiz görmektedirler. Ancak İmâm Mâlik bunu mekruh görmekte ve "ihramlı başını suyun içine sokamaz," elemektedir. Öyle zannediyorum ki İmâm Mâlik başını elleriyle sürterken bazı kılların kopacağından korktuğu için bu hükmü vermiştir. Fakat ihramlının gusül iktiza ettiği zaman başını yıkamasının caiz olduğunda ulemâ ittifak etmiştir. İmâm Mâlik'in ihramlı bir kimsenin başını suya sokarak gözden kaybetmesini mekruh görmesi ise, bunu başını elbise ve benzeri şeylerle örtmeye benzetmesinden kaynaklanmış olabilir. Ancak İmâm Mâlik'in bu görüşünün doğruluğu kabul edildiği takdirde çıplak bir kimsenin avret mahallini, su içine girmek suretiyle örterek namaz kılmasının caiz olması gerekir. Fakat ben sözüne itibar edilmeyen birkaç kişinin dışında bunun caiz olduğunu söyleyen bir kimse görmedim. Ancak bazı ilim adamları elbise bulamayan bir kimsenin avretini toprakla örterek namaz kılmasının müstehâb olduğunu söylüyorlar."
Netice olarak: Mâlikî mezhebine göre ihramlının başını yıkaması ya keyfî olur, ya kirden pastan temizlenmek için olur, ya da pislikten temizlenmek için olur. Bu üç halin her birisi içinde ihramlının başında haşerelerin bulunması veya bulunmaması veya haşere bulunma ihtimali söz konusudur. Ayrıca baş ya sadece su ile yıkanır yahutta sabun ve benzeri şeylerle yıkanır.[80]

38. İhramlının Evlenmesi

1841. ...Abdü'd-dâr oğullarının kardeşi Nübeyh b. Vehb'den rivayet olunduğuna göre, Ömer b. Ubeydullah, Ebân b. Osman b. Affân'a -ki o gün Ebân hac emriydi ve her ikisi de ihramlı idi-(şu soruyu) sormak üzere (bir adam) gönderdi: "Ben Talha b. Ömer'i Şeybe b. Cübeyr'in kızıyla evlendirmek istiyorum, senin de nikahta hazır bulunmanı arzu ediyorum (ne dersin)?" Ebân bu isteği uygunsuz buldu ve;
Ben babam Osman b. Affan'ı;
Resûlullah (s.a.) ihramlı bir kimse ne evlenebilir ne de evlendirebilir, " derken işittim," cevabını verdi.[81]

Açıklama

Bu hadisin bazı rivayetlerinde Ömer'b. Ubeydillah'ın oğlu Talha'yı, Şeybe b, Osman'ın kızıyla evlendirmek istediği ifade edilirken burada Şeybe b. Câbir'in kızıyla evlendirmek istediği ifade ediliyor. Her ne kadar musannif Ebû Dâvûd, "Kendi rivayetinin doğru olduğunu "Şeybe b. Osman'ın kızı" şeklindeki rivayetin, "İmâm Mâlik'in vehminin eseri olarak ortaya çıkmış bir yanlış olduğunu" söylüyorsa da ulemânın büyük çoğunluğu İmâm Mâlik'in rivayetinin daha doğru olduğu kanaatindedirler. Cumhurun tespitine göre evlendirmek istenen kız, Şeybe b. Cübeyr b. Osman el-Haccî-nin kızıdır. Zübeyr b. Bekkâr'ın tespitine göre bu kızın ismi Emetü'I-Hamîd'dir. Kadı İyaz şu sözleriyle rivayetler arasındaki ihtilâfı uzlaştırmaktadır. "Evlendirilmek istenen kızın Şeybe b. Osman'ın kızı olduğunu rivayet edenlerin o kızı babasına değil de dedesine nisbet ettikleri için böyle rivayet etmiş olabilirler. Binaenaleyh rivayetler arasında çelişki yoktur."[82]

Bazı Hükümler

İhramlı bir kimsenin nikâhlanması veya başkalarını nikahlaması helal değildir, içlerinde imam Mâlik ile Şafiî ve İmâm Ahmed'in de bulunduğu cumhûr-u ulemâ bu görüştedir. Sözü geçen ulemâya göre ihramlının nikâhlanması sahih değildir. Zifaf yapılmış olsa bile bu nikâh feshedilir. İmâm Mâlik'e göre ise zifaf olmuşsa bu nikâhın feshedilebilmesi için bir kerre talâk vermek gerekir. Cumhura göre ise, talaksız olarak bozulmuş olur. Binâenaleyh bu nikâhı fesh için talâk vermeye lüzum yoktur.
Hanefî ulemâsına göre ise ihramlı bir kimsenin nikâhlanması caiz olduğu gibi başkasını nikahlaması da caizdir. Delilleri ise, 1844,numaralı hadistir.[83]

1842. ...Osman (r.a.)'dan rivayet olunduğuna göre, Rasûlullari (s.a.) önceki hadisin bir benzerini ifâde buyurmuştur. (Ancak Ku-teybe bu rivayete şu cümleyi de) ilâve etti:İhram)ı bir kimse dünürlükte yapmasın.[84]

Açıklama

Her ne kadar musannif Ebû Dâvud, bu hadisin Mâlik'ir Nâfi'den rivayet ettiği metninde "dünürlük de yapmasın” sözünün bulunmadığını ifâde

ediyorsa da Tahâvî, Müslim ve Beyhakî'nir Mâlik'den rivayet ettikleri metninde "dünürlük de yapmasın" ibâres vardır.[85]
Bu hadis-i şerif, bir önceki hadiste geçen "ihramlının evlenmesinir caiz olmadığı" hükmüne ilâve olarak "ihramlının dünürlük yapmasının caiz olmadığı" hükmünü de getirmektedir.
Şafiî, Hanbelî ve Hanefî ulemâsına göre buradaki nehy, kerâhet-i ten zihiyye ifâde etmektedir. İmâm-ı Mâlik'e göre ise, buradaki nehyin hükmü haramdır.[86]

1843. ...Meymûne (r.anhâ)'dan; demiştir ki: Rasûlullah (s.a. benimle evlendi(ği zaman ikimiz de) Şerifte ihramsızdık.[87]

Açıklama

Şerif, Mekke'nin kuzey-batısında bir yerdir. Bazılarına göre Rasûlullah (s.a.)'ın bu nikâhı hicretin 7.senesinde kaza umresinden dönerken kıyılmıştır. Bu rivayetin doğruluğu kabul edildiği takdirde, nikâh kıyıhrken Hz. Meymûne ile Rasûl-i Ekrem'in ihram-sız oldukları ortaya çıkar. Nitekim, Hz. Meymûne'den rivayet olunan; "Rasûlullah(s.a.) benimle Mekke'den döndükten sonra Şerifte evlendi. İkimiz de ihramsızdık"[88] anlamındaki hadis-i şerif de bu görüşü desteklemektedir.
Bazılarına göre de bu nikâh, Rasûl~i Ekrem'le Hz. Meymûne ihrama girmeden Medine'de kıyılmıştır. Süleyman b. Yesar'ın rivayet ettiği "Peygamber^.a.)'in azatlısı Ebû Râfi ile ensârdan iki kişiyi elçi ta'yin etti. Onlar da Rasûl-i Ekrem'i daha Medine'de iken (ve hac için henüz yola) çıkmadan önce Meymûne ile evlendirdiler,"[89] anlamındaki hadis-i şerif de bu görüşü te'yid ediyor.
Hattâbî'nin beyânına göre, "konumuzu teşkil eden bu Ebû Dâvûd hadisi "Rasûl-i Ekrem (s.a.),Hz.Meymüneile ihramlı iken evlenmiştir,"[90] diyen Hz. İbn Abbas'm aleyhine en büyük bir delildir.[91]

Bazı Hükümler

1. Peygamber (s.a.) ile Hz, Meymûne, Şerifte ve ihramsız iken nikahlanmışlardır. Ancak bir numara sonra gelecek olan hadise bakarak cumhûr-ı ulemâ Rasûl-i Ekrem'le Hz. Meymûne'nin ihramlı iken

evlendikleri hükmüne varmışlardır. İnşaallah bu mevzu 1844 numaralı hadisin şerhinde genişçe ele alınacaktır.[92]

1844. ...İbn Abbâs'dan rivayet olunduğuna göre Peygamber (s.a.) Hz. Meymûne ile ihramlı iken evlenmiştir.[93]

Açıklama

Bu hadis-i şerif, Hz.Peygamber'in Hz. Meymûne ile kaza umresi için çıktıkları Mekke yolculuğunda ve ih ramh iken evlendiğini ifâde etmektedir. Nitekim, Mücâhid ile Atâ'nm İbn Abbas'dan rivayet ettiklerine göre, "Peygamber (s.a.) Hz. Meymûne ile Mekke'de ihramlı iken evlenmiş ve Hz. Meymûne'nin yanında üç gün kalmıştır. Bu esnada Huveytib b. Abdiluzza, Kureyş'den bir neferle gelip Rasûlullah ile görüşmek istemiştir. Bu üç gün bittikten sonra bu heyet Rasül-i Ekrem'e haber göndererek kendisiyle görüşmek istediklerini bildirmiş ve bunun üzerine Rasûl-i Ekrem çıkıp onlarla görüşmüş ve Mekke dönüşünde Şerifte Hz. Meymûne ile zifafa girmiştir."[94] Tahâvî'nin bu rivayeti, Rasül-i Ekrem'in ihramlı iken Mekke'de Hz. Meymûne ile evlendiğini ve Mekke dönüşü Şerif de zifâfâ girdiğini ifâde, etmemekte ve bu konuda gelen hadisler arasındaki ihtilâfı gidermektedir.[95]

Bazı Hükümler

1. İhramlı bir kimsenin nikâhlanması caizdir. İbrahim en-Nehaı, Sevn ve Hanefi uleması bu görüştedirler. Delilleri ise, konumuzu teşkil eden bu hadisle, Mesrûk'un Hz. Âişe'den rivayet ettiği, "Rasûlullah (s.a.) ailelerinden biriyle ihramh iken evlendi" anlamındaki hadistir. Bilindiği gibi bu hadiste Rasûl-i Ekrem'in ihramlı iken evlendiğinden bahsedilen ve ismi açıklanmayan ailesinden maksat, Hz. Meymûnedir.
el-Leys, el-Evzâî, Mâlik, Şafiî, Ahmed ve îshâk (r.a.)'a göre ihramlı-nın evlenmesi caiz olmadığı gibi, başkasını evlendirmesi de caiz değildir. Şayet evlenecek veya başkasını evlendirecek olursa kıyılan nikâh bâtıl olur. Sözü geçen bu ulemânın delilleri de "İhramh bir kimse evlenemez ve başkasını da evlendiremez," anlamındaki .1841 numaralı hadis-i şerif ile Yezîd b. el-Asamm'ın Hz. Meymûne'den rivayet ettiği, "Resûlullah (s.a.) benimle

evlendiğinde Şerifte ikimiz de ihramsız idik," anlamındaki 1843 numaralı hadis-i şerif ve Süleyman b. Yesâr'ın, Ebû Râfi'den rivayet ettiği şu hadis-i şeriftir: "Rasûlullah (s.a.) Hz. Meymûne ile ihramsız iken evlendi ve ihramsız iken gerdeğe girdi."[96] Tırmizî bu hadisle ilgili olarak şunları söylüyor: "bu hadis hasendir. Onu Hammâd b. Zeyd'den başka Matar el-Varrâk tarikiyle Râbia'dan müsned olarak rivayet eden kimse tanımıyoruz." [97]

İhramlı kimsenin evlenemediği ve başkasını da evlendiremediği görüşünde olan ulemâ, aksi görüşte olan Hanefî ulemâsına ve taraftarlarına karşı kendi görüşlerini şöyle savunuyorlar:

a. İhramlının nikahlan masının caiz olmadığını ifade eden hadisin raisi Ebû Râfi'bu hadisi rivayet ettiği zaman bulûğ çağına ermiş ve rüşdüıü ikmâl etmiş bir kimse idi. Aksi görüşte olanların senedini teşkil eden iadisin râvisi Hz. İbn Abbâs ise, Hz. Meymûne Resûl-i Ekrem'le evlendiği zaman henüz on yaşında bir çocuktu ve üstelik bu nikâhın kıyıldığı taza umresinde de yoktu.

b. 1843 numaralı hadiste Hz. Meymûne, Resûl-i Ekrem'le evlendiği :aman ihramsız olduklarını ifade etmektedir. Hz. Meymûne'nin olayı bizzat yaşayan bir kimse olarak başkalarından daha iyi bilmesi kadar tabii 3İr şey olamaz. Bu konuda Şafiî ulemâsından İmâm Nevevî de şunları söylüyor: "ihramlı bir kimsenin evlenmesinin caiz olmadığı görüşünde olan cumhûr-i ulemâ kendi görüşlerinin doğruluğunu isbât için pek çok deliller leri sürmüşlerdir. Bu deliller içerisinde en kuvvetli olanı, Peygamber(s.a.)'in flz. Meymûne ile evlendiği zaman ikisinin de ihramsız olduğunu ifade eden ıadis-i şeriftir. Sözü geçen hadis-i şerifi pek çok sahâbi rivayet etmiştir."

Bu konuda Kadı İyâz da görüşlerini şu anlama gelen cümlelerle ifâde ediyor: "Resûl-i Ekrem'in Hz. Meymûne ile evlendiği zaman ihramh olduğunu Hz. İbn Abbas'tan başka rivayet eden yoktur. Hz. Meymûne, Ebû Râfi' ve daha başkaları ise, Resul-i Ekrem'in Hz. Meymûne ile evlendiği zaman ihramsız olduğunu rivayet etmişlerdir. Aynı zamanda bu kimseler bizzat olayın içinde bulunan kimselerdir. Çünkü Hz. Ebû Râfi bu evlilik esnasında bizzat Hz. Peygamber ile Hz. Meymûne arasında elçi idi.[98] İbn Abbâs (r.a.) ise, böyle değildi. Bu sebeple sözü geçen râviler hem olayın ayrıntılarını İbn Abbâs (r.a.)'den daha iyi biliyorlardı, hem de sayıca daha kalabalık idiler."[99]

Bu konuda İbn Abdilberr'in görüşü de şöyledir: "Resûl-i Ekrem'in Hz. Meymûne ile evlendiğinde ihramsız olduğunu ifâde eden hadisler tevatür derecesine ulaşmaktadır. Ayrıca bu râvilerden biri olan Yezîd b. el-Asamm Hz. Meymûne'nin kız kardeşinin oğludur. Bu sebeple hadiseye yakından vukufu vardır. Aksini rivayet eden sadece Hz. İbn Abbâs'tır. İnsanın gönlü râvisi daha çok olan hadisi kabule daha meyyaldir. Çünkü .bir kişinin yanılma ihtimâli daha fazladır."[100]
Mâlikî ulemâsından Zürkânî ise, bu konuda gelen hadis-i şerifler arasındaki tearuzdan dolayı bir tarafa bırakılacak olursa o zaman Hz. Peygamber'in Hz. Meymûne ile evlenmesini konu almayan ve dolayısıyla o mevzûdaki hadislerle çelişmeyen "ihramlı kimse evlenemez ve başkasını da evlendiremez," anlamındaki 1841 numaralı hadis-i şerife müracaat etmek gerekir.[101] Meymûn b. Mehrân ise, bu konudaki düşüncelerini şöyle dile getiriyor: "Ben ihtiyarlığı sırasında bir gün Safiyye bint Şeybe'nin yanına varıp Resûl-i Ekrem'in. Hz. Meymûne ile evlendiği zaman ihramlı olup olmadığını sordum da bana kendisinin de Resûl-i Ekrem'in de.ih-ramsız olduklarını ifade etti."[102]
İhramlı bir kimsenin evlenmesinin caiz olduğunu söyleyen Hanefî, ulemâsı ise, kendi görüşlerini şu şekilde savunmaktadırlar.
a. İbn Abbas (r.a.)'ın hem Ebû Râfi'den hem de Hz. Meymûne'den hafıza itibariyle daha kuvvetli olduğunda ulemâ ittifak etmiştir. Ayrıca Hz. Peygamber'in, Hz. Meymûne ile evlendiği zaman ihramsız olduğunu ifade eden hadisin râvisi Yezîd b. el-Esamm zayıftır. İbn Abbâs hadisini hadis ulemâsından 7 imâm ve daha başkaları rivayet etmiştir.
b. Her ne kadar Hz. ibn abbâs Hz. Peygamberce Hz. Meymûne'nin izdivacında hazır bulunmamışsa da, olayı bizzat şahid olan ve ayrıntılarıyla bilen sahâbîlerden öğrenmiş ve rivayet etmiştir. Bu konuda söylenmesi gerekir şudur: İhramlının evlenmesinin caiz olmadığım ifade eden 1841 numaralı Osman hadisi Resûl-i Ekrem'le değil ümmetiyle ilgilidir. Söz konusu nikâhın ihramsız iken kıyıldığını ifade eden hadis ise fiili bir hadistir. Resûl-i Ekrem'in fiiliyle sözü arasında bir aykırılık görülürse o zaman fiilin kendisine mahsus olduğu, sözün de ümmetine mahsus olduğu kabul edilir. Bu Mâliki ve Şâfiîlerce kabul edilen bir usûl kaidesidir. Binaenaleyh Mâliki ve Şafiî ulemasına göre bu mevzuda muteber olan görüşün, "ihramlı iken evlenmenin Resûl-i Ekrem'e has özel bir durum olduğu" görüşü olmak gerekir.[103]

Hanefî ulemâsına göre ise, bir hükmün Resûl-i Ekrem'e ait olduğunu kabul edebilmek için, o hükmün Resûl-i Ekrem'e özel bir durum olduğuna dair bir delil bulunması gerekir. Burada ise böyle bir delil yoktur.[104]

1845. ...Said b. el-Müseyyeb'den; demiştir ki İbn abbâs (Resûl-i Ekrem'in) Hz. Meymûne ile ihramlı iken evlendiği(ne dair rivayetinde yanılmıştır.[105]

Açıklama

Her ne kadar senedinde kimliği belli olmayan bir râvi bulunduğundan bu haber zayıfsa da İsmail b. Umeyye'nin Said b. el-Müseyyeb'den rivayet ettiği, "Rasûlullah (s.a.) Meymûne ile evlendiği zaman kesinlikle ihramsızdı," anlamındaki hadis bu hadisi takviye etmektedir. Hanefî ulemâsından Ebû Ca'fer et-Tahâvî'nin beyanına göre imâm Şafiî, "Hz. Ömer'le Zeyd b. Sâbit'in ihramlı bir kimsenin nikâhım reddetmeleri ve Hz. îbn Ömer'in, "İhramlı bir kimse evlenemez ve birisine dünürlük yapamaz," demeleri bu hadisi desteklemektedir." demiştir.
Ebû Dâvûd ile Münzirî bu hadis hakkında sükût etmişlerdir. Zürkânî ise, bu hadisle ilgili olarak şunları ifade ediyor: Buhârî'de ve daha başka eserlerde Said b. el-Müseyyeb'in şöyle dediği kaydediliyor: Her ne kadar Hz. Meymûne kendisinin teyzesi ise de İbn Abbas "Rasûl-i Ekrem Hz. Meymûne ile ihramlı iken evlenmiştir, " derken yanılmıştır. Çünkü Resûl-i Ekrem Hz. Meymûne ile ihramdan çıktıktan sonra evlendi."[106]
Tekmiletu'I-Menhel yazarı ise, bu konuda şunları söylüyor: "Her ne kadar Zürkânî böyle diyorsa da ben Buhârî'nin rivayet ettiği böyle bir hadise rastlamadım. Fakat Hafız İbn Hacer bu hadisi İmâm Ahmed'in rivayet ettiğini söylüyor ve sonra da Eslem'den şu sözleri rivayet ediyor: Ben İmâm Ahmed'e, Ebû Sevr: "İbn-i Abbas hadisini kabul etmek için hangi engel var ki? diye soruyor" dedim de; "İbn Müseyyeb'e göre İbn Abbas yanılıyor. Çünkü Hz. Meymûne bizzat kendisi Resûl-i Ekrem'le evlendiği zaman ihramsız olduğunu söylüyor" diye cevap verdi."
Mezhep imamlarının bu mevzu ile ilgili görüşlerini bir önceki hadisin şerhinde açıklamış bulunmaktayız.[107]

39. İhramlının Öldürmesi Caiz Olan Kara Hayvanları

1846. ...Abdullah b. Ömer'den rivayet olunduğuna göre, Peygamber (s.a.)'e ihramlının öldürmesi caiz olan kara hayvanları sorulmuş da Peygamber (s.a.):

"Beş (çeşit) hayvan vardır ki onları harem dışında da haremde de Öldürmekte herhangi bir günah yoktur: Akrep, fare, çaylak, karga ve saldırgan köpektir" buyurmuş.[108]

Açıklama

Bu hadis-i şerifte bahsedilen ve ihramlının avlanmasında bir sakınca olmadığı ifade edilen hayvanların kara hay-
vanları olduğu malumdur. Çünkü ihramlının deniz hayvanlarını avlamasında bir sakınca olmadığı, "Deniz avı yapmak ve onu yemek kendinize de misafire de bir faide olmak üzere sizin için helâl kılındı. İhramda bulunduğumuz müddetçe ise, kara avı haram kılındı."[109] ayet-i kerimesiyle açık bir şekilde ifade edilmiştir. Binâleyh ihramlının deniz hayvanlarını avlamasında bir sakınca bulunmadığında ulemâ ittifak etmiştir. Ancak bazı kimseler; "Yerde yürüyen hiç bir hayvan ve iki kanadıyla uçan hiçbir kuş hariç olmamak üzere hepsi sizin gibi ümmetlerdir."[110] âyet-i kerimesini delil getirerek kuşları kara hayvanlarından saymamışlarsa da kendilerine bu âyeti kerîmede kuşların kara hayvanlarından sonra özel olarak sayılmış olmaları onların kara hayvanlarından ayrı olduklarını göstermek için değil, kara hayvanları genel olarak ifade edildikten sonra "zikrulhâss iba'de'l-ânımi" kabilinden özel olarak zikretmek içindir. Nitekim Ebû Dâvûd hadisiyle; "Yerde yürüyen hiçbir canlı hariç olmamak üzere hepsinin nzıkla-nnı Allah verir."[111] “Allah her hayvanı sudan yarattı" [112] âyet-i kerime-lerindeki bütün hayvanları içine alan genel ifâdeler de kuş nevinin deniz ve kara hayvanları dışında kalan ayrı bir hayvan türü olmadığını isbat eder.

"Beş çeşit hayvan vardır" cümlesindeki "beş" sözü ihramlının avlamasında sakınca olmayan kara hayvanlarının sadece beş türden ibaret olduğuna delâlet etmez. Ulemânın pek çoğuna göre buradaki "beş" kaydı nihâi tahdidi belirleyen bir kayıt değil, ancak ihramlının öldürebileceği türlerden sadece beşini ifade etmek için gelmiştir. Bundan sonra gelen iki hadis-i şerifte

burada sayılmayan yılan ve yırtıcı hayvanların sayılması da buradaki beş adedinin sınırlayıcı bir kayıt olmadığını gösterir.
"Günah yoktur" ifâdesi ihramhnin bu hayvanları avlamasının caiz. olduğunu gösterir. Hatta "Azgın köpekle, fare, akrep, çaylak, karga ve yılanın öldürülmesini emir buyurmuştur"[113] anlamındaki bir hadis-i şerifte Resûl-i Ekrem'in bu hayvanları öldürmeyi emrettiği ifade edilmektedir.
Müslim'in bu hadisindeki emrin mübahlık ifade etmesi mümkün olduğu gibi mendûpluğa delâlet etmesi de mümkündür. Ayrıca bu emrin farziyyet için gelmiş olması, konumuzu teşkil eden Ebû Dâvûd hadisindeki "günah yoktur" sözünün ise, bu hayvanları öldürmeden sabredip zararlarına katlanmanın zorluğunu kaldırmak için gelmiş olması mümkündür. Binaenaleyh bu mesele, "kim o Beyti hac veya umre (kasdı) ile ziyaret ederse, bunları güzelce tavaf etmesinde üzerine bir beis yoktur."[114] ayet-i kerimesine benziyor ve bu meselede nehy'den sonra gelen emrin hükmü câridir.
Hadis-i şerifte sayılan hayvanlardan:
1. Akrep: Zehirli bir.böcektir. Sokmasıyla fili ve deveyi öldürebilen türleri vardır. Hz. Âişe'nin bildirdiğine göre, Resûl-i Ekrem namazda iken bir akrep sokmuştu. Namazı bitirdikten sonra "Allah akrep türüne lanet etsin. Namazda olanıda namazda olmayanıda sokar," buyurmuştur.[115]
2. Farenin çeşitleri çoktur. Fakat gerek, yenilmesinin haram, gerekse öldürülmesinin caiz olması hususunda bütün nevilerin hükmü birdir.
3. Hide'e: Çaylak demektir. Bu zararlı bir kuştur. Civcivleri kaptığı gibi et zannıyla insanın elinde bulunan kırmızı renkteki şeyleri de kapar
4. el-Kelbu'l-Akûr: Saldırgan ve ısırgan köpek demektir.Bu köpeğin nasıl bir köpek olduğu ulemâ arasında ihtilaflıdır, İmâm Mâlik, Şafiî, Ahmed (r.a.) ve pek çok ulemâya göre bu kelimeyle kasdedilen köpek, insanlara saldıran, aslan, kaplan ve kurt gibi nsanları ısıran ve korkutan köpektir. Ebû Akrab'dan rivayet edilen, "Peygamber (s.a.) Uteybe b. Ebî Leheb'e; "Ey Allah'ım ona köpeklerinden bir köpeği musallat et!" diye beddua etti de, bir aslan saldırıp onu öldürdü."[116] anlamındaki hadis-i şerif de bu görüşü desteklemektedir.
İmâm Ebû Hanife'ye göre ise, buradaki köpekten maksat her saldırgan köpek değil herkesçe malum olan bildiğimiz köpektir. Aslan, pars, kaplan

ve kurt da bu hükümde onun gibidir. Çünkü bu hayvanlar ve benzerleri de insanlara eziyet vermekte köpek gibidir.
Ayrıca ulemâ, insana saldırmayan köpekler hakkında da ihtilâf etmişlerdir. Kadı Hüseyin ile Mâverdfye göre saldırgan olmayan köpeklerin öldürülmesi haramdır. İmâm Şafiî (r.a.) ise, "el-Ümm" isimli eserinde böyle köpekleri öldürmenin caiz olduğu hükmüne varmıştır. ,
Yine Şafiî ulemâsından İmâm Nevevî ise, el-Mühezzeb şerhinin alışveriş bölümünde "köpeğin faydalı bir hayvan olup öldürülemeyeceği hususunda ulemânın arasında hilaf yoktur" derken, aynı eserin teyemmüm ve gusl bölümünde ise, bunun aksini iddia etmiştir. Hac bölümünde de saldırgan olmayan köpekleri öldürmenin tenzihen mekruh olduğunu ifâde etmiştir. Râfiî ise, böyle köpekleri öldürmenin tahrimen mekruh olduğu hükmüne varmıştır.
İmâm Şafiî'ye ve İmâm Ahmed'e göre, insanların malına ve canına zarar veren ve yenilmesi haram olan, şahin, doğan, kartal gibi kuşlarla sivrisinek, eşek arısı, pire, karasinek, bit gibi haşereler de konumuzu teşkil eden hadis-i şerifte zikredilen hayvanların hükmüne girerler.
Hanefî ulemâsı ise hadis-i şerifte geçen beş hayvanın hükmüne arı, maymun, kaplumbağa, kirpi ve zehirli keler'i de sokmuşlardır. Çünkü sözü geçen ulemâya göre bu hayvanlar av hayvanı değildirler.
Mâliki ulemâsı ise, hadis-i şerifte sayılan hayvanların hükmüne arıyı . da katmışlardır. Çünkü onlara göre arı akrebe benzemektedir.[117]

Bazı Hükümler

1. İhramlı bir kimsenin akrep, fare, çaylak, karga ve saldırgan köpek öldürmesinde herhangi bir sakınca yoktur. İhramlının bu hayvanları öldürmesinde bir sakınca olmayınca, ihramsız bir kimsenin bu hayvanları öldürmesinin caiz olduğu kendiliğinden anlaşılır. Bu hayvanlardan akrebin mutlak surette hatta namazda bile öldürülebileceğinde ittifak vardır. Ancak İbn Abdilberr'in rivayetine göre, Hammâd b. Süleyman ile Hakem, ihramlının yılanla akrebi öldüremeyeceği görüşündedirler, delilleri ise, bu hayvanların av hayvanı olmayıp böcek türünden olmalarıdır. Ancak konumuzu teşkil eden hadis-i şerif bu görüşü reddetmektedir.
2. Karganın bütün türlerini, gerek haremde gerekse harem hududları dışında öldürmek mutlak surette caizdir. Mâlikî ulemâsının meşhur olan görüşleri

budur. Müslim'in rivayetinde yer alan "Gurâb-ı ebka- alaca karga"[118] kelimesinde "alaca" kaydı ihramlının öldürmesi caiz olan karga türünü belirleyen bir kayd-ıitirâzî' değildir. Bu kayıt karga türlerinden sadece birini belirleyen bir kayd-ı ittifâkîdir. Ulemâdan bazılarına göre ise, hadisteki "alaca" kaydı bir kayd-ı ihtirâzîdir. Binâenaleyh, ihramlı bir kimse bu vasfı taşımayan bir kargayı avlayamaz. Mâlikî ulemâsından Kur-tubî bu görüşten hareket ederek "Müslim'in bu rivayeti alaca kelimesi zikredilmeyen mutlak rivayetleri takyid eder" diyor.
Hanefî ulemâsı ile İmâm Şafiî'ye ve Ahmed'e göre alaca kargadan maksat leş yiyen alaca kargadır. İhramlı bir kimse karga türleri arasında sadece leş yiyen alaca kargayı öldürebilir. ^Sözü geçen ulemâya göre kuzgun da bu hükme dâhildir. Fakat ekin kargası onlar gibi değildir. Mâlikîlere göre ise öldürülecek karga türleri arasında bir ayırım yapmak doğru değildir.
3. Farenin öldürülmesi ise, mutlak surette caizdir. İbnu'l Münzir: "Farenin öldürülebileceği konusunda ulemâ arasında ittifak vardır. Yalnız ibrahim en-Nehâî'ye göre ihram hâlinde bulunan bir kimse fare öldüremez. Fakat bu kavil şazdır" diyor. Gerçektende konumuzu teşkil eden hadis de İbrahim en-Nehâî'nin bu görüşünü reddetmektedir.[119]

1847. ...Ebû Hureyre(r.a.)'den rivayet edildiğine göre Rasûluîlah (s.a.); "Beş (çeşit hayvan vardır ki, bunlar) harem hududları dışında da haremde de öldürülebilirler: Yılan, akrep, çaylak, fare ye saldırgan köpek" buyurmuştur.[120]

Açıklama

1. Sözü geçen beş çeşit hayvanı ihramlı iken öldürmek caizdir, ihramlı halde Öldürmek caiz olunca ihrama girmeyenlerin öldürmesi haydi haydi caizdir. Öldürülecek hayvanların beş adediyle takyid edilmesi mefhûm itibârı ile zikredilen beş neviden maadasının öldürülemeyeceğini gösterirse de mefhûm-ı aded ekser-i ulemâya göre hüccet değildir. Bilfarz hüccet kabul edilse bile Rasûlullah (s.a.)'ın evvela beş hayvanın Öldürebileceğini bilahâre aynı hükümde onlarla müşterek olan şâir hayvanları bildirmiş olması muhtemeldir. Filhakika bir rivayette, öldürülecek hayvanların dört, diğer rivayette altı olduğu beyân edilmiştir. Bazı rivayetlerde ise, ötekilerinde zikredilmeyen hayvanlardan bahsolunmuştur. Bu suretle

öldürülecek hayvan nevilerini dokuza çıkaranlar vardır1. Bunlar arasında yılan, kurt ve kaplan da vardır.
Tahâvî diyor ki: "İşte Peygamber(sallallahü aleyhi ve sellem)'in ihramda olana da olmayana da Harem-i Şerifte öldürmeyi mubah kıldığı hayvanlar bunlardır. Bunların beş çeşit olduklarını beyân etmiştir. Ancak bu beyân, bu konuda ortaya çıkacak bir benzerlik dolayısıyla bu hayvanların hükmünün onlara verilmesini gerektirmez. Peygamber (s.a.)'in maksadının bu tür hayvanları da kapsamına almak olduğunda ittifak bulunması hali ise müstesnadır.
Tahâvî bu sözü ile şunu anlatmak istemiştir: Aded bildirerek öldürülecek hayvan çeşitlerinin beyân buyrulması, benzerlerinin bu hükümde olmadığını gösterir. Zira aynı hadiste çaylak ile karganın öldürülebileceği ifâde buyurulmuştur. Halbuki bunların ikisi de yırtıcı kuşlardandır. Onların hükmü özellikle belirlendiği için atmaca, şahin ve doğan gibi yırtıcı kuşlara aynı hüküm verilemez.
Bu cihet ittifakı ise de öldürmeyi eziyetle ta'lil edenler: "Eziyetin çeşitleri çoktur. Binâenaleyh, Rasûlullah (s.a.) akrebi zikretmekle eziyette ona ortak olan yılan arı gibi şeylere; fare ile kemirmekte ona ortak olan gelincik gibi hayvanlara; karga ve çaylak ile bir şeyi kapmakta onlar gibi olan atmaca vs. ye, kudurmuş köpekle saldırganlık ederek ısırmakta olan köpeğe benzeyen arslan ve pars gibi yırtıcılara işaret buyurmuş olacaktır" derler.
Öldürmeye sebep bu hayvanların etinin yenilmemesi olduğunu söyleyenlere göre ise, hadis-i şerifte beş hayvanın zikredilmesi insanların arasında çok bulundukları içindir.
Tahâvî'nin beyânından, yılanın da öldürülemeyeceği hatıra gelebilirse de Tahâvî, "Peygamber(s.a.)'in maksadının....ittifak bulunması hali müstesna" sözüyle Rasûlullah(s.a.)'ın yılanın öldürülmesini kasdettiğine işarette bulunmuştur.
Bu cihet İbn Mes'ûd (r.a.)'dan rivayet olunan bir hadiste açıkça belirtilmiştir. Mezkûr hadiste; "Peygamber (s.a.) ashabına Minâ'da bir yılanı öldürmelerini emir buyurdu," denilmektedir.
Rivayetlerin birinde dahi yılan öldürülecek beş hayvan meyâninda zikredilmiştir.
2. Kargadan bu hayvanın hangi çeşidinin murad edildiği' ulemâ arasında ihtilaflıdır. Hanefîlerden "Hidâye" sahibine göre leş kargasıdır. Buna alaca

yahut benekli karga da denilir. Bu kavil İmâm Ebû Yûsuf'dan rivayet olunmuştur.
İmâm Ebû Yûsuf'un delili Hz. Âişe rivayetlerinden birinde öldürülecek hayvanlar meyanında gurab-ı ebkâ'ın zikredilmiş olmasıdır. Ulemâdan bir cemaat İmam Ebû Yûsuf'un kavlini tercih etmiş, ihrâmlının karga nev'ilerinden yalnız alaca kargayı öldürebileceğini söylemişlerdir. Diğer bir takım ulemâya göre ise, bütün karga nevilerini öldürmek caizdir. Hadiste alaca karganın zikredilmesi çokluğundan dolayıdır. Fakat Aynî bu kavle itiraz etmiş ve: "Öldürülmesi emredilen karga rahatsızlık veren türüdür. Bu da yalnız alaca kargadır. Ekin kargası ile saksağan doğrudan doğruya eziyet etmezler. Binaenaleyh hadisin mutlak rivayetleri alaca karga mânâsına alınmalıdır." demiştir.
Kuzgun dahi alaca karga nev'indendir.
Şâfiîlerle Hanefilerin görüşü budur. Zira bunların ikisi de leş kargasıdır. Ekin kargası onlar gibi değildir.
Karga ile çaylak hakkında Malikîyye ulemâsının ihtilâf ettikleri bazılarına göre bu hayvanların saldırgan olan ve büyükleri öldürebileceği rivayet olunduysa da meşhur olan kavle göre bu hususta Mâlikîler dahi cumhûr-ı ulemâ ile beraber idiler. Cumhura göre öldürülecek karga nev'ileri arasında böyle tasnif yoktur. Saksağan dahi karga nev' iler indendir. Araplar onun ötüşünü uğursuzluk kabul ederlermiş.
Ulemâdan bazıları saksağana alaca karga, bazıları da ekin kargası hükmünü vermişlerdir.
İmâm Ahmed b. Hanbel, "Saksağan leş yemişse öldürmesinde beis. yoktur," demiştir.
3. Hide'e: Çaylak demektir. Rivayetlerin bazılarında bu kelimenin yerine "hudeyya" denmiştir. Hudeyya: Hide'enin ism-i tasgiridir. Yani çaylak demektir. Çaylak eziyet eden ve insanların elinden eti kapan bir kuş olduğundan onu ihramlı ihramsız herkesin öldürmesi helâldir. Yalnız İmâm Mâlik'den bir rivayete göre çaylak ile karga eziyet vermeye davranmadıkça ihramlı bir kimsenin onları öldürmesi caiz değildir. Fakat bu rivayet zayıftır. İmâm Mâlik'in meşhur olan görüşü, cumhur-ı ulemânın görüşü gibidir. Ona göre bu hayvanların etleri de yenir.
4. Farenin öldürülmesi mutlak surette caizdir. İbnu'l-Münzir; "İhramlının fare öldüreceği hususunda ihtilâf yoktur. Yalnız İbrahim en Nehaî'ye göre

ihram halinde bulunan bir kimse, fare öldüremez. fakat bu kavil şâzzdır" diyor.
Kadı İyâz dahî: "Sâcî'nin Nehaî'den rivayetine göre ihramlı bir kimse fare öldüremez, öldürürse fidye verir. Fakat bu kavil nassa ve bütün ulemânın1 kavline aykırıdır" demiştir.
Beyhâkı'nin sahih bir isnâdla Hammâd b. Zeyd'den rivayet ettiği bir haberde: "Nehâî'nin bu sözü Hammâd'a rivayet olunduğu vakit Hammâd: "Kûfe'.de İbrahim en-Nehâî'den başka eserleri çirkin bir şekilde reddeden bir kimse yoktu. Çünkü onları az işitınişti. Şâbî'den başka da eserlere güzel bir şekilde lâbî olan bulunmazdı. Çünkü onları çok duymuştu;" mukabelesinde bulunmuş" denilmektedir.
Farenin nev'ileri çoktur. Fakat gerek yenilmesinin haram, gerekse öldürülmesinin caiz olması hususunda bütün nev'ilerinin hükmü birdir.
5. Akrebin mutlak surette hatta namazda bile öldürülmesi caizdir. Zira zehirli bir hayvandır ve insanları sokar.
İbn Abdilberr'in rivayetine göre Hammâd b. Ebî Süleyman ile Hakem, ihramlının yılanla akrebi öldüremeyeceğine kailmişler. Delilleri bu hayvanların böcek nev'inden olmamahrıdır.
Fakat Kadı İyaz: "Yılanla akrebin ve keza ihramda bulunmayan bir kimsenin harem-i şerif de kertenkele öldürmesinin caiz olduğunda ihtilaf yoktur," dediği gibi İbn Abdilberr dahi: "Gerek harem dışında gerekse harem içinde yılanla akrebin öldürülebileceği hususunda ne İmâm Mâlik'den ne de cumhûr-i ulemâdan bir hilaf nakledilmemiştir" demektedir.
6. el-Kelbu'1-akûr: Yırtıcı köpek demektir. Süfyân b. Uyeyne'ye göre bundan murâd: Bütün yırtıcı hayvanlardır. Köpeğin dahi kudurmuş olması şart değildir. Saldırgan ve dalayıcı olması kâfidir. Süfyân b. Uyeyne; "Bu kelimeyi bize Zeyd b. Eşlem tefsir etti," demiştir. Hz. Ebû Hureyre'-den bir rivayete göre kuduz köpekten murâd arslandır.
İmâm Mâlik'den bir rivayete göre: İnsanlara saldırarak yaralayan arslan, kaplan ve pars gibi yırtıcılardır. Sırtlan ve tilki gibi insana hücum etmeyen yırtıcılar bu hükme dâhil değildir. Binâenaleyh onları ihrâmlı bir kimse öldüremez, öldürürse fidye verir. İmâm Nevevî, saldırgan köpeği ihramlı ve ihrâmsız herkesin harem dışında olsun, harem içinde olsun öldürebileceğinde bütün ulemânın ittifak ettiklerini söyler.
Yine Nevevî'nin beyânına göre, ulemâ kuduz köpekten murâd'ın nebi olduğu hususunda ihtilâf etmişlerdir.

Bâzıları, "Bundan murâd: Malum ve mâruf köpektir" demişlerdir. Kaadî İyâz bu kavli Ebû Hanife ile Evzâî ve Hasen b. Hayy'den naklet-miştir. Bu zevata göre kurt dahi köpek hükmündedir. Hanefîlerden İmam Züfer köpeği, kurt manasına almıştır. İmâm Şafiî, İmam Ahmed ve cumhûr-ı ulemâya göre köpekten murâd; ekseriyetle yırtıcılık yapan hayvanlardır.

İmâm Mâlik "el-Muvattâ" nâm eserinde; "İnsanlara hücum ederek yaralayan ve korkutan arslan, kaplan, pars ve kurt gibi hayvanlar saldırgan köpek hükmündedir" demiştir.

İmâm A'zam'a göre buradaki saldırgan köpekten murâd: Hassaten köpektir. Bu hükümde ona yalnız kurt iltihâk eder.

Zira bazı rivayetlerde köpek mutlak zikredilmiş, "akûr" vasfı ile nitelenmemiştir.

Bundan da anlaşılır ki, kelb-i akûrdan murâd, her saldırgan yırtıcı değil, malûm olan köpektir.

Ulemâ insana saldırmayan köpekler hakkında ihtilâf etmişlerdir.

İmâm-i Şafiî, el-Ümm isimli eserinde öldürmenin caiz olduğunu söylemiştir.

İmâm Şafiî ile Şafiî mezhebinin sair âlimleri ihramlı bir kimseye nis-betle hayvanları üç kısma ayırmışlardır.

a. Hadis-i şerifte zikri geçenlerle o kabilden olan eziyet verici hayvanları öldürmek müstehabdır.

b. Şâir eti yenmeyen hayvanlar gibi öldürülmesi caiz olanlar iki kısımdır: Bir kısmının faydası da, zararı da vardır. Bunları av menfaati için öldürmek mubahtır. İkinci kısmının faydası da zararı da yoktur. Bunları öldürmek mekruh, fakat haram değildir.

c. Yenilmesi mübâh kılman yahut öldürülmesi yasak edilen hayvanları öldürmek caiz değildir. İhramlı bir kimse böyle bir hayvanı öldürürse ceza lâzım gelir.

Haneliler, "Öldürülmesi caiz olan hayvanlar yalnız hadiste isimleri bildirilenlerdir" demişlerse de bazı haberlerde yılan zikredildiği için onu da öldürülecek hayvanlara attıkları gibi, kurdu köpeği ve doğrudan insana saldıran vahşileri de aynı hükmün kapsamına sokmuşlardır.

Fakat Aynî buna itiraz etmiş, hadis-i şerifte öldürülmesi caiz olan beş nevi hayvanın beyân edildiğini, binaenaleyh başka hayvanların mezkûr beş çeşide dahil olmadığını aksi takdirde beş adediyle yapılan tahdidin bir faydası kalmayacağını söylemiştir.

Kadı İyaz diyor ki: "Cumhur ulemânın kavlinden anlaşıldığına göre hadisten murad: Zikri geçen hayvanların kendileridir." İmâm Mâlik'le, Ebû Hanife'nin zahir olan kavilleri de budur. Onun içindir ki İmâm Mâlik ihramlı bir kimsenin kentenkele öldüremeyeceğini, öldürürse fidye lâzım geleceğini, lugaten köpek ismi verilmeyen, domuz ve maymun gibi hayvanları dahi öldüremeyeceğini söylemiştir. Bütün ulemânın kavilleri de budur. Resûlullah (s.a.) ancak beş nev'i hayvanın öldürülebileceğini söylemiştir. Bunları altıya veya yediye çıkarmak kimsenin elinde değildir.
Kurdun öldürülebileceği bazı rivayetlerde nassan sabit olmuştur. Binaenaleyh onun hükmünü köpeğe ilhak etmeye lüzum yoktur.
Hasan el-Basrî ile Atâ; "İhramlı bir kimse harem-i şerifte kurt ile yılanı öldürebilir. Fakat ihramlıya bir hayvan saldırırsa hangi nev'iden olursa olsun öldürülür. Çünkü takdirde o hayvan saldırgan köpek hükmünde olur," demişlerdir.[121]

1848. ... Ebû Said-el-Hudrî (r.a.)'den rivayet edildiğine göre, Peygamber (s.a.)'e ihramlının neleri öldürebileceği sorulmuş da;
"Yılan, akrep, fare (öldürebilir), kargaya atış yapabilir fakat öldüremez. Yırtıcı köpek, çaylak ve saldırgan hayvan da (ihramlı tarafından öldürülebilir.) buyurmuştur.[122]

Açıklama

Metinde geçen "el-Füveysika" kelimesiyle fare kasdedilmiştir Bu kelime "el-Fâsika" kelimesinin ism-i tasğîridir. Farenin "fâsik" olarak tavsif edilmesi, herşeyi ifsâd eden zararlı bir hayvan oluşundandır. Tahâvî'nin rivayet ettiği bir hadis şu anlamdadır: Ben Ebû Said'e "fareye niçin füveysika (= küçük fesatçı) ismi verilmiştir?" diye sordum da bana: "Bir gece Resûlullah (s.a.) uyanmıştı. Bir farenin ağzından sürüklediği bir fitille yangın çıkarmakta olduğunu gördü ve hemen onu öldürdü ve ihramlı-ihramsız herkesin onu öldürmesini caiz kıldı." dedi.[123] Bu konuda Mâlikî ulemasından Zürkânî de şunları söylüyor: "Hayvanlar içerisinde fareden daha fesatçı bir hayvan yoktur. Çünkü büyük-küçük herşeyi bozar ve helak eder."[124]
Bu hadis-i şerifte sayılan beş hayvan arasında fasıklıkla vasıflandırılan sadece faredir. Şu rivayette ise, bu hayvanların beşi de fasıklıkla

vasıflandırılmaktadır: "Resûlullah (s.a.):
"Fasık olan beş şey vardır ki, bunlar haremde Öldürülürler: Fare, akrep, karga, çaylak ve saldırgan köpek."[125]
"Fısk" kelimesi sözlükte "çıkmak" anlamına gelir. Nitekim şu âyet-i kerimede bu anlamda kullanılmıştır: "Hani biz meleklere; "Âdem için secde edin" demiştik de İblîs'den başkası hemen secde etmişlerdi. O ise cinden olduğu için Rabbinin emrinden dışarı çıkmıştı."[126]
"Fısk" kelimesi çıkmak anlamına geldiği için Allah'ın emrinden ve tâatından çıkan kimselere "fâsık" ismi verilir. Hadis-i şerifte zikredilen hayvanlar ihramlı tarafından öldürülmeleri caiz kılınmakla diğer hayvanların hükmü dışına çıktıklarından "fasık" sıfatıyla nitelendirilmişlerdir. Bazılarına göre bunlara "fasık" denilmesinin sebebi başkalarına eziyet ve zarar vererek diğer hayvanların özellikleri dışına çıkmalarıdır. Metinde geçen ve ihramlı tarafından öldürülemeyeceği ifâde edilen kargadan maksat, bazılarına göre leş yiyen karga değil, ekin kargasıdır. Çünkü leş yiyen kargaların ihramlı tarafından öldürülebileceği 1846-1847 numaralı hadis-i şeriflerde ifâde edilmiştir.
Bu hadisin senedinde Yezîd b. Ebî Yezîd vardır ve onun aleyhinde bazı tenkidler yapılmıştır.
Hafız ibn Hacer'in "Telhis" isimli eserindeki beyânına göre bu hadiste geçen "kargaya atış yapabilir fakat öldüremez" sözü, münker bir sözdür. "es-Sebü'u’l-âdî = yırtıcı hayvan" sözü ise, İmâm Ebû Hanife hazretlerinin bir önceki hadisteki el-Kelbu'l-akûr = yırtıcı köpek" kelimesine "bildiğimiz köpek" mânâsı verip, "akûr kelimesi köpek kelimesini nitelendirmez" demesini doğrulamaktadır. Çünkü "es-Sebu'u" kelimesinde yırtıcılık mânâsı bulunduğundan "el-'âdî= saldırgan" sıfatına ihtiyacı yoktur. Yani burada "el-'âdî" kelimesi "es-Sebu'u" kelimesini nitelendirmiyor. Dolayısıyla bu durum 1846-1847 numaralı hadislerdeki "akûr-yırtıcı" kelimesinin "kelb = köpek" kelimesini nitelendirmediğine delâlet eder ve îmâm Ebû Hanife hazretlerinin görüşünü te'yid eder.[127]

40. İhramlı Av Eti Yiyebilir Mi?

1849. ...Abdullah b. el-Hâris'in babası el-Hâris'den rivayet edildiğine göre -ki Haris, Tâif'te Osman (r.a)'in amili idi- Hz. Osman için içerisinde keklik ve yaban eşeği eti bulunan bir yemek yaptı. (Hz. Osman, yemeğe davet

etmek üzere) Hz. Ali'ye (bir elçi) gönderdi. (Elçi) geldiği zaman Hz. Ali develeri için (ağaçtan yaprak) silkmekteydi. Biraz sonra ellerinden yapraklan silkeleyerek (yemeğe) geldi. Kendisine "sen de ye" dediler. "Siz onu ihramsız olan kimselere yediriniz. Çünkü biz ihramlıyız. Burada bulunan en cesur kimselere (yani size) soruyorum; Allah aşkına siz, rasûlullah'a ihramlı iken bir adamın vahşi eşek hediye ettiğini fakat onu yemedeği-ni biliyor musunuz" dedi. Onlar da "evet" cevabım verdiler.[128]

Açıklama

Hz. Ali Resûl-i Ekrem'in ihramh iken vahşî eşek eti yemediğini bildiği için kendisine ikram edilen vahşi eşek etini yememiştir. Çünkü kendisi de o anda ihrarıh idi. Kendisini bu yemeğe davet eden ve içlerinde Hz. Osman'ın da bulunduğu cemaatin de Resûl-i Ekrem'in ihramh iken vahşi eşek eti yemediğini bilmeleri gerekiyordu. İşte Hz. Ali Resûl-i Ekrem'in ihramh iken vahşi eşek eti yemediğini onlara hatırlatmak istedi ve hadiseyi metinde geçtiği şekilde hatırlattı. Orada "hazır bulunanlar olayı hatırlayarak Hz. Ali'yi tasdik ettiler.

Hz. İbn Abbas'ın rivayet ettiği bir hadis-i şerifde şu anlamdadır: es-Sa'b b. Cessâme, Rasûlullah (s.a.)'e Ebvâ'da yahut Veddân'da iken bir yaban eşeği hediye etti de bu hediyeyi kabul etmedi. es-Sa'b'ın üzüldüğünü yüzünden anlayınca,

"Almanıazlık etmezdim, alırdım, ama ihramhyız" buyurdu.[129]

Hafız İbn Hacer'in beyânına göre bazıları bu hadise bakarak ihramlı-nın av eti yemesinin kesinlikle haram olduğuna hükmetmişlerdir. Çünkü bu hadiste Resûl-i Ekrem'in av eti yemekten kaçınması sadece ihramh oluşuna bağlanmıştır. Hz. Ali, İbn Abbas, İbn Ömer, el-Leys, es-Sevrî (r.a.) bu görüştedirler, fakat Müslim'in rivayet ettiği; "İhramlı olarak Talha b. Ubeydillah'ın yanında bulunuyorduk. Kendisine bir kuş hediye ettiler. Talha uyuyordu. Bazımız bundan yedik, bazımız da yemekten çekindik. Talha uyanınca yiyenlerin hareketini doğru buldu ve "Biz onu Resûlullah (s.a.) ile beraber yedik" dedi,"[130] anlamındaki hadis-i şerif ile Ebû Kata-de'nin rivayet ettiği, "Ya Resûlallah! Ben bir av vurdum, ondan artan bir parçayammdadır." dedim. Bunun üzerine Peygamber (s.a.) yanındaki cemaate ihramh oldukları halde "yeyin" buyurdular,"[131] anlamındaki hadis-i şerif ve Umeyr b. Seleme'nin, el-Behzî Peygamber (s.a.)'e bir vahşi

eşek hediye etti de Hz. Peygamber Hz. Ebu Bekr'e arkadaşları arasında paylaştırmasını emretti,"[132] anlamındaki hadis, ihramhmn av eti yemesinin caiz olduğunu ifade etmektedirler. Küfe ulemâsıyla Seleften bir cemaat de hadis-i şeriflere bakarak ihramhmn av eti yemesinin caiz olduğuna hükmetmiştir.
Ulemânın büyük çoğunluğuna göre ise, bu hadislerin arasını şu şekilde telif etmek mümkündür.
1. İhramlının av eti yemesinin helâl olduğunu ifade eden hadisler, ihramsız bir kimse kendisi için avlayıp da daha sonra ihramlı kimselere ikram ettiği avın etleriyle ilgilidir. İhramlının av eti yemesinin yasak olduğunu ifade eden hadisler ise, ihramsız bir kimsenin ihramlı bir kimseye ikram etmek üzere avladığı avlardır.
2. Bu konuda İmâm Mâlik daha başka telif şekilleri göstermiştir. Şöyle ki:
a. îhramh, daha ihrama girmeden önce avlanan avın etinden yiyebilir. Çünkü ihramlının av eti yemesinin helâl olduğunu ifâde eden hadisler ihramhnm ihrama girmesinden önce avlanan avların etidir.
b. İhramlının av eti yemesinin haram olduğunu ifade eden hadis-i şerifler ise ihramlının ihrama girmesinden sonra avlanan avlarla ilgilidir.
3. Osman (r.a.)'ın yaptığı bir başka te'lif şekli de şöyledir:
a. İhramlının av eti yemesinin caiz olmadığım ifade eden hadisler bizzat ihramlının kendisine ikram etmek üzere avlanan avlarla ilgilidir.
b. İhramlının av eti yemesinin helal olduğunu ifâde eden hadisler ise, ihramda olmayan kimselere ikram etmek üzere avlanan avlarla veya kendisine ikram edilmek üzere avlandığı halde başka bir ihramlıya ikram edilen avlarla ilgilidir.
Bu konuda "Bezlu'I-mechûd" yazarı şunları söylüyor: "Ben derim ki; biz Hanefîlere göre Resülullah'ın kendisine hediye edilen vahşi eşeği kabul etmeyişinin sebebi o eşeğin canlı olarak hediye edilmiş olmasıyla ilgilidir. Çünkü Buhârî'nin rivayet ettiği hadis[133] bunu ifade etmektedir. Eğer bu eşeğin avlanmış olarak hediye edildiği kabul edilirse, o zaman da bu hayvanı avcıya Resûl-i Ekrem'in gösterdiği ve bu sebepten ihramlı iken bu hayvanın etini yemekten kaçındığı düşünülebilir. Yoksa ihramlının av eti yemesinde bir sakınca yoktur. Nitekim es-Sa'b'dan rivayet edilen ve Beyhâkî'nin "sahih senedle rivayet edilmiştir" dediği "-Resülullah'ın kendisine ikram edilen bir vahşi eçek etinden yediğini" ifade eden hadiste bu ihtimali te'yid etmektedir."[134]

1850. ...İbni Abbas (r.a.)'den rivayet edildiğine göre, kendisi (Zeyd'e hitaben)
Ey Zeyd b. Erkam, sen Resûlullah (s.a.)'e bir av parçası hediye edildiğini ve onu kabul etmeyip "Biz ihramhyız" dediğini biliyor musun? demiş. (Zeyd de):
Evet, cevabını vermiş.[135]

Açıklama

Bu hadisle bir önceki hadis ihramlı bir kimsenin av eti yemesinin caiz olmadığım mutlak surette ifâde etmektedirler. Onu avlayan kimsenin ihramlı olup olmamam arasında bir fark olmadığı gibi o hayvanı kendisi için veya başkasına ikram etmek için avlamış olması da önemli değildir. Bu hallerin hepsinde de ihramlının av eti yemesi haramdır. Çünkü hadiste ihramlının av eti yemesinin sebebi ihramlı olmasına bağlanmıştır. Hz. Ali ile İbn Abbas ve İbn Ömer (r.a.) bu görüştedirler. Ayrıca el-Leys b. Sa'd, es-Sevrî ve İshâk (r.a.) de bu görüştedirler. Delilleri ise, bu hadisle birlikte; "deniz avı yapmak ve onu yemek kendinize de misafire de bir faide olmak üzere sizin için helâl edildi. İhramda bulunduğunuz müddetçe ise, kara avı haram kılındı,"[136] anlamındaki âyet-i kerime ile bir önceki hadis-i şerifin şerhinde geçen İbn Abbâs'-ın es-Sa'b b. Cessâme'den rivayet ettiği hadistir.[137]
İmâm Şafiî, Ahmed ve ulemânın büyük çoğunluğuna göre ihramlının, ihramlı bir kimsenin avladığı kara avmm etini yemesi haramdır. Fakat ihramlı bir kimse ihramsız olan bir kişinin kendisi için avlamış olduğu avın etini yiyebilir. Fakat ihramlı bir kimsenin ihramsız avcıya o avı avlaması için avın yerini göstermek gibi bir yardımda bulunmamış olması şarttır. Delilleri ise 1851 numaralı hadis-i şerif ile Buhârî ile Müslim'in rivayet ettikleri şu hadistir: "Resûlullah (s.a.) hac niyetiyle yola çıktı. Onunla beraber biz de çıktık. Derken içlerinde Ebû Katâde'nin de bulunduğu bazı ashabını ayırarak:
"Bana kavuşuncaya kadar deniz sahilini takip edin," buyurdu. Ayrılanlar deniz sahilim tuttular. Resulullah (s.a.)'den ayrılınca hepsi ihrama girdiler. Yalnız Ebû Katâde girmedi. Yolda giderlerken ansızın bir takım yaban eşekleri gördüler. Ebû Katâde hemen üzerlerine hücum ederek onlardan bir

dişi eşeği vurdu. Arkadaşları hayvanlarından inerek onun etinden yediler. Sonra:
(Eyvah) ihramlı iken et yedik, dediler. Eşek etinin kalan kısmını yanlarına aldılar. Resûluilah (s.a.)'e gelince:
Ya Resulullah! Bizleri ihrama girmiştik. Ebû Katâde ihramlanmamıştı. Derken bir takım yaban eşekleri gördük. Ebû Katâde derhal bunlara hücum ederek içlerinden dişi bir yaban eşeğini vurdu. Biz de hayvanlarımızdan inerek onun etinden yedik. Sonra da;
(Eyvah) ihramlı olduğumuz halda av eti yiyoruz, dedik. Etinin kalan kısmım da getirdik, dediler.
Bunun üzerine Resûluilah (s.a.):
"Sizden biriniz Ebü Katâde'ye emretti, yahut bir şeyle işarette bulundu mu?" diye sordu. Ashâb:
"Hayır" dediler.
"Öyle ise, kalan etini yeyin," buyurdular.[138]
Anılan âlimler bu hadislerden başka 1852 numaralı hadisi de kendi görüşlerine delil olarak gösterirler.
İmâm Mâlik de bu görüştedir. Ancak kendisine "İhramlı iken ölü eti yemek zaruretinde kalan bir kimsenin avlamış olduğu av etiyle ölü hayvan etlerinden hangisini yiyebileceği" sorulunca, bu etlerden sadece ölü hayvan etini yiyebileceğini söylemiş ve "Çünkü Allah teâlâ ihramlımn av eti yemesine hiçbir zaman müsaade vermemiş fakat zaruret halinde ölü hayvan eti yemesine izin vermiştir," demiştir. Allah teâlâ'mn ihramhya hiç bir zaman av hayvanı! eti yeme izni vermediğine delil olarak: "Ey imân edenler, siz (hac ve umre için) ihramlı bulunurken av öldürmeyin"[139] âyetiyle "ihramda bulunduğunuz müddetçe ise kara avı haram kılındı,"[140] âyetini, ihramlımn zaruret halinde ölü hayvan eti yemesine izin verdiğine delil olarak da, "Kim (bunlardan bir şeyi yemeye) muztar kalırsa, tecâvüz etmemek ve (zaruret miktarını) aşmamak üzere (yiyebilir). Çünkü Rabbin çok yarlığayıcı, çok esirgeyicidir,"[141] ayetini göstermiştir.
Mevzumuzu teşkil eden hadis-i şerifte ifâde edilen "Resûl-i Ekrem'in kendine ikram edilen av etini yemekten kaçınması", mezkûr ulemaya göre iki şekilde açıklanabilir:
a. Resûl-i Ekrem bir ihramlı olarak bu avın kendisi için avlandığını bildiğinde dolayı;

b. Yahutta bu avın avlanmasına bir ihramlımn yardımcı olduğunu bildiği için onu yemekten kaçınmış olabilir.
İmâm Şafiî, İmâm Ahmed ve cumhur-u ulemâya göre tercümesini sunduğumuz Mâide Sûresinin 195 ve 196 âyet-i kerimelerinin genel anlamlan 1851 numaralı hadisie tahsis edilmiştir.
Hanefî ulemâsına göre ise; ihramlı bir kimse kendisi için ihramsız, avcı tarafından avlanmış olan bir avı yiyebilir. Ancak o avı avcıya kendisinin göstermemiş olması şart olduğu gibi avcıya başka bir ihramlının da o avı avlamakta yardım etmemiş olması şarttır. Bu konudaki delilleri, 1852 numaralı hadis-i şeriftir. Çünkü sözü geçen hadiste "Resûl-i Ekrem'in ihramlı olanlara kendilerine sunulan bir avı yemeye izin verdiği" ifade ediliyor. Hanefî ulemâsına göre bu avı takdim eden avcı avı kendisi için değil, Resûl-i Ekrem ve ashabı için avlamıştı.
Hz. Ömer'in konu ile ilgili kanaatleri de Hanefilerin görüşünü desteklemektedir. Hz. Ebû Hureyre'nin rivayetine göre, "Bir kimse, Hz. Ömer'e ihramlı av eti yiyebilir mi?" diye sormuş da Hz. Ömer ona yiyebileceğini söylemiştir. Daha sonra Hz. Ebû Hureyre, Hz. Ömer'in bu fetvasını Hz. Abdullah b, Ömer'e nakletmiş, İbn Ömer bu fetvanın doğru olduğunu ifade etmiştir."[142] Hanefî ulemâsı bu görüşlerinin doğruluğuna delil olarak ayrıca, "ihramlı olarak Talha b. Ubeydillah'm yanında bulunuyorduk. Kendisine bir kuş hediye ettiler de Talha uyuyordu. Bazımız bundan yedik, bazımız da yemekten çekindik. Talha uyanınca yiyenlerin hareketini doğru buldu ve "Biz onu Resûllah (s.a.) ile beraber yedik" dedi," [143] anlamındaki hadis-i şerif ile Umeyr b. Seleme'nin rivayet ettiği "el-Behzî Peygamber (s.a.)'e bir vahşi eşek hediye etti de Peygamber (s.a.), Hz. Ebû Bekr'e arkadaşları arasında paylaştırmasını emretti"[144] anlamındaki hadis-i şerifi delil gösterirler.
Hanefî uleması cumhurun delilini teşkil eden "Size ihramda iken kara avı(mn eti) helâldir. Onu kendiniz avlamadığınız veya o sizin için avlanmadığı takdirde" anlamındaki 1851 numaralı hadisteki "ev = yahut" harfinin "illâ = müstesna" anlamında kullanıldığını söyleyerek hadîse "ihramlı iken kendiniz avlamadığınız takdirde size kara avı(mn eti) helâldir. Kendiniz avlamışsanız, o zaman haramdır. Fakat o avın sizin için avlanmış olması müstesna. O zaman helâldir," mânâsını vererek söz konusu hadisin de kendi görüşlerini desteklediğini savunurlar.
Cumhur-i ulemâ ise, Hanefî âlimlere şu cevabı vermişlerdir:

1. Hanefilerin iddia ettiği gibi Ebû Katâde, Talha ve el-Behzî hadisleri "yenmesi helâl olan avın, ihramlı için avlanan av olduğunu açıkça ifade eden birer metin değillerdir. Ancak bu mânâya gelmesi ihtimali vardır. Başka bir ifâdeyle hadisin bu mânâya gelmesi, sadece bir ihtimalden başka birşey değildir. Buna kesin bir netice gibi sarılmak doğru değildir.
2. 1851 numaralı Câbir hadisinde geçen "ev = yahut" kelimesine "illâ = müstesna" mânâsı vermek delilsiz ve karinesiz olarak zahirî mânâyı terk etmek demektir.[145]

1851. ...Câbir b. Abdillah'dan; (demiştir ki:) Resûlullah (s.a.)'ı;
"Kendiniz avlamadığınız veya sizin için avlanmadığı takdirde, ihramlı iken size kara avı(nın eti) helâldir/' buyururken dinledim.[146]
Ebû Dâvud dedi ki: Peygamber (s.a.)'den (gelen) iki haber çeliştiği zaman, (bunlardan) sahabenin sarıldığı habere itibar edilir.)[147]

Açıklama

Bu metin imam Şafiî'nin Müsned'inde; "İhramlı iken av (eti yemeniz) size helaldir" şeklindedir.Biz tercümeyi herne kadar tercümeye esas aldığımız Sünen-i Ebû Dâvûd nüshasına göre yapmış isek de Tekmiletu'l-Menhel yazan Emin Mahmud Hattâb Sünen-i Ebû Dâvûd nüshalarının çoğunda bu hadisin metninin son cümlesinin şeklinde bulunduğunu ifâde ediyor.[148] Bu nüshalara göre hadis-i şerifi şu şekilde tercüme etmek gerekir: "Siz ihramh İken kendiniz avlamadığınız takdirde size kara avı(mn eti) helaldir. Kendiniz avlanırsanız o zaman haramdır. Fakat o avın sizin İçin (ihramh olmayan başka birisi tarafından) avlanmış olması müstesna. O zaman helaldir." Bir önceki hadis-i şerifin şerhinde de ifâde ettiğimiz gibi bu mânâ, "ihramh bir kimse kendisi için avlanmış olan avı yiyebilir, ancak o avı avcıya kendisinin göstermemiş olması şarttır" diyen Hanefî ulamasının görüşünü te'yid eder.
İmam Ahmed ile Tirmizî'nin rivayetlerinde bu cümle bizim tercümeye esas aldığımız nüshadaki gibi şeklinde tesbit edilmiştir.
Ebû Dâvûd bu hadisin sonuna ilâve ettiği talik ile, "iki hadis arasında bir aykırılık görülür de bunların arasını uzlaştırmak mümkün olmazsa o zaman, sahabe-i kiram bu hadislerden hangisiyle amel etmişse o tercih edilir" demek istiyor. Böylece o, konumuzu teşkil eden Câbir hadisiyle 1849 ve

1950 numaralı hadisler arasında çelişki bulunduğunu, binaenaleyh bu hadislerde ihramlımn av eti yemesinin yasak olduğunu ifâde eden 1849 numaralı Hz. Ali hadisiyle 1850 numaralı İbn Abbâs hadisinin tercih edilmesi lâzım geldiğini vurguluyor.
Fakat Tekmiletu'l Menli el yazarının beyânına göre mevzumuzu teşkil eden Câbir hadisiyle 1849 ve 1850 numaralı hadislerin arasını uzlaştırmak mümkündür. Çünkü 1849 ve 1850 numaralı hadislerin hükmü geneldir. Mevzumuzu teşkil eden Câbir hadisi onların hükmünü tahsis etmiştir. Ayrıca sahâbe-i kiram bu konuda 1849 ve 1850 numaralı hadislerle amel etmekte ittifak sağlayamadıklarından bu mevzuda Ebû Davud'un talikinin hükmünü uygulamak mümkün değildir. Çünkü Talha b. Ubeydillah ile Ebû Katâde bu konuda Hz. Câbir ile beraberdirler.[149]

Bazı Hükümler

1. îhramlı bir kimsenin avladığı hayvanının etim yemesi haramdır. Bu konuda ulema ittifak etmiştir.
2. İhramlı olmayan bir kimsenin ihramlı bir kimse için avlamış olduğu bir avı o ihramlımn . emesi de ulemanın büyük çoğunluğuna göre haramdır. Hanefî ulemasına göre ise bu avı o ihramlımn yemesinde bir sakınca yoktur.
3. Fakat ihramlımn herhangi bir yardımı olmadan o avı ihramsiz bir kimse kendisi için avlamışsa o avı herhangi bir ihramlımn yemesinde sakınca yoktur. Bu konuda cumhuru ulemâ ile hanefî ulemâsının görüşü birdir.[150]

1852. ...Ebû Katâde'den rivayet olunduğuna göre kendisi Resülullah (s.a.) ile beraberdi ve Mekke yolunun bir bölümünde bir kaç ihramlı arkadaşıyla birlikte geri kaldı. Kendisi ihramlı değildi. Derken bir yaban eşeği gördü ve atının üstünde doğrularak arkadaşlarından kamçısını kendisine vermelerini istedi, vermek istemediler. Onlardan mızrağını istedi, kabul etmediler. Bunun üzerine onu kendisi aldı sonra eşeğin üzerine, saldırarak onu öldürdü. Resûlullah (s.a.)'ın ashabından bazıları ondan yediler. Bazıları da yemediler. Resûlullah (s.a.)'e ulaşınca bu meseleyi O'na sordular da (Resul-i Ekrem);
"Bu Allah'ın size ikram ettiği bir rızıktır," buyurdu.[151]

Açıklama

Buharî, Nesâî ve Dârekutnî'nin rivayetlerinden açıkça anlaşıldığına göre metinde anlatılan hâdise Hudeybiye umresinde cereyan etmiştir. Her ne kadar Ebû Katâde hadisinde bu hâdise anlatılırken "Rasûlullah (s.a.) hac niyyetiyle yola çıktı"[152] deniyorsa da gerçek olan budur. Hacc kelimesiyle mecazî umre kast edilmiştir. Beyha-kî'nin rivayetinde ise bu cümle "Resûlullah (s.a.) hac veya umre niyetiyle (yola) çıkmıştı"[153] şeklindedir. Hafız İbn Hacer'in beyânına göre, "Beyhakî'nin bu rivâyetindeki şüphe ravî Ebû Avâne'ye aittir. Oysa Yahya b. Ebi Kesîr bu hâdisenin kesinlikle Hudeybiye umresinde vuku bulduğunu ifade ediyor ki, işin doğrusu da budur."[154]
Ebu Katâde hadisinde açıklandığına göre bu yolculukta Ebû Katâde (r.a.) ile bazı arkadaşlarının geride kalmalarının sebebi, "Resûl-i Ekrem'in, içlerinde Ebû Katâde'nin de bulunduğu bazı sahâbileri ayırarak;
"Bana kavuşuncaya kadar deniz sahilini takib edin" buyurmasıdır.[155]
Arkadaşları ihrama girdiği halde bu yolculukta Ebû Katâde (r.a.)'nin ihrama girmemesi, henüz o tarihlerde mikatlerin tayin edilmeyişinden ileri gelmiş olabilir. Ebû Katâde kamçısını ve mızrağım ahvermelerini rica ettiği halde arkadaşlarının bundan kaçınmasının sebebi ise, onların ihramlı bulunmalarıdır. Hafız İbn Hacer'in beyânına göre bu hâdise Muhammed b. Cafer'in rivayetinde şöyle anlatılıyor: "Atın yanına varıp onu eğerleyip üzerine bindim. Fakat, kamçıyı ve mızrağı unutmuştum. Onlara (arkadaşlarıma), "bana kamçıyı ve mızrağı alıverin" dediysem de; "Vallahi biz sana hiçbir işte yardım etmeyiz" cevabını verdiler. Bunun üzerine ben de kızarak indim, ikisini de kendim aldım. Ve (hayvana bindim).[156]
Müslim'in rivayetinde ise, "bir ara baktım ki arkadaşlarım bir şey görmeye çalışıyorlar. Ben de baktım, bir de ne göreyim bir yaban eşeği... Derhal atımı eğerleyerek mızrağımı aldım sonra hayvana bindim kırbacım düştü de ihramh bulunan arkadaşlarıma:
Şu kırbacı bana alıverin, dedim. Onlar:
Vallahi bu hususta sana hiç bir yardım yapamayız dediler,[157] şeklindedir.
Bu iki rivayet arasında bir çelişki olduğu zannedilmemelidir.. Çünkü birinci hadisteki "kamçımı ve mızrağımı unuttum" sözü mecazen "kırbacımı ve mızrağımı düşürdüm" anlamında kullanılmıştır. Bilindiği gibi unutmak, düşürmenin sebebi olduğundan aralarında sebep-sonuç alâkası bulunmaktadır.

Ebû Katâde'nin avladığı avın etinden arkadaşlarının yememeleri ise, şüpheli işlerden kaçınmak gayesine matuf olabileceği gibi "ihramlı olduğunuz müddetçe kara avı size haram kılınmıştır."[158] âyeti kerimesinin genel hükmüyle amel etmek istemiş olmalarından kaynaklanmış da olabilir. Resûl-i Ekrem'in, "Bu ancak Allah'ın size ikram ettiği bir rızıktır" buyurması yakalayıp kesmek mümkün olmayan bir hayvanı yaralayarak öldürmenin onu boğazlamak yerine geçtiğini ifâde eder.[159]

Bazı Hükümler

1. İhramlı bir kimsenin ihramsız olan bir kimseye bir hayvanı avlaması için yardım etmesi caiz değildir.
2. Hz. Peygamber hayatta iken sahâbîlerin ictihadda bulunmaları caizdir.
3. İhramlı bir kimsenin ihramsız bir kimsenin avladığı avdan yemesi caizdir. Biz bu konuyla ilgili mezhep imamlarının görüşlerini bir önceki hadisin şerhinde açıklamış bulunmaktayız.[160]

41. İhramlının Çekirge Avlaması

1853. ...Ebû Hureyre'den rivayet edildiğine göre, Peygamber (s.a.):
"Çekirge deniz avı (türün)dendir." buyurmuştur.[161]

Açıklama

Çekirge'nin avı deniz hayvanlarının avı türünden kabul edilmiştir. Bu bakımdan hükümleri arasında fark görmemiş olan alimler vardır. Nitekim Resûl-i Ekrem (s.a.) "Gerçekten çekirge denizdeki balığın denizde saçtığı bir yaratıktır"[162] buyurmuştur. Atâ b. Yesâr'dan rivayet olunduğuna göre, Kâbü'l-Ahbâr bir kafile ile birlikte Medine'ye müteveccihen yola çıkmışır. Yolda bir av etine rastladılar. Ka'b yanındakilere bu avın yenilebileceğine dâir fetva verdi. Medine'ye vardıkları zaman bunu Hz. Ömer'e haber verdiler. O da;
Size bu fetvayı kim verdi? diye sordu. Onlar "Ka'b" diye cevap verdiler. Bunun üzerine Hz. Ömer;

Ben Ka'b'ı memleketinize dönünceye kadar size başkan tayin ediyorum, dedi. Sonra Mekke'ye müteveccihen yola çıktılar. Yolda karşılarına bir çekirge sürüsü çıktı. Ka'b onlara bu çekirgeleri tutup yemelerini söyledi. Sonra tekrar Hz. Ömer'in yanına geldikleri zaman, bunu da haber verdiler. Hz. Ömer Ka'b'a;
Bu fetvayı neye dayanarak verdin? diye sordu. Yani Hz. Ömer ihramlı oldukları halde çekirge yemelerinin delilini sordu. Ka'b da; -Çünkü o deniz avmdandır, diye cevap verdi. Hz. Ömer'de: -Çekirgenin deniz avından olduğunu ne biliyorsun? diye sordu. Ka'b: -Ey mü'minlerin emîri! Allah'a yemin olsun ki, çekirge senede iki kere aksıran balığın saçtığı bir yaratıktır, diye cevap verdi.[163]
Aliyyu'1-Kârî de bu hadis ile ilgili olarak şu açıklamayı yapar: "İlim adamları derki: Bu hadiste Hz. Peygamber'in çekirgeyi deniz avı türünden kabul etmesi, ölüsünün yenmesinin helal kılınması açısından aralarındaki benzerlik dolayısıyladır.[164]

Bazı Hükümler

1. İhramlı bir kimsenin avlayıp yemesinin caiz olması ve kesilmeden yenmesinin caiz olması bakımından çekirge deniz av hayvanlarına benzer.
2. İhramlı bir kimsenin çekirgeyi avlayıp yemesinden dolayı o ihramlıya herhangi bir ceza gerekmez. Urve b. ez-Zübeyr, Ebû Said el-Hu.drî (r.a.) bu görüştedirler.
Hz. Ömer, Osman, İbn Abbas, İmam Mâlik, Hanefî uleması, İmam Şafiî ve İmam Ahmed (r.a.)'e göre ise, çekirge kara avlarındandır. Binaenaleyh çekirgeyi avlayan veya öldüren bir ihramhya ceza lâzım gelir. Nitekim Abdullah b. Ebî Ammâr'ın rivayet ettiği biri hadîse göre, Ka'b b. Ahbâr'ın ihramlı iken unutarak öldürdüğü iki çekirge karşılığında Hz. Ömer ceza olarak iki dirhem takdir etmiştir.[165]
Bu haber de gösteriyor ki, Hz. Ömer ihramlı iken iki çekirge öldüren Ka'b'a, ceza olarak iki dirhem sadaka takdir etmiştir ve bunun üzerine Hz. Ka'b, "ihramımın çekirge avlamasında herhangi bir sakınca yoktur,"[166] görüşünden dönmüştür.
Ayrıca el-Kasım b. Muhammed'in rivâyet'ine göre; birgün Hz. Abbâs'm yanında idim bir adam ona ihramlı iken öldürmüş olduğu çekirgenin

hükmünü sordu İbn Abbâs da, "bir avuç buğdaydır", diye cevap vermiş.[167]
Çekirgenin kara hayvanlarından olduğunu, binaenaleyh ihramlı iken çekirge avlayan veya öldüren bir kimseye ceza lazım geldiğini savunan ulemâya göre konumuzu teşkil eden Ebû Dâvûd hadisi zayıftır ve delil olma niteliğinden uzaktır.[168]

1854. ...Ebû Hüreyre (r.a.)'den; demiştir ki: Biz bir çekirge sürüsüne rastlamıştık. İçimizden birisi ihramlı olduğu halde kamçıyla (çekirgelere) vuruyordu. Kendisine bunun uygun (bir hareket) olmadığı söylendi. Bu olay Peygamber (s.a.)'e haber verildi de Peygamber (s.a.):
"O ancak deniz av(lar)ındandir" buyurdu.[169]
Ebû Dâvûd dedi ki: Ebu'l-Mühezzim zayıftır, (bu ve önceki) her iki hadis de hatalıdır.[170]

Açıklama

"Çekirge deniz av(Iar)ındandır" sözüyle onun deniz avı hükmünde olduğu, yani ihramlının çekirge avlayıp ye-
mesinde hiçbir sakınca olmadığı kast edilmiştir. Bilindiği gibi Allah Teâlâ Kur'an-ı Kerîm'inde; "Deniz avı ve onu yemek size de yolculara da geçimlik olarak helâl kılınmıştır."[171] buyurarak ihramlı veya ihramsız herkesin deniz hayvanlarını avlamasında bir sakınca olmadığını beyan buyurmuştur.
Fakat çekirgenin deniz hayvanları hükmünde olduğunu ifâde eden bu hadis zayıftır, delil olma niteliğinden uzaktır. Nitekim Ebû Dâvûd da hadisin sonuna ilâve ettiği talikte bu hadisle birlikte bir önceki hadisin de zayıf olduğunu ifâde etmiştir. Çünkü yine musannifin açıkladığı gibi bu hadisin senedinde "Ebu'l-Mühezzim" vardır. Bir önceki hadisin senedinde ise, "Meymûn b. Câbân" vardır. Nevevî'nin beyânına göre konumuzu teşkil eden hadisin zayıf olduğunda bütün ilim adamları ittifak etmişlerdir.
Bu hadis hakkında Tirmizî de şunları söylüyor: "Bu hadis garibdir. Bunu yalnız Ebu'l-Mühezzim'in Ebû Hüreyre'den rivayetinden bilmekteyiz. Ebu'l-Mühezzim'in adı Yezid b. Süfyân'dır. Şu'be onun aleyhinde konuşmuştur. İlim adamlarından bazıları, ihramlının çekirgeyi avlayıp yemesine ruhsat

vermişler. Kimi de çekirgeyi avlar veya yerse sadaka vermesi lâzım geldiği görüşündedirler."[172]

1855. ...Ka'b (r.a.)'den; demiştir ki: -Çekirge deniz av(lar)ındandır.[173]

Açıklama

Ka'bu'l-Ahbâr önceleri çekirgenin deniz hayvanlarından olduğu, binaenaleyh ihramh bir kimsenin çekirge avlayıp yemesinde veya öldürmesinde bir sakınca bulunmadığı kanaatinde iken 1853 numaralı hadis-i şerifin şerhinde de açıklandığı, gibi kendisi ihramh iken öldürdüğü iki çekirgeden dolayı Hz. Ömer'in kendisinden sadaka olarak iki dirhem vermesi gerektiğini söylemesi üzerine bu fikrinden vazgeçmiştir. Ulemânın büyük çoğunluğuna göre ihramlı iken çekirge avlayan kimseye ceza lâzım gelir. Ancak bu cezanın miktarı konusunda da ulemâ ihtilâf etmişlerdir. İmam Mâlik'e ve Hanefî ulemâsına göre, ihramh iken çekirge öldüren bir kimsenin vermesi gereken sadakanın miktarı ile ilgili olarak belli bir ölçü yoktur. Binaenaleyh bu kimse dilediği kadar sadaka vermekte muhayyerdir. Delilleri ise, 1853 numaralı hadisin şerhinde geçen İbn Abbas'ın bu cezayı onun için "bir avuç buğday" olarak takdir ettiğine dâir hadistir. İmam Şafiî ve Ahmed'e göre ise, bu cezanın miktarı çekirgenin kıymeti kadardır. Bir fakire birer müdd veya bir fıtır sadakası kadar buğday verilir. Yahutta her bir fakire verilecek mezkûr miktarlar karşılığında birer gün oruç tutulur. Bu görüş imam Mâlik'den de rivayet olunmuştur.[174]

.

42. Fidye

1856. ...Ka'b b. Ucre'den rivayet olunduğuna göre Resûlullah (s.a.) Hudeybiye (seferi)' sırasında Ka'b'ın yanına gelip:

"Başının bitleri sana eziyet verdi mi?" diye sormuş. O da: Evet, cevabını vermiştir. Bunun üzerine Peygamber (s.a.) "Başını tıraş et sonra da bir kurbanlık koyun kes yahut üç gün oruç tut, yahut da altı fakire üç sa' hurma yedir", buyurmuştur.[175]

Açıklama

Hevâm, hâmmenin çoğuludur. Hâmme ise, yılan gibi zehirli olan hayvan demektir. Sinek ve böcek gibi şeylere de "hâmme" denirse de burada kast edilen bittir. Zekât bölümününde de açıklandığı gibi bir sa', örfî dirhemle 3,333 kg. ağırlığındaki ölçüdür.[176]

Bazı Hükümler

1. Hac veya umre için ihrama §iren bir kimsenin ihramlı iken başında bulunan bir rahatsızlığı sebebiyle saçını tıraş etmesi ve fidye olarak bir koyun kesmesi veya üç gün oruç tutması veya altı fakire 3 sa' (9,999 kg.) hurma yedirmesi caizdir. Vücudun diğer kısımlarındaki kılları tıraş etmenin hükmü de baştaki kılları tıraş etmenin hükmü gibidir. Saçları veya kılları kesmekle tıraş etmek arasında bir fark yoktur. Davud-ı Zâhirî'ye göre ise, fidye ancak saçların giderilmesinden dolayı lâzım gelir. Vücudun diğer kıllarını gidermekten dolayı fidye ihramlıya gerekmez.
Hadisin zahirinden ihramlı iken tıraş olan bir kimseye fidye lâzım gelmesi için saçlarının hepsini tıraş etmiş olması veya kesmesi gerektiği anlaşılıyor. Bu bakımdan saçlarının tümünü.kesen veya tıraş eden bir ihramhya fidye lâzım geldiği konusunda icmâ vardır. Ancak saçların bir kısmını kesen ihramlıya fidye lâzım gelip gelmemesi konusunda ulemâ arasında ihtilâf vardır.
a. Hanefî ulemasına göre ihramlı bir kimseye saçlarını izâle etmesinden dolayı fidye gerekmesi için saçlarının en az dörtte birini tıraş etmesi veya kesmesi gerekir. Dörtte birinden daha azını kesen ihramh içinse sadaka olarak yarım sa' (1667 gr.) buğday vermek gerekir. Bilindiği gibi bu bir sadaka-i fıtr mikdarıdır. Hanefî mezhebine göre bir organın dörtte biri, bütünü hükmündedir.
b. Şafiî ulemasına göre ise, başın üç kılını üstüste kesen veya tıraş eden bir ihramh için fidye lâzım gelir. Çünkü çoğulun en azı üç sayıdır. Binaenaleyh bundan üç veya daha fazla kıl izâle eden ihramh bir kimseye fidye gerekir. Bir kıl izâle eden ihramh için bir müdd, iki kıl izâle eden ihramh için iki müdd sadaka vermek gerekir. Bir müdd bir sa'ın dörtte birine, eşittir.
c. Hanbelî ulemâsına göre ise, ihramhnın başındaki saçları izâle etmekten dolayı fidye gerekmesi için saçlarından en az dört kılı tıraş etmiş olması gerekir. Binaenaleyh başından dört teli izâle eden bir ihramiı fidye olarak

bir kurban keser. Başındaki kıllardan bir kıldan üç kıla kadarım izâle eden bir ihramh ise her kıl için bir müdd sadaka verir.
d. Mâliki ulemâsına göre ise, bir ihramhya saçlarını izâle etmekten dolayı fidye gerekmesi için izâle ettiği saç telleri sayısının en az onbir olması lâzımdır. Onbir adetten daha az sayıda izâle ettiği kıllara gelince:
a. İhramh olan kimse bu kılları başındaki bir rahatsızlığı gidermek için izâle etmişse kendisine fidye (kurban) lâzım gelir.
b. Eğer bu kılları izâle etmekten böyle bir maksadı yoksa, bir avuç buğday tasadduk etmesi gerekir.
Tekmiletu'l-Menhel yazarına göre mezheb imamlarının bu konudaki ayrıntılı hükümlerine Kitab veya Sünnetten bir delil bulmak mümkün görünmüyor. Çünkü Cenab-ı Hakk'ın "Kurban yerine varıncaya kadar başlarınızı tıraş etmeyiniz."[177] meâlindeki âyet-i kerimesinde "baş" kelimesiyle başın tümü kast edilmiştir. Başından üç veya dört kıl izâle eden bir kimse için "başını tıraş etti" demek lügat bakımından da örf bakımından da doğru değildir. Zahir olan şudur ki: "Baştaki bir rahatsızlığı gidermek için tıraş olmak" denilince başın her tarafını tıraş etmek anlaşılır.
İhramh bir kimsenin ihramsız bir kimsenin saçlarını tıraş etmesi meselesine gelince:
İmam Şafiî, Mâlik, Ahmed ve Ebû Hanife (r.a.)'e göre bu ihramhnın sadaka vermesi gerekir.[178]
Bu durum ihramhnın saçlarını ortada bir zaruret yokken, bile bile tıraş etmesi veya kesmesi haliyle ilgilidir. Ancak bir zaruretten dolayı tıraş etmişse bunda herhangi bir vebal yoktur. Bilmeyerek tıraş etmişse ilim adamlarının büyük çoğunluğuna göre bu tıraştan dolayı herhangi bir vebâl olmadığı gibi fidye de gerekmez. Zahirî mezhebinden îbn Hazm'a göre ise, herhangi bir zaruret olmadan bile bile başını tıraş eden bir ihramlı-mn haccı fâsid olur.
"Üç gün oruç tut" sözünde bu orucun hangi günlerde tutulacağı açıklanmadığı gibi peşi peşine tutulup tutulmayacağı da söz konusu edilmemiştir. Ancak bu orucun da diğer oruçlar gibi bayram günlerinde tutulmasının haram olduğu oruç konumundaki genel hükümlerden anlaşılmaktadır.
Bu üç günlük orucun teşrik günlerinde tutulması meselesine gelince bu konuda ihtilâf vardır. (Bilindiği gibi teşrik, eti güneşletip kurutmaktır. Zilhiccenin on birinci on ikinci ve on üçüncü günleri kurban etlerini güneJ

şe sererek kurutmak Araplarca âdettir. Onun için bu üç güne teşrîk günleri denir.)
İmam Mâlik'e göre saçları tıraş etmeden dolayı fidye olarak tutulacak oruç, teşrik günlerinde tutulur. İmam Ahmed'in de bu görüşte olduğuna dair bir rivayet vardır. İmam Mâlik'in meşhur olan mezhebi budur. Hanefî ulemâsına ve İmam Şafiî'ye göre ise, teşrîk günlerinde fidye olarak tutulacak orucu tutmak caiz olmadığı gibi başka oruçları tutmak da caiz değildir. İmam Ahmed'in de bu görüşte olduğuna dair bir rivayet vardır.
3. "Yahutta altı fakire üç sâ' hurma yedir" cümlesine bakarak ulemânın büyük bir kısmı fidye olarak verilecek üç sâ hurmanın her birine yarımşar sâ olmak üzere altı fakire, dağıtılmasına hükmetmişlerdir. Ebû Hanîfe (r.a.)'ye göre ise, üç sâ'ın hepsi birden bir fakîre verilir.
Nâfi', el-Hasen ve İkrime (r.a.) hazretlerine göre ise, ihramlı iken kıllarını kesen veya tıraş eden bir kimse ongun oruç tutar, ayrıca on fakiri de doyurur. Fakat bu hadis, onların aleyhine bir delildir.
Her ne kadar bu hadis-i şerifte fakirlere fidye olarak bir ölçek hurma yedirilmesi emredilmiyorsa da ileride gelecek olan 1860 numaralı hadiste fidye olarak fakirlere bir ferak (3 sa') kuru üzüm yedirilmesi emredilmektedir. Bu da buğday, hurma ve arpanın kuru üzümle aynı hükme tabi olduğunu gösterir. Çünkü her yerde buniar birbirlerinin yerini tutmaktadırlar. Ve bunlardan hiç birinin üç sa'dan aşağısının fidye olarak kâfi geldiği görülmemiştir. Mâîikî ve Şafiî ulemâsı bu görüştedir. İmam Ahmed'in meşhur olan görüşü de budur.
Yine İmam Ahmed'den gelen bir rivayete göre fidye olarak altı fakirin her birine buğdaydan bir ölçek hurma, kuru üzüm ve arpadan yarım ölçek yardım kâfidir, i
Hanefî ulemâsına göre ise, altı fakirden her birine buğdaydan yarım ölçek diğerlerinden bir ölçek yedirilir.
4. Hadisin zahirine göre fidye olarak kurban kesmek, üç gün oruç tutmak, ve fakirlere yemek yedirmek olmak üzere üç çeşit ödeme yolu tavsiye edilmiş fakat bunların nerede edâ edileceği konusunda herhangi bir açıklama yapılmamıştır.
a. İmam Mâlik'e göre bunlardan istenileni istenilen yerde edâ edilebilir. Herhangi bir yer ile kayıtlı değildir.
b. Hanefî ulemâsına göre yemek yedirmek için belli bir yer yoksa da kurban kesmek için belli bir mekân' tâyin edilmiştir. Bu da haremin hudududur.

Zaman tayini ise kurban için söz konusu değildir.
Oruca gelince, oruç içinde belli bir zaman ve mekân tayin edilmediği görüşünde bütün ulemâ ittifak etmiştir.
İmam Şafiî'ye göre yemek yedirmek ve kurban kesmek için yer olarak Harem tayin edilmiş, Haremin dışında yedirilen yemek veya kesilen kurban fidye olarak makbul değildir.[179]
Bu hadiste Hz. Ka'b oruç tutmak veya fakir doyurmak yahut hayvan kesmekte muhayyer bırakıldığı gibi âyet-i kerimeden dahi bu mânâ anlaşılır. İbn Abdilberr, belli başlı bölgelerin ulemâsının (ulemau'l-emsâr) bu şekilde amel ettiklerini söylemiştir.
İmam A'zam, İmam Şafiî ve Ebû Sevr muhayyerliğin zaruret zamanına mahsus olduğunu söylemişlerdir. Onlara göre zaruret yokken kendi ihtiyarına göre hareket eden kimseye hayvan kesmek icab eder. Hadisin Abdullah b. Muğaffel rivayetinden; muhayyerliğin ancak hayvan kesmeğe kudreti olmayana bahsedildiği anlaşılmaktadır. Böylesi fakir doyurmakla oruç tutmak arasında muhayyerdir.
Hadisin lafzı şöyledir: Rasülullah (s.a.) Ka'b'a: "Öyleyse ya oruç tut ya fakir doyur." buyurdular. Bundan dolayıdır ki Ebu Avâne: "Bu hadis hayvan kesmeye kudreti olanın oruç tutamayacağına ve fakir doyurarna-yacağına delildir. Lâkin ulemadan buna kail olanı bilmiyorum. Yalnız Taberânî ile başkalarının rivayetine göre said b- Cübeyr:
"Nüsük, koyun kesirîektir. Koyun bulunamadığı takdirde kıymeti dirhem olarak, dirhem de yiyeceğe çevirilerek kıymet biçilir ve tasadduk edilir. Yahut her yarım sâ' için bir gün oruç tutulur, demiştir" diyor.
. Taberânî bu rivayeti A'meştarikiyle tahriç etmiştir. A'meş: "Ben bunu İbrahim'e söyledim, o da bunun mislini Alkame'den işittiğini anlattı" demiştir.
Bu takdirde iki rivayetin arasını bulmak icab eder. Ulemâ bunların
arasını muhtelif şekillerde cemetmişlerdir. Şöyle ki:
a. İbn Abdilberı'e göre, hadiste tertibin vâcib olduğuna değil, tercihine işaret vardır.
b. Nevevî'ye göre, maksat oruç veya fakir doyurmanın yalnız kurban bulamayana mahsus olduğunu anlatmak değil, hayvan kesmeye iktidarı
olanın kesmekle oruç tutmak veya fakir doyurmak arasında muhayyer olduğunu bildirmektir. Hayvan bulamayan ise yalnız oruçla fakir doyurmak arasında muhayyerdir.

c. Bazılarına göre ihtimal ki, Peygamber (s.a.) Hz. Ka'b'a başım tıraş etmesi için izin verince âyet-i kerime inerek bu gibilerin hayvan kesmek fakir doyurmak ve oruç tutmak arasında muhayyer olduğunu bildirmiş Resûlullah (s.a.) de Hz. Ka'b'ın hayvan kesemeyeceğini bildiği için kendisini oruçla fakir doyurmak arasında muhayyer bırakmıştır.[180]

1857. ...Ka'b. b. Ucre'den rivayet edildiğine göre, Rasûlullah (s.a.) O'na;
"İstersen bir kurban kes, istersen üç gün oruç tut, istersen alü fakire üç sâ' hurma yedir" buyurmuştur.[181]

Açıklama

Burada geçen "kurban" sözüyle "koyun" kast edilmiştir. Nitekim bir önceki hadisin metninde "kurban" kelimesi yerine "koyun" kelimesi kullanılmıştır. Bir rivayette bu kelime, " = kurban kes" şeklinde geçtiği halde diğer bir rivayette de " = bir koyun kes" şeklînde geçmektedir. Kurtubî'ye göre hadis-i şeriflerde bu kurbanlıktan "koyun" diye bahsedilmesi,onun hedy kurbanlığı olmadığını ifâde etmektedir. Bu kurbanlığın hedy,kurbanı olmayışı, onun harem hududları dışında da kesilmesinin caiz olduğunu gösterir. Bir önceki hadis-i şerifin şerhinde de açıkladığımız gibi imam Mâlik bu görüştedir.
Ancak Şafiî ulemâsından Hafız İbn Hacer, "bu kurbanlıktan nüsük veya nesîke diye bahsedilmesi onun hedy kurbanlığı hükmüne girmesine mâni değildir. Nitekim Buhârî'nin bir rivayetinde de bu cümle "yahutta Hedy kurban!- ı olarak bir koyun gönderir"[182] şeklinde geçiyor. Bu cümle
Taberî'nin rivayetinde de "hedy kurbanlığın var mı?" şeklinde geçmektedir. Ancak Taberî'nin bu rivayetindeki değişiklik râvilerin kelimeler üzerindeki tasarrufundan ileri gelmimş olabilir. Nitekim Müslim'de bulunan "yahut ta bir koyun kurban et,"[183] rivayeti, bu ihtimali kuvvetlendirmektedir. Eğer gerçekten Kurtubî'nin dediği gibi bu kurbanlıktan maksat, hedy kurbanlığı değilse, o zaman ihramda iken kesilen saçlara fidye olarak kesilecek olan bu kurbanı harem hududları dışında kesmek de caizdir. Nitekim tabiînin ekserisi bu görüştedir.[184] Fakat Taberânî'nin rivayet ettiği "Ka'b b. Ucre başından rahatsız oldu da Peygamber (s.a.)'e ne kurban edeyim", diye sordu. (Resûl-i Ekrem de);

"Harem-i şerife, boynuna tasma takacağı bir hedy kurbanlığı göndermesini emretti", anlamındaki Ka'b b. Ucre hadisinde[185] nüsük'den "hedy" diye bahsedilmektedir. Fakat bu hadisin senedinde ismi açıklanmayan bir râvî vardır.[186]

Bazı Hükümler

1. İhramda iken saçlarım tıraş eden bir kimsenin fidye olarak bir koyun kurban etmesi veya üç gün oruç tutması veya altı fakire üç ölçek hurma yedirmesi yeterlidir.
2. İhramlı bu üç çeşit fidyeden istediğini uygulayabilir. Nitekim "İçinizden hasta olan veya başından bir rahatsızlığı bulunan (bundan ötürü tıraş olmak zorunda kalan) kimse oruçtan, sadakadan veya kurbandan
(biriyle) fidye (versin)"[187] anlamındaki âyet-i kerime de bu görüşü te'yid eder. Ulemânın ekserisi de bu görüştedir. Biz bir önceki hadis-i şerifin şerhinde bu konuyu etraflıca açıklamış bulunmaktayız.[188]
1858. ...Ka'b b. Ucre'den rivayet olunduğuna göre) Hudeybiye (seferi) sırasında Ka'b (başındaki rahatsızlıkla ilgili bu) olayı yanına gelen Rasûlullah (s.a.)'e anlatmış bunun üzerine (Hz. Peygamber)
"Yanında kurban var mı?" diye sormuş. O da;
"Hayır, cevabını vermiş. (Resul-i Ekrem de:)
"O halde üç gün oruç tut yahutta her iki fakire bir sâ' olmak üzere altı fakire üç sâ' hurma tasadduk et" buyurmuştur.[189]

Açıklama

Hudeybiye seferi esnasında Resul-i Ekrem (s.a.) Hz. Ka'b'ın yanına vardığı bir sırada Ka'b ona başındaki rahatsızlığı anlatmış, bunun üzerine Resûl-i Ekrem saçlarını kesmesini ve bunun fidyesi olarak metinde ifâde edildiği şekilde üç yoldan birini uygulamasını emir buyurmuştur. Her ne kadar burada Resul-i Ekrem'in Hz. Ka'b'in yanına uğradığı ifade ediliyorsa da Buhârî'nin bir rivayetinde Resûl-i Ekrem'in Hz. Ka'b'ı yanına çağırttığı ve Hz. Ka'b geldikten sonra başındaki ağrıyla ilgili olarak onunla konuştuğunun belirtilmesi durumu iki hadis arasında bir çelişki bulunduğunu göstermez. Çünkü önce Resul-i Ekrem'in Hz. Ka'b'ın yanına uğrayıp onun rahatsızlığını öğrenmesi daha sonra da O'nu yanına çağırıp

saçlarını kesmesini ve fidye ödemesini emretmesi mümkündür. Metinde Kurban kesmesinin üç günlük oruçtan ve üç ölçek-lik hurma tasadduk etmekten önce zikredilmesine bakarak bazı ilim adamları, yanında kurban bulunan bir kimsenin fidye olarak üç gün oruç tutmasının veya altı fakire üç ölçek hurma tasadduk etmesinin, efdali terk olduğu kanaatine varmışlardır. Said b. Cubeyr ile İbn Abdilbefr bu görüştedirler. Gerçekten metinde kurbanın daha önce zikredilmiş oiması bu tertibe uymanın vâcib olduğuna değil, fakat daha faziletli oldğuna işarettir. 1856 ve 1857 numaralı hadis-i şeriflerde bu üç çeşit fidye ödeme yollarından her hangi birini uygulamakta muhayyerlik ifâdesi bulunduğu halde bu hadiste kurbana öncelik tanınması bu hadîsle sözü geçen iki hadis arasında bir çelişki olduğunu göstermez. Çünkü Resûl-i Ekrem bu hadiste önce kurban kesmeyi zikretmekle öncelikle kurban kesmenin vâcib olmadığına fakat daha faziletli olduğuna dikkati çekmek istemiş olabilir. Nitekim Atâ'nın Ka'b'dan rivayet etmiş olduğu şu hadis de bu görüşü te'yîd etmektedir: Rasûlullah (s.a.) beni çağırdı.
"Yanında altı fakire taksim edebileceğin bir farak (üç sa') hurma veyahut kurbanlık bir koyun var mı? Veya üç günlük oruç tutabilir misin?" diye sordu Ben de,
Ya rasûlullah! Benim için bu üçünden birini tercih et? dedim. Bunun üzerine;
"Altı fakire yedir?" buyurdu.[190]
Ayrıca Resul-i Ekrem'in Hz. Ka'b'a; "Yanında kurbanlık var mı?" diye sormaktan maksadı, öncelikle kurban kesmenin vacib olduğunu vurgulamak değil, onu bu üç yol arasında muhayyer bırakmak olabilir. Ya-hutta Resûl-i Ekrem kendi içtihadıyla Hz. Ka'b'a önce kurban kesmesini tavsiye etmişken sonra bu üçyol arasında muhayyerlik bulunduğunu ifâde eden âyetin inmesiyle ve Hz. Ka'b'm yanında kurban olmadığını da bildiği için ona oruçla ifam arasında muhayyer olduğunu bildirmiş olabilir. Gerçekten Abdullah b. Ma'kıl'ın şu rivayeti de bu ihtimâli kuvvetlendirmektedir:
Ka'b (r.a.) mescidde iken yanına oturdum da şt âyeti sordum:
"Oruçtan, yahut sadakadan, yahut kurbandan bir fidye lâzımdır." Ka'b (r.a.); O benim hakkımda nazil olmuştur. Başımdan rahatsızdım. Bu sebeple bitler yüzüme saçıla do küle Rasûlullah (s.a.)'e götürdüldüm de:

"Meşakkatin bu gördüğüm dereceyi bulacağını zannetmezdim. Bir koyun bulabilecek misin?" buyurdu. Ben:
Hayır, cevabını verdim. Bunun üzerine şu: "Oruçtan yahut sadakadan yahut kurbandan bir fidye lâzım gelir." âyet-i kerimesi nazil oldu. Üç gün oruç yahut her fakire yarım sa' yiyecek vermek suretiyle altı fakir doyurmak hassaten benim hakkımda nazil olmuştur. Ama o sizin umûmunuza şâmildir, dedi.[191]

1859. ...Başına arız olan bir rahatsızlıktan dolayı (başını) tıraş etmiş olan Ka'b b. Ucre'den rivayet olunduğuna göre; Peygamber (s.a.) O'na, (beyt-i şerife) bir sığır hediye etmesini emretmiştir.[192]

Açıklama

Bu hadis-i şerifte ihramlı iken başındaki rahatsızlığı dolayısıyla saçlarını kesen Hz. Ka'b'a Resûl-i Ekrem Efendimizin bu hareketinden dolayı fidye olarak bir sığır kurban edip etini Harem-i Şerifte bulunan fakirlere dağıtmasını emrettiği ifâde ediliyor. Oysa bundan önceki hadis-i şerifte Resûl-i Ekrem'in Hz. Ka'b'a bu hareketinden dolayı bir koyun kesmesini emrettiği ifâdesi vardır. Resul-i Ekrem'in Hz. Ka'b'a sığır kurban etmesini emrettiğine dair daha başka hadisler de vardır. Bunlar şu hadislerdir:
1. İbn Ömer dedi ki: Ka'b b. Ucre başını tıraş etmişti. Resul-i Ekrem O'na bir sığır kurban etmesini emretti."[193]
2. İbn Ebû, Leylâ, Nafi' yoluyla Süleyman b. Yesâr'dan rivayet etmiştir. Hz. Ömer Ka'b b. Ucre'nin oğluna:
Baban başına arız olan hastalıktan dolayı ne yaptı? diye sordu. O da: Bir sığır boğazladı, diye cevap verdi. Bu hadisi Sâid b. Mansûr da tahrîc etmiştir. Süleyman b. Yesâr Hz. Ömer'e yetişmemiştir.[194]
3. Ebu Ma'şer Nâfi yoluyla İbn Ömer'den rivayet etmiştir. İbn Ömer dedi ki: Ka'b başına arız olan rahatsızlıktan dolayı başım tıraş ettiği için boynuna tasma geçirdiği ve sırtına alâmet koyduğu bir sığır kurban etti. Bu hadisi Âbd b. Humeyd de rivayet etmiştir. Fakat Ebu Ma'şer zayıftır.
Her ne kadar bütün bu rivayetler Hz. Ka'b'ın fidye olarak bir sığır kurban ettiğini açıkça ifâde ediyorlarsa da daha Önce geçen 1856 numaralı Ebû Kılâbe hadisinde Resûli Ekrem'in Hz. Ka'b'a; "Yahut bir koyun kes"[195] buyurduğu, yine Müslim'in Abdullah b. Ma'kıPdan rivayet ettiği hadis-i

şerifte de Resûl-i Ekrem'in Hz. Ka'b'a; "Bir koyun bulabilecek misin?"[196] buyurduğu ifâde ediliyor. Bütün bu rivayetler de Hz. Ka'b'ın fidye olarak kestiği kurbanlığın koyun olduğunu, sığır olmadığını ortaya koyuyorlar. Gerçekten de söz konusu kurbanlığın sığır olmayıp koyun olduğunu ifâde eden rivayetler daha sahihdir. Nitekim Kadı Iyaz, Aynî ve İbn Hazm de bu görüştedirler.[197]

1860. ...Ka'b b. Ucre'den; demiştir ki Ben Hudeybiye yılında Resûlullah (s.â.) ile birlikte iken başıma bitler musallat oldu. Öyle ki gözlerimden endişelenmeye.başladım. Derken Allah Teâlâ benim hakkımda; "içinizden hasta olan veya başından bir rahatsızlığı bulunan (ve bundan ötürü traş olmak zorunda kalan) kimse...[198] (anlamındaki âyet-i kerimeyi) indirdi. Bunun üzerine Rasûlullah (s.a.) beni çağırdı ve;
"Başını tıraş et ve üç gün oruç tut, yahut attı fakire bir farak kuru üzüm yedir, yahut da bir koyun kurban et" buyurdu. Bunun üzerine başımı tıraş ettim sonra da bir koyun kurban ettim.[199]

Açıklama

Hz. Ka'b, Hudeybiye seferinde ihramlı olması sebebiyIe başını yıkamamıştı.Çünkü başındaki bitleri öldürmekten korkuyordu. Bir taraftan da sıcakların şiddetinden dolayı gözlerine bir zarar geleceğinden endişelenmeye başlamıştı ki, Allah Teâlâ onun durumuyla ilgili olarak; 'içinizden hasta olan veya başından bir rahatsızlığı bulunan kimse oruçtan, sadakadan veya kurbandan biriyle fidye (versin)" mealindeki âyet-i kerimeyi inzal buyurdu.
Bu bâbda daha önce geçen hadis-i şeriflerde Resûl-i Ekrem'in Hz. Ka'b'a fidye olarak üç sâ' hurma tasadduk etmesini emrettiği ifâde edilirken burada üç sâ' yerine "üç farak" sözünün kullanılmış olması, bu iki hadis arasında bir çelişki bulunduğu anlamına gelmez. Çünkü bir farak on altı ntla eşittir. Bir sâ' ise, 5 1/3 ntla eşittir ki, bu da bir farakın üç sâ'a eşit olduğunu gösterir.
Ancak buradaki "kuru üzüm” sözü bir önceki hadiste geçen "üç sâ' tankıyla Abdullah b. Malik'den rivayet ettiği "altı fakire herbirine yarımşar sâ’ olmak üzere (üç sâ') yemek yedirmektir."[200] anlamındaki hadis-i şerifle hafız İbn Hacer'in zikrettiği Bişr b. Ömer'in Şu'be'den rivayet ettiği "yarım

sâ' (ölçek) buğday" anlamındaki hadise de aykırıdır. İbn Hazm bir kişi ile ilgili olan ve belli bir yerde cereyan eden bir hâdise hakkındaki bu birbirine aykırı rivayetler arasında bir tercih yapılması lâzım geldiğini söylemiş, İbn Hacer de bu tercihle ilgili görüşlerini şöyle dile getirmiştir: "Bu rivayetler arasında tercihe en lâyık olanı Şube'nin rivayetidir. Çünkü onun rivayetinde, "Altı fakirden her birine yarım sâ' (ölçek) yemek yedirmek" tâbiri geçmektedir. Yemek ise, buğdaydan olabildiği gibi hurmadan da olabilir. Bu bakımdan râvîler bu mevzudaki hadîsleri rivayet ederken "yemek" kelimesi üzerinde tasarrufta bulunarak kimi "hurma" kimisi de "buğday" diyerek rivayet etmişlerdir. Ama "kuru üzüm" rivayetine gelince, ben buna (Ebû Davud'un rivayet ettiği) Hakem b. Uteybe hadisinden başka bir hadiste rastlamadım. Bu hadisin de senedinde İbn İshak vardır. O meğazî ile ilgili konularda kendisine güvenilen bir kimse olmakla beraber, ahkâmla ilgili konularda güvenilir râvilere ters düşmektedir,
Buğdayla hurma rivayetleri arasında da tercihe lâyık olan hurma rivayetidir. Nitekim Müslim'in Ebû Kilabe yoluyla naklettiği hadiste "hurma" kelimesi geçmektedir."[201]
"Sonra bir koyun kurban ettim" cümlesi de 1858 numaralı hadis-i şerifte geçen "Bunun üzerine (Hz. Peygamber) "Yanında kurban var mı?" diye sormuş o da, "Hayır" cevabını vermiş" cümlesine aykırı olduğu gibi İmam Ahmed ve Müslim'in rivayet ettikleri "bir koyun bulabilecek misin?" buyurdu ben de "hayır" cevabını verdim"[202] anlamındaki hadis-i şerife de aykndır. Bu rivayetlerin arasım şu şekilde uzlaştırmak mümkündür. Hz. Resul-i Ekrem'in Hz. Ka'b'a ilk defa, "yanında kurban varını?" diye soruşunda Hz. Ka'b'ın yanında kurbanlık yoktu. Daha sonra bir kurbanlık bulup onu kesti.[203]

Bazı Hükümler

İhramlı bir kimse başındaki bir rahatsızlıktan dolayı saçlarını kesip sonra oruçtan sadakadan veya kurbandan biriyle fidye verebilir.[204]

1861. ...Abdülkerim b. Mâlik el-Cezerî de bir önceki olayı Ka'b b. Ucre (r.a.)'den Abdurrahman b. Ebî Leylâ yoluyla rivayet etmiştir. Ancak bu rivayete (şu sözleri) ilâve etmiştir: "Bunlardan hangisini yaparsan sana yeter."[205]

Açıklama

Burada söz konusu olan hâdiseyi İmam Mâlik Muvatta'ında şöyle anlatır: Ka'b b. Ucre ihranıh olarak Resûl-i Ekrem'in yanında bulunduğu bir sırada başından rahatsız olmuş, Re-sûl-i Ekrem de; Ona saçlarını kesmesini emretmiş ve;
"Üç gün oruç tut, yahut da (altı fakirden) her birine ikişer müd (yarım sâ') yemek yedir ya da bir koyun kurban et (kes), buyurmuştur.[206] Bilindiği gibi bir sâ' dört müddür ve kilo cinsinden hesap edilirse bir sâ' 3.333 kg.'dır.
Aslında bu hadisi Ka'nebî ile Mutarrif da Mâlik ile Abdülkerim vasıtasıyla îbn Ebî Leylâ'dan rivayet etmişlerdir. Fakat Abdülkerim, İbn Ebi Leylâ ile görüşmemiştir. Ayrıca bu hadisi aynı senedle İbn Vehb ile îbn Kasım da rivayet etmişlerdir. Fakat bunların senedinde Abdülkerim ile İbn Ebî Leylâ arasında Mücâhid vardır ki, bu sened doğrudur.
"Bunlardan hangisini yaparsan sana yeter." cümlesi, ihrâmh iken saçını kesen bir kimsenin fidye olarak bu üç yoldan birini tutmakta muhayyer olduğunu ifâde etmektedir. Altı fakirden her birine ikişer müdd olarak yedirilecek olan yemek İbn Hacer'e göre hurma yemeğidir. Nitekim bir önceki hadisin şerhinde açıklamıştık.[207]

43. Hac Veya Umre Yolcusunun Engelle Karşılaşması (İhsâr)

1862. ...el-Haccâc b. Amr el-Ensârî demiştir ki: Rasûlullah (ş.a.) şöyle buyurdu:
"Kimin (bir tarafı) kırılırsa veya ayağı sakatlanırsa, hemen ihramdan çıkar ve gelecek sene hac yapması gerekir."
(Râvî) İkrime dedi ki: Ben bunu İbn Abbâs'la Ebû Hureyre'ye sordum da " (Haccâc)" doğru söylemiş" diye cevap verdiler.[208]

Açıklama

İhsâr'ın lügat mânâsı hisar (abluka) altına almak ve kişiyi hareketten menetmektir. Bir fıkıh terimi olarak ihsâr, "hac için ihrama girmiş bir

zâtın Arafat'ta vukuf ile tavaf-ı ziyaretten umre için ihrama girmiş bir zatın da tavaftan menedilmesi" demektir.
Ebû Hanife ve taraftarlarına göre hastalık, düşman, sakatlanmak, nafakanın elden çıkması gibi Beytullah'a kadar yolculuğa devam etme im-, kânı bırakmayan bütün durumlar ihsâr sayılır. Bu görüş İbn Abbâs, İbn Mesûd ve Zeyd b. Sabit (r.a.)'den de rivayet olunmuştur.
Leys b. Sa'd, İmam Mâlik, Şafiî, Ahmed ve İshak (r.a.)'e göre ise, ihsâr ancak düşmanın engel olmasıyla gerçekleşir. Bu görüş aslında İbn Abbâs (r.a.) den gelen sahih bir hadise dayanmaktadır.[209]

Bazı Hükümler

1. Hastalık, vücudun bir tarafının kırılması veya ayağın sakatlanması gibi haller ıhsar sebeplerinden sayılırlar. İbn Mesûd, Zeyd b. Sabit, Atâ b. Ebî Rebâh, Süfyân es-Sevrî veya Hanefi uleması bu görüştedirler. Bu görüş aynı zamanda İmam Ahmed'den de rivayet edilmiştir. Sözü geçen ulemâya göre müslüman bile olsa, her türlü düşman, hayvana inip-binerken veya yolculuk sebebiyle artacak olan hastalıklar, yol harçlığının kaybolması bir kadının yanında bulunan mahreminin veya kocasının yolda Ölmesi gibi ihramın icabettirdiği görevleri yerine getirmeye engel teşkil eden haller ihsâr hükmündedirler.
Bu konudaki delilleri ise, mevzumuzu teşkil eden Ebû Dâvûd hadisi ile "Eğer (düşman veya hastalık gibi bir engelle) çevrilmiş olursanız (size) kolay olan kurbanı (gönderin)"[210] mealindeki âyet-i kerimedir.
Bu mevzuda İbn Abbas (r.a.)'de şunları söylemiştir: "Kim hac veya umre için ihrama girer sonra da yakalandığı bir hastalık kendisini Beyt-i Şerifi ziyaret etmekten âciz bir duruma düşürürse veyahut bir özür sebebiyle yola devam edemezse gelecek sene bu haccı kaza etmesi gerekir."[211]
İmâm Mâlik ve İshak'a göre ihsâr ancak düşmanın engellemesiyle meydana gelir. Çünkü "Eğer çevrilmiş olursanız (size) kolay olan kurbanı gönderin." âyet-i kerimesi Hudeybiye'de düşman tarafından kuşatılan Peygamber (s.a.) ve ashabı hakkında nazil olmuştur.
İmam Şafiî'ye göre Beyt-i, Şerife gitmeye engel teşkil eden bir hastalık ihsâr sebebi olarak bu âyet-i kerimenin kapsamına girmemektedir. Çünkü âyet-i kerime düşmanın teşkil ettiği engelden bahsetmektedir ve âyet-i kerimenin devamında, "güvene kavuştuğunuz zaman"[212] buyrulması da

bu durumu açıklamaktadır. Zira güvene kavuşmak, ancak düşman tehlikesinden kurtulmakla gerçekleşir.[213]
Sahabeden Abdullah b. Ömer'e göre de Beyt-i Şerife varamayacak şekilde yolda hastalanan bir kimse Beyt-i Şerifi tavaf edip Safa ile Merve arasında sâ'yetmedikçe ihramdan çıkamaz. Şayet bir elbise giymek veya ilaç kullanmak zorunda kalırsa, bunu yapar, sonra da. fidyesini öder.[214]
Eyyûb-i Sahtiyânî'nin rivayetine göre Basralı bir adam şöyle demiştir: "Ben Umre niyetiyle Mekke'ye doğru yola çıkmıştım. Yolda bacağım kırıldı. Mekke'ye haber gönderdim. Orada Abdullah b. Abbâs ve İbn Ömer ile birlikte halktan bir cemaat da bulunuyordu. Bunlardan hiçbirisi ihramdan çıkmama izin vermedi. Ben de (ayağımın kırıldığı) suyun başında yedi ay bekledim. Nihayet umre yaptım da ihramdan öyle çıkabildim."[215]
Düşmanın dışındaki engellerin de ihsâr sayılabileceği görüşünde olan ulemâ ise, aksi görüşte olanlara karşı kendi görüşlerini şu 'şekilde savunmuşlardır:
a. Âyet-i kerimede düşman tarafından kuşatılma anlamına gelen "hasr" kelimesi yerine hastalık tarafından engellemeyi ifâde eden "ihsâr" kelimesinin kullanılmış olması, âyet-i kerimede kast edilen engelin hastalık ve benzeri şeyler olduğunu gösterir. Ayrıca bu âyetin Hudeybiye seferinde Rasûl-i Ekrem ve ashabının düşman tarafından kuşatılmasıyla ilgili olarak inmiş olması, hastalık ve benzeri şeylerin de âyetin kapsamı içine girmesine engel değildir. Çünkü "sebebin özel oluşunun hükmün genelliğine engel olmadığı" genel bir kaidedir. Binaenaleyh itibar lâfzın genelliğinedir, nüzul sebebinin özelliğine değildir.
b. "Güven" kelimesi düşmandan kurtulmak hakkında kullanıldığı gibi hastalık ve benzeri tehlikelerden kurtulmak hakkında da kullanılabilir.
c. İbn Ömer ve yanında bulunan sahâbîlerin, "düşman tehlikesinden başka, hiçbir tehlikenin engel sayılamayacağı" şeklindeki sözleri ise, bir sahâbî sözü olarak Resûl-i Ekrem'den gelen, merfû hadisler karşısında bir hüküm ifâde etmek salâhiyetinden uzaktırlar.
İmam Şafiî ile İmam Ahmed'e göre herhangi bir rahatsızlık sebebiyle ihramdan çıkabilmek şartıyle ihrama giren bir kimse için kendisini Beyt-i Şerife varmaktan âciz bırakan bir hastalık ve benzeri şeyler de ihsârdan sayılır. Aksi takdirde sayılmaz. Delilleri ise, Hz. Âişe'nin rivayet ettiği, Dubâ'a bint ez-Zübeyr'in Resûl-i Ekrem'e; "Ben hac için ihrama girmek istiyorum. Fakat rahatsızım" demesi üzerine Resûl-i Ekrem'in de; "öyleyse

yolda engellenip kaldığın yerde ihramdan çıkabilmen şartıyla" diyerek ihrama gir" buyurduğuu ifâde eden hadistir.[216]
Daha önce tercümesini sunduğumuz 1776 no'lu hadis de bu görüşü desteklemekte ve hastalığın ihsâr sayılamayacağına delâlet etmektedir. Çünkü eğer hastalık mutlak surette ihsâr sayılsaydı, hastalanan bir kimsenin ihramdan çıkabilmesi için ihrama şartlı olarak girmesine lüzum kalmazdı.
Düşman dışındaki engellerin ihsâr sayılamayacağını söyleyen İmam Şafiî ve taraftarlarına göre konumuzu teşkil eden ve "vücudunun bir tarafı kınlan veya ayağı sakatlanan bir kimsenin ihramh sayılabileceğini" ifâde eden Ebû Dâvûd hadisi herhangi bir hastalığa yakalandığı ve Beyt-i Şerife varmaktan aciz kaldığı zaman ihramdan çıkmayı şart koşarak ihrama giren kimselerle ilgilidir.
Ancak bu te'vîl aksi görüşte olan ulemâ tarafından reddedilmiş ve Dubâ'a hadisi de Hz. Dubâ'a'ya ait özel bir durum olarak nitelendirilmiştir. Gerçekten de Şafiî ulemâsının bu iddiaları hadisin zahiri mânâsına aykırı düşüyor. Ayrıca bu görüş İbn Hazm tarafından da reddedilmiştir.[217]
2. İhsâr sebebiyle ihramdan çıkmak zorunda kalan bir kimse eğer o sene hac mevsimi çıkmadan edaya imkân bulamamışsa gelecek sene kaza etmesi icab eder. Hanefî ulemâsı bu görüştedir. Hanefî ulemâsının bu konudaki görüşünü şöylece sıralamak mümkündür.
a. Gerek nafile gerekse farz olan hac için ihrama girdiği halde haccın rükünlerini ifâ ederken bir engelle karşılaşan bir kimse o sene hac mevsimi sona erinceye kadar engeli aşamamışsa, gelecek sene hac imkânı bulduğu taktirde bir de umre yapar. Hac yapmasının sebebi hac fiiline başlamış olmasıdır. Umre yapmasının sebebi ise, başlamış olduğu bir haccı yarıda kesip ihramdan çıkmasıdır. Bu konudaki delilleri de şu hadis-i şeriftir.
İbn Ömer hacda şart ileri sürmeyi kabul etmeyerek, "Rasûlullah'ın sünneti size yetmiyor mu? Eğer herhangi birinizin hac yapmasına bir mania çıkarsa, Ka'be'yi tavaf edip Safa ile Merve arasında sa'y ettikten sonra ertesi sene hac yapıncaya kadar ihramdan çıksın, bir de Hedy (kurbanlık) göndersin. Bulamazsa yerine oruç tutun." dedi.[218]
b. Umre için ihrama girdiği halde bir engelle karşılaşan kimse ise, ihramdan çıkar ve o sene ilk fırsatta bu umresini iade eder. Hanefî ulemâsının bu konudaki delilleri de İbn Abbâs (r.a.)'den rivayet, edilen şu hadis-i şeriftir: "Hz. Peygamber niyet ettiği umreden engellenince başım tıraş etti,

ailelerine yaklaştı ve bir de kurban kesti, gelecek sene yeniden umre yaptı." [219]

c. Hem hacca hem de umreye (yani hac-ı kıran'a) niyet eden bir kimse ise, bir engelle karşılaştığında gücü yettiği halde umre yapmadan ihramdan çıkacak olursa ona da bir hac ile iki umre lâzım gelir. Bunlardan bir hac ile bir umre kazası olarak icâb eder. Çünkü bunlar, ihrama girmesiyle kendisine lâzım gelmiştir. Diğer umre de bunlara ait ihramdan çıktığı içindir. Hacc-ı Kırana niyet eden ve engelle karşılaşan kimseye o sene umreyi iade etmek gerekmez.

Merhum Ömer Nahushî Bilmen bu konuda şunları söylüyor:

İhsardan dolayı ihrama nihayet vermek için iman A'zam ile İmam Muhammed'e göre yalnız kurban kesilmesi kâfidir. Ayrıca halk veya taksir (tıraş olmak veya saç kesmek) icabetmez. İmam Ebû Yûsuf ile İmam Şafiî'ye göre halk veya taksirde lazımdır. Bunlar haccın menâsikindendir.

Bir kavle göre de haram dahilinde vuku bulan bir ihsardan dolayı ihramdan çıkmak için halk veya taksir lâzımdır. Nitekim Resûl-ı Ekrem sallallahü aleyhi ve sellem Efendimiz Hudeybiye'de böyle yapmıştı.

Muhsar'a ait kurbanın eyyâm-ı nahirden, birinde kesilmesi imam Azam'a göre şart değildir, daha evvel ve sonra kesilebilir.

Bir muhsar fakir olsa da kurban kesmedikçe ihramdan çıkmış olamaz.

Haçtan men'edilen ihramlı bir kimse hacc'ı kırana niyet etmiş bulunduğu takdirde Mekke-i Mükerreme'nin hareminde kesilmek için iki kurban gönderir. Bunlardan biri haccı, diğeri de umresi içindir. Böyle iki kurban kesilmedikçe ihramdan çıkmış olmaz.

Hac veya umreden men edilen ihramlı bir kimse gönderdiği kurban ile ihramdan çıktıktan sonra aynı mevsimde hacca veya umreye imkân bulsa, men' edildiği hacca veya umreye bedel, hac veya umre etmesi icab eder. Bunları yapmadıkça ihramdan çıkmış olmaz. Çünkü bu ihramlı bir kimse, adeta başlamış olduğu bir haccı veya umreyi fevt etmiş kimse mesabesinde bulunur.

Haccı kırana niyet etmiş olan bir zat hac ile umreden men'edildiği cihetle Mekke-i Mükerremenin haremine kurban göndermek suretiyle ihramdan çıktıktan sonra engelin ortadan kalkmasından dolaya Harem-i Şerife gidip umresiyle haccmı ifâya imkân bulsa, üzerinde bir hac ile iki umre lâzım gelir. Bunlardan bir hac ile bir umre kaza olarak icab eder. Çünkü bunlar, ihrama girmesiyle kendisine lâzım gelmiştir. Diğer bir umre de bunlara ait

ihramdan çıkmak tahallül etmek için lâzım gelmiş olur. Bu hac ile bu iki umre müteferrik zamanlarda da yapılabilir.
Yalnız umre için ihrama giren bir zat, umresinin rükünleri olan tavaf ile sa'ydcn men'edilecek olsa ihramdan çıkmak için Mekke-i Mükerremenin haremine bir kurban gönderir. Ve bu umresini ileride imkân bulunca kaza eder. Buna "Ümretü'UKaza" denir."[220]
"Her ne suretle olursa olsun gerek hac, gerek umre için ihrama girdikten sonra sonra Ka'beye varması engellenmiş olan insan, ihramdan çıkabilmek için kesilmek üzere bir hedy (kurban) gönderir. Bu kimse harem bölgesinde ise, bir kurban keserek, bu bölgenin dışında ise birine kurban parası verip Harem içinde belirttiği günde kestirerek ihramdan çıkar, Şâfi-îlere göre kurbanın Harem içinde kesilmesi şart değildir. Kişi engellenmiş olduğu yerde kurbanını kesip ihramdan çıkar.
Kurban kesilmeden ihramdan çıkan engellenmemiş olan ihramhnm çekeceği cezayı çeker. Kurban kesildi zannıyla ihramdan çıkıp da sonradan kurbanın kesilmediğini anlayan muhsar, vaktinden önce ihramdan çıktığından dolayı ayrıca bir kurban keser.
Kurban kesemeyen oruç tutmakla ihramdan çıkmaz. Kurban kesince-ye yahut engel kalkıncaya kadar ihramda kalır. Sonra Mekke'ye gelip umre yaparak ihramdan çıkar. Böyle yapana kurban lâzım gelmez.
Kıran hacca niyyet eden engellenirse kesilmek üzere iki kurban gönderir. Kurbanı gönderdikten sonra engel kalkarsa, henüz kurban kesilmeden ve hac zamanı geçmeden yetişirse gidip haccını yapar. Yalnız birine yetişirse, ihramdan çıkar."[221]
İmam Mâlik, Şafiî ve Ahmed'e göre ise muhsara yarım kalan haccını itmam etmesinin gerekmesi için o yarım kalan daha önce üzerine farz olmuş bir hac olması gerekir. Yarım kalan nafile haccın veya umrenin kazası gerekmez. Çünkü her ne kadar unutularak geçirilen bir farizayı hatırlandığı zaman kaza etmek vacibse de Allah'ü Teâlâ Kur'ân-ı Kerim'inde "Kaza" dan bahsetmemiştir."
Her na kadar sözü geçen imamlar böyle diyorlarsa da gerçekte bu görüş zayıftır. Çünkü kaza'mn Kur'an-ı Kerim'de zikredilmemiş olması onun farz olmamasını gerektirmez. Bununla beraber İbn Abbas, "Eğer engellenmiş olursanız size kolay olan kurbanı gönderin"[222] âyet-i kerimesine "kim hac veya umre için ihrama girer de kendisine arız olan güçsüz bırakan bir hastalık veya bir özür sebebiyle buna muvaffak olamazsa kendisine kolay

gelen (deve, sığır, davar cinsinden) bir kurban keser. Eğer bu hac üzerine farz olmadan yapılan bir hac idiyse bu haccı kaza eder. fakat hac farizasını ifâ ettikten sonra yapılan bir hac idiyse veya umre idiyse kazası lâzım gelmez,[223] diye mana vererek kaza kelimesinin bu âyetin şümulü içerisine girdiğini ifâde etmiştir. Sözü geçen ulemâ bu tenkidle-re karşı kendilerini şu şekilde savunmuşlardır: "Bir nesilde bir sahâbînin tek başına kalan görüşü delil olamaz. Binaenaleyh böyle bir sözün Hz. Peygamberden gelen merfû hadisler karşısında hiç bir önemi yoktur."

Fakat ulemânın büyük çoğunluğuna göre Hudeybiye'de düşmanın engellemesiyle karşılaşan Resûl-ü Ekrem'in ve ashabının ihramdan çıktıklarını ve gelecek sene bu umreyi kaza ettiklerini delil getirerek "bir engelle karşılaşan kimsenin yarım kalan umresini kaza etmesi lâzım geldiği" görüşünü tercih etmişlerdir.

Karşılaştığı engel sebebiyle ihramdan çıktıktan sonra hac zamanı geçmeden engelden kurtulan kimse eğer yarım kalan hacc üzerine farz olmadan niyetlendiği bir hac idiyse veya farz olan bir hac idiyse yemden hac yapması lâzım gelir. Fakat hac farizasını yaptıktan sonra niyetlendiği bir hac idiyse, o kimseye sadece, bir ihsâr kurbanı kesmek lâzım gelir. Başka hiç bir şey gerekmez.

Şafiî ulemâsına göre ise bu mesele ayrıntılıdır. Şöyle ki: Eğer bir engelden dolayı hacca muvaffak olamayan kimse daha önceki yıllardan da hac borçlusu idiyse, engelden kurtulunca her ne kadar mâlî imkânı varsa da bu haccı ihsâr senesi değil, gelecek sene fevrî olarak kaza etmesi icab eder. Fakat ihsâr senesi mâlî imkânı yoksa, malî imkâna kavuşunca kaza etmesi icab eder. Böyle bir imkâna kavuşmadığı müddetçe haccetmesi icabetmez.

Eğer ihsara, hac farizasının ifâsından sonra yapılacak nafile bir hac idiyse Şafiî ulemâsının pek çoğuna göre hiçbir şey lâzım gelmez. Bazılarına göre ise, o haccı gelecek sene kaza etmesi icab eder. İmâm Ahmed'den bu konuda birbirine zıd iki görüş rivayet olunmuştur.

Ebû Hanîfe'ye göre ise, engel ortadan kalktıktan sonra ve kurbanı Harem'e göndermeden önce hac vakti henüz sona ermemişse, sadece bir hac yapar, umre yapması gerekmediği gibi kurban kesmesi de gerekmez. İmam Ebû Yûsuf'a göre ihramdan çıktığı için hacla birlikte kurban da lâzım gelir. Eğer ihsâr senesi haccetmeyecek olursa hem hac hem de umre gerekir. el-Hasan'ın İmam Ebû Hanîfe'den rivayet ettiğine göre o sene hac yapsa da

yapmasa da üzerine hem hac hem de umre lâzım gelir. İmam Züfer de bu görüştedir.
Eğer engel, kurbanı harem-î şerîfe gönderdikten sonra ortadan kalkacacak olursa" Hanefî ulemâsına göre dört durum vardır:
1. Eğer kesilmeden önce kurbana ve Arafat'da vakfeye yetişecek olursa, ihramdan çıkması caiz değildir. Haccını tamamlaması icâbed eder. Kurban üzerinde istediği gibi tasarrufta bulunabilir.
2-3. Eğer, kesilmeden kurbana ve Arafat'da vakfeye, veya sadece kurbanlığa yetişemezse ihramdan çıkabilir. Ka'beye varıp hac yapması gerekmez. Ancak umre yaparak ihramdan çıkmak için ka'beye varması daha faziletlidir.
4. Ebu Hânife'ye göre engel kalktıktan sora sadece hacca erişebilecek kimsenin de ihramdan çıkması caiz, fakat ka'beye varıp umre yaparak ihramdan çıkması ise evlâdır. Kıyasa göre bu dördüncü şekilde ihramdan çıkmanın caiz olmaması gerekirdi. Fakat bu durumda hedyi kurban etmesinin bir anlamı kalmayacağından Ebû Hanîfe bunu istihsânen caiz görmüştür. İmam Züfer ise açık kıyasa göre hüküm vererek, bu durumda^ kalan bir kimsenin ihramdan çıkmasının caiz olmadığını söylemiştir. Çünkü açık kıyasa göre asıl olan hacca, gaye olmayan kurbandan önce yetişil-mistir. Binaenaleyh ihramdan çıkmak caiz değildir. îmam Ebû Yûsuf ve Muhammed'e göre ise bu dördüncü durumun gerçekleşmesi mümkün değildir. Çünkü bunlara göre söz konusu kurbanın bayram gününden önce kesilmesi caiz değildir. Bu bakımdan hacca yetişen bir kimse kurbana da kesilmeden, önce yetişmiş olur. Umre için ihrama giren bir kimsenin engeli -kurbanı gönderdikten sonra kalkacak olursa:
a. Eğer hem umreye hem de kesilmeden önce kurbana yetişecek ise, Kabe'ye varıp umreyi edâ etmesi gerekir,.
b. Eğer sâdece umre'ye yetişebilecekse ihramdan çıkması caiz olmakla beraber Beyt-i şerife vararak umreyi edâ etmesi daha da faziletlidir.[224]

1863. ...Haccâc b. Amr'dan, Peygamber (s.a.)'in; “Kim(in bir tarafı) kırılır, veya ayağı sakatlanır veya hastalanırsa..." buyurduğu rivayet edilmiş (ve Ma'mer bir önceki hadisin) manasını nakletmiştir.
(Râvi) Seleme b. Şebîb, (Abdurrezzak'ın); "Enbe enâ Ma'mer" bize Ma'mer haber verdi" tabirim kullandığım söyledi.[225]

1864. ...Ebû Meymün b. Mihrân, demiştir ki: Ben Şamlıların İbnü'z-Zübeyr'i Mekke'de kuşattıkları sene umre yapmak üzere (yola) çıkmıştım. Kavmimden bazı kimseler benimle birlikte hedy kurbanlığı göndermiş(ler)di. Şamlıların yanına vardığımız zaman bizim hareme girmemize engel oldular. Bunun üzerine bulunduğum yerde kurbanlığı kestim ve ihramdan çıktım. Sonra geri döndüm. Ertesi sene (hac zamanı) olunca (yarım kalan) umremi kaza etmek için. (yola) çıktım ve İbn Abbâs'a varıp durumumu anlattım.
(Geçen yıl kestiğim) kurbanın yerine bir başkasını kes, çünkü Resûlullah (s.a.) ashabına Hudeybiye'de kestikleri kurbanın yerine kaza umresinde yeniden kurban kesmelerini emretti, dedi.[226]

Açıklama

Şamlıların Mekke'yi kuşatması hicretin 73. yılma rastlar. O yıllarda Abdulmelik b. Mervân, Irak. ve Şam emîri idi. Haccâc b. Yusuf kumandanlığında Abdullah b. ez-Zübeyr üzerine askeri bir kuvvet gönderdi. Abdullah b. ez-Zübeyr'in Mekke'ye sığınması üzerine Haccâc kuvvetleri Mekke'yi kuşattılar. Neticede Mekke ve civarı savaş alam hâline geldiğinden Şamlılar umre yapmak maksadıyla yola çıkan Ebû Meymûn'un yolunu keserek savaş alanı içerisine ve dolayısıyla Mekke'ye girmelerine engel oldular. Bunun üzerine Ebû Meymûn yanında bulunan hedy kurbanlığını keserek ihramdan çıkıp geri döndü. Bir sene sonra yarım kalan umresini kaza etmek için yola çıktı ve Hz. İbn. Ab-bas'a varıp durumunu anlatınca İbn Abbas ,geçen sene kestiği kurbanın yerine yenisini kesmesi gerektiğini, çünkü Resul-i Ekrem'in Hudeybiye yılında yarım kalan umrelerini bir sene sonra kaza eden ashabına geçen yıl ihramdan çıkarken kestikleri -kurbanların yerine yenisini kesmelerini emrettiğini hatırlattı. Bilindiği gibi Hudeybiye anlaşması Hicretin 6. yılında olmuştur. O sene müşrikler müslümanların Mekke'ye girmelerine engel oldular. Bunun üzerine müslümanlar umre yapamayacaklarını anlayınca Resül-i Ekrem'in de emriyle kurbanlarım kestiler ve tıraş olarak ihramdan çıktılar. Bir sene sonra da bu umreyi kaza ettiler ki, bu umreye İslâm tarihinde "kaza umresi" denir.
Ancak burada şu noktaya dikkat çekmek gerekir: Abdullah b. Abbâs hicretin 68. yılında vefat etmiştir. Söz konusu muhasara ise, az önce

belirttiğimiz gibi H. 73 yılında olmuştur. Bu durumda Ebû Meymûn'un söz konusu olay ile ilgili soru sorduğu kişi İbn Abbâs olamaz. Acaba bu hata ravilerden birisinin, "Abdullah b. Ömer" diyecek yerde, "Abdullah b. Abbâs" demesinden kaynaklanmış olabilir mi? Bilemiyoruz. Ancak Abdullah b. Ömer'in H. 74 yılında vefat etmiş olduğuna dair rivayetler bu ihtimali kuvvetlendirmektedir.[227]

Bazı Hükümler

1. Hac veya umre için ihrama girdiği halde bir engelle karşılaştığı için muvaffak olamayan, bir kimse kaldığı yerde kurban keserek ihramdan çıkar da bu ibâdetini ileriki yıllarda kaza edecek olursa, bir önceki kestiği kurbanın yerine bir yenisini kesmesi icab eder. Mâliki ulemasıyla Şafiî ulemâsı bu hadisi delil kabul ederek bu hükme varmışlardır. Bu görüş aynı zamanda Ahmed b. Hanbel (r.a.)'den de rivayet olunmuştur.
Hanefî ulemâsına göre ise, engelle karşılaşan kimse ihramdan çıkmak için kestiği ihsar kurbanını harem sınırları içerisinde kesmişse, yarım kalan haccını kaza ederken bir yenisini kesmeğe lüzum yoktur. Fakat ihsâr kurbanını Harem sınırları dışında kesmişse o zaman kaza esnasında bir yenisini daha kesmesi icab eder. Çünkü kurban "Kurban mahalline varıncaya kadar başlarınızı tıraş etmeyin"[228] âyet-i kerimesi uyarınca yerine ulaşmamıştır. Hanefî ulemasına göre, konumuzu teşkil eden hadisi şerifte geçen Hz. İbn Abbas'ın sözü Hudeybiye yılında kurbanlarım Harem bölgesi dışında kesen sahabe ile ilgilidir. Resûl-i Ekrem'le sahabeden bazıları ise, kurbanlarını Hudeybiye'nin Harem sınırları içinde kalan kesiminde kesmişler. Bilindiği gibi Hudeybiye'nin bir kısmı Harem bölgesi içerisinde bir kısmı da Harem sınırları dışında kalmaktadır. Nitekim Tahâvî'nin rivayet ettiği bir hadis şu anlamdadır: "Peygamber (s.a.) Hudeybiye'de iken çadırı "Harem sınırları dışında, namazgahı ise Harem bölgesi içerisinde idi."[229] Bu bakımdan Harem hududları içerisine girme imkânı bulunan bir ihramlının bir engel sebebiyle ihramdan çıkmak zorunda kalmasıyla kurbanını harem bölgesi dışında kesmesi caiz değildir. Şayet Resul-i Ekrem'in hudeybiye'de kurban kesmediği farz edilecek olursa, o zamari Resûl-i Ekrem'in bu kurbanlığım kesilmek üzere Hareme göndermiş olduğu söylenebilir. Çünkü Cündüb b. Naciye diyor ki: "Ben kurbanını

(Mekke'de) kesmekten menedildiği sene Resul-i Ekrem'in yanına vardım ve,
Ya Resülallah kurbanını Harem de kesmek üzere benimle gönderebilirsin, dedim.
"Bunu nasıl yapabilirsin?" buyurdu. Ben" de;
"Onu alır kimsenin varmaya güç yetiremediği vadilerden ve sarp yerlerden aşırıp Harem'e varır orada keserim, diye cevap verdim."[230]
Şafiî ulemâsından Hattâbî'nin beyânına göre ise, "Engelle karşılaştığı için ihramdan çıkmak zorunda kalan kimsenin yarım kalan haccı nafile idiyse, bir daha kaza etmesi gerekmez," diyen ulemâya göre bu kimse için hedy kurbanım yeniden kesmek de söz konusu değildir. Fakat Allah Teâlâ Kur'an-ı Keriminde; "Kabe'ye erişmiş bir kurbanlık olmak üzere"[231] buyurduğu için kurbanlığını harem bölgesinin dışında kesen bir kimsenin haccını kaza ederken kurbanını da yenilemesi icab eder", diyenlere göre ise, kaza esnasında bu kurbanı da yenilemek icab eder. Ebû Davud'un rivayet ettiği bu hadis ikinci görüşte olanlar için bir delildir.
Biraz önce de ifâde ettiğimiz gibi Hz. Peygamber Hicretin 6. senesinde ashâbıyle birlikte umre yapmak üzere yola çıkmışken müşriklerin engellemesi sebebiyle buna muvaffak olamadan ihramdan çıkıp Medine'ye dönmüşlerdi. Hicretin 7. senesinde Resûl-i Ekrem ve ashabı Mekke'ye girerek yeniden bir umre yaptılar. Bu umreye "kaza umresi" denir. Bu umrenin gerçekten kaza umresi mi, yoksa başlı başına bir umre mi olduğu ulemâ arasında ihtilâf konusudur.
a. İmam Ebû Hanîfe'ye göre bu umre kaza umresidir.
b. İmam Mâlik'e göre bu umre başlı başına bir umredir.
c. İmam Ahmed'den bu konuda da iki ayrı görüş rivayet olunmuştur. İnşallah ileride umre bölümünde bu görüşleri tekrar ele alacağız.[232]

44. Mekke'ye Girmek

1865. ...Nâfi'den rivayet edildiğine göre, İbn Ömer (r.anhuma) Mekke'ye gireceği zaman geceyi sabaha kadar Zû Tuvâ'da geçirir, yıkanır. Sonra Mekke'ye gündüzün girerdi ve Peygamber (s.a.)'in de böyle yaptığım söylerdi.[233]

Açıklama

Abdullah b. Ömer teberrük kasdıyla Resûl-i Ekrem'in namaz kıldığı yerleri araştırır ve oralarda namaz kılardı. İşte bu maksatla Mekke'ye girmeden önce Zû Tuvâ denilen yerde geceler orada ibâdet eder, sabahleyin yıkanıp gündüzün Mekke'ye girerdi. Bilindiği gibi Zû Tuvâ, Mekke'nin batısında ve Kedâ denilen giriş yolu üzerindedir. Resûl-i Ekrem (s.a.) Veda Haccında Mekke'ye girerken geceyi burada geçirmişti.[234]

Bazı Hükümler

1. Mekke'ye girmek isteyen ihramlı bir kimsenin geceyi Zu Tuva da geçirmesi müstehab olduğu gibi İmam Mâlik'in dışında diğer mezheb ulemasına göre hayızlı veya nifaslı bir kadın bile olsa herkesin gusletmesi müstehabdır. Yıkanılma-dığı takdirde fidye gerekmez. Ulemanın pek çoğuna göre alınacak bir ab-dest de yeterlidir. Aynı zamanda Zû Tuvâ'mn hizasına gelen ihramlı bir kimsenin de gusletmesi müstehabtır. İmam Şafiî'ye göre Zû Tuvâ'ya veya hizasına uğrayan bir kimse şayet gusletmekten âcizse teyemmüm eder.
Mâliki ulemasına göre ise, hayızlı ve nifaslı olan kimselerin dışında Zû Tuvâ'ya uğrayan bir ihramhnm orada gusletmesi menduptur. Çünkü Mâlikilere göre gusül Mekke'ye girmek için değil, mescide girmek ve tavaf için lâzımdır.
2. İhramlının Mekke'ye gündüzün girmesi müstehabdır. İbn Ömer, Atâ, İshak ve Hanefî ulemâsı bu görüştedirler. Şafiî ulemâsına göre de en sahih plan görüş budur. Mekke'ye gündüzün girilmesinin hikmeti, dinin alâmetlerinin izhar edilmesidir. Bunun için en uygun zaman da gündüzdür. Bilhassa Mekke'ye giren dinî bir önder ise, o zaman dinî alâmetlerin izharı daha da önem kazanır.
Âişe ve Said b. Cübeyr'e göre ise, Mekke'ye geceleyin girmek müste-haptır. Çünkü Muharriş el-Ka'bî'nin rivayetine göre Peygamber (s.a.) Ci'râne'den umreye niyet ederek geceleyin çıkmış, Mekke'ye geceleyin girmiş ve umresini edâ ettikten sonra aynı gece (Mekke'den) çıkarak sabahı ci'râne'de yapmıştır."[235]
Tavus, Sevrî ve el-Mâverdî'ye göre ise, Mekke'ye gece girmekle gündüz girmek arasında bir fark yoktur. Bununla beraber hadisin zahirine uyarak

Mekke'ye geceleyin girmek daha uygun bir hareket olur. Resûl-i Ekrem (s.a.)'in Mekke'ye gece girişi, bunun caiz olduğunu göstermek içindir.[236]

1866. ...İbn Ömer'den rivayet edildiğine göre Peygamber (s.a.) Mekke'ye yukarı yoldan girermiş. (Müsedded ile İbn Hanbel'in) Yahya'dan naklettiklerine göre ise, Peygamber (s.a.) Mekke'ye Kedâ'dan (yani) Bathâ yolundan girer, aşağı yoldan çıkarmış, (Râvî) el-Bermekî (buraya şu cümleyi de) ekledi: "Yani Mekke'nin iki sarp yolundan" (girer çıkardı). Müsedded'in hadisi ise daha tamdır.[237]

Açıklama

Seniyye: Aslında her dağın sarp yeri, yahut yüksek yoludur. Burada "seniyye" kelimesiyle kast edilen Mekke'nin el-Muallât denilen meşhur kabristanının yukarısındaki yoldur. Bu yol vaktiyle çıkılması güç sarp bir yermiş. Sonra Hz. Muâviye tarafından düzeltilmiş. Daha sonra Abdülmelik ve Mehdî zamanlarında ve 811 tarihlerinde mevziî tamirler yapılmış Mısır sultanı el-Müeyyed zamanında kamilen tamir olunmuştur. Mekke'ye inen yukanki yola "Kedâ", Mekke'den çıkarken takip edilen alt yola da "Küdâ" derler.
Resûlullah (s;a.)'in Mekke'ye yukanki yoldan girip aşağıki yoldan çıkmasının hikmeti, İbrahim aleyhiselâm'ın nidası yüksek yerden yapıldığı içindir. Bir de yüksek yerden girmek ve alçak yerden çıkmak maksada daha uygundur. Bazılarına göre Mekke'ye üst yoldan girilince Kabe'yi Muazzama karşı geldiği için girerken bu yol tercih edilmiştir. Münafıklara İslâmiyetin kuvvet ve şevketini göstererek onları korkutmak için bu yoldan girdiğini söyleyenler olduğu gibi Hicret esnasında gizlenerek gittiği için şimdi de açıktan girmek maksadıyla göze çarpmaya en müsait olan tepelerden girmeyi tercih ettiğini söyleyenler ve her iki yolla da teberrük etmek maksadıyla girerken ve çıkarken iki ayrı yoldan girmeyi tercih ettiğini ileri sürenler de vardır.[238]
Hadisin senedinden de anlaşıldığı gibi bu hadis müellif Ebû Davud'a üç ayrı yoldan gelmiştir:
1. Abdullah b. Cafer el Bermekî yoluyla,
2. Müsedded ve İbn Hanbel yoluyla,
3. Osman b. Ebî Şeybe yoluyla.

Hadisin metni en uzun olanı Müsedded yoluyla gelenidir.Çünkü bu rivayette Resûl-i Ekrem'in Mekke'ye girerken Bathâ'daki yukarı yolu tâkib ettiği ilâvesi yani Kedâ denilen yukarı yolun Bathâ'da olduğu ilâvesi vardır.[239]

1867. ...İbn Ömer'den rivayet olunduğuna göre, Peygamber (s.a.) (Medine'den çıkarken) ağacın bulunduğu yoldan çıkar, (girerken de) Muarras yolundan girerdi.[240]

Açıklama

Aslında bu hadisin Mekke'ye giriş ve çıkışı konu alan bu babla bir ilgisi yoktur. Çünkü bu hadis Mekke'ye giriş çıkışla değil, Resul-i Ekrem'in Medine'ye hangi yollardan girip-çıktığı ile ilgilidir. Aslında bu babın ismi "Mekke ve Medine'ye giriş-çıkış babı" olması gerekirdi. Nitekim Müslim'de bu hadisle bir önceki hadisi birleştirmiş ve bab başlıklarını koyan Nevevî tarafından "Mekke'ye yukarı yoldan girip aşağı yoldan .çıkmanın ve bir yere değişik yollardan girip- çıkmanın müstehab oluşu" başlığı altında rivayet etmiştir.

"Ağaç"tan maksat, Medinelilerin mîkatı olan Zülhuleyfe Mescidinin yanındaki ağaçtır. “el-Muarras" ise, Medine'ye altı mil (11.130 km.) uzaklıkta Zülhuleyfe'nin kuzey doğusunda Medine'nin güneyinde bir yerdir. Resul-i Ekrem (s.a.)'in Medine'den Mekke'ye gitmek istediği zaman ismini Zülhuleyfe'deki ağaçtan alan ve oradan geçen yolu tâkib ederdi. Mekke'den Medine'ye dönerken de Muarras'dan geçen yolu tâkib ederdi. Fakat Medine'den bir savaş maksadıyla çıkmış olursa o zaman Muarras'da konaklardı. İşte bu sebeple buraya Muarras ismi verilmiştir. Çünkü bilindiği gibi "ta'rîs" bir yere istirahat maksadıyla inmek demektir.[241]

Bazı Hükümler

1. Mekke'ye girmek isteyen her ihramhnın Batha’daki yukarı yoldan girmesi, çıkarken de aşağı yoldan çıkması müstehabtır.
2. Sefere çıkacak olan bir kimsenin memleketinden çıkarken bir başka yolu, memleketine girerken de başka bir yolu tâkib etmesi müstehabtır.[242]

1868. ...Âişe (r.anhâ)'den; demiştir ki: Resûlullah (s.a.) Fetih yılında Mekke'ye Mekke'nin yukarısındâki Kedâ (denilen yol)dan, (kaza) umre(sinde) de Küdâ (denilen aşağı yol)dan girdi.
(Hişam b. Urve) dedi ki: Urve, (Mekke'ye) her ikisinden girerdi. En çok Kudâ'dan girerdi. İki yolun evine en yakın olanı (Küdâ) idi.[243]

Açıklama

Resul-i Ekrem (s.a.) hac için ihramlı olarak Mekke'ye girerken "Kedâ" demlen yukarı yolu izlemiştir. Ancak umre için Mekke'ye girerken bu yolu izlemeye hızûn görmemiş, herkesin her zamanki takibettiği "küdâ" denilen aşağı ki yolu tâkib etmiştir. Resû1-i Ekrem'in hac ve umre esnasında Mekke'ye girerken izlediği yolların farklı oluşu bu konuyla ilgili rivayetler arasında çelişki olduğunu göstermez. Çünkü Resûl-i Ekrem'in umresiyle haccı iki ayrı olaydır. Ancak bu hadis Buhârî'nin rivayetinde geçen; "Resûlullah (s.a.) çıkarken Mekke'nin yukarısında bulunan Küdâ'dan çıktı" şeklinde geçtiğinden konumuzu teşkil eden Ebû Dâvûd hadisine üç cihetten aykırıdır. Şöyle ki:

1. Konumuzu teşkil eden Ebû Dâvûd hadisine "Resûlullah (s.a.) Feth yılında Mekke'ye Mekke'nin yukarı sındaki Küdâ'dan girdi" denilirken, Buhârî'nin rivayetinde "Mekke'den çıkarken "Mekke'nin yukarısındâki Küdâ denilen yerden çıktı" tâbiri kullanılmıştır."[244]
2. Buhârî'nin bu rivayetinde umreden bahsedilmemektedir.
3. "Küdâ'nm Mekke'nin yukarısında bulunduğu ifâ'de edilmektedir ki bu açık bir hatadır. Hafız İbn Hacer'in beyânına göre bu hadisin aslı Amr b. el-Hâris ile Hâtem b. İsmail'in Hişâm'dan naklettikleri ve "Resûlullah (s.a.) Mekke'ye Mekke'nin yukarısındâki "Kedâ" denilen yoldan girdi" anlamına gelen ibaredir. İbn Hacer daha.sonra bu yanlışlığın Ebu Üsâme'den daha aşağıda bulunan râvilere ait olduğuna hükmetmiş ve İmam Ahmed'in Ebû Üsâme'den naklettiği rivayetin doğru bir rivayet olduğuna dikkati çekmiştir.[245]

Bazı Hükümler

1. Hac maksadıyla Mekke'ye girecek olan bir kimsenin Keda demlen yukarı yoldan girip Kudâ" denilen aşağı yoldan çıkması müstehabtır.
2. Umre maksadıyla Mekke'ye girmek isteyen bir kimsenin de "Küdâ" denilen aşağı yoldan girmesi müstehabtır.[246]

1869. ...Âişe (r.anhâ)'dan rivayet edildiğine göre, Peygamber (s.a.) Mekke'ye gireceği zaman yukarısından girerdi. (Çıkacağı zaman da) aşağısından çıkardı.[247]

Açıklama

Bilindiği gibi Mekke'ye iki yoldan girmek mümkündür.Bunlardan yukarı yola "Kedâ" aşağı yola da "Küdâ" derler. 1867 numaralı hadisin şerhinde de ifade ettiğimiz gibi Resul-i Ekrem Efendimiz, hac maksadıyla ihramli olarak Mekke'ye girerken "Kedâ" denilen yukarı yoldan girmiş, çıkarken de "Küdâ" denilen aşağı yolu izlemiştir. Binaenaleyeh ulama bu hadis-i şerife bakarak her ne maksatla olursa olsun, Mekke'ye girmek isteyen kimselerin yukarı yoldan girmelerinin ve çıkarken de aşağı yoldan çıkmalarının müstehab olduğuna hükmetmişlerdir.[248]

45. Beyti Şerifi Görünce El Kaldırmak Caiz Midir?

1870. ...el-Muhâcir el-Mekkî'den; demiştir ki: Câbir b. Abdullah'a;
Beyt-i (şerifi) gören bir adam ellerini kaldırırını? diye soruldu da;
Ben yahudilerden başka bunu yapan kimse görmedim. Ve Resûlullah (s.a.)'la birlikte hac ettik bunu o da yapmadı, diye cevap verdi.[249]

Açıklama

Her ne Kadar hadiste beyt-i şerifi görünce sadece Yahudilerin el kaldırdıkları ifâde ediliyorsa da 1872 numaralı hadis-i şerifte de ifâde edildiği gibi Beyt-i Şerifi görünce onu müslü-inanların da selâmladığı bir gerçektir. Ancak yahudiler Beyt'i görünce ona hakaret maksadıyla el kaldırırken müslümanlar ta'zîm ve ihtiram maksadıyla el kaldırırlar.[250]

Bazı Hükümler

Bu hadis-i şerifin zahirinden anlaşıldığına göre Beyt-ı Şerir ı görünce tazım için el kaldırmak meşru değildir. Nitekim İmam Mâlik (r.a.) bu hadisin zahirine bakarak Beyt-i Şerifi görünce el kaldırmanın meşru olmadığına hükmetmiştir.
İmam Şafiî, Ahmed, Sevrî ve İshak'a göre ise, Beyt-i Şerifi görünce el kaldırmak meşrudur. Bu görüş Abdullah b. Ömer ile İbn Abbas'tan da rivayet olunmuştur. İbn Cüreyc'den gelen bir hadiste Resûl-i Ekrem'in şöyle buyurduğu ifâde edilmektedir: "Eller namazda kaldırıldığı gibi Beyt-i şerifi görünce, Safa ile Merve üzerinde, Arafat'ta, Müzdelife'de Cemre-ler'de ve ölü üzerine (kılınan namazda) de kaldırılır."[251] Tahâvî'nin açıklamasına göre bu hadîse, "Beyt'i görünce ellerin kaldırılması" ile ilgili kısmının dışında itiraz eden olmamıştır. Beyhakî'ye göre ise, bu hadis mun-katı'dır. Çünkü İbn Cüreyc bu hadisi almış olduğu Mukassim ile görüşmemiştir. İbn Ebî Leylâda bu hadisi İbn Abbas'tan ve İbn Ömer'den mevkuf ve merfu olarak rivayet etmemiştir. Ancak İbn Ebî Leylâ'nın rivayetinde "ölü üzerine" ifâdesi yoktur ve îbn Ebî Leylâ hadis rivayetinde güvenilir bir râvi değildir. Zehebî Mizân'da onun hafızasının zayıf olduğunu söylüyor.
Said b. Salim'in İbn Cüreyc'den rivayet ettiği bir hadis-i şerifte ise, "Resûl-i Ekrem'in Beyt-i Şerifi görünce:

"Ey Alla İn m, bu Beyti Şerifinin azametini ve saygınlığını ve heybetini artır. Hac ye umre maksadıyla bu Beyt'e gelip de ona saygı ve ta'zim gösteren kimselerin de şeref ve haysiyetleriyle birlikte saygınlıklarını artır"
anlamında du,a ettiği ifade ediliyor.[252] Beyhakkî'ye göre bu hadis munkatı'dır. Fakat Ebû Said eş-Şâmî'nin Mekhûl'den rivayet ettiği "Peygamber (s.a.) Mekke'ye girip de Beyt'i görünce ellerini kaldırır ve tekbîr getirip;
diyerek duâ ederdi," anlamına gelen mürsel bir şahidi vardır.
Bu mesele Hanefî ulemâsı arasında ihtilaflıdır. Hanefî ulemâsından Aliyyü'I-kârî'nin açıklamasına göre her ne kadar Tîbî "Ebû Hanife, İmâm Mâlik ve Şafiî, beyt-i Şerifi görünce el kaldırmanın meşru olmadığını" söylemişse de bu doğru değildir. Çünkü İmam Ebû Hanife ile Şafiî de "Beyt-i Şerifi görebilecek bir yere geldiği halde körlük veya sis gibi sebeplerle göremeyen bir kimsenin ellerini kaldırarak dua etmesinin sünnet olduğunu açıkça ifâde etmişlerdir.
Bezlü'l-mechûd yazarı Şeyh Halil Ahmed'in beyânına göre, "Hanefî ulemâsından Aliyyü'1-karî, Beyt-i şerifi gören bir kimsenin ellerini kaldırarak duâ etmesinin meşru olduğu görüşündedir." Hanefîlerin Şerhü'l-Liibâb isimli meşhur fıkıh kitabında dua halinde bile olsa el kaldırmanın meşru olmadığı ifade edilmektedir. "Kudürî, el-Hidâye, el-Kâfî, Bedâyi' gibi meşhur hanefi kaynaklarında bu hareketin meşruluğuna dair bir ifâdenin bulunmayışı" da bu görüşün doğruluğuna delil gösterilmektedir. Nitekim es-Sürûcî de Hanefî mezhebine göre Beyt-i Şerifi görünce el kaldırmanın meşru olmadığını ifâde ediyor. Yine Hanefî ulemasından Tahâvî de Şerhü Meâni'1-âsâr isimli eserinde imam Ebû Hanife, Ebû Yûsuf ve İmam Muhammed'e göre Beyt-i Şerifi görünce el kaldırmanın mekruh olduğunu ifâde ediyor.[253]
Bu konuda Beyhakî de şunları söylüyor: "Bu gibi ihtilaflı konularda müsbet olan görüşü tercih etmek kaidedir. Çünkü müsbeti ifâde eden hadisler menfiye nisbetle fazla bir ilim ifâde ediyor demektir." Aliyyü'1-Karî de bu konudaki farklı hadisleri ve görüşleri naklettikten sonra bu hadislerin arasım uzlaştırmak maksadıyla şunları söylemiştir: "El kaldırmanın meşru olduğunu ifâde eden hadisler Kâbe-i Muazzama'yı ilk defa gören kimselerle ilgilidir. El kaldırmanın meşru olmadığını ifâde eden hadisler ise, daha sonra Kabe'nin huzuruna varıldığı zamanlarla ilgilidir."[254] Meşru olduğunu ifâde eden hadislerin duâ haliyle ilgili olduğu, meşru olmadığını

ifâde eden hadislerin de Kabe'yi ta'zim maksadıyla iftitah tekbiri alır gibi elleri kulaklara kadar kaldırmakla ilgili olduğu da düşünülebilir.[255]

1871. ...Ebû Hureyre(r.a.)'den rivayet olımduğuna göre, Peygamber (s.a.) Fetih günü Mekke'ye girince Beyt'i tavaf etmiş ve (Hz.. İbrahim'e ait) Makam'ın' arkasında iki rekat namaz kılmıştır.[256]

Açıklama

Bu hadis-i şerif Hz.Peygamberin Beyt-i Şerife gelince tavaf edip tavaftan sonra da Makam-ı İbrahim'in arkasında iki rekat namaz kıldığını ifade ediyor. Bu bakımdan hadis "Kabe'yi görünce el kaldırmayı" konu alan bu babla pek ilgili görünmüyor. Ancak bu hadiste Rasûl-i Ekrem'in Kabe'ye gelince sadece tavaf edip daha sonra da iki rekat tavaf namazı kıldığı ifâde edildiği, Beyt-i Şerife geldiği zaman el kaldırmadığının da zımnen ifâde edilmiş olduğu düşünülürse, o zaman bu hadisle bab arasında bir ilgi olduğu görülür.
Kabe'yi tavaf ettikten sonra Makâm-ı İbrahim'in arkasında iki rekat namaz kılmak Hanefi ulemâsına göre vâcib, Şâfiîlere göre ise, sünnettir.[257]
Nitekim Kur'an-ı kerim'de; "Sizde İbrahim'in makamından bir namaz yeri edinin (Orada namaz kılın)"[258] buyuruluyor.
İbrahim'in Makamı, Hz. İbrahim'in Kabe'yi yaparken üzerine çıktığı taştır, diye tefsir olunduğu gibi, Haremin tamamı diye de tefsir olunmuştur.[259]

1872. ...Ebû Hüfeyre (r.a.)'den; demiştir ki: Resûlullah (s.a.) (Medine'den Mekke'ye gitmek üzere) yöneldi, Mekke'ye girince Hacer-i Esved'e varıp onu selâmladı sonra Beyt-i tavaf etti. Sonra Safa'ya varıp Beyt'i görebilecek şekilde üzerine çıktı, ellerini kaldırıp Allah'ı zikretmeye ve dilediği duayı okumaya başladı (Hz.Ebu Hüreyre) dedi ki: "Ensar (topluluğu)da (Resûlullah'ın) alt tarafında bulunuyordu." (Bu hadisi Ebu Davud'un şeyhine ulaştıran iki râvîden birisi olan) Hâşim dedi ki:
"(Hz.Peygamber) Dua etti, Allah'a hamdetti ve dilediği duayı okudu."[260]

Açıklama

Bu olay Mekke'nin fethi günü cereyan etmiştir. Dolayısıyla Hz peygamber'in Mekke'ye girmekten maksadı umre yapmak olmadığı gibi Safa tepesine çıkmaktan maksadı da sa'y yapmak değildi. Kabe'yi tavaf etmesi ve Hacer-i Esved'i selâmlaması nafile bir tavaftı. Bilindiği gibi hac veya umre maksadı olmaksızın yapılan tavaflardan dolayı Safa ile Merve arasında sa'y yapmak gerekmez.
Bu hadisi Ebû Davud'un şeyhi İbn Hanbel'e ulaştıran iki râvi vardır: Bunlardan birisi Behz b. Esed'dir ki tercümesini sunduğumuz metin ona aittir. Diğeri de Hâşim'dir Hâşim'in rivayeti ile Behz'in rivayeti arasında esaslı bir ayrılık yoktur. Ancak Hâşim'in rivayetinde çok küçük bir farklılık vardır. Ebû Dâvûd bu farka "Haşim dedi ki: Duâ etti, Allah'a hamdetti ve dilediği duayı okudu." cümlesiyle işaret etmek istemiştir.[261]

Bazı Hükümler

l. sessizce ve kimseyi rahatsız etmeden Hacer-i Esyed’e el sürüp veya öperek onu selamlamak sünnettir. İnsanları rahatsız etmek haram, bundan kaçınmak ise, farzdır.
2. Muallim ve müşridin öğreticilik veya eğiticilik görevini yaparken yüksekçe bir yerde bulunması caizdir.
3. Kabe'yi gören kimsenin ona saygı maksadıyla ellerini kaldırması müstehabtır.
4. Mekke'ye giren bir kimsenin ihramsız bile olsa ilk iş olarak Beyt4 şerifi tavaf etmesi gerekir. Çünkü peygamber (s.a.) Fetih günü mekke'ye ihramsız girdiği halde ilk iş olarak Kabe'yi tavaf etmiştir. Bunda icmâ vardır.[262]

46. Hacer-i Esvedi Öpmek

1873. ...Abis b. Rebia'dan rivayete göre Ömer (b.el-Hattab) Hacer-i Esved'in yanına gelmiş onu öpmüş ve şöyle demiştir: Biliyorum ki sen bit taşsın. Fayda da veremezsin zarar da. Eğer Peygamber (s,.a.)'i seni öperken görmeseydim, seni (asla) öpmezdim.[263]

Açıklama

Hz. Ömer, "tayda da veremezsin zarar da demekle "Allah'ın izni olmazsa zarar ve fayda veremezsin" demek istemiştir. "Öpülmekle dünyada bir fayda veremezsin" demek istemiş de olabilir. Fakat Hacer-i Esved'in âhirette kendisini selamlayanlara Allah'ın izniyle fayda vereceği kesin delillerle sabittir. İbn Abbas'tan rivayet edildiğine göre, Resûlullah (s.a.) şöyle buyurmuştur: "Kıyâmet gününde Hacer-i Esved, iki gören gözü ve konuşan bir dili olduğu halde getirilecek ve kendisini İslama uygun olarak selamlayanların lehine şahitlik edecektir.[264]
Durum böyleyken Hz. Ömer'in bu sözü söylemesine sebep, müslümanların putperestlik devrinden yeni kurtulmuş olmalarıdır.
Hz. Ömer şayet Hacer-i Esved'i öperse câhillerin bu işin eski hâl üzere devam ettiği zannına kapılmalarından korkmuş ve istilâmdan maksadın yalnız Allah'ı tazim ve Peygamber emrine itaat olduğunu, istifamın câhiliyet devrindeki putperestlik olmadığını anlatmak istemiştir. Çünkü câhiliyye devrinde araplar putların insanı Allah'a yaklaştırdığına inanırlardı. Resul-i Ekrem'in Hacer-i esved'i öpmesini İbn Ömer şöyle anlatır: "Resûlullah (s.a.) Hacer-i Esved'in yanına vardı sonra dudaklarını üzerine koyup uzun süre ağladı. Sonra başını çevirince bir de ne görsün Hz. Ömer! Bunun üzerine:
"Ey Ömer, işte burada gözyaşı dökülür" buyurdu.[265] Ancak Mecmeu'z-zevâid'de açıklandığına göre bu İbn Mâce hadisinin senedinde Muhammed b. Avn vardır. Bu râvî, Ebû Hatim gibi hadis âlimlerince zayıf kabul edilmektedir. Fakat Hâkim bu hadisi sahih senedle rivayet etmiştir.[266]

Bazı Hükümler

1. Hacer-i Esved'i, elle dokunmak veya öpmek suretiyle selamlamak meşrudur ve Hacer-i Esved diğer cansızlar arasında özel bir şerefe ve fazilete sahiptir. Bu konuyla ilgili pek çok hadis-i şerif vardır:
a. Abdullah b. Amr b.el-Âs'dan rivayet edilen merfu bir hadiste şöyle buyuruluyor: "Gerçekten Hacer-i Esved ile Makam(-i İbrahim) Cennet yakutlarından birer yakut idiler. Allah onların nurunu aldı eğer Allah bunların nurunu almamış olsaydı, bu nur hak ile bâtıl arasını aydınlatırdı." [267]
b. Resûlullah (s.a.) buyurdu ki: "Hacer-i Esved Cennetten indiği zaman sütten daha beyazdı fakat insan oğlunun günahları onu kararttı."[268] Her

ne kadar bu hadisin senedinde bulunan Atâ b. es-Sâib cerh edilmişse de İbn Huzeyme'nin Sahih'inde bu hadis sahih senedle rivayet olunmuştur. Bu hadisi kısa olarak ve "Hacerü'l-Esved cennetten gelmiştir" anlamına gelen lâfızlarla Nesâî de rivayet etmiştir.[269]

Hafız \b. Hacer, bu konuda şunları söylüyor: "Bazı inkarcılar "Hacer-i Esved, müminlerin ibâdetleriyle iyice beyazlaşmayıp da niçin müşriklerin günahlarıyla siyahlaşıyormuş" diyerek bu hadis-i şerifi inkâr etmişlerdir. Bu anlamsız söze İbn Kutebye'nin verdiği şu cevabı verebiliriz: "Eğer Allah Hacer-i Esved'in cennetten geldiği gibi beyaz kalmasını istemiş olsaydı, tabiattaki kanunlarını ona göre yaratırdı. Oysa Allah teâlâ Hacer-i Esved'in eski hâlinde kalmasını istemediği için siyah rengi beyaz renk üzerinde efkili yaratmıştır." Muhibbu't-Tâberî de bu konu da şunları söylüyor: "Hacer-i Esved'in zamanla bu şekilde kararmasında akıl ve basiret sahipleri için büyük ibretler vardır. Şöyle ki: İnsanların hataları taş gibi sert bir cisim üzerinde dahi böyle olumsuz bir iz bıraktığına göre insanın kalbi ve ruhu üzerinde nasıl bir olumsuz tesir yapacağını anlamak son derece kolaydır." Ayrıca bu konuda İbn Abbas (r.a.)'ın da şöyle dediği rivayet olunmuştur: "Dünya ehlinin Cennet zinetlerini görmelerini önlemek maksadıyla Allah Teâlâ onu kararttı" Eğer bu sözü İbn Abbas'ın söylediği sâbitse, inkarcılara karşı çok güzel bir cevap teşkil eder."[270]

2. Resûl-i Ekrem'in hadisleriyle amel etmek gerekir. Ancak bir haberin gizli bir kusurunun ortaya çıkması veya bilinmesi hali müstesna, Nitekim Resûl-i Ekrem'in de Hacer-i Esved'i öptüğü bilinen bir gerçektir. Binaenaleyh bu uygulama mü'minler için uyulması gereken bir örnektir. Resul-i Ekrem'in o taşı öpmesi onun diğer cansız yaratıklar arasında ayrı bir değer ve şerefe mazhar olduğuna bir işarettir. Gerçekten Allahu teâlâ'-nın bazı ülkeleri bazısından daha şerefli, bazı geceleri ve gündüzleri de bazılarından daha faziletli yarattığı malumdur. Aynı şekilde bazı taşları da bazılarından daha şerefli ve faziletli yaratmış olması gayet tabiîdir. Fatih devri Şeyhülislâmlarından Molla Hüsrev Hacer-i esved'i istilâm etmeyi şöyle anlatıyor: "Mekke'ye girdiği zaman Mescid-i Haram'a girmekle (işe) başlar Beyt-i Şerifi gördüğü vakitte tekbir ve tehlîl eder.[271] Ondan sonra tekbir ve tehlîl ederek ve namazdaki gibi ellerini kaldırarak Hacer-i Esved'e yönelir ve onu istilâm eder. Yani iki elleri ile Hacer-i Esved'e yapışır ve öper.

İstilâm Fukahaya göre iki avuç içini taşın üzerine koyup ağzı ile öpmeğe derler. Eğer öpemez ise, iki avuç ile mesheder. Eğer müslümanlara ezâ etmeksizin istilâma kadir olursa yapar, eğer kadir olamazsa eli meshedip elini öper eğer bu ikisini de yapamazsa tekbir, tehlîl, yüce Allah'a hamd ve Nebiyy-i Ekrem(s.a.)'e salavât okuyarak Hacer-i Esved'e yönelir."[272]
M. Zihnî Efendi de bu konuda şöyle diyor: "Mekke'ye ulaştığında müstehab olan boy abdesti almaktır. Boy abdesti veya sadece abdest aldıktan sonra Harem-i Şerife girilir. Müstehab olduğu üzere Babüs'selâma varıp oradan kalb ürpertisi ve tevazu içinde îelbiye getirilir. Salevât-i şerife okuyarak ve sıkışanlara şefkatle muamele ederek Mescid-i Haram'a girilir. Beyt-i Muazzama görüldüğünde dilediği kadar dua edilir.[273] Mescid-i Haram'ın saygı ve tahiyyâtı tavaf .olduğu için tehiyette-i mescid namazı kılmadan hemen tavaf-ı kudüm teşebbüsünde bulunulur. Şöyle ki telbiyeyi keserek tekbir tehlîl ve salavat-ı şerife ile Hacer-i Esved'e yönelir, ellerini namaza durur gibi kaldırarak mümkün ise, Hacer-i Esved'e dokunulur ve sesini çıkarmadan onu öpmeye çalışır orası pek sıkışık bir durum arz edecek olursa, kimseyi incitmemek için onu uzaktan selâmlar. Tavafın başlangıcı bu olur."[274]

47. Ka'be'nin Rükünlerini Selamlamak

1874. ...İbn Ömer(r.a.)'den; demiştir ki: Ben Resûlullah (s.a.)'i iki Rükn-i Yemânî'den başkasını meshederken görmedim.[275]

Açıklama

Bilindiği gibi Kabe-i Muazzama'mn dört rüknü vardır; dört rükün üzerine oturur. Allah'ın Kâbesi;
1. Hacer-i esved'in bulunduğu rükne "Rükn-i Hacerî" denildiği gibi,
2. Güney batısındaki rükne "Rükn-i Yemânî",
3. Kuzey-batısındakine "Rükn-i Şâmî",
4. Kuzey-doğusundakine de "rükn-i Irâkî" denilir.
Ayrıca bu rükünlerden ilk ikisine "Yemâniyyân (Yemânî rükünler)" denildiği gibi son iki rükne "eş-Şâmiyyân (Şâmî rükünler)" de denilir.
Konumuzu teşkil eden hadis-i şerifte de açıklandığı üzere resul-i zîşân Efendimiz bu rükünlerden sadece Yemânî rükünleri selâmlamiştır. Rükünler

içerisinde istilâm için bu iki rüknü tercih etmesi sebepsiz değildir:
a. İstilâm için Rükn-i Hacerî'yi seçmesinin birinci sebebi Hacer-i Esved'in o rükünde bulunmuş olmasıdır. Diğer sebebi de bu rüknün Hz. İbrahim'in attığı temeller üzerine oturmuş olmasıdır. Bu sebeple Resulü Ekrem bu rüknü hem eliyle selâmlamış hem de öpmüştür.
b. Rükn-i Yemânî'ye gelince, bunun da faziletçe son iki rükne üstünlüğü sadece Hz. İbrahim'in attığı temeller üzerine oturmasından ileri gelir. Bu sebeple Resûl-i Ekrem bu rüknü sadece selamlamakla yetinmiştir. Fakat İmam Mâlik ile Ahmed (r.a.)'e göre bu iki rükün de Rükn-i Hacer gibi öpülür.[276]

Bazı Hükümler

Tavaf esnasında Rükn-i Hacer ile Rükn-i Yemânî' yi selamlamak sünnettir. Rukn-ı Irakı ile Rukn-ı Şâmî'yi selâmlamak veya öpmek gerekmez. Çünkü bu iki rükün Hz. İbra-, him'in attığı temeller üzerinde değildir. Hz. Ömer, İbn Abbas, Hanefi ulemâsı, İmam Mâlik, İmam Şafiî ve îmam Ahmed bu görüştedirler.
Hz. Muâviye ile Abdullah b. ez-Zübeyr, Câbir b. Zeyd, Urve b. Zübeyr ve Süveyd b. Gafele'ye göre ise, rükünlerin hepsi ve her tarafı selâmlanır, fakat konumuzu teşkil eden hadis-i şerif bu görüşte olanların aleyhine bir delildir. Çünkü Peygamber Efendimizin Rükn-i Şâmî ile Rükn-i Irakî'yi selamlamadığı bilinen bir gerçektir. O halde sünnete uymaktan başka takip edecek bir yol olamaz.[277]

1875. ...İbn Ömer'den (rivayet olunduğuna göre) kendisine Hz. Âişe'nin; "Hıcr'ın bir kısmı Beyt'dendi (Beytin sınırları içerisine dâhildi)" dediği haber verilmiş bunun üzerine (İbn Ömer de) Allah'a yemin ederim ki, Âişe'nin bunu Resullüllah (s.a)'den duyduğuna kesinlikle inanıyorum. (Şimdi) kesinlikle anlıyorum ki Resûlullah (s.a.)'in (Kabe'nin dört rükününden) ikisini selamlamayışı sadece bu iki rüknün (Beyt'in Hz. İbrahim tarafından atılan) temelleri üzerinde olmayışındandır ve halen (Beyt'in), Hicrin dışından tavaf edişinin sebebi de bundan başka bir

şey değildir.[278]

Açıklama

Bilindiği gibi Kabe'nin kuzey tarafında yarım dâîre şeklinde bir duvar vardır ki buna "Hatîm" denir. Kabe'nin Kuzey cephesinin bir köşesine "Rükn-i Şâmî, diğer köşesine de "Rükn-i Irakî" denir. Bu Hatîm'in kuşattığı ve Hatimle Kabe arasında kalan yere "Hıcr" denir. Kabe'nin altınoluğu bu kısmın üzerine akar. Kâbe-i Muaz-zama'yı tavaf ederken Kabe ile Hatîm arasındaki açıklıktan geçmeyip bu duvarın dışından geçerek tavaf edilmesi vâcibtir.
Bu,duvarın yüksekliği 131 cm.'dir. Yarım daire şeklinde kuşatmış olduğu kısma "Hıcr-i İsmail" denir. Çünkü İsmail aleyhisselam buraya def-nedilmiştir. Kabe ile bu duvarın doğu ucu arasında 230 cm.lik bir mesafe bulunduğu gibi Kabe ile batı ucu arasında 223 cm.lik bir mesafe vardır Hatîm'in iki ucu arasındaki mesafe ise 8 m.dir Beyt-i Şerifin kuzey cebhe-sinin orta noktasından Hatime doğru indirilecek bir doğrunun uzunluğu ise, 844 cm.dir.
Kureyş, Peygamber Efendimize Peygamberlik verilmeden beş sene önce Kabe'yi yeniden bina etmişlerdi. Malî imkanları yetişmediği için Kabe'yi Hz. İbrahim'in yaptığı genişlikte yapmamışlar, bu sebeble Kabe'nin kuzey kısmında bulunan ve aslında Kabe'den olan bir bölüm yeni inşaatın dışında kalmıştı. Metinde geçen "Hıcr'ın bir kısmı Beyt'dendi" cümlesiyle bu gerçeğe işaret edilmek istenmiştir. Nitekim Müslim'de şu anlama gelen bir hadisi şerif vardır: "Ey Âişe! Eğer kavmin şirkten yeni kurtulmuş olmasaydı, ben Kabe'yi yıkar da yere yapışık (alçak) yapardım. Ona biri doğuda biri batıda iki kapı açardım. Hıcr tarafından da ona altı arşın yer katardım, çünkü Kureyş Kabe'yi bina ederken onu küçültmüştür."[279]
Metinde geçen "ezunnu" kelimesi "eteyekkanu, kesinlikle biliyorum" anlamında kullanıldığı gibi "in" harfi de şartiyye olarak değil, "inne"den muhaffef bir harf olarak tahkik anlamında kullanılmıştır. Biz de tercümeyi buna göre yaptık.[280]

Bazı Hükümler

1. Rükn-i Şâmî ile Rükn-i Irakî'yi selamlamadan tavaf etmek caizdir.
2. Kabe'yi tavaf ederken Hatîm'in dışarısından dolaşmak gerekir.[281]

1876. ...Abdullah b. Ömer'den; demiştir ki: Resûlullah (s.a.) hiçbir tavafta Rükn-i Yemânî (denilen köşe ile) Hacer(-i Esved)i selamlamayı terk etmezdi.
(Nâfi) dedi ki: Abdullah b. Ömer de (aynen) böyle yapardı.[282]

Açıklama

Bu hadis-i şerif yedi şavttan oluşan tavafın her şavt (tur)unda Rükn-i Yemânî ile Hacer-i Esved'i selamlamanın
müstehab olduğunu açıkça ifâde etmektedir.
Bu sebeple ulemâ sözü geçen yerleri her şavtta selamlamanın müstehab olduğunda ittifak etmişlerdir.
Hacer-i esved hakkında 1873, Kabe-i Müazzama'mn diğer rükünleri hakkında da 1875 numaralı hadisin şerhinde yeterli açıklama bulunmaktadır.[283]

48. Vacib Olan Tavaf

1877. ...İbn Abbâs'tan rivayet olunduğuna göre Resulullah (s.a.) Veda Haccında deve üzerinde (ve Hacer-i Esved'in bulunduğu) rüknü bastonla selamlayarak (Beyt'i) tavaf etmiştir.[284]

Açıklama

1. Kabe'yi özürsüz olduğu halde hayvan üzerinde tavaf etmek caizdir. İmam Şafiî ile İbn'I-Münzir ve İbn Hazm
bu görüştedirler. İmam Ahmed'deri sahih olarak rivayet edilen görüş de budur. Özür bulunmadığı halde hayvan üzerinde tavaf edilmesinden dolayı kurban da gerekmez. Fakat tavafın yürüyerek yapılması1 deve üzerinde yapılmasından daha faziletlidir. Çünkü Resul-i Ekrem (s.a.) ve ashabı Veda Haccının dışındaki tavaflarını yürüyerek yapmışlardır.
İmam Mâlik'Ie Hanefî ulemâsına göre ise özür bulunmadıkça tavafı yürüyerek yapmak vâcibtir. Özürsüz olarak hayvan üzerinde yapılan tavafın iadesi gerekir, iade edilmeyecek olursa, sahibine kurban gerekir.
İmam Ahmed'den rivayet edilen diğer bir görüşe göre ise özürsüz olarak hayvan üzerinde yapılan tavaf caiz değildir. Çünkü tavaf Beyt-i Şerîf ile

ilgili bir ibadettir, namaz gibi ayakta icra edilmesi gerekir.
Özürsüz olarak hayvan üzerinde tavafın yapılmayacağı görüşünde olan ulemâya göre Resûl-i Ekrem'in Veda Haccı'nda hayvan üzerinde tavaf etmesi bazı mazeretleriyle ilgilidir. Delilleri ise, şu hadis-i şerîflerdir:
a. Peygamber (s.a.) Veda Haccı'nda insanların kendisini kolayca görebilmeleri, kendisinin de onları görebilmesi ve halkın kendisine (müşküllerini) kolayca sorabilmeleri için Beyt'i ve Safa ile Merve'yi hayvan üzerinde tavaf etti.[285]
b. Resûlullah (s.a.) Mekke'ye geldiği zaman-rahatsızdı. Hayvanı üzerinde tavaf etti.[286]
İbn Hacer'in beyânına göre özürsüz bir kimsenin Beyt-i Şerifi hayvan üzerinde tavaf etmesi tenzîhen mekruhtur. Yürüyerek tavaf etmek ise daha faziletlidir. Resul-i Ekrem'in Beyt-i Şerifi hayvan üzerinde tavaf etmesi ise, Beyt'in etrafının duvarlarla çevrilmesinden önce olmuştur. Artık Beyt'in etrafı çevrildikten sonra mescidin içerisine hayvan sokulması ca'iz değildir. Çünkü hayvanlar mescidi kirletirler.[287]
2. Hacer-i Esved'i baston ve benzeri şeyler ile selâmlamak caizdir. Ancak bu cevaz elle dokunmak veya selamlamak mümkün olmadığı zamanlara aittir. Yoksa elle selamlamanın daha faziletli olduğu bilinen bir gerçektir. Çünkü Peygamber (s.a.) ekseriyetle elle selâmlamıştır. Ulemânın büyük çoğunluğu bu görüştedir. İnsan mümkün olduğu kadar Hacer-i Esved'e elle dokunmah yoksa asâ ve benzeri bir şeyle dokunmalı, o da mümkün değilse ona doğru işarette bulunarak tekbir getirmelidir. İbn Ab-bâs'tan rivayet edildiğine göre; Peygamber (s.a.) (Veda Haccı'nda) Beyt'i hayvan üzerinde tavaf etmiş ve Rükn-i Hacere her gelişinde yanında bulunan bir şeyle ona işaret ederek tekbir getirmiştir.[288] Eğer işaret de edemezse ona doğru yönelerek tehlîl ve tekbir getirir Çünkü Peygamber (s.a.); "Ey Ömer, sen kuvvetli bir adamsın Hacer-i Esved'in yanında sıkışıklık ve darlığa sebebiyet verme. Çünkü zayıflan incitirsin fırsat bulunursa onu selamla. Bulamazsan, ona yönelerek tehlîl ve tekbirde bulun" buyurmuştur.[289] Ancak Ahmed b. Hanbel'in rivayet ettiği bu hadis-i şerifin senedinde kimliği mechül bir şahıs vardır. Hacer-i Esved'in istilâmı konusunda ayrıntılı malumat için 1889 no'lu hadisin şerhine bakılmalıdır.
3. İhtiyaç hâlinde Mescid'e deve sokmak caizdir. Ancak bu Cevaz, hayvanın mescidi kirletmesinden emin olunmasına bağlı görülmüştür.[290]

1878. ...Safiyye bınt Şeybe'den; demiştir ki: Resûlullah (s.a.) Fetih yılında Mekke'yi fethedince (Beyt'i) hayvan üzerinde elindeki bastonla (Hacer-i Esved'in bulunduğu) rüknü selamlayarak tavaf etti. Ben de kendisine bakıyordum.[291]

Açıklama

Bu hadis Buhârî ve Müslim tarafından da şu anlama gelen lâfızlarla rivayet edilmiştir: Peygamber (s.a.) Mekke'ye girdiği zaman Kabe'nin etrafında 360 put vardı, onlara elindeki bir sopa ile dokunarak "Hak geldi, batıl zail oldu! Bâtıl zaten zail olucudur"[292] (âyetini okuyor ve:) "Hak geldi bâtıl ne yoktan var eder, ne de yok olanı iade eder"[293] diyordu, putlar da yere düşüyordu.[294]

Bazı Hükümler

1. İhramsız bile olsa Mekke'ye her girenin Beyt-i Şerifi tavaf etmesi lazımdır.
2. Beyt-i Şerifi hayvan üzerinde tavaf etmek caizdir. Bu konuda özürlü olmakla olmamak arasında bir fark yoktur.
3. Hacer-i Esved'i baston veya benzeri şeylerle selâmlamak caizdir. Bilindiği gibi Hacer-i Esved'i öpmekten âciz kalan bir kimse onu eliyle yahut bastonu ile selâmlayarak elini veya bastonunu öper. Kadı İyaz, "Bu hususta yalnız İmam Malik'in cumhûr-ı ulemâdan ayrıldığını ve elin öpülemeyeceği görüşünde olduğunu" söylüyor. Tavaf esnasında bunlardan hiçbirini yapmayana birşey lâzım gelmez. el-Muhelleb: "Peygamber (s.a.)'in bastonla istilâmda bulunması istilâmın farz değil, sünnet olduğunu gösterir diyor. Nitekim daha önce tercümesini sunduğumuz "Resûlullah (s.a.)'in öptüğünü görmüş olmasaydım seni öpmezdim" anlamındaki 1873 numaralı hadis-i şerif de bu görüşü desteklemektedir.[295]

1879. ...Ebu't-Tufeyl'den; demiştir ki: Peygamber (s.a.)'i hayvanı üzerinde (Hacer-i Esved'in bulunduğu) rüknü selamlayarak Beyt'i tavaf ederken gördüm.
(Bu hadisi Ebû Davud'a rivayet eden diğer râvi) Muhammed b. Râfi de (bu rivayete şunu) ekledi: Sonra Safâ'ya ve Merve'ye çıktı, yedi defa (Safa ile

Merve arasını) hayvanı üzerinde tavaf etti.[296]

Bazı Hükümler

1. Tavaf esnasına Hacer-ı Esved ı eliyle selamlayamayan kimse onu baston ve benzen şeylerle selâmlayarak elini veya bastonu öper. Ulemanın ekserisi bu görüştedir. İbn Ömer, Ebû Hüreyre, İbn Abbâs, es-Sevrî, Hanefî uleması, İmam-ı Şafiî ve İmam Ahmed de bu görüştedir. Aynı şekilde eğilip ağzıyla Ha-cer-i Esved'i öpmeye muvaffak olamayan bir kimse de ona eliyle dokunur sonra da elini öper.
İmam Mâlik'e göre ise Hacer-i Esved'i öpmeye muvaffak olamayan kimse Hacer-i Esved'i selamlayan elini veya başka bir şeyi öpemez. Sadece öpmeksizin ona ağzını koyar, ağzıyla o şeye temas eder.
2. Safa ile Merve arasında hayvan üzerinde sa'y yapmak caizdir.[297]

1880. ...Ebu'z-Zubeyr, Cabir b. Abdullah'ı şöyle derken işit-mistir. Rasûlullah (s.a.) Veda Haccında haİka kendisini görsünlerde soru sorabilsinler diye yüksekte bulunmak için Beyt'i ve Safa ile Merve'yi hayvan üzerinde tavaf etti. Çünkü halk etrafına üşüşmüşlerdi.[298]

Açıklama

Müslim'in bu mevzu ile ilgili olarak rivayet ettiği bir hadis de şu anlamdadır: Peygamber (s.a.) halk kendi-
sinden men'edilmesin diye Kabe'nin etrafında devesi üzerinde tavaf etti. Rüknü selamlıyordu.[299]

Bazı Hükümler

1. Rasûl-i Ekrem (s.a.) Veda Haccı'nda tavafı ve sa'yi hayvan üzerinde yapışının bazı sebepleri vardır. Binaenaleyh meşru mazereti bulunan kimselerin sa'yi ve tavafı hayvan üzerinde yapması caizdir. Nitekim bu mesele 1877 numaralı hadis-i şerifin şerhinde geçti.
2. Mâliki ve Hanbeli ulemâsına göre bu hadis eti yenen hayvanların sidiklerinin ve terslerinin temiz olduğuna delâlet eder. Çünkü eğer devenin

sidiği ve tersi pis olsaydı, Resûl-i Ekrem deveyi Mescid-i Haram'a sokmazdı. Ancak bu görüş; şu delillerle reddedilmiştir:
a. Resûl-i Ekrem tavafı ve sa'yı deve üzerinde yaptığı zaman Mescid-i Haram'ın etrafı duvarlarla çevrilmemişti. Binaenaleyh Hz. Peygâmber'in Hareme deveyle girişinin esas sebebi budur, hayvanın tersinin temiz olması değildir.
b. Deve üzerinde tavaf etmiş olması devenin kesinlikle mescide işediğine delâlet etmediği gibi şayet deve mescide işemiş olsa bile o sidiğin orada kaldığına ve dolayısıyla sidiğin temizliğine delâlet etmez. Çünkü devenin oraya işememiş olması mümkündür. Ayrıca işemiş olsa bile üzerine su dökülüp orasının temizlenmiş olması da mümkündür.[300]

1881. ...İbn Abbâs'tan rivayet olunduğuna göre Resûlullah (s.a.) Mekke'ye rahatsız olarak geldi. (Beyt'i) hayvanı üzerinde tavaf etti. (Hacer-i Esved'in bulunduğu) rüknü her gelişinde onu asayla selâmladı. Tavafını bitirince (devesini) çöktürüp iki rekat namaz kıldı.[301]

Açıklama

Tavaftan sonra kılınan bu iki rekatlık. namaza "tavaf namazı" denir.Bu konuda Hanefi ulemâsından Aliyyü'1-Kârî şunları söylüyor:
Bu namaz başlı başına vâcib bir namazdır. Sünnet değildir. Her tavaftan sonra kılınmalıdır. Yapılan tavafın farz, vâcib, sünnet veya nafile olması neticeyi değiştirmez. Ayrıca bu namaz bir zaman ve mekâna da mahsus değildir. Bu itibarla bu namazın vaktinin geçmiş olması da söz konusu değildir. Bu namaz ancak ölümle fevt olur. Çünkü müstakil bir namazdır. Haccın vacipleriyle ilgisi yoktur. Bazı menasikte olduğu gibi yerine kurban kesilerek borçtan kurtulmak mümkün olmadığı için bu namazın terki de düşünülemez. Bu iki rekat kıhnmadıkça zimmette borç olarak kalır. Çünkü bu iki rekatın kılınması herhangi bir zaman ve mekânla kayıtlı değildir. Bu bakımdan Harem dışında kılınabileceği gibi vatana döndükten sonra kılmak da caizdir. Fakat tenzîhen mekruhtur. Sünnet olan tavaf ile bu namazın arasını ayırmamak, hemen tavaftan sonra kılmaktır. Bu tavaf namazının edası için efdal olan yer Makam-ı İbrahim'in arkasıdır. Birinci rekatte Fatiha'dan sonra Kâfirûn Suresini, ikinci rekatta da ihlâs Suresini okuyup namazın sonunda nefsi, sevdikleri ve diğer müslümanlar için dua etmek müstehabtır.

Tavaf namazının Kabe'yi tazimle hiç bir ilgisi yoktur. Bu namaz sadece Allah'ı tâ'zim ve O'na kulluk için meşru kılınmış ve bu hikmete mebni olarak da bu namazda Allah'ın zâtından ve sıfatlarından bahseden Kafirûn ve İhlâs surelerinin okunması müstehab olmuştur.[302]

Bazı Hükümler

1. m Farz olsun nafile olsun her tavafın sonunda iki rekat namaz kılmak meşru kılınmıştır.
2. Resul-i Ekrem'in tavafı ve Sa'yi deve üzerinde yapmasının sebebi o zamanki rahatsızlığıdır. Ancak İmam Şafiî bu görüşte değildir. Çünkü bu hadisin senedinde Yezid b. Ebî Ziyâd vardır, Münzirî'ye göre bu râvi güvenilir bir kimse değildir. Beyhakî'nin ifâdesine göre bu hadisin metninde bulunan "Resûlullah (s.a.) Mekke'ye hasta olarak geldi" sözü, Yezid'-in bu rivayetinin dışında hiçbir rivayette yoktur. Bu fazlalık Yezid'e aittir. Biz bu konuyla ilgili görüşleri 1877 numaralı hadisin şerhinde naklettiğimizden burada tekrara lüzum görmüyoruz.[303]

1882. ...Peygamber (s.a.)'in zevcesi Ümmü Seleme'den şöyle dediği rivayet edilmiştir: Resûlullah (s.a.)'a rahatsızlığımdan şikâyet ettim de, "Hayvana binerek halkın arkasından tavaf et!" buyurdular. Ben de (o şekilde) tavaf ettim. O anda Resûlullah (s.a.) Beyt(-i Şerif)'in yanmasında namaz kılıyor ve Tûr Sûresini okuyordu.[304]

Açıklama

Hz. Ümmü Seleme'nin hayvan üzerinde tavaf ederken Resul-ı hkrem Efendimizin kıldığı namaz sabah namazıın farzı idi. Hz. Ümmü Seleme'nin yaptığı tavaf ise, Veaâ tavafı idi. Resül-i Ekrem Mekke'den ayrılma hazırlıkları içerisinde bulunuyordu. Bu hadis-i şerif özürlü olan bir kimsenin tavafı hayvan üzerinde yapmasının caiz olduğunu ifâde ediyor ki bunda ittifak vardır.[305]

49. Tavafta Iztıbâ' Yapmak

1883. ...Ya'lâ (b.Umeyye)'den; demiştir ki: Peygamber (s.a.) bir ucunu sağ koltuk altından alarak sol omuz üzerine almak suretiyle yeşil bir kumaşa bürünmüş olduğu halde (Beyt'i) tavaf etti.[306]

Açıklama

"Iztıbâ" kelimesi, sözlükte pazuları göstermek anlamına gelir.Bir hac terimi olarak "iztıbâ" tavafa başlamadan önce üste alınan örtünün bir ucunu sağ koltuk altından alarak sol omuz üzerine atmaktır.

İslâm tarihinde kaydedildiğine göre, Peygamber Efendimiz ashabıyla birlikte hicretin yedinci senesinde umre yaparken müşrikler gerek Peygamber Efendimiz ve gerekse ashabının bitkinlikten zorlukla yürüdüklerini söy leyerek onları seyre başlamışlardı. Bunun üzerine Hz. Peygamber rîdâlarını "ıztıba" yaparak ve sağ omuzlarını açıkta bırakarak yürümüşler ve remel ve hervele yapmışlardı.

Hz. Peygamber bu esnada "Bu gün kendisini onlara kuvvetli gösteren kişiye Allah rahmet etsin" buyurdular. Hanefi mezhebine göre erkekler için ıztıbâ' ve remel arkasında sa'y olan her tavafta yapılır. Nafile olan tavaflardan sonra sa'y olmadığı için ıztıbâ' ve remel yapılmaz. Kudüm tavafında remel yapılabilirse de remelin ziyaret tavafında yapılması daha iyidir.[307]

Bazı Hükümler

Bu hadis-i şerif erkekler için ıztıbâ'ın sünnet olduğuna delalet etmektedir, içlerinde imam Ahmed, İmam Şafiî ve Hanefî ulemâsının da bulunduğu cumhûr-ı ulemâya göre tavafın her turunda erkekler için ıztıbâ' yapmak-sünnettir. Bu konudaki hadislerin tümünün ifâdesi hac ve umre tavaflarında ıztıbâ'ın sünnet olduğunda birleşmektedir. Bu konuda kudüm tavafından sonra sa'y yapılmış olması da şart değildir. Hanefî ulemâsıyla İmam Şafiî'nin görüşü budur, Hanbelî ulemâsına göre ise, ıztıbâ' sadece kudüm tavafında yapılır ki, bu görüşü destekleyen bir delil mevcut değildir.

İmam Mâlik'e göre ise, tavafta ıztıbâ' sünnet değildir. Fakat pek çok sahih hadislerle sabit olan Resûl-i Ekrem'in uygulaması İmam Mâlik'in bu görüşünün isabetsizliğini açıkça ve kesinlikle ortaya koymaktadır. Tavaf namazı esnasında ıztıbâ'ın sünnet olmadığında ulemâ arasında görüş birliği

bulunduğu gibi kadınlara ıztıbâ' gerekmediğinde de ittifak vardır. Çünkü kadınlar örtünmekle yükümlüdürler.[308]

1884. ...İbn Abbâs (r.a.)'dan rivayet olunduğuna göre, Resûlullah (s.a.) ve sahabîleri Cî'râne'den (ihrama girerek) ve Beyt'i (tavaf esnasında) koltuk altlarından geçirdikleri peştemallerini sol omuzları üzerine atmış oldukları halde adımlarım kısaltarak ve omuz silkeleyerek umre yapmışlardır.[309]

Açıklama

Ci'râne Müzdelife ile Arafat arasında Mekke'nin doğu Harem sınırı üzerinde ve Mekke'ye 16 km. uzaklıkta bir yerdir Resûl-i Ekrem (s.a.) hicretin 8. senesinde Tâif'ten dönerken buradan ihrama girip umre yapmıştır. Metinde.ifade edildiği gibi umre esnasında bir önceki hadis-i şerifin şerhinde açıkladığımız şekilde ıztıbâ' ve remel yapmıştır. Bilindiği gibi remel kelime olarak koşmak demektir. Bir hac terimi olarak remel: "Iztıbâ' hâlinde iken yani ihramın üst kısmının bir ucunu sağ kolun altından geçirip sol omuz üzerine atarak tavafın ilk üç devresini kısa adımlarla ve omuzlan silkeleyerek çalımlı1 bir-şekilde tamamlamak" demektir.
Resûl-i Ekrem'in bu umresini Muharriş el-Ka'bî şöyle anlatır: "Peygamber (s.a.) umre yapmak niyyetiyle geceleyin Ci'râne'den çıktı. Yine geceleyin Mekke'ye girdi, umresini edâ etti ve sonra da aynı gece (Mekke'den çıkarak) Ci'râne'de sabahladı.[310]

Bazı Hükümler

1. Umre tavafında remel yapmak meşrudur. Bir numara sonra gelecek olan hadiste bu konu ayrıntılı bir şekilde ele alınacaktır.
2. Umre tavafında da ıztıbâ1 yapılması gerekir.[311]

50. Remel Caiz Midir?

1885. ...Ebu't-Tufeyl'den; demiştir ki: Ben, İbn Abbâs'a;
Senin kavmin Resûlullah (s.a.)'in Beyt'i (tavaf ederken) remel yaptığım ve bunun sünnet olduğunu iddia ediyorlar, dedim.
Hem doğru söylemişler, hem de yanlış söylemişler, dedi. Ben de;

Hem doğru hem de yanlış söylemişler ne demektir? dedim.
Doğru söylemişler. (Çünkü) gerçekten Resûlullah (s.a.) Beyt'i (tavaf ederken) remel yaptı. Yanlış söylemişler. (Çünkü) o sünnet değildir. Kureyş (müşrikleri) Hudeybiye gününde; "Şu Muhammed'i ve ashabım bırakınız da nağf (denilen ve develerin burnundan düşen kurtların sebeb olduğu deve) ölümüyle ölsün" dediler. (Kureyşlüer, müslümanların) gelecek sene Mekke'de üç gün kalmaları şartıyla Resûlullah (s.a.) ile barış yapınca, Resûlullah (ashabıyla birlikte Mekke'ye) geldi. Müşrikler de Kuaykıân (denilen sıradağlar) tarafında idiler. Resûlullah (s.a.) ashabına;

"Beyt'i tavaf ederken üç (turda) remel yapınız." buyurdu. Ve (İbn Abbas, işte) bu sünnet değildir, dedi. Ben;
Senin kavmin ResûIIah (s.a.)'m Safa ile Merve arasında devesine binerken sa'y yaptığım ve bunun (sa'yı deveye binerek yapmanın) sünnet olduğunu iddia ediyorlar, dedim. Bunun üzerine (İbn Abbas):
Hem doğru söylemişler hem de yanlış söylemişler, dedi. Ben de;
Hem doğru hem de yanlış söylemişler ne demektir? dedim.
Doğru söylemişler. (Çünkü) gerçekten Resûllah (s.a.) Safa ile Merve arasında devesi üzerinde olduğu halde sa'y etti. Yanlış söylemişler. (Çünkü) bu (sa'yederken deveye binmek) sünnet değildir. (Zira) halk(ın Resulü Ekrem'e yaklaşmasın)a engel olunamazdı ve (halk bundan) vazgeçirilemezdi. Bunun üzerine sözünü (halkın rahatça) işitmeleri, yerini görmeleri ve ellerinin kendisine erişmemesi için tavafı deve üzerinde yaptı, cevabını verdi.[312]

Açıklama

"Nağf", develerin burnundan düşen bir kurttur. Bu kurtların tevlid ettiği hastalık develerin ölümüne sebep olur. Binaenaleyh "nağf ölümüyle ölsünler" cümlesi "hastalıktan ve zayıflıktan deve ölümüyle ölsünler" anlamında kullanılmıştır.
"Kuaykıan" ise, Mekke'nin kuzeyinde bulunan bir dağ silsilesidir. Mekke'nin güneyinde bulunan Ebû Kubeys dağının karşısına düşmektedir.
Sa'yı deve üzerinde yapmak sünnet değildir. Bu konuda ilim adamları ittifak etmişlerdir.[313]

Bazı Hükümler

1. Bu hadis-i şerifte Hz. İbn Abbas'm tavaf esnasında remel yapmaya lüzum olmadığı kanaatini taşıdığı ifade ediliyor. Fakat İbn Abbâs'ın bu görüşü tüm ilim adamlarının bu konudaki görüşlerine aykırıdır. Çünkü ilim adamlarına göre tavafın ilk üç turunda remel yapmak sünnettir. Abdullah b. ez-Zübeyr'e göre ise, tavafın her turunda remel sünnettir.[314]

"Tavafın ilk üç turunda remel yapmak sünnettir," diyen cumhûr-ı ulemâyı ileride tercümesini sunacağımız ve Resûl-i Ekrem'in Veda Hac-cın'daki uygulamasıyla ilgili olan 1905 numaralı hadisle İmam Ahmed'in rivayet ettiği "Resûlullah (s.a.)' haccında ve umrelerinin tümünde remel yaptı. Ebû Bekir, Ömer ve (diğer) halifeler de böyleydi,"[315] anlamındaki hadis desteklemektedir. Bu sebeple İbn Abbâs (r.a.) bu görüşünden dönmüş ve "remel sünnettir" diyen cumhurun görüşünü benimsemiştir. Remel'in hikmeti ise, müslümanların düşmanlarına karşı sıhhat ve kuvvet gösterisinde bulunmalarıdır.

Hanefî ulemâsına göre remel yapmak ancak umre tavafıyla kendisinden sonra sa'y yapılan ifâza ve kudüm tavaflarında sünnettir. Bunların dışındaki tavaflarda sünnet değildir. Terkedilen remelin telâfisi de mümkün değildir. Bu bakımdan tavafın ilk üç turunda remeli terk eden bir kimsenin, bunu telâfi maksadıyla geriye kalan-dört turda remel yapması caiz değildir. Çünkü kalan dört turun özelliği, yavaşlığı ve sükûneti gerektirir. Remel yapmak kadınlar için meşru kılınmamıştır. Bunun en büyük delili Hz. Ömer'in şu sözüdür: "Beyt'i tavaf ederlerken kadınlar üzerine remel olmadığı gibi Safa ile Merve arasında hefvele de yoktur."[316]

Şafiî, Mâlikî ve Hanbelî ulemâsına göre ise, hac veya umreye niyyet eden kişiler için remel, sadece kudüm tavafında sünnettir. Delilleri ise "Re-sûlullah (s.a.) Beyt'i ilk defa tavaf ederken üç defa remel yapar, dört defa da âdı adımla yürürdü,"[317] mealindeki hadistir. Bu konuda remelin sadece kendisinden sonra sa'y yapılan tavaflarda yapılacağına dair de Şafiî'den bir rivayet daha vardır. İmam Şafiî'nin bu kavline göre; Remel sadece kudüm tavafı ile ifaza tavafında yapılabilir. Kudüm tavafından sonra sa'y yapmayan bir kimse ifâza tavafında ıztıbâ' ve hervele yapar, sonunda da sa'y yapar.

2. Tavaf esnasında son dört tur adi adımlarla yapılır.

3. Kendisine bir mevzu ile ilgili soru sorulan bir kimse, bu sorunun cevabını verirken nedenlerini ve niçinlerini de açıklamalıdır.

4. Yaya olarak yapılan sa'y bir vasıta üzerine binerek yapılan sa'ydan daha faziletlidir.[318]

1886. ...İbn Abbâs'tan: demiştir ki: Resülullah (ashabıyla birlikte) Mekke'ye geldi. Kendilerini Yesrib'in sıtması zayıflatmıştı. Müşrikler;
(Yarın) size öyle bir kavim gelecek ki, sıtma kendilerini bitirmiş, ondan çok elem çekmişler, dediler. Allah teâlâ hazretleri de Müşriklerin söylediklerini Peygamberine bildirdi. Bunun üzerine (Hz. Peygamber müşrikler müslümanların dinçliğini görsünler diye) ashabına tavafın üç turunda remel yapmalarını iki köşe arasında da âdi yürüyüşle yürümelerini emir buyurdu. Müşrikler onları (bu halde) görünce, "sıtmanın kendilerini bitirdiğini söylediğiniz kimseler bunlar mı? Bunlar bizden daha sağlammışlar" demeye başladılar. İbn Abbâs (sözlerine devamla) dedi ki: (Resülullah saHallahü aleyhi ve sellem) onlara şefkatinden her turda remel yapmalarını emretmedi.[319]

Açıklama

"Yesrib"den maksat, "Medine"dir. İslâmiyetten önce "Medine", Yesrib ismiyle anılırdı. İslâmiyetten sonra
"Dâr", "Medîne", "Taybe" ve "Tâbe" isimleriyle anılmaya başlamıştır. Nitekim Allah teâlânın "Daha önceden Darı yurt edinmiş ve gönüllerine imanı yerleştirmiş olan kimseler, kendilerine hicret edip gelenleri severler," [320] anlamına gelen âyeti kerimesinde "Dâr" kelimesi dâr-i hicret, yani Medine anlamında kullanılmıştır. Yine Allah teâlâ şu âyet-i kerimesinde de eski Yesrib'den "Medine" diye bahsediyor: "Eğer bu savaştan Medine'ye dönersek şerefli kimseler alçakları and olsun ki oradan çıkaracaktır."[321]
Ebü Hüreyre'den rivayet edilen bir hadisi şerifte de şöyle buyuruluyor:
Resülullah (s.a.)
"Ben Yesrib denilen ve bütün beldeleri yiyen bir beldeye (hicret etmekle) emrolundum. Bu belde körüğün demirin pasını atması gibi (kötü) insanları atan Medine'dir." buyurdular.[322] Ebû Ya'lâ ve İmam Ahmed'in sahih senetle rivayet ettikleri bir hadis-i şerifte ise, Resûl-i Ekrem'in Medine'ye Yesrib denilmesini hoş karşılamadığını ve; "Her kim Medine'ye Yesrib derse hemen Allah'a tevbe istiğfar etsin"[323] buyurduğu ifade

edilmektedir. Her ne kadar İbn Cevzî, bu hadisi Mevzuât'ında uydurulmuş hadisler arasında göstermişse de İbn Hacer bunu reddetmiştir.[324]
Medine kelimesi aslında "boyun eğdi" anlamına gelen "dâne" kökünden veya bir mekâna yerleşip orada ikâmet etmek anlamına gelen "medene" kökünden gelmektedir. Çoğulu müdün ve medâin şekillerinde gelebilir.
Yesrib ise, başa kakmak ve zemmetmek anlamına gelen "S-R-B" kökünden gelmektedir. Meselâ, "Bugün azarlanacak değilsiniz., Allah sizi bağışlar" [325] âyet-i kerimesinde "tesrîb" kelimesi "başa kakmak" anlamında kullanılmıştır. Bu bakımdan Malikîler'den İsa b. Dînâr, "Medine'ye Yesrib diyene günah yazılır" demiştir. Gerçi Kur'an-ı Kerim'de de Med'ine için Yesrib denilmişse de bazı ulemâya göre bu, münafıkların sözünü nakilden ibarettir. Bazılarına göre bu kelimenin fesad mânâsına gelen "serb'-'den alınmış olması, ihtimali de vardır. Her iki halde de bu kelime mânâ itibarıyla çirkindir. Resul-i Ekrem ise, güzel ismi sever çirkinden hoşlanmazdı.
Medine ayrıca hoş kokulu ve şirk pisliğinden uzak olduğu için Taybe ve Tâbe isimleriyle de isimlendirilmiştir.
Hicretten önce Medine veba gibi salgın hastalıkların en çok bulunduğu bir beldeydi. Müslümanlar oraya hicret edince Hz. Ebû Bekir'le Bilâl (r.a.) derhal hastalandılar. Bu durumu gören Resûl-i ekrem Efendimiz; "Ey Allah'ım bize Mekke'yi sevdirdiğin gibi veya daha fazla bir şekilde Medine'yi de sevdir. Onu hastalıklardan arındır, ölçeklerine bereket ver, ondaki sıtma hastalığını da Cuhfe'ye gönder" diye dua etti.[326] Bunun üzerine Allah teâlâ hazretleri oradaki sıtmayı Cuhfe'ye gönderdi. O sırada Cuhfe'de yahudiler bulunuyordu. Kaza umresinde Resûl-i Ekrem'in ashabına Rükn-i Yemânî ile Rükn-i Hacerî arasında âdi yürüyüşle yürüyüp diğer iki rükün arasında kısa ve hızlı adımlarla yürümelerini emretmesinin sebebi müşriklerin Kabe'nin kuzeyinde bulunmalarındandır. Bu yüzden müşrikler, müslümanları Rükn-i Hacerî ile Rükn-i Yemânî arasında göremi-yorlardı. Resul-i Ekrem de ashabına sadece müşriklerin görebildiği rükünler arasında koşar adımlarla diğer iki rükün arasında ise, âdi adımla yürümelerini emretti.[327]

Bazı Hükümler

1. Remel, Asr-ı saadetten sonraki nesiller için de bir sünnet olarak kalmıştır. Ulemanın büyük çoğunluğu bu görüştedirler. İbn Abbas (r.a.) remel'in sünnet olmadığı kanaatinde idi, fakat sonradan bu görüşünden vazgeçti.
2. Tavafın her bir turuna "şavt" ismini vermek caizdir ve insanın düşmanlarının kendisine karşı besledikleri kötü emelleri yok etmek için kuvvet gösterisinde bulunması caizdir. Bu, riyadan sayılmaz.
3. Her ne kadar metinde geçen "tavafın üç turunda remel yapmalarını iki köşe arasında da âdi yürüyüşle yürümelerini emretti" sözü, Rükn-i Yemânî ile Hacer-i Esved arasında remel yapmanın sünnet olmayıp bu mesafe içerisinde âdi yürüyüşle yürünebileceğini ifade eden, "Resûlullah (s.a.)'in, (Veda Haccı'nda) Mekke'ye geldiği zaman ilk tavaf ettiğinde Hacer-i Esved'i selâmladığını, yedi şavttan ilk üçünde biraz hızlıca yürüdüğünü gördüm"[328] anlamındaki hadise aykırı ise de Hafız İbn Hâcer'in beyânına göre, "konumuzu teşkil eden ve Rasûl-i Ekrem'in ve ashabının Rükn-i Yemânî ile Hacer-i Esved arasında remel yapmadıklarını ifade eden Ebû Dâvud hadisi "kaza umresi" ile ilgilidir. Buhârî'nin rivayet ettiği ve Rasül-i Ekrem'in tavafın ilk üç turunda, tur boyunca yani Hacer-i Esved'den başlayıp yine Hacer-i Esved'e gelinceye kadar aralıksız remel yaptığını ifâde eden İbn Ömer hadisi ise, Veda Haccı'yla ilgilidir. Binaenaleyh Rasûl-i Ekrem'in Veda Haccı'ndaki bu uygulaması kaza umresindeki ilk uygulamasını neshedip başlıbaşına bir sünnet olarak kalmıştır."
Biz de İbn Hâcer'in bu beyânım esas alarak bu hadisenin kaza umresinde geçtiğine tercümemizde parantez içerisinde işaret ettik.
4. Müşriklerin müslümanlar aleyhine yaptıkları propagandayı Allah'ın Resulüne bildirmiş olması Resul-i Ekrem Efendimiz için bir mu'cizedir.
5. Başkanlık mevkiinde bulunan bir kimsenin idaresi altında bulunan kimselere merhametli davranması gerekir.[329]

1887. ...Eşlem (r.a.)'den; demiştir ki: Ömer b. el-Hattâb'ı (şöyle) derken işittim: "Allah teâlâ İslâm'ı (sağlam temeller üzerine) yerleştirdiği, küfrü ve küfür ehlini de (aramızdan) yok ettiği halde, bugün remel yapmakta ve omuzbaşmı açmakta ne fayda var? Bununla beraber biz Resûlullah (s.a.) zamanında yaptığımız (remel ve ıztıbâ-dan) hiçbir şeyi terk etme(meli)yiz." [330]

Açıklama

Bu hadisin Buharî'deki metni şu anlamdadır: "Biz neden bu remele devam ediyoruz? (Vaktiyle) biz müşriklere (kuvvetli) görünmek isterdik. Halbuki Cenab-ı Hak onları mahv-ü helak etmiştir." Bundan sonra Hz. Ömer sözlerine şöyle devam etti: "Remel, Peygamber (s.a.)'in yaptığı bir iştir. Biz Peygamber'in bu sünnetini terk etmeyi sevmeyiz."[331]
Bütün bu rivayetlerden anlaşılıyor ki Hz. Ömer, bir zamanlar, remelin bir sebeb neticesinde meşru kılındığını ve bu sebebin ortadan kalkmasıyla remelin de terk edilebileceği neticesine varmanın doğru olup olmadığı meselesi, üzerinde uzun uzun durmuş ve sonunda, remelin meşru kılınmasında düşmana kuvvet gösterisinde bulunmanın dışında, başka hikmet ve maslahatların da bulunabileceğini hesab ederek, "Remel, Hz. Peygamberin işlediği bir sünnettir. Biz Peygamber'in bu sünnetim terk etmeyi sevmeyiz," diyerek bu konudaki en son vardığı hükmü ifâde etmiştir.[332]

Bazı Hükümler

1. Bazan Resûlullah (s.a.) bilinen bir hikmet ve maslahat gereği bir fiili işlemeyi ümmeti için sünnet kılar daha sonra bu hikmet ve maslahat ortadan kalkınca bu fiilin işlenmesi yine sünnet olarak kalır. Çünkü o fiilin işlenmesinde bilinmeyen daha nice hikmet ve maslahatlar olabilir. Süfyan es-Sevrî'ye göre remel sünneti müekkededir. Terk edene kurban kesmek gerekir. Ulemânın pek çoğuna göre ise, remeli terk eden kimse için hiçbir ceza yoktur.
2. Sahâbe-i kiram Resûl-i Ekrem'in sünnetine son derece bağlı idiler. Her sünnette pek çok hikmet ve maslahat bulunduğunu çok iyi kavramışlardı.
3. Remel, tavafın sünnetler indendir.[333]

1888. ...Âişe (r.anhâ) demiştir ki: Resûlullah (s.a.); "Beyt'i tavaf etmek ve Safa ile Merve arasında sa'y etmek ve Cemreleri atmak ancak Allah'ı zikretmek için meşru kılınmıştır" buyurdu.[334]

Açıklama

Aslında her ibâdet Allah'ı zikretmek için meşru kılınmıştır.Beyt'i tavaf etmek Safa ile Merve arasına sa'y etmek ve cemreleri atmak da her ne kadar görünüşte bir ibâdet gibi değilse de aslında bu fiiller de cereyan ettikleri yerleri takdis ve ta'zim maksadıyla değil, ancak Allah teâlâ ve takaddes hazretlerini zikretmek için, onun zikrini devam ettirmek için meşru kılınmışlardır. Binaenaleyh bu ibâdetleri yapmakta olan bir hacı adayı etrafında bulunan taş ve topraklarla meşgul olmak yerine bizzat buraları ziyareti emreden Allahı zikir ile ve ona kullukla me'mur olduğunun şuur ve idrâki içinde bulunmalı ve bir an dahi Allah'tan gafil kalmamalıdır.[335]

1889. ...İbn Abbas (r.a.)'dan rivayet olunduğuna göre, Peygamber (s.a.) (kaza umresinde Beyt'i tavaf ederken) ıztıbâ' yaptı, (Hacer-i Esved'i) selâmladı ve tekbir getirdi. Sonra (ilk) üç turda Rükn-i Yemânî'ye vardıkları zaman (ashabıyla birlikte) remel yaptı. Kureyşin gözlerinden kayboldukları zaman âdi yürüyüşle yürüdüler. Sonra (tekrar) onların karşısına çıktıkları zaman remel yaptılar (Bunu gören) Kureyş (müşrikleri), bunlar ceylan yavrusu gibiler, demeye başladılar.
İbn Abbâs (r.a.) dedi ki:
(Tavafın ilk üç turunda remel yapmak o günden itibaren) sünnet oldu.[336]

Açıklama

Bir hacı adayı Mekke'ye varınca önce telbiye getirerek Şeybe kapısına gelip oradan Mescid-i Haram'a girmelidir. Mekke'ye girerken de şu duayı okumalıdır:
Yani: "Allah'ım burası Senin Harem'in ve Senin güvenli kıldığın emin beldendin*. Sen; "Kim oraya girerse emniyettedir" diye buyurdun ve esasen senin (her) buyruğun haktır. O halde ey Allah'ım, etimi ve kanımı ateşte yakma, kullarını dirilteceğin gün beni azabından koru!"
Mümkünse Mescid'e yalınayak girer ve girerken de şu duayı okur:
Yani: "Allah'ın adıyla ve Allah Rasûlü'nün dini üzerine (giriyorum). Beni Beyt-i Harâm'ına kavuşturan Allah'a hamd ederim. Allah'ım, bana rahmet ve mağfiretinin kapılarını aç ve o kapılardan girmeyi nasip eyle! Sana isyana götüren kapılan da yüzüme kapat ve bu kapılarda(n girip) amel etmekten uzak tut!"
Mescidi görünce de;

"Allahu Ekber, Allahu Ekber, Allah'ım Selâm (her türlü eksiklikten münezzeh olan) sensin. Esenlik de sendendir.
Rabbimiz Sen bizi (kendi katından) selâm ile şereflendir, bizleri Esenlik Yurdu olan Cennete koy. Allah'ım, şu Beyt'inin şerefini, heybet ve azametini artır; ey Hannân ve Mennân olan Rabbim, hatalarımı bağışla!"
diye tekbir ve tehlîlde bulunur, bu müstehabdir. Atâ'dan rivayet olunduğuna göre Peygamber (s.a.) Beyt-i Şerife her varışında;Yani, "Borçtan, fakirlikten, sıkıntı ve kederden birde kabir azabından bu Beytin Rabbine sığınırım."[337] Diye dua edermiş.
Bu konuda "el-Cevheretun Neyyire" isimli eserde de şöyle deniyor: "Beyt'i Şerifi görünce; diyeokumak müstehabdır.Sonra kapıdan Hacer-i Esved'e doğru yürürken; diyerek tekbir ve tehlil getirir ve ellerinin içini Hacer-i Esved'e doğru kaldırarak onu selâmlar."[338] Gerek tavafa başlarken ve gerek tavaf esnasında Hacer-i Es-ved'in önüne geldikçe ona istikbal edilir, namazda durur gibi tekbir ve tehlil ile bu mübarek taşa eller kaldırılıp sürülür ve mümkün ise, öpülür. Bunlar mümkün olmayınca karşıdan el sürme işareti yapılır. Buna "istilâ = selamlamak" denilmektedir. Hacer-i Esved'e böyle el koymak Hak teâlâ Hazretleriyle ibâdet ve taat hususunda ahidleşmenin ve bu ahde vefa edileceğinin bir remzi demektir.[339]

Bazı Hükümler

1. Tavafta İ2tıbâ' Yapmak meşrudur.
2. Hacer-ı Esved ı öperek selamlamak ve karşısında tekbir getirmek meşrudur.
3. Tavafın ilk üç turunda Kabe-i Muazzamanın kuzey cebhesinin köşelerini teşkil eden Yemanî rükünlerin dışında kalan kısımlarında remel yapmak sünnettir. 1886 numaralı hadisin şerhinde de açıkladığımız gibi Veda Haccı'nda bu durum neshedilerek tevâfın ilk üç turunda Kabe-i Muazzam'nın bütün kısımlarında remel yapmak sünnet olmuştur.[340]

1890. ...İbn Abbâs'dan rivayet edildiğine göre Resûlullah (s.a.) ve ashabı Ci'râne'de umreye niyyet etmişler, Beyt'i (tavaf ederlerken ilk) üç turda remel yapmışlar, dördünde de âdi yürüyüşle yürümüşlerdir.[341]
1891. ...Nâfi'den rivayet olunduğuna göre İbn Ömer (r,a.) Ha-cer(-i Esved) den (başlayıp yine) Hecer(-i Esved)'e kadar remel yapmış ve Resûlullah

(s.a.)'in de böyle yaptığını söylemiştir.[342]

Açıklama

Daha önce de ifâde ettiğimiz gibi her ne kadar Resûl-i Ekrem Efendimiz ve ashabı kaza umresinde tavafın ilk üç turunda sadece Kabe'nin kuzeyinde bulunan müşriklerin gözlerine çarpan kısımlarda remel yapıp müşriklerin gözlerine çarpmayan Yemanî rükünlerde âdi yürüyüşle yürümüşlerse de konumuzu teşkil eden bu hadis-i şerifte de ifâde edildiği gibi Resul-i Ekrem ve ashabı Veda haccında haccın ilk üç turunda Kâbe-i Muazzama'nın bütün kısımlarında remel yapmışlardır. O günden itibaren bu şekilde remel yapmak sünnet olarak kalmıştır ve daha önceki uygulama neshedilmiştir.[343]

51. Tavafta Dua

1892. ...Abdullah b. es-Sâib'den; demiştir ki: Ben Resûlullah (s.a.)'i iki rükün arasında; "Ey Rabbimiz bize dünyada da âhirette de iyilik ver ve bizi cehennem azzâbından koru"[344] diye dua ederken işittim.[345]

Açıklama

Resûl-i Ekrem'in arkalarında dua ettiği iki rükünden maksat, Rükn-i Yemânî ile Rükn-i Hacerîdir. Dua içerisinde geçen "Dünyadaki iyilik"den maksat, insanın tab-i selimine, zevk-i selimine uygun düşen ve insanın âhiret amellerini işlemesine vesile olan hayırlardır. Sâliha kadın da bu hayırlardan birisidir. "Âhiretteki iyilik"den maksat ise, hesaba çekilmeden ve azaba uğramadan cennete girmek ve Cemalullahı müşahede etmektir.
Bu hadisten anlaşılıyor ki Resûl-i Ekrem (s.a.) tavaf esnasında Rükn-i Yemanî ile Rükn-i Hacerî arasında dua etmiştir. Bu bakımdan ümmetinin de Resül-i Ekrem'in yaptığı gibi dünya ve âhiret nimetleriyle ilgili dualarda bulunması müstehabtır. Ulemanın büyük çoğunluğuna göre bu iki rükün arasında dua etmek sünnettir. Fakat terkinden dolayı bir ceza gerekmez. Hasan el-Başrî ile Süfyan es-Sevrî'ye ve Maliki ulemâsından el-Mâcişûn'a göre ise, bu sünnetin terkinden dolayı kurban lâzımdır.[346]

1893. ...îbn Ömer (r.a.)'den rivayet olunduğuna göre Resûlullah (s.a. Mekke'ye) ilk geldiğinde hac ve umre için tavaf ederken Beyt'i üç defa hızlıca dolaşır* sonra dört defa normal yürür daha sonra da iki rekât namaz kılarmış.[347]

Açıklama

Burada kastedilen tavaftan maksat, Resûl-i Ekrem'in Veda Haccında yaptığı kudüm tavafı ile Cırane umresinin dışında kalan umrelerdir. Ci'râne umresinin kastedilmiş olması mümkün değildir. Çünkü İbn Ömer (r.a.) Ci'râne umresinde bulunmamıştı. Geriye Kaza Umresiyle Veda Haccındaki umresi kalır. Ancak Veda Haccında müstakil bir umre yapıp yapmadığı meselesi ulemâ arasında ihtilaflıdır. Müslim ve Nesâî'nin rivayetinde bu hadisin sonunda, "Arkasından Safa ile Merve arasında sa'y yaparmış" ilâvesi vardır.[348]

Bazı Hükümler

1. Kudüm ve umre tavaflarında remel yapmak ve tavaftan sonra iki rekat namaz kılmak meşrudur. Bilindiği gibi bu namaz, İmam Mâlik ile Hanbelî ulemâsına ve Dâvûd-i Zâhirî'ye göre sünnet, Hanefî ulemasıyla İmam Mâlik ve Şafiî'ye göre vâcibdir. Çünkü Allah teâlâ Kur'an-ı Kerîminde; "Siz de İbrahim'in makamından bir namaz yeri edinin"[349] buyurmuştur.
Şafiî ulemâsının meşhur olan görüşüne göre de bu namaz sünnettir.[350]

52. İkindiden Sonra Tavaf

1894. ...Cübeyr b. Mut'im (r.a.)'ın merfu olarak rivayet ettiğine göre Peygamber (s.a.) şöyle buyurmuştur:
"Geceden veya gündüzden dilediği saatte şu Beyt'i tavaf edecek veya namaz kılacak olan bir kimseye engel olmayınız."
(Bu hadisi Ebû Davud'a ulaştıran ikinci râvi) Fazl (da şöyle) rivayet etti: Resûlullah (s.a.);
"Ey Abdu Menâf oğulları! Hiç bir kimseyi (dilediği saatte tavaf etmekten ve namaz kılmaktan) menetnıeyiniz."[351]

Açıklama

Bu hadis Ebû Dâvûda iki ayrı râvî tarafından ulaştırılmıştır.Bunlardan biri İbnü's-Serh; diğeri ise, FazI'dır. Fazİ'ın rivâyetindeki: "Ey Abdu Menâf oğullan" hitabından anlaşılıyor ki, Resûl-i Ekrem'in bu,hitabı, Abdu Menâf oğullarına yöneltilmiştir. Tirmizî'nin rivayetinde de bu hitab "Ey Abdü Menâf oğulları! Gecenin veya gündüzün dilediği saatinde bu Beyt'i tavaf edene ve namaz kılana engel olmayınız" şeklinde yine Abdu Menâf oğullarına yöneltilmiştir.[352]

Bazı Hükümler

1. Namaz kılmanın mekruh olduğu vakitlerde Beyt-ı Şerifi tavaf etmek caizdir.Bunda ittifak vardır.
2. Tavaf namazı her vakitte kılınabilir. Şafiî ulemasıyla îmam Ahmed bu görüştedirler. Delilleri ise, bu hadisle birlikte Mücâhid'in Ebû Zer (r.a.)'den rivayet ettiği "Sabah namazını kıldıktan sonra güneş doğuncaya kadar namaz kılınamaz, ikindi namazından sonra da güneş batıncaya kadar namaz kılınamaz. Ancak Mekke müstesnadır. Mekke müstesnadır. Mekke müstesnadır"[353] anlamındaki hadis-i şeriftir. Fakat bu hadis-i şerifin senedinde Abdullah b. Müemmel isimli zayıf bir râvi bulunmaktadır. Fakat İbrahim b. Tahmân bu râviye uyarak aynı hadisi bunu şeyhi Humeyd'-den rivayet etmiştir.
Beyhâkfnin beyânına göre buradaki namazdan maksadın tavaf namazı olma ihtimâli kuvvetlidir. Çünkü bu konudaki hadisler bunu göstermektedir. Fakat bununla beraber diğer namazların kastedilmiş olması ihtimâli de vardır. İmam Ahmed'in meşhur olan görüşüne göre burada kast edilen namaz tavaf namazıdır. Binaenaleyh tavaf namazı için keharet vakti söz konusu değildir. İmam Şafiî de bu görüştedir.
Hanefî ulemasına ve İmam Mâlik'e göre ise, bu konuda Mekke'nin diğer beldelerden farkı yoktur. Binaenaleyh Mekke'de ikindi ve sabah namazlarından sonra namaz kılmanın mekruh olduğunu ifâde eden hadislerin[354] kapsamı içine girer. İmam Mâlik'le Hanefî ulemâsı sözü geçen vakitlerde namaz kılmayı yasaklayan hadis-i şerifleri bu vakitlerde namaz kılmaya cevaz veren hadislere tercih etmişlerdir. Tirmizî konumuzu teşkil eden hadisler ile ilgili düşüncelerini şöyle dile getiriyor: "Cübeyr b.

Mut'-im'in hadisi hasen-sahihdir. Abdullah b. Ebî Necîh de bu hadisi Abdullah b. Bâbâh'dan rivayet etmiştir. İlim adamları ikindiden sonra ve sabah namazından sonra Mekke'de namaz kılınması hakkında ihtilâf etmişlerdir. Bazıları, "ikindiden sonra ve sabah'tan sonra namaz kılmakta ve tavaf etmekte beis yoktur" dediler. Şafiî, Ahmed ve İshak'ın kavli budur. Bu görüşlerinin isabetli olduğuna da mevzumuzu teşkil eden hadisi delil olarak göstermektedirler. Kimi de ikindiden sonra tavaf ederse, güneş batıncaya kadar namaz kılamaz. Sabah namazından sonra tavaf ederse, güneş doğuncaya kadar namaz kılamaz, diyor. (Bunlar) Hz. Ömer'in hadisiyle istidlal etmektedirler. Şöyle ki: Ömer (r.a.) sabah namazından sonra tavaf etti de namaz kılmadan Mekke'den çıktı ve Zü Tuvâ'ya inince güneş doğduktan sonra namaz kıldı. Süfyân es-Sevri ve Mâlik b. Enes'in görüşü de budur."[355]
Merhum M. Zihnî Efendi güneş doğarken, tepedeyken ve batarken tavaf namazı kılmanın sahih olmayacağı gibi şafak ile güneşin doğması arasında ve ikindi namazı ile güneşin sararması arasında da bu namazı kılmanın mekruh olduğunu şu cümlelerle ifâde etmiştir: "İkinci nevi olan kerahet vakitlerinde, yukarıda geçen altı namazın kılınmasında kerahet yoktur. Ancak bunlardan yalnız nafile namaz ile vâcib ligayrihî (sehv secdesi, tavaf namazı, bozulan nafilenin kazası ve nezir namazı) kısmı müstesnadır. Bunlar kerahetle sahih olur ve fakat bunun da sehv secdesinden başkası yarıda kesilerek mekruh olmayan bir vakitte kazası-gerekir."[356]

53. Hacc-ı Kıran Yapanın Tavafı

1895. ...Ebü'z-Zubeyr dedi ki: Câbir b. Abdullah'ı, "Peygamber (s.a.) ve ashabı, Safa ile Merve arasında ilk (yaptıkları) sa'ydan başka bir sa'y yapmadı(lar)" derken işittim.[357]

Açıklama

Bilindiği gibi hem haccı hem de umereyi bir ihramla yapmaya "Hacc-ı Kıran" denir. Ulemâdan bazılarına göre umre için ihrama girdikten sonra umre tavafının dört turunu tamamlama-dan'önce hac için de ihrama niyetlenen kişi kıran haccına niyetlenmiş sayılacağı gibi sadece hacca

niyetlendiği halde kudüm tavafının henüz birinci turunu tamamlamadan umreye de niyet eden kimse, kıran haccına niyet etmiş sayılır. Ebû Davud'un bu hadisi burada nakletmekten maksadı; "Kıran haccına niyet eden bir kimsenin umre tavafının veya hac tavafının sonunda yapacağı sa'y yeterli midir, yoksa hem umre tavafının hem de hac tavafının sonunda sa'y yapması gerekli midir?" konusunu aydınlatmaktır.
Bu hadisin ifâdesinden anlaşıldığına göre Resûl-İ Ekrem ve ashabı Veda Haccmda bir sa'y yapmakla yetinmişlerdir. Resul'i Ekrem'in ve ashabının Veda Haccında hacc-ı ifrâd yaptığını kabul eden Mâlikî ve Şâfiîlere göre, bu sa'y kudüm tavafından sonra yapılmıştır. Hadis-i şerîf bu şekilde açıklanacka olursa, o zaman bu hadisin bab başlığıyla bir alâkası kalmaz. Başlıkta kıran haccı yapan kimsenin sa'y'i söz konusu ediliyor. Resul-i Ekrem'in Veda Haccında kıran haccına niyet ettiği kabul edilirse, bu hadisin başlıkla alâkası sağlanmış olur ki o zaman bu hadis, "kıran haccında sadece bir sa'y yapılır" diyen Şafiî ulemâsının bu görüşünü destekler. Musannif kendisi bu görüşte olduğu için bab başlığına bu ismi uygun görmüştür. "Kıran haccında hem umretavâfınınhem de hac tavafının sonunda sa'y yapılır" diyen Hanefî ulemâsına göre, bu hadisin mânâsı "Veda Haccında Resul-i Ekrem ve ashabı hac tavafından .sonra yapılacak olan sa'yı, kudüm tavafından sonra yaptılar ve bu sa'yi hac tavafından sonra tekrar yapmaya Iüzûm görmediler," demektir. Esasen hac tavafı için birden fazla sa'y yapılamayacağı tüm ulemâ tarafından ittifakla kabul edilmektedir.
Netice olarak, Hanefî ulemâsına göre, Resul-i Ekrem Veda Haccında hac tavafı için bir kerre sa'y yapmıştır. Metinde "ilk sa'y" tabiri geçtiğine göre, hac tavafından sonra yapılacak olan sa'yın öne alınarak kudüm tavafından sonra yapıldığı anlaşılıyor. Bilindiği gibi hac tavafından sonra yapılan sa'yın öne alınarak kudüm tavafından sonra yapılması da caizdir. Kendisinden sonra bir sa'y bulunan umre tavafının 'da kudüm tavafından önce. yapıldığı düşünülürse bu şekilde Hanefîlerin dediği gibi Veda Haccında Resul-i Ekremle birlikte hacc-ı kıran yapan kimseler için biri umre için biri de hac için olmak üzere iki sa'y yapıldığı ortaya çıkar. Ve metindeki "ilk (yaptıkları) sa'ydan başka sa'y yapmadılar" sözünün mânâsı anlaşılmış olur. Hz. Peygamberin Veda Haccmda hangi haccı yaptığı mevzuunda mezheb imamlarının görüşü 1777 numaralı hadisin şerhinde açıklanmıştır.[358]

1896. ...Âişe (r.anM)'dan rivayet olunduğuna göre, Veda Haccında Resulullah (s.a.)'ın yanında bulunan ashabı, (Akabe'deki) cemreye (taş) atıncaya kadar (gerek hac gerekse umre için) tavaf etmezlerdi. [359]

Açıklama

Bilindiği gibi Minâ'da birbirine birer ok atımı uzaklıkta üç taş kümesi (Cemre) vardır. Bunlara:
a. Akabe Cemresi (Cemretu'l-Akabe),
b. Orta Cemre (el-Cemrtfu'l-vustâ),
c. Küçük Cemre (el-Cemretu'1-ulâ)
Metinde geçen "cemreye (taş) atıncaya kadar" sözüyle "Akabe cemresine taş atıncaya kadar" denilmek istenmiştir.
Bu hadis-i şerifin zahirinden Veda Haccında Resûl-i Ekrem ile yanında bulunan ashabının birinci bayram günü Akabe cemresine taşları atıncaya kadar ziyaret tavafını yapmadıkları ifâde ediliyor.
Bilindiği gibi yedi çeşit tavaf vardır:
a. Kudüm tavafı: Mekke'ye geliş tavafı demektir. İfrâd veya kıran haccı yapan afakîlerin ilk defa yapacakları tavaftır. Temettü' haccı yapacak olanlar ile mîkât sınırları içinde bulunanlar kudüm tavafı yapmazlar.
b. Ziyaret tavafı: Buna "İfâza" tavafı da denir. Hacda farz olan tavaf budur. Arafat vakfesinden sonra yapılır.
c. Veda tavafı: "Sader tavafı"da denilir. Mîkat sınırları dışından gelen hacıların hacdan-sonra Mekke'den ayrılırken yaptıkları tavaftır.
d. Umre tavafı: Sadece umre yapmak üzere Mekke'ye gelenler ile temettü veya kıran haccı yapanların Mekke'ye geldiklerinde ilk yapacakları tavaftır. Bu tavaftan sonra umrenin sa'yi yapılacağından bu tavafta iztıbâ ve remel de yapılır.
e. Nezir tavafı: Her hangi bir sebeble tavaf etmeyi adayan kimsenin bu tavafı yapması vâcib olur.
f. Tehiyyetü'l-Mescid tavafı: Tahiyyetü'l-Mescid namazı yerine, Mescid-i Haram'a her namaza gidişinde hurmeten ve mescidi selâmlamak için yapılan nafile bir tavaftır.
g. Nafile lavaf: Mekke'de bulunulan süre içerisinde hacla ilgili olarak yapılması gereken tavaflar dışında fırsat buldukça ve arzu ettikçe yapılan

tavaflardır.
Metinde sözkonusu edilen tavaflardan maksadın hangi tavaf olduğu lemâ arasında ihtilaflıdır. Esasen bu hadis-i şerif Veda Haccında Resul-i Ekrem'in yanında bulunan J4z- Âişe ve diğer sahâbîlerin bu konudaki rivayetlerine aykırıdır. Çünkü sözü geçen rivayetlerde "Resul-i Ekrem (s.a.)'in Mekke'ye girer girmez Beyt'i tavaf edip Safa ile Merve arasında sa'y yaptığı beraberinde bulunan ashabdan yanında kurbanlık bulunanların hem Beyt'i tavaf ettikleri, hem de Safa ile Merve arasında sa'y yaptıkları fakat ihramdan çıkmadıkları; yanında kurbanlık bulunmayanlarınsa, aynı şekilde hem Beyt'i tavaf ettikleri hem de Safa ile Merve arasında koştukları ve ihramdan çıktıkları" ifâde ediliyor.[360]
Öyleyse konumuzu teşkil eden bu hadisi te'vil etmek ve bu konudaki diğer rivayetlerle arasını uzlaştırmak gerekir. Bu te'vil şu şekillerde yapılabilir.
a. Veda Haccında Resul-i Ekrem'in yanında bulunan ve yanlarında kurbanlık bulunmayan sahâbîler Akabe Cemresine taşlan atıncaya kadar ziyaret tavafını yapmadılar.
b. Veda tavafında Resul-i Ekrem'in yanında bulunan ve yanlarında kurbanlık bulunan ashab-ı kiram, Akabe Cemresine taşları atıncaya kadar ihramdan çıkmamak maksadıyla tavaf yapmadılar. Ancak Akabe Cemresini taşladıktan sonra ifaza (ziyaret) tavafını yapıp ihramdan çıktılar.
c. Veda tavafında Resûl-i Ekrem'in yanında blunan ashâb-ı kiramın hiçbirisinin yanında kurbanlık yoktu. Hacc-i kıran yaptılar ve ihramdan Akabe Cemresini taşjayıncaya kadar çıkmamak amacıyla herhangi bir tavaf yapmadılar veya Akabe Cemresini taşlaymcaya kadar ziyaret (ifaza) tavafım yapmadılar.
d. Buradaki tavafın "sa'y" anlamında kullanılmış olması da mümkündür. Bu ihtimâl yanlarında kurbanlık bulunmayan sahâbîler için söz konusudur. Çünkü onların hacdan önceki yaptıkları sa'y umre sa'yidir. Hacla ilgili sa'ylerini ise, Akabe Cemresini taşladıktan sonra yapmışlardır. Dördüncü ihtimâle göre, sözü geçen uygulamada bulunanlar temettü haccı yapan ashâb-ı kirâmdır.[361]

1897. ...Âişe (r.anhâ)'dan rivayet edildiğine göre, Peygamber (s.a.) kendisine;
"Haccın ve umren için Beyt'i (bir kere) tavaf etmen, (bir kere de) Safa ile Merve arasında koşman sana yeter" buyurmuştur.

Şafiî (r.a.) dedi ki; (Bu hadisi) Süfyan (bir kere) A tâ vasıtasıyla Hz. Âişe'den; bir (kene de Hz. Âişe'yi atlayarak) Ata vasıtasıyla (doğrudan doğruya) "Peygamber (s.a.) Âişe (r.anha)'ya buyurdu ki" (şeklinde mürsel olarak Hz. Peygamberden) rivayet etti.[362]

Açıklama

"Haccm ve umren için Beyt'i (bir kerre) tavaf etmen (bir kerre de) Safa île Merve arasında sa'y etmen sana yeter" sözünün anlamı üzerinde ulemâ ihtilâf etmişlerdir.
Şafiî ulemasına göre, Resul-i Ekrem bu sözü Hz. Âişe'ye söylemekle, "Hac niyyetini umre niyyeti üzerine bina et, bu suretle umren ile ilgili fiiller hac menâsiki içerisine girsin ve neticede hac menâsikini işlemekle onun zımmında umre fiillerini de işlemiş olacağından Hac-ı Kıran yapmış sayılırsın" demektir. Bilindiği gibi Resul-i Ekrem (s.a.) bu sözü Veda Haccı yolculuğunda Serîf denilen yerde hayızlanan Hz. Âişe annemizin şikâyeti üzerine söylemiştir.[363] Hanefi ulemâsına göre Hz. Âişe hayızlamp da tavaf ve sa'y yapamaymca durumunu Resul-i Ekrem'e arz etmiş. Efendimiz de O'na "Saçlarını çöz ve tara, hac için ihrama gir, umreyi bırak" buyurmuştur.[364] Bu sözün mânâsı, "Sen umreyi bırak sadece hac yap, aslında daha önce umre yapmaya da niyetlenmiş olduğun için hac yapmakla, hem hac hem de umre sevabı alacaksın" demektir. Bu sözün Şâfiîlerin dediği gibi hac fiilleri içinde gizlenmiş olan umrenin terkediîmesi için söylenmiş olması düşünülemez. Çünkü zahirde olmayan bir şeyin terkini emretmeye lüzum yoktur. Şâfîilerin iddialarının doğruluğu kabul edilirse, O zaman Hz. Âişe'nin hacc-ı kıran değil, hacc-ı ifrad yapmış olması gerekir ki, bunu kendileride kabul etmezler.
Yahut da Hz. Peygamber Hz. Âişe'ye, "Haccın ve umren için Beyt'i (bir kerre) tavaf etmen (bir kerre de) Safa ile Merve arasında koşman sana yeter," dediği zaman, Hz. Âişe'nin daha önce bir tavaf ile bir sa'y yaptığını zannediyordu. Bir tavaf ile bir sa'y daha yapmasını emretmekle hacc-ı kıran için gerekli olan iki tavaf ile iki sa'yi tamamlayacağını hesab ediyordu. Gerçekten Resûlullah (s.a.)'ijı Hasbe gecesinde Hz. Âişe'ye hitaben; "sen Mekke'ye geldiğimiz gecelerde tavaf etmedin miydi?" diye - sorması[365] da Resûl-i Ekrem'in Mekke'ye ilk geldikleri gecelerde Hz. Âişe'nin bir tavaf ile bir sa'y yaptığı kanaatinde olduğunu gösterir. Hanefî-lerin bu konuda

kendi görüşlerini isbat için daha başka te'villeri varsa da biz bunlardan sadece ikisini nakletmekle yetindik. Diğer te'vil şekillerini de görmek isteyenler, "Bezlu'l-mechûd" isimli eserin 9. cildinin 161-162, sahifelerine bakabilirler.
Metnin sonuna ilâve edilen İmam Şafiî Hazretlerinin sözü kısaca şu manaya gelmektedir: Süfyân es-Sevrî bu hadisi bir defa merfu olarak, bir defa da mürsel olarak Atâ'dan rivayet etmiştir.
Bilindiği gibi İmam Şafiî, Şafiî mezhebinin imamıdır. Nesebi Abdu Menaf'ta Resul-i Ekrem Efendimizin nesebiyle birleşir. Annesi Fatıma bint Abdillah b. el-Hasen b. el-Hüseyn b. Ali b. Ebî Tâlib vasıtasıyla da Abdulmuttalib'de yine Peygamber Efendimizin nesebiyle birleşmektedir.
İbn Abdilhakem'in beyânına göre annesi Hz. İmama gebe kaldığı zaman rüyasında kendisinden müşteri yıldızı gibi bir yıldızın çıkıp önce" Mısır'a indiğini sonra bu ışıktan çıkan huzmelerin bütün cihana yayıldığını görmüş. Bu rüyayı işiten tâbirciler Hz. Fatıma'nın büyük bir âlim namzedi dünyaya getireceğini ve onun ilminin önce Mısır'da yayılacağını oradan da bütün cihana yayılacağını söylemişlerdir.
Ebû Naim Abdulmelik b. Muhammed'e göre, "Kureyş'ten gelecek' olan bir âlim yeryüzünü ilimle dolduracaktır"[366] mealindeki hadis-i şerif İmam Şafiî hazretleri hakkında vârid olmuştur. ez-Zeynü'1-Irakî'ye göre bu hadisin bir şahidi Ebu Dâvûd et-Tayâlisî tarafından rivayet edilmiştir.[367] Ayrıca bu hadisi Bezzâr da rivayet etmiş ve onun hakkında "hasen-sahih", demiştir.
es-Şeyh Takiyüddin es-Sübkî'nin et-Tabakâtü'1-Kübrâ'sındaki beyânına göre, Ebû Nuaym'ıh ve daha başkalarının rivayet ettiği bu hadisin sıhhatinde ittifak vardır ve "Allah teâlâ her yüz yılın başında bu ümmete mahsus olmak üzere bu dinin aslını ortaya çıkaracak bir müceddid gönderir."[368] anlamına gelen hadis-i şerif de İmam Şafiî'nin durumuna uygun görülmüştür. İmam Ahmed'in rivayetinde bu hadis: "Allah teâlâ her yüzyılın başında bu ümmetin dinini hey el-i asliyesi üzere tanıtmak üzere Ehl-i Beytimden bir adam gönderir" şeklindedir. Birinci yüzyılın başında ehl-i Beyt'ten müceddid olarak Ömr b. Abdülaziz, ikinci yüzyılın başında da yine Ehl-i Beyt'ten İmam Şafiî gönderilmiştir. İmam Ahmed de kendisine bir mesele sorulduğu zaman bu mesele ile ilgili bir delil bulamayacak olursa İmam Şafiî'nin bu konudaki görüşüne müracaat ettiğini söylemiştir."[369]

Bu konuda arif-i billah İmam Şârânî de şunları söylüyor: İmam-i Şafiî daha çocukluk devresinde iken ilim meclislerinde oturmaya meraklıydı. Daima ilim meclislerini tâkib eder duyduklarını kağıt almaya imkânı olmadığından kemik üzerine yazardı. Yazdığı kemikleri de belirli bir yere yığardı.
İlmini Mekke'de Müslim b. Halidü'z-Zencî'den tahsil etti. Sonra Mekke ile Medine arasında bir yere gitti. Bu yerin adına "Şuûbü'1-Hîf" derlerdi. Orada bir müddet kaldıktan sonra Medine'ye geldi. Medine'de İmam Mâlikin derslerine devam etti. Muvatta' adlı eserini ezbere dinletti. İmam Mâlik onun bu kavrayışına hayran oldu ve ş,öyle dedi: "Takva yolunu tut. İstikbâl sana çok şeyler vâdediyor. Büyük bir şöhret ve sâna sahib olacaksın." İmam Şafiî o sırada 13 yaşındaydı.
Bundan sonra Yemen 'e gitti. Yemene gitmesinin sebebiyse amcasının Yemen kadısı oluşuydu. Onun yanında kalacaktı. Yemen'de bir hayli şöhret yaptı. Sonra Irak'a taşındı. Burada ciddi bir şekilde kendisini ilmî çalışmalara verdi. Irak'ta bir çok ilim adamıyla tanıştı. Bazılarıyla da münazaraya tutuştu. Muhammed b. Hasan ilmî münazara yaptığı âlimler arasındadır.
Bundan sonra Mısır'a geldi. Burada yeni yeni eserler vermeye başladı. Mısır'a geliş tarihi H. 199 yılı idi. Burada şöhreti zirveye ulaştı. Halk her yandan ona gelir derslerinde bulunup onu dinlemek isterdi. Rebî' b. Süleyman buna dair bir müşahedesini şöyle anlatıyor:
"İmam Şafiî'nin evi civarında bazan yedi yüz kadar konuk görürdüm. Bunların hepsi onun derslerinde hazır bulunup dinlemek için gelirdi. Fakat o bu kalabalığa aldanmaz, şöyle derdi: "Benim mezhebim doğru ve sahih hadis-i şeriflerdir. Kendime mâl edecek bir şeyim yok" Hiç bir şeyi kendine mal etmek istemez, "İsterim ki bu ilmi halk benden duya, öğre-ne, bir harfini dahi bana mâl etmeye, benden aldığını demeye." derdi.
Ebû Yahya Zekeriyya el-Ensârî anlatıyor: "İmam Şafiî'nin yukarıda anlatılan cümledeki temenni şeklinde izhar ettiği duası kabul oldu. Mezhebine ait hükümler sanki onun değilmiş gibi anlatılır". "Rafü böyle dedi", "Nevevî şöyle dedi" ve "Zerkeşî şöyle anlattı" şeklindedir. Böylece onun mezhebi başkalarının görüşleriyle dile getirildi.[370]

Bazı Hükümler

1. Hacc-ı kıran yapan bir kimse hac ve umresı için sadece bir taval ile bir tek sa y yapar. İmâm Mâlik, Şafiî, Ahmed ve İshâk bu görüştedirler. Delilleri ise konumuzu teşkil eden hadis-i şeriftir ki, "Hac ve umre için ihrama giren bir kimseye ihramdan çıkıncaya kadar bir tavaf ile bir sa'y yeter"[371] anlamındaki hadis-i şeriftir.
Hanefî uleması ile İmam Sevrî ve el-Hasen b. Salih'e göre ise, hacc-ı kıran yapan bir kimse için birisi umre diğeri hac için olmak üzere iki tavaf iki de sa'y lâzım gelir. îbn Mesûd ile Şa'bî ve en-Nehâî de bu görüştedir. Delilleri ise, Hz. Ali'den rivayet edilen "Hac ve umre için ihrama girdiğin zaman o ikisi için iki tavaf yap, iki kere de Safa ile Merve arasında sa'y yap"[372] anlamındaki hadis-i şerif ile Ziyâd b. Mâlik'in Hz. Ali ile İbn Mes'ûd (r.a.)'dan rivayet ettiği "Hacc-ı kıran yapacak olan bir kimse iki tavaf iki de sa'y yapar"[373] mealindeki hadistir.[374]

54. Mültezem

1898. ...Abdurrahman b. Safvân'dan; demiştir ki: Resûlullah (s.a.) Mekke'yi fethedince (kendi kendime); "elbisemi giyeceğim -evim de yol üzerinde idi- Resûlullah (s.a.)'in nasıl hareket edeceğini göreceğim" dedim. Bunun üzerine gittim. Peygamber (s.a.)'i yanaklarını Beyt'in (duvarları) üzerine koyarak kapıdan Hatime kadar Beyt'i selamlamakta olan ashabıyla birlikte Ka'be'den çıkarken gördüm. Resûlullah (s.a.) onların arasında bulunuyordu.[375]

Açıklama

Ka'be'nin kuzeybatı duvarı (Rükn-i Irakî ile rükn-i Şamî arası)nın karşısında zeminden bir metre kadar yüksek yarım daire şeklinde bir duvar vardır ki, buna "hatîm" denir. Bu duvar ile Beyt-i Şerif arasındaki boşluğa "Hıcr" (Hıcr-i Ka'be, Hıcr-i İsmail veya Hazıra) denir.
Kabe'nin kuzey doğu duvarında (Rükn-i Hacerî ile Rükn-i Irakî arasında) zeminden iki metre kadar yükseklikte "Kabe Kapısı" Vardır. Bu duvarın Rükn-i Hacerî ile kapı arasında kalan kısmına da Mültezem de-: nir. Hatîm'in "Hatîm" diye isimlendirilmesi halkın burada yemini çok yapmasındandır. Burada yapılan dualar makbuldür. Fakat kim burada yalan yere yemin ederse, Allah en kısa zamanda onun cezasını verir. İbn

Abbas'tan rivayet olunan bir hadis-i şerifte Peygamber (s.a.)'in şöyle buyurduğu ifade ediliyor: Rükn(-i Hacer) ile makam(-ı İbrahim) arası mülte-zemdir. Burada duâ eden hastalar şifâ bulur."[376] Ancak bu hadisin senedinde rivayeti metruk olan Abbâd b. Kesîr vardır. Mültezem "duâ yeri" anlamına gelen "el-Müddeâ" ismiyle de anılır. Ashâb-i kiramın Kabe kapısı ile Hatîm'in sonu arasında kalan duvarları öperken Resul-i Ekrem'in onların arasında bulunmuş olması, aynı fiile O'nun da iştirak ettiği anlamına gelmez. Metinde Resûl-i Ekrem'in de bu fiile iştirak edip etmediğine dair bir açıklık yoktur.
Bu hadisin bab başlığı (terceme) ile ilgisi "Ashab-i Kiramın Kabe ka-pısıyla hatîmin sonu arasında kalan duvarları istilâm etmeleri ve bu kısma yüzlerini sürmeleri caiz olduğuna göre Hacer-i esved ile Kabe kapısı arasında kalan Mültezemi istilam etmek ve bu kısma yüz sürmek de caiz olur." şeklindeki kıyas ile kurulacak ilgiden ibarettir.[377]

Bazı Hükümler

1. Kabe'ye girmek caizdir.İbn Abbas'tan rîvâyet edilen 'Kim Kabe'ye girerse, iyiliğin içine girmiş kötülükten çıkmış olur. Kabe'den çıkan kimse, günâhları affedilmiş olarak çıkar"[378] anlamındaki hadis de bunu gösterir. Ancak bu hadis zayıftır.
Bununla beraber Kabe'ye girmek hac fiillerinden bir fiil değildir. Ulemânın büyük çoğunluğu bu görüştedir. Çünkü İbn Abbâs (r.a.) "Kabe'nin içine girmenizin baççınızla hiçbir ilgisi yoktur." demiştir.
2. Teberrük maksadıyla Kabe'nin duvarlarını istilâm etmek ve üzerlerine yüz sürmek müstehabtır.[379]

1899. ...Şuayb (b. Muhammed)'den; demiştir ki: Abdullah (b. Amr b. el-As) ile birlikte (Beyt'i) tavaf ettim. (Tavaf namazı kılmak için) Kabe'nin arkasına geldiğimiz zaman;
(Burada Cehennem ateşinden Allah'a) sığınmayacak mısın dedim. (Bunun üzerine Abdullah):
Atehten Allah'a sığınırız, dedi. (Namazdan) sonra gitti.Hacer(-i Esved)İ istilâm etti. Rükn(-i Hacer) ile kapı arasında durarak göğsünü yüzünü, kollarım ve avuçlarını şu şekilde (Mültezem üzerine) koydu ve onları iyice açtı sonra; "Ben Resûlullah (s.a.)'i böyle yaparken gördüm." dedi.[380]

Açıklama

"Rükn ile kapı arasında durarak göğsünü, yüzünü, kol- larını ve avuçlarım şu şekilde koydu" ifâdesi Mültezem'i istilâm etmenin meşru olduğuna delâlet eder. Çünkü bilindiği gibi Mültezem Kâbe'-i Muazzama'nın kapısı ile Hacer-i Esved arasında kalan duvardır. Yine metinde geçen "Kabe'nin arkasına geldiğimiz zaman" sözünden maksat, "tavaf bittikten sonra tavaf namazı kılmak üzere Makam-ı İbrahim'in arkasına geldiğimiz zaman" demektir. Bu ibare İbn Mâce'de; "Yedi turu tamamladığımız zaman Kabe'nin gerisinde iki rekat namaz kıldık," anlamıma gelen lafızlarla rivayet edilmiştir. Biz tercümemizde parantez içindeki kelimelerle bu manalara işaret ettik.[381]

Bazı Hükümler

1. Mültezem'e varınca ağlayıp, yalvararak kollarının birini kapı tarafına diğerim de Hacer-ı esved tarafına gererek karnını ve göğsünü Kabe'nin duvarına yapıştırmak ve yüzünü duvara sürmek, dünya ve âhiret saadeti için duada bulunmak müstehabtır. Beyhakî'nin rivayetine göre okunması müstehab olan dua şudur:
Manası: "Allah'ım bu ev senin evindir. Bu kul senin kulundur, kulunun ve cariyenin oğludur. Beni, yarattıklarından verdiğin bir vasıta ile taşıyarak buralara kadar getirdin, ülkelerinde gezdirdin, nimetine kavuşturdun. Emrettiğin ibadetleri yapmama yardım ettin. Ya Rabbi eğer benden razı isen, rızânı artır, eğer razı değilsen şu mübarek evinden ayrılmadan önce benden razı ol, Seni ve senin evini başka bir şeyle değiştirmeden senden ve senin evinden hiç yüz çevirmeden evime dönmeyi bana nasibetmişsen buradan ayrılmadan bana rızanı lütfet. Allahım vücûduma sağlık, dinime sağlamlık ver, sonumu güzel yap, yaşadığım sürece sana ibâdet ve taatta bulunmayı nasibeyle. Bana dünya ve âhiret hayrını birlikte ver, sen herşeyi yapabilensin"[382] Bu duadan sonra mescitten çıkmak istiyorsa veda kapısından çıkılır.
2. Tavaftan sonra Makam-i İbrahim'in arkasında iki rekât tavaf namazı kılmak meşrudur.

Hasan el-Basrî (r.a.)'in Mekkeliler için hazırladığı özel bir risalede onbeş yerde duanın kabul edildiği ifâde ediliyor:
1. Tavaf ederken, **2.** Mültezemde, **3.** Altın oluğun altında, **4.** Kabe'nin içinde **5.** Zemzemin başında, **6.** Safa tepesinde, **7.** Merve tepesinde, **8.** Sa'y ederken, **9.** Makam-ı İbrahim'in arkasında, **10.** Arafat'ta, **11.** Müzdelife'de, **12.** Mina'da, **13-14-15.** Üç cemrenin yanında.[383]

1900. ...Abdullah b. es-Sâib'den rivayet edildiğine göre, kendisi (hayatının son zamanlarında gözlerini kaybeden) İbn Abbas'a delîllik ederken İbn Abbas'i Hacer(-i Esved) ile -onu kapıya doğru takib eden- Rükn(i Irakî) arasında bulunan üçüncü kısımda oturtmuş. (Bunun üzerine İbn Abbâs O'na);
Sana Resulûllah (s.a.)'in burada namaz kıldığı haber verildi mi? diye sormuş. (O da) "evet" diye cevap vermiş. Bunun üzerine İbn Abbas kalkıp namaza durmuş.[384]

Açıklama

Ka'be-i muazzama'nın doğu cephesi üç kısma ayrılır: Bunlar Hicr-i İsmail ile kapı arasında kalan birinci kıs-
mı, kapının bulunduğu yer ikinci kısmı, kapı ile Hacer-i Esved arasında kalan yer de üçüncü kısmı teşkil eder. Burası Mültezemdir. Hz. İbn Abbâs hayatının son zamanlarında gözlerini kaybedince Beyt'i tavaf esnasında Abdullah b. es-Sâib O'na rehberlik etmiştir. Abdullah b. es-Sâib namaz kılmak maksadıyla Hz. İbn Abbâs'ı Mültezemde oturtunca, Hz. İbn Abbas O'nun maksadını anlayıp "Burada Resul-i Ekrem namaz kılardı da sen onun için mi burada durdurdun?" diye sormuş Hz. Abdullah da "evet" cevabım vermiş. Bunun üzerine Hz. İbn Abbas da kalkıp iki rekat namaz kılmıştır.
Bazılarına göre Hz. İbn Abbas'ın namaz kıldığı bu yer Makam-i İbrahim'in arkasıdır. Hz. İbn Abbas tavaf esnasında Resûl-i Ekrem'in namaz kıldığı ve istilam ettiği yerleri arıyordu. Makam-ı İbrahim'e gelince orada da namaz kıldı.[385]

55. Safa İle Merve Arasında Yapılan Say

1901. ...Urve b. ez-Zübeyr'den; demiştir ki: Ben küçük yaşta bir çocuk iken Peygamber (s.a.)'üı ailesi Hz. Âişe'ye;
Aziz ve celil olan Allah'ın, "Safa ile Merve, Allah'ın nişanlarındandır. Kim evi (Kabe'yi) hacceder ya da umre yaparsa ikisi arasında sa'y etmesinde kendisine bir günah yoktur." sözü hakkında görüşün nedir? Ben bugün bir kimsenin Safa ile Merve arasında sa'yetmemesinde bir sakınca görmüyorum", dedim. Âişe (r.anhâ) da bana;
Hayır (mesele) senin dediğin gibi olsaydı (âyet); "O kimseye Safa ile merve arasında sa'y etmemekte bir sakınca yoktur" şeklinde inerdi. Bu âyet-i kerime ensar(dan bazı kimseler) hakkında nazil olmuştur. Bunlar (câhiliyet devrinde ihrama girerlerken) Kudeyd'in karşısında bulunan Menât için telbiye getirirlerdi ve (Menât'a saygir lanndan dolayı) Safa ile Merve arasında sa'y etmekten çekinirlerdi. İslâm gelince bunu Resûlullah (s.a.)'e sordular bunun üzerine: "Azîz ve celîl olan Allah; "Safa ile Merve Allah'ın nişânlarındandır" (âyet-i kerimesini) indirdi" diye cevap verdi.[386]

Açıklama

Menât: Mekke ile Medine arasında bulunan ve suyu bol olan Kudeyd isimdeki yerin karşısına ve Kızıl denizin yakınına Amr b. Luhây tarafından dikilmiş bir puttur. Cahilliyet devrinde Ezd ve Gassân kabileleri hac için ihrama girerlerken bu puta telbiye getirirlermiş. Bu hâdise Müslim'in rivayetinde şu mânâya gelen lâfızlarla anlatılıyor: "Müslüman olmazdan önce Ensar ile Gassân, Menat için telbiye getirirler, Safa ile Merve arasında Sa'y yapmaktan çekinirlermiş. Bu onların babalarından kalma bir adetmiş. Menat için ihrama giren, Safa ile Merve arasında sa'y yapmazmış. İslâmı kabul ettikleri vakit, bunu Resûlullah (s.a.)'e sormuşlar. Bunun üzerine Azîz ve celîl olan Allah, "Şüphesiz ki Safa ile Merve Allah'ın alâmetlerindendir. Her kim Beyi i hacceder yahut umre yaparsa, bunlann arasında sa'y yapmasında bir sakınca yoktur" âyet-i kerimesini indirmiş.[387]
Tercümesini sunduğumuz Müslim'in şu hadisi ise konumuzu teşkil eden-hadise aykırıdır: "Hz. Âişe'ye:
Ben öyle zannediyorum ki bir adam Safa ile Merve arasında sa'y yapmasa zarar etmez, dedim. Hz. Âişe:
Niçin ? diye sordu.

Çünkü Allah teâlâ, "Şüphesiz ki Safa ile Merve Allah'ın şeârindendir..." buyuruyor, dedim. Bunun üzerine Hz. Âişe (r.anhâ) şunu söyledi:
Allah Safa ile Merve arasında say yapmayan bir kimsenin haccını da, umresini de tamam kabul etmez. Eğer mesele senin dediğin gibi olsaydı, âyet-i kerime "Onların arasında sa'y yapmaması ona zarar vermez" şeklinde olurdu. Sen bu âyetin ne hususta indiğini bilir misin? Âyet-i kerime şu hususta nazil olmuştur. Çâhiliyyet devrinde ensâr deniz kenarında bulunan iki put için telbiye getirirlerdi. Bunlara "İsaf" ve "Naile" denirdi. Sonra (Mekke'ye) gelerek Safa ile Merve arasında sa'y yaparlar, daha sonra da traş olurlardı. İslâmiyet gelince cahiliyye devrinde yaptıklarına bakarak Safa ile Merve arasında sa'y yapmaktan çekindiler"[388] Görülüyor ki, konumuzu teşkil eden hadis-i şerifte câhiliye devrinde ensardan bazı kimselerin Menât denilen put için telbiye getirdikleri ifâde edelirken Müslim'in bu rivayetinde deniz kenarında bulunan İsaf ve Naile isimli iki put adına telbiye getirdikleri ifâde ediliyor. Kadı Iyâz'ın beyânına göre, Müslim'in bu rivayetinde yanlışlık vardır. Çünkü Naile ve İsaf adındaki putlar deniz kenarında değillerdi. Bu iki puttan erkek suretinde olan İsaf Safa tepesinde, diğeri de kadın suretinde ve Merve tepesinde idi. Ehl-i Kitabın inancına göre bunlar vaktiyle Kabe'de zina ettikleri için Allah'ın taş hâline getirdiği bir erkekle bir kadındı ve insanların görüp ibret almaları için buraya konmuşlardı. Daha sonra bu heykellerin aslı unutularak ilâhlaştırılmaya başlanmıştı. Tercümesini sunduğumuz Müslim bu iki rivayetinin birincisinde Ensar'dan bazı kimselerle Gassân'ın Câhiliyye döneminde Safa ile Merve arasında sa'y etmekten çekindikleri ifâde ediliyor. Burada sa'y yapmaktan çekinmelerinin sebebi ise, Buhârî'nin rivayetinde Menât'a olan saygılarına bağlanıyor.[389] Müslim'in diğer rivayetine göre ise, ensardan bazı kimselerin câhiliyye döneminde Safa ile Merve arasında sa'y ettikleri ifâde ediliyor. Her iki hadis-i şeriften çıkan netice şudur ki, Câhiliye döneminde ensardan bir kısmı Menat'a saygısından dolayı Safa ile Merve arasında sa'y yapmaktan uzak kalırken bir kısmı da burada sa'y ederdi. İslâmiyet geldikten sonra bütün bu putlar kırıldığı için En-sâr'ın her iki grubu da buralara ait bütün hatıraların silinip gitmesi lâzım geldiğini düşünerek artık İslâmiyetten sonra Safa ile Merve arasında sa'y etmenin kaldırılacağını zannediyorlardı. Bu düşüncelerle Hz. Peygamberden Safa ile Merve arasında sa'y etmenin hükmü sorulunca Allah teâlâ; "Şüphesiz ki Safa ile Merve Allah'ın nişanlarındandır (alâmetlerindendir). Kim evi

(Kabe'yi) hac eder, ya da umre yaparsa onları tavaf etmesinde kendisine bir günah yokîur."[390] âyet-i kerimesini indirdi. Çünkü bu iki tepe arasında koşmak aslında, Hz. İbrahim'in karısı Hz. Hacer'le ilgili bir hatıradır. "Hz. İbrahim karısı ile oğlu İsmail'i Mekke'ye bırakıp gitmişti. Hz. İsmail'in annesi Hacer, su bulmak için çocuğunu Harem'in bulunduğu yere koyup tepeden tepeye koşmaya başladı. Bu sırada Allah'ın yardımı yetişmiş ve Zemzem kuyusunun yerinden su fışkırmıştı. İşte O'-nun hâtırası için bu iki tepe arasında koşmak haccın ibâdetleri arasına konulmuştur. Bu koşma Allah'ın yardımını aramanın ve bunaldıkları zaman Allah'ın yardımının insanlara yetişeceğinin bir simgesidir. Safa ile Merve arasında koşmak Malikî ve Şafiî mezheplerine göre farz, Hanefî mezhebine göre, vâcibdir. Çünkü "günah yok" ifâdesi mendup bildirir. Ancak bu koşmanın farz olduğunu bildiren hadisler de mevcud oldüğundan, Hanefîler

sa'yi vacib kabul etmişlerdir."[391]

Bazı Hükümler

1. Safâ ile Merve aracında sa'y etmek meşru-dur. Bunda ittifak vardır. Ancak sayın hükmünde ihtilâf edilmiştir. İmam Malik, Şafiî, Ebû Sevr ve Davûd-ı Zâhirî'ye göre sa'y hac ve umrenin rükünlerinden bir rükündür. Sa'y yapılmayan umre veya hac bâtıldır. Bu görüş aynı zamanda Hz. Âişe ile İmam Ahmed'den rivayet edilmiştir. Terk edilen sa'y için kurban da kesilmez. Bu konudaki delilleri ise konumuzu teşkil eden Ebû Dâvûd hadisiyle; "Ben Resûlullah (s.a.)'ı önünde kalabalık bir halk topluluğu bulunduğu halde Safâ ile Merve arasında sa'y ederken gördüm, öyle ki sa'y esnasındaki hızından dolayı diz kapaklarını bile gördüm. Kendisiyle birlikte eteklen de hareket ediyordu ve sa'y esnasında şunları söylüyordu: "Sa'y ediniz çünkü Allah teâlâ size sa'y etmeyi farz kılmıştır."[392] Ancak bu hadisin senedinde Abdullah b. Müemmel vardır. Bu râvi Ibn Hibbân'a göre güvenilir bir kimse ise de İbn Hibban'ın dışındaki mühaddislere göre zayıf bir râvidir. İbnu'l- Mühzir'e göre bu hadis Safiyye bint Şeybe'nin rivayet ettiği, "Ben Resûlullah (s.a.)'i: "Allah sa'y" sizin üzerinize farz kılmıştır, sa'y ediniz." derken işittim" anlamındaki hadis[393] tarafından takviye edilmiştir. Fakat bu hadisin senedinde de "Musa b. Ubeyde" isimli zayıf bir râvi vardır. İmam Mâlik ile İmam Şafiî'ye ve onların taraftarlarına göre

Resûl-i Ekrem sa'y yapmayı emretmiştir. Emir ise, farziyyet ifâde eder. Bu emrin farziyyetin dışında bir hüküm ifâde etmesine ihtimal verecek bir karine de yoktur. Çünkü Resûl-i Ekrem'in sa'y yapmadan edâ ettiği bir hac veya umre rivayet edilmiş değildir. Bu konuda esas olan Resul-i Ekremin uygulamasıdır. Nitekim Resul-i Ekrem Efendimiz şu sözleriyle bu meseleye işaret etmek istemiştir: "Hac ibâdetlerinizi (benden) almalısınız! Çünkü bilmiyorum. Belki bu haccımdan sonra bir daha haccedemem."[394]
Hanefî ulemâsına ve Süfyan es-Sevrî'ye göre ise hac ve umre için safâ ile Merve arasında sa'y etmek vâcibdir. Eğer terk edilecek olursa, yerine bir kurban kesmek yeterlidir. Çünkü Allah teâlâ Kur'an-ı Keriminde, "gerçekten Safâ ile Merve Allah'ın alâmetlerinden (birer alemet)dir. Kim Kâbe'i hacceder, ya da umre yaparsa bu ikisini de tavaf (sa'y) etmesinde bir sakınca yoktur"[395] buyurmuştur. Âyet-i kerimede Safâ ile Merve arasında sa'y etmenin farziyyetine delâlet eden bir ifâde yoktur. Sadece sa'y yapmanın günah olmadığı ve insanların burada sa'y yapıp yapmamakta muhayyer oldukları ifâdesi vardır. Nitekim İbn Mesûd'un Mushaf'ında bu âyet-i kerime; "Safa ile Merve arasında sa'y yapmamanızda bir sakınca yoktur" anlamında tesbit edilmiştir. Her ne kadar İbn Mesûd'un Mushafındaki bu ifade tevâtüren sabit olmuş bir Kur'ân sayılmasa da, kuvvet itibariyle ahad hadisten de aşağı değildir. Safa ile Merve arasında sa'y etmenin gerekli olduğunu ifâde eden hadis-i şerifler de aynı şekilde tevatür derecesine ulaşamadıklarından kesinlik değil zan ve dolayısıyla farziyyet değil, vücûb ifâde ederler. Bu konuda Tirmizî şunları söylüyor: "İlim adamları Beytullahı tavaf edip de safa ile Merve arasında sa'y etmeden dönen kişiler hakkında ihtilaf ettiler. Bazı ilim adamları şöyle diyorlar: "Safa ile Merve arasında sa'y etmeden ayrılan kişi Mekke'ye yakın iken hatırlarsa, dönüp Safa ile Merve arasında sa'y eder. Şayet ülkesine dönünceye kadar hatırlamazsa, caizdir ve üzerine kurban vâcib olur. Süfyan es-Sevrî'nin kavli budur. Kimi de diyor ki: "Safa ile Merve arasında sa'yi terkederek ülkesine dönerse imdi bu hac, kendisi için geçerli değildir. Şafiî bu görüştedir. "Safa ile Merve arasında sa'y farzdır ve hac ancak onunla caiz olur," demektedir."
İmam Ahmed'den gelen bir rivayete göre de sa'y sünnettir, terkinden dolayı kurban gerekmez. İbn Abbâs ile Enes'in ve İbnu'z-Zübeyr'in de bu görüşte olduğu rivayet olunmuştur. Sözü geçen bu üç sahâbiye göre konu ile ilgili âyet-i kerimedeki; "O ikisini tavaf etmenizde bir günah yoktur" ifâdesi,

sa'yin mubah olduğunu ifade eder. Nitekim konumuzu teşkil eden Ebû Dâvûd hadiside Hz. İbnu'z-Zübeyr'in bu görüşte olduğunu ifade ediyor. Ancak metinde geçen, "Ben küçük yaşta iken" ifâdesi İbnu'z-Zübeyr'in çocuk yaşta iken böyle düşündüğünü gösterdiğinden Hz. Âişe'nin bu konudaki açıklamasından sonra Hz. İbnuz-Zübeyr'in bu görüşünden döndüğü anlaşılıyor. Sa'yin farz olduğunu kabul eden cumhûr-ı ulemâya göre ise, konu ile ilgili âyetin sa'yin hükmü ile ilgisi yoktur. Bu âyet sadece o tarihte kafalarda bulunan "acaba sa'y yapmak günah mıdır?" şeklindeki istifhamı izâle için indirilmiştir. Ve İbn Mesûd'un mushafındaki konu ile ilgili âyet-i kerimedeki "enlâ yettavvefe" kelimesindeki "lâ" zâiddir. Çünkü meşhur ve mütevâtir olan kıraatlerde bu "lâ" yoktur. Öyleyse bu kıraata itibar etmek doğru değildir. Dolayısıyla "sa'y yapmak" haccın ve umrenin rükünlerinden bir rükündür.[396]

1902. ...Abdullah b. Ebî Evfâ'dan rivayet olunduğuna göre, Resûlullah (s.a.) umre yapıp Beyt'i tavaf etmiş ve beraberinde kendisini (kâfir) halktan koruyan kimse(ler) olduğu halde Makam-(ı îbrahim)in arkasında iki rekat (namaz) kılmıştır. Abdullah (r.a.)'e;
Resûlullah (s. a.) Kabe'ye (de) girdi mi? diye sorulmuş. (O da);
Hayır diye cevap vermiştir.[397]

Açıklama

Resûlullah'ın bu umresinden maksat Mekke'nin Fethinden önce ifa ettiği umre-i kazadır. Resul-i Ekrem'in bu umre sırasında Kâbe'-i Muazzama'mn içine girmediği anlaşılıyor. Buharı'-nin rivayetinde de şu anlama gelen lafızlarla bu gerçeğe işaret ediliyor: "Resûlullah (s.a.) umre yaptı, Beyti tavaf etti ve Makâm-i İbrahim'in arkasında iki rekat namaz kıldı. Beraberinde kendisim halktan koruyan kimseler vardı. Bir adam İbn Ebî Evfâ'ya:
Resûlullah (s.a.) Kabe'ye girdi mi? diye sordu. İbn Ebi Evfâ; "Hayır" diye cevab verdi.
"Beraberinde kendisini halktan koruyan kimseler olduğu halde" cümlesindeki Resûlllah'ın korunduğu halktan maksat, Kureyş müşrikleridir. Müslümanlar, Küreyş müşriklerinin ok ve benzeri şeyler atarak Resul-i

Ekrem'e bir zarar vermeleri endişesiyle O'nun etrafını çevirip kendi vücutlarım siper etmek şeklinde bu tehlikeyi ortadan kaldırmışlardır.
Ulemânın beyânına göre Resûlullah (s.a.)'in sözü geçen umre esnasında Beyt-i Şerife girmemesine sebeb, içinde bulunan putlardır. Zaten müşrikler, bunları değiştirmek için O'nun Kabe'ye girmesine müsaade etmezlerdi. Mekke fethedilince Resûlullah bu putların kaldırılmasını emretti. Ondan sonra da Kabe'ye girdi. Binaenaleyh Resûlullah'ın Kabe'ye girdiğini ifâde eden hadisler[398] Resûlullah'ın fetihten sonra Mekke'ye girmesiyle ilgilidir.[399]

Bazı Hükümler

1. Umre yapmak için Beyt-i tavaf etmek gerekir. Bir tavaf, Beyt etrafında yedi defa tur atmakla gerçekleşir. Her tur Haçer-i Esved'den başlar, yine Hacer-i Esvedde sona erer. Tavaf umre'nin bir rüknü olduğundan tavaf kurbanla telâfi edilemediği gibi başka şeylerle de telâfi edilemez. İmam Mâlik ile İmam Şafiî, İmam Ahmed ve cumhur-ı ulemâ bu görüştedirler. Hanefi ulemâsına göre ise, tavafın rüknü dört turdur. Geri kalan üç tur ise, vâcibdir. Vacib olan turlar terk edildiği zaman yerine bir kurban kesmek yeterlidir.
2. Umre tavafını tamamladıktan sonra makam-ı İbrahim'in arkasında iki rekat tavaf namazı kılmak meşrudur. Bu tavafın hükmüyle ilgili görüşler 1893 numaralı hadis-i şerifin şerhinde geçtiğinden burada tekrara lüzum görmüyoruz.
3. Düşmanların su-i kastlarına ve tuzaklarına karşı son derece tedbirli ve uyanık olmak gerekir.[400]

1903. ...İsmail b. Ebî Hâlid'in (bir Önceki hadisi kast ederek) "Ben (şu hadisi) Abdullah b. Ebi Evfâ(dan) işittim" dediği (ve bir önceki hadise) "sonra Safa ile Merve'ye gelip bunların arasında yedi defa sa'y etti. Sonra başını tıraş etti" (sözlerini) ilâve ettiği şerîk'-ten (naklen) rivayet olunmuştur.[401]

Açıklama

Bu hadisle ilgili açıklama bir önceki hadisin şerhinde geçmişti. Ancak şerîk'in bu rivayetinde bir önceki hadisten fazla olarak, "Resûlullah (s.a.)'in kaza umresinde iki rekatlık tavaf namazından sonra Safa ile Merve arasında yedi defa sa'yedip sonra başını tıraş etti" ifâdesi vardır.[402]

Bazı Hükümler

1. Umre esnasında Sâfâ ile Merve arasında yedi defa sa y yapmak gerekir. Sayın hükmü, imam Mâlik, Şafiî ve Ahmed'e göre farzdır. Hanefî ulemasına göre vâcibdir.Terk edildiği zaman yerine kurban kesilerek telâfi edilmesi gerekir.
2. Umre yapan bir kimsenin umresini tamamladıktan sonra traş olması gerekir. Bu traş Şafiî ulemasına göre umrenin rüknü (farzı), diğer mezheb ulemâsına göre ise, vâcibdir ve saçları kısaltmak traş etmek gibidir.[403]

1904. ...Kesîr b. Cümhân'dan rivayet olunduğuna göre, bir adam Abdullah b. Ömer'e Safa ile Merve arasında iken:
Ey Ebû Abdurrahman! Ben halk koşarken seni yürür görüyorum, demiş. (O da):
Eğer yürüyorsam muhakkak ki Resülullah'ı yürürken görmüşümdür. Eğer koşuyorsam, muhakak ki Resûlullah (s.a)'i koşarken görmüşümdür ve ben yaşlı bir ihtiyarım, cevabım vermiştir.[404]

Açıklama

îbn Ömer'e soru sorduğundan bahsedilen kimse, Kesîr b. Cümhân'dır. Her ne kadar burada bu soruyu soran kimsenin Kesîr b. Cümhân olduğu açıklanmıyorsa da, Tirmizî'nin rivayetinde bu şahsın Kesîr b. Cümhân olduğu açıkça ifâde edilmektedir. Bu hadisin diğer rivayetlerinde ise, Hz. İbn Ömer'e yöneltilen bu sorudan söz edilmiyor.

"Halkın koşması" Safa ile Merve arasında bulunan iki yeşil direk arasında olur. Ebû Davud'un bir nüshasında metinde geçen "eğer yürüyorsam, muhakkak ki Resülullah'ı yürüyorken görmüşümdür," anlamındaki ibarede "eğer burada yürüyorsam (bunda) benim için bir vebali yoktur." şeklinde bir ilâve de bulunmaktadır.

Anlaşılıyor ki Hz. İbn Ömer Safa ile Merve arasında sa'y ederken orada sa'y etmekte olan diğer insanlara aykırı hareket ettiği için bu soruyla karşılaşmıştır. Bu soruya verdiği cevapta, "Ve ben yaşlı bir ihtiyarını" demekle, "şayet benim bu yürüdüğüm yerlerde, Resûlullah koşmuş olsa bile, ben yaşlı bir adam olduğum için mazurum. Çünkü yaşlılık herveleyi terketmek için bir mazeret sayılır," demek istemiştir.
Safa ile Merve arasında sa'y yapılan yer 420 m. uzunluğunda ve 12 m. eninde bir caddedir. Safa tepesinin eteğinden itibaren hervelenin başlangıç noktasını teşkil eden birinci yeşil direğe kadar olan mesafe 80 m.'dir. İki yeşil direk arasındaki uzunluk ise, 70 m.'dir. İkinci yeşil direkten Merve eteğine kadar olan mesafe de 270 m.'dir.
Tirmizî her ne kadar konumuzu teşkil eden hadis için "haseri-şahih" hükmünü vermişse de ulemânın büyük çoğunluğuna göre bu hadisin senedinde çeşitli yönleriyle cerh edilen Atâ b. es-Sâib vardır. Bu durum hadisin sıhhatine engeldir.[405]

Bazı Hükümler

1. Safa ile Merve arasındaki iki yeşil direk arasında hervele yapmak (koşmak) caiz olduğu gibi âdi adımla yürümek de caizdir.
2. Sözü geçen iki yeşil direk arasında koşmak gücü yeten kimseler için sünnettir. Yaşlı ve âciz kişiler için sünnet değildir. Safa ile Merve arasında sa'y yaparken iki yeşil direk arasında koşmak sünnet olduğu gibi, bu iki direğin belirlediği alanın dışında âdi adımlarla yürümek de ulemânın ittifakıyla sünnettir. Çünkü Câbir b. Abdillah'dan rivayet olunduğuna göre, "Hz. Peygamber Safa tepesinden inerken ağır ağır yürür vadinin derin kısmına inince süratlenir, (hervele yapar) vadinin derin kısmından çıkınca yine ağır ağır yürürmüş."[406]

56. Peygamber'in (s.a.)'in Haccı

1905. ...Muhammed (b. Ali) dedi ki Câbir b. Abdülah'm yanına girmiştik. Girenlerin kimler olduğunu sordu. Sıra bana gelince:
Ben Muhammed b. Ali b. Hüseyin'im, dedim. Bunun üzerine eliyle başıma uzanarak üst düğmemi çıkardı, sonra alt düğmemi de çıkardı, sonra

avucunu memelerimin arasına koydu. Ben o zaman küçük bir çocuktum. (Bana):
Merhaba hoş geldin, kardeşim oğlu! (Bana) istediğini sor, dedi. Ben de sordum. Kendisi âmâ idi. Namaz vakti gelince dokuma bir elbiseye sarınarak (namaza) kalktı. Dokuma küçük olduğu için omuzlarına koydukça iki ucu geriye dönüyordu. Bize namazı kıldırdı. Cübbesi de yanıbaşında askıda duruyordu, (kendisine):
Bana Resûlullah (s.a.)'in haccını anlat, dedim. Eliyle dokuz işareti yaptı, sonra:
Gerçekten Resûlullah (s.a.) haccetmeden dokuz sene durdu, sonra onuncu (yıl) da kendisinin haccedeceğini halka ilan etti. Bunun üzerine Medine'ye birçok insan geldi. Bunların hepsi Resûlullah (s.a.)'e uymanın çaresini arıyor ve onun yaptığı gibi amel etmek istiyorlardı. Derken Resûlullah sallallahü aleyhi ve sellem (yola) çıktı. Onunla birlikte biz de çıktık. Zülhuleyfe'ye varınca, Esma bint Umeys, Muhammed b. Ebî Bekr'i doğurdu da "ben ne yapacağım?" diye Resûlullah (s.a.)'a haber gönderdi. Peygamber (s.a.)'de O'na:
"Yıkan, hayız bezi ile (bağlı) bir kuşak kuşan ve (hacca) niyet et" cevabını verdi. Müteakiben Resûlullah sallallahü aleyhi ve sellem (oradaki) mescidde namaz kıldı. Sonra Kasvâ'ya bindi. Devesi kendisini "Beydâ" düzüne çıkardığı vakit, onun önünde gözüm görebildiği kadar binekli ve yaya(lar) gördüm. Bir o kadar sağında, bir o kadar solunda bir o kadar da arkasında vardı. Resûlulallah (s.a.) aramızda bulunuyordu. Kur'ân O'na iniyor, te'vilini de o biliyordu. O ne yaparsa biz de onu yapıyorduk. Derken tevhid'i ifade eden kelimelerle telbiye getirdi:
"Tekrar tekrar icabet sana yâ Rabbi! Tekrar icabet sana, tekrar icabet sana; senin ortağın yoktur, tekrar icabet sana, gerçekten haınd de, nimet de sana mülk de sana mahsustur. Senin ortağın yoktur." Halkda hâlen getirmekte oldukları telbiyeye devam ettiler. Resûlullah (s.a.) bundan dolayı kendilerine bir şey demedi. O da kendi telbiyesine devam etti. (O sıralarda) biz ancak hacca niyet ediyor umreyi bilmiyorduk. Onunla birlikte Kabe'ye varınca, rüknü istilâm etti ve üç tur hızlı dört de (âdi) yürüyüşle tavaf yaptı. Sonra İbrahim (aleyhisselâm)'ın makamına gelip:
"İbrahim'in makamında namazgah ittihaz edin"[407] âyetini okudu. Makamı kendisiyle Beyt-i Şerif arasına aldı.

(Bu hadisin râvilerinin arasında) îbn Nüfeyl (Abdullah b. Muhammed en-Nüfeylî) ile Osman'ın rivâyet(ler)ine göre (Cafer b. Muhammed) dedi ki: "Babam (Muhammed b. Ali Şöyle) derdi: (Câbir'in) bunu (yani tavaf namazında okunan sûreleri) ancak Resûlullah'tan duyduğu için zikrettiğini zannediyorum." (Diğer râvi) Süleyman da (Muhammed b. Ali'den naklettiği rivayetinde); "Ben Câ-bir'in sadece "Resûlullah (s.a.)'in (tavafdan sonra kıldığı) iki rekatlık namazda İhlâs ve Kâfirûn (surelerini) okurdu" dediğini biliyorum," dedi.
Sonra yine Beyt'e dönerek rüknü istilâm etti. Sonra (Safa) kapı(sın)dan çıktı Safâ'ya yaklaşınca "Gerçekten Safa ile Merve Allah'ın alâmederindendir." [408] âyet-i kerimesini okudu ve Allah'ı tevhîd eyledi ve;
"AHalı'dan başka hiçbir ilâh yoktur. O, bir ve tekdir. Onun şeriki yoktur, mülk onundur, ham de O'na mahsustur. Hayat veren de öldüren de odur. O herşeye gücü yetendir. Allah'dan başka ilâh yoktur. O, bir ve tekdir. Vadini yerine getirdi, kulunu muzaffer kıldı. Yalnız başına bütün hizipleri bozguna uğrattı/* dedi. Bu arada dua okudu ve söylediklerinin aynısını üç defa tekrarladı. Sonra Merve'ye indi, vadinin ortasına varınca, remel yaptı. Vadiden çıkınca normal yürüyüşüne devam etti. Nihayet Merve'ye geldi. Merve'-de de Safâ'da yaptığı hareketi tekrarladı. Merve üzerinde son tavafını yaparken:
"Arkamda bıraktığım iş tekrar karşıma çıksaydı, kurbanlığı getirmez, bu haccı umre yapardım (Binaenaleyh) sizden hanginizin yanında kurbanlık yoksa, hemen, ihramdan çıksın ve hacemi umreye çevirsin," buyurdu. Peygamber (s.a.) ile yanında kurbanlık olanların dışında herkes ihramdan çıktı ve saçlarını kısalttı. Bunun üzerine Süraka b. Çu'şum ayağa kalkıp:
Ya Rasûlullah! bu iş bizim bu senemize mi mahsus yoksa ilelebed devam edecek mi? diye sordu. Rasûlullah (s.a.)'de parmaklarını biribirine kenetledi ve iki defa:
"Umre hacca dâhil olmuştur" dedi. (Ve devamla); "hayır ebedi olarak devam edecektir, hayır ebedî olarak devam edecektir" buyurdu.
Ali Yemen'den Rasûlullah (s.a.)'in develerini getirdi. Fâtıma (r.anhâ)'yı ihramdan çıkanlar arasında buldu. Fâtıma boyalı elbiseler giymiş ve sürme çekinmişti. Hz. Ali bunu beğenmedi ve; Bunu sana kim emretti? diye sordu. Hz. Fâtıma da, "babam (s.a.)" cevabım verdi. Hz. Ali Irak'ta iken şöyle derdi:

Bunun üzerine ben Fâtıma'yı bu yaptığından dolayı azarlamak ve Resûlullah (s.a.) adına söylediklerini sormak için Resûlullah (s.a.)'a gittim ve Fâtıma'nın yaptıklarını beğenmediğimi haber verdim de; "Doğru söylemiş, doğru söylemiş, sen hacca niyyellenirken ne dedin" buyurdu. Ben de:

Ya Rabbi! Resulün neye niyyetlendiyse ben de ona niyyetlendim dedim. "Benim yanımda kurbanlık var, sen ihramdan çıkma" buyurdu.

Hz. Ali'nin Yemen'den getirdiği kurbanlıklar ile Peygamber (s.a.)'in Medine'den getirdiği kurbanlıklar yüz adettiler. Derken Peygamber (s.a.) ile yanlarında kurbanlık bulunanların dışında herkes ihramdan çıktı. Terviye günü gelince Mina'ya doğru yola çıktılar ve hacca niyyellendiler. Resûlullah sallallahü aleyhi ve sellem (hayvana) binmişti. Minâ'da öğle, ikindi, akşam, yatsı ve sabah namazlarını kıldı. Sonra güneş doğuncaya kadar biraz bekledi ve kendisine bîr çadır kurulmasını istedi. Bunun üzerine Nemire'de (bir çadır) kuruldu. Müteakiben Rasûlullah (s.a.) yola çıktı. Kureyş câhiliyye döneminde kendilerinin yaptığı gibi O'nun da Müzdelife'de bulunan Meş'ar-i Haram'da duracağından şüphe etmiyorlardı. Oysa Rasûlullah (s.a.) o yeri geçerek Arafat'a vardı ve Nemire denilen yerde kendisine ait çadırın kurulduğunu görerek oraya indi. Güneş (batıya) kayınca Kasvâ'nın hazırlanmasını emir buyurdu ve hayvana semer vuruldu. Az sonra (hayvana) binip (Urane denilen) vadinin ortasına geldi ve halka hitaben (şöyle) dedi:

"Şüphesiz ki sizin kanlarınız ve mallarınız şu beldenizde, şu ayınızda, şu gününüzde haram olduğu gibi biribirinize haramdır. Dikkat edin! Câhiliyyel işleriyle ilgili herşey ayaklarımın altına konmuştur. Câhiliyye devrinin kan davaları yürürlükten kalkmıştır. Bize ait kan davalarında yürürlükten kaldırdığım ilk kan (davası)...

(Son cümlenin baş tarafını bütün râviler aynı şekilde rivayet ettikleri halde cümlenin sonunu) Osman; "(kaldırdığım ilk kan davası) İbn Rabia'nın kanıdır" diye Süleyman da; "-Rabia b. el-Hâris b. Abdi'l-Muttalib'in kanıdır." diye rivayet etmiştir. (İyas b. Rabia) beni Sa'd kabilesinde süt anadaydı. O'nu Hüzeyl kabilesi öldürdü.

"Câhiliyyet döneminin ribâsi da yürürlükten kaldırılmıştır. İlk yürürlükten kaldırdığım riba bizim -(yani) Abbas b. Abdullmuttalib'in- ribâsıdir. Bu ribâmn hepsi kesinlikle yürürlükten kaldırılmıştır. Kadınlar hakkında Allah'dan korkun. Çünkü siz onları Allah'ın emânetiyle (Allah'a verdiğiniz

söz karşılığında) aldınız ve onları Allah'ın kelimesi ile kendinize helâl kıldınız. Evlerinize sevmediğiniz bir kimseyi ayak bastırmamaları sizin onlar üzerindeki hakkınızdır. Bunu yaparlarsa onları zarar vermemek şartıyla dövün. Onların sizin üzerinizdeki hakkı da yiyeceklerim ve giyeceklerini uygun bir şekilde vermenizdir. Size öyle bir şey bıraktım ki O'na sımsıkı sarılırsanız bir daha asla sapmazsınız: Allah'ın kitabı. Benim hakkımda size sorulacak, acaba ne diyeceksiniz? (Ashab-ı kiram):
Risâletini tebliğ, vazifeni edâ ettiğine ve nasihatta bulunduğuna şahitlik ederiz, dedikten sonra şehâdet parmağını semaya kaldırıp onunla insanlara işaret ederek üç defa, "-Şahid ol ya Rabb! Şâhid ol ya Rab! Şahid ol ya Rab!" buyurdular. (Hutbe bittikten) sonra Hz. Bilâl ezan okudu. Sonra kamet getirdi. Bunun üzerine (Hz. Peygamber) öğleyi kıldırdı, sonra (Hz. Bilâl tekrar) kamet getirdi, (Hz. Peygamber de) hemen arkasından ikindiyi kıldırdı. İkisi arasında başka bir namaz kılmadı. Sonra Kasvâ'ya binip vakfe yerine geldi. Devesi Kasvâ'nın göğsünü kayalara çevirdi. Yayaların toplandığı yeri önüne aldı ve kıbleye döndü. Artık güneş neredeyse batacak hâle gelinceye kadar vakfe hâlinde kaldı. Güneşin sarılığı biraz gitmişti. Nihayet bütün cirmi de kayboldu. (Resûlullah sallallahü aleyhi ve sellem) Üsâme'yi arkasına aldı ve yola revân oldu. Kasvâ'mn yularını o kadar kısmıştı ki neredeyse başı semerinin altındaki deriye çarpıyordu. Sağ eliyle de:
"Ey cemaat! Sükûneti muhafaza edin, sükûneti" diye işaret buyuruyordu. Kum tepeciklerinden birine geldikçe hayvanının dizginini düze çıkıncaya kadar biraz gevşetiyordu. Nihayet Müzdelife'ye vardı. Akşamla yatsıyı bir ezan ve iki kametle birleştirip kıldı.
(Râvi) Osman dedi ki: Aralarında hiç bir sünnet kılmadı.
Sonra Resûlullah (s.a.) fecr doğuncaya kadar uzandı. Sabah aydınlanınca sabah namazını kıldı.
(Râvi) Süleyman, "(sabah namazını) bir ezan ve bir ikâmetle kıldı" diye rivayet etti. (Bundan sonraki cümleyi rivayet ederken bütün râviler) birleştiler: Sonra Kasvâ'ya binerek Meş'ar-i Haram'a geldi sonra Meş'ar-i Haram'ın üzerine çıktı.
(Burada) Osman'la Süleyman (şöyle) dedi(ler): Hemen kıbleye dönerek Allah'a hamd etti. Tekbir getirdi ve tehlilde bulundu. (Bu cümleye) Osman; "ve tevhidde bulundu" (cümlesini de) ilâve etti.

Ve ortalık iyice ağarıncaya kadar vakfeye devam etti. Sonra Resûlullah (s.a.) güneş doğmadan yola koyuldu. Arkasına da Fadl b. Abbas'ı aldı. (Fadl) güzel saçlı, beyaz tenli ve yakışıklı bir adamdı. Resûlullah (s.a.) yola çıkınca (yanından) koşarak bir takım kadınlar geçtiler Fadl, onlara bakmaya başladı. Bunun üzerine Resûlullah elini Fadl'ın yüzüne koydu. Fadl da yüzünü öbür tarafa çevirip bakmağa başla)dı. Bu sefer Resûlullah (s.a.) da elini öbür tarafa çevirdi. Nihayet Muhassir (denilen yer)e vardı ve (hayvanı) biraz sürdü, sonra seni büyük cemreye çıkaracak olan yola düştü. Nihayet ağacın yanındaki cemreye vardı. Oraya yedi ufak taşı attı. Her birini atarken tekbir getiriyordu. Bunlar küçük çakıl taşları gibiydi ve onları vadinin içinden attı. Sonra kesim yerine giderek kendi eliyle altmışüç deve boğazladı. Sonra Ali (r.a.)'ya emretti kalanı da o kesti. (Râvi bu son cümlenin tefsirinde) diyor ki: (Yüz deveden) geriye kalanı (Hz. Ali kesti,) (ve Resûl-i Ekrem sallallahü aleyhi ve sellem O'nu) kurban(lar)ına ortak etti. (Kesim bittikten) sonra her deveden bir parça (et getirilmesini) emr etti, (bunlar) bir tencereye konarak pişirildi. İkisi de develerin etinden yiyip suyundan içtiler. (Râvi) Süleyman dedi ki. Sonra (Hz. Peygamber devesine) binip oradan hızla Beyt-i Şerife doğru yola çıktı. (Tavaftan sonra) öğleyi Mekke'de kıldı. Arkasından Zemzem sâkîliği yapan Beni Abdilmuttalib'e gitti ve onlara:
"Ey Abdulmuttalib oğulları! (Suyu) çıkarınız. Sıyu çıkarmanız hususunda başkalarının size galebe çalacağından endişe etme-sem, ben de sizinle beraber çıkarırdım" buyurdu. Onlar da kendilerine bir kova su takdim ettiler (sallallahü aleyhi ve sellem de) bu sudan içti.[409]

Açıklama

Hz. Câbir'in Muhammed b. Ali'ye hususî bir muamele yaparak onun düğmelerini çözmesi ona iltifat içindir. Çünkü Muhammed b. Ali küçüktü, aynı muameleyi büyüklere yaparak onların düğmeleriyle ilgilenmek doğru değildir.
Resûlullah (s.a.)'ın Hz. Esmâ'ya "Kuşak kuşan" buyurmasından maksat, beline kuşak gibi birşey dolayarak kan gelen yerin üzerine genişçe bir bez koyduktan sonra bezin iki ucunu önce, arkadan o kuşağa bağlamaktır. Buna hususi tabiriyle "istisfâr" derler.

Kasvâ: Peygamber (s.a.)'indevesidir. Esas itibariyle bu kelime kulağı kesilmiş mânâsına gelir. Hadisin diğer rivayetlerinde bunun yerine "Harmâ", bazı rivayetlerde "Ced'â", bu rivayette de "Adbâ" denilmiştir. "Harmâ" kulağı yenilmiş, "adbâ" kulağın dörtte birinden fazlası kesilmiş, Muhadrame: Kulakları kesilmiş mânâlarına gelir.
Tabiîn'den,, Muhammed b. İbrahim et-teymî ile diğer bazılarına göre Adbâ, Kasvâ ve Cedâ Peygamber (s.a.) Efendimizin devesinin ismidir. Fakat bazı rivayetlerden anlaşıldığına göre, Kasvâ ile Adbâ ayrı ayrı iki devenin ismidirler.
Rüknü istilâmdan maksat, Hacer-i Esved'i tekbîr ve tehlîl ile öpmek, yahut buna imkân yoksa, eliyle veya sopa gibi bir şeyle dokunarak, dokunduğu şeyi Öpmektir. İstilâm kelimesi selâmdan alınmadır..Binaenaleyh lügat itibariyle istilâm, Hacer-i Esved'i selamlamak mânâsına gelir.
Remel: Sık sık adım atmak suretiyle hızlı yürümektir.
Safa ile Merve; Kabe civarında buluiian iki küçük dağdır. "Sa'y" denilen hac ibâdeti bunların arasında yapılır. Safâ'dan başlayarak Merve'-ye gitmek bir, gelmek de bir sayılmak şartıyla bu iki dağın arasında yedi defa gidip gelmeye "sa'y" derler.
Nemire: Arafat civarında bir yerdir. Arafat'tan sayılmaz.
Meş'ar-î Haram: Müzdeiife denilen yerde bulunan bir dağdır. Ulemâdan bazılarına göre Müzdelife'nin her yeri Meş'ar-i Haram'dır. Câhiliyyet devrinde Araplar hac esnasında Müzdelife'ye iner orada vakfe yaparlarmış.
Vakfe: İbâdet yapmak için belirli bir zaman Arafat'ta durmaktır.
Resûlullah (s.a.)'ın yanında bulunan Kureyş kabilesi mensupları eski âdetleri mucibince Meş'ar-i Haram'da mutlaka vakfe yapacağım zannet-mişlerse de, Peygamber (s.a.) orada durmayarak doğruca Arafat'a gitmiştir. Çünkü Allah Teâlâ hazretlerinden aldığı emir buydu. Câhiliyyet devrinde Kureyş'in Müzdelife'de vakfe yapmaları, Müzdelife'yi Harem-i Şeriften saydıkları içindi. Kureyşliler: "Biz Haremullah ahâlisiyiz, ondan dışarı çıkamayız" derlerdi.
Batn-ı Vadi: Urane vâdisidir. Bu yer Arafat'tan değildir. Ulemâ'dan onu yalnız İmam Malik, Arafat'tan saymıştır.
Metinde geçen "Allah'ın kelimesi” sözünden muradın, ne olduğu ihtilaflıdır. Bazıları: "bundan murad, Kelime-i tevhiddir." Bir takımlarına göre, bundan murat, "si/e helâl olan kadınları nikâh edin"[410] âyet-i kerimesi ile,

"içinizden bekârları kölelerinizden ve cariyelerinizden iyi olanları evlendirin"[411] âyet-i kerimesidir. Sahih olan da budur.
"Kayalar"dan murat: Cebelü'r-Rahme denilen bir dağdır. Vakfeyi burada yapmak müstehabtır.
Müzdelife: Arafat'dan dönen hacıların geceleyip vakfe yaptıkları yerdir.
Muhassir: Vaktiyle Fil Ordusunun darmadağın edildiği vadidir.
Büyük Cemre: Taş atılan üç yerden birinin ismidir. Vaktiyle burada bir ağaç varmış. ,
Kadı Iyaz diyor ki: "Müslim'ini bazı râvileri "İbn Râbia'mn kan davası" yerine "Rabi'a'mn kan davası" demişlerdir. Her ne kadar Ebû Davud'un bir rivayeti de bu şekildeyse de bunun vehim olduğu söylenir. Doğrusu "İbn Rabi" adır. Çünkü Rabîa Peygamber (s.a.)'den sonra Hz. Ömer' devrine kadar yaşamıştır."
İbn Rabîa çocukken evlerin arasında emekleyip gezdiği bir sırada başına bir taş isabet ederek ölmüştür. Bu taş Benî Sa'd ile Benî Leys kabileleri birbirleriyle harb ederken çocuğa isabet etmiştir.
Ribâ: Alış-verişteki karşılıksız ziyâdedir. Bugün faiz dediğimiz şeydir. Resûlullah (s.a.)'in "hoşlanmadığınız bir kimseyi evlerinize ayak bastırmamaları kadınlar üzerinde sizin hakkınızdır" ifâdesi hakkında Mâzirî şunları söylemiştir: "Bazılarına göre bundan murad, kadınların erkeklerle baş-başa kalmamalarıdır. Zinâlarrmaksûd değildir. Çünkü zina için hadd-i şer'î icab eder ve erkek hoşlansın hoşlanmasın, karısının bir adamla zina etmesi zaten haramdır."
Kadı İyaz'ın beyânına göre, İslâmiyetten önce araplarm âdeti erkeklerle kadınların beraberce oturup sohbette bulunmalanymiş. Bu onlarca ayıp sayılmadığı gibi hiçbir şüpheye de sebeb olmazmış. Tesettür âyeti nazil olunca kendilerine bu tür sohbetler yasaklanmış. Hâsılı bu cümlenin şâyân-ı tercih lolanl mânâsı: Kadınların evlerine kocaları yokken erkek-kabul etmemeleridir. Bu hususta eve giren kimsenin yabancı bir erkek olmasıyla kadının veya kocasının yakın akrabasından olması arasında hiçbir fark yoktur. Biz de bu hususu göz önünde bulundurarak "döşek" anlamına gelen "firaş" kelimesini "ev" diye tercüme ettik. Kadı Iyaz diyor ki, "Ulemâ bu husustaki fıkıh meseleleri hakkında pek çok sözler söylemiştir.
Ebû Bekr İbnu'l-Münzir, bu hususta büyük bir kitap te'lif etmiş ve 150 küsur, mesele tehrîc etmiştir.[412]

Bazı Hükümler

1. Gelen misafir veya ziyaretçiye kim olduğunu sorarak ikramda bulunmak ve layık olduğu yere oturtmak müstehabdır. Bu hususta Hz. Âişe'den hadis rivayet edilmiştir.
2. Resûlullah (s.a.)'ın Ehl-i Beyti'ne hürmet ve ikramda bulunmak gerekir.
3. Âma bir kimse gözü görenlere imam olabilir. Bu hususta bütün ulemâ müttefiktir. Yalnız efdaliyyet hakkında ihtilâf edilmiştir.
4. Ev sahibi imam olm&ya daha lâyıktır.
5. Fazlasına imkân varken bir elbise içinde namaz kılmak caizdir.
6. Mühim işler karşısında hazırlıkta bulunmak için imamın ilânda bulunması müstehabtır.
7. Kadı Iyaz'a göre bu hadis Peygamber (s.a.) ile birlikte yola çıkanların hacca niyet ettiklerine delildir. Çünkü Resûlullah (s.a.) hacca niyet etmişti. Ashâb-ı kirâm'ı ona muhalefette bulunmazlardı. Onun için Câbir (r.a.): "Resûlullah ne yaparsa, biz de onu yapardık" demiştir. Yukarıdaki rivayetlerde görüldüğü gibi Resûlullah (s.a.)'in ihramdan çıkmadığına bakarak umreden çıkmamaları da bunu gösterir.
8. Nifaslı kadınların ihrama girmek için yıkanmaları müstehabtır.
9. Nifaslı bir kadın ihrama girebilir. Bu meselede ulemâ ittifak etmişlerdir.
10. İhrama girmek için iki rekat namaz kılmak müstehabtır.
11. Hacca giderken yürümek ve hayvana binmek caizdir. Ulemâ bu meselede ittifak etmişlerdir. Çünkü cevazına Kitab, Sünnet ve icma-i ümmet delâlet etmektedir. Yalnız yürümek mi, yoksa binekle gitmek mi efdal olduğu ihtilaflıdır. Cumhûr-ı ulemâya göre Peygamber (s.a.)'e uymuş olmak için vasıtaya binerek gitmek efdaldir. Bir de vasıtayla gitmek vücûdu yıpratmayacağı için hacc vazifelerinin kolaylıkla ifâsına yardım eder.
Dâvud-ı Zahiriye göre yürüyerek gitmek evlâdır.
12. Telbiyyeye Resûlullah (s.a.)'in sözlerinden fazla kelimeler katmak caizdir. Nitekim Hz. Ömer, oğlu Abdullah ve Enes (r.a.) hazerâtının fazla kelimelerle telbiye yaptıklarım geçen rivayetlerde görmüştük. Bununla beraber ekser-i ulemâya göre, Resûlullah (s.a.)'in telbiyesiyle iktifa etmek müstehabtır.
13. Hadis-i şerif Hacc-ı ifradı efdal görenlere delildir. Ulemânın bu bâbdaki kavillerini yukarıdaki rivayetlerde görmüştük.

14. Mekke'ye Arafat'a gitmeden girerek tavaf-ı kudum'u yapmak sünnettir.
Bunda da ittifak vardır.
15. Tavaf, yedi turdan ibarettir.
16. Tavafın ilk üç turunda remel yapmak yani sık adımlarla sür'atlice yürüyerek omuzlarını sallamak kalan dört turunda âdi yürüyüşle yürümek sünnettir.
Ulemâ remelin yalnız hac veya umrede bir defa müstehab olduğunu söylemişlerdir. Hac veya umreden gayrı zamanlarda yapılan tavaflarda bilittifak remel yoktur. .
17. Tavafda ıztıbâ sünnettir.
Iztıbâ: Üzerindeki örtüyü sağ omuzunun altından geçirerek sol omuzunun üzerine atmak bu suretle sağ omuzunu çıplak bırakmaktır.
18. Kabe'yi tavaftan sonra Makâm-ı ibrahim'e giderek iki rekat namaz kılmalıdır.
Ulemâ, bu namazın hükmü hususunda ihtilâf etmişlerdir. Hanefîlere göre vâcibtir. Şâfiîlerden bu hususta üç kavi rivayet olunmuştur: Bunların esah olanına göre tavaf namazı sünnettir. İkinci kavle göre vâcib, üçüncü kavle göre yapılan tavaf vacibse namaz da vacib, sünnet ise namaz da sünnettir. Bu namazı Makam-ı İbrahim'de kılmak sünnettir.
İmkân bulamayanlar Hıcr-ı İsmail'de, ona da imkân bulamayanlar mescidin neresinde olursa olsun kılarlar.
Bir kimse birkaç defa tavaf ederse her tavafın arkasından iki rekat namaz kılması müstehabtır. Evvelâ tavafları yapıp sonra her tavaf için iki rekat namaz kılmak caiz ise de evlânın hilâfınadır. Fakat mekruh değildir. Ashâb-ı kiramdan Misver b. Mahreme ve Âişe (r.anhâ) ile Tâvûs, Atâ, Saîd b. Cübeyr, İmam AHmed, İshak ve Hanefîlerden İmam Ebü Yûsuf'un kavli budur.
İbn Ömer (r.a.) Hasan el-Basrî, Zührî, İmam-ı A'zam, İmamı Muhammed, İmam Mâlik, Münzir ve Sevrî, bunun mekruh olduğunu söylemişlerdir. Kadı İyaz bu kavli Cumhur-ı fukahadan nakletmiştir.
19. Tavaf namazının iki rekatında Fatihadan sonra Kâfirûn ve İhlâs surelerini okumak sünettir.
20. Ulemâdan bazıları bu hadisle istidlal ederek: "Tavaf-ı kudûmu müteakiben iki rekat namaz kıldıktan sonra Hacer-i Esved'e dönerek onu

istilâmda bulunmak, daha sonra Safa kapısından çıkarak sa'y yapmak sünnettir" demiştir.

21. Sa'ye Safâ'dan başlamak icab eder. Cumhur-ı ulemânın kavli de budur. Çünkü Resûlullah (s.a.) "Allah'ın başladığından başlıyorum." bu-yururarak sa'ye Safâ'dan başlamıştır.

Nesâî'nin sahih bir isnadla rivayet ettiği bir hadiste: "Allah'ın başladığından başlayın!" buyurulmuş ve bu konudaki ayete işaret edilmiştir.

22. Safa ile Merve'nin üzerine çıkmak gerekir. Bu çıkışın hükmü ihtilaflıdır. Bazıları şart olduğunu söylemişse de ekser-i ulemâya göre, şart değil, sünnettir.

23. Safa ile Merve'nin üzerine çıkıpta Kabe'ye karşı dönerek Resûlullah (s.a.)'ın yaptığı gibi zikirde bulunmak sünnettir.

Meşhur olan kavle göre üç defa zikir ve duâ etmelidir.

24. Safa ile Merve arasındaki vadiden hızlıca geçmek geri kalan yerlerde âdı yürüyüşle gitmek müstehabtır. İmam Mâlik'den bir rivayete göre Safa ile Merve arasındaki vâdîden sür'atle yürümeden geçenlerin o sa'yi iade etmeleri vâcibtir.

25. Cumhur-ı ulemâya göre Safa ile Merve arasında yapılacak yedi turdan her biri, birinden diğerine varmakla olur. Dönüş ayrı turdur. Bu suretle sa'y Safâ'dan başlar Merve'de biter. Şâfiîlerden İbn Bint eş-Şâfiî ve Ebû Bekr-i Sayrâfî'ye göre Safâ'dan Merve'ye gidiş ve dönüş bir tur sayılır ve sa'y Safâ'dan başladığı gibi yine Safâ'da biter.

Bu hadis onların aleyhine delil olduğu gibi yüzyıllarca müslümanlann ameli dahi onların aleyhine delildir.

26. Terviye gününden önce Minâ'ya gitmemek sünnettir. Hatta İmam Mâlik'e göre gidilirse, kerahet işlenilmiş olur. Maamafih Selef-i Sâlihin-den bazıları bunda beis görmemişlerdir.

27. Minâ'ya ve sair yerlere giderken vasıtaya binmek efdaldir.

28. Minâ'da beş vakit namaz kılmak sünnettir.

29. Zilhicce'nin 9. gecesini Minâ'da geçirmek sünettir.

30. Güneş doğmadan Minâ'dan hareket etmemek, bütün ulemâya göre sünnettir.

31. Minâ'dan hareket ettikten sonra Nemira denilen yere inmek sünnettir. Arafat'a zevalden sonra varmalıdır.

32. İhramda bulunan bir kimsenin çadır ve ağaç gibi şeylerin gölgesinde oturması caizdir. Yalnız yolda giderken şemsiye gibi bir şey kullanarak

gölgelenmenin câzi olup olmadığında ihtilâf edilmiştir. Ekser-i ulemâya göre bu caizdir. İmam Malik ile İmam Ahmed'e göre ise, mekruhtur.
33. Hac esnasında çadır kurmak caizdir.
34. Arafe günü imamın hacılara hutbe okuması cumhur-ı ulemanın ittifakı ile sünnettir.
Bu hususta muhalefet edenler yalnız Mâlikîlerdir.
İmam Şafiî'ye göre hac esnasında dört yerde hutbe okumak mesnûn olmuştur. Bunlardan birincisi Zilhicce'nin yedinci günü Beyt-i Şerif de öğle namazını kıldıktan sonra okunur.
İkincisi: Arafat'da Batn-i Urane denilen yerde,
Üçüncüsü: Bayram gününde,
Dördüncüsü: Teşrik günlerinin ikincisindedir.
Hanelilere göre hacda üç yerde hutbe meşru olmuştur: Bunlardan birincisi Zilhicce'nin yedisinde, ikincisi Arafe günü Arafat'da, üçüncüsü de Zilhicce'nin onbirinci günü Minâ'da okunur.
35. Resûlullah (s.a.)'in, "Şüphesiz ki sizin kanlarınız ve mallarınız birbirinize şu gününüzün hürmeti ibi haramdır..." buyurması, bîr şeyi misalle anlatmanın ve kıyâsın caiz olduğuna delildir.
36. Câhiliyye zamanından kalma fiil ve âdetler bâtıldır.
37. Kadınların hakkına riâyet ve onlara iyi muamelede bulunmak lâzımdır. Onların hukukuna riâyet hususunda birçok hadisler vârid olmuştur.
38. Te'dib ve terbiye için bir kimse karısını dövebilir. Ancak bu hususta şeriatin verdiği izin sınırını aşmamak şarttır. Nevevî "döverken kadın ölürse, diyet ve kefaret, lâzımdır," diyor.
39. Vakfe günü ArafaPtfer öğle ile ikindiyi beraberce kılmak meşru^ dur. Bu hususta icma-i ümmet vardır. Yalnız sebebinde ihtilâf edilmiştir.
îmam-ı A'zam'ia bazı Şâfiîlerîn görüşü de budur.
Ekser-i Şâfiîlere göre sebeb, seferdir. Onlara göre Arafat'da mukim olanlarla iki konaktan az mesafeden gelenler, iki namazı bir vakitte kılamazlar.
40. Birleştirme, evvelâ öğleyi, sonra ikindiyi kılmak suretiyle yapılır.
41. Öğle ile ikindiyi öğle zamanında beraberce Ihıldıktan sonra hemen vakfe yerine gitmek âdabtandır.
42. Vakfeyi hayvan üzerinde mi yoksa yerde mi yapmanın efdâl olacağı ulemâ arasında ihtilaflıdır.

43. Vakfeyi Cebelürrahme. nâmı verilen-dağın eteklerindeki kayalar üzerinde yapmak müstehabtır.
44. Vakfe hâlinde Kabe'ye karşı dönmek müstehabtir.
45. Vakfeyi güneş kavuşuncaya kadar uzatmalıdır. Maamafih güneş kavuşmadan yola çıkmak da caizdir. Şâfiîlerden bu hususta iki kavil rivayet olunur:
Birincisi: Güneş kavuşmadan yola çıkan kimsenin bu kusurunu bir hayvan kesmek suretiyle tamamlaması müstehabtır.İkincisine göre, vâcibtir.
Cumhur-ı ulemâya göre vakfenin zamanı, Arafe günü güneşin zevalinden başlayarak bayram gününün fecrine kadar devam eder. Bu müddet zarfında az da olsa, bir müddet Arafat'da dalmakla vakfe edâ edilmiş olur. Vakfeyi yapmayanın haccı sahih değildir. İmam Mâlik'e göre yalnız gündüzün yapılan vakfe sahih değil, gecenin bir cüz'ünü de vakfeyle geçirmek icab eder. Fakat yalnız gece yapılan vakfe kâfidir.
46. Hayvan güçlü kuvvetli olmak şartıyla terkisine bir kimseyi almak "ti- " caizdir. Bu hususta bir çok hadisler vardır.
47. Arafat'tan çekilirken sükûnetle hareket etmek sünnettir.
48. Arafât'dan Müzdelife'ye gelenlerin akş'amla yatsı namazlarını yatsı zamanında birleştirerek kılmaları meşrudur. Hanefîlere göre iki namazı bir vakitte kılmak yalnız hac esnasında caizdir. Bunların birincisi Arafat' ta, ikincisi Müzdelife'dedir. Arafat'takine cem-i takdim, Müzdelife'dekine cem-i te'hir, denilir. Şâfiîlerle Evzâî, Eşheb, hadis ulemâsı ve Hanefîler-den Ebû Yûsuf'a göre akşamla yatsı namazını Arafat'ta yahut yolda akşam namazının vaktinde kılmak caiz olduğu gibi her iki namazı vakitlerinde kılmak dahi câzidir. Yalnız efdalin hilafına hareket edilmiş olur. Bu kavil'sahabe ve tabiînin bazılarından da rivayet olunmuştur. İmam Azam ile diğer Küfe ulemâsına göre bu namazları yatsıdan önce kılmak caiz olmadığı gibi Müzdelife'den başka bir yerde kılmak da sahih olmaz. İmam Mâlik'in kavli de budur. Ancak ona göre kendisi yahut hayvanı özürlü olanlar güneş kavuşmuş olmak şartıyla bu namazları Müzdelife'ye varmadan kılabilirler.
49. Cemi' suretiyle kılınan namazların peşipeşine edâ edilmesi meşru olmuştur. Bu hususta ulemâ ittifak etmişlerdir.
Yalnız namazların bu şekilde kılınması şart mıdır, değil midir meselesi ihtilaflıdır. Bazıları şart olduğunu iddia etmiş bazıları da müstehab olduğuna kail olmuştur.

50. Arafât'dan dönüşte bayram gecesini Müzdelife'de geçirmek bilit-tifâk hac ibâdetlerinden mâduttur. Yalnız bunun farz veya vâcib yahut sünnet olduğunda ihtilâf vardır.
51. Müzdelife'de sabah namazını erken kılmak sünnettir.
52. Müzdelife'de Kuzah denilen yerde vakfe yapmak, hac ibâdetlerindendir. Bu husus ittifakı ise de, oradan ne zaman yola çıkmak icâb ettiği meselesi ihtilaflıdır. İbn Mesûd, İbn Ömer (r.anhumâ), Ebû Hanife, Şafiî ve cumhur-ı ulemâya göre ortalık iyice aydınlanıncaya kadar vakfe hâlinde kalınır.
İmam Malik'e göre iyice aydınlamadan yola çıkmak caizdir.
53. Hadis-i şerîf ecnebi erkek ve kadınların biribirlerine bakmamasını teşvik etmektedir.
54. Münkerâttan birşey işlendiğini gören kimse, imkan nisbetinde onu izâleye çalışmalıdır.
55. Arafat'tan dönerken orta yolu tutmak sünnettir. Bu yol Arafat'a gidilen yoldan başkadır.
56. Müzdelife'den Minâ'ya gelince taşatmaya Cemre-i Akabe'den başlamak sünnettir.
57. Taş atmaya fasulye büyüklüğünde yedi taş atmak suretiyle yapılır.
58. Her taşı atarken tekbir getirmek ve taşlan birer birer atmak sünnettir.
59. Taşları atarken Minâ, Arafat ve Müzdelife'yi sağına, Mekke'yi soluna almak sünnettir. Bazıları taş atarken Kabe'ye karşı durulacağını söylemişler. Bayram günü yalnız Cemre-i Akabe'de taş atılır. Bu hususta bütün ulemâ müttefiktir.
60. Kadı İyaz, "Bu hadiste kurban kesilecek yerin Minâ'da muayyen bir yer olduğuna delil vardır. O yerin yahut Harem-î Şerifin neresinde kesilirse kesilsin caizdir" diyor.
61. Çok kurban kesmek müstehabtır. Resûlullah (s.a.)'in o sene hedy kurbanı olarak götürdüğü develerin sayısı yüzdü.
62. Hedy kurbanını bizzat kesmek müstehabtır. Maamâfih başkasına kestirmek de bilittifak caizdir. Yalnız kesenin müslüman olması şarttır.
Nevevî "Bize göre Kitabî olan bir kâfir de kesebilir. Yalnız sahibinin kurbanı teslim ederken yahut keserken niyet etmesi şarttır." diyor.
63. Kurbanı keserken acele davranmak müstehabtır. Kesilecek kurbanı çok bile olsa, onları teşrik günlerinden sonraya bırakmamalıdır. Resûlullah (s.a.) Efendimiz beraberinde Medine'den getirdiği altmışüç deveyi bizzat kendisi

boğazlamıştır. Geri kalan develeri Tirmizî'nin rivayetine göre Hz. Ali, Yemen'den getirmiş, Yüz adedi bunlarla tamam olmuştu.
64. Gerek hedy gerekse nafile kurbanından sahibinin yemesi müstehabtır. Ulemânın beyânına göre Resûlullah (s.a.)'in kendi namına kesilen her kurbandan yemesi sünnet, yüz deveden ayrı ayrı yemesi ise, külfetli bir iş olduğu için develerin etlerini bir çömlekte pişirterek çorbasından yemiş, bu suretle her kurbandan yemiş sayılmıştır.
65. Resûlulah (s.a.)'in kurban etini yedikten sonra Mekke4ye giderek yaptığı tavaf "tavaf-ı ifaza"dir. Buna'"tavaf-i ziyaret" ve "tavaf-ı yevm-i nahr"da derler.
Tavaf-i İfaza bi'1-İttifak haccın rükünler indendir.
Bayram günlerinden sonraya bırakılması, mekruhtur. Bundan maada iki nevi tavaf daha vardır. Bunlardan birine, "tavaf-ı kudüm" yahut "tavaf-ı tahiyye", diğerine de "tavaf-ı sader" yahut "tavaf-ı veda" denilir. Tavaf-ı kudüm: Uzaktan gelenler için sünnettir. Mekkelilere sünnet değildir.
Tavaf-ı veda: Hanefîlere göre vâcibdir. Bu uzaktan gelenler için meşru olmuştur.
66. Minâ'dan Mekke'ye ve Mekke'den Minâ'ya gidip gelirken vasıtaya binmek müstehabtır.
67. Zemzem şakiliğinde bulunmak ve Zemzem suyu içmek müstehabdır.
Zemzem: Kabe'ye otuz sekiz arşın kadar mesafede bulunan meşhur su kuyusudur. Bazıları suyunun çokluğundan dolayı bir takımları da hacıların kalabalığı sebebiyle ona bu ismin verildiğini söylemişlerdir. Başka sebepler gösterenler de vardır.[413]

1906. ...Muhamrned (b. Ali b. Huseyn el-Bâkır)dan rivayet olunduğuna göre Peygamber (s.a.) Arafat'ta öğle ile ikindiyi aralarında sünnet kılmaksızın, bir ezan ve iki kametle, kılmıştır. Akşam ile yatsıyı da (Müzdelife'de) aralarında sünnet kılmaksızın, birleştirerek bir ezan ve iki kametle kılmıştır.
Ebû Dâvûd dedi ki: Bu hadisi Hatim b. îsmaü de (muttasıl bir senetle) uzunca bir hadiste (Resûlullah'a) ulaştırdı. Bu hadisi Cafer, babası (Muhammed) ve Câbir senediyle (muttasıl olarak Resûl-i Ekrem'e) isnâd etmekte, Muhammed b. Ali el-Cu'fî de Hatim b. İsmail'e uymuştur. Ancak Muhammed b. AH el-Cu'fî (ondan farklı olarak) "Akşam namazıyla yatsıyı bir ezan ve bir kametle kıldırdı" demiştir.[414]

Açıklama

Bilindiği gibi hacı adayları Araf e gününde öğle ve ikindi namazlarını öğle vaktinde namazdan önce okunacak bir ezan ve bir kametle ikişer rekât olarak Nemire mescidinde kılarlar. Bir önceki hadis-i şerifin şerhinde de açıklandığı gibi Nemire Arafat civarında bir yerdir. Fakat Arafat'tan sayılmaz. Her ne kadar metinde "Arafat'ta kıldı" denmişse de aslında Nemire Arafat sınırları içinde değildir, fakat Arafat sınırına yakın olduğu için mecazen "Arafat'ta kıldı" tabiri, kullanılmıştır.
Aslında konumuzu teşkil eden bu hadis mürsel bir hadistir. Musannif Ebû Dâvûd hadisin sonuna ilâve ettiği talik ile bu hadisin Hatim b. İsmail tarafından muttasıl bir senedle Resûl-i Ekrem'e ulaştırılan bir önceki uzunca hadis içerisinde bulunduğunu ve dolayısıyla bu hadisin kesiksiz bir senetle resûl-i Ekreme ulaştığını ayrıca bu hadisin Muhammed b. Ali el-Cu'fî tarafından da yine kesiksiz bir senetle Resul-i Ekrem'e ulaştırıldığını, binaenaleyh bu hadisin aslında, merfu ve muttasıl bir hadis olduğunu ifâde etmek istemiştir. Yine Musannif bu talikte Muhammed b. Ali el-Cu'fî'nin rivayet ettiği bu hadisin metninde Hatim b. İsmail'in rivayet ettiği metinden farklı olarak, "ResûluUah (s.a.)'in Müzdelife'de birleştirilerek kıldığı akşam ve yatsı namazlarını bir ezan ve bir kametle kıldığı" ifâdesi vardır ki, bu ifâde, "Müzdelife'de akşam namazı ile yatsı namazı birleştirilerek bir ezan ve bir kametle kılınır" diyen İmam Ebû Hanife, Ebû Yûsuf ve Muhammed (r.a.)'in meşhur olan görüşünü te'yid etmektedir. Ayrıca ileride gelecek olan, "Ben İbn Ömer ile birlikte Arafât'dan Müzdelife'ye hareket ettim de Müzdelife'ye varıncaya kadar tekbir ve tehlîle aralıksız devam etti. (Orada) ezan okuyup kamet etti veya birisine emretti de o kimse ezan okuyup kamet getirdi. Hemen arkasından bize akşam namazını üç rekât olarak kıldırdı. Sonra bize dönüp "Namaz" dedi ve iki rekat olarak yatsıyı kıldırdı. Sonra da akşam yemeğini istedi. Kendisine bu konuda bazı sorular soruldu o da, "ben ResûluUah (s.a.)'le böyle kıldım, cevabını verdi" anlamındaki 1933 numaralı hadis-i şerifte bu görüşü te'yid etmektedir.
Muhammed b. Ali'nin rivayetinde geçen "bir ezan ve iki kametle kılmıştır" ifâdesi ise, "Müzdelife'de birleştirilerek kılınan akşam ve yatsı namazları için bir ezanla iki kamet gerektiğine" delâlet etmektedir. Hanefî imamlarından Züfer ile Mâliki ulemâsından Abdulmelik b. el-Mâcişûn, Ebû

Sevr eş-Şâfiî ve İmam Ahmed (r.a.) bu görüşte olduğu gibi yine Hanefî ulemâsından Tahâvî de bu görüşü tercih etmiştir.
İmam Mâlik ile İshak b. Rahûye, Ömer b. el-Hattab, Abdullah b. Mesûd'a göre ise, Müzdelife'de birleştirilerek kılınan akşam ve yatsı namazları için iki ezanla iki kamet gerekir. Bu görüş aynı zamanda İmam Şafiî ile İmam Ahmed'den de rivayet olunmuştur. Delilleri ise, Abdurrah-man b. Yezid'den rivayet olunan şu hadistir: "Abdullah b. Mesud hacca niyyet etmişti. Müzdelife'ye geldiğimiz zaman yatsı namazı için ezan vakti gelince yahut da .yaklaşınca birisine emretti de o adam ezan okuyup kamet etti. (Ezan ve kamet bittikten) sonra İbn Mesûd akşam namazını kıldı. Ondan sonra iki rekat daha kıldı. Sonra akşam yemeğini istedi. Yemeğini yedikten sonra bir adama ezan okumasını emretti. O adam ezanı okuyup kameti getirince İbn Mesûd iki rekat olarak yatsı namazını kıldı."[415] Ancak bu görüş, Peygamber (s.a.)'in uygulamasına aykırı bir sahâbî sözü olduğundan iki cihetten reddedilmiştir:
1. Birleştirilerek kılınması gereken akşam namazıyla yatsı namazlarının arasında yemek yemek ve nafile namaz kılmak Resul-i Ekrem'in bu mevzudaki tatbikatına aykırıdır.
2. "Her iki namaz için de ayrı'ayrı ezan okundu" sözü delil olma niteliğinden uzaktır.
İmam Şafiî'nin yeni mezhebine ve İmam Ahmed'den gelen bir rivayete göre her iki namaz için sadece bir kamet getirilir. Ezan okunmaz İmam Ahmed'in iki görüşünden sonuncusu budur.[416] Ancak bu görüş delilini teşkil eden hadisin kısaltılarak rivayet edildiği iddiasıyla reddedilmiştir.
İmam Sevrî'ye ve Ahmed b. Hanbel'den gelen diğer bir rivayete göre de Müzdelife'de akşam namazı ile yatsı namazı sadece akşam namazı için getirilen bir kametle birleştirilerek kılimr. Delilleri ise, "Resûlullah (s.a.) Müzdelife'de akşamla yatsıyı toptan kıldı. Akşam üç yatsıyı da iki rekat olarak bir kaametle edâ etti"[417] anlamındaki hadis-i şeriftir. Sünen-i Ebû Davud'un bazı nüshalarında musannif Ebû Davud'un, "Ahmed bana Hâ-tim'in bu uzun hadiste -yani bir önceki hadiste- yanıldığını söyledi." dediği kaydediliyorsa da, İmam Ahmed'in böyle bir sözü söylemesi, Ebû Dâ-vûd'un da onu nakletmesi son derece uzak bir ihtimaldir. Çünkü Hâtım'-in rivayet ettiği bu hadisi mütekadimînden ve müteahhirînden pek çok ilim adamı rivayet etmiş ve hiçbirisi de Hatim b. İsmail'i yanılmakla itham etmemiştir. Şayet Hâtim'in bu rivayetinde yanıldığı kabul edilse bile, bu

hatâ hadisin tümüyle ilgili değil, sadece, "Hz. Ali Kûfe'de iken şöyle derdi: ve Resûlullah (s.a.) namına söylediklerini sormak için Resûlullah (s.a.)'a gittim. Fatıma'nın yaptıklarını beğenmediğimi haber verdim de "doğru söylemiş , doğru söylemiş/' buyurdu." cümleleriyle ilgilidir. Çünkü bu sözün hadisin aslında bulunmadığı 1909 numaralı hadis-i şerifte açıkça ifâde edilmektedir. Yahut da Hatim b. İsmail'in söz konusu hadisteki (yani bir önceki hadiste) yanılması, "Nihayet Müzdelife'ye vardı ve orada akşamla yatsıyı bir ezan iki kametle kıldı" anlamındaki cümlelerle ilgili olabilir. Çünkü bu cümle sözü geçen, 1909 numaralı Yahya b. Said eî-Kattân hadisinde yoktur.[418]

Bazı Hükümler

1. Arafat'ta öğle ile ikindi, öğle vaktinde birlikte kılınabilir. Aralarında sünnet kılınmaz.Sözü geçen namazların bu şekilde kılınmasıyla ilgili icmâ vardır.
2. Bu iki namazdan birincisi için ezan okunur ve her ikisi için de ayrı ayrı kamet edilir.
3. Akşam ile yatsı namazları Müzdelife'de yatsı namazı vaktinde birlikte ve aralarında sünnet kıhnmaksızın edâ edilir. Bu namazları tarif edildiği şekilde kılmak Hanefî ulemâsına göre vâcib, diğerlerine göre sünnettir.[419]

1907. ...Câbir (r.a.)'den; demiştir ki: Peygamber (s.a.) sonra (şöyle) buyurdu:
"Ben (kurbanlarımı) burada kestim. Minâ'nın her tarafı kesim yeridir." ve Arafat'da durdu da (şöyle) buyurdu:
"Gerçekten ben şurada vakfe yaptım. Arafat'ın her tarafı vakfe yeridir." Müzdelife'de de durdu ve (şöyle) buyurdu:
"Gerçekten ben şurada durdum, Müzdelife'nin her taraf (ında) durulabilir."[420]

Açıklama

Fahr-i Kâinat Efendimizin Veda Haccıridan kurbanını Akabe Cemresinin yanında kesmiş ve halkın, buranın dışında kurban

kesilemeyeceği kanaatine varmasını önlemek için "Gerçi ben kurbanlarımı burada kestim ama Minâ'nın her tarafında kurban kesilebilir" buyurmuştur. Bu bakımdan Mihâ vadisinin her tarafında kurban kesmek caiz olmakla beraber kurbanı Hz. Peygamber'in kurbanlarını kestiği yer olan Akabe Cemresi yakınında kesmek daha faziletlidir. Hz. Peygamber Arafat'ta Cebel-i Rahme denilen dağda bulunan kayaların arasında vakfe yapmıştır ve; "Gerçekten ben şurada vakfe yaptım (fakat) Arafat'ın her tarafı vakfe yeridir" buyurarak, Arafat'ın her yerinde vakfe yapmanın caiz olduğunu beyân etmiştir. Binaenaleyh Arafat'ın her tarafında vakfe yapmak caiz olmakla beraber Resûl-i Ekrem'in vakfe yaptığı yer daha faziletlidir. Fakat fevkalâde kalabalık hallerde bile sanki Arafat'ın diğer yerlerinde vakfe yapmak caiz değilmiş gibi ille de Cebel-i Rah-me'de vakfe yapmakta ısrar etmek sünnete aykırıdır. Arafat'tan Müzdelife'ye inince geceleyin yapılacak olan vakfe de Müzdelife'nin her tarafında yapılabilir ancak bu vakfenin "Meş'ar-i Haram" denilen "Kuzen" tepesi yanında yapılması daha faziletlidir.[421]

1908. ...(Bir önceki hadis oradaki) senediyle Cafer (b. Muhammed)'den de rivayet olundu (ve Cafer'şu cümleyi de) ilâve etti: "-Siz konakladığınız yerde kurbanı kesin!"[422]

Açıklama

Resûl-i Ekrem Efendimiz kendisi kurbanlarını halk arasında "Büyük Şeytan" diye bilinen Akabe Cemresi yanında kestiği halde ümmetin Minâ sınırları içerisinde istedikleri yerde kesebileceklerini bildirmesi onları izdihamdan, dolayısıyla sıkıntı ve meşak-ketten kurtarmak içindir. Çünkü herkes kurbanını Akabe Cemresi civarında kesmeye kalkışacak, orada kurbanı kesebilmek içiri günlerce sıra beklemek icabedecekti. Resûl-i Ekrem ümmetine olan merhamet ve şefkati icabı Minâ bölgesinin her tarafında kurban kesmeyi meşru kılmıştır. Fakat bir önceki hadis-i şerifin şerhinde de açıkladığımız gibi kurbanı Akabe Cemresi yakınında kesmek daha faziletlidir.[423]

1909. ...Yahya b. Said el-Kattân şu (bir önceki) hadisi Cafer (b. Muhammed) ve Muhammed b. Ali vasıtasıyla Câbir'den rivayet etmiş ve

hadisteki "İbrahim'in makamını namazgah edininiz!"[424] âyetinden sonra (şu cümleleri) ilâve etmiştir: (Cafer b. Muhammed b. Ali) dedi ki:
O iki rekatde Tevhid (İhlâs).ve Kâfirûn (surelerini) okudu ve (her ne kadar bu hadiste Hz. Âli Kûfe'de dedi ki... (ifadesi) varsa da babam (Muhammed Hz. Ali'ye nisbet edilen) bu "-Ben Fâtıma'-yı azarlatmak için gittim" sözünü.Gâbir'in rivayet etmediğini ve (Câbir'in sâdece) Fâtıma (r.anhâ) ile ilgili hâdiseyi anlattığını söyledi.[425]

Açıklama

Bu hadisi Yahya b. Said, Cafer b. Muhammed b. Ali'den, O da babası Muhammed b. Ali'den, O da Hz. Câbir'den rivayet etmiştir.
Bilindiği gibi Câbir hadisi 1905 numarada tercümesini sunduğumuz hadistir. Ancak Yahya b. Sa'd'ın bu rivayetinde 1905 numaralı hadise nisbetle bazı ayrıntılar vardır. Bu ayrıntıları şöylece sıralamak mümkündür:
a. Bu hadisin metninde "İbrahim'in makamım namaz yeri edinin" âyetinden sonra, "Bu iki (rekat) te Tevhid (İhlâs) süresiyle Kâfirûn suresini okudu" cümlesinin bulunduğu ifade edildiği halde Câbir hadisinde sözü geçen âyet-i kerimeden sonra bu cümle yoktur.
b. Bu hadisi rivayet eden Yahya b. Saîd'in rivayetine göre Cafer b. Muhammed kendisine şöyle demiştir: "Her ne kadar Câbir hadisinde, Hz. Ali Küfe'de dedi ki: "...diye başlayan bir söz varsa da, babam Muhammed'in bana bildirdiğine göre, aslında Câbir hadisinde böyle bir söz yokmuş. Hz. Câbir o hadiste sâdece Hz. Fâtıma ile ilgili hadiseyi anlatmış. Hz. Ali'nin Kûfe'de, "Bunun üzerine ben Fâtıma'yı bu yaptığından dolayı azarlatmak ve Resûlullah (s.a.) adına söylediklerini sormak için Resullah (s.a.)'e gittim. Fâtıma'nın yaptıklarını beğenmediğimi O'na haber verdim de, "doğru söylemiş, doğru söylemiş" buyurdu" dediğinden bahsetmemiştir.[426]

57. Arafat'ta Vakfe

1910. ...Âişe (r.anhâ)'dan; demiştir ki: Kureyş ile onların dinine tâbi olanlar Müzdelife'de vakfe yaparlardı. Kendilerine "hums-kahraman" denirdi. Öbür.araplar da Arafat'ta vakfe yaparlardı. İslâm gelince Allah, Peygamberine Arafat'a giderek orada vakfe yapmasını, sonra oradan akın

etmesini emretti. Bu Allah Teâlâ'nın; "sonra insanların akın edip döndüğü yerden siz de akın edin"[427] âyetidir.[428]

Açıklama

Arafat,[429] Urane vadisinden başlayarak karşıki dağlara doğru uzanan sahadır. Ezrakî'nin Hz. İbn Abbas'tan rivâyetine göre Arafat'ın sınırı Urane vadisine bakan dağdan başlayarak Arafat dağlarına ve Vâsik denilen yere kadar uzanan sahadır. Urane vadisi Arafât'dan sayılmaz. Bilindiğe gibi "vakfe yapmak" ibâdet için durmak demektir. Arafat'ta vakfe yapmak, haccın en büyük rükünlerindendir.

Hak yapmak isteyenler için Arafat'ta durma zamanı Arafe günü zeval vaktinden kurban bayramının birinci gününün fecrinin doğuşuna kadar olan herhangi bir zamandır. Bu süre içinde bir an dahi durmakla vakfe yerine getirilmiş olur. Arafat ve Arafe günü hakkında Hz. Peygamberin hadisleri vardır. Bunlardan birisi şöyledir: "Arafe gününde olduğu kadar Allah'ın ateşten çok kul azad ettiği başka bir gün yoktur. Şüphesiz ki o gün Allah Arafat'ta vakfe yapanlara yakınlaşır, sonra onlarla Meleklere karşı iftihar ederek; "Bunlar ne istediler(ki bütün hac işlerini bırakıp burada toplandılar)" buyurur."[430]

Mü/delile, Minâ ile Arafat arasındadır. Aralarındaki mesafe iki saattir. Arafat yolu üzerinde Mekke'den iki saat sonra Mina ve ondan iki saat sonra da Müzdelife ondan iki saat sonra da Arafat bulunur. Bu yerde Minâ'ya yaklaşıldığı veya Allah'a yakınlık elde edildiği için O'na Müzdelife denilmiştir.[431]

Arab kabilelerinden olan Nadr kabilesi Harem dahilinde birbirleriyle karışıp toplandıkları için kendilerine Kureyş denilmiştir. Çünkü "Kureyş" kelimesi "toplamak" demektir.

Kureyş kabilesiyle onların dinine tabi olan Kinâne'den ve Kays Kabilesinden bazı kimseler Müzdelife'de vakfe yaparlardı. Kuvvet, cesaret ve kahramanlıkları sebebiyle de kendilerine "Hums" denirdi. Gerçekten bu kabile dinlerine çok bağlı idi. Bu hususta her türlü fedâkârlık ve feragat kendilerinde mevcuttu.

Hacca veya umreye niyet ettikleri zaman et yemedikleri gibi kıldan yapılmış çadırlara da girmezlerdi. Evlere de kapılarından girmezlerdi. Diğer Arab kabileleri de Arafat'ta vakfe yaparlardı. Resul-i Ekrem (s.a.) ise, kendisine peygamberlik gelmeden önce Arafe gününde Arafat'ta vakfe yapanlarla birlikte vakfe yaptığı gibi ertesi günü sabahleyin de Kureyşlilerle birlikte Müzdelife'de vakfe yapardı.[432]

Muhamed b. Cübeyr b. Mut'im'in babasından rivayet ettiği bir hadis-i şerif şu anlamdadır: "Bir arafe günü Arafat'ta devemi kaybetmiştim. Onun ararken orada vakfe yapmakta olan Hz. Peygambere rastladım ve (kendi kendime) "Vallahi bu adam Hums (denilen Kureyşliler) dendir. Burada işi ne?" dedim.[433] Bu hadise Hicret'ten önce vuku bulmuştur. Hz. Cübeyr henüz o günlerde İsiâmiyyete girmemişti. Mekke'nin fethinden sonra müslüman oldu ve Hayber günü vefat etti.
İslâmiyet gelince, Allah teâlâ haccı farz kıldı haccın rüknü olarak Arafat'ta vakfe yapılmasını emretti. Oradan da Müzdelife'ye akın edilmesini istedi.[434]

Bazı Hükümler

1. Arafat'ta vakfe yapmak haccın rükünlerindendir. Çunku Abdurrahman b. Yamur'un rivâyet ettiği şu hadis-i şerif bunu açıkça ifade etmektedir: "Peygamber (s.a.)'i Arafat'ta vakfe hâlinde iken kendisine gelip "Ya Resulallah! Hac nasıl yapılır" diye soran bazı Necidlilere:
"Hac Arafat'tır. Müzdelife gecesinde, sabah namazından önce Müzedelife'ye gelmiş olursa hacca yetişmiş olur" derken işittim."[435]
Tirmizî bu hadisle ilgili olarak şunları söylüyor: "Peygamber (s.a.)'in ashabından ve sonrakilerden ilim adamlarının ameli bu hadis üzeredir. Şöyle ki "Fecrin doğuşundan önce Arafat'ta vakfeye durmayan kişi haccı kaçırmıştır. Fecrin doğuşundan sonra gelmesi kâfi değildir. Onu umre olarak yapar ve seneye hacetmesi gerekir. Süfyân es-Sevrî, Şafiî, Ahmed ve İshak'ın görüşü budur. Diğer ulemâ da bu görüştedirler..."
2. Arafat'da durmanın vakti, Arefe günü güneşin (batıya) kaymasıyla başlar, ertesi gün güneşin doğmasıyla sona erer. Hanefî ulemâsı ile imâm-Mâlik, Şafiî ve ulemânın büyük çoğunluğu bu görüştedir. Çünkü Peygamber (s.a.) ve Hulefâ-i Râşidînin Arafat'taki vakfelerinin başlangıç noktasını arefe günü güneşin batıya kayması ânı teşkil eder.
Hanefî ulemasıyla İmam Şafiî'ye göre başlangıç ve sona eriş noktalarını verdiğimiz zaman suresi içerisinde geceden veya gündüzden herhangi bir zamanda vakfe yapmak yeterlidir. Maliki ulemâsından bir cemaat de bu görüştedirler. Ancak Hanefi ulemasıyla bazı Malikilere göre vakfe gündüz yapılacak olursa, onu güneş batıncaya kadar sürdürmek vâcib olur. İmam

Şafiî'nin meşhur olan görüşüne göre, bu vakfeyi geceye kadar sürdürmek sünnettir. İmam Mâlik'in meşhur olan görüşüne göre ise, bu vakfenin kısa da olsa, geceleyin de bir süre devam etmesi gerekir. Eğer gecenin bir kısmında devam etmeyecek olursa, o zaman hac bâtıl olur. Vakfenin sadece gündüzün"yapılması yeterli değildir. Çünkü İbn Ömer'den gelen bir hadis-i şerifte şöyle buyuruluyor: "Her kim Müzdejife gecesinde Arafat'ta fecr doğmadan önce bir süre durmazsa haccı bâtıl olur., kim de Müzdelife gecesi Arafat'ta fecrden önce bir süre durmaya yetişecek olursa, hacca yetişmiş olur."[436]
Ulemânın büyük çoğunluğuna göre ise, Hz. İbn Ömer bu' sözlerle "Arafe günü güneşin batıya kaymasıyla başlayarak ertesi gün güneşin doğuşuna kadar devam eden herhangi bir süre içerisinde vakfe yapılmayan hac bâtıldır" demek istemiştir. "Geceleyin vakfe yapılmayan hac bâtıl olur" demek istememiştir. Nitekim "Her kim daha önce gece veya gündüz Arafat'tan akın edip de şu (sabah) namazı(nı) da.Müzdelife'de bizimle kılmaya yetişecek olursa, haccını tamamlamış ve vazifesini yapmış olur" anlamındaki 1950 numaralı hadis-i şerif de bunu ifâde eden İmamTirmizî bu hadis hakkında "Hasen-sahih" demiştir.
İmam Alımed'e göre ise, Arafat'ta vakfe yapmanın vakti Arafe günü fecrin doğmasıyla ertesi gün fecrin doğması arasında geçen süredir. Bu süre içerisinde herhangi bir zamanda yapılacak vakfe yeterlidir. Çünkü Peygamber (s.a.):
"Her kim daha önce gece veya gündüz Arafat'tan akın edip de şu (sabah) namazı(nı) Müzdelife'de bizimle kılmaya yetişecek olursa haccını tamamlamış, ve vazifesini yapmış olur."[437] buyurmuştur. İmam Ahmed'in beyânına göre sözü geçen hadisteki "gece veya gündüz" sözü Arafe günü ile Mü/delilc gecesinin tümüne şâmildir. Ulemânın çoğunluğuna göre ise, buradaki yundu/den maksat, zev'alden güneşin batmasın? kadar süren zamandır Oıııkıı Hz. Peygamber ve onun râşid halifeleri güneşin batıya kaymasından önce vakfe yapmamışlar. Vakfeye ancak güneşin batıya kaymasından sonra başlamışlardır.
Arafat'ta vakfe yapmak "o gün gelince Allah'ın izni olmaksızın hic kimse konuşamaz. İçlerinde bedbaht olanlar da mesud olanlar da vardır."[438] âyet-i kerimesinde tasvir edilidği şekilde insanların ümit ve korku arasında Allah'ın huzurunda toplanacakları günün bir simgesidir. Çünkü dünyanın

çeşitli ülkelerinden gelen çeşitli insan toplulukları ümit ve korku ile buraya toplanıp dua ederler.
Ayrıca burada toplanma müslüman cemaatlerin bir araya gelip ietimâî bünyelerinde meydana gelen çözülmelerin tamiri ve aralarında tesânü-dün te'mini için kararlar alma imkânı bulurlar.[439]

58. Minâ'ya Hareket

1911. ...İbn Abbâs'tan; demiştir ki: Resûlullah (s.a.) terviye günü öğle namazını (ve ertesi gün) sabah namazını Minâ'da kıldı (sonra Arafat'a hareket etti).[440]

Açıklama

Minâ: Harem dahilinde bulunan bir köydür.Mekke'nin kuzeyinde ve Babü's-selâm'dan 1042 m. uzakta bulunan Me'lâ adındaki mezarlıkla Minâ arasındaki mesafe 5507 m.'dir. Mekke cihetinden buraya gelen bir kimse buraya girerken önce sol kolu üzerine düşen Akabe,Cemresiyle karşılaşır. Burası Minâ sınırının başlangıç noktasını teşkil eder. Daha sonra yine sol tarafına gelen Bey'at Mescidiyle karşılaşır. Burası Resul-i Ekrem'in Ensardan bey'at aldığı yerdir. Buradan itibaren vadi genişlemeye başlar .Akabe cemresinden başlayarak Muhas-sar vadisine kadar uzanan vadi 3528 m. uzunluğundadır. Bu vadiyi batıdan doğuya doğru uzanan bir yol ikiye ayırır. Yolun başlangıç noktasında Akabe cemresi vardır. Akabe cemresini Orta Cemre, onu da küçük Cemre takibeder. Yolun güney tarafında Hayf Mescidi vardır.
Terviye günü: Hacıların Mekke'den Minâ'ya hareket ettikleri Zilhicce'nin 8. günüdür. Minâ'da su bulunmadığı için de kendilerini ve hayvanlarını iyice suya kandırırlar. Bu mânâ ile ilgili olarak bu güne "Terviye Günü" denmiştir.[441]

Bazı Hükümler

1. Zilmcce'nin 8. günü güneş doğduktan sonra vasıtaya binip telbıye getirerek ve dua ederek Mekke'nin kuzeyine yönelerek yola çıkmak ve bu istikamette ilerlerken sol kol üzerine düşen ve Mekke'nin nihâyetinde

bulunan Muallâ mezarlığına daha sonra sağ kol üzerinde bulunan Abdulmuttalib köşküne uğramak müstehabtır. Bu köşkün güney doğusunda "Cebelü'l-Hacûn" denilen bir dağ vardır ki, "Muhassab" denilen düzlüğün Mekke tarafındaki sınırı o dağdan başlar. Sonra doğuya doğru gidilip Nur dağına varılır. Bu dağ Mekke'nin kuzey doğsuna düşer. Bu istikâmette bir süre daha gidilince sol kol üzerine düşen sebili's-sitt'e varılır. Burası da Muhassab düzlüğünün Mina tarafına düşen sınırını teşkil eder. Minâ'ya varınca şu dua okunur:
(ile- Allah'ım burası Minâ'dır ve bu (ibadet) Senin bize göstermiş olduğun hac ibadetidir. Burada dostun Hz. İbrahim'e ve habibin Muhammed'e lütfettiğin nimetlerle birlikte bütün hayırları bize de lütfet!"
Bu duâ sona erdikten sonra Hayf Mescidinde vakitleri gelince öğle, ikindi, akşam ve yatsı namazını kılar ve geceyi orada geçirir. Ertesi günü sabah namazını da orada kılıp Arafat'a hareket eder. Bu şekilde hareket etmek sünnettir. Ama bugün hacıların ekserisi Minâ'ya uğramadan Arafe günü doğrudan doğruya Arafat'a gidip bu sünneti terk ediyorlar.
2. Zilhicce'nin 8. gününü 9. gününe bağlayan geceyi Minâ'da geçirmenin sünnet olduğunda icmâ' vardır. Ancak terkinden dolayı bir ceza lâzım gelmez. İbnu'l-Münzir'in Hz. Âişe'den rivayet ettiğine göre, Hz. Aişe terviye günü akşam olup da gecenin üçte biri geçinceye kadar Minâ'da kalmıştır. Bir hacı adayının Minâ'ya terviye gününden bir kaç gün önce gelmesinde de herhangi bir sakınca yoktur. İmam Mâlik'e göre ise, Minâ'ya terviye gününden Önce gelmek mekruh olduğu gibi Terviye gününü akşama kadar Mekke'de geçirmek de mekruhtur. Ancak bundan cuma günü müstesnadır. Eğer terviye günü cuma gününe tesadüf edecek olursa,, o zaman cuma namazını kılmadan Minâ'ya hareket edilmez.[442]

1912. ...Abdulaziz b. Râfî'den; demiştir ki: Enes b. Mâlik'e; Resûlullah (s.a.)'den anladığın bir şeyibana haber ver! dedim ve şunu sordum;
Allah Rasûlü Terviye günü öğle namazım nerde kıldı? Minâ'da; cevabını verdi.
Nefir (dağılma) günü ikindiyi nerede kıldı?" dedim. Ebtah'da, cevabım verdi sonra; Âmirlerin ne yapıyorsa sen de onu yap! buyurdu.[443]

Açıklama

"Nefr günü"nden maksat cemreleri attıktan sonra Minâ'dan Mekke'ye inmek demektir. Burada Zilhicce'nin 13. günü kast ediliyor. Bu güne "İkinci Nefr günü"de denir. Her ne kadar Zilhicce'nin 12. gününde de cemreleri taşladıktan'sonra Mekke'ye inmek caizse de-Resül-i Ekrem Efendimiz efdal ile mal etmek için Zilhicce'nin 12. günü de Minâ'da durup 13. günü taşlan attıktan sonra inmiştir.
Bu hadis-i şerif Ahmed b. Hanbel'in Müsned'inde; "Resûlullah (s.a.) terviye günü öğle ve ikindi namazlarını nerede kıldı? diye sordum" şeklinde geçiyor.
Ebtah; "Bathâ" ve "Hayfü Beni Kinâne" adlarıyla da anılan bir yerdir. Burası aslında Cebel-i Nur ile el-Hacûn arasında bulunan ve "el-İvluhassab" ismiyle tanınan vadidir.
Metinde geçen ve Enes b. Mâlik'e ait olan "âmirlerin ne yapıyorsa, sen de onu yap," sözü terviye günü öğle namazını Minâ'da, Nefr günü de ikindi namazını Ebtah'da kılmanın vâcib olmayıp sünnet olduğunu ve o zamanlar ümerânın bu sünnetleri işlemekte olduklarını ifâde etmektedir.[444]

Bazı Hükümler

1. Hac adaylannm terviye günü denilen zilhiccenin 8. gününde öğle, ıkındı, akşam ve yatsı namazını ve Arafe gününün sabah namazını Minâ'da kılmaları sünnettir. İbnu'l-Münzir'in beyânına göre bu sünneti terk etmekten dolayı herhangi bir ceza gerekmez.
2. Zilhicce'nin 12. günü taşlan attıktan sonra veda tavafı yapmak üzere Mekke'ye inmek meşrudur. Esasen Nefr yani Mekke'ye inmek iki kısımdır:
a. Zilhiccenin 12. bayramın üçüncü günü taşları attıkta nsonra veda tavafını yapmak üzere güneş batmadan önce Mekke'ye inmek. İmam Malik'le Şafiî ve Ahmed'e göre bu günde taşları attıktan sonra Mekke'ye inmek caizdir.
Hanefî ulemâsına göre ise, Zilhiccenin 13. gününün fecri doğmadan önce Mekke'ye inmek caizdir. Ancak Zilhiccenin 12. günü güneş battıktan sonra inilmesi mekruhtur. Güneş batmadan önce inilmesinde bir sakınca yoktur. Eğer 13. günü fecr doğduktan sonra (o güne ait taşlan atmadan) Mekke'ye inilecek olursa sünnet terk edilmiş olur.[445]
b. Zilhicce'nin 13. günü taşlan attıktan sonra Mekke'ye inmeye (her iki nefr gününe) de şu âyeti kerimede işaret buyrulmuştur: "Sayılı günlerde Allah'ı

anın (tekbir alın), kim hemen iki gün içinde (Minâ'dan Mekke'ye) dönerse ona günah yoktur. Kim geri kalırsa, korunduğu takdirde ona da günah yoktur..."[446] Âyet-i kerimede emredilen zikr tekbirdir, O'mın büyüklüğünü yad etmektir. Hacılar bayram günlerinde Minâ'da şeytanı taşlarlar ve geceleri de orada geçirirler. Bayram gecelerini Minâ'da geçirmek sünnettir. Burada birinci günü Akabe Cemresi'ne taş, diğer günler üç cemreye yedişerden "yirmibir", toplam 70 (yetmiş) taş atılır. Acelesi olan Zilhiccenin 12. günü taşlan atınca döner. Acelesi olmayan 13. günü taşları atınca döner.[447]

3. Hacı adaylarının Zilhiccenin 13. günü Minâ'dan Mekke'ye inerlerken Ebtah'a inerek orada öğle ikindi, akşam ve yatsı namazlarını kılmaları ve geceleyin orada bir süre uyuduktan sonra Mekke'ye girip Veda tavafını yapmaları sünnettir. Çünkü Hz. Enes'ten rivayet olunan bir hadis-i şerifte şöyle buyuruluyor: "Peygamber (s.a.) öğle, ikindi ve yatsı namazlarını kıldı ve Muhassab denilen yerde bir süre uyudu sonra hayvanına binip Beyt-i Şerife yöneldi ve Beyt'i tavaf etti."[448]

59. (Minâ'dan) Arafat'a Hareket

1913. ...İbn Ömer'den; demiştir ki: Resûlullah (s.a.) Arafe günü sabahı sabah namazını kılınca Minâ'dan (Arafat'a) hareket etti. Nemire'de konakladı. Burası Arafat (yakının)da imamın konakladığı yerdir. Resûlullah (s.a.) öğle namazı vakti olunca öğle sıcağında gidip öğle ve ikindiyi birleştirdi. Sonra halka hutbe okudu, sonra gidip Arafat'ta vakfe yerinde vakfe yaptı.[449]

Açıklama

1905 numaralı hadis-i şerifte de açıklandığı gibi Zilhiccenin 8. günü Minâ'ya varan Resûl-i Ekrem Efendimiz ertesi günü sabah namazım kıldıktan sonra güneşin doğmasına kadar bekleyip güneşin doğmasıyla Arafat'a hareket etmiştir. Arafat'a yaklaşınca "Nemire" denilen yere inmiştir. Burası hac imamının inmesi sünnet olan yerdir. Resul-i Ekrem Efendimiz burada öğle namazı vakti girinceye kadar beklemiş vakit gelince öğle sıcağında devesine binerek Urane vadisine gelmiş ve öğle ile ikindiyi birleştirerek bir ezan ve iki kametle ikişer rekat olarak küdırmıştır. 1905

numaralı hadis-i şerifte de açıklandığı gibi bu iki namaz arasında nafile cinsinden her hangi bir namaz kılmamıştır. Namaz bittikten sonra halka bir hutbe okumuştur.
Her ne kadar hadisin zahirinden Resûl-i Ekrem'in hutbeyi namazdan sonra okuduğu anlaşılıyorsa da 1905 numaralı hadis-i şerifte hutbeyi namazdan evvel okuduğu ifâde ediliyor. Diğer bir hadis-i şerifte ise, bu konunun ayrıntılarına da temas eden şu ifâdeler yer alıyor: "Resûlullah (s.a.) yürüdü, Arafat'a vardı ve Nemire denilen yerde çadırının kurulduğunu görerek oraya indi. Güneş batıya dönünce Kasvâ adındaki devesinin hazırlanmasını emretti ve hayvana semer vuruldu. Nihayet Batnu'l-Vâdi'ye (Urane vadisine) gelince orada bir hitabede bulunduktan sonra Hz. Bilâl ezan okudu ve kaamet etti. Öğleyi kılınca tekrar kamet etti. İkindi namazım kıldı. Bu iki vaktin namazı arasında başka bir namaz kılmadı."[450]
Zikredilen iki farklı ifadenin aralarını şu şekilde uzlaştırmak mümkündür: Aslında Fahr-i Kainat Efendimiz mezkûr hutbeyi, namazdan önce okumuştur. Fakat namaz bittikten sonra da halka bazı tavsiyelerde bulunmuş ve va'z-u nasihat etmiştir. Râvîlerden bazıları Resûl-i Ekrem'in hutbesini kasd ederek, "Resul-i Ekrem halka namazdan önce bir hutba irad etti" derken diğer bir kısmı da Resul-i Ekrem'in namazdan sonraki va'z-u nasihatini kast ederek "Resul-i Ekrem namazdan sonra halka hitab etti" demişlerdir. Bu iki hadisin arasım bu şekilde uzlaştırmanın doğru olmadığı farz edilecek olursa, o zaman 1905 numaralı hadisin konumuzu teşkil eden hadise tercih edileceğimi söylemek mümkündür. Çünkü ilim erbabının tümü 1905 numaralı hadisle amel edegelmişlerdir. Hz. Peygamber'in vakfe yaptığı yer ise, Cebel-i Rahme ismi verilen dağın eteğinde bulunan kayalardır. Burada vakfesine güneş batıncaya kadar devam etmiştir.[451]

Bazı Hükümler

1. Hacıların Arafe günü güneş doğduktan sonra M ma dan Arafat a hareket edip Nemire vadisine varınca inmeleri ve güneş batıya dönünceye kadar orada kalmaları, sonra Nemire'den kalkıp Urane vadisine gitmeleri müstehabtır. Bu konuda ulemâ arasında görüş birliği vardır.
2. Urane vadisinde öğle vaktinde öğle ile ikindiyi birleştirerek kılmak sünnettir. Bu konuda da icmâ vardır. Hanefî ulemâsıyla İmam Şafiî'ye göre bu namazlardan birincisi için bir ezan okunur. Her ikisi için de ayrı ayrı

birer kamet getirilir. Bu görüş İmam Ahmed'den de rivayet edilmiştir. İmam Ahmed'den her iki namazın da ezansız olarak kılınacağına dair ayrı bir görüş daha rivayet edilmiştir. İmam Mâlik'e göre ise, her iki namaz için ayrı ayrı ezan okunur ve kamet getirilir.

3. İmamın Urane vadisinde cemaate hutbe okuması sünnettir. Bunda icmâ' vardır.

4. Daha Önce aldığımız 1905 numaralı Câbir hadisi söz konusu ezanın hutbeden sonra okunduğunu ifâde etmektedir. İmam Mâlik ile İmam Ahmed de bu hadîsi esas alarak ezanın hutbeden sonra okunacağı hükmüne varmışlardır. Yine bu iki imama göre hutbeler bittikten sonra imam minberde otururken önce bir ezan okunur, hutbeden sonra öğle namazı için bir kamet getirilir. Kametten sonra imam minberden inip öğleyi kıldırır. Sonra bir ezan okunup bir de kamet getirilerek ikindi namazı edâ edilir.

İmam Ebû Hanife ve İmam Muhammed'e göre ise, aynen cuma namazında olduğu gibi imam minbere çıktıktan sonra daha hutbeyi okumadan önce bir ezan okunur, sonra imam ayağa kalkarak hutbeyi okur. Daha sonra ikâmet edilip önce öğle namazı edâ edilir, sonra bir kamet daha getirilerek ikindi namazı edâ edilir.

İmam Şafiî'ye göre ise, ezan ikinci hutbe esnasında okunur. Delili ise, Hz. İmamın rivayet ettiği şu hadis-i şeriftir: Peygamber (s.a.) Arafat'ta iken vakfe yerine gittj, önce halka birinci hutbeyi okudu, sonra Hz. Bilâl ezan okumaya başladı. Peygamber (s.a.)'de ikinci hutbeye başladı. Hz. Peygamber hutbeyi bitirirken Hz. Bilâl de ezanı bitirmişti. Sonra Hz. Bilal kamet etti. Resül-i Ekrem de öğleyi kıldırdı. Sonra Hz. Bilâl ikinci bir kamet getirdi, Resul-i Ekrem de ikindiyi kıldırdı.

Bu namazlarda mümkün olduğu kadar kısa sûreler okunur ve iki namaz arasında nafile cinsinden bir namaz kılınmaz. Bunda icmâ' vardır. Eğer iki farz namaz arasında başka bir namaz kılınacak olursa veya başka bir işle meşgul olunursa, ikindi namazı için yeniden bir ezan okunması gerekir. Çünkü asıl olan her farz namaz için ezan okunmasının sünnet oluşudur. Bu namazlar Resûl-i Ekrem'in kıldığı gibi fasılasız olarak kılındıkları zaman caizdir. Binaenaleyh iki namazın arasına başka bir namaz yahut başka bir iş girdiği zaman ikindi namazı için ayrı bir ezan daha gerekir.[452]

İmam Ebû Hanife (r.a.)'ye göre öğle ile ikindi namazını Arafat'ta birleştirerek kılmanın caiz olması için bu namazların hac imamı veya vekili tarafından kıldırılmış olması, kılan kimsenin hac için ihrama girmiş olması

ve ikindiden önce kıldığı öğle namazının sahih olması şarttır. Eğer öğle namazı fasit olursa öğle namazını kendi vaktinde ikindi namazını da yine kendi vaktinde ayrı ayrı kılmak gerek.
Öğleyi ikindiyle birleştirmeden tek başına kılan Veya hac imamının dışında bir imamın arkasında cemaatle kılan, veya hac için ihrama girmeksizin ikisini birleştirerek öğle vaktinde kılan bir kimsenin kıldığı ikindi namazı sahih değildir. Çünkü kıyasa aykırı olarak ikindi namazının vaktinden evvel kılınması ihramh kimse için ve belli şartlar dışında caizdir. Kıyasa aykırı olarak nas ile sabit olan bir şey nassın tayin ettiği sınırların dıışna çıkamaz. en-Nehaî ile İmam Sevrî de bu görüştedirler.
Şâfiîler İmam Mâlik ve İmam Evzâî'ye göre ise, sözü geçen namazların Arafat'ta birleştirilerek öğle vaktinde edâ edilebilmeleri için sadece ihramh olmak yeterlidir. Cemaatle kılmak da şart değildir. Çünkü Hem-mâm'ın Nâfi'den rivayet ettiği bir hadiste ifâde edildiğine göre; İbn Ömer (r.a.) (Arafât'da) arafe günü cemaate yetişemeyince Öğle ile ikindiyi, öğle vaktinde birleştirerek kılmıştır. Cumhura göre ise, bu namazları birleşti-rebilmek için sadece müsâfir olmak da yeterlidir.[453]
M. Zihnî Efendi Hanefî ulemâsının bu konudaki görüşlerini şöyle ifade ediyor: "Arafat'taki cem-i takdîm âdete uyularak Nemire mescidinde kılınır. Burada büyük cemaatle kılınan öğle ve ikindi namazları böylece cem'edilmiş olur. Bir ezan okunur iki kamet alınır. İkinci kamet ikindinin zamanı henüz girmemiş olduğundan iki namazın cemedileceğini hatırlatmak içindir. Bu iki farzın arasını nafile ile -müekked sünnet bile olsa-ayırmak uygun olmaz. Molla Miskîn, Zahîre, Muhît ve Kâfi kitaplarına uyarak yalnız öğle sünnetini istisna etmiştir. Hem belirtilen cem'in (iki namazın öğle vaktinde kılınmasının) sahih olabilmesi, için hem ihramın hem de büyük cemaatin şart kabul edilmesi imam Azam mezhebidir. İma-meyne göre onun ihramda bulunmaktan başka şartı yoktur. Muhaşşî der ki, eimme-i selâse (Şafiî, Mâlikî, Hanbelî) de böyle demişlerdir. Daha zahir olan da budur."[454]
Ayrıca 1926 numaralı hadisin şerhinde bu mevzuu tekrar ele alınacaktır.[455]

60. Zevalden Sonra Nemire Mescidinden Vakfe İçin Arafat'a Gidiş

1914. ...İbn Ömer (r.a.)'den; demiştir ki:

Haccâc, İbn'z-Zubeyr (r.a.)'i öldürünce, İbn Ömer'e (bir adam) göndererek:
Resûlullah (s.a.) bu günde hangi saatte hareket ederdi? diye sordu. (İbn Ömer de:)
O vakit gelince beraber gideriz, diye cevap verdi.
İbn Ömer (vakfe yerine) gitmek isteyince (Said b. Hassân'm) dedi(ğine göre İbn Ömer'in yanında bulunan kimseler) "güneş (batıya) kaymadı" demişler. (Bir süre sonra İbn Ömer);
Güneş (batıya) kaydı mı? diye sorunca:
Kaymadı, diye cevab vermişler (Said b. Hassan) dedi ki:
İbn Ömer'in yanında bulunan kimseler kendisine; "güneş batıya) kaydı" dedikleri zaman hareket etti.[456]

Açıklama

Bilindiği gibi Haccâc b. Yûsuf Hz. Abdullah b. ez-Zübeyr'i Cumade'l-ahîre'nin ikinci yarısında ve hicretin 73. yılında şehid etmiştir. Abdullah b. ez-Zübeyr hazretleri o zaman 72 yaşında bulunuyordu. Haccâc kati haberiyle birlikte hac yapmak arzusunda olduğunu bir mektupla Abdulmelik b. Mervân'a bildirerek fikrini almak isteyince Abdulmelik de O'na bir mektup yazarak hac esnasında İbn Ömer'in görüşüne ve talimatına eksiksiz olarak uymasını tavsiye etmişti. Bu hadise Nesâî'nin Sünen'inde şöyle anlatılıyor:
Salim b. Abdillah b. Ömer demiştir ki:
Abdulmelik b. Mervan Haccâc b. Yusuf'a hacla ilgili konularda İbn Ömer'in emirlerine uymasını emretmişti. Arefe günü güneş zeval vaktinde iken İbn Ömer geldi. Ben de beraberindeydim. Çadırın yanına gelince, "Hac emîri nerede?" diye bağırdı. Üzerinde sarı renkli bir güneşlikle Haccâc göründü. İbn Ömer'e:
Ne var Ebû Abdirrahman! dedi. İbn Ömer:
Sünnete uymak istiyorsan, haydi vakfeye! deyince, Haccâc:
Bu saatte mi? dedi İbn Ömer de:
Evet, cevabını verdi. Bunun üzerine Haccâc:
Bir duş alayım hemen geliyorum dedi. O gelinceye kadar İbn Ömer bekledi. Gelince benimle babam arasında yürüyordu. Ben kendisine:
Eğer sünnete uymak istiyorsan hutbeyi kısa oku, vakfede acele et, dedim. Bunun üzerine İbn Ömer'in birşey söyleyip söylemeyeceğine baktı. Bunu

gören İbn Ömer:
Doğru söylüyor, dedi.[457]

Bazı Hükümler

1. Hz. İbn Ömer'in fıkıh ilmindeki salâhiyyeti herkes tarafından kabul edilmiş ve fetvaları, umumun tasvibine mazhar olmuştur.
2. Arafat'da vakfe zevalden sonra yapılır.[458]

61. Arafat'ta Hutbe Okumak

1915. ...Damra oğullarından bir adam, babasından yahut amcasından rivayetle demiştir ki:
Ben Resûlullah (s.a.)'i Arafe günü minber üzerinde (hutbe okur) iken gördüm.[459]

Açıklama

Aslında minber mescidde hutbe okunan basamaklı yerin adıdır.Peygamber efendimiz önceleri hutbeleri mes-ciddeki bir hurma direğine dayanarak okurlardı. Sonraları cemaat çoğalınca arkada ve uzakta olanların Hz. Peygamberi görebilmeleri için üç basamaklı bir minber yapıldı. Sonraki devirlerde minber, mescid ve camilerin diğer kısımları gibi sanatkârâne bir şekilde yapılmaya başlandı.
Metinde geçen minberin bu anlamda bir minber olduğu düşünülemez. Esasen "minber" kelimesinin yükselmek ve sesi yükseltmek anlamına gelen "ne-be-ra" kökünde geldiği düşünülürse, buradaki minber sözüyle mutlak olarak "yerden yükseklik" kasd edilmiş olduğu anlaşılır. Bir numara sonra tercümesini sunacağımız hadis-i şerifte Resul-i Ekrem'in o günkü hutbesini deve üzerinde irad ettiği ifade edildiğine göre burada "minber" sözüyle devenin sırtı kast edilmiş olmalıdır.[460]

Bazı Hükümler

1. Arafat'ta vakfe yaparken yüksekçe bir yerde bulunmak meşrudur.Ulemanın büyük çoğunluğuna göre yüksekçe bir mekân üzerine

çıkarak vakfe yapmak yerde ayak üstünde dikilerek vakfe yapmaktan daha faziletlidir.
Şafiî ulemâsına göre ayakta dikilmek kendisine zor gelen kimselerin bir hayvan üzerine binerek vakfe yapmaları yerde ayak üstünde dikilerek vakfe yapmasından daha faziletlidir. Yine Şafiî ulemâsına göre ayakta vakfe yapmak kendisine zor gelmeyen bir kimse hakkında üç görüş vardır:
a. Peygamber Efendimizin tatbikatına uygun olacağı için bir hayvan üzerine binerek veya yüksek bir yere çıkarak vakfe yapmak daha faziletlidir.
b. Huşu, huduya ve tevâzuya daha uygun olduğu için bir hayvan üzerine binmeyi veya yüksek bir mekân üzerine çıkmayı terk ederek yerde ve ayak üzerinde vakfe yapmak daha iyidir, daha faziletlidir.
c. Yüksek bir mekânda bulunmakla yerde ayak üzerinde bulunmak arasında bir fark yoktur. Bu konuda Hanbelî ulemâsı da Şafiî ulemâsının görüşünü aynen paylaşmaktadır. Nitekim İbn Kudâme, Hanbelî ulemâsının bu konudaki görüşlerini şöyle ifâde ediyor: "Arafat'taki vakfeyi deveye binerek yapmak daha faziletlidir. Çünkü Hz. Peygamber deveye binerek vakfe yapmıştı. Bu şekildeki vakfe dua için daha elverişlidir. Yerde ayak üstü vakl'e yapmanın daha faziletli olduğu da söylenmiştir. Çünkü bu şekildeki vakfe, hayvana yük olmaktan uzaktır. Her iki durum arasında bir fark bulunmama ihtimali de vardır.[461]

1916. ...Nubayt'tan rivayet edildiğine göre, kendisi Arefe günü Peygamber (s.a.)'i , kızıl bir deve üzerinde konuşma yaparken görmüş.[462]

Açıklama

İmam Nesâî ve Ahmed (r.anhumâ) bu hadisin senedinde Seleme ile babası arasında bir vasıta zikretmedikleri halde Ebû Davud'un bu rivayetinde hadisi, doğrudan doğruya babası Nubayt'tan değil de Hay kabilesinden bir adam vasıtasıyla aldığı ifâde edilmektedir. Hafız İbn Hacer bu senedde aslında Seleme ile babası Nubayta arasında herhangi bir kimsenin bulunmadığını söyleyerek İmam Nesâî ile İmam Ahmed'in verdikleri senedi Ebû Davud'un bu senedine tercih etmiştir.
1905 numaralı Câbir hadisinde Resül-i Ekrem'in Veda Haccında Arafat'ta Kasvâ isimli devesi üzerinde konuşma yaptığı ifâde edildiği halde, burada "kırmızı bir deve üzerinde konuşma yaparken gördüm" denilmesi, bu iki

ifâde arasında bir çelişki bulunduğu anlamına gelmez. Çünkü Nubayt, Hz. Peygamber'i uzaktan gördüğü için altındaki devenin Kasvâ ismindeki dişi deve olduğunu fark edememiş, kızıl tüylü bir yük devesi olduğunu zannetmiştir.[463]

Bazı Hükümler

1. Arefe günü Arafat'ta yüksekçe bir yerde butbe okumak meşrudur. Bu hutbenin sünnet olduğunda icmâ' vardır. Hanefî ulemâsiyla İmam Mâlik ve Şafiî'ye göre Hac imamının Arefe günü öğle namazından önce halka iki kısa konuşma yapması ve bu konuşmalarda Arafat'ta Öğleyle ikindiyi birleştirerek öğle vaktinde kılmak, Arafat'ta vakfe yapmak, Arafat'tan Müzdelife'ye akın etmek ve orada akşamla ikindiyi birleştirerek yatsı vaktinde kılmak, orada geceleyip vakfe yapmak, Minâ'da cemrelere taş atmak, Bayram günü kurban kesmek, haccın rüknü olan ziyaret tavafını yapmak gibi hac menâsikiyle ilgili konulara temas etmesi ve halkı bu mübarek mekânlarda bulundukları sürece bol bol duâ edip tehlîl ve telbiyede bulunmaya teşvik etmesi müstehabtır. Resûlullah'm Veda hutbesinin metni 1905 numaralı hadis-i şerifte bulunmaktadır.
jmam Ahmed (r.a.)'c göre ise, sünnet olan hac imamının zevalden sonra tekbirlerle başlayan bir hutbe okuması, bu hutbede halka hac menâsikini öğretmesi, sonra ezan okunmasını ve namazın erkenden kılınmasını emretmesidir. İmam Ahmed'in bu konudaki delili 1914 numaralı hadis-i şerifin şerhinde de nakl ettiğimiz gibi; "Eğer sünnete uymak istiyorsan hutbeyi kısa oku, vakfede acele et."[464] anlamındaki ifadeler Salim b. Abdullah b. Ömer'in sözüdür. Hz. İmama göre sözü geçen hadisteki "hutbeyi kısa oku" sözü "kısa bir hutbe oku" demektir.[465]

1917. ...Hâlid b. el-Addâ b. Hevze demiştir, ki: Arafe günü Resulullah (s.a.)'i bir deve üzerinde, özengiler üzerinde ayağa kalkmış olduğu halde halka hitab ederken gördüm.[466]
Ebû Dâvûd dedi ki: Bu hadisi Hennâdfın rivayet ettiği) gibi İbnu'l-alâ da Vekî'den rivayet etti.[467]

Açıklama

Hadisin senedinden de anlaşılacağı üzere, Musannif Ebû Dâvud (r.a.) bu hadisi üç kişiden almıştır.
1. Hennad İbn Seriyy,
2. Muhammed İbn el-Alâ,
3. Osman İbn Ebî Şeybe.
Bu üç râvîden Muhammed İbn-ül-Alâ ile Hennâd İbn Seriyy, bu hadisi Abd-ül-mecid vasıtasıyla Hâlid İbn-el-Addâ'dan aldıklarını söylerlerken, Osman İbn Ebi Seybe Abdülmecid vasıtasıyla el-Addâ ibn Hâlid'den aldığım söyleyerek onlardan ayrılmıştır. Doğru olanda Osman İbn Ebi Şeybe'nin dediğidir.
Bu hadis-i şerifte Arai'o günü Arafat'ta deve üzerinde özengiler üzerine basıp ayağa kalkarak halka hitab etmesinin caiz olduğu ifade edilmektedir. [468]

1918. ...Önceki hadisin manası el-Addâ b. Hâlid'den de rivayet olunmuştur. [469]

Açıklama

İmam Şâfî'ye göre hac imamı, hac esnasında dört hutbe okur:
1. Zilhicce'nin yedinci günü Mekke'de;
2. Arefe günü Arafat'ta,
3. Bayramın birinci günü Minâ'da,
4. Bayramın üçüncü Zilhicce'nin 12. günü Minâ'da, çünkü Câbir b. Abdullah'dan rivayet edilen bir hadis-i şerif şu anlamdadır: "Resülullah (s.a.) Ci'râne'den döndükten sonra hac imamı olarak Hz. Ebû Bekr'i hacca gönderdi. Beraberce Mekke'ye geldik, Terviye gününden bir gün önce (yani Zilhicce'nin 7. günü) Mekke'de bir hutbe irad etti. Bu hutbesinde halka hac ibadetini (ve nasıl edâ edileceğini) anlattı. Hutbe bittikten sonra Hz. Ali'de Berâe Sûresini okudu. Sonra beraberce (Minâ'ya müteveccihen yola) çıktık. Arafe günü gelince Ebû Bekr (r.a.) kalktı, halka hitaben bir konuşma yaparak onlara hac ibâdetini anlattı. Konuşma bitince Hz. Ali halkın huzurunda Berâe Sûresini sonuna kadar okudu. Bayram günü Minâ'ya akın ettik. Hz. Ebû Bekr, Minâ'ya gelince halka Minâ'ya gelmenin önemi, kurban ve diğer hac menasikiyle ilgili bir hutbe irad etti. Hutbeden sonra Hz. Ali kalktı ve Berâe Sûresini sonuna kadar okudu. Nefr günü (denilen Zilhiccem

12. günü) gelince Ebû Bekr (r.a.) bir hutbe daha irad edip bu hutbesinde halka Mekke'ye nasıl döneceklerini ve cemrelere nasıl taş atacaklarını ve diğer hac menâsikini anlattı. Hutbe sona erince Hz. Ali de Berâe Sûresini okudu."[470] Ancak Nesâî'nin rivayet ettiği bu hadisin senedinde Abdullah b. Osman b. Huseyn vardır. Ali b. el-Medînî'ye göre bu zatın naklettiği hadisler makbul değildir.

Hanefî ulemâsıyla İmam Mâlik'e göre hacda üç defa hutbe okunur:

1. Zilhiccenin yedinci günü Mekke'de irad olunur ki, bu hutbede halka Minâ'ya gidişin âdab ve ahkâmı anlatılır.

2. Arafe günü Arafat'ta irad olunur ki, bunda da Müzdelife'de yapılacak vakfe'nin, cemreleri atmanın, kurbanın ve tavafın hükümleri anlatılır.

3. Minâ'da Zilhicce'nin onbirinci günü irad olunur. Bunda Allah'a hamd edilerek hac menâsikinin faziletinden bahsedilip halk ibâdete teşvik edilir, günahlardan sakındırılır.

İmam Züfer'e göre bu hutbeler terviye, arafe, bayram günlerinde iradedilmelidir.[471]

İmam Ahmed'e göre birincisi arafe günü ikincisi bayramın birinci günü, üçüncüsü de Zilhicce'nin onikinci günü olmak üzere üç hutbe irad edilir. Bütün bu açıklamalardan anlaşılıyor ki Hanefî ulemâsı ile İmam Mâlik ve Şafiî'ye göre, imamın yahud hac emirinin Zilhiccenin yedinci günü Mekke'de öğle namazından sonra bir hutbe okuması ve bu hutbede hac menâsikinden Minâ'ya varıştan ve orada gecelemekten ve Arafat'ta yapılacak görevlerden bahsetmesi sünnettir. Delilleri ise, İbn Ömer'den rivayet olunan şu hadis-i şeriftir. "Peygamber (s.a.) Terviye gününden bir gün önce halka hitabederek onlara hac ibâdeti hakkında açıklama yaptı." [472]

Eğer bu hutbenin irâd edildiği Zilhicce'nin 7. günü cuma gününe tesadüf edecek olursa söz konusu hutbe cuma namazından sonra okunur. Cuma hutbesinin okunmuş olmasından dolayı tyu hutbe terk edilmez. Çünkü bu hutbenin namazdan sonra okunması sünnettir. Cuma hutbesi ise, namazdan önce okunur. İmam Ahmed ise bu hutbeden bahsetmiyor. Çünkü O'na göre bu hutbeye mesned teşkil eden İbn Ömer hadisi sahih değilidr. Gerçekte ise, sözü geçen hadis hasen bir senetle rivayet olmuştur. Bilindiği gibi Resul-i Ekrem Efendimizin Arafe günü Arafat'ta irad ettiği hutbenin metni 1905 numaralı hadis-i şerifte geçmiştir.[473]

62. Arafat'ta Vakfe Yapılacak Yer

1919. ...Yezîd b. Şeybân'dan; demiştir ki: Biz Arafat'ta Amr (b. Abdullah b. Safvân)'ın imam(ın vakfe yerin)den uzak saydığı bir yerde iken, İbn Mirba' el-Ensarî yanımıza gelip:
Ben Resûlullah (s.a.)'iii size (gönderilen) elçisiyim. (O size); "İbâdet yerlerinizin üzerinde olun. Gerçekten siz atanız İbrahim'den kalma bir miras üzerinde bulunuyorsunuz" buyuruyor, dedi.[474]

Açıklama

"Arafat'ta vakfe yaparken imamın durduğu yer"den maksat, Resûl-i Ekrem (s.a.)'in vakfe yaparken bulunduğu yerdir. Gerçekte burası Arafat'ın ortasındaki Cebel-i Rahme'nin eteğinde bulunan kayaların olduğu yerdir. Arafat'ın her yerinde vakfe yapmak caiz olmakla beraber vakfeyi burada yapmak müstehabtır. Halkın başka yerde vakfe yapılmaz zannıyla Cebel-i Rahme'nin tepesine çıkmaları doğru değildir. Çünkü Arafat sınırlan içinde kalan her yerde vakfe yapılabilir.[475] Veda Haccında Arafat'ta vakfe yaparken Resul-i Ekrem'in durduğu Cebel-i Rahme'den uzakta bulunan kimseler, Amr b. Abdillah b. Safvân'ın; "Biz Resûlullah'ın bulunduğu yerden çok uzakta duruyoruz," demesinden dolayı vakfelerinin kabul olunmayacağı endişesine kapıldılar. Resûlullah (s.a.) onların bu endişesini gidermek için İbn Mirba'ı kendilerine elçi olarak gönderip; Hz. İbrahim'in dininde Arafat'ın her tarafında vakfe yapmanın caiz olduğunu müslümanların da Hz. İbrahim'in dini üzerinde olduklarım bildirmiştir. VeyaHut da Resûlullah'ın kendilerine elçi göndermesinin sebebi, bulundukları yerin ataları Hz. İbrahim'in vakfe yaptığı yer olduğunu bildirmektir.[476]

Bazı Hükümler

Arafat'ın sınırları içinde bulunan her yerde vakfe yapılabilir. Çünkü Resûlullah (s.a.); "Arafat'ın her tarafı vakfe yeridir. Fakat (Urane Arafat'tan değildir). Urane'de durmayınız" buyurmuştur.[477] İmam Mâlik'in dışında tüm ilim adamları Urane vadisinde vakfe yapmanın caiz olmadığını

söylemişlerdir.[478] İmam Mâlik'e öre burada vakfe yapan kimsenin haccı sahihtir, fakat üzerine kurban lâzım gelir.[479]

63. Arafat'tan (Müzdelîfe'ye) Hareket

1920. ...İbn Abbâs'tan; demiştir ki: Resûlullah (s.a.) (hayvanının) arkasında Usâme (b. Zeyd) olduğu halde (Arafat'tan Minâ'ya) ağır ağır indi ve;
"Ey İnsanlar! Yavaş olunuz. Çünkü at(ları) ve develeri koşturmak hayır değildir" buyurdu. (İbn Abbâs) dedi ki: Artık ben Müzdelife'ye varıncaya kadar (hayvanların) şahlanıp koştuklarını görmedim.
(Diğer râvi) Vehb (de bu hadise şunları) ilave etti: Sonra (hayvanının) arkasına el-Fadl b. Abbas'ı bindirdi ve; "Ey insanlar, at(ları) ve deve(leri) koşturmak hayır değildir. Yavaş olunuz" buyurdu. (İbn Abbâs) dedi ki: Artık ben Minâ'ya varıncaya kadar (hayvanların koşmak için) ön ayaklarını kaldırdıklarını görmedim.[480]

Açıklama

Buhârî'nin rivayetinden anlaşıldığına göre Peygamber (s.a.) Veda Haccında Arafat'tan Müzdelife'ye hareket edilirken arkadan gelmekte olan bazı hacıların bağırıp çağırarak develerini döğdüklerini görünce bu sözü söylemiştir. Hanefî ulemâsından Aliyyü'l-Kârî'nin beyânına göre Resul-i Ekrem Efendimiz bu sözüyle "Hayvanlara eziyet etmek gibi dince yasak edilen hareketlerle ne kadar da acele edilse hayra erişilemez. Aslında hayırda yarışmak ve hayra koşmak dince makbul bir harekettir. Fakat bu hayra koşuş aynı zamanda bir günâhı irtikâbı da beraberinde getirmemelidir" demek istemiştir.[481]
Resul-i Ekrem Efendimizin hayvanları zorlayarak koşturmayı yasaklaması üzerine bu hayvanların bir daha koştuklarının görülmemesinden, sürücülerinin onları bundan sonra zorlamadıkları anlaşılıyor.
Metinde iki defa geçen "Artık ben Müzdelife'ye varıncaya kadar hayvanların şahlanıp koştuklarını görmedim" sözü tbn Abbas'a ait olabileceği gibi, Üsâme b. Zeyd'e ait de olabilir. Çünkü Ahmed b. Hanbel'in rivayetinde bu sözün Hz. Üsâme'ye ait olduğu belirtiliyor.[482]

Bazı Hükümler

1. Arafat'tan Müzdelife'ye giderken hacıların vakar ve sükunet içerisinde hareket etmesi sünnettir.
2. Kuvvetli hayvana iki kişinin binmesi caizdir.[483]

1921. ...Kureyb'in haber verdiğine göre, kendisi Üsâme b. Zeyd'e;
Resûlullah (s.a.)'ın (hayvanının) arkasına bindiğin gece nasıl hareket ettiniz? -yahut- ne yaptınız? diye sormuş. O da (şöyle) demiş:
Halkın gece istirahati için develeri çöktürdükleri dağ yoluna geldiğimiz zaman Resûlullah (s.a.)'de devesini çöktürdü, de küçük abdest bozdu.
Züheyr (Hz. Üsâme'den bu hadisi naklederken); "su döktü" demedi, de "küçük abdest bozdu" tabirini kullandı, Hz. Üsâme sözlerine şöyle devam etmiş.
Sonra abdest suyu isteyip gayet hafif bir abdest aldı. Ben (kendisine):
Ya Resûlullah! Namaz (vakti geldi), dedim,
"Namaz ilerdedir", diye cevap verip (devesine) bindi. Nihayet Müzdelife'ye geldik. (Orada) akşam namazı (için) ikâmet (edilmesini emr)etti (ve akşam namazını edâ etti). Sonra halk konak yerlerinde develerini çökerttiler ama yüklerini çözmemişlerdi. Nihayet yatsı namazı (için) ikâmet (edilmesini emr) etti ve (yatsıyı da) edâ etti. Sonra halk (yüklerini) çözdüler.
Muhammed (b. Kesîr) bu hadîse (şunları da) ilâve etti: Ben (Üsâme'ye):
Sabahladığınız zaman ne yaptınız" diye sordum. Üsâme: (Bu sefer) onun terkisine Fadl b. Abbâs bindi. Ben yaya olarak Kureyş'in önden gidenleriyle birlikte yola düştüm, diye cevap verdi.[484]

Açıklama

"Muarras" kelimesi "yolcunun istirahat için indiği yer" anlamma gelir.Bu hadis Müslim'in Sahih'inde, "halkın akşam namazı için devlerini çöktürdükleri dağ yoluna geldik" anlamına gelen sözlerle rivayet edilmiştir.
Buhârî'nin Sahih'ide ise, "Atâ dedi ki: Peygambe r(s.a.) Usâme'yi terkisine aldı ve bugünkü halifelerin akşam namazı kıldıkları yere geldi."[485] anlamına gelen lafızlarla rivayet olunmuş ve Atâ "bugünkü halifeler" derken kendi devrindeki Emevî halîfelerini kastetmiştir. Müslim'in bu rivayetinde geçen "akşam namazının dağ yolunda kılınması" meselesi, önce konumuzu teşkil eden Ebû Dâvûd hadisine aykırıdır. Çünkü konumuzu

teşkil eden hadis-i şerifte geçen "Namaz ilerdedir" sözü, Resûl-i Ekrem'in akşam namazım sözü geçen dağ yolunda kılmadığını ifâde ediyor. Müslim'in rivayetinde ise, Emevî halifelerinin akşam namazını burada kıldığı ifâde ediliyor.
Ayrıca müslim'in bu rivayeti yine Buhârî tarafından nakledilen "Abdullah b. Ömer Resûl-i Ekrem'in izlemiş olduğu dağ yolunu geçtikten sonra Müzdelife'de akşam ile yatsıyı birleştirerek kılardı. Müzdelife'ye gelince orada cemreleri toplar, sonra abdest alırdı. Müzdelife'ye girinceye kadar namaz kılmazdı."[486] anlamındaki hadis-i şerife de aykırıdır, el-Fâkıhî'nin İbn Ebî Necih'den rivayetine göre Hz. İkrime akşam namazını dağ yolunda kılan kimselerin bu uygulamasına karşı çıkarak onlara "Re-sûlullah (s.a.) dağ yolunu kendisine hela olarak seçmişti, siz ise orayı kendinize akşam namazı için mescid edindiniz."[487] demiştir. Sözü geçen dağ yolundan maksat bugünkü hacıların Müzdelife'ye giderken tâkibettikleri yoldur. Hafız İbn Hacer Buhârî'nin bu hadisini açıklarken "Müzdelife'de akşam namazı ile yatsıyı birleştirerek kılmayan kimselerin bu hareketini de Resul-i Ekrem'in sözlerine ve fiillerine aykırı olduğu için ben reddediyorum." demektir.
Metinde Hz. Züheyr'in Usâme'den duyduğu sözü hiç değiştirmeden "küçük abdest bozdu" diye nakletmesinden bahsetmesi, Hz. Züheyr'in bu hadisi işittiği gibi dikkatli bir şekilde rivayet ettiğini bazı kelimeleri yumuşatarak nakletme yoluna gitmediğini anlatmak içindir. Gerçekten işi-tileni aynen rivayet etmek ilke ve prensibi bir tarafa atılacak olsaydı, "küçük abdest bozdu" tâbiri yerine "su döktü" tâbirini kullanmak daha uygun olurdu.
Resûlullah'ın aldığı "hafif abdesf'ten muradın ne olduğu ulemâ arasında ihtilaflıdır. Bazılarına göre abdest organlarını birer kerre yıkayarak abdest almıştır. .
Bazıları "abdest" kelimesini lügat mânâsında kullanarak "bazı uzuvlarını yıkamıştır" demişlerse de, bu uzak bir ihtimaldir. Hele "Buradaki abdest almaktan maksat taharetlenmektir," diyenlerin görüşü son derece uzak bir ihtimâldir. Çünkü biraz sonra Hz. Usâme'nin "Ya Resûlullah namaz vakti geldi" demesi, Resul-î Ekrem'in abdestli olduğunu ve birinci görüşün daha isabetli olduğunu gösterir. Bununla beraber 1925 numaralı hadis Resûl-i Ekrem'in Müzdelife'ye varınca yeniden bir abdest daha aldığını ifâde ediyor.

Resûlullah (s.a.)'in hafif abdest almasını Müzdelife'ye hareket için acele ettiğine hamledenler de vardır. 1905 numaralı hadis-i şerifte de beyân edildiği gibi Veda haccında Peygamber Efendimiz Müzdelife'ye varınca (orada akşamla yatsıyı birleştirerek bir ezan ve iki ikametle kılmış ve bu iki namaz arasında hiçbir nafile nama? kılmamıştır."
Bazıları birleştirilerek kılınan bu iki vaktin arasında namaza aykırı bir işle meşgul olmanın namazı bozacağı görüşünden hareket ederek metinde geçen "ama yüklerini çözmemişlerdi" cümlesine "tamamen yerlerine yerleşmemişlerdi" mânâsı vermişlerdir ki, bu mümkündür. Fakat metinde geçen "sonra halk konak yerlerinde develerini çökerttiler" cümlesinin gerçek ve zahirî-mânâsında kullanıldığı düşünülürse, Müzdelife'de birleştirilerek kılmanın bu iki namaz arasında kısa süreli bir meşguliyette bulunmanın bu namazları birleştirerek kılmaya engel teşkil etmediği anlaşılır.[488]

Bazı Hükümler

1. Hz. Peygamber Veda Haccında Arafat'tan Müzdelife'ye giderken bir ara yolda def-ı hacet için inmiştir. Bunun hac menasikiyle bir ilgisi yoktur. Tabiî ve beşerî bir ihtiyaç olmaktan öte bir anlamı yoktur.
2. Hacıların Müzdelife'ye varmadan akşam ve yatsı namazlarını kılmaları caiz değildir. Eğer kılacak olurlarsa, İmam Ebû Hanife ile İmam Muhammed'e göre bu namazların iadesi gerekir. Çünkü hadisle sabit olan vakit girmeden kılınmıştır.[489] Buı görüşten hareket ederek İmam Ebû Hanîfe ile İmam Muhammed "Bu iki namazın birleştirilerek yatsı vaktinde kılınmalarının caiz olabilmesi içiin Müzdelife'de kılınmaları ve hacının,ihramlı olması şarttır," demişlerdir.
İmam Mâlik'e göre ise, bu .iki namazı birleştirerek kılmanın caiz olması için, Arafat'ta imamla birlikte vakfe yapılmış olması, özürsüz olarak imamla birlikte Arafat'tan hareket edilmiş olması ve bu namazların Müzdelife'de yatsı vakti girdikten sonra birleştirilerek kılınması şarttır. Eğer şafak kaybolmadan bir başka ifâd eyle yatsı vakti girmeden kılınacak olurlarsa, yatsı namazı fasit olur. Bu bakımdan yatsının yeniden kılınması icab eder. Akşamı da yeniden kılmak menduptür. Eğer şafak kaybolduktan sonra fakat Müzdelife'ye varmadan önce kılınacak olurlarsa, Müzdelife'ye varınca ikisini birden iade etmek mendup olur. Hanefî ulemâsından imam Ebû

Yusuf, İmam Şafiî ve İmam Ahmed'e göre ise, bu namazların birleştirerek kılınabilmeleri için sadece müsâfir olmak yeterlidir. Binaenaleyh şer'an yolcu sayılan bir kimsenin bu namazları akşam veya yatsı vaktinde Müzdelife'de veya Müzdelife haricinde birleştirerek kılması caizdir. Netice olarak imam Ebû Yûsuf, Şafiî ve îmam Ahmed'e göre bu iki namazı birleştirerek kılmanın sebebi müsâfirliktir. Diğer imamlara göre ise, hac için ihrama girmiş olmaktır.
3. Müzdelife'de akşamla yatsı namazını birleştirerek yatsı namazı vaktinde kılmak caizdir.[490]

1922. ...Ali (r.a.)'den; demiştir ki: Sonra Üsâme'yi terkisine aldı ve devesini âdi yürüyüşte sürmeye başladı. Halk ise, develerin sağına-soluna vurmaktaydılar. Resülullah (s.a.) onlara dönüp bakmadan:
"Ey insanlar! Sakin olunuz" diyordu güneş batınca (Müzdelife'ye) hareket etti.[491]

Açıklama

"Rasûlullah (s.a.) onlara dönüp bakmıyordu" cümlesi Tirmizi, İmam Ahmed ve Beyhâkî'nin rivayetlerinde "Resûlullah ı (s.a.) onlara bakıp diyordu:.." şeklindedir. Bu durum rivayetler arasında çelişki bulunduğu anlamına gelmez. Çünkü Resul-i Ekrem bazan dönüp onlara bakmış bazan da hiç dönüp bakmamıştır. Resul-i Ekrem'in onlara dönüp baktığını gören kimseler; "Resul-i Ekrem onlara dönüp bakıyordu" diye rivayet ederlerken dönüp baktığını görmeyen kimseler de "onlara dönüp bakmıyordu" şeklindedir. Bununla beraber metinde geçen bu "Resülullah (s.a.) onlara dönüp bakmıyordu" cümlesine "Resûlullah onların bu şekildeki acele yürüyüşlerine bakmadan ve aldırış etmeden devesini normal yürüyüşle sürüyordu" şeklinde mânâ vermek de mümkündür.[492]

Bazı Hükümler

1. Arafat'tan Müzdelife'ye giderken acele etmeden sükunet ve vakar içerisinde ve normal yürüyüşle hareket etmek sünnettir.
2. İmam veya hac emiri cemaate bu durumu hatırlatmalıdır.
3. Arafat'tan Müzdelife'ye güneş batmadan hareket etmemelidir.[493]

1923. ...Urve'den; demiştir ki: Ben (birgün Üsâme b. Zeyd ile) otururken Üsâme b. Zeyd'e:
Resûlullah (s.a.) Veda Haccında (Arafat'tan Minâ'ya) giderken nasıl yürüyordu? diye soruldu. O da:
Orta bir yürüyüşle yürürdü, meydan buldu mu koştururdu, diye cevap verdi.[494]
Hişâm dedi ki: Nass (denilen yürüyüş), anak (denilen yürüyüş)den daha hızlıdır.[495]

Açıklama

Bu hadis 1921 numaralı hadisin bir parçasıdır.Hadisin bütününü görmek için 1921 numaralı hadise bakı-
labilir. "Anak" kelimesi, hayvanın kendi halinde bırakıldığı zamanki tabii yürüyüşü için kullanılır. "Nass" kelimesi aslında hayvanı kuvvetlice ve olanca hızıyla koşturmak anlamına gelirse de burada İbn Hişam'ın da açıkladığı gibi hayvanın normal yürüyüşünden daha hızlıca yürümesi anlamında kullanılmıştır. Türkçemizde hayvanın bu tür yürüyüşünü ifâde etmek için "tırısa kalkmak" tâbiri kullanılır. İbn Battâl'a göre, "Arafat'tan Müzdeüfe'ye gidilirken acele edilmesinin sebebi vaktin darlığıdır. Çünkü hacıların akşamla yatsı namazını Müzdelife'de kılmaları icabettiği halde Arafat ile Müzdelife arasında üç millik bir mesafe vardır.[496]

Bazı Hükümler

1. Resûl-i Ekrem (s.a.) Arafat'tan Müzdelife'ye girerken yolun durumuna göre bazan yavaş, bazan orta, bazan da ortanın üstünde bir hızla hareket etmiştir.
İbn Abdilberr'in beyânına göre bu yolculukta acele etmesinin sebebi Müzdelife'de yatsı vaktinde kılınacak olan akşam namazıyla yatsı namazına yetişmektir. Bu yolculukta bu şekilde hareket edilirken iki nokta gözetilir:
a. Kalabalık yerlerde yavaş hareket etmekte sükûnet ve yakar gözetilir.
b. Meydan müsait olunca da namaza yetişmek gayesiyle acele edilir.
2. Selef-i Salihîn kendilerine örnek almak için Resûl-i Ekrem'in her hareketini araştırmaya büyük bir önem verirlerdi.[497]

1924. ...Usâme (r.a.)'den; demiştir ki: Ben (Arafat'tan Müzdelife'ye gidilirken) Peygamber (s.a.)'in terkisinde idim. (O gün Peygamber Efendimiz) güneş batınca (Arafat'tan Müzdelife'ye) hareket etti.[498]
1925. ...Abdullah b. Abbas'ın azatlısı Kureyb, Usâme b. Zeyd'i şöyle derken işitmiştir:Resulullah (s.a.) Arafat'tan (Miizdelife'ye) hareket etti. Dağ yoluna varınca inip küçük abdestini bozdu ve hafif bir abdest aldı. Ben kendisine,
Namaz (kılacak mısın?) dedim.
"Namaz ilerdedir (namaza daha var)" buyurdu ve hemen hayvanına bindi. Müzdelife'ye gelince inip güzelce bir abdest aldı. Sonra namaz (için) ikâmet edildi. Hemen arkasından akşam namazını eda etti. (Namazdan) sonra herkes devesini olduğu yere çökertti. Sonra yatsı namazı (için) ikâmet edildi. Hemen arkasından yatsıyı edâ etti. Bu iki namaz arasında başka bir namaz kılmadı.[499]

Açıklama

1921 numaralı hadis-i şerifin şerhinde de açıkladığımız gibi Resul-i Ekrem'in 'hafif bir abdest almasından mak-
sad abdestli bulunmak gayesiyle abdest organlarım sadece birer kere yıkayarak abdest almasıdır. Her ne kadar İbn Abdilberr "buradaki hafif abdest almaktan maksad, istilânı mânâda abdest almak değil, sözlük anlamında temizlik yapmak, eli yüzü yıkamaktır," demişse de, Buhârî'nin rivayet ettiği "küçük abdestini bozdu, sonra ben abdest suyunu döktüm, hafifçe abdest aldı"[500] anlamındaki hadis-i şerif, Resul-i Ekrem'in dağ yolunda aldığı abdestin, abdest organları birer kere yıkanarak alınan bir abdest olduğunu ve buradaki abdest kelimesinin sözlük anlamında değil, istilânı anlamda kullanıldığını ifâde eder.
"Namaz ileridedir" sözü, "namazı Müzdelife'de kılacağım" demektir. Akşam namazı kıldıktan sonra halkın develerini çöktürmeleri daha önce de ifâde ettiğimiz gibi hayvanlara olan merhametlerinden ileri gelmiştir. Bu da gösteriyor ki, Müzdelife'de akşam namazıyla yatsı namazını birleştirerek kılarken iki namaz arasında kısa süreli olmak şartıyla bir işle meşgûlı olmak söz konusu namazların sıhhatine zarar vermez. 1921 numaralı hadis~i şerifte "halkın develerini çöktürmesinden sonra yatsı namazına durulup

namazdan sonra develerin yüklerini indirilmesi'nden bahsedil-memesinde Rasûl-i Ekrem'in bu namazlarda kıraati kısa kestiğine bir işaret vardır. Çünkü ashabın develere olan merhameti develerin.namaz süresince ayakta durmalarına dahi müsaade etmediğine göre bu merhametin, develerin uzunca sürecek olan bir namaz boyunca yük altında kalmalarına asla müsaade edemeyeceği aşikârdır. Ancak kıraatin çok kısa olacağını ve dolayısıyla namazın kısa süreceğini bildikleri için develerin namaz bitinceye kadar yük altında kalmalarında bir sakınca görmemişlerdir.
İki namaz arasında başka bir namazın kılınmadığından bahsedilesi, bu namazları sanki bir namaz gibi arka arkaya ve ara vermeden kılmanın vâcib olduğunu gösterir. Çünkü eğer bu iki namaz arasında başka bir namaz kılmak bu namazların sıhhatine zarar vermeseydi, Resul-i Ekrem müekked olan sünnetleri iki namaz arasında kılmayı terk etmezdi.[501]

Bazı Hükümler

1. Müzdelife'de birleştirilerek yatsı vaktinde kılınan akşam ile yatsı namazlarını Muzdelıfe dışında kılmak caiz değildir. Eğer kılınacak olursa iadesi gerekir. Çünkü metinde geçen "namaz ileridedir" sözü, bunu ifâde eder. Biz bu konudaki ayrıntıları 1921 numaralı hadisin şerhinde açıkladığımızdan burada tekrara lüzum görmüyoruz.
2. Müzdelife'de akşam namazı ile yatsı namazı birleştirilerek kılınırken iki namaz arasında kısa süreli bir iş yapmak bu namazların sıhhatine bir zarar vermez.
3. Müzdelife'de kılınan söz konusu namazlar için sadece bir ikâmetle yetinilebilir. Yeni kavlinde İmam Şafiî ve İmam Ahmed de bu görüştedirler. Diğer mezhep imamlarının bu konudaki görüşlerini 1906 numaralı hadisin şerhinde açıklamış bulunmaktayız.[502]

1925/1. ...Yâkub b. Asım b. Urve, eş-Şerîd (r.a.)'ı şöyle derken işitmiştir: Ben (Arafat'tan Müzdelife'ye) Resûlullah (s.a.) ile birlikte gittim. Müzdelife'ye varıncaya kadar ayağı hiç yere değmedi.[503]

Açıklama

Ebû Dâvûd nüshalarının pek çoğunda bulunmayan bu hadis Resul-i Ekrem'in Müzdelife'ye varıncaya kadar hiç
hayvandan inmediğini ifâde ediyor.[504]

64. Müzdelife'de Namaz

Arafat'tan sonra ikinci bir vakfe için halkın toplandığı bir yer olması bakımından Müzdelife'ye "cem'" adı da verilir. Burası-vaktiyle Ebrehe ordusu'nun fillerinin geçmekten âciz kaldığı, tehassür ve nedamete uğradığı "Muhassır" denilen yerden başlayan, doğuda ise iki dağ arasında bir yoldan ibaret olan ve "Mi'zemeyn vadisi" denilen yere kadar uzanan 4 km. uzunluğunda bir yerdir. Müzdelife'de "Kuzeh dağı" üzerinde Meş'ar-ı Haram denilen ve zirvesinde "mîkâde" adı verilen bir tepe vardır. Müzdelife'de yapılan vakfenin Meş'ar-i Haram yakınında yapılması sünnettir.[505]

1926. ...Abdullah b. Ömer'den rivayet olunduğuna göre, Resûlullah (s.a.) akşam ile yatsı namazlarını Müzdelife'de birlikte kılmıştır.[506]

Açıklama

Bu hadis-i şerif Müzdelife'de akşam ile yatsı namazlarını birleştirerek kılmanın meşru olduğuna delâlet etmektedir. İki namazı bu şekilde birinin vakti geçtikten sonra kılmaya "cem-i te'hîr" denir.
Hanefî mezhebine göre, hacda Arafe günü akşam ile yatsı namazlarını bir ezan ve kametle, yatsı vakti girdikten sonra Müzdelife'de cem-i te'hîr ile kılmak vâcibtir. Cem-i te'hîrin yapılabilmesi için-de şartlar vardır:
a. Hac İçin ihrama girmiş olmak;
b. Arafeyi bayrama bağlayan gece Müzdelife'de olmak,
c. Yatsı vakti girmiş olmak.
Cem'-i te'hirde cemaat şart değildir. Cemaatle kılanların cem yapmaları vâcibdir. Birlikte kılınan söz konusu iki namaz arasında başka bir namaz kılınması mekruhtur. Bu bakımdan akşam namazının sünnetiyle yatsının ilk sünneti kılınmaz. Sevrî ile Dâvûd-ı Zâhirî'ye göre de bu iki namazın birleştirilerek kılınması vâcibtir. Bunların dışında kalan diğer ule-ma'ya göre ise, sözü geçen namazları Müzdelife'de birleştirerek kılmak sünnettir.

Daha önce de ifâde ettiğimiz gibi Hanefî ulemâsından Ebû Yûsuf ile imam Şafiî ve İmam Ahmed'e göre bu namazları birleştirerek kılmanın sebebi müsafirlik olduğundan, dinen müsâfir sayılmayan bir kimsenin bu namazları bileştirerek ve kısaltarak kılması caiz değildir. Bunların dışında kalan ilim adamları içinse bu namazları kısaltarak ve birleştirerek kılmanın şartı müsafirlik (yolculuk) değil, hac için ihrama girmiş olmaktır. Çünkü Resul-i Ekrem (s.a.) Müzdelife'de bu namazları kısaltarak ve birleştirerek kılarken müsâfir olanlarla olmayanı ayırdetmemiştir. Eğer müsafirlik şartı aransaydı, Resûl-i EKrem'in bu durumu açıklaması icab ederdi.[507]

1927. ...(Önceki hadis aynı) senediyle ve manasıyla Zührî'den de rivayet olunmuştur. İbn Ebî Zi'b dedi ki:
(Resûlullah sallallahü aleyhi ve sellem bu namazları) birer ikâmetle birleştirerek kıldı.
Ahmet (b. Hanbel) dedi ki:
Resûlullah (sallallahü aleyhi ve sellem) her'(iki) namazı birtek ikâmetle kıldı.[508]

Açıklama

Bu hadis Buhârî ile Nesâî'de; "Peygamber (s.a.) akşam ile yatsıyı Müzdelife'de her biri için bir ikâmet getirtip birleştirerek kıl(dır)dı. Aralarında ve arkalarında nafile bir namaz kılmadı şeklindedir. Bu hadisle ilgili açıklama bir önceki hadisin şerhinde geçmiştir.[509]

1928. ...(Bir önceki hadisin) mânâsı Hammâd'dan da (rivayet olunmuştur. Hadisi rivayet eden Şebâbe b. Süvâr) dedi ki:
(Resulullah sallalahu aleyhi ve sellem akşam ve yatsı namazlarını) her birisi için bir ikâmet getirip birleştirerek kıldı. Birincisi için ezan okunmadığı gibi hiç birisinin arkasında tesbihât da okumadı.
Mahled (de şöyle) dedi:
Onlardan hiçbirisi için ezan okumadı.[510]

Açıklama

“Birincisi için ezan okumadı" sözünden maksat Müzdelife'de yatsı namazı ile beraber kılınan akşam namazı için ezan okumadığını dolayısıyla söz konusu namazların ezansız kılındığını ifâde etmektedir. Çünkü ilk defa eda edilen akşam namazı için ezan okunmayınca onun arkasından kılınan yatsı için de okunmadığını söylemeye lüzum yoktur. Zira ezan okunmuş olsaydı, ilk kılınacak olan akşam namazından önce okunurdu.[511]

Bazı Hükümler

1. Müzdelife'de birleştirilerek kılınan akşam ve yatsı namazları için sadece bir ikamet getirilir, ezan okunmaz. Ancak bu hadis "Resûl-i Ekrem'in Veda Haccında Müzdelife'de akşam namazı ile yatsı namazını bir ezan ve iki ikâmetle birleştirerek kıldığım" ifâde eden 1905 numaralı hadise aykırı olur. Bilindiği gibi manası olumlu bir hadis, olumsuz anlam taşıyan hadise tercih edildiğinden 1905 numaralı hadis bu hadise tercih edilir.
2. Birleştirilerek kılınan namazlar peşi-peşine edâ edilir, aralarında başka bir namaz kılınmaz. Bu hususta ulemâ ittifak etmiştir. Yalnız namazların bu şekilde kılınması şart mıdır, değil midir? meselesi ihtilaflıdır. Şâfiîlere göre, sünnettir. Bazılar ma göre de şarttır, fakat cem-i takdim sünnetiyle Arafat'ta kılınan öğle ve ikindi namazlarını aralıksız olarak peşi-peşine kılmak şarttır. Bu konuda ittifak vardır. Şafiî mezhebine göre hacda akşamla yatsı namazını Arafat'ta akşam namazı vaktinde birleştirerek kılmak caiz olduğu gibi, Müzdelife yolunda veya herhangi bir yerde birleştirerek kılmak veya her ikisini de kendi vaktinde kılmak da caizdir. Lâkin Müzdelife'de yatsı vaktinde birleştirerek kılmak daha faziletlidir.[512] Bu mevzuyu 1921 numaralı hadisin şerhinde açıkladık.[513]

1929. ...Abdullah b. Mâlik'den; demiştir ki: İbn Ömer'le beraber (Müzdelife'de) akşam namazını üç (rekat), yatsıyı da iki rekat olarak (birleştirip) kıldım. Mâlik b. el-Hâris Abdullah b. Ömer'e:
Bu namaz da nedir? dedi. O da:
Ben bunları Resûlullah (s.a.)'le birlikte burada (bu şekilde) bir ikâmetle kıldım, diye cevap verdi.[514]

Açıklama

Bu hadis Ahmed b. Hanbel'in Müsned'inde; "Abdullah b. Ömer’e Hâlid b Mâlik dedi ki:” şeklinde rivayet edilmiştir.[515] Ebû Davud'un rivayetinde "Mâlik b. el-Hâris" diye geçen bu zat, Hz. İbn Ömer'e "Bu namaz da nedir?" diye sormakla akşam namazıyla yatsı namazının bir ikâmetle birleştirilerek kılınmasını yadırgadığını ifâde etmek istemişse de Hz. İbn Ömer sözü geçen namazları bu şekilde kılmanın Resûl-i Ekrem'in sünnetiyle sabit olduğunu söyleyerek onu ikna etmeye çalışmıştır.[516]

Bazı Hükümler

1. Hacı adayları Müzdelife'de akşamla yatsı namazlarım yatsı namazı vaktinde akşam namazından önce getirecekleri bir ikâmetle birleştirerek kılarlar. İmam Şevrî ile İmam Ahmed bu görüştedirler. Ancak bir önceki hadisin şerhinde de ifâde ettiğimiz gibi sözü geçen namazların bir ezan iki ikâmetle kılındığını ifâde eden 1905 numaralı hadis-i şerif bu hadise tercih edilir. Çünkü 1905 numaralı hadis bu hadiste olmayan bazı fazlalıkları ihtiva etmektedir. Sika râvilerin rivayet ettikleri ilâveler makbuldür. Ayrıca 1905 numaralı hadis müsbettir. Bu hadis ise bir ezan ile ikinci bir ikâmetin varlığını nefyetmektedir. İsbat hadisleri Nefy hadislerine tercih edilir
2. "Akşam namazını üç, yatsıyı da iki rekat olarak kıldım" sözü bir hacı adayının dinen müsâfir sayılamayacak kadar kısa bir yolculuğa çıkmış bile olsa, bayram gecesi Arafat'ta akşamla yatsıyı birleştirerek kılacağına işarettir. İmam Mâlik ile Evzâî ve İbn Uyeyne'nin görüşü budur. Sözü geçen imamlara göre bir hacı adayı mukim olmadıkça Minâ'da, Mekke'de, Müzdelife'de ve Arafat'ta dört rekatlı namazları kısaltarak kılar. Çünkü onlara göre buralarda sözü geçen namazları kısaltarak kılmanın sebebi yolculuk değil, hac veya umre için ihrama girmiş olmaktır. Delilleri ise konumuzu teşkil eden hadis-i şerîf ile İbn Ömer (r.a.)'den rivayet olunan şu hadis-i şeriftir:
"Resülullah (s.a.) Minâ'da namazı iki rekat kıldı, ondan sonra Ebû Bekir, Ebû Bekr'den sonra Ömer ve hilâfetinin ilk zamanlarında Osman da hep ikişer rekat kıldılar. Bir müddet sonra Osman, dört rekat kılmağa başladı. îbn Ömer imamla kıldığı vakit dört, yalnız kıldığında iki rekat kılarmış." [517]
İbn Mesud (r.a.)'da şöyle dermiş: "Ben Resülullah (s.a.)'la Minâ'da namazı iki rekat kıldım. Ebû Bekr es-Sıddîk' ile Minâ'da namazı iki rekat kıldım.

Ömer b. Hattâb'la da Minâ'da namazı iki rekat kıldım"[518] Bu hadisle ilgili olarak İmam Tirmizî şunları söylüyor: "İlim adamları Mek-kelilerin Minâ'da namazı kısaltmaları meselesinde ihtilâf ettiler. Bazı ilim adamları şöyle diyorlar: "Mekkeliler için Minâ'da namazı kısaltmak yoktur. Minâ'da ancak seferi olanlar (namazı kısaltabilirler)" Bu İbn Cüreyc, Süfyan es-Sevrî, Yahya b. Said el-Kattân, Şafiî, Ahmed ve İshak'ın görüşüdür. Kimi ilim adamları da şöyle diyorlar: "Mekkelilerin Minâ'da namazı kısaltmalarında bir sakınca yoktur" el-Evzaî, Malik, Süfyan b. Uyeyne ve Abdurrahman b. Mehdî de bu görüştedir."[519]

İbnu'l-Münzir'e göre kısa yoldan gelen kimselerin buralarda dört rekatlı namazları kısaltarak kılmalarının hikmeti, Allah'ın buralarda bulunan kullarına özel olarak lütufta bulunması ve fazlu ihsanını izhar etmesidir. Allah teâlâ bu özel lütfunun bir neticesi olarak buralarda bulunan kullarının kısa yolculuklarını bile uzun yolculukmuş gibi kabul etmiş ve buralara gelen kişilerin yolculuklarım, başlı başına üç ayrı yolculuk olarak değerlendirmiştir:

a. Arafat bölgesinden olup da Müzdelife'ye gelenlerin yolculuğu çok kısa olmasına rağmen, dört rekatli namazları iki rekat olarak kılmayı gerektiren sefer kadar uzun olduğu kabul edilmiştir.

b. Müzdelife halkının Minâ'ya olan kısa yolculuğunu da sefer uzunluğunda kabul etmiştir.

c. Mina'dan Mekke'ye kadar olan yolculuğu da kasr mesafesinde kabul etmiştir. Çünkü hac için buralara gelen kimseler Allah'ın özel konukları olduklarından hepsi aynı derecede ikrama lâyıktırlar.

Hanefî ulemasıyla İmam Şafiî ve İmam Ahmed'in de içlerinde bulunduğu cumhûr-ı ulemâya göre ise kasr mesafesinde bulunan memleketlerden gelen hacılar sözü geçen yerlerde dört rekatli namazları iki kılarlar. Daha kısa mesafelerden gelen yolcular ise, bu namazları tam kılarlar. Bir başka ifâdeyle, sözü geçen ulemâya göre bu namazların iki rekât mı, dört rekât mı kılınacağı konusunda katedilmesi gereken mesafe, hac yolculuğuyla diğer yolculuklar bakımından fark etmez. Hepsi aynı hükme tâbidir. Bunlara göre Resul-i Ekrem (s.a.)'in Veda Haccında dört rekatli namazları ikişer rekat olarak kılmasının sebebi şer'an müsâfir olmasıdır. Nitekim Müslim'in rivayet ettiği şu hadis-i şerif de bunu ifâde etmektedir: Biz Resûlullah ile birlikte Medine'den Mekke'ye (doğru yola) çıktık da Resûlullah (s.a.) dönünceye kadar namazları ikişer rekat kıldı. (Yahya dedi ki:) Enes'e:

Resûlullah (s.a.) Mekke'de ne kadar kaldı? diye sordum da:
On gün, diye cevap verdi.[520]
İmam Nevevî'ye göre ise, Resûlullah (s.a.)'in bu hadisteki on günlük ikâmetinden maksat sadece Mekke'deki ikâmeti değildir. Bu ikâmete Mekke ciyannda bulunan yerlerdeki ikâmet de dahildir ve bu ikâmetle kastedilen Veda Haccındaki ikâmetidir. Çünkü Resûl-i Ekrem (s.a.) Veda Haccında Zihhiccenin dördüncü günü Mekke'ye gelmiş 5, 6, 7. günlerde orada kalmış Zilhicce'nin 8. günü de Mekke'den Minâ'ya 9. günü Minâ'dan Arafat'a, onuncu günü de Müzdelife'den Minâ'ya hareket etmiş 10. 11. ve 12. günleri Minâ'da ikâmet etmiş, 13. günü de Mekke'ye 14. günü de Mekke'den Medine'ye hareket etmiştir. İşte bunların toplamı on gün eder. Resûl-i Ekrem bu günlerde dört rekatli namazları ikişer rekat olarak kılmıştır. Öyleyse sefere çıkan bir kimse bir yerde dört günden daha az kalmaya niyy'et ederse, 4 rekatli namazların ikişer rekat olarak kılar. Giriş ve çıkış günleri de ikâmet günlerinden sayılmaz.[521] Şafiî ulemâsından İmam Nevevî'nin de bu sözlerinden anlaşıldığı gibi seferde dörtlü namazların ikişer rekat olarak kılınıp kıhnmaması meselesinde, belli bir mesafenin katedilmiş olması şartının aranması hususunda hac yolculuğuyla diğer yolculuklar arasında bir fark yoktur. Bu görüşte olan ilim adamlarına göıe Resûl-i Ekrem'in Arafat'ta ve Mekke'de dörtlü namazları ikişer rekat olarak kıldırırken Arafat ve Müzdelife halkına namazlarını tam kılmalarını ihtar etmemesinin sebebi de budur. Nitekim Mekke'nin fethi günü Mekke-lilere yaptığı bir konuşmasında bu hususu açıkça ifâde etmiştir. Şöyle ki; İmrân b. Husayn'dan rivayet edildiğine göre, Hz. Peygamber Fetih yılında Mekke'de kaldığı sürece namazlarını ikişer rekat olarak kılmış ve; "Ey Mekkeliler, siz namazlarınızı dörder rekat olarak kılınız. Biz (Medîneliler) seferî bir cemaatiz" buyurmuştur.[522]

1930. ...Said b. Cübeyr ile Abdullah b. Mâlik'den; demişlerdir ki: Biz akşam namazıyla yatsı namazını İbn Ömer ile birlikte Müz-delife'de bir ikâmetle (birleştirerek) kıldık.
(Daha sonra bu hadisi Ebû Davud'a nakleden Muhammed b. Süleyman, önceki) Muhammed b. Kesîr hadisinin mânâsını rivayet etti.[523]

Açıklama

Bu hadisin Müslim'deki metni şu anlamdadır: "İbn Ömer'le birlikte Arafat'tan döndük Müzdeüfe'ye gelince bize akşamla yatsıyı bir ikâmetle kıldırdı, sonra namazdan çıktı ve;
Bu yerde Resûlullah (s.a.) bize bu şekilde namaz kıldırdı, dedi."[524] Bu hadisle ilgili açıklama daha önceki hadîsin şerhinde geçti.[525]

1931. ...Said b.Cübeyr'den; demiştir ki: İbn Ömer'le birlikte (Arafat'tan Müzdelife'ye) hareket etmiştik. Müzdelife'ye varınca akşam ve yatsı namaz(lar)im bize bir ikâmetle üç ve iki (rekat) olarak kıldırdı. Namazdan çıkınca: "Burada Resûlullah (s.a.) bize bu şekilde namaz kıldırdı" dedi.[526]

Bazı Hükümler

1. Seferde akşam namazı kısaltılamaz. Bunda icmâ vardır.
2. Seferde dört rekatlı namazları kısaltarak kılmak daha faziletlidir.[527]

1932. ...Seleme b. Küheyl dedi ki: Ben Said b. Cübeyr'in Müzdelife'de ikâmet getirip akşam namazını üç rekat, sonra yatsıyı iki rekat olarak kıldığım gördüm. (Said b. Cübeyr namazdan) sonra da şöyle dedi:
Ben İbn Ömer'i burada böyle yaparken ve; "Ben Resûlullah (s.a.)'i burada böyle yaparken gördüm" derken gördüm.[528]

Açıklama

Bu hadis Müzdelife'de akşam namazıyla yatsı namazının bir ikâmetle yatsı namazı vaktinde birleştirilerek ve yatsı namazının kısaltılarak kılınacağını ifâde etmektedir. Konu ile ilgili ayrıntılı açıklama 1929 numaralı hadisin şerhinde verilmiştir.[529]

1933. ...Süleyman (b. el-Esved)'den; demiştir ki: Arafat'tan Müzdelife'ye İbn Ömer'le birlikte gitmiştim. (Müzdelife'ye kadar) yorulmadan tekbir ve tehlüe devam etti. Nihayet Müzdelife'ye gelince, ezan okudu ve kamet getirdi. -Yahut da bir adam emir verdi de o ezan okudu ve kamet getirdi- (ve İbn Ömer) bize üç rekat olarak akşam namazını kıldırdı, sonra bize dönüp " (şimdi yatsı) namaz(ı)" dedi ve bize yatsıyı iki rekat olarak kıldırdı.

(Namazdan) sonra akşam yemeğini istedi. (Bu hadisi Süleym'den nakleden Eş'as b. Sü-leym) dedi ki: Babamın bu hadisinin bir benzerini bana İbn Ömer'den İlâç b. Amr de nakletti. (İlâç) dedi ki: Bu (namaz) hakkında İbn Ömer'e (bazı sorular) soruldu da; "Ben Resûlullah (s.a.) ile böyle kıldım." diye cevap verdi.[530]

Açıklama

Tekbîr: Kelime olarak "ululamak" demektir. İstılahta ise, "Allahu ekber, Allahu ekber, lâilâhe illallahu vellahu ekber, Allahu ekber, velilâhi'1-hamd" cümlesini okumak demektir. Tehlîl: Kelimesi de bir terim olarak "Lâilâhe illallahu vahdehû lâ şerike leh Iehu'l-mulku ve lehu'1-hamd ve huve alâ küllî şey'in kadir" cümlelerini okumak demektir.
İbn Ömer'in akşam namazını kıldırdıktan sonra "namaz" demesi iki anlamdadır:
a. Şimdi de yatsı namazını kılınız.
b. Şimdi de yatsı namazı vakti geldi.
Hz. İbn Ömer'in sadece "namaz" demekle yetinmesi, yatsı namazı için ayrıca bir ezan ve ikâmete lüzum olmadığını gösterir.
Musannif Ebû Dâvûd, hadîsin sonuna Eşâs'ın, bu hadisin bir benzerini bir de İlâç b. Amr'dan rivayet ettiğini ifade eden bir ta'Iik ilâve etmekle, bu hadisin başka rivayetlerle takviye edildiğini ifâde etmek istemiştir.
Hz. İbn Ömer'e bu namaz hakkında sorulan sorulardan maksat, Müzdelife'de yatsı vaktinde birleştirilerek kılınan akşamla yatsı namazlarının tekbîr "ezan ve ikâmetle kılınmalarıyla ilgili sorulardır. Hz. İbn Ömer, "Ben bu namazları Resûlullah'la birlikte bu şekilde kıldım" diyerek bu konudaki kesin hükmünü ve delilini açıklamıştır.[531]

Bazı Hükümler

Akşam namazı ile yatsı namazı Müzdelife'de bir ezan ve bir kametle birleştirilerek yatsı namazı vaktinde kılınır. Nitekim Hanefî mezhebinde de meşhur olan görüş budur. Ancak bu hadis bu konuda İbn Ömer'den rivayet edilen ve Resûl-i Ekrem'in Müzdelife'de bu namazları ezansız olarak sadece bir ikâmetle birleştirerek kıldığını ifâde eden sahih hadislere aykırıdır.[532]

Ayrıca bu hadis Resûl-i Ekrem'in, akşamla yatsıyı Müzdelife'de bir ezan, iki kametle birleştirerek kıldığını ifâde eden 1905 numaralı Câbir hadisine de aykırıdır. Bu sebeple Hanefî ulemâsından İmam Tahâvî, İbn Ömer'den gelen bu hadislerin arasını uzlaştırmanın mümkün olmadığını bir başka tabirle bu hadislerin muzdarib olduğunu söyleyerek bu konuda "Resul-i Ekrem'in sözü geçen namazları bir ezan ve iki ikâmetle birleştirdiğini" ifâde eden 1905 numaralı hadis-i bunlara tercih.ettiğini ifâde etmiştir.[533]

1934. ...îbn Mesûd (r.a.)'dan; demiştir ki: Ben Resûlullah (s.a.)'in namazı(nı) namaz vaktinin dışında kıldığını görmedim. Yalnız Müzdelife'deki müstesna. Çünkü orada akşamla yatsıyı birlikte kıldı. Ertesi gün sabah namazını da vaktinden önce kıldı.[534]

Açıklama

Metinde geçen "sabah namazını da vaktinden önce kıldı" sözünden maksat, sabah namazını çok erken yani alaca karanlıkta kıldı, demektir. Yoksa "vakti girmeden Önce kıldı" demek değildir. Çünkü hiç bir namaz, vakti girmeden kılınamaz. Bunda icma vardır.
Nitekim şu hadis-i şerifde buna delâlet eder: Abdullah b. Mesûd'la birlikte Mekke'ye sonra Müzdelife'ye geldik. Akşamla yatsı namazlarından her birini başlı başına birer ezan ve ikâmetle kıldı ve bu iki namazın arasını akşam yemeğiyle ayırdı. Bundan sonra İbn Mesud Şafak söktüğü sırada (çok erken) sabah namazını kıldı. Öyle ki kimisi, sabah oldu, kimi de olmadı diyordu. Sonra Abdullah b. Mesud Resûlullah (s.a.)'in, "Akşamla yatsıdan ibaret olan bu iki namaz Müzdelife'de (normal) vakitlerinden tahvil edilmişlerdir. Sakın halk yatsı vakti girmedikçe Müzdelife'ye gelmeye çalışmasın. Sabah (namazının vakti)de (şafağın söküşüne işaret ederek) "şu saattir" buyurduğunu haber verdi.[535] Buhârî'nin bu hadisinde "Kimisi sabah oldu, diyordu..." cümlesi "sabah namazım sabah olur-olmaz, alaca karanlıkta kıldı" anlamına gelmektedir.[536]

Bazı Hükümler

1. Müzdelife'de akşam namazıyla yatsı namazını yatsı namazı vaktinde birleştirerek kılmak meşrudur. Bunda icmâ vardır,

2. Müzdelife'de bayram günü sabah namazını fecr doğar-doğmaz, alaca karanlıkta kılmak sünnettir. Bunda da icmâ' vardır.
İmam Nevevî'nin beyânına göre bu hadis "bayram günü Müzdelife'de kılınan sabah namazının dışında diğer sabah namazlarının ortalık aydınlanınca kılınması müstehabtır" diyen İmam Ebû Hanife'yi destekleyen bir delildir. Ulemânın büyük çoğunluğuna göre ise, senenin bütün günlerinde sabah namazını alaca karanlıkta kılmak kuvetli bir müstehabdır.
Çoğunluğu teşkil eden ulemâya göre Hz. Peygamber'in diğer günlerdeki sabajı namazını Müzdelife'de kılınan sabah namazına nisbetle geciktirerek kılmasından maksat ortalık ağarıncaya kadar geciktirerek kılması demek değildir. Çok kısa bir süre beklemesi ve yine de alaca karanlıkta kılması demektir. Çünkü bayram günü cemrelere taş atma, kurban kesme, traş olma, Beyt-i Şerifi tavaf etme gibi menâsikin ifası gerektiğinden Resul-i Ekrem Bayram günü Özellikle Müzdelife'de sabah namazını fecr doğar doğmaz kılmakta son derece acele etmiştir.
Hanefî ulemâsına göre bu hadis Arafat ve Müzdelife'nin dışında diğer yolculuklarda iki namazı birleştirerek kılmanın caiz olmadığına delâlet etmektedir. Çünkü İbn Mesûd (r.a.) Resûl-i Ekrem'den hiç ayrılmayan bir sahabî olarak, "Hz. Peygamber'in Arafat ve Müzdelife'nin dışında hiçbir namazı vaktinin dışında kılmadığını" ifâde ediyor. Ulemânın büyük-çoğunluğuna göre ise, dinen sefer kabul edilen diğer yolculuklarda da iki namazı birleştirerek kılmak caizdir. Her ne kadar Hanefî ulemâsı İbn Mesud hadisinden diğer yolculuklarda iki namazı birleştirerek kılmanın caiz olmadığı hükmünü çıkarmışlarsa da, aslında onların çıkardığı bu hüküm hadisin lafzından değil, mefhumundan çıkarılmıştır. Oysa lâfızları diğer seferlerde de iki namazı birleştirerek kılmanıncâiz|olduğunu]ifade eden pek çok sahih hadis vardır ve lâfızla mefhum arasında bir çelişki bulunduğu zaman, lâfız mefhuma tercih edilir. Ayrıca Arafat'ta öğle ile ikindi namazlarını birleştirerek kılmanın caiz olduğunda icmâ bulunduğundan Hanefî ulemâsının dayanağı olan İbn Mesud hadisinin zahiri mânâsı terk edilmiştir.[537]

1935. ...Ali (r.a.)'den; demiştir ki: Peygamber (s.a.) (Müzdeli-fe'de) sabahladı ve (orada) Kuzeh (denilen yer)de vakfe yaptı ve;
"Burası Kuzeh'dir ve vakfe yeridir. Müzdelife(nin) de her tarafı vakfe yeridir!" buyurdu. (Minâ'ya varınca da şöyle buyurdu);

"Ben kurbanı şurada kestim. Minâ(nın) her tarafı kesim yeridir. Binaenaleyh (kurbanlarınızı) konak yerlerinizde kesiniz!"[538]

Açıklama

Kuzeh: Mekke civarında Müzdelife'nin sonunda Meş'ar Haram'ın yakınında bir tepedir. Bir görüşe göre Meş'ar-ı
Haram'la Kuzeh aynı yerdir. Hacıların Müzdelife'dekı vakfeyi burada yapmaları daha faziletlidir. Çünkü Hz. Peygamber vakfesini burada yapmıştır. Ancak Ebrehe ordusunun hazimete uğradığı yer olan Muhassar vadisinde vakfe yapılamaz. Çünkü burası Müzdelife'den değildir.
Minâ sınırlan içerisinde kalan her yerde kurban kesmek caizdir. Ancak Minâ mescidinden sonra gelen Cemre-i Ûla yanında kesmek daha faziletlidir. Çünkü Resûl-i Ekrem Efendimiz kurbanlığını burada kesmiştir.[539]

Bazı Hükümler

1. Bayram sabahı Müzdeli.fe'de yapılması vâcib olan vakieyı Kuzeh tepesinde yapmak daha laziletlidir.
2. Müzdelife sınırları içerisinde kalan her yerde vakfe yapmak caizdir.Ancak Muhassar vadisinde vakfe yapılamaz.
Nitekim Cübeyr b. Mutim'in rivayet ettiği; "Arafat'ın her tarafı vakfe yeridir. Fakat Urane vadisi müstesna. Oradan uzaklasınız. Müzdelife'nin de her tarafında vakfe yapılabilir. Ancak Muhassar vadisine yaklaşmayınız" anlamındaki hadis de bu gerçeği te'yid etmektedir.[540]
Müzdelife'de vakfe yapmanın hükmü hakkında ulemâ ihtilâf etmiştir. Şöyle ki:
Hanefî ulemâsıyla İmam Ahmed, İshâk ve Sevrî'ye göre, bayram günü fecrin doğmasıyla güneşin doğması arasında Müzdelife'de bir süre vakfe yapmak vâcibdir. Bu görüş, İmam Şafiî'den de rivayet edilmiştir. Çünkü Hz. Peygamberin tatbikatı bu şekilde olmuştur ve Urve b. Müderris et-Tâî'nin rivayet ettiği şu hadis de bu görüşü desteklemektedir: "Bizimle birlikte Müzdelife'de sabah namazım kılan, Minâ'ya hareketimize kadar bizimle birlikte vakfe yapan ve daha önce gece veya gündüz Arafat'da vakfesini yapıp da Minâ'ya gelen kimse haccını tamamlamıştır."[541]

Görüldüğü gibi bu hadiste haccın kabulü Müzdelife'de vakfeye bağlanmıştır. Bu sebeble sözü geçen imamlar Müzdelife'de vakfe yapmanın vâcib olduğuna ve terkinden dolayı kurban kesmek lâzım geldiğine hükmetmişlerdir.

İmam Mâlik'e göre ise, buradaki vakfe sünnettir. Terkinden dolayı herhangi bir ceza lâzım gelmez. Esasen Şafiî mezhebinde meşhur olan görüş de budur. Hanefî ulemâsından Kâsânî de hanefî ulemâsının bu konudaki görüşlerini şu sözlerle ifâde ediyor: "Bizim Hanefî ulemâsı Müzdelife'de vakfe yapmanın hükmünde ihtilâf ettiler. Bunlardan bazıları vâcib olduğunu söylerken Leys de farz olduğunu ileri sürdü."[542]

Müzdelife'de yapılan vakfenin rüknü hac edenin burada isbat-i vücud etmesidir. Bu konuda hacının uyanık olmasıyla uykuda olması arasında bir fark olmadığı gibi ayık ve baygın olması arasında da bir fark yoktur. Hatta buraya başkası tarafından taşınarak gelmesi ile kendi gelmesi arasında da bir fark yoktur. Zira burada vakfe yapmak için niyet şartı yoktur. Müzdelife'de durmaksızın geçip gitmek de vakfe yerini tutar.

Müzdelife'de vakfe yapan bir kimse için şunlar sünnettir:

a. Gecenin yarısından sonra vakfe için yıkanmak, su yoksa teyemmüm etmek ve bu geceyi çeşitli ibâdetlerle ihya etmek,

b. Vakfeyi zaman kazanmak için sabah namazını kılmakta son derece acele etmek. (Nitekim 1934 numaralı hadis de bunu ifâde etmektedir.)

c. Vakfeye,Meş'ar-i Haram'ın yanındaki Kuzeh tepesi üzerinde ve kıbleye karşı yönelip dua, zikir ve telbiye'de bulunarak yapmak. Nitekim "Müzdelife'ye vardı, sabah olunca bir ezan ve bir kaametle sabah namazını kıldı. Sonra Kasva'ya binerek Meş'ar-i Haram'a geldi. Kıbleye karşı dönerek Allah'a dua etti. Tekbîr getirdi, tehlîl ve tevhîdde bulundu ve ortalık iyice aydınlanıncaya kadar vakfeye devam etti. Sonra güneş doğmadan yola düştü" anlamındaki 1905 numaralı hadis-i şerifte bunu ifade ediyor. Burada okunacak dualardan biri de şudur:

Ey Allah'ım, bize buralarda vakfe yapmayı ve buraları görmeyi nasip ettiğin gibi bize öğrettiğin şekilde seni zikretmeyi de nasib eyle ve bize "Arafat'tan indiğinizde, Allah'ı Meşar-i haram'da anın, Onu size gösterdiği şekilde zikredin. Nitekim siz önceleri hiç şüphesiz sapıklardandınız. Sonra insanların toplu olarak akın ettiği yerden siz de akın edin. Allah'-dan mağfiret dileyin. Allah bağışlar ve merhamet eder"[543] diyerek ettiğin

va'de uygun bir şekilde merhamet et!" diye duâ eder ve bol bol; duasını okur.[544]

1936. ...Câbir (r.a.)'den rivayet olunduğuna göre Peygamber (s.a.) şöyle buyurmuştur:
"Ben Arafat'ta şurada vakfe yaptım. Arafat'ın her tarafı vakfe yeridir. Müzdelife'de şuracıkta vakfe yaptım. Müzdelife'nin de her tarafı vakfe yeridir. (Kurbanı) şurada kestim. Minâ'nın her tarafı kesim yeridir. Binaenaleyh (kurbanlarınızı) konak yerlerinizde kesiniz!"[545]

Açıklama

Resûl-i Ekrem (s.a.) Arafat'ta iken halka Cebel-i Rahme'nin eteğinde bulunan kayaları göstererek; "Ben vakfeyi işte şurada yaptım. Bununla beraber Arafat'ın her tarafında vakfe yapılabilir" buyurmuştur. Ancak daha önce de açıkladığımız gibi Arafat sınırlan içerisinde kaldığı halde Arafat'tan sayılmayan Urane vadisinde vakfe yapmak caiz değildir. Çünkü îmam Mâlik'in dışında mezheb imamlarından hiçbirisi orayı Arafat'tan saymamışlardır. Resûl-i EKrem Efendimiz Müzdelife'de Kuzeh tepesini göstererek; "İşte ben vakfeyi şuracıkta yaptım. Fakat Müzdelife'nin her tarafında vakfe yapılabilir" buyurmuştur. Ancak bir önceki hadisin şerhinde tercümesini sunduğumuz Cübeyr b. Mut'im hadisinde geçen; "Ancak Muhasser vadisine yaklaşmayınız"[546] cümlesine bakarak ulemâ, Muhasser vadisini Müzdelife'den saymamış ve orada vakfe yapmanın caiz olmadığı hükmüne varmıştır.
Fahr-i Kâinat Efendimiz Minâ'da da kabe Cemresini göstererek; "Gerçi ben kurbanımı burada kestim ama Minâ'nın her tarafında kurban kesilebilir. Siz şu anda Minâ sınırları içerisinde bulunduğunuz için kurbanlarınızı bulunduğunuz yerde kesebilirsiniz." buyurarak Minâ'nın istisnasız her tarafında kurban kesilebileceğini ifâde etmiştir.[547]

Bazı Hükümler

1. Urane vadisinin dışında Arafat'ın her yerinde vakfe yapılabilir.
2. Muhasser vadisinin dışında Müzdelife'nin her tarafında vakfe yapılabilir.
3. Minâ'nın -istisnasız olarak- her tarafında vakfe yapmak caizdir.[548]

1937. ...Câbir b. Abdillah (r.al)'ın haber verdiğine göre Resülullah (s.a.) şöyle buyurmuştur:
"Arafat'ın her tarafı vakfe yeridir. Minâ'nın her tarafı kesim yeridir. Müzdelife'nin her tarafı da vakfe yeridir. Mekke'nin her yolu (Mekke'ye giriş-çıkış için uygun) bir yoldur ve kesim yeridir."[549]

Açıklama

1886 numaralı hadis-i şerifin şerhinde de açıkladığımız gibi Mekke'ye girerken es-Seniyyetü'I-Ulyâ denilen yukarı yoldan girmek, çıkarken de es-Seniyyetü's-Süflâ denilen aşağı yoldan çıkmak daha faziletlidir. Bununla beraber Mekke'ye girip çıkarken diğer yollardan girip çıkmak da caizdir. Hatta bütün bu yollarda kurban kesmek de caizdir. Çünkü buralar harem sınırları içerisindedir.[550]

Bazı Hükümler

1. Mekke'ye girerken ve çıkarken Resul-i Ekrem' in gırdıgı ve çıktığı yolları takip etmek daha taziletli olmakla beraber, diğer yollardan giriş ve çıkış yapmak da caizdir.
2. Her ne kadar Umre yapan kimselerin hedy kurbanlarım Merve'de kesmeleri daha faziletli ise de Mekke'nin her tarafında kurban kesmek caizdir. Mirkatu'l-Mefâtlh'de beyân edildiğine göre hac kurbanlarını kesmenin en faziletli olduğu yer Minâ'dır. Umre kurbanlarının kesimi için en faziletli olan yer de Merve'dir[551]

1938. ...Ömer b. el-Hattâb'dan; demiştir ki: Câhiliyye döneminin halkı Sebir (dağı) üzerine güneşin doğduğunu görünceye kadar (Müzdelife'den) dağılmazlardı. Peygamber (s.a.) onlara muhalefet ederek güneş doğmadan önce (Minâ'dan) hareket etti.[552]

Açıklama

Resûl-i Ekrem (s.a.) Allah'ın; "Ey iman edenler, mü'-mini eri bırakıp da kâfirleri dost edinmeyin. Kendi aleyhinizde Allah'a apaçık bir delil mi

vermek istiyorsunuz?"[553] emrine sarılarak kâfirlere ait belirgin bir özellik taşıyan meselelerde ve genellikle dinî bir karakter arz eden hususlarda onlara benzemekten son derece sakınmış ve; "sizler karış-karış, adım, adım, sizden önceki toplumların yolunu izleyeceksiniz (Onlar bâtıl inançlarından ilham alacak bu inançlarından kaynaklanan faiz müessesesi gibi sosyal durumlan ve ahlâk dışı yaşayışları ölçü edineceksiniz). Hatta onlar (insanın giremeyeceği küçük) bir keler deliğine girecek olsalar, bunların ardından gideceksiniz."[554] buyurarak ümmetini de sözü geçen hususlarda kâfirlere benzemekten şiddetle sakıridirmıştır. Bu İslâmî esasın gereği olarak Peygamber (s.a.) Müzdelife'den güneş doğmadan önce Minâ'ya hareket etmek suretiyle câhiliyye döneminin müşriklerine muhalefet etmiştir.[555]

Bazı Hükümler

1. Bayram sabahı hacıların Müzdelife'den Mina ya güneş doğmadan hareket etmeleri meşru kılınmıştır.
2. Müzdelife'den Minâ'ya hareket etmek için ortalığın iyice ağarmasını beklemek müstehabdır. Hanefîlerle, Şâfiîler, İmam Ahmed ve cumhûr-ı ulemâ bu görüştedir. Çünkü 1905 numaralı hadis-i şerifte, "Resûlullah (s.a.) sabah olunca bir ezan ve bir kametle sabah namazını kıldı, sonra Kasvâ'ya binerek Meş'ar-i Harama geldi Kıbleye karşı dönerek Allah'a duâ etti, tekbîr getirdi, tehlîl ve tevhîdde bulundu ve ortalık iyice aydmla-mncaya kadar vakfeye devam etti. Sonra güneş doğmadan yola düştü" denilmektedir.
İmam Mâlik (r.a.); "Ortalık iyice aydınlanmadan Minâ'ya hareket edilir" demişse de birinci görüşün daha isabetli olduğu açıktır.[556]

65. Müzdilefe'den Dağılmakta Acele Etmek

1939. ...Ubeydullah b. Ebî Yezîd b. Abbâs'ı,şöyle derken dinlediğini haber vermiştir: Ben Resûlullah (s.a.)'in Müzdelife gecesinde ailesinin zayıfları arasında önden gönderdiklerindenim.[557]

Açıklama

Resûl-i Ekrem Efendimiz Bayram gecesi Müzdelife'de iken kalabalığa tahammülü olmayan kadınlara ve çocuklara ortalığın ağarmasını

beklemeden Minâ'ya gidip sabah namazım orada kılmalarına ve halk Akabe'de yığılmadan önce gidip orada, cemrelerini rahatça atmalarına izin vermiştir.
Hanefî ulemâsından Tahâvfnin rivayetine göre Atâ (r.a.) ihtiyarlayıp da acze düştükten sonra devamlı böyle yaparmış.[558]

Bazı Hükümler

Zavıflık, acizlik kalabalıkta telef olma veya arkadaşları bir daha bulamayacak şekilde kaybetme tehlikesi gibi mazeretler sebebiyle bir kimsenin Müzdelife'de gecelemeyi terk ederek sabah namazını Minâ'da kılması ve ortalık tenha iken Akabe Cemresini taşlaması caizdir. Tîbî'ye göre acizlerin ye zayıfların önden gönderilmesi müstehabtır. Zayıfların önden gönderilmelerine ruhsat bulunduğunda ittifak vardır.[559] İbn Hazm'a göre ise, bu izin sadece kadınlara ve çocuklara aittir. Fakat hadisin zahirine bakılırsa, kadınlar ve çocuklarla birlikte bu hükmün içerisine ihtiyarlar, âcizler ve hastalar da girmektedir.[560]

1940. ...İbn Abbâs (r.a.)'tan; demiştir ki: Resûlullah (s.a.) Müzdelife gecesinde Abdulmuttalib oğulları(ndan) biz(im gibi) çocukları (Minâ'ya) eşeklerle önden gönderdi. (O esnada) uyluklarımıza hafifçe vurarak; "-Ey yavrularım, güneş doğuncaya kadar Cemre(-i Aka-be)'ye (taş) atmayınız." [561] diyordu.
Ebû Dâvûd dedi ki: (kelimesi) hafifçe vurmak demektir.[562]

Açıklama

Burada "yavrularım" kelimesiyle çocuklar ve kadınlar kast edilmiştir.Çünkü bayram gecesi Resul Ekrem'in Müzdelife'den erkence gönderdiği çocuklar arasında kadınlar da vardı. Çocuklara hitab edilmiş, fakat tağlib yoluyla kadınlar da kast edilmiştir.[563]

Bazı Hükümler

1. Çocukların ve kadınların sabahın olmasını beklemeden Müzdelife’yi terk edip Mına ya gitmeleri caizdir.

2. Bayram günü güneş doğduktan sonra Akabe Cemresini taşlamak caizdir. Çünkü güneşin doğmasıyla buraya taş atma vakti girmiş olur. Ancak bu konu ulemâ arasında tartışmalıdır. Bu sebeple inşallah bu konuya 73 numaralı bâbta yine döneceğiz.[564]

1941. ...İbn Abbâs (r.a.)'dan; demiştir ki: Resûlullah (s.a.) ailesinin zayıflarını gece karanlığında (Minâ'ya) önden gönderirdi ve onlara güneş doğuncaya kadar Cemre(-i Akabe)'ye taş atmamalarını emrederdi."[565]

Açıklama

İbn Abbâs Resûl-i Ekrem'in gece yarısı Minâ'ya gönderdiği kadın ve çocuklara o anda verdiği emri kelime kelime hatırlayamadığından bu emri mânâ olarak nakletmiştir.[566]

Bazı Hükümler

1. Geceleyin ihtiyarlar ve çocuklar gibi zayıf kimselerin sabahın olmasını beklemeden Mına ya hareket edip kalabalık çökmeden önce usûlüne uygun olarak Minâ'daki görevlerine başlamaları caizdir.
2. Resûl-i Ekrem'den vârid olan bir hadisi kelime kelime nakletmmek mümkün olmadığı zaman mânâ olarak nakletmek caizdir.
Manâyı koruyarak başka ifâde ve kelimelerle hadis nakletme konusu ulemâ arasında tartışmalıdır. Şöyle ki:
a. Bazılarınca Hadisin mânâsına kelimeler arasındaki ince farklara, hadiste gözetilen maksada tam manâsıyla âşinâ olmayan bir kimsenin hadîsi duyduğu gibi aynı ifâde ile nakletmesi şart koşulmuş, aksi caiz görülmemiştir.
b. Bütün bunları iyiden iyiye bilen kimseye gelince:
Hadis, fıkıh ve usûl âlimlerinden çoğu, bunun da mânâ yoluyla hadis nakl etmesini caiz görmemişlerdir.
İmam Mâlik Resûlullah'a nisbet edilen merfû hadislerde bunun caiz olmadığını, başkalarında olabileceğini ileri sürmüştür.
Bazıları da ancak bir kelimenin başka bir kelimeyle yer değiştirebileceğini söylemişlerdir.[567]

Bütün bunlara rağmen, hadislerin manen rivayetinin caiz olduğu görüşünde olanlar da vardır... Nitekim Ebû Said el-Hudrî şunları söylemiştir: "Hadis dinlemek için 8-10 kişi Hz. Peygamberin etrafında oturur, onu dinlerdik. İçimizden ondan dinlediklerimizi aynen tekrar eden belki iki kişi çıkmazdı. Fakat hepimizde tekrar ettiğimiz zaman mânâlarda hiçbir fark olmazdı." Tanınmış tabiî el-Hasen el-Basrî kendisine; "Bugün bize bir hadis rivayet ediyorsun, ertesi gün aynı hadisi başka lâfızlarla naklediyorsun" diyen birine şu cevabı ermiştir: "Mânâda isabet etmişsem bunda hiç bir mahzur yoktur."
Yine Meşhur tâbiîleren Muhammed b. Şîrîn şöyle demiştir:
"On kadar sahâbîden hadis, işittim. Hepsi de lâfızlarda ihtilâf ederlerdi, fakat mânâ aynı idi."[568]
Görülüyor ki konumuzu teşkil eden Ebû Dâvûd hadisi de "bu konuda öngörülen şartlara uymak kaydıyla bir hadisi mana olarak nakletmek caizdir," diyenlerin görüşünü desteklemektedir.[569]

1942. ...Âişe (r.anha) dan; demiştir ki: Peygamber (s.a.) Kurban (bayramında) geceleyin Ümmü Seleme'yi (Müzdelife'den Minâ'ya) gönderdi de (Ümmü Selme) fecirden önce (Akabe Cemresine) taş(lar)ı attı, sonra (Mekke'ye) gidip ifâza tavafım yaptı. O gün Resûlullah (s.a.)'in Ümmü Seleme'nin yanında olacağı (nöbet) gün(ü) idi.[570]

Açıklama

Bu hadis "Bayram günü fecir doğmadan önce Akabe Cemresine taş atılabilir" diyen Şafiî ulemâsının delilidir. İmam Ahmed'in meşhur olan görüşü de budur. Sözü geçen imamlara göre bu görüşün aksini ifâde eden 1940 ve 1941 numaralı hadis-i şerifler bayram günü fecr doğmadan önce cemreleri atmanın caiz olmadığını değil, bu cemreleri güneş doğduktan sonra atmanın müstehab. olduğunu ifâde etmektedirler.
İmam Mâlik ile Hanefî ulemâsına göre ise, bayram günü güneş doğmadan önce Akabe Cemresine taş atmak, hacıların develerini gütmekle görevli kimselerin dışında hiç bir kimse için caiz değildir. Çünkü İbn Ab-bâs'dan rivayet edilen bir hadiste ifâde edildiğine göre; "Peygamber (s.a.) ailelerine ve hacıların eşyalarım taşıyan kimselere sabahleyin alaca karanlıkta Minâ'ya gitmelerini fakat güneş doğmadan taşları atmamalarını

emretmiştir."[571] Nitekim İbn Ömer (r.a.)'den rivayet edilen bir hadiste de; "Peygamber (s.a.) cemreleri geceleyin atmaları için deye çobanlarına izin verdi"[572] denilmektedir.
Cemrelerin güneş doğmadan atılabileceği görüşünde olan ilim adamlarına göre de bayram günü Minâ'da fecr doğmadan önce cemreleri atmayı yasaklayan hadisler o gün cemreleri güneş doğmadan önce atmanın caiz olmadığını değil, onları güneş doğduktan sonra atmanın müstehab olduğunu ifade eder. Yine sözü geçen ilim adamlarına göre konumuzu teşkil eden Ebû Dâvûd hadisindeki "Ümmü Seleme cemreleri fecrden önce attı" sözüyle "sabah namazından önce attı" denilmek istenmiş de olabilir. Fakat gerçekten de söz konusu cümlelerle bu ulemânın anladığı mânâ kast edilmiş olsa bile, bu söz, «güneş, doğmadan önce cemreleri atmanın caiz olduğuna delâlet etmez. Ayrıca Hz. Ümmü Seleme'nin bu uygulamasının Resûl-i Ekrem'in 'izniyle olduğuna dâir bir delil de mevcut değildir.
Bu bakımdan Hz. Ümmü Seleme'nin bu fiili bir delil niteliği taşımaktan uzaktır.
Hz. Ümmü Seleme'nin bu tatbikatının kendisine ait özel bir tatbikat olması ihtimali de vardır.[573]

1943. ...Esma (r.anhâ'nın haccın)'dan bahseden (bir râvi) O'nun (Akabe Cemresine) taş(ları fecrden Önce) attığını haber verdi (ve) dedi ki: Ben (kendisine);
Biz taşları geceleyin attık, dedim de; "Biz Resûlullah (s.a.) zamanında böyle yapardık" diye cevap verdi.[574]

Açıklama

Resûl-i Ekrem (s.a.)'in baldızı olan Hz.Esmâ'mn bu haccı, Veda Haccından ve Resûl-i Ekrem'in Dâr-ı Bekâ'ya irtihalinden sonra yapmış olduğu bir hacdır. Esma (r.anhâ) Akabe Cemresine bayram günü atılacak olan taşlan güneşin doğmasını beklemeden geceleyin (yahutta alaca karanlıkta) attığı için hürriyetine kavuşturduğu kölesi Abdullah b. Keysân kendisine; "biz bu taşlan vaktini beklemeden geceleyin attık" diyerek ondan bu hareketinin açıklamasını istemiştir. Esma (r.anhâ) da -kadınları ve acizleri kasdederek, "Biz Resûlullah (s.a.) zamanında böyle yapardık" diye cevap vermiştir. "Hz. Esma (r.anhâ'nın haccm)dan bahseden "(ravî)" sözüyle, Hz. Esmâ'mn

hürriyetine kavuşturduğu eski kölesi Abdullah b. Keysan kasd edilmiştir.[575]

Bazı Hükümler

1. îmam Sâfiî'ye ve Ahmed b. Hanbel'in meşhur olan görüşüne göre bayram günü Akabe Cemresine atılacak olan taşlan sabah olmadan geceleyin atmak caizdir, delilleri ise metinde geçen; "biz taşlan gece yarısı attık" sözüdür.
Ulemânın büyük çoğunluğuna göre ise bu taşlan güneş doğmadan önce atmak asla caiz değildir. Delilleri ise, Buhârî'nin. rivayetinde geçen "biz bu taşlan alaca karanlıkta attık"[576] cümlesidir. Daha önce de açıkladığımız gibi 1940 no'lu hadis gibi güneş doğmadan önce cemreleri atmayı yasaklayan hadislerin cemreleri güneş doğduktan sonra atmanın müstehab olduğu anlamına geldiği, bu taşların alaca karanlıkta atıldığını ifade eden Buhârî hadisi gibi hadislerin de sözü geçen taşlan alaca karanlıkta atmanın caiz olduğu anlamına geldiği de söylenmektedir. Bu görüşler için 1942 numaralı hadisin şerhine bakılabilir.[577]

1944. ...Câbir (r.a)'den; demiştir ki: Resûlullah (s.a.) (Müzdelife'den Minâ'ya) ağır ağır gitti ve ashabına da fiske taşı gibi (küçük çakıl taşlan) atmalarını ve Muhassır vadisinden de hızlıca geçmelerini emretti.[578]

Açıklama

Bilindiği gibi kelimesi şehâdet parmağı ile baş-parmak arasına konularak, başparmağın ileri doğru sert bir hareketiyle fırlatılabilen küçük taşlar için kullanılır. Buna Türkçemizde "fiske taşı" denir. Resul-i Ekrem Efendimiz Müzdelife'den Minâ'ya inerken yavaş yavaş sükûnet ve vekar içerisinde hareket ettiği gibi, İmâm Ahmed ve îbn Mâce'nin rivayetlerine göre ashabına da aynı şekilde hareket etmelerini tavsiye etmiştir. Cemrelere atılacak taşların da fiske taşı büyüklüğünde olmasını emretmiştir ve Ebrehe'nin ordusunun hezimete uğradığı vadiden geçerken de sür'atlice geçmiştir. İmâm Mâlik ve Beyhakî'nin ifâdesine göre, Resûl-i Ekrem'in bu vâdîden geçerken hızla geçtiği yer bir taş atımlık mesafedir.[579]

Bazı Hükümler

1. Müzdelife'den Mına'ya giderken yavaş yavaş sükunet ve vekar içerisinde gitmek ve Muhassır vadisinde hızlanmak müstehabdır. Muhassır vadisinden geçmekte olan yayalar Resûl-i Ekrem'e uymuş olmak için koşarlar. Binitli olanlar da hayvanlarım veya vasıtalarını süratlendirirler. Câhiliyye döneminde hıristiyanlar burada vakfe yaparlardı, Resûl-i Ekrem Efendimiz de onlara muhalefet etmek için buradan geçerken sür'atlice geçmiştir.[580]

66. Hacc-ı Ekber Günü

1945. ...İbn Ömer (r.a.)'den rivayet olunduğuna göre Resûlullah (s.a.), Veda haccında:
"Bu(gün) hangi gündür?" diye sordu. (Ashâb-ı kiram da): Kurban (bayramı) günüdür diye cevap verdiler. (Bunun üzerine): "Bu(gün) Hacc-i Ekber günüdür" buyurdu.[581]

Açıklama

Cemre: Mekke'ye iki saat mesafede Minâ'da bulunan üç taş yığınına verilen isimdir. Bunlar Cemre-i Ülâ, Cemre-i Vustâ ve Cemre-i Akabe'dir. Buralarda yapılan taş atma işi haccın vâciblerindendir.
Atılan taşların adedi yetmiştir. Yedisi kurban bayramının birinci günü kalanları iki, üç ve dördüncü günleri atılır, Taşların teker teker her atılışında tekbîr getirilmesi gerekir, ileride bu konuya tekrar dönülecektir.
Hac fiillerinin çoğu nahr gününde yani bayramın birinci gününde toplandığı için bu güne "Hacc-ı Ekber" denmiştir. Şöyle ki akabe Cemresi, tıraş, kurban kesmek, tavaf-i ziyaret ve daha başka vazifeler bugün yapılır. Halk arasında yaygın olan "arafe günü cumaya rastlarsa, hacc-i ekber olur" rivayetinin aslı yoktur. Ancak arafe günü cumaya rastlarsa, o haccın yetmiş haccdan efdal olduğuna dair Cemü'I-fevâid isimli eserde mürsel olarak rivayet edilen bir hadis vardır.[582]
İbn Sîrîn'in beyânına göre Hacc-ı Ekber gününden maksat, Resul-i Ekrem'in Veda Haccındaki birinci bayram günüdür. Resûl-i Ekrem Efendimiz Veda hutbesini irâd etmiş ve o hutbede İslâm'ın anahatlarıyla bir özetini vermiştir. Kıymetli âlimlerimizden M.Zihnî Efendi de bu konuda şunları söylüyor:

"Hac iki kısımdır: Hacc-i Ekber, Hacc-i asgar. Birincisi, İslam hacadır yani müslümanlara farz olan hacdır. İkincisi ise, umredir. Hacc-ı Ekber'in cuma gününe rastlaması dolayısıyle özel bir durum alması yoktur. Ancak cumaya rastlayan Arafe gününün fazlaca sevabı vardır. "Günlerin en üstünü Arefe günüdür. Bu gün cumaya rastlarsa, cuma günü dışında yapılan yetmiş hacdan efdaldir." mealindeki hadis-i şerîfle bu husus açıklanmıştır."[583]

Bazı Hükümler

1. Genel olarak kurban bayramının birinci günü hacc-ı ekber günüdür. Ulemanın büyük çoğunluğu ile birlikte dört mezhep imamı bu görüştedir. Nitekim bir numara sonra gelecek olan hadis-i şerif de bu görüşü desteklemektedir. Bu mevzu-daki hadislerden bazıları şunlardır:
a. Ali (kerremallahu vecheh)'den rivayet edilmiştir. Dedi ki: resûlullah (s.a.)'a hacc-ı ekber'in gününü sordum da, "Nahr günüdür” diye cevap verdi. [584]

b. "Kurban (Bayramının birinci) günü hacc-ı ekber günüdür. O günde kurbanların kanları akıtılır, tıraş olunur ve temizlik yapılır."[585]
c. "Resûlullah(s.a.) Arafat'ta bir hutbe okudu da Allah'a hamd ü senâ'dan sonra "İmdi gelelim sadede; bugün hacc-ı ekber günüdür" buyurdu."[586]
Bu son hadisle ilk iki hadis arasında bir çelişki bulunduğu zannedil-memelidir. "Hac arafat'ta vakfeden ibarettir" anlamındaki 1949 numaralı hadisin, "Arafat'ta vakfe yapmak haccın önemli bir rüknüdür" şeklinde te'vil edildiği gibi bu son hadis de "Cuma gününe rastlayan arafe gününün fazileti çok büyüktür" şeklinde te'vil edilmiştir.;
2. Hac imamının 1. Kurban bayramı günü bir hutbe okuyarak o hutbede hacılara o günde ve daha sonraki günlerde hacıların Minâ'da ve Mekke'de yapacakları hacla ilgili görevleri anlatması sünnettir. İmam Şafiî ile Ahmed bu görüştedirler. İnşallah ileride bu konuyu etraflıca ele alacağız.[587]

1946. ...Ebû Hüreyre (r.a.) demiştir ki: Eb'" Bekr, kurban bayramı günü Minâ'da;
Bu seneden sonra hiçbir müşrik hac etmesin ve hiçbir çıplak kimse de (çıplak olarak Kabe'yi) tavaf etmesin. Hacc-ı ekber günü, kurban bayramı

günüdür. Hacc-i ekber, Hac(dan ibâret)tir, diye ilân edecek olan kimseler arasında beni(de) gönderdi.[588]

Açıklama

Müşriklerin Mescid-i Haram'a girmelerinin yasaklandığını ifâde eden bu hadis-i şerifin hükmü, "Ey inananlar, doğrusu puta tapanlar pistirler. Bu sebeple bu yıllarından sonra Mescid-i haram'a yaklaşmasınlar"[589] âyet-i kerimesiyle de desteklenmektedir. Mescid-i Haram'dan maksat, Mekke ve etrafında bitkileri koparılmamak ve hayvanları avlanmamak üzere sınırlan belirlenmiş olan Harem bölgesinin tümüdür. Bilindiği gibi harem bölgesinin sınırları Cibril (s.a.)'in göstermesiyle Hz. İbrahim tarafından belirlenmiş bu sınırları gösteren işaretler, Resülullah (s.a.) tarafından yenilenmiştir.
İşte bu sınırlar içerisine elçilik göreviyle dahi gelmiş olsa, her hangi bir müşrikin girmesine izin verilemez. Şayet herhangi bir müşrik bu bölgeye gizlice girmeye muvaffak olduktan sonra orada hastalanıp ölecek olsa, cenazesinin oraya gömülmesine izin verilmediği gibi kabre gömülmüş bile olsa, kabri açılarak cenaze, harem bölgesi dışına çıkarılır. Hicretin dokuzuncu senesinde Resûl-i Ekrem'in müşriklerin Mescid-i Harama gelip Beyt-i Şerîfi çırıl çıplak tavaf ettiklerinden bahsedilince, "bu hâl sona erinceye kadar haccetmek istemiyorum" buyurdu ve o sene Hz. Ebû Bekr-i hac emîri tayin etti. Hz. Ali'yi de Tevbe sûresi'nin baş taraflarını halka okumak üzere görevlendirdi. Zilhiccenin 7. günü Hz. Ebû Bekir bu görevini yerine getirmek üzere Harem-i Şerifte bir hutbe irâd ederek halka menâsik-i hacla ilgili görevleri ve ahkâmı anlattı. Bayram günü de Hz. Ali Minâ'da ayağa kalkıp Berâe Sûresi'nin baş tarafındaki âyetleri okuyarak görevini yerine getirdi. Yezid b. Yüsey' diyor ki: "Ali (kerremallahü veche)'ye:
Hangi şey (talimat) ile(mekke'ye) gönderildin?" diye sordum, (O da:)
Dört şey ile:
a. Cennete ancak müslüman olan kimse girecektir,
b. Hiçbir çıplak kimse Beytullah'ı tavaf edemeyecektir,
c. Bu yıldan sonra Müslümanlar ve müşrikler (Harem-i Şerifte) bir araya gelemeyeceklerdir.
d. Peygamber (s.a.) ile aralarında ahd(andfaşma) bulunanların ahdi, müddeti dolana kadar geçerlidir ve müddeti belli olmayanların müddeti de

dört ay olarak belirlenmiştir; diye cevap verdi."[590]
İbn İshâk'm rivayet ettiğine göre Kureyş, kendilerinin dışında Kabe'yi tavaf etmek üzere Mekke'ye gelen bir kimsenin kendi elbisesiyle tavaf etmesine izin.vermemek, ancak Kureyş'ten bir kimsenin elbisesiyle hac yapmasına izin vermek üzere karar almışlardı. Yine bu karar gereğince Ku-reyşli bir kimseden elbise alamayan kimse, Beyti çıplak olarak tavaf edecekti. Şayet kendi elbiseleriyle tavaf edecek olursa, bu elbiseler bir daha kullanılmamak üzere bir tarafa atılacaktı. Fil yılından önce veya sonra alman bu kararla Kureyşliler, güya kendisiyle günâh işlenen elbiselerle tavaf yapmayı önlemek istiyorlardı. İbn Abbâs(r.a.)'dan rivayet edildiğine göre, câhiliyye döneminde kadınlar da beyitler ve kasideler söyleyerek çıplak halde Beyt'i tavaf ederlermiş. Bu hâdise Müslim'de şöyle anlatılıyor: "Vaktiyle kadın Beyt'i çıplak olarak'tavaf eder, "bana kim ödünç bir tavaf elbisesi verecek?" derdi. Onu Tercinin üzerine koyar "'Bugün bir kısmı ya da hepsi görünür ama, onun görünen kısmını helâl etmem" derdi. Bunun üzerine "Her Mescide giderken zînetinizi alınız"[591] âyet-i kerimesi nazil oldu."[592]

Bazı Hükümler

1. Müşrikin Harem bölgesine ve dolayısıyla Mescid-i Haram a girmesine izin verilemez, imam Malik ile Şafiî'lerden Müzeni bu görüştedirler. Buna göre müşrikin Harem bölgesi dışındaki mescidlere de ihtiyaç duyulmadıkça girmesine izin verilemez. Biz bu konuyu 487 numaralı hadîsin şerhinde açıklamış bulunmaktayız. **2.** Tavafta avret mahallini örtmek gerekir. Bu konuda ulemâ ihtilâf etmiştir. İmam Mâlik, Şafiî ve bir rivayette Ahmed b. Hanbel, "Beyt-i Şerifi çıplak kimse tavaf edemez" cümlesiyle isdidlâl ederek tavaf esnasında avret yerini örtmenin şart olduğunu söylemişlerdir. Ebû Hanife ile ikinci rivayete göre İmam Ahmed çıplak tavaf eden kimsenin kurban kesmek suretiyle haccını tamam edilebileceğine fakat Kabe'yi çıplak olarak tavafından dolayı günahkâr olacağına hükmetmişlerdir.[593]

67. Haram Ayları

1947. ...Ebû Bekre (r.a.)'dan rivayet olunduğuna göre Peygamber (s.a.) (Veda) haccında (halka) bir hutbe irad edip (şöyle) buyurmuştur:
(Takvim düzeni açısından) zaman, Allah'ın gökleri ve yeri yarattığı gündeki (ilk) durumuna dönmüştür. (Artık) sene on iki aydır. Bunlardan dördü haram aylardır, (ve) üçü peşi peşinedir ki, Zilka'de, Zilhicce ve Muharremdir. Bir de Cümade'l- (âhir) ile Şaban arasında yer alan Müdar'in Receb'i dir."[594]

Açıklama

Yukarıdaki dört aya Kur'ân-ı Kerimde "el-Eşhuru'l-Hurum= Yasak ayları" adı verilmiştir, ki bu aylarda harp ve kıtal haramdır. Araplar câhiliyye döneminde bu aylardan bazılarının, meselâ Muharrem'in haramlığını Safer ayına naklederlerdi. Sebebi de çapulculuktu. Şöyle ki, bu yasak aylarında mal ve can dokunulmazlığı harp, kıtal yasaklığına güvenerek tacirlerin ticâret mallarını alıp Ukaz, Zülmecâz, Mecenne gibi meşhur Panayır ve pazarlarda satmak üzere yola çıktıkları sırada çapulcular tarafından o ayın haramhğımn, meselâ Şaban'a nakledildiği ilân edilir ve o günlerde vurgunculuk ve soygunculuk yapmak mübâh sayılırdı. Arapları buna zorlayan en büyük sebeb onların geçimlerini soygunculuk ve çapulculukla te'min etmeleri idi ki, üç haram ayın peşi peşine gelmesi ve üç ay vurgunculuk yapmadan beklemeleri onlara çok zor geliyordu. Kurtuluşu ancak bu aylardaki vurgunculuk, harp ve soygun yasağım ilerideki aylardan birine kaydırmakta buluyorlardı.
Kur'ân dilinde buna (Nesî) denilmiştir. Zemahşerî bunu "Bir ayın hürmetini öbür aya te'hirdir" diye tefsir etmiş ve şöyle açıklamıştır: Bu suretle Arablar haram ayları helâl sayarlar ve onun yerine helâl ayları da haram sayarlardı. Çok defa da on iki aya bir iki ay ilâve ederek seneyi onüç, ondört aya çıkarırlardı. Peygamberimizin, Veda Haccından bir sene önce Hz. Ebû Bekr'in Hac emiri olarak yapmış olduğu hac, Zülka'de, ayına, Resûlullah'ın Veda haccı ise, Müşriklerin o sene Haram ayı olarak ilan ettikleri zülhicce'ye tesadüf ve tevâfuk etmişti. Fahr-i Kâinat Efendimiz bu haccında Arafat dağında deve üzerinde irâd ettiği hutbelerinin birinde bir cümlesi de "yıl ve ay hesabı Allah'ın gökleri ve yeri yarattığı zamanki ilk hâline dönüp eski yerini bulmuştur. Sene on ki aydır" buyurmasıyla bu câhiliyye âdetinin

kökünü kazıdığını bildirmiştir. "Esasen daha önce de; "sapıtmak için hürmetli ayların yerlerini değiştirip geciktirmek, küfürde gerçekten ileri gitmektir."[595] âyetiyle de bu durum nehyedilmiş bulunduğundan bu bâtıl câhiliyye âdeti kaldırılmış oldu. "Bunlardan dördü haram aylardır" denilmekle, o aylarda bu gibi ma'siye(leri işlemek büsbütün haramdır. Binaenaleyh "O aylarda kendinize Zulmetmeyiniz"[596] denmek istenmiştir.
Hadîsin sonunda "Mudar kabilesinin Receb ayı” denilerek, bu ayın Mudar'a nisbet olunması, Mudar kabilesinin Receb ayma öbür kabilelerden daha çok hürmet göstermesindendir.
Receb ayının Cumadelâhir ile Şaban ayının arasında olduğunun ifâde edilmesi ise kamerî takvim yılı içerisinde ayların sıralanışını açıklığa kavuşturarak bir daha yanlışlığa düşülmesini önlemek içindir. Bu duruma göre Kamerî aylarının birincisini Muharrem ayı teşkil ederken, Receb ayı ayların ortasında, Zilka'de ile Zilhicce de senenin en sonunda yer almaktadır. Bazılarına göre ayların bu şekilde sıralanışında şöyle bir nükte vardır: Haram ayların diğer aylar yanında ayrı bir değeri olduğuna göre, en uygun olanı senenin bu aylardan birisiyle başlamasıdır. İşte bu sebeple Muharrem ayı senenin birinci ayı olmuştur. Yine bu ayların diğer aylara nisbetle daha büyük bir değer taşımaları sebebiyle haram aylardan biri olan Receb ayı da senenin ayları arasında orta yeri almıştır. Aynı zamanda hac aylarından olan diğer iki haram ayı da yani Zilkade ve Zilhicce aylan da senenin ayları içerisinde en son yeri almışlardır. Nitekim bu aylarda edâ edilen Hac ibadeti de İslâm'ın üzerinde yükseldiği esaslar arasında son sırayı alır.[597]

Bazı Hükümler

1. Hac imamının, kurban bayramının birinci günü Mina da hutbe okuyarak hac ibadeti ile ilgili konularda halkı aydınlatması sünnettir. İmam Şafiî ile İmam Ahmed(r.a.) bu görüştedirler. İnşallah bu konu ileride daha ayrıntılı olarak yeniden ele alınacaktır. ,
2. Haram aylarında savaşmak yasaklanmıştır. Ulemâ bu konuda ittifak etmişlerdir. Ancak bu hükmün neshedilip edilmediği ulemâ arasında ihtilaflıdır. Ulemânın büyük çoğunluğuna göre, "sana haram ayından, onda

savaştan, soruyorlar. De ki: Onda savaş büyük günahtır"[598] âyet-i kerimesi "topyekûn sizinle savaşan putperestlerle siz de topyekûn savaşın" [599] âyet-i kerimesiyle neshedilmiştir. Atâ'ya göre, haram aylarında savaşı yasaklayan âyet-i kerime muhkemdir, dolayısıyla neshe ihtimâli yoktur. Binâenaleyh "sizinle savaşanlarla Allah yolunda savaşın, aşırı gitmeyin doğrusu Allah aşırı gidenleri sevmez"[600] âyet-i kerimesine uygun olarak düşman saldırıya geçmedikçe haram aylarında savaşa girişmek caiz değildir. Fakat savaşı düşmanlar başlatacak olursa, o zaman nefis müdafaası için savaşa girmek vâcib olur.

Bu konuda Süleyman Ateş Bey şunları söylüyor: "Sana haram ayından, onda savaştan soruyorlar. De ki: Onda savaş büyük günahtır."[601] âyet-i kerimesi haram ayında savaşmanın caiz olup olmadığı hakkındaki bir soru üzerine indirilmiştir. Peygamber (s.a.) halasının oğlu Abdullah b. Cahş'ı muhacirlerden yedi-sekiz kişilik bir bölüğün başında yola çıkarmış, gönüllü olmayanın götürülmemesini kendisine emretmiş ve bir mektub vererek bu mektubu açan Abdullah şöyle yazıldığını görmüştür: "Mekr tubumu okuyunca Mekke ile Taif arasındaki Nahle'ye kadar ilerle, buradan Kureyş'i gözetle ve bize onlardan haber getir.”

Abdullah ile arkadaşları Nahîe'ye vardılar. Bu sırada Kureyş'e ait bir ticaret kervanı oradan geçiyordu. Recebin birinci günü idi. Fakat müslümanlar, Cumad el-âhir'in son günü olduğunu sanıyorlardı. Eğer o gün, onlara bir şey yapmazlarsa, ertesi gün Haram ayı girer, hiç birşey yapamazlar, diye düşündüler. Kureyşlilerin kendilerine yaptıkları fenalıkları hatırlayınca, dayanamayıp kervana saldırdılar. Kervanın başkam Abdullah el-Hadramî'yi öldürüp iki kişiyi de esir aldılar, bir adam da kaçtı. Kervanı sürüp Medine'ye getirdiler. Allah'ın Resulü: "Ben size haram ayında savaşmayı emretmem iştim" dedi ve ganimetten kendisine ayrılanı almadı. Ashâb-i kiram tarafından da kınanan savaşçılar, çok üzüldüler. Receb ayı savaşmanın yasak olduğu, haram ayların en saygılısı idi. Kureyş, olayın Receb ayının başında olduğunu iddia edip "Muhammed haram ayını helâl saydı" diye aleyhte propaganda yapmaya başladılar. Savaşa katılan müslümanlar ise, Cumada'l-âhir'in sonunda savaştıklarını söylediler. Nihayet inen Bakara Sûresi'nin 217 ve 218. âyetler, Seriyye savaşçılarının fitneye karşı baskınlarını haklı çıkardı. Onların Allah'a inanan, hicret eden, Allah yolunda savaşan faziletli insanlar olduğunun Allah'ın rahmetini.uman

insanlara karşı Allah'ın bağışlayan ve esirgeyen olduğunu bildirdi. Bunun üzerine Peygamber (s.a.) kabul etmeyip beklettiği ganimeti aldı ki, İslâm'da alınan ilk ganimet budur. İki esir de müşriklerin yakalayıp esir almış oldukları Sa'd b. Ebî Vakkas ve Utbe İbn Gazvân ile değiştirildi.
Müfeasirler Bakara Sûresinin 217. âyetini haram ayında savaşmanın haram olduğuna delil sayarlar. Fakat neshedilip edilmediği konusunda ihtilâf vardır. Atâ, bu âyetin neshedilmediğini söyler ve bu hususta yemin edermiş. Diğer bilginlere göre âyet mensûhtur. Ancak nâsihi üzerinde ihtilâf vardır. Tevbe Sûresi'nin 5, 29. veya 36. âyetlerinin nâsih olduğunu söyleyenler yanında, Peygamber'in uygulamasının âyeti neshettiğini söyleyenler de vardır. Çünkü Allah'ın Resûlu (s.a.) huneyn'de Hevâzin kabilesiyle Tâif'te Sakîf kabilesiyle haram ayında savaşmış Ebû Âmir'i de yine haram ayında müşriklerle savaşması için Evtâs'a göndermiştir.
İbnu'l-Arabî'ye göre bu âyet, müşriklerin yukarıda sözü edilen haram ayında vuku bulmuş savaştan dolayı Hz. Peygamber ve müslümanları şiddetle kınamalarını reddetmektedir. Yüce Allah onlara diyor ki: "Allah yolundan men'etmek, Allah'ı inkâr etmek, halkını Mescid-i Haram'dan çıkarmak, Allah katında daha büyük bir günâhtır. Haram ayında fitne çıkarmak yani küfre sapıp ortalığı karıştırmak, adam öldürmekten daha ağır bir suçtur." Siz bunları yaptığınız için sizinle savaşmak gerekmiştir. Buna göre âyet, haram ayında savaşmayı yasaklamıyor, tersine savaş kaçınılmaz hale gelince, o aylarda da savaşmanın günah olmayacağını anlatmış oluyor. Zaten âyetin sözlerinden de bu anlaşılmaktadır. Artık âyette bir nesh aramanın mânâsı yoktur. Davet hürriyetini korumak, saldırıyı püskürtmek, saldırganlarla savaşmak her zaman ve şartta vâcibtir."[602]

1948. ...İbn Ebî Bekre (r.a.), Peygamber (s.a.)'den (önceki hadisin) mânâsını rivayet etmiştir.
Ebû Dâvûd dedi ki: İbn Avn, İbn Ebî Bekre (diye bilinen Râvijnin ismini bu hadisfin senedinde açıkladı. Dedi ki: (Bu hadis) Abdurrahman b. Ebî Bekre'den rivayet olunmuştur. O da Ebû Bekre'den rivayet etmiştir.[603]

Açıklama

Bu hadisin senedinde kendisinden İbn Ebî Bekre künyesiyle bahsedilen râvînin asıl adından bahsedilmemektedir. Bu sebeple Ebû Dâvûd bu râvînin kimliğini tanımak maksadıyla "Abdullah b. Avâne isimli râvinin bu hadisi naklederken İbn Ebî Bekre künyesiyle anılan zâtın ismini Abdurrahman b. Ebî Bekre olarak kaydederek lîbnj Ebî Bekre'nin esas isminin Abdurrahman olduğunu açıkladığım" söylemiştir. Bu hadis Müslim'de şu anlama gelen lafızlarla rivayet olunmuştur: "O gün gelince Peygamber (s.a.) devesinin üzerine oturdu. Birisi de devenin yularından tuttu:
"Bilir misiniz bugün hangi gündür?" buyurdu. Ashâb: Allah ve Resulü daha iyi bilir, dediler. Biz ö güne esas adından başka bir isim verecek sanmıştık. Sonra:
"Kurban (bayramı) günü değil mi?" buyurdu.
Evet, evet (öyledir) ya Resûlullah, dedik.
"Ya bu ay nedir?" diye sordu.
Allah ve Resulü daha iyi bilir dedik.
"Zülhicce değil midir?" buyurdu.
Evet, evet (öyledir) ya Resûlallah dedik.
"Ya şu belde neresidir?" diye sordu.
Allah ve Resulü daha iyi bilir, dedik. Hatta ona başka bir isim verecek sandık.
"Malûm belde değil mi?" buyurdu.
Hay, hay (öyledir) ya Resûlallah, dedik.
"İşte sizin kanlarınızı mallarınız ve ırzlarınız birbirinize şu beldenizde, şu ayınızda, şu gününüzün haram olduğu gibi haramdır. Burada bulunan bulunmayana iletsin" buyurdular.[604] İşte Müslim'in bu rivayetinde de İbn Ebî Bekre'nin adı Abdurrahman b. Ebî Bekre diye zikredilmiştir.[605]

68. Arafat'ta Vakfeye Yetişemeyen Kimse

1949. ...Abdurrahman b.Ya'mur ed-Deyl(em)î'den; demiştir ki: Peygamber (s.a.) Arafat'ta iken yanına varmıştım. Necid halkından da bazı kimseler ^Yahut bir grup- geldiler. (İçlerinden) birine (Hz. Peygamber'e hacla ilgili sorular sormasını) emrettiler. (O da) Resûlullah (s.a.)'e, (Arafat'ta vakfeye yetişemeyen kimsenin) hacc(ı) nasıldır? diye sordu. Resûlullah (s.a.) de birisine emretti. (O adam da aldığı emre uyarak)

"Hac, hac, Arafe günü (vakfe yapmak) demektir, kim Müzdelife gecesi sabah olmadan (Arafat'a) gelirse haccı tamdır. Minâ günleri üçtür, kim acele eder de iki gün de (Mekke'ye dönerse) ona bir günah yoktur. (Minâ'da) geciken de günahkâr olmaz" diye yüksek sesle bağırdı. Sonra (o bağıran adamın) arkasından bir başka adam gönderdi. O da aynı şeyleri yüksek sesle ilân etmeye başladı.[606]
Ebû Dâvûd dedi ki: Bu hadisi Mihrân da Süfyân'dan (hac kelimesini) -iki-defa tekrarlayarak- "Hac, hac (Arafat'ta durmaktır)" dedi, (şeklinde) rivayet etti. Yahya b. Safd el-Kattân ise Süfyân 'dan (hac kelimesini) bir kerre (söyleyerek) "hac (Arafat'ta durmaktır) ded”, (şeklinde rivayet etti).[607]

Açıklama

Minâ günlerinden maksat, kurban bayramının 2, 3, 4 üncü günleridir.Bir başka tâbirle Zilhicce'nin 11, 12, 13 üncü günleridir. Bayramın ilk günü (10 Zilhicce) yalnızca Akabe cemresine yedi taş atılır. Diğer iki cemereye taş atılmaz. Bayramın 2, 3 ve 4 üncü günleri ise her üç cemreye de yedişerden yirmibir taş atılır. Böylece atılan taşların sayısı 70 olur. Ancak bayramın 4. günü şafak sökmeden önce Minâ'dan ayrılanlara dördüncü günün taşlarım atmak vâcib olmaz. Bu durumda atılan taş sayısı 49 olur. Hadis-i şeriften de anlaşıldığı gibi Zilhiccenin 12. günü taşları attıktan sonra Minâ'yı terk ederek Mekke'ye gitmekte herhangi bir sakınca yoktur. Buna ruhsat verilmiştir. Bu ruhsatı terk etmekten dolayı da bir günah yoktur. Fakat bayramın dördüncü günü de Minâ'da beklemek ve o gün cemrelere 21 taş atmak, daha faziletlidir. Musannif Ebû Dâvûd bu hadisin sonuna ilâve ettiği talikte, metinde geçen "hac hac, Arafat'ta vakfe yapmaktır" cümlesini Mihrân'ın "hac" kelimesini iki defa tekrarlayarak rivayet ettiğini fakat Yahya b. Saîd'in bu cümleyi rivayet ederken "hac" kelimesini sadece bir kere söylediğini ifâde etmek istiyor.[608]

Bazı Hükümler

1. Arafat'ta vakfe yapmak haccın rükünlerindendir. Binaenaleyh vakte yerine getirilmedikçe hac farizası ifâ edilmiş olmaz.

2. Arafat sınırlan içerisinde çok kısa bile olsa bir süre vakfe yapmakla bu rükün ifâ edilmiş olur. Ulemâ'nın büyük çoğunluğunun görüşü de budur. İmam Sevrî'den geceleyin vakfe yapmanın caiz olmadığı ve vakfeyi geceleyin yapan bir kimsenin haccının kabul olmayacağı rivayet olunmuşsa da bu görüş sahih hadislere aykırıdır.
3. Arafat'ta vakfe yapma vakti Bayram gecesi fecrin doğmasıyla sonra erer. Mezhep imamlarının bu konudaki görüşlerini 1910 numaralı hadisin şerhinde nakletmiş olduğumuzdan burada tekrara lüzum görmüyoruz.
4. Zilhiccenin 12. günü Minâ'yı terkederek veda tavafı yapmak üzere Mekke'ye hareket etmek caizdir. Ancak Minâ'yı bugünde terk edebilmek için. şu şartların bulunması gerekir:
a. Zevalden sonra yola çıkılması gerekir.
b. Güneşin batmasından önce Minâ'yı terk etmiş olmak gerekir. Eğer Minâ sınırları içeriside iken güneş batacak olursa, o geceyi de Minâ'da geçirmek ve ertesi gün de cemrelere taş atmak icabeder. Ulemânın büyük çoğunluğu bu görüştedir, tmam Şafiî ile imam Mâlik ve Ahmed'in görüşü de budur. Hanefî ulemâsına göre ise, zilhiccenin 13. günü fecir doğmadan önce Minâ'yı terk etmek caizdir. Çünkü fecr doğmadıkça cemrelere taş atma vakti girmiş olmaz. Fakat bununla beraber, Minâ sınırları içerisinde bulunan bir kimsenin güneş battıktan sonra Minâ'yı terk etmesi mekruh olur. Çünkü güneş battıktan sonra Minâ sınırları içerisinde bulunan bir kimsenin geceyi orada geçirmesi sünnettir. Bu bakımdan güneş battıktan sonra Minâ'yı terkeden bir kimse sünneti terk etmiş olur, fakat sünneti lerk etmekden dolayı üzerine kurban kesmek gerekmez.[609]

1950. ...Urve b. Mudarris et-Tâî'den; demiştir ki: Ben Resûlullah (s.a.)'a geldim (ve):
Ya Resûlullah, ben Tayy dağlarından geliyorum. Hayvanımı da kendimi de yordum. Vallahi (yol boyunca) üzerinde vakfe yapmadık tek bir kum yığını bırakmadım. Benim için hacdan (bir nasib) var mıdır? dedim. Resûlullah (s.a.):
"Kim bizimle beraber şu (sabah) namaz(ın)a yetişecek olursa ve bundan önce de gündüzün veya geceleyin Arafat'a gelmiş olursa, haccı tamam olur ve (ihramdan çıkış) temizliğini yapar." buyurdu.[610]

Açıklama

Tayy dağlarından maksat Medine civarında bulunan iki dağdır. Bunlardan birisi Medine'nin doğusunda bulunan ve Selmâ adıyla anılan dağdır. Diğeri de Medine'ye üç konaklık mesafede ve Mekke yolu üzerinde bulunan ve "Ece" ismiyle anılan bir dağdır. Metinde geçen " = Habl" kelimesi çölden kum yığınlarının oluşturduğu tepe anlamına gelir ki, bu kelime Tirmizî, Tahâvî ve Dârekutnî'nin rivayetlerinde " = Cebel = dağ" şeklinde geçmektedir.
Bu hadis-i şerîfte gündüzün veya geceleyin Arafat'ta vakfe yapıp da bayram günü Müzdelife'de kılınan sabah namazına yetişebilen, bir başka tabirle, sabah namazı vakti girmeden önce Arafat'ta vakfe yapmaya muvaffak olan bir kimsenin haccın daha sonraki vecibelerini de yerine getirmek şartıyla hac farizasını yaptığından emin olabileceği ifade edilmektedir. "Ve (ihramdan çıkış) temizliğini yapar" şeklinde tercüme ettiğimiz cümlesiyle "artık usulüne uygun olarak ihramdan çıkıp tırnakları kesmek, bıyıkları kırpmak, kasıkları ve koltuk altlarını tıraş etmek veya yolmak gibi temizlikleri yapabilir" denmek istenmiştir. Mezhep imamlarının bu mevzudaki görüşleri 1910 numaralı hadiste açıklanmıştır.[611]

Bazı Hükümler

1. îmam Ahmed, metinde geçen "kim bizimle beraber şu namaza yetişecek olursa ve bundan önce de gündüzün veya geceleyin Arafat'a gelmiş olursa, haccı tamam olur" cümlesini delil getirerek, Arafat'ta vakfe vaktinin Arefe günü fecrin doğmasıyla başlayıp ertesi gün fecrin doğmasına kadar devam ettiğini, çünkü metinde geçen "gece" ve "gündüz" kelimeleri mutlak olarak kullanıldıkları için gece ve gündüzün sadece bir bölümüne değil, tümüne şâmil olduklarını söylemiştir, ulemânın büyük çoğunluğuna göre ise, metinde geçen "gündüzün ve geceleyin" sözünden maksat, Arafe günü zevalden sonra başlayıp ertesi gün fecrin doğuşuna kadar devam eden vakittir. Çünkü Hz. Peygamber'in ve onun Râşid halifelerinin tatbikatı böyle olmuştur ve ayrıca fahr-i Kâinat Efendimiz:
"Ey cemaat! Haccın menâsikini iyi öğreniniz. Çünkü belli olmaz, belki bu hacdan sonra,, daha hac yapamam"[612] buyurarak, Veda haccındaki

tatbikatının örnek alınmak ve esas ittihaz edilmek üzere iyice bellenmesi gerektiğine dikkat çekmiştir.[613]

69. Mina'da Konaklama (Yerleri)

1951. ...Ashab'dan birinin şöyle dediği rivayet edilmiştir:
Peygamber (s.a.) Minâ'da halka bir hutbe irad edip onları (Kendileri işin/tayin ettiği) yerlerine yerleştirdi (ve yine bu maksatla kıble (cihet)nin sağına işaret ederek,
"Muhacirler buraya konsun";
Kıble (jbîhetı)nin soluna işaret ederek:
"Ensâr da buraya konsun, (diğer) halk onların çevresine yerleşsinler" buyurdu.[614]

Açıklama

1951 numaralı hadiste de ifade edildiği gibi Fahri Kâinat Efendimiz Minâ'da halka bir hutbe irad ederek Muhacirlerin "Mescid-i Hayf" denilen Minâ Mescidinin ön tarafına, Ensar' ın da bu mescidin arka tarafına yerleşmelerini bu iki cemaatin dışında kalan kimselerin de Muhacir ve Ensar'ın çevresine dağılıp yerleşmelerini emretmiştir.
Resul-i Ekrem, Muhacirleri bir yere, Ensârı bir başka yere, diğer halkı da onların çevresine yerleştirirken ümmete, Muhacirlerle Ensar'ın bu dindeki hizmetlerinin büyüklüğünü, dolayısıyla bu ümmetin diğer fertlerinin onların kadir ve kıymetlerini bilmeleri gerektiğini öğretmek maksadını gözetmiş olabilir. Bunun yanında her kesimin iman bağı ile birlikte mevcut olan akrabalık bağı dolayısıyla birbirleriyle daha kolay yardımlaşa-caklarını da düşünmüş olabilir.[615]

Bazı Hükümler

1. Hac imamının bayramın birinci günü halka bir hutbe irad ederek onları hac menasıkı ile ilgili konularda aydınlatması sünnettir.
2. İdareci durumunda olan bir kimsenin emri altında bulunan kimselerin maddi-mânevî çıkarlarım gözetmesi gerekir.[616]

70. Mina'da Ne Zaman Hutbe Okunur?

1952. ...Bekroğullarından iki kişiden; demişlerdir ki: Biz Resûlullah (s.a.)'i teşrik günlerinin ortasında hutbe okurken gördük. Biz onun hayvanının yanında idik. Bu hutbe Resülullah'ın Minâ'da irad ettiği hutbe idi.[617]

Açıklama

"Teşrik", eti güneşletip kurutmak demektir. Arablarca Zilhiccenin onbirinci, on ikinci ve on üçüncü günleri kurban etlerini güneşe sererek kurutmak âdettir. Onun için bu üç güne "teşrik günleri" denilmiştir .Teşrik günleri üç gün olduğuna göre ikinci teşrik günü bunların ortasında yer alır. Bu durumda, metinde "teşrik günlerinin ortasında" cümlesinden maksat, kurban bayramının üçüncü, Zilhiccenin on ikinci günüdür.
Bu hadisi rivayet eden Bekroğullarından iki sahâbîdir. Bunların isimlerinin bilinmemesi, hadisin sıhhatine bir zarar vermez. Çünkü sahâbîlerin hepsi güvenilir kimselerdir.
Sözü geçen sahabiler, "biz onun hayvanının yanında idik" sözüyle, "Resûl-i Ekrem'in bu hutbesini çok yakından, net olarak ve eksiksiz olarak dinleyebildik" demek istemişlerdir.[618]

Bazı Hükümler

Hac imamının Minâ'da bayramın üçüncü gününde bir hutbe irad ederek Mina da yapılacak hac görevleri ile ilgili konularda halkı aydınlatması müstehabtır. İmam Şafiî ile İmam Ahmed de bu görüştedirler. Hanefî ulemâsı ile İmam Mâlik'e göre ise, hac hutbeleri üçtür:
a. Bunlardan birincisi Zilhiccenin 7. günü Mekke'de Harem-i Şerif de okunur. Bu hutbede hac hükümleri, özellikle terviye günü Minâ'ya çıkılaması ve orada geceledikten sonra Arafat'a çıkılacağı meseleleri anlatılır. Hutbenin arasında oturulmaz. Tek hutbe olarak okunur.
b. İkinci hutbe Arefe günü Arafat'ta Nemire mescidinde cem-i takdîm ile kılınan öğle ve ikindi namazlarından önce okunur.

Cuma hutbesinde olduğu gibi arasında oturulup iki hutbe hâlinde okunur. Bu hutbelerde hac hükümleri özellikle Arafat ve Müzdelife vakfeleri cem-i takdim, cem-i te'hîr.... anlatılır.
c. Üçüncü hutbe Bayramın ikinci günü (11 Zilhicce) öğle namazından sonra Minâ'da okunur. Bu hutbenin de arasında oturulmaz. Tek hutbe hâlinde okunur. Nitekim Nevevî'nin "Şerhü'l-menâsik" isimli eserinde İbn Sa'd'ın Tabakât'ından naklen, Resûl-i Ekrem'in Minâ'daki bu hutbeyi bayramın ikinci günü irad ettiği ifâde ediliyor.[619] Şafiî ulemâsına göre ise hac hutbeleri dörttür:
Birincisi Zilhiccenin yedinci günü Mekke'de, ikincisi Arafe günü Arafat'ta, üçüncüsü Bayramın birinci günü irad edilir. Dördüncüsü de bayramın üçüncü günü okunur. Bayramın birinci günü hac imamının hutbe okumasının müstehap olduğuna dair Şafiî ulemâsının delili ise 1945 numaralı hadistir. Hanefî ulemâsından Tahâvî'ye göre 1945 numaralı hadis-i şerifte söz konusu edilen konuşma, ümmet-i Muhammedi'n istikbali ile ilgili bir vasiyyet niteliği taşıdığından o konuşmaya bir hutbe gözüyle bakılamaz.[620] Daha fazla bilgi için 1956 numaralı hadisin açıklamasına bakılabilir.[621]

1953. ...Câhiliyye döneminde (puthanelerden) bir evin sahibesi olan Serrâ bint Nebhân dedi ki: Başlar gününde Resûlullah (s.a.) bize bir hutbe irad ederek "bu hangi gündür" dedi. Biz de:
Allah ve Resulü daha iyi bilir, dedik. (Bunun üzerine):
"Teşrik günlerinin ortası değilimdir?" buyurdu.
Ebû Dâvûd dedi ki: EbûHarre er-Rekâşî'nin amcası da aynı şekilde (Resûlullah bize:) "Teşrik günlerinin ortasında hutbe irad etti" diye rivayet etti.[622]

Açıklama

Bir önceki hadisin açıklamasında da ifade ettiğimiz gibi Zilhiccenin İl, 12 ve 13, üncü günlerine "leşrîk günleri" denir. Metinde "teşrik günleri" yerine "başlar günü" denilmesinin sebebi teşrik günlerinde kurban kellelerinin bol bol yenmesidir.

Hadisin sonunda bulunan taliki İmam Ahmed Müsned'inde Resûl-i Ekrem'e kadar ulaşan bir senedle rivayet etmiştir. Hadîs "Hac imamının Zilhiccenin 12 nci günü Minâ'da hutbe okuması sünnet dir" diyen İmam Şafiî ile İmam Ahmed'in görüşünü te'yid etmektedir. Mezhep imamlarının bu mevzu ile ilgili görüşlerini bir önceki hadiste açıklamış bulunmaktayız.[623]

71. (Resûlullah'ın Mina'da) Bayramın Birinci Günü Hutbe Okuduğunu Söyleyenlerin Delilleri)

1954. ...el-Hirmâs b. Ziyâd el-Bâhilî (r.a.)'den; demiştir ki: Peygamber (s.a.)'i kurban bayramı 'günü Minâ'da Adbâ isimli devesi üzerinde halka hitâb ederken gördüm.[624]

Açıklama

el-Esmâî'nin beyânına göre " = Adbâ" kelimesi ku-lağının dörtte birinden fazlası kesik olan hayvanlar için kullanılır. Ebû Ubeyd'e göre ise, bu kelime kulağının yansı veya daha fazlası kesik olan hayvanlar için kullanılır. İmam Halil'e göre, kulağı yarık olan hayvanlara verilen isimdir.
Aslında Resûl-i Ekrem'in bu devesinin kulakları kesik ya da yarık değildi. Fakat doğuştan kulakları çok küçük olduğıs için "el-Adbâ" diye isimlendirilmişti. Bu hadis "kurban bayramının birinci günü hac imamının Minâ'da hutbe okuması sünnettir" diyen Şafiî ulemâsının ve imam Ahmed'in delilidir. Biz bu konuyu 1952 numaralı hadiste açıkladık.[625]

1955. ...Süleym b. Âmir el-Kilâ'î dedi ki: Ben Ebu Ümâme'yi, "Resûlullah'ın kurban bayramı günü Miriâ'daki hutbesini dinledim" derken işittim.[626]

Açıklama

Bu hadisle ilgili açıklama 1952 numaralı hadisin şerhinde geçti.[627]

72. (Kurban Bayramının Birinci Günü Minâ'da) Hutbe Ne Zaman Okunur?

1956. ...Râfi b. Amr el-Müzenî dedi ki: Ben Resûlullah (s.a.)'ı Minâ'da kuşluk vakti boz bir dişi katır üzerinde halka hitab ederken gördüm. AH (r.a.) da O'ndan (işittiklerini yüksek sesle uzakta-kilere) aktarıyordu. Halkın kimisi ayakta kimisi de oturmakta idi.[628]

Açıklama

1954 numaralı hadis-i şerifte Resûlullah (s.a.)'in, bayramın birinci gününde irad ettiği hutbesini "el-Adbâ" isimli devesi üzerinde irad ettiği ifâde edilirken bu hadiste o günkü hutbeyi boz bir dişi katır üzerinde irad ettiğinin ifâde edilmesi bu iki hadis arasında bir çelişki bulunduğunu göstermez. Çünkü o gün Resûlullah'ın birden fazla hutbe irad etmiş olması mümkündür. Zira o sene Minâ'da 130.000 hacı adayı bulunuyordu ve hac tatbikatıyla ilgili açıklamalara her zamankinden daha çok muhtaçtılar. Her ne kadar Resül-i Ekrem'in konuşmasını belli aralıklarla yerleştirilen görevliler anında tekrarlayarak dalga dalga daha uzaklara iletiyorlar idiyse de, bu kadar büyük bir kalabalığın bütün konuşmaları eksiksiz olarak işitmeleri mümkün değildi. Bu sebeple o gün hutbelerin tekrar tekrar okunmasına şiddetle ihtiyâç vardı. Bu bakımdan Resûl-i Ekrem'in birçok defalar hutbe okumuş olması ve her hutbeyi de ayrı bir hayvan üzerinde okuması gayet tabiîdir.
Metinde geçen "kuşluk vakti" kelimesi Hz. Peygamberin bu hutbesini zeval vaktinden önce okuduğunu gösterir ki bu da "Hutbeler ancak öğle namazından sonra okunabilir, bundan sadece Arafe günü Nemire Mescidinde okunan hutbe müstesnadır. Çünkü o mescidde biri öğle namazından önce biri de sonra olmak üzere iki hutbe okunur" diyen Şafiî ulemasının aleyhine bir delildir.[629]

Bazı Hükümler

1. Hac imamının bayramın birinci günü hutbe okuması müstehabtır. Bilindiği gibi Şahı uleması ile Hanbelî ulemâsının büyük bir kısmı bu

görüştedirler. İmam Mâlik ile Hanefî ulemâsına ve bazı Hanbelîlere göre ise, bayramın birinci günü hutbe okunmaz. Resûl-i Ekrem'in halka o günkü hitabı bir hutbe niteliğinden ziyâde bir vasiyyet ve hacla ilgili bir fetva özelliği taşımaktadır. Ancak Bezlu'l-mechûd yazarının beyânına göre Hanefî ulemâsı "Hac imamının, birincisi Zilhiccenin yedinci günü Mekke'de, ikincisi Arefe günü Arafat'da, üçüncüsü de bayramın ikinci günü Minâ'da olmak üzere üç defa hutbe okuması müstehabtır" derken, "bu üç hutbeden fazla hutbe irad etmek caiz değildir, bid'attir." demek istememişlerdir. Aslında Hanefî ulemâsı hac mevsiminde hac imamının sık sık hutbe okumasının lüzumuna inanmakla beraber, başta Resûl-i Ekrem'in uygulamasını ve halkın kalabalık bir zamanda hergün hutbe dinlemelerindeki zorluğu göz önünde bulundurarak üç hutbenin kâfi geleceğini söylemişlerdir.[630]

2. Kurban bayramının birinci günü okunacak hutbe kuşluk vakti okunur. İmam Nevevî'nin beyânına göre, bu hutbeleri dinlemek ve hutbe dinlemeye ihramdan çıkıp yıkanarak ve güzel kokular sürünerek gitmek mustehabtır. [631]

3. Hutbeyi hayvan üzerinde okumak caizdir.

4. Hatibin sesi duyulmadığı zaman konuşmalarının münâdiler tarafından yüksek sesle daha uzaklara iletilmesi caizdir. İhtiyaç duyulduğu zaman aynı şekilde namaz kıldırırken imamın sesinin daha arkada bulunanlara duyurulması maksadıyla münâdîler tarafından tekrarlanması da caizdir. [632]

73. İmamın Minâ Hutbesinde Bahsedeceği Konular

1957. ...Abdurrahman b. Muâz et-Teymî'den; Biz Minâ'da iken Resûlullah (s.a.) bize bir hutbe irâdetti de işitme gücümüz (öyle) genişledi ki söylediği şeyleri evlerimizin içinde iken bile işitebiliyorduk. Halka hacla ilgili görevlerini anlatmaya başladı. Nihayet (söz sırası) cemrelere geldi. (Bu sırada sesinin daha uzaklara erişmesini sağlamak maksadıyla) şehâdet parmaklarının uçutarını kulak deliklerine) koydu, sonra (onlara); "fiske taşları (büyüklüğünde taşlar atınız)" dedi. Sonra Muhacirlere emretti, bu emir üzerine (muhacirler) Mescidin ön tarafına indiler; Ensâra da emir

verdi. Onlar da Mescidin arkasına konakladılar. Bundan sonra da diğerleri yerlerini aldılar[633] demiştir.[634]

Açıklama

Veda Haccında Resûl-i Ekrem Efendimiz'in Minâ'da halka hitaben yaptığı bir konuşması bir özür sebebiyle bu konuşmayı dinlemeye gidemeyip de çadırlarında kalan kimseler tarafından bile rahatça işitilip dinlenebilmiştir. Bu durum Resul-i Ekrem için bir mucizedir. Söz konusu hutbenin Zilhiccenin 8. günü irâd edilmiş olması ihtimali bulunduğu gibi, bayramın birinci gününde veya daha sonraki teşrik günlerinde irad edilmiş olması ihtimali de vardır. Bu hutbenin bayram günlerinde okunduğu kabul edilirse metinde geçen "Nihayet (söz sırası) cemrelere geldi" cümlesini “Resul-i Ekrem'(s.a.) cemrelerin yanına geldi" şeklinde düzeltmek gerekir.
Sünen-i Ebü Davud'un bazı nüshalarında "şehâdet parmaklarını kulaklarına koydu" ifâdesi vardır ki, bu ifade Resûl-i Ekrem'in sesini daha uzaklara eriştirebilmek için parmak uçlarını kulak deliklerine koyup bu hususta ellerinden de yararlandığını gösterir. Nitekim Hz. Bilâl de ezan okurken böyle yapardı. Beyhakî'nin rivayetinde ise bu cümle: şehâdet parmaklarının birini diğeri üzerine koydu"[635] şeklindedir ki "cemrelere atılacak olan taşların büyüklüğünü parmaklarıyla gösterdi" anlamına gelmektedir. Metinde geçen "fiske taşlan (büyüklüğünde taşlar atınız) dedi" şeklinde tercüme etmek de mümkündür.
Bir başka tâbirle cümlesindeki fiili, "attı" anlamında kullanılmıştır.Buna göre bu cümle, Resûl-i Ekrem Efendimizin cemrelere taş atışım beyan eden ve râviye ait bir cümle olur.[636]

Bazı Hükümler

1. Hac imamının Müıâ'da bir hutbe okuyarak hacla ilgili görevlerinde halkı aydınlatması sünnettir.
2. Resûl-i Ekrem'in Minâ'da okuduğu hutbeyi, yakında bulunanlar gibi tâ uzakta bulunanlar da rahatça dinleyebilmişlerdir.
3. İdareci durumunda bulunan kimseler, idaresi altında bulunanların maddî ve manevî çıkarlarını düşünmelidir.[637]

---

[1] Buhârî, hac 21. Cezau's-sayd 13, 15, libâs 8, 13, 15; Müslim, hac 1, 2; Tirmizi, hac 18; Nesâî, hac 30, 33, 34, 35; ibn Mâce, menâsik 19; Dârimî, menâsik 9; Muvatta', hac 8; Ahmed b. Hanbel, II, 29, 32, 34, 54, 63, 65, 77, 119.
[2] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/131-132.
[3] Nesâî, menâsik 35.
[4] Beyhâkî, es-Sünenü'1-kübrâ, V, 49.
[5] Buhârî, cezâü's-Sayd 16.
[6] İbn Hacer, Fethü'1-Bârî, IV, 144, 145.
[7] İbn Hacer, Fethu'1-Bârî, IV, 145.
[8] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/132-133.
[9] Davudoğlu A., Sahilı-i Müslim Tercüme ve Şerhi, VI, 277, 280.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/134-135.
[10] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/135.
[11] bk. Muvatta', hac 8.
[12] Muvatta', hac 8.
[13] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/135.
[14] Buhârî, cezâu's-sayd 13; Tirmizî, hac 18; Nesâî, menâsik 33, 39; Muvatta, hac 15; Ah-med b. Hanbel, VI, 119; Beyhaki, es-Sünenü'1-kübra, V, 47.
[15] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/135-136.
[16] Buhârî, cezâu's-Sayd 13.
[17] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/136-137.
[18] Beyhâkî, es-Sünenii'1-kübrâ V, 47.
[19] Bedâiu's-Sanâi1, II, 186.
[20] Buhârî, cezâü's-Sayd, 13.
[21] Nesâî, menâsik 39.
[22] bk. Beyhâkî, es-Sünenü'1-Kübrâ, V, 46, 47.
[23] Beyhâkî, es-Sünenü'1-Kübrâ, V, 46, 47.
[24] bk. Buhârî, cezâü's-Sayd 13.
[25] Bu ta'lîkin diğer rivayetleri İçin bk. Buhârî,.cezâüVSayd 13.
[26] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/137-140.
[27] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/140.
[28] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/140-141.
[29] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/141.
[30] Beyhâkî, es-Sünenii'l-kübrâ, V, 59.
[31] İbn Hacer, Fethu'l-Bârî, IV, 149.
[32] Beyhâkî, es-Sünenü'l-kiibrâ, V, 59.
[33] Zürkânî, Şerhü'l-muvaUa', IH, 17; Beyhâkî es-Sünenül-kübrâ, V, 60; Muvatta' hac 9.
[34] İbnu'l-Hümâm, Fethu'l-Kadîr, II, 144.
[35] el-Fethü'r-Rabbânî, XI, 194.
[36] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/141-143.
[37] Buhârî, hac 21; Nesâî, menâsik 34.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/144.
[38] Beyhâkî, es-Sünenü'1-kübrâ, V, 52.
[39] el-Fethu'r-Rabbânî, XI, 196; Beyhâkî, es-Sünenü'l-Kübra, V, 52.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/144.
[40] Buhârî, haç 6; Müslim, hac 4; Nesâî, Menâsik 32; Tirmizî, hac 19.
[41] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/144-145.
[42] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/145-146.
[43] Ahmed b. Hanbel, VI, 79.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/146.
[44] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/146.
[45] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/146.
[46] el-Fetlıu'r-rabbânî, XI, 196.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/147.
[47] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/147.
[48] Buharı, sulh 6, 7, umre 3, cezâü's-sayd 17, megâzî 43; Müslim, cihâd 90, 92; Ahmed b. Hanbel, IV, 289, 291, 302.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/148.
[49] Sünen-i Ebû Dâvûd, Kitabu'l-Cihâd, bab, 194.
[50] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/148-149.
[51] Müslim, hac 449.
[52] Nevevî, Şerhu Müslim, IX, 131.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/149.
[53] İbn Mâce menâsik 23; Ahmed b. Hanbel, VI, 30; Beyhaki; es-Sünenii'1-kübrâ, V, 48.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/150.
[54] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/150.
[55] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/150-151.
[56] Müslim, hac 312; Nesâî, İydeyn 17; Ahmed b. Hanbel V, 417; VI, 402.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/151-152.
[57] Beyhâkî, es-Sünenü'l-kübrâ, V, 70.
[58] Beyhâkî, es-Sünenu'l-kübrâ, V, 70.
[59] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/152-153.
[60] Buhârî, cezau's-sayd 11, savm 22, tıb 12, 14, 15; Müslim, hac 87, 88; Tirmm, hac 22, savmöO; Nesâî, hac 92, 93, 95; İbn Mâce, siyanı 18, menâsik 87, tıb 21; Dârİmî, menâ-sik 60; Muvatta', hac 74; Ahmed b. Hanbel, I, 215, 221, 222, 236, 244, 248, 249, 250, 258, 260, 280, 283, 286, 292, 299, 305, 306, 315, 333, 344, 346, 351, 372, 374; III, 164, 267,305,357,363,382.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/153-154.
[61] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/154.

[62] el-Bakara (2), 196.
[63] Zürkânî, Şerhü'l-Muvatta', III,. 85.
[64] Zürkânî, Şerlıü'l-Muvatta', III, 85.
[65] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/154-155.
[66] Nesâî, hac 94; Ahmed b. Hanbel, III, 164, 267.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/155.
[67] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/155.
[68] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/156.
[69] el-Fethu'r-rabbânî, XI, 208; Hakîm, el-Müstedrek, I, 453.
[70] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/156.
[71] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/156.
[72] Nubeyh b. Vehb b. Osman el-Abderî el-Medenî. Güvenilir bir tabiîdir. Eban b. Osman, Saîd b. el-As'm azadhsı Ka'b, Muhammed b. el-Fanefiyye ve Ebû Hureyre'den hadis rivayet etmiştir. Kendisinden de Nâfi', Muhammed b. İshak, Ebu'z-Zinâd ve Eyyub b. Musa el-Kureşî hadis rivayet etrfiişlerdir. H. 126 tarihinde vefat etmiştir. Hadisleri Müslim ve dört sünen'de yer almıştır. [Bilgi için bk. İbn Sa'd, Tabakât', IV, 113].
[73] Müslim, hac 89, 90; Tirmizi, hac 104, Nesâî, menâsık 45; Dârimi, menâsik 83; Müs-ned, Ahmed b. Hanbel, I, 60, 65, 68, 69.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/157.
[74] Nevevî, Şerhu Müslim, VIII, 124.
[75] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/157-158.
[76] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/158.
[77] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/158.
[78] Buhârî, cezâu's-sayd 14; Müslim, hac 91; Nesâî, menâsik 27; İbn Mâce, menâsik 22, Muvatta', hac 4; Ahmed b. Hanbel, V, 418.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/159-160.
[79] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/160.
[80] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/160-161.
[81] Müslim, nikâh 41, 45; Tirmizî, hac 23; Nesâî, menâsik 91, nikâh 38; îbn Mâce, nikâh 45; Dârimî, nikâh 17; Muvattâ',-hac 70, 73; Ahraed b. Hanbel, I, 57, 64, 65, 68, 73.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/161-162.
[82] el-Fethü'r-Rabbânî, XI, 226, 227.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/162.
[83] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/162.
[84] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/163.
[85] Nevevî, Ştyhu Müslim, IX, 193; Tahâvî, Şerhu, Meâni'1-Asâr, II, 268. Beyhâkî, e; Sünenü'l-kübrâ, V, 65.
[86] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/163.
[87] bk. 275. Müslim, hac 48; Tirmîzî, hac 23; Ahmed b. Hanbel, VI, 333, 335.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/163.
[88] Tahâvî, Şerhu Meâni'l-asâr, II, 270.
[89] Tahâvî, Şerhu meâni'1-âsâr, II, 270.
[90] bk. 1844 numaralı hadis.
[91] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/164.
[92] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/164.
[93] Buhârî, Cezâu's-sayd 12, nikâh 30, megazî 43; Müslim, nikâh 46, 48; Tirmizî, hac 24; Nesâî, menâsik 90; Dârimî, menâsik 21; Ahmed b. Hanbel, I, 245, 266,270, 275, 283, 285, 286, 324, 330, 333, 336, 346, 351, 354, 360, 361.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/164.
[94] Tahâvî, Şerhu Meâni'l-âsâr, II, 269.
[95] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/165.
[96] el-fethu'r-rabbanî, XI, 229; Beyhâkî, es-Sünenü'1-kübrâ, V, 66; Tahâvî, Şerhu mean'i âsâr, II, 270; Mübârekfurî, Tuhfel-ül-ahvezî, III, 579.
[97] Tirmizî, hac 23.
[98] bk. Tirmizî, hac 23.
[99] Nevevî, Şerhu Müslim, IX, 194.
[100] bk. Zürkânî, Şerhu'l-Muvatta' III, 80, 81.
[101] Zürkânî, Şerhu'l-Muvatta' III, 81.
[102] Zürkânî, Şerhu'l-Muvatta' III, 81.
[103] Zürkânî, Şerhu'l-Muvatta1, III, 83.
[104] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/165-167.
[105] Sadece Ebû Dâvûd rivayet etmiştir.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/167-168.
[106] Zürkânî, Şerhu'l-Muvatta' III, 81.
[107] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/168.
[108] Buhârî, Cezau's-sayd 7; bedu '1-halk 16; Müslim, hac 66 69, 71, 77, 79: Tirmizî, hac 21; Nesâî, hac 82, 84, 86, 88, 113, 114, 116, 119; Ibn Mâce, menâsik 91 Dârimî, menâsik 19; Muvatta', hac 88, 90; Ahmed b. Hanbel, II, 3, 8, 30, 32, 37, 48, 50, 54, 56, 77, 138; III, 3, 80; VI, 98, 164, 203, 231.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/169.
[109] el-Mâide (5), 96.
[110] el-Enâm (6), 38.
[111] Hûd (11), 6.
[112] en-Nûr (24), 45.
[113] Müslim, hac 75.
[114] el-Bakara (2). 158.
[115] Münavi, Feyzu'l-kadîr, V, 270.
[116] İbn Hacer, Fethu'l-Bârî, IV, 28.
[117] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/169-171.
[118] bk. Müslim, hac 67.
[119] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/172.
[120] Tahâvî, Şerhu meâni'1-âsâr, I, 384; Beyhakî, es-Sünenu'l-kübrâ, V, 210.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/172-173.
[121] Davudoğlu, Sahih-i Müslim Tercüme ve Şerhi, VI, 350, 355.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/173-177.

[122] Tirmizî, hac 21; İbn Mâce, menâsik 91; Ahmed b. Hanbel, III, 3.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/177.
[123] Tahâvî, ŞerhuI Meâni'1-asâr, II, 166, 167.
[124] Zürkâni, Şerhu'l-Muvatla', III, 102.
[125] Müslim, hac 69; Bühârî cezaü's-sayd 7; Tirmizî, hac 21.
[126] el-Kehf (18), 50.
[127] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/177-179.
[128] Tahâvî, Şerhu meâni'1-âsâr, I, 386.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/179-180.
[129] el-Fethu'r-rabbâni, XI, 237; Buhârî, cezâu's-sayd 6; Nesâî, hac 80.
[130] Müslim, hac 65.
[131] Müslim, hac 59.
[132] Zürkânî, Şerhu'l-Muvaîta', III,'88, Fethu'r-rabbânî, XI, 246; Nesâî, hac 78; Beyhâkî es~Sünenü'l-kübrâ, V, 188.
[133] Buhârî, cezau's-sayd 6
[134] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/180-181.
[135] Müslim, hac 55; Nesâî, hac 79.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/181-182.
[136] el-Mâide (5), 96.
[137] hadis için bk. Nesâî, hac 80; Buhârî, cezau's-sayd 6.
[138] Müslim, hac 60; Buhârî, cezau's-sayd 5.
[139] el-Mâide (5), 95.
[140] el-Mâide (5), 96.
[141] el-Enam (6). 145.
[142] bk. Tahâvî, Şerhu Meâni'1-âsâr, II, 174.
[143] Müslim, hac 65.
[144] Zürkânî, Şerhu'l-Muvatta' III, 88; Nesâî, hac 78.
[145] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/182-185.
[146] Tirmizî, hac 25; Nesâî, menâsik 81; Ahmed.b. Hanbel, III, 362.
[147] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/185.
[148] Tekmiletu'l-Menhel, I, 173.
[149] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/185-186.
[150] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/186.
[151] Buhârî, cihâd 88, zebâih 10-11; Müslim, hac 57, Tirmizî, hac 25; Nesâî, menâsik 78; Dârimî, ferâiz 21; Muvatta, hac 76; Ahmed b. Hanbel, V, 301.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/186-187.
[152] Buhârî, cezau's-sayd 5; Müslim, hac 60.
[153] Beyhakî; es-Sünenu'l-kübrâ, V, 189.
[154] İbn Hcer, Fethu'1-Bârî, IV, 400.
[155] Müslim, hac 60.
[156] İbn Hacer, Fcthu'1-Bâri, IV, 395.
[157] Müslim, hac 56.
[158] el-Mâ'ide (5), 96.
[159] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/187-188.
[160] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/188.
[161] Beyhakî, es-Siinenıı'1-kübrâ, V, 207.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/189.
[162] İbn Mâce, sayd 9.
[163] Zürkânî Şerhü'l-Muvatta, III, 91.
[164] Avnu'l-Ma'bûd, V, 307.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/189-190.
[165] Beyhakî, es-Sünenii'1-kübrâ, V, 206.
[166] bk. 1855. no'Iu hadis.
[167] Beyhakî es-Sünenü'1-kübrâ, V, 206.
[168] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/190.
[169] Tirmizî hac-27.
[170] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/190-191.
[171] el-Mâide, (5) 96.
[172] Mübârek-fûrî, Tuhfetü'l-ahvezî, 111, 586.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/191.
[173] bk. Beyhakİ, es-Sünenü'1-kübrâ, V, 207.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/192.
[174] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/192.
[175] Buhârî, mıhsar 5, 6, 8, meğâzî 35, merdâ 16, tıb 16, keffârat 1; Müslim, hac 80-84; Tirmizî, hac 105; tefsîr sûre (2), 21; Muvatta', hac 238; Ahmed b. Hanbel, IV, 241-243.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/192-193.
[176] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/193.
[177] el-Bakara (2), 196.
[178] Aynî, Umdetu'l-kaarî, X, 152.
[179] Tekmiletu'l-Menhel, I, 180-181.
[180] bk. Davudoğlu, Sahih-i Müslim Terecine ve Şerhi, VI, 362-363.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/193-197.
[181] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/197.
[182] Buhârî, muhsar, 8.
[183] Müslim, hac 73.
[184] İbn Hacer, Fethu'1-Bârî, IV, 391.
[185] Mecmeu'z-zevâid, III, 234.
[186] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/197-198.

[187] el-Bakara (2), 196.
[188] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/198.
[189] bk. İbn Hazm, el-Muhallâ, VII, 209 (Mes'ele 874).
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/198-199.
[190] Mecmeu'z-zevâid, IV, 235.
[191] Müslim, hac 85.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/199-200.
[192] İbn Hazm, el-Muhallâ, VII, 211 (mesele; 874).
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/200.
[193] İbn Hacer, Fethu'l-Barî, IV, 389.
[194] bk. İbn Hacer, Fethu'l-Bari IV, 389.
[195] Müslim, hac 83.
[196] Müslim, hac, 85.
[197] İbn Hacer, Fcthü'I-Bârî, IV, 13; Aynî, Umdetü'l-kaari, X, 156; İbn Hazm, el-Muhalla, VII, 211, (mesele 874).
Sünen-i Ebu Davud Tercemem ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/201.
[198] el-Bakara (2) 196.
[199] Beyhaki, es-Sünenü'l-kübrâ, V, 55.
Sünen-i Ebu Davud Tercemem ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/201-202.
[200] el-Fethü'r-rabbânî, XI, 221.
[201] İbn Hacer, Fethu'l-Bârî, IV, 388-389.
[202] Müslim, hac 85; Fethü'r-rabbânî, XI, 221.
[203] Sünen-i Ebu Davud Tercemem ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/202-203.
[204] Sünen-i Ebu Davud Tercemem ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/203.
[205] Buhârî, muhsar 6; Müslim, hac 82; Muvatta', hac 237.
Sünen-i Ebu Davud Tercemem ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/204.
[206] Zürkanî, Şerhü'l-Muvalta', III, 246.
[207] Sünen-i Ebu Davud Tercemem ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/204.
[208] Tirmizî, hac 94; Nesâî, menâsik 102; İbn Mâce, menâsik 85; Dârimî, menâsik 57; Ahmed b. Hanbel, III, 450.
Sünen-i Ebu Davud Tercemem ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/205.
[209] Sünen-i Ebu Davud Tercemem ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/205-206.
[210] el-Bakara (2) 196.
[211] Taberî, Câmiü'l-beyân, II, 124.
[212] el-Bakara (2), 196.
[213] Beyhakî, es-Sünenü'l-kübrâ, V, 219.
[214] Zürkâni, Şerhu'i-Muvatta, II, 113; Muvatta, hac 100.
[215] Zürkânî, Şerhu'l-Muvatta, II, 203.
[216] el-Fetlıu'r-rabbanî, II, 135.
[217] el-Muhallâ, VIII, 203, (mesele 872).
[218] Buhârî, muhsar 2; Nesâî, mcnâsik 61.
[219] Buhârî, muhsar 1.
[220] Büyük İslam İlmihali, s. 401-402.
[221] Ateş, Hac Rehberi, 59-60.
[222] el-Bakara (2), 196.
[223] İbn Cerir, Câmi'ül-beyân, II, 130.
[224] Sünen-i Ebu Davud Tercemem ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/206-212.
[225] Tirmizî, hac 94; Nesâî, menâsik 102; İbn Mâce, menâsik 85; Dârimî menâsik 57; Ahmed b. Hanbel, III, 450.
Sünen-i Ebu Davud Tercemem ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/212.
[226] Sadece Ebû Dâvûd rivayet etmiştir.
Sünen-i Ebu Davud Tercemem ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/213.
[227] Sünen-i Ebu Davud Tercemem ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/213-214.
[228] el-Bakara (2), 196.
[229] Tahâvî, Şerlıu Meâni'l-âsar, 11, 242.
[230] Teysîru'l-Vusûl, I, 288; Tahavî, Şerhu meâni'1-asâr, II, 242.
[231] el-Mâide 95.
[232] Sünen-i Ebu Davud Tercemem ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/214-215.
[233] Buhari, hac 39, 42, 29, 38, 148-149; Müslim, hac 226-227; Dârimî, menâsik 80; Muvatta', hac 6; Ahmed b. Hanbel, VI, 14, 16, 48.
Sünen-i Ebu Davud Tercemem ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/216.
[234] Sünen-i Ebu Davud Tercemem ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/216.
[235] Nesâî, menâsik 104; Tirmizî, hac 90; el-Fethur-rabbanî, II, 28.
[236] Sünen-i Ebu Davud Tercemem ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/216-217.
[237] Buhrani, hac 40-41; Müslim, hac 223-225; Nesâî, menâsik 105; İbn Mâce, menâsîk 26.
Sünen-i Ebu Davud Tercemem ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/217-218.
[238] Davudoğlu, Sahİh-i Müslim Terceme ve Şerhi VI, 517.
[239] Sünen-i Ebu Davud Tercemem ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/218.
[240] Müslim, hac 223.
Sünen-i Ebu Davud Tercemem ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/218-219.
[241] Sünen-i Ebu Davud Tercemem ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/219.
[242] Sünen-i Ebu Davud Tercemem ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/219.
[243] Buharı, hac 41; meğâazî 49; Müslim, hac 224; Tirmizî, hac 30; Nesâî, menâsik 26; Ahmet b. Hanbel, II, 14, 21.
Sünen-i Ebu Davud Tercemem ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/219-220.
[244] Buharî, hac 41.
[245] el-Fethu'r-rabbânî, XII, 6.
Sünen-i Ebu Davud Tercemem ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/220.
[246] Sünen-i Ebu Davud Tercemem ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/220.
[247] Buhârî, hac 40-41, Müslim, hac 224; Tirmizî, hac 30; Nesâî, menâsik 105; İbn Mâce, menâsik 26; Ahmed b. Hanbel, II, 14, 21.
Sünen-i Ebu Davud Tercemem ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/221

[248] Sünen-i Ebu Davud Tercemem ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/221.
[249] Tirmizî, hac 32; Nesâî, hac 122.
Sünen-i Ebu Davud Tercemem ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/221-222.
[250] Sünen-i Ebu Davud Tercemem ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/222.
[251] Beyhakî-, es-Sünenül-kübrâ, V, 72; Tahavî, Şerhu meâni'1-asâr, II, 176.
[252] Beyhakî, es-Sünenü'l-kübrâ, V, 73.
[253] Tahâvî, Şerhü meâni'l-asâr, II, 178.
[254] Aliyyü'l-Kârî, Mirkatu'l-Mefâtîh, III, 208.
[255] Sünen-i Ebu Davud Tercemem ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/222-223.
[256] Sadece Ebû Dâvûd rivayet etmiştir.
Sünen-i Ebu Davud Tercemem ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/224.
[257] Şerhü fethi'l-Kadîr, II, 153.
[258] el-Bakara (2) 125.
[259] Sünen-i Ebu Davud Tercemem ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/224.
[260] Müslim, cihad ve siyer 84.
Sünen-i Ebu Davud Tercemem ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/224-225.
[261] Sünen-i Ebu Davud Tercemem ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/225.
[262] Sünen-i Ebu Davud Tercemem ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/225-226.
[263] Buharî, hac 50, 60; Müslim, hac 248-251; Tirmizî, hac 37; Nesâî, menâsik 147; İbn Mâce, menâsik 27; Muvatta', hac 115; Ahmed b. Hanbel, 1, 17, 26, 34-36, 53-54.
Sünen-i Ebu Davud Tercemem ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/226.
[264] el-Fethu'rrabbânî, XII, 25; Hâkim, el-Müstedrek, I, 457; İbn mâce menâsik 27; Tirmizî, hac 111; Heysemî, Mecmeu'z-zevâid, 111, 242.
[265] İbn Mâce, menâsik 27; Hâkim, el-Miistedrek, I, 454.
[266] Sünen-i Ebu Davud Tercemem ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/226-227.
[267] el-Fethu'r-rabbânî, XII, 28; Hâkim, el-Müstedrek, I, 456.
[268] el-Fethu'r-rabbânî, XII, 26.
[269] Nesâî, menâsik 145.
[270] İbn Hacer, Felhu'l-Bârî, IV, 208-209.
[271] bk. 1889 numaralı hadisin şerhi.
[272] Erkan, Arif, Gurer ve Dürer tercemesi, I, 378.
[273] Buradaki dua kabul olan dualardandır. Hesaba tabi tutulmadan cennete girmeyi istemek en Önemli dualardan biridir. "Borçtan, fakirlikten, gönül sıkıntısından ve kabir azabından bu Beyt'in sahibine sığınırım" demek sünnettir.
[274] M. Zihnî, Ni'met-i İslâm, 643.
Sünen-i Ebu Davud Tercemem ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/227-229.
[275] Buharı, hac 60; Müslim, hac 242; İbn Mâce, menâsik 27.
Sünen-i Ebu Davud Tercemem ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/229.
[276] Sünen-i Ebu Davud Tercemem ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/229-230.
[277] Sünen-i Ebu Davud Tercemem ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/230.
[278] Buharı, hac 42; Müslim, hac 39.
Sünen-i Ebu Davud Tercemem ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/230-231.
[279] Müslim, hac 401.
[280] Sünen-i Ebu Davud Tercemem ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/231.
[281] Sünen-i Ebu Davud Tercemem ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/231.
[282] Nesâî, hac 156.
Sünen-i Ebu Davud Tercemem ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/232.
[283] Sünen-i Ebu Davud Tercemem ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/232.
[284] Buhârî, hac 58; Müslim, hac 253-254, 257; Nesâî, mesâcid, 21, 140, 159; İbn Mâce, me-nâsik 28; Ahmed b. Hanbel, I, 214, 237-238, 304; III, 413.
Sünen-i Ebu Davud Tercemem ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/232-233.
[285] bk. 1880 no'lu hadis.
[286] bk. 1881 no'lu hadis.
[287] İbn Hacer, Fethu'l-Bârî, IV, 236
[288] Buhârî, hac 62.
[289] el-Fethu'r-rabânî, XII-34.
[290] Sünen-i Ebu Davud Tercemem ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/233-234.
[291] Buhârî, hac 58; Müslim, hac 253-254, 257; Nesâî, mesâcid 21, 140, 159; İbn Mâce, menâ-sik 28; Ahmed b. Hanbel, I, 214, 237, 238, 304; III, 413; V, 454.
Sünen-i Ebu Davud Tercemem ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/234.
[292] el-İsrâ (17), 81.
[293] Müslim, cihâd 87; Buharı, meğâzî 48.
[294] Sünen-i Ebu Davud Tercemem ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/234-235.
[295] Sünen-i Ebu Davud Tercemem ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/235.
[296] İbn Mâce, menâsik 28, Müslim, hac 255.
Sünen-i Ebu Davud Tercemem ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/235.
[297] Sünen-i Ebu Davud Tercemem ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/236.
[298] Nesâî, menâsik 173; Ahmed b. Hanbel III, 317, 334.
Sünen-i Ebu Davud Tercemem ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/236.
[299] Müslim, hac 256.
Sünen-i Ebu Davud Tercemem ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/236.
[300] Sünen-i Ebu Davud Tercemem ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/236-237.
[301] Ahmed b. Hanbel, I, 237; Tirmizî, hac 40; İbn Mâce, menâsik 28; Dârimî, menâsik 30; Müslim, hac 254-255.
Sünen-i Ebu Davud Tercemem ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/237.
[302] Sünen-i Ebu Davud Tercemem ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/237-238.
[303] Sünen-i Ebu Davud Tercemem ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/238.
[304] Buhârî, lıac 64, 71, 74; edcb 68; tefsîr 52; Müslim, hac 258; Nesâî, hac 138; Ibn Mâce, mukaddime 11; Muvatta', hac 123.
Sünen-i Ebu Davud Tercemem ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/238-239.
[305] Sünen-i Ebu Davud Tercemem ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/239

[306] Tirmizî, hac 36; îbn Mâce, menâsik 30; Darimî, menâsik 28; Ahmed b. Hanbel, IV, 222-224, Bcyhâkî, es-Sünenü'l-Kübrâ, V, 79.
Sünen-i Ebu Davud Tercemem ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/239.
[307] Sünen-i Ebu Davud Tercemem ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/239-240.
[308] Sünen-i Ebu Davud Tercemem ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/240.
[309] Ahmed b. Hanbel, I, 306, 371; Beyhâki, es-Sünenü'1-Kübrâ, V, 79.
Sünen-i Ebu Davud Tercemem ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/240-241.
[310] el-Fethü'r-rabbanî, II, 68; Ebû Dâvûd 1996 no'lu hadis.
Sünen-i Ebu Davud Tercemem ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/241.
[311] Sünen-i Ebu Davud Tercemem ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/241.
[312] Müslim, hac 237.
Sünen-i Ebu Davud Tercemem ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/241-243.
[313] Sünen-i Ebu Davud Tercemem ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/243.
[314] Nevevî, Şerhü Müslim, IX 10.
[315] el-Fethur-rabbânî, XII, 17.
[316] Beyhakî, es-Sünenu'l-kübrâ, V, 84.
[317] Müslim Hac 230, 231; el-fethü'r-Rabbânî, XII,18.
[318] Sünen-i Ebu Davud Tercemem ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/243-244.
[319] Buhârî hac 55: meğâzî 43; Müslim, hac 240; Nesâî, menasik 155; Ahmed b. Hanbel, I,290, 306,-373.
Sünen-i Ebu Davud Tercemem ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/244-245.
[320] el-Haşr (59), 9.
[321] el-Münâfikûn (63), 8.
[322] Müslim, hac 488; Buharî, fedailü'l-Medine 2.
[323] Mecmeu'z-zevâid, III, 300.
[324] Münâvî, Feyzu'I-Kadîr, VI, 156.
[325] Yûsuf (12), 92.
[326] Nevevî, Şerhu Müslim, IX, 150.
[327] Sünen-i Ebu Davud Tercemem ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/245-247.
[328] Buhârî, hac 56.
[329] Sünen-i Ebu Davud Tercemem ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/247.
[330] Buhârî, hac 57; İbn Mâce, menâsİk 29; Ahmed b. Hanbel, I, 45.
Sünen-i Ebu Davud Tercemem ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/247-248.
[331] Buhârî, hac 57.
[332] İbn Hacer, Fethu'I-Bârî, IV, 217.
Sünen-i Ebu Davud Tercemem ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/248.
[333] Sünen-i Ebu Davud Tercemem ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/248-249.
[334] Tirmizî, hac 64; Dârimi, menâsik 36; Ahmed b. Hanbel, VI, 64, 75, 139.
Sünen-i Ebu Davud Tercemem ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/249.
[335] Sünen-i Ebu Davud Tercemem ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/249.
[336] İbn Mace, hac 29.
Sünen-i Ebu Davud Tercemem ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/249-250.
[337] Mevkufâl, I, 182.
[338] Cevhere, I, 197-198.
[339] Bilmen Ö. N. Büyük İslam İlmihali s. 369; Ayrıca bk, 1873 no'lu hadisin şerhi.
Sünen-i Ebu Davud Tercemem ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/250-251.
[340] Sünen-i Ebu Davud Tercemem ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/251.
[341] İbn Mace, hac 29.
Sünen-i Ebu Davud Tercemem ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/251-252.
[342] Müslim, hac 233-236; Tirmizî, hac 34; Nesâî, hac 154; İbn Mace, menâsik 29; Darîmî, menâsik 28, 34 Muvatta, hac 107, 108; Ahmed b. Hanbel. II, 40, 59, 71, 100, 114, 123, 125, 157; V, 455, 456.
Sünen-i Ebu Davud Tercemem ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/252.
[343] Sünen-i Ebu Davud Tercemem ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/252.
[344] el-Bakara (2), 102.
[345] Ahmed b. Hanbel, III, 411.
Sünen-i Ebu Davud Tercemem ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/253.
[346] Sünen-i Ebu Davud Tercemem ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/253.
[347] Buhârî, hac 63; Müslim, hac 23); Nesâî, menâsik 151; Ahmed b/Hanbel, II, 30.
Sünen-i Ebu Davud Tercemem ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/254.
[348] Sünen-i Ebu Davud Tercemem ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/254.
[349] el- Bakara (2), 125.
[350] Sünen-i Ebu Davud Tercemem ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/254.
[351] Tirmizî, hac 42; Nesâî, mevâkît 41; İbn Mâce, mukaddime 2; Dârimî menâsik 79; Ah-med b. Hanbcl, IV, 80.
Sünen-i Ebu Davud Tercemem ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/255.
[352] Sünen-i Ebu Davud Tercemem ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/255.
[353] Fethür'r-rabbânî, II, 299; Dârekutnî Sünen, I, 425; Beyhakîes-Sünnenü'l-kübrâ, II, 461.
[354] Hadisler için bk. Zeylaî, Nasbur-râye, I, 250; İbn Hümam, Fethu'l-Kâdîr, I, 161.
[355] Tirmizî, hac 41.
[356] M. Zihnî, Ni'met-i İslâm, 165.
Sünen-i Ebu Davud Tercemem ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/255-257.
[357] Müslim, hac 140, 265; İbn Mâce, menâsik 39; Ahmed b. Hanbel, I.II, 317.
Sünen-i Ebu Davud Tercemem ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/257.
[358] Sünen-i Ebu Davud Tercemem ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/257-258.
[359] bk. Beyhakî, es-Süncnü'i-kübrâ, V, 106.
Sünen-i Ebu Davud Tercemem ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/258-259.
[360] Bu rivayetler için bk. 1781, 1783, 1788, 1788, 1789, 1792 no'lu hadis-i şerifler.
[361] Sünen-i Ebu Davud Tercemem ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/259-260.
[362] Sünen-i Ebu Davud Tercemem ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/260-261.

[363] bk. 1785 no'lu hadis.
[364] bk. 1791 no'lu hadis.
[365] Müslim, hac 128.
[366] Münâvî, Feyzü'l-kadîr, II, 105.
[367] et-Tayalisî, Müsned, s. 39, 40.
[368] Feyzu'l-Kadir, II, 281.
[369] Takıyyüddîn es-Sübkî, Tabakatü'ş-Şaffiyyeti’I-Kübrâ, I, 104, 105.
[370] bk. Tekmiletu'l-Menhel, I, 236.
Sünen-i Ebu Davud Tercemem ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/261-263.
[371] el-Fethü'r-rabânî, XI, 154; Nevevî, Şerhu Müslim, VIII, 214; Ibn Mâce, menâsik 118.
[372] Zeylâî, Nasbu'r-râye, III, 111; Tahavî, Şerhu meâni'1-âsâr, II, 205.
[373] Zeylaî, Nasbu'r-râye, III, 111; Tahavî, Şerhu mâni'I-âsâr, II, 205.
[374] Sünen-i Ebu Davud Tercemem ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/263-264.
[375] Ahmed b. Hanbel, III, 431.
Sünen-i Ebu Davud Tercemem ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/264-265.
[376] Mecmeu’z-zevâid, III, 246.
[377] Sünen-i Ebu Davud Tercemem ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/265.
[378] Mecmeu'z-zcvâid, III, 293; Beyhakî, es-Sünenü'l-kübrâ, V, 92.
[379] Sünen-i Ebu Davud Tercemem ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/265-266.
[380] İbn Mâce, mıînâsik 35.
Sünen-i Ebu Davud Tercemem ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/266.
[381] Sünen-i Ebu Davud Tercemem ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/266.
[382] Beyhâkî, es-Sünenü'1-kübrâ, V, 164.
[383] Sünen-i Ebu Davud Tercemem ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/267.
[384] Nesâî, menâsik 133.
Sünen-i Ebu Davud Tercemem ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/267-268.
[385] Felhu’r-rabbânî, XII, 73.
Sünen-i Ebu Davud Tercemem ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/268.
[386] Buhârî, hac 79; umre 10, tefsir (2), 21; Müslim, hac 259-264; Tirmizî, tefsir (2) 12; Nesâî, menâsîk 169; İbn Mâce, menâsîk 43; Muvatta, hac 129; Ahmed b. Han'bel, VI, 144, 162, 227.
Sünen-i Ebu Davud Tercemem ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/269-270.
[387] Müslim, hac 263.
[388] Müslim, hac 259.
[389] Buhârî, tefsîr (53) 3.
[390] el-Bakara (2), 158.
[391] Süleyman Ateş, Kur'an-ı Kerim'in Yüce Meali ve Çağdaş Tefsir I, 146.
Sünen-i Ebu Davud Tercemem ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/270-272.
[392] el-Fethu'r-rabbânî, XII, 77; Mecmeu'z-zevâid III, 247; Dârekulnî 270; Beyhakî, es-Sünenü'l-kübrâ, V, 98.
[393] Mecmeu'z-zevââd, III, 247.
[394] Müslim,.hac 310.
[395] el-Bakara (2), 158.
[396] Sünen-i Ebu Davud Tercemem ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/272-273.
[397] Buhârî, Hac 53; Müslim, hac 397 tbn Mace, menâsik 44.
Sünen-i Ebu Davud Tercemem ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/274.
[398] Müslim, hac 388-396.
[399] Sünen-i Ebu Davud Tercemem ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/274.
[400] Sünen-i Ebu Davud Tercemem ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/275.
[401] Buhârî, umre 11; hac 53; meâzî 35, 43, Müslim, hac 397; İbn Mâce, menâsik 44.
Sünen-i Ebu Davud Tercemem ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/275.
[402] Sünen-i Ebu Davud Tercemem ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/275.
[403] Sünen-i Ebu Davud Tercemem ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/275-276.
[404] Tirmizî, hac 39; Nesâî, menâsik 174; İbn Mâce, menâsik 43; Ahmed b. Hanbel, II, 53, 60, 61, 119, 120.
Sünen-i Ebu Davud Tercemem ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/276.
[405] Sünen-i Ebu Davud Tercemem ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/276-277.
[406] Müslim, hac 147; Nesâî, menâsik 178, Muvatta, hac 131; el-Fethu'r-rabbani, XII, 80.
Sünen-i Ebu Davud Tercemem ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/277.
[407] el-Bakara (2), 125.
[408] el-Bakara (2), 158.
[409] Müslim, hac 147; Nesâî, menâsik 46; İbn Mâce, menâsîk 84; Dârimî, menâsik, 34.
Sünen-i Ebu Davud Tercemem ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/279-289.
[410] en-nisa (4), 3.
[411] en-Nur (24), 32.
[412] Sünen-i Ebu Davud Tercemem ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/289-291.
[413] Davudoğlu, A. Sahih-i Müslim Tercüme ve Şerhi; VI, 431, 441.
Sünen-i Ebu Davud Tercemem ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/291-297.
[414] Sünen-i Ebu Davud Tercemem ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/298.
[415] Buhârî, hac 97.
[416] Bk. Ebû Dâvûd bu cilt. Hadis No, 1925.
[417] Müslim, hac 290.
[418] Sünen-i Ebu Davud Tercemem ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/298-300.
[419] Sünen-i Ebu Davud Tercemem ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/300-301.
[420] Müslim, hac 149; İbn Mâce, menâsik 55, 73; Nesaî, menâsik 202; Dârimî, menâsik 50; Muvatta, hac 166-167; Ahmed b. Hanbel, I, 72, 75, 76, 81, 157; III, 321, 326; IV, 82.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/301.
[421] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/301-302.
[422] Müslim, hac 149.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/302.
[423] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/302.
[424] el-Bakara (2), 125.
[425] Ahmed b. Hanbel, III, 320.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/302-303.
[426] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/303.
[427] el-Bakara (2), 199.
[428] Buhârî, tefsir sûre (2), 35; hac 91; Müslim, hac 151; Nesaî, menâsik 202.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/304.
[429] Buraya Arafat denmesinin sebebi olarak ileri sürülen görüşlerden bazıları şunlardır:
a. insanlar burada gerçek manada kulluklarını gösterdikleri için buraya bu isim verilmiştir.
b. Hz. Âdem ile Havva burada buluştukları için buraya bu isim verilmiştir.
c. Çeşitli ülkelerden gelen hacı adayları burada toplanıp tanıştıkları için buraya bu isim verilmiştir.
d. Cebrail (a.s.) Hz. Peygamber'e hac ibâdetini burada öğrettiği ve sonunda "Earifte hazâ: Öğrendin mi?" dediği için,
e. Allah teâlâ'nın kullarına ikramını, affını ve mafiretini burada tanıttığı için bu isim verilmiştir. Nitekim "Onları kendilerine anlattığı Cennete koyar" (Muhammed (47), 6) âyet-i kerimesi de bunu ifâde eder.
[430] Müslim, hac 436.
[431] M. Zihni Efendi, Nimet-i İslâm s. 622.
[432] Fethü'l-Bâri, IV, 263.
[433] Fethü'r-rahbânî, XII, 123.
[434] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/304-306.
[435] bk. 1949 no'Iu hadis.
[436] Zürkanî, Şehru'l-Muvaîîâ, III, 178; Muvattâ, hac 169.
[437] bk. 1950 numaralı hadis.
[438] Hûd (11), 105.
[439] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/306-307.
[440] Tirmizî, hac 50.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/308.
[441] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/308.
[442] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/308-309.
[443] Buhârî, hac 83, 146; Müslim, hac 336; Tirmizî, hac 112; Nesâî, menâsik 190; Dârimî, menâsik 46; Ahmed b Hanbel, III, 100.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/309-310.
[444] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/310.
[445] Kasanı, Bedâyiü's-sanâyi', II, 159.
[446] el-Bakara (2), 203.
[447] S. Ateş, K. Kerimîn Yüce Meali ve Çağdaş Tefsiri, I, 209.
[448] Buhârî, hac 146; Beyhakî, V, 160.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/310-311.
[449] Ahmed b. Hanbel, II, 129.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/312.
[450] Nesâî, mevâkît 48.
[451] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/312-313.
[452] Kâsânî, Bedâyiü's-sanayi', II, 152.
[453] İbn Hacer, Fethu'1-Bârî, IV, 260.
[454] M. Zihnî, Ni'met-i İslâm, 155, 645.
[455] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/313-315.
[456] İbn Mâce, menâsİk 54; Ahmed b. Hanbel II, 25.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/315-316.
[457] Buhârî, hac 87, Nesâî, menâsik 196.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/316-317.
[458] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/317.
[459] Ahmed b. Hanbel, V, 430.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/317.
[460] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/317-318.
[461] İbn Kudâme, el-Muğnî III, 410.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/318.
[462] Nesâî, menâsik 199; Ahmed b. Hanbel, IV, 306.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/318-319.
[463] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/319.
[464] Buhârî, hac 87; Nesâî, menâsik 196.
[465] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/319-320.
[466] Ahmed b. Hanbel, V, 30.
[467] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/320.
[468] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/320.
[469] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/321.
[470] Nesâî, menasik 188; Beyhaki, es-Sünenü'1-kübrâ, V, 111.
[471] Miras, Tecrid Tercemesi, VI, 172.
[472] Beyhakî, es-Sünenü'l-kübrâ V, 111.
[473] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/321-322.
[474] Tirmizî, hac 53; Nesâî, menâsik 202; tbn Mâce, menâsik 55; Ahmed b. Hanbel, IV, 137.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/322-323.
[475] el-Fethu'r-rabbânî XII, 115.
[476] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/323.
[477] Mecmeu’z-zevâid, III, 251.
[478] el-Fethu'r-rabbânî, XII, 153.
[479] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/323.

[480] Buhârî, hac 94; Ahmed b. Hanbel, I, 269, 277.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/324.
[481] Aliyyu'1-Kârî; Mirkâtu'l-Mefâtîh, III, 222.
[482] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/324-325.
[483] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/325.
[484] Buhârî, vudû 6, 35, hac 93, 95; Müslim, hac 266, 276, 278, 281; Nesâî, menâsik 206; tbn Mâce, tahâre 23, menâsik 59; Muvatta', hac 197; Ahmet b. Hanbel, II, 125.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/325-326.
[485] Buhârî hac 93.
[486] Fethu'1-Bâri, IV, 267.
[487] Fethu'1-Bâri, IV, 267.
[488] Şemsü'l-Hak Azimâbudî, Avnu'1-Ma'bûd, V, 400.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/326-328.
[489] İbnu'l-Hümâm, Fethu'l-Kadîr, II, 171.
[490] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/328-329.
[491] Tirmizî hac 54; Ahmed b. Hanbel, I, 75, 157; Beyhakî, es-Sünenü'1-kübrâ, V, 122.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/329.
[492] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/329-330.
[493] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/330.
[494] Buhârî, hac 92; cihâd 136; Müslim, hac 284; Nesâî, mçnâsik 205; İbn Mâce, menâsik 58; Dârimî, menâsik 51; Muvatta, hac 176; Ahraed b. Hanbel, V, 205, 210.
[495] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/330.
[496] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/330-331.
[497] Bilgi için bk. İbn Hacer, Felhu'l-Bfirî, III, 336.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/331.
[498] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/331.
[499] Buhârî, vudû 6, 35, hac 93, 95; Müslim, hac 266; Nesâî, menâsik 206; Muvatta, hac 198; Ahmed b. Hanbel, II, 125.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/331-332.
[500] Buhârî, hac 93.
[501] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/332-333.
[502] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/333.
[503] Ahmed b. Hanbel, IV, 389.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/333-334.
[504] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/334.
[505] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/334.
[506] Buhârî, hac 96; Müslim, müsâfirîn 42-48, hac 286; Nesâî menâsik 207.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/334.
[507] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/334-335.
[508] bk. Fethu'l-Bârî, III, 339; Nesâî, menâsik 207; Beyhaki, es-Sünenü'I-kübrâ, V, 120.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/335.
[509] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/336.
[510] Ahmed b. Hanbel, II, 157.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/336.
[511] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/336.
[512] Neveî, Şerlıu Müslim, VIII, 187.
[513] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/336-337.
[514] Tirmizî, hac 56; Ahmed b. Hanbel, I, 280.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/337.
[515] el-Fethu'r-rabbânî, XII, 146.
[516] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/337-338.
[517] Müslim, Müsâfirîn 17; İbn Hacer, Fethu'I-Bârî, II, 381.
[518] Müslim, müsâfirîn 19.
[519] Tirmizî, hac 52.
[520] Müslim, müsâfirîn 15.
[521] Nevevî, Şerhü Müslim, V, 202.
[522] bk. 1229 no'lu hadis.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/338-340.
[523] Buhârî, hac 96; Müslim hac 291; Nesâî, ezan 20, salât 20, menâsik 207; Ahmed b. Hanbel, I, 418, 449; II, 18, 33-34, 56, 59, 62, 78, 152; V. 421.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/340-341.
[524] Nevevî, Şerhu Müslim, IX, 36.
[525] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/341.
[526] Müslim, hac 291; Tirmizî, hac 56; Nesâî, menâsik 207; Ahmed b. Hanbel, I, 418; II, 18, 33-34, 56, 62, 78, 152, V, 421.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/341.
[527] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/341.
[528] Müslim, hac 291; Tirmizî, hac 56; Nesâî, menâsik 207; Ahmed b. Hanbel, I, 418; II, 18, 33-34, 56, 62, 78, 152, V, 421.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/341-342.
[529] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/342.
[530] Sadece Ebû Dâvûd rivayet etmiştir.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/342-343.
[531] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/343.
[532] Sözü. geçen hadisler için bk. Buhârî hac 96; Nesâî, menâsik 207.
[533] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/343-344.
[534] Buhârî, hac 99; Müslim, hac 292; Nesâî, menâsik 207; Ahmed b. Hanbel, II, 4, 7-8, 34, 51, 54, 77, 80, 106, 120, 148, 150, 152, 157.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/344.
[535] Buhârî, hac 99.
[536] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/344-345.

[537] Nevevî, Şerhu Müslim, IX, 37.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/345.
[538] Tirmizî, hac 54; Ahmed b. Hanbel, I, 75, 157.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/346.
[539] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/346.
[540] el-Fethu'r-rabbânî, XII, 122; MecmeuVzevaîd, III, 251.
[541] Nesâî, menâsik 211; el-Fethu'r-rabbânî, XII, 120.
[542] Kâsânî, Bedâyi', II, 135.
[543] el-Bakârâ (2), 198-199.
[544] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/346-348.
[545] İbn Mâce, menâsik 55.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/348.
[546] el-Fethu'r-rabbânî, XII, 122.
[547] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/348-349.
[548] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/349.
[549] İbn Mâce, menâsik 55.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/349.
[550] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/349-350.
[551] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/350.
[552] Buhârî, hac 100, menâkıbul-ensâr 26; Tirmizî, hac 60t Nesâî, menâsik 213 İbn Mâce, menâsik 61; Ahmed b. Hanbel, I, 29, 39.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/350.
[553] en-Nisâ (4), 144.
[554] Mansûr Ali Nâsıf, et-Tâc, I, 43.
[555] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/350-351.
[556] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/351.
[557] Buhârî, hac 98; Müslim, hac 301, 302, Nesâî, menâsik 208, 214; İbn Mâce, menâsik 62; Ahmed b. Hanbel, I, 221-222.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/351.
[558] Tahâvî, Şerhu Me'ani'1-âsâr, II, 215.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/352.
[559] AIiyyü'1-Kârî, Mirkâtü'J-Mefâtih, III, 223.
[560] Fethu'r-rabbânî, XII, 164.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/352.
[561] Tirmizî, hac 58, Nesâî, menâsik 222, ibn Mâce, menâsik 62; Ahmed b. Hanbel, I, 311, 326, 343.
[562] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/352-353.
[563] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/353.
[564] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/353.
[565] Nesâî, menâsik 222; îbn Mâce, menâsik 62; Ahmed b. Hanbel I, 311, 326, 343.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/353.
[566] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/353.
[567] H. Karaman, Hadis Usûlü, 36.
[568] bk. M. Uğur, Hadis Dersleri, (Lise IV), 117.
[569] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/353-354.
[570] Nesâî, menâsik 223.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/354-355.
[571] Tahavî, Şerhü meâni'1-âsâr II, 216; Beyhaki, es-Siinenü'1-Kübrâ, V, 132.
[572] Mecmeu'z-zevâid, III, 260.
[573] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/355-356.
[574] Buhârî, hac 98; Müslim, hac 297; Ahmed b. Hanbel. VI, 347, 351.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/356.
[575] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/356.
[576] Buhârî, hac 98.
[577] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/356-357.
[578] Nesâî, menâsik 204, İbn Mâce, menâsik 61; Dârimî, menâsik 59; Ahmed b. Hanbel, III, 332, 367,.391.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/357.
[579] Zürkânî, Şerhu'1-Muvatta, III, 183; Beyhakî es-Sünenü'1-kübrâ, V, 126.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/357.
[580] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/358.
[581] Buhârî, hac 132; cizye 16, tefsîr süre (9) 4; Tirmizî, fiten 2; Ibn Mâce, menâsik 76; Ahmed b. Hanbel, III, 473; V. 412.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/358.
[582] Mübârekfârî, Tufetu'l-ahvezî, IV, 31.
[583] M. Zihnî, Ni'met-i İslâm,, 612.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/358-359.
[584] Tirmizî hac, 110.
[585] Teysîru'l-vüsûl, I, 125.
[586] Aynî Umdetü'1-Kârî, X, 83.
[587] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/359-360.
[588] Buhârî, salat 2, 10; hac 67; cizye 16, meğâzî 66, tefsir sûre (9) 2-4; Müslim, hac 435; Tirmizî, hac 44, tefsir sure (9) 6-7; Nesâî, menâsİk 161; Dârimî, salât 140; siyer 62; menâsik 74; Ahmed b. Hanbel, I, 3, 79; VI-299.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/360.
[589] et-Tevbe (9), 28.
[590] Tirmizî, hac 44.
[591] el-A'râf (7) 31.
[592] Müslim, tefsir 2.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/360-361.

[593] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/362.
[594] Buhârî, tefsir (9) 8; bed'ü'1-Halk 2; meğâzî 77; edâhî 5: tevhîd 24: Müslim, kasâme 29; Ahmed b. Hanbel, V, 37, 73.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/362.
[595] et-Tevbe (9), 37.
[596] et-Tevbe (9), 36.
[597] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/363-364.
[598] el-Bakârâ (2), 217.
[599] et-Tevbe (9), 36.
[600] el-Bakârâ (2), 190.
[601] el-Bakârâ (2), 217.
[602] Ateş Süleyman Kur'an-ı KerimMn Yüce Meali ve Çağdaş Tefsiri, I, 225, 226.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/364-366.
[603] Buhârî, ilim 9; Müslim, kasâme 30; Ahmed b. Hanbel, V, 37.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/366.
[604] Müslim, kasâme 30.
[605] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/366-367.
[606] Tirmizî, hac 57, tefsir sûre (2), 22; İbn Mâce, menâsik 57; Nesâî, menâsik 211, Ahmed b. Hanbel IV, 309-310, 335; Beyhakî, es-Sünenu'1-kübrâ, V, 116; Hâkim, el-Müstedrek, I, 464; İbn Hıbbân, Sahih, VI, 76.
[607] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/367-368.
[608] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/368-369.
[609] Kâsânı, Bedâyi'ü's-sanâyi, II, 159.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/369.
[610] Tirmizî, hac 57; nesaî, hac 211; İbn Mâce, menâsik 57; Ahmet b. Hanbel, IV, 15, 261, 262.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/370.
[611] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/370-371.
[612] bk. 1970 numaralı hadis.
[613] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/371.
[614] Ahmet b. Hanbel, IV, 61.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/371-372.
[615] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/372.
[616] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/372.
[617] Beyhaki, es-Siinenu'1-kübrâ, V, 151.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/373.
[618] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/373.
[619] bk. Sehârenfûrî, Bezlu'l-mechûd, IX, 265.
[620] FethıTr-rabânî, XII, 215, 216; Ahmet b. Hanbel, de Şafiî'nin görüşündedir, bk. İbn Küdâme, el-Mugnî, III, 445.
[621] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/373-374.
[622] Ahmet b. Hanbel, V 72; Beyhaki, es-Sünenu'1-kübrâ, V, 151.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/374-375.
[623] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/375.
[624] Ahmet b. Hanbel, V, 7; Beyhakî, es-Sünenu'1-kübrâ, V, 140.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/375-376.
[625] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/376.
[626] Beyhakî, es-Sünenu'l-kübrâ, V, 140.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/376.
[627] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/376.
[628] Beyhakî, es-Sünenu'l-kübrâ, V, 140.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/377.
[629] Sehârenfûrî, Bezlu'l-mechûd, IX, 269.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/377-378.
[630] Seharenfûrî Bezlu'l-mechûd, IX, 269.
[631] Neveî, Şerhu’-l Mühezzeb, VIII, 219.
[632] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/377-378.
[633] Nesâî, menâsik 189; Ahmet b. Hanbel, V, 374.
[634] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/379.
[635] Beyhakî, es-Sünenu'l-kübrâ, V, 127.
[636] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/379-380.
[637] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/380.

74. (Hacıların) Minâ'da Geceleyecekleri Yerde Mekke'de Gecelemeleri (Caiz Midir?)

1958. ...Abdurrahmân b. Ferruh, İbn Ömer'e;
Biz halkın mallarını (kendileri hesabına) başka mallarla değiştiriveriyoruz. (Minâ gecelerinde) birimiz Mekke'ye gelince geceyi mal(lar)ın başında geçirse (olmaz mı?) diye bir soru sormuş. İbn Ömer de;
Amma Resûlullah (s.a.) Minâ'da gecelerdi (ve bunu) asla terk etmezdi, cevabım vermiştir.[1]

Açıklama

Hz. İbn Ömer'in ifâdesinden anlaşıldığına göre Hz. Peygamber Veda Haccında teşrik günlerini ve gecelerini Minâ'da geçirmiştir. Şurası da bilinen bir gerçektçir ki bayramın birinci günü Akabe Cemresine taşları attıktan sonra İfâza tavafını yapmak üzere Mekke'ye inmiş ve tavafı müteâkib yine Minâ'ya dönerek geceyi Minâ'da geçirmiştir.[2]

Bazı Hükümler

1. Bayram günlerinde bir hacı adayının Mekke'de bıraktığı mallarının kaybolacağı gerekçesiyle malını beklemek üzere Minâ'da kalmayıp geceyi Mekke'de geçirmesi caiz değildir. Zira malı korumasının tek yolu Mekke'de gecelemek değildir. İnsan bu malı birisine emânet ederek de koruyabilir. Ayrıca bu gibi sudan bahanelerle İslâm'ın bir simgesi olan Minâ'da geceleme sünnetini terk etmek bu sünnetin tamamen kayb olmasına sebeb olabilir.
Bayram günlerinde geceleri Mekke'de geçirme konusu ulemâ arasında ihtilaflıdır. Şöyle ki: İbn Ömer (r.a.) ile İmam Şafiî ve Mâlik'e göre, sözü geçen günlerde geceleri Mekke'de geçirmek asla. caiz değildir.
İmam Ahmed ile Hanefî ulemâsına göre ise, hastalık ve malı muhafaza etmek mecbûriyyeti gibi mazeretler sebebiyle bu günlerde geceyi Minâ'da geçirmek caizdir. Hadis ulemâsından Hattâbî'nin beyânına göre, ashâb-ı re'ye göre gündüzün cemreleri attıktan sonra özürsüz olarak geceyi Mekke'de geçiren kimseye herhangi bir ceza lâzım gelmez. Fakat bu hareketiyle isâette bulunmuş (günah işlemiş) olur.
İmam Şafiî'ye göre ise, bu geceleri Mekke'de geçirmek için su taşımak görevinin dışında hiçbir mazeret yoktur İleride açıklayacağımız gibi huccac'ın develerine bakmakla görevli deve çobanları bu geceleri Mekke'de geçirebilirler.
İmam Şafiî'ye göre mazeretsiz olarak bayram günlerinde geceleri Mekke'de geçiren bir hacı Mekke'de geçirdiği bir gece için bir dirhem, iki gece için iki dirhem tasadduk eder. Üç geceyi Mekke'de geçiren bir hacı adayı ise, bir kurban keser. İmam Mâlik'e göre ise her gece için bir kurban gerekir.[3]
Bayram gecelerini Minâ'da geçirmenin hükmüne gelince:
a. İmam Mâlik'e göre; Minâ'dan acele dönmek durumunda kalmayan bir kimsenin teşrik günlerinde üç geceyi de Minâ'da geçirmesi farzdır. İmam Şafiî ile İmam Ahmed'in sahih olan görüşleri de budur. Delilleri ise, konumuzu teşkil eden Ebû Dâvud hadisiyle İbn Ebî Şeybe ve Beyhakî'nin İbn Ömer'den rivayet ettikleri "Ömer (r.a.)'bir kimsenin Akabe (Cemresi)nin gerisinde gecelemesini yasak etmiştir.[4] anlamındaki hadis-i şerifdir. Yalnız şurasını unutmamak gerekir ki farz olan gecenin tümünün Minâ'da geçirmek değil, gecenin yandan fazlasını Minâ'da geçirmektir.
İmam Mâlik'e göre ise, Kim bir geceyi özürsüz olarak Minâ hâricinde geçirirse, ona bir kurban; iki geceyi Minâ haricinde geçiren kimseye iki kurban kesmek lâzım gelir. Acelesi olmadığı halde üç geceyi de Minâ'da geçirmeyi terk eden kimse için ise, üç kurban kesmek gerekir.
Şafiî ve Hanhelî ulemasının meşhur olan görüşlerine göre ise, bir geceyi terk eden kimseye bir müdd (832 gr.) buğday, iki geceyi terk eden kimseye iki müdd, üç geceyi terk eden kimseye de bir kurban kesmek gerekir. Geceyi Minâ'da geçirmeyi bile bile terk edenlerle unutarak terk eden. kimseler arasında bir fark yoktur.
Hanefî ulemasıyla İbn Abbâs ve Hasan el-Basrî'ye göre bu geceleri Minâ'da geçirmek sünett-i müekkededir. Bu görüş aynı zamanda İmam Ahmed'den de rivayet olunmuştur. Delilleri ise, İbn Ebî Şeybe'nin İbn Abbâs'tan rivayet ettiği, "Akabe cemresini taşladıktan sonra istediğin yerde gecele" anlamındaki hadis-i şeriftir. Çünkü o kimse artık ihramdan çıkmıştır. Fakat bu geceleri Minâ'da geçirmek sünnet olduğundan bu sünneti terk eden kimseye kurban kesmek gerekmezse de sünneti terk ettiği için hatâ etmiş olur.[5]

1959. ...İbn Ömer'den; demiştir ki: Abbâs (r.a.) suculuk görevi dolayısıyla Minâ gecelerinde Mekke'de kalmak üzere Resûlullah (s.a.)'dan izin istedi. O da kendisine izin verdi.[6]

Açıklama

Bilindiği gibi Minâ gecelerinden maksat, Zilhiccenin 11, 12 ve 13 üncü geceleridir. İmam Ahmed'in Müsned'-inde "Minâ geceleri" yerine "Minâ günleri" tâbiri geçmektedir ki, "Minâ geceleri" anlamındadır. İslâmiyet gelinceye kadar bu görev, Abbâs'ın elindeydi. İslâmiyyet geldikten sonra bu görev yine ona verilmiştir. Bu gün de yine bu görevi Abbas oğulları yürütmektedirler.

"Sikaye" kelimesi aslında "fiâle" vezninde bir masdardır. Belki o zamanlarda meşrubatın muhafaza için konduğu yer anlamına gelir. Fakat bu kelime sonradan Mekke'yi ziyarete gelen hacılara su dağıtma, onları suvarma görevi için kullanılmaya başlanmıştır. Arablar kuru üzümleri Zemzem suyuna atarlar ve onun şerbetini hac mevsiminde Kabe'yi ziyarete gelen hacılara dağıtırlardı. Bekr b. Abdullah el-Müzenî diyor ki: "Ben Kabe'nin yanında İbn Abbas'la birlikte oturuyordum. Derken O'na bir bedevî gelerek:
Aceb neden amcanız oğullarını bal ve süt sunarken görüyorum siz ise, üzüm şerbeti sunuyorsunuz. Bunu ihtiyacınızdan dolayı mı yoksa cimrilikten dolayı mı (yapıyorsunuz!) dedi. İbri Abbas da:
Allah'a hamd olsun, hiç bir ihtiyacımız yok, cimri de değiliz. Fakat Peygamber (s.a.) terkisinde Üsâme olduğu halde devesi üzerinde geldi de su istedi. Biz de kendisine bir kap üzüm şerbeti getirdik. O bunu içti ve kalanı Üsâme'ye verdi. Bize de: "İyi yaptınız, hoş ettiniz. Hep böyle yapın!" buyurdular. Binaenaleyh biz Resûlullah (s.a.)'in emir buyurduğu bir şeyi değiştirmek istemeyiz" diye cevap verdi.[7] Bu konuyu inşallah 90 numaralı bâb'da daha etraflıca ele alacağız.[8]

Bazı Hükümler

1. Teşrîk günlerinin gecelerini Minâ'da geçirmek meşrudur. Fıkıh ulemasının bu konudaki görüşlerini bir numara önceki hadiste zikrettik; burada terara lüzum görmüyoruz.
2. Özür sahipleriyle sucular ve hacıların hayvanlarına bakmakla görevli deve çobanlarından teşrik günlerinin gecelerini Minâ'da geçirmek görevi, mazeretleri sebebiyle affedilmiştir. Binâenaleyh bu kimselerin sözü-geçen geceleri Mekke'de geçirmelerinden dolayı kendilerine bir ceza lâzım gelmez. Bu görüş bütün ulemâ tarafından ittifakla kabul edilmiştir. Ancak güneş battığı zamanda Minâ'da bulunan deve çobanlarının o geceyi Minâ'da geçirmeleri ve ertesi gün de cemreleri atmaları gerekir. Hanefî ulemâsının dışında kalan ulemâ bu görüştedirler.
Su taşımakla görevli kimseler ise, kendileri Minâ'da iken güneş batsa bile yine de Mekke'ye gidip geceyi orada geçirebilirler. Çünkü bunların görevi gece de devam eder.[9]

75. Mina'da Namaz

1960. ...Abdurrahman b. Yezîd'den; demiştir ki: Osman (r.a.) Minâ'da (dört rekât namazları) dört rekat olarak kıldı.
Abdullah (b. Mesûd) dedi ki: Ben Peygamber (s.a.)'le beraber (Minâ'da dört rekatlı namazları) iki rekat olarak kıldım. Ebû Be-' kir'le de iki rekât olarak (kıldım), Ömer'le de iki rekât olarak (kıldım. Müsedded) Hafs'dan (naklettiği hadisinde Abdullah b. Mesud'un sözlerine şunları) ilâve etti: t,Ben Osman'ın) halifeliğinin ilk yıllarında (dört rekathk namazları) Hz. Osman'la birlikte (ikişer rekat kılmıştım, fakat) daha sonraları (bu ikiyi dörde) tamamİa(maya başla)dı. (Müsedded) Ebû Muaviye'den (aldığı ve burdan itibaren gelecek olan sözleri de) ilâve olarak (şöyle) rivayet etti: Sonra sizde yollar ayrıldı. (Vallahi Osman'a uyarak kılacağım), dört rekat (namaz)'ın benim için iki rekat makbul namaz yerine geçmesini ne kadar arzu ederdim.
A'meş dedi ki: Muâviye b. Kurrâ'mn bana hocalarından naklettiğine göre Abdullah (b. Mes'ûd dörtlü namazları) dört rekat olarak kıl(maya başla)mış da kendisine; "Osman'ı ayıpladın sonra (dörtlü namazları) dört rekat olarak kıl(maya başla)dın," denilmiş. O da; "aykırılık fitnedir" diye cevap vermiştir.[10]

Açıklama

Müsedded'in Ebû Mûaviye ve Hafs'dan rivayet ettiğine göre: Hz. Abdullah b. Mesûd Hz. Peygamber, Hz. Ebû Bekir ve Hz. Osman ile birlikte Minâ'da dörtlü namazları hep ikişer kıldığını söylemiştir. Ancak Müsedded'in Hafs kanalıyla rivayet ettiği İbn Mesûd'a ait bu cümlede şu ilâve de vardır: "Hz. Osman'ın halifeliğinin ilk yıllarında dörtlü namazları kısaltarak ikişer rekat olarak kılardı. Sonraları Minâ'da kılınan dörtlü namazları kısaltmadan tam olarak kılmaya başladı". Müsedded'in Ebû Muaviye'den naklettiği rivayette ise, Hz. İbn Mesud'un yukarıdaki cümlesine şu cümlelerin eklendiğini görüyoruz: "Hz. Abdullah b. Mesud dedi ki: "Sonra sizin Minâ'da namazları edâ ediş yollarınız değişti. Vallahî Minâ'da Hz. Osman'a uyarak kılacağım dört rekatlı namazın iki rekatının makbul olmasını ne kadar isterdim." Görülüyor ki başta Hz. Peygamber olmak üzere Hz. Ebû Bekr ve Hz. Ömer, Minâ'da dörtlü namazları ikişer rekat olarak kılarken Hz. Osman, hilâfetinin son yıllarında Minâ'daki dörtlü namazları kısaltmadan tam olarak kılmaya başlamıştır.
Hz. İbn Mesûd, "Hz. Osman'a uyarak Minâ'da dört rekat olarak kılacağım namazların benim için makbul iki rekat namaz yerine geçmesini ne kadar isterdim" sözüyle Hz. Osman'ın bu uygulatnasım tasvib etmediğini minâ'da kılacağı dört rekatlık namazları Hz. Peygamber, Hz. Ebû Bekr ve Hz. Ömer gibi iki rekat olarak kılmayı arzu ettiği

halde fitne korkusuyla buna muvaffak olamadığım ifâde etmek istemiş olsa gerekir. Hz. Osman'ın Minâ'daki dörtlü namazları kısaltmadan tam olarak kılmasının şu sebeblerden ileri geldiği düşünülebilir:
1. Mekke'de evlendiği için lorası vatanî aslîsi olmuştur da onun için Mİnâ'da dörtlü namazları kısaltmadan kılmış olabilir.
2. Devlet reisi olduğu için İslâm ülkesinin her tarafının .kendi vatan-ı aslîsi hükmünde bulunduğundan dolayı böyle hareket etmiş olabilir.
3. Mekke'de -kendisini seferi olmak hükmünden çıkartacak şekilde-ikâmete niyet ettiği gün böyle hareket etmiş olabilir.
4. Minâ'da bir arsası bulunduğu için böyle hareket etmiş olabilir.
5. Mekke'ye başkalarından önce gelip Terviye gününe kadar en az onbeş gün Mekke'de oturmaya niyet etmiş olabilir.
Hafız İbn Hacer'in beyânına göre bu ihtimallerin ekserisi sadece bir zandan ibarettir. Çünkü Hz. Peygamber sefere aileleriyle birlikte çıktığı halde yine de dörtlü namazları kısaltarak kılardı. Binaenaleyh birinci ihtimal yersizdir.
Ancak Bezlu'l-mechûd yazarına göre İbn Hacer'in bu iddiası son derece isabetsizdir. Çünkü insanın bir memlekette evlenip kalması başkadır. Ailesiyle birlikte sefere çıkması başkadır ve Hanefî ulemâsı açıkça beyân etmiştir ki, vatan-ı aslî insanın doğduğu veya evlendiği ya da vatan edinmek maksadıyla yerleşip kaldığı yerdir. Bir kimsenin ailesiyle sefere çıkmasının bunlarla hiçbir ilgisi yoktur.
Hafız İbn Hacer"eğer İslâm ülkesinin her tarafı devlet reisinin vatan-i aslîsi hükmünde olsaydı, Resûl-i Ekrem'in Veda haccı.nda Minâ'da kıldığı dörtlü namazları tam kılması lâzım gelirdi" diyerek ikinci ihtimale de yer olmadığını belirtti. Ayrıca Muhacirlerin Mekke'de ikâmet etmelerinin haram olduğunu, binaenaleyh Hz. Osman'ın Mekke'de ikâmete niyyet etmesinin imkânsız olduğunu, söyleyerek üçüncü ihtimalin düşünülemeyeceğini ifade etmiştir. Her ne kadar dördüncü ve beşinci ihtimaller Ebû Davud'un rivayet ettiği 1961-1962 numaralı hadis-i şerifler tarafından da desteklenmekte ise de, bazı hadis otoriteleri bu hadislerin zayıf olduğunu söylemişlerdir. Gerçekte ise, Muhacirlere haram olan, hicret maksadıyla terk ettikleri yeri vatan-ı aslî edinmeleridir. Hicret ettikleri yerin. dışında bir yeri vatan-ı ikamet olarak kabullenip ikâmet etmelerinde ise bir sakınca yoktur.
İbn. Hacer'e göre, Hz. Osman'ın bu namazları kısaltarak kılması, "Onun ancak bilfiil yürüyüş halinde olan yolcuların dörtlü namazları kısaltarak kılabilecekleri kısa bir süre için de olsa bir yerde konakladıkları zaman ise, bu namazları tam kılmalarının gerektiği" görüşünde olmasından kaynaklanıyor.[11]
Bezlu'l-mechûd yazarına göre Hz. Osman'ın bu görüşte olmasına imkân yoktur. Çünkü Hz. Osman'ın Resûl-i Ekrem'in gazvelerinde ve hac seferinde bulunmuş ve O'nun bir yere konakladığı zaman da dörtlü namazları kısaltarak kıldığına şâu i olmuştur. Binaenaleyh Hz. Osman'ın özürsüz olarak Resûl-i Ekrem'e muhalefet etmesi imkânsızdır.
Esasen İbn Hacer'in bu görüşü doğru olsa, bir yolcunun dörtlü namazları geceleyin dörder rekat olarak kılması icab eder. Çünkü geceleyin bir yerde konaklamayan bir yolcu olamaz, olsa da nâdir denilecek kadar az olur.
Bu konuda İbn Battal şunları söylemiştir: "Hz. Osman'la Hz. Âişe, Hz. Peygamber'in ümmetine olan merhametinden dolayı Minâ'da dörtlü namazları kısaltarak kıldığı kanaatinde idiler ve bu namazları dört rekat olarak kılmak kendilerine zor gelmediği için söz konusu namazları dört rekat olarak kıldılar."
Bu görüş bir cemaat tarafından sahih bir izah tarzı olarak kabul edilmiş, Kurtubî de bu görüşe katılmıştır. Gerçekten bu izah tarzı Şafiî mezhebine de uygun düşmektedir.[12] Bazıları da "o sene Minâ'da namaz kılmasını bilmeyen afaplar çok sayıda bulunduğu için Hz. Osman onlara bazı namazların dört rekatlı olduğunu Öğretmek maksadıyla dörtlü namazları tam olarak kıldı" demişlerse de Bezlu'l-mechûd yazarı "Eğer bazı namazların dört rekat olarak kılınacağını bilmeyen kimselerin çok sayıda bulunması dörtlü namazların kısaltılmadan kılınabilmesi için bir sebep teşkil etseydi, o zaman daha önce Veda Haccında bu namazları ResûM Ekrem'in tam olarak kılması gerekirdi" diyerek bu görüşü reddetmiştir. Bu durumda İbn Battâl'ın konu ile ilgili yaptığı açıklama, en sağlıklı yorum olarak kabul edilebilir.[13]

Bazı Hükümler

1. Hacılar Minâ'ya çok yakın çevrelerde bile olsalar yine de Mina da kılacakları dört rekatlı namazları kısaltarak kılmaları gerekir. İmam Mâlik ile Evzâî ve İbn Uyeyne bu görüştedirler. Çünkü sözü geçen bu ulemâya göre Minâ'da namazı kısaltarak kılmanın sebebi yolculuk değil hac ibâdetidir.
Hanefî ulemasıyla İmam Şafiî İmam Ahmed ve .ulemânın büyük çoğunluğuna göre ise, Minâ'da namazı kısaltarak kılmanın sebebi hac ibâdeti değil, dinen yolculuk sayılacak uzaklıktaki yolculuktur. Bu uzaklıktaki bir yolculuğa

çıkmayan bir kimse Minâ'da da olsa namazları kısaltamaz. Nitekim 1929 numaralı hadisin şerhinde açıklamıştık.[14]

1961. ...Zührî'den rivayet olunduğuna göre Osman (r.a.) hacdan sonra (Minâ'da bir süre) ikâmet etmeye kesin karar verdiği için Minâ'da (dört rekatlı namazları) dört rekat (olarak) kılmıştır.[15]

Açıklama

Bu haber "Hz.-Osman' Mekke'de evlendiği Tâif'te mal-mülk edindiği ve bu sebeple hacdan sonra Medine'ye dönmeden önce Mekke'de bir süre kalmaya kesin karar yerdiği için Mekke'de ikâmet ettiği müddetçe dört rekatlı namazları kısaltmadan kılmıştır" diyen Hanefî ulemâsının delilidir. Bu görüşte olan Hanefî ulemasına göre Mekke'de evlendiği için orası kendisinin vatan-ı aslîsi olmuştur.
Her ne kadar bu görüş ilende gelecek olan, "Muhacirler Veda tavafından sonra Mekke'de sadece üç gün kalabilirler." anlamındaki 2022 numaralı hadis-i şerife zahiren aykırı düşmekte ise de 2022 numaralı hadisin hükmü Mekke'nin Fethinden önceki zamanlar için geçerlidir. Mekke'nin fethinden sonra bu hadisin hükmü yürürlükten kaldırılmıştır. Şafiî ulemâsından îmanı Nevevî'de bu mevzuda, "muhacirlerin Mekke'de bir süre ikâmet etmesinde hiçbir sakınca yoktur. Muhacirler için haram olan Mekke'ye yerleşmek ve orayı yurt (vatan-ı aslî)edinmektir. Bazılarına göre Mekke'yi yurt edinmekte de bir sakınca yoktur.. Muhacirlerin Mekke'de ikâmet etmelerini nehyeden hadisin hükmü, Mekke'den.Medine'ye hicret etmenin farz olduğu fetih öncesi dönemlerine aittir." diyor.[16] Konumuzu teşkil eden bu haber munkatı' denilen zayıf hadis çeşitlerindendir. Çünkü bu hadisin râvilerinden olan Zührî'nin Hz. Osman'a erişmediği bilinen bir gerçektir.[17]

1962. ...İbrahim (en-Nehaî)'den; demiştir ki: Osman (r.a.)(Mekke'de dört rekatli namazları) dört (rekat) olarak kıldı. Çünkü orayı (kendisine) yurt edinmişti.[18]

Açıklama

Bu hadisi şerif "insanın evlenip kaldığı veya hayatını kazanmak üzere bir daha göç etmemek üzere yerleşip kaldığı yer onun vatan-ı aslîsi olur" diyen Hanefî ulemâsının delilidir. Hadis-i şeriften Hz. Osman'ın Mekke'de evlendiği için orada kaldığı sürede dörtlü namazları tam kıldığı anlaşılıyorsa da bu hadis-i şerifi nakleden İbrahim en-Nehâî'nin Hz. Osman'a yetişmediği bilindiğinden bu haber munknjj" denilen zayıf hadislerdendir. Bu sebeple delil olma niteliğinden uzaktır.
Beyhakî'ye göre; "Eğer Hz. Osman'ın dört rekatlı namazları tam kılmasının sebebi Mekke'de evlenmesi olsaydı ve bir beldede evlenmek orayı vatan-ı aslî hükmüne getirseydi, bu durumu sahâbîlerin de bilmesi ve dört rekatlı namazlau tam kıldı diye Hz. Osman'a itiraz etmemeleri gerekirdi. Hz. Osman evi kuşatıldığı zaman kendisine Mekke'ye gitmesi teklif edilince "hicret ettiğim yeri terk edemem" diye cevap vermesi de Hz. Osman'ın Mekke'de ikâmete razı olmayacağını gösterir."[19]

1963. ...Zuhrî'den; demiştir ki: Osman Tâif'te (bir takım) mallar eüinip de orada (bir süre) ikâmet etmeye karar verince (dört rekatli namazları) dört (rekat) olarak kıl(maya başla)dı. Sonra (Beni Ümeyye'den olan) devlet başkanları (Osman'ın) bu (uygulaması)na sarıldılar.[20]

Açıklama

Bu eser de Munkati' denilen zayıf hadislerdendir. Bu bakundan delil olma niteliğinden uzaktır.[21]

1964. ...Zührî'den rivayet olunduğuna göre Osman b. Affân, o sene (hacda) a'rabîler çok olduğu için onlara (bazı) namaz(ların) dört rekat olduğunu öğretmek için halka (dört rekatli namazları kısaltmadan) dört (rekat) olarak kıldırmıştır.[22]

Açıklama

Hz. Osman'ın kendi halifeliği döneminde hac mevsiminde Minâ'da dört rekatlı namazları niçin kısaltmadan tam olarak kıldığı ulemâ arasında ihtilaflı bir konudur. Bazılarına göre, O sene hac mevsiminde namaz ahkâmını ve

öğle ikindi ve yatsı namazlarının dört rekat olarak kılınacağını bilmeyen kimseler pek çok sayıda bulunduğu için Hz. Osman onlara bu namazların kaç rekat olduğunu ve nasıl kılınacağını öğretmek maksadıyla dörtlü namazları kısaltmadan kıldırmıştır. Hz. Osman'ın Minâ'da dörtlü namazlar kısaltmadan kılışının sebebi budur. Delilleri ise bu hadisi şeriftir.
Fakat bu görüş iki yönden tenkid edilmiştir:
a. ez-Zührî'nin Hz. Osman devrine erişemediği bilinen bir gerçektir. Binaenaleyh bu eser "münkati" dir. Delil olma niteliğinden uzaktır.
b. Eğer halka bilmediklerini öğretmek için Minâ'da dörtlü namazları tam olarak kılmak caiz olsaydı, bunu daha önce Veda Haccı'nda Resûl-i Ekrem yapardı. Çünkü Resûl-i Ekrem halkın namaz meselelerim öğren-mesini^hem Hz. Osman'dan daha çok arzu ederdi, hem de ümmetine karşı beslediği sevgi ve merhameti Hz. Osman'ın sevgi ve merhametinden kat kat daha fazla idi.[23]

76. Mekkelilerin Namazları Minâ'da Kısaltarak Kılmaları (Caiz Midir?)

1965. ...Harise b. Vehb el-Huzâî ki annesi, Hz. Ömer(in nikâhı) altında idi ve Ubeydullah b. Ömer ondan doğmuştu- dedi ki: Ben Minâ'da Resûlullah (s.a.)'ın arkasında namaz kıldım. Halk (o sene) alabildiğine kalabalıktı. Resûlullah (s.a,) (bu) Veda Haccında bize (dört rekatlı namazları) iki (rekat) olarak kıldırdı.[24]
Ebû Dâvûd dedi ki:"Harise, yurtları Mekke'de olan Huzâa (kabilesin)dendir.[25]

Açıklama

Hadisin zahirinden anlaşılıyor ki Mekke'Iiler Veda haccında Minâ'da dört rekatlı namazları ikişer rekat olarak kılmışlardır. Müellif Ebû Dâvûd hadisin bu manaya geldiğini pekiştirmek için hadisin sonuna bir talik ilave ederek Harise b. Vehb'in Mekke'de ikâmet eden Huzâa kabilesinden olduğunu söylemiştir.[26]

Bazı Hükümler

1. Hac mevsiminde Minâ'da müsafir olan imama uyan kimseler mukim bile olsalar dört rekatlı namazlarını imamla beraber kısaltarak kılarlar. İmam Mâlik ile el-Evzâî ve İshâk da bu görüştedirler. Sözü geçen ulemâya göre burada dört rekatlı namazları kısaltarak kılmanın sebebi hac ibadetidir. Yoksa diğer vakitlerde olduğu gibi belli uzaklıktaki bir mesafeye yolculuk yapmak değildir.
Hanefi ulemâsıyla İmâm Şafiî, Ahmed, Atâ, Mücâhid, ez-Zührî ve Süfyan es-Sevrî'ye göre ise bir kimsenin dört rekatli namazları kısaltarak kılabilmesi o kimsenin Şer'an yolcu sayılabilmesi için kabul edilen uzunlukta bir yolculuğa çıkmış olmasına bağlıdır ve mukîm olan bir kimse yolcu olan bir imama uyacak olursa, imam selâmı verdikten sonra ayağa kalkıp namazım dörde tamamlar. Delilleri ise, şu hadis-i şeriftir;
Ebû Nadrâ der ki: Bir genç İmran b. Husayn'a Resîullah (s.a.)'in yolculukta namazları nasıl kıldığını sormuştu. İmran da şu cevabı verdi: "Bu genç bana Resûlullah (s.a.)'in yolculukta nasıl namaz kıldığını soruyor. Şunu iyi biliniz ki ben Resûlullah (s.a.)'le her yolculuğa çıkışımda o (dört rekatlı namazlarını) ikişer rekat olarak kıldı. Ben Huneyn'de ve Tâif'de de kendisiyle beraber bulundum. O zaman da dört rekatlı namazları iki (rekat) olarak kıldı. Sonra kendisiyle hac .ver umre de yaptım. O zaman da1 yine ikişer rekat olarak kıldı ve (selam verdikten sonra arkasında namaz kılan Mekkelilere: dönerek):
"Ey Mekkeliler sîz namazlarınızı dörde) tamamlayınız. (Bize gelince) biz yolcuyuz" buyurdu.
Salim b. Abdullah’ın rivayet ettiği şu hadis-i şerîf de bu görüşü destekleyen delillerdendir: Ömer b. el-Hattâb Mekke'ye geldiği zaman onlara ilci rekat namaz kıldırdıktan sonra:
Ey Mekkeliler namazların(ızı) dörde tamamlayınız (bize gelince) biz yolcuyuz, derdi.
Bu görüşte olan ulemâya göre konumuzu teşkil eden hadis Mâlikîle-rin iddia etitği gibi Harise b. Vehb'in Resûl-i Ekrem'in arkasında dörtlü namazları ikişer rekat olarak kıldığına kesinlikle delalet etmez. Çünkü Hârise'nin namazın iki rekatını Resûl-i Ekrem'in arkasında kıldıktan sonra kalanı da kendi başına kılmış olmasr mümkündür. Öyleyse bu hadis, Mekkelilerin Minâ'da dörtlü namazları kısaltarak kılacaklarına delâlet eden bir delil değildir.
Ayrıca bu hadiste Harise b. Vehb'in Mekke'de veya Minâ'da mukîm olduğuna dâir bir ifâde de yoktur ve metinde geçen "bize (dört rekatlı namazları) iki rekat olarak kıldırdı" cümlesi "Resûlullah (s.a.) Minâ'ya kendisiyle birlikte gelen biz müsafirlere dört rekatlı namazları iki rekat olarak kıldırdı" anlamına da gelebilir.[27]

77. Taşları Atmak

1966. ...Süleyman b. Amr'm rivayetine göre annesi demiştir ki: Ben Resûlullah (s.a.)'ı binitli olduğu halde her (attığı) çakıl taşları ile birlikte tekbir getirerek cemreleri -vadinin içerisinden- atarken gördüm. Arkasında da Hz. Peygamberi koruyan bir adam vardı, bu adamın kim olduğunu sordum.
el-FazI b. el-Abbâs'dır, dediler. Halk sıkışıklık meydana getiriyordu. Bunun üzerine Peygamber (s.a.) (şöyle) buyurdu:
"Ey inamlar sakın taşlan atarken kiminiz, kiminizi öldürmesin. (Öyleyse) fiske taşları gibi (küçük taşlar) atınız." [28]

Açıklama

"Cemre" küçük taş demektir. Çoğulu "cimâr" gelir. "Remyu'c-cimâr" ise, belli bir zamanda ve belli bir me-kânda belli sayıdaki küçük taşları belli yerlere atmak demektir.
Ayrıca "cemre" ufak taşların toplandığı yer manasına da gelir. Minâ vadisinde bu manada üç cemre vardır. Bunların birincisi Hayf Mescidini takiben Cemre-i Üla'dır. İkincisi Cemre-i Ûlâ ile Cemre-i Akabe arasında kalan cemre-i vüstâdır. Üçüncüsü de Cemre-i Akabe'dir. Buna "Cemre-i Kübrâ" da denir ve halk arasında "büyük şeytân" diye bilinir. Bu cemre Mina vadisine Mekke cihetinden gelen bir kimsenin hemen Minâ vadisine girerken sol tarafına .düşer. Burası taşlardan örülmüş üç metre yüksekliğinde ve iki metre eninde bir duvardır. Yerden 1,5 m. yüksekliğinde bulunan bir kayanın üzerine oturmuştur. Bu duvarın alt kısmında taşların içerisine atıldığı bir havuz yer alır. Akabe Cemresi ile Cemre-i Vüsta arasında 117 m. olduğu gibi Cemre-i Vustâ ile Cemre-i Ûlâ arasında da 156 m.lik bir mesafe vardır.
Buralara yapılan taş atma işi haccın vaciplerindendir. Atılan taşların adedi yetmiştir. Yedisi kurbanın birinci, geri kalanları iki, üç ve dördüncü günleri atılır. Taşların teker teker, her taş atışta tekbir getirilerek atılması gerekir. Bu taşlar cemrelere yaklaşık üç metrelik bir mesafeden atılır. Cemrelerin yakınına düşmesi de yeterlidir. Bu cemrelerin şeytanı temsil ettiği rivayet edilirse de bunları taşlamanın hikmetini Allah bilir. Bazılarına göre bu taşlan atmanın hikmeti âlemlerin yaratıcısı olan Allah'a karşı insanın aczini, kulluğunu ve za'fını izhar etmesi ve sadece bir imtihan olan bu taşları atma görevini yerine getirmesi, şimdiye kadar işlemiş olduğu hatalardan dolayı duyduğu nedamet hissini bilfiil ifâde etme, kendisini isyan yollarına sürükleyen şeytana karşı duyduğu kin ve öfkeyi bilfiil harekete geçirme, istikbalde bir daha şeytana uymayacağını orada bizat şeytana karşı verdiği kavga ve yaptığı saldırılarla ortaya koyma ve ispatlamadır. Netice olarak cemreleri atmaktan maksat, nefse hiçbir pay ayırmadan Hz. İbrahim gibi sadece Allah'a teslim olmak ve ona boyun eğmekten ibarettir.
Her ne kadar konumuzu teşkil eden bu Ebû Dâvûd hadisi Müslim'in rivayet ettiği "ben Veda Haccında Resûlullah (s.a.) ile birlikte haccettim. Onu Cemre-i Akabe'de taş atarken ve oradan ayrılırken hep devesinin üzerinde gördüm. Beraberinde Bilâl ile Üsâme vardı. Biri devesini yedi-yor, diğeri Resûlullah (s.a.)'ı güneşten korumak için elbisesini onun başına kaldırıyor (siper ediyor)du.[29] anlamındaki hadise aykırı gibi görünüyorsa da aslında bu iki hadis arasında herhangi bir çelişki yoktur. Şöyleki: Bir kimseyi herhangi bir tehlikeden korumak isteyen kimse onun arkasına durur. Güneşten korumak isteyen kimse ise güneşin durumuna göre arkasında veya önünde durabilir. Binaenaleyh iki hadise bu iki ayrı açıdan bakmak gerekir.
Resûl-i Ekrem'in, "Ey insanlar, sakın taşlan atarken kiminiz kiminizi öldürmesin" diye ihtarda bulunmasının sebebi bazı kimselerin oldukça büyük taşlan atmak istemeleridir. Atâ'nın tarifine göre cemrelere atılacak olan taşlar parmak ucu büyüklüğünde olmalıdır. Beyhakî'nin Cemil b. Yezid'den rivayet ettiği bir hadiste "İbn Ömer (r.a.)'nın attığı taşlar nohut büyüklüğünde idi."[30]

Bazı Hükümler

1. Alkabe cemresini binitli olarak diğer iki cemreyi de yaya olarak taşlamak müstehabdır. Nitekim bundan sonra tercümesini sunacağımız hadisler de bunu gösterir. Ayrıca Beyhakî'nin Câbir b. Abdullah'tan rivayet ettiği şu hadis de bu gerçeği te'yid etmektedir: "Ben Resûlullah (s.a.)'ı deve üzerinde cemrelere taş atarken gördüm."[31]
Metinde geçen "el-Cimâr" kelimesinin başında bulunan "d" harf-i tarifi ahd için olduğundan (bilinen bir şeye delâlet ettiğinden) bu kelimenin Cemre-i Akabe'yi ifâde etmek için kullanıldığı anlaşılır.
2. Her taşı atarken tekbir getirmek ve şu duayı okumak müstehabtır:
= Allah'ım bu haccımi güzel bir hac yap, günahlarımın bağışlanmasına bir vesile kıl, makbul bir amel eyle."
Nitekim Ahnned b. Hanbel'in Abdurrahman b. Yezid'den rivayet ettiği bir hadis-i şerifte Abdullah b. Mesûd'un binitli olarak ve her taş için tekbir getirip:

= "Allah'ım bunu güzel bir hac yap günahların bağışlanmasına bir vesile kıl," diyerek taşları attığı ifâde ediliyor.[32]
Hafız İbn Hacer'in beyânına göre cemrelere taş atarken tekbir getirmeyi unutan bir kimse için bir ceza lazım gelmediği konusunda ulemâ ittifak etmişlerdir. Ancak Süfyan es-Sevrî, "Tekbiri terk eden bir kimsenin bir fakiri doyurması icab eder. Eğer kurban keserse bence daha iyidir" demiştir.[33] İbn el-Kasım ise, tekbir yerine, "sübhanallah" denildiğinde bir-şey lâzım gelmeyeceğini söylüyor. Hanefî ulemâsından Bedrüddin Aynî ise şöyle diyor: "Bizim ulemâmıza göre cemreleri atacak olan kimse her taşı atarken tekbir getirir ve; "Şeytana ve onun taraftarlarına rağmen Allah'ın ismiyle (bu taşları atıyorum) ve Allah en büyüktür" der. Hz. Ali (r.a.) her taşı atarken diye duâ ederdi.
3. Ashab-ı Kiramın Resûl-i Ekrem'e gelecek olan herhangi bir sıkıntıdan onu korumak hususunda son derece titiz ve gayretli oldukları gibi Resûl-i Ekrem de ümmetine karşı son derece şefkatli idi.
4. Akabe Cemresine atılacak olan taşlan vadimin içinden atmak müstehabtır. Atâ, Salim b. Abdullah, Sevrî, Şafiî, Ahmed ve İshak bu görüştedirler. Sözü geçen ulemâya göre buraya taşları yukarıdan atmak mekruhtur. Tirmizî'nin beyanına göre; bazı ilim adamları vadinin içinden taşları atmaya imkân bulamayan bir kimsenin imkân bulduğu yerden atmasının caiz olduğunu söylemişlerdir.,
Hanefî ulemâsıyla Mâliki ulemâsından îbrı Battâl'a göre bir kimse bu taşları istediği yerden, atabilir.
5. Atılacak taşların küçük olması icab eder. Bunların Müzdelife'den toplanmış ve temiz olmaları da müstehabtır. Taşların Minâ'da toplanması da caizdir.
Beyhakî'nin beyanına göre imam Şafiî cemrelere atılacak taşların Minâ'dan toplanmasını yeterli görmüştür. Ancak Mescidim taşlarının çıkarılmasını uygun görmediğinden bu taşların mescidden toplanmasını mekruh gördüğü gibi, pisliği dolayısıyla heladan toplanmasını da mekruh görmek, tedir. Cemrelere atılan taşlardan toplanması ise makbul değildir.
Hanefî ulemâsıyla İmam Ahmed de aynı görüştedirler. İmam Mâlik ise, "cemrelere atılmış olan taşların tekrar Joradan ahnara k atılması yeterli değildir. Çünkü daha önce kullanılmış olan bu taşlai bir daha kullanılamaz" demişse de aslında bu söz İmam Malik'in kendi mezhebiı ün ilkelerine uygun değildir. Çünkü İmam Mâlik'e göre mâ-i müstamel (kullanılmış su) temizleyicidir.[34]
Hanefî ulemasına göre atılan taşların yeryüzü cinsinden olması şarttır. Bu bakımdan taş toprak çamur gibi maddeleri cemrelere atmak caizdir. Fakat taş atılması daha da faziletlidir. Bu konut ia gelen hadislerin mutlak oluşu bunu ifade eder. Ancak İmam Malik, Şâfiî ve Ahmed'e göre ise, cemrelere atılacak maddelerin taş cinsinden olması gerekir. Çünkü Hz. Peygamber cemrelere taştan başka birşey atmamıştır. Hanefî ulemâsının yeryüzü cinsinden olan maddelerin cemrelere atılabileceğini iddia etmesi dayanaksızdır. Esasen bu mevzu kıyâsın sahasına da girmez.[35]

1967. ...Süleyman b. Amr el-Ahvas annesinin şöyle dediğini rivayet etmiştir: Ben Resûlullah (s.a.)'i binitli ve parmakları arasında bir (çakıl) taş(ı) olduğu halde Akabe Cemresinin yanında gördüm." (Elindeki çakıl taşım) attı. Halk da (ellerindeki çakıl taşlarını) attı.[36]

Açıklama

"Resûl-i Ekrem'in parmakları arasında tuttuğu taş"tan maksat baş parmağı ile şahadet ve orta parmakları arasında tuttuğu parmak ucu büyüklüğünde bir çakıl taşıdır. Bu ifâdeden Resûl-i Ekrem'in cemreleri bu üç parmağın yardımıyla ve şehâdet parmağının ileri itmesiyle attığı anlaşılıyor. Şafiî ulemasından Beğâvî ile Râfiî cemrelerin bu şekilde atılması gerektiğine hükmetmişlerdir. Ancak bu hadisin senedinde zayıf bir râvi olan Zeyd b.'Ebî Ziyâd vardır. Dolayısıyla hadis delil olma niteliğinden uzak, zayıf bir hadistir.[37]

1968. ...İbn İdrîs şu (bir önceki) hadisin bir benzerini de aynı senedle Yezid b. Ebî Ziyâd'dan naklen rivayet etmiştir. (İbn îdris) dedi ki: (Resûlullah sallallahü aleyhi ve sellem elindeki taşlan attıktan sonra cemrelerin) yanında durmadı.[38]

Açıklama

Bu konuda esas Olan şudur: Bir cemreye taşlar atıldıktan sonra taşlanacak bir cemre daha varsa orada biraz durulup duâ yapılır, fakat o cemrenin taşlanmasından sonra taşlanacak başka bir cemre kalmamışsa izdihama "sebeb olmamak için orada durulmaz. Başka bir ifadeyle Cemre-i Ûlâ ile Cemre-i Vustâ taşlandıkları zaman her

ikisinin yanında biraz durulup dua edilir. Fakat Akabe Cemresi taşlandıktan sonra orada durmadan hemen uzaklaşılır. Nitekim Zührî'den rivayet edilen bir hadis şu anlamdadır: "Peygamber (s.a.) Hayf mescidinin yanındaki Cemre-i Ûlâya gelince her birisi için tekbir getirerek yedi taş atardı, sonra sol tarafındaki vadiye dönüp kıbleye karşı durur ellerini kaldırarak duâ ederdi ve uzun müddet orada kalırdı. Sonra ikinci.(cemreye gelip) her birisi için tekbir getirerek yedi taş atardı. (Taşları atıp bitirdikten) sonra sol tarafındaki vadiye dönüp kıbleye karşı durup ellerini kaldırarak duâ ederdi ve orada bir süre dururdu. Sonra Akabe'nin yanındaki taş yığınına gelirdi, herbiri için tekbir getirerek yedi taş da orada atardı. (Taşlan dtnayı bitirdikten) sonra hiç durmadan dönüp giderdi.[39]

1969. ...İbn Ömer (r.a.), kurban (bayramının ilk) gününden sonraki üç günde (cemrelere taş atmak için) yaya olarak gelir, giderdi ve Peygamber (s.a.)'in de böyle yaptığını söylerdi.[40]

Açıklama

1966 numaralı hadis-i şerifte de ifâde edildiği gibi Resûlullah (s.a.) Efendimiz Minâ'da kurban bayramının birinci günü Akabe Cemresine binitli olarak gider ve orada taşlan hayvanının üzerinde iken atardı. Bu hadis de bayramın 2, 3 ve 4. üncü günü taşları atmak için cemrelere yaya olarak gidip geldiği ve taşları yerden attığı ifade ediliyor. Böylece bu iki hadis Resûl-i Ekrem'in kurban bayramının dört gününde cemrelere nasıl gittiğini ve orada taşları nasıl attığını açıklamış oluyor.[41]

Bazı Hükümler

Zilhiccenin 11, 12 ve 13. üncü günlerine kurban bayramının da 2, 3 ve 4. uncu günlerine rastlayan teşrîk günlerinde cemrelere taş atmak için yaya olarak gidip gelmek ve taşları yerden atmak daha faziletlidir. Bunun gibi sözü geçen bayramın birinci gününde de Akabe Cemresine binitli olarak gidip gelmek ve taşları binitli olarak atmak daha faziletlidir. İmam Ahmed ve ilim adamlarının çoğu bu görüştedir.
Hanefî ulemâsına göre ise müstehab olan bayramın dört gününde de Akabe Cemresine binitli olarak diğer iki cemreye de yaya olarak gidip gelmektir. İmam Ebû Yûsuf'a göre ise kendisinden sonra taş atılması gereken bir cemre bulunan her cemreye yürüyerek gitmek daha faziletlidir. Kendisinden sonra taş atılması gereken bir cemre bulunmayan cemreye ise binitli olarak gitmek daha faziletlidir. İmam Mâlik ile İmâm Şafiî'ye göre ise, Minâ'ya binitli olarak gelen bir kimsenin bayramın birinci günü Akabe Cemresini binitli olarak, taşlaması müstehabtır. Bunun gibi Minâ'ya yaya olarak gelen kimsenin de Akabe Cemresini yaya olarak taşlaması müstehabtır.
Bayramın ikinci ve üçüncü günlerinde bütün cemreleri yaya olarak taşlamak sünnet olduğu gibi bayramın dördüncü günü de bütün cemreleri binitli olarak taşlayıp yine binitli olarak Mekke'ye dönmek de sünnettir.[42]

1970. ...Ebu'z-Zubeyr'den; Câbir b. Abdillahı (şöyle) derken işittiği rivayet olunmuştur:
"Kurban (Bayramının birinci) günü, Resûlullah (s.a.)'ı hayvanı üzerinde
"Hacla ilgili amellerinizi (iyi) almalısınız! Çünkü bilmiyorum, belki de bu haccımdan sonra bir daha haccedemem" buyurarak cemreleri taşlarken gördüm.[43]

Açıklama

"Mensek" kelimesi aslında "Hacda kurbanların kesildiği yer" anlamına gelirken sonraları "hacla ilgili bütün ameller" anlamında kullanılır hâle gelmiştir.
Metinde geçen "hac ibâdetlerinizi (iyi) almalısınız*' cümlesinden murad, "Ben hac ibadetini kavlen ve fiilen nasıl yapmışsam sizin de bunları aynı şekilde yapmanız meşru olmuştur. Bunları benden gördüğünüz gibi belleyiniz ve başkalarına da öğretiniz" demektir.
Resûl-i Ekrem efendimiz, "bilmiyorum belki de bu baççımdan sonra bir daha haccedemem" buyurmakla vefatının yakınlığına işaret etmek istemiştir.[44]

Bazı Hükümler

1. Hac fiillerini öğrenmek ve bu bilgileri bizzat Resululîah'm sünnetinden almak farzdır.
2. Minâ'ya hayvan (veya vasıta) üzerinde gelen bir kimsenin bayramın birinci günü Cemre-i Akabe'de taşlan hayvan üzerinde atması müstehabdır. (Mezhep imamlarının bu mevzu ile ilgili görüşleri bir önceki hadisin

şerhinde geçmiştir.)
3. Peygamber (s.a.) Veda Haccında vefatının yakın olduğuna işaret ederek ümmetini, zaman kaybetmeden hac fiillerini titizlikle öğrenmeye ve başkalarına da öğretmeye teşvik etmiştir.[45]

1971. ...İbn Cüreyc'den naklediğildiğine göre Ebu'z-Zübeyr şöyle demiştir: Ben Cabir b. Abdullah'ı şöyle derken işittim:
Ben Resûlullah (s.a.)'ı kurban bayramının birinci günü kuşluk vakti (Akabe Cemresinde) taş atarken gördüm. Daha sonra(ki günlerde) bunu güneşin zevalinden sonra yaptı.[46]

Açıklama

Duhâ vakti "dahve-i kubra" denilen Ve şer'î nehârın yansı sayılan (kaba kuşIuk) istivâ" zamanı demektir.
Bu hadis-i şerif Resûl-i Ekrem (s.a.)'in ilk günkü taşları Minâ'da Akabe Cemresinde kuşluk vakti attığını diğer günlerde de cemreleri zevalden (güneş batıya kaydıktan) sonra attığım ifade etmektedir.[47]

Bazı Hükümler

1. Kurban bayramının birinci günü taşları zeval vaktinden önce atmak sünnettir.
İbn Abdilberr'in ifadesine göre, İslâm Ulemâsı Resûl-i Ekrem'in Veda Haccında bayramın birinci günü Akabe Cemresine taşları kaba kuşluk vakti attığında ittifak etmişlerdir. Fakat bu taşları atmanın caiz olduğu vaktin başlangıç ve bitiş noktalarını tesbitte ulemâ ihtilâfa düşmüşlerdir. Hanefî ulemâsıyla İmam Mâlik'e ve Ahmed b. Hanbel'den gelen bir rivayete göre cemrelere atılan taşların sahih olabilmesi için bayramın birinci günü fecrin doğmuş olması şarttır. Binaenaleyh fecrin doğuşundan itibaren atılan taşlar makbuldür. Nitekim Tahâvî'nin rivayet ettiği; Hz. Peygamber Müzdelife gecesinde Hz. Abbas'a: "İçimizden zayıfları ve kadınları götür de sabah namazım Mina'da kılsınlar, halk kitlesi gelmeden önce Akabe cemresine taşlarını atsınlar" buyurdu.[48] anlamındaki hadis-i şerif de bu görüşü desteklemektedir.
Şafiî ulemâsına ve İmam Ahmed'in meşhur olan görüşüne göre ise, bayramın birinci günü Akabe Cemresine atılacak olan taşları Müzdelife'-de kalındığı gecede gece yarısından sonra atmak caizdir. Daha önce tercümesini sunduğumuz 1942 numaralı hadisde bu görüşü desteklemektedir.
Cemrelere taş atma fiilinin kerâhetsiz olarak icra edilebildiği sürenin son haddi ise, güneşin batma zamanıdır. İbn Abdilberr'in ifadesine göre; Müstehab olan vakit bir tarafa bırakılırsa, güneş batmadan önce cemreleri taşlayan bir kimse cemrelere taş atma görevini zamanında yapmış olur. Cemrelere taş atma görevini güneşin batmasından sonraya bırakan bir kimse görevini bu vakte kadar geciktirmesinden dolayı bir kerahet işlemiş olur, fakat bu kerahetten dolayı o kimsenin üzerine kurban kesmek gerekmez. Hanefî ulemâsıyîa İmam Malik, Şafiî, İbn Münzir ve İbn Ömer de bu görüştedirler. Nitekim Nâfî'in rivayet ettiği "Safiyye bint Ebî Ubeyd'in erkek kardeşinin kızı Müzdelife'de nifaslandı da Minâ'da cemrelere taş atma görevini geceye kadar geciktirdi. Safiyye'de onunla birlikte gecikmişti. Minâ'ya bayramın birinci günü ancak güneş battıktan sonra gelebil-diler. Minâ'ya geldikleri zaman Abdullah b. Ömer onlara taşları atmalarını emretti ve gecikmelerinden dolayı onlara herhangi bir cezayı da gerekli görmedi,[49] anlamındaki hadisler bunun delilidirler.
Lakin İmam Mâlik "Bu durumda kalan bir kimsenin bir hedy kurbanı kesmesi müstehabdır" diyor. Mâlikî ulemâsından Zürkânî'nin beyânına göre imam Ahmed'le İshak, bayramın birinci günü Akabe Cemresini, güneşin batmasına kadar geciktiren bir kimse bu taşları bayramın ikinci günü zeval vaktinden sonra atar. Çünkü İbn ömer; "kim (bayramın birinci günü) Akabe Cemresini taşlamayı gece vaktine kadar unutacak olursa, o taşlan ertesi gün güneşin zevaline kadar atamaz" demiştir.[50]
Sahih hadislerin delaletiyle sabit olan şudur ki, kadınlar ve çocuklar gibi kendilerine özel ruhsat verilmiş olan kimseler, bayramın birinci günü Akabe Cemresine atacakları taşları gecenin yarısından itibaren atabilirler. Daha önce atmalarının yeterli olmadığında icmâ' vardır. Fakat kendilerine böyle özel bir ruhsat verilmemiş olan kimseler ise sözü geçen taşları güneş doğmadıkça atamazlar.
2. Metinde geçen "Daha sonraki günlerde bunu güneşin zevalinden sonra yaptı" cümlesi teşrik günleri denilen bayramın ikinci, üçüncü ve dördüncü günlerinde cemrelere taş atmanın müstahab olan vaktinin zevalden -sonra başladığını gösterir. Dört mezhep imarmyla birlikte cumhûr-ı ulemâ da bu görüştedirler. Ancak Ebû Hanife (r.a.) bayramın dördüncü günü cemrelere zevalden önce taş atılabileceğini söylemiştir. Çünkü İbn Abbâs (r.a.), "Mekke'ye hareket günü olan bayramın dördüncü günü güneş biraz yükseldikten sonra cemrelere taş atıp Veda tavafını yapmak caizdir" demiştir.[51] Teşrik günlerinde cemrelere taş atma görevini yerine getiremeyen ve vakti

de geçiren bir kimsenin bir kurban kesmesi gerektiğinde dört mezheb imamı ittifak etmiştir. Çünkü hacla ilgili bir vacibi terk etmek bir kurban kesmeyi icab ettirir. Nitekim Atâ b. Ebî Rebâh, "Kim bir cemreye veya cemrelerin tümüne taş atmayı unutur da teşrik günleri geçmiş olursa, ona bir kurban kesmek yeter."[52] demiştir.[53]

1972. ...Vebere (b. Abdirrahman)'dan; demiştir ki: İbn Ömer'e:
Taşları ne zaman atayım? diye sordum da;
(Hac) imamının atmağa başladığı zamanda at, cevabını verdi. Kendisine soruyu tekrar edince:
Biz (Resûlullah -s.a- zamanında) güneşin zevalini beklerdik, güneşin zevali sırasında (taşları) atardık, dedi.[54]

Açıklama

Bu hadis-i şerif bayramın birinci gününü takibeden teşrik günlerinde cemrelere taş atmanın müstehab olan vaktinin güneşin batıya kaymasından itibaren başladığını söyleyen dört mezhep imamının delilidir. Bir önceki hadisin şerhinde de açıkladığımız gibi teşrik günlerinde cemrelere atılacak olan taşların zevalden sonra atılacağı konusunda ulemâ ittifak etmiştir.[55]

1973. ...Âişe (r.anhâ)'dan; demiştir ki:
Resûlullah (-s.a- bayram) gününün son kısmı (teşkil eden ikinci yarısı)nda öğle namazım Mekke'de kıldıktan sonra ifaza tavafını yaptı, sonra Minâ'ya döndü. Teşrîk günlerinin gecelerinde orada kaldı, (sözü geçen günlerde) güneş batıya kayınca her bir çakılda tekbir getirmek suretiyle her taş yığınına yedi taş atıyordu. (Taşları attıktan sonra) birinci ve ikinci (Cemre)nin yanında uzun bir süre ayakta duruyor ve duâ ediyordu ve (Sonra) üçüncü cemreye de (taşları) atıyordu. (Ancak) onun yanında durmazdı.[56]

Açıklama

Bu hadis-i şerifin ifâdesi "Resülullah (s.a.) bayramın birinci günü Mekke'de idi ve öğle namazını Mekke'de kıldıktan sonra ifâda tavafını yaptı" anlamındaki 1905 numaralı hadis-i şerifin ifadesine aynen uymaktadır. Daha önce de ifade ettiğimiz gibi Resûlul-lah (s.a.) Veda Haccında cemrelere taş atarken önce, Hayf mescidinden sonra gelen Cemre-i Olâ'ya varırdı. Orada taşları attıktan sonra o cemrenin önünde bulunan düzlükte Allah'a hamdedip tehlilde bulunur ve Hz. Peygambere salavât getirerek kıbleye yönelir, ellerini omuzları hizasına kaldırarak kendisi ve bütün mü'minler için duâ ve istiğfarda bulunurdu. Sonra Cemre-i Vustâ'ya giderdi. Orada da taş atma görevini yerine getirdikten sonra birinci cemrede olduğu gibi bir süre dururdu ve ayakta uzun müddet duâ ederdi.
Daha sonra Akabe Cemresinin yanına gelip her birisi için bir tekbir getirerek yedi çakıl taşı atardı, fakat taş atma görevini bitirince burada hiç durmadan doğruca konak yerine giderdi.[57]

Bazı Hükümler

1. İfada tavafını Kurban bayramının birinci gününde yapmak ve o gün öğle namazını da Mekke'de kılmak, Resûl-i Ekrem Efendimizin sünnet-i seniyyelerindendir. Fakat bugün bir çok kimsenin bu sünnete uymadıkları maalesef görülmektedir.
2. Hacıların teşrik günlerinin gecelerini Minâ'da geçirmeleri sünnettir. Vacib diyenler de vardır. Nitekim 1958 numaralı hadisin açıklamasında geçmiştir.
3. Matlub olan bu çakıl taşlarının 3 m. uzaklıktan atılmasıdır. Söz konusu taşları cemrelere elle bırakmak yeterli değildir. Ulemânın büyük çoğunluğu bu görüştedirler. Taşların çok uzaktan atılmasının da yeterli olmadığı gibi atıldığı halde hedefine varıp varmadığı şüpheli olan bir taş da yeterli değildir.
4. Her cemreye yedişer taş atmak lâzımdır. Hanefî ulemâsıyla İmam Mâlik, Şafiî ve ulemânın büyük çoğunluğu bu görüştedir. Bu görüş İmam Ahmed'den de rivayet edilmişse de onun meşhur olan mezhebine göre bu taşların yediden aşağı olmaması daha faziletlidir. Çünkü Hz. Peygamber her cemreye yedişer taş atmıştır. Bununla beraber bir veya iki taş eksik atılmasında bir sakınca yoktur. Fakat bundan daha azı atılamaz. Atâ' ile Mücâhid ve İshak da bu görüştedirler. Bu eksikliği bile bile yapan kimsenin ceza olarak sadaka vermesi gerekir. Nitekim tbn Ömer de; "Ben altı taş mı yoksa yedi taş mı attığıma pek aldırış etmem" buyururdu.[58] Ashab-ı kiramdan Sa'd b. Mâlik de şöyle demiştir: "Ben Veda Haccından Resûlullah (s.a.)'le birlikte döndüm. Kimimiz kimimize "ben altı taş attım" diyordu. Kimimiz de "ben yedi taş attım" diyordu. Kimse kimseyi ayıplamıyordu."[59]
Yine bu konuda İbn Abbas'da; "Resûlullah (s'.a.) altı (taş) mı, attı, yoksa yedi mi attı iyice bilmiyorum," derdi.[60]

Cemrelere atılacak olan taş sayılarının yediden aşağı olamayacağını savunan ulemânın büyük çoğunluğuna göre:
a. Bu sayının bir veya iki eksiğiyle taş atmanın caiz olduğunu ifade eden hadislerin senedi Resul-i Ekrem'e erişmemektedir. Sahâbîlerin taşları eksik atan bazı sahabileri ayıplamamaları ve sükût etmeleri söz konusu taşları eksik atmanın caiz olduğuna bir delil teşkil etmez.
b. İbn Abbâs'ın. Resûl-i Ekrem'in attığı taşların altı mı, yoksa yedi mi olduğunu bilmemesi, Resûl-i. Ekrem'in bu taşları eksik attığını göstermez ve Hz. İbn Abbâs'ın bu şüphesi Resûl-i Ekrem'in yedi taş attığına dair olan kesin bilgiye zarar vermez. Bu bakımdan bu konuda çumhûr-ı ulemânın görüşünün daha isabetli olduğu kesindir. Nitekim bu konuda gelen sahih hadisler de bunu gösterir.
5. Cemrelere atılacak olan taşlar toptan değil de teker teker atılır. Metinde geçen "her bir çakılı atarken tekbir getirdi" cümlesi de bunu ifâde eder. İmâm Malik ile İmam Şafiî, Ahmed ve Ebû Hanîfe bu görüştedirler. Her ne kadar Atâ, "yedi taşı bir defa da atmak kâfi gelir" demişse de bu doğru değildir. Çünkü Resûlullah (s.a'in böyle yaptığına dair sahih bir hadis mevcut değildir.
6. Cemre-i Ûlâ ile Cemre-i Vüstâ'nın yanında bir süre durup dua etmek ulemânın büyük çoğunluğuna ve dört mezheb imamına göre sünnettir. Ancak bu sürenin miktarı üzerinde ulemâ ihtilâf etmişlerdir. Bu konuda Vebere: "İbn Ömer cemreleri taşladığı zaman bir süre ayakta durdu, isteseydim bu süre içerisinde Bakara Sûresini okuyabilirdim," diyor. Beyhakî'nin diğer bir rivayetinde bu sürenin Yûsuf Sûresini okumaya yetecek kadar olduğu ifâde edilirken İbn Abbas'dan gelen bir rivayette de O'nun iki yüz âyetlik bir sûreyi okumaya yetecek kadar uzun olduğu ifâde ediliyor.[61]
7. Cemrelere taş atarken önce Cemre-i Ûlâ, sonra Cemre-i Vüstâ daha sonra da Akabe Cemresi olmak üzere bir sıra takibetmek gerekir. Bu sıraya riâyet etmek İmam Mâlik ile İmam Şafiî'ye ve İmam Ahmed'e göre şarttır. Taş atmaya Akabe Cemresinden başlayarak Cemre-i Ûlâ'da taş atmayı bitiren bir kimsenin sırayla Cemie-i Vüstâ ile Cemre-i Akabe'ye ikinci bir defa daha taş atması gerekir.
Tertibe riâyet konusunda Hanefî uleması arasında ihtilâf vardır: Fethü'I-kadir sahibi İbnu'l-Hümâm'a göre, bu sıraya uymak sünnettir. Nitekim İbn Abbas'dan gelen, "hac amellerinden birinin sırasını bozarak takdim te'hîr yapan bir kimseye hiç bir ceza gerekmez,"[62] anlamındaki hadis-i şerif de İbnu'l-Hümam'ın bu görüşünü te'yid etmektedir.
Aksi görüşte olanlara göre Hz. İbn Abbas'dan gelen bu hadis-i şerif hacla ilgili bir amelin cüzleri arasında yapılan takdim-te'hîrle ilgili değil, hac amellerinden bir kaçı arasında yapılan takdim ve te'hîrle ilgilidir.[63]

1974. ...Abdurrahman b. Yezid dedi ki: İbn Mesûd el-Cemretü'I-Kübrâ (demlen Cemre-i Akabe)'ye varınca Beyt'i soluna Minâ'yı da sağına aldı ve Cemre(-i Akabe)'ye yedi çakıl atıp (Resûl-i Ekremi kasd ederek) "Kendisine Bakara sûresi inen kimse de işte böyle attı.” dedi.[64]

Açıklama

Bilindiği gibi Akabe, Mekke'ye iki mil uzaklıkta bir tepedir. İslam tarihinde büyük bir önemi olan Akabe Bey'atları burada yapılmıştır. Akabe'de yapılan bu bey'atlarda Medine'liler Resûl-i Ekrem'e kadınlarını ve çocuklarını korudukları gibi kendisini de koruyacaklarına ve her halükârda ona yardım ve itaat edeceklerine dair söz verdiler.
Mevzumuzu teşkil eden bu hadis Buhârî ve Müslim'de; "Ben, Ey Ebâ Abdurrahman, başkaları bu taşları vadinin üstünden atıyorlar" dedim. İbn Mesûd da "Kendinden başka ilâh olmayan Allah'a yemin ederim ki, üzerine Bakara Sûresi indirilen zâtın makamı budur" dedi." anlamına gelen lâfızlarla rivayet edilmiştir.
Abdullah b. Mes'ûd'un sözünü yeminle te'yid etmesinin sebebi Abdurrahman en-Nahâî'nin Cemretu'l-Akabe'ye atılacak taşların vadinin üstünden atılacağını söyleyerek Resul-i Ekrem'in sünnetine aykırı bir beyânda bulunmasıdır. Bu durum Hz. İbn Mesud'un vicdanı üzerinde derin bir tesir icra ettiğinden İbn Mesud hazretleri gerçeği ifade etmek maksadıyla bu taşların vadinin içinden atılacağını söylemiş ve bu sözlerini yeminle te'yid etmek ihtiyacını duymuştur. Menâsik-i Hac pek çok Süre'de bulunduğu halde Hz. İbn Mesud'un özellikle Bakara Sûresi'ni zikr etmesi hacla ilgili hükümlerin ekseriyetinin bu Sûrede bulunmasındandır. Ya da Bakara Sûresi'nin azametine, diğer Sûreler arasındaki önemine işaret etmek istemesindendir.[65]

Bazı Hükümler

1. Akabe Cemresine taş atılırken Kabe sola, Mina Vadisi de sağa alınmalıdır. Hanefî ulemasıyla İmam Mâlik ve cumhür-ı ulemâ bu görüştedirler. Şafiî, ulemâsına göre de sahih olan görüş budur. eş-Şeyh Ebû Hâmid'e göre ise,

taşlar atılırken Akabe Cemresine doğru yönelmek ve kıbleyi arkada bırakmak gerekir. Kıbleyi karşıya, Akabe Cemresini de sağa almak gerektiğini söyleyenler de vardır.
Diğer iki cemreye gelince onlara taş atılırken nasıl hareket edileceği İbn Şihâb'ın rivayetinde şöyle anlatılıyor: "İbn Ömer, Cemre-i Ülâ'ya yedi çakıl atar ve her çakılı attıktan sonra tekbir alırdı. Sonra buradan vadinin ortasındaki düzlüğe iner ve orada kıbleye yönelerek (ve cemreyi arkasına alarak) uzun süre ayakta durup iki elini kaldırarak duâ ettikten sonra Cemre-i Vustâ'ya (varıp oraya taş) atardı. Bundan sonra İbn Ömer, vadinin kuzey tarafına yürür, (birinci de olduğu gibi) vadideki düzlüğe iner (sonra Kabe'ye gelir)di. Burada da uzun zaman kıbleye karşı ayakta ellerini kaldırarak duâ ettikten sonra vadinin ortasından Cemre-i Akabe'ye atardı ve burada (dua için) beklemeyip dönerdi ve; Bu menâsiki Resûlullah (s.a.)'in bu-şekilde eda ettiğini gördüm" buyururdu."[66] Ancak ulemâ, bu düzlüğe inip kıbleye dönerek ayakta duâ etmenin terkinde bir sakınca olmadığını söylemişlerdir. Yalnız Süfyan es-Sevrî bunun terkinden dolayı sadaka vermenin müstehab olduğunu söylüyor.
2. Sûrelerden bahsederken onlardan Bakara Sûresi, Ali İmran Sûresi gibi isimlerle bahsetmek caizdir.[67]

1975. ...Âsim (b. Adiy)'dan nakledildiğine göre, Resûlullah (s.a.) deve çobanlarına (teşrik gecelerinde Minâ'da) gecelemeye, (kalabalık olmadan önce) kurban bayramının birinci günü erkenden (Akabe Cemresine) taş atmalarına sonra ertesi günde veya daha ertesi günde iki güne ait taşları bir arada atmalarına ve (aceleleri olmayan kimselerin de bayramın) dördüncü günü de (cemrelere) taş atmalarına izin vermiştir.[68]

Açıklama

Görülüyor ki Resûl-i Ekrem Efendimiz Müzdelife gecesinde hacı adaylarının binek hayvanlarına bakmakla görevli kimselerin, Teşrîk gecelerini diledikleri yerde geçirmelerine izin vermiştir. 1958-1959 numaralı hadis-i şeriflerin şerhlerinde de açıkladığımız gibi Resûl-i Ekrem Efendimiz bu izni çobanlarla birlikte özür sahibleri için de vermiştir.
Metinde geçen "deve çobanı" kelimesi diğer çobanlara izin olmadığını ifâde etmez. Arabların yük hayvanlarının ekserisini deve teşkil ettiği için bu kelime kullanılmıştır. Aslında hacılara ait yük veya binek hayvanlarını gütmekle veya korumakla görevli bütün çobanlar bu konuda aynı hükme tabidirler.
Ayrıca Resûl-i Ekrem sözü geçen kimselere bayramın ikinci ve üçüncü gününde atılacak olan taşların hepsini bu iki günün birisinde atma kolaylığını da göstermiştir. Binaenaleyh bu kimseler bayramın ikinci gününde o günün taşlarıyla birlikte üçüncü günün taşlarını da atabilecekleri gibi dilerlerse, bayramın ikinci gününün taşlarını ikinci günü atmayıp bayramın üçüncü gününün taşlarıyla birlikte bayramın üçüncü gününde atabilirler, îmam Mâlik bayramın üçüncü gününde, önce ikinci günün sonra da üçüncü günün taşlarının atılmasını tercih etmiştir.[69]

Bazı Hükümler

1. Teşrîk günleri denilen bayramın 2-4. günlerinin gecelerim Mina'da geçirmek mecburiyeti hacilann hayvanlarını korumakla görevli kişilerden ve hacılara su taşıma görevini üstlenmiş kimselerden düşmüştür. Bu kimselere sözü geçen geceleri minâ'da geçirmediklerinden dolayı herhangi bir ceza lâzım gelmez. Özür sahihleri, hastalar ve hacıların mallarını korumakla görevli kimseler de böyledir. Çünkü Resûl-i Ekrem Efendimiz çobanlara bu izni verirken bunların durumunda olan kimselerin de aynı hükümde olduklarına dikkati çekmek istemiştir.[70]
İmam Mâlik'e göre çobanlara su taşıma görevini üstlenenlerin dışında kalan kimseler bu hükmün dışındadırlar. İmam Şafiî'nin meşhur olan görüşü de budur. Fakat hafız İbn Hacer, "Şafiî ulemâsına göre hacıların mallarını korumakla görevli kimselerle birlikte bir işinin zarara uğramasından korkan kimsenin ve su taşıma görevini yüklenen kimselerin de bu hükme dahil olduğunu" söylüyor. Hafız İbn Hacer'in naklettiği bu görüş İmam Şafiî'nin diğer görüşünden başka birşey değildir.
2. Hacıların hayvanlarım güden çobanların bayramın 2. ve 3. günlerinin taşlarım bu iki günden diledikleri günde atmalarına izin verilmiştir.
Hanefî ulemâsıyla İmam Şafiî ve İmam Mâlik'e ve İmam Ahmed'den gelen bir rivayete göre sözü geçen günlere ait taşları çobanlar bayramın üçüncü gününde atabilirler. Çobanların bu taşları bayramın ikinci veya üçüncü gününde atmakta muhayyer oldukları da söylenmiştir. Ancak İmam Mâlik birinci görüşü tercih etmiştir.[71]

1976. ...Adiyy'den rivayet olunduğuna göre, Peygamber (s.a.) çobanların (cemreleri) bir gün taşlayıp bir gün bırakmalarına izin vermiştir.[72]

Açıklama

Bu hadis-i şerîf imam Ahmed'in Müsned'inde "Resûlullah (s.a.)' deve çobanlarının (teşrik) gecelerini Minâ dışında geçirmelerine ve kurban (bayramı) günü (Akabe cemresine taş)atmalarına izin verdi"[73] anlamına gelen lâfızlarla rivayet olunmuştur.
Konumuzu teşkil eden Ebû Dâvûd hadisinin ifadesinden anlaşıldığına göre Resul-i Ekrem çobanlara bayramın birinci gününde Akabe'ye taşları attıktan sonra bayramın ikinci gününde taş atmayı bırakıp develerinin yanında kalmalarına ve geceyi onların yanında geçirmelerine, bayramın üçüncü günü de o günün taşlarıyla birlikte bayramın ikinci gününün taşlarını da atmalarına izin vermiştir. Binaenaleyh bu hadis-i şerif, çobanların bayramın ikinci ve üçüncü günlerine ait taşları üçüncü gün atmalarını1 tercih eden İmam Mâlik'in görüşünü desteklemektedir.[74]

Bazı Hükümler

1. Özür sahibi olan kimselerin özürleri sebebiyle teşrik gecelerinin bazılarını Mina sınırları dışında geçirmeleri caizdir.
2. Hacıların hayvanlarını güden çobanların birinci teşrîk gününde atılması gereken taşları ikinci teşrik gününe te'hîr etmeleri caizdir. Aynı zamanda sözü geçen çobanların, taşlan gece atmaları da caizdir. Çünkü İbn Ömer'den gelen bir rivayete göre Hz. Peygamber hacıların develerine bakmakla görevli kimselerin taşları geceleyin atmalarına izin vermiştir.[75]

1977. ...Katâde'den; demiştir ki: Ben Ebû Miclez'i (şöyle) derken işittim: Ben İbn Abbas'a taşlarla ilgili bir şey sordum da;
Resûlullah (s.a.) altı (taş) mı yoksa yedi (taş) mı attı, (iyice) bilmiyorum, diye cevap verdi.[76]

Açıklama

Nesâî'nin bu hadisi, "Cemrelere atılan taşların adedi" başlığı altında rivayet ettiğine bakılırsa, Ebu Miclez'in Hz. İbn Abbâs'a sorduğu sorunun cemrelere atılacak taşların sayısı ile ilgili olması gerekir. Biz mezhep imamlarının bu konudaki görüşlerini 1973 numaralı hadis-i şerifin şerhinde naklettiğimizden burada tekrar etmeyeceğiz.[77]

1978. ...Âişe (r.anhâ)'dan; demiştir ki: Resûlullah (s.a.);
"Sizden biriniz Akabe Cemresine taşları atınca ona kadınlar(a yaklaşmanın dışında her şey helâl olur" buyurdu.[78]
Ebû Dâvûd dedi ki: Bu (hadis) zayıf bir hadistir. Çünkü Haccâc, Zührî'yi görmemiştir ve ondan herhangi bir hadis işitmemiştir.[79]

Açıklama

Bu hadis-i şerif İmam Ahmed'in Müsned'i ile Beyhakî'nin es-Sünenu'1-Kübrâ'smda; "taşlan atıp da tıraş olduğunuz zaman size kadınlara yaklaşmaktan başka ihramla ilgili yasaklardan her yasak helâl olur"[80] anlamına gelen lâfızlarla rivayet olunmuştur. Darekutm'nin rivayetinde ise, "taşlan atıp da tıraş olduğunuz da ve kurban kestiğinizde kadınlara yaklaşmaktan başka herşey size helâl olur"[81] şeklindedir.
Bu bakımdan ulemânın büyük çoğunluğu Ahmed b. Hanbel'in, Bey-hakî'nin ve Dârekutnî'nin bu rivayetlerini de gözönüne alarak, "bayramın birinci günü Akabe Cemresine taşları attıktan sonra kurban kesip tıraş olan kârin veya mutemetti bir hacıya ve taşlan attıktan sonra traş olan bir müfrid hacıya kadına yaklaşmaktan başka ihramla ilgili her yasak helal olur"[82] demişlerdir. Fakat sadece konumuzu teşkil eden Ebû Dâvûd hadisinin zahirine göre hükmeden İmam Mâlik'e göre ise, Akabe Cemresine taşları atan bir kimseye kadınlara yaklaşmaktan başka ihramla ilgili herşey helâl olur. Bu görüş İmam Ahmed'den de rivayet olunmuştur.[83]

Bazı Hükümler

1. Hac için ihrama giren bir kimseye Akabe Cemresme taşlan attıktan sonra kadınlara yaklaşmanın dışında ihramla ilgili her yasak helâl olur. Nitekim İmam Mâlik de hadisin zahirine sarılarak bu hükme varmıştır. Ancak imam.

Mâlik'in meşhur olan kavline göre Akabe Cemresine taşlan atan bir kimseye cima ile birlikte av da haramdır. Güzel koku ise, mekruhtur; fakat fidye vermeyi gerektirmez. Maliki ulemâsının Akabe Cemresine taşları atan bir kimseye güzel kokunun mekruh olduğuna dair delilleri şu hadis-i şeriflerdir:

a. "Haccın esaslarından biri de Akabe Cemresine taşlan atan bir kimseye kadınların ve güzel kokunun dışında her şeyin helâl olmasıdır. Bu durum Beyt'i tavaf edinceye kadar devam eder."[84]

Ancak şurasını unutmamak lâzımdır ki bu rivayet, bir sahabî sözüdür. Konumuzu teşkil eden hadis-i şerîf ise, merfû bir hadistir. Sahâbî sözünün merfû bir hadis karşısında bir hüküm ifade edemeyeceği bilinen bir gerçektir. Binaenaleyh Malikî ulemâsının dayandığı delil zayıftır.

b. Amr b. Dinar'dan rivayet olunduğuna göre Ömer b. Hattâb, "Siz Akabe Cemresine taşları attıktan sonra size kadınlarla güzel kokudan başka her şey helâl olur" demiştir. Ancak İbn Dakîki'1-İyd bu hadisi "Kitâbü'l-iman" isimli eserinde naklettikten sonra bu hadisin münkati olduğunu ifade etmiştir.[85]

İmam Malik'in bu görüşü "Ben Peygamber (s.a.)'i ihrama girmezden bir de kurban bayramı günü Kabe'yi tavaf etmezden Önce içinde misk bulunan bir kokuyla kokulardım."[86] hadis-i şerifiyle reddedilmiştir.

Ayrıca konumuzu teşkil eden Ebû Dâvûd hadisi de "Akabe Cemresine taşları atan bir kimseye güzel kokular haramdır" diyen Mâliki ulemâsının aleyhine bir delildir. Her ne kadar musannif Ebû Dâvûd bu hadisin zayıf olduğunu söylüyorsa da aslında Said b. Mansûr'dan rivayet edildiğine göre; "Siz (taşlan) attıktan sonra size güzel kokular ve (dikişli) elbiseler helâl olur"[87] anlamındaki hadis ile İmam Ahmed'in İbn Abbâs'dan rivayet ettiği, "Cemreye (taşlan) attıktan sonra size kadınlara yaklaşmaktan başka her şey helaldir"[88] anlamındaki hadis-i şerif Ebû Davud'un bu hadisini te'yid ve takviye etmektedir. İmam Ahmed'in rivayet ettiği bu hadisin senedi hasendir.

Bilindiği gibi Akabe Cemresine taşlar atıldıktan sonra hacılara bazı şeylerin helâl olmasına "et-Tehallulu'l asgar-küçük tehallül" denir. "Büyük tehallül" ise, ziyaret tavafından sonra olur.

b. Ulemânın büyük çoğunluğuna göre ise, Akabe Cemeresine taşları atan ve tıraş olan kimseye cima ve cimâya götüren fiiller dışında ihramla ilgili her yasak helâl olur. Hanefî ulemâsıyla İmam Şafiî, Tavus ve en-Nehâî'ye göre bu görüş geçerlidir. İmam Ahmed'in sahih olan görüşü de budur.[89]

78. Tıraş Olmak Ve Saçları Kısaltmak

1979. ...Abdullah b. Ömer'den rivayet olunduğuna göre, Resûlullah (s.a.):
"Ey Allah'ım, traş olanlara rahmet et" demiş. Ashâb;
Ey Allah'ın Resulü, kısaltanlara da (duâ et) demişler (Resûlullah tekrar);
"Ey Allah'ım, traş olanlara rahmet et" demiş. Onlar da tekrar;
Ya Resûlullah, saçlarım kısaltanlara da (dua et), demişler. Peygamber (s.a.)'de;
"Saçlarını kısaltanlarada (rahmet et)" demiş.[90]

Açıklama

Ebû Davud'un bu hadisinde Resul-i Ekrem'in iki defa traş olanlara duâ ettikten sonra üçüncüde saçlarını kısaltanlara duâ ettiği ifâde edilmektedir. İmam Mâlik'den gelen rivâyetlerin pek çoğu da böyledir. Ancak İmam Ahmed ile Buhârî'den gelen bazı rivayetlerde Resûl-i Ekrem'in üç defa traş olanlara duâ ettikten sonra dördüncüde saçlarını kısaltanlara dua ettiği ifade ediliyor.[91]

Her ne kadar îbn Abdilberr "Resûlullah sallallahü aleyhi ve sellem bu duayı Hudeybiye'de yapmıştır" demiş ve Nevevî de, "sahih ve meşhur kavle göre bu dua Veda Haccındaydı" diyorsa da Kadı İyaz: "Resülul-lah'm aynı duayı iki yerde yapmış olması ihtimalden uzak değildir" demiştir. Hanefî ulemâsından Aynî'nin de ifade ettiği gibi, "bu rivayetlerin arasını bulmak için Kadı Iyaz'ın söylediği daha doğrudur", Hudeybiye'de Resûl-i Ekrem'in saçlarını tıraş edenlere tekrar dua ettiği halde saçlarını kısaltanlara sadece bir kere dua etmesinin sebebi ise Hudeybiye yılında Kabe'yi ziyaret maksadıyla yola çıkan müslümanların maksatlarına erişe-meyince ihramdan çıkmak için tıraş olmak kendilerine çok ağır gelmişti. Bu sebeple orada hazır bulunan ashâbdan bazıları Resûl-i Ekrem'e uyarak tıraşa başladıkları halde bazıları biraz ağır davranarak saçlarını kısaltmakla yetiniyorlardı. Bu durumu gören Peygamber (s.a.) kendisine uymakta daha çok sür'at ve tİzilik gösterdikleri için tıraş olanlara üç kere dua ettiği halde sadece saçlarını kesmekle yetinen kimselere bir defa dûa etmiştir.[92]

Veda Haccında ise Resûl-i Ekrem yanında hedy kurbanlığı bulunmayan hacı adaylarına haclarını umreye çevirmelerini ve umreyi ifâ ettikten sonra hac yapmalarını tavsiye etmişti. Ashabın bazıları bu tavsiyeyi hemen yerine getirirlerken bazıları daha önceleri hac mevsiminde umre yapıldığını hiç görmedikleri için bu emre uymakta biraz yavaş davranmışlar ve umreden sonra ihramdan çıkmak için saçlarını sadece kısaltmakla yetinmişlerdi. Bunu

gören Peygamber (s.a.) da tıraş olanlara tekrar tekrar dua ettiği halde saçlarını kısaltanlara sadece bir defa duâ etmekle yetindi.[93]

Bazı Hükümler

1. “Allah rahmet eylesin, Allah'ım O'na rahmet eyle gibi dualar, sadece ölülere mahsus olmayıp diriler için de yapılabilir.
2. İhramdan çıkmak için saçları kısaltmak yeterlidir. Bunda icmâ vardır. Nitekim Resûl-i Ekrem (s.a.) ahşabına umre yaptıktan sonra tıraş olarak veya saçlarını kısaltarak ihramdan çıkmalarım emretmişti.[94]
3. İhramdan çıkmak için tıraş olmak saçları kısaltmaktan daha faziletlidir. Saçlarını kısaltmak isteyen kimse için efdal olan saçlarının tümünü kısaltmaktır. Saçlarını başından topuz yapan veya başına yapıştıran veya örme yapan kimsenin nasıl hareket edeceği konusu ulemâ arasında ihtilaflıdır. İmam Mâlik'e, Şafiî'nin eski kavline, Sevrî'ye İmam Ahmed'e ve İshak'a göre bu kimselerin saçlarını tıraş etmeleri vacibtir. Çünkü Peygamber (s.a.) "İhrama girmek için saçım topuz yapan kimselerin tıraş olmaları vacibtir."[95] buyurmuştur.
Hanefî ulemâsına ve İmam Şafiî'nin yeni kavline göre ise bu kimselerin saçlarını sadece kısaltmaları ihramdan çıkmaları için yeterlidir.
4. İhramdan çıkmak için saçları tıraş etmek veya kısaltmak hac amellerinden bir ameldir. Hanefî uleması ile İmam Mâlik'e ve İmâm Ahmed'in zahir olan görüşüne göre, ihramdan çıkmak için saçları tıraş etmenin veya kısaltmanın hükmü vacibtir, terkinden dolayı bir kurban kesmek gerekir. Şafiî ulemâsının sahih olan görüşüne göre ise, saçları kısaltmak veya tıraş etmek bir rükündür. Terkinden dolayı hac fasid olur, kurban kesmekle telâfisi mümkün değildir.
İmam Ahmed ile İmam Ebû Yûsuf ve Şafiî'den gelen bir rivayete göre ise, ihramdan çıkarken saçları kesmeyi veya kısaltmayı terketmek ihramlı için herhangi bir cezayı gerektirmeyen bir yasağı çiğnemektir. Çünkü bu fiiller hac amellerinden değildir ve ihramdan çıkmak için de onlara lüzum yoktur. Delilleri ise şu hadis-i şeriftir:
Ebû Mûsâ şöyle demiş:
Resûlullah (s.a.) beni Yemen'e göndermişti. Kendisiyle haccettiği yıl bulundum. Resûlullah (s.a.) bana:
"Ya Ebâ Mûsâ, ihrama girerken ne dedin?" diye sordu. Ben:
Peygamber (s.a.)'in niyyeti gibi niyyetlenerek "lebbeyk" dedim, cevabını verdim.
"İyi etmişsin Beyt'i tavaf et ve Safa ile Merve arasında sa'y yap sonra da ihramdan çık" buyurdu.[96]
Görüldüğü gibi bu hadiste Resûl-i Ekrem ihramdan çıkmak için tıraş olmanın lüzumundan bahsetmemiştir. Onun için tıraş olmanın hac amellerinden olmadığına hükmeden ulemâ bu hadisi kendi görüşlerine delil getirmişlerdir.
Ancak "bu hadisteki ifadeler mücmeldir. Aslında Resûl-i Ekrem ihramdan çıkmak için saçları kesmek veya kısaltmak gerektiğini fiili, sözleri ve takrirleri ile açıklamıştır ve ihramdan çıkmak için tıraş olmanın gerektiği herkesçe bilindiği için ayrıca bir daha açıklamaya lüzum duymamıştır" denilerek bu görüşü reddetmişlerdir. Saçların kısaltılması gerektiğine hükmedenler de kendi görüşlerinin doğruluğuna delil olarak şu hadisi gösterirler:
"Bu ihramınızdan çıkın da Beyt'i ve Safa ile Merve'yi tavaf edin. Saçınızı kestirin."[97] Buradaki "saçınızı kestirin" emri, vücub ifâde eder. Resûl-i Ekrem'in saçlarını tıraş edenlere, üç defa kısaltanlara da bir defa dua etmesi bu fiillerin hac amellerinden olduğuna delalet ettiği gibi ashab-ı kiram'ın hac ve umrelerinde bunu hiç terk etmemeleri de bu amellerin hac amellerinden olduklarına delâlet eder.[98]

1980. ...İbn Ömer'den (rivayet olunduğuna göre) Resûlullah (s.a.) Veda Haccında başını tıraş et(tir)miştir.[99]

Açıklama

Bu hadisi Buhârî, "Peygamber (s.a.)'le ashabından bir cemaat tıraş oldular. Bazıları da saçlarını kısalttılar." anlamına gelen, lâfızlarla rivayet etmiştir.[100]

Bazı Hükümler

1. İhramdan çıkarken başın tümünü tıraş etmek vacibdır. Çünkü baş denince başın tümü anlaşılır. Nitekim İmam Mâlik ile İmam Ahmed'e ve Hanefî ulemâsından bazılarına göre ihramdan çıkarken başın tümünü tıraş etmek vâcibtir. Hanefî ulemâsından Aliyyü'1-Kârî bu konuda şunları söylemiştir: "Buhârî ile Müslim'de ve bunların dışında bazı hadis kitaplarında Resûl-i Ekrem'in kaza umresinde saçlarını kısalttığı ifâde edildiği gibi Allah teâlâ ve tekaddes hazretleri de Kur'ân-ı Kerim'inde "Ey iman edenler! Siz, Allah dilerse güven içinde, başlarınızı tıraş

etmiş veya saçlarınızı kısaltmış olarak korkmadan Mescid-i Haram'a gireceksiniz."[101] buyurmuştur. Bu durum ihramdan çıkarken saçları kısaltmanın caiz olduğu gibi tıraş etmenin de caiz olduğunu gösterir. Bununla beraber saçları tıraş etmenin kısaltmaktan daha faziletli olduğu ittifakla kabul edilmiş ve sevrî başın tümünü kapsayacak şekilde tıraş etmekte veya kısaltmakta icmâ bulunduğunu söylemiştir. Fakat Sevrî'nin naklettiği bu icmâ'dan maksat, sahabenin ve selefin icmaıdır. Çünkü Resûl-i Ekrem'in ve ashab-ı kiramdan birinin başının saçlarından bir kısmını tıraş etmekle veya kısaltmakla yetindiği bilinmektedir.[102] Ancak Hz. Peygamber'in bu tıraşının Veda Haccmda değil de kaza umresinde olması ihtimali daha kuvvetlidir.[103] Hz. Peygamber'in ihramdan çıkarken başının en azından bir kısmını tıraş ettirdiğinde (ya da kısalttığında) şüphe olmamakla beraber, tümünü tıraş ettirdiğinde (veya kısalttırdığında) ihtilâf bulunduğundan bir başka ifadeyle bu ihtilaflı iki meseleyle ilgili hadislerin ortak noktasını Hz. Peygamberin ihramdan çıkmak için 6B azından başının bir kısmını tıraş ettirmesi (ya da kısalttırması) teşkil ettiğinden, Hanefî ulemâsının büyük bir kısmı ihramlıla-rın ihramdan çıkabilmesi için başının en azından dörtte birini, İmam Ebû Yûsuf ise yarısını İmam Şafiî de sadece üç kılım tıraş ettirmesinin (veya kısalttırmasının) farz, tümünü tıraş ettirmesinin (ya da kısalttırmasının) müstehab olduğunu söylemişlerdir. İmam Mâlik ile İmam Ahmed ise Hz. Peygamber'in Veda Haccında saçlarının tümünü tıraş ettirdiğine (veya kısalttırdığına) dâir olan hadisleri esas alarak ihramhnm ihramdan çıkabilmesi için başının tümünü tıraş ettirmesinin (ya da saçlarının tümünü kısalttırmasının) farz olduğunu söylemişlerdir. Bu ikinci görüşte olan ulemâya göre ihramhnm başım traş ettirmesini, abdestteki başın dörtte birini meshetmek fiiliyle kıyas etmek doğru olamaz. Çünkü "başınızı mesnedin..."[104] âyet-i kerimesindeki "baş" kelimesinin önünde "ba'ziyyet" ifâde eden "bi" harf-i cerri vardır.

Netice olarak ihramdan çıkarken başının sadece bir kısmını tıraş etmekle ya da kısaltmakla yetinmeyip tümünü tıraş etmek veya kısaltmak İmam Ahmed ile İmam Mâlik'e göre farzdır. Bu konuda Hanefî ulemâsından İbn Humâm da İmam Mâlik'in görüşünü benimsemiştir.[105]

Hanefî ulemasına göre, saçı olmayan kimsenin ustura veya benzeri tıraş aletini tıraş oluyormuş gibi başının üzerinde gezdirmesi gerekir. İmam Mâlik'in meşhur olan görüşü de budur. Çünkü Resul-i Ekrem Efendimiz "Size emrettiğim şeyleri gücünüz yettiğince yerine getiriniz"[106] buyurmuştur. Binaenaleyh her ne kadar başında saç olmayan bir kimsenin saçlarını tıraş etmesi veya kısaltması mümkün değilse de tıraş âletini başının üzerinde gezdirmesi mümkündür.

Ebû Sevr ile Nehâî'ye, İmam Şafiî'ye ve Ahmed'e göre ise, başında saç bulunmayan kimselerin mümkün olduğunca tıraş aletlerini başlarında gezdirmelerinin müstehab olduğunu söylemişlerdir. Bu görüş aynı zamanda İmam Mâlik'den de rivayet olunmuştur, İhramdan çıkarken saçlarını tıraş eden veya kısaltan bir kimsenin bıyıklarından ve tırnaklarından alması da müstehabtır. İbn Münzir'in beyânına göre Resûl-i Ekrem (s.a.) başım tıraş ettiği zaman tırnaklarını da keserdi.[107]

1981. ...Enes b. Mâlik (r.a.)'den rivayet edildiğine göre, Resülullah (s.a.) kurban bayramı(mn birinci) günü Akabe Cemresine (taşlan) attı. Sonra Minâ'daki (konak) yerine dönüp kurbanhğı(m) istedi ve (onu) kesti. Sonra berberi çağırdı. Bunun üzerine (berber geldi, önce-Resûl-i Ekrem'in) başının sağ tarafını tutup tıraş etti ve etrafında bulunanlara (kimisine) bir kıl (kimisine de) iki kıl (olmak üzere kıllarını) dağıtmaya başladı. Sonra (berber Resûlullah'ın) başının sol tarafını tutup tıraş etti. (Tıraş bittikten) sonra (Peygamber s.a.)

"Ebû Talha burada mı?" dedi ve (Sol kısmından tıraş edilen) saçlarını (halka dağıtmak üzere) Ebû Talha'ya verdi. [108]

Açıklama

Resûl-i Ekrem (s.a.)'in Veda Haccında kestiği kurbanlıkların hepsi deve idi. Bunların içinde koyun veya sığır cinsinden bir kurbanlık yoktu. Bu bakımdan metindeki sığır ve davar cinsini kurban etmek anlamındaki "zebh" kelimesi, deve cinsini kurban etmek anlamına gelen "nahr" mânâsında kullanılmıştır.Nitekim Müslim'in Sahîh'inde ve Beyhakî'nin Sünen'inde "Zebh (Kesmek)" kelimesi yerine "Nahr. (Boğazlamak)" kelimesi yer almaktadır.

Buhârî Sahih'inde Resûl-i Ekrem'i tıraş eden berberin Ma'mer b. Abdullah el-Adevî olduğunu rivayet etmiştir. Ahmet b. Hanbel'in Ma'mer b. Abdillah'dan naklen rivayet ettiği bir hadis şu mealdedir:

Ben Veda Haccında Resûlullah (s.a.)'le birlikte yolculuk etmiştim. Bir gece bana;

"Ey Ma'mer, (hayvanların yüklerine sardığımız) kayışlar(da gevşeklik var, bu sebeple) hareket ediyorlar" dedi. Ben de;

Seni hak din ile gönderen Allah'a yemin ederim ki onu her zamanki gibi iyice bağlamıştım. Fakat benim senin yanındaki itibarımı kıskanan birisi benim senin yanındaki yerime geçmek için onu gevşetmiş olsa gerek, diye

cevap verdim.
"Ben bunu asla yapmam" buyurdu. Kurbanlığını Minâ'da boğazladıktan sonra bana kendisini tıraş etmemi emir buyurdu. Bunun üzerine elime usturayı aldım varıp başında durdum. Yüzüme iyice baktıktan sonra bana:
"Ey Ma'mer, elinde bıçak olduğun halde Allah'ın Resulü sana kulak memelerini teslim ediyor," dedi. Ben de:
Ey Allah'ın Resulü, bu bana Allah'ın büyük bir lütfü ve ihsanıdır, dedim. Bunun üzerine:
"Evet, artık şimdi senin önüne (tıraş olmak üzere) oturabilirim" buyurdu.[109]
Her ne kadar bu berberin Harrâş b. Ümeyye b. Rabi'a olduğunu söyleyenler varsa da bu hatadan başka bir ^ey değildir. Çünkü Harrâş Resûl-i Ekrem'i Veda Haccında değil, Hudeybiye Musâlahasında tıraş etmiştir.
Metinde geçen "tıraş bittikten sonra, Ebû Talha burada mıdır? dedi ve (sol kısmından tıraş edilen) saçlarını (halka dağıtmak üzere) Ebû Talha'ya verdi" cümlesi Müslim'in Sahih'inde; "Sonra berbere (başının) sol tarafına işaret buyurdu, berber orasını da tıraş etti. Resûlullah (s.a.) bunu Üm-mü Süleym'e verdi" anlamına gelen lâfızlarla rivayet olunmuştur.[110] Bu iki rivayet arasında bir çelişki olduğu söylenemez. Çünkü Ümmü Süleym Ebû Talha'nın karışıdır. Resûl-i Ekrem saçları Ebû Talha'ya teslim etmek üzere Ümmü Süleym'e vermiş olabilir.
Tirmizî'nin rivayetinde ise, "Berber tıraş etti ve kesilen saçı Ebû Talha'ya verdi. Sonra başının sol yanını uzattı ve tıraş etmesini müteakip:
"Onu müslümanlar arasında taksim et," buyurdu.[111]
Görülüyor ki musannif Ebû Davud'un rivayetinde Resûl-i Ekrem'in başının sol tarafındaki saçları bizzat kendisinin dağıttığı, sağ tarafındaki saçları da Ebû Talha'nın dağıttığı ifade edilirken Tirmizî'nin Sünen'inde saçların tümünü Hz. Ebû Talha'nın dağıttığı ifâde edilmiştir. Bu iki rivayet arasında da bir çelişki yoktur. Çünkü Resûl-i Ekrem'in saçları dağıtmasından maksat, başka birisine saçları dağıtmak üzere emretmesidir. Çünkü "Halife yeniden bir şehir inşa etti" denildiği zaman bu şehri bizzat kendi eliyle inşa ettiği anlaşılmaz. Fakat Şehrin inşasını emrettiği ve başkalarına inşâ ettirdiği anlaşılır.[112]

Bazı Hükümler

1. Kurban kesmek hac amellerindendir. Bir hacı adayı kurban bayramının birinci günü sırasıyla Önce Akabe Cemresine taşları atar, sonra kurbanını keser, sonra da traş olarak ihramdan çıkmış olur. Sözü geçen amellerin bu şekilde sıralandıklarında mezhep imamları ittifak etmişlerdir. Ancak bu sıraya uymanın hükmü ilim adamları arasında ihtilâtıııdır. İmam Şafiî ile Atâ, Ahmed, Ebû Yûsuf, Muhammed b. el-Hasen ve İshak bu sıraya uymanın.sünnet olduğunu, uyulmadığı takdirde kurban lâzım gelmeyeceğini ve sırayı terkeden kimsenin günahkâr olmayacağını söylemişlerdir. Ulemânın büyük çoğunluğuna göre bu sıraya terk etmenin hükmünde âlim ile câhil arasında bir fark olmadığı gibi, bile bile terkedenlerle unutarak terk eden arasında da bir fark yoktur.
İmam Ahmed'e göre ise unutarak terkedenle, bile bile terkeden arasında fark olduğu gibi bu amellerin hükmünü bilerek terk eden ile. bilmeyerek terk eden arasında da fark vardır. Bilmeyerek yahut unutarak bu sırayı terk eden kimseye bir ceza gerekmez. Bu sıraya uymanın hükmünü bilerek veya kasten terk eden kimseler hakkına ise sözü geçen imamdan kurban kesmesi gerektiğine dair bir rivayet bulunduğu, gibi gerekmediğine dair de bir rivayet vardır.[113]
Mâlikî ulemâsına göre ise, tıraş ile ifâza tavafının Akabe Cemresine taş atma işinden sonraya bırakılması vâcibdir. Bu iki amelden birinin Akabe Cemresine taş, atma işinden önce yapılması kurban kesmeyi gerektirir. Taş atmanın kurban kesmeye, kurban kesmenin tıraş olmaya, kurban kesmeyle tıraş olmanın da îfâza tavafına takdim edilmesi mendubtur.[114]
Hz. İbn Abbas, Nu'man, İBn Mâcişûn en-Nehâî, el-Hasen eî-Basrr ve Katâde gibi ilim adamlarına göre kurban bayramı günü yapılacak olan hac amelleri arasındaki sıraya riayet etmek vâcibtir. İmam Şafiî de bu görüştedir. Ve Akabe Cemresine taşları atmadan ya da kurban kesmeden önce tıraş olmak, kurban kesmeyi gerektirir. Çünkü konumuzu teşkil eden hadisin zahiriyle İbn Abbas (r.a.)'m; "Kim hac amellerinden birini sırasından önce yapacak veya arkaya alacak olursa, bundan dolayı (kurban keserek) kan döksün" anlamındaki sözü buna delâlet eder. Hz. İbn Abbâs'ın bu sözünü Tahâvî ile İbn Ebî Şeybe de Müslim'in şartı üzere sahih olan bir senedle rivayet etmişlerdir.[115]
2. İhramdan çıkarken güneş doğduktan sonra tıraş olmak daha faziletlidir. Çünkü Peygamber (s.a.) kuşluk vakti Akabe Cemresine taşlan attıktan sonra traş oldu. Bununla beraber Müzdelife gecesinde gecenin birinci yarısı geçtikten sonra tıraş olmak da caizdir.. Hanefî ulemasıyla İmam Şafiî ve İmam Ahmed bu görüştedirler.
Mâlikî ulemâsına göre ise, tıraşın caiz olan vakti fecrin doğmasıyla başlayıp bayram günleri sona erinceye kadar devam eder.

Mâlik ve Ahmed'e göre tıraşın zamanı kurban bayramı günleridir. Mekânı da Harem sınırları içerisinde kalan sahadır. Çünkü Ma'mer b. Abdillah el-Adevfden naklen rivayet edilen, "Resûlullah (s.a.) kurbanlığını Minâ'da boğazladıktan sonra bana kendisini tıraş etmemi emretti."[116] anlamındaki hadis-i şerif buna delâlet eder. Resûl-i Ekrem'in bu uygulaması "Andolsun ki Allah Peygamberinin rü'yasının gerçek olduğunu tasdik eder. Ey inananlar, Siz, Allah dilerse güven içinde başlarınızı tıraş etmiş veya saçlarınızı kısaltmış olarak korkmadan Mescid-i Haram'a gireceksiniz"[117] âyet-i kerimesindeki mutlak ifâdeyi de açıklamaktadır.
Tıraşı vaktinde olmayarak bayram günlerinin gerisine bırakmak kurban kesmeyi gerektirir. Bu konuda unutarak geciktiren ile bile bile geciktiren bir kimse arasında fark yoktur. Hanefî ulemâsından Muhammed b. el-Hasan ile İmam Şafiî'ye göre vâcib olan, tıraşın harem dâhilinde yapılmış olmasıdır. Bayram günleri içerisinde yapılması vâcib değildir. İmam Ahmed'in meşhur olan görüşü de budur. Tıraşın Harem dahilinde yapılması gerektiği, "Kurban yerine ulaşıncaya kadar başlarınızı tıraş etmeyiniz"[118] âyet-i kerimesiyie sabittir. Çünkü bu âyet-i kerimede geçen "kurbanın yeri" sözünden maksat, Harem-i Şeriftir. Ayrıca "Bu nişanelerde sîzin kin belli bir süreye kadar faydalar vardır. Sonra bunlar Bey-'-i Atîk'de son bulurlar"[119] âyetide bunu ifâde eder. Sözü geçen ulemâya göre tıraşın bayram günlerinde yapılmasının şart olmadığının delili ise İbn Abbâs'tan rivayet olunan şu hadis-i şeriftir: "Adamın biri (Resul-i Ekrem'e):
Ya Resûlullah, ben taşlan atmadan önce Kabe'yi tavaf ettim, dedi. Resûlullah (s.a.) de ona:
"Bunda bir sakınca yoktur," buyurdu. Sonra o adam:
Kurban kesmeden önce de tıraş oldum, dedi. Resul-i Ekrem yine:
"Zararı yok," diye cevap verdi. Adam:
Taşları atmadan da tıraş oldum, dedi. Resûl-i Ekrem'de tekrar:
"Bunda bir sakınca yoktur," cevabım verdi.[120]
Bu hadiste Akabe Cemresine taşlan atmadan önce tıraş olmanın caiz olduğu ifade-edildiğine göre ve daha önce de ifade ettiğimiz gibi gecenin yansı geçtikten sonra ya da fecrin doğmasıyla Akabe Cemresine taş atıla-bildiğine göre "bayram girmeden önce tıraş olunabilir" demektir. Bayram çıktıktan sonra tıraş olunabileceğinin ve bu gecikmeden dolayı herhangi bir ceza lâzım gelmeyeceğinin delili ise, "Ey İnananlar! Siz Allah dilerse, güven içinde başlarınız tıraş etmiş veya saçlarınızı kısaltmış olarak korkmadan Mescid-i Haram'a gireceksiniz.'*233 âyeti kerimesidir. Çünkü bu âyet-i kerimede Cenab-ı Hak tıraş almanın vaktini açıkladığı halde son vaktini belirtmedi ve tıraş vakti için bir sınır koymadı. Bu da gösterir ki bayram günlerinin dışında da tıraş olmak yeterlidir.
3. Tıraşa tıraş olacak kimsenin sağ tarafından başlamak daha faziletlidir. Ulemânın büyük çoğunluğu bu görüştedirler. Kirmânî'nin beyânına göre, imam Ebû Hanife tıraşa tıraş olanın sol tarafından başlamanın daha faziletli olduğu görüşündedir. Ancak Hanefî ulemâsından Bedrüddin el-Aynî'nin beyânına göre: "İmam Ebû Hanîfe bu görüşünü terk etmiş ve cumhûr-ı ulemânın görüşüne dönmüştür."
4. İnsanın saçları temizdir.[121]

1982. ...Şu (önceki) hadis aynı senedle Hişam b. Hassan'dan da rivayet olunmuştur. (Bu hadisi Hişam b. Hassan'dan nakleden Süfyân) dedi ki:
(Peygamber sallallahü aleyhi ve sellem) berbere: "Sağ tarafımdan başla da (öyle) tıraş et" buyurdu.[122]

Açıklama

Bu hadis ihramdan çıkmak için tıraş olacak bir kimsenin tıraşına sağ tarafından başlamasının sünnet olduğunu ifâde etmektedir.
Rasul-i Ekrem'in mübarek saçlarıyla teberrük konusunda merhum Kâmil Miras Efendinin mütelaalarım duaya vesile olması dileğiyle nakletmek istiyoruz.
"Teberrük hususu bu hadisin kemali vuzuh ile ifade ettiği en sarih bir hükümdür. Ahmed b. Hanbel'in Müsned'inde İbn Sîrîn'den rivayetine göre Übeydetü's-Selmânî hazretleri bu hadisi İbn Ömer'den rivayet ettikten sonra Resül-i Kibriya'nın vücud-ı mukaddesinden ayrılan bir tüyü benim nazarımda yer yüzünde açık olan ve yer altında gizli bulunan bütün altın ve gümüş hazinelerinden daha kıymetlidir ve daha sevimlidir, demiştir.
Birçok siyer ve tabakât ulemâsının bildirdiklerine göre Halid b. Velid (r.a)'ın serpuşunda Resûl-i Ekrem'in birkaç tane mübarek saçından mahfuz imiş. Bu cihetle bu seyf-i ilahî hangi gazaya gitse kendisine feth-u zafer müyesser olurdu. Yine bir çok siyere dair eserde bildirildiğine göre Ebû Talha tarafından Resûl-i Ekrem'in, saçı dağıtılırken Halid b. Velid Resûl-i Ekrem'in mübarek nâsiyesinden ayrılan mübarek saçından verilmesini tenbih ve rica etmişti. Ebû Talha da Halid'in bu ricasını isaf ederek Resul-i Ekrem tıraş olurken dikkatle ayırıp Halide vermişti. Hazret-i Halid'in serpuşunda muhafaza ettiği rivayet edilen şa'r-i Nebevî bu olacaktır. Bu büyük İslâm dilâveri pek'iyi

bilmişti ki Resûl-i Kibriya'nın makdem-i nâsiyesine münâsib olan feth-u zaferdir, her müşkülün suhuletle iktihamıdır. Bize bildirirken bir vecd-i dinî ve aşk-ı Muhammedi ile Resûl-i Zîşânın bir tüyü ile veya herhangi bir. âsar-ı Muhammedi'ye ile teberrük, anam, babam ve bütün varlığım ve hayatım feda olsun, diye arzı tazîmat ediyor.
İşte eslâf-ı izamımızın bu menâkıb ve meâsirine ağlayarak tercüman olurken secde-i tazime kapanır şu naçiz kalemim: "Ey Resul-i zîşanımız! Eslâfımızın meâsirine tercüman olurken senin mübarek bir kılına feda edecek bir armağana mâlik değilim ki ben de onu feda edeyim. Elimdeki şu aciz kalem içinde yalnız Ravza-i Tahirene zerrat adedince salât-u selâm ithaf ederek arz-i tazimat ediyorum."[123]

1983. ...İbn Abbâs (r.a.)'den rivayet olunduğuna göre, Minâ'da Peygamber (s.a.)'e (hac amellerinden bazısının yeri değiştirilerek takdim veya te'hir edilmesiyle ilgili bazı sorular) sorulmuş da (Resûl-i Ekrem):
"Zararı yok" diye cevap vermiş. Bir adam:
Ben kurban kesmeden önce tıraş olmuşum, diye sormuş. O'na da:
"Kes zararı yok" diye cevap vermiş. (Aynı adam) hemen arkasından:
Güneş battı (bense hâlâ Akabe Cemresine taşlan) atamadım, dedi. (Resûl-i Ekrem Efendimiz de);
"(Taşlarını şimdi) "at, zararı yok" buyurdu."[124]

Açıklama

Bu hadis-i şerif bayramın birinci günü yapılacak olan Akabe Cemresine taş atma, kurbân kesme ve tıraş olma fiilleri arasında tertibe riâyet etmek gerekmediği görüşünde olan kimselerin delilidir. Bu görüşte olan kimselere göre Resûl-i Ekrem yapılması gereken ve terki günahı1 mucib olan bir amelin terkine müsaade etmeyeceği ve bu konuda unutmanın ve cehaletin bir mazeret sayılamayacağı bilinen bir gerçektir. Binaenaleyh kurban bayramının birinci günü Resûl-i Ekrem'in kurban kesmeden önce tıraş olan bir kimseye "bunun bir zararı yoktur" diye cevap vermesi ve Akabe Cemresine güneş battıktan sonra taş atmakta bir sakınca görmemesi bu ameller arasındaki sıraya riâyet etmenin yâcib olmadığını göstermektedir.
Kurban bayramının birinci günü yapılacak hac amelleri arasındaki sıraya riâyetin vâcib olduğu görüşünde olanlara göre ise bu hadiste geçen "zararı yok" sözü "günah yoktur" anlamında kullanılmıştır, "fidye yoktur" anlamında değildir.
Ancak birinci görüşte olan kimseler, fidye gerekmediği gibi bu ameller arasındaki sıraya riayet etmek de gerekmez. Çünkü eğer tertibe riâyeti terkden dolayı fidye gerekseydi, Resûl-i Ekrem'in bunu açıklaması gerekirdi. Zira Hz. Peygamberin ihtiyaç duyduğu anda açıklama yapması Peygamberlik görevidir. Bu beyânı te'hir etmesi caiz değildir, diyerek kendi görüşlerini savunmuşlardır ve ayrıca Beyhakî'nin rivayet ettiği şu hadisi de kendi görüşlerinin doğruluğuna delil getirmişlerdir: Adamın birisi,
Ben kurbanı kesmeden önce tıraş oldum, dedi. Resu!-i Ekrem'de,
"Zararı yok" buyurdu. Bir diğeri,
Ben de (Akabe Cemresine taşlan) güneş battıktan sonra attım, dedi. Resul-i Ekrem'de:
"Zararı yok", buyurdu. Hasılı o gün kendisine birşey sorulup da "zararı yok" demekten başka bir şey söylediğini bilmiyorum.[125]
Her ne kadar bayram günü yapılacak hac amelleri arasındaki sıraya uymanın vâcib olduğu görüşünde olan ilim adamları, senedinde İbrahim b. Tahmân olduğu için bu hadisin zayıf olduğunu söylemişlerse de, aslında konumuzu teşkil eden Ebû Dâvûd hadisi Beyhakînin bu hadisini teyid ettiği için onu zayıflıktan kurtarıp hasen derecesine çıkarmaktadır.
Sözü geçen ameller arasındaki sıraya uymanın vacib olduğu görüşünde olan Hanefî ulemâsı ve taraftarları: "Resûlullah (s.a.)'ın "zararı yok" sözünü, "Yaptığınızdan dolayı size bir günah yoktur. Çünkü, siz bunu kasten değil, bilmeyerek yapmışsınızdır" mânâsına te'vîl etmişlerdir. Nitekim Resûlullah (s.a.)'e soran zatın "bilmiyordum" demesi de bu te'vili te'yid eder.
Tahâvî'nin sahih bir isnadla tahric ettiği bir hadiste şöyle denilmektedir: "Resûlullah (s.a.)' haccı esnasında bir adam kendisine sual sorarak:
Ben şeytan taşladım ve tavaf-ı ifazamı yaptım, fakat unuttum, da tıraş olmadım, dedi. Peygamber (s.a.):
"Tıraş oluver, /aran yok," buyurdu. Sonra bir adam daha gelerek:
Ben şeytan taşladım, tıraş oldum, ama kurban kesmeyi unuttum, dedi. Resûlullah (s.a.):
"Kurbanım kes, zararı yok" buyurdular.[126]
Bu rivayet gösteriyor ki, Allah Teâlânın bu zevattan affettiği günah, unutmaları ile bilmemelerinden ileri geliyormuş. Çünkü soranlar bedevilerdir. Hac ibadetlerini bilmiyorlardı. Resûlullah (s.a.) onlara unutmaları ve

cehaletleri sebebiyle yaptıklarından dolayı günah olmadığını anlatmak istemiştir. Yoksa muradı bundan sonra da bu şekilde hareket etmeniz mubahtır demek değildir.
Konumuzu teşkil eden Ebû Dâvûd hadisi iki mühim meseleyi ihtiva eder:
a. Kurban kesmeden önce tıraş olma meselesi
b. Akabe Cemresine taşlan geceleyin atma meselesi.

Birinci meseleye gelince, İmam Mâlik ile İmam Şafiî'ye, İmam Ahmed'e ve ulemânın büyük çoğunluğuna göre kurbanı kesmeden önce tıraş olan kimseye herhangi bir ceza lâzım gelmez. Eğer bu kimse hacc-ı kıran yapıyor idiyse, İmam Züfer'e göre iki, İmam Ebû Hanife'ye göre ise, bir kurban kesmesi gerekir. İmam Ebû Yûsuf ile Muhammed'e göre ise, bu kimseye hiçbir ceza lâzım gelmez.[127]
İkinci mesele: Akabe Cemresine atılacak taşlan güneşin doğmasından zeval vaktine kadar olan süre içerisinde atmanın sünnet olduğunda, bir başka tâbirle bu taşları atmak için muhtar olan vaktin, güneşin doğmasından zeval vaktine kadar devam eden süre olduğunda icma vardır. Sözü geçen taşların bayramın birinci günü güneş batmadan önce atılması -eğer müstehab olan vakte isabet etmemişse- mubahtır. Geceleyin atmaksa, mekruhtur. Bu hareketi işlemekten dolayı kurban kesmek gerekmez. İmam Ahmed'e göre ise, sözü geçen taşlar ertesi gün güneş batıya kayıncaya kadar atılamaz. Diğer ulemânın bu konudaki görüşlerim 1971 numaralı hadis-i şerifin şerhinde açıkladığımız için burada tekrara lüzum görmüyoruz.[128]

1984. ...İbn Abbâs (r.a.) demiştir ki: Resûlullah (s.a.)
“kadınlara tıraş olmak gerekmez. Kadınlara gereken sadece (saçları) kısaltmaktır." buyurdu.[129]

Açıklama

İhramdan çıkarken kadınların saçlarını kısaltmaları vacibtir. Hanefî ulemâsına ve İmam Şafiî'ye göre kadınların başlarını tıraş etmeleri mekruhtur. Çünkü tıraş olmak kadınlar için bid'attir. Ulemânın büyük çoğunluğuna göre ise, kadınların tıraş olmaları haramdır. Onyedi yaşında bir kîz çocuğu başını tıraş etmeye kalkışacak olsa velisinin buna engel olması gerekir. Çünkü Peygamber (sallallahü aleyhi ve sellem) kadının başını tıraş etmesini yasaklamıştır. İmam Tirmizî bu hadisle ilgili olarak "ilim adamlarının ameli bu hadis üzeredir. Kadının saçlarını kestirmesi gerektiği konusunda değil, ancak kısaltması gerektiği görüşündedirler" diyor.[130]
Şâfiî ulemasından İmam Nevevî'ye göre ise, kadının başını tıraş etmesi ihramdan çıkmak için yeterli olmakla beraber bir isâettir. Hanefî ulemâsıyla İmam Şafiî ve İmam Mâlik'e göre kadınlar ihramdan çıkmak için başın iki

tarafında bulunan ön çıkıntılar üzerine gelen saçların uçlarından parmak ucu kadar kısaltırlar. İmâm Mâlik'e göre başın her iki tarafında bulunan saçların tümünün ucundan birazcık kısaltırlar. Saçların bir kısmını kısaltıp da bir kısmını bırakmak caiz değildir.
Ancak bütün bu hükümler başında bir rahatsızlığı bulunmayan kadınlar içindir. Başından rahatsız olan bir kadın gerektiğinde başını tıraş edebilir. [131]

1985. ...İbn Abbas (r.â.)'dan; demiştir ki: Resulullah (s.a.); "Kadınlara tıraş olmak gerekmez. Kadınlara gereken sadece saçlan kısaltmaktır" buyurdu. [132]

Açıklama

Bu hadisle ilgili açıklama önceki hadiste geçtiğinden tekrar lüzum görülmemiştir.[133]

79. Umre

Umre, kelime olarak ziyaret manasına gelir. İstılahta ise istendiği zaman yalnız Kabe'yi tavaftan ve Safa ile Merve tepelerinin arasında sa'y etmekten ibârcl olan ibadete denir. Buna küçük hac da denmektedir. Umre senenin her mevsiminde yapılabilir. Yalnız Arafe günü ile kurban bayramının dört gününde yapılması mekruhtur. Ramazan'da yapılması ise menduptur. Fahr-i Kâinat efendimiz umre hakkında "Umre kendisiyle diğer umre arasında işlenecek günahlara keffârettir."[134] buyurmuştur.
Ulemâ umrenin meşru olduğunda ittifak etmişler. Bununla beraber hükmünde ihtilâf etmişlerdir. Mâlikîlerin meşhur olan kavline ve HanefîIerin muhtar olan görüşüne göre, umre yapmak s ün not-i müekkededir. Hanefî ulemâsından bazıları da umrenin vâcib olduğunu söylemişler. Hanefî ulemâsından Kâsânî de umrenin sadaka-i fıtr gibi vâcib olduğunu söylemiştir.[135] Bazıları da "Resûlullah sallallahü aleyhi ve sellem'e; "umre vâcib midir?" diye soruldu da
"Hayır, ne var ki, umre yapmaları daha faziletlidir," cevabını verdi.”[136]
hadisini delil getirerek farz-ı kifâye olduğunu söylemişlerdir. Her ne kadar bu hadisin senedinde el-Haccâc b. Ertat varsa da bu hadis Ubeydullah b. el-

Muğîre tarikiyle de rivayet olunduğu için[137] zayıflıktan kurtularak ha-sen dereceye yükselmiştir.
İmam Şafiî ve İmam Ahmed'isı meşüsur olan görüşüne göre umre farzdır. Ayrıca Ömer b. el-Hattâb, İbn Abbâs, Zeyd b. Sabit, İbn Ömer, Said b. el-Müseyyeb Said b. Cübeyr, Atâ, Tâvûs, Sevrî ve İshâk da bu görüştedirler. Bu görüşte olan ulemânın delillerini şöylece sıralamak mümkündür:
a. "Başladığınız hac ve umreyi Allah için tamamlayın.”[138] Karinelerden soyutlanmış olarak gelen Mutlak emir farziyyet ifâde ettiğine göre buradaki "umreyi Allah için tamamlayın" emri; umrenin farz olduğunu gösterir. Ayrıca bu âyet-i kerimede "umreyi tamamlayınız" emri, "Hacci tamamlayınız" emri üzerine atfedilmiştir. Atfedilen (ma'tûf) ile üzerine atfedilen (ma'tüfun-aleyh)'in hüküm bakımından eşitliği herkesçe kabul edilen bir esas olduğuna göre umrenin de hac gibi farz olduğu anlaşılır. Ancak bu deliller "Bu âyet-i kerime başlanılmış olan hac ve umreyle ilgilidir; zikredilen kaideler ise, henüz kendisine başlanılmamış olan ibâdetlere ait emirlerle ilgilidir," denilerek reddolunmuştur.
Gerçekten İslâm'ın beş şartı arasında umrenin bulunmayışı da onun farz olmadığını ortaya koymaktadır. Ayrıca "Oraya yol bulabilen kimseye Allah için Kabe'yi haccetmesi gereklidir."[139] âyet-i kerimesinde umre emrinin bulunmayışı da yine bu gerçeği te'yid eder.
b. Umrenin farz olduğunu savunan ulemânın ikinci delilleri de şu hadis-i şeriftir: "Âmir oğullarından bir adam Resûlullah sallallahu aleyhi ve sel-lem'e gelerek":
Ya Resûlullah! Babam yaşlı bir adamdır, ne hac ne de umre de yolculuk yapabilir, dedi. Resûl-i Ekrem de:
"Babanın yerine haccet ve umre yap," buyurdu.[140] Beyhâkî'nin ifâdesine göre Müslim b. Haccâc bu hadis hakkında şöyle demiştir: "Ben Ahmed b. Hanbel'i:
Umre'nin farz olduğuna delalet eden bundan daha güzel bir hadis görmedim, derken işittim." Fakat bu görüş, "Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellemin bu sözünde umrenin farz olduğuna delâlet eden bir ifâde yoktur. Çünkü Resûl-i Ekrem (s.a.) Efendimiz, babası hac ve umre yapmaktan âciz kalan bir oğula babasının yerine hac yapabileceğini söylemiştir. Bir kimsenin babasının yerine hac ve umre yapmasının farz olmadığında ise, icmâ vardır;-gerekçesiyle reddedilmiştir.

Bütün bu anlattıklarımızdan umrenin farz değil, sünnet olduğu anlaşılır. Çünkü "asi olan berâet-i zimmettir."[141] Binaenaleyh kişinin bir işle mükellef olduğuna dair açık bir delil bulunmadıkça o işle mükellef olduğuna hükmedilemez. Dolayısıyla hakkında delil bulunmadığı için bir kimsenin babasının yerine haccetmekle ya da umre yapmakla mükellef olduğuna hükmedilemez. Ayrıca umrenin farz olduğunu iddia edenlerce delil olarak ileri sürülen; "biz birgün Resûlullah sallallahü aleyhi vesellemin yanında otururken bir adam gelerek:

Ya Muhammed İslâm nedir? diye sordu Resûlullah sallallahü aleyhi ve sellem de:

"Allah'dan başka ilah olmadığına ve Muhammed'in Allah'ın elçisi olduğuna şehâdet etmen ve Beyt'i haccedip umre yapmandır”[142] anlamındaki hadis de bu konuda delil olarak gösterilemez. Çünkü bu hadis umrenin farz olmadığını kesinlikle ifâde eden sahih hadislere aykırıdır ve bu hadisin daha kuvvetli olan rivayetlerinde "umre etmendir” sözü yoktur.

Zeyd b. Sâbit'in rivayet ettiği "Hac etmek ve umre yapmak farzdır"[143] anlamındaki hadis ise senedinde İsmail b. Mûsâ el-Mekkî bulunduğu için zayıftır.

Atâ b. Ebî Rebâh'm Câbir b. Abdillah'dan rivayet ettiği, Resûlullah sallallahü aleyhi ve sellem "hac ve umre farzdır" buyurdu.[144] anlamındaki hadisi de senedinde İbn Lehîâ olduğu için zayıftır ve delil olma niteliğinden uzaktır.

Umre konusunda musannif Ebû Davud'un temas etmediği üç meseleye temas etmekte fayda görüyoruz:

1. Haccın mîkatleri umrenin de mikatleridir. Hac için nerelerde ihrama girilirse, umre için de oralardan ihrama girilir. Ancak Mekke'de bulunanlar Harem bölgesinin dışına çıkarak hill bölgesi için ci'râne veya Ten'-im mevkilerinden ihrama gireler. Biz bu konunun ayrıntılarını 1737-1742 numaralı hadislerin şerhinde açıklamış bulunmaktayız.

2. Hanefî ulemâsına göre Umrenin şartları dörttür:

a. İhram: İhram haccı veya umreyi veya her ikisini eda için mübâh olan şeylerden bazılarını nefsine geçici olarak haram kılmak, onları yapmaktan sakınmak demektir ki hac veya umre için ya da her ikisine birden niyyet etmek ve "Lebbeyk Allahümme lebbeyk" diye telbiyede bulunmakla olduğu gibi niyyetle birlikte telbiye yerine geçen bir zikir veya kurbanlık bedeninin

boynuna tasma takmakla da olur.[145] İhrama girmek Hanefî mezhebinin dışında diğer mezheblere göre umrenin şartı değil, rüknüdür.
b. Kabe'yi tavaf: Hanefîlere göre bunun dört şavtı, İmam Şafiî, Mâlik ve Ahmed'e göre ise tavafın yedi turu da umrenin rüknüdürler. Hanefilere göre kalan üç şavt ise, vâribtir.
c. Safa ile Merve arasında ps'y: İmam Şafiî iîe İmâm Mâlik ve Ah-med'e göre Safa ile Merve arasında sa'y yapmak umrenin rüknüdür. Hanefî ulemâsına göre ise, umrenin vâciblerindendir. Çünkü Abdullah b. Ebî Evfâ şöyle demiştir: "Resûiullah (s.a.) umre yapmaya niyet etti. Mekke'ye gelince Beyt-i Şerîfi tavaf etti. Bsz de tavaf ettik, sonra sa'y yapmak üzere Safa iîe Merve'ye geldi, onunla birlikte biz de Safa ile Merve'ye geldik."[146]
d. Tıraş olmak: Tıraş olmak veya saçları kestirmek, Şafiî mezhebine göre umrenin bir rüknüdür. Şafiî mezhebinin dışındaki diğer mezheblere göre ise urrrcr.iu vâciblerindendir. Çünkü îbn Abbas (r.a.), Hz. Muavi-ye'nin bir umre esnasında Merve tepesi üzerinde Resûlullah (s.a.)'ın saçlarını makasla kısalttığını söylemiştir.[147]
e. Umrenin rükünleri arasındaki sıraya ResuM Ekrem'in riâyet ettiği gibi riâyet etmek, Şafiî mezhebine göre rükün, diğer mezheblere göre vâcibîir.
3. Umrenin vâciblerî ve sünnetleri, ihramda, tavafta ve sa'yde aynen haccın vâcibleri ve sünnetleri gibidir. Ancak umre ile hac arasında bazı farklar vardır. Şöyleki:
a. Haccın farz olduğunda ittifak olduğu halde umrenin farz olduğunda ittifak yoktur. .
b. Hac için muayyen bir zaman bulunduğu halde, umre için tahsis edilmiş bir zaman yoktur. Arafe günü ile kurban bayramının dört günü dışında senenin her gününde umre yapılabilir.
c. Hacda bulunan Arafat'ta ve Müzdelife'de vakfe yapma, Minâ'da şeytan taşlama, hutbe okuma, kudüm ve Veda tavafları gibi fiiller umrede yoktur.[148]

1986. ...İbn Ömer (r.a.)'den; demiştir ki: Resûlullah (s.a.) haccetmeden önce umre yaptı.[149]

Açıklama

Bilindiği gibi Fahr-i Kâinat Efendimiz vedâ Haccından önce uç defa umre yapmıştır:
1. Hicretin altıncı senesinde niyyetlenip yola çıktığı halde müşriklerin kendilerine engel olması üzerine yarım kalan Hudeybiye umresi,
2. Hicretin yedinci senesinde yaptığı Kaza Umresi,
3. Mekke'nin fethinden sonra hicretin sekizinci senesinde yaptığı Ci'rane umresi. Bu umrelerin hepsi de zülka'de ayında olmuştur.[150]

Bazı Hükümler

Haccetmeden önce senenin bütün günlerinde umre yapmak caizdir. Hacdan sonra senenin bütün günlerinde umre yapmak da# öyledir. Çünkü Câbir b. Abdullah (r.a.)'ın rivayet ettiği: Âişe (r.anha) hayız olmuştu. (Bu haliyle) Beyt'i tavafın dışında bütün hac amellerini yaptı. (Hayz'dan) temizlenince Beyt-i Şerifi de tavaf etti ve;
Ya Resûlullah sizler hem hacc, hem de umre yapmış olarak dönüyorsunuz. Bense sadece hac yaparak dönüyorum, dedi. Bunun üzerine (Resûl-i Ekrem) Abdurrahman b. Ebî Bekr'e Hz. Âişe'yi, -umre için ihrama girmek üzere- Ten'im'e götürmesini emretti (Hz. Âişe de bu suretle) hacdan sonra Zilhicce ayında umre yaptı,[151] anlamındaki hadis-i şerif bunu ifâde etmektedir. İmam Mâlik ile İmam Şafiî, Ahmed ve ulemânın büyük çoğunluğu bu görüştedirler. İmam Ebû Hanîfe (r.a.)'e göre ise, Arafe günü ile kurban bayramının dört gününde umre yapmak mekruhtur. Bu günlerin dışında senenin bütün günlerinde umre yapmak caizdir. Çünkü İbn Abbâs (r.a.): "Arafe günü, kurban bayramın birinci günü ve (onu takibeden) teşrik günleri hâriç bu günlerden önce veya sonra istediğin günde umre yapabilirsin,[152] demiştir.
İmam Ebû Yûsuf'a göre ise, Arafe günü ile onu takibeden üç günde umre yapmak mekruhtur. Bugünlerin dışında senenin bütün günlerinde umre yapılabilir. Çünkü Hz. Âişe: "Arafe günü kurban bayramının 1. günü ve onu takibeden iki gün hâriç senenin bütün günlerinde umre yapmak caizdir" buyurmuştur.[153]
Ancak beyhakî bu hadisin mevkuf olduğunu söylüyor-ve "Şafiî ulemâsına göre bu hadiste belirtilen yasaklar o günlerde hac yapmakla meşgul olan kimseler içindir. O günlerde hac ibadetiyle meşgul olmayan kimselerin umre yapmasında bir sakınca yoktur." diyor.[154]

Umrenin en faziletli vakti ise, ramazan ayıdır.
Resûl-i Ekrem câhiliyye çağından kalma "Hac mevsiminde umre yapılamayacağı" inancını yıkmak için umresini hac mevsiminde yapmıştır. Böyle bâtıl bir inancı yıkmaya yönelik olan bu davranışın önem ve faziletini belirtmeye ihtiyaç yoktur.[155]

1987. ...İbn Abbâs (r.a.)'dan; demiştir ki: Vallahi Resûlullah (s,a.) sadece şirk ehline ait bir işi ortadan kaldırmak maksadıyla Aişe'ye Zilhicce ayında umre yapması için izin verdi. Çünkü şu Kureyş kabilesiyle onların yolunda olan kimseler; "Hac yolculuğunda yüklerin ağırlığından dolayı dökülen (develerin sırtındaki) yünler (hacdan döndükten sonra yeniden çıkıp) çoğaldığında ve (hac yolunda develerin sırtında ya da ayaklarında açılan) yara(lar) iyileştiğinde ve Safer ayı geçtiğinde umre yapmak isteyene umre helâl olur" derlerdi ve Zilhicce ayıyla Muharrem ayı çıkıncaya kadar umre yapmayı haram sayarlardı."[156]

Açıklama

Ahmed b. Hanbel (r.a.)'ın Müsned'inde Resûl-i Ekrem'in Hz. Aışe ye umre yapma iznim Zilhicce nın 14. gecesinde, yani hacıların Mekke'ye dönerlerken Muhassab'da geçirdikleri gecede verdiği ifade edilmektedir.[157]
Bilindiği gibi Resul-i Ekrem (s.a.) Efendimiz Veda Haccında Zilhicce'nin onuna rastlayan cumartesi günü bayram sabahı Minâ'ya varmıştır.
Cemre-i Akabe'de taşlan attıktan sonra aynı gün Mekke'ye dönmüş, zevalden önce Beyt-i Şerifi tavaf ederek yine aynı gün Minâ'ya gelmiş ve orada cumartesinin kalan kısmıyla Pazar, Pazartesi ve Salı günlerini geçirmiştir. Teşrik günlerinin sonu olan ve Zilhiccenin on üçüne rastlayan Salı günü öğleden sonra el-Muhassab'a gelmiş öğle namazını kılmış ve Çarşamba gecesini orada geçirmiştir. İşte Resul-i Ekrem'in Hz. Âişe'ye umre yapması için izin vermesi ZİIhicce'nin on üçüncü gününe rastlayan Sah'yı, on dördüne rastlayan Çarşamba'ya bağlayan gecede olmuştur.
Daha önce de ifade ettiğimiz gibi Câhiliyye döneminde halk hac mevsiminde umre yapmayı çok çirkin ve iğrenç bir hadise sayarlardı. Resul-i Ekrem bu batıl inancı kökünden kazıyarak yerine gerçek hac ve umre anlayışını yerleştirmek maksadıyla Veda Haccında ashabım hacla

birlikte umreyi de yapmaya teşvik etmiştir. Bu hadise Buhârî'nin rivayetinde şöyle anlatılıyor: Hz. Âişe demiştir ki:

Biz Resülullah (s.a.)'la beraber hac aylarında hac gecelerinde hac zamanlarında (Medine'den) çıktık ve (Mekke'nin hududu olan) "Şerif mevkiine indik. Resul aleyhisselâm (çadırından) çıkıp ashabına;

"Sizden her kimin beraberinde hedy (kurbanı) yoksa ve haccını umreye tahvil etmek isterse, o (haccını feshedip) umre yapsın. Bir kimsenin de beraberinde hedy varsa, o da haccını umreye tahvil etmesin", buyurdu. Hazret-i Âişe demiştir ki: .

Bu tâlim-i Nevevî üzerine ashabtan umreyi iltizam edenler de oldu, terk edenler de bulundu. Yine Âişe-i Siddîka demiştir ki:

Fakat Resülullah (s.a.) ile ashabından -imkân sahibi olan- bir kısmının hedyleri de kendi yanlarında idi. Bunlar (kârın olduklarından haccı feshe) umreyi iltizama muktedir değillerdi. (Bundan sonra Hz.) Âişe hadisin geri kalan kısmım da zikretti. Resülullah (s.a.) ashabına bu emri verdikten sonra (çadıra) benim yanıma geldi. Beni ağlar buldu. Resûl-i Ekrem:

"Vay ahmak! Ne ağlıyorsun?" buyurdu, ben de:

Ashabına söylediğin sözünü işittim. (Demek ki) ben umreden (tavaf ve sa'y edemeyerek) menolundum, dedim. Resûl-i Ekrem:

"Nen var?" diye sordu. Ben:

Namaz kılamam, dedim. Resülullah:

"Zararı yok, Sen de Âdem kızlarından bir kadınsın. Allah onlar için ne takdir ettiyse sende onu görüyorsun. Sen hacca niyetinde sabit ol, Allah sana umreyi de nasib eder, buyurdu. Hz. Âişe (r.anhâ rivayetine devam edip) demiştir ki:

Resûl-i Ekrem'in bu Veda Haccında Arafat'a çıktık. Nihayet Minâ'ya geldik. Artık temizlenmiştim. Sonra Minâ'dan çıktım (Mekke'ye gelip) tavaf-ı ifâzayı yaptım. Yine Âişe (devam edip) demiştir ki: Sonra Minâ'dan ikinci dönüşte Resûlullah (s.a.) ile yola çıktım. Resûl-i Ekrem "Muhassab" mevkiine geldi ve oraya indi. Biz de birlikte oraya indik. Resûl-i Ekrem (kardeşim) Abdurrahman b. Ebi Bekr'i çağırdı- ve:

“Haydi kardeşinle Harem'den çık, (ve Hıll ile Harem arasında) umre niyeti ile ihramla (tavaf ve sa'y ettikten) sonra ihramdan çıkınız ve hemen buraya geliniz. Ben sizi burada yanıma gelene kadar bekliyorum" buyurdu. Hz. Âişe yine diyor ki; Kardeşim ile beraber (huzurdan) çıktık ihramlanıp tavaf ve sa'y ettikten sonra seher vakti huzur-ı Nebevî'ye girdim. Bana:

"Nasıl umreyi bitirdiniz mi?" buyurdu. Ben de:
Evet, bitirdik, dedim. Bunun üzerine Resûl-i Ekrem ashabına Medine'ye doğru yollanmalarını ilân etti. Halk fevc fevc yola koyuldu. Resûl-i Ekrem de Medine'ye müteveccihen yürüdü.[158] Buhadisle ilgili açıklamayı 1781 numaralı hadisin açıklamasında verdiğimizden burada tekrara lüzum görmüyoruz.
Metinde geçen "afâ" kelimesi "çoğaldı" anlamına gelir. Nitekim "Sonra kötülüğün yerine iyiliği koyduk, öyle ki, çoğalıp "Babalarımız da darlığa uğramış bolluğa kavuşmuşlardı" dediler."[159] âyeti kerimesinde de bu manada kullanıldığı gibi: Gerçekten Resûlullah sallallahü aleyhi vesellem bıyıkların kesilmesini ve sakalların bırakılmasını emretti.[160] anlamındaki hadis-i şerifte de bu anlamda kullanılmıştır ki "Hac yolunda dökülen develerin yünlerinin yeniden çıkıp çoğalması" kasd edilmektedir.
"Deber" kelimesi ise hac yolculuğu esnasında develerin sırtında veya ayaklarında açılan yara demektir ki, denilince, "develerin yarası iyileşti" manası anlaşılır.
Arablar yegâne geçim kaynakları olan soygunculuk ve vurgunculuğa çıktıkları aya "Safer" ismini vermişlerdir. Çünkü bu ayda çapulculuğa çıkarken evlerini bomboş bırakırlardı. Yahut da soydukları kimseleri elleri bomboş bıraktıkları için bu aya Safer ismini vermişlerdi.[161]

1988. ...Mervan'ın Ümmü Ma'kü'a gönderdiği elçisinin haber verdiğine göre, Ümmü Ma'kıl demiştir ki: Ebû Ma'kil Resûlullah (s.a.)'le hacca gitmeye kesin karar verdi. Ebu Ma'kıl gelince, Ümmü Ma'kıl (kocasına hitaben)
Biliyorsun ki benim üzerimde bir hac görevi var, dedi. (Durumu Resûl-i Ekrem'e arzetmek üzere kalkıp ikisi birden) yürüyürek gittiler ve (Resûlullah'ın) yanına girdiler (Ümmü Ma'kıl):
Ya Resûlullah: Benim üzerimde bir hac görevi var. Ebû Ma'kıl'm da genç bir devesi var, dedi. Ebû Ma'kıl da:
Evet, doğru söyledi, (ama) ben onu Allah yoluna vakfettim. (Binaenaleyh onunla hacca gitmesi mümkün olmasa gerek) dedi. Resûlullah (s.a.) da:
"Sen onu O'na ver de onunla hacca gitsin. Çünkü (onunla hacca gitmek de) Allah yolunda (bir amel)dir" buyurdu. Bunun üzerine. Ebû Ma'kıl deveyi O'na verdi. Ancak Ebû Ma'kıl'ın ölümü sebebiyle Ümmü Ma'kıl o sene hacca gidemedi. (Resül-i Ekrem hacdan döndükten sonra Ümmü Ma'kil);

Ya Resûlullah, ben ihtiyarlamış ve hastalanmış bir kadınım. Benim için (bu sene kaçırmış olduğum) haccımın yerine geçecek bir amel var mıdır? diye sordu. (Resûl-i Ekrem de):
"Ramazanda (yapılan),umre bir hac yerine geçer" buyurdu.[162]

Açıklama

Ahmed b. Hanbel'in yine Ebû Bekr b. Abdurrahman' dan (şöyle) dedi(ği rivayet olunmuştur):
"Ben Mervân ile gidenler arasında Ümmü Ma'kıl'a varıp bu hadisi bizzat kendisinden dinledim”[163] şeklindedir. Görüldüğü gibi Ebtt Davud'un Siinen'inde bu hadisin Mervân'm elçisi tarafından nakledildiği ifâde edildiği halde Ahmed b. Hanbel'in Müsned'inde Ebû Bekr b. Abdurrahman'm bu hadisi bizzat kendisinin Ümmü Ma'kıl’dan aldığı ifâde ediliyor. Her ne kadar görünüşte bu iki rivayet arasında bu çelişki (var gibi ise) de, aslında hiçbir çelişki yoktur. Çünkü Ebû Bekr b. Abd'irrahman, bu hadisi önce Mervan'ın elçisinden Mervan'a naklettiği sırada işitmiş ve bu hadise fevkalâde ilgi duyduğu için Ümmü Ma'kıl'ın ağzından duymak isteyen Mervan'la birlikte, gidip bir de Ümmü Ma'kıl'dan dinlemiş olabilir
Ahmed b. Hanbel'in diğer bir rivayetinde de Ebû Bekr b. Abdurrahman' ın bu hadisi Ma'kıl b. Ebî Ma'kıl'dan naklettiği ifâde ediliyor. Bu rivayetin de daha önce bahsettiğimiz Ahmed b. Hanbel'in rivayetine aykırı yönü olmadığı gibi konumuzu teşkil eden Ebû Dâvûd hadisine de aykırı tarafı yoktur. Çünkü Ebu Bekr b. Abdirrahman'ın bu hadisi bir kere Mervan'ın elçisinden bir kere Ümmü Ma'kıl'ın bizzat kendisinden bir kere de Ümmü Ma'kıl'ın oğlu Ma'kıl'dan dinlemiş olması mümkündür.
Bir numara sonra gelecek olan hadis-i şeriften anlaşılacağı gibi Ümmü Ma'kıl Resûl-i Ekrem'le birlikte hac yapmanın ecr ve sevabını düşünerek Veda haccı yılında Fahr-i Kâinat Efendimizle hacca gitmek istemiş, fakat yolculuk için bir vasıta bulamamış. Kocası Ebû Ma'kıl'dan devesini istemişse de o; "ben onu (devemi) Allah yoluna vakfettim, sana ödünç olarak vermem, doğru olmaz" diyerek onun bu isteğini reddetmiştir. Bunun üzerine Allah yolunda vakfedilen bir deveyle hacca gitmenin caiz olup olmayacağını sormak üzere Hz. Peygamberin huzuruna gitmişler. Resul-i Ekrem de; "O deveyle hacca gitmenin de Allah yolunda bir iş olduğunu" söyleyince, Ebu Ma'kıl; "Allah yolunda yapılan işin sadece cihaddan ibaret

olmadığım, hacca gitmenin de Allah yolunda bir amel olduğunu" öğrenmiş ve devesini üzerinde hacca gidip gelmek üzere karısı Ümmü Ma'kıl'a vermiştir.[164] Fakat o sene Ebû Ma'kıl vefat etmiş[165] zâten ihtiyar olan Ümmü Ma'kıl da hastalanıp hacca gidememiştir. Nihayet Veda Haccın-dan dönen Fahr-i Kâinat Efendimize durumunu arzetmek üzere varıp;

Ya Resûlullah ben ihtiyar ve hasta bir kadınım (bu sene seninle hac yapmaya muvaffak olamadım) acaba bu kaçırmış olduğum haccın yerini tutacak bir amel var mıdır? diye sormuş. Resûl-i Ekrem de;

"Ramazan ayında yapılan umre bir hacca bedeldir" buyurmuştur.

Ramazan'da yapılan umrenin hacca bedel olması, konusunda Tirmizî şunları söylüyor: "İshak b. Rahûye diyor ki: Bu hadis Peygamber sallallahü aleyhi ve sellem'den rivayet edilen "her kim İhlâs Suresini okursa, Kur'ân'ın üçte birini okumuş olur" hadisine benzer.[166]

Yani Ramazan'da yapılan umre sevab bakımından hac gibidir. Yoksa hac farizası yerine geçmez. İbn el-Arabî de diyor ki: "Umre hadisi şahindir, Allah kullarına bir fazlu ihsan olarak ramazanda yapılan umreyi hac derecesine yükseltmiştir."[167]

İbnu'l-Cevzî de bu konuda şunları söylemiştir: "Amellerin fazilet ve sevabı, yapılmış oldukları vaktin şerefi nisbetinde artış kaydeder. Ramazan'da yapılan umre de böyledir. Bu, tıpkı amellerin derecesinin ihiâs nisbetinde artışına benzer"[168]

İbn Battâl'a göre Ümmü Ma'kıl'ın yapmak istediği bu hac, nafile bir hacdı. O sadece Resül-i Ekrem'le beraber haccetmenin şerefine erişmek için buna karar vermişti. Bunun aksini iddia etmek tamamen yanlıştır. Umrenin farz olan bir haccın yerine geçemeyeceği ve farz olan hac borcunu ödeyemeyeceği konusunda icmâ' bulunduğu düşünülürse, İbn Battâl'ın bu sözündeki gerçeklik payı kolayca anlaşılır.

İbnu t-Tîn'e göre ise, şayet bu hadisten maksat, "Ramazan'da yapılan umrenin farz olan hac borcunu düşüreceğini" ifâde etmekse, o zaman bu Ümmü Ma'kıl'e ait özel bir durumdur. Çünkü:

1. Bir numara sonra gelecek olan hadisin sonundaki Ümmü Ma'kıl'e ait olan "Aslında hac hacdır. Umre de umredir. Fakat Resûl-i Ekrem; "Ramazan ayında yapılan umre hacca bedeldir" buyurdu. Acaba bunun sadece bana ait olduğunu mu anlatmak istedi? îyice bilemiyorum” anlamındaki sözler, Ramazan'da yapılan umreyle ilgili bu sözlerin sadece Ümmü Ma'kıl'le ilgili

olduğunu Hz. Ümmü Ma'kü'in de bu hadisten böyle bir mânâ çıkardığını gösterir.
2. Said b. Cübeyr'in de; "Ben bu hadisin sadece bu kadınla ilgili olduğunu zannediyorum" demesi.bu gerçeği ifâde etmektedir.[169]

Bazı Hükümler

1. Hayvanı Allah yoluna vakfetmek caizdir.
2. Hac, Allah yolunda yapılan amellerden sayılır. Bu bakımdan Allah yoluna vakfedilen malların bir kimsenin haccı için sarf edilmesi caizdir. İbn Abbâs ile İbn Ömer de hacca gitmek isteyen bir kimseye hac yolunda harcamak üzere zekât verilmesinde bir sakınca görmemişlerdir. İmam Ebû Hanife ile İmam Ahmed ve İshâk da bu görüştedirler.
İmam Sevrî ile İmam Mâlik'e Hanefî imamlarından İmam Ebû Yûsuf ile İmam Muhammed'e ve Şafiî'ye göre ise, zekât malları hac için sarf edilemez. Çünkü sözü geçen imamlara göre, zekâtın sarf edildiği yedi sınıftan birisi olan "Allah yolundakiler" sınıfı mücâhidlerden başkası olamaz. Binaenaleyh bir kimseye hac masrafı yapılmak üzere zekât verilemez.
3. Amellerin sevabları, içinde işlendikleri vaktin şerefi nisbetinde değer kazanır. Bu aynen amellerin, ihlâs nisbetinde değer kazanmasına benzer. [170]

1989. ...Ümmü Ma'kü'dan; demiştir ki: Resulullah (s.a.) Veda Haccına niyetlenince (ben de onunla birlikte hac yapmayı çok istedim bizim bir devemiz vardı, onu da Ebû Ma'kıl Allah yoluna vakfetmişti. Biz hastalandık, Ebû Ma'kıl'de öldü. Peygamber sallallahu aleyhi ve sellem (hac için yola) çıktı. Haccını bitir(ip de gel)diği zaman yanına vardım. (Bana):
"Ey Ümmü Ma'kıl seni bizimle beraber haccetmekten ahkoyan nedir?" dedi. (Ben de):
Biz hazırlanmıştık (fakat) Ebu Ma'kıl vefat etti ve bizim için üzerinde hacca gidebileceğimiz sadece bir deve(miz) vardı, onu da Ebû Ma'kıl Allah yoluna vakfetmişti, diye cevap verdi(m). Bunun üzerine (Resûl-i Ekrem Efendimiz);
"Onunla (yola) çıksaydın ya, çünkü hac da Allah yolunda (yapılan bir amel)dir. Her ne kadar bizimle beraber bu haccı yapmayı kaçırmışsan da

Ramazan da umre yap. Çünkü o hac gibidir." (Ümmü Ma'kıl şöyle) dedi: Hac hacdır, umre de umredir. Fakat Resülullah (s.a.) bunu bana söyledi; (bu söz) sadece banami aittir, iyice bilemiyorum.[171]

Açıklama

Ümmü Ma'kıl Resûl-i Ekrem'le birlikte hac etmenin faziletine erişmek için Veda Haccı yolunda Resûl-i Ekrem'le birlikte nafile bir hac yapmayı çok arzu ettiği ve gerekli hazırlıkları yaptığı halde, elinde olmayan bazı engellerin ortaya çıkmasıyla gidememişti. Hacdan döndükten sonra, kendisini ziyaret etmek için Resûl-i Ekrem'in yanına vardığı zaman fahr-i kainat Efendimiz hacca gitmekten niçin vazgeçtiğini sorduğu zaman bu sebepleri şöyle sıralamıştır:
1. Kocamla ben hastalanmıştık.
2. Sonra kocam oluverdi.
3. Zaten- bir devemiz vardı, onu da Ebû Ma'kıl Allah yoluna vakfetmişti.
Resûl-i Ekrem (s.a.) Ümmü Ma'kıl'dan bu cevabı alınca ona Allah yoluna vakfedilen bir deve ile Hacca gitmekte bir sakınca olmadığını, çünkü hac yolculuğunun da Allah yolunda bir amel olduğunu söylemiş ve kaçırılan fırsatın telâfisi için de "Ramazan ayında umre yapmasını" tavsiye etmiştir.
Konumuzu teşkil eden bu hadisle bir önceki hadisin ifâdleri arasında zahiren bazı ayrılıklar görülmektedir. Gerçekte böyle bir çelişkinin olmadığını anlamak için şu noktalara dikkat etmek gerekir:
a. Bir önceki hadiste geçen cümlesi her ne kadar zahiren "Ebû Ma'kıl hacca gitmişti" mânâsına gelirse de burada “Ebû Ma'kıl hacca gitmeye azmetmişti" anlamında kullanılmıştır ve bu cümlenin hemen arkasından gelen cümlesi de zahiren "Ebû Ma'-kıl hacdan dönünce" gibi bir mânâ ifâde ediyorsa da gerçekte bu cümle "Ebû Ma'kıl (çarşıdan veya pazardan) evine geldiği zaman" anlamında kullanılmıştır. Nitekim biz sözü geçen cümleleri tercüme ederken bu durumu gözönünde bulundurduk. Eğer bu inceliğe dikkat edilmez de bir önceki hadisten "Ebu Ma'kıl'ın Resûl-i Ekrem'le birlikte hacca gidip geldiği" mânâsı çıkarılırsa, o zaman iki hadis arasında bir çelişkinin olduğu zannedilir. Oysa fahr-i kâinat Efendimizin sözleri arasında bir çelişkinin bulunamayacağını söylemeye ihtiyaç yoktur.
b. Bir önceki hadis-i şerîfte Ümmü Ma''kıl ile Ebû Ma'kıl'ın Allah yoluna vakfedilen bir deveyle hacca gidilip gidilemeyeceğini sormak üzere Resûl-i

Ekrem'e beraberce gittikleri ifâde edildiği halde burada Ümmü Ma'kıl'ın yalnız başına gittiği ifâde edilmektedir. Bu duruma bakarak iki hadis arasında bir çelişki bulunduğu söylenemez. Çünkü Ümmü Ma'kil'le kocası Ebû Ma'kıl'ın Resûl-i Ekrem'e beraberce gitmeleri Resûl-i Ekrem hac yolculuğuna çıkmadan önce olmuştu. Ümmü Ma'kıl'ın Resûl-i Ekrem'in yanma yalnız başına gitmesi ise, Resûl-i Ekrem'in hac dönüşünden sonra olmuştur.

c. Her iki hadiste de Resül-i Ekrem'in, "Ramazanda yapılan umre, bir hacca bedeldir" sözünü Ümmü Ma'kıl'a hitaben söylediği ifâde edildiği hâlde bir numara sonra tercümesini sunacağımız 1990 numaralı hadis-i şerifte ise, Resûl-i Ekrem'in bu sözü Ebû Ma'kıl'a hitaben söylediği ifâde edilmektedir. Bu ifâde de 1990 numaralı hadisin 1887 ve 1888 numaralı hadislere aykırı olduğu intibaını uyandırmaktadır. Gerçekte ise bu iki ifâde arasında da herhangi bir çelişki söz konusu değildir. Çünkü Ümmü Ma'kıl'la Ebû Ma'kıl Ümmü Ma'kıl'ın hac yapması konusunda Resûl-i Ekrem'e beraberce gittikleri zaman Resûl-i Ekrem Ümmü Ma'kıl'ın Allah yoluna vakfedilen deve ile hac yapmasına izin vermişti. Ümmü Ma'kıl da bu deveyi görünce onu hac yolculuğuna tahammül edemeyecek kadar zayıf buldu. Bunun üzerine kocası Ebü Ma'kıl'a tekrar Resûl-i Ekrem'e gönderdi. Resul-i Ekrem de bu durumu öğrenince Ebû Ma'kil'e hitaben "Ramazan ayında yapılan umrenin bir hacca bedel olduğunu" ifâde buyurdular. Binaenaleyh 1990 numaralı hadiste anlatılan bu olaydır ve bu Hz. Peygamber hacca gitmeden önce olmuştur. 1988 numaralı hadiste 1989 numaralı hadislerde anlatılan olay ise Peygamber (s.a.) hacdan döndükten sonra vuku bulmuştur. Birinci olaydaki sözün muhatabi Hz. Ebû Ma'kıl ikinci olaydaki sözün muhatabı ise, Ümmü Ma'kıl'dır. Yahût'da 1990 numaralı olay tamamen ayrı bir olaydır. Oradaki olayı yaşayan kadın Hz. Ümmü Ma'kıl değil Ümmü Sinan isimli bir kadındır. Yerinde açıklanacağı üzere bu ikinci ihtimal daha kuvvetlidir.[172]

Açıklama

1. Ümmü Ma'kıl Allah'a ve Resulüne son derece bağlı Resul7ı Ekrem’le birlikte hac yapmaya ve benzeri salih amelleri işlemeye son derece hırslı ve faziletli bir kadındı.

2. Ramazan ayında yapılan bir umre için hac sevabı vardır. Fakat bu umre sahibinden hac farizasını düşüremez. Binaenaleyh bu kimsenin ilk fırsatta hac yapması gerekir. Bir başka deyişle Ramazanda yapılan bir umre nafile bir hac yerine geçer. Bu ise, Allah'ın kullarına bir ihsanıdır.[173]

1990. ...İbn Abbâs (r.a.)'dan; demiştir ki: Resülullah (s.a.) hac yapmak istemişti. (Bunu duyan) bir kadın da kocasına;
Beni devenin (üzerine bindirerek) Resûlulah (s.a.) ile birlikte hacca götür, dedi. (Kocası da);
Bende seni üzerinde hacca götürebileceğim bir deve yoktur, cevabını verdi. Kadın:
Falan devene bindirsen olmaz mı? dedi. (Kocası):
O (deve) aziz ve celil olan Allah yoluna vakfedilmiştir,. dedi ve Resüluilah (s.a.)'e gelip:
(Ya Resüluilah), karım Allah'ın sei^m ve rahmetinin senin üzerine olmasını diliyor ve seninle hacetmek istiyor. Bana: "Beni Resüluilah sallallahu aleyhi ve sellemle hacca götür" dedi. Ben de (kendisine); "Bende seni üzerinde hacca götürebileceğim (bir hayvan) yok" dedim. O da "Beni falan devenin üzerinde hacca götür" dedi. Bunun üzerine; (O deve), Allah yoluna vakfedilmiştir" dedim.
(Rasûlullah s.a.) şöyle buyurdu:
"Şu bir gerçek ki eğer sen onu o deven üzerinde hacca götürseydin bu da Allah yolunda (bir iş) olurdu." diye cevab verdi,ve benden hangi amelin seninle hacca gitmeye denk olabileceğini sana sormamı istedi. Resüluilah (s.a.)'de:
"Allah'ın selâmı, rahmet ve berekâtı onun üzerine olsun. Ona, "Ramazanda yapılan umrenin (benimle birlikte yapılan) hacca denk olduğunu haber ver" buyurdu.[174]

Açıklama

Hadis-i şerifte söz konusu edilen hâdise Veda Haccı yılında olmuştur. Her ne kadar Resûl-i Ekrem'le hacca
gitmeyi arzu eden kadının kimliği burada açıklanmıyorsa da Buhârî'nin rivayetinde bu kadının "Ümmü Sinan" olduğu ifâde ediliyor.[175]

Konumuzu teşkil eden bu hadis-i şerifte anlatılan olay, bir önceki hadiste geçen olaydan tamamen ayrı bir olaydır. Çünkü bir önceki hadiste geçen olay Ümmü Sinan'la değil, Ümmü Ma'kıl'la ilgilidir. Bununla beraber her iki kadının da aynı kadın olabileceğini söyleyenler de vardır. Çünkü Ümmü Ma'kü'ın Ümmü Sinan künyesiyle de anıldığını iddia edenler vardır.
Bu iki hâdisenin bir benzeri de Ümmü Talîk isimli kadının başından geçmiştir. Talk b. Habîb'in rivayetine göre Ebu Talîk kendisine şunları anlatmıştır: Karısı Ümmü Talîk ona;
İki deveden birini bana ver de onunla hacca gideyim, demiş. Ebû Talîk de;
Benim devem Allah yoluna vakfedilmiştir deyince, karısı ona;
"Benim o deve üzerinde hacca gitmem de Allah yolunda bir ameldir, diye karşılık vermiş. Daha sonra bu durumu Resûl-i Ekrem'e arz ettikleri zaman;
Seninle birlikte hacc etmeye denk olan bir amel var mıdır? diye sormuşlarda Resûl-i Ekrem;
"Ramazanda umre yapmak bu hacca denktir" buyurmuştur.[176]
Her ne kadar İbn Abdilberr kesinlikle Ümmü Ma'kıl ile Ümmü Sinan'ın aynı kadın olduğunu iddia ediyorsa da Tekmiletu'I-Menhel yazarının beyânına göre bu doğru değildir. Ebu Ma'kıl Resûl-i Ekrem'in devrinde vefat etmiştir. Ebû Talîk ise, tabiînin küçüklerinden olan Talk dünyaya gelinceye kadar yaşamış hattâ Talk ondan hadis rivayet etmiştir.
Bütün bunlar söz konusu iki kadının aynı kadın olmayıp ayrı ayrı iki kadın olduklarını gösterir.[177]
Bu hadiste söz konusu edilen kadınla bir önceki hadis-i şerifte geçen kadının aynı kadın olduğu kabul edilecek olursa o zaman, "Bir önceki hadiste Resûl-i Ekrem'in "Ramazanda yapılan bir umre hacca bedeldir" sözünü Ümmü Ma'kıPe hitaben söylediği ifâde edildiği halde, burada bu sözü Ümmü Ma'kıl'm kendisine değil de kocasına söylediği ifâde ediliyor. Bu ise bir çelişkidir" diye bir itirazda bulunan olabilir. Bir önceki hadis-i şerîfin izahında da ifâde ettiğimiz gibi böyle bir itiraz yersizdir. Çünkü ayn ayrı zamanlarda Resûl-i Ekrem bu sözü hem Ümmü Ma'kü'e hem de kocası Ebû Ma'kıl'e söylemiştir.
Söz konusu kadınların ayrı ayrı iki kadın oldukları kabul edildiği zaman ise, zaten böyle bir itiraza imkân yoktur.[178]

Bazı Hükümler

1. Ashab-ı Kiram hac yapmağa fevkalâde rağbet ederlerdi. Özellikle Resul-ı Ekrem'le birlikte hac yapmaya çok hırslı idiler.
2. Ramazan ayında yapılan bir umrenin sevabı hac sevabına denktir.
3. Birisiyle bir başkasına selâm göndermek ve bu şekilde gelen bir selâma daha güzeliyle mukabelede bulunmak meşrudur.[179]

1991. ...Âişe (r.anha)'dan rivayet olunduğuna göre, Resûlullah (s.a.) birisi Zilka'dede birisi de Şevvalde olmak üzere iki defa umre yapmıştır.[180]

Açıklama

1993 numaralı hadis-i şeriften de anlaşılacağı gibi aslında Resûl-i Ekrem dört defa umre için ihrama girmiştir. Bunların birincisi Kureyş müşriklerinin engel oldukları Hudeybiye umresidir, İkincisi ertesi yıl, yani hicretin yedinci yılında yaptığı İslam Tarihinde "Kaza Umresi” diye bilinen umresi; Üçüncü ise hicretin sekizinci senesi Zilka'd esinde yaptığı Ci'râne umresidir. Dördüncüsü de Veda Hac-cı ile yaptığı umredir.
Ancak konumuzu teşkil eden bu hadis-i şerîfte Hudeybiye Umresi yarım kaldığı için Veda Haccı ile yapılan umre de, başlı başına müstakil bir umre olmadığı için zikredilmemiştir. Sadece Resûl-i Ekrem'in müstakil ve eksiksiz olarak yaptığı Kaza Umresiyle Ci'râne zikredilmekle yetinilmiştir. Ayrıca Ci'râne Umresi Zilkade ayında yapıldığı halde onun Şevval ayında yapıldığından bahsedilmesi bu umrenin yolculuğuna Şevval ayında çıkılmış olmasındandır. Çünkü bu umre Mekke'nin Fethinden sonra Şevval ayında çıkılan Huneyn Gazvesinden sonra yapılmıştır. Bu yüzden söz-konusu umre bu hadiste Şevval ayına nisbet edilmiştir. Gerçekte ise bu umre İslâm Tarihinde Ci'râne umresi diye bilinen ve Zilkade ayında yapılan umredir. [181]

1992. ...Mücâhid'den rivayet olunduğuna göre İbn Ömer (r.a.)'e;
Resûlullah (s.a.) kaç (defa) umre yaptı? diye sorulmuş da "iki defa" diye cevap vermiştir. Bunun üzerine Âişe (r.anhâ);
İbn Ömer de kesinlikle biliyor ki Resûlullah (s.a.) Veda haccıyla birlikte yaptığı umreden başka üç defa umre yaptı, demiştir.[182]

Açıklama

Bir önceki hadisin şerhinde de açıkladığımız gibi Resûl-i Ekrem; birincisi hicretin altıncı yılında yapmak istediği fakat Kureyş müşriklerinin engellediği için yarım kalan Hudeybiye Umresi, İkincisi hicretin yedinci yılındaki Kaza Umresi, Üçüncüsü, hicretin sekizinci senesinde yaptığı Ci'râne Umresi; Dördüncüsü de hicretin onuncu yılında Veda Hatçıyla birlikte yaptığı umre olmak üzere dört umre yapmıştır. Hadis-i şerîf bunu açıkça ifade etmektedir. Bu konuyla ilgili açıklama bir numara sonraki hadiste gelecektir.[183]

1993. ...İbn Abbâs (r.a.)'dan; demiştir ki: Resûlullah (s.a.) dört defa umre yaptı: (Birincisi) Hudeybiye, ikincisi, (gelecek sene) umre yapmak üzere (Kuryşlilerle) anlaştıkları zaman (alınan karara uygun olarak yaptığı umre); üçüncüsü, Ci'râne'den (ihrama girerek yaptığı) umre; dördüncüsü de (Veda) Haccıyla birlikte (yaptığı umre)dir.[184]

Açıklama

Hicretin altıncı senesinde müslümanlarla Mekke'li müşrikler arasında Mekke'nin varoşlarındaki Hudeybiye'de
bir anlaşma yapılmıştır. Bu senede Hz. Peygamber Hendek Savaşından sonra Mekke'lilerle barış teşebbüslerine girişti. Hac ziyareti için Mekke'ye gideceğini açıkladı. Zilkâ'de ayının başında 1500 kadar ashabıyla Medîne'den çıktı. Savaş gayesi olmadığından yanlarına hafif silâhlar aldılar. Müslümanlar mekke'ye yaklaşırlarken Mekke'liler Hudeybiye'de toplandılar, müslümanlar da buraya vardılar. Yoğun bir siyasî faaliyet başladı Hz. Peygamber ne pahasına olursa olsun barış yapmak için gelmişti. Çünkü barış özellikle müslümanlann artık kolonilerine komşu oldukları İrana ve Hayber yahudilerine karşı olan durumlarını güçlendirecekti.
Mekke'İiler müslümanları sürekli olarak tahrik ediyorlardı. Hz. Peygamber bunları soğuk kanlılıkla karşıladı. Sonunda Hz. Peygamber, Mekke'nin başkanı Ebû Süfyan'la olan akrabalığını düşünerek Hz. Osman'ı elçi sıfatıyla Mekke'ye gönderdi. Fakat şehirde kargaşalık hâkimdi. Ebû Süfyan Mekke'nin dışında gezide idi. Mekke'nin diğer önde gelenleri ise ne yapacaklarım bilemiyorlardı. Bunun için Hz. Osman'ı Mekke'de hapsettiler. Müslümanlar arasında ise, öldürüldüğüne dâir bir şayia çıktı. Bu büyük bir

heyecan ve üzüntü yarattı. Hz. Peygamber bir ağacın altında bütün sahâbilerinden ölünceye kadar savaşmak üzere söz aldı. Bu söze "Bey'a'tü'r-Rıdvân" adı verilir.

Mekkeliler durumun vehâmetini anlamakta gecikmediler. Bu defa onlar bir heyeti anlaşma yetkisiyle birlikte Hz. Peygamber'ın huzuruna gönderdiler. Bu heyet önce Hz. Osman'ın sağ olduğuna dair te'minat verdi. Hepsi de Mekke'lilerin tekliflerinden oluşan Hudeybiye Anlaşmasının barış şartlan şunlardı:

1. Müslümanlar Kabe'yi ziyaret etmeden geri döneceklerdir. Bir sene sonra ise, ziyaret edebilecekler, fakat üç günden fazla kalamayacaklardır.

2. Medine müslümanlarmdan Mekke'ye sığınanlar iade edilmeyecek, fakat Medine'ye gelen Mekke'liyi, bu şahsın büyüğü istediği takdirde iade edilecekti.

3. Barış on sene sürecektir. Bunu imzalayan tarafların müttefikleri de bu anlaşmaya bağlıdırlar. Bu müddet içinde taraftarların topraklarından birbirlerine barış maksadıyla serbest geçiş hakkı tanınmıştı.

b. Bu anlaşmadan sonra Müslümanlar tıraş olarak ve yanlarında bulunan kurbanlıklarını keserek ihramdan çıktılar. Her ne kadar bu umre yarım kalmışsa da İslâm Tarihine Hudeybiye Umresi diye geçmiştir. Hudeybiye Antlaşmasından bir sene sonra yapılan umreye de "Kaza Umresi" denilir. 1997 numaralı hadisin şerhinde de açıkladığımız gibi İmam Mâlik'e ve Şafiî'ye göre, buradaki kaza kelimesi yarım kalan Hudeybiye Umresinin kaza edilmesi anlamında değildir. Bu kelime hüküm ve karar anlamında kullanılmıştır. Hudeybiye antlaşmasında varılan hüküm ve karar neticesinde yapıldığı için söz konusu umre bu ismi almıştır.[185] Çünkü Allah teâla ve tekaddes hazretleri Kur'an-ı Keriminde "Hürmetli ay, hürmetli aya kısastır (mukabildir). Hürmetler karşılıklıdır. O halde size tecavüz edene size tecavüz ettikleri gibi siz de karşılık veriniz."[186] buyurmakla "bu yılın Zilkadesi ye umresinin geçen senenin Zilkadesine ve umresine bedel olduğunu" bildirmiştir. Bu âyet-i kerimede kısas tâbiri geçmektedir. Kısas "hakkı almak" demektir. Hicretin yedinci yılı Zilkadesinde müslümanlar umre yapmakla sanki haklarım almış gibi olduklarından o sene bu umreyi yaptılar. Bu umrede tarihe "Kaza UMresi" adıyla geçmiş oldu. Hanefi ulemâsına göre ise bu umre, Hudeybiye yılında yarım kalan umrenin yerine kaza olarak yapıldığı için bu ismi almıştır. Bu görüş İmam Ahmed'den de rivayet edil niştir.

c. Resûl-i Ekrem (s.a.Vin yaptığı üçüncü umre Ci'râne Umresidir. Bilindiği gibi Ci'râne, Mekke ile Tâif arasında bir yerdir. Mekke'ye daha yakındır. Resûl-i Ekrem üçüncü umresini yaparken ihrama buradan girdiği için bu umre Ci'râne Umresi diye isimlendirilmiştir.
Bu umre müslümanlara hücum hazırlıkları içinde bulunan Hevazin Kabilesini vurmak üzere Şevval ayında çıkılan Huneyn Gazvesinden sonra yapıldığı için 1991 numaralı hadiste bu umreden "Şevval ayında yapılan umre" diye bahsedilmekte ise de aslında hicretin 8. yılı Zilkadesinde yapılmıştır.
d. Resul-i EKrem'in yaptığı dördüncü umre Veda Haccmda yapmış olduğu umredir. Sözü geçen umre için Zilkade ayının sonlarında ihrama girilmiş fakat umre Zilhicce ayında yapılmıştır. Ama bu umre başlı başına müstakil bir umre olmadığı için bazıları Resûl-i Ekrem'in bu umresini saymaya lüzum görmemişlerdir.[187]

Bazı Hükümler

1. Resûlullah (s.a.) hicret'ten sonra dört defa umre yapmıştır.
2. Hz. Peygamber Veda Haccında hacc-ı kıran yapmıştır. Câhiliyye âdetim yıkmak için ve Zilkade ayının faziletinden dolayı Veda Haccında yapacağı umre için ihrama Zilkade ayında girmiştir. Çünkü Câhiliyye Çağı insanları Zilkade ayında umre yapmayı çok kötü bir iş sayarlardı.[188]

1994. ...Enes (r.a.)'den rivayet olunduğuna göre, Resûlullah sallallahû aleyhi ve sellem dört umre yapmıştır: Haccıyla birlikte yapmış olduğu umresinin dışında hepsi de Zilka'de ayında (yapılmış)tır.
Ebû Dâvûd dedi ki: Ben buradan itibaren (nakledeceğim sözleri) Hudbe (h. Hâlid)'den sağlam olarak aldım. Bu sözleri Ebu'l-Velid'den de işittim. (Ama iyi zabt edemediğim için ondan işittiklerimi nakletmiyorum. Hudbe'den işittiklerimi nakletmekle yetiniyorum):
Hudeybiye Umresi yahut Hudeybiye'den (yapılan) umre Zilkade ayında (yaptığı) Kaza Umresi Zilkade ayında ganimetleri taksim ettiği sırada Ci'râne'den (ihrama girerek yaptığı) umre ve haccıyla birlikte (yaptığı) umre.[189]

Açıklama

Resûl-i Ekrem Efendimiz Zilka'de ayında umre yapılamayacağı yolundaki Câhiliyye inancını yıkmak amacıyla ve Zilkade ayının faziletinden dolayı Veda Haccıyla beraber yaptığı umrenin dışında bütün umrelerini Zilka'de ayında yapmıştır. Gerçi Veda Haccıyla birlikte yaptığı umreyi Zilhicce ayında yapmıştır, ama onun için ihrama yine de Zilkade ayında girmiştir.
Musannif Ebû Dâvûd bu hadisi Ebu'l-Velid et-Tayâlisî ile Hudbe b. Hâlid'den rivayet etmiştir. Fakat musannif bu hadisin Ebu'l-Velîd'den duyduğu "Hudeybiye umresi..." diye başlayan cümleden itibaren sonuna kadar olan kısmım pek iyi zabt edemediğinden onları nakletmemiş. Hadisin bu kısmını Hudbe b. Hâlid'den duyduğu lâfızlarla nakletmiştir. Bu kısımda geçen "Hudeybiye umresi yahut Hudeybiye'den" cümlesindeki tereddüt musannıfa ait değil, râviye aittir.
Metinde geçen ganimet savaşta düşmandan ele geçirilen zenginliklerdir. Kur'an-ı Kerîm ganimetlerin beşte birini toplum yararına ayırmıştır: "Biliniz ki ganimet olarak aldığınız şeylerin beşte biri Allah'a, Peygamber'e, yakın akrabalara, öksüzlere, muhtaçlara ve yolculara aittir."[190] âyet-i kerimesinde bu husus açıkça bildirilmiştir.
Huneyn, Mekke ile Tâif arasında Mekke'ye yaklaşık olarak on mil uzaklıkta bulunan bir vadidir. Huneyn Gazvesi Mekke'nin Fethinden sonra hicretin 8. yılında Şevval ayında yapılmıştır.[191]

Bazı Hükümler

1. Resûl-i Ekrem umrelerinin her birini ayrı senelere yapmıştır. Bu bakımdan Maliki ulemasının çoğunluğuna göre bir sene içerisinde iki defa umre yapmak mekruhtur. Hasan el-Basrî ile İbn Şîrîn ve Nehâî de bu görüştedirler. Hanefî ulemâsıyla İmam Şafiî'ye ve İmam Ahmed'e göre ise, bir sene içinde birden fazla umre yapmak müstehabtır. Hz. Ali ile Hz. İbn Ömer, İbn Ab-bâs, Enes, Âişe, Atâ, Tavus, ve İkrime de bu görüştedirler. Bu görüşte olan sözü geçen ulemânın delilleri de şunlardır:
1. Hz. Âişe, birisi hacdan önce biri de hacdan sonra olmak üzere bir yılda iki defa umre yapmıştır.[192]
2. Hz. Ali, "senenin her ayında umre yapılabilir." demiştir.[193]
3. Nâfi, "Abdullah b. Ömer (r.a.) İbnu'z-Zübeyr devrinde herzene iki umre olmak üzere senelerce umre yaptı." derdi.[194]

4. Kasım'dan (rivayet edilmiştir) Hz. Âişe bir sene üç defa umre yapmıştı. Kendisine, "bundan dolayı seni kimse ayıplamıyor mu?" demiştim. Süfyân da: "Bundan dolayı mü'minlerin annesini kim ayıplayabilir" dedi.[195]
Görülüyor ki, ulemânın büyük çoğunluğu bir senede umre'yi tekrarlamanın mendup olduğu görüşündedirler. Resûl-i Ekrem'in umrelerini ayrı ayrı senelerde yapmış olması bir sene içerisinde umre yapmanın mendup olmasına mâni değildir. Çünkü Resûl-i Ekrem ümmetine zorluk vermemek için bazı mendupları terketmiş olabilir. Kendisi ashabını umre yapmaya teşvik etmiştir.[196]

80. Umreye Niyet Ettikten Sonra Ay Başı Olan Ve Hac Zamanı Gelip Çattığı İçin De Umresini Bozup Hacca Niyetlenen Bir Kadın Daha Sonra Umresini Kaza Eder Mi?

1995. ...Abdurrahman b. Ebî Bekr'den rivayet olunduğuna göre, Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem O'na;
"Kızkardeşin Âişe'yi terkine al, Ten'îm'den (ihrama girmesini sağlayıp) umre yaptır. Sen O'nu taş yığınından aşağı indirince (orada) ihrama girsin, çünkü bu makbul bir umredir." buyurmuştur.[197]

Açıklama

Tenvîm kuzeyde Medine yolu üzerinde harem sınırları içerisinde ve Mekke'ye 6 km. uzaklıkta bulunan bir yerdir. Burası her ne kadar harem sınırları içerisinde bulunuyorsa da haremden sayılmamaktadır. Bir başka tâbirle harem sınırları içerisinde bulunan bir hıll dâirsidir. Sağında ve solunda Naim ve Munim dağlan bulunduğu için bu ismi almıştır. [198]

Bazı Hükümler

1. Aynı hayvana ihramlı iki kişinin binmesi câizdir.
2. Mekke'de bulunan bir kimse umre yapmak istediği zaman ihrama girmek için harem sınırları dışına çıkar ya da harem sınırları içerisinde bulunan bir hıll dairesine gider. Hanefî ulemâsıyla İmam Mâlik, İmam Şafiî ve İmam Ahmed bu görüştedirler. Önemli olan umre yapmak isteyen kimsenin

Harem sınırları dışında ihrama girmesidir. Bu konuda harem sınırları dışında kalan yerler arasında fazilet bakımından bir fark yoktur. Hz. Âişe'nin ihrama girmek için Ten'im'i seçmesi faziletinden dolayı değil, burasının kendisine Ci'râne'den daha yakın olmasındandır.
3. Hz. Âişe'nin Ten'im'de yaptığı bu umre daha önce niyyetlendiği halde hayızlanması nedeniyle bozduğu umrenin kazasıdır. Hanefî ulemâsıyla musannif Ebû Dâvûd bu görüştedirler. Nitekim daha önce geçen "biz haccı bitirince Resûlullah sallallahü aleyhi ve sellern beni Abdurrahman b. Ebî Bekir'le birlikte Ten'im'e gönderdi. (Bu şekilde) umre yaptım. Bunun üzerine (Resûl-i Ekrem) "Bu (umre daha önceki) umrenin yerinedir" buyurdu,[199] hadis-i şerifi de buna delâlet eder. İmam Mâlik ile İmâm Şafiî ve İmam Ahmed'e göre ise, Hz.1 Âişe daha önce girmiş olduğu ihramı, hayızlanması sebebiyle bozmuş değildir. Ancak Hz. Âişe bu umreyi hac ibâdeti içerisine idhâl etmiş ve neticede hac amellerini ifâ etmekle hac amelleri içerisinde umre amellerini de ifâ etmiş sayılmıştır. Bu konudaki delilleri ise; "Bundan sonra Resûlullah sallallahü aleyhi ve sellem Âişe (r.anhâ)'nın yanına girdi. Âişe ağlıyordu. O'na:
"Nen var?" diye sordu. Hz. Âişe:
Hâlim, hayız görmüş olmamdır. Başkaları ihramdan çıktı ben çıkamadım. Beyt'i de tavaf edemedim. Herkes şimdi hacca gidiyor, dedi. Bunun üzerine Resûlullah sallallahü aleyhi ve sellem:
"Bu, Allah'ın, adem kızlarına takdir buyurduğu bir şeydir. Yıkan, sonra hacca niyyet et." buyurdular.
Âişe (r.anhâ) da öyle yaptı ve bütün vakfe yerlerinde durdu. Temizlendiği vakit de Kabe'yi tavaf etti ve Safa ile Merve arasında sa'y yaptı sonra Peygamber (s.a.):
"Haccınla umrenin ikisinden beraberce hille çıktın"[200] anlamındaki hadis-i şeriftir. Biz bu konuyla ilgili görüşleri 1778 numaralı hadisin şerhinde bütün ayrıntılarıyla açıklamış bulunmaktayız.[201]

1996. ...Muharriş el-Ka'bî'den; demiştir ki: Peygamber sallala-hu aleyhi ve sellem Ci'râne'ye girince (oradaki) Mescid'e varıp Allah'ın dilediği kadar namaz kıldı. Sonra (umre için) ihrama girdi. (Geceleyin Mekke'ye varıp tavaf ve sa'ydan sonra yine geceleyin Ci'râne'ye döndü, ertesi gün güneş batıya döndükten) sonra hayvanına binip Serîf in aşağı tarafına doğru yola çıktı. Nihayet (Medine'den Mekke'ye giderken tâkibedilen) Medine yoluna

ulaştı. (Sanki Mekke'de) geceliyen bir kimse gibi sabahleyin Mekke'de bulundu.[202]

Açıklama

Bu hadisin zahirinden Resûl-i Ekrem'in Mekke'den hareket edip geceleyin Ci'râneye geldiği ve orada ihrama girdiği daha sopra tekrar geceleyin Mekke'ye gelip umre yaptığı, nihayet yine geceleyin Ci'râne'ye gelip geceyi orada geçirdikten sonra ertesi gün Mekke yolunu tutup sabahleyin Mekke'ye ulaştığı anlaşılmaktadır. Ancak Ebû Davud'un bu rivayeti Ahmed b. Hanbel, Tirmizî ve Nesâi'nin rivayetine aykırıdır. Çünkü sözü geçen hadis âlimlerinin rivayetleri, "Resûlullah (s.a.) umre için ihrama girmiş olarak geceleyin Ci'râne'den çıktı, geceleyin Mekke'ye girdi, umresini edâ etti ve sonra (aynı gecede Mekke'den) çıkarak sabahı Ci'râne'de yaptı. Tıpkı geceyi Ci'râne'de geçiren gibi" şeklindedir. Kısaca Ebû Davud'un rivayetinde "Resûl-i Ekrem'in Mekke'de sabahladığı" ifade edilirken, bu hadisin diğer hadis kitaplarındaki rivayetlerinde Resûl-i Ekrem'in sözü geçen sabahı Ci'râne'de geçirdiği ifâde ediliyor ki, sahih olan da budur. Musannif Ebû Davud'un rivâyetindeki bu hatanın, bu hadisi Ebû Dâvûd'da nakleden râvilerden birine ait olması ihtimâli büyüktür.[203]

Bazı Hükümler

Resulullah (s.a.) Ci'râne'de ihrama girerek geceleyin umre yapmış ve sabahleyin yine Ci’rane’de bulunmuştur. Bu umre hicretin 8. yılının Şevval ayında Huneyn savaşı dönüşünde Zilka'de ayında ganimetlerin Ci'râne'de taksim edilmesinden sonra yapılmıştır.[204]

81. Kaza Umresinde Resûl-İ Ekrem Mekke'de Ne Kadar Kaldı?

1997. ...İbn Abbâs (r.a.)'dan rivayet edildiğine göre, Resûlullah (s.a.) kaza umresinde (Mekke'de) üç (gece) kalmıştır.[205]

Açıklama

Metinde geçen "selâsen = üç" kelimesi müzekker olarak zıkredıldıgıne göre, nahv kaidesi gereğince bu sayının ma'dudunun müennes olması gerekir. Bu durumda Resûl-i Ekrem'in Mekke'de üç gece kaldığı ortaya çıkar. Ancak Ebû Davud'un bazı nüshalarında "selâsen" kelimesi müennes (dişi) olarak "selâseten" şeklinde geçmektedir ki, bu durum Resûl-i Ekrem'in Mekke'de üç gece değil, üç gün kaldığını gösterir. Bir gün, gece ve gündüzü kapsayan 24 saatlik bir zaman diliminden meydana geldiğine göre, Resûl-i Ekrem kaza umresinde Mekke'de üç gün üç gece kalmış demektir. Nitekim Resûlullah (s.a.) ve ashâb-ı Hudeybiye musâlahasında Kureyşlilerle "bir sene sonra müslümanların umre yapmak üzere Mekke'ye gelip üç gün üç gece kalabileceklerine" dair anlaşma yapmışlardı.[206]
İslâm Tarihinde "Umretü'1-kaza = kaza umresi" olarak anılan bu umre Hudeybiye barışından bir yıl sonra olmuştur. İşte bu sene Hz. Peygamber ve sahâbîleri bu anlaşmanın tanıdığı hakka dayanarak Mekke'yi ziyarete ve umre yapmaya gittiler. Hz. Peygamberin yanında 2000 kadar sahâbî bulunuyordu.
Müslümanlar gelince Mekkeliler şehri boşalttılar ve dağlara çekildiler. Bu arada Hz. Peygamber onlarla dostluk ilişkilerini kurma yolları aradı. Sonra anlaşma gereği olarak verilen üç günlük müddetin sonunda şehri terk etti.
Söz konusu umreyi yapmak üzere yola çıkan müslümanların Mekke'ye girişleri Nesâî'nin Sünen'inde şöyle dile getiriliyor.
Resûlullah (s.a.) kaza umresini yapmak için Mekke'ye girerken İbn Revâha önünde şu mısraları okuyordu:
Savulun kâfir evlatları O'nun yolundan
Bugün onun Mekke'ye gelişiyle sizi vuracağız
Öyle bir vuruş vuracağız ki, koparacak kafayı boyundan
Ayıracak dostu dostundan!
Bunu gören Hz. Ömer:
Ey İbn Revaha! Allah'ın hareminde hem Resûlullah'm önünde yürüyorsun, hem de şiir okuyorsun! diye onu kınadı. Bunun üzerine Hz. Peygamber:
"Dokunma O'na! Beni kuvvet ve iradesiyle kuşatan Allah'a yemin ederim ki İbn Revâha'mn sözleri düşmanlara ok yarasından daha acıdır." buyurdu.[207]
Bu arada müşriklerin ileri gelenleri yürekleri kin, hınç ve kıskançlıkla dolu olarak Peygamberimizi gözetlemek için Handame'ye Kuaykıân dağına çıkmışlardı. Resûlullah (s.a.) Mekke'de üç gün kaldı. Dördüncü gün Süheyl

b. Amr ile Huvaytıb b. Abdi'1Uzza kalkıp Peygamberimizin yanına geldi. O sırada Peygamberimiz, Medine'li müslümanların meclislerinden birinde oturmuş konuşuyordu. Yanında Sa'd b. Ubâde de bulunuyordu. Sözü geçen iki Kureyş temsilcisinden birisi
Ya Muhammed, sana aramızdaki ahdi hatırlatırız. Buna rağmen niçin şehrimizden çıkıp gitmiyorsunuz? Şu anda üç günlük süre bitmiştir dedi. Bunun üzerine Sa'd b. Ubâde:
Ey aşağılık adam, sen yalan söylüyorsun. Burası ne senin toprağındır, ne de babanın toprağıdır. Vallahi buradan çıkmayacağız, diye karşılık verdi.
Peygamberimiz de:
"Ben sizden bir kadın nikahlamış bulunuyorum. Onunla gerdeğe girinceye kadar kalsak, arkasından düğün yemeği yapıp sizinle birlikte yesek olmaz mıydı?" Kureyş temsilcileri de:
"Ya Muhammedi "Allah aşkına söyle, toprağımızdan muhakkak çıkıp gideceksin diye aramızda seninle muahede yapmadık mı?" dediler. Bunun üzerine Resûlullah (s.a.), yola çıkılacağım duyurmak için Ebû Râ-fi'e emir verdi. Kendisi de devesine binerek Serîf e vardı ve orada konakladı. Azatlı kölesi Ebû Râfi'i Hz. Meymûne'nin göç hazırlığını görmek ve onu getirmekle vazifelendirdi. Ebu Raf i akşama kadar Hz. Meymûne'nin işi ile uğraştı. Akşamleyin Hz. Meymûne ve yanındakiler de yola çıktılar. Yolda müşriklerin ve ayak takımlarının saldırılarına maruz kaldılar. Nihayet Şerife ulaşabildiler. Resûl-i Ekrem o gece Şerifte gerdeğe girdi. Geceyi orada geçirdi ve ertesi gün yola çıktı ve Medine'ye vardı.[208]
Serîf, Mekke'ye altı mil uzaklıkta bir yerdir. Mescid-i Âişe ile Batn-ı Merv arasındadır. Ten'im'e çok yakındır.[209] Hz. Meymûne'nin: "Resûlullah benimle ihram hali dışında nikahlandı ve ihram hâli dışında Şerifte gerdeğe girdi," dediği rivayet edilir.[210] Allah (c.c.) Hz. Meymûne'nin kabrinin de Şerif de olmasını takdir etmiş ki orada Resûl-i Ekrem'in kendisiyle gerdeğe girdiği yerde defnedilmiştir.
Sözü geçen umrenin niçin "Kaza Umresi" ismini aldığı ulemâ arasında tartışmalıdır. Bu konuda iki görüş vardır: Hanefi ulemâsına göre bu umre Hudeybiye yılında yarım kalan umrenin yerine kaza olarak yapıldığı için bu ismi almıştır. İmâm Ahmed'in de bu görüşte olduğuna dair bir rivayet vardır. İmam Mâlik ile Şafiî'ye göre ise bu umre başlıbaşına müstakil bir umredir. Hudeybiye barışının hükümlerine uygun olarak yapıldığı için bu ismi almıştır. Bir başka deyişle "kaza umresi" sözü, "hüküm umresi1'

anlamına gelmektedir. Nitekim İbn Ömer (r.a.)'ın da bu görüşte olduğu rivayet olunmuştur.[211]
Ayrıca fıkıh ulemâsı umreye niyyet ettiği halde bir engelle karşılaştığı için umresi yarım kalan kimsenin bu umreyi kaza edip etmeyeceği konusunda da ihtilâfa düşmüşlerdir. Hanefî ulemâsına göre böyle bir kimsenin umresini kaza etmesi gerektiği gibi, daha önceki umresini bozduğundan dolayı ayrıca bir de kurban kesmesi gerekir. İmam Ahmed'in meşhur olan görüşü de budur. Nitekim îbn Abbas'ın, "Resûlullah (s.a.), umre yapmaktan engellenince ihramdan çıktı, kurban kesti ve gelecek sene umre yaptı"[212] dediği rivayet edilmiştir.
İmam Mâlik ile İmam Şafiî ve Ahmed (r.a.)'e göre ise, "umresi veya nafile haccı yarım kalan bir kimseye gerekli olan sadece bir hedy kurbanı kesmektir. Fakat engellenen hac, farz-olan bir hac idiyse o zaman kazası gerekir. Çünkü Allah Teâla Kur'an-ı Keriminde "Başladığınız hac ve umreyi Allah için tamamlayın. Alı konursanız kolayınıza gelen bir kurban gönderin"[213] buyurarak nafile haccı veya umresi yarım kalan kimselerin sadece kurban kesmeleri gerektiğini bildirmiştir. Eğer kaza etmek gerekseydi, o zaman mutlaka kazayı emrederdi. Ancak bu görüş; "Allah Teâ-la'nın Kur'an-ı Keriminde yarım kalan umrenin kaza edilmesinden bahsetmemesi yarım kalan umrenin kaza edilmeyeceğine delâlet etmez" denilerek reddedilmiştir. Yarım kalan umrenin kaza edilmeyeceği görüşünde olan mezheb imamlarının kendi görüşlerine bir delil olarak gösterdikleri.[214] İbn Abbas'ın "Hac veya umreye niyet edip de sonradan herhangi bir sebeple Beyt'i ziyaret edemeyen kimseye, koyun veya daha büyük bir hayvan nev'inden kolayına gelen bir kurban kesmesi gerekir. Şayet bu hac farz olan hac ise kazası gerekir. Nafile hac ve umre ise kazası gerekmez" şeklindeki görüşü, "Aslî deliller yanında sahâbî kavli delil olamaz" gerekçesiyle reddedilmiştir.[215]

82. Hacda (Minâ'dan Mekke'ye) Akın Etmek

1998. ...İbn Ömer (r.a.)'den rivayet edildiğine göre, Peygamber (sallallahû aleyhi ve sellem Kurban (bayramının birinci) günü (Minâ'dan Mekke'ye) inmiş sonra (Minâ'ya) dönerek öğleyi Minâ'da kılmıştır.[216]

Açıklama

kelimesi aslında yokuştan aşağı inmek, dökülmek, akmak mânâlarına gelir. Halk Kurban bayramının birinci günü ihramdan çıktıktan sonra Minâ'dan Mekke'ye kalabalık kitleler hâlinde akın akın indikleri için bu yolculuğa "ifâza : akın" ismi verilmiştir.
Hadis-i şerif Resûl-i Ekrem'in Veda Haccında bayramın birinci günü Akabe Cemresine taşlan attıktan ve kurbanı kestikten sonra tıraş olup ihramdan çıkarak Mekke'ye indiği ve orada ifaza tavafını yaptıktan sonra Minâ'ya dönüp öğle namazını Minâ'da kıldığını ifâde etmektedir. Daha önce geçen 1905 numaralı hadisin ise, Resûl-i Ekrem'in bayram günü Mekke'ye inince ifaza tavafını yaptıktan sonra öğle namazını Mekke'de kıldığı ifâde edilmektedir. İmam Nevevî'ye göre Resûl-i Ekrem aslında öğle namazını ilk vaktinde Mekke'de kılmıştır. Sonra Minâ'ya gelip ashabiyle birlikte öğle vakti çıkmadan bir nafile namaz daha kılmıştır. İşte Ebû Dâ-vûd'un bahsettiği Resûl-i Ekrem'in Minâ'daki öğle namazından maksat, bu nafile namazdır.[217] Esasen Hanefî ulemasından Aliyyü'I-Kârî'nin dediği gibi Resül-i Ekrem'in o gün öğle namazının ilk vaktinde Minâ'ya dönmesi mümkün değildir.[218]

Bazı Hükümler

İfaza tavafını yapmak için Minâ'dan Mekke'ye bayramın birinci günü inmek müstehabdır.Fakat bu ifaza tavafının bayramın diğer günlerinde yapılmasının da yeterli olacağı gibi bu tavafı bayramın diğer günlerine bırakan bir kimseye bu te'hirinden dolayı kurban kesmek gerekmediğinde de icmâ' vardır. İmam Mâlik ile İmam Şafiî, İmam Ahmed ve ulemânın büyük çoğunluğu bu görüştedir. Hanefi ulemâsına göre bu tavafı bayramın diğer günlerine te'hir eden bir kimsenin kurban kesmesi gerekir.[219]

1999. ...Ümmü Seleme (r.anhâ)'dan; demiştir ki: Resûlullah (s.a.)'ın benim yanımda kalacağı (nöbet) gecem kurban bayramı gününün akşamı(rıa rastlıyor) idi. (Resûlullah) yanıma geldi. Ebû Umeyye kabilesinden bir adamla birlikte Vehb b. Zem'a da geldi. İkisi de gömlekli idi. Resûlullah (s.a.) Vehb'e:
"(Ey) Ebû Abdillah, ifaza tavafını yaptın rai?" dedi. (Vehb de):
Hayır (yapmadım) ya Resûlullah, cevabını verdi.

Resûlullah (s.a.):
"Üzerinden gömleği çıkar" buyurdu. Bunun üzerine gömleği başından çıkardı. Arkadaşı da (aynı şekilde) gömleğini başından (soyup) çıkardı. Sonra (Vehb):
Ya Resûlullah, (bunu) niçin (emrettin) diye sordu. (Resûl-i Ekrem de):
“Bu(gün Akabe Cemresi) taşları attığınızda ihramdan çıkmanıza izin verilmiş bir gündür. (Binaenaleyh tavafınızı yaparak ihramdan çıkınız)" buyurdu. (Resul-i Ekrem bu sözüyle) kadınlar(a yaklaşmanın) dışında size haram kılınan herşey(in size helâl kılınacağı bir gündür) demek istiyordu. (Daha sonra sözlerine devamla).
"Eğer bugün Siz şu Beyti tavaf yapmadan akşamlarsanız, Mekke'ye taşları atmadan önceki kıyafetinizle ihramlı olarak gidersiniz, Tavaf yapıncaya kadar (ihramda kalırsınız)" buyurdu.[220]

Açıklama

İfaza tavafı hacıların Arafat'tan indikten sonra yaptıklan tavaftır. Buna ziyaret tavafı da denir. Bu tavaf haccın rükünlerinden olup bunun dört şartı, her hac edene farzdır. Bunun için bu tavafa rükün tavafı da denilmiştir.[221]

Bazı Hükümler

1. Peygamber (s.a.) zevceleri arasında adaleti sağlamak ye ümmetine ada!etin her işde uyulması gereken bir esas olduğunu öğretmek maksadıyla sıra ile her gece zevcelerinden birinin yanında kalırdı.
2. Bir devlet reisinin emri altında bulunan kimselerin meselelerini en ince ayrıntılarına kadar düşünmesi ve onları dünyevî ve uhrevî yönden uyarıp onları uygunsuz davranışta bulunmaktan men'etmesi gerekir.
3. İdare edilen halkın dünyevî veya uhrevî meselelerde kendilerine kapalı kalan meseleleri idareci kimselere sormaları gerekir.
4. İhramlı iken unutarak veya bilmeyerek dikişli bir elbise giyen kimsenin farkına varır varmaz hemen bunu çıkarması gerekir. Her ne kadar böyle bilmeyerek giyilmiş olan bir gömleği baş taraftan soyunup çıkarmak o anda başı örterse de Resûl-i Ekrem Efendimiz buna izin vermiştir. Biz fıkıh ulemasının bu konudaki görüşlerini 1819 numaralı hadisin açıklamasında özetledik.

5. Akabe Cemresine taşlan atambir kimse, eğer bayramın birinci günü güneş batmadan önce ifâza tavafını yapacak olursa ona kadına yaklaşmanın dışında ihramla ilgili bütün haramlar helâl olur. Fakat eğer o gün güneş batmadan önce ifaza tavafını yapmayacak olursa Akabe Cemresine taşları atıp kurban kesip saçlarını tıraş etmiş bile olsa, yine ihramdan çıkamaz.
Her ne kadar hadisin zahirinden çıkarılan hüküm bu ise de, bu hüküm cumhûr-i ulemânın bu konudaki hükmüne aykırıdır. Çünkü Resûl-i Ekrem (s.a.): "Sizden biriniz Akabe Cemresine taşları atınca kendisine kadınlar(a yaklaşmanın) dışında (ihramla ilgili yasaklardan) herşey helâl olur" buyurmuştur.[222] Her ne kadar sözü geçen hadis senedinde el-Haccâc b. Ertat olduğu gerekçesiyle tenki dedilmişse de şimdi tercümesini sunacağımız şu iki hadis tarafından takviye edildiği için zayıflık derecesinden kurtularak hasen derecesine yükselmiştir:
1. "Akabe Cemresine taşları attığınız zaman size (ihramla ilgili yasaklardan) kadınlar(a yaklaşmanın) dışında herşey helal olur" anlamındaki hadis.[223]
2. "Ben Resûlullah (s.a.)'e ihrama girmesi için ihrama girmeden önce ve ihramdan çıkması için de Beyt'i tavaf etmeden önce güzel kokular sürerdim."[224] sözleriyle işaret ettiği üzere Hz. Âişe'nin Resûl-i Ekrem'e ifaza tavafını yapmadan önce misk sürmesi, Akabe Cemresine taş attıktan sonra ifaza tavasını yapmamış bile olsa, kendisine ihramla ilgili bazı yasakların helâl olduğunu gösterir. Bu bakımdan uldmanın büyük çoğunluğu, "Akabe Cemresine taşlan atıp da kurbanı kesen ve traş olan bir kimseye ihramla ilgili yasaklardan kadınlara yanaşmanın dışında her şey helâl olur." demişlerdir. Konumuzu teşkil eden hadisin zahirine göre hüküm veren bir âlim bilinmemektedir.[225]

2000. ...Âişe ile İbn Abbas'dan rivayet olunduğuna göre, Peygamber sallallahu aleyhi ve sellem (Veda Haccında) kurban (bayramının birinci) günü tavafı geceye ertelemiştir.[226]

Açıklama

Her ne kadar bu hadisde Veda Tavafında Resûl-i Ekrem'in ifâza tavafını kurban bayramının birinci günü gündüzün yapmayıp geceye ertelediği ifâde ediliyorsa da bu hadis zayıftır.

Çünkü senedinde Ebu'z-Zübeyr vardır. Ebu'z-Zübeyr tedlisçiliğiyle tanınan bir kişidir. Hem de bu hadisi Hz. Âişe'den bizzat duymamıştır. An'a-ne yoluyla rivayet etmiştir. Bilindiği gibi tedlisçi bir râvinin an'ane yoluyla rivayet ettiği bir hadis delil olamaz.
Daha önce tercümesini sunduğumuz 1905 ile 1998 numaralı hadislerin de ifade ettikleri gibi Peygamber (s.a.) ifaza tavafını kurban bayramının birinci günü gündüzün yapmıştır. Öyle anlaşılıyor ki Ebu'z-Zübeyr burada Resûl-i Ekrem'in geceleyin yaptığı Veda Tavafıyla gündüzün yaptığı İfaza Tavafını karıştırmıştır. Çünkü 2005 ve 2006 numaralı hadis-i şeriflerde geleceği üzere Resûl-i Ekrem Veda Tavafını geceleyin yapmıştır.[227]

2001. ...İbn Abbâs (r.a.)'dan rivayet olunduğuna göre, Peygamber sallallahu aleyhi ve sellem ifaza tavafı (turlarının) yedi(sinT de) de remel yapmamıştır.[228]

Açıklama

Bu hadis-i şerifte Resûl-i Ekrem'in ifaza tavafında remel yapmadığı ifade ediliyor. Bilindiği gibi kelime olarak remel koşmak demektir. Hac ibâdetine ait bir tâbirdir. Turu ıztıba hâlinde iken yani ihramın üst kısmının bir ucu sağ kolun altından sol omuz üzerine atılmış bir halde ve omuzlan silkeleyerek, sür'atli ve çalımlı bir şekilde tamamlamayı ifâde eder.
Peygamber Efendimiz ifaza tavafından sonra sa'y olmadığı için remel yapmamıştır. Bu sebeple ızdıbâ' ve remel'i her tavafta değil, kendisinden sonra sa'y yapılacak olan tavafta yapmak sünnet olmuştur. Aynı şekilde nafile olan tavaflarda da sa'y olmadığı için ıztıbâ' ve remel olmadığı gibi vâcib olan veda tavafından sonra da sa'y olmadığından bunda da ıztıbâ ve remel yapılmaz. Kudüm Tavafından sonra sa'y yapılacak olursa, o zaman kudüm tavafında remel yapılabilir. Fakat bu sa'yı ifâza tavafından sonraya bırakmak ve dolayısıyla remel ve izdıba'ı da ifaza tavafında yapmak daha faziletlidir. Bu konuda Mecmeu'l-enhur'da şöyle deniyor: "Sünnete değil, farza tabi kılındığı için remelin ziyaret tavafında yerine getirilmesi daha iyi ve üstün sayılmıştır."[229]

83. Veda (Sader) Tavafı

2002. ...İbn Abbâs (r.a.)'dan; demiştirki: Halk her tarafa dağılıyordu. Bunun üzerine Peygamber (s.a.);
"En son olarak Beyt'i tavaf etmedikçe hiçbir kimse hiç bir yere gitmesin" buyurdu.[230]

Açıklama

Hac esnasında cemrelerin taşlanması bittikten sonra Minâ'dan Mekke'ye inildiği vakit, yapılan tavafa Veda tavafı denir. Bu tavaf afakîler (taşralılar) için vacibtir. Haccın menâsiki bununla sona erer. "Sader" avdet etmek, dönmek demektir. Hacılar bu tavaftan sonra ihramdan çıkar ve âfâkî olanlar Kabe'ye veda edip ülkelerine dönmeye hazırlanırlar. Bunun için bu tavafa "sader tavafı" da denir. Metinde geçen "En son olarak Beyt'i tavaf etmedikçe" sözüyle kast edilen işte bu tavaftır.[231]

Bazı Hükümler

1. Hac amellerini bitiren bir kimsenin memleketine dönmeden önce bir veda tavafı yapması vacibtir. Bu konuda hacc-ı kıran yapan bir kimse ile hacc-ı temettü ya da hacc-ı ifrâd yapan kimse arasında bir fark yoktur. Hanefî ulemâsı İmam Şafiî, İmam Ahmed ve ulemânın pek çoğu bu görüştedirler. Çünkü konumzu teşkil eden hadis-i şerîfin zahirinden anlaşılan budur. Ayrıca İbn Ömer (r.a.)'in, "Resülullah (s.a.) "Son defa olarak Beyt'i tavaf etmeden memleketine dönmek isteyen bir kimseyi memleketine gitmekten nehyetti" demesi[232] ve Ömer b. Ha'Hb (r.a.)'in "Hiç bir kimse Beyt'i tavaf etmedikçe memleketine dönmesin, çünkü hac ibadetinde yapılması gereken en son amel, Beyt'i tavaf etmektir"[233] anlamındaki sözü, bunu ifâde eder. Sözü geçen ulemâya göre bu tavafı terk eden bir kimseye kurban lâzım gelir. Fakat mikat sınırları içerisinde kalan memleketlerin halkı ile hayızlı ve nifâslı kadınlar bu tavafı yapmakla mükellef değillerdir. Nitekim "Halka son varacakları yerin Beyt-i Şerif olması emir buyuruldu. Yalnız hayızlı kadına ruhsat verildi."[234] anlamındaki hadis-i şerîf bunu açıkça ifade
etmektedir.
İmam Mâlik ile Dâvûd-ı Zâhirî'ye göre ise, veda tavafı sünnettir. Terkinden dolayı herhangi bir ceza lâzım gelmez. Bu görüşte olan ulemâya göre eğer

veda tavafı vâcib olsaydı, o zaman hayızlı kadınlar için böyle bir kolaylık gösterilmezdi.
İbn Münzir'e göre ise bu hadis-i şerifte emredilidği için veda tavafı yapmak vacibtir, fakat terkinden dolayı herhangi bir ceza gerekmez.
Sadece umre yapan bir kimseye veda tavafı gerekmez. Çünkü konumuzu teşkil eden Ebû Dâvûd hadisinde veda tavafı yapması emredilen kimseler hac yapmış olan.kimselerdir.
Ayrıca hac- yolculuğuna çıktığı halde yetişemediği için hac yapmaya muvaffak olamayan bir kimseye de veda tavafı gerekmez. Çünkü bu durumda kalan kimseye vacib olan sadece bir umre yapmaktır.
Veda tavafı için birisi istihbâb vakti diğeri de cevaz vakti olmak üzere iki vakit vardır.
a. Müstehab olan vakit, hacının yola çıkacağı vakittir. Binaenaleyh bir hacının veda tavafını yola çıkacağı zamana kadar te'hir etmesi müstehabtır.
b. Caiz olan vakit ziyaret tavafı yapıldığı andan itibaren veda tavafı yapılabilir. Veda tavafını yaptıktan sonra ikâmete niyyet etmeden Mekke'de bir süre ikâmet etmek veda tavafının tekrarım gerektirmediği gibi Hanefîlere göre bu durumda kalan bir kimseye her hangi bir ceza da gerekmez.[235]

84. Hayızlı Kadın İkaza Tavafından Sonra Mekke'yi Terk Edebilir Mi?

2003. ...Âişe (r.anhâ)'dan rivayet olunduğuna göre, Resûlullah (s.a.)'e Safiyye bint Huyey'in hayızlandığı haber verilmiş. Resûlullah (s.a.) de:
"İşte o bizi yolumuzdan alıkoyar." buyurmuştur, Bunun üzerine ashâb-ı kiram;
Ya Resûlullah, o ifaza tavafını yapmıştı, diye cevap vermişler. Bunun üzerine
"Öyleyse (bizi yolumuzdan alıkoyacak) değildir" buyurmuştur.[236]

Açıklama

Bu hadise Buhârî'nin rivayetinde "biz Peygamber (s.a.) ile birlikte hac yaptık. Bayramın birinci günü ifaza tavafını yaptığımız zaman Safiyye hayızlandı. Resûl-i Ekrem de Safiyye'ye yaklaşmak istiyordu. Bunun üzerine ben:

"Ya Resulullah, o hayızhdır, dedim" şeklinde anlatılmaktadır.[237] Rivayete göre Hz. Safiyye'nin ifaza tavafını yapmış olması Resûl-i Ekrem'in de bunu bilmesi gerekir. Çünkü ifaza tavafını yapmadıkça bir hacı adayının eşine yaklaşması caiz olmayacağına göre, Resûl-i Ekrem'in Hz. Safiyye'nin ifaza tavafını yaptığından emin olmadıkça O'na yaklaşma teşebbüsünde bulunması düşünülemez. Buhârî'nin bu rivayeti Resûl-i Ekrem'in Hz. Safiyye'nin ifaza tavafını yaptığı kanaatinde olduğunu gösterir. Konumuzu teşkil eden Ebû Dâvûd hadisi ise, Resûl-i Ekrem'in o gün Hz. Safiyye'nin ifaza tavafını yaptığından habersiz olduğunu ifâde ediyor. Her ne kadar bu iki ifade arasında bir çelişki varmış gibi görünüyorsa da aslında böyle bir çelişki yoktur. Çünkü Resûlullah (s.a.)'in Hz. Safiyye'ye yaklaşmak teşebbüsü diğer zevcelerinin kendisinden veda tavafı yapmak için izin istemelerinden ve onlara bu hususta izin vermesinden sonra olmuş; Resûl-i Ekrem diğer hanımlarının veda tavafı istemeleri sebebiyle Hz. Safiyye'nin de onlarla birlikte veda tavafını yaptığım zannetmişti. Fakat Hz. Âişe, Hz. Safiyye'nin hayızlı olduğunu söyleyince o zaman Hz. Safiyye'nin ifaza tavafını da yapmamış olduğunu zannederek "öyleyse o bizi yolumuzdan alıkoyacak" demek suretiyle hayızlanması sebebiyle ifaza tavafını yapmayan bir kadının ifaza tavafını yapıncaya kadar Mekke'de beklemesi gerektiğini ifâde etti. Daha sonra Hz. Âişe'nin Hz. Safiyye'nin ifaza tavafını yaptığım hatırlatması üzerine "öyleyse yolumuza devanı edebiliriz" buyurdu. Hâdisenin aslı budur ve bu şekilde cereyan etmiştir. Binaenaleyh bu olayı anlatan hadislerin ifadeleri arasında herhangi bir çelişki veya aykırılık söz konusu değildir.[238]

Bazı Hükümler

1. İfaza tavafı haccın rükünler indendir ve bu tavafın sahih olması için taharet şarttır.
2. Ulemânın ekseriyetine göre hayız görmekte olan bir kadın veda tavafı yapmakla mükellef değildir. Fakat İbn Abbas'la Zeyd b. Sabit arasında bu konuda ihtilâf vardır. Müslim'in Sahih'inde söz konusu ihtilâf şöyle anlatıyor:
Zeyd b. Sabit İbn Abbâs'a hitaben:
Sen hayızlı bir kadının son defa Beyt'-i şerifi tavaf etmeden yola çıkabileceğine fetva vermişsin öyle mi? dedi. İbn Abbas da O'nâ şu cevâbı

verdi:
"Eğer kabul etmiyorsan ensardan falan kadına soruver. Kendisine Resûlullah (s.a.) bunu emretmiş mi (emretmemiş mi?)
Zeyt b. Sabit (meseleyi o kadına sorduktan sonra) gülerek İbn Abbas'ın yanına geldi- ve:
Senin doğrudan başka bir şey söylemediğini görüyorum, dedi.[239]
Ömer b. el-Hattâb ile oğlu Abdullah b. Ömer (r.a.) ise hayızlı olduğu için vedâ tavafını yapamayan bir. kadının temizlenip de veda tavafını yapıncaya kadar Mekke'de beklemesi gerektiğini söylerlerdi. Fakat sonradan bu görüşlerinden döndüler. Tâvûs'un rivayetine göre İbn Abbâs ifaza tavafım, yapan hayızlı kadınların veda tavafını yapmadan memleketlerine dönebileceklerini söyledi ve; "İbn Ömer önceleri aksi görüşte idi, fakat sonradan bu görüşündefe döndü" derdi.[240]
1 İmam Şafiî'ye göre İbn Ömer (r.a.) önceleri veda tavafı yapamayan hayızlı kadınların vedâ tavafını yapıncaya kadar Mekke'de beklemeleri gerektiği görüşünde idi, fakat sonraları sözkonusu kadınların veda tavafını yapmadan memleketlerine dönebileceklerine dâir Resûl-i Ekrem'in izni bulunduğunu öğrenince bu görüşünden vazgeçmiştir.
Hanbelî ulemâsından İbn Kudâme "Hayız görmekte olduğu için veda tavafını yapmadan yola çıkan bir kadın daha Mekke'nin kenar semtlerindeki evleri ve binaları geçmeden hayızdan kurtulacak olursa, derhal döner veda tavafını yapar, eğer dönmeye imkân bulamazsa yoluna devam eder. Fakat özürsüz olarak geri dönmek istemezse, o zaman kendisine kurban kesmek gerekir."[241] demiştir.
İfaza tavafını yapmadan hayızlanan bir kadın, temizlenip de ifaza tavafını yapmadıkça memleketine dönemez. Vasıta sahiplerinin, bu durumda kalan kadınlar için yolculuğu te'hir etmeleri üzerlerine vacib değilse de böyle bir iyiliği esirgemeleri uygun bir davranış değildir.
Her ne kadar Bezzâr'm Câbir'den rivayet ettiği bir hadiste "iki amir'in tebeasına emir verme yetkisi yoktur. İçerisinde hayızlandığı için ifaza tavafı yapamayan bir kadın bulunan kafile mensupları bu kadın hakkında istişarede bulunmadıkça ve onun iznini almadıkça yola çıkamazlar; cenaze namazını kılan bir kimse cenaze sahiplerinden izin almadıkça evine dönemez"[242] buyuruluyorsa da Bezzâr bu hadisin sahih olmadığını söylemiştir. Ayrıca Bezzâr'ın bu hadisinde geçen "yola çıkamazlar" sözü o kadını beklemenin vacib olduğuna delâlet etmez. Çünkü vedâ tavafını

yapan kimselerin memleketlerine dönmeleri haram değildir. Ancak mürüvvet (insanlık) bu kadını beklemeyi gerektirir. Ayrıca bu hadisin senedi çok zayıftır. İmam Mâlik Muvatta'da bu durumda olan bir kadının en uzun hayız müddeti kadar beklenmesi gerektiğini söylemişse de, bu görüş, kafileyi eşkıyaların saldırılarına maruz bırakmak gibi bir takım tehlikeleri davet edeceği gerekçesiyle tenkid edilmiştir.[243]

2004. ...el-Hâris b. Abdillah b. Evs'den; demiştir ki: Ben Ömer b. el-Hattâb'a varıp kurban (bayramının birinci) günü Beyt'i tavaf ettikten sonra hayızlanan bir kadım(n durumunu) sordum da;
(Mekke'deki) en son vakti Beyt'te (orayı tvaf etmekle geçmiş) olsun; diye cevap verdi. (el-Velid b. Abdurrahman) dedi ki: el-Haris (Hz, Ömer'e hitaben);
Resûlullah (s.a.) de bana böyle fetva vermişti, deyince Ömer (r.a.);
"Ellerin(e isabet edecek musibetler) sebebiyle organların dökülsün (e mi? Demek) sen, Resûlullah (sa..)'e sorduğun bir şeyi ona aykırı fetva vermem için (bir de) bana sordun (öyle mi?) diye karşılık verdi.[244]

Açıklama

Metinde geçen "kendi ellerinle işlediğin hatalar yüzünden yahut eline isabet edecek musibetler sebebiyle ellerin dökülsün" gibi mânâlara gelen "eribte..." sözü aslında bir beddua ise de burada hakiki mânâsında kullanılmamış, sadece muhatabının hatalı olduğunu ifâde etmek maksadıyla kullanılmıştır.
Hz. Ömer'in muhatabını suçlamasını sebebi onun Resûl-i Ekrem'e sorup da fetvasını aldığı bir meseleyi tutup bir de Hz. Ömer'e sormuş olmasıdır. Gerçekten Hz. Ömer'in Resul-i Ekrem'in bu meselelere verdiği fetvayı bilmeden ona aykırı bir fetva vermesi son derece tehlikeli olurdu. İşte Hz. Ömer'in muhatabını metinde geçtiği şekilde azarlamasının sebebi budur. [245]

Bazı Hükümler

Bu hadis, "veda tavafı hayızh kadınlar için de vacıbtır diyen Sevrı gibi bazı ılım adamlarının delilidir. Ancak bu hadis 2003 numaralı hadisle "Ummu

Süleym kurban bayramı günü ifaza tavafını yapınca hayızlanmıştı. Resûlullah (s.a.) kendisine memleketine dönmesi için izin verdi"[246] anlamındaki hadis tarafından neshedilmiştir. Nitekim "Her kim Beytullâhı haccederse, onun hac devresinin sonu Beytullah(a veda tavafı) ile olsun. Ancak hayız gören kadınlar müstesnadır. Resûlullah (s.a.) onlar(ın veda tavafını yapmadan Mekke'den ayrılmalann)a ruhsat vermiştir."[247] anlamındaki hadis-i şerifde bunu ifâde eder. Bu gerçeği ifade eden daha pek çok hadis-i şerif varsa da bu hadisler Hz. Ömer'e ulaşmamış olacak ki hayızh kadınların veda tavafını yapmadan Mekke'den ayrılamayacaklarına dâir fetva vermiş.[248]

85. Veda Tavafı

83. bab başlığı ile bu bab başlığı arasındaki fark; orada veda tavafı yapılması emri söz konusudur, burada ise Hz. Peygamberin bi'l- fiil veda tavafı yaptığı anlatılmaktadır. Bu sebeple Ebû Dâvûd konuya iki ayrı bab'ta ele almıştır.[249]

2005. ...Âişe (r.anha)'dan; demiştir ki: Umre için Ten'im'den ihrama girdim ve Mekke'ye gelip umremi edâ ettim. Resûlullah (s.a.) de beni el-Abtah (denilen yer)de beklemekte idi. Nihayet ben (umremi) bitirince yola çıkmak için halka emir verdi ve gelip Beyt'i tavaf etti. Sonra (Mekke'den Medine'ye doğru yola) çıktı.[250]

Açıklama

Daha önce de ifade ettiğimiz gibi aslında Hz. Âişe Veda Haccı yılında Zulhuleyfe'de umre için ihrama girmişti. Fakat Serîf denilen yere vardıkları zaman hayızlandığı için Resûl-i Ekrem'in emriyle umresini feshederek hac için ihrama girdi. Nihayet usulü dairesinde haccını edâ edince bir de umre yapmak için Resûl-i Ekrem'den izin istedi. Resûl-i Ekrem de Hz. Âişe'nin umre yapmasına izin verdi, Ten'im'e gidip oradan ihrama girmesini sağlamak ve Hz. Âişe'nin yanında gitmek üzere de kardeşi Hz. Abdurrahman'ı görevlendirdi. İşte hadiste geçen Hz. Âişe'nin umresinden maksat, bu umredir. Biz Hz. Âişe'nin bu umresi ile ilgili görüşleri 1778 numaralı hadis-i şerifte açıklamış bulunmaktayız.[251]

Bazı Hükümler

1. Harem sınırları içerisinde bulunan bir kimse umre yapmak istediği zaman ihrama girmek için harem sınırları dışına çıkar.
2. Bir hacının Mekke içerisinde yapacağı en son amel veda tavafı olmalıdır.
3. Hac menâsikini bitiren bir kimse memleketine dönmekte acele etmelidir.
4. Kafile reisi hacc arkadaşlarının rahatını gözetmeli, gerektiği zaman memlekete dönmeyi te'hir etmekte tereddüd etmemelidir.
5. Hac görevini ifa eden bir kimse isterse yeniden ihrama girip istediği kadar umre yapabilir.[252]

2006. ...Âişe (r.anhâ)'dan; demiştir ki: Ben (Minâ'dan) son ayrılışta onunla -yani Peygamber (s.a.) ile- birlikte idim. Muhassab'a indi.
Ebû Dâvûd dedi ki (bu hadisin râvisi Muhammed) İbn Beşşâr (burada) bir önceki hadiste geçen Hz. Âişe'nin Ten'im'e gönderilmesi olayını anlatmadı (ve rivayetine şöyle devam etti):
Hz. Âişe dedi ki; Ben Peygamberin yanına gecenin sonunda gel(ebil)dim. Bunun üzerine ashabına hemen yola çıkılacağını bildirdi, kendisi de yola çıkıp sabah namazından önce Beyt'e uğradı (ve Medine'ye doğru yola) çıkacağı sırada onu tavaf etti, (tavaftan) sonra da Medine'ye doğru yola çıktı.[253]

Açıklama

Aslında bu hadis-i şerif bir önceki hadis-i şerifin aynısıdır. Fakat musannif Ebû 'Davud'un da dediği gibi hadisin Râvîsi İbn Beşşar bir önceki hadiste anlatılan Hz. Âişe'nin; "Hz. Peygamberle birlikte Minâ'dan ayrılışı ve umreden sonra Hz. Peygamber rin yanına gelişi" ile;ilgili sözlerini nakletmekle yetinmiştir. Metinde geçen "Muhassab" kelimesi "taşlı ve çakıllı yer" anlamına gelir. Burası Mekke ile Minâ arasında bir yerdir. Geniş ve düz bir arazi olduğu için buraya el-Ebtah da denir.[254]

Bazı Hükümler

1. Harem sınırları içerisinde bulunan bir kimse umre yapmak istediği zaman ihrama girmek için harem sınırları dışına çıkar.
2. Minâ'dan ayrılırken "Muhassab" ya da "Ebtah" denilen araziye inip geceyi orada geçirmek sünnettir.
3. Bir hacının Mekke'de yapacağı en son amel veda tavafı olmalıdır.
4. Resül-i Ekrem Efendimiz gerek zevcelerine ve gerekse ümmetinin diğer fertlerine son derece merhametli idi.[255]

2007. ...Abdurrahman b. Târik, annesinden naklen haber verdiğine göre Resûluüah (s.a.) Ya'lâ yurdundan bir yeri geçince -(ki bu hadisi Abdurrahman'dan naklen rivayet eden) Ubeydullah bu yeri(n ismini) unutmuştur- Beyt'e dönüp dua etmiştir.[256]

Açıklama

Resûl-i Ekrem veda tavafını yaptıktan sonra Ya'lâ yurdu denilen yere gelince kıbleye dönüp dua edermiş. Metinde bu olay "Ya'lâ yurdundan bir yeri geçince dua ederdi" anlamına gelen kelimelerle ifâde edilmişse de metnin aslı "Ya'lâ yurduna gelince" şeklindedir.
Resûl-i Ekrem'in veda tavafını yaptıktan sonra Medine'ye dönerken Ya'lâ yurdunda dua ettiği bu yerin, duanın makbul olduğu yerlerden birisi olduğu muhakkaktır. Fakat râvi buranın neresi olduğunu unuttuğu için isim verememiştir. Aynı hâdiseyi İbn Hacer de el-İsâbe isimli eserinde zikretmiş fakat o da bu yerin ismini vermemiştir.[257]

Bazı Hükümler

Veda tavafından sonra Beyt-i Şerife yönelerek dua etmek mustehabtır. 1898 numaralı hadis-ı şerifte de açıkladığımız gibi mültezem Resûl-i Ekrem'in dua etmek için çok önem verdiği yerlerden biridir. 1898 numaralı hadis-i şerifin şerhinde de Resûl-i Ekrem'in özellikle dua etmek için önem verdiği yerleri açıklamıştık.[258]

86. El-Muhassab'da Konaklamak

2008. ..Âişe (r.anhâ)'dan; demiştir ki: Resûlullah (s.a.) sadece (Medine'ye dönüşte yola) çıkmak için daha kolayına geleceğinden dolayı (Minâ'dan Mekke'ye gelirken) Muhassab'a inmiştir. (Muhassab'a inmek aslında) sünnet değildir. İsteyen orada iner, istemeyen de inmez.[259]

Açıklama

Muhassab Mekke ile Minâ arasındaki vadinin iki dağ arasındaki genişçe bir sahasının adıdır. Taşlı ve çakıllı olduğu için bu isim verilmiştir. Buraya Hasbe, Mahsab, Ebtah, Bethâ isimleri de verilmiş olduğunu da belirtelim. Veda Haccında Fahr-i Kâinat Efendimiz, Zilhicce'nin ondördünde Minâ'daki hacla ilgili görevlerini ifâ edince Mekke'ye doğru yola çıkmıştı. Ertesi gün Mekke'den Medine'ye gitmek üzere hareket edeceği için istirahat maksadıyla geceyi burada geçirmeye karar verdi. Bu sayede yol hazırlıklarını tamamlayamayanlar, yol hazırlığını tamamlama imkânını buldular. Aynı zamanda geceyi orada istirahatla geçirdikleri için hem seher vaktinde uyanmak ve geceyi ihya etmek imkânını hem de ertesi günü hep birlikte yola çıkma imkânını buldular. Ulemâdan bazılarına göre Resûlullah sallallahü aleyhi ve sellemin geceyi orada geçirmesi ilk zamanlarda ibâdetlerini gizli gizli yaparken şimdi açıktan ibadet edebildiğine ve müşriklerin İslâmiyeti söndürmek azminde bulunmalarına rağmen, Allah'ın bu dini muzaffer kılmasına şükür içindir.
Hattâbî'ye göre ise, Minâ'dan dönerken Muhassab'da bir müddet kalmanın hac ibadetiyle hiç bir ilgisi yoktur. Çünkü metinde geçen "Muhassabb'a inmek sünnet değildir" anlamındaki cümle bunu ifâde etmektedir.[260]

Bazı Hükümler

Nefr gününde Minâ'dan Mekke'ye gelirken geceyi Muhassab demlen yerde geçirmenin hac ibadetiyle her hangi bir ilgisi yoktur. Hz. İbn Abbâs ile Hz. Âişe, Esma bint Ebû Bekr ve Urve b. Zübeyr bu görüştedirler. Sözü geçen sahâbîlere göre Resul-i Ekrem'in Mekke'ye dönerken geceyi Muhassab'da geçirmesi tesadüfidir, hac ibadetiyle bir ilgisi yoktur. Dört mezhebin imamlarına göre ise, Resûl-i Ekrem'in fiiline uymak yönünden Minâ'dan Mekke'ye dönerken geceyi Muhassab'da geçirmek sünnettir. Çünkü Hz. Ebû Bekir Hz. Ömer ve Hz. Osman bu sünnete uymuşlardır. Gerçekten Ahmed

b. Hanbel'in Müsned'indeki bu konuyla ilgili hadis-i şerifler de bu görüşü te'yid etmektedir.[261]

2009. ...Süleyman b. Yesâr dedi ki; Ebû Râfi' şöyle demiştir:
Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem Ebtah'a inmemi emretmedi. Fakat ben çadırını (oraya) kurmuştum. (O da gelip) oraya indi.
(Bu hadisi Ebû Davud'a nakleden râvilerden) Müsedded (şu cümleyi de) rivayet etti. Ve (Ebû Râfi) Peygamber sallallahu aleyhi ve sellemin eşyasını korumakla görevli idi.
(Diğer râvi) Osman da (Süleyman'ın rivayetine) "Ebtah'a (inmemi emretmemişti)" sözünü ilave etti.[262]

Açıklama

Veda Haccında Resûl-i Ekrem'in eşyasını korumakla görevli olan Ebû Râvi' bu ifadesiyle Resûl-i Ekrem'in, çadırının oraya kurulması hususunda kendisine bir emir verilmediğim ifade etmek istiyor. Fakat Resûl-i Ekrem'in birgün önce "İnşallah yann da Beni Kinâne vadisinde olurum,"[263] dediğini işiterek Resûl-ü Ekrem'in bu temennisini gerçekleştirmek arzusuyla kafileden önce varıp onun çadırım Ebtah'a kurmuş daha sonra da Resûl-i Ekrem Efendimiz gelip Ebtah'a inmiştir.
Hadisin senedinden de anlaşılacağı gibi bu hadis musannif Ebû Dâvûd'a üç ayrı râvi tarafından ulaştırılmıştır. Bu râvi'lerin rivayetleri arasında tam bir benzerlik ve birlik vardır. Fakat Müsedded'in rivayetinde fazla olarak: "Ebû Râfi Hz. Peygamberdin eşyasını korumakla görevli idi," cümlesi, Osman b. Ebî Şeybe'nin rivayetinde de, Resûlullah (s.a.) Ebtah'a inmemi emretmedi" anlamına gelen bir cümle bulunmaktadır.[264]

Bazı Hükümler

Nefîr (Minâ'dan Mekke'ye dönüş) günü Muhassab denilen düzlüğe inmek meşrudur. (Muhassab'a inmenin hükmü hakkındaki görüşler bir önceki hadisin şerhinde geçmiştir).[265]

2010. ...Usâme b. Zeyd (r.a.)'den; demiştir ki: (Veda) Haccında;
Ya Resûlullah yarın nerede konaklayacaksın? diye sordum da;

"Akîl bize (Mekke'de içinde barınabileceğimiz) bir ev mi bıraktı?" cevabını verdi. Sonra; "(Yarın) Beni Ki nane Hayf'ina (yani) Kureyş'in küfür üzerinde (kalmak üzere) antlaştığı yere yâni Muhassab'a ineceğiz" buyurdu. Bu (antlaşma) Kinâne oğullarının Haşîm oğullan ile evlenmemek, onları (aralarında) barındırmamak ve onlarla alış veriş yapmamak üzere Kureyşle yaptığı antlaşmadır. (Bu hadisin râvilerinden) Zührî dedi ki: (Beni Kinâne) Hayf(ından maksat, Muhassab denilen) vadidir.[266]

Açıklama

Hafız İbn Hacer bu, hadisle ilgili görüşlerini açıklarken şunları söylüyor: "Bu hadis-i şerîfte söz konusu edilen evden maksat, Hâşim b. Abd-i Menafin evidir. Hâşim öldükten sonra bu ev oğlu Abdülmuttalib'e kaldı. Abdulnıuttalib de çocukları arasında taksim etti. Resûl-i Ekrem de babası Abdullah'ın mirasım aldı ve burada dünyaya geldi."[267] Buhârî'nin bir rivayetinde de bu hâdise şu anlama gelen cümlelerle rivayet edilmiştir: "Peygamber (s.a.) kurban bayramının birinci gününün ertesi günü, "yarın Kinâne oğullan yurdunda konaklayacağız" buyurdu."[268] Buhârî'nin bu rivayeti, söz konusu hâdisenin Veda Haccında olduğunu gösterir. Fakat Buhârî'nin diğer bir rivayetinde ise, Resûl-i Ekrem'in, bu sözü Mekke'nin Fethi sırasında söylediği[269] yine Buhârî'nin diğer bir rivayetinde de Resûl-i Ekrem'in bu sözü Huneyn gazvesine çıkarken söylediği[270] ifâde ediliyor. Bütün bu rivayetlerde hadisenin tarihine ait verilen bilgilerin farklı oluşu bu rivayetler arasında bir çelişki bulunduğunu değil, bu hadisenin ayrı ayrı zamanlarda tekerrür ettiğini gösterir.
Metinde geçen "Akîl bize bir ev mi bıraktı?" cümlesi Resûl-i Ekrem Medine'ye göç edince babasından kalan evinin amcası Ebû Tâlib'in oğlu Akîl'e intikal ettiğine delâlet eder. Çünkü Resûl-i Ekrem Medine'ye göç ettiği zaman bu evin mülkiyeti Ebû Tâlib'in henüz İslâm'a girmemiş bulunan iki oğlu Tâlib ile AkîTın .elinde idi. Çünkü Ebû Tâlib vefat edince Hz. Alî ile Cafer Müslüman oldukları için Ebû Tâlib'in malına vâris olamadılar. Böylece bu evin mülkiyeti Ebû Talib'in diğer iki oğlu Tâlib ile Akîl'in eline geçmişti.[271] Fakat daha sonra Tâlib Bedir Muharebesinde ölünce bu evin tek mâliki Akîl oldu. Resûl-i Ekrem Akîl'in gönlünü kazanmak için evin mülkiyetini tamamen O'na bıraktı, o da bunu başkalarına sattı. Resûl-i Ekrem câhiliyye döneminde yapılan bazı

tasarrufların geçerli olduğunu göstermek maksadıyla Akîl'in bu satışını geçerli kıldı.[272]
Fâkihî'nin beyânına göre ise, bu ev Akîl'in, vefatından sonra çocukları tarafından yüzbin dinar karşılığında Haccâc-ı Zâlim'in kardeşi Muhammed b. Yûsuf'a satılmıştır.[273]
Metinde geçen Kinâne oğullarıyla Kureyş müşrikleri arasında müslümanlar aleyhine yapılan andlaşma, başta Ebû Tâlib olmak, üzere Haşimî-lerin ve Muttalib oğullarının Beni Hâşim mahallesinde Resûl-i Kibrîyânın hatırı için toptan mahsur kaldıkları zamana rastlar. Beni Hâşim mahallesindeki bu muhasara meselesi İslâm Tarihinin en acıklı bir faslını teşkil eder. Yapılan bu kâfirâne ve zalimane muahede mucibince hiç bir satıcı Benî Hâşim mahallesine bırakılmıyordu. Mahsurlar yiyecek, içecekten ve her nevi hayatî ihtiyaçlardan mahrum bir halde bırakılmıştı. Aradan aylar, seneler geçtiği halde mahsurlara merhamet sahibi bir ferd uğramamıştı. Çocukların, kadınların açlıktan feryad ve figanı Mekke şehrini sarsıyordu. Fakat bu merhametsiz Kureyşîler bir türlü insafa geliniyorlardı. İslâm tarihi bu acıklı günlerin pek çok facialarım kayd eder.
İşte Resûl-i Zişân Efendimizin Minâ'dan hareket etmezden evvel "inşallah yarın, yani öbür gün Beni Kinane yurdu olan Muhassab'a ineceğiz" buyurmaları ve muhteşem bir hac kafilesi ile oraya varmaları aziz ve muh-tekim'olan Allah'ın yüce kudretinin Habib-i Ekrem'i hakkındaki yeni bir tecellisi idi.
Buhârî şârihi Aynî, Kureyş ile Beni Kinâne arasında yazılan bu vesika-i zalimane hakkında şu tafsilâtı verir.
Bu uğursuz sahifeyi yazan Mansur b. İkrime idi. En sonunda eli çolak olmuştu. Zübeyr b. Ebî Bekr'in Ensab'ında Bağız b. Âmir olmak üzere kaydedilmiştir. Kelbî de Mansûr b. Âmir'dir demiş, Siyer kitablarında bu sahifeyi Kabe'nin içine astıkları ve İlân-i Nübüvvetin yedinci senesi Muharrem ihtidasında Ebû Tâlib mahallesinden Hâşimîlerin ve Muttalibî-lerin muhasara edildiği bu dilsûz muhasaranın üç sene devam ettiği bildiriliyor. Sonra Cenab-ı Hak Habibi Edibini o sahifenin sön hâline muttali kılmıştır. Şöyle ki; Kabe duvarında asılı bulunan bu sahifeye Cenab-ı Hak bir kurt musallat kılmış, onda yazılı ne kadar mekruh fıkralar ve kelimeler varsa onları sildirmiştir. Yalnız onda lâfzatullah gibi mukaddes kelimeler kalmıştır. Bu vak'ayı Resûl-i Ekrem amcaları Ebû Talibe söylemiş ve Ebû Talib de Kureyş'e tevcih-i hitab ederek demiştir ki;

"Benim'kardeşimin oğlu bana karşı iltizam ettiği doğru bir lisan ile demiştir ki; Allah sizin Kabe'deki sahifenize bir kurt musallat etmiştir. Ondaki zâlim kelimeleri o kurt silmiştir. Yalnız ismullah kalmıştır. Kabe'ye gidiniz, bakınız eğer kardeşim oğlu doğru ise, bu zulmünüzü, kötü düşüncelerinizi bırakınız; eğer kardeşim oğlu yalan çıkarsa, ben onu size takdim edeyim, ister öldürünüz ister diri bırakınız." Gittiler, baktılar Resûl-i EKrem'in ihbarı bir hakikat olarak tecelli etti. Ellerindeki o sahife yere düştü, kendileri de başlarım yere eğdiler. Hâdise yıldırım sür'atiyle Mekke içine yayılmıştı. Bu defa da Kureyş Reisleri Beni Hâşim hakkında yaptıkları bu cevr-ü zulümden dolayı bir birlerini muahezeye başlamışlardı. Bunlardan Mutim b. Adiyy b. Kays, Zem'a b. Esved, Ebü'l-Buhturî, İbn Hâşim, Zuheyr b. Ebî Ümeyye silahlanıp Benî Haşim ve Beni Abdulmüttalibe vardılar. Herkesin serbest evlerine dağılmalarını emrettiler. Şı'b-ı Ebû Tâlib'den mahsurların halâs ve hurucu nübüvvet-i Ahmediye'nin onuncu yılına tesadüf etmişti ve muhasara üç sene devam etmişti.[274]
Bu hadisle ilgili görüşler 1208 numaralı hadiste geçmiştir.[275]

2011. ...Ebû Hüreyre (r.a.)'den rivayet olunduğuna göre, Resûlullah (s.a.), Minâ'dan (Mekke'ye) dönmek istediği zaman "inşallah yarın (Muhassab'da) konaklarız" buyurmuştur (Hz. Ebû Hureyre bu rivayetine devamla bir önceki hadisin) aynısını nakletmiş (fakat bir önceki hadisin) baş tarafını (teşkil eden cümleleri) ve (Hayf vadidir" (cümlesini) rivayet etmemiştir.[276]

Açıklama

Nefr (dönmek) kelimesinden Minâ'dan hacla ilgili görevleri bitirdikten sonra veda tavafı yapmak üzere Mekke'ye dönmektir. Bilindiği gibi memleketlerine acele dönmek durumunda olanlar bayramın üçüncü (Zilhicce'nin onikinci) günü cemrelere taşlan attıktan sonra Mekke'ye dönebilirler. Acelesi olmayan kimseler Zilhiccce'nin onüçüncü günü de Minâ'da kalıp cemrelere taşları attıktan sonra Mekke'ye dönerler. Zilhicce'nin onikinci günü güneş batmadan Minâ'dan ayrılıp Mekke'ye dönmeye "Nefr-i evvel" yani "birinci dönüş" denir. 1905 numaralı hadis-i şerifte de açıklandığı gibi Fahr-i Kâinat Efendimizin Veda Haccında Minâ'dan Mekke'ye dönüşü bayramın dördüncü gününde olmuştur.

Binaenaleyh konumuzu teşkil eden hadiste söz konusu edilen Minâ'dan Mekke'ye dönüş "nefr-i sâni - ikinci dönüş" denilen ve Zilhicce'nin onüçüne rastlayan dönüştür.
Bu hadis bir önceki hadisin bir benzeridir. Ancak bir önceki hadiste geçen Hz. Usâme'nin; "Ya Resûlullâh yarın nerede konaklayacaksın?" anlamındaki sorusu, Resûl-i Ekrem'in de Ona: "Akîl bize bir ev mi bıraktı?" ki diye verdiği cevap bir de; "Hayf vadidir" cümlesi bu hadiste yoktur. Bu hadisle ilgili açıklama bir önceki hadis-i şerifte verilmiştir.[277]

2012. ...Nâfi'den rivayet olunduğuna göre İbn Ömer (Minâ'dan Mekke'ye dönerken) Bathâ'dan birazcık uyur, sonra Mekke'ye girerdi ve Resûlullâh (s.a.)'ın da böyle yaptığını söylerdi.[278]

Açıklama

îbn Ömer (r.a.) Zilhicce'nin onüçüncü günü minâ'da Cemrelere taş attıktan sonra Mekke'ye dönerken Bathâ'ya uğrar, yatsı namazından sonra bir süre orada uyur bilahare Mekke'ye gelirmiş ve Resûl-i Ekrem'in sünnetine uymak için böyle yaptığım söylermiş. Bu hadis Minâ'dan dönerken gecenin bir kısmım yâ da tümünü Bathâ'da (Muhassab'da) geçirmenin sünnet olduğunu söyleyen cumhur-ı ulemânın delilidir. Bu konuda diğer ulemânın görüşleri için 2008 numaralı hadisin şerhine bakılabilir.[279]

2013. ...Nâfi'in, İbn Ömer'den rivayet ettiğine göre Peygamber (Minâ'dan Mekke'ye dönerken) öğle, ikindi, akşam ve yatsıyı Bathâ'da kılmış (orada bir süre) uyuduktan sonra Mekke'ye girmiştir. İbn Ömer de böyle yaparmış.[280]

Açıklama

Batııâ, Mekke ile Minâ arasındaki vadinin iki dağ arasında kalan genişçe bir sahasının adıdır. Burası taşlı ve çakıllı bir yer olduğundan Muhassab ismini aldığı gibi Hasbe, Mahsab ve Ebtah isimleriyle de anılır.
Bu hadis-i şerîf veda tavafı yapmak üzere Minâ'dan Mekke'ye hareket eden hacıların Muhassab denilen vadiye uğrayıp gecenin bir kısmını ya da

tümünü orada geçirmelerinin sünnet olduğunu söyleyen cumhur-ı ulemânın delilidir.[281]

Bazı Hükümler

Veda tavafı yapmak için Minâ'dan Mekke'ye hareket eden bir hacmin Muhassab denen vadide konaklayıp öğle, ikindi, akşam ve yatsı namazlarını orada kılarak geceyi orada geçirmesi sünnettir. Daha önce de açıkladığımız gibi cumhur-ı ulema bu görüştedir. Diğer ulemânın görüşleri için 2008 numaralı hadisin açıklamasına bakılabilir.[282]

87. Hacla İlgili Görevler Arasında Takdim Te'hirde Bulunanlar

2014. ...Abdullah b. Amr b. el-Âs (r.a.)'dan; demiştir ki: Re-sûlullah (s.a.) Veda Haccırlda halk(ın bilmediklerini) kendisine sormaları için Minâ'da durdu. Derken bir adam gelip:
Ya Resûlallah ben bilemedim (yanlışlıkla kurbanı) kesmeden tıraş oluverdim, dedi. Resûlullah (s.a.) de:
"(Kurbanını) kes, zararı yok", buyurdu. Bir başka adam daha geldi. (O da);
Ya Resûlullah, hiç anlayamadım taş atmadan kurbanı kesiver-dim, dedi. (O'na da):
"At, zararı yok," buyurdu.
O gün kendisine (sırasından) öne alınan veya geriye bırakılan, (hacla ilgili) ne sorulduysa, (hepsine) "yap, zararı yok" diye cevap verdi![283]

Açıklama

Metinde geçen "kes, zararı yok" cümlesi "sen bir kurban daha kes, daha önce bir kurban kesmiş olmanın bir zararı yoktur." manasında değil "senin kurbanı tıraştan önce kesmiş olmanın bir zararı yoktur. Kurbanı bu şekilde kesmen de yeterlidir" anlamında kullanılmıştır. "At, zararı yok" cümlesi de böyledir. Ancak Müslim'in rivayetinde "at, zararı yok" cümlesinden önce "Ben taşlarımı atmadan Beyt-i Şerife giderek ifaza tavafını yapmıştım" cümlesi vardır. İmam Ahmed'in Müsned'inde ise bu cümle "taşlan atmadan önce tıraş olmuştum" şeklinde rivayet olunmuştur.[284]

Bütün bu rivayetler göz Önünde bulundurulunca konumuzu teşkil eden bu hadis-i şerîfte dört meselenin söz konusu edildiği anlaşılıyor:
1. Bayramın birinci günü yanlışlıkla kurbanı kesmeden tıraş olmak,
2. Akabe Cemresine taşları atmadan kurban kesmek,
3. Taşları atmadan önce tıraş olmak,
4. Taşlan atmadan önce ifaza tavafını yapmak. Bilindiği gibi hacla ilgili bu fiillerin sırası şöyledir:
1. Bayramın birinci günü önce Akabe Cemresine yedi taş atılır.
2. Sonra kurban kesilir,
3. Kurbandan sonra da tıraş olunarak ihramdan çıkılmış olur.
4. Sonra da Mekke'ye gidilip ifaza tavafı yapılır.
Görülüyor ki, Resül-i Ekrem'e yöneltilen bütün sorular bu sıranın bozulmasıyla ilgilidir. Fahr-i Kâinat Efendimiz bu soruların hepsine olumlu cevap vermiş, hepsine de "bu sırayı bozduğundan dolayı bu amellere bir noksanlık gelmediği gibi bu yüzden herhangi bir ceza da lâzım gelmez" anlamında "zararı yok" buyurmuştur.
Hadis-i şerifte söz konusu edilen bütün bu fiiller bayramın birinci gününe ait fiillerdir; Bu fiilleri yaparken, aralarındaki sıraya uygun olarak yapmak İmam Ebû Yûsuf ile îmam Muhammed ve Şafiî ile Ahmed'e göre sünnettir. Terkinden dolayı fidye lâzım gelmezse de küçümseyerek terk eden günahkâr olur.
Ulemânın büyük çoğunluğuna göre ise, bu sırayı terk etmekte herhangi bir sakınca yoktur. Binaenaleyh bu sırayı terk eden kimse günahkâr olmadığı gibi kendisine herhangi bir keffâret de gerekmez. Biz bu konuda 1981 numaralı hadis-i şerifin açıklamasında ayrıntılı bilgi vermiş bulunmaktayız. [285]

2015. ...Usâme b.Şerik'[286]den; demiştir ki: Hacca niyet ederek Peygamber (s.a.)'le birlikte (yola) çıkmıştım. Halk, (Müşkillerini sormak üzere) onun yanına geliyordu. Birisi:
Ya Resûlullah, sa'yi (bayramın birinci günü ifaza) tavaf(ın)dan önce yapmışım, yahut da (hacla ilgili falan) şeyi (sırasından) önce (falan) şeyi de (sırasından) sonra yapmışım; dedi (Hz. Peygamber bunlara cevaben:)
"Zararı yok, zararı yok, ancak bir müslümanın şerefine arkasından haksızca dil uzatan kimse müstesna; (böylesi) günah işleyen ve helak olan bir kimsedir" diye cevap verdi.[287]

Açıklama

Metinde geçen "sa'yı (ifaza) tavaf(ın)dan Önce yapmışım" cümlesi sadece burada vardır. Bu cümle senedde bulunan Cerîr'in eş-Şeybânî'den naklettiği garib birrivâyettir. Daha sağlam râvilerin rivayetlerinde Resûl-i Ekrem'e yöneltilen sorular, buradaki gibi ifaza tavafından önce yapılan sa'yle ilgili olmayıp, sıralan bozulan taş atma, kurban kesme ve tıraş olma fiilleriyle ilgilidir. Nitekim bir önceki hadis-i şerifteki soru da kurban kesmeden önce tıraş olmanın hükmüyle ilgilidir. Beyhakî'nin de dediği gibi şayet Ebû Davud'un bu rivayetinin diğer rivayetlerden daha sahih olduğu kabul edilecek olursa, o zaman bu sorunun kudüm tavafından sonra ve ifâza tavafından önce sa'y yapan bir kimsenin durumu ile ilgili olması gerekir.
Hac fiillerinin sırasına uymanın hükmünü 1981 numaralı hadis-i şerîfte açıklamış bulunmaktayız.[288]

88. (Sadece) Mekke(De Helal Olan Şeyler)

2016. ...el-Muttalib b. Ebî Vedâa'[289] dan rivayet olunmuştur ki, kendisi Peygamber sallallahu aleyhi ve sellemi (Beyt-i şeriften) Beni Sehm kapısına doğru uzanan bir yerde önünden halk geçmekte iken ve Beyt-i Şerîf ile kendisi arasında bir sütre de olmadığı halde namaz kılarken görmüştür.[290]
Süfyan ise (bu hadisi) "Onunla Kabe arasında bir sütre yoktu" (şeklinde) rivayet etti. Süfyan diğer bir rivayetinde de dedi ki: îbn Çüreyc (bu hadisi) bize Kesîr'den rivayet etti ve dedi ki: "Bize (bu hadisi) Kesîr, babasından (Kesir b. el-Muttalib'den) rivayet etti. (Kesîr'in) kendisine sordum; "Ben bunu babamdan duymuş değilim. Fakat aile halkımın birisinden duydum. O da dedemden (duymuş)" diye cevap verdi.[291]

Açıklama

Bu hadis, el-Mescidu'1-Harâm içerisinde bulunan bir kimsenin Kabe'yi tavaf eden kimseler önünden geçerlerken
sütresiz olarak namaz kılmasının, dolayısıyle Harem-i Şerifte namaz kılan bir kimsenin önünden geçmenin caiz olduğunu ifade etmektedir. Şafiî, ule-

mâsıyla Hanbelî ulemâsı bu görüştedirler. Nitekim İmam Ahmed'e "bir kimse Mekke'de önüne bir sütre dikmeden namaz kılabilir mi?" diye sorulmuş da:
Orada bir kimse Kabe'yi tavaf edenlerle kendi arasına bir sütre koymadan namaz kılabilir" cevabını vermiş.[292] Anılan imamlara göre Harem bölgesinin tümü de bu hükme girmektedir.
Hanefi ulemâsına göre ise, sadece Mescid-i Haram'da tavaf alanında Kabe'nin içinde ve Makam-ı İbrahim'in arkasında bu şekilde namaz kılmak caizdir. Buraların dışında bu şekilde namaz kılmak mekruhtur.
Mâlikî ulemâsına göre ise, Kabe'yi tavaf etmekte olan bir kimse sütresiz olarak namaz kılmakta olan bir kimsenin önünden geçebilirse de önünr de sütre bulunan bir kimsenin önünden geçmesi mekruhtur. Sütresiz kılan bir kimsenin önünden geçmek izni ise sadece tavaf edenler içindir. Tavaf halinde olmayan kimselerin, önlerine sütre koyarak namaz kılan kimselerin önlerinden geçmeleri haramdır. Sütre koymadan namaz kılanların ise, sadece secde ve rüku mahallerinden geçemezler bunun ilerisinden istedikleri yerden geçebilirler.
Mescid-i Haram'da tavaf etmekte olan kimselere bu kolaylığın sağlanmasındaki hikmet, orada o mevsimde büyük bir izdihamın bulunmasıdır. Eğer Kabe'yi tavaf edenlere böyle bir kolaylık sağlanmasaydı, hacı adayları çok müşkil durumda kalırlardı. Halbuki Allah teâla ve tekaddes hazretleri dinde, zorluk kılmamıştır.[293]

89. Mekke Hareminde Bazı Fiillerin Yasaklanması

2017. ...Ebû Hüreyre (r.a.)'den; demiştir ki: Allah (c.c.) kendi elçisin'e Mekke'nin fethini nasibedince Peygamber (s.a.) halkın içinde ayağa kalkıp Allah'a hamd-ü senada bulunduktan sonra şöyle buyurdu:
"Gerçekten Âllah(c.c) Fil Ordusunun Mekke(ye girmek)den men etmiş fakat Resulü ile mü1 mini eri Mekke'ye girmeye muzaffer kılmıştır. Allah teâla Mekke'yi sadece bana mahsus olmak üzere, gündüzün bir saatinde helâl kılmıştır. Sonra O (yine) kıyamete kadar haram (kıhnrmş)dır. Ağacı kesilemez kaybolan eşyası(m almak) helâl olmaz, ilân edecek olan kimsenin dışında kaybolan eşyası(m almak hiç kimse için) helâl değildir." Bunun üzerine Abbâs -Yahutta el-Abbas (Abbas kelimesinin "el" takısı ile

mi yoksa el takısından tecrid edilerek mi rivayet edilmiş olduğunda râvi şüphe ediyor);
Yalnız, izhir müstesna (değil mi) ya Resûlallah? Çünkü evlerimiz ve kabirlerimizi için (lâzım olmakta)dır, dedi. Bunun üzerine Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem de:
"Yalnız izhir müstesna!" buyurdu.
Ebû Dâvûd dedi ki: (Bu hadisi) el-Velid'den Îbnu'l-Musaffa da (rivayet etti ve hu rivayetine şunları da) ilâve etti:
Bunun üzerine Yemen'li bir zât olan Ebu Şah ayağa kalkarak:
Ya Resûlullah! Bunu bana yazınız, dedi. Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem.de,
"(Bunu) Ebu Şah için yazınız" buyurdu. (Velid dedi ki)
Ben Evzâî'ye (Hz. Peygamber) "Ebû Şah için yazınız" sözüyle neyi kastediyor? diye sordum da (Evzâî, Ebû Şah'm); Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem'den işitmiş olduğu şu konuşmayı (yazınız anlamınadır)" diye cevap verdi.[294]

Açıklama

Bilindiği gibi Mekke hicretin 8. Yılında (M.630'da) fethedilmiştir.Resûl-i Ekrem Efendimiz Mekke'ye girmeye muvaffak oldu. Allah'ın nasibettiği bu zafer karşısında devesinin üzerinde şükür secdesi yapan Peygamberin ilk işi Kabe'yi tavaf etmek oldu. "Hak geldi bâtıl zail oldu. Çünkü bâtıl yok olmaya mahkûmdur." manasına gelen âyet-i kerimeyi okuyarak Kabe'yi putlardan temizledi. Fethin ikinci günü[295] Allah'a hamd^ü sena ettikten sonra orada toplanan Mekke'lilere mühim bir hutbe irâd etti. Bu hitabesinde Allah'dan başka mâbûd bulunmadığını, Allah'ın kendisine yardım ederek düşmanlara gâlib getirdiğini ve kendisine vâdettiği fethi gerçekleştirdiğini açıkladı. Bütün gururlanmaların ve kuruntuların geçmiş kan davalarının boş ve hükümsüz olduğunu, Kabe'ye ait hizmetlerin eskiden olduğu gibi yine devam edeceğini bildirdi. Câhiliyyet gururu ile avunmanın, geçmişlerle kuru kuru Övünmenin yerinde olmadığını, bütün insanların Hz. Âdem soyundan geldiğini, O'nun da topraktan yaratıldığını söyledi. Bu arada "Gerçekten Allah Fil Ordusunu'Mekke(ye girmek)den menetmiştir." diyerek Fil hâdisesini hatırlatmıştır. Bilindiği gibi fil vakası Peygamberimizin doğumundan aşağı-yukarı elli gün önce Muharrem ayının çıkmasına on üç

gün kala olmuştur. Tahr-i Kâinat Efendimiz ise 571 yılı 20 Nisanına rastlayan 12 Rebîülevvel Pazartesi günü tan yeri ağarırken dünyaya gelmiştir.[296]
Fil olayı şu şekilde cereyan etmiştir: Ebrehe, Habeş hükümdarının Yemen valisi idi ve Hıristiyandı. Arabların hac mevsiminde Mekke'deki Beyt'i Kabe'yi ziyarete hazırlandıklarını görünce, "Bu ev neden yapılmıştır?" dedi. "Taştan yapılmıştır" dediler, "Ne ile örtülmüştür?" diye sordu. "Yemen alacası ile örtülmüştür." dediler.
Ebrehe Hz. İsa adına yemin ederek "Ben size Kabe'den daha güzelini yapacağım" dedi ve Kayser'e bir mektub göndererek San'a'da muhteşem bir kilise yaptırmak istediğini bildirip kendisinden yardım istedi.
Kayser Ebrehe'ye ustalarla tepe camları ve su mermerleri gönderdi. Ebrehe beyaz, kırmızı, sarı ve siyah su mermerlerinden yaptırdığı kiliseyi altın ve gümüşle de süsledi. Kapılarım altun levhalarla kaplattı. Altın çivileri mücevherlerle biribirinden ayırttı. Kapısını büyük bir yakutla süsledi ve ona kapıcılar tayin etti. Kilisede öd ağacı yakılarak duvarları miskle sıvandı. Kilise tamam olunca Ebrehe, Habeş hükümdarına bir mektup yazarak: "Hükümdarım! Ben senin için San'a 'da benzeri görülmedik bir kilise yaptırdım arabların haccını buraya çevirmedikçe durmayacağım." dedi ve dediğini de yaptı. Her tarafa propagandacılar gönderdi: Arabları San'a kilisesini ziyarete davet etti. Hıristiyanlığı benimseyen Arab kabilelerinden bazı kimseler gelip kiliseyi ziyaret etmeye ve hatta orada ibâdetle meşgul olmaya başladılar.[297]
Arablardan biri Ebrehe'nin bu fikrini öğrenmek üzere bir gün kiliseye giderek içerisine pislemiş ve bu pisliği duvarlarınada sıvamıştı. Kabe'ye giden ve onu tazim edenlerden birinin kendi kilisesine karşı bu hareketi reva görmesi Ebrehe'yi son derece öfkelendirdiğinden Ebrehe Kabe'yi yıkmaya yemin etmişti.
Bunun üzerine Ebrehe kuvvetlerini hazırlayarak hareket etmiş ve bu kuvvetlerini fillerle de takviye etmişti.
Onun bu hareketinden haberdar olan Arablar ona mukavemet için hareket etmişler. Yemen'den çıkan Zü Nefr adındaki Arab onun tarafından mağlub ve esir edilmiş, ondan sonra aynı maksatla Ebrehe ordusuna karşı çıkan Nufeyl b. Hâbib el-Has'amî'de aynı akıbete uğramış, Ebrehe başka bir mukavemetle karşılaşmadan Tâif i de geçmiş ve yolda rastladığı arablar ona yol göstermeden başka çare bulamamışlardı. Tâif den itibaren Ebrehe'ye yol

gösteren Ebu Rigâl Ebrehe'ye Tâif le Mekke arasında bulunan el-Mugammis'e kadar kılavuzluk etmiş ve orada ölmüştür. Arablar hâlâ oradan geçerken Ebû Rigâl'in kabrini taşlarlar.

Ebrehe Mugammis'e inince Habeşlilerden fil kumandam Esved b. Maksûd'u keşif kolu olarak bir süvari bölüğü ile Mekke'ye gönderdi. Bunlar Mekke'ye kadar sokularak Kureyş ve sairenin mallarını ve bu arada Kureyş'in büyüğü olan Abdulmuttalib'in de 200 devesini sürüp karargâha getirdiler.

Daha sonra Ebrehe Himyeriler'den birini Mekke'ye göndererek, "Ku-reyş'in reisiyle görüşmesini ve ona kendisinin harp için değil, yalnız Beyt'i yıkmak için geldiğini buna karşı koyan bulunmazsa harp olmayacağını bildirmesini" emretmiş. Abdulmuttalib Ebrehe'nin bu elçisine: "Biz de harbedecek değiliz. Bu ev Allah'ın evidir, onu Allah'ın dostu İbrahim inşâ etmiştir. Bunu ancak Allah himaye edebilir, yoksa bizim bu evi yıkmağa gelene karşı duracak kuvvetimiz yoktur" diye cevap vermişti. Bunun üzerine Ebrehe'nin elçisi Abdulmuttalib'in kendisine refakat etmesini istemiş. O'nu Ebrehe'nin ordugâhına götürmüştür. Abdulmuttalib buradan Yemen'li ZûNefr'i sormuş, Zü Nefr kendisi gibi ölümü bekleyen bir esirin bir diyeceği olmadığını, fakat Ebrehe'nin filini güden Enis'in kendi ahbabı olduğunu söyieniiş, Enis'e Abdulmuttalib'i tanıtarak O'nu Ebrehe ile görüştürmesini istemiş Enis Ebrehe'ye Abdulmuttalib'in Kureyş'in reisi olduğunu bildirerek huzuruna kabul edilmesini rica etmiş Neticede Ebrehe Abdulmuttalib'i kabul etmiş. Abdulmuttalib heybetli ve vakur bir zat idi. Ebrehe Onu i'zâz ederek ne istediğini sormuştu. Abdulmuttalib de kendisine ait 200 devenin iadesini istedi. Ebrehe onun bu talebine hayret ederk, "Senin vakur bir adam olduğunu görerek sana hürmet etmiştim. Halbuki sözlerin seni gözümden düşürdü. Çünkü sen Ebâ ve ecdadının dinine merkez teşkil eden Kabe'yi ihmal ederek yıkılmasıyla ilgilenmiyor ve yalnız kendi develerini düşünüyorsun" dedi. Abdulmuttalib de şu karşılığı verdi:

O develerin sahibi benim, o evin sahibi ise, Allah'dır. Onu korur.

Bunun üzerine Ebrehe Abdulmuttalib'in develerini iade edip o da bu develeri Kabe'ye adayarak Kabe'nin civarına bırakmıştır.[298]

Nihayet AhdulrmıttaHb Ebrehe askerlerinin tecâvüzlerine uğramamak için Mekke'den çıkıp dağların tepelerine ve aralıklarına çekilmelerini Mek-k .e'İilere emretti. Bundan sonra yanında Kureyşten bazıları olduğu halde Kabe'ye gitti Kabe'nin kapısının halkasına yapıştı ve;

"İlâhî bir kul bile evini barkını korur sen de buraya konmuş, dokunulmazlığı tehlikeye düşmüş olanları haçlılara karşı koru, onların haçları ve kuvvetleri yarın senin kuvvetine asla galebe çalam ayacaktır.
Eğer sen onları bizim kıblemizle başbaşa bırakıverecek olursan, o da senin bileceğin bir iştir.
Onlar ülkelerinin cemaatlerini bir de fili çekip getirdiler. Senin Beyt'i ne sığınmış olan halkını düzenleriyle yağmalamak için cehaletlerinden senin koruna yürüdüler. Senin kudretini ve ululuğunu hiç düşünmediler..." diyerek münacaat etti.
Abdulmuttalib'le yanındakiler Allah'a yalvardıktan sonra dağ başlarına çekildiler. Ebrehe'nin Mekke'ye girince ne yapacağını gözetlemeğe başladılar.
Sabah olunca Ebrehe Mekke'ye girmeye hazırlandı ve askerini düzene koydu. Mahmud adını taktıkları fili de hazırlayıp 17 Muharrem Pazar günü Mekke'ye doğru yönelttiler.
Mekke'ye gelirken Ebrehe'ye karşı koymak istemiş yenilmiş ve yol göstermek şartıyla canını kurtarmış olan Nüfeyl b. Has'amî bir aralık filin yanına sokuldu kulağını tuttu ve "Mahmud çok, sağ-selâmet geldiğin yere dön! Sen Allah'ın dokunulmaz kıldığı memlekettesin," dedi ve hemen koşa koşa dağa çıktı.
Fil birdenbire yere çöküverdi. Onu ayağa kaldırmak için zorladılar. Teberlerle başına vurdular, dövdüler, yine kaldıramadılar. Çengeller içine aldılar ötesini berisini çektiler, sivri uçlu ağaç sokup burnunu kanattılar yine de kaldıramadılar. Yüzünü Yemen'e doğru çevirdikleri zaman koşuyordu, yüzünü Şam'a doğru ya da doğuya doğru çevirdikleri zaman hep koşuyor fakat yüzünü Mekke'ye çevirince çöküvermekteydi. Tam bu sırada yüce Allah onların üzeri,ne deniz tarafından kırlangıçlar ve belesan'a benzeyen pek çok kuşlar saldı. Her kuş biri gagasında ikisi iki ayağında nohuttan küçük mercimekten büyük üç taş yüklenmiş bulunuyordu. Bu taşlar onlardan kime rastlarsa, onu helak ediyordu.
Ebrehe'nin askerleri oraya buraya kaçışmaya başladılar. Geldikleri yolu tutmak istiyorlardı. Yemen yolunu göstersin diye hep Nüfeyl'i soruşturuyorlardı.
NüfeyHn bir şi'ri:
Nüfeyl, bu hâdise hakkında söylediği şiirinde şöyle der:

"Nereye kaçacaksın? Takib eden Allah. Esrem (Ebrehe) ise mağlup, gâlib değil.
Ey Rüdeyna, Sana bizden selâm. Biz sabahleyin erkenden sizi sevin-, dirdik. Sizden birisi geceleyin bir ateş parçası almak için bize gelmişti ama gücü yetmedi, alamadı.
Ey Rüdeyna, Muhassab vadisinde bizim gördüğümüz şeyi sen de görmüş olaydın, şaşar, beni mazur görür, fikrimi över, kaybedilmiş olan şeylerden dolayı ümitsizliğe düşmezdin.
Ben kuşları görünce Allah'a şükrettim. Taşlar üzerimize doğru atılmağa başlayınca korktum!..
Herkes Nüfeyli soruyor, "Habeşlilere yol göstermek bana düşen bir borç imiş gibi."
Ebrehe ve askerleri kaçışıyorlar ve her yolda düşüyorlar, her sığındıkları yerde helak ve yok oluyorlardı. Ebrehe de cesedinden vurulmuştu. Onu Muhassab vadisinden yanlarında çıkardılar. Vücudu parmak ucu kadar parçalar halinde dökülüyordu. Her parça döküldükçe arkasından cerahat irin ve kan akıyordu. Nihayet onu öylece San'a'ya kadar götürdüler. Bir kuş yavrusu gibi kalmış kalbi parçalanıncaya kadar ölmemişti.
Mahmud adındaki fii, sağ kalmıştı.
Filin seyisinin ise, iki gözü görmez, ayakları tutmaz olup sürünerek Mekke'de halkdan yiyecek dilendiği görülmüştü. Bundan sonra yüce Allah bir de sel gönderdi. Habeşlilerin kalanlarını sürükleyip denize döktü.[299]
İbn Kesîr'in de ifade ettiği gibi Allah teâlanın o sene Kureyş'lileri Hıristiyanlara karşı koruması onları o sene dünyaya gelecek olan Resûl-i Ekrem'in Peygamberliğini kabule hazırlamasından başka bir şey değildir. Diğer bir ifade ile Fil Olayı Fahr-i Kâinat Efendimiz için "İrhas" kabilinden bir olaydır. Bilindiği gibi, Peygamber olacak bir zattan Peygamberliğinden önce olağanüstü bazı hallerin zuhuruna "irhas" denir, bu haller o zatın Peygamber olmasına alâmettir.
Cenab-ı Hak Fil Vak'asıyla sanki Beyt-i Şerifini her türlü saldırılardan korumak istediğini ve bunu niçin de yakında bir Peygamber göndereceğini ihtar ediyor ve aslında Kureyş müşrikleriyle hıristiyanlar arasında bir fark olmadığını da ilân ediyordu.
Hadis ulemâsından Hattâbî de bu hâdise ile ilgili görüşlerini açıklarken şöyle diyor: "Bazı inkarcıların "Madem Allah Kabe'yi o kadar korumak istermiş de Haccâc-ı Zâlim gibi bazı kimselerin mancınıklar kurarak

Kabe'yi taş ve ateş yağmuruna tutmalarına niçin engel olmamış?" gibi sözlerine temas ederek "Câhiliyye dönemi insanları ancak gözle görüp elie tuttuğunu anlayabilen kimseler olduklarından bunun ötesinde kalan hadislerden bir mana çıkarabilecek seviyede kimseler değillerdi. Bu sebeble Allah Teâla göze hitabeden böylesine çarpıcı ve etkileyici bir olayı onların önlerinde sergiledi. İslâm hakikatleri ve delilller anlaşıldıktan sonra, bu gibi göze hitabeden alâmetlere ve delillere ihtiyaç kalmamış ve hatta müslümanların sabrını ve sebatlarını ortaya çıkarmak için tabi tutulmuş oldukları imtihanda onların müvuffakıyyetlerini belgelendirmek için zaman zaman bazı zâlimlere müslümanların Kabe'ye ve diğer mukaddes emânetlere saldırma imkânı vermiştir."

Metinde geçen "Fakat Resulü ile müminleri buna muzaffer kılmıştır" cümlesine bakarak, cumhuru ulemâ ve Hanefi ulemâsı Mekke'nin kılıç zoruyla fethedildiğine hükmetmişlerdir.
"Sadece bana mahsus olmak üzere (Mekke) gündüzün bir saatinde helâl kılınmıştır" cümlesinde geçen "saat"ten maksat, "60" dakikalık bir zaman değildir. Mekke'nin fetih günü güneşin doğmasından ikindi namazının kılınmasına kadar devam eden süredir. Resûl-i Ekrem Efendimiz Mekke'ye girdiği zaman:
"Ey Müslümanlar! Artık silâhlarınızı kullanmaktan vazgeçiniz. Ancak Beni Bekirlerin yaptıklarından dolayı Huzaalara ikindi namazına kadar izin verilmiştir." buyurdu.[300]
Nihayet ikindi namazını kıldıktan sonra onlar da silahlarını bıraktılar. Ertesi gün Huzaa'dan bir adam Müzdelife'de Bekir oğullarından birini öldürdü. Bunun üzerine Resûlullah (s.a.) ayağa kalkarak şöyle buyurdu:
"Hiç şüphesiz insanların en taşkını Allah'ın Hareminde adam öldüren, yahut kendi katilinden başkasını öldüren, ya da câhiliyet öcünü almak için adam öldürendir" buyurdu.
O sırada adamın birisi ayağa kalktı:
Filan benim oğlumdur. Cahiliye çağında, onun anası ile yatıp kalkmıştım, dedi.
Peygamberimiz hutbesine şöyle devam etti:
"İslâmiyette insanın babasından ve baba tarafından akrabasından başkasına intisap etmesi diye bir şey yoktur. Cahiliye çağının kötü işleri silinip gitmiştir. Doğan çocuk döşeğin sahibine aittir. Zânî için esleb vardır.[301]
"Esleb nedir?" diye sordular. Peygamberimiz; "Taş (yani zarar ve mahrumiyet) demektir" buyurdular.
Buradaki "taş'.' kelimesini bazıları recim olarak anlamışlarsa da yanlıştır. Zina edenin zinadan doğacak çocuğu üzerinde bir hakkı yoktur, demektir. Araplar "taş vardır" şeklindeki ifadeyi "haybet ve hüsran" anlamına darb-i mesel olarak kullanırlar.[302]
Sonra hutbesine şöyle devam etti: "Parmakların her birisinde diyet onar onar devedir. Kemiği görünen derin yaralardan her birisinde diyet beşer beşer devedir. Sabah namazından sonra güneş doğuncaya kadar namaz yoktur. İkindi namazından güneş batıncaya -kadar da namaz yoktur. Kadın ne halasının ne de teyzesinin üzerine nikahlanıp bir araya getirilebilir.

Kocasının izni olmadıkça kocasının malından birşey vermesi için helâl ve caiz değildir."[303]

Ahmed b. Hanbel'in Müsned'inden naklettiğimiz bu hadis-i şerifler gösteriyor ki Resûl-i Ekrem Efendimiz konumuzu teşkil eden Ebû Dâvûd hadisindeki hutbeyi Fethin birinci günü değil, ikinci günü irad etmiştir.

Resûl-i Ekrem için Fetih Günü verilen sabahtan ikindiye kadar Mekke'de savaş yapma izni, o gün ikindi namazı kılındıktan sonra sona ermiş ve bir daha Mekke'de savaşmak kıyamete kadar haram kılınmıştır. Buhârî'nin Ebû Şüreyh el-Adevî'den naklen rivayet ettiği bir hadis-i şerif de şu anlamdadır: "Mekke'yi Allah harem kılmıştır insanlar değil. Binaenaleyh Allah'a ve âhiret gününe iman eden hiç bir kimse orada kan dökmeyi ve onun ağaçlarım kesmeyi helâl görmesin."[304] Allah'ın Mekke'yi harem kılması demek oraya hürmet etmeyfvâcib kılması, oranın halkıyla savaşmayı, oraya sığınanları rahatsız etmeyi yasaklaması ve onları emniyete alması demektir. Nitekim Allah Teâlâ hazretleri bu hükmünü Kur'an-ı Keriminde şöyie ifade etmektedir: "Kim oraya girerse güvenlik içinde olur"[305] Bu hüküm Allah'ın hükmüdür. Mutlak hüküm ve. irade sahibinin koyduğu bir kanundur. Bu hükmün konulmasında herhangi bir beşerî irâde v,e aklın etkisi yoktur. Buhârî'nin rivayet ettiği, "Mekke'yi Hz. İbrahim harem kıldı ve orası için duâ etti. Medine'yi de ben Harem kıldım ve orası için ben dua ettim."[306] anlamındaki hadis-i şerifin bu gerçeğe aykırı olduğu iddia edilemez. Çünkü Hz. İbrahim Mekke'yi harem kılarken yani Kabe'nin hürmet edilmesi vâcib bir yer olduğunu ilan ederken, kendi görüşüne değil» Allah'tan aldığı emre uymuştur. Ayrıca Hz. İbrahim'in Mekke'yi harem kılması, Hz. İbrahim'in, "Allah'ın Kabe'yi harem kıldığını insanlar arasında ilk defa açıklaması" anlamına da gelebilir.

Konumuzu teşkil eden Ebü Dâvûd hadisinde, Mekke'de kaybedilen malların sahihlerine duyurmak için ilan etmek gayesi dışında hiç bir maksatla bulundukları yerden alınamayacakları da ifâde ediliyor. Halbuki Mekke dışındaki kayıpları uygun görülen bir süre içerisinde ilân ettikten sonra sahipleri ortaya çıkmadığı takdirde onlar hesabına tasadduk etmekte her hangi bir sakınca yoktur.

İzhîr Güzel kokulu bir ottur. Yaylalarda sıcak ve kuru yerlerde ve vadilerde yetişir. Mekke'Iiler bunu evlerin çatılarında ve mezarları kerpiçle örerlerken kerpiç aralarında kalan açıklıkları kapatmakta kullandıkları gibi yakıt olarak da kullanmışlardır.

Resûl-i Ekrem'in izhîr bitkisini Hz. Abbâs'ın teklifiyle helâl kıldığı söylenemez. Çünkü bir şeyi haam veya helâl kılmak ancak Allah'a ve dolayısıyla Resûlü'ne mahsustur, binaenaleyh Resûl-i Ekrem'in Mekke bitkileri içerisinde izhir bitkisinin kesilmesini veya koparılmasını helâl kılması ya o anda Hz. Abbâs'ın sorusu üzerine Allah'ın ilham etmesi neticesinde olmuştur ya da b anda Cebrail aleyhisselâmın inmesi ve ondan aldığı talimat üzerine olmuştur. Ayrıca Cenab-ı Hakk'ın daha önce kendisine "Eğer birisi senden izhir bitkisinin helâl kılınmasını isteyecek olursa onu helal kıl" şeklinde vahy etmiş olması da mümkündür. Bu bitkinin halkın ihtiyacından dolayı zaruret icabı helâl kılındığı da söylenemez. Çünkü; "Zaruretler kendi miktarlarına takdir olunurlar (Mecelle 22) kaidesince bu bitkiye duyulan ihtiyaç sona erince onun yine haramlığa dönüşmesi gerekirdi. Öyleyse bu bitki aslında helaldir. Nitekim bu bitkinin mutlak mubah olduğunda icmâ' vardır.[307]

Bazı Hükümler

1. Cuma hutbesinin dışındaki hutbelere de hamdu sena.ile başlamak meşrudur.
2. Allah teâta ve tekaddes hazretleri Mekke ehlini kötü niyetli kimselerin tuzaklarından ve zâlimlerin saldırısından korumuştur.
3. Allah teâla sadece Resûl-i Ekrem'ine mahsus olmak üzere Mekke'de savaş yapmayı Mekke'nin Fethi gününde bir süre helâl kılmıştır.
4. İzhîr bitkisinin dışında Mekke'nin bitkilerini ve ağaçlarını kesmek ya da koparmak haramdır.
5. Mekke'nin bitkilerini kesmenin haramlığı konusunda, o bitkinin kendi' kendine yetişmesi ile bir insan eliyle yetiştirilmiş olması arasında bir fark olmadığı gibi kesen kimsenin ihramlı veya ihramsız olması arasında da bir fark yoktur. İmam Şafiî bu görüştedir. Ulemânın büyük çoğunluğuna göre ise bu haram sadece kendi kendine yetişen bitkiler için insanlar tarafından yetiştirilmiş olan bitkilerin kesilmesinde haramlık söz konusu değildir.
Mekke'de yetişen ağaçlan kesen kimseye verilecek cezanın cinsi ve miktarı konusu da ulemâ arasında ihtilaflıdır. Ebû Hanife hazretlerine göre bu kimseye bir kurban değerinde fidye lâzım gelir. İmam Şafiî ile İmam Ahmed'e göre ise, büyük ağaçlar için bir sığır, küçük ağaçlar içinse bir koyun gerekir. İmam Mâlik ile Atâ ve Ebû Sevr'e göre ise, Mekke'nin

ağaçlarını ya da bitkilerini kesmeden dolayı bir fidye lâzım gelmezse de bu yasağı çiğneyen kimse günah işlemiş olacağından tevbe etmesi gerekir. Maliki ulemâsından İbnu'l-Arabî'nin ifâdesine göre ulemâ harem sınırları içinde bulunan ağaçları kesmenin haram olduğunda ittifak etmişlerdir. Ancak İmam Şafiî ağaç budaklarından misvak kesmekte sakınca görmemiştir. Yine İmam Şafiî ağaca zarar vermemek şartıyla yapraklarını ve meyvesini toplamakta bir sakınca görmemiştir. Atâ ile Mücâhid de bu görüştedirler. Sözü geçen bu iki ilim adamı ile İmam Şafiî Harem sınırlan içerisindeki dikenleri kesmeyi de caiz görmüşlerdir. Çünkü diken tabiatı cihetiyle insanları rahatsız edici olduğundan Harem sınırlan içerisinde öldürülmelerine izin verilen delice, karga, fare, akreb ve yırtıcı köpeğe benzetilmiştir. Ulemânın büyük çoğunluğuna göre ise, Harem sınırları içerisinde kalan dikenleri kesmek de haramdır. Çünkü İbn Abbâs'dan gelen bir hadis-i şerifte "Fetihden sonra (artık Mekke'den Medine'ye) hicret yoktur. (Bundan sonra) Mekke'den yalnız cihad kastiyle ve (faziletlere erişmek) niyetti) ile çıkılabilir. Binaenaleyh (devlet tarafından) cihada davet olunduğunuzda hemen icabet ediniz. Allah bu Mekke'yi gökler ve yerler yaratıldığı günden beri hürmet edilmesi gerekli olan bir şehir kılmıştır. Burası Allah teâlâ'nın haram kılması sebebiyle kıyamete kadar hürmet edilmesi gereken bir yerdir. Benden önce burada savaş yapılması kimseye helâl kılınmamıştır. Benim için de yalnız bir günün gündüzünden belli bir süre helal kılınmıştır. (Artık bundan sonra) burası Allah'ın haram kılması sebebiyle kıyamet gününe kadar muhteremdir hürmet edilmesi gereken yerdir; diken(ler)i de kesilmez"[308] diye buyurmuştur.

Şafiî ulemâsının bazısı da Harem sınırları içerisinde bulunan dikenleri kesmenin haram olduğu görüşünü savunmuşlardır. el-Mutevelli ile Nevevî de bu görüşün isabetli olduğunu söylemişlerdir. Bu görüşte olan ulemâya göre Harem dahilinde bulunan dikenleri kesmenin haram olduğuna dair nass bulunduğu halde kıyasa baş vurarak haram olmadığı hükmüne varmak, ilmî değerden yoksundur. Çünkü hakkında nass bulunan bir meselede içtihada izin yoktur.[309] Hatta Harem sınırlan içerisindeki dikenleri kesmenin haram olduğuna dair nass olmasa bile, yine de delil bulmak mümkündür. Çünkü "Harem sınırları içerisinde bulunan ağaçların, bitkilerin pekçoğunu kesmek haram olduğuna göre dikenleri kesmek de haramdır" diye bir hüküm çıkarılabilir. Hele dikeni delice, karga, fare, akrep ve yırtıcı

köpeğe kıyas ederek onu kesmenin caiz olduğu hükmüne varmak ise, tamamen yanlıştır.
Hanbelî ulemâsından İbn Kudâme'ye göre, "İnsanların eli değmeden kendiliğinden kırılıp düşen ağaç dallarından ve kopup düşen ağaç yapraklarından faydalanmakta herhangi bir sakınca yoktur. İmam Ahmed'de bu görüştedir. Bu konuda ulemâ arasında her hangi bir ihtilaf yoktur"[310]
Hanefî ulemâsından Aynî de bu konuda şunları söylüyor: "İlim adamları Harem sınırları içerisinde insan eliyle yetiştirilmiş olan bakla ve ekin gibi bitkileri koparmayı caiz görmüşlerdir."[311]
6. Yine Mekke sınırları içerisinde bulunan av hayvanlarını ürkütmek haramdır. Çünkü bu ürkütme korkuyla kaçan hayvanın telefine sebeb olabilir. Söz konusu hayvanları ürkütmek haram olunca, onları avlamanın da haram olduğunu söylemeye lüzum yoktur.
Hanbelî ulemâsından İbn Kudâme'nin açıklamasına göre, vücudunun bir kısmı haram sınırları içerisinde bir kısmı da haram sınırları dışında bulunan bir hayvanı o halde iken avlayan kimsenin de o hayvanın değeri kadar bir fidyeyi tasadduk etmesi gerekir. Ebû Sevr ile re'y taraftarları da bu görüştedirler. Bu hayvanları ürküterek kaçınp da kaçarken bir yere çarparak telef olmalarına sebebiyet veren bir kimse de o hayvanın kıymeti kadar fidye öder. Hayvanın bu şekilde ölmesine sebeb olan kimse kurmuş olduğu tuzağıyla veya ağıyla hayvanın ölümüne sebeb olan bir avcıya benzetilmiştir. Fakat ürken hayvan sükûnet bulduktan sonra kendisine isabet eden bir darbe ya da benzeri bir sebeble ölecek olursa ürküten kimseye bu hareketinden dolayı herhangi bir ceza lâzım gelmez. İmam Ahmed ile Ebû Sevr bu görüştedirler. Nitekim Hz. Ömer'den rivayet edilen şu haber de hu gerçeği ifade etmektedir.
"Bir gün Hz. Ömer cübbesi üzerindeki bir güvercini uçurur, o güvercin gibi yüksekçe bir yere konar, o anda orada bulunan bir yılan da fırsatı değerlendirip güvercini yakalar ve midesine indirir. Bunun üzerine Hz. Ömer gidip bu durumu Hz. Osman'la Nâfi b. Abdi'1-Haris'e anlatır. Onlar da Hz. Ömer'in fidye olarak bir koyun tasadduk etmesi lâzım geldiğini söylerler."[312]
Hz. Ömer'in bu hadisesine benzer bir olayı da İbn Ebi Şeybe şu mânâya gelen lâfızlarla naklediyor: "Bir evin üzerinde durmakta olan bir güvercin Hz. Ömer'in eli üzerine pislemişti. Hz. Ömer onu uçurdu o da ileride bulunan bir evin üzerine kondu, orada bulunan bir yılan da onu yakalayıp

yedi. Bunun üzerine Hz. Ömer kendi üzerine bir koyun değerinde fidye takdir etti."
Bu hadisenin bir benzeri Hz. Osman'dan da rivayet olunmuştur. Biz 1849-1852 numaralı hadislerin şerhinde bu mevzu ile ilgili yeterli açıklamayı yaptığımızdan burada tekrar ayrıntılara girmeye lüzum görmüyoruz.
7. îlan etme niyyeti olmadan Mekke'de bulunan bir yitiği yerinde nalmak caiz olmadığı gibi uygun görülen bir süre içerisinde ilân edildikten sonra sahibi bulunmadığı için onun adına tasadduk etmek de caiz değildir. Ulemânın büyük çoğunluğu bu görüştedirler. Oysa Mekke dışında bulunan yitikler belirli bir süre ilân edildikten sonra sahipleri çıkmadığı takdirde onlar hesbına tasadduk edilirler.
Mâlikî ulemâsıyla, Şafiî'lerden bazılarına göre ise, Mekke'de bulunan yitikler de uygun görülen bir süre içerisinde ilân edildikten sonra diğer memleketlerde bulunan mallar gibi sahipleri hesabına tasadduk edilebilirler.
Ebü Dâvûd hadisinde Mekke'de bulunan yitikleri ilân etme niyyeti dışında yerlerinden almanın yasaklanmasından maksat, onları ilan etmeye özel bir itina gösterilmesini istemekten başka bir şey değildir. Çünkü yitik sahibi bir süre sonra memleketine döner ve çoğu zaman da bir daha Mekke'ye gelme imkânı bulamaz, dolayısıyla yitiğinin kimin eline geçtiğinden haberdâr olması zorlaşır. İşte bu sebepten Mekke'de bulunan bu yitiklerin çok mübalağalı bir şekilde ilânını istemekten başka birşey değildir.
Bu konuda İbnu'l-Münir'de şunları söylüyor: "Çoğu zaman Mekke'de yitik bulan bir kimse onun sahibini bulmaktan ümidini keser. Hatta sahibi de onu bulmaktan ümidini keser. Bu sebeble yitiği, bulan kimse onu ilâna bile lüzum görmeden tasadduk etmeye kalkar. îşte hadis-i şerifte ilan etme niyyetinin dışında Mekke'de bulunan yitikleri kimsenin alamayacağı ifade edilmekte, böyle yanlış bir kanaate kapılan kimseler uyarılmak ve orada bulunan yitiklerin diğer memleketlerde bulunan yitiklere nisbetle daha titiz ve canlı bir şekilde ilan edilmeleri sağlanmak istenmektedir."
8. Hadisleri yazı ile tesbit etmek, icmâ ile caizdir.[313]

2018. ...İbn Abbâs (r.a.)'dan rivayet edildiğine göre (Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem) şu (bir önceki hadiste Mekke'niriha-rem kılınışı) hadise(si ile ilgili sözleri) içerisinde (şu cümleyi de) söylemiştir: "(Mekke'nin) Yaş otu da kesilmez."[314]

Açıklama

Metinde geçen kelimesi "yaş ot" anlamına gelir. Burada özellikle yaş otun zikredilmiş olması Mekke'nin kuru otlarının kopartabileceğine işarettir. Şâfiîlerden rivayet olunan iki görüşten en sahih olanı da budur. Çünkü kuru ot, ölü av mesabesindedir. Hanbelî ulemâsından İbn Kudâme diyor ki: "Lakin hadiste iz-, hir'in istisna edilmesi kuru ot koparmanın da haram kılındığına işarettir. Ebu Hureyre'den gelen rivayetlerin birinde "Mekke'nin kuru otu da koparılamaz" buyurulmuş olması da bunu gösterir"[315]

Bazı Hükümler

Mekke'nin yaş otlarını kesmek haramdır. İmam Malik ile Küfe uleması, Ebu Hanıfe ve imam Muhammed bu görüştedirler. Aynı zamanda bu görüş İmam Ahmed'den rivayet olunmuştur. İmam Şafiî ile İmam Ahmed'in diğer bir görüşüne göre ise, hayvanların maslahatı için yaş otların hayvanlara otlatılmasında bir sakınca yoktur. Halkın tatbikatı da böyledir. Kuru otlara gelince bunların kesilmesinde ya da koparılmasında herhangi bir sakınca söz konusu değildir.
Hadis ulemâsından Hattâbî, Şafiî mezhebinin bu konudaki görüşünü şöyle ifade ediyor: "Kuru otlara bakılır; eğer koparıldığı zaman yerine yenisi gelecekse, onları koparmak caizdir, yerine yenisinin gelmesi mümkün değilse, koparılamaz. Ağaç yaprakları da böyledir. Yerine yenisi gelmesi mümkün olmayan bir kuru otu ya da yaprağı koparan kimseye ise, fidye lâzım gelir.[316]

2019. ...Âişe (r.anhâ)'dan; demiştir ki: Ben Resûl-i Ekrem'e hitaben:
Ya Resûlullah, biz Minâ'da seni güneşten koruyacak bir ev yahut bir bina yapalım mi?" dedim de (bana);
"Hayır, orası önce gelenin devesini çökertme yeridir" buyurdu.[317]

Açıklama

Minâ'da Resûl-i Ekrem'in barınması için yapılan çadır güneşin hararetinden korunmak için yeterli olmadığından Hz. Peygamber için kendisini güneşin yakıcı sıcaklığına karşı koruyabilecek şekilde sağlam bir ev yapmak

isteyenler olmuşsa da Resûl-i Ekrem Efendimiz halkın kendisini örnek alarak Minâ'ya bir çok evler yapacaklarını bunun neticesinde de orada bir darlık meydana geleceğini, dolayısıyla halkın Minâ'da kurban kesme, cemrelere taş atma gibi fiilleri yapmakta zorluk çekeceklerini düşünerek "hayır orası önce gelenin devesini çökertme yeridir" buyurmak suretiyle buna izin vermemiş ve oranın tüm halk için ayrılmış bir yer olduğunu hiç bir yerinin hiçbir kimseye devamlı olarak tahsis edilemeyeceğini bildirmiştir.[318]

Bazı Hükümler

Minâ'da herhangi bir kimsenin barınması için ev-bark yapmak caiz değildir.Ancak ne yazık ki günümüzün müslümanları Resûl-i Ekrem'in sünnetine muhalefet ederek Minâ'da ev yapma yarışına girmişlerdir. La havle vela kuvvete illâ billâh. "Resûl-i Ekrem orada devamlı kalmayacağı için kendisine bir ev yapılmasına izin vermemiştir," diye hadisi te'vil etmek doğru değildir. Çünkü bu şekilde bir te'vil, ancak Resûl-i Ekrem'in orada ev yapılmasını meneden massına aykırıdır.[319]

2020. ...Ya'Ia b. Ümeyye (demiştir ki: Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu:
"Harem dâhilinde gıda maddeleri karaborsacılığı yapmak orada zulüm yapmaktır."[320]

Açıklama

İhtikâr (karaborsa); birşeyi azaltarak kıymet kazanması için saklamak demektir.
Fıkıhta ise, "insanların ve ehlî hayvanların yiyecek içeceklerini ve hayat için zarûrû malları satın alıp kıymetleri yükselir diye kırk gün saklamak" demektir. Binaenaleyh ihtikâr dinimizce haram kılınmıştır. İhtikârın kirk gün ile sınırlandırılması ihtikârcıya verilecek cezanın gerçekleşmesi ile ilgilidir. Yoksa bir gün bile ihtikâr yapan kimse günahkâr olur. Bu hüküm her memleket için geçerlidir. Ancak bu suç Harem-i Şerîf içerisinde işlenecek olursa cezası daha da büyük olur. Bu sebeple Allah t'eâlâ ve

tekaddes hazretleri Kur'ân-ı Keriminde "Kim orada zulm ile ilhada yellenirse biz ona pek acıklı bir azab tattırırız." buyuruyor.[321]
Metinde geçen "ilhâd" kelimesi lügatte "hak"dan sapmak anlamına gelirse de, burada zulüm anlamına kullanılmıştır. Çünkü Mekke arazisi ziraate elverişli olmadığından orada bulunan kimseler rızık-te'mininde fevkalade güçlük çekmektediler. Bu sebeble orada yapılan karaborsacılık tam manâsıyla .zulümdür.
Bu hadis, senedinde Cafer, Umâre, Musa gibi kimlikleri meçhul kişiler bulunduğundan zayıftır.[322]

90. Hacılara Nebîz İçirmenin Fazileti

2021. ...Bekr b. Abdillah dedi ki: Bir adam İbn Abbâs'a (gelerek):
Şu Beyt'in ehline ne oluyor da amcalarının oğullan (hacılara) süt, bal ve kavut sunarlarken bunlar nebîz sunuyorlar. Onlarda cimrilik mi var yoksa muhtaç mıdırlar? dedi. İbn Abbas (r.a.) da:
Biz ne cimriyiz, ne de muhtaç! Fakat (birgün) Resûlulah sallal-lahu aleyhi ve sellem terkisinde Üsâme b. Zeyd olduğu halde (yanımıza) geldi de içecek (bir su) istedi. Bunun üzerine kendisine bir üzüm şerbeti getirildi, o bunu içti ve artanını da Üsâme'ye sundu. Üsâme de onu içti. Sonra Resûlullah sallallahü aleyhi ve sellem:
"Aferin size, ne iyi ettiniz! Hep böyle yapın" buyurdu. İşte biz de böyle (yapıyoruz) Resûlullah sallallahü aleyhi ve sellemin buyruğunu değiştirmek istemiyoruz dedi.[323]

Açıklama

Sikâye Mekke'de hacıların suyunu te'min etme ve Zemzem suyuna bakma vazifesidir. Ezrâki'nin ve Ibn Ishak'-ın açıklamalarına göre Hz. Peygamber'in dedelerinden Abdü Menâf tulumlarla Mekke'ye su taşır, bunları Kabe'nin avlusunda deriden yapılmış büyük havuzlarda hacılar için muhafaza ederdi. Daha sonra bu görev oğlu Hâşim'e Hâşim'den de Abdulmuttalib'e intikal etmişti. Abdulmüttalib satın aldığı kuru üzümleri bu su deposuna atarak elde ettiği şerbeti hacılara dağıtmaya başladı. Abdulmüttalib'den sonra bu görevi oğlu Hz. Abbas üstlendi. Nihayet İslâm devrinde de Hz. Peygamber bu görevi yine Hz. Abbâs'ın yürütmesini uygun

görmüştü. Hz. Abbâs bu görevi yürütürken bir gün Resûl-i Ekrem'e de bu üzüm şerbetinden sunmuş, Resûl-i Ekrem'de bunu çok beğenmiş ona her zaman hacılara böyle üzüm şerbeti sunmasını tavsiye etmişti.
Nebîz: Hurma ve kuru üzümden yapılan bir nevi hoşaftır Buna lisanımızda bazı yerlerde "tükenmez" diyorlar ki, muhtelif meyveleri küpe veya fıçıya doldurarak üzerine su koymak suretiyle yapılır. Birkaç gün bekledikten sonra tükenmez kemâle gelir. Meyvaların tadı ve ekşisi suya çıkarılarak içilmesi hoş bir şerbet olur. Resûlullah (s.a.) iki nevi bir araya karıştırarak nebîz yapmayı yasak etmiştir. Kuru hurma ile koruk hurma karıştırılmayacak, bunlardan yalnız bir tanesinden meselâ, yalnız kuru hurmadan yahut yalnız kuru üzümden nebiz yapılabilecektir. Bunun sebebini ulemâ şöyle izah etmiştir. İki cins bir yere karıştıralacak olursa, tadı değişmeden hemen sarhoş etme hassası meydana çıkar, içen kimse onu müskir değil (sarhoş etmez) zannederek içer ve tabii bilmeden içki içmiş olur. Buradaki yasaklama hakkında Nevevî şunları söylemiştir: "Bizim mezhebimizle cumhurun mezhebine göre buradaki nehy, kerâhet-i tenzihiyye içindir, sarhoşluk vermedikçe Nebîzi içmek haram değildir. Cumhur-ı ulemâ buna kaildir. Mâlikîler'den bazısı haram olduğunu söylemiştir. Ebû Hani-fe ile bir rivayette Ebû Yûsuf: "Bunda bir kerahet ve bir beis yoktur. Çünkü tek başına bir neviden yapıldığında içilmesi helal olan nebiz, başka nevi ile karıştırıldığı zaman da helâldir" demişlerdir. Cumhur, Ebû Hani-fe'nin bu sözünü reddetmiş, bu şeriat sahibine muhalefettir, demişlerdir. Filhakika bunu yasaklayan sahih ve sarih hadisler rivayet olunmuştur. Haram değilse de mekruh olur."[324]

Bazı Hükümler

1. Ciddi bir meselede kapalı kalan kısımları o konuda yetkili bir kimseye sormak müstehabdır.
2. Kendisine soru sorulan bir kimsenin meseleyi ciddiye alarak doyurucu bilgi vermeye çalışması gerekir.
3. Hayvan güçlü olduğu takdirde bir kimsenin başka bir kimseyi terkisine almasında bir sakınca yoktur.
4. İdareci durumunda olan kimselerin zaman zaman bazı ihsanlarda bulunarak idaresi altında bulunan kimseleri sevindirmesi meşrudur.
5. Hacılara su dağıtma görevini yürütmek çok faziletlidir.

6. Hacıların sikâye görevini yüklenmiş olan kimselerin dağıttığı sudan içmeleri müstehabtır.
7. Hacılara su dağıtma görevini yürüten kimseleri yaptıkları bu işten dolayı medh-ü senada bulunmak müstehabdır.[325]

91. Mekke'de İkâmet Etmek

2022. ...Abdurrahman b. Humeyd'den rivayet olunduğuna göre kendisi Ömer b. Abdilaziz'i, Sâib b. Yezîd'e:
Sen hiç Mekke'de ikâmetle ilgili bir şey işittin mi? diye soru sorarken işitmiş. Sâib de (şöyle) cevap vermiş:
Bana Îbnu'l-Hadramî'(nin) naklettiğine göre) kendisi Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem'i,
"Muhacirler için sader tavafından sonra (Mekke'de) üç (gün) kalma (hakkı) vardır" buyururken işitmiş.[326]

Açıklama

Mekke fethedilmeden önce Mekke'li muhacirlerin Mekke'de ikâmet etmeleri haram kılınmıştı. Sonraları hac
ve umre sebebiyle Mekke'ye girenlere hac ibâdetlerini bitirdikleri vakit Mekke'de sadece üç gün kalmalarına izin verildi. Şafiî ulemâsından Nevevî'ye göre bu hadisin mânâsı Mekke'den Medine'ye hicret edenlere bir daha Mekke'ye yerleşmelerinin haram kılınmasıdır.[327] Kadı İyaz'ın ifadesine göre cumhûr-ı ulemâda bu görüştedir. Ancak Resûl-i Ekrem'in Medine dışında istedikleri yerde oturmalarına iziri verdiği kimseler bu hükmün dışındadırlar.
Maliki ulemâsından Kurtubî'nin beyânına göre bu hadiste söz konusu olan kimseler Resûl-i Ekrem'e yardım etmek gayesiyle Mekke'den Medine'ye gelen muhacirlerdir. Bunların Hac farizasını ifâ ettikten sonra Mekke'de üç günden fazla kalmaları caiz değildir. Medine'ye Mekke'nin dışında başka bir beldeden göç etmiş olan muhacirler bu hükme dahil değillerdir.
Ulemâdan bir kısmı da Mekke'nin fethinden sonra muhacirlerin Mekke'ye yerleşmelerini caiz görmüş bu hadisin hicretin vâcib olduğu zamanlara mahsûs olduğunu söylemiştir. Mekke'nin fethinden önce hicretin vâcib olduğunda bütün ulemâ görüş birliğine varmıştır. Muhacir olmayanların

istedikleri yerde yaşayabileceklerinde de ittifak vardır. Muhacirlere Mekke'de kalmak için verilen üç günlük izin ikâmet hükmüne girmez. Onlar yine müsâfir sayılırlar. İnancından dolayı bir yerden kaçan kimsenin kendisi için mevcut tehlike ortadan kalktıktan sonra oraya dönüp dönemeyeceği meselesi de ulemâ arasında ihtilaflıdır. Bazılarına göre eğer bu kimse Allah ve Resulüne hizmet için memleketini terketmiş gitmiş ise, muhacirler hükmündedir. Bir daha oraya dönemez, fakat göç ederken maksadı memleketini terk değil de sadece inancını korumak idiyse fitne dindikten sonra oraya dönebilir. Hafız İbn Hacer de bu görüştedir.[328]

92. Kabe'de Namaz Kılmak[329]

2023. ...Abdullah b. Ömer'den rivayet olunduğuna göre Resûlullah sallalahu aleyhi ve sellem, Üsânıe b. Zeyd, Kabe hizmetçisi Osman b. Talha ve Bilâl ile birlikte Kabe'ye girmiş, (Osman) Kabe'nin kapısını üzerilerine kapamış (Peygamber sallal'ahu aleyhi ve sellem yanındakilerle birlikte) orada bir süre durmuş. İbn Ömer demiştir ki:
Çıktığı vakit BilaPe; "Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem)' ne yaptı?" diye sordum.
Bir direk soluna, iki direk sağına üç direk de arkasına aldı, o gün Beyt altı direk üzerinde idi.. Sonra namaz kıldı, cevabını verdi.[330]

Açıklama

Kabe'den maksat Mekke-i Mükerreme'de bulunan Beyt-i şerîfUr Allah teâlâ ye tekaddes hazretleri bu hususu Kur'an-ı Kerîminde şöyle ifâde ediyor: "Allah hürmetli ev Kâbeyi, hürmetli ayı, kurbanı, boynu tasmah kurbanlıkları insanların faydası için ortaya koydu."[331]
Kabe, mavi taşlardan yapılmış 15 m. yüksekliğinde Mescid-i Haram'-ın ortasında kuzey cephesi 10 m., batı cephesi 12 m. güney cephesi 16 m. doğu cephesi 11 m. uzunluğunda küp şeklinde bir binadır.
Kur'ân-ı Kerim'in ifâdesine göre yeryüzünde insanlar için yapılmış ilk bina Kabe'dir.[332] Kabe'nin inşa tarihi ile ilgili pekçok rivayetler vardır. Bu rivayetlerden birine göre, Hz. Âdem'in tevbesi Allah tarafından kabul edilince o Allah'a şöyle yalvarmıştır: "Allah'ım ben burada cennetteki

ibadetten mahrumum." Bunun üzerine Allah bir vahyle Hz. Âdem'e şöyle diyor: "Sen de gökteki meleklerin camisi gibi bir camiyi yeryüzünde inşa et ve melekler gibi sen de ibâdetini yap" melekler Hz. Adem'in yardımına gelirler ve böylece Hz. Adem Mekke'de Kabe'yi inşa eder.[333]
Ezrakî de "Mekke Tarihi" isimli eserinde Kabe Tarihi ile ilgili olarak bazı rivayetler naklediyor ki bunlardan bazıları şöyledir:
1. Hz. Âdem'in vefatından sonra Allah Kabe'yi göğe çekti ve daha sonra Hz. İbrahim bunun yerine yeni bir Kabe inşa etti.
2. Kabe Hz. Nuh zamanındaki tufan zamanında göğe çekildi.
3. Kabe tufan zamanında yıkıldı harâb oldu.
4. Hz. Adem Kabe'yi elmas, inci vs. gibi çok değerli olan taşlardan bina etmişti fakat Hz. Adem'in ölümünden sonra Kabe göğe çekildi ve çocukları bunun yerine âdi taş ve topraktan Kabe'yi yeniden inşa ettiler.
O halde geçmişe ait ve kesinlikle bilinemeyecek şeyleri bir kenara koymalıdır. Her halükârda Hz. Nuh zamanındaki tufandan sonra Hz. İbrahim'e kadar Kabe'nin hiç bir izine rastlanmamaktadır.
Bir gün Allah Teâlâ Hz. İbrahim'e Kabe'yi yeniden inşaletmesini vahyle bildirdi. Hz. İbrahim "Ya Rabbi ben Hz. Adem zamanında Kabe'nin nerede olduğunu bilmiyorum" dedi. Allah (c.c.) O'na, "Önünde hareket hâlinde olan şu buluta bak, ve onu takib et. O nerede durursa gölgesinin düştüğü yerde Kabe'yi yeniden inşa et" dedi. Hz. İbrahim o bulutun gölgesini tâkibederek Mekke'ye kadar gitti. Mekke'ye varınca bulut durdu, "Hz. İbrahim bu bulutun gölgesinin düştüğü yerlerin ölçüsünü aldı ve temelleri kazmaya başlayarak Kabe'yi inşa etti ve ondan sonra o bulut da kayboldu. Başka rivayetlere göre Hz. İbrahim'e yardım etmek için melekler de gelmiştir.[334]
Kur'an-ı Kerim'de Kabe'yi inşâ edenlerin Hz. İbrahim'le oğlu olduğu belirtilmektedir: "Hani İbrahim ve İsmail Kabe'nin temellerini yükseltiyordu, "Rabbimiz, yaptığımızı kabul buyur, şüphesiz ki sen hem işitir, hem bilirsin," dediler."[335]
Bu durumda Kabe'nin ikinci yapıcısı Hz. İbrahim'in kendisi olmaktadır.
Kıymetli âlimimiz Kâmil Miras bu konudaki görüşlerini şu cümlelerle ifade etmektedir: "Beyt-i Muazzamın inşasını emreden Allahuzülcelal,mü-belliği ve mühendisi Cibril, ilk banisi İbrahim Halil, muavini de İsmail olduğu en sahih rivayet olarak kabul edilmek icab eder."[336]

Hz. Peygamber'in büyük dedesi Kusayy zamanında tamir edilen Kabe Hz. Peygamber'in gençliğinde de yeni bir tamir görmüştür. Nitekim bu sırada Hacerü'l-esved'i yerine yerleştirme şerefi Hz. Peygamber'e nasib olmuştur.

Emevîler zamanında özellikle Haccâc b. Yusuf zamanında harpler ve isyanlar dolayısıyla Kabe iki defa harap bir vaziyete gelmiş ve yeniden tamir edilmiştir. Kanunî başta olmak üzere Osmanlı Sultanları da Kabe'nin tâmiriyle yakından ilgilenmiştir. Bu tamirler dolayısıyla Kabe'nin binası zaman içinde değişikliklere uğramıştır. Zaten mukaddes olan, Kabe'nin yapısı değil, üzerinde bulunduğu arsadır.

Resûl-i Ekrem (s.a.)'in fetih günü Kabe'ye girişi Buhârî'nin rivayetinde şu mânâya gelen lâfızlarla anlatılmaktadır: Resûlullah (s.a.) Fetih günü Mekke'ye devesi üzerinde Mekke'nin yukarı kısmından girdi. Terkisinde Üsâme b. Zeyd, etrafında da Bilâl ile Osman b. Talha vardı. Nihayet hayvanını mescitte çöktürdü ve Kabe'nin anahtarlarının kendisine getirilmesini emretti. Osman (anahtarları getirip Kabe'nin kapısını) açtı, Resûlullah da Üsâme, Bilâl ve Osman'la birlikte Kabe'ye girdi uzun süre orada kaldı, sonra dışarı çıktı."[337]

Resûl-i Ekrem Kabe'ye girerken yanına çok sevdiği Zeyd'in oğlu olduğu için Üsâme'yi, müezzini olduğu için Hz. Bilâl'i, Kabe'nin hizmetçisi olduğu için de Osman b. Talha'yı almıştır. Hz. Osman Kabe'nin anahtarını sunduktan sonra Resûl-i Ekrem: "Ey Ebû Talha oğulları, ebediyyen sizde kalmak üzere bu anahtarı alınız!" buyururak Osman'a vermiştir.

Kabe'nin içine girdikten sonra kapıyı üzerlerine kapatmalarının hikmeti ise izdihamı önlemek yahut da kalblerinin sükûnet bulup tam bir huşû'a ermesini te'min etmektir.

Her ne kadar bu hadis-i şerifte Abdullah b. Ömer'in Resûlullah (s.a.) ve yanındakiler Kabe'den çıkınca ilk defa Hz. bilâl'e: "Resûlullah ne yaptı?" diye sorduğu ifâde ediliyorsa da, Ebû Avâne'nin el-A'lâ b. Abdirrah-mân vasıtasıyla tbn Ömer'den rivayet ettiği bir hadiste İbn Ömer'in bu soruyu H^. Bilâl'le birlikte Hz. Üsâme'ye de yönelttiği ifâde edilmektedir.[338] Bu durum iki hadis arasında bir çelişki bulunduğunu göstermez. Çünkü Hz. İbn Ömer'in önce bu soruyu Hz. Bilâl'e sorduğu, aldığı cevabı te'yid ettirmek maksadıyla aynı soruyu bir de Hz. Üsâme'ye yöneltmiş olduğu düşünülebilir.

Konumuzu teşkil eden Ebû Dâvûd hadisinde Resûl-i Ekrem Kabe'de direğin birini soluna, ikisini de sağına alarak namaz kıldığı, ifâde ediliyorsa da

Buhârî'nin Abdullah b. Yusuf kanalıyla Mâlik'den rivayet ettiği bir hadis-i şerifte bir direk sağına, bir direk de soluna alarak namazı kıldığı ifâde edilmektedir.[339]
Aslında bu iki rivayet arasında bir çelişki bulunduğunu zannetmek doğru değildir. Çünkü konumuzu teşkil eden Ebû Dâvûd hadisi Kabe'nin Hz. Peygamber zamanındaki haline göre rivayet edilmiştir. Çünkü metinde de ifâde edildiği gibi, "Kabe'nin içinde o zaman altı direk vardı."
Buhârî hadisi ise Kabe'nin râvi Mâlik zamanındaki haliyle.ilgilidir. Çünkü o zaman Kabe içindeki direklerden biri alınmış ve beş direk kalmıştı. Nitekim metinde geçen, "O gün Beyt-i Şerif, altı direk üzerinde idi" cümlesi de Kabe içindeki direklerin sayısının sonradan değiştiğini ifade etmektedir.
Kirmanı bu durumu şöyle açıklıyor: "Direk lâfzı cinstir; bire de ikiye de ihtimali vardır. Binaenaleyh mücmeldir. Bu mücmeli Mâlik, İsmail b. Ebi Üveys rivayetinde açıkça beyân etmiş, sağındaki direklerin iki olduğunu söylemiştir."[340] Bazıları rivâyetlerdeki ihtilâfa bakarak vakanın ayrı ayrı zamanlarda iki defa cereyan ettiğine kail olmuşlardır. Bir rivayette de Re-sûlullah (s.a.)'ın iki direk sağına, iki soluna, üç de arkasına alarak namaz kıldığı bildirilmiştir. Bu takdirde direklerin yedi olması icabed ederse de nefs-i hadisde "o gün Beyt-i Şerîf altı direk üzerindeydi" denilmesi bu rivayeti reddeder.[341]
Buhârî'nin Hz. Bilâl'den rivayet ettiği bir hadis-i şerifte de Resûl-i Ekrem'in Kabe'deki namazı, Yemânî rükünler arasında bulunan iki direk arasinda kıldığı ifade edilerek[342] Resûl-i Ekrem'in sağında ve solunda birer direk bulunduğu bildirilmişse de aslında burada direğin biri ya diğer iki direkle aynı hizada bulunmadığından, ya da Resûl-i Ekrem namazı O'na karşı kıldığından zikredilmemiştir.
İleride tercümesini sunacağımız 2026 numaralı hadis-i şerif ile Zürkâ-nî'nin tahkikine göre İmam-ı Mâlik'in rivayet ettiği bir hadis-i şerifte[343] Resûl-i Ekrem'in Kabe'de iki rekat namaz kıldığı ifâde edilirken Müslim'in rivayet ettiği diğer bir hadiste hiç namaz kılmadığı,1 sadece !duâ ettiği ifâde edilmektedir.[344] Ayrıca ileride tercümesini sunacağımız 2027 numaralı hadis de böyledir. Bu konuda Nevevı şunları söylüyor: "Hadis ulemâsı Resûl-i Ekrem'in Kabe'de iki rekat namaz kıldığını ifâde eden Bilâl rivâyetiyle amel edileceği hususunda ittifak etmişlerdir. Çünkü bu rivayet bir hüküm isbat etmektedir. Aynı zamanda bu hadiste kendisine aykırı olan

hadise nisbetle daha fazla bilgi vardır. Binaenaleyh bu hadis, kendisine aykırı olan hadislere tercih edilir.

"Hz. Bilâl "Resûl-i Ekrem Kabe içerisinde iki rekat namaz kıldı" derken Hz. Üsâme'nin "namaz kılmadı" demesine gelince, bunun sebebi de şudur: Kabe'ye girip kapıyı kapadıkları vakit, herbiri duâ ile meşgul olmuş. Üsâme (r.a.) Peygamber (s.a.)'i Beyt-i Şerifin bir tarafında duâ ederken görmüş, sonra kendisi de Beyt'in başka bir tarafında duâ etmiştir. Hz. Bilâl Resûlullah (s.a.)'e yakın bulunduğu için onun namaz kıldığını görmüş Üsâme ise, uzakta bulunduğu için ve meşguliyeti sebebiyle bunu görememiştir. Zaten Resûlullah sallalahü aleyhi ve sellem'in bu namazı hafif idi. Binaenaleyh Hz. Üsâme'nin, zannıyla amel ederek "Namaz kılmadı" demesi caizdir. Fakat Hz. Bilâl hakikaten namaz kıldığını görmüş ve haber vermiştir."[345]

Hz. Bilâl'in bu rivayeti ileride gelecek olan 2027 numaralı İbn Abbas hadisine de tercih edilir. Çünkü Hz. İbn Abbas bu hadisin içinde bizzat Resûl-i Ekrem'le birlikte bulunmamıştır. Bu hadisi rivayet ederken bazan kardeşi Fazl'a bazan da Hz. Üsâme'ye istinad ve itimad etmiştir.

Ayrıca Hz. Bilâl'in rivayeti olumlu olduğu için de diğer olumsuz rivayetlere tercih edilir.[346]

Bazı Hükümler

1. Resûlullah (s.a.) hayatta olduğu halde bir sahabının diğer bir sanabıden hadis rivayet etmesi caizdir.

2. Daha faziletli bir kimse varken aynı dercede faziletli olmayan başka bir kimseye haber sorup onun vereceği haberle yetinmek caizdir. Çünkü İbn Ömer, Resûl-i Ekrem dururken Kabe'den ne yaptıklarını Hz. Bilâl'e sormuştur.

3. Hz. İbn Ömer, Hz. Peygamberin sünnetini araştırmak ve sünnete uymak hususunda son derece hırslı idi.

4. Hacı olsun veya olmasın bir kimsenin Kabe'ye girmesi müstehab-tır. Taberânfnin el-Mu'cem'ul-kebîri'inde Abdullah b. Müemmil'den rivayet ettiği zayıf bir hadiste şöyle buyuruluyor: "Beyt-i Şerife giren bir kimse bir iyiliğin içine girmiş ve bir kötülüğün dışına çıkmış olur. O kimse Beyt'ten çıkarken günahları bağışlanmış olarak çıkar."[347] Ulemânın büyük çoğunluğuna göre Kabe'ye girmek hac ibadetinden değildir. Çünkü İbn

Abbas (r.a.); "Ey insanlar Beyt-i Şerife girmenizin hacla hiç bir ilgisi yoktur." buyurmuştur.[348] Nitekim şu hadis-i şerifte bu gerçek, açıkça ifade edilmektedir: "Keşke girmeseydim, çünkü ümmetime güçlük çıkarmış olmaktan korkuyorum"[349]

Beyt-i Şerîf'e girerken son derece alçak gönüllü edepli olmalı ve göz secde yerinden ayrılmamalıdır. Nitekim Salim b. Abdillah'm Hz. Âişe'den naklettiği bir hadis şu mealdedir: "Şu Müslüman kimseye hayret ediyorum, Kabe'ye giriyor da Allah Teâlayı tazim maksadıyla gözünü secde mahallinden ayırıp tavana dikiyor. Oysa Resûlullah (s.a.) Kabe'ye girdiği zaman çıkıncaya kadar gözünü secde mahallinden ayırmadı."[350]

5. Kabe içinde namaz kılmak müstehabdır. Ancak bu meselenin ayrıntıları ulemâ arasında ihtilaflıdır. Hanefî ulemâsıyla, İmam Şafiî, Ah-med, Sevrî ve cumhûr-ı ulemâya göre Kabe içerisinde farz ya da nafile namaz kılmak caizdir; İbn Abdilhakîm el-Malikî de bu görüştedir. İbn Abdilber ile İbnu'l-Arabî de bu görüşü doğrulamaktadırlar. Delilleri ise, konumuzu teşkil eden Ebû Dâvûd hadisidir. Sözü geçen ulemâya göre sıhhat bakımından nafile namazlarla farz namazlar arasında bir fark olmadığı gibi, mescid olması itibariyle Kabe nafile namazları kılmaya müsâid olduğu gibi farz namazları kılmak için de müsaittir. Bu hususta Kabe'nin içi.ile dışı arasında bir fark olmaması gerekir.

İmam Mâlik'e göre ise, Kabe içerisinde nafile namazın dışında bir namaz kılmak caiz değildir. Bu görüş İmam Ahmed'den de rivayet olunmuştur. Delilleri ise şu âyet-i kerimedir: "Artık yüzünü Mescid-i Haram semtine çevir bulunduğunuz yerde yüzlerinizi o yöne çevirin."[351] Çünkü Kabe'nin içinde namaz kılarken Kabe'ye yönelmek gerçekleşmiyor. Bu bakımdan farz namazları Kabe'de kılmak âiz değildir. Nafile namazlara gelince bilindiği gibi farz namazlara nisbetle nafile namazların edasında dinen bazı kolaylıklar vardır. Oturarak kılınabilmeleri ve yolculukta hayvan üzerinde kılınmalarının caiz olması buna misal olarak verilebilir. Bu bakımdan Kabe'ye yönelme tam gerçekleşmese bile Kabe içinde namaz kılmak caizdir. Binaenaleyh Kabe içinde kılınan farz namazların kesinlikle iadesi lâzım gelir. Malikî ulemâsının meşhur olan görüşü budur.

İbn Abbas'a göre ise, Kabe içerisinde farz veya nafile hiç bir namaz kılınamaz. Malikîlerden bazıları ile Zâhiriyye ulemâsı bu görüştedirler. Çünkü Kabe içinde namaz kılarken Kabe'nin bir kısmı arkada kalmış olur.

Oysa matlub olan Kabe'ye yönelmektir. Sünnet-i müekkedeler ile vitir ve bayram namazlarını Kabe içerisinde kılmak ise, Malikîlere göre mekruhtur.
Bu görüşler içerisinde isabetli olanın cumhurun görüşü olduğunda şüphe yoktur. Çünkü Resûl-i Ekrem (s.a.) hiçbir zaman farz namazı Kabe içinde kılmayı yasaklamamıştır.[352]

2024. ...Şu (önceki hadis-i şerîf) Malik'den de rivayet olunmuştur. Ancak (bu hadisi Malik'den rivayet eden Abdurrahman b. Mehdî burada bir önceki hadisde geçen) direkleri zikretmemiştir. (Abdurrahman b. Mehdi Malik'den naklen) dedi ki: Sonra (Peygamber sallallahu aleyhi ve sellem) namaz kıldı; kendisiyle kıble arasında üç arşın(lık bir mesafe) vardı.[353]

Açıklama

Hz. Abdullah b. Ömer Kabe'ye girince yüzü istikâmetinde ileri doğru yürümüş kapıyı arkasında bırakarak karşısındaki duvara üç arşın kalıncaya kadar ilerler ve Hz. Bilâl'in haber verdiği yeri bulur, orada namaz(ını) kılarmış. Binaenaleyh Kabe'nin her hangi bir yerinde namaz kılmakta hiçbir kimse için sakınca yoktur, istediği yerde kılabilir.[354]

2025. ...İbn Ömer (r.a.) Peygamber sallallahu aleyhi ve sellem-den (2023 numaralı) Ka'nebî hadisinin manasını rivayet etti (ve); "Ben (Kabe'de Hz. Peygamberin) kaç (rekat) namaz kıldığını Bilâl'e sormayı unuttum" dedi.[355]

Açıklama

Bu hadis-i şerifi Müslim şu mânâya gelen lâfızlarla rivâyet etmiştir: "Resülullah (sallallahü aleyhi ve sellem) beraberinde Üsâme, Bilâl ve Osman b. Talha olduğu halde Beyt-i Şerife girdi. Sonra üzerlerine kapıyı uzun zaman kapadılar. Bilahere kapı acıldı, içeriye ilk giren ben idim ve Bilal'e rastlayarak:
Resûlullah (s.a.) nerede namaz kıldı? diye sordum. Bilâl:
İki ön direk arasında, cevabını verdi. Ama Resûlullah (sallallahü aleyhi ve sellem)in kaç rekat namaz kıldığını ona sormayı unuttum.[356]

Bu rivayetle birlikte konumuzu teşkil eden hadis-i şerif gösteriyor ki Hz. Bilâl, Hz. İbn Ömer'e Hz. Peygamber'in Kabe'de namaz kıldığı yeri haber vermişse de kaç rekat namaz kıldığından bahsetmemiştir.
Halbuki Mücâhid'in İbn Ömer'den naklettiği şu hadis-i şerif bunun aksini ifâde etmektedir. "Ben Bilal'e Peygamber (saİlallahu aleyhi ve sellem) Kabe'de namaz kıldı mı? diye sordum da:
Evet Beyt'e girdiği vakit şu senin sağında bulunan iki direk arasında iki rekat namaz kildi. Sonra Kabe'den çıktı, iki rekât da Kabe'ye doğru kıldı, cevabım verdi."[357]
Aslında bu iki rivayet arasında çelişki yoktur. Çünkü İbn Ömer'in bu rivâyetirideki "iki rekat" sözü kendisine aittir. Hz. Bilâl'den duymuş değildir. Ancak Hz. Bilâl'den duyduğu sözü naklederken iki rekatten az namaz kılınamaycağım düşünerek sözüne "iki rekat" kelimesini ilave ederek nakletmiştir.
Ayrıca Ömer b. Şeybe'nin "Kitabı Mekke"de yine îbn Ömer'den naklen rivayet ettiği bir hadis de şu anlamdadır: "Kabe'den çıktıkları zaman Bilâl'le karşılaştım:
Peygamber (sallallahü aleyhi ve sellem) burada ne yaptı? diye sordum, eliyle yani şehadet ve orta parmaklarıyla işaret ederek:
İki rekat namaz kıldı, diye cevap verdi.[358] Ömer b. Şeybe'nin bu rivayeti de Hz. İbn Ömer'in Hz. Bilal'e Hz. Peygamber'in kaç rekat namaz kıldığını lafzen sormadığını BilaFinde O'na lafzen cevap vermediğini, fakat iki rekat kıldığını eliyle ifâde ettiğini ortaya koymaktadır. Yahutta Hz. İbn Ömer "Ona kaç rekat kıldığını sormayı unuttum" derken; iki rekattan fazla namaz kılıp kılmadığını iyice anlayamadım, demek istemiştir.[359]

2026. ...Abdurrahman b. Safvân'dan; demiştir ki: Ben Ömer b. Hattâb'a:
Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Kabe'ye girdiği zaman ne yaptı? diye sordum da;
İki rekat namaz kıldı, diye cevap verdi.[360]

Açıklama

Bu hadis-i şerif Resûl-i Ekrem (s.a.fin Kabe'ye girdiği vakit iki rekat namaz kıldığım ifâde etmektedir. Her ne kadar senedinde bir takım tenkidlere hedef olan Yezid b. Ebî Ziyâd olduğu için bu hadis zayıf sayılmışsa da şu

hadisler tarafından takviye edildiği için zayıflıktan çıkıp hasen liğayrihî seviyesine yükselmiştir.
1. Daha önce tercümesini sunduğumuz; "Ben Bilâle: Peygamber (s.a.) Kabe'de namaz kıldı mı?" diye sordum da: "Evet, Beyt'e girdiği vakit şu senin sağında bulunan iki direk arasında iki rekat namaz kıldı, sonra Kabe'den çıktı, iki rekat de Kabe'ye doğru kıldı" cevabını verdi.[361] anlamındaki hadis.
2. Abdulaziz b. Ebi Revvâd'ın Nâfi'den O'nun da İbn Ömer'den rivayet ettiği, Kabe'den çıktıkları zaman Bilal'le karşılaştım, "Peygamber (s.a.) burada ne yaptı?" diye sordum. Eliyle, yani şehâdet ve orta parmaklarıyla "iki rekat namaz kıldı" diye cevap verdi.[362]
3. İbn Ebi Müleyke'nin İbn Ömer'den rivayet ettiği, Hz. BilaPe "Resulullah Kabe'de namaz kıldı mı?" diye sordum da, "Evet iki direk arasında iki rekat namaz kıldı" dedi.[363]
Biz bu hadisle ilgili açıklamayı 2024 ve 2025 numaralı hadislerin şerhinde açıklamış bulunmaktayız.[364]

2027. ...İbn Abbâs (r.a)'dan rivayet olunduğuna göre, Peygamber (s.a.) Mekke'ye gelince içinde putlar bulunan Kabe'ye girmek istememiş (ve Hz. Ömer'e) onları (çıkarmasını) emretmiş, bunun üzerine (putlar Kabe'den) çıkartılmış ve (özellikle) İbrahim ve İsmail (aleyhisselam)'ın heykelleri de ellerinde ezlâm (demlen fal okları) olduğu halde çıkarılmışlar. Bunun üzerine Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem (bu iki heykeli yapanları kastederek);
"Allah onları helak etsin, onlar pek iyi bilirler ki (bu iki Peygamber hiç bir zaman) kısmetlerini fal oklarıyla aramış değillerdir" buyurmuş, sonra Beyt'e girip her tarafında ve her köşesinde tekbir getirmiş sonra orada namaz, kılmadan (dışarı) çıkmıştır.[365]

Açıklama

Bu hadis-i şerifte söz konusu edilen olay, Mekke'nin fethinde cereyan etmiştir.
Metinde Kabe'nin içindeki putlardan "ilâh" diye bahsedilmesi câhiliyye arablarının batıl inançlarını ifade etmek içindir. Bu maksadın dışında herhangi bir puttan "İlâh" diye bahsedilmesine imkân yoktur. Resû-Iu-i

Ekrem Kabe'yi eski hâli üzere bırakmak istemediğinden ve içinde putlar varken oraya meleklerin girmesi mümkün olmadığından dolayı putları çıkartmadan oraya girmek istememiştir.[366]
Beyhâkî'nin rivayetine göre, Hz. Peygamber Fetih günü Bathâ'da Kabe'ye giderek oradaki putları imha etmesi için Hz. Ömer'e emir vermiştir ve bu putlar tamamen ortadan kaldırılıncaya kadar Kabe'ye girmemiştir.[367]
Beyhakî'nin bu rivayeti Kabe'yi putlardan temizleyen kimsenin Hz. Ömer (r.a.) olduğunu ifâde etmektedir ki, biz de tercümemizde buna parantez içerisinde işaret ettik. Buhârî'nin bir rivayetinde de Hz. İbrahim ve İsmail'e ait heykellerin ashab-ı kiramdan bir cemaat tarafından çıkarıldığı ifâde edilmektedir.[368] Ayrıca Beyhakî'nin bir rivâyetiyle Buhârî'nin diğer bir rivayetinde de Hz. Peygamberin Kabe'de Hz. İbrahim'in heykeliyle Hz. Meryem'in heykeline rastladığı ifâde edilmektedir.[369]
Bu rivayetler arasında bir çelişki bulunduğunu zannetmek doğru değildir. Çünkü Kabe'de pek çok put vardı. Bu putlar arasında Hz. İbrahim ve İsmail'e ait heykeller bulunduğu gibi Hz. Meryem'e ait bir heykelin de bulunması mümkündür. Ayrıca Kabe'deki putların imha edilmesi için Hz. Ömer'e emredilince ashâbdan bazı kimselerin de ona Kabe'nin putlardan temizlenmesinde yardım etmiş olması ihtimali de vardır.
Metinde geçen "ezlâm = fal okları" zelam kelimesinin çoğuludur. Ucunda temren bulunmayan küçük ok anlamına gelir. Câhiliyye çağında fal için kullanılan bu oklar üç adet olurdu. Bunlardan birinde "yap" öbüründe "yapma" yazılı idi. Üçüncüsünde de bir şey yoktu, yani boştu. Bir iş tutmak isteyen bir yola çıkacak olan kimse bu işin ya da yolculuğun kârlı ve kazançlı olup olmayacağını anlamak için bu oklara başvururdu. Kabe içerisinde ücret mukabilinde bu işi yürüten falcıya varıp bu oklardan birini çekerdi. Şayet "yap" çıkarsa o işi yapardı, "yapma" çıkarsa bu işinden vazgeçerdi. Eğer boş çıkarsa, üzerinde "yap" veya "yapma" yazılı oklardan biri çıkıncaya kadar fal çekmeye devam ederdi.
İslâm dini zararı olan câhiliyye âdetleri yanında her türlü bâtıl inançlarla da mücâdele etmiş ve onların kökünü kazımıştır. Kur'ân-ı Kerim'in bazı âyetlerinde fal oklarına başvurarak geleceğe dâir bilgi edinmek istemenin şeytanın aldatmasından doğan, pis ve çirkin bir âdet olduğu ve fenalıkta şarap içmeğe, kumar oynamağa denk olduğu belirtilerek bunlardan kaçınılması emrolunmuştur. Nitekim Allah Teâlâ bu konuda mü'minleri

şöyle uyarıyor: "bir de fal oklarıyla kısmet aramanız size haram kılındı. Bunlar fâşıklıktır..."[370]

Bazı Hükümler

1. Halkı bâtıllardan sakındırmak, kötülüğün işlendiği yerlerden uzak durmak ve batıl inançlarla mücadele etmek, mü'minler için farzdır.
2. Kabe'ye girerek her tarafında tekbir getirmek müstehabdır.
3. Peygamber (s.a.) Veda Haccında Kabe içerisinde namaz kılmarmştır. Her ne kadar bu hadis Resûl-i Ekrem'in Kabe içinde namaz kıldığını ifâde eden 2023 ve 2026 numaralı hadislere aykırı gibi görünmekte ise de, bu rivayetlerin aralarını şu şekilde uzlaştırmak mümkündür. Hz. Peygamber Kabe'ye iki defa girmiştir. Bu girişlerinin birinde 2023 ve 2026 numaralı hadislerde ifâde edildiği gibi namaz kılmıştır, diğerinde de konumuzu teşkil eden İbn Abbâs hadisinde ifâde edildiği gibi namaz kırmamıştır.
Hafız İbn Hacer de İbn Hıbbân'dan naklen Resûl-i Ekrem'in biri Fetih günü diğeri de Veda haccında olmak üzere iki defa Kabe'ye girdiğini ve Fetih günü Kabe'ye girdiğinde namaz kıldığını, Veda haccında girdiğinde ise kılmadığını söylüyor.[371] İmam Nevevî'ye göre ise, Hz. Peygamber Kabe'ye sadece Fetih günü girmiş ve Kabe'de namazı da o gün kılmıştır.[372]

93. Hicr'de Namaz Kılmak[373]

2028. ...Âişe (r.anhâ)'dan; demiştir ki: Kabe'nin içine girmeyi ve orada namaz kılmayı çok arzu ederdim. Resûlullah (s.a.) elimden tutup beni Hıcr'e soktu ve (şöyle) buyurdu:
"Beyt(-i Şerif)e girmek istiyorsan, Hıcr'de namaz kıl. Gerçekten O, Bey t'ten bir parçadır. Fakat senin kavmin, Kabe'yi bina ettikleri zaman (Beyt'in ölçülerini) kısalttılar, Hicr'i, Beyt'in dışında bıraktılar."[374]

Açıklama

Âişe (r.anhâ) Mekke fethedilirse, Ka'be'nin içine girip namaz kılmayı nezretmişti. Bu yüzden Kabe'ye girip na-

maz kılmayı çok arzu ediyordu. Bu durumu Resûl-i Ekremı'e açınca, O'na Hıcr'da namaz kılmanın Kabe içinde namaz kılmanın yerini tutacağını, Çünkü aslında Hıcr'm Kabe'den bir parça olduğunu haber verdi.
Bilindiği gibi Kabe'nin kuzey-batı duvarının karşısında zeminden bir metre kadar yüksek, onbeş metre kadar uzunluğunda, yarım dâire şeklinde bir duvar vardır ki buna "Hatîm" denir. Bu duvar ile Beytullah arasındaki boşluğa "Hıcr, Hıcr-i Kabe, Hıcr-i İsmail" veya "Hazıra" denir.
Hıcr-ı Ka'be'de namaz kılınır, duâ edilir, fakat kıble olarak buraya karşı namaz kılınamaz.
Hz. İbrahim’in yaptığı binada bu kısım da Kabe'ye dahildi. Peygamberimizin nübüvvetinden beş yıl kadar önce Kabe'nin Kureyş kabilesi tarafından yapılan tamiri sırasında inşaat malzemesi yetmediği için bu kısım binanın dışında bırakılmıştır. Hz. İsmail ile annesi Hâcer'in buraya defnedilmiş oldukları rivayet edilir. Burası Kâbe?ye dâhil olduğu için tavafın bu duvarın dışından yapılması vâcibdir. Kabe üzerine yağan yağmur sularının aktığı altın oluk (Mîzab-i Ka'be) derbu duvarın ortası hizasmdadır. [375]

Bazı Hükümler

1. Daha önce geçen-1899 numaralı hadis-i şerifin şerhinde de açıkladığımız gibi Hıcr içinde namaz kılmak müstehabtır. Çünkü orada namaz kılmak Kabe içerisinde namaz kılmak gibidir. Bu bakımdan oraya sık sık girip dua etmek de müsten" abdır.
2. Hıcr Kabe'den bir parçadır. Bu konuda Hz. Âişe'den rivayet edilen bir hadis-i şerif de şu anlamdadır: Ben Resûl-i Ekrem'e:
Hıcr Beyt'ten midir? diye sordum da:
"Evet," diye cevap verdi. Ben de:
O halde onu niçin Beyt'în içine almamışlar? dedim.
"Senin kavminin inşaat malzemelerinin yetişmediğini biliyor musun?" buyurdu. Ben de:
Onun kapısı niçin böyle yüksektir? dedim.
"Senin kavmin, istedikleri kişiyi oraya sokmak, girmesini istemedikleri kişinin de girmesini engellemek için böyle yaptılar. Eğer senin bu kavmin, câhiliyye çağından yeni kurtulmuş olmasalardı, kalplerinin itiraz

etmeyeceğini bilseydim, Hıcr'ı Kabe'nin içerisine alırdım. Kapısını da yer seviyesine indirirdim" cevabını verdi.[376]
Râfiî'nin beyanına göre Hıcr'ın tümü Beyt'ten değildir. Sadece Beyt'e bitişik olan altı arşın uzunluğundaki bir alan Kabe'dendir. Bunun dışındaki Hıcr içinde kalan saha, Beyt-i Şeriften değildir. Çünkü Resûlullah (s.a.) şöyle buyurmuştur:
"Eğer kavmin (câhiliyye devrinden yahut) şirkden yeni kurtulmuş olmasaydı, ben Kabe'yi yıkar da yere yapışık (alçak)-yapardım. Ona biri doğuda biri de batıda olmak üzere iki kapı açardım. Hıcr tarafından da ona altı zira* yer katardım. Çünkü Kureyş Kabe'yi bina ederken onu küçültmüşler."[377] Altı zira aşağı yukarı üç metreye eşittir. Binaenaleyh Hıcr'in bir kısmının Kabe'den olup diğer bir kısmının da Kabe'den olmadığı kabul edilince, Hıcr'in bir kısmına yönelerek namaz kılan bir kimsenin namazı sahih olmaz. Çünkü namaz kılan kimsenin namazının sahih olabilmesi için kesinlikle Kabe'ye yöneldiğinden emin olması gerekir. Hanefî ulemâsıyla îmam Mâlik bu görüştedirler. Şafiî ulemasından imam Nevevî ile Râfî'de bu görüşü benimsemişlerdir.
Tavafın sahih olması için de Hıcr'in ve Şâzervân'ın[378] dışından dolaşmak şarttır. Çünkü tbn Abbas (r.a.); "Beyt(-i Şerif)i tavaf etmek isteyen kimse Hıcr'in dışından dolaşsın"[379] buyurmuştur.
Beyt'i tavaf edecek olan kimse Şâzervân'ın üzerine çıkarak Beyt'i tavaf etmeye başlasa bir adım sonra oradan inerek tavafım tamamlamış olsa bu kimsenin tavafı sahih değildir. Çünkü bu kimse Beyt'in etrafını değil içini tavaf etmiş olur.
Hanefi ulemâsına göre Kabe'yi tavaf ederken Hıcr'ın dışarısından dolaşmak vâcibdir, Terkinden dolayı kurban kesmek gerekir. Çünkü Hıcr'in Kabe'den sayılan kısmı sadece altı zira (arşın)dır. Şafiî ulemâsından Neve-vî'ye göre ise, Kabe'yi tavaf ederken Hıcr'in içinden geçen bir kimsenin bu esnada Kabe ile kendisi arasında altı zirâdan daha fazla bir uzaklık bulunursa, bu kimsenin tavafı hakkında Şâfiîlerce iki görüş vardır:
a. Bu konudaki hadislerin zahirine göre bu kimsenin tavafı şahindir. Horasan ulemâsının bir kısmı da bu görüşü benimsemişlerdir.
b. Bu kimsenin tavafı sahih değildir. İmam Şafiî'nin sahih olan görüşü de budur. İmam Ebû Hanife'nin dışında bütün ulemâ da bu görüştedirler. İmam Ebû Hanife'ye göre ise, Kabe'yi Hıcr'in içihden geçerek tavaf eden bir kimse, Mekke'de bulunduğu süre içerisinde tavafını iade eder. Şayet iade

etmeden memleketine dönmüşse, kurban keser. Cumhurun delili Resûl-i Ekrem'in tatbikatıdır. Çünkü Hz. Peygamber Kabe'yi tavaf ederken Hıcr'in dışından dolaşmış ve; "Hac ibâdetinizi nasıl yapacağınızı benden Öğrenin" buyurmuştur.[380]

Ka'be'ye Girmek[381]

2029. ...Âişe (r.anhâ)'dan rivayet olunduğuna göre Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) birgün onun yanından sevinçli olarak çıkmış sonra üzüntülü olarak dönüp (şöyle) buyurmuştur.
"Ben Kâ'benin içine girmiş bulunuyorum. Eğer arkamda bıraktığım şu iş sonucunda öğrendiğimi önceden bilmiş olsaydım, oraya girmezdim. Gerçekten ben ümmetime zorluk vermiş olacağımdan korkuyorum."[382]

Açıklama

Hz. Peygamberdin Kabe'ye girip çıktıktan sonra "Bileydim girmezdim" demesi, ümmetinin kendisine uymak için
Kabe'ye girmek isteyeceklerini ve bu yüzden de büyük zorluklarla ve sıkıntılarla karşılaşacaklarını ve bu sebeple bazı zararlara uğrayacaklarını tasavvur etmesindendir.
Oysa Resûl-i Ekrem Efendimiz ümmetine çok merhametli idi. Onların hiç tfir zaman sıkıntıda kalmalarını ve zarara uğramalarını arzu etmezdi. Bu sebeple Kabe'ye girdiğine pişman olduğunu, "Bileydim Kabe'ye girmezdim" sözleriyle dile getirmiştir. Bu cümle Tirmizî'nin Sünen'i ile Ahmed b. HanbePin Müsned'inde "Kabe'ye girdim amma girmemiş olmayı temenni ettim. Artık benden sonra ümmetimi yormuş olmamdan korkuyorum," anlamına gelen lâfızlarla rivayet olunmuştur.[383]

Bazı Hükümler

1. Peygamber (s.a.) Kabe'ye fetih yılında değil, Veda Haccında girmiştir. Çunku Fetih yılında Resûl-i Ekrem Mekke'ye girdiği günde Hz. Âişe yanında değildir. Beyhakî kesinlikle bu görüştedir.

İbn Kayyım ile ulemadan bazı kimselere göre ise, Hz. Peygamber Kabe'ye sadece Fetih yılında girmiştir. Hz. Peygamber "Hileydim Kabe'ye girmezdim." sözünü Hz. Âişe'ye fetih gazvesinden döndükten sonra söylemiştir. Nitekim 2027 numaralı hadisin şerhinde açıklamıştık.
2. Kabe'nin içine girmek haccın menasikinden değildir. Ulemânın büyük çoğunluğu bu görüştedirler. Bu arada yine bu hadise dayanarak Kabe'nin içine girmenin hacla ilgili vazifelerden olduğunu söyleyenler de vardır. Kimisi de bunun müstehab olduğu görüşündedirler.
Mâliki ulemâsından Kurtubî'ye göre, başkalarına sıkıntı vermeden girmek mümkün olursa, o zaman, Kabe'ye girmek müstehab olur. Fakat bunda başkaları zarar görecekse, o zaman Kabe'ye girmek büyük bir hatâ olur. Bazan halkın Kabe'ye girmek için büyük sıkıntılara, sıkışıklıklara sebeb olduğu bu yüzden bazılarının zarar gördüğü hatta bazı kadınların avret mahallerinin açıldığı bile olmuştur. Bunlar çok çirkin ve çok tehlikeli davranışlardır.[384] Fıkıh ulemâsının bu mevzudaki görüşlerini 2023 numaralı hadisin şerhinde açıkladık.[385]

2030. ...Safiyye bint Şeybe'den; demiştir ki: Ben Eslemiyye'yi (şöyle) derken işittim:
Ben Osman'a: "Resûlullah (sallallahu aleyhi ye sellem) seni çağırdığında sana ne dedi?" diye sordum da (O şöyle cevap verdi):
(RasüIullahl bana:)"Ben sana boynuzların üzerini ört, diye emretmeyi unutmuşum. Çünkü Beyt(-i Şerif)de namaz kılanı meşgul edici (böyle) bir şeyin bulunmaması gerekir." buyurdu.
(Musannif Ebû Davud'un bu hadisi aldığı şeyhlerden birisi olan) Îbnu's-Serh, (bu hadisin senedini naklederken ravî Mansûr'un) "Dayım Musafi' b. Şeybe (bana haber verdi ki)" dediğini rivayet etmiştir.[386]

Açıklama

Hz. Peygamber'in Hz. Osman b. Talha ile yaptığı bu konuşma hicretin sekizinci yılında Mekke'nin Fethi sırasında olmuştur. Bilindiği gibi Hz. Osman b. Talha, eskiden beri Kabe kapıcılığı, Kabe anahtarlarım taşıma ve saklama görevlerini yürütmekte idi. Bu sebeple Resûl-i Ekrem Onu Kabe'nin içerisinde bulunan ve Hz. İsmail'in yerine kesilen koçun boynuzlarının üstünü örtmesini emretmek istemişti. Fakat unuttu.

Binaenaleyh Ahmed b. Hanbel'in bir rivayetinde[387] Resûl-i Ekrem'in bu sözü geçen kurbanın boynuzlan hakkında kendisiyle konuştuğundan bahsedilen kimsenin Hz. Osman b. Talha'dan başka bir kimse olarak gösterilmesi asla doğru değildir. Resûl-i Ekrem'in bu emri vermeyi unutmuş olması Peygamberlik görevine aykırı bir hâdise değildir. Çünkü bu emri vermek onun tebliğ görevi içerisine girmiyordu. Sözü geçen boynuzlar, Huseyn b. Nümeyr'in Kabe'yi tahrib etmesine kadar Beyt-i Şerifte kalmıştır.[388]

Her ne kadar bu hadiste Müsâfi', Mansûr'un dayısı olarak gösterilmişse de aslında Müsâfi' Mansûr'un dayısı değil, dayısının oğludur. Bu bakımdan Musâfi''nin ya mecazi olarak Mansûr'un dayısı olduğu söylenmiş ya da Sünen-i Ebû Davud'un nüshalarını yazan kâtibler yanlışlıkla böyle yazmışlardır.[389]

Bazı Hükümler

Bir kimsenin namaz k.larken dikkatini çekerek yanılmasına sebeb olacak şeyleri namaz kıldığı yerden tamamen kaldırması gerekir.[390]

93-94. Ka'be'nin Malı

2031. ...Şeybe b. Osman (kendisiyle Kabe'de oturmakta olan Şakîk'e hitaben) demiş ki: Ömer b. el-Hattâb (şu) senin oturmakta olduğun yerde otur(uyor)du.

Ben Kabe'nin mal(lar)ını (fakirlere) bölüştürünceye kadar (buradan) çıkmayacağım, dedi. Ben de;

Sen (bunu) yapamazsın, dedim.

Evet (bunu) yapacağım, dedi. Ben de;

Sen (bunu) yapamazsın, dedim.

Niçin? dedi.

Çünkü Resûlullah (sallallahü aleyhi ve sellem) Kabe içinde (bu malların) olduğunu gördü, Ebû Bekir de (gördü) ve onlar (bu) mala, senden daha muhtaç idi(ler yine de) onu (yerinden) oynatmadılar, dedim. Bunun üzerine kalktı (Kabe'den dışarı) çıktı (gitti).[391]

Açıklama

Taberânî ile İbn Mâce'nin rivayetlerinde Şakîk Kabe'ye gidişinin sebebini şöyle açıklıyor: "Adamın birisi hediyye olmak üzere benimle Kabe'ye biraz para göndermişti. Kabe'ye girdiğim zaman Şeybe bir iskemle üzerinde oturuyordu. Parayı kendisine uzatınca:
Bunlar senin mi? dedi. Ben de:
Hayır benim olsaydı, sana getirmezdim, dedim. Bunun üzerine bana;
Sen bunu bana söyledin (ama dinle diye söze başladı ve şunları söyledi)....
İbn Mâce'nin bir rivayetinde de daha sonra Şeybe iie Şakîk arasında geçen konuşma, mevzumuzu teşkil eden hadisteki gibi anlatılıyor.
Hz. Ömer hakka son derece bağlı bir insan olduğu için duyduğu sözler karşısında duygulanmış ve Kabe'nin mallarını dağıtmaktan vazgeçerek Kabe'den çıkıp gitmiştir.
Resûl-i Ekrem'in Kabe'nin mallarını dağıtmayışı, Kureyşlilerin gönlünü kazanmak- düşüncesinden neş'et etmiş olabilir. Câhilliyet döneminden yeni kurtulmuş olan Kureyşlilerin hoş karşılamayacaklarını düşünerek Kabe'yi yıkıp Hz. İbrahim zamanındaki temelleri üzerine oturtmak fikrinden vazgeçtiği gibi aynı düşüncelerle Kabe'nin mâllarını dağıtmaktan vazgeçmiş olabilir. Çünkü Müslim'in rivayet ettiği, "Eğer kavmin câhiliyyet devrinden yahut küfürden yeni kurtulmuş olmasaydı Kabe'nin birikmiş mal(lar)ım Allah yolunda sarf eder de kapısını yerden yapar, Hicr'den de bazı yerleri ona katardım"[392] anlamındaki hadis de bu ihtimali kuvvetlendirmektedir. Bu kuvvetli delil karşısında Resûl-i Ekrem'in bu malları vakf niteliğinde olduğu için dağıtmadığı görüşünün bir değeri yoktur.[393]

Bazı Hükümler

1. Sahâbe-i Kiram Hazerâtı hakka son derece bağlı idiler ve birbirlerine devamlı olarak hakkı tavsiye ederlerdi.
2. Kabe'nin mallarını kendi ihtiyaçlarının dışında sarf etmek .caiz değildir. Çünkü fitneye sebep olur. Ancak bu fitne ortadan kalktıktan sonra bu mallan hayırlı yerlere sarf etmekte herhangi bir sakınca yoktur. Nitekim Abdullah b. Zübeyr (r.a.) Câhiliyye taassubu tamamen ortadan kalktıktan sonra fitne tehlikesinin kalmadığını görünce Kabe'yi yıkarak Hz. İbrahim'in attığı temeller üzerine oturtmuştur.

Her sene yenilenen Kabe Örtüsünün satılıp satılmaması konusu da ulemâ arasında ihtilaflıdır.
Şafiî ulemasından bazılarına göre Kabe'nin örtüsü üzerinde herhangi bir tasarrufta bulunmak caiz değildir. Kabe'nin örtüsünü veya ondan bir parçasını alan kimsenin onu yerine iade etmesi gerekir.er-Râfiî de bu görüştedir.
Îbnu's-Salâh'a göre ise, Kabe'nin örtüsü üzerinde tasarrufta bulunma yetkisi devlet reisine verilmiştir. O isterse, onu satarak Beytulmalın sarfe-dildiği yerlere sarfedebilir. Bu konudaki delil ise, Ezrakî'nin rivayet ettiği şu haberdir. "Hz. Ömer her sene Kabe'nin örtüsünü alarak hacılara bölüştürürdü."[394]
Hz. Âişe'den rivayet edilen diğer bir haber de şu anlamdadır: "Bir gün Kabe'ye bakmakla görevli Şeybe b. Osman yanıma geldi ve:
Ey mü'minlerin anası (her sene atılan) Kabe örtüsü yanımda iyice çoğaldı. Hayızh ya da cünüb kadınların (elbise yapıp) giymelerinden korktuğum için onları derince bir kuyuya atıp üzerlerini kapatmak istiyorum, dedi. (Ben de şu cevabı verdim:)
İyi olmaz yapacağın bu iş çok çirkin bir iş olup Kabe'den soyulduktan sonra Kabe örtüsünü cünüp veya hayızh bir kimsenin giymesinde bir sakınca yoktur. Fakat sen onu sat, parasını fakirlere ve Allah yolunda diğer işlere sarfet.
Bunun üzerine Hz. Şeybe her sene Kabe örtülerini Yemen'e gönderirdi. Orada satılan örtülerin parası fakirlere Allah yolunda yapılan işlere ve yolda kalmışlara sarf edilirdi.[395]
İmam Nevevî'nin beyânına göre, Kabe örtülerinin çürümeye terk edilmemesi için bu şekilde değerlendirilmesi en iyi bir yoldur ve Ezrakî'nin rivayetine göre Hz. İbn Abbas ile Hz. Âişe Kabe örtülerinin satılarak Allah yolundaki işlere, miskinlere ve yolda kalmışlara dağıtılmasını tavsiye ederlermiş. Yine Hz. îbn Abbâs ve Hz. Âişe ile Ümmü Seleme, Kabe örtüsü eline geçen cünüb ve hayızh kimselerin onu örtünmelerinde bir sakınca görmezlermiş. Ancak Kabe içerisindeki misklerin teberrük için veya başka bir maksatla dışarıya taşınmasına izin vermezlermiş.[396]

2032. ...ez-Zübeyr (r.a.)'den; demiştir ki: Resûlallah sallallahu aleyhi ve sellemle birlikte (Tâif'de bulunan) Liyye (isimli vadi)den hareket ettiğimizde Arabistan kirazı ağacının yanma vardığımızda Resûlallah

sallallahu aleyhi ve sellem (O ağacın) hizasındaki -el-Karnu'l-Esved (denilen dağ)ın ucunda durdu ve (iki) gözünü (Tâif'de bulunan) Nahib (isimli vadiye) çevirdi. (Bu hadisi nakleden râvi) bir defa da (Nahîb kelimesini Tâif) vadisi (diye) rivayet etti ve (ora-dabir süre) durdu nihayet halkın hepsi de O'na uydu. Sonra (şöyle buyurdu:
"(Tâif'deki) Vecc (denilen yer)in avı ve îdâh (denilen ağac)ı Allahü Teâla için haram kılınmış bir haramdır.”
Bu (hadise, Resûl-i Ekrem'in) Taife inmesinden ve (oradaki) Sakîf kabilesini kuşatmasından önce idi.[397]

Açıklama

Tâif, rakımı yüksekçe, akar suları ekinlikleri, hurma bahçeleri üzüm bağlan bulunan, muz vs. meyvalar yetişen Mekke'nin doğusunda, Mekke'ye iki üç merhale mesafede büyük bir şehirdir.[398]
Bilindiği gibi Resûl-i Ekrem hicretin sekizinci yılında Şevval ayında Huneyn Savaşına çıkmış ve savaşı zaferle bitirmişti. Huneyn Savaşından sonra da Taif üzerine yürüdü. Musannif Ebû Davud'un beyânına göre Resûl-i Ekrem'in Taif'deki "Vecc" denilen yerin avını ve "İdâh" denilen ağacını haram kılması Tâif savaşından önce olmuştur. Ulemâdan bazıları musannif Ebû Davud'un bu sözünün "bu yasak Tâif savaşından önceki zamanlara ait belli ve geçici bir süre içindi" anlamına da gelebileceğini ve dolayısıyla sözü geçen yerdeki ağaçlan kesme yasağının sonradan nes-hedilmiş olabileceğini söylemişlerse de onları destekleyen her hangi bir delil mevcud değildir.
Ancak bu konuda îbn İshak şu hâdiseyi naklediyor: Sakîf kabilesinden bazı kimseler Tâif savaşından ve îslâmiyeti kabul ettikten sonra Medine'ye Peygamber (s.a.)'in yanına geldiler. Mescid'in bir köşesinde onlar için bir çadır kuruldu. Bu sırada Resûl-i Ekrem ile Sakîf kabilesi arasında elçilik görevini Halid b. Said b. el-As üstlenmişti ve aralarında hazırladıkları bir hükmün metnini kaleme alan da yine Hâlid idi. Bu hükmün metni şöyledir: "Bismillahirrahmanirrahim, Allah'ın Resulü ve Nebisi Muham-med'den Mü'minlere Vecc (denilen yer)in İdah (denilen ağacı) ve avı haramdır, kesilemez (ve avlanamaz). Bunu yapan kimsenin elbisesi soyularak kendisine sopa vurulur. Tekrar ederse, tutulup Hz. Peygambere getirilir. Bu Allah'ın Resulü ve Peygamberi olan Muhammed'in emridir. Allah'ın Resulü

Muhammed b. Abdullah'ın bu emrini Hâlid b, Said yazmıştır. Bu emri kimse çiğneyemez. Yoksa nefsine zulmetmiş olur."[399]

Bazı Hükümler

Tâif'deki "Vecc" sahasının avlarını avlamak ve ağaçlarım kesmek haramdır. Şatıı ulemasından bazıları bu görüştedirler. Şafiî'ye göre ise, buranın avlarını avlamak ya da ağaçlarını kesmek tahrimen mekruhtur. Binaenaleyh bu yasağı çiğneyen bir kimse günahkâr olur. Hakim onu uygun gördüğü bir ceza ile cezalandırır. Fakat bu yasağı çiğneyen kimseye bu suçundan dolayı herhangi bir tazminat cezası verilemez. Çünkü bu konuda dinî bir dayanak yoktur ve asıl olan beraet-i zimmettir.
Şafiî ulemâsından bazılarına göre ise, buranın ağaçlarını kesmenin ve avlarını avlamanın tazminatı Mekke ve Medine'deki ağaçları kesmenin ve avlarını avlamanın tazminatı gibidir.
Hanefi ulemâsıyla İmam Ahmed, Malik ve Cumhur-ı ulemâya göre ise, sözü geçen sahanın ağaçlarını kesmek ya da avlarını avlamakta herhangi bir sakınca söz konusu değildir. Şafiî ulemâsından Hattabî de bu konuda görüşünü açıklarken şunları söylüyor: Ben Resûl-ü Ekrem'in bu sahanın ağaçlarını ve avlarını haram kılması için herhangi bir sebeb göremiyorum. Ancak bu olsa olsa müslümanların menfaati için geçici olarak koru mahiyetinde kılınmış bir yasaktır da sonradan neshedilmiştir ve musannif Ebû Davud'un hadisin sonunda "bu (hâdise Resulü Ekrem'in) Taife inmesinden ve (oradaki) Sakîf kabilesini kuşatmasından önce idi" demesi de bunu gösterir. Ayrıca Resul-i Ekrem'in Taife gelip te Sakîf kabilesini muhasara ettiği zaman askerlerin Tâif'in ağaçlarmdaki meyveleri almaları ve avlarını yakalamaları da bunu gösterir.
Şevkânî de bu konudaki görüşlerini şöyle ifâde ediyor: "Bu hadis-i Şerif sözü geçen bölgenin ağaç ve avlarının haram kılındığına bir delildir. Bu hükmün neshedildiğini iddia edenlerin bu iddiaları delilsizdir. Çünkü neshedildiğine dâir bir delil bulunmadıkça neshin bulunmadığına hükmet-met asıldır. Bu bakımdan sözü geçen bölgedeki ağaçları kesen veya avları avlayan bir kimsenin bu ağaçların veya avların bedelini ödemesi gerekmez. Zira asıl olan berâet-i zimmettir."[400]
Ulemânın büyük çoğunluğuna göre söz konusu sahadaki ağaçları kesmenin ve avlan avlamanın haram olduğunu ifâde eden bu hadis zayıftır.

Binaenaleyh bir şeyin haram veya helâl kılınması konusunda bu hadis delil olamaz. Çünkü bu hadisin senedinde bulunan Muhammed b. Abdullah ve babası Abdullah b. İnsan zayıftır.[401]

94-95. (Mekke Dönüşü) Medine'ye Uğramak

2033 ...Ebû Hureyre (r.a.)'den rivayet edildiğine göre; Peygamber sallallahü aleyhi ve sellem şöyle buyurmuştur:
"(Namaz ve ibâdet için) hiçbir mescide yolculuk edilmez. (Fazla sevap umarak) yalnız (şu) üç mescide yolculuk edilebilir: Mescid-i Haram, Benim Mescidim (yani Mescid-i Nebevi) ve Mescid-i Aksâ"[402]

Açıklama

cümlesinin asıl mânâsı, "Semerler bağlanmaz" demektir. Bu söz yola çıkmaktan kinayedir. Çünkü sefere çıkmak için binilecek hayvana semer vurmak gerekir. Maksat yolculuk olduğu için bu yolculuğun çeşitli vâsıtalarla yapılmasıyla yaya olarak yapılması arasında bir fark yoktur.
Konumuzu teşkil eden bu hadis Ahmed b. Hanbel'in Müsned'inde şu mânâya gelen lâfızlarla rivayet edilmiştir: "Ebû Basra bir kerre namaz kılmak için Tur(-i Sinâ'y)a gitmiş ve dönerken Ebû Hureyre (r.a.)'e rastlamıştı. Ebû Hureyre Ona nereden geldiğini sorunca "Tür'dan geldiğim ifâde etti. Bunun üzerine Ebû Hureyre (r.a.) şöyle dedi:
Eğer Tur'a gitmezden önce seninle görüşmüş olsaydım hiç gitmezdin. Çünkü Resûlullah (s.a.), "Üç Mescidden başka hiçbir mescide (namaz için) yolculuğa çıkmayınız. Mescid-i Haram, Benim şu mescidim ve Mescid-i Aksa"[403] buyurdu.
"Lâ tüşeddü" kelimesinin başında bulunan "lâ" harfi "nehy" anlamında kullanılmış bir olumsuzluk edatıdır. Nehy sığası yerine nefy sığasının kullanılmasındaki nükteyi Bedrüdin el-Aynî şöyle açıklıyor: "Bu anlatım tarzında muhatabı üç mescidin ziyaretine en beliğ bir şekilde teşvik, bunların dışındaki mescidlere gitmekten lâtif bir şekilde men ve tahzîr vardır."
Mescid-i Haram'dan maksat, Harem-i Şerifin tümüdür. Mescid-i Aksa, Kudüs'teki mesciddir. Bu mescid Kabe'den ya mesafe ya da zaman itibarıyla uzak olduğu için ona "En uzak" mânâsına gelen "Aksa" sıfatı

verilmiştir. Bir hadiste Kabe ile Mescid-i Aksâ'mn kuruluşları arasında kırk yıllık zaman- bulunduğu bildirilmiştir. Hz. Adem ile Dâvûd aleyhisselam arasında bundan kat kat fazla zaman geçmesine bakarak bazıları bu hadisi müşkil görmüşlerse de kendilerine şöyle cevap verilmiştir: "Her iki mescidin de temellerini melekler atmıştır. İki temel atma arasında kırk yıllık zaman vardır. Sonra Hz. Dâvûd ile Hz. Süleyman (aleyhisselam) Mescid-i Aksâ'nın binasını yapmışlardır. Bazıları da "bu mescide Mescd-i Aksa denilmesi, Medine mescidine uzak olduğu içindir" demişlerdir. Zira Medine Mekke'ye uzaktır. Kudüs ise, daha da yüksektir. İşte "Aksa" sıfatının verilmesinin sebebi budur. Yerinin yüksekliğine bakarak bu ismin verilmiş olduğunu söyleyenler de vardır.[404] Mescid-i ResûTden maksat, da Medine Mescididir.[405]

Bazı Hükümler

1. Mescid-i Haram, Mescid-i Resul ve Mescid-i Aksâ'nın dışında hiçbir mescide ibâdet maksadıyla yolculuk yapılamaz. Hz. Peygamber'in kabrini ziyaret konusu ise, ulemâ arasında ihtilaflıdır. Halef ve seleften ulemânın büyük çoğunluğuna göre cihâd, ilim tahsili ve ticâret gibi dünyevî maksatlarla yolculuk yapmak meşru olduğuna göre Resül-i Ekrem'in kabrini ziyaret maksadıyla yolculuk yapmanın da evleviyetle meşru olması gerekir. Nitekim Resûl-i Ekrem'in kabrini ziyaret etmenin meşru olduğuna dâir icmâ vardır ve bu ziyareti teşvik eden pekçok hadis-i şerif mevcuttur. Cumhur-u ulemânın bu görüşünü destekleyen hadis-i şeriflerden bazıları şunlardır:

"Kim benîm kabrimi ziyaret (ederse) ona benim şefaatim vâcîb olmuştur".

"Sevab talep ederek beni kim Medine'de ziyaret ederse, kıyamet günü o kimse benim yakınımda bulunur ve ben ona şefaat ederim."

"Benim vefatımdan sonra beni kim ziyaret ederse, beni hayatımda ziyaret etmiş gibi olur."[406]

"Ben sizi kabirleri ziyaret etmekten men etmiştim. Bundan böyle siz kabirleri ziyaret ediniz."[407]

Şafiî ulemâsından Cüveynî'ye göre sözü geçen üç mescidin dışında herhangi bir yere ibâdet maksadıyla yolculuk yapmak haramdır. Kadı İyaz da bu görüştedir. Bu görüşte olan ulemâya göre hadis-i şerifte yasağa konu teşkil eden mahzûf müstesna minh, bütün yer yüzüne şâmil olan genel bir

mânâdır. Binâenaleyh Hz. Peygamber'in kabri de bu yasağın sınırı içerisine girmektedir. Ulemânın büyük çoğunluğuna göre ise, bu görüş doğru değildir. Çünkü cihad, ilim talebi, ticâret gibi maksatlarla yolculuk yapmanın caiz olduğunda ittifak vardır ve hadis-i şeifte yasağa konu olan müstesna minh bütün yeryüzüne şâmil genel bir mânâ olmayıp istisna edilen mescidler nev'inden ve onların özelliğim taşıyan yerlerdir. Binaenaleyh Hz. Peygamber'in kabri bu özellikleri taşımadığından hâdis-i şerifteki yasağın şümulüne girmemektedir. Nitekim Ahmed b. Hanbel'in Müsned'indeki şu hadis-i şerif de cumhurun bu görüşünü te'yid eder; "Bir kimsenin Mescid-i haranı, Mescid-i Aksa ve benim şu mescidimin dışında herhangi bir mescidde namaz kılmak için özel bir yolculuk yapması gerekmez."[408] Bu konuda ayrıntılı bilgi edinmek isteyenlere Tecrid-i Sarih'in 4. ciltdeki 604 no'lu hadise bakmalarını tavsiye ederiz.

2. Hadis-i şerifte zikredilen üç mescid fazilet ve meziyet bakımından diğer mescidlerden üstündür. Çünkü bunlar Peygamberân-i zîşamn mescidleridir. Mescid-i Haram müslümanların kıblesi ve haccettikleri yerdir. Medine Mescid-i takva üzerine kurulan mesciddir. Mescid-i Aksa da bizden önce geçen ümmetlerin kıblesidir.

3. Bu üç mescidde kılınan namaz diğer mescidlerde kılınan namazdan daha faziletlidir. Binaenaleyh bir kimse Mescid-i Haram'a gitmeyi nezretse, o kimsenin hac için ve umre için Mescid-i Haram'a gitmesi vâcib olur. Eğer diğer iki mescidden birine gidip orada namaz kılmayı veya başka bir ibâdette bulunmayı nazretmişse bu meselede Şafiî'den iki görüş rivayet edilmiştir:

a. Oraya gitmek müstehab olur, vâcib olmaz.

b. Oraya gitmek vâcib olur. Ulemânın ekserisi de bu görüştedir. Bu üç mescidin dışındaki mescidlere gelince, buralarda ibâdet yapmak için aktedilen nezrin ifası gerekmez. Bu hususta ulema arasında ittifak vardır. Çünkü diğer mescidlerin birbirinin üzerine üstünlüğü yoktur. Binaenaleyh nezrini hangi mescidte İfâ etse caizdir.[409]

Ancak Malikî ulemâsından Muhammed b. Mesleme'ye göre Kubâ Mescidine gitmek için yapılan nezrin ifâsı gerekir. Çünkü Peygamber (s.a.) her cumartesi günü binitli veya yaya olarak bu mescide gelirdi. Ulemâdan Leys b. Sa'd'a göre hangi mescide gitmekle ilgili olursa olsun o nezri ifâ etmek gerekir.

Ulemânın büyük çoğunluğuna göre böyle bir nezrin akdi sahih olmadığından ifası da gerekmez. İmam Ahmed'e göre de böyle bir nezr mün'akid değilse de yerine getirilmediği takdirde, yemin keffâreti lâzım gelir.[410]
İbn Battal, bu hadisin ulemaya göre mezkur üç mescidden başka bir yere gitmeyi nezrden kimseler hakkında vârid olduğunu söylemiştir. İmam Mâlik'e göre bir kimse ancak vasıtayla gidebileceği bir mescidde namaz kılmayı nezretse, o namazı bulunduğu yerde kılar. Yalnız nezrettiği mes-cid Kâbetullah yahut Mescid-i Nebevi veya Mescid-i Aksa ise, behemehal oraya gitmesi icab eder.
Ulemâdan bir cemaat konumuzu teşkil eden hadis ile istidlal ederek mezkûr üç mescidden birine yani Mescid-i Haram'a, Mescid-i Nevevî'ye ve Mescid-i Aksâ'ya gitmeyi nezreden kimsenin mutlaka oraya gitmesi lâzım geldiğine kaail olmuşlardır. İmam Mâlik, İmam Ahmed ve İmam Şafiî'nin mezhepleri budur. Ebû İshak el-Mervezî dahi bu kavli tercih etmiştir. İmam Az'am'a göre mutlak surette gitmek vâcib değildir. İmam Şafiî "el-Ümm" adlı eserinde Mescid-i Haram'a yapılan nezrin orada ifası vâcib olduğuna, diğer iki mescide gitmek icab etmediğine kaail olmuştur. İbnu'l-Münzir'e göre Haremeyn denilen Mekke ve Medine mescidlerine gitmek vâcib, Mescid-i Aksâ'ya gitmek vâcib değildir.
İmam Gazali Mescid-i Hayf'in da Mescid-i Haram hükmünde olduğunu söylemiştir.
Hanefîlerden bazılarına göre bu bâbda Mekke ile Harem-i Şerifin sair cüzleri arasında fark yoktur. Bir kimse Harem-i Şerife yahud Mekke'ye gitmeyi nezretse, yahut Harern'den sayılan Safâ,.Merve, Mescid-i Hayf, Minâ, Müzdelife, Makam-ı İbrahim, Zemzem ve şâire gibi bir yere gitmeyi nezretse, Beytullah'a gitmeyi nezretmiş gibi olur. İmam Azam'dan bir rivayete göre bunların hepsiyle değil, yalnız Beytullah'a, Mekke'ye, Kâ'be'ye veya Makam-ı İbrahim'e gitmeyi nezretmekle oraya gitmek lazım gelir.
Ulemâdan bazıları Peygamber (s.a.)'in kabrini ziyareti nezreden kimsenin bu nezri ifâsı lâzım geldiğini söylemişlerdir.
Kadı îyaz ile Şâfiîlerden Ebû Muhammed el-Cüveynî bahsi geçen üç mescidden başka herhangi bir mescide gitmeyi nezreden kimsenin oraya gitmesinin haram olduğunu söylemişlerdir. Fakat Nevevî bu sözün yanlış

olduğunu bildirmiş ve Şâfiîlerce sahih olan kavle göre, nezredilen yere gitmenin haram olmadığını söylemiştir.
Bazıları babımızın hadisinin mânâsını te'vil ederek "i'tikâf için yalnız mezkur üç mescide gidilir" demişlerdir. Selefden bazılarına göre dahi i'tikaf yalnız üç mescidde sahih olur.
Aynî'nin Şeyhi Zeynuddin'e göre bu hadise verilecek en güzel mânâ mezkûr üç mescidin hükmüdür. Namaz maksadıyla sair mescidlere sefer edilemez. Ama ilim tahsili, ticâret, gezi, sulahayı, ihvanı ve meşhur yerleri ziyaret gibi şeyler buradaki nehiyde dahil değildir. Nitekim hadisin bazı tariklerinde bu cihet tasrih buyurulmuştur.[411]
Söz konusu üç mescidde kılınan namazların fazilet bakımından diğer mescidlerde kılınan namazlardan daha üstün oluşuna gelince: Mescid-i Haram'da kılman bir namaz diğer mescidlerde kılınan yüz bin namaza, Hz. Peygamber'in Medine'deki mescidinde kılınan bir namaz, diğer mescidlerde kılınan bin namaza Mescid-i Aksa'da kılınan bir namaz da diğer mescidlerde kılınan beş yüz namaza denktir. Çünkü Ebu'd-Derdâ (r.a.)'in Re-sûlullah (s.a.)'den rivayet ettiği bir hadis-i şerif bunu ifade etmektedir. [412]
Diğer bir hadis-i şerifte ise şöyle buyuruluyor: "Benim şu mescidimde (kılınan) bir namaz Mescid-i Haram'in dışındaki mescidlerde (kılınan) bin namazdan daha faziletlidir. Mescid-i Haram'da kılınan bir namaz ise, kendisinin dışında kılınan yüz bin namazdan daha faziletlidir.”[413] Bu iki hadisin Enes b. Mâlik'in rivayet ettiği; "Kişinin evinde kıldığı namaz bir namaz sayılır. (Cuma namazı kılınmayan) mahalle mescidinde kıldığı bir namaz yirmi beş namaz sayılır. Cuma kılınan bir mescidde kıldığı namaz beş yüz namaz sayılır. Mescid-i Aksâ'da kıldığı bir namaz elli hin namaz sayılır. Benim şu Mescidimde kıldığı namaz da elli bin namaz sayılır. Mescid-i Haram'da kıldığı namaz ise, yüzbin namaz sayılır."[414] anlamındaki hadis-i şerife aykırı oldukları iddia edilemez. Çünkü İbn Mâce'nin rivayet ettiği bu hadis zayıftır. Dolayısıyla diğer iki hadis karşısında durabilecek kuvvette ve sağlamlıkta değildir. Bununla beraber bu hadisle diğer iki hadisin arasını şu şekilde uzlaştırmak da mümkündür: "Önceleri cemaatle kılınan bir namaz yalnız başına kılınan yirmi beş yahut yirmi yedi namaza denk idi. Sonraları cuma mescidinde kılınan bir namazın fazileti artırılarak yalnız başına kılınan namazın beş yüz misline çıkarıldı. Aynı şekilde önceleri Mescid-i Aksâ'da kılınan bir namaz diğer mescidlerde

kılman bin namaza Peygamberimizin mescidinde kılınan bir namaz da Mescid-i Aksâ'da kılınan bin namaza denk idi. Sonraları bu mikdâr artırıldı. Mescid-i Aksâ'da kılınan bir namaz diğer mescidlerde kılınan elli bin namaza, Mescid-i Ne-bevî'de kılınan bir namaz da Mescid-i Aksâ'da kılınan elli bin namaza; Mekke Mescidinde kılman bir namaz Medine Mescidinde kılınan yüz bin namaza denk kılındı."[415]
Şurasını unutmamak gerekir ki bu faziletler sadece farz namazlar içindir Nafile namazlar için geçerli değillerdir. Çünkü Hz. Peygamber; "Kişinin evinde kılacağı (nafile) namaz, benim şu mescidimde kılacağı nafile namazdan daha faziletlidir. Ancak farz namazlar müstesna (onları mescidde kılmak daha faziletlidir)" buyurmuştur.[416] Ayrıca her ibâdetin en az on kat arttırıldığına dair hadis-i şerifin hükmü geneldir. Evde kılınan namaz da bunun hükmüne girer. Farklı mescidlerde kılınan namazların farklı dereceleri belirtilirken bu hüküm mahfuz tutulmuştur.
Bu hadis-i şerifler Mescid-i Haram'ın, Medine Mescidinden daha faziletli olduğunu ifâde etmektedir. Ulemanın büyük çoğunluğu bu görüştedir. İmam Mâlik'in meşhur olan görüşüne göre ise, Medine Mescidi Mekke mescidinden (Harem-i Şerirden) daha faziletlidir. Fakat İmam Mâlik'in bu görüşüne delâlet eden bir delil mevcûd değildir.
Ayrıca Mekke'nin mi yoksa Medine'nin mi daha faziletli olduğu meselesi de ulemâ arasında ihtilaflıdır.
Hanefî ulemasıyla İmam Şafiî, İmam Ahmed, cumhur-ı ulemâ, İbn Vehb, Muhtarrıf ve Mâliki ulemâsından İbn Habîb'e göre beldelerin en faziletlisi Mekke'dir. Çünkü Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: "Vallahi sen (Ey Mekke!) Allah'ın en hayırlı ve en sevgili ülkesisin. Senden çıkarılmış olmasaydım çıkmazdım."[417] Hafız îbn Hacer'in beyânına göre bu hadis-i şerif sanihdir. Sünen sahibler ile İbn Huzeyme, Ibn Hibbân ve daha başkaları bu hadisi tahriç etmişlerdir.
İmam Mâlik'in meşhur olan görüşüne göre ise, Medine Mekke'den daha faziletlidir. Delili ise, Hz. Ebû Hureyre'nin rivayet ettiği; "Evimle minberimin arası cennet bahçelerinden bir bahçedir”[418] anlamındaki hadis ile Râfi b. Hadîc'in rivayet ettiği; "Medine Mekke'den daha hayırlıdır."[419] anlamındaki hadistir. Ancak Taberânî'nin tahric ettiği' bu hadisin senedinde, zayıflığında ulemanın ittifak ettiği Muhammed b. Abdurrahman b. Ebî Dâvûd bulunmaktadır.

Mekke'nin Medine'den daha faziletli olduğunu iddia eden cumhur-ı ulemâya göre, aksi görüşte olan İmam Mâlik'in delilini teşkil eden Ebû Hureyre hadisinin bu konuyla bir ilgisi, yoktur. Çünkü söz, Mekke'nin bütün şehirlerden daha faziletli olmasıyla ilgilidir. Ebû Hureyre hadisi ise, Medine'nin özellikleriyle ilgilidir. İbn Abdilberr'e göre İmam Mâlik'in Ebû Hureyre hadisini bu konuya delil olarak göstermesi her hangi bir mesele ile ilgili bir haberi ilgisi olmayan bir konuya delil getirmekten başka birşey değildir. Böyle bir haberin esas konuya ışık tutan bir delil karşısında nazar-ı itibâra alınamayacağı aşikârdır.[420] Binaenaleyh İmam Mâlik'in bu konudaki görüşü isabetsiz olduğundan Maliki ulemâsından pek çok kimse bu görüşten dönmüştür.

Ancak şurasını unutmamak lâzımdır ki, Fahr-i Kâinat Efendimizin Kabr-i Şerifinin bulunduğu kısım bu tartışmanın dışındadır. Çünkü burasının dünya üzerinde en faziletli bir yer olduğunda ulemâ ittifak etmişlerdir.[421]

Ayrıca Medine'nin de diğer şehirler içerisinde faziletli bir şehir olduğuna dâir pek çok hadis-i şerif vardır. Bunlardan bazılarının mealleri şöyledir: "Ben Medine'nin iki taşlığı arasının ağacının kesilmesini ve av öldürülmesini haram kılıyorum. M edinci iler bilmiş olsalar, Medine onlar için daha hayırlıdır. Bir kimse ondan yüz çevirerek terk ederse, Allah onun yerine oraya daha hayırlısını getirir. Eğer bir kimse onun çile ve meşakkatine katlanırsa, kıyamet gününde ben ona şafaatçı ve şâhid olurum."[422] Ebû Hureyre dedi ki: Halk ilk mahsulü gördüler mi onu Peygamber sallallahü aleyhi veselleme getirirlerdi. Resûlullah (s.a.) de onu alınca: "Ya Rabbî! Bize mahsûlümüze bereket, memleketimize bereket, sa'ımıza bereket, müddümüze bereket ihsan eyle. Allah'ım şüphesiz ki İbrahim senin kulun, Halil'in ve Peygamberindir. Ben de senin kulun ve Peygamberinim. O sana Mekke için duada bulunmuş ben de sana O'nun Mekke için yaptığı duanın bir mislini bir misli daha beraberinde olmak üzere Medine için yapıyorum." diye duâ ederdi.[423]

"Şam fethedilecek ve Medine'den bir kavim çıkarak aileleriyle (oraya) yerleşeceklerdir. Halbuki bilmiş olsalar Medine, kendileri için daha hayırlıdır. Sonra Yemen fethedilecek, yine Medine'den bir kavim çıkacak aileleriyle (oraya) sökün edeceklerdir. Halbuki bilmiş olsalar Medine kendileri için daha hayırlıdır. Sonra Irak fethedilecek, Medine'den yine bir kavim çıkarak aileleriyle oraya üşüşeceklerdir. Halbuki bilmiş olsalar Medine, kendileri için daha hayırlıdır."[424]

95-96. Medine'nin Harem Kılınması

2034. ...Ali (r.a.)'den; demiştir ki: Biz Resülullah sallallahü aleyhi ve sellem'den Kur'ân'da ve şu sahifede bulunanlardan başka bir şey yazmadık. Resûlullah sallallahü aleyhi ve sellem şöyle buyurdu:
"Medine Âir ile Sevr arası (olmak üzere) haremdir. Binaenaleyh kim (orada) bir bid'at ortaya koyar veya bid'atçıyı barındırırsa, Allah'ın, meleklerin ve bütün insanların laneti onun üzerinedir. (Kıyamet gününde) Allah onun farz veya nafile hiçbir ibadetini kabul etmez. Müslümanların zimmeti birdir. Bu zimmet uğrunda onların en aşağı olanı sa'y-u gayret gösterir. Kim bir müslümana vermiş olduğu ahdi bozarsa (Kıyamet gününde) Allah'ın, meleklerin ve bütün insanların laneti onun üzerinedir. (Hürriyetine kavuşturulmuş kölelerden) birisi (eski) efendilerinin izni olmadan bir başkasını efendi edinecek olursa (kıyamet gününde) Allah'ın, meleklerin ve bütün insanların laneti onun üzerinedir."[425]

Açıklama

Bir kısım Rafizîlerin "Hz. Ali'nin yanında, Kur'an-ı Kerim'de olmayan pek çok ilim vardır. Bunların sayısı bin baba ulaşmaktadır" diyerek bir takım asılsız haberler yaymaları üzerine Hz. Ali'nin yakınları bu yaygarayı önlemek için hakikati bizzat Hz. Ali'nin dilinden dinlemek ve tesbit etmek istemişlerdir. Bu maksatla Hz. Ali'ye yanında Resûlullah'ın özel bir vasiyyeti bulunup bulunmadığını sormuşlar. Bunun üzerine Hz. Ali de Resûl-i Ekrem'in kendisine kılıcının kınında bulunan sayfadan başka özel olarak hiç bir sır vermediğini ifâde etmiştir. Bu sahifede neler yazıldığını açıklaması istenince onu açıklamıştı. Söz konusu sahifede neler bulunduğu muhtelif şekillerde rivayet olunmuştur. Bir rivayette bu sahifede şu anlama gelen bir metin bulunduğu ifade ediliyor: "Mü'minlerin kanları bir birlerine müsavidir. Zimmetleri için en aşağı mertebede olanlar bile kefildir. Onlar başkalarına karşı bir el gibidirler. Dikkat edin! Bir kâfire bedel hiçbir mü'min öldürülemez. Ahd-ü emân sahibi bile (kendisine verilen) emân (güvence) süresi içerisinde öldürülemez."[426]
Yine İmam Ahmed'in diğer bir rivayetinde de bu sâhifede şu mealde sözlerin de bulunduğu naklediliyor; "İbrahim (Mekke'yi) haram kılmıştır.

Ben de Medine'nin iki taşlık arasını haram kılıyorum. Onun her yeri yasaktır. Otu koparılamaz, avı ürkiitülemez, yitiği yerden alınamaz. Oradan ağaç kesilemez. Ancak bir kimse devesini otlatabilir. Orada harb için silâh taşınamaz. Müslümanların kanı (kısas ve diyette) biribirine eşittir. Zimmetleri uğrunda onların en aşağı olanı bile gayret gösterir. Onlar düşmanlarına karşı tek bir el gibi yekvücutturlar. Kâfir bir cana karşı bir mü'min kısas olarak öldürülemez. Kendisine emân verilen kimse (emân suresi içerisinde) öldürülemez."[427]
Diğer bir rivayette de bu sâhifede şu mealde sözlerin bulunduğu da ifade ediliyor: "Allah'dan başkasının adı ile hayvan kesene Allah lanet etsin! (Allah ve Resulünün çizdiği sınırlarım belirlediği) yolun işaretlerini çalana Allah lanet etsin! Babasına lanet okuyana Allah lanet etsin! Bid'alçıyı barındırana Allah lânel etsin."[428]
Âir ile Sevr, Medine.civarında bulunan iki dağdır. Âir Medine'nin güneyinde Medine'ye iki saatlik bir mesafededir. Sevr ise Uhud'un kuzeyinde kızıl renkte küçük bir dağdır. İşte bu iki dağ arası Medine'nin haremidir.
Ebu Ubeyd b. Sellâm ile diğer bazı kimselerin Medine'de Âir ve Sevr adında iki dağın bulunmadığım iddia etmeleri müttefikunaleyh olan bir hadise aykırıdır. Ne yazık ki büyük müelliflerden İbnu'i-esîr ile Yakut el-Hamevî bu konuda gerekli araştırmayı yapmadan onlara tâbi olmuşlardır.
Metinde geçen müslümanlarm zimmetinden maksat, gayr-i müslimlere verdikleri söz ve güvencedir. Bir müslüman bir kâfiri koruyacağına dâir söz verdi mi artık başkalarının bu söze riâyet etmeyerek ona dokunması haram olur. Çünkü müslümanlar yek vücuddur. Fakat şurasını unutmamak gerekir ki, verilen bu emân ve emniyet kâfirlerin belli kimseleri için geçerlidir; hepsi için verilen bir emân geçerli olamaz. O zaman cihâd mefhûmu ortadan kalkmış olur.
Konumuzu teşkil eden bu hadis-i şerifte hürriyetine kavuşturulmuş bir kölenin kendisini azâd eden eski efendisinin izni olmadan kendisini başka birine nisbet etmesi, Allah'ın, meleklerin ve bütün insanların lanetine sebeb olacak çirkin bir iş olarak gösterilmiştir. Her ne kadar metinde bu lanetin, eski efendisinin izni olmadan kendisini başkalarına nisbet eden kişilere ait olduğu ifâdesi varsa da, aslında eski efendisinin iznini almış olması onu bu lanetten koruyamaz. Metinde "izinsiz olarak" denilmesi bu nisbet işinin genellikle böyle olduğunu belirtmek içindir, yoksa eski efendinin izni onu

bu lanetten kurtaracağını ifâde etmek için değildir. Çünkü hürriyetine kavuşmuş bir kölenin mirası kendisini nisbet ettiği kişiye kalacağından, kölenin yaptığı bu işte başkalarının hukukuna tecâvüz, küfrân-ı nimet, akrabadan ilgiyi kesmek gibi isyanlar vardır.[429]

Bazı Hükümler

1. Rafizîlerin "Hz- Peygamber (s.a.)'in Hz. Ali'ye Kur'an-i Kerim de bulunmayan dinin esaslarıyla ilgili sayısı bin baba ulaşan bazı ilimleri sır olarak verdiğini" iddia etmeleri yalan ve iftiradan başka bir şey değildir.
2. Medine Hareminin de Mekke haremi gibi avını öldürmek ve ağacını kesmek yasaktır. îmam Mâlik ile İmam Şafiî, Ahmed ve İshak bu görüştedirler.
imam Mâlik'e göre Medine'nin bu kısmının bir koru hâlinde ağaçlarının kesilmesinin ve avlarının öldürülmesinin yasaklanmasına sebeb, oraların ıssız, sessiz, çıplak bir çöl hâline gelmesini önlemek içindir.
Sözü geçen yerlerde avlanmanın ve ağaç kesmenin yasaklanmış olması, bu yasağı çiğneyen kimselere herhangi maddi bir cezayı gerektirmez. İmarri Mâlik ile İmam Ahmed ve yeni mezhebinde İmam Şafiî bu görüştedirler. Çünkü Medine arazisinin hac ibadetiyle herhangi bir ilgisi yoktur.
İmam Şafiî'nin eski mezhebine göre ise, bu yasağı çiğneyen kimsenin elinden malları alınır, tmam Şafiî'nin bu konudaki delili şu hadis-i şeriftir: "Sa'd b. Ebi Vakkas, Medine'nin hareminde avlanan bir köleyi yakalayıp üzerinden elbisesini soyup çıkardı. Bunun üzerine o adamın efendileri gelip Hz. Sa'd ile bu mevzuyu konuştular da Hz. Sa'd şöyle dedi: . "Gerçekten Resûlullah (s.a.) şu haremi haram kıldı. Kim burada avlanan bir kimseyi yakalarsa onun elbiselerini üzerinden soyup alsın." buyurdu. Binaenaleyh ben Resûlullah (s.a.)'in bana ikram etmiş olduğu bir nîmeti geri itemem." [430]
Zahirî ulemasından îbn Hazm'a göre ise, bu yasağı çiğneyen kimsenin avret mahallini örtecek kadar bir elbise üzerinde bırakılır. Bunun dışında mal olarak yanında nesi varsa alınır. Delili ise ileride gelecek olan "Hz. Sa'd, orada avlanan köleleri yakalayınca onların ellerinde bulunan mallarını almıştı. Bu hususta kendisine müracaat eden köle sahiplerine şöyle dedi:
"Ben Resûlullah (s.a.)'m Medine'nin ağaçlarından birşey kesmeyi yasakladığım ve "kim buradan birşey kesen kimseyi yakalarsa mallarını

elinden alabilir" dediğini bizzat işittim," anlamındaki 2038 numaralı hadis-i şeriftir.
İbn Ebî Zi'b ile Maliki ulemâsından bazılarına göre ise, Mekke hareminde olduğu gibi Medine haremindeki yasakları çiğneyen kimselere de ceza lâzım gelir. Delilleri ise "Gerçekten İbrahim Mekke'yi harem kılmıştır, ben de Medine'nin iki taşlığı arasını harem kıldım. Onun ağacı kesilmez avı da avlanmaz."[431] mealindeki hadis-i şerifdir.
Hanefi ulemâsıyla Sevrî ve İbn Mübârek'e göre ise, Medine'nin harem kılınmış bir bölgesi yoktur. Binaenaleyh Medine sınırlan içerisinde bulunan ağaçlan kesmekte ve orada avlanmakta herhangi bir sakınca yoktur. Çünkü Hz. Enes şöyle demiştir: "Resûlullah sallallahü aleyhi ve sellem ahlâkça insanların en güzeli idi. Benim bir kardeşim vardı ki O'na Ebû Umeyr denildi. Resûlullah (s.a.) gelip de onu gördüğü zaman; "Ebâ Umeyr! Ne yaptı mığayr?" derdi. Ebu Umeyr bu (nuğayr isimli) kuşla oynardı."[432]
İmam Ebû Cafer et-Tahâvî'ye göre bu hadis Medine sınırları içinde, Mekke sınırlan içinde olduğu gibi bir harem bölgesi olmadığına delâlet eder. Çünkü bu olay Medine'de geçmiştir. Eğer Medine iddia edildiği gibi harem sınırları içerisinde olsaydı Resûlullah sözü geçen çocuğa o kuşla oynamaya izin vermezdi.[433]
3. İlmin yazı ile tesbiti caizdir.
4. Dinde bir bid'at ortaya atan kimse günahkâr olduğu gibi onu koruyan kimse de günahkâr olur.
5. Müslümanların en yetkisizlerinden birinin bile küf fara verdiği söz veya güvence geçerlidir. Her müslüman ona uymakla mükelleftir.
6. İnsanın ahdini bozması haramdır.
7. İnsanın kendisini babasının dışında birine nisbet ederek veya hürriyetine kavuşmuş bir kölenin.kendisini başka birine nisbet ederek onun ismini taşıması çirkin bir iştir, haksızlıktır ve küfrân-ı nimettir.[434]

2035. ...Hz. Ali'den (rivayet olunduğuna göre) Peygamber (s.a.) şu (Medine'nin harem kılınması) olayı hakkında (şöyle) buyurmuştur:
"Yaş otu kesilemez, avı ürkütülemez, yitiği alınamaz. Ancak onu ilân edecek olan kimse müstesna orada herhangi bir kimsenin savaş için silâh taşıması ve oradan ağaç kesmesi uygun değildir. Ancak bir kimse (orada) devesini otlatabilir."[435]

Açıklama

Bir önceki hadis-i şerifin şerhinde de açıkladığımız gibi Râfizîler Hz. Ali'nin yanında hadis-i şeriflerin ve Kur'-an-ı Kerimin dışında Resûl-i Ekrem'in özel olarak kendisine emanet ettiği dinin esaslarıyla ilgili bin bâb ilim bulunduğunu iddia ederler ve kendi inanç ve amellerinin Hz. Ali'nin yanında bulunan bu sahifelerden kaynaklandığını söylerlerdi. Bu hadise Ahmed b. Hanbel'in Müsned'inde şöyle anlatılır: "Ali (r.a.) bir emir aldığı zaman o emir hemen yerine getirilirdi ve kendisine, "biz bu emri şu şekilde yerine getirdik" denilince Hz: Ali de "Allah ve Resulü doğru söyledi" derdi. Bir gün yakınlarından birisi olan Ester kendisine şöyle dedi:
-Senin şu söylediğin sözler halk arasında yayılıyor, gerçekten Resûlullah'ın sana emânet ettiği bir şey var mıdır? Hz. Ali şöyle cevap verdi:
Bana Resûlullah (s.a.) özel olarak hiçbir emânet vermemiştir. Ancak ondan duyduğum tek bir şey var ki o da (şu) kılıcımın kımndaki sahifedir. Orada bulunan kimseler de o sahifeyi çıkarması için ısrar ettiler. Bunun üzerine sahifeyi çıkardı. Bir de baktılar ki sahifede şunlar var: Kim din adına, ortaya dinden olmadık birşey atarsa yahut böyle bir kimseyi barın-dırırsa Allah'ın, meleklerin ve bütün insanların laneti onun üzerinedir. Onun farz ve nafile ibâdetleri de kabul olunmaz. İbrahim Mekke'yi harem kıldı, ben de Medine'yi harem kılıyorum. Medine'nin iki taşlık arası haremdir. Medine'nin her tarafı Medine'nin komşudur."[436]
Metinde Medine'nin avlarını ürkütmenin haram olduğu ifade edilmekle onları telef etmenin evleviyyetle haram olduğu ifade edilmek istenmiştir.
Medine'de silâh taşınmasının haramhğı ise ihtiyaç duyulmadan taşınan silâhlarla ilgilidir. İhtiyaç anında ise, silâh taşınabileceğine dâir ilim adamları arasında ittifak vardır.[437]

Bazı Hükümler

Medine'de Mekke gibi harem kılınmıştır.Bu sebeple Medınenın yaş otlarını kesmek, avını ürkütmek veya yakalamak, halka ilân etme niyeti olmadan bulunan yitiklerini almak, savaşı başlatmak, ağacını kesmek haramdır. Ancak hayvanlara vermek için ağaç yapraklarım koparmak bunun dışındadır.

Şurasını belirtmek isteriz ki bütün bunlar Medine'nin harem olduğunu kabul eden ilim adamlarına göredir. Hanefî ulemâsına ve onlara tâbi olanlara göre ise, Medine sınırları içerisinde harem bir bölge yoktur. Delillerin münakaşası için bir önceki hadisin şerhine müracaat edilebilir.[438]

2036. ...Adiyy b. Zeyd'den; demiştir ki: Resûlullah sallallahü aleyhi ve sellem Medine'nin her tarafından birer berîd (12 mil)lik (bir bölgeyi) koru tayin etti. (Oranın) ağaçları (yapraklarını düşürmek için) silkelenemez ve kesilemez. Ancak (zaruret miktarı yedirilmek üzere) deve (sırtında) götürülen (yapraklar) müstesna.[439]

Açıklama

Bu hadis-i şerifte Medine haremi boyutlarının dört taraftan birer berîd uzunluğunda olduğu ifâde edilirken Müslim'in Sahih'inde bu boyutların dört taraftan, on ikişer mil uzunluğunda oldukları ifâde ediliyor.[440] Bu iki ifâde arasında herhangi bir çelişki yoktur. Çünkü bir fersah üç mildir. Bir berîd de dört fersah olduğuna göre bir berid 12 mil eder.[441]

Bazı Hükümler

1. Medine'nin dört tarafından birer beridlik (12 mılhk) bir bölge Resul-ı Ekrem tarafından harem bölgesi olarak tayin edilmiştir.
Sözkonusu haremin yeri ve sınırları hakkında rivayet edilmiş olan hadislerin zahirî ifâdeleri birbirinden oldukça farklı gibi görünmektedir. Müslim'in Câbir'den rivayet ettiği merfû bir hadiste bu bölgenin iki dağ arasında olduğu ifâde edilirken[442] bazı hadislerde de bu bölgenin Medine'nin iki taşlığı arasından ibaret olduğu ifâde ediliyor.[443] Bu hadislerde geçen "Lâbe" kelimesi "Harre" yani siyah taşlık demektir. Medine-i Münevvere biri doğusunda, diğeri batısında olmak üzere iki taşlık arasındadır. Kuzey ve güneyinden de bu nevi taşlıklarla çevrilmişse de bunlar ötekilere bitiştiği için ayrıca zikredilmemiştir. İmam Ahmed'in Hz. Câbir'den rivayet ettiği hadis-i şerifte de bu yasak bölgenin iki harre arasından ibaret olduğu ifâde ediliyor.[444] Harre de taşlık anlamına geldiğine göre bu hadis-i şerifi söz konusu harem bölgenin iki Lâbe (taşlık) arasında olduğunu ifâde eden bir önceki hadisle birleştirmek mümkündür.

Müslim'in rivayet ettiği diğer bir hadis-i şerifte de bu bölgenin iki me'zim arasından ibaret olduğu ifâde ediliyor.[445] 'Me'zlm "iki dağ arasında kalan yer" anlamına geldiğine göre bu rivayeti de yukarıda Müslim'in rivayet ettiği haram bölgenin iki dağ arasında kaldığını ifâde eden Câbir hadisiyle birleştirmek mümkündür.
Hanefî ulemâsından bazıları bu rivayetlerin lâfızlarının arasındaki farka bakarak bu hadislerin arasını uzlaştırmanın mümkün olmadığını, binaenaleyh bu hadislerin muzdarib olduğunu söylemişlerdir.
Fakat Şafiî ulemasından İbn Hacer bu görüşe itiraz ederek aslında bu ifâdeler arasında bir ayrılık bulunmadığını çünkü her taşlığın yanında bir dağ bulunduğunu düşünmenin haram bölgenin iki dağ arasında bulunduğunu ifâde eden hadisle iki taşlık arasında bulunduğunu ifâde eden hadis arasında bir çelişki olmadığını anlamak için yeteceğini belirtmektedir. Yahut da söz konusu bölgenin iki taşlık arasında bulunduğunu ifâde eden hadislerin, bu bölgenin doğu ve batı sınırlarına, iki dağ arasında bulunduğunu ifâde eden hadislerin de kuzey ve güney sınırlarına ait olduğunu ifâde ettikleri düşünülebilir. Ayrıca me'zim kelimesi dağ anlamına da gelir. Binaenaleyh bu konudaki rivayetler arasında bir çelişki bulunduğunu iddia etmek doğru değildir. Şayet böyle olduğu kabul edilse bile, bu hadislerin muzdarib olduğunu iddia etmek yine doğru olmaz. Çünkü bu bölgenin iki taşlık arasında bulunduğuna dair rivayetler daha çok olduğundan bu rivayet diğerine tercih edilir ve böylece ızdırab iddiası ortadan kalkmış olur.[446]
2. Peygamber (s.a.) Medine'nin harem bölgesinde otlamayı sadece zekât develerine tahsis etmiş, bunların dışında hiçbir devenin orada otlamasına müsaade etmemiştir.
Mezhep imamlarının bu konudaki görüşlerini 2034 numaralı hadisin şerhinde açıklamış bulunmaktayız.[447]

2037. ...Süleyman b. Ebî-Abdillah'dan; demiştir ki: Ben Sa'd b. Ebî Vakkâs'ı Medine'nin hareminde avlanan bir adamı yakalayarak elbiselerini soyarken gördüm. Sonra ona o (kölenin) sahipleri gelip (o köle) hakkında konuştular da (onlara şöyle) dedi:
Bu harem bölgeyi Resûlullah (s.a.) haram kıldı ve; "Kim burada avlanan bir kimse bulursa, onun elbiselerini soysun" buyurdu. Binaenaleyh ben

Resûlullah sallallahü aleyhi ve sellem bana ikram etmiş olduğu bir nimeti size geri çevirmem. Ama isterseniz size onun değerini veririm.[448]

Açıklama

Bu olay Müslim'in Sahih'inde şu mânâya gelen lâfızlarla rivayet edilmiştir: "Sa'd hayvanına binerek Akîk'teki köşküne gitti. (Orada) ağaç kesen yahut yapraklarım silken bir köle buldu ve onu soydu. Sa'd döndüğü vakit kölenin sahipleri gelerek kölelerinden aldığı şeyleri ona ya da kendilerine geri vermesini istediler. Sa'd:
Ben Resûlullah sallallahü aleyhi ve sellem bana ganimetten ziyâde olarak ihsan buyurduğu bir şeyi geri çevirmekten Allah'a sığınırım, diyerek aldığı şeyleri .onlara geri vermekten çekindi.".
Görülüyor ki Hz. Sa'd, söz konusu kölenin eşyalarım, köle sahiplerine geri vermemiştir ve buna mecbur da değildir. Böyleyken Hz. Sa'd'ın kölenin eşyasının bedelini ödemek istemesi, onun kendi mürüvvet ve cö-mertliğindendir. Mecbur oluşundan değildir. Köleyi soymaktan maksadı ise, onun bir daha böyle iş yapmasına mani olmak içindir. İşte bu maksatla kölenin üzerindeki elbiseyi almış, yalnız avret mahallini örtecek miktarını bırakmıştır.[449]

Bazı Hükümler

1. Medine'nin hareminde avlanmakta olan veya ağacını kesen bir kimsenin üzerindeki elbisesi alınır. İmam Şafiî'nin eski görüşü de böyledir. Ahmed b. Hanbel ile İbn Ebî Zi'b, İbnu'l-Münzir, Sa'd b. Ebî Vakkâs ve Sahabeden bir cemaatin de bu görüşte olduğu rivayet olunmuştur. Binaenaleyh Kadı İyaz'ın; '.'Medine hareminde avlanan kimsenin üzerindeki malları alınır, sözünü sahabeden sonra İmam-ı Şafiî'den başka söyleyen olmamıştır. Bütün Mısır ulemâsı İmam Şafiî'nin bu görüşüne karşı çıkmışlardır" demesi, doğru değildir.
Şafiî ulemâsından İmam Nevevî'ye göre bu konuda tercihe lâyık olan görüş İmam Şafiî'nin görüşüdür. Çünkü Resûl-i Ekrem'in hadisi bunu ifâde ettiği gibi ashâb-ı kiramın uygulaması da bu merkezdedir. Binaenaleyh İmam Şafiî'nin eski kavli ile amel ederek ödetmenin keyfiyeti hususunda iki suret vardır. Birinci surete göre av, kesilen ağaç ve ot Mekke'nin hareminde

olduğu gibi ödettirilir. Esah olan kavle göre avcının eşyası soyulur. Bu takdirde soyulacak eşyadan muradın ne olduğu hususunda iki kavi vardır: Birinci kavle göre, yalnız elbisesi alınır. Esah olan ve cumhurun kat'iyyetle ele aldıkları ikinci kavle göre burada alınacak şeyler küf-fârdan öldürülen bir kimsenin üzerinden alınan şeyler gibidir. Binaenaleyh atı, silahı ve nafakası hep alınır.

Alınan şeylerin nereye sarfedileceğî hususunda ulemâdan üç görüş rivayet olunmuştur. Bunların esah olanına göre alınan şeyler alanın mülkü olur. Hz. Sa'd hadisine muvafık olan da budur. İkinci kavle göre alınan şeyler Medine'nin fukarasına; üçüncü kavle göre, beytülmâle verilir. Haremde cinayet işleyen kimse soyulurken avret mahallini örtecek miktarı müstesna olmak üzere, üzerinde bulunan bütün eşyası alınır. Hattâ bazıları avret mahallini örten elbisesinin dahi alınacağını söylemişlerdir.Ulemâmız avı öldürsün-öldürmesin mücerred avlanmakla bir kimsenin soyulacağına kaail olmuşlardır.[450]

Biz mezhep ulemâsının bu konudaki görüşlerini 2034 numaralı hadisin şerhinde açıkladık.[451]

2038. ...Hz. Sa'd'ın kölesinden rivayet olunduğuna göre Sa'd (r.a.) Medine'nin kölelerinden bazılarını Medine ağaçlarından bir kısmını keserlerken bulmuş da (ellerinden) eşyalarını almış ve (onların) sahiblerine (şöyle) demiş:

Ben Resûlullah sallallahü aleyhi ve sellemi Medine'nin ağaçlarından birini kesmeyi yasaklarken ve; "Kim on(lar)dan birini keserse onun malı yakalayanındır." buyururken işittim.[452]

Açıklama

Bu hadis-i şerif Beyhakî'nin Sünen-i Kübrâ'sında ayrıntılı olarak şu mânâya gelen lâfızlarla rivayet olunmuştur: Resûlullah (s.a.); "Medine'nin harenıindeki ağaçları kesen birini yakalayacak olursanız onun malı sizindir. Oranın ağacı kesilip biçilemez"

buyurdu. Sa'd (İbn Ebi Vakkâs oranın ağaçlarını) kesmekte olan bir takım köleleri görünce (onların üzerlerindeki) mallarını (ellerinden) aldı. Bunun üzerine sahiblerine varıp onlara "Sa'd şöyle yaptı" diye şikâyette bulundular. Az sonra (sahibleri Hz. Sa'd'a gelerek):

Ey Ebû İshak, senin çocukların ya da kölelerin bizim kölelerin mallarını (ellerinden) almışlar, dediler. (Hz. Sa'd da):
"Yok, hayır! Onu ben aldım. (Çünkü) ben Resûlullah (s.a.)'ı: "-Haremin ağacını keserken yakaladığınız bir kimsenin (elinde bulunan) mal sizindir." buyururken işittim. (Binaenaleyh o malları size veremem) fakat eğer isterseniz, size kendi malımdan verebilirim diye cevap verdi.[453]
Bu hadis zayıftır. Çünkü bu hadisin senedinde bulunan Hz. Sa'd'ın kölesinin kimliği meçhul olduğu gibi diğer râvi Tevem'in kölesinin de güvenilir bir kimse olup olmadığı ihtilaflıdır.[454]

2039. ...Câbir b. Abdullah (r.a.)'dan rivayet olunduğuna göre Resûlullah sallallahü aleyhi ve sellem şöyle buyurmuştur:
"Resûlullah (s.a.)'in korusu (içerisinde bulunan ağaçlara sopa ile) vurulamaz ve (onlar) kesilemez. Fakat hafif ve yumuşak bir vuruşla vurulabilir."[455]

Açıklama

Metinde geçen "Resülullah'ın korusu" sözünden maksat, Resûlullah'ın haram bölge olarak tayin ettiği Medine haremidir. Hadis-i şerifin ifâdesinden anlaşılacağı üzere Medine hareminde bulunan ağaçların yaprağını düşürmek için onlara sopa ile şiddetli bir şekilde vurmak haramdır. Bununla beraber Resul-i Ekrem Efendimiz' insanlara ve hayvanlara karşı olan engin merhameti sebebiyle oradaki ağaçları hafif hafif sallayarak veya onlara hafif darbeler vurarak yapraklarını düşürüp hayvanlara yedirmeye izin vermiştir. Biz, mezhep imamlarının bu konudaki görüşlerini 2034 numaralı hadis-i şerifin şerhinde açıklamış bulunuyoruz.[456]

2040. ...İbn Ömer'den rivayet olunduğuna göre Resûlullah sallallahü aleyhi ve sellem bazan yaya, bazan da binitli olarak Küba'ya gelir (ziyaret eder)miş.
İbn Numeyr (bu hadisi rivayet ederken) "ve orada iki rekat namaz kılardı" (cümlesini) ilâve etti.[457]

Açıklama

Kubâ Mescidi İslâm tarihinde ilk inşa edilen ve Medine'nin güney batısında bulunan kare biçiminde bir mes-ciddir. Kırk metre eninde kırk metre boyunda ve altı metre yüksekliğinde olan bu mescidin içerisinde yirmi sütun bulunmaktadır. Mescid Osmanlı hükümdarlarından II. Mahmud tarafından hicrî 1210 tarihinde tamir edilmiştir.
Aslında bu mescit ismini avlusunda bulunan bir kuyudan almıştır. Mescidin bulunduğu beni Amr bin Avf yurdu olan köyde bu isimle anılır.
Daha önce geçen 2033 numaralı hadis-i şerifte, Mescid-i Haram, Mescid-i Resul ve Mescid-i Aksâ'nın dışında hiç bir mescide ziyaret için yolculuk yapılamayacağı ifâde edildiği hâide burada Resûl-i Ekrem'in bazan binitli bazan da yaya olarak gelip Kubâ Mescidini ziyaret edip gittiğinden bahsedilmesi,bu iki hadis arasında bir çelişki bulunduğunu göstermez. Çünkü Kubâ ile Medine arasında sadece iki millik bir mesafe bulunmaktadır. O yüzden Medine ile Kubâ arasında yapılan bir gezintiye "yolculuk" denilemez. Dolayısıyla iki hadis arasında bir çelişkinin bulunduğundan söz edilemez.
Kur'an-ı Kerim'de "Tâ ilk günden takva üzerine kurulan mescid, elbette içinde namaza durmana daha uygundur"[458] aâyetiyle övülen mescidin Kubâ Mescidi olduğu söylenmekte ise de, gerçekte âyet-i kerimede kasd edilen mescid, Mescid-i Resûl'dür. Nitekim şu hadis-i şerifler de bu gerçeği ifâde ve tey'id etmektedirler.
a. Birgün iki kişi; "Orada (Mescid-i Dırâr'da) ebediyyen namaza durma! İlk günden beri takva üzere kurulan mescid elbette içinde namaz durmana daha uygundur' âyetinde geçen ikinci mescidin hangi mescid olduğu hususunda münakaşaya tutuştular. Birisi onun Küba Mescidi diğeri de Mescid-i Nebevî olduğunu ileri sürdü. Resûlullah (s.a.) de "O mescid işte benim şu mescidimdir" buyurdu.[459]
b. Ebû Said el-Hudrî dedi ki: "Zevcelerinden birinin yanında bulunduğu bir sırada Resûlullah (s.a.)'in yanına girmiştim. Kendisine:
Ya Resûlallah! Takva üzere kurulan mescid iki mescidden hangisidir? diye sordum. Resûlullah (s.a.) bir avuç çakıl taşı alarak onları yere vurdu, sonra Medine Mescidini kast ederek:
"O bizim şu mescidimizdir" buyurdu.[460]

Açıklama

1. Mescid-i Kubâ faziletli bir mesciddir. Resûl-i Ekrem'e uyarak orada namaz kılmak müstehabtır.
2. Yaya veya binitli olarak gidip orayı ziyaret etmenin fazileti büyüktür. Nitekim bir hadis-i şerifte de şöyle buyurulmaktadır: "Kim evinden çıkar da, şu mescide, Küba mescidine gelerek namaz kılarsa umre yapmış gibi sevaba nail olur."[461] Diğer bir hadis-i şerifte de şöyle buyurulmaktadır: "Kim güzelce abdest aldıktan sonra varıp da Kubâ Mescidinde dört rekat namaz kılarsa, onun bu hareketi bir köle azadetmeye denk olur."[462] Her ne kadar senedinde Musa b. Ubeyde bulunduğu için bu hadis zayıf ise de, İbn Mâce'nin rivayet ettiği şu hadisle takviye edilidği için zayıflıktan kurtularak hasen derecesine yükselmiştir. "Evinde abdest aldıktan sonra Küba Mescidine gelip de orada namaz kılan kimse için umre sevabı gibi sevab vardır."[463]

96-97. Kabirleri Ziyaret

2041. ...Ebû Hureyre (r.a.)'den rivayet edildiğine göre, Resûlullah sallallahü aleyhi ve sellem:
“Birisi bana selâm verdiği zaman ona karşılık vermem için Allah ruhumu bana iade eder." buyurmuştur.[464]

Açıklama

Başta Peygamber Efendimiz olmak üzere bütün peygamberlerin, kabirlerinde diri oldukları sahih hadislerle sabit iken, burada Resûl-i Ekrem'in ruhumun bazan cesedinden ayrılıp ba-zan da geri iade edildiğinden bahsedilmesi hadis ulemâsının dikkatini çekmiş ve bu hususta çeşitli görüşler ortaya atılmıştır. İmam Süyûtî bu konuda "înbâu'I-ezkiyâ bi hayati'l-enbiyâ" isimli müstakil bir risale hazırlamıştır.
Süyûtî'ye göre buradaki hâl cümlesidir ve başında gizli bir harfi vardır. ise, bir atıf harfinden başka bir şey değildir. Süyûtî’nin bu açıklamasına göre hadisin mânâsı şöyledir:
"Bana selâm veren bîr kimse, bana ruhum cesedimde olduğu halde selâm vermiştir ve ben de onun selâmını alırım."
Bazılarına göre buradaki "hattâ" sebebiyyet ifâde eder ve hadis "Ona selâm vermem için Allah ruhumu, bana iade eder" mânâsına gelir. Fakat Süyûtî bu

ikinci görüşü reddetmiştir. Çünkü "hattâ" harfine bu mana verilince, Resûl-i Ekrem'e selâm verenler adedince ruhunun bedenine girip çıkması gerekir ki, bu durum Resûl-i Ekrem'in ruhun cesede girip çıkması anında heran azab duymasını ve kısa süreli de olsa ruhunun bâzan cesedini terk etmesini icâbettirir. Bu ise, şehidlerin ve Peygamberlerin makamına uygun değildir.
Fakat "hattâ" harfinin atıf harfi "reddellahu aleyye" cümlesinin de hâl cümlesi olduğu kabul edilirse bu durum ortadan kalkmış olur.
Yine Süyûtî'ye göre "redde" kelimesine geri çevirmek mânâsı vermek doğru değildir. Çünkü o zaman Resûl-i Ekrem'in birçok defalar ölüp dirilmesi icab eder ki, bu durum, Kur'an-ı Kerime ve hadis-i şeriflere aykırıdır. Binaenaleyh "illâ"dan sonra gelen bu "redde" kelimesi "sayrûret = olmak" manasınadır. Onun ruhunun, Allahın izniyle her an cesedinde olduğunu ifâde eder. Fakat hadisin sonunda bulunan kelimesine uygun düşeceği için hadisin başında da "sayrûret" mânâsında "redde" kelimesi kullanılmıştır. Aslında Peygamber Efendimiz berzah âleminde melekût âleminin ahvâli ile meşguldür ve dünyada olduğu gibi Allah Teâlâ'yı müşahede hâlinde müstağraktır. Bir an için o halden ifâkat bulup ümmetinden gelen selâmı alması da yine "redde" kelimesiyle ifâde edilmiştir. Binaenaleyh ruhun cesedi terk etmesi ve sonra cesede iade edilmesi söz konusu değildir.[465]
Şeyh Tâciddin el-Fâkihâni ve Abdürrauf el-Münavî gibi bazı ilim adamlarına göre bu hadiste geçen "ruhum iade edilir" cümlesindeki "ruh"tan maksat mecazen "nutuk : konuşma kabüiyyeti"dir.. Kadı Iyaz'a göre buradaki ruhun iadesinden maksat, Resûl-i Ekrem'in her an huzur-ı ilâhî iie alakadar olan ruhunun, ümmetinin selâmı ile meşgul olmasından ibarettir.
el-Haffâcî, Kadı Iyaz'ın "eş-Şifa" isimli eseri, üzerine yazdığı "Nesîmü'r-riyâz" adlı kitabında "buradaki ruhtan maksad, Resûl-i Ekrem'e has olan ve ondan ayrılmayan bir melektir. Bütün Peygamberler gibi Resûl-i Ekrem de kabrinde uyku halinde bir kimse gibi hayattadır. Kendisine melek vasıtasıyla veya vasıtasız olarak bir selâm erişince o selâmı alır. Onun tamamen nûranî olan ruhu kabzedilmiş değildir. Binaenaleyh bizzat kabrine gelip de selâm verenlerin selâmlarını işiterek uyanır ve onlara karşılık verir. Uzakta olanların selâmını da melekler ona ulaştırır"[466] demektedir. Abdürrauf el-Münavî'nin beyânına göre Resûl-i Ekrem'in, ümmetinin selâmım alması hiçbir zaman onun gönlünü huzur-ı ilâhiden alıkoyamaz.[467]

Abdürrauf el-Munâvî ile Aliyyü'1-Kari "Resûl-i Ekrem (s.a.) kendisine selam veren herkesin selâmını alır. Bu hususta uzakta olanla kabri başına gelen arasında bir fark yoktur" diyorlarsa da bazılarına göre, sözü geçen bu iki ilim adamının bu görüşleri delilsizdir.[468]

Bazı Hükümler

1. Peygamber Efendimize selâm vermenin fazileti çok büyüktür.
2. Peygamber Efendimizin kahirini ziyaret eden bir kimsenin kelâmı Resûl-i Ekrem tarafından işitilir ve selâmına karşılık verilir.
3. Hz. Peygamber kabrinde kendine mahsus bir hayat ile diridir. Ayrıca diğer Peygamberlerin de diri olduğunu isbat eden pek çok sahih hadis vardır. Bunlardan bazıları şu mealdedir:
a. Resûl-i Ekrem (s.a.); "Şüphesiz cuma günü en faziletli günleriniz-dendir. Âdem (aleyh is selam) o gün yaratılmıştır. Nefha (ikinci Sûrun üfürülmesi) o gündedir. Sa'ka (birinci Sûr'un üfürülmesi) de o gündedir. Artık o gün bana bol bol salavât getiriniz. Çünkü o günkü sahalınız bana sunulur" buyurdu. Bir adam:
Ya Resûlallah, senin bedenin yer tarafından yenmişken (Şeddâd dedi ki:) yani çürümüşken bizim salâvatımız sana nasıl sunulur? diye sordu.
Peygamber sallallahu aleyhi ve sellem de:
"Allah Peygamberlerin cesetlerim yemesini yere yasak kılmıştır" buyurdu.[469]
b. "(îsrâ gecesinde) göklere çıkarıldığımda Musa (aleyhisselam)m yanına vardım. Kırmızı bir kum yığınının yanında ayakta zikir, dua ve teşbih ile meşguldü."[470] Bilindiği gibi teşbih zikir ve dua âhiret amellerin-dendir. Nitekim Allah Teâlâ ve tekaddes hazretleri Kur'an-ı Kerim'de bu gerçeği şöyle ifâde buyuruyor:
"Onların orada duası; "Allah'ım sen her türlü eksiklikten uzaksın" biri birlerine sağlık dilekleri: "Selam", dualarının sonunda "Âlemlerin rabbi Allah'a ha m d olsun!" sözleridir."[471]
c. "Gerçekten kendimi Hıcrda gördüm, Kureyş bana İsrâ seyahatimi soruyordu... Bana ne sordularsa kendilerine haber verdim. Bir de baktım ki kendimi Peygamberlerden müteşekkil bir cemaatin içinde gördüm. Baktım ki, Musa kalkmış zikrediyor. Düz saçlı, uzunca boylu bir zat. Zannedersin ki Şenûa kabilesi erkeklerinden biri. Bir de baktım İsa b. Meryem

(aleyhisselâm) kalkmış zikir ediyor. İnsanların ona en ziyâde benzeyeni Urve b. Mesûd es-Sakafî'dir. Baktım İbrahim (aleyhisselâm) kalkmış, o da zikrediyor."[472]
d. Hz. Peygamber, "ben Musa (aleyhisselâm)'ı gür sesi ile Allah'ı telbiye ederek tepeden aşağıya inerken görüyor gibiyim" buyurdu. Sonra Herşâ tepesine gelerek: "Bu tepe hangi tepedir?" diye sordu. Ashab; "Herşâ tepesidir!" diye cevap verdiler. Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem de; "Ben Yunus b. Mettâ (aleyhisselâm)'i derli toplu, kırmızı dişi bîr deve üstünde, yünden bir cübbe giymiş devesinin çılbırı liften olduğu haide telbiye ederken görüyor gibiyim." buyurdu.[473] Ahiret âlemi amel âlemi olmadığı halde orada zikr edilmesinin sebebi, sadece onun zevkini tatmak .arzusudur. Mecburiyet yoktur. Nitekim Allah teâîâ ve tekaddes hazretleri Kur'ân-ı Keriminde şöyle buyuruyor: "Allah yolunda öldürülenleri ölü sanma, hayır (onlar) diridirler. Rableri katında rızıklanmaktadırlar."[474] Şehidler diri, olduğuna göre, artık Peygamberlerin diri olduğundan asla şüphe edilemez. Çünkü her Peygamber aynı zamanda şehiddir.[475]

2042. ...Ebû Hüreyre (r.a.)'den; demiştir ki: Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu:
"Evlerinizi kabirlere çevirmeyiniz. Kabrimi de bayram yeri haline getirmeyiniz. Bana (sadece) salavat getiriniz. Çünkü nerede olursanız olun, sizin salâvâümz bana ulaşır."[476]

Açıklama

Evlerin kabirlere çevrilmesi iki şekilde olur:
a. Evlerde hiç namaz kılınmayınca oralar ölülerin mekânı olan kabirler hâline gelmiş olur. Evler ibadetle kabir olmaktan kurtulup birer mâmûre hâline gelirler.
b. Evlere ölülerin defn edilmesiyle evler kabirlere dönüşür:
Binaenaleyh hadis-i şerif, vakti gafletle ve uyku ile ölüler gibi hareketsiz ibâdetsiz geçirmekten sakındırmakta evleri nafile ibâdetlerle mâmur hâle getirmeye teşvik etmektedir. Diğer bir hadis-i şerifte de Peygamber efendimiz şöyle buyurmaktadır: "İçlerinde Allah zikr edilen ev ile içinde Allah zikredilmeyen evin misali ölü ile diri gibidir."[477] Binaenaleyh konumuzu teşkil eden hadiste teşbih-i beliğ vardır. Yani içinde namaz

kılınmayan ev kabre benzetilmiş ve teşbihte mübalağa için teşbih edatı ile vechu'ş-şebeh atılmıştır.
Hadisin "kabirleri kendinize mesken edinmeyiniz" anlamına gelmesi ihtimali de vardır. Çünkü kabirlere sık sık uğrayan kimse kabirlere karşı ünsiyet kazanır da kalbi katılaşır ve onlardan ibret alamaz hâle gelir. Hassasiyetini kaybeder.
Hadis-i şerifte geçen "kabrimi bayram yeri hâline getirmeyiniz" cümlesi de "oraya düğüne veya bayram yerine gider gibi merasim ve şenliklerle neş'e ve eğlencelerle gitmeyiniz. Bilâkis oraya ibret ve öğüt almak için gidiniz" mânâsına gelmektedir. Nitekim Resûl-i Ekrem Efendimiz bir hadisinde şöyle buyurmaktadır: "Kabirleri ziyaret ediniz. Çünkü size âhireti hatırlatır." [478]
Bu konuda Tîbî de şöyle diyor: "Peygamber Efendimiz bu hadis-i şerifiyle ümmetim bayram yerine gider gibi bir araya gelip merasimli ve gösterişli bir şekilde kabrini ziyaret etmekten men'etmek istemiştir. Çünkü Yahudiler ve Hıristiyanlar Peygamberlerinin kabirlerini bu şekilde ziyaret ettikleri için Allah onların kalblerini katılaştırmış ve gaflet tufanına batırmıştır." Binânealeyh insan nerede olursa olsun, Hz. Peygambere salât ve selâm getirdikten sonra o salât-ü selâm'ın Hz. Peygambere erişeceğini düşünerek böylesi gösteriş ve merasimlerden kaçınmalıdır.[479]

Bazı Hükümler

1. Cenazeleri evlere defnedmek yasaklanmıştır.Ancak Resul-ı Ekrem Efendimizin cenazesi halkın mescid hâline getirmesinden korkularak mezarlığa konulmamış, Hz. Âişe'nin evine defnedilmiştir.
2. Nafile namazların evlerde kılınması teşvik edilmiş ve evlerin nafile namazlarından hâli bırakılarak kabre dönüştürülmesi yasaklanmıştır. Bir hadiste de; "Evlerinizde (nafile olarak) namaz kılınız ve orada nafile namaz kılmayı terk etmeyiniz."[480] buyurularak meselenin ehemmiyeti vurgulanmıştır.
3. Hz. Peygamber'in kabri ziyaret edilirken bir düğün bir bayram havası ve manzarasının verilmesi, merasim alaylarının ve benzeri toplantıların tertiplenmesi yasaklanmıştır. Çünkü bu hareketler, sıkıntı ve meşakkat celbedici olduğu gibi Resûl-i Ekrem'e karşı beslenmesi gereken normal

sevgi sınırlarını da aşar. Binaenaleyh evliya ve enbiyânın kabirleri, ziyaret edilirken de bu hadd-i i'tidâli muhafaza etmek lâzımdır.[481]
4. Peygamber (s.a.)'e salât-ü selâm getirmeye teşvik vardır. Çünkü o kabrinde diridir. Getirilen salat-ü selâmlar kendisine erişir..[482]

2043. ...Rabi'a b. el-Hudeyr'den; demiştir ki: Ben Talha b. Ubeydillah'ı Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem'den bir hadisten başka hadis rivayet ederken işitmedim. (Râvi Rabia b. Ebî Abdurrahman) dedi ki: (Ben Rabia b. el-Hudeyr'e):
O (hadis) nedir? diye sordum (da şöyle) cevap verdi:
(Talha b. Ubeydillah bana) dedi ki: Biz (birgün) Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellemle birlikte çıktık. Şehidi erin kabirlerini (ziyaret etmek) istiyorduk. Nihayet Vâklm taşlığının üzerine çıkıp da oradan indiğimizde bir de baktık ki bir dönemeçte kabirler var.
Ya Resûlullah, (bunlar) bizim kardeşlerimizin kabirleri midir? dedik.
"(Hayır, bunlar) arkadaşlarımızın kabirlerî'dir." buyurdu. Biraz sonra şehidlerin kabirlerine geldiğimizde:
"(İşte) şu(nlar da) kardeşlerimizin kabirleridir" buyurdu.[483]

Açıklama

Metinde geçen "Vâkim Taşlığı" Medine'de bulunan bir taşlığın ismidir. Burası bu ismi, Amâlika kabilesinden olan "Vâkım" isminde bir adamdan almıştır. Rivayetlere göre sözü geçen kimse Câhiliyye çağında Medine'ye ilk defa geldiği zaman bu taşlığa inmiş ve söz konusu taşlık o günden sonra "Vâkım Taşlığı" adıyla anılmaya başlanmıştır. Resûl-i Ekrem dönemeçte yatan şehidlerle o anda beraberinde bulunan ziyaretçiler arasında kan bağı bulunmadığı için onların; "Ya Resûlallah! (Bunlar) bizim kardeşlerimizin kabirleri midir?" sorusuna "Hayır!" cevabını vermiştir. Binaenaleyh Resûl-i Ekremin "Hayır" cevabıyla reddetmek istediği din kardeşliği değil, kanbağı cihetinden olan kardeşliktir. Fakat daha sonra rastladıkları kabirlerde yatan şehidlerle sözü geçen ziyaretçiler arasında kanbağı bulunduğu için oraya vardıklarında "İşte şunlar da kardeşlerimizin kabirleridir," buyurarak ziyaretçilerle şehidler arasındaki kan bağına işaret etmiştir.[484]

Bazı Hükümler

1. Uhud şehidlerini ziyaret etmek müstehab olduğu gibi Bakı mezarlığını ziyaret etmek de sünnettir. Çünkü Resûl-i Ekrem Efendimiz sağlığında Bakî Mezarlığını ziyaret eder ve şöyle selâm verirdi:

Yani: "Ey mü'minler topluluğunun ülkesi (ve içindekiler) selam sizin üzerinize olsun. İnşallah yakında biz de size katılcağız. Ey Allah'ım, Baki' (yani) garkad halkını bağışla. (Allah) bizden ve sizden öncekilere ve sonrakilere rahmet etsin. Allah'dan sizin için de bizim için de afiyet dileriz. Ey Allah'ım, onlara verdiğin ecirden bizi mahrum etme. Onlardan sonra gelen bizleri fitneye duçar kılma! Bizi ve onları bağışla."

Hz. Peygamber'in kabr-i saadetini ziyaret etmenin faziletiyle ilgili birçok hadis-i şerif nakledilmiştir.[485]

Bu bakımdan Beytullahı hac ve ziyaret eden her müslümânın hacdan Önce veya sonra Medine'ye de giderek Resûlullah (s.a.)'rn kabr-i saadetini ziyaret etmesi ve Mescid-i Nebi'de namaz kılması müslümanlar arasında terk edilemeyen bir sünnet olarak devam edegelmiştir.

Gerçekten Resûlullah'ın yaşadığı, mübarek ellerini sürdüğü, ayaklarının çiğnediği yerleri görmek, ashabının ve en yakın arkadaşlarının kabirlerini ziyaret etmek vahyin indiği ve tebliğ edildiği bu kutsal beldenin havasını teneffüs etmek her mü'min gönlünün en tatlı özlemidir.

Resûlullah (s.a.)'i ziyaret için Medine'ye gidecek olan kimse, her zamankinden daha çok salavat-ı şerife getirir. Salat-ü selâma yollarda da devam eder, Çünkü Resûlullah (s.a.)'e yapılan salat-ü selâmlar ona ulaşır.

Resûlullah (s.a.)'i ziyaretten başka Mescid-i Saadetin ziyaretine de niyyet eder. Çünkü Mescid-i Saadet, içinde namaz kılmak üzere uzak yerlerden sefer edilecek üç mescidden biridir.

Medine-i Münevvere uzaktan görülünce ziyaretçi salât-ü selâm getirir ve;

Yani: "Allah'ım burası senin Peygamberinin haremidir. Senin vahyinin indiği mübarek yerdir. Bu kutsal yeri benim için Cehennemden korunmak ve hesabdan güvence vesilesi kıl ve beni (sana) dönüş gününde Muhammed Mustafâ'nın şefaatine erişenlerden eyle" diye dua eder.

Medine'ye abdestli (mümkünse gusledérek) girer.

Eşyasını yerleştirdikten sonra temiz elbiselerini giyer, güzel koku sürünür, salavât-i şerife getirerek ve Resûlullah'm şehrinde bulunduğunu onun huzuruna gitmekte olduğunu düşünerek edeb ve tevazu ile Mescid-i Saadete gider.

diyerek Babü's-selâm veya Bâb-ı Cibril denilen kapılardan birinden mescide girer. Kerahet vakti değilse iki rekât tahiyyetülmescid namazı kılar. İmkân bulursa bu namazı Ravzâ-i Mutahhara'da (Kabri- Şaâdet ile minber arasında kalan kısımda) kılar. Burası hakkında Resûlullah (s.a.) "Evimle minber arasında kalan kısım cennet bahçelerinden bir bahçedir." buyurmuştur.[486]   Bu ifâde buraya ilâhî rahmetin indiğini ifâde eder.
Tahiyyatü'l-mescidden sonra, bu saadete erişmesinden dolayı iki rekat da şükür namazı kılar ve dilediği kadar dua yapar kendisi, anne-babası ailesi, yakınları ve bütün mü'minler için Cenab-ı Haktan mağfiret ve selâmet niyaz eder. Ümmeti Muhammed'in içinde bulunduğu hali hatırlayarak; ümmetin bu hazin durumundan kurtuluşu Şer'i Rasûle tekrar dönüşü için de bilhassa duâ ve niyazda bulunur.
Tevazu, edeb ve sükûnetle kabr-i saadete ayak cihetinden yaklaşıp Resûlullah'm mübarek başı hizasında 1,5-2 m. uzağında yüzü Resûlullah (s.a.)'e, arkası kıbleye dönük olarak durur. Resûlullah (s.a.)'in kendisini görmekte ve sözlerini işitmekte olduğunu düşünerek selâmını alacağını ve duasına âmin diyeceğini ümid ederek şu şekilde selâm verir:
Resûl-i Ekrem (s.a.)'e hayatında nasıl hürmet ve tazim göstermek gerekli ise vefatından sonra da aynı şekilde hürmet ve tazim gerekir. Bu itibarla Resûlullah (s.a.) ziyaret edilirken yüksek sesle bağırılmaz, hürmeti bozan edebe aykırı davranışlarda bulunulmaz, kabr-i saadetin yanına kadar sokulunmaz, duvarlarına el sürülmez, öpülmez, etrafı tavaf edilmez, karşısında eğilinmez. Bunlar bid'at ve mekruhtur. Hele kabr-i Saadete karşı secde etmek kesinlikle haramdır. İbadet kasdı ile yapılırsa, küfürdür. Re-sûlullah (s.a.)'e gönderilmiş selâmlar varsa emânete riâyet vâcib olduğundan onları da; Yani: "Ya Resûlallah, filan kimsenin de selâmı var Allah katında kendisine şefaatçi olmanı istiyor. Ona ve bütün m uslum unlara şefaat eyle..." diyerek tebliğ eder.
Sonra bir metre kadar sol tarafa ilerleyip Hz. Ebû Bekr (r.a.)'in başı hizasında durur.
Daha sonra 1 m. kadar sağa ilerleyip Hz. Ömer (r.a.)'ın başı hizasına gelir: der, kendisi, aiiesi, zürriyeti, kendisine dua ısmarlayanlar ve bütün mü'minler için duâ eder. Tekrar Resûlul-lah'ın hizasına gelir ve şöyle duâ eder:
Yani: "Allah'ım, sen şöyle buyurdun"; ki senin sözün hakkdır: "Eğer onlar (masiyet işleyerek) nefislerine zulmettiklerinde sana gelip Allah'tan

mağfiret dileselerdi, Peygamberde kendileri için istiğfar etseydi, (Cenab-ı Allah'ın) daima tevbeleri kabul eden ve merhamet edici olduğunu görürlerdi" işte biz de sözünü dinleyerek huzuruna geldik, emrine uyarak, Peygamberin vesilesiyle senden şefaat diliyoruz. Rabbimiz bizi anne ve babalarımızı, bizden önce iman etmiş kardeşlerimizi bağışla kalblerimizde mü'minlere karşı kin bırakmaz. Şüphesiz sen şefkatlisin merhametlisin.
Rabbimiz bize dünyada iyilik, âhirette de iyilik ver, bizi cehennemin azabından koru. "İzzet sahibi Rabbin onların vasfede geldiklerinden münezzehdir. Bütün rasûllere selâm olsun. Âlemlerin Rabbi Allah'a da hamd olsun".
Daha sonra Ebu Lübabe ve Hannâne direklerine gider, onların yanında da duâ eder; mümkün olursa, namaz kılar.
Medine-i Münevvere'de bulunduğu sürede beş vakit namazını Mescid-i Saadette kılar, boş vakitlerini de kaza ve nafile namazları kılarak değerlendirir.
İmam Ahmed'in Müsned'inde Taberânî'nin de el-Mu'cemu'1-Evsat'ında güvenilir râviler vasıtasıyla Hz. Enes'den rivayet ettikleri bir haâis-i şertfte şöyle buyurulur: "Kim benim Mescidimde bir vakit namaz geçirmeden kırk vakit namaz kılarsa, ona ateşten kurtulduğuna dâir berat yazılır, a/abdan kurtulur ve münafıklıktan uzak olur."[487]
Ayrıca Resûlullah (s.a.)'ın kabrini, tenha zamanları kollayarak sık sık ziyaret eder, mümkün olursa Mescid-i Saadette bir hatim indirir dönerken de Resûlullah (s.a.)'i ziyaret edip veda ederek ayrılır.[488]

2044. ...Abdullah b. Ömer (r.a.)'den rivayet edildiğine göre, Resûlullah (s.a.) Zülhuleyfe'deki Bathâ'da devesini çöktürerek orada namaz kılmıştır. Bunu Abdullah b.. Ömer de yapardı.[489]

Açıklama

1867 numaralı hadis-i şerifin şerhinde de açıkladığımız gibi Resûlullah Medine'den Mekke'ye gitmek istediği
zaman ismini Zülhuleyfe'deki ağaçtan alan ve oradan geçen "ağaç yolu" isimli yolu tâkib ederdi. Medine'ye dönerken de Muarras'dan geçen yolu tâkib ederdi. Buhârî'nin Sahih'inde de "Resûl-i Ekrem (s.a.)'in, Mekke'ye giderken ismini yine "ağaç yolu" üzerindeki ağaçtan alan "Mescidü'ş-

şecer'"de namaz kıldığı, Mekke'den dönerken de Zülhuleyfe'deki Bathâ'da (vadide) namaz kıldığı ve orada gecelediği ifâde edilmektedir.[490]
Esasen metinde sözkonusu edilen Bathâ'dan başka Mekke'de.ve Minâ'da da "Batha (vadi)" adıyla bilinen iki yer daha vardır. Onlarla karıştırılmasın diye metinde "Zülhuleyfe'deki Batha" tâbiri kullanılmıştır. Buraya Medine'liler "el-Muarras" derler. Burada namaz kılmak çok faziletli olduğu için Resûl-i Ekrem Efendimizi hac dönüşü Mekke'den Medine'ye gelirken burada konaklayarak namaz kılmıştır. Nitekim bir hadis-i şerifte şöyle buyruluyor: Peygamber (s.a.) Zülhuleyfe'deki vadide istirahatgâhında iken O'na (gaibden) birisi gelip:
Sen gerçekten mübarek bir vadidesin, demiş. Musa dedi ki: "Salim de vaktiyle Abdullah'ın devesini çöktürdüğü yerde bize develerimizi çök-türttü o da Resûlullah'ın istirahatgâhını araştırıyordu. Bu yer vadideki mescidin aşağısındadır. Mescidle kıble arasında ortadadır.[491]

Bazı Hükümler

Hac veya umreden sonra Mekke'den Medine'ye dönüşte veya hac ve umre dışında yapılan herhangi bir yolculukta uğranıldığı zaman Zulhuleyf deki Bathâ'ya inip orada namaz kılmak müstehabtır. Kadı Iyaz'a göre, sözü geçen Bathâ'ya inip orada namaz kılmanın hac veya umreyle bir ilgisi yoktur. Ancak orası mübarek bir vadi olduğu için yolu oraya uğrayan herkes teberrüken orada konaklayarak istediği kadar namaz kılar.
İmam Mâlik'e göre ise, hac veya umre dönüşü burada inerek namaz kılmak müstehabtır ve buraya namaz vaktinden önce inen kimse namaz vakti girinceye kadar bekler ve namazı orada kılar. Fakat terkinden dolayı herhangi bir ceza lâzım gelmez.
Ulemâdan bazılarına göre ise, Resûlullah (s.a.)'in hacdan dönerken Zulhuleyfe'deki Vadi-i Akik'de gecelemesi hacılar ailelerinin yanına geceleyin habersizce varmasınlar diyedir. Çünkü bir çok meşhur hadislerde bu hareket açıkça yasaklanmıştır.[492]

2045. ...(İmam) Mâlik demiştir ki: Medine'ye dönerken hiç bir kimsenin Muarras'da elden geldiği kadar namaz kılmadan geçmesi uygun değildir. Çünkü bana ulaşan rivayetlere göre Resûlullah (s.a.) orada konaklamıştır.[493]

Ebû Dâvûd dedi ki: Ben Muhammed b. İshak el-MedinVyi, "el-Muarras Medine'ye altı mil uzaklıktadır" derken işittim.[494]

Açıklama

Ta'rîs: Yolcunun geceleyin uyumak veya dinlenmek için bir yere inmesidir. Resûl-i Ekrem Efendimiz (s.â.) hac dönüşünde Mekke'den dönerken bu vadide konaklayıp geceyi orada geçirdiği için Medineliler sözü geçen vadiye "Muarras" ismini vermişlerdir.
Konumuzu teşkil eden rivayet, hac dönüşü Muarras'da konaklama konusunda İmam Mâlik'in görüşünü ifâde etmektedir.
İmam Mâlik ile diğer ulemâya göre burada namaz kılmak müstehab ve güzel bir şeydir. Ama Haccın sünnetlerinden veya terkinden dolayı fidye lâzım gelen vâcib fiillerden değildir. İbn Ömer müstesna olmak üzere bütnü ulemâya göre orada namaz kılmak güzel bir iştir. İbn Ömer ise bunu sünnetten saymıştır. Nevevî'nin beyânına göre Şafiî ulemâsı orada namaz kılmayan bir kimsenin faziletten mahrum kaldığını fakat günaha girmiş sayılmayacağını söylemişlerdir.
Ulemâdan bazılarına göre ise, Peygamber Efendimiz burada Mekke'den Medine'ye dönerlerken değil, Medine'den Mekke'ye giderlerken konaklamıştır. Maamâfih hem giderken, hem gelirken oraya inmiş olması da mümkündür.[495]
Müellif Ebû Davud'un bu hadisin sonuna ilâve ettiği talik'e göre sözü geçen vadi, Medine-i Münevvere'ye altı mil uzaklıkta bulunmaktadır. 2036 numaralı hadis-i şerifin şerhinde de açıkladığımız üzere Medine haremi Medine'ye 12 mil uzaklıktaki bir mesafeyi kapsamı içine aldığından bu vadi de Medine Haremi içinde kalmaktadır.[496]

Bazı Hükümler

1. Hz. Peygmaber'in davranışlarını aynen muhafaza etmek teşvik edilmiştir.
2. Hz. İbn Ömer Resûl-i Ekrem'in davranışlarını aynen uygulamaya son derece düşkün idi. Öyle ki Resûl-i Ekrem'in hayatında, altında gölgelenmiş olduğu ağaçları bulur, kurumamaları için onları sulardı..
Sünen-i Ebû Dâvûd nüshalarının bazılarının hamişinde İbn Ömer'den nakledilen şu mânâda bir hadis daha vardır:

"Resühıllah (s.a.) (Zülhüleyfe'deki vadiye) geldiği zaman Muarras'da gecelerdi. Sabahleyin yola devam ederdi."

Ancak asıl nüshalarda bu metin bulunmadığından biz sadece manasını sunmakla yetindik.

Allah'ın avn-ü inâyetiyle hac bahsi burada sona ermiştir.

Bize bu muvaffakiyeti ihsan eden Rabbimize hamd-ü senalar olsun...[497]

---

[1] Beyhakî, es-Sünenu'l-kübrâ, V, 153.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/380-381.
[2] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/381.
[3] Hattâbî, Meâlimü's-sünen, II, 490, 491.
[4] Zeylaî, Nasbürrâye, III, 86; Beyhakî, es-Sünenu'1-kübrâ, V, 153.
[5] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/381-382.
[6] Buhârî, hac 75, 133; Müslim, hac 346; ibn Mace, menâsik 80; Dârimî, menâsik 91 Ahmet b. Hanbel, II, 19, 22, 28, 88.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/383.
[7] Müslim, hac 347; Beyhakî, es-Sünenu'l-kübrâ, V, 147.
[8] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/383.
[9] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/384.
[10] Buhârî, hac 84; Müslim, müsâfirîn 16; Dârîî, menâsik 47; Ahmet b. Hanbel, VI, 297.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/384-385.
[11] İbn Hacer, Fethıı'1-Bârî, IV, 224, 225.
[12] İbn Hacer, Fethu'l-bârî, III, 225.
[13] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/385-387.
[14] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/387-388.
[15] Kütüb-i sitte sahiplerinden sadece Ebû Dâvûd rivayet etmiştir.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/388.
[16] Fethu'l-Bârî, VIII, 269.
[17] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/388.
[18] Sadece Ebû Dâvûd rivayet etmiştir.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/389.
[19] İbn Hacer, Fethü'1-Bârî, III, 225.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/389.
[20] Kütüb-i Sitte sahiplerinden sadece Ebû Dâvûd rivayet etmiştir.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/389-390.
[21] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/390.
[22] Beyhakî, es-Sünenu'1-kübrâ, II, 144.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/390.
[23] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/390.
[24] Buhârî, hac 84; Müslim, müsâfirîn 17; nesâî, kasru’s-salât 3.
[25] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/391.
[26] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/391.
[27] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/391-392.
[28] İbn Mâce, menâsik 64; Ahmet b. Hanbel, VI, 376, Beyhakî, es-Sünenu'1-kübrâ, V, 130.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/393.
[29] Müslim, hac 311.
[30] Beyhakî, es-Sünenu'l-kübrâ, V, 128.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/393-395.
[31] Beyhakî, es-Sünenu'l-kübrâ, V, 130.
[32] el-Fethu'r-rabbânî, XII, 178.
[33] Fethu'l-bârî, IV, 332.
[34] Kâsânî, Bedâiü's-sanâî, II, 156.
[35] İbn Kudâme, el-Muğnî, III, 425, 426.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/395-396.
[36] Beyhaki, es-Sünenu'l-kübrâ, V, 130.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/396-397.
[37] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/397.
[38] Buhârî, hac 140, 142; Nesâî, menâsik 230; ibn Mâce, menâsik 65; Dârimî, menâsik 61; Muvattâ, hac 212; Ahmet b. Hanbel, II, 152, 178, 190; Beyhakî, es-Sünenu'l-kübrâ, V, 148.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/397.
[39] el-Fethü'r-rabbânî, XII, 219; Buhârî, hac 142, Fethu'1-Barî, IV, 332.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/397-398.
[40] Beyhakî, es-Sünenu'I-kübrâ, V, 131.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/398.
[41] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/398.
[42] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/398-399.
[43] Müslim, hac 310; Nesâî, menâsik 220; Ahmet b. Hanbel, III, 318, 337, 366, 387.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/399.
[44] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/399-400.
[45] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/400.
[46] Buharı, hac 134; Müslim, hac 314; Tirmizî, hac 59; Nesaî, menâsik 221; Darimi, menâsik 58; Ahmet b. Hanbel, III, 313, 319, 400.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/400.
[47] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/400.
[48] Tahâvî, Şerhu meâni'1-âsâr, II, 215.
[49] Zürkanî, Şerhu'l-Muvatta, III, 228, Muvatta, hac 220.
[50] Beyhakî, es-Sünenu'l-kübrâ, V, 150.
[51] Beyhakî, es-Sünenu'l-kübrâ, V, 152.
[52] Beyhakî, es-Sünenu'l-kübrâ, V, 152.
[53] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/400-402.
[54] Buhârî, hac 134; Beyhakî, es-Sünenu'l-kübrâ, V, 148.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/402.
[55] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/403.

[56] Buhârî, hac 140-142; Nesâî," menâsik 230; İbn Mâce, menâsik 65; Dârimî, menâsik 61; Muvatta, hac 212; Ahmet b. Hanbel, II, 152, 178, 190.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/403.
[57] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/403-404.
[58] İbn Kudame, el-mugnî, III, 453.
[59] Nesâî, menasik 227.
[60] bk. Hadis no, 1977.
[61] Beyhakî, es-Sünenu'1-kübrâ, V, 149.
[62] Beyhakî, a.g.e. V, 148.
[63] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/404-406.
[64] Buhârî, hac 136, 138, 140, 142, Müslim, hac 147, 305, 309; Tirmizî, hac 64; Nesaî hac 215, 216, 226, 227, 229, 231; İbn Mâce, menâsik 63, 64, 84; Dârimî, menâsik 34, 61 Ahmet b. Hanbel, I, 168, 297, 306, 415, 427, 430, 432, 436, 456, 458; II, 152, VI, 90.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/406.
[65] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/406-407.
[66] Buhârî, hâc 141.
[67] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/407.
[68] Tirmizî, hac 106; Nesâî, menâsik 225, 226; İbn Mace, menâsik 67; Dârimî, menâsik 58; Muvatta, hac 218, 219; Ahmet b. Hanbel, V, 45; Beyhakî, es-SünenıTl-kübrâ, V, 151.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/407-408.
[69] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/408.
[70] İbn Kudâme, es-Şerhü'l Kebir, III, 481.
[71] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/408-409.
[72] Tirmizî hac, 106; Nesâî, menâsik 225, 226; İbn Mâce, menâsik 67; Ahmet b. Hanbel, V, 450.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/409.
[73] el-Fethu'r-rabbânî, XII, 222.
[74] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/409-410.
[75] Beyhakî, es-Sünenu'1-kübrâ, V, 151.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/410.
[76] Nesaî, menâsik 227.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/410.
[77] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/410.
[78] Ahmet b. Hanbel, VI, 143, Beyhakî, es-Sünenu'1-kübrâ, V, 136.
[79] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/411.
[80] el-Fethür'-rabbânî, XII, 185; Beyhakî, es-Sünenu'l-kübrâ, V, 136.
[81] Darekutnî, Sünen, II, 276.
[82] Bk. 1978'inci hadis.
[83] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/411.
[84] Hâkim, el-Müstedrek, I, 461.
[85] Zeylaî, Nasbûr-râye, III, 82.
[86] Müslim, hac 47 ve Ebû Dâvûd, 1745 no'lu hadis.
[87] Nesâîğ, menasik 2312; İbn Mâce, menâsik 70; Beyhakî es-Sünenu’l-kübrâ, V, 136; el-Fethü'r-rabbânî, XII, 175.
[88] Aynı yerler.
[89] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/412-413.
[90] Buhârî, hac 127; Müslim, hac 316, 318; 320, 321; Tirmizî hac 74; İbn Mace'menâsik 71; Dârimî, menâsik 64; Muvata, hac 184; Ahmet b. Hanbel, I, 216, 353; II, 34, 79, 119, 138, 141, 151; III, 20, 89, IV, 70, 365, 177; V, 381; VI, 393, 402, 403.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/413.
[91] Buhârî, hac 127; el-Fethu'r-rabbânî, XIII, 94.
[92] îbn Mâce, menâsik 71.
[93] İbn Hacer, el-Fethu'1-Bârî, IV, 311, 312.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/413-414.
[94] Buhârî, hac 127.
[95] bk. Beyhakî, es-Sünemı'l-kübrâ, V, 136.
[96] Müslim, hac 154.
[97] Müslim, hac 143.
[98] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/414-416.
[99] Buhârî, hac 127; Müslim, hac 322; Ahmet b. Hanbel, II, 128.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/416.
[100] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/416.
[101] el-Feth (48), 27.
[102] Buhârî, hac 127; Müslim, hac 209-210; Ahmed b. Hanbel, V, 96, 98.
[103] Davudoğlu, Sahihi Müslim Terceme ve Şerhi, VI, 500.
[104] el-Mâ'ide (5), 6.
[105] Aliyul-kârî, Mirkatü'l-mefâtîh, III, 238.
[106] Buhârî, i'tisâm 2, Müslim, fedâil 20; Nesâî, hac 1; İbn Mâee, mukaddime I; Nesâî, menâsi.k 1; Ahmet b. Hanbel, II, 258, 313, 448.
[107] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/416-418.
[108] Buhârî, vudû 33; Müslim, hac 323, 326; Tirmizî, hac 73; Beyhakî, es-Siinenu'1-kübrâ, V, 103.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/418.
[109] el-Fethu'r-rabbânî, XII, 187.
[110] Müslim, hac 324.
[111] Tirmizî, hac 73.
[112] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/418-420.
[113] Şerhu'1-Muğni, III, 44.
[114] el-Fecru’I-miinîr, I, 735.
[115] Tahavî, Şerhu meânfi-âsâr, I, 424.
[116] Mecme'u'z-zcvâid, III, 261.
[117] el-Feth (48), 27.
[118] el-Bakara (2), 196.

[119] el-Hac (22), 33.
[120] bk. Fethu'1-Bârî, III, 362; Buhârî, hac 125.
[121] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/420-422.
[122] Müslim, hac 323, 326; Tirmizî, hac 73.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/422-423.
[123] Miras, Kâmil, Tecrid Tertemesi, VI, 196-197 (Birinci baskı).
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/423-424.
[124] Buhârî, ilim 23, 24, 26; hac 125,130-131, eymân 15; Müslim, hac 327, 330-331, Tirmizî, hac 76; Nesâî, menâsik 225; İbn Mâce, menâsik 74; Darimî, menâsik 50, 56; Muvatta, hac 242; Ahmed b. Hanbel, 1,216, 258, 269, 291,300, 311,328; II, 159, 192,202,217; III, 326, 385.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/424.
[125] Beyhakî, es-Sünemı'l-kübrâ, V, 142.
[126] Tahâvî, Şerhti meâni'1-âsâr, II, 237.
[127] Tahâvî, Şerhu meâni'1-âsâr, II, 238; Tekmiletu'l-Menhel, II, 146.
[128] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/424-426.
[129] Beyhakî, es-Sünenü'l-kübrâ, V, 104.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/426-427.
[130] Tirmizî, hac 75; Nesâî, ziyne 4.
[131] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/427.
[132] Beyhakî, es-Sünenü'1-kübrâ, V, 104.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/427-428.
[133] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/428.
[134] el-Fethü'r-rabb'âni, XI, 9-10; İbn Kacer, Fethü'I-Bari III, 3£7; Nevevî, Şerhu IX, 117; Nesâî, menâsik 3; İbn Mâce, menâsik 3.
[135] Bedâiu's-sanâî, II, 226.
[136] el-Fethü'r-rabbânî, XI, 58; Beyhakî es-Siincnü'1-kübrâ IV, 349.
[137] Beyhakî, es-Sünenü'l-kübrâ, IV, 349.
[138] el-Bakara (2), 196.
[139] Al-i İmrân (3), 97.
[140] 1810 numaralı hadis-i şerîf.
[141] Mecelle mad. 8.
[142] Dârekutnî, Sünen, 282; Beyhakî, es-Sünenü'l-kübrâ, IV, 350.
[143] Dârekutnî Sünen, II, 284.
[144] Beyhakî es-Sünenü'l-kübrâ, IV, 350.
[145] M. Zihnî, Ni'met-i İslâm, 614.
[146] bk. 1903 numaralı hadis.
[147] Nesâî, menâsik 183.
[148] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/429-432.
[149] Buhârî, umre 2: Beyhakî, es-Sünenü'1-kübrâ, IV, 345.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/432.
[150] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/433.
[151] Buhârî, umre 6; el-Fethu'r-rabânî, XI, 52.
[152] Zeylaî, Nasbu'r-râye III, 147.
[153] Beyhakî, es-Sünenü’l-kübrâ, IV, 346.
[154] Aynı yer.
[155] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/433-434.
[156] Buhârî, hac 34; Menâkibû'I-ensâr 26; Müslim, hac 198; Nesâî, menâsik 76; Dârimî, mukaddime 14; Ahmed b. Hanbel, I, 252, 261.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/434.
[157] el-Fethü'r-rabbânî, XI, 55.
[158] Buhârî, hac 71.
[159] el-A'raf, (7) 95.
[160] İbn Kuteybe, Tefsirü Garîbi'l-Kur'ân, 170.
[161] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/434-436.
[162] Tirmizî, hac 95; İbn Mâce, menâsik 24, Ahmed b. Hanbel, VI, 375.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/436-437.
[163] el-Fethü'r-rabbânî, XI, 34.
[164] Bak 1989 no'iu.hadis.
[165] bkz. 1889 no'lu hadis.
[166] bk. Tirmizî, hac 95, (III, 277).
[167] bk. Tekmiletu'l-Menhel, II, 156-157.
[168] el-Felhü'r-rabbânî, XI, 33.
[169] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/437-439.
[170] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/439-440.
[171] Sadece Ebû Dâvûd rivayet etmiştir.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/440-441.
[172] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/441-442.
[173] el-Fethü'l-bârî, III, 392.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/442-443.
[174] îbn Mâce, menâsik 45; Tirmizî, hac 93.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/443-444.
[175] Buhârî, cezâussayd 27.
[176] İbn Hacer, el-Fethü'1-Bârî, III, 391.
[177] Tekmiletu'I-Menhel, II, 161; ayrıca bak. Fethu'1-Bârî, aynı yer.
[178] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/444-445.
[179] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/445.
[180] Sadece Ebû Dâvûd rivayet etmiştir.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/445-446.
[181] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/446.

[182] Buhârî, umre 3; Müslim, hac 219; Ahmed b. Hanbel, II, 180, VI, 228.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/446.
[183] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/447.
[184] Müslim, hac 217, 220; Buhârî, meğâzî 35; Tirmizî, hac 6-7; Ibn Mâce, menâsik 50; Da-rimî, menâsik 39; Ahmed b. Hanbel, I, 246, 321; II, 39; III, 134, 256; IV, 297.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/447.
[185] Beyhâkî, es-Siinenü'1-kübrâ, V, 219.
[186] el-Bakara (2), 194.
[187] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/447-449.
[188] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/449.
[189] Buharı, meğâzî 35; Müslim, hac 217, 220; Tirmizî, hac 6-7; Ibn Mâce, menâsik 50; Dâe-rimî, menâsik 39; Ahmed b. Hanbel, I, 246, 321; II, 139; III, 134, 256, IV, 297.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/449-450.
[190] el-Enfal (8), 41.
[191] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/450-451.
[192] bk. 1875 numaralı hadis.
[193] Beyhakî es-Sünenü'l-kübrâ, IV, 344.
[194] Aynı yer.
[195] Aynı yer.
[196] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/451.
[197] Buharî, hayız 115, hac 3, umre 6, cihâd 125 Müslim, hac 135, 136; Dârimî, menâsik 41; Ahmed b. Hanbel, I, 197-198; III, 309, 394; VI, 164.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/452.
[198] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/452.
[199] bk. 1781 no'Iu hadis.
[200] bk. 1785 no'lu hadis.
[201] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/453.
[202] Müslim, hac 217; Nasaî, menâsîk 104; tirmizî, hac 90; Dârimî, menâsik 41; Ahmed b. Hanbel, III, 426, 427.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/454.
[203] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/454.
[204] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/455.
[205] Buhârî, megâzî 43; Müslim, cihad 92.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/455.
[206] Buhârî, sulh 7.
[207] Nesâî, menâsik 121.
[208] Tekmiletu'l-Menlıel, II, 172.
[209] Âsim Koksal, İslamiyet ve Hz. Muhammet), VII, 350.
[210] A. Koksal, a.g.e., VII, 351.
[211] Beyhakî, es-Sünenü’1-kübrâ, V, 219.
[212] Buhârî, Muhsâr 1.
[213] el-Bakara (2), 196.
[214] İbn Cerîr et-Taberî, Câmiu'l-Beyân, II, 130; Tekmiletu'l-Menhel, II, 173.
[215] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/455-458.
[216] Müslim, hac 335; Nesâî, menâsik 204; îbn Mâce, menâsik 61; Ahmed b. Hanbel, I, 211; II, 34; V, 210; Beyhakî, es-Sünenü'1-kübrâ, V, 144.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/458-459.
[217] Nevevî, Şebrü Müslim VIII, 193.
[218] Aliyyu’l-Kârî, Mirkatü'l-mefâtîh, III, 198.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/459.
[219] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/459.
[220] Ahmed b. Hanbel, VI, 295; Beyhakî, es-Sünenü'1-kübrâ, V, 137.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/460-461.
[221] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/461.
[222] bk. 1978 numaralı hadis.
[223] Nesâî, menâsik 231.
[224] bk. 1745 numaralı hadis
[225] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/461-462.
[226] Buhârî, hac 129; Tirmizî, hac 80; îbn Mâce, menâsik 77; Ahmed b. Hanbel, 1, 288, 309; VI, 215, 243; Beyhakî, es-Sünenü'l-kübrâ, V, 144.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/462.
[227] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/462-463.
[228] İbn Mâce, menâsik 77; Muvatta, hac 111; Ahmed b. Hanbel, II, 41-42; Beyhakî, es-Sünehü'l-kübrâ, V, 84.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/463.
[229] M. Zihnî, Ni'met-i İslâm, 620.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/463-464.
[230] Buhârî, hac 144; Müslim, hac 379-381, Tirmizî, menâsik 97, 99; İbn Mâce, menâsik 82; muvatta, hac 122; Darimî, menâsik 85; Ahmed b. Hanbel, I, 222; Beyhakî, es-Sünenü'l-kiibrâ, V, 161.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/464.
[231] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/464.
[232] İbn Mâce, hac 82.
[233] Beyhakî, es-Siincnü'l-kübrâ, V, 121-122.
[234] Müslim, hac 380; Buharî, hac 144.
[235] Kâsânî, Bedâyi', II, 143.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/464-465.
[236] Buhârî, hac 129, 145, 151, talâk 43; Müslim, hac 128, 384; Tirmizî, hac 97; İbn Mâce, menâsik 83, Muvatta, hac 225-226, 228, Ahmed b. Hanbel, VI, 38-39, 82, 85, 99,122, 164, 185, 193, 202, 207, 213, 224, 231, 253, 431.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/466.
[237] Buhârî, hac 129.
[238] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/466-467.

[239] el-Fethü'r-rabbânî, XII, 10.
[240] Buhârî, hac 145.
[241] İbn Kudâme, el-Muğnî, III, 462.
[242] Mecmeu'z-zevâid, 281.
[243] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/467-468.
[244] Ahmed b. Hanbel, III, 416, Tahavî, Şerhu meâni'l-Asâr I, 321.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/469.
[245] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/469.
[246] Tahavî, Şerhu Mefini'l-Asfir; II, 233, Mecmeu'z-zevâid III, 281.
[247] Tirmizî, hac 99.
[248] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/470.
[249] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/470.
[250] Buharı, hac 33; Müslim hac 123.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/470-471.
[251] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/471.
[252] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/471.
[253] Buhârî, hac 33; Müslim, hac 123.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/471-472.
[254] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/472.
[255] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/472.
[256] Ahmed b. Hanbel, VI, 436-437 Nesâî, menâsik 123.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/473.
[257] el-İsabe VIII, 256. (Tahkikli baskı).
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/473.
[258] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/473.
[259] Buhârî, hac 147; Müslim, hac 339-340; Tirmizî, hac 82; İbn Mâce, menâsik 81; Ahmed b. Hanbel, VI, 41, 190, 207, 225, 238; Bı;yhakî, es-Sünenü'1-kübrâ, V, 161.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/474.
[260] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/474-475.
[261] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/475.
[262] Müslim, hac 342.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/475.
[263] 2010 numaralı hadis-i şerif.
[264] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/476.
[265] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/476.
[266] Buhârî, hac 45; cihâd 18; tevhîd 31; menâkıb 39, meğâzî48; İbn Mâce, menâsik 26, Ahmed b. Hanbel, II, 238; Müslim, hac 439.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/476-477.
[267] îbn Hacer, Fethü'l-Bârî, IV, 197.
[268] Buhârî, hac 45.
[269] Buharı, Megâzî 48.
[270] Aynı yer.
[271] Aynı yer.
[272] İbn Hacer, Fethü'1-Bârî, IV, 197.
[273] İbn Hacer, Fethu'1-Bârî, IV, 197.
[274] Miras, Kâmil, Tecrîd Tereemesi, VI, 183-184. (birinci baskı).
[275] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/477-479.
[276] Buhârî, hac 45; Müslim, hac 343, el-Fellıii'r-rabbânî, XII, 228; Beyhakî, es-Sünenü'l-kübrâ, V, 160.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/479.
[277] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/480.
[278] Buhârî, hac 148; Darimî, menâsik 86, Ahmed b. Hanbel, II, 28-29, 100, 110, 124.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/480.
[279] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/480.
[280] Buhârî, hac 148; Zurkanî, Şerhu'l-Muvatta, II, 258.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/481.
[281] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/481.
[282] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/481.
[283] Buhârî, ilim 23-24, 26, hac 125, 131, eyman 15; Müslim, hac 327, 331, 333; Tirmizî, ;ıac 54, 76, İbn Mâce menâsik 74, Dârimî, menâsik 65, Muvattâ, hac 242; Ahmed b. . hanbel, II, 2, 159-160, 192, 202, 210, 217, III, 326, 285.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/482.
[284] el-Fethü'r-rabbani, XII,.207.
[285] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/483.
[286] Usâme b. Şerîk es-Sa'lebî. Buhârî onun sahâbî olduğunu kaydeder. Rivayetleri vardır. Sünen sahipleri, Ahmed b. Hanbel, îbn Huzeyme, tbn Hibban ve Hâkim hadislerim tahriç etmişlerdir. Ziyad b. Alâka Usâme'den hadis rivayet etmekte teferrüd etmiştir. (Tekmiletu'l-Menhel, II, 196.)
[287] Tahavî, Şerhu me'âni'1-âsâr, I, 423; Beyhaki, es-Sünenü'1-kübrâ, V, 146.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/484.
[288] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/484-485.
[289] el-Muttalib b. Ebî Vedâ'a el-Haris b. Ebî Sabîre b. Said es-Sehmî el-Kureşî. Hz. Peygamber ve Hz. Hafsa'dan hadis rivayet etmiş bir sahâbîdir. Kendisinden de çocukları Kesir, Ca'fer ve Abdurrahman ile İkrime b. Halid ve es-Sâib b. Yezîd hadis rivayet etmiştir. Müs-lüm ve Sünen sahipleri onun rivayetlerine eserlerinde yer vermişlerdir. Bedir Savaşında babası Ebû Vedâ'a esir edilmişti. Hz. Peygamber, "Onun akıllı, zengin bir oğlu var, babasının fidyesini vermeye gelecektir" buyurmuş, el-Muttalib gizlice gelip 4000 dirhem fidye verip babasını kurtarmıştı. Kureyşliler kendisini ayıplamışlar o da "Babamı esîr alarak bırakamazdım" cevabını vermiştir. "Muhammed'in ümitlendirmemek için fidye vermekte acele etmemeye karar almış olan Kureyş bundan sonra fidye vererek esirlerini kurtarmaya başlamışlardır. (Tekmiletu'l-Meo'el, II, 198.)
[290] Nesâî, menâsik 163; İbn Mâce, menâsik 33: Ahmed b. Hanbel, VI, 399; Beyhakî, es-Sünenü'l-kübrâ, II, 273.
[291] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/487-488.
[292] Şerhu'l-Mukanna", I, 632.
[293] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/488.

[294] Buhârî, ilim 39, cenâiz 76; büyü 27; diyât 8; sayd 8, 9 megâzî 51; Müslim, hac 446; Tir-mizî, hac 1, diyât 13; Nesaî, menâsik 111, 120; İbn Mâce, menâsik 103, dârimî, buyu1 60; Ahmed b. Hanbel, I, 253, II, 238, 256, III, 23, 238, 336, 394; IV, 31, 32; VI, 385.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/489-490.
[295] M. Asım Koksal, Hz. Muhammed ve İslâmiyet (Medine Devri), VIII, 292.
[296] M.Asım Koksal, Diyanet Dergisi, Özel Sayı, IX, 1970.
[297] M.A.Köksal, Hz. Muhammed (Mekke Devri) 38-39.
[298] Eşref Edip, Asr-ı Saadet, (Peygamberimizin ashabı) I, 84-86.
[299] M.A. Koksal, Hz. Muhammed, (Mekke Devri), 42-43.
[300] Ahmed b. Hanbel, II, 207.
[301] Ahmed b. Hanbel, II, 179.
[302] İbnu'1-Esir, en-Nihâye fibarîbİ'l-Hadis, I, 343; A. Davudoğl.u, Sahîh-i Müslim Tercemesi ve Şerhi, VII, 386.
[303] Ahmed b. Hanbel, II, 207.
[304] Buhârî, cezâüssayd 8.
[305] Ali İmran (3), 98
[306] Buhârî, buyu 53.
[307] Ferhü'1-Bârî IV, 321.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/490-497.
[308] Buhârî, cezâüssayd 8.
[309] bk. Mecelle, md. 14.
[310] İbn Kudâme, el-mugnî, III, 350.
[311] Aynî, Umdetu’l-Kârî, X, 189.
[312] İbn Kudâme, el-Mugnî, III, 514-515.
[313] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/497-500.
[314] Buhârî, cezâu's-sayd 9, 10; buyu' 28; lukata 7; cizye 22; diyât 8, Müslim, hac 445, 447, 464; Nesâî, hac 110, 120; Dârimî, buyu' 60; Ahmed b. Hanbel, I, 119, 253, 259; Beyha-kî, es-Sünenü'1-kübrâ, V, 195.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/500-501.
[315] A. Davudoğlu, Sahih-i Müslim Terceme ve Şerhi, VII, 119; tbn Kudame, el-Mugnî, III, 351.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/501.
[316] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/501.
[317] Tirmizî, hac 51; İbn Mâce, menâsik 52; Dârimî, menâsik 87, Ahmed b. Hanbel, VI, 187, 207.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/501-502.
[318] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/502.
[319] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/502.
[320] Feyzu'l-Kadîr, I, 182, (hadis no: 232, 233).
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/503.
[321] el-Hac (22), 25.
[322] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/503.
[323] Müslim, hac 347; Ahmed b. Hanbel, I, 372.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/504.
[324] Davudoğlu, Sahih-i Müslim terceme ve şerhi, IX, 269.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/505.
[325] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/505-506.
[326] Buhârî, menakibu'l-ensâr 47; Müslim, hac 441, 443, Tirmizî, hac 101; îbn Mâce, ikâme 76; Dârimî, salât 180;.Ahmed b. Hanbel, V, 52.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/506.
[327] Nevevî, Şerhü Müslim, IX, 122.
[328] İbn Hacer, Fethu'l-Bârî VIII, 268.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/507.
[329] Bazı nüshalarda bu başlık şeklindedir.
[330] Buhârî salât 96; Müslim, hac 388; Nesâî, kıble 6; Muvatta, hac 193; Ahmed b. Hanbel, II, 113, 138.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/507-508.
[331] el-Maide (5), 97.
[332] Âl-i İmrân (3), 96.
[333] Hamidullah M. İslâm Müesseselerine giriş, 25.
[334] M. Hamidullah, a.g.e., 25.
[335] el-Bakara (2), 127.
[336] Miras, Kâmil, Tecrid Tercemesi, VI, 17.
[337] bk. Buhârî, cihâd 127.
[338] Buhârî, hac 51; İbn Hacer, Fethu'1-Bârî IV, 210.
[339] Buhârî, salât 96.
[340] Muvatta', hac 193.
[341] Davudoğlu, Sahih-i Müslim Terceme ve Şerhi, VII, 52.
[342] Buhârî, hac 51.
[343] Zürkânî, Şerhû'l-muvatta' III, 200.
[344] Müslim, hac 395-396.
[345] Nevevî, Şerhu Müslim, IX, 82. (Müslim, hac 388).
[346] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/508-512.
[347] Heysemî, Mecme'u'z-zevâid, II, 293; Beyhakî, es-Sünenü'1-kübrâ, V, 158.
[348] İbn Hacer, Fethu'1-bârî, IV, 212, Zafer Ahmed, İ'lâu's-Sünen, X, 115.
[349] Tirmizî, hac 45; İbn Mâce, menâsik 79; Ahmed b. Hanbel, VI, 138.
[350] Beyhakî es-Siinenü'1-kübrâ, V, 158; Hakim, Müstedrek, I, 479.
[351] el-Bakara (2), 144.
[352] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/512-514.
[353] Sadece Ebû Dâvûd rivayet etmiştir.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/514.
[354] Buhârî, salât 96; hac 52.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/514.

[355] Müslim, hac 389, 391.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/514.
[356] Müslim, hac 391.
[357] Buhârî salât 30; Nesâî, menâsik 127; Dârimî, menâsik 43; Ahmed b. Hanbel, II, 75, III, 410; VI, 12, 14.
[358] Fethu'l-Bârî II, 46.
[359] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/515.
[360] Sadece Ebû Dâyûd rivayet etmiştir.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/516.
[361] Buhârî, salât 30, Nesâî, menâsik 127; Dârimî, menâsik 43, Ahmed b. Hanbel, 1, 75, III, 410, IV, 12, 14.
[362] Buhârî, salât 30.
[363] Nesâî, menâsik, 127.
[364] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/516.
[365] Buhârî, hac 54, enbiyâ 8, meğâzî, 148; Beyhakî, es-Sünenü'l-kübrâ, V, 158.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/517.
[366] İbn Hacer, Fethu'1-Bârî, IV, 215.
[367] Beyhakî, es-Sünenü'l-kübrâ, V, 158.
[368] Buhârî, hac 54.
[369] Beyhakî, es-Sünenü'l-kübrâ, V, 158.
[370] el-Mâide (5), 3.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/517-518.
[371] İbn Hacer, Fethü'l-Bari IV, 215.
[372] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 7/518-519.
[373] Bazı nüshalarda bu bab başlığı (Terceme), şeklindedir.
[374] Tirmizî, hac 98; Nesâî, menâsik 129.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 8/7.
[375] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 8/7-8.
[376] Buharı, hac 42.
[377] Müslim, hac 401.
[378] Şazervân veya şazirvân Kabe'nin temelinin içeriye doğru inceldiği kısımdan itibaren dışarıda kalan 2/3 arşın yükseklikteki kâbe'nİn etrafını çeviren bir nevi kaldırım. (Tafsilât için bk. el-Ezrâkî, Kabe ve mekke Tarihi, çeviren: Y.V. Yavuz, s. 290.)
[379] Teysiru'l-Vüsûl, 1, 267-268.
[380] Nevevî, Şerhu Müslim, IX, 91.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 8/8-9.
[381] Bazı Ebû Dâvûd nüshalarında bu başlık yoktur. Concordance da bu başlığa numara vermemiştir.
[382] Tirmizî, hac 45; Ahmed b. Hanbel, VI, 137; İbn Mâce, menâsik 79, Beyhakîes-Sünenü'l-kübrâ, V, 159.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 8/10.
[383] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 8/10-11.
[384] Nevevî, Şerhu'l-Mühezzeb, VIII, 270.
[385] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 8/11.
[386] Ahmed b. Hanbel, IV, 68; Beyhakî, es-Sünenü'l-kübrâ, II, 438.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 8/11-12.
[387] el-Fethü'r-rabbânî, III, 66.
[388] el-Fethü'r-rabbânî, III, 67; Kâmil Miras, Tecrid Tercemesi, VI, 49, 50, 139. (I. Baskı).
[389] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 8/12.
[390] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 8/12.
[391] Buhârî, hac 48; İbn Mâce, menâsik 105; Ahmed b. Hanbel, III, 410.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 8/13.
[392] Müslim, hac 400.
[393] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 8/13-14.
[394] Şerhu'I-Mühezzeb, VII , 459.
[395] İbn Hacer, FethıTl-Bârî, IV, 203; Beyhakî es-Sünenü'1-kübrâ, V, 159.
[396] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 8/14-15.
[397] Ahmed b. Hanbel, I, 165; Beyhakî, es-Sünenü'1-kübrâ, V, 200.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 8/15-16.
[398] Koksal, M. Âsim, Hz. Muhammed (a.s.) ve İslâmiyet, VIII, 449.
[399] İbn Kayyım, Zâdul-meâd, II, 198.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 8/16-17.
[400] Şevkânî, Neylû'-evtâr, V, 40.
[401] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 8/17-18.
[402] Buhârî, mescid-i Mekke 1, 6, savm 67; sayd 26; Müslim, hac 415, 512; Tirmizî, salât 126; Nesâî, mesâcid 10; Dârimî, salât 132, Ahmed b. Hanbel, II, 234, 238, 278, 501; III, 7, 34, 45, 51, 53, 64, 71, 77, 78, 93, VI 7, 398.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 8/18.
[403] Ahmed b. Hanbel, VI, 7.
[404] A. Davudoğlu, Sahih-i Müslim tercemesi ve şerhi, VII, 199-200.
[405] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 8/18-19.
[406] N.Erdoğan, Şîfâ-i Şerîf Türkçe Tercemesi, 474. el-Aclûna Keşfu'l-hefâ'da 2489 no'lu hadis ile ilgili verdiği bilgiler, bu hadislerin senedlerinin zayıf olduğunu belirtiyor.
[407] bk. 3235 no'lu hadis-i şerîf.
[408] Ahmed b. Hanbel, III, 64.; Mecmeu'z-zevâid, IV, 3.
[409] A. Davudoğlu, Sahih-i Müslim Terceme ve Şerhi, VII, 200.
[410] Nevevî, Şerhu Müslim, IX, 106; Tek miletu'l-Menhel, II, 236.
[411] A. Davudoğlu, Sahih-i Müslim Terceme ve Şerhi, VII, 200-202.
[412] Mecmeu'z-zevâid IV, 7.
[413] Ahmed b. Hanbel, II, 343; İbn Mâce, ikame 195.
[414] İbn Mâce, ikamet 198.
[415] Aliyyu'1-Kârî, Mirkatü'l-Mefâtih, I, 477.

[416] bk. 1044 no'lu hadisi-şerif.
[417] Tirmizî, menâkıb 68; İbn Mace, menâsik 103; Dârimîğ, siyer 66; Ahmed b. Hanbel, IV, 305.
[418] Buhârî, mescid-i Mekke 5; Medine 12; rikak 53, i'tisam 16, Tirmizî, Menakib 67; Nesâî, mesâcid 7; 10-11; Muvatta, kıble 5; Ahmed b, Hanbel, III, 4.
[419] Mecmeu'z-zevâid, III, 299.
[420] Fethu'l-Bârî, III, 310.
[421] Zürkani, Şerhu'l-muvatta, II; 170.
[422] Müslim, hac 459.
[423] Müslim, hac 473.
[424] Müslim, hac 496.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 8/19-25.
[425] Buhârî, medine I; Müslim, hac 463, 467, 470; Tirmizî, velâ 3; Ahmed b. Hanbel, I, 81, 126, 151, 187, 190, 309, 317, 318, 328, II, 398, 418, 450; III, 322; IV, 186, 187,239.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 8/25-26.
[426] Ahmed b. Hanbel, I, 122.
[427] Ahmed b. Hanbel, 1, 11^9; Nesaî, kasâme 9, 13.
[428] Müslim, edahi 45.
[429] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 8/26-28.
[430] Beyhakî, es-Sünenü'1-kübrâ, V, 199; Ahmed b. Hanbel, I, 168; Nevevî, Şerhü Müslim, IX, 139, Ayrıca bk. biraz sonra gelecek 2037 no'lu Ebû Dâvûd hadisi.
[431] Müslim, hac 458.
[432] Müslim, âdâb 30; Tahâvî, Şer'u meâni'1-âsâr, IV, 195.
[433] Aynı yerler.
[434] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 8/28-29.
[435] Ahmed b. Hanbel, I, 119; Beyhaki, es-Sünenü'I-kübrâ, V, 201.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 8/29-30.
[436] Ahmed b. Hanbel, I, 119.
[437] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 8/30.
[438] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 8/31.
[439] Sadece Ebû Dâvûd rivayet etmiştir.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 8/31.
[440] Müslim, hac 472.
[441] Şevkânî, Neylü'l-evtâr, V-37; el-Azimâbadî, Avnü'l-ma'bûd, VI, 22; Bilmen, Ö. Nasuhî, Istılâhat-ı Fıkhiyye Kamusu, IV, 128.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 8/31.
[442] Müslim, hac 462.
[443] Buhârî, Medine 4, cihâd 71, 74; enbiya 10; buyu 53; megâzî 37, da'vât 35; i'tisâm 16; Müslim, hac 445, 446, 455-459, 463-464, 471-472, 475, 478; Tirmizî, menakıb 67; Ne-sâî, menâsik 110-111, 120, İbn Mâce, menâsik 104; Muvatta, Medine 10-11; Ahmed b. Hanbel, I, 119, 160, 181, 185; II, 236; 279, 487; III, 33, 149, 159, 240, 243, 336, 343, 393, IV, 31-32, 40, 77, 141; V, 181, 192,309, 318, 329.
[444] Ahmed b. Hanbel, III, 393.
[445] Müslim, hac 475.
[446] İbn Hacer, Fethu'I-Bârî, IV, 454.
[447] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 8/31-33.
[448] Müslim, hac 461, Ahmed b. Hanbel, 1, 168; Beyhakî, es-Sünenü'1-kübrâ, V, 199.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 8/33.
[449] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 8/33-34.
[450] Nevevî, Şerhu Müslim, IX, 138.
[451] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 8/34-35.
[452] bk. Beyhakî, es-Sünenü'1-kübrâ, V, 199.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 8/35.
[453] Beyhakî, es-Sünenü'l-kübrâ, V, 199.
[454] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 8/35-36.
[455] Beyhakî, es-Sünenü'I-kübrâ, V, 200.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 8/36.
[456] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 8/36.
[457] Buharî, fadlu's-salat fî mescidi Mekke 3, 6; Müslim, hac 515-522, Nesâî, mesâcid, 8-9;Muvatta, sefer 71; Ahmed b. Hanbel, II, 5, 30, 57, 58, 65, 73, 80, 101, 155.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 8/36-37.
[458] et-Tevbe (9), 108.
[459] Nesâî, Mesacid 8.
[460] Müslim, hac 514.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 8/37-38.
[461] Nesâî, mesacid 9; İbn Macc, İkamet 197.
[462] Mecmeu'z-zevâid, IV, 11.
[463] İbn Mâce, İkâme 197.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 8/38.
[464] Ahmed b. Hanbel, II, 527.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 8/38-39.
[465] el-Azimabâdî, Avnu'l-mabûd, VI, 27-28; Süyûtî, el-havi li'I fetâvâ, II, 147.
[466] Avnu'l-mabûd, VI, 29.
[467] Feyzu'l-kadir, V, 467.
[468] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 8/39-40.
[469] İbn Mâce, ikâme 79.
[470] Müslüm, fedâil 164; Nesâî, kıyâmu'1-leyl 15; Ahmed b. Hanbel, III, 148, 248.
[471] Yunus (10), 10.
[472] Müslim, iman 278.
[473] Müslim, iman 267.

[474] Al-i İmrân (3)., 169.
[475] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 8/40-41.
[476] Ahmed b. Hanbel, II, 367.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 8/42.
[477] Müslim, müsâfirîh 211.
[478] İbn Mâce, cenâiz 47.
[479] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 8/42-43.
[480] Münavî, Feyzu'l-Kadîr, IV, 199.
[481] Münâvî, Feyzu'l-Kadîr, IV, 199.
[482] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 8/43.
[483] Ahmed b. Hanbel, I, 61; Beyhakî, es-Sünenü'1-kübrâ, V, 249.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 8/43-44.
[484] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 8/44.
[485] bk. Keşfu'1-Hafâ, II, 250; Aliyyü'l-Kârî,Şerhü’ş-Şifâ, II, 149. Heysemî, Mecmeu'z-zevâid, IV, 2.
[486] Buhârî, fadlu's-salât fi mescidi Mekke tû'I-Medine 5.
[487] el-Müttekî, Kenzu'l-Ummal, XII, 259 (hadis no: 34939) el-Heysemî, Mecmeu'z-zevâid, IV, 8.
[488] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 8/45-48.
[489] Buhârî, hac 13; Müslim, hac 430; Nesâî, menâsik 24; Muvatta, hac 69.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 8/48.
[490] bk. Buhârî, hac 15.
[491] Buhârî, hac 16; Müslim, hac 434.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 8/48-49.
[492] Nevevî, Şerhu Müslim, IX, 115.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 8/49.
[493] Muvatta, hac 69.
[494] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 8/49.
[495] Davudoğlu, Sahih-i Müslim Tercüme ve Şerhi, VII, 100, 102.
[496] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 8/50.
[497] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 8/50.

Notlar

[←1]

[1] Enfâl, 25.

[←2]

[2] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 14/328.

[←3]

[3] Buharî, Kader 4: Müslim, Piren / 23.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 14/328-329.

[←4]

[4] Müslim Fitem 25.

[←5]

[5] Cinn (72), 25, 26.

[←6]

[6] Neml {27} 65.

[←7]

[7] En'am (6) 59.

[←8]

[8] Lokman (31) 34.

[←9]

[9] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 14/329-331.

[←10]

[10] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 14/331.

[←11]

[11] Bu hadis Avnü'l Ma'bûci ve Bezlü'l Mechûd'de 4243 numaralı hadisten sonra yer almıştır.

[←12]

[12] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 14/331.

[←13]

[13] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 14/331-322.

[←14]

[14] Ahmet, II. 433.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 14/332-333.

[←15]

[15] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 14/333.

[←16]

[16] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 14/333.

[←17]

[17] (11) 46.

[←18]

[18] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 14/333-335.

[←19]

[19] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 14/335.

[←20]

[20] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 14/335.

[←21]

[21] Kütüb-i Sitte'de sadece Ebu Davud' da vardır.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 14/336.

[←22]

[22] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 14/336.

[←23]

[23] Tüster: Kırgızistan'ın meşhur bir geliridir. Muhkem bir şehir olduğu için, Sâhâbîler orayı Feth ederken büyük güçlüklerle karşılaşmışlardır.

11-20 senesinde Hz. Ömer (r.a) devrinde fethedilmiştir. Burayı Ebe Musa'l Eş'arî fethetmiştir,

[←24]

[24] Ahmed b. Hanbel V-387. 403.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 14/337-338.

[←25]

[25] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 14/338-340.

[←26]

[26] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 14/340.

[←27]

[27] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 14/340-341.

[←28]

[28] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 14/341-342.

[←29]

[29] Halid b. Halid el-Yeşkurî'dir.

[←30]

[30] El Münzirî'nin asl'ında ".............iste" şeklindedir.

[←31]

[31] İbn Mâce, Fiten 13.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 14/342-343.

[←32]

[32] bk. Müslim, İmare 51.

[←33]

[33] Aliyyü'l Kâri. el-Mirkat V-144.

[←34]

[34] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 14/343-345.

[←35]

[35] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 14/345.

[←36]

[36] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 14/346.

[←37]

[37] Safka; Alışveriş yapan kişilerin birbirlerinin eline vurmaları veya birbirlerinin elini tutmalarıdır. Burada

maksat biatt'ır.

[←38]

[38] Müslim, İmâre 46; Nesaî, Biat 25; îbn Mâce, Fiten 8, Ahmed b. Hanbel, II-161,191,193. Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 14/346-347.

[←39]

[39] Nisa (4) 29.

[←40]

[40] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 14/347-350.

[←41]

[41] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 14/350.

[←42]

[42] Buharî Filen 4, Enbiyâ, Müslim, Filen 1,2; İbn Mâce, Fiten 9; Ahmed b. Hanbel 11-441. Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 14/350.

[←43]

[43] Araplar, alışveriş yaparken, fiat konuşurken baş parmakları ile işaret parmaklarını halka yaparlar ve î$a-ret parmağının denk geldiği boğum bir sayıya delâlet ederdi. Buharî'nin bu rivayetinde râvî Süfyan, parmaklarını doksan veya yüz sayısına işaret eciecek şekilde halkalam ıştır. Müslîm ve İbn Mâce'deki rivayetlerde ise halka on sayısına karşılık olan işaretti.

[←44]

[44] Enfal 58) 25.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 14/350-352.

[←45]

[45] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 14/352.

[←46]

[46] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 14/352-353.

[←47]

[47] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 14/353.

[←48]

[48] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 14/353.

[←49]

[49] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 14/353.

[←50]

[50] Bu şüphe râvîye aittir.

[←51]

[51] Bir nüshada, "..., bana göster’di şeklindedir.

[←52]

[52] Müslim, Fiten 19; Tirmizî, Filen 32; İbn Mâce 9.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 14/353-355.

[←53]

[53] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 14/355-356.

[←54]

[54] Ebû Malik El-Eş'arî; İsminin; Ubeyd. Amr. Ku'b. Ubeydullah Amir ve Haris oklusunu dair rivayetler vardır. Bu zat sahâbîdir.. Şam'lılar içersinde sayılır. Ashab içerisinde Ebi Mâlik künyesi ile bilinen iki kışı daha vardır. Bunlar Ham b. Haris ve Kab. Asım'dır. Bu yüzden musannif bu hadisin râvisinin Ebû Mâlik el-Es'âri olduğuna işaret etmiştir.

[←55]

[55] Darimî, Mukaddime 8.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 14/356-357.

[←56]

[56] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 14/357.

[←57]

[57] Ahmet, I, 390, 393. 395. 451.

[←58]

[58] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 14/358.

[←59]

[59] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 14/358-361.

[←60]

[60] Buhari. İlim 24. İstiska 27, Fiten 5: Müslim, İlim I 10, Filen IS; Tirmizî, Fire, 31. Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 14/361.

[←61]

[61] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 14/361-362.

[←62]

[62] Müslim, filen 13; Ahmet, V. 39,40,48.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 14/362-363.

[←63]

[63] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 14/363-364.

[←64]

[64] Bir nüshada " = Adem'in oğlu, başka bir nüshada da " = Adem'in iki oğlundan hayırlısı gibi ol" şeklindedir.

[←65]

[65] Mâide 28.

[←66]

[66] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 14/364-365.

[←67]

[67] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 14/365.

[←68]

[68] Ahmet IV. 408: Darimi, Mukaddime 38.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 14/365-366.

[←69]

[69] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 14/366-367.

[←70]

[70] Tirmizî, Filen 133, İbtı Mâce, Filen 10. Ahmed b. Hanbel IV-408.416.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 14/367-368.

[←71]

[71] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 14/368.

[←72]

[72] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 14/368-369.

[←73]

[73] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 14/369-370.

[←74]

[74] Buradaki pekler râvîlerden birisine aittir.

[←75]

[75] İbn Mâce, Filen 10: Ebû Davûd der ki Hz. Musa (s.a)'ı bu Hadisle Hammad b. Zeyd'den babası zikretmedi.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 14/370-372.

[←76]

[76] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 14/372-374.

[←77]

[77] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 14/374.

[←78]

[78] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 14/374-375.

[←79]

[79] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 14/375.

[←80]

[80] Sadece Ebû Davûd rivayet etmiştir.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 14/375.

[←81]

[81] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 14/375-376.

[←82]

[82] Hadisi sadece Ebû Davûd rivayet etmiştir.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 14/376.

[←83]

[83] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 14/376-377.

[←84]

[84] Tirmizî. Fiten 16; İlin Mâce 12; Ahmed b. Hanbel 11-212.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 14/377.

[←85]

[85] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 14/377-378.

[←86]

[86] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 14/378.

[←87]

[87] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 14/378.

[←88]

[88] Buharî, İman 12, Bed'il Halk 15. Filen 14; Nesaî, İman 30, İbn Mâce, Fiten 13; Malik 13, Ahmed b. Han-bel. III - 6. 30, 43.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 14/378.

[←89]

[89] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 14/379.

[←90]

[90] Buharî, Fiten 10; Müslim, Filen 14; Nesaî, Tahrim 29, Ahmed b. Hanbel IV-401. 410, 418: V-43, 47,51.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 14/379.

[←91]

[91] Hucurat, 9.

[←92]

[92] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 14/380.

[←93]

[93] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 14/381.

[←94]

[94] Nesai, Tahrim 1; Ahmed b. Hanbel, IV-9.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 14/381-382.

[←95]

[95] Nisa 93.

[←96]

[96] Nisa, 48.

[←97]

[97] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 14/382-384.

[←98]

[98] Ebû Davûd der ki. "............................." kanını oluk gibi döker   dedi.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 14/385.

[←99]

[99] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 14/385.

[←100]

[100] Nisa 93.

[←101]

[101] Fûrkan, 68.

[←102]

[102] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 14/385.

[←103]

[103] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 14/386.

[←104]

[104] Fûrkan, 68.

[←105]

[105] Fûrkan, 70.

[←106]

[106] Nisa, 93.

[←107]

[107] Buharî, Tefsir, 23.24. 25,; Müslim, Tefsir 16.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 14/387-388.

[←108]

[108] Nisa, 110.

[←109]

[109] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 14/388-389.

[←110]

[110] Fûrkan, 68.

[←111]

[111] Zümer, 53.

[←112]

[112] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 14/389.

[←113]

[113] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 14/389-390.

[←114]

[114] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 14/390.

[←115]

[115] Nisa 93.

[←116]

[116] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 14/390.

[←117]

[117] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 14/390.

[←118]

[118] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 14/390-391.

[←119]

[119] Said b. Zeyd, Hz. Ömer (r.a.)'in amcasının oğlu ve kız kardeşi Fatima'mn kocasıdır. Cennetle müjdelenen on sahabeden biridir. Babası Zeyd b. Amr bin Nüfeyl hakkında Rasûlullah (s.a) "O kıyamet günü, tek başına bir ümmet olarak dirilecektir"' buyurmuştur. (El-lsâbe. 11-46)

[←120]

[120] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 14/391.

[←121]

[121] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 14/391.

[←122]

[122] İbn Mâce, Zühd 34; Ahmed b. Hanbel, 1V-408, 410.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 14/391-392.

[←123]
[123] Nisa, 48.

[←124]

[124] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 14/392-393.

[←125]

[1] Tirmizi, edeb. 4.

[←126]

[2] Dabbağoğlu Ahmed Kara. Ansiklopedik Büyük İslâm ilmihali 168 - I69.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 14/96-97.

[←127]

[3] Tirmizi libas 2K: Alımcı b. Hanbel III 30.50.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 14/97.

[←128]

[4] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 14/98.

[←129]

[5] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 14/98.

[←130]

[6] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 14/98-99.

[←131]

[7] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 14/99.

[←132]

[8] Ebu Davûd, edeb; Tirmizi, davat 55 ibn-i mâce 55 İbn-i mâce. el'ime 16; Ahmed b. Hanbel II 117 III 457.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 14/99.

[←133]

[9] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 14/99-100.

[←134]

[10] Buhari. cihad, 188: libas 22-32: edeb 17; Ahmed b. Hanbel VI 365.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 14/100-101.

[←135]

[11] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 14/101-102.

[←136]

[12] Tirmizî, libâs 27.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 14/102.

[←137]

[13] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 14/102.

[←138]

[14] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 14/102-103.

[←139]

[15] Tirmizi, libas 27.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 14/103.

[←140]

[16] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 14/103.

[←141]

[17] Buharı Hibe/19 Humus/11. Müslim zckat/129, Tirnıizi edeb/53. Nesâî zine/98.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 14/103-104.

[←142]
[18] Buharî Humus / 11.

[←143]

[19] Pakalın M.z. Osmanlı Deyimleri ve terimleri sözlüğü II 184.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 14/104-105.

[←144]

[20] Concandance'de bu bab'a numara verilmemiştir.

[←145]

[21] İbn-i Mâce. libas 24.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 14/105.

[←146]
[22] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 14/105-106.

[←147]

[23] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 14/106.

[←148]

[24] Ahmed b. Hanbel, II 50.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 14/106.

[←149]

[25] Tirmizî, istizan 7.

[←150]

[26] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 14/106-107.

[←151]

[27] Müslim, libas 36, fedâilü-5 sehûbe 61, Tirmizi, edeb 49 Ahmed b. Hanbel VI 162.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 14/107.

[←152]

[28] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 14/108.

[←153]

[29] Tirmizî kıyame 3K; Ahmed b. Hanbel IV 407 - 419; ibn-i mâce libas 4.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 14/108.

[←154]

[30] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 14/108.

[←155]

[31] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 14/108.

[←156]

[32] Concondance'da bu bab'a numara verilmediği gibi, bazı Ebu Dâvud nıshalarında bu başlık yoktur.

[←157]

[33] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 14/108-109.

[←158]

[34] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 14/109.

[←159]
[35] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 14/109.

[←160]
[36] Mevahib-i ledünniye tercemesi I. 553.554.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 14/109-110.

[←161]
[37] Concondance'de bu baba numara verilmemişitir.

[←162]
[38] Müslim, libas 34.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 14/110.

[←163]
[39] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 14/110-111.

[←164]

[40] Mevahib-i ledünniye tercemesi II - 556.

[←165]
[41] A.g.e II 74.

[←166]

[42] A.g.e. II. 84-25.

[←167]

[43] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 14/111-112.

[←168]

[44] Tirmizi, tefsir sure (69) 2.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 14/112.

[←169]

[45] Buhâri, eşribe 6.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 14/112-113.

[←170]

[46] Buhari, eşribe 6.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 14/113-114.

[←171]

[47] el -Aynî, el -Binâye Fi şerhi'l - Hidaye IX 214.

[←172]
[48] Abdullah b. Hirazi. Fethu'l - Mubdî bişerlıi muhtasarız zebîcü, III 258.

[←173]

[49] Kâmil miras tecrid-i sarih tercemesi XII 48.1. Baskı.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 14/114-115.

[←174]

[50] Buhâri, cuma. 7; ideyn I. buyu 40x, Hibe 27, 29, cihad 177, libas 25, 30, 66; Müslim libas 6 - 10; Ebû Dâvûd. Kalat 213; Nesaî, ideyn 5, zîne 83, 85. 90; Ahmed b. Hanbel I 46-49, II 20. 24, 39, 49 51, 68, 289, 329,337,111. 103. 114. 127., 146 V45, VI 288.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 14/115-116.

[←175]
[51] Buharı libas 25; Müslim libas 14.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 14/116.

[←176]
[52] Nesâî zine 93; İbn-i mace libas 17.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 14/116.

[←177]

[53] Müslim libas 17 Nesâî zine 85.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 14/116-117.

[←178]
[54] Davudoğlu Ahmed, Sahih-i Müslim terceme ve şerhi, IX 420.

[←179]

[55] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 14/117-118.

[←180]
[56] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 14/118.

[←181]

[57] Buhârî, cenâiz 2. Ecrine 28, menzâ 4, libits 28, 36, 45 İstizan X; muslim libas 2, 28. 29, 31, 64; Tirmizi salat 80, libas 5, 13, 44. edeb 45, tatbik 8, 6,1, eşribe 26; muvatta. nida 28; Ahmed b, Hambel I- 80, 81.92. 94, 104, 105, 114, 119. 121, 123, 126, 129, 132,134, 137, 138, 145. IV, 284, 287, 299, VI,228.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 14/118-119.

[←182]

[58] Abdurrahman el-Cezerî. kitâbü'l Fıkıh alel-Mezahîbi'l Erbaa; II. 10-13.

[←183]
[59] Celâl Yeniçeri, İhtiyar metn-i Muhtar tercemesi-309.

[←184]
[60] İbn-i Abidin'i, Redül Muhtar V 228.

[←185]

[61] Müslim, salat 207; Ebû Dâvud salat 148; Nesâî. tatbik 9,26; Darimî, salat 77; Ahmet b. Hambel, I,219, 255.

[←186]

[62] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 14/119-120.

[←187]

[63] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 14/120.

[←188]
[64] Müslim, salât 210.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 14/121.

[←189]

[65] Müslim salat 211.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 14/121.

[←190]

[66] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 14/121.

[←191]

[67] Müslim, libas 10; Ebu Dâvûd, nikâh. 49; tirmizi, edeb 36; Nesai, Zînet. 32, 44, 121; Ahmed h. Hambel, I. 147, 541. III. 342. 347. IV 442.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 14/122.

[←192]
[68] Bezlü'l, Mechûd, XVI. 373.

[←193]
[69] Ahmed b. Hambel III. 207. 229. 251. 337. 347.

[←194]

[70] Buharı salat 16, libas 12: Müslim, libas 23; Nesâî, kıble 19; Ahmed b. Hambel IV. 149, 150.

[←195]

[71] Müslim, libas 10.

[←196]
[72] Müslim, libas 10.

[←197]
[73] Tirmîzî, edeb 35.

[←198]
[74] Mübârekfûrî, tuhvet'ul - Ahvezî VIII. 71.

[←199]
[75] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 14/122-124.

[←200]

[76] Nesâî, zine 20, 27; Ahmed b. Hambel, I, 45, IV, 134-135.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 14/124-125.

[←201]

[77] Davudoğlu A. sahihi Müslim Tcrceme ve Şerhi IX. 512.

[←202]
[78] Ömer Nasuhi Bilmen. Büyük İslâm ilmihali, 64.

[←203]

[79] Dürrül -muhtar V, 229.

[←204]

[80] Buhârî, lîbas 46, 50, 52.54, 55: Müslim libas 56 - 58; İbn. Mace libas 39. Ahmed b. Hambel II. 94, 144.

[←205]

[81] Gönenç Halil Fetvalar 1/216.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 14/125-127.

[←206]
[82] Müslim libas, 10: Tirmizî, Edelı 36: Nesâî, zînet. 44. Ahmed b. Hambel I, 147. III 342, 347.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 14/127.

[←207]

[83] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 14/127.

[←208]

[84] Buharî; cenâiz 2, eşribe 28, merzâ 4. libas 28. 36. 45. İstizan 8; Müslim, libâs 2. 28. 29. 31. 64: Tirmizî. Salat 80. libas 5. 13, 44. edeb 45; Nesâî. tatbîk 8, 61.eşribe 26: Muvatta, nida 28; Ahmed b. Hanbel. I,80, 81, 92. 94, 104, 105, 114, 119, 121, 123, 126, 128, 132, 133, 134, 137, 138, 145, 146, IV, 284. 287, 299, VI, 228.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 14/127.

[←209]

[85] Buharî, salât 14, ezan 93, menâkıbûl-ensur 37, libâs 19; Müslim, mesâcid 61-63; Ebû dâvûd, salât 163; Nesâî, kıble 20; İbn Mâce, libâs 1: Muvatta, nida 67, 68; Ahmed b. Hambel, VI, 37, 46, 177, 199,208.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 14/128.

[←210]

[86] Ahmed Nâim. Tecrid-i sarih terceme ve serhî II 260. Birinci blok.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 14/128-129.

[←211]

[87] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 14/129.

[←212]
[88] İbn-i mace, libâs 18: Müslim, libâs 10.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 14/129-130.

[←213]
[89] Meylanî Ahmed, el-Hidâye tercemesi IV 134.

[←214]
[90] Hatiboğlu H. Süneni İbn Mâce tercemesi IV- 372-373.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 14/130-131.

[←215]

[91] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 14/131.

[←216]

[92] Buhari, libas 29, cilıâd 91; Müslim, libâs 23, 25; Tirmizî, libas 2: Nesai, zine 92; İbn-i Mace libas; 17 Ahmed b. Hambel III. 127. 180. 215. 255. 273.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 14/131.

[←217]
[93] Buharî, cihad. 91; Müslim, libas 26: Tirmizî, libas 2 Ahmed b. Hanbel III. 122, 192,252.

[←218]

[94] Davudoğlu Ahmed. sahihi müslim terceme ve şerhi.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 14/131-132.

[←219]
[95] Tirmizî. libas I: Nesâî, Zîne 40; İbn-i Mace libas 19.

[←220]

[96] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 14/132-133.

[←221]

[97] Buhârî, libas 30: Nesâi, Zine 83; İbn-Mâce, libâs 19.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 14/133.

[←222]

[98] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 14/133.

[←223]

[99] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 14/133-134.

[←224]

[100] Buhâri libâs III; Müslim- Libas 33; Tirmizî, libas 4.1-45; Nesâî. zine 94: Ahmed b. Hambel. III, 134. 184, 251. 292.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 14/134.

[←225]
[101] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 14/135.

[←226]

[102] Buharı, libas 24: müslim, libas 33; tîrmizî cenâiz I8 libas 22, 23 tıb 9; I8. Nesaî, cenaiz 38, Zine 28. Ahmed b. Hambel III 134. 184, 251, 291, Ebû Davûd tıb 14.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 14/135.

[←227]
[103] bk. 3150 numaralı Hadis.

[←228]

[104] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 14/135-136.

[←229]

[105] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 14/136.

[←230]
[106] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 14/136-137.

[←231]

[107] Nesaî, zine 54: Ahmed b. Hambel 73.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 14/137.

[←232]
[108] Duhâ (93) II.

[←233]
[109] Kurtubi, Cami'li ahkümi'l Kuran XX 102.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 14/137.

[←234]
[110] Buharı, ve levdû 30, libas 37: Müslim. İmce 23: Ebû Davûd, menâsik 21; Nesâî zine, 17: Ahmed b Hambel 11,66- 110.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 14/138.

[←235]

[111] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 14/138-139.

[←236]

[112] Tirmîzî, Edeb. 48; Ebû Davud Tercemesi I8: Nesâî. îdeyn 16: Ahmed b. Hanbel. Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 14/139.

[←237]
[113] İnsan, (76)21.

[←238]

[114] Mübârekturi, Tulfetu'l-Ahvezî VIII 97.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 14/139-140.

[←239]

[115] İbn-i Mace, libas 21.

[←240]

[116] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 14/140-141.

[←241]

[117] Buharı, libas 35; Müslim salât 269, Ebû Davfal 4183 nolu Hadis.

[←242]

[118] Mübarek furî,tuhfetü'l Ahvezî V, 395.

[←243]
[119] Azîmabadî, Avnu'1-Mabûd, XI 117.

[←244]

[120] Buhârî libas, 17-34: Müslim, hacc 3: Ncsûî. Men3sik 2S, 35; İbn-i mace, menâsik 19: muvatta Hacc 9; Ahmed b. Hambel 111 66.

[←245]
[121] Sahih-i müslim terceme ve şerh-i IX : 436.

[←246]

[122] Hatiboğlu, ibn-i mace tercemesi IX. 383 – 384.

[←247]

[123] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 14/141-142.

[←248]
[124] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 14/142.

[←249]

[125] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 14/143.

[←250]

[126] Tirmizî. edeb 45.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 14/143.

[←251]
[127] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 14/144.

[←252]
[128] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 14/144-145.

[←253]
[129] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 14/145.

[←254]

[130] Buhârî, libas 35-68; Müslim, fedûl 52; tirmizi libas 4; İbn-i Mace, libas 35-67; Nesâî, Zînel 9,59, 93; Ahmed b. Hambel IV. 231, 290, 295, 300, 303, 308. 309.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 14/146.

[←255]

[131] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 14/146.

[←256]
[132] Azîmâbâdî. Avnu'l mâbüd XI, 118, 123.

[←257]
[133] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 14/146-147.

[←258]
[134] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 14/147.

[←259]

[135] Reddû'l Muhtar V, 223.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 14/147-148.

[←260]
[136] Ahmed b. Hanbel I, 89, 101, -151, V, 63, 64.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 14/148.

[←261]

[137] Buharî, libas 6.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 14/148-149.

[←262]

[138] Buharî, sayd 17. cihad 169, meğâzi 48, libâs, 17; Müslim, Hacc, 451-454:Ebu Davûd, libas 6, 20, 21: Tirmizî, libâs II, cihad 9, tefsir sure, (69) 2: Nesâî, menâsik 107, Zine 100; İbn Mâce, ikâme 85, libâs 14.15, cihad 22; Darimî. menâsîk 88, Ahmed III. 363. 387. IV, 307.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 14/149.

[←263]

[139] Müslim, hacc 454: Nesâî. zinet 110: İbn Mace, cîhad 22, libâs 15.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 14/149.

[←264]
[140] Tirmizî, libas 43.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 14/149-150.

[←265]

[141] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 14/150.

[←266]
[142] M. ez-zürkânî - Şerhu'l- Mevahibu'l - Ledünniye, V, 10.

[←267]

[143] Aliyyü'l Kâri, Aynu'l ilim ve Zeynü'l Hilim I, 128.

[←268]
[144] Suyûtî, El. camiu'l sağîr II 50.

[←269]
[145] Muhammed Mevkûfâtî II 204.

[←270]
[146] Mübarek fûri, tuhftelü'l Ahvezî V 413.

[←271]

[147] Zürkânî, Şerhu'l Mevühibü'l ledünniye V 11.

[←272]

[148] Ez-Zürkânî V412. 413.

[←273]

[149] Aynî, umdetü'l kâri XXI 308.

[←274]

[150] Ez-rüfkânî, Şerhi Mevahibül-ledünniye V 13.

[←275]
[151] Ayni umdetu'l-Kûrî. XXI 308.

[←276]

[152] Tirmizî, Sure (3) 4. (38) 2: Darimî rüya 12 A.Bin Hambel I 368, V 58, 242. 378, IV, 66.

[←277]

[153] Suyutî, camili's sağır. II, 126.

[←278]

[154] Aliyyü’l-Kâri, Aynu'l-ilim ve Zeynü'l - ilim. I, 305.

[←279]
[155] Aliyyül-Kari, mirkat'ül. mefatih IV. 427.

[←280]
[156] Aynî. umdetül - kari XXII 308.

[←281]

[157] Aliyyül kari, mirkâtü'l mefatih IV 427.

[←282]
[158] Muhammed Hamidullah, İslâm Peygamberi 1/83.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 14/150-154.

[←283]
[159] Gönenç Halil, Fetvalar, 1,219.

[←284]
[160] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 14/154.

[←285]

[161] Buharî salât 10, ınevâkîı 30, sav 66, büyü 62, libâs 20. 21. istizan 42: Müslim, libâs 70, 73; Ebi Dâvûd, savm 48, büyü 24. edeb 20; Nesâî, zîne 106, 107: İbn Mâce, ikame 96. libâs 3: Dârimî, Salat 10 Muvatta, Kibs 17. sıfatü'n-nebî, 5; Ahme b. Hambel, II. 219,380, 419, 432. 464. 475. 478, 491,, 496, 503 510, 529. III. 6, 13. 46, 66, 95, 96, 293, 297, 298. 322, 327.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 14/155.

[←286]

[162] Buharı, salât 10, mevâkît 30, sav 60, hüyîi 62. libâs 20,21, istizan 42; Müslim, libâs 70. 73 Ebû Dâvûd. savm 48, büyu 24, edeb 20; Ncsâî. zîne 106, 107; İbn Mace. İkame 96, libâs 3; Dârimî. salât 10 Muvatîa, lübs 17, sıfalü'n-nehî, 5; Ahmed b. Hambel. II, 219., 380. 419, 432, 464. 475, 478. 491, 469, 503 510.529. 111,6, 13. 46, 66, 95, 96, 293. 297. 298, 322, 327.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 14/155.

[←287]

[163] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 14/155-156.

[←288]

[164] İbn-i Mace. libas, 11; Ahmed b. Hanbel, 111 434, IV l9.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 14/156.

[←289]

[165] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 14/157.

[←290]
[166] Buhari, libas 16, Menakıhu'l-Ensar 45: İbn-i Mace-45 Ahmed b. Hanbel VI, 198.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 14/157.

[←291]

[167] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 14/157-158.

[←292]

[168] Tirmizî, libas 8.9: Nesfıî, zînel 17; İbn-i Mâce, libas 9; Dârimî. rikak 54; Ahmecİ b. Hanbel I, 380, 397, 439, 11-154, 267 492. III. 470 IV 65, 180. V, 63, 64. 79, 378.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 14/158-159.

[←293]

[169] Bezlü'l- Mechûd XVI. 410.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 14/159-160.

[←294]
[170] Buhari, fedâilü's – sahabe 5.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 14/160.

[←295]
[171] Ahmed b. Hambel. IV, 68, V 379.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 14/160-161.

[←296]

[172] Müslim. İman 106: Nesaî. buyu 5, zekat 69 Zinci 104; Tinnîzî buyu 5: ibn-i Mâce, ticarel, 30: Ahmed b. Hambel, V 148, 158. 162. 168, 178.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 14/161-162.

[←297]

[173] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 14/162.

[←298]
[174] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 14/162-163.

[←299]
[175] Ahmed IV- 180.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 14/163-165.

[←300]
[176] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 14/165-166.

[←301]

[177] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 14/166.

[←302]

[178] Müslim I. 136- ibn-i Mace, Zuhd I fi; Ahmed b. Hanbel 11,248, 376.414.427,442. VI. 19. Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 14/167.

[←303]
[179] Hatiboğlu Haydar. Sünen-i ibn-i Mace tercemesi ve şerhi, X 449-450.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 14/167-168.

[←304]

[180] Buharı, iman'15. ikan. 35, 51. fisen. B. tevhid 36: muslim, iman 80, I48. 149. 230. 304. 326, Firen 52; tirmizi. Birr 61, Filen 17: İbn-i Mace, mukaddime 9. Filen 27. Ziihd 16; Dârimi. mukaddime 7; Ahmed b. Hambel, 1451, II 164, 215. III, 56, 144. 320. IV. 151, V 983.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 14/168.

[←305]
[181] Hicr, (15)47.

[←306]

[182] Davudoğlu Ahmed, sahih-i Müslim terceme ve şerhi I 382, 383.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 14/168-169.

[←307]

[183] Müslim, iman 92: tirmîzî, birr 60: Ahmed b. Hanbel 385, 427.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 14/169-170.

[←308]

[184] Muslim İman 148; ibn-i Mâce, duâ 10. Ahmed b. Hanbel IV 133, 134. 151.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 14/170.

[←309]

[185] Buharı, libâs, 1,2,5, fcclâilü's sahabe 5: Müslim, libâs 42. 43-46. 48; Tirmizî. libâs 8,9: İhtı Mâce .libâs 6.9; Muvatta, lübs 9-12; Ahmed b. Hanbel. II, 5, 10, 32, 42, 44, 46. 55, 56, 60. 65. 67. 69. 74. 76. 81. 386, 397. 409.430.454.467.479, 111.5.6, 31,44.52, 97. 140. 249,249, 256.

[←310]

[186] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 14/171.

[←311]

[187] Buharı, libâs. 1,2,5, fedâilü's sahabe 5: Müslim, libâs 42,43-46. 48: tirmizî, libâs 8,9; İbn Mâce, libâs 6,9; Muvatta, lühs 9-12: Ahmed b. Hanbel, II. 5. 10, 32,42,44.46.55.56.60.65,67,69. 74, 76, 81, 386,397, 409,430,454.467.479. III. 5,6. 31,44,52.97, 140. 249,. 249. 256.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 14/171.

[←312]
[188] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 14/172.

[←313]
[189] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 14/172.

[←314]

[190] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 14/172-173.

[←315]

[191] Buhârî, libas , 61; Tirnıîzî, edeb. 34; ibn-i Mâcc nikah, 22; Ahmed b. Hanbel I. 254. 330. 339 II 200. 287. 289.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 14/173.

[←316]

[192] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 14/173.

[←317]
[193] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 14/173-174.

[←318]

[194] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 14/174.

[←319]
[195] Ahzâb(33)59.

[←320]

[196] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 14/175.

[←321]
[197] Nûr, (24)31.

[←322]

[198] İbn-i kesir. Hadislerle kur'an-ı kerîm tefsiri XI 5862.

[←323]

[199] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 14/175-176.

[←324]
[200] Ahzab (33) 59.

[←325]
[201] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 14/176.

[←326]

[202] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 14/176.

[←327]

[203] A.taşkesenüoğlı, Ahkam tefsiri IV 324-327.

[←328]
[204] Hak dini kur'an dili VI 3928.

[←329]
[205] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 14/176-177.

[←330]
[206] Nûr(24)-31.

[←331]

[207] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 14/178.

[←332]

[208] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 14/178.

[←333]

[209] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 14/178.

[←334]

[210] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 14/179.

[←335]
[211] El,Cezeri Abdurrahman. el-Fıkh alel-Mezâhibi'l Erbaa V 54-55.

[←336]
[212] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 14/179-180.

[←337]

[213] Müslim, selâm 72: ibn – Mâce tıb 20. Ahmcd b. Hanbel III 350. V.9. Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 14/180.

[←338]

[214] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 14/181.

[←339]
[215] Nûr (24) 31.

[←340]
[216] Aynî. eI-Binüye, IX 289-290.

[←341]

[217] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 14/181-182.

[←342]
[218] Müslim. Selâm 32-33.

[←343]
[219] Nûr (24) 31.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 14/182-183.

[←344]

[220] Davudoğlu Ahmed, sahihi müslim tercemesi ve şerhi IX 595-597.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 14/183-184.

[←345]

[221] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 14/184.

[←346]

[222] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 14/184-185.

[←347]

[223] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 14/185.

[←348]
[224] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 14/185.

[←349]
[225] Nûr (24) 31.

[←350]
[226] Nûr (24) 31.

[←351]
[227] Nûr (24) 60.

[←352]

[228] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 14/185.

[←353]
[229] Nûr (24)59.

[←354]

[230] İbn-i kesir. Hadisleri kur'an-ı kerim tefsiri XI. 5065 – 5966.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 14/185-186.

[←355]
[231] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 14/187.

[←356]
[232] Ahzâb(33)59.

[←357]

[233] Buharı, sahil 69, îdeyn 25. cihad 79, Menakib 15, Nikâh 154: Müslim. îdeyn 17. 21. 22. mesâicid IX: Ncsâî, îdeyn, 34-35: Ahmed b. Hanbel II. 367, VI 56-83-85-166-186-242,247,270.

[←358]

[234] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 14/187-189.

[←359]
[235] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 14/189.

[←360]

[236] Ebû Davûd, salat 26.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 14/189.

[←361]

[237] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 14/189-190.

[←362]

[238] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 14/190.

[←363]

[239] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 14/190.

[←364]
[240] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 14/191.

[←365]

[241] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 14/191-192.

[←366]
[242] Nesâî, zinet 106; ibn-i Mace, libas 13: Tirmizî, libas 9.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 14/192.

[←367]
[243] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 14/192.

[←368]

[244] İbn Mâce, libas 13; Dârimî. istizan 16: Ahmed b. Hanbel II 5, 8, 90, VI 75. 123.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 14/193.

[←369]
[245] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 14/193-194.

[←370]

[246] Müslim, hayz 100, 102; Tirmizî Iibas 7; Nesâî Fer' 17.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 14/194.

[←371]

[247] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 14/194-195.

[←372]
[248] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 14/195.

[←373]

[249] Müslim, Hayz 105; Nesâî, Fer 20. 30, 31; Darimî, .edahii 20 Muvatta, saya, 17, 18; Ahmed b. Hanbel I. 219.227,237, 270. 274. 280. 314 328. 343, 365, 372. VI 73. 104. 148, 153.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 14/195.

[←374]
[250] İbn Mâce, libas 25: Mesâî Fer' 6.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 14/195.

[←375]

[251] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 14/196-197.

[←376]

[252] Müslim Hayz 106, 107: Nesâî. Fer’ 26; Darimî, edâhi 20, buyü 35: Ahmed b. Hanbel III, 176 V 6.7. VI 155.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 14/197.

[←377]
[253] Nesâî Fer' 5.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 14/197-198.

[←378]
[254] Tirmizî, libâs 7; Aynî Binâye I 361.

[←379]

[255] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 14/198-199.

[←380]

[256] Buhari, buyü 151, .Zebaih 30; Tirmîzî, libas 20: Ahmed b. Hanbel, IV. 110-311: İbn Mace, libas 25. 26:

Darımı, edahi 20.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 14/199.

[←381]

[257] Buharı, huyu 151, Zcbâih 30: Nesaî. Fer' 4.5.10; Tirmizî. libas 1; İbn maci. libas. 25- 26: Darimi, edahi; 20: Ahmed b. Hanbel. IV 310-311.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 14/199-200.

[←382]

[258] Molla mehtoğlu O.Zeki. Sünen-i Tirmizî tercemesi III, 251.

[←383]

[259] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 14/200-202.

[←384]

[260] İbn Mace, libas. 47.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 14/202.

[←385]

[261] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 14/202.

[←386]
[262] Ebû Davud, menâsik 23, tirmizi libâs 31; Nesâî. Fer 7; Dârimî, edahi 19; Ahmed b. Hanbel IV 101 - V.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 14/202-204.

[←387]

[263] Zeylâî Nasbu'r - Raye lil-ehadîsi'l - Hidaye I. 115.

[←388]

[264] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 14/205-206.

[←389]

[265] Ebû Davud, Menasik 23: Tirmizi, libas 31: Nesaî, Fer' 6;Dârimî. edâhi 20, buyü 35; muvatta, sayd 18, Ahmed b. Hanbel. IV 15, VI 73.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 14/206.

[←390]
[266] Müslim, libâs 66; Ahmed b. Hanbel III 337. 360.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 14/206.

[←391]

[267] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 14/206.

[←392]
[268] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 14/206.

[←393]

[269] Buharî. libas. 41 hums 5; Tirmizî, libas 32: Nesâi. zînet, I 15; İbn Mâce, libas 27: Ahmed b. Hanbel III. 22. 203,245.269.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 14/207.

[←394]
[270] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 14/207.

[←395]

[271] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 14/207.

[←396]

[272] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 14/207.

[←397]

[273] Buhari, libas 40; Müslim, libas, 68, 71; Tirmizi. libas 34; ibn-i Mace libas 29, muvatta, lübs 14; Ahmed b. Hanbel II 245- 243, 477. 480, 528.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 14/207-208.

[←398]

[274] Müslim libâs 69, 71: Nesin zînet 116, Ahmed b, Hanbel, II 245. 253. 314. 424. 443, 447. 480, 525, III, 293, 327.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 14/208.

[←399]
[275] Tirmizî, libas 36.

[←400]

[276] Kırbaşoğlu; Hadis müdafaası 128.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 14/208-209.

[←401]
[277] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 14/209.

[←402]

[278] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 14/209-210.

[←403]
[279] Buhari, libas 39, 39; Müslim libas 67; Tirmizi libas 37; İbn Mace libas 235, Muvatta, lübs 15; Ahmed b. Hanbel II- 223, 245, 283, 465, 467.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 14/210.

[←404]

[280] İbn Mace, tahare 46; Ahmed b. Hanbel VI, 94, 130, 147, 188, 202, 210.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 14/210.

[←405]

[281] İbn Mâce, tahare 41.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 14/210-211.

[←406]

[282] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 14/211.

[←407]

[283] Davudoğlu. A. sahihi Müslim terceme ve şerhi. II 380-381.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 14/211-212.

[←408]

[284] Müslim libas 41; Nesai.nikah 82: A.h. Hanbel. III 293. 324.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 14/212.

[←409]

[285] Davudoğlu A. sahihi Müslim terceme ve şerhi, IX. 442-443.

[←410]

[286] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 14/212-213.

[←411]

[287] Buharî. mezâlim, 25, nikâh X3. Tirmizi edeb 23; Darimî, hudud 12; Ahmed b. Hanbel, lI. 145. V 86. 87;102.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 14/213.

[←412]

[288] Mubârek furi. tuhfetü'l Ahvezi VIII 55.

[←413]

[289] Molla Mehmetoğlu. O. Zeki, Sünen-i Tirmizî terceme IV 479.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 14/213-214.

[←414]
[290] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 14/214.

[←415]

[291] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 14/214.

[←416]

[292] Buharî, menâkıp. 25; Müslim, Libas 39, 40; Tirmizi Edep 26 Nesâî, nikâh 83.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 14/214-215.

[←417]

[293] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 14/215.

[←418]

[294] Buharı, Savm 59; mezâlim 25, tefsir sûre (66) 2, nikâh 83, İstizan 38; Müslim, Siyam 191, libas 37, 38; Tirmizî, kıyâme 32; Nesâî, sıyâm 79; Ahmed b. Hanbel I, 369, II, 96, III, 140, IV, 28.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 14/215.

[←419]

[295] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 14/215-216.

[←420]

[296] Buharı, tefsir sûre (66) 2; İbn Mâce, Libâs.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 14/216.

[←421]

[297] İbn Mace, ikametü'l-SaIâ 40.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 14/216.

[←422]

[298] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 14/216.

[←423]
[299] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 14/216-217.

[←424]
[300] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 14/217.

[←425]
[301] Tâhâ(20) 131.

[←426]

[302] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 14/218.

[←427]

[303] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 14/218.

[←428]
[304] Buharı, libâs 90; Ahmed b. Hanbel, VI, 52.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 14/218-219.

[←429]

[305] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 14/219.

[←430]

[306] Buharî, bedii'ül -halk 7, 17, enbiyâ 8, megâzi 12, nikâh 76; Tirmizî, edeb 44; Nesâî, tahâre 167, sayd 9, 11; İbn Mâce, libâs 44; Muvatta, isti'zan, 8.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 14/219.

[←431]

[307] Buharî, bedü'l-halk 7, megâzi 12; Müslim, libâs 87; Tirmizi. ertcb44; Nesâî. zînet 110; Muvatta: istizan 6; Ahmed b. Hanbel, III 90, IV. 28.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 14/219-220.

[←432]

[308] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 14/220-221.

[←433]

[309] Buharı, bedü'I- halk 7, libâs 92; Müslim, libâs 85, 86; Tirmizî, libâs 18; Nesâî, kıble 12; Dârimî, İsti'zan 33; Muvatta, İsti'zan 7.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 14/221.

[←434]

[310] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 14/221-222.

[←435]

[311] Buharı, bedü'l-halk 7, 17 megâzi 12, libâs 77, 94; Müslim, libâs 81-84; Ebu Davud, tahare 89- Tirmizî edeb 44; Nesâî, tahâre 167, sayd 9, II, zînet 110; İbn Mâce, libâs 44; Dârimî, istizan 34; Ahmed 1-80, 83, 104, 107, 139, 148, 150, II, 390, IV, 28, 30, V, 203, 353, VI, 143, 330.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 14/222.

[←436]

[312] Tirmizî, kıyâme 32, edeb 44; Ahmed b. Hanbel, II. 305.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 14/222-223.

[←437]

[313] Müslim. Libâs 99.

[←438]

[314] Mehmet Zihni Etendi. Nimet-i İslâm. 327 – 328.

[←439]
[315] Es-Sâbûnî, Revâiü'l - Beyân. 11.414.

[←440]

[316] Es -Sâbûnî, Revâiû'l-Beyân, II, 415.

[←441]

[317] Gönenç Halil. Günümüz Meselelerine Fetvalar, I. 209 - 210 .

[←442]
[318] Buharî, libâs 91; Nesâî, zînet 121; Ahmed b. Hanbel VI, 36, 83, 219.

[←443]

[319] Buharı, bedü'l-halk 7; Müslim, libâs 97.

[←444]
[320] Buhari tevhit 56, Ahmed b. Hanbel, II. 232.

[←445]

[321] Çev. Taşkesenlioğlu Mazhar, Kur'an-ı Kerim'in Ahkam Tevsiri. II. 344. 345.

[←446]

[322] Çev: Tuğ -Salih; İslâm Peygamberi, II 60-62.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 14/223-228.

[←447]
[323] Sebe, (34) 13.

[←448]

[324] Çev. Taşkesenlioğlu Mazhar, Kur'an-ı Kerim'in Ahkâm Tefsiri, II, 351-354.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 14/229.

[←449]

[325] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 14/230.